Yusugât Pat Âlep Den

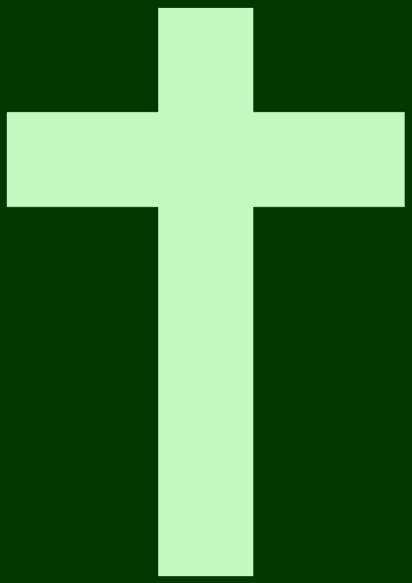

The New Testament in the Timbe Language of Papua New Guinea

Yusugât Pat Âlep Den
The New Testament in the Timbe Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Timbe long Niugini

copyright © 1987 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Timbe

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
03f82704-6ad1-5094-a78e-e240d9f2d4f8

Contents

Yesugât Pat Âlep Den . . . 1
Mataio 2
Mareko 63
Luka 99
Yohane 161
Aposolo 205
Roma 267
1 Korinti 292
2 Korinti 319
Galatia 337
Epeso 346
Pilipi 355
Kolosai 362
1 Tesalonike 369
2 Tesalonike 375
1 Timoteo 379
2 Timoteo 386
Tito 391
Pilemoŋ 394
Hebraio 396
Yakobo 417
1 Petoro 425
2 Petoro 433
1 Yohane 438
2 Yohane 445
3 Yohane 446
Yuda 448
Den hulaŋ agep 451
Bible reading 482

Yesugât Pat Âlep Den

The New Testament in the Timbe language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Timbe long Niugini

Yesugât Pat Âlep Den
The New Testament in the Timbe language of Papua New Guinea
[tim]

Translation, © 1987, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 1987 by Bible League International

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
http://www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

http://www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http:// creativecommons.org/ licenses/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http:// tokplesbaibel.org.* Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.
Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Esenŋe ire ekŋet
esenŋe

Mataio

Yesugât hakulupŋe yâk yeŋgât kot.

1 Yuda luâk âmbâle areyeŋgât hakuyeŋe kotŋe Abraham yâkgât bâgiŋe siâ kotŋe Dawidi aregât bâgiŋe siâ kotŋe Yesu Anutuŋe huŋgunaŋdo giep amâ yâkgât hakulupŋe are kotyeŋe hin.

2 Ulik ulik luâk kotŋe Abrahamŋe nanŋe kotŋe Isaka miep. Isakaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yakobo miep. Yakoboŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yuda miep. Akto nanaŋlupŋe siânba meyegep.

3 Akto Yudaŋe humo akmâ âmbâle kotŋe Tama erânŋe mendo nanlogâtŋe lâuwâ meyelegep, kotyetŋe Perese akto Sera. Akto Peresеŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Hesoroŋ miep. Hesoroŋŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Ram miep.

4 Ramŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Aminadaba miep. Aminadabaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Nasoŋ miep. Nasoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Salamoŋ miep.

5 Salamoŋŋe humo akmâ âmbâle kotŋe Rahaba mendo nanŋe kotŋe Boasi miep. Boasiŋe humo akmâ âmbâle kotŋe Ruti mendo nanŋe kotŋe Obede miep. Obedeŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yese miep.

6 Yeseŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Dawidi miep. Dawidiŋe luâk kotdâ akmâ malep. Sop ain Dawidiŋe Urigât âmbâle kambut mendo nanŋe kotŋe Salomo miep.

7 Salomoŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Rehabeam miep. Rehabeamŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Abia miep. Abiaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Asa miep.

8 Asaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yosapata miep. Yosapataŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yoram miep. Yoramŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Usia miep.

9 Usiaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yotam miep. Yotamŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Ahasi miep. Ahasiŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Hisikia miep.

10 Hisikiaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Manase miep. Manaseŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Amoŋ miep. Amoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yosia miep.

11 Yosiaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yekonia miep. Akto emilupŋe meyegep. Akto sop ain kepia humo kotŋe Babiloŋ aregât ambolupŋande togom Yuda luâk hikom meyegi. Akto luâk âmbâle meyekmâ purik katmâ kewuguyekbiâ Babiloŋ kepian arim hoŋ bawa akyeŋgim mali.

12 Babiloŋ hânân mali aregât kakŋân Yekoniaŋe âmbâle mendo nanaŋ kotŋe Salatie miep. Salatieŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Serubabe miep.

13 Serubabeŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Abiudu miep. Abiuduŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Eliakim miep. Eliakimŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Aso miep.

14 Asoŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Sadoko miep. Sadokoŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Akim miep. Akimŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Eliudu miep.

15 Eliuduŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Eleasa miep. Eleasaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Mataŋ miep. Mataŋŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yakobo miep.

16 Yakoboŋe humo akmâ âmbâle

mendo nanŋe kotŋe Yosepe miep. Are humo akmâ Mariagât dâtâŋe dâmbiâ malep. Akto Marianŋe Yesu miep yâk âmâ, “Anutuŋe huŋgun aŋdo giep.” hain dâmaen.

17 Akto hain miawakmâ gayi, are Abraham yâkgâlânba miawakmâ gam Dawidi miawagep are luâk kâmotŋe kâmotŋe miawakmâ gambiâ gambiâ luâk kâmotŋe 14 agep. Akto luâk kotŋe Dawidi ainba gam Babiloŋ hânân mali are âmâ luâk kâmotŋe kâmotŋe miawakmâ gambiâ gambiâ akai hainâk 14 agep. Akto ainba gam Anutuŋe nanŋe Kristo huŋgun aŋdo gem hânân miawagep are âmâ kâmotŋe kâmotŋe miawakmâ gambiâ gambiâ akai hainâk 14 agep.

Yesu miawagep.

18 Akto Anutuŋe Yesu Kristo huŋgunaŋdo gem Mariagât tepŋân meawakto Marianŋe miep aregât keiŋe amâ hin tatâp. Memeŋe Maria amâ Yosepegât dâtâŋe malep. Ikiŋeâk ikiŋeâk manbela âmâ Anutugât Wâtŋande memeŋe aganŋdo luâkŋe olop bo penianŋgim maliat. Yân potalakmâ manbela âmâ tepŋe agep.

19 Tepŋe agep aregât Yosepeŋe Anutugât den lokom malepgât biwiŋande hin nâŋgâep, “Nâŋgât dâtâŋe luâk siâŋe miep gârâmâ luâk unduwâk dewunyeŋân watere aŋun aŋgiwop dâm aregât yoŋâk watbe.” hain nâŋgâep.

20 Hain akmâ benŋe aregât nâŋgâm mando asiŋân Humogât aŋelo siâŋe hin dâm maganŋep, “Yosepe gâ Dawidigât hakuŋe hin makgiŋdere nâŋgâ. Anutugât Wâtŋande meme aganŋdo Maria tepŋe aktâp aregât memberâm hanâk han lâuwâ bo akben. Hanâk oloŋmâ emetgân katmâ siân memben.

21 Dâ hinŋe âmâ bo mendâlân Anutugât Wâtŋande meme aganŋdo nanŋe membiap amâ yâkgât kotŋe Yesu dâm konben. Akto kot aregât keiŋe hin. Yâkgât kâmot bâleŋe akmai aregât dosa pulimbo aregât Anutuŋe yekto huraguwiap.” Aŋeloŋe hain dâm maganŋmâ hepulep.

22-25 Hain dâm maganŋmâ hepundo Yosepeŋe agatmâ den are lokom Maria gala aganŋmâ malep. Hain mando nanŋe mendo Yosepeŋe kotŋe Yesu dâm kolep. Akto ainba penianŋgim maliat. Akto Anutuŋe aregât keiŋe miawagâk dâm ulikŋân makto Propete siâŋe hin kulemgoep, “Âmbâle sigan siâŋe nanŋe siâ membiap aregât kotŋe Imanue dâm konbai.” dâm kulemgoep. Kot aregât keiŋe amâ hin, Anutuŋe nen olop manmap.

2

Luâk nâŋgâ nâŋgârâŋe Yesu nanaŋ togom egi.

1 Luâk kotdâ siâ kotŋe Herote are malep sop ain Maria akto Yosepe Betelehem kepia Yudaia hânân talewân ain manbela Marianŋe Yesu miep. Mendo manbiâ luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop diâgât keiŋe nâŋgâyiŋe dewutâ gaganângenba togom Yerusalem kepia Yesu miawagep aregen togom ambolupŋe aiyeŋgum hin dâyi,

2 “Nanaŋ siâ Yuda yeŋgât kembu miawagep aregât diâ kâmŋe dewutâ gaganângen ain miawakto ekten. Ekmâ kotŋe mem agatne dâm diâ watmâ hân kâlewângenba togoen aregât emet yâten miawaktâp?” hain dâyi.

3 Hain dâmbiâ luâk kotdâ Herote arekŋe hamep akto kepia ambolupŋande nâŋgâm sân sân meyi.

4 Akto Heroteŋe sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi are mem mendugu yekmâ hin dâm aiyeŋguep, “Yeŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap arekŋe kepia wânângen miawakbiap dâmai?” hain dâm aiyeŋguep.

5-6 Hain dâm aiyeŋgumbo hin dâyi,

“Anutuŋe makto propete siâŋe hin kulemgoep, “Luâk kembu siâ Betelehem kepia bâlensiâ

Yudaia hânân talewân ain miawakbiap. Miawakmâ manmâ nâŋgât kâmot Israe luâk âmbâle yeŋgât kautyeŋe manmâ damunyeŋe akbiap aregât Betelehem kepia bâlensiâ aregât nâŋgâmbiâ agatbiap." den hain kulemgoep aregât Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap yâkgât hin nâŋgâen Betelehem kepian Yudaia hânân miawakbiap." dâyi.

7 Den hain dâmbiâ Heroteŋe nanaŋ are hombaŋ amon agep aregât nâŋgâwerâm luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop diâ keiŋe nâŋgâyi are yoŋâk mem oloŋyegep. Oloŋyekmâ diâ miawagep aregât sopgât aiyeŋguep. Aiyeŋgumbo sop magaŋbiâ hin makyeŋgiep,

8 "Betelehem kepia ain ariŋet. Ain arim yeŋe kârikŋe akmâ nanaŋ are undâgâtmâ mem miawakmâ âmâ togom kepia yâgâten miawagep are makniŋbiâ nâkâ hainâk arim âmâ kotŋe mem agatbian." dâm heyeŋgiep.

9 Hain dâm heyeŋgimbo ariyi. Dâwân arim dewutâ gaganâŋen hân yeŋâŋen diâ kâmŋe are miawakto egi are siâkâ miawakmâ pagaleŋe yeŋgimbo watmâ arimbiâ nanaŋ talep aregât emet kakŋân kârigem talep.

10 Tato ekmâ aregât kambiamyeŋe heroŋe humo nâŋgâyi.

11 Akto emelan âgâm Marianŋe nanŋe tambogo akmâ tato yelekmâ nanŋe okot âlep agaŋmâ pâwutyeŋe ligim kotŋe mem agali. Mem agatmâ ito lândem katmâ tâwât dewunŋe siâ me siâyeŋe mem togoyi are akto goli akto lâwin hâkŋe âlepŋe are akto lâwin hâkŋe siâ siâ are waŋi.

12 Waŋmâ tatmâ asiŋ yem hin egi. Anutuŋe Herotegâlân bo purik katŋet dâm asiŋân miawakyeŋgimbo agatmâ dâp siângenba purik katmâ kepiayeŋâŋen ariyi.

13 Purik katmâ arimbiâ Yosepeŋe asiŋ yendo Kembugât aŋelo siâŋe miawaganŋmâ hin dâm maganŋep, "Nâŋgât. Heroteŋe Mariagât nanŋe moâk dâm komberâm aregât undâgâtmâ mandâp aregât agatmâ nanaŋ meŋâi meyelekmâ Aigita hânân arim nâŋgât dengât lâmgom manben." dâep.

14 Hain dâmbo Yosepeŋe agatmâ nanaŋ meŋâi meyelekto hândâkŋânâk Aigita hânângen agatmâ ariyi.

15 Akto ulikŋân Humoŋe den siâ propete siâgât biwiŋân kato kulemgoep are hin, "Nâŋe nanne konmâ oloŋdere Aigita hân hepunmâ purik katmâ togowiap." den are bunŋe agep aregât Yosepeŋe Herote mombiawân âmâ purikatbian dâm Aigita hânân lâmgom malep.

Heroteŋe makto nanaŋ gurukŋe yeŋguyi.

16 Akto luâk diâgât keiŋe nâŋgâyiŋe Herote are bo miawaganŋmâ arimbiâ nâŋgâm biwiŋe bâlimbo kuk agep. Akto luâk diâ keiŋe nâŋgâyiŋe Kotdâ Nanŋe miawagep aregât sop dâm miawakmâ maganŋi aregât nâŋgâm tembe luâklupŋe are huŋgun yeŋgimbo Betelehem kepia ain ariyi. Arim are ewumâk ewumâk kepia bâleŋ maleŋ tali ain nanaŋ miawagi are hombaŋ lâuwâ bo akyeŋgiep are hârogâk yeŋgumbiâ moyi.

17 Akto emelâk propete Yeremianŋe den hin kulemgoep are bunŋe agep,

18 "Siân âmbâle siâ kotŋe Rahe yâkgât hakulupŋe Rama kepian manbai are siânbaŋe nanaŋlupyeŋe yeŋgumbiâ mombai aregât nâŋgâm inde humo indewai. Aregât luâk âmbâle biknande kambiamyeŋe sândugeâk dâm okot âlep akyeŋgimbiâ kambiamyeŋe bo sândugewiap." hain dâm kulemgoep.

Den are bunŋe akto Heroteŋe makto nanlupyeŋe yeŋgumbiâ memelupyeŋe Rama kepian Betelehem ginŋân talep ain indeyi.

Herote mondo purik katmâ togoyi.

19 Akto Herote mondo, Yosepe Aigita hânân manmâ giwet ekto

Humogât aŋelo siâŋe miawakmâ den hin magaŋep,
20 “Emelâk gasa akyeŋgim Mariagât
nanŋe kone dâm agi are hârok
moyigât agatmâ nanaŋ meŋâi
meyelekmenâ Yudaia hânân purik
katmâ ariŋet.” dâep.
21 Hain dâm hepundo Yosepeŋe
nanaŋ meŋâi are meyelekto Yudaia
hânân purik katmâ togoyi.
22 Purik katmâ togombiâ den hin
dâmbiâ Yosepeŋe nâŋgâep, “Herote
are mondo nanŋe kotŋe Akelao are
eweŋaet gewâkŋân kinmâ Yudaia
yeŋgât luâk kotdâ mandâp.” dâmbiâ
nâŋgâep. Den are nâŋgâm hame-
wakmâ Yudaia hân ain manberâm
han lâuwâ agep. Hain akto giwelân
Anutuŋe miawagaŋmâ magaŋdo
Yudaia hân hepunmâ Galilaia hânân
ariyi.
23 Galilaia hânân arim kepia siâ
kotŋe Nasarete ain arim mali. Ain
arim manbiâ aregât umbuŋân Anu-
tugât propetelupŋande den kulem-
goyi aregât bikŋe hin tatâp, “Yâk âmâ
Nasarete kepia ain gâtŋe.” hain tatâp.
Den are bunŋe akto Yesuŋe Nasarete
kepian malep.

3

Yohaneŋe âi keiŋe katmâ den dâm makyeŋgiep.

1 Aregât haminân Yohane tu puli
puli luâk yâkŋe âi keiŋe katmâ Yudaia
hân kamitŋângen arim mando luâk
âmbâle ekberâm arimbiâ hin dâm
makyeŋgiep,
2 “Anutuŋe damunyeŋe akberâm
aktâp aregât agak memeyeŋe bâleŋe
makmâ miawakmâ panmâ han bi-
wiyeŋe purik katŋet.” hain dâm
makyeŋgiep.
3 Akto ain manmâ den dâm
makyeŋgimbo aregât emelâk propete
kotŋe Yesaiaŋe hin kulemgoep den
are bunŋe agep.
Hân kamitŋângen luâk siâ hin dâm
tatbiap, “Ye kotdâgât dâp are
megatŋet. Akto gimbâŋe ukuleŋe
me kundet kokoŋe hâgâm kigi-
likmâ ârândâŋ ketugumbiâ dâp
huraguâk.”
Den magep are bunŋe miawakto
Yohane miawagep.
4 Akto Yohaneŋe âmâ hâk pekeŋe
siâ soŋgo kamele aregât du-
mutŋande mendugum paruli are
mem luguakmâ malep. Akto himbân
tâkŋe siâ lalep. Akto sotŋe âmâ
mumak koaŋe akto duki kotŋe kende-
muŋ are nem malep.
5 Hân kamitŋângen are mando Yu-
daia hân ambolupŋe akto Yerusalem
aregât ambolupŋe akto Yodaŋ tu
biken biken tatmâ ariyi aregât
ambolupŋande kepia ainba denŋe
nâŋgâne dâm yâkgâlân togom men-
duguyi.
6 Mendugu akmâ tatmâ yeŋaet
agak memeyeŋe bâleŋe are makmâ
miawakmâ panbiâ meyekmâ Yodaŋ
tuân meyekmâ gem tu puliyekminep.
7 Akto Parisaio akto Sadukaio
are yeŋgât kâmolân gâtŋe luâk
âmbâle dondâŋe tu pulinenegâk dâm
yâkgâlân togombiâ yekmâ hin dâm
makyeŋgiep, “Ye âmâ niambigât
kâmot. Bundâk biwiyeŋe purikato
togoâi me?
8 Agak memeyeŋe bâleŋe are pan-
biâ âmâ han biwiyeŋe Anutugâlânâk
kindo aregât bunŋe hainare âlepŋeâk
akmâ biwiyeŋe irakŋeâk manŋet.
9 Akto biwiyeŋande hin bo
nâŋgâŋet, “Nen Abrahamgât kâmot
manden.” hain bo nâŋgâŋet. Aregât
maktere nâŋgâŋet. Anutuŋe dâwiap,
“Kât irekŋe Abrahamgât kâmot
miawakŋet.” dâmbo âmâ âlepŋe
miawakbai.
10 Akto hâuŋe ye yeŋgiwiap, aregât
den ginŋe siâ maktere nâŋgâŋet.
Luâk siâŋe unam are emelâk dâtŋe
hâwim lâwin keiŋân kalep are lâwin
siâ bunŋe bo yendo kârâm pando
gembo kâlâwân ombiâ ombiap.
11 Akto agak memeyeŋe bâleŋe
makmâ miawakmâ hepunbiâ âmâ
biwiyeŋe Anutu ikiŋaelân ari kindo
aregât nâŋe tuân katyekberân. Hain
katyekmâ mandân are âmâ luâk siâ

haminânngen togom mandâp aregât kârikŋe humo talaŋdâp. Yâk âmâ luâk Kotdâ. Dâ nâmâ luâk yânŋe aregât nâŋe yâkgât ito are mem gâunmâ golianŋbeangât dopŋe bo. Yâkŋe âmâ Anutugât Heak akto kâlâp puliyekbiap.

12 Yâk gagap urutbiapgât mem togom sot koko welamŋe ain gagap urutmâ heŋgemgom âmâ sot bunŋeâk kepilâm emelan kato tatbiap. Dâ gagapŋe âmâ urutmâ ondo kâlâwân ombiap." hain dâep.

Yohaneŋe Yesu tu puliep.

13 Sop ain Yesuŋe Galilaia hân hepunmâ arim Yodaŋ tuângen ariep. Arim Yohaneŋe tu puli negâk dâm ariep.

14 Arim Yohane maganŋdo Yohaneŋe nâŋgâmbo umatŋe akto Yesugât den are mem ge katbe dâm hin dâep, "Gâŋe nâ tu pulinekberâm nâŋgâlân togoât are ârândâŋ bo aktâp. Gâŋe âmâ nâ tu pulinekmenâ dâine ârândâŋ akbop."

15 Hain dâmbo dâep, "Uŋak Anutuŋe nâŋgâp aregât nâŋgâmenâ umatŋe bo agâk. Akto netŋe Anutugât den lokoetŋe aregât Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akberâp." hain dâep. Hain dâmbo Yohaneŋe nâŋgaŋep.

16 Nâŋgaŋmâ tu pulimbo agatmâ âgâmbo ainâk himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo Anutugât Heak arekŋe lâut kotŋe kembâ hain are akmâ Yesugât kaknân gembo egep.

17 Gembo ainâk himbimânba Anutuŋe den siâ hin dâep, "Ekŋet. Imâ nâŋgât nanne. Kambiamne are yâkgâlâk nâŋgâm manman aregât ekmâ ukenŋe nâŋgân." dâep.

4

Hiaŋgi Amboŋande Yesu dop kombo âmâ Yesuŋe kârikŋe agep.

1 Akto sinduk baniara bâleŋe yeŋgât humoyeŋe Hianŋgi Amboŋe arekŋe Yesu biwiŋe dop kowerâm agep aregât Anutugât Heakŋe Yesu oloŋdo hân kamitŋângen ariep.

2 Ain arim sot bâlâk mando hilâm hândâk 40 bo akto mopŋe dondâ aguep.

3 Mopŋe agumbo âmâ Hianŋgi Amboŋe arekŋe yâkgâlân arim hin maganŋep, "Gâ bunŋe Anutugât nanŋe mandât akto mopge aguâpgât makmenâ kât irekŋe sot akto ne." hain dâm maganŋep.

4 Maganŋdo Yesuŋe hin dâep, "Bo. Anutuŋe den hin makto kulemgoyi are yendâp, "Luâkŋe sotgâlâk dâm mando âmâ manmanŋe bo miawakbiap. Anutugât denŋe mem lokomâk mando manmanŋe ârândâŋ akbiap." hain kulemgoyi." dâep.

5 Hain dâmbo Yesu mem Yerusalem kepia humoân sumbe kat kat emetŋe talep aregât boknân oloŋdo âgâep.

6 Âgâ kato kindo hin dâm maganŋep, "Anutuŋe makto siâ hin kulemgoyi tatâp, "Anutuŋe kâlân gugum keige hârewopgât aŋelolupŋe huŋgun yeŋgimbo meŋgekbiâ bo guguwerâp." den hain tatâp aregât gâ Anutugât nanŋe mandân dâmat amâ inba sopanmenâ aŋeloŋe meŋgekŋet." dâep.

7 Dâmbo Yesuŋe dâep, "Bâe. Hain bo. Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep, "Anutu Humoge bo dopkowen." Den hain tatâp aregât lauge bo lokowerân." dâep.

8 Hain dâmbo mem gimbâŋe kâlep siân oloŋdo âgâep. Âgâm kindo ain hânŋe hânŋe luâk kâmotŋe kâmotŋe kotdâlupyeŋe manmâ ariyi are yeŋgât kotŋe egâlian siâ siâ keiŋe keiŋe are hekalaŋmâ hin dâep,

9 "Nâŋe ire hârok damunyeŋe akman. Aregât gâ ga okotnân kinmâ ulit niŋmâ nâŋgât nâŋgâmenâ agato damunyeŋe kat gektere damunyeŋe akbiat." dâep.

10 Hain dâm maganŋdo Yesuŋe hin dâep, "Bâe. Hain bo. Anutuŋe den siâ hin dâep are tatâp, Anutu Humoge konok gala aganŋmâ hoŋ aganŋmâ akto ikiŋe den lokoaŋmâ kotŋe mem agatben. Den hain tatâp aregât ya maktât are bo lokowerân. Hianŋgi Amboŋe, gâmâ hepun nekmâ ari." dâep.

11 Dâmbo hepunmâ ariep. Arimbo
Yesu hân kamitŋângen tato aŋelolupŋe
togom hoŋ aganmâ tângoyi.

Yesuŋe Galilaia hânân ari manmâ Anutugât den dâm makyeŋgim malep.

12 Akto aregât kakŋân hân aregât
luâk kotdâ Heroteŋe dâmbo Yohane
mem lope kâlegen katbiâ talep aregât
pat Yesuŋe nâŋgâm Galilaia hânângen
ariep.
13 Ain arim âmâ Nasarete kepia
are hepunmâ Kapanaum kepian
ain arim tatmâ malep. Akto Ka-
panaum kepian ain deŋgân humo siâ
kotŋe Galilaia deŋgân aregât dâtŋân
tatmap. Akto deŋgân are hân lâuwâ
kotyetŋe Sebuloŋ akto Naptali are
yetgât ginŋân tatmandat.
14 Akto Yesuŋe kepia ain ariep
aregât emelâk Anutuŋe dâmbo
propete Yesaiaŋe den hin kulemgoep
are bunŋe agep,
15 “Sebuloŋ akto Naptali hân are
Galilaia luâk âmbâleŋe Anutu bo
nâŋgaŋmai yâk yeŋgâlai deŋgân
akto Yodaŋ tu biken tatmandat.
16 Areyetgât ambolupŋande Anu-
tugât bonâŋgâm manmai. Hain man-
biâ biwiyeŋe gisap agum hândâgân
yendo pagaleŋande siliŋ siliŋ dâm
ewuyekto biwiyeŋe pâroŋ âgâwiap.
Akto ain hilip aguwai aregât pat
katyeŋgiep yâk yeŋgâlân pagaleŋe
humo miawakto biwiyeŋe pâroŋ
âgâwiap.”

den are hain tatâp. Den are bunŋe
miawakto Yesuŋe ain malep.
17 Ain manmâ keiŋe katmâ hin dâm
makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe
akberâm aktâpgât agak memeyeŋe
bâleŋe makmâ miawakmâ hep-
unŋet.” hain dâm makyeŋgiep.

18 Akto sop ain arim Galilaia
bâtgum ginŋân arim luâk lâuwâ emi
teu iŋan oloŋmâ manbela yelegep.
Siâ âmâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro
akto eminje âmâ Anderea yâkŋe
waŋgan kinmâ ŋalu ŋalu are bâtgumân
iŋangât panmâ kiliat.

19 Akto Yesuŋe yelekmâ hin dâm
makyetkiep, “Yetŋe nâŋgâlân gam-
bela arine. Hinŋe âmâ iŋangât âi
mendat. Dâ nâŋe âmâ tânyetkure luâk
nâŋgât kâmot akbaigât âi membian-
dat.” dâep.
20 Hain dâmbo ainâk dowâk wan me
wan hârok hepunmâ Yesu olop arim-
bela mali.
21 Akto arim âmâ emiteu lâuwâ
mem miawakyelegep kotyetŋe
Yakobo akto Yohane yâk Yebedaiogât
nanlogâtŋe. Eweyetŋe olowâk
waŋgan tatmâ ŋalu ŋalu iŋangât are
mem parutmâ heŋgemgom kili.
22 Kinbiâ Yesuŋe yetkondo dowâk
waŋganba gem eweyetŋe hepunbela
Yesu olop ariyi.
23 Akto Yesu Galilaia hân are
hâlâŋmâ kepia bâleŋ bâleŋ den
emetŋe talewân ain âgâm Anutuŋe
damunyeŋe akberâm agep den pat
âlepŋe aregât keiŋe dâm makyeŋgiep.
Akto luâk âmbâle kundat keiŋe keiŋe
agi are hârok heŋgem yeŋguep.
24 Hain akto den pat arekŋe Siria
hânângen sambelem arimbo nâŋgâm
âmâ luâk kundat agi akto hâk hilâlâm
olop mali are kâmotŋe kâmotŋe mem
yâkgâlân oloŋ yekmâ togoyi. Akto
sinduk baniaraŋe mem bâliyegi are
akto dewun biri akmâ mali akto luâk
kei bâtyeŋe bâli bâliŋe are meyekmâ
yâkgâlân togombiâ hârok heŋgem
yeŋguep.
25 Akto Galilaia hân akto kepia
bât bip bip hârok ain tali kotyeŋe
humo siâ Dekapoli dâm koli are akto
Yerusalem akto Yudaia hân akto Yo-
daŋ tu biken ain luâk âmbâle kâmotŋe
kâmotŋe mindugu akmâ Yesugâlân
togoyi.

5

Yesuŋe gimbâŋân miti makyeŋgiep.

1 Akto Yesuŋe luâk âmbâle kâmot
humo are yekmâ âmâ gimbâŋe siân
âgâep. Âgâ tato âmâ âi luâklupŋe
ginŋân gambiâ
2 den hin dâm makyeŋgiep,
3 “Biwiyeŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ
gembo nen luâk yânŋe manden hain

nâŋgâmai amâ Anutuŋe are yeŋgât nâŋgâm himbimgât pat emelâk yeŋgiepgât aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
4 Akto bâleŋaet nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bâlimbo indem manmai are Anutuŋe hâmbâi mem sândukŋân katyekbiap aregât kambiamyeŋe heroŋe akto manbei.
5 Luâk lumbeŋe manmai yâk yeŋgât nâŋgâre âlepŋe akmap. Yâkŋe hân hârokgât ambo akbai aregât biwiyeŋe hinŋe heroŋe agâk.
6 Akto bikŋande sotgât tugât umburuk akmâ âmâ tu sot aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap dop hainâk âlepŋe aknegât nâŋgâmbiâ humo akmap yâk âmâ tepyeŋe pikto sândugewiap aregât biwiyeŋe hinŋe heroŋe agâk.
7 Akto luâk âmbâleŋe yeŋgumbiâ hâuŋe bo memai amâ akbiâ âlepŋe akmap amâ Anutuŋe hainâk âlepŋe akyeŋgiwiap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
8 Akto biwiyeŋe Anutu gâlânâk kinmâ kau kau akto ikiŋe denŋe lokom biwi lâuwâ bo akmâ manmai are âmâ Anutu dewunyeŋande ekbai aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
9 Akto biwiyeŋande gala konok manne dâmai are Anutuŋe meyekmâ, “Nune nanne baratne.” dâmap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
10 Akto Anutugât den lokom manbaen dâmbiâ gasalupyeŋande kuk akyeŋgimai aregât hanâk denŋe lokom manmai are yeŋgât Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
11 Akto nâŋgât akmâ manmai are hâk hilâlâm yeŋgim den bâleŋe makyeŋgim hâkyeŋe tunmai.
12 Hain akyeŋgimbiâ âmâ ainâk hin nâŋgâwai, “Ulikŋân Anutugât propetelupŋe are siânbaŋe hanâk bâleŋe akyeŋgiyi dop hainâk hinŋe hainâk bâleŋe aknengimai aregât siân hâuŋe âlepŋe manmâ himbimân membaen.” dâmai aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.

Kâtembe aregât dop.

13 Akto aregât den ginŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen âmâ kâtembe mem sot kaknân katenŋe ukenŋe akmap aregât dopŋe hainâk akmâ yeâmâ luâk âmbâle hut yeŋân manmai. Akto kâtembe are ukenŋe. Gârâmâ bo damunŋe akbiâ âmâ pâlâmŋe akto âmâ gain gain lâuwâŋe ketugumbiâ ukenŋe lâuwâŋe akbiap? Are bo agakŋe. Arekŋe hin me hain agakŋe bo tatâp amâ yân kâim panmâ keinenŋande tâlimaen.

Kemdâ pagaleŋe aregât dop.

14 Akto ye luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are yeŋgât ululunŋe mandâi. Kepia humo siâ gimbâŋe tek teknân tatmap are heambukbiapgât dop bo tatâp.
15 Akto kemdâ are gauŋmâ katmâ âmâ bo mem heambukmaen are tek teknân katenŋe om pagalembo emet ambolupŋande pagaleŋe yeŋgimbo tatmâ manmai.
16 Aregât kemdâ pagaleŋe omap dop hainâk yeŋe Anutugât den lokom agak memeyeŋe âlepŋeâk akmâ manbiâ luâk âmbâle yânŋande yekbiâ ârândâŋ akto Eweyeŋe himbimân manmap aregât kotŋe nâŋgâmbiâ humo akbiap.

Yesuŋe Mosegât akto propete yâk yeŋgât den bo komberâm giep.

17 Akto siâ makbe. Yeŋe âmâ nâŋgâ yâkgât hin dâmai me bo? “Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are akto propete yâkŋe den kulemgoyi are komberâm aktâp.” Nâŋgât hain nâŋgâmai me? Nâŋe âmâ propete yeŋgât den are komberâm bo geân. Bo kârikŋe. Nâŋe are yeŋgât den lokore bunŋe agâkgât geân.
18 Nâ bundâk makyeŋgiwe. Hân himbim yembiandat dopŋânâk den kârikŋe yem âgâwiap. Ulikŋe siâ yem tik panbiapgât dopŋe bo. Are hârok bunŋe olowâk miawakmâ metewiap.
19 Aregât luâk siâŋe den kârikŋe konok pâŋe siâ are loŋgaim âmâ bikŋande hainâk akŋet dâm yâk

yeŋgâlân arim hain dâm hâwât yekbiap yâkŋe âmâ himbimgât kâmolân dewatim luâk gegeŋe manbiap dâwaen. Hain gârâmâ luâk siâŋe den kârikŋe are lokom manmâ bikŋande hainâk akŋet dâm yâk yeŋgâlân arim hain dâm hâwât yekbiap yâkŋe âmâ himbimgât kâmolân dewatim âmâ luâk humo manbiap dâwaen.

20 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe âmâ Anutugât den lokom manmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai are akto Parisaioŋe wan me wan âlepŋe akmai are bo ewangim âmâ himbimgât kâmot bo akbai.

Kuk bo akbaen.

21 Bâgilupnenŋande den hin dâm kali, “Gâŋe luâk siâ bo komenâ mombiap. Dâ hain akbiat âmâ Anutuŋe denân katgekto dosa membiat.” hain dâm kali.

22 Hain gârâmâ nâŋe âmâ maktere nâŋgâŋet. Luâk me âmbâle siâŋe galaŋaet kuk nâŋgaŋbiap are Anutuŋe denân katbiap. Akto luâk siâŋe galaŋaet nâŋgâmbo gemap are humomolupyeŋande menduguyekmâ dâm makmâ hâreyeŋgiwai. Akto luâk me âmbâle siâŋe galaŋaet nâŋgâmbo gembo biwi bâle akmâ heŋgân nâŋgaŋmap are âmâ kâlâpgât pat akmâ dosa umatŋe membiap.

23 Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâ me siâŋe Anutugât sumbe omberâm akmâ âmâ biwiŋe kepik akto hin nâŋgâwiap. Nâŋe galane umatŋe agaŋân aregât kuk akniŋdâp.

24 Hain dâm sumbe are hepundo tato galaŋaelân ariwiap. Arim den yetŋe are makmâ ârândâŋ ketugumbela bo akto ainâk purik katmâ arim sumbe are Anutugât pat ketugum onmenâ âlepŋe ombiap.

25 Akto gasagande meŋgekmâ kiapgâlân arim denân kat gekmâ dâm hâregiŋdo tembe lokolupŋande meŋgekmâ kala busiân katgekbâi aregât dâwân arim galage makmâ miawagaŋmenâ yetŋeak nâŋgâm gala agaŋgiwiandat.

26 Borâm hâre aŋgiwiandat akto âmâ kala busiân katgekbiâ tatmâ âmâ yân bo gewiat. Hâu hârok puligom kutigitbialân âlepŋe ain gewiat.

Gala siâgât âmbâle ekmâ bo egâliaŋbaen.

27 Akto siâ makbe. Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are hin dâmbiâ nâŋgâmai. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galaŋaet âmbenŋe ekmâ kakŋe kom bo membiap. Hain dâmai.

28 Aregât nâŋe âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe âmbâle siâ ekmâ memberâm nâŋgâm âmâ ikiŋe biwiŋande emelâk miep aregât dosa talaŋdâp. Aregât den memeŋe hin dâwe.

29 Gâ hememgât pat akbâtgât dewunge bungenŋe bâleŋe membom dâm nâŋgâm âmâ dewunge are ewum limbâpkowen. Hain akmâ dewunge bikŋe siâ are âlepŋe akto manmenâ ârândâŋ akbiap.

30 Akto hememgât pat akbâtgât hainâk bâtge bungenŋe bâleŋe akberâm akto âmâ hârem panben. Hain akmenâ bâtge bikŋe are âlepŋe akto manmenâ ârândâŋ akbiap.

Âmbenlupnenŋe hanâk hepun yekbaengât dop bo tatâp.

31 Bikŋande amâ hin dâmai, “Luâk siâŋe âmbenŋaet hâkâŋ akmâ hepunbe dâm aregât kulem esenŋe siâ mem âmbâi hepun hepungât kulemgom waŋmâ huŋgun aŋdo yân ariwiap.” hain dâmai.

32 Aregât nâŋe âmâ hin dâm makyeŋgiwe. Luâk siâŋe âmbenŋe kondarâ bo akbiap are yân hâkâŋ akmâ hepundo âmâ âmbâle arekŋe luâk siâ mendo âmâ luâk âmbâle lâuwâ lâuwâ dosa membiandat. Akto luâk aŋgâŋe âmbâle hepun hepunŋe mem âmâ yâkâ hainâk dosa membiap.” hain dâep.

33 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm dewatiep, “Bâgi hakulupyeŋande hin dâm makyeŋgiyi, “Anutugât meteŋân

hin me hain dâm makbai amâ hainâk akbei." hain dâyi.
34 Dâ nâmâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Hinŋe âmâ Anutugât meteŋân dâm bo makbei. Akto areâk bo. Himbimân âmâ Anutuŋe ain tatmap aregât himbimân bo horatmâ makbei.
35 Akto hângâlân horatmâ bo makbei. Amâ wangât? Hingât. Anutuŋe keiŋande tâlim tatmap aregât. Akto Yerusalemgât meteŋân bo makmâ horatbei. Amâ wangât? Hingât. Yerusalem amâ Anutu Humoyeŋe yâkgât kepia kautŋe aregât.
36 Aregât ire maktere nâŋgâŋet. Dumutyeŋe bândup are makbiâ heleŋ bo akbiap. Akto heleŋ are makbiâ bândup bo akbiap. Aregât kautyeŋân horatmâ bo makbei.
37 Akto siân me siân bo ewum makbai. Are bo agakŋe. Aregât denyeŋe are bunŋe akto âmâ are dâmbiâ bunŋe akbiap. Akto bo dâmbiâ bo hainâk akbiap. Aregât kakŋân makmâ dewatiwai amâ Hianŋgi Amboŋande hâwâtyekto miawakbai.
38 Akto den siâ hin kulemgoyi are makbiâ nâŋgâmai, "Gasagande dewunge ewum hogombo bokto âmâ gâkâ hainâk dewunŋe ewum hogomenâ bokbiap. Akto gasagande dâtge kom bererek kombo âmâ gâkâ hainâk dâtŋe are kom bererek kowen." hain dâyi.
39 Aregât âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Luâk bâleŋe gala aganŋben. Ondopge biken hogombo âmâ ondopge bikŋe waŋben.
40 Akto luâk siâŋe gâ olop ewangiak ewangiak bâleŋe dâm kiapgâlân meŋgekmâ ari denân katgekmâ gâŋgât hâk pekege timoŋân oloŋmâ meŋgiŋdo âmâ kakŋân olowâk are hainâk mem waŋmenâ lâuwâ lâuwâ membiap.
41 Akto luâk siâŋe, "Nâŋgât wan me wan dewunŋe siâ siâ lokom kepia indâgen ari." dâm makginjdo âmâ gâŋe kepia magep ain lokom tângom ewangim indâŋân ari katben.
42 Akto luâk siâŋe wan me wan siâ siâgât ulit giŋdo âmâ are waŋben. Akto wan me wan are yân yogan mem manbe dâm makginjdo âmâ âlepŋe nâŋgaŋben. Ye hârok hain akmâ manbei.

Gasa me gala are gala konok agaŋgiwaen.

43 Akto ye bikŋande den siâ hin dâmbiâ are nâŋgâmai, "Gâŋe galage âlepŋe biwi heroŋe aganŋben. Dâ gasage are âmâ gasa aganŋben." Hain dâmai.
44 Dâ nâmâ aregât hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋe gasalupyeŋe yekmâ âmâ gala akyeŋgiwai. Akto ye yeŋgum watyekmâ manmai yâk yeŋgât tânyeŋgum Anutu ulilaŋmâ heroŋe nâŋgâ yeŋgiwai.
45 Hain akmâ himbim Eweyeŋaet nanŋe baratŋe bunŋe akmâ manbai. Yâkŋe âmâ makto yanep pagaleŋande luâk âlepŋe me bâleŋe hârok pagaleyekmap. Akto tânâkgât makto luâk âlepŋe me bâleŋe hanâk hologoyeŋgimap.
46 Akto luâk siâŋe ye olop gala konok manne dâm aregât akyeŋgimai yâk konok yeŋe gala akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe wan hâuŋe yeŋgiwiap? Luâk bikŋande gawamangât puli meyeŋgimaiŋe hain akmai aregât yeŋe luâk bikŋe gasa akyeŋgim are gala bo akyeŋgimbiâ âmâ aregât hâuŋe hâmbâi Anutuŋe ye yeŋgiwiap.
47 Akto galalupyeŋe yâk konok yekmâ gala katyekmai arekŋe ârândâŋ bo akmap. Luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmaiŋe hain akmai. Aregât yâkâ hainâk akbai aregât hâuŋe âlepŋe Anutuŋe bo yeŋgiwiap.
48 Aregât himbimân Eweyeŋande wan me wan akmâ mendo huragumap yekâ hainâk akmâ manbei." dâep.

6

Anutugât âiân manmâ kotnenŋe bo mem agatbaen.

1 Akto Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, "Gâŋe Anutu heroŋe aganŋdere ârândâŋ akbiapgât mene

dâm âmâ luâk âmbâleŋe nekbiâ huraguâkgât bo nâŋgâm manben. Hâk mem agat agat akmenâ âmâ himbimân Ewegande gekmâ aregât ukenŋe bo nâŋgâ giŋmâ hâuŋe âlep bo giŋbiap.

2 Aregât gâŋe luâk umburuk manmai are han kalem akyeŋgim âmâ luâk âmbâleŋe nekbiâ huraguâk dâm aregât bo nâŋgâm manben. Wangât? Hingât. Luâk bikŋande nen bâleŋe bo akmaen dâmai arekŋeak dewunyeŋânâk den emetŋân akto kâmot kepian ain hâkyeŋe mem agatmai. Luâk hain arekŋe kâmot humoân kinmâ kalem akyeŋgimai. Aregât maktere nâŋgâŋet. Hain dâmat are Anutuŋe hâuŋe âlepŋe bo giŋbiap. Emelâk hâuyeŋe yendâp.

3 Aregât luâk umburuk manmai yâk han kalem akyeŋgiwe dâm bâtge bungenŋe wan akbiat aregât kanegenŋe bo nâŋgâwiap.

4 Yoŋâk akmenâ âmâ galalupgande bo gekmâ aregât keiŋe bo nâŋgâmbiâ âmâ Ewege Anutuŋe yoŋâk yekmâ nâŋgâmapŋe ikiŋak gekmâ nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap. Akto kalem akyeŋgimatgât hâuŋe giŋbiap.

Anutu ulilaŋbaengât keiŋe.

5 Gâŋe âmâ heambukmâ kinmâ Anutu âlepŋe dâm ulilaŋben. Dâ luâk bikŋe âmâ hiaŋgi luâk manmaiŋe hain bo akmai. Yâkŋe âmâ Yuda luâk mendugum tatmaiân me kâmolân ari kinmâ âmâ luâk âmbâleŋe nenekmâ egâliaŋŋet aregât nâŋgâm hâkyeŋe mem agatmâ Anutu ulilaŋmai. Aregât âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋe hain akbiâ âmâ aregât hâuŋe emelâk membiâ bo aktâp. Anutuŋe hain dâm hâuŋe siâ bo dewatim yeŋgiwiap.

6 Gâ âmâ Anutu âlepŋe dâm ulilaŋberâm âmâ emetgân âgâm heambukmâ hâŋgi gugum Ewege tikŋân manbiap yâk ulilaŋben. Akto Ewege tikŋân siâ me siâ ekmâ nâŋgâmapŋe bunŋe mem peniaŋmâ giŋbiap.

Anutu hin ulilaŋmâ manbaen.

7 Akto aregât hin dâre nâŋgâŋet. Luâk bikŋande Anutugât keiŋe bo nâŋgâmaiŋe âmâ hin nâŋgâm hilipkomai, “Nengât den kâlep hanâk hanâk ulilaŋdenŋe dowâk nâŋgâm bunŋe nengiwerâp.” hain dâm hilipkomai. Aregât gâŋe luâk hain are bo akmâ âmâ den kâlep bo makmâ ulilaŋben.

8 Akto gâ amâ Ewege Anutu irawot bo ulilaŋmenân yâkŋe soŋ nâŋgâ giŋmap. Aregât hanâk hanâk bo makmâ ulilaŋben.

9 Aregât gâŋe hin dâm âlepŋe dâm ulilaŋben, “Himbimân Ewenenŋe gâŋgât kotge âlepŋe akto kotge are kârikŋe tato nâŋgâenŋe bunŋe akto manbaen.

10 Akto hân ârândâŋ Kembu aknengi. Himbimân gâtŋande lauge lokomai hainâgâk hânân gâtŋe nenŋe lauge lokoenŋe ârândâŋ agâk.

11 Akto uŋak ire gâŋe sotnenŋe are dopnenŋânâk nengimenâ nene.

12 Akto luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ aknengimbiâ âmâ are yeŋgât dosayeŋe hanâk hepun yeŋgim manmaen dop hainâk gâŋe dosanenŋe are hepun nengiwen.

13 Nen bo dop nenguwen. Akto bâleŋânba kotgâm menenekben. A bundâk.” Yeŋe hain dâm Anutu ulilaŋbei.

14 Aregât luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ akyeŋgimai are yeŋgât dosa hepun yeŋgimbiâ âmâ âlepŋe. Aregât himbimân Eweyeŋande yeŋgât dosa hainâk hepun yeŋgiwiap.

15 Are âmâ luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ akyeŋgimai are yâk yeŋgât nâŋgâm âmâ benŋe himbimân Eweyeŋande yeŋgât dosa hainâk bo hepun yeŋgiwiap. Dâ hepun yeŋgimbiâ âmâ benŋe dosayeŋe hepunyeŋgiwiap.

16 Akto hiaŋgi luâkŋe hin dâmai, “Luâk âmbâle bikŋande nen hâk hilâlâm nâŋgâm Anutu ulilaŋmaen are nâŋgâm nen nenekmâ egâliaŋŋet.” dâm aregât sot hepunmâ hâmeyeŋe oloŋbiâ gembo hewugewai are

Anutuŋe yekmâ hâuŋe âlepŋe bo yeŋgiwiap.
17 Aregât ye hain bo akbei. Yeŋe
âmâ sot hepunmâ âmâ tu puliakmâ
dumutyeŋe kelu ketugu akmâ man-
bei.
18 Hain akbiâ yekmâ âmâ sot
hepunmâ mandâigât keiyeŋe bo
nâŋgâwai. Eweyeŋe Anutuŋe bo
egekŋe ekmapŋe keiyeŋe yoŋâk
memai are nâŋgâm aregât hâuŋe
âlepŋe yeŋgiwiap.

Puli siâ siâ tat nengiâp aregâlâk bo nâŋgâm manbaen.

19 Hângât tâwât dewunŋe siâ siâ
tiŋe nemai akto dek saŋ saŋŋe
hâreyeŋgimai akto motmot akmap
akto kâmbu meyeŋgimai aregât yeŋe
dondâ tat nengiâkgât bo undâgâtbei.
20 Are âmâ himbimân tiŋe bo
neyeŋgimap akto dek saŋ saŋŋe bo
igim hâreyeŋgimap akto motmot bo
akmap akto kâmbu bo meyeŋgiwai
aregât wan me wan bunŋe kârikŋe
tat yeŋgiwiap. Aregât Anutuŋe pat
katyeŋgiep are himbimân tatâp ain
dewatimbiâ bo gulip akyeŋgiwiap.
21 Tâwât dewunŋe siâ siâyeŋe kat-
biâ tat yeŋgimap ainâk biwiyeŋe kin-
map aregât himbimgât nâŋgâmbiâ
âgâwiap.

Biwinenŋande pâlâmŋe akbopgât biwi golâk manbaen.

22 Akto dewunyeŋe âmâ pagaleŋe
dop hainare aktâp. Dewunyeŋe
âlepŋe tato ain âmâ âlepŋe ekmâ bam
gutbai.
23 Dâ dewunyeŋe bâlimbo âmâ
biwiyeŋe hândâk humo dâgâwiap
aregât biwiyeŋân pagaleŋe tatâp are
bokbiap âmâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe
pâlâmŋe akbiap.

Anutu konok hoŋ agaŋbaen.

24 Nanaŋ konokŋe luâk kotdâ lâuwâ
yâk yetgât den lokom âmâ âlepŋe
hoŋ bo manyetkiwiap. Siâ gala
agaŋmâ siâ âmâ hâkâŋ agaŋbiap.
Akto siâgâlângen dewatim siâ âmâ
hamianŋbiap. Puli siâ siâgât ukenŋe
nâŋgâmai yâkŋe âmâ gain gain Anu-
tugât den lokom manbai?

Anutuŋe damun nenŋe akmapgât bo nelâm nengiwiap.

25 Ye manman yeŋaet nâŋgâmâk
akmâ hin bo dâwei, “Wan arekŋaet
mem nem manbaen? Akto
hâknenŋaet nâŋgâm wan mem
manmâ luguakbaen.” dâm nâŋgâmâk
bo akbei. Amâ hingât. Bâin dâŋet.
Manmanyeŋande bunŋe me sotŋe
bunŋe? Akto hâkgande bunŋe me hâk
pekegande bunŋe?
26 Aregât siâ maktere nâŋgâŋet.
Lâut are ekŋet. Arekŋe âmâ âi bo
ketugumai. Akto kalamŋânba sot
wan bo mem katmai. Akto sot
hapatet bo ketugum âmâ alekŋe bo
mem katmai. Hain bo akmai amâ
himbimân Eweyeŋande hanâk sot
mem miawak yeŋgimap. Ye lâut
bo. Ye luâk aregât Anutuŋe dowâk
tânyeŋgumap.
27 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe
nâŋgâm hanoko akmâ âmâ manman
sopŋaet âlepŋe kâlep mem dewatim
manbiapgât dopŋe bo tatâp.
28 Akto sâŋgum lâuwâ lâuwâ aregât
nâŋgâm han lâuwâ akbiâ bâliwiap.
Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Lâwin bu-
luŋe are ekŋet. Arekŋe âmâ sâŋgum
lâuwâ lâuwâgât âi bo ketugumap.
29 Buluŋe are âlep âlep aregât luâk
siâ kotŋe Salomo ulikŋân malep
yâkŋe sâŋgum lâuwâ lâuwâŋe kulem
melem âlep âlep hain are mem malep
arekŋe buluŋe are bo ewangiep.
30 Pâloŋângen siâ me siâ buluŋe
uŋak miawakmap akto hole bererek
âgâm gembo ombiâ bo akmap aregât
Anutuŋe dâmbo hanâk kulemŋe
âlepŋe miawakmap aregât Anutu bo
nâŋgaŋmâ ketelaŋmâ manmaiŋe yâk
yeŋaet gai hainâk dâmbo wan me wan
miawakyeŋgiwiap.
31 Are nâŋgâm heŋgemgowei. Are
ekmâ nâŋgâm âmâ bo hanokoakmâ
âmâ hin bo dâwei, “Wan nemberen
me wan lalakberen?”
32 Are âmâ luâk bikŋe Anutu
bo nâŋgaŋmai arekŋe âmâ puli me
sâŋgum me siâ siâ aregât nâŋgâmbiâ

humo akmap. Hain akbiâ bâlimap aregât hain bo akmâ manbei. Are âmâ benŋe himbimân Eweyeŋande nâŋgâ yeŋgimap aregât hâk peke bâlâk bo manmai.
33 Yeŋe âmâ Anutuŋe damun nenŋe akbiapgât akto yâkgât agak meme ârândâŋ dâp ain han nâŋgâ nâŋgâyeŋe ulikŋân katbiâ yembiâp. Akto aregât kakŋân Anutuŋe siâ me siâ bikŋe are hârok yeŋgiwiap.
34 Aregât yeŋe agatmâ umatŋe gain hin arekŋe miawak nengiwiap hain dâm aregât nâŋgâmbiâ humo bo akbiap. Agatmâ miawakbiap are âmâ agatmâgât pat. Uŋak iregât hain are miawak nengiâp are ârândâŋ agâk dâm aregât kakŋân han lâuwâ bo akŋet." Yesuŋe hain dâep.

7

Gala siâgât den bo makmâ hâreaŋbaen.

1 Yesuŋe den siâ hin dewatim makyeŋgiep, "Anutuŋe den âiân katyekbopgât yeŋe luâk bikŋe den âiân bo katyekbei.
2 Dâ yeŋe yâk yeŋgât den dâm hâre yeŋgiwai dop hainâk Anutuŋe ye dâm hâre yeŋgiwiap. Akto yeŋe siâ siâ akyeŋgiwai dop hainâk Anutuŋe mem purik katmâ akyeŋgiwiap aregât siâgât bo dâm hâreyeŋgiwei.
3 Aregât den dopŋe hin dâre nâŋgâŋet. Gâŋe galagaet dewunŋân gagap bâlensiâ tatâp are ekmâ âmâ guge dewungân gagap humo dondâ tatâp are bo ektât are ârândâŋ bo aktâp.
4 Gagap humo guge dewungân tatâp are bo ekmâ galagaet dewunŋân tatâp aregât hin dâmenâ ârândâŋ bo akbiap, "Galane kin. Gagap mem pan giŋbe." dâwiat.
5 Hiaŋgi luâk gâ. Guge dewungân gagap humo tatâp a soŋ mem panakmâ âmâ ekmâ dewunge hulaŋ akto âmâ ekmâ heŋgemgom âmâ galagaet dewunŋân gagap bâlensiâ tatâp are memenâ ârândâŋ akbiap.
6 Yeŋe Anutugât sot are dua bo yeŋgiwai. Hain akbiâ âmâ yeŋguwai. Akto puli umatŋe are mem bau kâit bo yeŋgiwai. Hain yeŋgimbiâ âmâ igim hârem purik dâm âmâ yeŋgiwai." Yesuŋe hain dâep.

Anutu ulilaŋmâ âmâ bunŋe membaen.

7 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm makyeŋgiep, "Yeŋe hin aregât undâgâtmâ Anutu magaŋbiâ âmâ tân yeŋguwiap. Akto emet ginŋân kinmâ woa dâmbiâ hâŋgi amboŋande meyeŋgimap.
8 Aregât Anutu aikomapŋe den hâuŋe nâŋgâmap. Undâgâtmapŋe mem miawakmap. Woa dâmap are âmâ hâŋgi mem kalaŋmap.
9 Aregât hin dâwe. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe nanŋande sotgât ulilaŋdo âmâ kât bo waŋmap.
10 Akto iŋangât ulilaŋdo âmâ gipmaŋ bo waŋmap. Bo.
11 Akto ye luâk bâleŋande nanaŋ lepatlupyeŋe damun akyeŋgim hin are yeŋgimai aregât dopŋe are ewangim Anutu himbimân manmapŋe luâk siânbaŋe ulilaŋmai are yeŋgât okot nâŋgâm dowâk wan ulilaŋmai are yeŋgimap.
12 Akto den dâm makyeŋgiân aregât keiŋe hin. Yeŋe bikŋande âlepŋe aknengiŋetdâm hârok âlepŋe tân yeŋgum manmâ âgâwei. Aregât âmâ Moseŋe akto propete luâkŋe Anutugât den kârikŋe kulemgoyi aregât keiŋe hainâk tatâp.

Himbimgât dâp aregât den.

13 Hilip agu hilip agugât kepia aregât dâp are humo akto pempemâk aregât dâp humo ain âlepŋe ari ari aregât luâk dondâŋe arimai. Yeŋe âmâ ain bo ariwei. Ye dâp gâwikŋânba ariwei.
14 Are âmâ manman kârikŋe aregât dâp amâ gâwik gâwikŋe, heambuk heambukŋe akto yoŋâk yemap. Dâp are watmâ luâk âmbâle undup akmâ bo arimai. Dâ konok konokŋe ain arimai. Ye âmâ dâp are watmâ ariwei.

Hiaŋgi luâk yâk yeŋgât keiyeŋe.

15 Propete luâk hianŋgi arekŋe âmâ hâkyeŋe lama hâk yeukŋe hainare dâ hanyeŋe âmâ dua metŋe han hainare aregât yâk yeŋgât damun aganŋgim manbei.
16 Siâ siâ Bunŋe bo aregât nâŋgâm kepilâyekbei. Giat ain kewu bunŋe memaen mon? Me kândenân ham bunŋe miawakto memaen mon?
17 Lâwin âlepŋân bunŋe âlepŋe miawakmap. Lâwin bâleŋân bunŋe bâleŋeâk.
18 Aregât lâwin âlepŋânba bunŋe bâleŋe bo miawakmap akto lâwin bâleŋânba bunŋe âlepŋe bo miawakmap.
19 Aregât ire maktere nâŋgâŋet. Lâwin siâ bunŋe âlepŋe bo kindo âmâ kârâm ondenŋe ombiap hain.
20 Yeŋe luâk keiyeŋe ekmâ gain gain akmâ iare akmai aregât nâŋgâwai.
21 Akto aregât hin makbe. Luâk âmbâle nogonmâ âmâ kotdâ nenŋe kotdâ nenŋe hain dâm nogonmai yâk hârokŋe himbim kepian bo ariwai. Himbimân Ewenaet denŋe lokom manmaiŋe âmâ ariwai.
22 Luâk dondâŋe sop humoân hin dâm makniŋbai, “Kotdâ ire nâŋgâ. Nenŋe gâŋgât kotgaet akmâ denge makmâ miawakmâ makyeŋgiyion. Akto gâŋgât kolân konmâ sinduk baniara bâleŋe watyeŋgienŋe luâk hepun yekmâ ariyi. Akto gâ gogonmâ kulem keiŋe keiŋe are ketuguyion.”
23 hain dâmbiâ âmâ nâŋe hin dâm makyeŋgiwian, “Nâ ye bo nâŋgâ yeŋgiân. Nâŋgâlân bunŋe bo dewatiyigât hepun nekmâ ariŋet. Ye amâ bâleŋe meme luâk.” hain dâwian.

Luâk lâuwâ emetyetŋe ketuguyiat aregât den.

24 Aregât den ginŋe ire maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe denne ire nâŋgâm lokomapŋe âmâ dop hinare aktâp. Luâk nâŋgâ nâŋgâŋe olop yâkŋe emet are gimbâŋe kârikŋân ketugumbo kilep.
25 Emet kât kakŋân mâŋgiep aregât tu tânâk humo gembo âmâ ugurup humo gam lokowerâmbo âmâ kârikŋe akmâ ŋâŋâk kilep. Dop hain.
26 Dâ luâk siâŋe denne ire nâŋgâm laune bo lokomapŋe âmâ dop hin are aktâp. Luâk nâŋgâ nâŋgâŋe bo siâŋe emet nupiânâk ketuguep dop hain are.
27 Ketugumbo kindo tu seru humo pando ugurup humoŋe togombo emet are gagai akmâ kom bâliep.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgiep.
28-29 Yesuŋe Anutugât den keiŋânbak nâŋgâm makyeŋgiep. Akto biwiyeŋân kalepgât denŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “Mosegât den kepikmâ maknengimai are hârok ewangi yektâp.” hain dâm yâkgât nâŋgâmbiâ humo agep.

8

Luâk siâ diwi kârikŋe akmâ malep are Yesuŋe mem howaimbo âlepŋe agep.

1 Akto Yesuŋe den makmâ metem gimbâŋânba gembo luâk âmbâle biwirâŋe watbiâ olop ariyi.
2 Akto luâk siâ diwi kârikŋe akmâ malep arekŋe Yesu ekmâ enemŋân togom pâwutŋe ligim hin dâm maganep, “Humo, kârikŋege tatginŋdâpgât makmenâ diwine bo akniŋâk mon?” dâep.
3 Hain dâmbo Yesuŋe hâkŋe mem howaim kinmâ hin dâep, “Âlepŋe, nâŋgâ giŋdângât diwige are pandak giŋâk.” dâmbo ainâk diwi bo aganŋdo hâkŋe âlepŋe agep.
4 Âlepŋe akto ainâk Yesuŋe maganŋmâ hin dâep, “Gâ iregât den pat luâk bo makyeŋgim âmâ yânâk arim sumbe kat kat luâk damun yâkgâlân konok ari. Arimenâ keige gekmâ nâŋgâmbo âmâ benŋe Moseŋe wan me wan iregât den kârikŋe kulemgoep are lokom Anutugât sumbe omben. Sumbe omenâ are ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.” dâm huŋgun aŋep.

Yesuŋe hoŋ bawa siâ mem heŋgemgoep.

5 Akto arewa arim kepia siâ kotŋe Kapanaum ain arim âgâmbo Roma

yeŋgât tembe loko are yeŋgât humoyeŋe siâŋe yâkgâlân arim den hin dâm ulilaŋep,

6 “Humo, nâŋgât hoŋ bawane siâ kundat akmâ hâk hilâlâm bâleŋe umatŋe miawaganŋdo kei bâtŋe kâregembo yem tatâp.” dâmbo

7 dâep, “Âlepŋe, arim mem heŋgemgowerân.” dâep. Hain dâm maganŋdo

8 hin dâep, “Humo, nâ luâk âlepŋe bo mandân aregât nâŋgât emelan bo âgâwerât. Inâk kinmâ denâk makmenâ âmâ nâŋgât hoŋ bawane are âlepŋe agâk.

9 Akto nâ gai luâk kotdâ yâk yeŋgât den lokom manman akto nâ luâk humonande nâŋgâ niŋmâ damunyeŋeak dâm katnegep. Aregât nâŋe tembe lokolupne den makyeŋgire lokomai akto yâk yeŋgâlân siâgât, “Gâŋe siâ ari.” hain dâm maganŋdere âmâ âlepŋe arimap. Akto siâgât, “Gâ ga.” dâre âlepŋe gamap. Akto hoŋ bawane siâ ekmâ, “Âi ire me.” dâre âmâ âi are hainâk memap. Aregât gâ Humo inâk kinmâ denâk makmenâ âlepŋe agâk.” hain dâep.

10 Hain dâmbo Yesuŋe den are nâŋgâmbo dâtŋe akto purik dâm haminân togom mali are hin dâm makyeŋgiep, “Den bunŋe maktere nâŋgâŋet. Israe kâmot ire yeŋgât hutyeŋân luâk siâŋe nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgoep hainare siâ bo ekman. Roma luâk irekŋe hârok ewangi yektâp.

11 Hâmbâi hân tuŋguŋângen biken biken ainba luâk biwirâŋe togom âmâ Abraham, Isaka, Yakopo yâk olop manmâ Anutugât kepian âgâm menduguakmâ ain sot keiŋe keiŋe nem heroŋe akbai.

12 Dâ emelâk Anutuŋe Yuda luâk damunyeŋe akminep are panyekto yâk âmâ kepia ginŋângen hândâgân gem manmâ indem kamboŋmâ manbai.”

13 Hain dâm makyeŋgim purik dâm tembe loko humoyeŋe are ekmâ hin dâm maganŋep, “Gâŋe biwige nâŋgâlân katmâ hain nâŋgât aregât bunŋe miawakgiŋdâp. Gârâmâ bam ari.” hain dâmbo bam arimbo sop ainâk hoŋ bawaŋe are âlepŋe akto egep.

Yesuŋe makto Petorogât hewonŋe âlepŋe agep.

14 Akto arewa arim Petorogât emelan âgâmbo Petorogât hewonŋe kundat akmâ hâk kâlâp akmâ yem tato egep.

15 Bam ekmâ bâtŋân mendo ainâk kundat are bo aganŋep. Bo aganŋdo agatmâ sot om waŋep.

16 Waŋdo nem tato emet dâgâwerâm akto âmâ sinduk baniara bâleŋande luâk âmbâle bikŋe kautyeŋân meyegi are meyekmâ yâkgâlân togoyi. Meyekmâ togombiâ Yesuŋe launande makmâ watyekto sinduk baniara bâleŋe arekŋe hepun yekmâ ariyi. Akto kundat agi arekâ hainâk lokoyekmâ togombiâ yekmâ mem heŋgem yeŋguep.

17 Hain agep aregât emelâk propete Yesaiaŋe den siâ hin kulemgoep are bunŋe agep amâ hin, “Nen kundat umatŋe miawak nengimbo me wan me wan pâpkom nâŋgâm hilipkomaen aregât yâkŋe bâleŋe are mendo bo agep.” dâm kulemgoep den are bunŋe akto Yesuŋe kundatdâ dondâ heŋgem yeŋguep.

Luâk hin arekŋe âmâ Yesugâlân dewatiwai.

18 Yesuŋe hain akmâ tân yeŋgumbo ainâk luâk âmbâle biwirâŋe yâkgâlân togom ândeaŋmâ kinbiâ Yesuŋe are yekmâ, “Bâin, waŋga mem indâgen bam arine.” dâm aposololupŋe makyeŋgiep. Hain dâmbo waŋga mem bâtgum humo are hâtikom ariwerâm agi.

19 Ariwerâm akbiâ Mosegât den makmâ miawagi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bam hin dâm maganŋep, “Apo, gâ iregen me aregen ariwerâm âmâ makniŋmenâ olop ariwaet.” dâep.

20 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Yo âmâ lâwin timopŋân yemap. Dâ lâut âmâ lâwin bât bâtŋân kelom tatmai. Dâ nâmâ luâk akmâ

geân aregât nâŋgât emet âmâ bo tatniŋdâp.” dâep.
21 Akto luâklupŋe yeŋgâlân gâtŋe siâ arekŋe yâkgâlân togom hin dâm maganŋep, “Humo, nâŋgâ niŋmenâ arim ewene soŋ hangom âmâ bennŋe purik katmâ togore âmâ olowâk ariwaen.” dâep.
22 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Hain bo. Luâk âmbâle momonŋandeak momonŋelupyeŋe hangoyekŋet, Dâ gâmâ hinŋe nâ wat nekmenâ olowâk arine.” dâep.

Yesuŋe makto seru nâŋâgâep.

23 Hain dâm waŋgan âgâmbo aposololupŋe olop ariyi.
24 Arim manbiâ seru humo sân sânâk pando haru are bâliep. Akto haruŋe waŋga kâlegen gewerâm agep ain Yesu asiŋ yiep.
25 Akto aposololupŋande goaŋmâ hin dâm maganŋi, “Humo, haruŋe kawut nenekberâm aktâp aregât agatmâ tân nengu.” dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Bo nâŋgâniŋmâ kepilânekmai. Ye wangât hamewaktâi?” dâm agatmâ seru pando haru bâliep are den makyetkimbo ainâk nâŋâgâyiat.
27 Nâŋâgâmbela ekbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “Ae, yâkŋe seru akto haru makyetkimbo yâkgât den lokom nâŋgat aregât luâk ire gain hinare?” dâyi.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe watyekto bau biwiŋân geyi.

28 Akto bâtgum are hâtikom indâŋân bam Gadara hânângen ariyi. Arim manbiâ luâk lâuwâ siâ sumângenba togom manbela yelegi. Yâk yetgât keiyetŋe hin. Sinduk baniara bâleŋande kaut yetŋân mendo metŋe akmâ luâk âmbâle hârok mem bâli yekte dâm manminiat. Akto dâwân togombela âmâ luâk âmbâle hârokŋe hamewakmâ ain bo arimini. Keiyetŋe hain.
29 Lâuwâ arekŋe togom Yesu penianŋmâ den hin dâm maganŋiat, “Gâ Anutugât nanŋe, gâ gain gain aknetkiwerâm togoât? Gâŋgât sop bo tâlâgumbo hâk hilâlâm netkiwerâm togoât me?” dâyiat.
30 Akto indâgen bau kâmot humo siâ tâmut nem mali.
31 Akto sinduk baniara bâleŋe arekŋe Yesu maganŋmâ hin dâyi, “Gâŋe wat nenekberâm âmâ huŋgun nengimenâ bau biwiyeŋân gene.” dâyi.
32 Hain dâmbiâ Yesuŋe, “Âlepŋe geŋet.” dâep. Hain dâmbo luâk lâuwâ are hepun yelekmâ bau hârok biwiyeŋân geyi. Gembiâ bau arekŋe pârigim arim indâgen bâtgum siân sopanbiâ tuŋe lauyeŋân pikto moyi.
33 Mombiâ bau damunlupyeŋande arim kepia yeŋângen âgâm Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe watyekto bau biwiyeŋân gembiâ moyi aregât den pat are kepia ambolupŋe makyeŋgiyi.
34 Makyeŋgimbiâ ainâk luâk âmbâle hârokŋe Yesu are ekne dâm kepiayeŋânba geyi. Gem kepia yeŋe hepunmâ ariâkgât wârakmâ maganŋi.

9

Yesuŋe luâk parâŋe siâ mem âlepŋe ketuguep.

1 Maganŋbiâ Yesuŋe hepun yekmâ ariwerâm waŋgan âgâm bâtgum biken hâtikom arim ikiŋe kepia ain ariep.
2 Arim kindo luâk biknande galayeŋe siâ bâtŋe keiŋe mom kârikŋe akminep are temân katmâ yâkgâlân lokom togombiâ Yesuŋe are biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm luâk kundatdâ are hin dâm maganŋep, “Bâleŋe akmâ manmâ gaen aregât dosa puli giŋdân.” dâep.
3 Hain dâmbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmâ makmini are yeŋgâlân gâtŋe biknande biwiyeŋân hin nâŋgâyi, “Anutu ikiŋak âmâ dosayeŋe puli yeŋgimap ina luâk yânŋe irekŋe Anutu ewangiwerâm aktâp imâ bâliâp.” hain dâm nâŋgâmbiâ bâliep.
4 Biwiyeŋânâk hain nâŋgâmbiâ Yesuŋe biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, “Hanyeŋande wangât den bâleŋaet nâŋgâi?

5 Gain gain arekŋe owâiŋe luâk bâtŋe keiŋe mom kârikŋe akmap ire hin dâm magaŋberân. Anutuŋe dosage hepungiŋdâp hain dâm magaŋberân me hin dâm magaŋberân. Agatmâ temge are lokoakmâ ari?
6 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ luâk akmâ geângât dosayeŋe hepun yeŋgiwerâmgât Anutuŋe makmâ niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet." dâm makyeŋgiep. Luâk kundatdâ are hin dâm magaŋep, "Agatmâ temge loko akmâ emetgângen bam ari." dâep.
7 Hain dâmbo agatmâ temŋe lokoakmâ emetŋângen bam ariep.
8 Arimbo luâk âmbâleŋe are ekmâ otneyeŋe arimbo hin dâyi, "Yesuŋe Anutugât kârikŋân kinmâ agak meme bo agakŋe aktâp." dâm Anutu kotŋe mem agatmâ kinmâ maŋganli.

Yesuŋe luâk kotŋe Mataio gawamangât puli meme are miep.

9 Akto Yesu ainba arim gawamangât puli meme luâk kotŋe Mataio puli emetŋân tato ekmâ hin dâm magaŋep, "Nâŋgâlân dewatimenâ nâ olop mande." dâep. Hain dâmbo agato olop ariyiat.
10 Arim sot nemberâm âmâ hoŋ bawa olop emetŋân âgâmbiâ Romagât puli meme akto bâleŋe meme luâk biwirâŋe yâk yeŋgâlân arimbiâ Yesu akto luâklupŋe olowâk sot neyi.
11 Nem tatbiâ Parisaio luâk bikŋande yekmâ Yesugât hoŋ bawalupŋe hin dâm aiyeŋguyi, "Wangât eweyeŋande Romagât puli meme akto bâleŋe meme luâk olop tatmâ sot nendâp?" dâyi.
12 Hain dâm aiyeŋgumbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, "Hin nâŋgâm heŋgemgowei. Âlepŋe mandâi yeŋgâlân are doktaŋe âi mene hain bo dâm arimai. Kundat aktâi are yeŋgâlân âi mene hain dâm arimai.
13 Ulikŋân Anutuŋe makto luâk siâŋe kulemgoep are hin, "Yeŋe dosayeŋaet akmâ âmâ soŋgo wan gâim om nâŋgâlân katmai aregât bo nâŋgâm egâliaŋman. Gala konok akmâ manŋetgât nâŋgâm egâliaŋman." den hain tatâp aregât keiŋe yeŋe nâŋgâmbiâ huraguâkgât mendugum den âi mem magaŋgi goaŋgi akmâ manŋet. Aregât maktere nâŋgâŋet. Luâk bikŋande, "Nen luâk âlepŋe akmâ yân târârâgâk manmaen." hain dâmai luâk hain are mem oloŋyekbe dâm bo geân. Bo kârikŋe. Nâmâ luâk bâleŋe meme oloŋ yekbiangât togoân." dâep.

Yesu Anutugât pat sot hepunmâ maligât aikoyi.

14 Hain dâmbo Yohane tu puli keiŋe kalep are olop mali arekŋe Yesugâlân togom hin dâm aikoyi, "Nen Anutugâlân okot âlep agakgât akto Parisaio luâk nenŋe âmâ sot hepunmâ manmaen. Dâ luâklupge âmâ wangât sot sapa bo akmai?" dâyi.
15 Hain dâmbiâ hin dâep, "Aregât den ginŋe siâ makbe. Luâk kotdâŋe âmbâle siâ mendo âmâ kâmotlupŋe olop manmâ okot bâle akmâ sapa bo akmai. Hâmbâi bikŋande menekbiâ bo aktere sop ain nâŋgâm indem tatmâ sot sapa akmâ manbai.
16 Niŋande sâŋgum tâmbâŋân irakŋande katmâ parutbop? Bo. Irakŋande tâmbâŋe are oloŋdo dondâ torokbopgât hain bo akmaen.
17 Me niŋande waiŋ irakŋande hâpu tâmbâŋân kâimbo gewop? Bo. Waiŋ irakŋande hâpuŋe tâmbâŋe tâlim hogombo waiŋ akto hâpu bâliwopgât hain bo akmaen. Waiŋ irakŋande hâpu irakŋân gembo âlepŋe akmap." dâep.

Yesuŋe makto Yairo baratŋe momoŋânba agalep.

18 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgim kindo luâk damun siâŋe togom kâŋgom hânân gem âmâ hin dâm ulilaŋep, "Baratne hinŋe mondâp aregât nâ olop arim momoŋânba goaŋmenâ agalâk." dâep.
19 Hain dâmbo Yesuŋe agatmâ arimbo luâklupŋe olop ariyi.

20 Arim âmbâle siâ hutyeŋân kilep aregât keiŋe hin. Âmbâi are dewutâyeŋe gam yeŋgumap dop hain bo geminep. Sop kâlep gembo mando hombaŋ bât bip bip hârok keiân lâuwâ bo agep.
21 Yâkŋe Yesugât haminân arim hin nâŋgâep, “Nâ sâŋgumŋeâk howaim âlepŋe akberân.” nâŋgâep.
22 Hain nâŋgâm yoŋâk watmâ sâŋgum kâlep are mem howaimbo Yesuŋe purik dâm ekmâ hin dâep, “Woe, meŋ, gâŋe biwige nâŋgâlân katâtgât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo kundat are uŋak bo akgiŋdâp.” dâmbo ainâk âmbâle are âlepŋe agep.
23 Akto Yesuŋe arim luâk damun yâkgât emetŋân âgâm âmâ uruwaku waitbiâ nâŋgâep. Uruwaku waitmâ den magaŋgi goaŋgi akbiâ ekmâ nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep,
24 “Âmbâi sisik ire bo mondâp. Yân asiŋ yendâp aregât gem ariŋet.” dâep. Hain dâmbo nâŋgâm giriŋaŋi.
25 Giriŋaŋbiâ den makyeŋgimbo gem sopali. Gem arimbiâ âmâ baratŋe yiep ain bam bâtŋân mem agato âlepŋe akmâ agatmâ kilep.
26 Akto kulem miep aregât den pat magaŋgi goaŋgi akbiâ kepiaŋe kepiaŋe arimbo hân humo are ambolupŋande nâŋgâyi.

Yesuŋe luâk lâuwâ dewunyetŋe bokbokŋe heŋgemyetkuep.

27 Akto Yesuŋe kepia are hepunmâ arimbo luâk lâuwâ dewunyetŋe bokbokŋe arekŋe haminân arim den hin dâm magaŋiat, “Woe Dawidigât kâmolân gâtŋe gâ den makgiŋdetŋe netgât okot nâŋgâ netki.” dâyiat.
28 Hain dâm watmâ arimbela emetŋân âgâmbo watmâ âgâm enemŋân kinbela aiyetkum hin dâep, “Biwiyetŋande gain gain nâŋgat? Maktere âlepŋe dewunyetŋe hulaŋ akberâp me bo?” dâmbo dâyiat, “Humo, âo, kârikŋege tat giŋdâpgât nâŋgâgiŋdet.” dâyiat.
29 Hain dâmbela dewunyetŋe mem howaim hin dâep, “Han biwiyetŋe nâŋgâlân katat aregât dopŋân bunŋe miawak yetkiâk.” dâep.
30 Hain dâmbo dewunyetŋe hulaŋ akto emet egiat. Akto Yesuŋe hin dâm makmâ hâre yetkiep, “Yet bât kulem iregât den pat luâk siâ me siâ bo makyeŋgiwiandat.” dâep.
31 Hain dâm makyetkimbo hepunmâ arim den koaŋmâ aregât den pat are makyeŋgimbela sambelem arimbo luâk âmbâle biwirâŋe nâŋgâyi.

Yesuŋe luâk kopa siâgât sinduk baniara bâleŋe walaŋep.

32 Akto arimbiâ ainâk luâk siâ Yesugâlân kewugum togoyi aregât keiŋe hin. Are sinduk baniara bâleŋande mâŋgimbo kopa akmâ den bo makmâ yân manmâ gaep.
33 Akto luâk are kewugum togombiâ sinduk baniara bâleŋe are wato hepunmâ arimbo nâŋgâ nâŋgâŋe miawakto den agep. Hain akto aregât kâmot humo ain kili arekŋe hin dâyi, “Israe nengât hutnennân kulem hinare ulikŋân siâ miawakto bo ekmâ malion.” hain dâm ekmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.
34 Dâ Parisaio yâkŋe âmâ Yesugât nâŋgâm bâlianŋmâ hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋe are yeŋgât humoyeŋande memeŋe agaŋdo aregât sinduk baniara bâleŋe are watyekmap.” hain dâyi.

Yesuŋe luâk âmbâle damunlupyeŋe bo mali are yekmâ okotŋe nâŋgâ yeŋgiep.

35 Akto Yesuŋe kepiaŋe are hepunmâ arim den emetŋe ârândâŋ âgâm Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât pat âlep den makyeŋgim malep. Manmâ kundat keiŋe keiŋe agi are mem heŋgem yeŋguep. Hain akmâ malep.
36 Akto lama damunlupyeŋe siâ bo manmai dop hainâk akmâ luâk âmbâle arekŋe biwi gulip akmâ wâtyeŋe gembo mali Yesuŋe are yekmâ okot nâŋgâ yeŋgiep.

37 Okot nâŋgâ yeŋgim aregât luâklupŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Kalamân sot bunŋe dondâ tatâp aregât âi luâk amon siâ manmai yâkgât âi kalam are mem metewaigât dop bo tatâp
38 aregât kalamgât Amboŋe Humo are ulilaŋbiâ âmâ âi luâk siâkâ huŋgunyeŋgiâk.” dâm makyeŋgiep.

10

Yesugât hoŋ bawalupŋe yâk yeŋgât kotyeŋe.

1 Akto Yesuŋe luâklupŋe keiân lâuwâ yeŋgonmâ meyekto togoyi are hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe sinduk baniara bâleŋe are luâk âmbâle mâŋgiyekbiâ bâliyi are watyekŋet. Akto kundat keiŋe keiŋe aktâi are mem heŋgem yeŋguŋet.” dâep. Hain dâm aregât memeŋe akyeŋgiep.
2 Akto Aposololupŋe yâk yeŋgât kotyeŋe hin. Luâk siâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro akto eminŋe Anderea. Akto Yebedaiogât nanlogâtŋe kotyetŋe Yakopo akto Yohane.
3 Akto siâ Pilipo, siâ Batolomaio, siâ Toma. Akto siâ kotŋe Mataio gawamangât puli meme luâk manminep akto Yakopo amâ Alipaiogât nanŋe are, akto Tadaio
4 akto Simoŋ siâ Roma damunlupyeŋe yeŋgât hâkâŋ agi are yeŋgâlân gâtŋe. Akto siâ âmâ Yudasi Karioto kepian gâtŋe yâkŋe halop hogom luâk oloŋ yekto Yesu meyi are.
5 Akto Yesuŋe aposololupŋe are hin dâm huŋgunyeŋgiep, “Yeŋe âmâ Yuda luâk âmbâle bo yâk yeŋgâlân me Samaria gâtŋe kepia siâ me siâ yâk yeŋgâlân bo ariwei.
6 Dâ Lama are damunyeŋe bo manmâ ari hilip agumai dop hainâk Israe luâk âmbâle yâkŋe hilip agune dâm aktâigât yâk yeŋgâlânâk tâŋ tâŋâk ariwei.
7 Israe yâk yeŋgâlân areâk arim hin dâm makyeŋgiwei, “Anutu himbimân manmapŋe damunnenŋe akberâm aktâp.”
8 Hain dâm amâ kundat aktâi yâk mem heŋgem yeŋguwei. Akto luâk âmbâle momoŋe areyeŋgât dâmbiâ momoŋânba agatbai. Akto hâk bâle aktâi are mem heŋgem yeŋguwei. Akto sinduk baniaraŋe meyegi are watyekbiâ ariwei. Nâmâ yân kârikŋe yeŋgim huŋgunyeŋgiân aregât ye gai hainâk wan me wan yân yeŋgiwei.
9 Akto hin akmâ ariwai. Tâwât dewunŋe âmâ bo mem ariwei.
10 Akto ito siâ siâyeŋe bo lugum goliakmâ ito bâlâk ariwei. Akto hâk pekeŋe konogâk lugu akmâ ariwei. Akto kei pekeŋe hainâk konogâk katmâ ariwei. Akto huwan hepunbiâ talâk. Yân arimbiâ âmâ kepia ambolupŋande yekmâ luâk âirâ dâm tânyeŋgumbiâ ârândâŋ akbiap.
11 Akto huŋgun yeŋgire arim ulik gulik kepia ambolupŋe yeŋgât keiyeŋaet makmâ aikowei. Akto siâgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto yâkgât emetŋân âgâm ainâk tatmâ manbei.
12 Emetŋân âgâm Anutuŋe damunyeŋe agâkgât makmâ heroŋe akyeŋgiwai.
13 Heroŋe akyeŋgimbiâ emet amboŋande ye gala akyeŋgim denyeŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto aregât bunŋe miawakyeŋgiwiap. Gârâmâ denyeŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ gala bo akyeŋgimbiâ âmâ hamiyeŋgimbiâ aregât bunŋe bo miawak yeŋgiwiap.
14 Akto yeŋe kepia siân arim makyeŋgimbiâ hâkâŋ akbiâ aregât kepia are hepunmâ Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwiap aregât dop akmâ keiyeŋân hamaŋ siâ tatbiap are paŋ paŋgom tâlim pulimbiâ gewiap.
15 Aregât maktere nâŋgâŋet. Sop humoân Anutuŋe Sodom akto Gomora kepia ambolupŋande bâleŋe agi aregât hâuŋe yeŋgimbo meyi. Gârâmâ ye kepia yeŋân arimbiâ gala bo akyeŋgiwai âmâ dosa yeŋaet hâuŋe umatŋe membai.

Biwiyeŋande Anutugât nâŋgâm manbaiŋe Anutugât pat akbai.

16 Lama pâlâmŋe are pugaiya yeŋgât hutyeŋân arimbiâ hilip

yeŋgune dâm kinmai dop hain are akmâ huŋgun yeŋgire luâk bâleŋe hutyeŋân ari manmâ aregât bo hamep akbei. Akto soŋgo kotŋe hewam are nâŋgâ nâŋgâŋe olop manmâ damun agaŋgimap dop hainâk ye biwi golâk manbei. Akto lâut kotŋe kembâ arekŋe bo kârâ nenekmap kopakom tatmap dop hainâk yeŋe arim yeukŋân manmâ bo mem bâli yekbai.

17 Ye luâk bikŋe yeŋgât nâŋgâmâk manbei. Yâkŋe yâk yeŋgât den emetŋân katyekmâ luâk kembulupyeŋe yâk yeŋgât dewunyeŋân bugâŋe yeŋguwai.

18 Akto areâk bo. Ye nâŋgât akmâ mandâigât kiap me luâk kembu yâk yeŋgâlân meyekmâ arimbiâ den âi membai. Aregât ye yâk yeŋgât meteyeŋân akto Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgât meteyeŋân kârikŋeâk kinmâ den bunŋe makmâ hulaŋbei.

19 Den âiân katyekbiâ âmâ den gain gain hinare maktenŋe ârândâŋ akbiap aregât nâŋgâm han lâuwâ bo akmâ hanoko bo akbei. Anutuŋe biwiyeŋân Heakŋe kato yâkŋe makmâ miawakyeŋgimbo areâk makbei.

20 Sop ain âmâ den makbai are Eweyeŋaet Heakŋande biwiyeŋân den kato nâŋgât keine makyeŋgiwai. Are âmâ yeŋeâk bo makbai. Amâ Heakŋande makmâ miawakyeŋgiwiap.

21 Akto sop ain teulupyeŋande emilupyeŋe moŋet dâm oloŋ yekmâ togo kiap magaŋbiâ yeŋgumbo mombai. Akto ewelupyeŋande nanlupyeŋe yeŋgum gasa akyeŋgim kewugu yekmâ humomolupyeŋaelân arimbiâ âmâ yeŋgumbiâ mombai. Akto nanaŋ lepatlupyeŋande ewe memelupyeŋe gasa akyeŋgim kiapgâlân arimbiâ tembe lokolupyeŋande togom meyekmâ arim yeŋguwai.

22 Akto ye kot patnaet akmâ luâk hârok yâkŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ bâliwiap. Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâ me siâŋe nâŋgât akmâ bo hâkâŋ akbiap âmâ sop humoân himbim kepia membiap.

23 Akto ye meyekmâ den âi mem bugâŋe yeŋgune dâm akbiâ ain hepun yekmâ kepia siân arim manbei. Aregât siâ hin maktere nâŋgâŋet. Yeŋe âmâ Israe kepia ârândâŋ tatmâ ariâp ain bo purik katmâ arim âiyeŋe ketugum metembiâ âmâ nâ luâk akmâ geân aregât sopŋe ewumâk akbiap.

24 Nanaŋŋe humoyeŋe ewangiwaigât dop bo tatâp. Akto hainâk luâk humomolupyeŋe akto hoŋ bawalupyeŋe yâk dop konogâk membai.

25 Akto nâŋe âmâ yeŋgât kautŋe mandân. Akto yeŋe âmâ nâŋgât den lokom hoŋ akniŋmâ mandâi. Akto luâk bâleŋe arekŋe âmâ hin dâm nogondâi, “Sinduk baniara bâleŋe yâk yeŋgât amboyeŋe kotŋe Besebulu.” dâm nogondâi hainâk hâmbâi ye hoŋ bawalupne manmâ denne lokom manbiâ âmâ makmâ mem ge katyekmâ mem bâliyekbai.

26 Aregât yâk yeŋgât bo hamewakbei. Amâ wan me wan siâ yoŋâk kinmâ akmai are hainâk bo yembiap. Are hâmbâi miawakto ekbai. Akto wan me wan siâ akmâ heambukmai are hainâk bo yembiap. Are hainâk hâmbâi tek teknân miawakto ekbaen.

27 Aregât âmâ nâŋe ye olop yoŋâk yoŋâk tatmâ den makyeŋgim mandân ire luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâŋetgât makyeŋgiwei. Akto nâŋe den hilop halowân makyeŋgim mandân ire hâmbâi kâmot humoân kinmâ makyeŋgiwei.

28 Akto luâk bâleŋande yeŋgât wâtyeŋe bo akyeŋgiâkgât dâm bugâŋe yeŋguwai. Gârâmâ yeŋgât otne biwiyeŋe hilipkowaigât dopŋe bo tatyeŋgiâp are yeŋgât bo hamewakbei amâ Anutu yâk konokŋe ye yeŋgum aregât kakŋân otne biwiyeŋe hilipkowiapgât kârikŋe talaŋdâp yâkgât konok hamewakbei.

29 Lâut sâmbâlilik are gagap amâ bunŋe bo. Are amâ tâwât dewunŋande puligowaengât dopŋe bo tatâp. Hain gârâmâ sâmbâlilik siâ

mombiap momo aregât himbimân Eweyeŋande bo ewum pâpkowiap.
30 Yâkŋe dumutyeŋe aregât yalaŋe nâŋgâm metemap. Aregât ye manbiâ bo nelâm yeŋgiwiap.
31 Dâ ye âmâ sâmbâlilik bo. Ye luâk, aregât Anutuŋe damunyeŋe akmap. Akto yâkŋe keiyeŋe hârok nâŋgâmap. Aregât luâk yeŋgât bo hamewakbei.
32 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe luâk âmbâle yeŋgât bo hamewakmâ yâk yeŋgât dewunyeŋân kinmâ, “Nâ biwine Yesugâlân katere kinbiap.” dâm makyeŋgiwiap âmâ nâŋe hainâk hâmbâi himbimân Ewenaet dewunŋân kinmâ, “Luâk ire âmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe.” dâre Anutuŋe luâk hainare manman âlepŋân katbiap.
33 Aregât luâk aŋgâŋe âmâ luâk âmbâle yeŋgât hamewakmâ dewunyeŋân kinmâ, “Nâ Yesu are bo nâŋgaŋman.” dâwiap âmâ nâkai hainâk Ewenaet dewunŋân kinmâ, “Bo nâŋgâ giŋdân.” dâwian.

34 Akto yeŋe nâŋgâ yâkgât hin bo dâwei, “Yesu âmâ nen gala konok manbaengât giep.” hain bo dâwei. Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâŋe miawakmâ geân aregât bugâ miawakbiap.
35 Nâŋe geân aregât eweŋe nanŋe potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Akto memeŋe baratŋe potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Akto erânŋe erânŋe potalakmâ ikiŋeâk ikiŋeâk gasa agaŋgim manbiandat.
36 Me yeŋgât ginbailupyeŋande gasa agaŋgiwai.
37 Akto siâ ewe meme han kalem humo akyetkim nâ bâlensiâ akniŋbiap âmâ yâk nâŋgât pat bo akbiap. Akto siâ nanŋe baratŋe han kalem humo akyeŋgim nâ bâlensiâ akniŋbiap âmâ yâk hain âgâk nâŋgât pat bo akmâ manbiap.
38 Akto luâk siâŋe gasalupnande mem hilip nuguwai dâm aregât hamep akmâ ikiŋe hâkŋaet hanokoak akmâ manbiap âmâ nâŋgât pat bo akbiap.
39 Me luâk siâŋe manmanŋe are ikiŋaelâk mem hanokoak akmâ manbiap arekŋe hâmbâi hilip aguwiap. Dâ luâk siâŋe nâŋgât akmâ nâŋgâ niŋmâ manmanŋaet bo hanokoak akmâ manmâ denne lokom manmâ manbiap arekŋe âmâ manman kârikŋân manmâ âgâwiap.
40 Ye huŋgun yeŋgire arimbiâ gala konok akyeŋgimai yâkŋe nâ gala konok akniŋmai aregât dop aktâp hainâk nâ gala konok akniŋmai yâkŋe âmâ Ewenande huŋgun niŋep yâk gala konok agaŋmai aregât dopŋe aktâp.
41 Akto Anutugât propete siâ mandâp aregât luâk siâŋe nâŋgâm gala konok agaŋdo ain gâtŋande hâmbâi Anutuŋe ikiŋe propetegât hâuŋe waŋbiap. Akto luâk siâ agak meme âlepŋe mem manmap aregât luâk siâŋe yâkgât keiŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgoep aregât gala konok agaŋmap yâk Anutuŋe luâk âlepŋe yâkgât hâuŋe waŋbiap.
42 Me luâk âmbâle siâŋe biwiyeŋe nâŋgât katbai yâk yeŋgâlân gâtŋe gegeŋe are luâk siâŋe ekmâ nâŋgâm âmâ tu hâgâm waŋbiap yâkŋe aregât hâuŋe âlepŋe hâmbâi membiap.” dâep. Yesuŋe den hain dâm aposololupŋe makyeŋgiep.

11

Yesuŋe Yohanegât magep.

1 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are hain dâm makyeŋgiep. Hain makyeŋgim metem kepia are hepunmâ kepianŋe kepianŋe arim Anutugât den akto ikiŋe keiŋe are makmâ miawakmâ makyeŋgim malep.
2 Sop ain âmâ Yohane are kala busi kâlegen katbiâ talep. Kala busi kâlegen katbiâ tatmâ Kristoŋe kulem keiŋe keiŋe mem malep aregât pat nâŋgâep. Nâŋgâm tatmâ galalogâtŋe lâuwâ huŋgun yetkimbo arim
3 hin dâm aikoyiat, “Damun netŋe Yohane are ulikŋân yâk togom damun nenŋe akbiapgât dâyi are gâ

me niŋaet lâmgom manbaen? dâm maknetkimbo gutet." dâyiat.

4 Hain dâmbela Yesuŋe hin dâm makyetkiep, "Yet arim âmâ wan me wan ekmâ nâŋgat iregât den pat are Yohane hin dâm magaŋbiandat.

5 Dewunyeŋe bok bokŋe yâk yeŋgât makto dewunyeŋe hulaŋ akto emet ektâi. Akto luâk kei bâtyeŋe bâli bâliŋe yâk yeŋgât makto âlepŋe akmâ bam gutâi. Akto diwi kârikŋe akmâ manmai yâk yeŋgât makto pandak yeŋgiâp akto ondopyeŋe bok bokŋe yâk yeŋgât makto ondopyeŋe kepik akto den nâŋgâi akto makto momoŋânba agatmâ golâk mandâi. Akto umburuk mamburuk mandâiŋe den pat âlepŋe makyeŋgimbo nâŋgâi.

6 Akto luâk siâŋe hâkâŋne bo akbiap âmâ yâkgât nâŋgâre âlepŋe aktâp." hain dâm huŋgun yetkimbo purik katmâ ariyiat.

7 Huŋgun yetkimbo purik katmâ arimbela Yesuŋe Yohanegât hin dâm luâk âmbâle kili are makyeŋgiep, "Ye Yohane hân kamitŋângen malep yâk wan ekne dâm yâkgâlân ariyi? Seruŋe dakerâ waito bam gutmap are ekne dâm yâkgâlân ariyi me?

8 Me luâk siâŋe hâk peke kulem melem are mem luguagep. Luâk hainare ekne dâm yâkgâlân ariyi me? Luâk hain arekŋe hâk pekeŋe kulem melem luguakmâ heŋgemgom luâk kotdâ yeŋgât emelan tatmâ manmai.

9 Ye wan ekne dâm hân kamitŋângen ariyi? Amâ propete siâ ekberâm ariyi mon? Ye Yohane Anutugât den makmâ miawagep are ekne dâm ariyi aregât Yohane egi arekŋe âmâ luâkŋe luâkŋe Anutugât den makmâ miawakmâ manmâ gayi yâk yeŋgât dop bo. Yâk amâ siâ. Yâkŋe âmâ propete hârok ewangi yekmâ kautŋe mandâp.

10 Yâkgât âmâ ulikŋân Anutuŋe den hin dâep are tatâp, "Nune hoŋ bawane huŋgun aŋdere laune lokom gâŋgât ulikŋân akgiŋmâ dâp heŋgemgo giŋbiap." den are amâ bunŋe akto Yohane miawagep.

11 Akto Yohane yâkgât den siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk yânŋande âmâ Yohane bo ewangimap. Dâ Anutu himbimân manmapŋe damunyeŋe akto yeŋgâlân gâtŋe hârokŋe âmâ Yohane ewangimai.

12 Akto Yohaneŋe âi keiŋe katmâ den makyeŋgim malep sop arewa luâk âmbâle biwirâŋe Anutuŋe damunnenŋe akberâm aktâp aregât den pat âlepŋe nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe maroŋe akto aregât bunŋe mene dâm aktâi. Akto luâk âmbâle kârikŋe akmai yâkŋe himbimgât pat akbai.

13 Propete luâk akto Mosegât den kârikŋe yâk hârokŋe Anutugât keiŋe kulemgom manmâ gayi. Akto Yohaneŋe aregât den bâiŋe makmâ miawagep.

14 Propete luâk siâ kotŋe Elia are malep luâk hainare hutnenŋân miawakbiap, den are nâŋgâmbiâ ârândâŋ agâkgât tatyeŋgiâp mon?

15 Ire nâŋgâm biwiyeŋe kepigâkgât den ire mem biwiyeŋân katmâ nâŋgâmâk manbei.

16 Hinŋe mandâi yeŋgât den gain gain maktere ârândâŋ akberâp? Dop hinare. Nanaŋ lepat hain are kâmot lâuwâ kepia sombeimân tatbai. Tatmâ kâmot siâŋe kâmot siâ are hin dâm makyeŋgiwai,

17 "Nenŋe han nenŋeâk kep konden hain koŋet dâen. Hain dâm makyeŋgienŋe ye bo kondâi. Umbi mem indiengât yekâ han mem indeŋet dâen. Hain dâm makyeŋgienŋe yekâ hainâk bo indeâi." dâwai. Akto hainâk nâŋe bo indem okot bâle akmâ sot bâlâk manman aregât nâŋgât hainâk hâkâŋ aktâi. Akto aregât maktere nâŋgâŋet.

18 Yohaneŋe sot waiŋ tu bo nem âmâ yân manmâ gambo aregât ye hin dâyi, "Âi luâk ire âmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋe mem gulip ketuguâp." dâyi.

19 Akto nâ luâk akmâ gem sot soŋgo nendere hin dâm magaŋgi niŋmai, "Luâk irekŋe sot humo nem mandâp

amâ Roma yeŋgât pat akmâ puli meme akto luâk bâleŋe yâk yeŋgât gala." dâm maganŋgi goanŋgi akmai. Gârâmâ Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe nâŋgâm watmâ manbai âmâ siâ me siâ bunŋeâk akto keiŋe yâk yeŋgâlân bunŋe miawakbiap." dâep.

Yesuŋe kepianŋe kepianŋe hârok makmâ sârek yeŋguep.

20 Akto emelâk Yesuŋe kepianŋe kepianŋe manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo ekmâ kinmâ agak memeyeŋe bâleŋe yeŋe bo makmâ miawakmâ han purikali aregât nâŋgâm bâli yeŋgim sârek yeŋguep.

21 "Bâe, Korasiŋ kepia ambolupŋe, bâe, Besaida kepia ambolupŋe yeŋgâlân kulem hamepŋe olowâk mem manmâ gan hainare Tiro akto Sidoŋ kepian ketugure dâine yâk emelâk agak memeyeŋe bâleŋe hepunmâ kâŋgom kinmâ okot bâle nâŋgâ aŋgim kinmâ Anutugât den nâŋgâwâi.

22 Dâ ye âmâ hain bo agi aregât hâmbâi sop humoân Tiro akto Sidoŋ kepia ambolupŋande aregât umatŋe membai. Hain gârâmâ ye âmâ agak memeyeŋe bâleŋe bo hepuli aregât hâuŋe umatŋe bâleŋe membai.

23 Akto Kapanaum kepia ambolupŋe ye âmâ Anutuŋe meyekto himbimân âgâwai mon? Hain bo. Anutuŋe âmâ ye hepun yekto hememân gewai. Yeŋgâlân kulem keiŋe keiŋe ketuguân are Sodom kepian ketugure dâine kepia aregât ambolupŋe hanyeŋe purik katbiâ Anutuŋe bo yeŋguwop.

24 Aregât hin makyeŋgiwe. Sop umbuŋân Sodom kepia ambolupŋande bâleŋe agi aregât umatŋe meyi. Dâ ye âmâ sop humoân umatŋe bâleŋe membai." dâep.

Yesuŋe biwi sânduk ketugu nenekto wâtnenŋe kârikŋe akmap.

25 Sop ain Yesuŋe Eweŋe maŋganmâ hin dâep, "Apo, hân himbim amboŋe gâŋgât okot âlep akgiŋdân. Ewene gâ luâk biknande gâŋgât keige nâŋgâne dâm nâŋgâ nâŋgâ emetŋân âgâyi yâk yeŋgât wan me wan ire nâŋgâwâi dâm dâp tigi yeŋgimat. Are nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Dâ nanaŋ hinare yânŋande âmâ aregât nâŋgâŋet dâm hekat yeŋgimenâ nâŋgâmai aregât gâ mepaige mendân.

26 Apo gâ hain miawakmâ ariâkgât nâŋgâmenâ âlepŋe agep." dâm maganep.

27 Akto den siâ hin dâm makyeŋgiep, "Ewene yâkŋe nâ memeŋe akniŋdo aregât kotŋe siâ siâ akbiangât dopŋe aktâp. Akto Ewenaet keiŋe nâŋgângât luâk âmbâle potat yekmâ biken biken makyeŋgire arekŋe âmâ hainâk keiŋe nâŋgâwai.

28-30 Akto nâŋe nunak yeukŋân manmâ damunyeŋe akberâm aktângât ye hâk hilâlâm kakŋân manmai me umatŋe miawak yeŋgimbo wâtyeŋe sândugewerâm aktâp ye hârok nâŋgâlân togombiâ âmâ nâŋe welam yeukŋe âlepŋe are mem katyeŋgire âmâ nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgombiâ mem hâk sânduk ketugu yektere wâtyeŋe kârikŋe akbiap. Akto biwiyeŋe sândugembo sân sân bo membai." hain dâm makyeŋgiep.

12

Âi bo meme sopŋaet den.

1 Âi bo meme sopŋe Sarere ain Yesu akto hoŋ bawalupŋe âi kalam kâlegenba bam ariyi. Arim hoŋ bawalupŋe mopyeŋe agumbo sot mem hâkŋe gagaim neyi.

2 Akto Parisaio luâkŋe yekmâ Yesu hin maganŋi, "Hoŋ bawalupgande âi meme sopŋe bo ain ina sot hâkŋe gagaim nendâi are yektenŋe ârândâŋ bo aktâp." dâyi.

3 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Ye Dawidiŋe agep aregât den pat oyaŋmai are bo oyaŋmâ nâŋgâmai mon? Yâk akto tembe lokolupŋe mop humo miawak yeŋgimbo mali.

4 Hain akmâ Anutugât sumbe kat kat emetŋân âgâyi. Âgâm âmâ Anutugât sumbe dâm sot kâmbokŋe

dâtâŋe are om kali are neyi. Are âmâ sumbe kat kat luâkŋeak ne.
5 Moseŋe den kulemgoep are oyaŋmai dâ amâ bo nâŋgâmai. Sumbe kat katgât âi luâkŋe âi mem Sarere âi bo meme sopŋân sumbegât âi memai amâ dosa bo akmai.
6 Nâŋe âmâ sumbe kat kat emetŋe are ewangiân.
7 Akto ye den ire Anutuŋe makto kulemgoep, “Sumbe ogogât âmâ hâkâŋ aktân. Dâ okot âlep agakgât âmâ egâliaŋdân.” den are nâŋgâmai dâine agak memeyeŋe bâleŋe bo akmai yâk yeŋân den âiân umatŋe bo katyekbâi.
8 Nâ luâk akmâ geân âmâ âi bo meme sopŋe Sarere aregât damunŋe akman.” dâep.

Yesuŋe luâk siâ mem âlepŋe ketuguep.

9 Akto Yesuŋe arewa arim yâk yeŋgât den emetŋân âgâep.
10 Âgâm ain luâk bâtŋe bâleŋe siâ tato egep. Akto Parisaio luâk arekŋe, “Gain gain akmâ Yesu denân katbaen.” dâm aregât hin dâm magaŋi, “Sarere âi bo meme sopŋân âlepŋe luâk kundatdâ heŋgem yeŋguwerât me bo?” dâyi.
11 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Hut yeŋân gâtŋe siâŋe lama siâ kinaŋbiap. Akto lama arekŋe Sarere âi bo meme sopŋân lâmân gewiap. Akto luâk arekŋe lâmânba bo hikom oloŋbiap me?
12 Hanâk hikom oloŋbiap akto luâkŋe âmâ lama ewangimap. Aregât nen âlepŋe âi bo meme sopŋe Sarere ain luâk heŋgem yeŋguenŋe ârândâŋ akmap.” dâep.
13 Hain dâm kinmâ luâk bâtŋe bâleŋe are hin dâm magaŋep, “Bâtge panmenâ agalâk.” dâmbo bâtŋe pando âlepŋe akmâ bâtŋe biken aregât dopŋe agep.
14 Akto Parisaio luâkŋe agatmâ arim mendugum Yesu kombiâ mombiapgât magaŋgi goaŋgi agi.

Yesu miawakbiapgât magi a kârigiep.

15 Hain akbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm kepia are hepunmâ agatmâ ariep. Akto luâk âmbâle dondâŋe olop arimbiâ luâk kundatdâ dondâ heŋgem yeŋguep.
16 Hain akmâ aregât den pat bo makyeŋgiwei dâm den kârikŋe makyeŋgiep.
17 Makyeŋgiepgât Anutuŋe ikiŋe hoŋ bawagât den siâ Yesaia magaŋdo hin kulemgoep,
18 “Hâmbâi nâŋgât hoŋ bawane nâŋe emelâk makmâ hâreaŋân. Nâ yâkgât ukenŋe humo nâŋgân akto yâkgât okot âlep nâŋgân. Akto nâŋe nune Heakne are yâkgâlân katbian akto yâkŋe agak meme âlepŋe aregât den pat are hânŋe hânŋe manmai are makyeŋgiwiap.
19 Akto yâkŋe kuk heŋgân denŋe bo makbiap. Akto dâp humo watmâ bo kamboŋdo nâŋgâwai.
20 Akto hâlâm pelâkŋe kokoŋe are bo hârem kâlâwân panbiap. Akto kâlâp ululunŋe are bo limbâpkombo bokbiap. Nâŋgât hoŋ bawa hain akmâ âi humo mem ârândâŋ den mem hulaŋ golaŋ mâŋgimbo nâŋgâmbiâ âlepŋe miawakbiap.
21 Akto hânŋe hânŋe manmai arekŋe yâkgât kotŋe nâŋgâmbiâ humo akto biwiyeŋe sândugembo yâkgât lâmgom tatmâ mâruŋe akmâ konmâ manbai.” Yesaiaŋe hain kulemgoep.

Yesuŋe sinduk baniara siâ walaŋep.

22 Akto sop ain luâk siâ yâkgâlân kewugum togoyi. Akto luâk are âmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋân miep. Dewunŋe akto launŋe hârok gisap aguep. Akto Yesuŋe luâk are mem âlepŋe ketugumbo denŋe bo arekŋe den hogom emet ekmâ agep.
23 Akto luâk âmbâle kâmot humo arekŋe ekmâ otneyeŋe arimbo hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Luâk ire Dawidigât hakuŋe me aŋgâ?” dâm han lâuwâ agi.
24 Akto Parisaio luâkŋe den are nâŋgâm hin dâyi, “Yâkgât keiŋe hingât akmâ kinmâ sinduk baniara

bâleŋe watyekmâ kindâp. Sinduk baniara bâleŋe yeŋgât humoyeŋe kotŋe Besebulu yâkgât kârikŋân kinmâ watyekmâ kindâp." dâyi.

25 Hain dâmbiâ Yesuŋe biwiyeŋân ekmâ hin dâm makyeŋgiep, "Luâk kâmot siâŋe potalakmâ yeŋeak agumbiâ dâine bo akbop. Me emet me kepia humo siâŋe potalakmâ agumbiâ dâine emet kepia are bo yembop.

26 Dâ hainâk Hiaŋgi Amboŋande ikiŋak walakto dâine kâmotlupŋe emelâk potalakmâ bo akbâi.

27 Hiaŋgi Amboŋaet kârikŋân kinmâ âi mem manman dâine bunŋe bo miawakbop. Dâ Anutugât kârikŋân kinman aregât Hiaŋgi Amboŋaet âi luâk watyekman. Akto aregât lâuwâŋe makbe. Ye nâŋgâ yâkgât Besebulugât kârikŋân kinmâ Besebulugât kâmot watyekmap dâi aregât hin dâm makyeŋgiwe. Yeŋgât luâklupyeŋande hainâk Besebulugât kârikŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmai. Yâkŋe âmâ hâkyeŋe tunmâ keiyeŋe mem miawakmai.

28 Akto nâ Anutugât Heakŋande wâtŋe niŋdo sinduk baniara watyekman aregât Anutuŋe wan me wan hârok damunyeŋe akbiapgât sopŋe tâlâwâk aktâp.

29 Akto nâŋgât keine aregât den dopŋe siâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk kârikŋe siâŋe mâron goliakmâ tembe bisârâŋ mem âgâm emet kepiaŋe damungom heŋgemgowiap âmâ yâkgât ito me wan me wan âlepŋe talaŋbiap. Dâ gasa kârikŋe dondâŋe togom emet damunŋe akmap are tâkŋe hikombo yeukŋe akto âlepŋe ito me bau me wan me wan are meakbiap.

Heak bo hâkâŋŋe akbaen.

30 Akto aregât siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk âmbâle siâŋe gala bo akniŋmapŋe âmâ gasa akniŋmap. Akto siâŋe âi mendere bo tân nugumapŋe nugum pan nekbiapgât dop aktâp.

31 Akto luâk âmbâle biknande nugum bâleŋe maleŋe hârok mâŋginekmai dosa are Anutuŋe ikiŋak kutigit yeŋgiwiapgât dopŋe aktâp. Dâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe are pilâkom mem ge katmâ âmâ dosa membiap are Anutuŋe hepunbiapgât dopŋe bo tatâp.

32 Akto nâ luâk akmâ geân nâŋgât siâŋe makmâ bâleniŋbiap âmâ dosa are Anutuŋe ikiŋak kutigilaŋbiapgât dopŋe aktâp. Dâ Heak âlepŋe yâkgât makmâ bâliaŋbiap yâkgât dosa âmâ Anutuŋe bo kutigilaŋbiap. Borondâ. Luâk are dosa olop manmâ âgâwiap.

33 Lâwingât keiŋe bunŋande mem miapanmap. Aregât ye lâwin siâgât nâŋgâm kepilâm imâ âlepŋe dâm benŋe bunŋeŋaet hainâgâk âlepŋe dâmai. Akto lâwin siâgât nâŋgâm kepilâm imâ bâleŋe dâm âmâ benŋe bunŋeŋaet hainâgâk bâleŋe dâmai.

34 Wei, mulum nanaŋlupŋe, ye bâleŋe akmai aregât gain gain den âlepŋe siâ makbai. Amâ hanyeŋân wan me wan siâ yendâp hain âgâk lauyeŋânba gamap.

35 Luâk âlepŋande han nâŋgâ nâŋgâŋe âlepŋânba siâ me siâ âlepŋe lândemap. Dâ luâk bâleŋande âmâ han nâŋgâ nâŋgâŋe bâleŋânba siâ me siâ bâleŋeâk lândemap.

36 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Siân sop humoân luâk âmbâle hârokŋe den keiŋe bo makmai are makmâ miawakbiâ Anutuŋe den âiân katyekbiap.

37 Amâ hingât. Den makmat arekŋe keige âlepŋe mem miap pando Anutuŋe hâuŋe âlepŋe akginbiap. Me den makmat arekŋe keige bâleŋe mem miap pando Anutuŋe hâuŋe umatŋe giŋdo umatŋân manmâ âgâwiat." dâep.

Yesuŋe kulem mendo eknegât maganŋi.

38 Yesuŋe hain dâmbo sop ain Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto Parisaio luâk arekŋe Yesu maganŋmâ hin dâyi, "Apo, gâŋe kulem siâ memenâ ekne." dâyi.

39 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Hain bo. Luâk âmbâle bâleŋe yeŋe
Anutugât kotŋe mem bâlimai arekŋe
kulem miawakto ekne dâmai. Dâ
nâŋe âmâ kulem bo hekat yeŋgiwian.
Konok amâ hin. Yonagât kulem are
nâŋgâm heŋgemgowei.
40 Ulikŋân propete kotŋe Yona iŋan
humo siâgât tepŋe kâlegen hilâm
âlâwu yiep hainâk luâk akmâ geân nâ
hilâm âlâwu hân kâlegen yembian.
41 Dâ Yona arekŋe kepia bâleŋe
dondâ kotŋe Niniwe aregât am-
bolupŋe den makyeŋgimbo hanyeŋe
purik kali. Dâ nâ Yonagât Humoŋe
nâŋe makyeŋgire hanyeŋe kârikŋe
akmai aregât Niniwe ambolupŋande
yeŋgât dosa mem miawakyekmâ
makbiâ agak memeyeŋe bâleŋe are
mem miawakbiap.
42 Aregât den siâkâ makbe.
Ulikŋân hakunenŋe Dawidi yâkgât
nanŋe Salomoŋe den nâŋgâ nâŋgâŋe
makmâ miawagep. Den are sam-
belem arimbo âmbâle kembu siâ
hân bâiŋângen Salomogât den are
nâŋgâwerâm togombo magaŋdo
nâŋgâmbo dâtŋe agep. Dâ nâŋe
âmâ Salomogât Humoŋe aregât yu
kindâi ire makyeŋgire nâŋgâmbiâ
dâtŋe bo akto aregât âmbâle kembu
arekŋe yeŋgât dosa mem miawakmâ
hâkyeŋe tun akto agak memeyeŋe
bâleŋe are miawakbiap.

Niambiŋe luâk hepunmâ arim manmâ purikamâ gewâkŋânâk togoep.

43 Ye hain akmaigât hin makyeŋgire
nâŋgâm heŋgemgoŋet. Sinduk ba-
niara heleŋ bâleŋe siâŋe luâk siâ hep-
unmâ hân kamitŋângen luâk mem-
berâm undâgâto bo akbiap.
44 Undâgâto bo akto hin dâwiap,
“Emelâk nâŋgât luâk are agaŋmâ hep-
ulân aregâlân purik katmâ arim man-
bian.” hain dâm purik katmâ arim
luâk aregât biwiŋân siâ siâ bo kindo
ekmâ ârândâŋ aktâpgât
45 âmâ arim galalupŋe bât biken
lâuwâ bâleŋe dondâ akmai are âmâ
mem miawakyekmâ kewuguyekto
togom manbiâ umatŋe bâleŋe
dondân manmâ âgâwiap. Akto agak
meme hain arekŋe luâk âmbâle
bâleŋe hinŋe mandâi are yeŋgâlân
miawakbiap.” dâep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

46 Den hain dâm makyeŋgimbo
ainâk memeŋe emilupŋe togom
betgen kinmâ, “Teunenŋe gemenâ
makgiŋne.” dâm koli.
47 Hain dâm konbiâ luâk siâŋe hin
dâm magaŋep, “Memege emilupge
betgen kinmâ gogonmâ kindâigât
gemenâ makgiŋberâi.” dâep.
48 Hain dâmbo Yesuŋe luâklupŋe are
yekmâ hin dâm magaŋep, “Memene
niŋe? Akto emilupne niŋema?
49 Memene me emilupne amâ ire.
50 Ewene himbimân manmap
yâkgât lauŋe lokomai yâkŋe amâ
nâŋgât memene akto emilupne gar-
ilupne aktâi.” dâep.

13

Luâkŋe sot koaŋe kâmelep.

1 Akto sop ain Yesuŋe emet are hep-
unmâ sopanmâ arim bâtgum ginŋân
talep.
2 Ain tato luâk âmbâle dondâŋe
yâkgâlân togom gam ândeaŋi. Hain
agi aregât waŋga siân âgâep. Akto
luâk âmbâle togoyi are bâtgum dâtŋân
kinbiâ makyeŋgiep.
3 Waŋga kâlegen kinmâ den ginŋe
dondâ makyeŋgiep are hutŋân
den ginŋe siâ ikiŋaet pat hin dâm
makyeŋgiep, “Luâk siâŋe seŋgo alekŋe
mem âi pâiŋângen ariep.
4 Hain akmâ arim mem biken biken
pando giep. Dâ seŋgo alekŋe bikŋe
âmâ dâwân ge yiep. Are lâutŋe dowâk
togo nem meteyi.
5 Dâ bikŋe âmâ hân kât kâlegen hân
dondâ bo ain ge yiep aregât dowâk
pâtkombo kâmŋe dowâk gambo
6 dewutâ kârikŋe pando kândârâŋe
tâlâwâk aregât dipkom moep.
7 Dâ bikŋe âmâ hele kândârâŋe
kâlegen ain ge yiep arekŋe sopŋân
pâtkom kâmŋe gambo hewukŋe âkâ

hainâk gam kârikŋe akmâ sot tigimbo bunŋe bo agep.

8 Akto seŋgo alekŋe biknje âmâ hân kelurâ amboŋande mem bandikoep ain ge yiep are biknande pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe agep. Dâ biknande amâ pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe dondâ agep.

9 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbiâ bunŋe yeŋgâlân miawakbiap." dâep.

10 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâ arimbiâ luâklupŋande Yesu hindâm aikoyi, "Amâ wangât den ginŋeâk makyeŋgiât?" dâmbiâ hin makyeŋgiep,

11 "Ye Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe yoŋâk malep are miapŋân makyeŋgiman. Dâ luâk âmbâle biknje Anutuŋe bo damunyeŋe akmap are Anutugât den patgât keiŋe miawâk bo makyeŋgiman.

12 Aregât luâk âmbâle biknande siâ me siâ are damun akmâ mem manmai are siâ me siâ siâkâ yeŋgire sambe miawaganbiap. Dâ biknande âmâ siâ me siâ bâlensiâ are mem manmai are mendere yân manbai.

13 Aregât den ginŋeâk makyeŋgiman. Amâ yâknje âmâ ekmâ âmâ bo ekmâ nâŋgâwai. Akto nâŋgâwerâm hâumgowai arekŋe keiŋe bo nâŋgâwai.

14 Aregât den siâ Yesaiaŋe ulikŋân kulemgoep biknje bunŋe aktâp. Amâ hin,

> Anutuŋe hin dâep, "Luâk âmbâle yu mandâi amâ ondopyeŋande nâŋgâwai. Dâ hanyeŋande âmâ bo nâŋgâm kotgâwai. Akto dewunyeŋande ekbai. Dâ ekmâ âmâ bo heŋgemgowai.

15 Luâk kâmot irekŋe hanyeŋe kârikŋe akto ondopyeŋe bokbokŋe akto dewunyeŋe âmâ bogep. Amâ dewunyeŋande siâ me siâ ekmâ ondopyeŋande nâŋgâm heŋgemgom âmâ han biwiyeŋe purikatmâ heŋgemgombiâ nâŋe mem heŋgemgomyekbomgât wan me wan bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgowai." Anutuŋe hain dâep.

Yesaiaŋe den yu kulemgoep are bunŋe aktâp.

16-17 Den bunŋe makyeŋgiwe. Ulikŋân Anutugât propete akto luâk âmbâle biknje Anutugât dewunŋân agak meme âlepŋeâk akmâ mali arekŋe wan me wan uŋak yeŋe ekmâ mandâi hainâk ekberâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo egi. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâi ire gai nâŋgâwerâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo nâŋgâyi. Aregât ye âmâ wan me wan ekmai aregât nâŋgâm heroŋe humo akmai. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâmai aregât heroŋe humo nâŋgâm manmai.

Sot kâmelep aregât keiŋe.

18 Akto nâŋe luâk siâŋe seŋgo palepgât den ginŋe maktân aregât keiŋe amâ hin.

19 Seŋgo palep amâ Anutuŋe damunyeŋe akbiapgât den dopŋe makyeŋgiman. Akto dâwân mesokto ge yiep are amâ den maktere bo nâŋgâmbiâ ainâk Bâleŋe Amboŋande dowâk togom den âlepŋe biwiyeŋân gewop dâm den pat are kondo bo akmap. Hain are.

20 Dâ seŋgo biknje hân kât kâlegen ge yiepgât maktân are amâ luâknje hin akmai. Den pat âlepŋe maktere âlepŋe nâŋgâm manmai. Akto ire amâ âlepŋe dâm heroŋe akmâ getek mem manmai.

21 Dâ den biwiyeŋân bo gem heŋgemgoep aregât getek manmâ umatŋe siâŋe me nâŋgât dengât Anutugât gasa togombiân hamep akmâ den are hepunbai.

22 Dâ koaŋe hele hewuknje kândârâŋân yiep ain palep hân aregât dopŋe amâ luâk âmbâle hin akmai. Luâk âmbâle den makyeŋgire are nâŋgâm kinmâ hin dâmai, "Den ire lokowaen." dâmai âmâ benŋe sikumgât me puligât me hâkgât ukenŋe aregât nâŋgâm han lâuwâ akbiâ sikumŋe kambiamyeŋe oloŋdo den âlepŋe hepunmâ sikum aregâlâk

nâŋgâmai. Hain nâŋgâm agak meme âlepŋe bo akmâ bunŋe bo akmai.
23 Dâ hân âlepŋân palep hân aregât
dop amâ luâkŋe hin akmai. Yâk
âmâ den pat âlepŋe nâŋgâm kotgâm
heŋgemgom mem manmâ agak meme
âlepŋe bunŋe akmai. Dâ bikŋande
âmâ hain akmâ agak meme âlepŋe
dondâ akmai. Den dopŋe maktân
aregât keiŋe amâ hain." dâep.

Sot âlepŋe aregât hutŋân hele pâtkomap aregât den.

24 Akto Yesuŋe den dopŋe siâ hin
makyeŋgiep, "Himbimân manmap
yâkŋe damunyeŋe akbiap aregât den
dopŋe hin. Luâk siâŋe seŋgo alekŋe
mem âiângen arim kâmelep.
25 Hain kâmeto bo akto emetŋân
âgâmbo emet dâgâep. Emet dâgâmbo
ainâk hârok asiŋ yembiâ âmâ gasaŋe
togom seŋgo kâit aregât alekŋe mem
togom seŋgo hutŋân kâmelep.
26 Hain akmâ arimbo hilâm siân
amâ seŋgo kâmŋe gambo bunŋe mi-
awakto seŋgo kâit bunŋe bo are âkâ
pâtkoep.
27 Pâtkombo luâk aregât hoŋ
bawalupŋe arekŋe humoyeŋe hin
magaŋi, "Apo, seŋgo alekŋe kâmelen
aregât gain gain seŋgo kâit dondâ
hutŋân pâtkoâp?" dâyi.
28 Hain dâmbiâ kalam amboŋe
arekŋe hin makyeŋgiep, "Maktâi
amâ nâŋgât gasa siâŋe togom seŋgo
kâit kalep." dâep. Hain dâmbo âi
luâklupŋande hin magaŋi, "Akto gain
gain nâŋgât? Nenŋe ari seŋgo kâit are
hindâne me?" dâyi.
29 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
"Hain bo. Hepunŋet. Ageine
mesokmâ koaŋe âlepŋe hindâ yekbâi.
30 Gârâmâ hepunbiâ hain yendo tit-
nan bunŋe miawakto âlepŋe ainâk ire
seŋgo, ire bo dâm nâŋgâm kepilâwai.
Aregât hâre hâre luâklupne hin
makyeŋgiwian, Arim hele wan bunŋe
bo are hindâm dâgâm mendugum
kâlâwânâk panbiâ oâk. Dâ seŋgo
bunŋe olop are orem nâŋgât sot
emetŋân menduguwei. Hain dâwian."
dâm makyeŋgiep."

Lâwin koaŋe akto kâtembe aregât den.

31 Yesuŋe den dopŋe siâ hin dâm
makyeŋgiep, "Himbimân manmap
yâkŋe damunyeŋe akbiap aregât den
dopŋe hin. Lâwin koaŋe siâ kotŋe
wesem are âi luâk siâŋe koaŋe are
mem arim ikiŋe kalamŋân kâmelep.
32 Koaŋe amâ bâlensiâ dondâ. Dâ
pâtkom âmâ humo akmâ lâwin siânba
are hârok ewangiyekmap. Hain
akmâ lâwin humo akto lâutŋe togom
bât bâtŋân panmai." dâep.
33 Hain makyeŋgim benŋe den
dopŋe siâ hin dâm makyeŋgiep,
"Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp
amâ kâtembe dop hinare. Âmbâle
siâŋe kâtembe bâlensiâ mem hamân
golaŋgoep. Akto kâtembe bâlensiâ
arekŋe ham hârok mâŋgimbo ukenŋe
agep." dâep.

Yesuŋe den dopŋeâk magep.

34 Yesuŋe hain dâm den dopŋânâk
luâk âmbâle togoyi are makyeŋgiep.
Dâ den miapŋân amâ bo makyeŋgiep.
35 Akto den dopŋe siâ makyeŋgiep
amâ ulikŋân propete siâŋe kulem-
goep are bunŋe miawagep hin
kulemgoep,

"Nâŋe den ginŋeâk hârok makyeŋgiwian.
Akto wan me wan Anutuŋe
ulikŋânbak heambukto yem
âgâep den are makmâ mi-
awakyeŋgire nâŋgâwai."

Hain kulemgoep den are bunŋe
akto Yesuŋe den ginŋeâk makyeŋgim
malep.
36 Akto Yesuŋe luâk âmbâle kâmot
humo are hepun yekmâ emelan
âgâep. Akto hoŋ bawalupŋande âgâm
magaŋmâ hin dâyi, "Seŋgo kâitŋe
kalam kâlegen pâtkoepgât maktât
are nenâkâ keiŋe maknengimenâ
nâŋgâne." dâyi.
37 Hain dâmbiâ Yesuŋe den ginŋe
aregât keiŋe hin makyeŋgiep, "Luâk
seŋgo alekŋe kâmelep amâ luâk akmâ
geân nâ.
38 Dâ kalam amâ kepia hârok. Dâ
seŋgo koaŋe âlepŋe amâ luâk âmbâle
Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp

are. Dâ hele bâleŋe amâ Bâleŋe Amboŋaet luâk âmbâle.
39 Dâ gasaŋe togom kalam kâlegen hele bâleŋe koaŋe kâmelepgât maktân amâ Hiaŋgi Amboŋe yâk. Dâ kalamân sot bunŋe memegât maktân amâ hâmbâi sop humoân miawakbiap aregât maktân. Dâ are âmâ aŋeloŋe mendugum kâlâwân ombaigât maktân amâ hâmbâi dop hainâk hân himbim bo akbiandat sop ain miawakbiap.
40 Dâ hele bâleŋe hindâm kâlâwân ombaigât maktân amâ dop hainâk hâmbâi miawakbiap.
41 Amâ luâk akmâ geân nâŋe aŋelolupne huŋgun yeŋgire wan me wanŋe luâk biwiyeŋe mem bâlimap are akto luâk agak meme bâleŋe akmai are oloŋyekmâ kâlâwân panyekbiâ gewai.
42 Gem indem hâk hilâlâm humo nâŋgâm elewetyeŋe igim kinmâ manbai.
43 Akto sop ain luâk âmbâle agak meme âlepŋeâk akmâ manmai are âmâ Eweyeŋaet dewunŋân dewutâ dewunŋe hinare akmâ pagalem kinbai. Gârâmâ ye den ire biwiyeŋân katmâ nâŋgâm manbei.

44 Akto Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp are âmâ luâk siâŋe tâwât dewunŋe kalam kâlegen heambukto yiep hainare. Akto luâk siâŋe tâwât dewunŋe are ekmâ benŋe yâkâ hainâk lâuwâŋe heambugep. Hain akmâ aregât mâruŋe dondâ akmâ wan me wan mem arimbo luâk biknande puligoyekbiâ puli are mem arim tâwât dewunŋe egep are memberâm kalam are puligoep.

45 Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp are âmâ sikum luâk siâŋe kune âlep âlepgât undâgâtmap hainare.
46 Luâk arekŋe kune siâ âlep âlepŋe dondâ ekmâ âmâ ikiŋandeân siâ siâ mem arim yeŋgimbo puli waŋbiâ puli arekŋe kune delem are puligoep.

47 Akto siâ gai hainâk Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp amâ hin. Âi luâk biknande ŋalu ŋalu panbiâ haru kâlegen gembo iŋan bâleŋe âlepŋe hârok oloŋyegi.
48 Oloŋyekbiâ pikbiâ ginŋângen oloŋbiâ giep. Hain akmâ iŋan âlepŋe âmâ kepilâmbiâ kondo siân giep. Dâ iŋan bâleŋe amâ pali.
49 Hainâgâk hâmbâi himbim hân ire bo akbiap sop ain âkâ hainâk akbai. Aŋeloŋe gem luâk bâleŋe luâk âlepŋe yeŋgât hutyeŋe tete manmai are mem kepilâ yekbai.
50 Hain akmâ kâlâp humo om yemap ain panyekbai. Akto sop ain âmâ hâk hilâlâm nâŋgâm elewetyeŋe igim indem kamboŋmâ yembai.” dâep.
51 Akto Yesuŋe aiyeŋgum hin dâep, “Den keiŋe hârok makyeŋgiân are âlepŋe nâŋgâi me bo?” dâmbo, “Âlepŋe nâŋgâen.” dâyi.
52 Akto hin makyeŋgiep, “Mosegât den tâmbâŋe makmâ hulaŋmai areyeŋgâlân gâtŋe siâ himbimân manmap yâkŋe damunyeŋe akbiapgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâmap âmâ hin akmap. Itoânba sikum tâwât irakŋe akto wan tâmbâŋe lândem katmap.”

Nasarete kepian gâtŋande Yesu hâkâŋe agi.

53 Yesuŋe den ginŋe are hârok makmâ metem hân are hepulep.
54 Hepunmâ ikiŋe kepianân arim den emetŋe âgâm den pat âlepŋe makyeŋgiep. Hain akto luâk âmbâle arekŋe otneyeŋe arimbo sân sân mem hin dâyi, “Luâk ire amâ niŋande hekalaŋdo nâŋgâ nâŋgâŋe miawaganmap akto kulem keiŋe keiŋe mendo miawakmap?
55 Imâ nengâlân gâtŋe, eweŋe Yosepe emet ketugu ketugu âi meminep akto memeŋe amâ ingâtŋe Maria are akto emilupŋe amâ Yakobo siâ akto Yosepe akto Simoŋ siâ akto Yudasi
56 akto garilupŋe amâ in mandâi aregât yâk siâ me siâ hârok are yâgâtenba mem miap palep?”

57 dâm nâŋgâmbiâ bâliep. Hain
akbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Anu-
tugât Propete siâŋe hân siân siân
arim makyeŋgimbo denŋe nâŋgâm
heŋgemgomai. Dâ ikiŋe kepiaŋân
âgâm makyeŋgimbo âmâ hâkâŋ akmâ
hamiaŋmai.” dâep.
58 Hain dâm kepia ambolupŋande
biwiyeŋe yâkgâlân bo katmâ âmâ
hâkâŋ agi aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe
konok konok mem heŋgem yeŋguep.

14

Heroteŋe Yohane kondo moep.

1 Akto sop ain luâk kembu kotŋe
Herote arekŋe Yesuŋe âi mem kotŋe
siâ siâ akmâ malep aregât den
nâŋgâep.
2 Nâŋgâm hoŋ bawalupŋe makyeŋgim
hin dâep, “Luâk kotŋe Yohane tu puli
keiŋe kalep are emelâk moep arekŋe
sumânba agatmâ mandâp. Aregât
kulem keiŋe keiŋe siâ siâ memap.”
dâep.
3 Dâ Heroteŋe Yohane kondo moep
aregât keiŋe hin. Ulikŋân Herote are
akto luâk siâ kotŋe Pilipo emi teu tat-
miniat. Akto Pilipo arekŋe âmbenŋe
kotŋe Herodia miep. Mendo âmbâle
arekŋe luâkŋe Pilipo are hepunmâ
Herote miep.
4 Hain manbela Yohane tu puli
keiŋe kalep arekŋe Herote hin ma-
gaŋep, “Den kârikŋe kom kandâge
memenâ bâliâp.” dâep.
5 Hain dâmbo kondere moâk dâm
kala busi kâlegen kato talep. Hain
akto âmâ luâk âmbâleŋe Yohane
âmâ Anutugât Propete dâmini aregât
Heroteŋe hamewakmâ hepulep.
6 Akto tatmâ hilâm siân Herote
miawagepgât hombaŋ sopŋe akto
galalupŋe mendugu yekmâ sot om
yeŋgiep. Sot om yeŋgimbo mendugum
nem tatbiâ âmbenŋaet baratŋe âmbâi
sigan arekŋe hutyenân kinmâ keŋgu
kom ândiep. Hain akto âmâ kambi-
amyeŋe âlepŋe akto
7 Heroteŋe hin dâep, “Anutugât
dewunŋân makbe. Wan me wan
ekmâ ulit niŋmenâ âmâ are âmâ
âlepŋe giŋbian.” dâep.
8 Hain dâmbo arim memeŋe
aikombo memeŋande Yohane kombiâ
moâk dâm magaŋdo baratŋande bam
Herote hin magaŋep, “Yohane tu
puli keiŋe kalep aregât kautŋe hârem
kondoân katmâ niŋ.” dâep.
9 Hain dâmbo Heroteŋe nâŋgâmbo
umatŋe agep. Gârâmâ magep aregât
den koko bo agep. Akto luâk tali are
yeŋgât dewun yeŋân denŋe gewopgât
magep.
10 Akto hoŋ bawaŋe siâ tâwât am-
boŋe are huŋgun aŋdo tâwât mem
arim kala busi kâlegen âgâep.
11 Âgâm Yohanegât hanŋe hârem
kautŋe kondoân katmâ mem gutmâ
âmbâi sigan are waŋep. Waŋdo
memeŋaelân lokom ariep. Lokom
arim memeŋe waŋep.
12 Akto Yohanegât hoŋ bawalupŋande
pat are nâŋgâm ari hâkŋe mem
hangoyi. Hangom âmâ aregât arim
Yesu magaŋi.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

13 Yesuŋe den are nâŋgâm kepia
are hepunmâ luâk âmbâle dondâ
are hepun yekmâ waŋga mem hân
pumângen ariep. Arimbo luâk
âmbâleŋe nâŋgâm kepia humo hep-
unmâ kei hân watmâ togoyi.
14 Akto waŋganba sopanbiâ Yesuŋe
luâk âmbâle dondâ yekmâ okot
nâŋgâyeŋgim kundatdâ mem heŋgem
yeŋguep.
15 Hain akmâ mando hoŋ
bawalupŋande togom hin magaŋi,
“Emet eŋgaiŋe aktâp. Akto hân
iren kepia me emet bo tatâi aregât
luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgimenâ
mopyeŋe aguwopgât kepia en-
emânâk ain arim sot puligom neŋet.”
dâyi.
16 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Wangât ariŋetgât maktâi? Ye sot om
yeŋgiŋet.” dâep.
17 Hain dâmbo hin dâyi, “Nen âmâ
sot bo menden. Sot koaŋe momerâk
akto iŋan lâuwâ kindâp.” dâmbiâ hin
dâep,

18 “Sot are niŋŋet.” dâmbo mem ga waŋbiâ
19 luâk âmbâle makyeŋgimbo umiliŋ kakŋe tete tatmâ ariyi. Hain tatbiâ sot are mem kinmâ himbimân ekmâ Anutu mepaiŋe miep. Mepaiŋe mem sot yeŋgimbo luâk âmbâle are yeŋgiyi.
20 Yeŋgimbiâ nem tepyeŋe pikto sot pipiŋe ge yiep are pitim mendugum haka bât bip bip hârok keiân lâuwâ lugumbiâ pigep.
21 Akto luâk sot neyi are yeŋgât yalayeŋe âmâ 5,000. Dâ âmbâle nanaŋ âmâ bo oyaŋyegi.

Yesuŋe bâtgum kakŋân ariep.

22 Ainâk Yesuŋe hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgim hin dâep, “Yeŋe soŋ waŋgan âgâm haru biken arimbiâ âmâ nâmâ titnan luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgire arimbiâ âmâ togowerân.” dâep.
23 Hain dâmbo arimbiâ yâk luâk âmbâle are huŋgun yeŋgimbo hârok arim metembiâ ikiŋeâk Anutu ulilaŋberâm gimbâŋe siân âgâep. Âgâ eweŋe ulilaŋmâ kindo emet eŋgaiŋe agep.
24 Eŋgaiŋe akto luâklupŋe waŋga mem arim emelâk haru tânâmŋângen ariyi. Arimbiâ waŋga hâmeŋângenba seru gambo waŋga are âgâm gem malep.
25 Gem mando emet hauŋberâm akto hândâk pipiŋe tatoâk Yesuŋe haru kakŋân tâlim tâlim yâk yeŋgât enemyeŋân togoep.
26 Togombo ekmâ sân sân mem ongâyeŋe hogombo hin dâyi, “Niambi siâ togoâp.” dâm hamewakmâ kamboŋi.
27 Kamboŋbiâ âmâ dowâk makyeŋgim hin dâep, “Bo hamewakŋet. Biwiyeŋe sândugeâk. Nâŋe togoân.” dâep.
28 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganŋep, “Gâŋe togoât aregât nogonmenâ nâkâ haru kakŋân tâlim tâlim gâŋgâlân gutbe.”
29 Hain dâmbo Yesuŋe, “Âlepŋe gut.” dâmbo Petoroŋe waŋga hepunmâ gem haru kakŋe tâlim tâlim Yesugâlân baep.
30 Bam haru are ekto seruŋe waito agatmâ gem agatmâ gem akto ekmâ hamewagep. Hamewakmâ haruân gewerâm agep. Hain akmâ konmâ hin dâep, “Humo tân nugu.” dâmbo
31 Yesuŋe dowâk bâtŋe panmâ Petoro mem hin maganŋep, “Gâ nâŋgât biwige bo katmâ heŋgemgomat. Gâ wangât han lâuwâ aktât?” dâep.
32 Hain maganŋdo waŋgan bam âgâmbela ainâk seru nâŋâgâep.
33 Akto luâk waŋgan tali yâkŋe enemŋân kâŋgom hin dâyi, “Gâ Anutugât Nanŋe bunŋe.” dâyi.
34 Haru are hâtikom kepia siâ kotŋe Genesaret ain ariyi.
35 Arimbiâ patŋe nâŋgâm togom ekmâ nâŋgaŋi. Akto luâk arekŋe den katbiâ kepia ewumâk ewumâk ariep. Akto luâk âmbâleŋe kundatdâ meyekmâ yâkgâlân togoyi.
36 Togom Yesu konmâ magaŋmâ hin dâyi, “Apo nengâlân gâtŋe kundatdâ irekŋe sâŋgumge howaim âmâ âlepŋe akŋet.” dâmbiâ âlepŋe dâmbo biknande howaimbiâ Yesuŋe heŋgem yeŋguep.

15

Sotŋe biwinenŋe bo hilipkomap.

1 Sop ainâk Parisaio luâk akto Yuda luâk yâk hârokŋe bâgilupyeŋe yeŋgât den lokom sot nemberâm akmâ bâtyeŋe pulimâk sot nemini. Luâk arekŋe Yerusalem kepianba togom Yesugâlân mendugum hin dâm aikoyi,
2 “Hoŋ bawalupgande wangât bâgilupnenŋe yeŋgât den bo lokom bâtyeŋe tuân bo pulim yân sot mem nendâi?” dâyi.
3 Aregât hin makyeŋgiep, “Dâ ye amâ wangât yeŋaet agak memeyeŋe bâliwopgât Anutugât den kârikŋe kalep are loŋgaimai?
4 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe den kârikŋe makto Moseŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp, “Gâ ewege memege amukyetŋân manben.” akto bikŋe hin tatâp, “Luâk âmbâle siâŋe eweŋe memeŋe den bâleŋe makyeŋgiwiap

âmâ humomolupŋande kombiâ mombiap.” hain tatâp.
5 Aregât ye den hamianŋmai. Hamianŋmâ hin dâmai, “Luâk âmbâle siâŋe eweŋe memeŋe hin dâm makyetkiwiap, “Meŋ, apo, sot me puli me wan me wan yetkiwiangât are Anutugât sumbe emetŋân katere tatbiap.”
6 dâm puli me wan me wan are ain kato tato ârândâŋ akbiap.” dâmai. Aregât eweŋe memeŋe tânyeŋguwiapgât nâŋgâmbiâ gemap. Akto nengât den bunŋe agâk dâm Anutugât den kombiâ gemap.
7 Ye hianŋgi luâk. Ulikŋân propete Yesaianŋe ye dop yeŋgum hin kulemgoep,
8 Anutuŋe hin dâep, “Luâk âmbâle kâmot irekŋe lauyeŋandeak nâŋgât kotne mem agatmai. Dâ han biwi olowâk amâ bo.
9 Akto luâk yeŋgât den are nâŋgâmbiâ bunŋe akmap. Hain akmâ hâkŋeak nâŋgât kotne mem agatmai.” hain kulemgoep are bunŋe akto ye Anutugât den kombiâ nâŋgâre dondâ bâliâp.” dâep.
10 Akto Yesuŋe luâk âmbâle yeŋgondo togombiâ hin makyeŋgiep, “Ye den ire nâŋgâm heŋgemgom mem biwiyeŋân katŋet.
11 Wan me wan luâkŋe lauyeŋân nembiâ gemap arekŋe âmâ luâk mem heleŋ bo ketugu yekmap. Dâ wan me wan luâk biwiyeŋe kâlegen yem lauyeŋânba gamap arekŋe âmâ luâk mem heleŋ ketugu yekmap.” dâep.
12 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande togom maganŋmâ aikom hin dâyi, “Parisaio luâk makyeŋgimenâ nâŋgâm bâligiŋdâi are nâŋgât me bo?” dâyi.
13 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Ewenande bo kâmetyegep are hâmbâi hârok hindâm panyekbiap.
14 Aregât yeŋe hepun yekbei. Luâk dewunyetŋe bok bokŋe arekŋe oloŋakmâ gain gain dâp hekalaŋgiwiandat? Gârâmâ Parisaio luâk âmâ dewunyeŋe bok bokŋe hainâk luâk âmbâle Anutugât dâp hekat yeŋgiweren dâm dâp bâleŋângen oloŋyekmâ arimai.” dâep.
15 Hain dâmbo Petoroŋe maganŋmâ hin dâep, “Apo, den dopŋe maktât aregât keiŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâep.
16 Hain dâmbo hin dâep, “Woe, yekai hainâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo me?
17 Ye den iregât keiŋe nâŋgâŋet. Ye sot nembiâ lauyeŋânba gem tepyeŋân tatmap. Akto tepyeŋânba âmâ gem lâmân arimap.
18 Dâ luâk âmbâle bâleŋe yeŋgât biwiyeŋân wan me wan yemap are makbiâ den arekŋe luâk âmbâle mem heleŋ ketugu yekmap.
19 Aregât keiŋe hin. Luâk âmbâle bâleŋe are yeŋgât biwiyeŋân hin yemap. Nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe siâ yeŋgumbiâ moŋetgât, luâkdâ âmbendâ mem hepunak hepunak, egâlianŋ bâleŋe, kâmbu, hianŋgi den akto den hembalik galagât hogo hogo bâleŋe olowâk.
20 Arekŋe luâk âmbâle biwiyeŋân gemap. Hain gem miawakto bâleŋe akmai. Dâ luâk âmbâle bâtyeŋe bo pulim sot mem nemai are amâ bâleŋe bo akmap.” dâep.

Âmbâle siâŋe Yesu ulilaŋep.

21 Yesu kepia are hepunmâ kepia lâuwâ kotyetŋe Tiro akto Sidoŋ aregen ariep.
22 Ain arimbo âmbâle siâ Kanaŋ gâtŋe Yuda gâtŋe bo arekŋe togom Yesu hin ulilaŋep, “Humo, Dawidigât hakuŋe nâŋgât akmâ han kalem akniŋ. Sinduk baniara bâleŋe siâŋe baratne mem bâlimbo umatŋânâk manmap.” dâep.
23 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo maganŋep. Hain akto âmbâle arekŋe hoŋ bawalupŋe hâwât yekto Yesu hin maganŋi, “Apo, âmbâle irekŋe hâwât nenekto hâkâŋ akten aregât watmenâ ariâk.” dâyi.
24 Hain dâmbiâ Yesuŋe aregât hin magep, “Israegât kâmotŋe gulip manmai are heŋgem yeŋguwen dâm Anutuŋe huŋgun niŋdo geân. Dâ kâmot siâ siâ are yeŋgât bo geân.” dâep.

25 Hain dâmbo âmbâle are gutmâ enemŋân kâŋgom kinmâ hin dâep, “Humo, gâŋe nâ tân nugu.” dâep.
26 Hain dâmbo hin dâep, “Nanaŋ yeŋgât sot are mem dua yeŋgienŋe bo ârândâŋ akmap.” dâep.
27 Hain dâmbo hin magaŋep, “Kembu, bundâk maktât are nâŋgâre ârândâŋ aktâp gârâmâ nanaŋŋe soŋ sot nem tatbiâ pipiŋe gembo âmâ duaŋe hanâk nemai.” dâep.
28 Hain dâmbo hin magaŋep, “Meŋ, den hain maktât aregât han biwigande nâŋgâ niŋmâ kepilâm kinmâ maktât aregât nâŋgâ giŋdân.” dâep. Hain dâmbo emetŋân arim sinduk baniara arekŋe Yesuŋe magep sop ainâk baratŋe are hepulep.

Yesuŋe luâk biwirâ mem âlepŋe ketuguyegep.

29 Akto Yesu kepia are hepunmâ Galilaia bâtgum ginŋân ariep. Arim gimbâŋe siân âgâ talep.
30 Akto luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân mendugum luâk âmbâle keiyeŋe bâleŋe me dewunyeŋe bok bokŋe akto hagityeŋe goŋ goŋ agu aguŋe me den bo makmâ mali akto kundat keiŋe keiŋande meyegep are loko yekmâ togo Yesugât keiŋân menduguyegi. Hain akbiâ Yesuŋe mem heŋgem yeŋguep.
31 Heŋgem yeŋgumbo denyeŋe bo arekŋe den hogoyi akto hagityeŋe kâm kâmŋe are ârândâŋ akyeŋgiep akto keiyeŋe bâleŋe arekŋe bam guli akto dewunyeŋe bok bokŋe arekŋe emet egi. Hain akbiâ luâk âmbâle ain kili arekŋe are yekmâ nâŋgâmbiâ dâtŋe agep. Hain akmâ Israegât Humoyeŋe Anutu aregât kotŋe mem agali.

Yesuŋe luâk 4,000 sot yeŋgimbo neyi.

32 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgondo togoyi. Togombiâ hin makyeŋgiep, “Nâ luâk âmbâle ire yekmâ okotne nâŋgân. Nâ olop tatmâ manbiâ hilâm âlâwu bo akto sot bâlâk tatmâ mandâi. Gârâmâ sot bâlâk âmâ bo huŋgun yeŋgire ariwerâi. Ageine yân huŋgun yeŋgire arim dâwân sotgât dewun biri yeŋguwop.” dâep.
33 Akto hoŋ bawalupŋande hin dâyi, “Hân iren âmâ aŋgim nene bo tatâp aregât yâgâtenba sot unduwâk mem luâk âmbâle kâmot humo ire yeŋgiweren?” dâyi.
34 Dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋgâlân sot wan kindâp?” dâmbo hin dâyi, “Sot koaŋe nâmbulân lâuwâ akto iŋan bâleŋ maleŋ konok konok kinnengiâp.” dâyi.
35 Hain dâmbiâ Yesuŋe luâk âmbâle are makyeŋgimbo hân tete tatmâ ariyi.
36 Akto Yesuŋe sot koaŋe nâmbulân lâuwâ are akto iŋan amon siâ are mem Anutu mepaiŋe mem munditmâ yeŋgiep. Yeŋgimbo potatmâ luâk âmbâle are yeŋgiyi.
37 Yeŋgimbiâ nem tepyeŋe pikto hoŋ bawalupŋande sot pipiŋe are pitim mendugum haka nâmbulân lâuwâ lugumbiâ pigep.
38 Akto luâk sot neyi are âmâ 4,000. Dâ âmbâle nanaŋ âmâ bo oyaŋyegi.
39 Akto Yesuŋe luâk âmbâle are huŋgun yeŋgimbo arim meteyi. Arim metembiâ âmâ luâklupŋe olop waŋgan âgâm kepia siâ kotŋe Magadaŋ aregen ariyi.

16

Yesuŋe kulem mendo eknegât makbiâ bo dâep.

1 Akto Parisaio luâk bikŋe akto Sadukaio luâk bikŋe arekŋe Yesu dop kom hianŋberâm togom hin magaŋi, “Himbimgât kulem siâ memenâ ekne.” dâyi.
2 Hain dâmbiâ hin dâep, “Ye amâ hin akmai. Eŋgaiŋe akto himbim gilâm aktâp are ekmâ hin dâmai, “Woe, hamandat gilâm aktâp aregât emet huraguwerâp.” dâmai.
3 Dâ hândâgân hamandatŋe tigimbo hin dâmai, “Woe, hamandat hândâk aktâpgât uŋak amâ tânâk seru akberâp.” hain dâmai. Aregât emet kulem keiŋe ekmâ nâŋgâm

heŋgemgomai. Dâ sop humo aregât keiŋe amâ bo nâŋgâmai.
4 Aregât siâkâ makbe. Luâk âmbâle
bâleŋe akmâ dâp gulip manmai
arekŋe kulem miawakto ekne dâmai.
Ulikŋân luâk kotŋe Yona wan miep
aregât kulem konok areâk miawakto
ekbai." dâep. Hain dâm Yesuŋe hepun
yekmâ luâklupŋe olop waŋgan âgâm
ariyi.

Parisaio akto Sadukaio luâk minao makyeŋgiep.

5 Waŋga mem bâtgum hâtikowerâm
akbiâ luâklupŋe nelâm yeŋgimbo sot
bo mem bâtgum hâtikoyi.
6 Akto Yesuŋe makyeŋgim hin
dâep, "Parisaio akto Sadukaio yeŋgât
kâtembe aregât biwiyeŋaet damunŋe
golâk manbei." dâep.
7 Hain dâmbo maganŋgi goaŋgi akmâ
hin dâyi, "Sot bo mem togoen aregât
maktâp." dâmbiâ
8 nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Ye
sotgât nâŋgâmbiâ humo aktâp aregât
nâŋgâlân biwiyeŋe getek katmai.
9 Nâ siâ me siâ agân aregât
nelâmyeŋgiep mon? Luâk 5 tausen
akmâ sot koaŋe momerâk nembiâ
pipiŋe gembo haka dondâ lugumbiâ
pigep.
10 Akto luâk 4 tausen akmâ sot
nâmbulân lâuwâ nembiâ tepyeŋe
pigep. Pikto pipiŋe gembo haka
dondâ lugumbiâ pigep.
11 Aregât sotgât bo nâŋgâmbiâ
humo akbiap akto kâtembe gât
maktân are âmâ sotgât bo maktân.
Maktân are lâuwâŋe maktere
nâŋgâŋet. Parisaio akto Sadukaio
yeŋgât kâtembe hâkŋe hâkŋe arekŋe
yeŋgâlân hâtikombo bâliwâi." dâep.
12 Hain dâm makyeŋgimbo hin ma-
ganŋgi goaŋgi agi, "Sotgât hanokoak bo
akŋet dâm maknengiâp. Parisaio akto
Sadukaio yâk yeŋgât den nâŋgâwâi
dâm maknengiâp." dâyi.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ hulaŋep.

13 Akto ainba arim hân kotŋe
Kaisarea kotŋe siâ Pilipi aregen ariyi.
Ain arimbiâ Yesuŋe hin aiyeŋguep,
"Luâk âmbâleŋe nâ luâk akmâ geân
nâŋgât gain gain dâmai?" dâmbo
14 hin dâyi, "Bikŋande âmâ Yohane
tu puli luâk arekŋe mandât dâmai.
Dâ bikŋande âmâ Eliaŋe gem mandât
dâmai. Dâ bikŋande âmâ propete siâ
kotŋe Yeremia me propete siâ me
siâŋe mandât dâmai." dâyi.
15 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, "Dâ
yeŋe âmâ nâŋgât gain gain dâm nâŋgâ
niŋmai?" dâmbo Petoro kotŋe siâ
Simoŋ arekŋe hin maganŋep,
16 "Anutuŋe huŋgunaŋdo miawak-
biapgât dâtâŋe Anutu manman
kârikŋe yâkgât nanŋe gem mandât."
dâep.
17 Hain dâmbo hin dâep, "Simoŋ
Yonagât nanŋe luâk âmbâle siâŋe den
ire makgiŋdo bo maktât. Ewene
himbimân mandâp arekŋe den ire
makgiŋdâp aregât heroŋe ak.
18 Gâŋgât kotge Petoro den aregât
keiŋe amâ kât aregât dopŋe hainâk
yu maktât den arekŋe nune emet
ketuguwian ain Hememgât am-
bolupŋande nâŋgât kâmot are mem
ge katyekberâm âi humo mem kinmâ
pâpkowai.
19 Akto nâ himbim kâleŋaet
hâŋgigât tâkŋe giŋbian aregât gâ
hânân wan hikowiatgât âi memenâ
himbimân gai hikowiapgât miawak-
biat. Dâ hânân hulaŋbiatgât âi
memenâ himbimân gai hulaŋbiapgât
miawakbiap." dâm maganŋep.
20 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe
makyeŋgim hin dâep, "Nâ Anutuŋe
huŋgun niŋdo geân iregât den siâ me
siâ bo makyeŋgiwei." dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgiep.

21 Akto sop ain Yesuŋe keiŋe
katmâ Yerusalem kepian âgâmbo
Israe yeŋgât humomolupyeŋe akto
Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi
akto sumbe kat kat luâk arekŋe mem
siâ siâ mâŋgim hâk hilâlâm waŋmâ
kombiâ mom benŋe hilâm âlâwu bo
akto momoŋânba agatbiap aregât
den hoŋ bawalupŋe makyeŋgiep.
22 Akto Petoroŋe Yesu kewugum
ginŋângen bam den kugâk kugâk

mâŋgim hin magaŋep, “Humo, gâ hain bo akbiat. Wan me wan akginbaigât maktât are gâŋgâlân bo miawakbiap.” dâep.

23 Hain dâmbo Yesuŋe purik dâm Petoro magaŋmâ hin dâep, “Gâ Hiaŋgi Amboŋe aregât hepunnek. Gâmâ nâ peŋ panmâ nuguâkgât dâp tiginiŋdât. Gâ Anutugât nâŋgâ nâŋgâ are bo nâŋgât. Gâ luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ are nâŋgâm maktât aregât heniŋdât.” dâep.

Yesu olop manbaengât den.

24 Hain dâm hârok hin dâm makyeŋgiep, “Luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ nâ olop ariwerâm âmâ wan me wanŋe hilipyeŋguwiap aregât bo hamewakmâ hanâk watnekmâ manbei.

25 Dâ siâŋe ikiŋe hâkŋe gangerâwiap are âmâ yâk manman âlepŋe bo penianbiap. Akto siâŋe nâŋgât den âi aregâlâk nâŋgâm mando kombiâ âmâ momoŋân ba agatbiap.

26 Luâk siâ hângât wan me wan hârok mem mando manmanŋe gulip akto gain gain manmanŋe miawaganbiap? Akto manmanŋaet den dâtâŋe are gain mendo ârândâŋ akbiap?

27 Aregât keiŋe hin. Sop humoân Ewenaet pagaleŋe olop akto aŋelolupŋe âkâ olowâk Ewenande luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe huŋgun niŋdo gewian, sop ain âmâ luâk âmbâle agak meme akmai aregât hâuŋe hainâk yeŋgiwian.

28 Akto aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋe yu kindâi ire hâmbâi boâk mombiân nâ emelâk luâk akmâ geângât togom damunyeŋe aktere nekbai.” dâep.

17

Yesuŋe gimbâŋân himbim towat agep.

1 Akto hilâm nâmbulân konok bo akto Yesuŋe Petoro Yakobo akto eminŋe Yohane kewugu yekto gimbâŋe siâ ain âgâyi. Âgâm ain yeŋeâk kili.

2 Ekmâ kinbiâ Yesugât hâkŋe purik âgâmbo aŋgâ agep. Hain akto enem dewunŋe arekŋe dewutâ dewunŋe hinare akmâ pakpak dâep. Pakpak dâmbo sâŋgumŋe wan arekŋe kau kau dondâ agep.

3 Akto ainâk Mose akto Elia miawakbela Yesu olop den magaŋgi goaŋgi akbiâ yegi.

4 Akto Petoroŋe yekmâ Yesu magaŋmâ hin dâep, “Humo wan siâ hekat nengimenâ ekten aregât ukenŋe nâŋgâen. Gârâmâ gâŋe âlepŋe dâmenâ âmâ nâŋe uligi âlâwu in ketuguwerân. Gâŋgât siâ akto Mosegât siâ akto Eliagât siâ.”

5 Hain dâm makmâ kindo are olowâk hamandat kau kau arekŋe tigiyegep. Akto hamandat are kâlegenbak den siâ hin miawagep, “Ire âmâ nâŋgât nanne akto biwinande mem heŋgemgoman. Akto yâkgât agak meme aregât ukenŋe akman gârâmâ ye yâkgât den nâŋgâwei.” dâep.

6 Akto hoŋ bawalupŋande den are nâŋgâm hamewakmâ enem dewunyeŋe hânângen gembo kâŋgom tali.

7 Akto Yesuŋe enemyeŋân gutmâ mem goaŋ yekmâ hin makyeŋgiep, “Agatŋet. Ye hamep bo akŋet.” dâmbo

8 agatmâ luâk lâuwâ are bo yelegi. Yesuŋe konok ikiŋak kindo egi.

9 Akto gimbâŋe are hepunmâ pelepŋe gem gem Yesuŋe den kârikŋe makyeŋgim hin dâep, “Wan me wan âuren ye ektâi aregât den luâk siâ me siâ bo magaŋbei. Titnan luâk akmâ geân nâ momoŋânba agatbian ain âmâ âlepŋe makyeŋgiwei.” dâep.

10 Akto hoŋ bawalupŋe olop kili arekŋe aikom hin dâyi, “Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai arekŋe hin dâmai, “Elianŋe lâuwâŋe togombo âmâ haminân Anutugât hoŋ bawa togowiap.” dâmai. Amâ gain gain?” dâyi.

11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Amâ bundâk, Elianŋe âmâ togom wan me wan are hârok heŋgemgowiap.

12 Gârâmâ aregât hin makyeŋgiwe. Elia âmâ lâuwâŋe emelâk togoep

gârâmâ luâk biknande bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgom ukenyeŋe watmâ agak meme keiŋe keiŋe aganbiâ moep. Aregât hainâk akmâ luâk akmâ geân nâ hâk hilâlâm niŋbiâ mombian." dâep.

13 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin nâŋgâyi, "Eliagât maktâp amâ Yohane tu puli keiŋe kalep aregât maktâp." dâyi.

Aposoloŋe nanaŋ siâ heŋgemgone dâm hâumgoyi.

14 Akto arewa gembiâ luâk âmbâle dondâ yâkgâlân togoyi. Akto luâk siâŋe Yesugât enemŋân togom pâwutŋe ligim hânân tatmâ kâŋgom hin magaŋep,

15 "Humo, gâ hanâk nannaet okotge nâŋgâ. Nâ nune nanne biwi gulip akmâ manmap. Akto kâlâwân me tuân gembo sop unduwâk aktâp.

16 Akto gâŋgât hoŋ bawalupgande mem heŋgemgoŋet dâm mem togore heŋgemgowerâm âsimbiâ bo agep." dâep.

17 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Ye wangât nâŋgâlân biwiyeŋe bo katmâ âmâ yeŋgaelâk nâŋgâm kautyeŋe oremai. Nâ ye olop sop kâlep bo manbaen aregât arire âmâ ye gain gain akmâ manbai? Akto sokom katyektere sop kâlep akbiap mon? Bâin, nanaŋ are kewugum nâŋgâlân ganet." dâep.

18 Hain dâmbo kewugum yâkgâlân âgâmbiâ sinduk baniara bâleŋe are den kugâk kugâk mâŋgimbo luâk sigan are hepunmâ ariep. Akto ainâk kundat are bo aganep.

19 Akto hoŋ bawalupŋande ikiŋeâk yoŋâk tatoân Yesugâlân togom magaŋmâ hin dâyi, "Keiŋe gain gaingât nenŋe sinduk baniara bâleŋe are watberâm mem âsienŋe bo aktâp?" dâyi.

20-21 Hain dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, "Ye nâŋgâlân biwiyeŋe kârikŋe bo katmâ heŋgemgomai aregât walaŋberâm âsiâi. Dâ yeŋe biwiyeŋe nâŋgâlân getek katmâ âmâ âlepŋe borâŋe ire magaŋmâ hin dâwai, "Gâ agatmâ indâgen ari." dâmbiâ ariwerâp. Akto wan me wan miawagâk dâmbiâ âlepŋe miawakbiap." dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgimbo sop lâuwâ agep.

22 Akto Yesu Aposololupŋe olop Galilaia hânân ariyi. Arim Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Nâ luâk akmâ geân nâ luâk biknande nugumbiâ mombian.

23 Akto nugumbiâ mom benŋe hilâm âlâwuŋân momoŋânba agatbian." Hain dâmbo biwiyeŋe umatŋe agep.

Petoroŋe iŋan lauŋânba puli miep.

24 Akto arewa Kapanaum kepian ariyi. Akto sumbe kat kat emetŋaet puli dâtâŋe memini arekŋe Petorogâlân togom aikom hin dâyi, "Yeŋgât tiksayeŋande sumbe kat kat emetŋaet puli siâ katmap me bo?" dâm magaŋi.

25 Hain dâmbiâ Petoroŋe, "Âo." dâep. Hain dâm ikiŋak emet kâlegen âgâmbo Yesuŋe soŋ magaŋmâ hin dâep, "Simoŋ gâ gain gain nâŋgât? Hângât luâk kembuŋe yeŋe nanlupyeŋe yeŋgâlânba puli dâtâŋe memai me luâk aŋgâ yeŋgâlânba memai?" dâep.

26 Hain dâmbo Petoroŋe magaŋmâ dâep, "Luâk aŋgâ yeŋgâlânba memai." dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, "Bundâk maktât. Gârâmâ nanlupyeŋande puli dâtâŋe kat katgât âi bo memai.

27 Gârâmâ bo katenŋe nâŋgâmbiâ bâliwopgât hanâk netgât puli dâtâŋe kat. Gâŋe haruângen arim tâk panmâ iŋan ulik gulik oloŋberât are tepŋe gâimenâ puli koaŋe siâ miawakto mem netgât katberât." dâep.

18

Nanaŋ gurukŋe yeŋgât towat manbaen.

1 Akto sop ain hoŋ bawalupŋande Yesugâlân togom hin magaŋi, "Anutuŋe damun nenŋe akmap nengâlân gâtŋe niŋande bikŋe ewangi nenekmâ damun nenŋe akbiap?" dâyi.

2 Hain dâmbiâ nanaŋ siâ kondo
gambo hutyeŋân kato kindo
3 hin dâm makyeŋgiep, “Den ai
nuguâi aregât makyeŋgire nâŋgâŋet.
Nanaŋlupyeŋande akmai are yeŋe
hain akbiâ âmâ Anutuŋe meyekbiap.
Dâ hain bo akbai amâ Anutugât
kâmolân bo dewati nenekbai.
4 Akto nanaŋ ire hainare akmâ
amâ ikiŋaet nâŋgâmbo gewiap aregât
yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hainâk akmâ
ikiŋaet nâŋgâmbo gembo âmâ Anu-
tugât kâmot damunyeŋe akbiap.
5 Akto luâk âmbâle siâŋe âmâ nanaŋ
ire hinare tângomap arekŋe amâ nâ
tân nugumap aregât dop akmap.
6 Dâ luâk siâŋe nanaŋ biwiyeŋe
nâŋgâlân katmai are yeŋgâlânba
konok bâliwerâm hâkŋe hâkŋe hain
akto âmâ gâuk, siâŋe kât humo dondâ
hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân
hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me
siâ owâiŋe miawagaŋdâp akbop.
7 Akto dop yeŋgumapŋe ye
hârok dop yeŋguwerâm biwiyeŋân
gewiapgât dop tatâp aregât hân
hârokgât okotne nâŋgân. Gârâmâ luâk
âmbâle siâŋe bikŋe bâleŋe akŋet dâm
hilip yeŋgumbo Anutuŋe hâuŋe humo
waŋbiap.
8 Akto hememgât pat akbâigât
bâtyeŋe me keiyeŋe bikŋande bâleŋe
akbâigât hârem panbei. Hain
akmâ keiyeŋe me bâtyeŋe bikŋe are
âlepŋe akto manbiâ ârândâŋ akbiâp.
Dâ bâtyeŋe keiyeŋe biken biken
âlepŋe tatbiap âmâ arekŋe oloŋyekto
kâlâwânâk manmâ âgâwâi.
9 Akto dewunyeŋande bâleŋe
akŋet dâm oloŋ yekto dosa akbâen
dâm dewunyeŋe are kâwutmâ pan-
bei. Akto dewunyeŋe konogâk
tatyeŋgiwiap amâ âlepŋeâk manbai.
Dâ dewunyeŋe lâuwâ lâuwâ tatbiap
amâ arekŋe oloŋ yekto hememgât
kâlâp humo yemap ain gewâi.
10 Akto himbimân aŋeloŋe nanaŋ
damunyeŋe akmai arekŋe âmâ hok-
boâk hokboâk Ewene ekmai. Aregât
nanaŋ sisik ire hut nenŋân hinare
yeŋgât nâŋgâmbiâ gewop.
11 Akto luâk âmbâle hilip aguwâigât
nâ luâk akmâ geân nâ heŋgemgo yek-
bian aregât hin makbe.
12 Luâk siâ lama 100 kinaŋbiap.
Akto hutyeŋânba konokŋe heam-
bukto amboŋande lama bikŋe are
gimbâŋân hepun yekmâ siâ heam-
bugep aregât undâgâtbiap.
13 Undâgâtmâ mem miawakmâ
okot âlep akbiap. Dâ lama bo
heambukmâ âlepŋeâk kinbai aregât
amâ heroŋe hain bo akbiap.
14 Hainâk Ewene himbimân
mandâp arekŋe nanaŋ itik matik
bâliwâi dâm damunyeŋe akmap.

Galagaet dosa hepunben.

15 Akto den siâ hin makbe. Galage
siâŋe gâŋgâlân dosa akto âmâ bâleŋe
aregât keiŋe pumân magaŋben. Hain
akmenâ yâkŋe gâŋgât den nâŋgâmbo
âmâ gala konok manbiandat.
16 Dâ yâkŋe gâŋgât den bo
nâŋgâmbo âmâ luâk âmbâle amon siâ
yeŋgonmenâ gutmâ den yetŋe ârândâŋ
ketugune dâwai.
17 Dâ yâk yeŋgât den are bo
nâŋgâmbo nâŋgât kâmolân gâtŋe arim
makyeŋgiwen. Akto are âkâ hainâk
yâk yeŋgât den are bo nâŋgâmbo âmâ
gâŋe yâk hin magaŋben, “Gâmâ luâk
bâleŋe akmai are yeŋgât dop aktât.”
dâwen.
18 Akto aregât bunŋe mak-
tere nâŋgâŋet. Ye hânân wan
hikowaigât âi membiâ himbimân gai
hikowiapgât miawakbiap. Dâ hânân
hulaŋbaigât âi membiâ himbimân gai
hulaŋbiapgât miawakbiap.
19-20 Gârâmâ siân nâŋgât kâmolân
gâtŋe lâuwâ me âlâwu Anutu
ulilaŋberâm mendugum kinbiâ ainâk
nâ hutyeŋân manbian aregât wan me
wan ulilaŋberâm han konok katmâ
Anutu ulilaŋbai amâ ainâk Ewene
himbimân manmap arekŋe wan me
wan âlepŋe yeŋgiwiap.” dâep.

Hoŋ luâk hâkŋe hâkŋaet den.

21 Akto sop ain Petoroŋe Yesugâlân
togom magaŋmâ hin dâep, “Humo,
galanande sop amon nâŋgâlân dosa
akto âmâ nâŋe dosa are hepun

aŋbian? Nâmbulân lâuwâ akto hepun aŋbian me kakŋân siâkâ aktoân hepun aŋbian?" dâep.
22 Hain dâmbo Yesuŋe magaŋmâ hin dâep, "Hain bo. Hanâk luâk are dosaŋe hepunaŋmâ âgâwiat.
23 Aregât den dopŋe siâ hin makbe. Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ luâk kembu hinare yâkŋe ikiŋe luâklupŋe hâuyeŋaet akmâ heŋgem yeŋguwerâm agep.
24 Yâkŋe hâu are heŋgemgowerâm âi miep. Akto yâkŋe luâk siâ yâkgâlân mem ari âi luâk aregât hâu âmâ 13 milion kina hainare.
25 Akto luâk arekŋe hâu are kutigitbiapgât puli dop hainare bo talaŋep. Aregât akmâ luâk kembu arekŋe makyeŋgimbo luâk are ikiŋe akto âmbenŋe nanaŋlupŋe meyekmâ yeŋgâlân kotŋe siâ siâŋe are hârok puligom benŋe puli are mem luâk aregât hâu kutigitberâm agi.
26 Hain akto âi luâk arekŋe luâk kembu aregât enemŋân kâŋgom hin magaŋep, "Gâmâ hanâk nâŋgât okot nâŋgâm lâmnugu. Hâmbâi âlepŋe hâu are gâŋgâlân kutigitbian." dâep.
27 Akto âi luâk aregât humoŋande luâk aregât okotŋe akmâ dosaŋe hepunaŋep.
28 Akto âi luâk arekŋe hâkŋângen gem benŋe ikiŋe âi luâk siâ hanŋân mem metawolep. Amâ luâk aregât hâu amâ 100 kina. Akto âi luâk are mem hin magaŋep, "Gâŋe hâu are hârok kutigitmâ meteniŋ." dâep.
29 Hain dâmbo ikiŋe âi luâk arekŋe enemŋân kâŋgom ulilaŋmâ hin dâep, "Gâ nâŋgât okotge nâŋgâm lâmnugu. Hâu are âlepŋe gâŋgâlân kutigitbian." dâep.
30 Hain dâmbo yâkŋe yâkgât den are bo nâŋgâm lope kâlegen katmâ hin dâm magaŋep, "Inâk tatmenâ hâu are ârândâŋ akto âlepŋe ariwiat." dâep.
31 Akto hoŋ bawa aregât galalupŋande den are nâŋgâm bâliaŋi. Hain akmâ arim den are humoyeŋe magaŋi.
32 Akto humoyeŋe arekŋe damun are kondo guto hin magaŋep, "Gâ luâk bâleŋe. Gâŋe ulit niŋmenâ aregât hâuge yiep ina hanâk yân hepun gektân.
33 Nâŋe gâŋgât okot nâŋgâ giŋdân ina gâkâ âi luâkge aregât okot bo nâŋgaŋdât are nâŋgâre umatŋe dondâ aktâp." dâep.
34 Humoŋe hain dâm biwiŋe kâlâp akto tembe loko yeŋgâlân kato membiâ hin makyeŋgiep, "Âi luâk bâleŋe ire hâk hilâlâm agaŋbiâ hâu are ârândâŋ akbiap." dâm makyeŋgiep.
35 Aregât keiŋe hin. Yeŋe galalupyeŋe yeŋgât dosa are biwiyeŋân makmâ manbiâ âmâ Ewene himbimân mandâp yâkŋe yeŋgât dosa bo kutigitbiap." dâep.

19

Âmbâle mem bo hepunyekbaengât den.

1 Yesuŋe den are hârok makmâ metem Galilaia kepia are hepunmâ hân humo kotŋe Yudaia tu kotŋe Yodaŋ biken ain ariep.
2 Arimbo luâk âmbâle dondâŋe olop ariyi. Akto ain luâk âmbâle kundatdâ dondâ mem heŋgem yeŋguep.
3 Akto Parisaio luâkŋe yâkgâlân togom dop komberâm hiaŋgim hin dâyi, "Gain gain luâkŋe âmbenlupyeŋe watyekbaigât dâp tatâp me bo?" dâmbiâ
4 yâkŋe hin makyeŋgiep, "Ye den ire oyaŋmâ nâŋgâmai, "Anutuŋe hân himbim ketuguyelegep sop ain âmâ luâk âmbâle ketugu yelegep.
5 Ketugu yelekmâ hin dâep, "Luâkŋe eweŋe memeŋe hepun yelekto âmbenŋe olop dewati akbiandat. Hain akmâ yâk hâkyetŋe konok hainare akto manbiandat." dâep." den hain tatâp.
6 Hain gârâmâ yâk siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk bo akbiandat. Yâk hâkyetŋe konok hainare akbiandat. Hain gârâmâ Anutuŋe mem mendugu yelegep are luâk siâŋe luâk âmbâi lâuwâ are potatyelekbiapgât dop bo tatâp." dâep.
7 Yesuŋe hain dâmbo Parisaio luâkŋe magaŋmâ hin dâyi, "Maktât

are gain gain maktât? Wangât Moseŋe den kârikŋe katnengim hin dâep, “Luâk siâŋe âmbenŋe watberâm âmâ âmbâle hepun hepungât kulem esenŋe kulemgom âmbenŋe waŋmâ wato ârândâŋ akbiap.” dâep?” dâyi.

8 Akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Moseŋe amâ yeŋaet agak meme bâleŋe akbiâ biwiyeŋe kârikŋe akmap aregât akmâ kulemgoep amâ yeŋe agat agatŋe akbiâ dâp katyeŋgiep. Dâ ulikŋân âmâ agak meme ire hain bo yiep.

9 Aregât ye hin makyeŋgiwe. Luâk siâgât âmbenŋande dâp gulip bo mando âmâ yân luâk arekŋe watmâ âmbâle siâ membiap âmâ luâk arekŋe luâkdâ âmbendâ yeŋgât dâp are mem bâlimbo dosa miawaganŋbiap.” dâep.

10 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin maganŋi, “Luâk yeŋgât agak meme hain tato âmâ luâkŋe hanâk âmbâle bo membiâ ârândâŋ aktâp.” dâyi.

11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Luâk hârokŋe den ire membaigât dop bo. Anutuŋe luâk bikŋeâk kârikŋe yeŋgiep. Luâk arekŋeak âmâ den ire âlepŋe membai.

12 Hin. Luâk bikŋe memelupyeŋande meyegiân âmbâle bo meyekbaigât dop tatâp. Dâ luâk bikŋe âmâ gasalupyeŋande gâiyeŋgimbiâ âmbâle meyekbaigât dâp bo tatâp. Hainâk luâk bikŋande amâ himbimgât akmâ âi humo mem manmai yâk âmbâle bo menegât nâŋgâmai are ârândâŋ akbiap. Gârâmâ den ire amâ Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo aregât kârikŋe manmai.” dâep.

Yesuŋe nanaŋ yeŋgât Anutu ulilaŋep.

13 Akto sop ain luâk âmbâle bikŋande Yesuŋe nanaŋlupyeŋe bâtŋande kautyeŋân mem Anutu ulilaŋâkgât yâkgâlân meyekmâ togoyi. Hain akbiâ hoŋ bawalupŋande den kugâk kugâk akyeŋgiyi.

14 Hain akyeŋgimbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye hepunbiâ nanaŋ are nâŋgâlân togoŋet. Ye bo mem ganyeŋe dâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ nanaŋ hainare yeŋgât.” dâep.

15 Hain dâm bâtŋande kautyeŋân kalep. Katmâ âmâ kepia are hepunmâ ariep.

Luâk sikumdâŋe Yesu aikoep.

16 Akto luâk siâŋe Yesugâlân togom hin maganŋep, “Tiksa. Nâ agak meme gain hinare akmâ âlepŋe akmâ âmâ manman kârikŋeâk manmâ âgâwian?” dâmbo

17 hin maganŋep, “Gâ wan me wan âlepŋeâk makniŋdât keiŋe âmâ âlepŋe Anutu konok. Gârâmâ gâ manman âlepŋe manberâm âmâ Mosegât den kârikŋe kat katŋe are hârok watben.” dâmbo

18 luâk arekŋe hin dâep, “Wan den kârikŋe?” dâmbo hin maganŋep, “Den kârikŋe amâ hin. Gâ luâk bo yeŋgumenâ mombai. Gâ luâkdâ âmbendâ yeŋgât dâp are bo mem hilipkowen. Kâmbu bo akben. Gâ luâk siâgât den bo hianŋgiwen.

19 Gâ ewege memege yetgât amukyetŋân manben. Akto gugaet akmat hainâk galalupge are akyeŋgiwen.” dâm maganŋep.

20 Hain maganŋdo hin maganŋep, “Den kârikŋe kat katŋe ire hârok emelâk akmâ meteân. Gârâmâ wan bâiŋe mendere âmâ manman kârikŋe miawakniŋbiap?” dâmbo

21 Yesuŋe hin maganŋep, “Gâ âlepŋe dondâ akberâm nâŋgâm âmâ ari kotŋe siâ siâŋe are hârok yeŋgimenâ puligombiâ puli are mem ari luâk umburuk yeŋgiwen. Hain akmenâ âmâ Anutuŋe gâŋgât wan me wan âlepŋe are himbimân kat giŋbiap. Gârâmâ gâ nâ watnekmâ gamenâ arire.” dâep.

22 Hain dâmbo luâk sigan arekŋe nâŋgâm kotŋe siâ siâ dondâ talaŋep aregât nâŋgâmbo humo akto aregât Yesuŋe tâwât dewunge panben dâm maganŋep aregât biwiŋe umatŋe akto gem yân ariep.

Luâk pulirâ sikumdâŋe Anutugât kâmolân dewatiwerâm âmâ âi humo membai.

23 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk pulirâ sikumdâŋe Anutugât kâmolân dewatiwerâm amâ âi humo membai.
24 Soŋgo pike dâpŋânba gawerâm âmâ âi humo membiap. Dop hainâk luâk pulirâ sikumdâŋe Anutuŋe damunyeŋe akbiap ain ariwerâm âi humo membai.” dâep.
25 Hain dâmbo den are nâŋgâm sân sân mem hin magi, “Bâe, niŋande manman âlepŋân ariwiap?” dâyi.
26 Dâmbiâ Yesuŋe tâŋ tâŋâk yekmâ kinmâ hin makyeŋgiep, “Anutugât manman âlepŋân ariwaigât nâŋgâ nâŋgâyeŋe watbiâ bo akmap. Dâ Anutuŋe konok âmâ wan me wan miawakbiapgât bo pâpkomap.” dâep.
27 Hain dâmbo Petoroŋe magaŋmâ hin dâep, “Woe, nen âmâ kotŋe siâ siâ hârok hepunmâ gâ olop malion aregât hâuŋe nen wan membaen?” dâep.
28 Akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Hâmbâi kotŋe siâ siâ ire hârok irakŋe akmâ metewiap. Sop ain âmâ luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gem âmâ luâk kembu yeŋgât tat talân tatbian. Akto nâ watnekmâ manmai yekâ hainâk tat tat keiân lâuwâ ain tatbai. Tatmâ Israe luâk âmbâle kâmot keiân lâuwâ are mem potat yekbai.
29 Akto luâk âmbâle nâŋgât nâŋgâm emetyeŋe me emi teulupyeŋe me meme ewelupyeŋe me nanaŋ me âi kalam me wan me wan nâŋgât akmâ hepunmai amâ hâmbâi aregât hâuŋe kotŋe siâ siâ dondâ membai. Hain akmâ manman kârikŋân manmâ âgâwai.
30 Aregât siâkâ makbe. Luâk âmbâle bikŋe hinŋe hâkyeŋe mem agatbai are âmâ hâmbâi Anutuŋe haminŋângen katyekbiap. Dâ bikŋe âmâ hinŋe hâkyeŋe mem gewai are âmâ Anutuŋe hâmbâi tânyeŋgumbo ulik gulik akbai.” dâep.

20

Waiŋ âi meyi yeŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ luâk siâgât hân humo yeaŋmap dop hainare akto hândâktâk dondâ agatmâ âiângen âi meaŋetgât âi luâk bikŋe meyekberâm ariep.
2 Akto âi luâk bikŋe olop den akmâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe aregât puliŋe membaigât makyeŋgimbo âlepŋe dâmbiâ huŋgun yeŋgimbo âi memberâm ariyi.
3 Arimbiâ âmâ 9 kilok wan hainare kepian arim luâk bikŋe yekto kepia tete yân tali.
4 Yân taligât luâk arekŋe makyeŋgim hin dâep, “Ye arim nâŋgât waiŋ âiângen âi membiâ aregât puliŋe âi aregât dopŋânâk yeŋgiwerân.” dâep.
5 Hain dâmbo arimbiâ benŋe 12 kilok akto 3 kilok ain âkâ hainâk agep.
6 Hain akmâ âmâ eŋgaiŋe 5 kilok wan hainare arim yekto luâk bikŋe yân tatmâ manbiâ yekmâ hin makyeŋgiep, “Ye gain gain akmâ hilâm humo ire yân tatmâ mandâi?” dâmbo
7 yâkŋe hin magaŋi, “Luâk siâ me siâŋe âi siâ bo nengimbo aregât yân tatmâ manden.” dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, “Ye arim nâŋgât waiŋ âiângen âi meŋet.” dâep.
8 Akto emet dâgâmbo âmâ luâk arekŋe âi luâklupŋe yeŋgât damun are magaŋmâ hin dâep, “Âi luâk yeŋgonmenâ togombiâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe yeŋgi. Akto âi luâk hami togoâi are yeŋgâlânba keiŋe katmâ yeŋgim maleine âi luâk ulik gulik togoâi are âmâ bâiŋe yeŋgiwen.” dâep.
9 Hain dâmbo âi luâk 5 kilok âi meyi are âmâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe konok yeŋgiep.
10 Akto luâk ulik gulik togom âi keiŋe katmâ meyi are togom, “Nenŋe âmâ hilâm konokgât puli aregât kaknân memberen.” dâm nâŋgâyi. Dâ ina yâkâ hainâk hilâm konokgât hâu dâtâŋe yeŋgiep.

11 Yeŋgimbo mem kalam amboŋe
aregât dondâ nâŋgâm bâlianji.
12 Hain akmâ magaŋmâ hin dâyi,
“Luâk ire âmâ hinŋeâk togom âi
getegâk mendâi ina gâŋe hilâm
konokgât yeŋgiât. Akto nenŋe âmâ
dewutâ kârikŋân âi humo menden
akto dewutâŋe dondâ nenektâp ina
hainâk nengiât are ârândâŋ bo aktâp.”
dâyi.
13 Hain dâmbiâ yâkŋe luâk
hutyeŋân kilep siâ magaŋmâ hin
dâep, “Gala, nâ bâleŋe bo akginjdân.
Nâŋe hilâm konokgât hâu dâtâŋe
memberât dâm makginjdere gâŋe
âlepŋe dâm nâŋgâmenâ ârândâŋ aktâp
aregât
14 gâ pulige are meakmâ ari. Puli
ya ginjdân hainâk luâk hami dondâ
togom âi getek mendâi are nunaet
ukennaet akmâ yeŋgiân.
15 Nâŋe nune puli ire mem siâ me
siâ akbiangât amâ nunaet pat. Gâŋe
damunne akmat me? Nâŋe agak
meme âlepŋe akginjdere aregât gâŋe
wangât nâŋgâm bâli ninjdât? Nâŋgâm
bâli ninjmenâ ârândâŋ bo aktâp.”
16 Luâk âmbâle biknande hinŋe
hâkyeŋe mem agatbai are amâ
hâmbâi Anutuŋe haminângen katyek-
biap. Dâ biknje hâkyeŋe mem gewai
are âmâ Anutuŋe hâmbâi mem ulik
gulik katyekbiap.” dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât sop âlâwu makyeŋgiep.

17 Yesuŋe Yerusalem kepia
âgâwerâm akmâ hoŋ bawalupŋe
keiân lâuwâ are meyekto ariyi. Arim
manmâ Yesuŋe dâwân makyeŋgim
hin dâep,
18 “Ye nâŋgâŋet. Bâin. Nen
Yerusalem kepian âgâne. Akto ain
sumbe kat kat luâk akto Mosegât den
kârikŋe makmâ kepikmai ain tatmai
yâk yeŋgâlân gâtŋande luâk akmâ
geân nâ bâleŋe akninjmâ sumbe kat
kat luâk akto Mosegât den kârikŋe
makmai yâk yeŋgâlân makyeŋgimbiâ
menekbai. Akto den âiân katnekmâ
nugumbiâ mombian aregât den
magaŋgi goaŋgi akbai.
19 Akto den hembalik mâŋgi nekmâ
lâwinân nugumbiâ mombiangât
Roma luâk are yeŋgâlân oloŋ nek-
biâ bâleŋe mâŋgi nekmâ lâwinân
nugumbiâ mombian. Mondere
han nugumbiâ hilâm âlâwu akto
momoŋânba agatbian.” dâep.

Yakobo akto Yohane yâkŋe galalupyetŋe damunyeŋe akbian-datgât aikoyiat.

20 Akto sop ain Yebedaiogât
âmbenŋande nanlogâtŋe Yakobo
akto Yohane are kewugu yelekmâ
Yesugâlân togom kâŋgom ulilaŋep.
21 Ulilaŋdo hin magaŋep, “Gâ
wangât nâŋgât?” dâmbo hin dâep,
“Sop siân gâŋe togom luâk âmbâle
hârok damunyeŋe akbialân sop ain
nanlogâtnande gasomge biknje biknje
tatmâ kembu akbiandat.” dâep.
22 Hain dâm ulilaŋdo Yakobo akto
Yohane hin dâm makyetkiep, “Yet
aregât keiŋe pâpkom maktat. Nâ
wan me wan umatŋe miawak niŋbiap
are hârok yet âlepŋe miawakyetki-
wiap me?” dâep. Hain dâmbo hin
dâyiat, “Maktât are miawak netki-
wiap aregât nâŋgâetŋe ârândâŋ ak-
biap.” dâyiat.
23 Hain dâmbela hin dâep, “Wan me
wan umatŋe miawak niŋbiap arekŋe
âlepŋe hainâgâk miawak yetkiwiap.
Dâ Anutu Ewene yâkŋe konok nâŋgât
amuknân manmâ damunyeŋe akbai
aregât emelâk kotyeŋe dâm hâriep.
Amâ nâŋgât âi bo.” dâep.
24 Hain dâm makyetkimbo hoŋ
bawaŋe bât bip bip hârok yâkŋe den
are nâŋgâmbiâ umatŋe akto Yohane
akto Yakobo peiyelegi.
25 Peiyelekbiâ Yesuŋe yeŋgondo
bambiâ hin dâm makyeŋgiep,
“Hângât luâk kembuŋe luâk damun-
yeŋe akmâ âmâ hoŋ bawalupyeŋe
meyekbiâ manmai are âmâ nâŋgâmai.
26 Dâ yeŋe âmâ hângât luâk kembu
are yeŋgât agak meme are hain bo
akbei. Yeŋgâlânba siâŋe Anutuŋe
nekto ârândâŋ agâk dâwiap âmâ benŋe
galalupŋe yâk yeŋgât hoŋ bawa akmâ
manbiâp.

27 Akto yeŋgâlânba siâŋe Anutuŋe
nekmâ, “Woe, damunyeŋe akbiapgât
dop tatâp dâwiap.” dâm aregât
galalupŋe yeŋgât âi luâk manbiâp.
28 Nâ hainâk hoŋ bawalupnande
tân nuguŋet dâm aregât bo geân. Âi
humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm luâk
âmbâle dondâ are yeŋgât dosa bo
akyeŋgiwiapgât mombian aregât luâk
akmâ geân.” dâep.

Yesuŋe dewunyetŋe bokbokŋe lâuwâ mem heŋgemyetkuep.

29 Yesu akto hoŋ bawalupŋe Yeriko
kepia hepunmâ ariyi. Arimbiâ hami
yeŋân luâk âmbâle dondâ ariyi.
30 Akto dâp ginŋân luâk dewun-
yetŋe bok bokŋe lâuwâ taliat. Yesu
togoep aregât den nâŋgâm kârikŋeâk
konmâ hin dâyiat, “Humo, gâ Daw-
idigât hakuŋe gâ hanâk netgât okotge
nâŋgâ.”
31 Hain dâm konbela luâk âmbâle
ain kili arekŋe nâŋgâm hin dâyi,
“Woe, den hepulet.” dâyi. Hain
dâmbiâ denyeŋe bo nâŋgâm âmâ
lâuwâŋe koliat, “Humo, gâ Dawidigât
hakuŋe gâ hanâk netgât okotge
nâŋgâ.”
32 konbela nâŋgâm dâwân kinmâ
yetkondo gutbela hin aiyetkuep,
“Gain gain akyetkiwegât nâŋgat?”
dâmbo hin dâyiat,
33 “Humo âlepŋe eget dâmenâ
dewunnetŋe hulaŋagâkgât ulit
giŋdet.” dâyiat.
34 Hain dâmbela okotŋe nâŋgâm
dewunyetŋe howaimbo hulaŋ akto
Yesu olop ariyi.

21

Yesuŋe doŋgi kakŋân Yerusalem âgâep.

1 Akto arewa arim Yerusalem
kepia ewumâk Betepage kepia akto
gimbâŋe kotŋe Oliwa ain togoyi.
Togo Yesuŋe hoŋ bawalogâtŋe lâuwâ
huŋgun yetkiep.
2 Huŋgun yetkim hin makyetkiep,
“Yet kepia bâlensiâ tato ektat âuren
âgâet. Âgâm âmâ doŋgi siâ hikom-
biâ kindâp nanŋe olowâk are dowâk
mem miawak yeleget. Meyelekmâ
mem âmâ nâŋgâlân togoet.
3 Dâ luâk siâ me siâŋe den wan siâ
makyetkimbo âmâ hin magaŋberat,
“Iregât âi miawakto Humonetŋande
maknetkiâp gârâmâ mem arietŋe âi
bo akto âmâ dowâk mem purik kat-
berâp.” dâm magaŋberat.” dâep.
4 Wan me wan ya miawagep are
amâ Propete siâŋe den kulemgoep
aregât bikŋe bunŋe miawagep den
are hin tatâp,

> 5 “Sioŋ gimbâŋe ambolupŋe
> nâŋgâŋet. Yeŋgât kembuyeŋe
> amâ hâkŋe mem gemap. Hain
> akmâ yoŋâk ariwerâm âmâ
> doŋgigât kakŋân tatmâ to-
> gowiap. Doŋgi aregât nanŋe are
> olop togowiap.”

6 Yesuŋe hain dâm huŋgunyetkimbo
arim hain agiat.
7 Doŋgi akto nanŋe lâuwâ mem
oloŋyelekmâ togombela sâŋgum
kakŋân luguakmini are oloŋmâ doŋgi
kakŋân katbiâ yâkŋe âgâ talep.
8 Âgâ tato luâk âmbâle dondâŋe
Humonenŋe togoâp aregât dâp
heŋgemgone dâm sâŋgum kakŋân
luguakmini are oloŋmâ dâwân
leŋgaim ariyi. Dâ bikŋande âmâ
esenŋe siâ siâ ligim dâwân katmâ
ariyi.
9 Akto luâk âmbâle dondâ enemŋân
akto haminân olop ariyi arekŋe âmâ
hin koli, “Woe, hakunenŋe Dawidi
yâkgât kâmolân gâtŋe gâŋe damun
nenŋe ak. Anutu Humoŋe wâtŋe
giŋmâ huŋgun giŋdo togoât aregât
heroŋe akgiŋne. Akto kembunenŋe
yu togoât iregât Anutu himbimân
manmap yâk nâŋgaŋdenŋe kotŋe
humo agâk.” dâyi.
10 Akto Yesuŋe Yerusalem kepian
âgâmbo kepia humo ain luâk âmbâle
tali arekŋe sân sân mem hin dâyi,
“Luâk ire niŋe?” dâyi.
11 Hain dâmbiâ luâk âmbâle yâk olop
ariyi arekŋe makyeŋgiyi, “Imâ Anu-
tugât Propete siâ kotŋe Yesu, Galilaia
hân aregât kepia Nasarete ain gâtŋe.”
dâyi.

Yesuŋe sumbe opmânânba watyegep.

12 Hain dâmbiâ Yesu Yerusalem kepian âgâm sumbe kat kat opmânŋân âgâm luâk âmbâleŋe siâ me siâ katmâ aŋgim kili are wat yekmâ siâ me siâ yeŋe me kembâ welamŋe me puli tat tat welamŋe mem kâwulep.

13 Kâwutmâ watyekmâ hin makyeŋgiep, “Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe hin tatâp, “Nâŋgât emet âmâ luâk âmbâle hârokŋe ulitniŋbaigât emet kindâp.” Den kulem hainâk yendâp are hâkâŋ akmâ mâŋgimbiâ luâk kâmburâ yeŋgât emet hainare aktâp.” dâep.

14 Hain dâm sumbe kat kat opmânŋân luâk dewunyeŋe bok bokŋe akto keiyeŋe pâwutyeŋe bâleŋe are togombiâ mem heŋgem yeŋguep.

15 Akto nanaŋ lepat ain âgâm Yesugât hin dâyi, “Dawidigât hakuŋe kotŋe mem agatne.” dâyi. Hain dâmbiâ sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe Yesuŋe kulem keiŋe keiŋe miep are ekmâ akto nanaŋ lepat are yeŋgât den nâŋgâmbiâ bâlimbo kuk bâleŋe agi.

16 Hain akmâ Yesu hin maganŋi, “Nanaŋ lepat irekŋe kotge konmâ mem agatbiâ nâŋgât mon?” dâm maganŋi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “O nâŋgân gârâmâ aregât Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe aregât hin tatâp, “Anutuŋe nanaŋ lepat memeŋe akyeŋgimbo kotŋe mem agatbai.” den are oyaŋmâ nâŋgâm meteyi mon?” dâep.

17 Akto ainba hepun yekmâ kepia humo are ginŋângen gem hândâk ain Betania kepian yiep.

Yesuŋe makto lâwin siâ ululun dâep.

18 Yem kindo hauŋdo hândâktâk purik katmâ kepia humoân âgâm sotgât mopŋe aguep.

19 Akto dâwân lowot hainare siâ kindo ekmâ bunŋe yendâp dâm keiŋân baep. Bam ekto bunŋe siâ bo yendo esenŋandeâk kilep. Akto lowot are maganŋmâ hin dâep, “Lâwin iregât koaŋe siâkâ bo yembiâp. Boâk tiŋ.” dâmbo ainâk lowot arekŋe ululun kârâep.

20 Hain akto hoŋ bawalupŋande are ekmâ otneyeŋe arimbo sân sân mem hin dâyi, “Gain gain akmâ lowot ire dowâk ululun kârâp?” dâyi.

21 Hain dâmbiâ Yesuŋe makyeŋgim hin dâep, “Nâ iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ heŋgemgom han lâuwâ âlâwu bo akbai âmâ nâŋe lowotgâlân aktere ektâi hainâk âlepŋe akbai. Akto are konok bo akbai. Gimbâŋe ire maganŋmâ hin dâwai, “Gâ kâwulakmâ haruân umbure ge.” dâmbiâ âlepŋe hain akbiap.

22 Akto yeŋe nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ heŋgemgom kinmâ wan me wan memberâm ulilaŋbai amâ wan me wan are âlepŋe membai.” dâep.

Yesugât keiŋe nâŋgânegât aikoyi.

23 Akto Yesuŋe sumbe kat katgât opmânŋân âgâm luâk âmbâle den pat âlepŋe are makyeŋgiep. Akto sumbe kat kat luâk akto Israe yeŋgât kembu yâkgâlân togom maganŋmâ hin dâyi, “Gâ wan me wan akmat are niŋaet lau lokom akmat? Akto niŋande memeŋe akgiŋdo memat?” dâyi.

24 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâkai hainâk wan siâgât ai yeŋguwerân. Gârâmâ yeŋe den hâuŋe makniŋbiâ âmâ benŋe nâkâ wan kârikŋe tatniŋdo âi meman iregât keiŋe makyeŋgiwerân.

25 Yohaneŋe tu puli keiŋe kalep are niŋande meme aganŋdo âi are meminep? Anutuŋe me luâk yânŋande?” dâep. Hain dâmbo den are nâŋgâm are yeŋeâk maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Nenŋe Anutuŋe meme aganŋep dâweren âmâ yâkŋe hin maknengiwerâp, “Ye wangât yâkgât den bo nâŋgâm heŋgemgoyi?” dâwerâp.

26 Dâ nenŋe are luâk yânŋande memeŋe aganŋmini dâweren âmâ luâk âmbâle yu kindâi irekŋe Yohane âmâ Propete dâm kuk aknengiwâi aregât gain gain maganŋberen?” dâyi.

27 Hain dâm kinmâ Yesu hin maganŋi, “Yohane niŋande memeŋe

aganjdo akminep are bo nâŋgâen." dâyi. Hain dâmbiâ Yesunje hin makyeŋgiep, "Nâkai hainâk niŋaet laugât kinmâ âi meman aregât bo makyeŋgiwerân.

Nanaŋ lâuwâ yetgât den ginŋe.

28 Aregât den ginŋe makyeŋgiwe. Luâk siâgât nanlogâtŋe lâuwâ maliat. Akto teuŋe aregâlân arim hin maganjep, "Nan, gâ unjak arim wainŋ âiângen âi me." dâep.
29 Hain dâmbo nanŋe arekŋe maganjmâ dâep, "Nâ borân." dâep. Hain dâm tatmâ benŋe beirâŋângen hanŋe siâ akto arim âi miep.
30 Akto eweyetŋande eminje aregâlân arim arekâ hainâk maganjep. Akto nanŋe arekŋe maganjmâ dâep, "Apo, âlepŋe ariwerân." dâm hianjgim bo ariep.
31 Gârâmâ nanlogâtŋe lâuwâ arekŋe niŋande âmâ eweŋaet den lokoep?" dâmbo dâyi, "Teuŋe arekŋe." dâyi. Hain dâmbiâ Yesuŋe makyeŋgim hin dâep, "Aregât den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Puli dâtâŋe meme luâk akto âmbâle dâp gulip manmai yâkŋe ye ewangiyekmâ Anutugât kâmolân dewatiyi.
32 Amâ yeŋe Yohaneŋe agak meme âlepŋe hekat yeŋgimbo hâkâŋŋe akmâ denŋe bo lokoyi. Dâ gawamangât puli meme luâk akto âmbâle dâp gulip manmaiŋe âmâ denŋe nâŋgâm hanyeŋande nâŋganji. Dâ ye âmâ are ekmâ hanyeŋe bo purik kato denŋe bo nâŋgâyi.

Wainŋ damunŋe bâleŋaet den.

33 Akto den dopŋe siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâŋe hân siân tâk kotŋe wainŋ are kâmetmâ metem lope dâgâep. Akto wainŋ tuŋe pipikowaengât dâm kondo ketugum heŋgemgom damun yeŋaet emet mem âi kalam hârok ketugum metem hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Kalam ire damunŋe akmâ sot bunŋe akto mem niŋbai." dâm hân siângen ariep.
34 Arim manmâ manmâ mando sot bunŋe akto âi luâk siâ sot bunŋe bikŋe meyekŋet dâm huŋgun yeŋgimbo ariyi.
35 Arimbiâ damun luâklupŋe arekŋe hoŋ luâk are kât mem pitim panmâ yeŋgumbiâ bikŋe arimbiâ bikŋe moyi.
36 Hain akto amboŋe arekŋe âi luâk dondâ huŋgun yeŋgimbo arimbiâ a hainâk kalam damunlupŋe arekŋe hoŋ luâk are hainâk yeŋgum watyegi.
37 Amboŋande pat are nâŋgâm hin dâep, "Nune nanne huŋgun aŋdere arimbo yâkgât amukŋân manbai." dâep.
38 Hain dâm huŋgun aŋdo arimbo âi damunlupŋande nanaŋ are ekmâ maganjgi goanjgi akmâ hin dâyi, "Woe, humonenŋaet nanŋe togoâp. Eweŋe mondo yâkŋe hârok membopgât kondenŋe moâk. Hain aktenŋe bât bâiŋe hârok nengât akbiap." dâyi.
39 Hain dâm mem oloŋmâ hâkŋângen kombiâ moep.
40 Hain akbiâ âi amboŋe are gain gain akbiap?" dâep.
41 Hain dâmbo hin dâyi, "Âi amboŋe arekŋe togom hoŋ bawa are yeŋgumbo mombiâ âmâ benŋe dumyeŋân hoŋ bawa siânbaŋe sot yendoân niŋbai dâm katyekbiap." dâyi.
42 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, "Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep,

> "Emetŋe ketuguwerân âmâ luâkŋe kât siâ ekmâ hâkŋe hâkŋe dâm panbiâ yendo Anutuŋe kât are mendo emetgât kun kun kârikŋe agep. Are ekmâ, "Imâ Humoŋe mem miawaktâp." dâm ektenŋe humo aktâp." Siâŋe ulikŋân hain kulemgoep.

Aregât ye âmâ nanaŋyeŋânbak oyaŋmâ nâŋgâyi amâ wangât hilipkoyi?
43 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp yâkŋe yekto ârândâŋ bo akto luâk âmbâle aŋgâ damunyeŋe akbiap are yâk Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât bunŋe membai.

44 Dâ luâk siâŋe kât tetembeŋe kârikŋe are ekto ârândâŋ bo akto âmâ hâkŋe hilipkowiap. Akto kât arekŋe amâ luâk siâ kakŋân ge kom hambumbo hogoakbiap.”
45 Hain dâmbo Parisaio luâk akto sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋande den are nâŋgâm hin dâyi, “Imâ nengât dop maktâp.” dâm nâŋgâmbiâ bâliep.
46 Hain akto aregât Yesu mem kala busi kâlegen katberâm agi. Hain akmâ memberâmbiâ luâk âmbâle dondâŋe ain kili arekŋe Yesu amâ Propete luâk dâm nâŋgâyi aregât, “Mendenŋe nenguwâi.” dâm hamewakmâ yânâk hepuli.

22

Luâk hâk katip bâlâk yâkgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep,
2 “Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ hângât luâk kembu siâgât agak meme hainare. Luâk kembu aregât nanŋande âmbâle memberâm akto luâk kembu arekŋe sot soŋgo dondâ om hâwuruep.
3 Akto ulikŋân luâk bikŋe nanŋande âmbâle mendoân togombiâ sot om yeŋgiwiapgât makyeŋgiep. Akto nanŋande âmbâle memberâm akto ain âi luâklupŋe bikŋe huŋgun yeŋgim, “Ari luâk are kewugu yekmâ togoŋet.” dâep. Akto âi luâklupŋande ari makyeŋgimbiâ yâkŋe borâm bo togoyi.
4 Akto lâuwâŋe âi luâklupŋe bikŋe huŋgun yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye arim nâŋe ulikŋân luâk makyeŋgiân are hin makyeŋgiwei. Ye nâŋgâŋet. Sot akto bau akto soŋgo humomo emelâk kom om katân akto kotŋe siâ siâ hârok emelâk mem ârândâŋ ketuguân. Gârâmâ ye togom nannande âmbâle memberâp iregât sot neŋet.” dâm âi luâklupŋe are makyeŋgim huŋgun yeŋgiep.
5 Akto âi luâklupŋande arim den are luâk âmbâle makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ den a bonâŋgâm hansumbu akmâ ariyi. Siânbaŋe gem kalam yeŋângen ariyi. Dâ bikŋande âmâ puli âi memberâm gem ariyi.
6 Dâ bikŋande âmâ luâk kembugât âi luâk are hilip yeŋgumbiâ mom meteyi.
7 Hain akbiâ luâk kembu are biwiŋe kâlâp akto tembe lokolupŋe huŋgun yeŋgimbo arim luâk koko yeŋgumbiâ mom meteyi. Mom metembiâ kepiayeŋe arekâ ombiâ om bo akyegep.
8 Akto luâk kembu arekŋe âi luâklupŋe makyeŋgim hin dâep, “Nannande âmbâle mendâp iregât sot soŋgo emelâk mem ârândâŋ ketugure yendâp. Dâ nâŋe luâk togoweigât makyeŋgiân are yeŋgât agak memeyeŋe ârândâŋ bo.
9 Gârâmâ ye arim dâp kautŋe ârândâŋ kinmâ âmâ luâk âmbâle arim togombiâ yekmâ âmâ makyeŋgimbiâ togom sot ire neŋet.” dâep.
10 Hain dâm huŋgun yeŋgimbo âi luâklupŋe arekŋe dâp kautŋe ârândâŋ kinmâ arimbiâ luâk âmbâle âlepŋe me bâleŋe togombiâ hârok mendugu yegi. Akto luâk âmbâle arekŋe togom luâk âmbâi lâuwâ meagiat are yetgât emet are pikmâ teŋ teŋ dâm tali.
11 Akto luâk kembu arekŋe luâk âmbâle are yekberâm emet are kâlegen bam âgâep. Âgâm luâk siâ hombaŋ tat tatgât sâŋgum are bo lalakmâ togoep.
12 Togom ekmâ luâk kembu arekŋe magaŋmâ hin dâep, “Gala, gâ gain gain akmâ luâk âmbâle meak meak aregât sâŋgum bo latmâ in togoât?” dâep. Luâk kembu arekŋe hain dâmbo yâkŋe denŋe nâŋâk kinmâ aŋun aŋgiep.
13 Aŋun aŋgimbo luâk kembu arekŋe âi luâklupŋe makyeŋgim hin dâep, “Ye luâk are mem keiŋe bâtŋe mem mendugum dâgâm ge hândâkŋângen ain panbiâ yeâk. Yem âmâ hâk hilâlâm dondâŋe nâŋgâm indem kamboŋmâ yem âgâwiâp.” dâm makyeŋgiep.
14 Aregât den ginŋe purikŋe hin makbe. Anutuŋe luâk âmbâle dondâ

makmâ yeŋgonmap. Dâ luâk âmbâle konok konok potatmâ yeŋgondo Anutugât kâmolân dewatimai." dâep.

Yesu puligât aikoyi.

15 Akto Parisaio luâk arim hin dâyi, "Hianŋdenŋe Yesuŋe den siâ makmâ hilipkombo mene." dâm maganŋgi goanŋgi agi.
16 Hain akmâ hoŋ bawalupyeŋe akto Herotegât âi luâklupŋe huŋgun yeŋgimbiâ Yesugâlân togom lau tu aganŋmâ hin dâyi, "Humo, gâŋgât keige nâŋgâen. Gâ hianŋgi den bo makmat. Bunŋeâk makmat. Gâ luâk hârok Anutugât dâp âlepŋe makmâ makyeŋgimat. Akto luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋaet bo watmat. Akto luâk âgâ âgâŋe me gegeŋe areyeŋgât hamep bâlâk akmâ ârândâŋâk makmâ hekatnengimat aregât ire makmenâ nâŋgâne.
17 Nen Roma luâk siâ damun nenŋe kotŋe Sisa are gawamangât puli waŋmaen are âlepŋe me bo? Aregât gain nâŋgâmat? Puli waŋbaen me bo?" dâyi.
18 Hain dâmbiâ biwiyeŋaet keiŋe ekmâ nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Ye hianŋniŋdâi. Denŋe hami kom katniŋdâi.
19 Romagât puli koaŋe siâ mem niŋbiâ ekbe." dâep. Hain dâmbo mem waŋbiâ mem agatmâ hekat yeŋgim hin dâep,
20 "Puli ire ekŋet. Iregât otneŋe akto kot ire niŋaet?" dâep.
21 Hain dâmbo hin dâyi, "Damun nenŋe Roma luâk kotŋe Sisa yâkgât otneŋe." dâyi. Hain dâmbiâ hin dâep, "Wan me wan Roma luâk humogât dâtâŋe amâ yâk waŋbei. Dâ wan me wan Anutugât dâtâŋe are amâ Anutu waŋbei." dâep.
22 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ humo akto yân hepunmâ ariyi.

Momoŋânba agatbaengât aikoyi.

23 Akto hilâm ainâk Sadukaio luâk are togoyi. Luâk arekŋe momoŋânba luâk bo agatbai dâmini. Yâkâ hainâk togom lau tu aganŋmâ hin dâyi,
24 "Tiksa, Moseŋe ulikŋân hin dâm kulemgoep, "Luâk siâŋe âmbâle mendo nanaŋ bo miawakto mondo eminŋande kambut mem teuŋaet kâmot bo akbopgât membiap." Moseŋe hain kulemgoep aregât hin makginŋne.
25 Emi teu nâmbulân lâuwâ nen hutnenŋân mali. Hain manmâ ulikŋân teuyeŋande âmbâle mem nanaŋ bâlâk manmâ moep.
26 Mondo eminŋande kambut are mem hainâk nanaŋ bâlâk manmâ mondo eminŋe siâŋe âmbâle kambut are miep. Hain akmâ mondo emi teu nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok are mem nanaŋ bâlâk manmâ mom meteyi.
27 Bâiŋe kambutyeŋe are hainâk moep.
28 Akto luâk nâmbulân lâuwâ are hârogâk âmbâle konok areâk mem mom meteyi. Aregât sop bâiŋân agatmâ metembiâ âmâ âmbâle are niŋaet âmbenŋe akbiap?" dâm hianŋgiyi.
29 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Ye Anutuŋe makto kulemgoyi are akto Anutugât kârikŋeŋe bonâŋgâmai are nâŋgâm hilipkom hain dâm maktâi.
30 Luâk me âmbâle momoŋânba agatmai yâk himbimân aŋelo mandâi hainare akmâ luâk âmbâle meak meak are hepunmâ yân manbai.
31 Dâ momoŋânba agat agatgât keiŋe hin maktere nâŋgâŋet. Anutugât den aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet.
32 Anutuŋe hin magep, "Nâ Abraham akto Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât damunyeŋe akman." dâep aregât yâk âmâ momoŋe yâk yeŋgât Anutu bo. Golâ manmanŋe yâk yeŋgât Anutu akmap." dâep.
33 Hain dâm Sadukaio gâtŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle yânŋe ain kili arekŋe den are nâŋgâmbiâ umatŋe agep.
34 Akto Yesuŋe den magep are Sadukaio gâtŋande nâŋgâm den hâuŋe gain gain maganŋne dâm pâpkoyi

aregât aŋun aŋgim hepuli, parisaioŋe aregât nâŋgâm âmâ Yesugâlân menduguyi.

35 Mendugumbiâ hutyeŋân Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi ain gâtŋe konok Yesu hianberâm aikom hin dop koep,

36 “Tiksa, Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaen.” dâmbo

37 hin dâep, “Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep are bikŋe hin tatâp, “Gâŋe Humoge Anutu yâkgâlân biwi kambiamge me nâŋgâ nâŋgâge katmâ manben. Yâkgât âi akto den lau aregâlâk nâŋgâm kârikŋe akmâ hange konogâk manben.”

38 Den are soŋ lokombiâ huraguwiâp.

39 Akto haminjân den ire lokombiâ huraguwiâp, “Gâ gugaet agakmat hainâk luâk siâ aganben.”

40 Anutugât den kârikŋe lâuwâ irekŋe amâ den kârikŋe are hârokgât keiŋe aktâp. Akto Anutugât Propete luâk den ire nâŋgâm aregât keiŋe kulemgoyi.” dâep.

Yesuŋe ikiŋaet keiŋaet aiyeŋguep.

41 Hain dâm Parisaio luâk menduguyi aregât Yesuŋe aiyeŋgum hin dâep,

42 “Ye Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât gain gain nâŋgâi? Yâk âmâ niŋaet nanŋe nâŋgâi?” dâmbo Parisaio luâk bikŋe arekŋe hin dâyi, “Dawidigât hakuŋe.” dâyi.

43 Hain dâmbiâ hin dâep, “Bâin, Anutugât Heakŋande Dawidigât biwiŋe mem agato hin dâep,

44 Anutu Humoŋe nâŋgât Humone hin maganep, “Gâ enemnân togom bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat.”

45 Aregât keiŋe hin. Dawidiŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap are amâ nâŋgât Humone dâm konminep. Aregât gain gain yâk âmâ Dawidigât nanŋe dâmai?” dâep.

46 Hain dâmbo luâk ain kili arekŋe Yesuŋe den magep are hâuŋe bo maganj. Hain akmâ are haminjângen den siâ me siâgât lâuwâŋe bo aikoyi.

23

Yesuŋe Parisaio minao makyeŋgiep.

1 Yesuŋe luâk âmbâle dondâ akto ikiŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,

2 “Luâk Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai akto Parisaio luâk yâk âmâ Mosegât welamŋân tatmai.

3 Aregât den makmâ hekatyeŋgimbiâ nâŋgâm lokowei. Dâ yâkŋe yâk yeŋgât den bo lokomai aregât agak memeyeŋe bo watbei.

4 Yâk yeŋgât agak meme are hin. Luâk âmbâle den kârikŋe wârakmâ hin makyeŋgimai, “Âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâŋet.” dâm makyeŋgimai âmâ bo tân yeŋgumai. Denâk akmai.

5 Akto wan me wan hârok akmai are âmâ luâkŋe nenekŋet dâm aregât akmai. Akto nenekŋet dâm manmâ âmâ mitigât siâ me siâ wan me wan mem manmâ kâlewâk mâŋgim manmai.

6 Akto luâk âmbâle mendugum kinmaiân me den opmânŋân âgâmaiân âmâ yâkŋe nenŋe soŋ dâm tat tatŋe egon tatmai.

7 Akto yâkŋe luâk âmbâle kepian tiksa humonenŋe dâm nengonŋet dâm aregât ukenŋe nâŋgâmai.

8 Dâ ye amâ tiksayeŋe konok akto ye hârok gala konogâk akmai aregât tiksa humonenŋe dâm nengonŋet aregât bo nâŋgâwei.

9 Akto Eweyeŋe konok mandâp amâ Anutu himbimân manmap yâk aregât iren hânân gâtŋe siâgât ewenenŋe bo dâwei.

10 Akto humoyeŋe konok mandâp amâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân aregât humonenŋe dâm nengonŋetgât ukenŋe bo nâŋgâwei.

11 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe tân yeŋgum âi yeŋgât mem manmap are âmâ Anutuŋe ekto huragumap.

12 Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ikiŋe kotŋe mem agato âmâ Anutuŋe mem

gewiap. Dâ kotŋe mem gembo âmâ Anutuŋe mem agatbiap.

13 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hârok hiaŋgi luâk. Luâk âmbâle himbimgât kâmolân ariwerân akbiâ âmâ yeŋe dâp gisapko yeŋgimai. Yeŋe âmâ ain bo ariwaen dâm âmâ ariwaen dâmai yâk yeŋgât dâp gisapko yeŋgimai.

14 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio hiaŋgi luâk yeŋe mându kambut yeŋgât emet me wan me wan kâmbu memai. Dâ nenekbiâ huraguâk dâm Anutu sop kâlep ulilaŋmai. Aregât Anutuŋe hâuŋe umatŋe bâleŋe akyeŋgiwiap.

15 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye luâk konok yeŋgât pat agâkgât âi humo mem haru akto hân hâtikom arimai. Arim hâwâtyekbiâ dewatiyekmâ âmâ benŋe hemem kâlâpgât pat akmâ ewangiyekbiap.

16 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio yeŋe luâk âmbâle manman âlepŋân kewuguyektenŋe ariwai dâmai gârâmâ ye âmâ dewunyeŋe bokbokŋe. Aregât hin dâmai, “Luâk âmbâle siâŋe sumbe aregât meteŋân dâm makbiâ âmâ yânŋe akbiap. Dâ sumbe kat kat opmângât goli aregât meteŋân dâm makbiâ âmâ âlepŋe akbiap.” dâmai.

17 Hain dâmai amâ dewunyeŋe nâŋgâ nâŋgâ yeŋe hândâk akmap. Anutuŋe wan ekto humo akmap? Goli me sumbe emetŋe? Sumbe kat katŋaet emetŋande goli are ewangimap. Sumbe emetŋe bo tatâp dâine puli are yânŋe akbop.

18 Akto ye hin dâmai, “Luâk âmbâle siâŋe sumbe kat katgât alata kotŋe konmâ den kârikŋe makbiâ yânŋe akbiap. Dâ yâkŋe sumbe om alata kakŋân katmai are konmâ den kârikŋe makbiâ amâ kârikŋe akto areâk membei.” dâmai.

19 Hain dâmaigât âmâ dewunyeŋe hândâkŋe akmap. Wan me wan Anutu waŋmai arekŋe alata bo ewangimap. Alata bo tatâp dâine sumbe yânŋe akbop.

20 Aregât luâk âmbâle alata aregât kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe alatagât kotŋe areâk bo konbai. Alata akto sumbe me wan kakŋân katmai are olop konmâ makbai.

21 Akto luâk âmbâle sumbe kat kat opmân aregât kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe opmân aregât kotŋe areâk bo konbai. Opmân akto aregât Amboŋe Anutu yâkgât kotŋe konbai.

22 Akto himbim kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe Anutu tat tat akto tat tat Amboŋe lâuwâ lâuwâ yetkonbai.

23 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hiaŋgi luâk. Ye metâ akto lombo akto sot siâ siâ are dopŋân potatmâ Kembugât pat dâm bikŋe katmai. Dâ Moseŋe kulemgoep den bikŋe umatŋe are hepunbiâ bâlimap. Aregât den amâ hin. Wan me wan âlepŋe membiâ ârândâŋâk akto okot nâŋgâ nengim gala akmai akto Humogâlân biwi kat kat aregât agak meme are âkâ hamiaŋmai aregât siân hâuŋe humo bunewâk yeŋgiwiap. Ye Mosegât den owâiŋe akto umatŋe are lâuwâ lâuwâ lokomai dâine ârândâŋ akbop.

24 Ye, “Nen kewuguyekmaen.” dâm âmâ luâk dewunyeŋe bok bokŋe are yeŋgât dop hainâk akmai. Wan me wan bâlensiâ aregâlâk nâŋgâmai. Dâ wan me wan umatŋe Anutuŋe egâliaŋmap are amâ yânŋe dâm hepunmai.

25 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hiaŋgi luâk. Ye hâk akto hângât aregâlâk nâŋgâmai. Âmbâle siâŋe kondo akto umbâ hâkŋeâk pulim kâlegen bo pulim akmap aregât dop hainâk yâk hâkyeŋe âlepŋe akmai. Dâ biwiyeŋân âmâ kâmbugât akto hâkgâlâk egâliaŋ aregâlâk nâŋgâmai.

26 Woe, Parisaio luâk, ye âmâ dewunyeŋe bokbokŋe hainare akmai. Kâlegen biwiyeŋe soŋ heŋgemgombiâ âmâ huraguwiap benŋe hâkyeŋe gai hainâk salek salek

akbiap.

27 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hianŋgi luâk. Lâmân luâk âmbâle han yeŋgumai are buluŋe me wan me wan âlepŋe agâk dâm kâmetmai. Dâ kâlegen âmâ hagitŋe akto hâkŋe hambuŋe are yemap aregât dop hainâk

28 luâk âmbâle bikŋande hâkyeŋe yekbiâ ârândâŋ akmap. Dâ biwiyeŋân âmâ den hianŋgim agak meme bâleŋe akto Anutugât den kârikŋe hamianŋmâ nâŋgâmai.

29 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hianŋgi luâk. Ye hin nâŋgâm hilipkomai. Hokboâk hokboâk propete luâk akto luâk agak meme âlepŋe akmâ manmini are yeŋgât sum are buluŋande hâk meaŋmâ kotyeŋe lauyeŋande mem agatmai. Are nâŋgâre bâliâp.

30 Buluŋande meaŋmâ hin dâmai, “Woe, nen ulikŋân bâgilupnenŋe mali dop hainâk malion dâine yâk tân yeŋguenŋe Propete luâk bo yeŋguwâen.” dâm lauyeŋande makmai.

31 Hain akmâ keiyeŋe mem miawakmai. Ulikŋân akmini areyeŋgât dop ye hainâk akmai. Aregât ye ain manmini dâine Propete luâk are yeŋgumbiâ mombâi.

32 Akto humomolupyeŋe dosa kakŋân manmâ gayi, ye gai hainâk dosa kakŋân manbiâ dosayeŋe pikmâ yembiap.

33 Ye niambigât kâmot, ye Anutuŋe dosa yeŋaet hâuŋe yeŋgimboân âmâ gain gain akmâ âlepŋân ariwai?

34 Aregât hoŋ bawalupne propete luâk akto nâŋgâ nâŋgâ luâk akto den makmâ kepikmai luâk are huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togom makyeŋgimbiâ bikŋe yeŋgum siâ siâ ketugu yekbiâ bikŋe mombai. Dâ bikŋe amâ lâwinân yeŋgumbiâ mombai. Dâ bikŋe amâ yeŋe den opmânân bugâŋe yeŋgumbiâ hâk hilâlâm akbai. Hain akmâ bikŋe kepia siânba watyekbiâ kepia siân ariwai.

35 Aregât ulikŋân Anutuŋe keiŋe katmâ luâk âmbâle ketuguyekto mali sop ain Anutugât hoŋ bawalupŋe hilip yeŋgum gayi are yeŋgât nâŋgâmbiâ âlepŋe akmap aregât yeŋe hainâk akmâ dosa hainâk membai. Akto hakulupnenŋande bugâŋe Abe kom ainba keiŋe katmâ yeŋgum gam gam bâiŋe Berekia nanŋe Sakaria sumbe emetŋaet hâŋgi akto alatagât keiŋe aregât hutŋân gam ariwerâm akto ain kombiâ moep. Akto hakulupnenŋande Anutugât Propete hârok yeŋgumbiâ moyi.

36 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yu mandâi irekŋe Anutugât luâk âi membiâ ârândâŋ agep are hilipyeŋgumbiâ moyi aregât hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.

Yesuŋe Yerusalem ambolupŋe yeŋgât okotŋe nâŋgâep.

37 Bâe, Yerusalem kepia ambolupŋe areyeŋgât keiyeŋe hin. Yâkŋe Anutuŋe hoŋlupŋe akto propetelupŋe huŋgun yeŋgimbo yeŋgâlân togombiâ kâtŋe mem panbiâ yeŋgumbo momai. Puiŋe nanaŋlupŋe damunyeŋe akmâ mem mendugu yekmâ korat yeŋgumap aregât dop hainâk mendugu yekmâ okotnân katyekmâ damunyeŋe akberâre hâkâŋne akmâ arimai.

38 Aregât Anutuŋe damunyeŋe bo akmap kepiayeŋe hepundo bugâ miawak yeŋgiwiap.

39 Aregât nâ bo nekmâ âgâmbiâ hilâm siân miawaktere nekmâ hin dâm makniŋbai, “Wei, Gâŋe Anutugât laugât togonengiât aregât âlepŋe akgiŋne.” hain dâwai.” Yesuŋe hain dâep.

24

Yesuŋe lâuwâŋe togowiapgât magep.

1 Yesuŋe sumbe kat kat emetŋânba sopando luâklupŋe emet are ekbiâ humo akto hin dâyi, “Humo, sumbe kat kat emetŋe ire ek.” dâmbiâ

2 hin makyeŋgiep, “Emet humo ire ektâi are hâmbâi gasalupyeŋande

kârikŋe akmâ kât me wan me wan ire gagaim itiŋ gulam mem patakowai." dâep.

3 Hain dâm makyeŋgimbo gimbâŋe kotŋe Oliwa ain âgâyi. Ain tatmâ luâklupŋe yâkŋeak yoŋâk Yesu hin aikoyi, "Gâ maknengiât are amuten miawakbiap? Akto sop humo miawakbiap akto gâŋe purik katmâ lâuwâŋe in manmenâ hân hârok bo akbiap aregât dâp gain gain nâŋgâwaen?" dâyi.

4-5 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Luâk dondâ miawakmâ nâŋgât kolân hâk tunaŋgim hin dâwai, "Nâmâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân." hain dâmbiâ luâk âmbâle dondâŋe han gulip akbai. Gârâmâ ye han gulip akbâigât den yu maktân ire nâŋgâm biwiyeŋe damunŋe kârikŋe agaŋgim manbei.

6 Akto bugâgât warapŋe me bugâgât denŋe nâŋgâm ainâk hin nâŋgâwei, "Anutuŋe are miawakbiapgât nâŋgâmbo miawaktâp." dâm aregât bo hamep akbei. Dâ sop bâiŋe âmâ irawot miawakbiap.

7 Bugâ akto kuk me wan me wan umatŋe are miawakbiap dâm Anutuŋe den makmâ kalep. Are miawakto hân bikŋande gasa agaŋgim ariwai. Akto mop humo miawakbiap. Akto wâriŋ humo mem wan me wan hârok mendo duwuŋ humo akbiap.

8 Hinŋe maktere nâŋgâi are amâ umatŋe. Aregât keiŋeâk miawakto haminjân umatŋe dondâ miawakbiap.

Tembe bugâ miawakbiapgât magep.

9 Yeŋgât gasalupyeŋande den âiân katyekmâ den opmânŋân bugâŋe yeŋguwai. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande mombai. Dâ bikŋe âmâ nâŋgât den lokowai aregât hân hârok aregât ambolupŋande kuk bâleŋe akyeŋgiwai.

10 Aregât, "Nen Yesugâlân gâtŋe." dâmai are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe hepun nekmâ ikiŋeâk ikiŋeâk akmâ gasa agaŋgiwai. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande bikŋe kewugu yekmâ kiapgâlân arim makyeŋgimbiâ yeŋguwai.

11 Akto sop ain luâk dondâ agatmâ, "Nen Anutugât Propetelupŋe." dâm heyeŋgimbiâ luâk âmbâle dondâ han undup akbai.

12 Akto agak meme bâleŋe are miawakmâ humo akbiap aregât luâk âmbâle dondâŋe nâŋgât akto galagât okot nâŋgâ nâŋgâ aregât agak meme are âmâ hepunbai.

13 Dâ bikŋande âmâ kârikŋe akmâ tatmâ âgâmbiâ sop humoân âmâ Anutuŋe meyekbiap.

14 Akto Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât den pat are luâk âmbâle hânŋe hânŋe hârok nâŋgâmbiâ Anutugât keiŋe humo agâk dâm hân hârok manmâ makyeŋgim manbai. Hain akbiâ haminjân sop humo miawakbiap.

Siâ me siâ hâkŋe hâkŋe dondâ miawagep.

15 Aregât propete Daniel arekŋe kulemgoep are yaiwâk oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Den are kârigembo siâ me siâ bâleŋe hilip agu aguŋe olowâk âgâm kinmâ sumbe kat katŋân ain bo kin kinŋân kinbiap amâ ye nâŋgâm heŋgemgowei.

16 Hain akmâ nenguwâi dâm Yudaia hânângenba pârigim gimbâŋe siân âgâwai.

17 Akto kepia ewumâk manbiap arekŋe emetŋe kâlegen purik katmâ âgâ ito sikumŋe bo membiap.

18 Akto âiângenba manbiapŋe kepian âgâm sâŋgum dâgâmŋe bo membiap.

19 Akto sop ain âmbâi tepdâŋe me namân gâtŋe olowâkŋe âmâ gain gain akbai? Umatŋe olowâk akbai sop ain âmâ umatŋe humo dondâ miawakbiap.

20-21 Amâ Anutuŋe luâk mem miawak yegewânbak hainâk bo miawagep. Akto hân himbim liunyelegewânbak umatŋe hainâk bo miawagep. Akto haminjân umatŋe

hainâk bo miawakbiap aregât Anutu hin ulilaŋbei, “Humonenŋe umatŋe are tânâk kâlegen me âi bo meme sopŋân bo miawak nengiwiap.” dâwei.
22 Aregât Kembuŋe sop are bo dâm hârembo dâine luâk me âmbâle siâ me siâ bo manmâ kârikŋe manbop. Dâ Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe yâk yeŋgât akmâ âmâ sop aregât makto tâlâwâk akbiap.

Miti luâk hiaŋgi miawakbai.

23 Akto Anutuŋe huŋgunaŋdo iregen miawaktâp akto Anutuŋe huŋgunaŋdo indâgen miawaktâp den hain makmâ bam gamâk akbiâ bo nâŋgâyeŋgiwei.
24 Amâ hingât. Sop ain hiaŋgi luâk akto Propete yânŋe togom nâŋgât kâmot potatmâ kepilâyegân are han biwiyeŋe mem gâlikowaigât kulem siâ siâ akto tirip keiŋe keiŋe mem âi humo membai. Gârâmâ hanyeŋe mem gâlikowaigât dâp bo tatâp aregât ewum hâumgowai.
25 Akto ye gulip akbâi dâm irawotŋân yu makyeŋgiân.
26 Akto ain hiaŋgi luâkŋe hin makyeŋgiwai, “Wei, Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap dâmai âmâ hân kamitŋângen ain miawaktâp.” dâmbiâ yâk yeŋgât den bo nâŋgâm ekberâm ariwei. Akto hiaŋgi luâkŋe hin makyeŋgiwai, “Woe, hoŋ bawa arekŋe purik katmâ gem emet kâlegen miawaktâp.” dâmbiâ arekâ hainâk bo nâŋgâwei.
27 Aregât lâuwâŋe makbe. Himbim belek akmâ dowâk sop konok miawakmap dop are hainâk luâk akmâ geân nâ hân siângen miawakbianân âmâ hân hârok mem belekŋe memap dop hainâk nâŋe hânân gem miawakbian.
28 Siâ siâ mom yembiâ liplipŋe nemberâm mendugumai.

Luâk akmâ gewiap aregât keiŋe.

29 Akto areâk bo. Umatŋe humo are bo akto sop ain âmâ dewutâ lâuwâ lâuwâk pagaleŋe bo akbiandat. Akto diâ himbimânba bererek kârâm hânân gewai. Akto wan me wan himbimân yendâp are hârok duwuŋ akbai.
30 Akto sop ain luâk akmâ geân nâŋgât kulem are himbimân miawakbiap, aregât luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are hârok indem tâgâiak akbai. Ainâk nâ hamandat kakŋân tatmâ pagaleŋe humo olop agat agatne akmâ gere ekbai.
31 Gârâmâ lâmun kârikŋe kondere munŋe humo miawakto aŋelolupne mendugumbiâ huŋgun yeŋgire nâŋgât kâmot nune dâtâŋe dâman are hân hârok ainba mem kewuguyekmâ ariwai.

Sop humogât den.

32 Akto den ginŋe siâkâ makbe. Ye lâwin kotŋe solom are esenŋe bererek dâmbo hin dâmai, “Wei, emelâk sot kâmetberengât sopŋe aktâp.” dâmai.
33 Aregât dop hainâk hâmbâi wan me wan maktân are hârok miawakto ye hin nâŋgâwai, “Emelâk togowiapgât sop ewumâk aktâp.” dâwai.
34 Luâk âmbâle yu mandâi arekŋe ire hârok miawakto ekbai.
35 Aregât hin makbe. Wan me wan yu maktân ire âmâ bunewâk miawakbiap. Hân akto himbim âmâ bo akbiandat. Dâ nâŋgât den âmâ bo boakbiap. Amâ yem âgâwiap.
36 Akto sop aregât hin makbe. Luâk me âmbâle aregât sop bo nâŋgâmai. Dâ aŋelo himbimân manmai arekŋe âkâ bo nâŋgâmai. Akto nâkâ hainâk bo nâŋgân. Dâ Ewene konokŋe aregât sopŋe nâŋgâmap.
37-39 Amâ hin akbiap. Ulikŋân Noa malep ain ugurup miawagewân sop ain luâk âmbâle hanâk hanâk manmâ, “Nen âlepŋe manbaen.” dâm sot tu nem luâk âmbâle meagi. Hain akmâ manmâ âgâmbiâ Noaŋe waŋga kâlegen âgâep. Âgâmbo âlepŋe manden dâmbiâ umatŋe miawak yeŋgiep. Are bo nâŋgâm hanâk hanâk manbiâ tânâk humo momoŋe gembo ugurupŋe humo togom luâk âmbâle hârok mem kawut yekto mom meteyi. Aregât dop hainâk siân âmâ luâk

âmbâle aregât sop bonâŋgâmbiâ luâk akmâ geân nâ gere umatŋe humo miawak yeŋgiwiap.
40 Sop ain âmâ luâk lâuwâ âiângen manbela ainâk Anutuŋe luâk konok mem konok âmâ hepunbiap.
41 Akto sop ain âmbâle lâuwâ âi membela ainâk Anutuŋe âmbâle konok mem konok hepunbiap.
42 Akto Humoyeŋe nâ togowiangât sop bo nâŋgâmai aregât ye damun kârikŋe akmâ manbei.
43 Aregât den ginŋe siâ makbe. Kepia amboŋande gasa hândâgân togowiap aregât sop nâŋgâm âmâ ain biwi golâk tatmâ emet kepiaŋe damungombo âmâ bo bâlianbiap.
44 Dop hainâk luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gewian aregât sopŋe bo nâŋgâmai aregât yeâmâ biwi pâlâmŋe akmâ bo nâŋgâ niŋbâigât nâŋgâmâk biwi golâk damun nugum manbei.

Biwi asiŋ bâlâk manbaen.

45 Aregât den ginŋe siâkâ maktere nâŋgâŋet. Luâk kotdâ siâŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât damun siâ katmâ hin dâm magaŋbiap, “Arim mandere gâŋe damunyeŋe akmâ sopŋânâk sot me soŋgo are dop yeŋânâk yeŋgim manben.”
46 Hain dâm hepun yekmâ arimbo damunyeŋe arekŋe âi aregât biwiŋande mem heŋgemgom humoŋande purik katmâ togom ekmâ okot âlep nâŋgâ aŋbiap.
47 Hain akbiap aregât hângât sikum siâ siâ are hârok damungoâk dâm magaŋbiap.
48 Dâ humoyeŋande damunyeŋe akmâ manben dâm arimbo âmâ damunyeŋande biwiŋande hin nâŋgâwiap, “Kotdânande hepun nekmâ arim sop kâlep mandâp imâ dowâk bo togowiap.”
49 Hain nâŋgâm âmâ luâklupŋe are bugâ yeŋgum âmâ tu kârikŋe nem biwi gulip akmai yâk olop hain akmâ manbiap.
50 Hain akmâ hilipkom biwi pâlâmŋe akmâ mando humoŋande ainâk togowiap. Are bo nâŋgâm mando humoŋande dowâk sân sânâk togom
51 ekmâ yeŋgum bâleŋe akyeŋgiep aregât mem kom gâimbo itik matik akto hiaŋgi luâk âmbâle yâk olowâk hemem kâlâpgât pat akbai. Akmâ indem kamboŋmâ hâk hilâlâm nâŋgâwai.” dâep.

25

Âmbâle bât biken hârok yeŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin magep, “Sop humoân Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ âmbâi kâmŋe bât bip bip hârok yâkŋe agi dop hain akbai. Amâ luâk siâŋe âmbâle siâ miep arekŋe yâk yeŋgâlân togowerâm agep.
2-4 Akto âmbâle momerâk âmâ biwi golâk damun agaŋgim manmini aregât manmâ pagaleŋe akto pagaleŋe tuŋe kâlegen kâim âmâ tu bikŋe hâpuŋân kâimbiâ gembo mem ariyi. Akto âmbâle bikŋe momerâk are âmâ hanâk hanâk manmini aregât pagaleŋe akto pagaleŋe tuŋe kâlegen mem âmâ tu hâpuŋân bo kâimbiâ gembo mem ariyi.
5 Hain manmâ tatbiâ luâk âmbâle miep arekŋe titnan togombo etemŋe tatmâ asiŋ yem mali.
6 Hain akbiâ hândâk timoŋân luâk siâŋe hin dâep, “Luâk âmbâle mendâp ina togoâp gârâmâ ari dâwân peniaŋmâ kewugumbiâ togoŋet.” dâep.
7 Akto âmbâi kâmŋe arekŋe agatmâ pagaleŋeyeŋe are membiâ ululunŋe humo oep.
8 Hain akto âmbâle hanâk hanâk manmai arekŋe âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe are hin makyeŋgiyi, “Pagaleŋenenŋe bokberâm aktâp gârâmâ yeŋe tu siâ potatmâ kâim nenginet.” dâyi.
9 Hain dâmbiâ âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe arekŋe hin makyeŋgiyi, “Bo. Tu irekŋe nengât dop bo. Gârâmâ bo akbopgât ye arim aŋgim nene emetŋângen arim yeŋeak puligoŋet.” dâyi.

10 Hain dâmbiâ yâk tu are puligowerâm aŋgim nene emetŋângen arim manbiâ luâk âmbâle miep are togoep. Akto âmbâle wan me wan mem dunŋân ketugum tali yâk luâk are olop sot soŋgo nemberâm emet kâlegen âgâm hâŋgi gisapkom tali.

11 Akto âmbâle bikŋe are hami togom hin magi, “Humonenŋe gâ hâŋgi mem katnengi.” dâyi.

12 Hain dâmbiâ luâk arekŋe hin makyeŋgiep, “Nâ ye bo nâŋgâyeŋgiân.” dâep.

13 Aregât keiŋe hin. Nâ sop humoân togowian aregât bo nâŋgâi aregât biwiyeŋaet damun kârikŋe akmâ manbei.

Luâk puli geârâk yeŋgât den.

14 Akto aregât den ginŋe siâkâ makbe. Luâk siâŋe kâlewângen ariwerâm hin agep. Luâk arekŋe âi luâklupŋe yeŋgondo togombiâ hin makyeŋgiep, “Wan me wan tatniŋdâp iregât damun kârikŋe akbei.” dâep.

15 Akto âi luâklupŋe are yeŋgât agak memeyeŋe akto âi memeyeŋe aregât keiŋe nâŋgâm kinmâ âi luâk siâ ikiŋeâk ikiŋeâk âi dopyeŋân puli hin yeŋgiep. Siâ ito momerâk akto siâ ito lâuwâ akto siâ ito konok puli lugumbo giep. Hain yeŋgim ikiŋe gem ariep.

16 Akto luâk ito momerâk miep arekŋe aŋgi goaŋgi âi mendo puli arekŋe puli oloŋdo ito momerâk siâkâ miawakto 10 agep.

17 Akto luâk ito lâuwâ miep arekâ hainâk aŋgi goaŋgi âi mem ito lâuwâkâ oloŋdo ito imbât miawagep.

18 Dâ luâk puli ito konok miep arekŋe âmâ humoŋaet puli are mem ari lâm kendâm ain heambukto yiep.

19 Akto manmâ manmâ sop kâlewâk akto âi luâk yeŋgât humoyeŋe are purik katmâ togoep. Togom âi luâklupŋe puli meyi are olop den heŋgemgowerâm agi.

20 Akto luâk ito momerâk miep arekŋe puli siâkâ mem togo humoŋe are hin maganep, “Luâk humo ulikŋân gâŋe ito momerâk niŋen arekŋe âiŋe mem ito momerâk siâkâ yu meân.” dâep.

21 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganep, “Gâ âi luâk âlepŋe. Gâŋe âlepŋe dondâ agen. Gâŋe âi mem heŋgemgom wan me wan bâlensiâ ire damunŋe akmâ heŋgemgoen aregât nâŋe wan me wan ire hârokgât damunŋe kat gektere kambiamne âlepŋe aktâp aregât heroŋe ak.” dâep.

22 Akto luâk ito lâuwâ miep arekŋe togom humoŋe are hin maganep, “Ulikŋân gâŋe puli niŋen arekŋe âiŋe mem ito lâuwâ siâkâ meân.” dâep.

23 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganep, “Gâ âi luâk âlepŋe. Gâŋe âlepŋe dondâ agen. Gâŋe âi mem heŋgemgom wan me wan bâlensiâ ire damunŋe akmâ heŋgemgoen. Aregât nâŋe gâ wan me wan dondâ iregât damunŋe kat gektere kambiamne âlepŋe aktâp aregât gâ hainâk kambiamge heroŋe agâk.” dâep.

24 Akto luâk ito konok miep arekŋe togom humoŋe hin maganep, “Luâk humo nâ gâŋgât keige nâŋgân. Gâ luâk kârikŋe. Luâk siâŋe âi kâmetmap are gâŋe hindâm om nemat. Akto hân siâ luâk siâŋe sot koaŋe panmap ain gâŋe seŋgo orem om nemat.

25 Hain akmat aregât gâŋgât hamewakmâ puli niŋen ire mem arim lâm kendâm ain heambuktere yemap. Wan me wan ire gâŋgât aregât meak.” dâep.

26 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganep, “Gâ âi luâk bâleŋe. Gâ luâk konam. Akto luâk siâŋe kalam kâmelep ainba sot mem om nemat dât. Akto luâk siâŋe sot koaŋe panmap ainba seŋgo orem om nemat dât.

27 Aregât puli ire siâ waŋmenâ âi mendo puli siâkâ mendât dâine togomân âmâ are mendere ârândâŋ akbop.” dâep.

28-29 Akto damunyeŋande tembe lokolupŋe hin makyeŋgiep, “Luâk biknande wan me wan dondâ memai amâ nâŋe dondâ siâkâ yeŋgiwian. Dâ luâk siâŋe wan me wan getek memai amâ wan me wan bâlensiâ kinaŋbiap

are meman aregât ito konok are mem luâk ito momerâk miep are waŋŋet.
30 Akto âi luâk konam are âmâ watbiâ ginŋângen hândâkŋân are geâk. Ain gembo luâk âmbâle bâleŋe indem kamboŋmâ manbai are olop manbai.” Luâk kembu arekŋe hain dâep.

Yesuŋe mem potat nenekbiap.

31 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk akmâ geân nâ purik katbian sop ain pagaleŋân aŋelolupne olop togom luâk âmbâle damunyeŋe akbian.
32 Akto lama damunŋande lama potatmâ biken katyekmâ nâniŋ biken katyekmâ akmap. Hain akmâ luâk âmbâle hârok enemnân mendugumbiâ mem potatmâ kâmot lâuwâ katyekbian.
33 Lama are âmâ bâtne biken bungen katyekbian. Dâ nâniŋ are âmâ kanegen katyekbian.
34 Hain akmâ damunyeŋe nâŋe luâk âmbâle bâtne bungen kinbai are hin dâm makyeŋgiwian, “Ewene damun akmap arekŋe ulikŋân hân himbim liunyelegewân bâtŋe bâiŋe manman âlepŋe katyeŋgiep are yeŋgimbo mem manmâ âgâm heroŋe akbai.
35 Nâŋe sotgât mop agu agu mandere yeŋe sot om niŋi. Akto tugât nâŋgâm mandere yeŋe tu niŋbiâ neân. Akto nâ kepia siân gâtŋe ina yeŋe kewugu nekmâ emetyeŋân katnegi.
36 Akto sâŋgum bâlâk mandere yeŋe sâŋgum niŋi. Akto kundat akmâ mandere togom nekmâ tân nuguyi. Akto humomolupnande kala busi kâlegen katnekbiâ tatere togom okotyeŋe nâŋgâm tân nuguyi.”
37 Hain dâre luâk âmbâle agak meme âlepŋeâk akmâ manmai arekŋe den hâuŋe hin makniŋbai, “Humo, gâ maktât amâ bo nâŋgâen. Amuten gâŋe sotgât me tugât nâŋgâmenâ giŋion?
38 Akto amuten gâ luâk kepia siân gâtŋe me sâŋgum bâlâk manmenâ
39 me kala busi kâlegen tatmenâ me kundat akmâ manmenâ tân guguyion? Nen amâ hain siâ bo akgiŋion.” dâwai.
40 Hain dâmbiâ damunyeŋe nâŋe hin makyeŋgiwian, “Nâŋgât kâmolân gâtŋe siâ yâkgât kotŋe bo tatâp are yeŋe tângoyi are amâ nâ tân nuguyi dop aktâp.” dâwian.
41 Hain dâm makyeŋgim benŋe luâk âmbâle bâtŋe kanegen tatbai are âmâ hin makyeŋgiwian, “Ye luâk bâleŋe. Ekeŋet. Anutuŋe Niambi akto yâkgât aŋelolupŋe kâlâwân katyekbian dâm kâlâp kalep ain manŋet.
42 Nâŋe sotgât mop agu agu mandere yeŋe siâ bo om niŋi. Akto tugât nâŋgâm mandere tu siâ bo hâgâm gutmâ niŋi.
43 Akto nâ kepia siân gâtŋe ina yeŋe kewugu nekmâ emetyeŋân bo âgâ katnegi. Akto sâŋgum bâlâk mandere yeŋe sâŋgum siâ bo niŋi. Akto nâ kundat agân me kala busi kâlegen katnekbiâ talân sop ain bo togom negi.”
44 Hain dâre hin makniŋbai, “Woe, amuten gâŋe sotgât me tugât nâŋgâen me luâk kepia siân gâtŋe me sâŋgum bâlâk manmenâ me kala busi kâlegen tatmenâ me kundat akmâ manmenâ âmâ bo tân guguyion?” dâwai.
45 Hain dâmbiâ hin dâwian, “Yeŋe nâŋgât kâmolân gâtŋe gegeŋe are bo tânyeŋguyi âmâ yeŋe nâ hainâk bo tân nuguyi dop aktâp.” dâwian.
46 Hain dâm watyektere kâlâwân arim hâk hilâlâm dondâŋe nâŋgâm âgâwai. Dâ luâk âmbâle âlepŋe amâ kewugu yektere manman âlepŋân manmâ âgâwai.” dâep.

26

Yesuŋe mombiapgât makyeŋgiep.

1 Yesuŋe den are hârok makmâ metem sop ain hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,
2 “Nâŋgâi. Hombaŋ kotŋe Pasowa aregât sop amâ hilâm lâuwâ akto miawakbiap. Ain luâk akmâ geân nâ lâwinân nuguwaigât mem miawak nekbai.” dâep.
3 Akto sop ain sumbe kat kat luâk akto Israe yeŋgât humomolupyeŋe

arekŋe sumbe kat kat yeŋgât humoyeŋe siâ kotŋe Kaipa aregât emelan mendugum
4 Yesu hiaŋgim mem kondenŋe moâk dâm aregât yoŋâk magaŋgi goaŋgi agi.
5 Hain akmâ benŋe hin magaŋgiyi, “Hombaŋ kâmbokŋân ire hain bo akberen. Ageine luâk âmbâle dondâ kuk akbiâ bugâ humo miawakbopgât.” dâyi.

Âmbâi siâŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe pulianep.

6 Yesuŋe Betania kepian luâk siâ diwi bâleŋe agep kotŋe Simoŋ aregât emelan talep.
7 Emelan tato âmbâle siâŋe tu higenŋe ukenŋe hâpurâ puliŋe âgâ âgâŋe are mem yâkgâlân togoep. Togom tu higenŋe ukenŋe are Yesu sot nem tato ain yâkgât kautŋân kâiep.
8 Akto Yesugât hoŋ bawalupŋande are ekmâ nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto hin magaŋgi goaŋgi agi, “Wangât tu higenŋe ukenŋe ire yân kâiâp?
9 Nenŋe ire mem arim yeŋgienŋe dâine luâk biknande puli humoŋe puligombiâ puli are mem arim luâk umburuk yeŋgiwâen ina.” dâyi.
10 Hain dâmbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Wangât ye âmbâle iregât kaknân umatŋe katâi? Hepunŋet. Agak meme âlepŋe dondâ akniŋdâp are nâŋgaŋdere âlepŋe aktâp.
11 Luâk umburuk âmâ ye olop sop kâlep manbai. Dâ nâmâ ye olop sop kâlep bo manbian.
12 Âmbâle irekŋe tu higenŋe hâknân kâiâp ire âmâ sumân katnekbai aregât dopŋe aktâp.
13 Nâ den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Hânŋe hânŋe âmâ den pat âlepŋe ire makyeŋgiwai akto âmbâle irekŋe wan me wan akniŋdâp irekŋe âkâ olowâk makbiâ yâkgât nâŋgâwai.” dâep.

Yudasiŋe Yesu hâkŋe tunmâ puli miep.

14 Akto sop ain hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are yeŋgât hut yeŋân gâtŋe siâ kotŋe Yudasi Karioto gâtŋe yâkŋe sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupŋe yeŋgâlân ariep.
15 Arim hin makyeŋgiep, “Yeŋe wan niŋbiâ âmâ nâŋe Yesu yâgâten tatberâp ain kewugu yekmâ arim ire dâm hekat yeŋgire membai?” dâep. Hain dâmbo puli koaŋe 30 waŋi.
16 Akto sop ain âmâ yâkŋe keiŋe katmâ gain gain aktere Yesu meŋet dâm aregât âi mem malep.

Yesuŋe luâklupŋe olop sot neyi.

17 Akto Pasowa hombaŋ aregât sop are miawakto hoŋ bawalupŋande Yesu hin magaŋi, “Emet wanân sot om katenŋe nemberen?” dâyi.
18 Hain dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, “Ye Yerusalem âgâm âmâ ain luâk siâ ekmâ âmâ hin magaŋbei, “Tiksaŋe hin maktâp, “Emelâk nâŋgât sop ewumâk aktâp gârâmâ nâ hoŋ bawalupne olop gâŋgât emelan sot nemberen.” tiksa hain dâp.” dâwei.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgim huŋgunyeŋgimbo ariyi.
19 Arim Yesuŋe magep hain akmâ sot soŋgo are mem dumŋân dumŋân ketuguyi.
20 Akto emet eŋgaiŋe akto Yesu akto hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ olop sot nem tatmâ
21 yâkŋe hin makyeŋgiep, “Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe nâŋgât gasa kewugu yekto menekberâi.” dâep.
22 Hain dâmbo nâŋgâm biwiyeŋe umatŋe akto siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk hin magaŋi, “Amâ nâ mon?” dâyi.
23 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Luâk yu kondo konogân sot olop nemberet irekŋe nâ mem miawak nekberâp.
24 Anutuŋe makto kulemgoyi aregât den bunŋe akberâpgât âlepŋe luâk akmâ geân nâ momberân. Gârâmâ luâk nâ mem miawak nekberâp are memeŋande bo miep dâine owâiŋe aganbop. Amâ umatŋe humo miawaganbiap.” dâep.

25 Hain dâmbo luâk kotŋe Yudasi Yesu mem miawagep arekŋe hin maganŋep, “Apo, nâmâ bo me?” dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, “Amâ ya gugak maktât are.” dâep.
26 Akto sot nem tatmâ Yesuŋe sot siâ mem Anutu mepainŋe mem âmâ munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ire mem neŋet. Ire âmâ nâŋgât sunumne aregât dop.” dâep.
27 Akto waiŋ hâpurâ siâ mem Anutu mepainŋe mem âlepŋe dâm maganŋmâ kâim yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye hârok tu ire mem neŋet.
28 Ire amâ Anutu olop irakŋe dewatiakbaigât hepne amâ luâk âmbâle dondâ yâk yeŋgât dosa bo agâkgât kâiwerân.
29 Nâ hinŋe waiŋ koaŋe bunŋe bo nemberân gârâmâ yân manmâ hâmbâi Anutuŋe lâuwâŋe damunyeŋe akberâm keiŋe kato ain ye olop nem agak meme irakŋe akmâ heroŋe akbian.” dâep.

Yesuma Gesemane kalamân ariyi.

30 Hain dâm makyeŋgimbo Anutugât kot mem agatmâ kep siâ membiâ bo akto arewa sopanmâ Oliwa gimbâŋân âgâyi.
31 Âgâm ain hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi bikŋe hin tatâp.

> Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe lama damunyeŋe kondere mondo lama are awam akmâ kâit akmâ metewai.”

Den pat bunŋe miawakto menekberâm togombiâ ye hamep akmâ hârok gem awam akmâ hanâk hanâk ariwerâi.
32 Akto nugumbiâ mondere han nugumbiâ momoŋânba agatmâ arim Galilaia hânân lâmyeŋgure Galilaia hânângen menduguwai.” dâep.
33 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganŋep, “Gâŋgât gasa togombiâ hamewakmâ ariwerâi me bo. Bo nâŋgân. Dâ nâmâ bo hepun gekberân.” dâep.
34 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, “Makginŋdere nâŋgâ. Hândâk uŋak gâŋe nâŋgâ yâkgât kotŋe bo nâŋgâman dâm makyeŋgimenâ âlâwu akto ainâk gokorok indewerâp.” dâep.
35 Hain dâmbo Petoroŋe kârikŋe akmâ hin dâep, “Bo. Nâ gâ olowâk mombaet aregât hamep bo aktân. Akto nâ gâŋgât kotge bo mem heambukberân.” dâep. Akto luâklupŋe hârok hain dâyi.
36 Akto arewa arim kalam siâ kotŋe Gesemane ain ariyi. Ain arim Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye in tatbiâ indâgen kinmâ Apo olop den maganŋgiweret.” dâmbo ain tali.
37 Hain tatbiâ hutyeŋânba Petoro akto Sebedaiogât nanlogâtŋe meyekto bayi. Ba kinmâ biwiŋe umatŋe akto hin dâm makyeŋgiep,
38 “Ye âmâ iren damun tatŋet. Biwine umatŋe dondâ akto gain gain akberân aregât tân nugum tatŋet.” dâm makyeŋgiep.
39 Makyeŋgim hepun yekmâ getek indâŋânba hânân ge tatmâ Anutu hin maganŋep, “Ewene uŋak umatŋe miawak niŋberâm aktâp aregât bo niŋ dâm ulit giŋdân. Gârâmâ gâŋe âmâ nâŋgât han nâŋgâ nâŋgâne bo watben. Guge hange nâŋgâ nâŋgâge watben.” dâm maganŋep.
40 Hain dâm gutmâ yem tatbiâ yekmâ Petoro goaŋmâ hin maganŋep, “Ye wangât asiŋ yendâi? Hinŋe hepun yektân ina pâlâmŋe yendâi.
41 Biwiyeŋande âmâ laune lokowerâm aktâp. Dâ hâkyeŋe âmâ konam aktâp aregât agak meme bâleŋe arekŋe togom dop yeŋguwerâm akbopgât damun kinmâ Anutu ulilaŋŋet.” dâep.
42 Hain dâm makyeŋgim purik katmâ bam lâuwâŋe hainâk Anutu maganŋep, “Ewene, gain gain nâŋgât? Uŋak âi niŋen aregât makmenâ umatŋe miawak niŋâkgât nâŋgât me? Hain nâŋgâmenâ âlepŋe agâk.” dâm maganŋep.
43 Maganŋmâ purik katmâ hoŋ bawa âlâwu asiŋgât dondâ nâŋgâyi aregât asiŋ yembiâ yegep.
44 Akto hepun yekmâ bam âlâwuŋe Anutu hainâk maganŋep.

45 Maganŋmâ metem purik katmâ yâk yeŋgâlân gutmâ hin makyeŋgiep, “Woe, wangât asiŋ yendâi? Bâin. Emelâk Anutuŋe ire miawak niŋbiapgât huŋgun niŋdo luâk akmâ geân aregât galanande heniŋmâ gasalupne kewuguyekmâ togombo menekberâigât sop ewumâk aktâp.
46 Gârâmâ bâin agatmâ indâre yekŋet. Nâŋgât halop hogoâi ina togoâi. Agatbiâ arim penâyeŋgine.” dâep.

Gasaŋe Yesu meyi.

47 Hain dâmbo kinbiâ ainâk indâgenba Yudasiŋe luâk dondâ sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgât kâmiti arekŋe huŋgun yeŋgimbiâ bugâ soŋ soŋ membiâ Yudasiŋe kewugu yekto togoyi.
48 Akto luâk gasa kewugu yekto togoyi are âmâ Yudasi Karioto gâtŋe luâk arekŋe gasa tirip katyeŋgim hin makyeŋgiep, “Yesu are âmâ lokom maŋgandere ekmâ âmâ hikom mem ariŋet.” dâm makyeŋgim kewugu yekto tâwât bugâ me soŋ soŋ mem togoyi.
49 Togom gasa are iŋgon kinbiâ Yudasiŋe Yesugât enemŋân âgâm Humone dâm lokom maŋganlep.
50 Maŋgando Yesuŋe hin maganŋep, “Gala, gâ wan me wan akniŋberâm togoât are akniŋmenâ miawagâk.” dâmbo gasa Yudasi olowâk togoyi arekŋe âgâ Yesu mem hikoyi.
51 Mem hikombiâ luâklupŋe yeŋgâlân gâtŋe siâŋe tâwât mem oloŋmâ sumbe kat kat yeŋgât humoyeŋaet hoŋ bawaŋe siâ ondopŋeâk kârâm hârembo giep.
52 Hain akto Yesuŋe hin maganŋep, “Luâk siâŋe tâwâtŋe kuk akberâm mandâp amâ siâŋe tâwâtŋeak kârâmbo mombiap.
53 Gâ bo nâŋgât. Nâŋe âlepŋe Ewene maganŋdere dâine âlepŋe yâkŋe aŋelolupŋe dondâ niŋdo tân nuguwâi.
54 Gârâmâ nâŋe hain aktân dâine Anutuŋe nune mombian dâm makyeŋgimbo kulemgoyi denŋe are bunŋe bo akbop.” dâep.
55 Akto sop ainâk Yesuŋe luâk kâmot togoyi are hin makyeŋgiep, “Ye tâwât bugâ lokom togoâi ire nâ me luâk kâmburâ siâ aganŋberâm togoâi? Nâ hilâmŋe hilâmŋe sumbe kat kat emetŋân kinmâ den pat makyeŋgiman. Sop ain menekbâi gâten.
56 Anutuŋe hârok nâŋgâm makyeŋgimbo kulemgoyi are yendâp are bunŋe miawagâkgât hinŋe menekŋet.” dâmbo hoŋ bawalupŋande hamep akmâ hepunmâ gem awam agi.

Yesu den âiân kali.

57 Akto Yesu mem sumbe kat kat are yeŋgât humoyeŋe kotŋe Kaipa yâkgâlân ariyi. Ain arimbiâ Mosegât den kepikmâ hekatyeŋgimini are akto Yuda yeŋgât kâmiti hainâk ain mendugum kili.
58 Luâklupŋe hamewakmâ arimbiâ Petoroŋe konok purik katmâ yoŋâk haminâŋgen yoŋâk watyekmâ togom emet kili aregât ginnânba ba sombeimân kilep. Bam âmâ luâk humo aregât tembe lokolupŋe yeŋgât hutyeŋân tatmâ wan me wan aganŋberâi are ekberâm talep.
59 Tato sumbe kat kat luâk yâk yeŋgât humoyeŋe akto Yudagât humomolupyeŋe arekŋe luâk niŋande Yesugât agak meme are nâŋgâp are makto kone dâm lâmgom kili.
60 Hain akmâ luâk dondâŋe hianŋgim den aŋgâ hogom togo hâknân hâknân agi. Akto denyeŋe aregât keiŋe nâŋgâmbiâ Yesu kombiâ mombiapgât dop bo agep.
61 Akto bâiŋe luâk lâuwâ siâ togom hin dâm hianŋiat, “Luâk irekŋe hin makto nâŋgâyiot, “Nâŋe Anutugât sumbe kat kat emetŋe ire gagaim patakore awam akmâ yendo hilâm âlâwu kâlegen nunak mem metewom.” dâep.” dâyiat.
62 Akto sumbe kat katyeŋgât kautŋande hutyeŋânba agatmâ kinmâ Yesu hin maganŋep, “Gâ wangât den hâuŋe siâ bo maknengiât? Den aŋgâ

aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi iregât nâŋgâmenâ ârândâŋ aktâp me bo? Gain gain maknengimenâ nâŋgâne?" dâep.
63 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe den hâuŋe bo magaŋmâ denŋe nâŋâk kilep. Akto humoyeŋe arekŋe totokomâk hin magaŋep, "Bâin, Anutu manman kârikŋe amboŋe yâkgât meteŋân kinden aregât makgiŋdere maknengi. Gâ Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmaen are me siâ?" dâep.
64 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Amâ gâŋe ya maktât are. Aregât ye hârok hin makyeŋgiwe. Ewenaet enemŋân manman aregât luâk akmâ geân nâ himbimânba hamandat kakŋân gem âmâ hârok damunyeŋe akbian. Ain âmâ nekbai." dâep.
65 Hain dâmbo humoyeŋe arekŋe den are nâŋgâm biwiŋe kâlâp akto aregât ikiŋe sâŋgumŋe mem duwatmâ galalupŋe hin makyeŋgiep, "Bâin, siâŋe siâ siârâm akbiâ den âi humo membâen.
66 Luâk ire âmâ Anutugât kotŋe mem bâlimbo nâŋgâen aregât ye gain gain nâŋgâi?" dâep. Hain dâmbo luâk âmbâle mendugum kili arekŋe Yesugât hin dâyi, "Emelâk bugâgât pat aktâp aregât moâk." dâyi.
67 Hain dâm enemŋân tâwutkoyi. Akto bikŋande ondopŋe kom hogom hin magaŋi,
68 "Anutuŋe huŋgun niŋdo geân dâmat aregât bunŋe akto amâ aregât kârikŋân konmâ ondopge hogoâp aregât kotŋe kon." dâyi.

Petoroŋe Yesugât muneŋ agep.

69 Akto Petoro iŋgon emet aregât ginŋân tato ainâk hoŋ âmbâle siâŋe ekmâ hin dâm magaŋep, "Gâ Yesu olop Galilaia hânân maliat are me?" dâep.
70 Hain dâmbo luâk hârok dewunyeŋân are bo nâŋgân dâm hin magep, "Nâ luâk kondât are bo nâŋgaŋdân. Akto den maktât aregât keiŋe bo nâŋgân." dâep.
71 Hain dâm arim âmâ sombeim ginŋân kindo âmbâle siâŋe ekmâ luâk âmbâle ain kili are hin makyeŋgiep, "Woe, luâk ire amâ Yesu Nasarete gâtŋe yâk olop manmandat are." dâep.
72 Hain dâmbo hin magep, "Nâ Anutugât meteŋân den bunŋe makgiŋdere nâŋgâ. Nâ luâk are bo nâŋgân." dâep.
73 Hain dâm getek ba kindo luâk enemŋân kili arekŋe Petoro hin magaŋi, "Yesu âmâ Galilaia hânân gâtŋe. Gâ den maktât are âmâ Galilaiaŋe makmai han hainângen maktât aregât gâmâ Yesu olop mali areyeŋgâlân gâtŋe." dâm magaŋi.
74 Hain dâmbiâ Petoroŋe kârikŋe akmâ hin dâep, "Woe, hinŋe heyeŋgiwerân âmâ benŋe Anutuŋe nugumbo momberân aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ yeŋe luâk kotŋe kondâi are bo ekman." dâep. Hain dâmbo arekŋeak gokorok indiep.
75 Indembo nâŋgâm Yesuŋe den hin magaŋep are hanŋân ga miawagep, "Gâ gokorok bo indemboâk nâŋgâ yâk bo nâŋgâ aŋman dâmenâ âlâwu akbiap." dâep are hanŋân ga togombo nâŋgâm dondâ indiep.

27

Yudasiŋe hip meagep.

1 Akto emet hauŋdo sumbe kat kat yeŋgât humoyeŋe akto Israe yeŋgât kâmiti arekŋe Yesu kombiâ mombiapgât den magaŋgi goaŋgi agi.
2 Hain akmâ tâkŋe hikom mem kiap kotŋe Pilatogâlân ariyi. Ain arim waŋbiâ tembe lokolupŋande kala busi kâlegen kali.
3 Akto luâk kotŋe Yudasi Yesugât gasa kewugu yekto meyi arekŋe Yesu kondenŋe moâk dâm kili are yekmâ hanŋe purik kato puli koaŋe 30 waŋi are mem purik katmâ arim sumbe kat kat yeŋgât humomo akto kâmiti hin makyeŋgiep,
4 "Nâŋe Yesu dosaŋe bo ina bâleŋe agaŋdere mem kombiâ momberâp aregât dosa humo aktân." dâmbo hin

maganji, “Maktât are amâ gâŋgât dosa aregât guge heŋgem guguwiap.” dâyi.
5 Hain dâmbiâ biwiŋe bâlimbo puli koaŋe are sumbe kat kat emetŋân ain pando hânân gembo sopanmâ ari ikiŋe hikoagep.
6 Akto sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupyeŋande puli koaŋe are pitim mem hin dâyi,
7 “Puli ire amâ luâk moâkgât puli kat katŋe ina emet iregât katenŋe bo ârândâŋ akberâp. Aregât gain gain akberen?” dâm maganji goaŋgi akmâ puli arekŋe luâk siâ umbâ ketugumap yâkgât kalam siâ puligoyi. Hân are puligom hin dâyi, “Hân ire amâ hin akbiap. Luâk kâlewângenba togom manmâ mombai are in hanyeŋguwaen.” dâmbiâ hain arekŋe bunŋe agep.
8 Hain akmâ hân aregât kotŋe Hepgât hân koli. Akto kot are hinŋe hainâk yendâp.
9 Hain aregât benŋe Anutuŋe ulikŋân makto Propete siâ kotŋe Yeremiaŋe hin kulemgoep, “Israe luâk siâ moâkgât puli koaŋe 30 gasaŋe waŋbai.
10 Hain katbiâ puli are purik kato mem luâk siâ umbâ ketugumap yâkgât kalam puligowai. Are âmâ Humoŋe makniŋep.” dâm kulemgoep. Den are bunŋe miawakto sumbe kat kat luâk akto kâmiti arekŋe kalam are puligoyi.

Kiapŋe Yesu moâkgât makmâ hâriep.

11 Akto sop ain Yesuŋe kiap kotŋe Pilato yâkgât enemŋân kindo hin aikoep, “Yuda yeŋgât luâk humoyeŋe are gâ me?” dâmbo hin dâep, “Amâ gâŋe ya maktât are.” dâep.
12 Akto luâkŋe Yesu meyi arekŋe den aŋgâ aŋgâ hogom hâkŋân hâkŋân agi. Hain akbiâ den hâuŋe siâ bo makmâ yânâk kilep.
13 Hain akto Pilatoŋe Yesu hin maganjep, “Nâŋgâ. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi aregât gâ den hâuŋe siâ wangât bo makmâ kindât?” dâep.
14 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo makmâ yânâk kilep. Kindo Pilatoŋe den hâuŋe bo magep aregât nâŋgâmbo bimbiâk agep.
15 Akto sop ain Pasowa hombaŋ aregât kala busi kâlegen gâtŋe aregât ukenyeŋaet akmâ kotŋe konbiâ are watmâ akminep.
16 Aregât Pilatoŋe nâŋgâm Yesu me bâleŋe luâk siâ kotŋe Baraba are watere yânŋângen ariâk dâm malep.
17-18 Akto Pilatoŋe hingât nâŋgâm, “Sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋande, “Luâk âmbâle hârokŋe Yesugât kotŋe mem agatbiâ nengât kotnenŋe gewop.” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât mem nâŋgâlân togoâi.” dâm nâŋgâm aregât hin makyeŋgiep, “Niŋe Baraba me Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâmai are watere yeŋgâlân geâkgât nâŋgâi?” dâep.
19 Akto Pilatoŋe ainâk tatmâ den siâ siâ nâŋgâm heŋgemgom kilep ainâk âmbenŋande yâkgât den katmâ hin magep, “Nâ asiŋân giwet siâ Yesu ekmâ heŋgemgom hanoko aktân aregât Yesu dosaŋe bo are bâleŋe bo aganjben.” dâep.
20 A hârok nâŋgâm heŋgemgom tato âmâ sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe kâmiti luâk âmbâle are hanyeŋân gem wâragi. Akto hin makyeŋgiyi, “Konmâ wârakbiâkâ Pilatoŋe Baraba hepundo gembo âkâ tembe lokolupŋande Yesu kombiâ moâk.” dâyi.
21 Hain dâmbiâ Pilatoŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep, “Ye luâk lâuwâ ire yâk hutyetŋân niŋe hepundere geâkgât nâŋgâi?” dâmbo hin dâyi, “Baraba.” dâmbiâ hin makyeŋgiep,
22 “Dâ Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâmai ire amâ gain aganjberângât nâŋgâi?” dâmbo hârokŋe hin dâyi, “Lâwinân kombiâ moâk.” dâyi.
23 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Woe, keiŋe wangât akto bâleŋe wan agep aregât kombiâ moâk dâi.” dâep. Hain dâmbo hin dâyi, “Hanâk lâwinân kombiâ moâk.” dâm wâragi.
24 Pilatoŋe mem mulunyekto den

gulip milip dondâ akbiâ ekmâ nâŋgâm dâmbo tu hâgâm waŋbiâ yâk yeŋgât dewunyeŋân bâtŋe pulim hin magep, “Luâk dosa bâlâk manmap iregât dosaŋe nâŋgâlân bo hâtikowiap. Yeŋeak heŋgemgoŋet.”
25 Hain dâmbo dâyi, “Kombiâ momberâp aregât dosa amâ nengâlân akto nengât nan baratlupnenŋe yeŋgâlân miawakmâ âgâwiap.” dâyi.
26 Hain dâmbiâ Pilatoŋe Baraba hepundo yâk yeŋgâlân giep. Dâ tembe loko makyeŋgimbo Yesu âmâ bugâŋe kombiâ hâk hilâlâm nâŋgâmbo lâwinân kondenŋe moâk dâm mem ariyi.

Tembe lokoŋe Yesu kom hâk hilâlâm waŋi.

27 Akto tembe lokoŋe Yesu mem kiap humogât kala busi kâlegen mem âgâyi. Mem âgâm tembe loko hârogâk yeŋgonbiâ togoyi.
28 Togombiâ den hembalik mâŋgim hin dâyi, “Woe, luâk humo.” dâm giriŋaŋmâ sâŋgum gilâm siâ luâk kembuŋe lalakmai hain are lalaŋmâ
29 tâk dâtâ dâtâ siâŋe irimut ketugum kautŋân kauŋaŋi. Akto kâro siâ bâtŋe bungen katbiâ miep. Hain mendo togo enemŋân pâwutyeŋe ligim katmâ hin dâyi, “Woe, Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe.” dâm hiaŋgim giriŋaŋi.
30 Hain dâm tâwutkom kâro arekŋe kautŋân oreyi.
31 Hain akmâ sâŋgum gilâm are hiloŋmâ ikiŋe sâŋgum lalaŋmâ lâwinân komberâm mem ariyi.

Yesu lâwin parâŋân koyi.

32 Mem arim dâwân luâk siâ egi are kotŋe Simoŋ Kirene hânân gâtŋe wârakmâ tatbiâ Yesugât lâwin are lokombo ariyi.
33 Arim hân siâ kotŋe Goligata aregât den purikŋe âmâ kaut hagitŋe ain ariyi.
34 Arim âmâ waiŋ akto biwi gulip tu kâim mendugum waŋbiâ getek nem nâŋgâm borâep.
35 Akto lâwinân kom mem anuŋbiâ kindo sâŋgumŋe memberâm kotyeŋe kulemgom kotyeŋe umbân panbiâ gembo bâtyeŋe panbiâ gembo kot siâ mem oloŋbiâ luâk kotŋe miawagep arekŋe Yesugât sâŋgum are meyi.
36 Akto ain tatmâ Yesugât damun kili.
37 Akto kom kautŋân lâwin ulikŋân kulem kulemgoyi aregât keiŋe hin, “Ire âmâ Yuda yeŋgât luâk kembu.”
38 Akto bugâ koko kâmburâ lâuwâ siâ Yesugât gasomŋe biken biken lâwinân yetkuyi.
39 Akto luâk âmbâle gam ariyi arekŋe Yesugât den hilit balit aganŋmâ hin dâyi,
40 “Woe, gâŋe hin dâmat, “Sumbe emetŋe gagaim hilâm âlâwu kâlegen lâuwâŋe ketuguwian.” dâmat aregât kârikŋe akmâ lâwinânba ge. Gemenâ benŋe gâ bunŋe Anutugât nanŋe dâweren.” dâyi.
41 Akto sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini arekŋe hainâk den hilit balit aganŋmâ hin dâyi,
42 “Luâk aŋgâ âmâ tân yeŋgumap. Dâ ikiŋe âmâ wangât bo tânaguâp? Akto Israe nengât kembu dâmap inarekŋe lâwinânba gembo ekmâ amâ den are bunŋe dâm nâŋgâweren.
43 Akto, “Nâmâ Anutugât nanŋe aregât tân nuguwiap nâŋgân.” dâmap aregât Anutuŋe tângombo lâwinânba gembo bunŋe dâweren.” dâyi.
44 Hain dâmbiâ luâk bâleŋe lâuwâ biken biken lâwinân yetkum hikoyelegi areâkâ hainâk den bâleŋe maganŋiat.

Yesu moep.

45 Akto hilâm tânâmŋân ainâk hândâk humo dâgâm yendo eŋgaiŋe agep.
46 Eŋgaiŋe akto Yesuŋe ikiŋaet denân kot hin kolep, “Eli Eli lama sabaktani?” dâep. Aregât purikŋe amâ, Humone wangât hepun nektât?
47 Akto luâk kili biknande den are nâŋgâm hilip koyi aregât hin dâyi, “Âure nâŋgâŋet. Elia kondâp.” dâyi.

48 Hain dâmbiâ siâŋe pârigim arim sâŋgum papaŋe siâ kârоân bigeim bigeim waiŋ ŋasukŋân panmâ mem neâk dâm Yesugât launân katmâ kilep.
49 Hain akto galalupŋande hin magaŋi, “Hepun. Elianе bunŋe himbimânba gem tângombo lâwinânba gewerâp me bo aregât ekmâ kinne.” dâyi.
50 Hain dâmbiâ Yesuŋe lâuwâŋe kârikŋeâk kamboŋmâ ainâk moep.
51 Mondo ainâk sâŋgum sumbe kat kat emetŋân kinminep ina tânâmŋânba duwalakmâ hâreagep. Hain akto wâriŋ humo mendo kât humomo hogo agep.
52 Akto sum bikŋe kepik akto Anutugât luâk âmbâle ulikŋân moyi are yeŋgâlânba dondâŋe agatmâ bam guli.
53 Sum hepunmâ agatmâ âmâ benŋe Yesu agalep sop ain Yerusalem kepian arimbiâ luâk âmbâle dondâŋe yegi.
54 Akto Yesu moep sop ain tembe loko humoyeŋe siâ akto Yesu damunŋe akmâ kili arekŋe wâriŋ humo are nâŋgâm akto wan me wan miawagep are ekmâ hamep keirâk akmâ hin magi, “Woe, luâk ire amâ Anutugât nanŋe bundâk.” dâyi.
55 Akto âmbâle bikŋe ain kili arekŋe getek kâlewânâk kinmâ egi arekŋe Galilaia hânânba Yesugât hoŋ bawa akbiâ olop mali.
56 Areyeŋgât hutyeŋân gâtŋe amâ kotyeŋe hin, Maria Madala kepian gâtŋe akto Maria siâ âmâ Yakobo siâ akto Yose yâk yetgât memeyetŋe akto âmbâle siâ Sebedaiogât nanlogâtŋe yetgât memeyetŋe.

Yesu haŋgoyi.

57 Akto emet dâgâwerâm akto puli sikumdâ luâk siâ Yesu nâŋgaŋmai yeŋgâlân gâtŋe Arimataia kepian gâtŋe kotŋe Yosepe are togoep.
58 Arekŋe togom Pilato hin aikoep, “Gain nâŋgât? Yesugât hâkŋe mem arim hangowerân. Âlepŋe me?” dâmbo Pilatoŋe âlepŋe dâm tembe loko makyeŋgimbo bam Yesugât hâkŋe lâwinân ba mem gutmâ Yosepe waŋi.
59 Waŋbiâ mem bam sâŋgumŋe kau kau siâ mem Yesugât hâkŋe are katipkoep.
60 Hain akmâ mem ari kât dâpŋe parâ parâ siân Yosepeŋe mondere in han nuguwai dâm kendâep ain katmâ kât humo siâŋe hâkokombo tigiep. Hain hâkokombo tigimbo Yosepe Arimataia gâtŋe ariep.
61 Akto Maria Madala gâtŋe akto Maria siâ are olop Yosepeŋe Yesu kât dâpŋân kato talep ain taliat.
62 Akto emet hauŋdo Sarere akto sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe akto Parisaio luâk arekŋe Pilatogâlân ariyi.
63 Arim hin magaŋi, “Humonennŋe, Yesugât ulit giŋdennŋe gain nâŋgât? Yesu hianŋgi luâk arekŋe malep sop ain den siâ hin magep, “Nugumbiâ mondere han nugumbiâ hilâm âlâwu akto ain âmâ momoŋânba golâ akmâ agatbian.” dâep.
64 Hain gârâmâ gâŋe tembe lokolupge bikŋe makyeŋgimenâ sum dâpŋe are gisapkom heŋgemgombiâ kindo hilâm âlâwu bo akbiap. Ageine hoŋ bawalupŋande togo hâkŋe are lokom ari siângen hangom luâk âmbâle makyeŋgim, “Emelâk sumânba agalep.” dâmbiâ sum pum are ekmâ bunŋe dâmbiâ hianŋgi den arekŋe sambelem arim âmâ ulik gulik ewangiwop.” dâyi.
65 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋe nâŋgât tembe lokolupne bikŋe meyekbiâ arim yeŋeak maktâi hain akmâ sum dâpŋe are tigim golâk tatmâ damunŋe akmâ kinbei.” dâep.
66 Akto arim sum dâpŋe are tigim heŋgemgombiâ tembe loko bikŋe kât aregât damun kili.

28

Yesu agalep.

1 Akto Sarere bo akto emet hauŋdo Sonda hândâktâk Maria Madala gâtŋe

akto Maria siâ arekŋe sumângen ariyiat.
2 Akto ainâk wârin humo miep. Akto Humogât aŋelo siâŋe himbimânba gem kât humo are hâkokombo arimbo âgâ kakŋân talep.
3 Akto aŋelo aregât enem dewunŋe pagaleŋe akto sâŋgumŋe kau kau hainare agep.
4 Hain akto tembe loko ain kili arekŋe yâkgât hamewakmâ ongâyeŋe hogombo sân sân mem ge hân tete luâk momoŋande yemai hain yeyi.
5 Akto aŋelo arekŋe âmbâle lâuwâ are hin makyetkiep, “Yet âmâ bo hamep aget. Yet Yesu lâwinân koyi are ekberâm togoatgât nâŋgân.
6 Yâk in bo yendâp. Yâk ulikŋân magep hain akmâ emelâk agatâp. Yet gutmâ gewâkŋe ire eget.
7 Ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe dowâk arim hoŋ bawalupŋe iregât makyeŋgiet. Akto siâ hin makyetkire nâŋgâet. Yâk emelâk Galilaia hânân yâkŋe soŋ ariwerâm ariâp gârâmâ ye aregen arim ekbei.” dâep.
8 Hain dâmbo âmbâle lâuwâ arekŋe hamep agiat. Dâ biwiyetŋande heroŋe humo agiat. Hain akmâ sum are hepunmâ hoŋ bawalupŋe makyeŋgiwerâm pârigim kepiangen ariyiat.
9 Akto Yesuŋe dâwân yelekmâ hin makyetkiep, “Âmbâi lâuwâ.” dâep. Akto âmbâi lâuwâ arekŋe enemŋân bam ge hânân tatmâ keiŋân mem heroŋe agiat.
10 Hain akbela Yesuŋe hin makyetkiep, “Yet bo hamewakmâ âmâ arim nâŋgât galalupne are makyeŋgimbela Galilaia hânân ariwei. Arimbiâ nâmâ ain arire nekbai.” dâep.
11 Akto âmbâi lâuwâ are dâwân arim manbela tembe loko sum damunŋe kili arekŋe kepia humoân ariyi. Arim wan me wan miawagep aregât den pat are sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupyeŋe are makyeŋgiyi.
12 Akto sumbe kat kat yeŋgât luâk humomolupyeŋe akto kâmiti luâk arekŋe yeŋeâk mendugum den magaŋgi goaŋgi akmâ tembe loko are puli dondâ yeŋgiyi.
13 Hain akmâ hin makyeŋgiyi, “Ye âmâ hin makbei, “Nen asiŋ pâlâmŋe yem mandenŋe Yesugât hoŋ bawalupŋande hândâgân togom hâkŋe are petâm lokom ari siângen hangoyi.” dâwei.
14 Dâ kiap Pilato arekŋe den ire nâŋgâmbo âmâ nenŋe den siâ magaŋdenŋe ye hin me hain bo akyeŋgiwiap.” dâyi.
15 Hain dâmbiâ tembe loko arekŋe puli mem yâkŋe den makyeŋgiyi are watmâ hain agi. Akto den pat hianŋgi arekŋe Yuda luâk yeŋgâlân sambelem metiep. Aregât Yuda luâkŋe den are hinŋe hainâk makmâ manmai.

Yesuŋe aposolo miti âi yeŋgiep.

16 Akto hoŋ bawalupŋe keiân konok yeŋeâk Galilaia hânân ariyi. Arim gimbâŋe siâ ain togowei dâm Yesuŋe tirip katyeŋgiep gimbâŋe ain togoyi.
17 Togom Yesu ekmâ heroŋe agi. Bikŋande nâŋgaŋmâ âmâ kotŋe konmâ nâŋgâmbiâ humo agep. Dâ yâk yeŋgât bikŋande âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe lâuwâ âlâwu agep.
18 Akto Yesu enem yeŋân gutmâ kinmâ hin makyeŋgiep, “Anutu Ewenande meme akniŋdo hân himbim me wan me wan hârok damunyeŋe akmâ manmâ âgâwian.
19 Aregât ye arim luâk âmbâle hârok hânŋe hânŋe manbai are makyeŋgimbiâ bikŋande biwiyeŋe nâŋgâlân katbai are mem tuân katyekbei. Ewene akto nâ akto Heak nen konokgât akten aregât kotnenŋe konok are konmâ tuân katyekbei.
20 Hain akmâ benŋe wan me wan den kârikŋe makyeŋgiân are hârok makmâ miawakmâ metewei. Dâ âi ire âlepŋe agâkgât nâŋe hokboâk hokboâk tânyeŋguwian. Hain akmâ tân yeŋgum manmâ âgâre sop bo akbiap.” dâep.

Yesugât den pat Marekoŋe kulemgoep

Yohaneŋe âi keiŋe kalep.

1 Yesu Kristo Anutugât nanŋe yâkgât den pat âlepŋe aregât keiŋe amâ hin.
2 Propete siâ kotŋe Yesaia, yâkŋe den hinâk kulemgoep,

Nune hoŋ bawane magaŋmâ huŋgun aŋdere laune lokom gâŋgât ulikŋân akgiŋmâ dâp heŋgemgo giŋbiap.

3 Hân pumângen manmâ luâk hin makyeŋgim manbiap, “Kembu Humo togowiapgât dâp megatbei. Gimbâŋe ukuleŋe me kundet kokoŋe hâgâm kigilikmâ ârândâŋ ketugumbiâ dâp huraguâk.”

Yesaiaŋe hain kulemgoep aregât bunŋe akto Yohane togoep.
4 Togom tuân katyekberâm keiŋe katmâ hân pumângen arimbo luâk âmbâle togombiâ hin makyeŋgiep, “Bâleŋeyeŋe makmâ miawakbiâ âmâ Humoŋe are ekmâ dosayeŋe bo akyeŋgiâk dâmbo bo akyeŋgimbo tu puli yeŋgiwe.” dâep.
5 Hain dâmbo hân humo siâ kotŋe Yudaia aregât ambolupŋe dondâ akto kepia siâ kotŋe Yerusalem are ambolupŋe dondâ arekŋe yâkgâlân togom bâleŋeyeŋe makmâ miawakbiâ Yohaneŋe Yodaŋ tuân katyegep.
6 Yohane hâk pekeŋe yo hâkŋe akto tâkŋe pâŋân lalagep akto sotŋe kendemuŋ akto mumak koaŋe neminep.
7 Hain akmâ hin dâminep, “Hâmbâi luâk siâ togom penâniŋdo nâ yânŋe akmâ yâkgât ito golianŋdere ârândâŋ bo akbop.
8 Akto nâŋe âmâ tu yânŋe puli yektân. Dâ yâkŋe âmâ Heakŋe magaŋdo kaut yeŋân meyekbiap.” Yohaneŋe Humogât hain dâep.
9 Sop ainâk Yesu Nasarete kepianba Galilaia hânân togombo Yohaneŋe Yodaŋ tuân mem puliep.
10 Hain akto Yesuŋe tu hepunmâ gambo âmâ ainâk himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo Anutugât Heakŋe arekŋe kembâ akmâ gem gem Yesugât kautŋân mendo egep.
11 Akto himbimânba Anutuŋe hin magaŋep, “Gâ nâŋgât nanne, nâŋe gekmâ ukenŋe aktân. Akto biwine heroŋe aktâp.” dâep.
12 Himbimânba den hain dâmbo ainâk Anutugât Heakŋande Yesu kewugumbo hân kamitŋângen ariep.
13 Arimbo ain hândâk hilâm 40 mando sinduk baniara bâleŋe areyeŋgât humo yeŋe arekŋe bâliâk dâm magaŋmâ biwiŋe dop kom hiaŋgiep. Hiaŋgim mando Yesuŋe kârikŋe akmâ malep. Kârikŋe akmâ halângen yo yeŋgât hânân mando aŋelo arekŋe tângoyi.

Yesuŋe luâklupŋe imbât yeŋgonlep.

14 Akto Yohane kala busi katbiâ mando âmâ Yesuŋe Galilaia hânân togom Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiep,
15 “Anutuŋe damunyeŋe akbiapgât sop tâlâguâp aregât bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ hamiaŋmâ den pat âlepŋe ire nâŋgâŋet.” hain dâm makyeŋgiep.
16 Den heroŋe are makmâ bam arim Galilaia bâtgum ginŋân arim luâk emi teu lâuwâ Anderea akto Simoŋ yelegep. Yâk iŋan âi meme luâk aregât bâtgumân ŋalu ŋalu yetŋe panmâ kiliat.
17 Âi are mem kinbela Yesuŋe hin dâm makyetkiep, “Gaet. Gambela nâ olop manne. Iŋangât âi mem mandat are hepunbela nâŋe luâk yeŋgâlân âi membiandatgât âi hekat yetkiwe.” dâmbo
18 ainâk âi are hepunbela Yesu olop ariyi.
19 Akto Yesuŋe baine luâk kotŋe Yeweri aregât nanlogâtŋe Yakobo akto Yohane kinbela yelegep. Yelekto yâk waŋgan tatmâ iŋangât ito yetŋe hâreagep are parutmâ heŋgemgom tatbela yelekmâ yetkolep.
20 Yetkondo nâŋgâm eweyetŋe Sebedaio are akto âi luâklupŋe

waŋgan tatbiâ hepun yekmâ Yesu olop manbaet dâmbela Yesu olop ariyi.

Yesuŋe Niambi walep.

21 Akto yâkŋe Kapanaum kepian arimbiâ hilâm âi bo meme sopŋe Sarere akto Yesuŋe kepia aregât den opmânŋân âgâmbo hoŋ bawalupŋe akto kepia ambolupŋe âgâmbiâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
22 Makyeŋgimbo luâk âmbâle arekŋe nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ hin dâyi, “Nengâlân gâtŋe den kârikŋe hekat nengi nengi luâkŋe maknengimbiâ âmâ nâŋgâenŋe porap porap akmap. Dâ den amboŋe irekŋe âmâ maknengimbo nâŋgâenŋe ârândâŋ aktâp.” dâyi.
23 Hain dâm kinbiâ den opmânân are luâk siâ sinduk baniara bâleŋande mâŋgiep siâŋe kamboŋmâ hin dâep,
24 “Yesu Nasarete kepian gâtŋe gâŋgât patge nâŋgân. Gâ Anutugât luâk âlepŋe manmat. Anutuŋe huŋgun giŋdo togoen gârâmâ hilip nenguwerâm togoen mon?” dâep.
25 Hain dâmbo Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe are hin magaŋep, “Den bo ak. Luâk ire hepunmâ ari.” dâmbo
26 sinduk baniara arekŋe kamboŋmâ luâk are hâkŋe humoâk mem duwuŋ ketugum panmâ hepunmâ ariep.
27 Arimbo luâk âmbâle den opmânŋân tali arekŋe ongâyeŋe hogombo magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Yei, imâ wan arekŋaet siâ? Imâ pat âlep den keiŋe aŋgâ. Luâk irekŋe kârikŋeŋe olop sinduk baniara bâleŋe makyeŋgimbo arekŋe gai lauŋe lokomai.” dâyi.
28 Hain dâm aregât luâk âmbâle hârokŋe magaŋgim arimbiâ Yesugât pat arekŋe sambelem Galilaia hân hârok ârândâŋ agep.

Yesuŋe dâmbo Petoro hewonŋe âlepŋe agep.

29 Akto den opmânŋânba gem Yakobo akto Yohane olop arim âmâ ainâk Simoŋ akto Anderea yetgât emelan âgâyi.
30 Akto Simoŋgât hewonŋe hâkŋe kâlâp akto kundat humo akmâ yiep. Hain akmâ yendo ainâk Yesu aregât magaŋi.
31 Magaŋbiâ Yesuŋe ba bâtŋân mem agalep. Hain akto ainâk hâkŋe sândugembo kundat hepundo sot om yeŋgiep.

Yesuŋe dâmbo luâk âmbâle dondâ âlepŋe agi.

32 Emet dâgâmbo kepia ambolupŋande kundatdâ me sinduk baniara bâleŋande meyegi are meyekmâ arim
33 Yesuŋe emet talep aregât hâŋgi ginŋân mendugu yekmâ kili.
34 Akto Yesuŋe kundatdâ keiŋe keiŋe mem âlepŋe ketuguyegep. Akto luâk sinduk baniara bâleŋande meyekmai are sinduk yeŋe watyekto ariyi. Sinduk baniaraŋe yâkgât keiŋe nâŋgâyigât makbâi aregât makmâ hâreyeŋgiep.

Yesuŋe Galilaia hân humo aregât kepia hârok manmâ makyeŋgim malep.

35 Akto emet boâk hauŋdo hândâkŋân Yesu agatmâ kepia are hepunmâ hân pumângen arim Anutu maganŋep.
36 Maganŋdo Simoŋ galarâŋe agatmâ ekbiâ bo akto yâgâten ariâp dâm undâgâlaŋmâ ariyi.
37 Arim ekmâ, “Luâk âmbâle biwirâŋe undâgât giŋdâi.” dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâŋe den âlepŋe makyeŋgiwerâm aktere kepia siâ siâ ewumâk ewumâk ariwaen. Nâ âi ire memberâm togoân aregât kepia ewumâk ewumâk ariwaen.” dâep.
39 Akto Galilaia hân humo aregât kepia hârok manmâ den opmânŋe ârândâŋ âgâm den pat âlepŋe are mem makyeŋgim malep. Hain manmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmâ malep.

Yesuŋe dâmbo hâk bâle bo agep.

40 Luâk diwi kârikŋe miawaganŋdo malep siâŋe Yesugâlân arim pâwutŋe ligim katmâ ulilaŋmâ hin dâep, “Yesu gâŋe kundatdâ yekmâ âlepŋe akŋet

dâmenâ âlepŋe akmai. Aregât nâŋgât gain gain nâŋgât?" dâep.
41 Hain dâmbo Yesuŋe han kalem bâtgumŋaet akmâ okotŋe nâŋgâm bâtŋe hâkŋân katmâ hin maganŋep, "Nâŋgâ giŋdân aregât diwige pandagâk." dâmbo
42 ainâk diwiŋe pandakto hâkŋe âlepŋe agep.
43 Akto ainâk luâk are huŋgunaŋmâ hin maganŋep, "Nâŋgât? Gâŋe iregât pat bo makyeŋgiwen.
44 Dâ Moseŋe hin dâep, "Gâŋgât kundat bo akto sumbe kat kat luâk gâlân arimenâ gekmâ diwige emelâk pandak giŋdâp aregât sumbe o dâm makgiŋdo soŋgo waŋmenâ ombiap. Akto ainba luâk âmbâle hârok sumbe kat kat luâk arekŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ âmâ hutyeŋân âlepŋe manben." Moseŋe hain dâep aregât den are lokowen. Akto diwi bo akgiŋdâp aregât pat bo makyeŋgiwen." dâep.
45 Hain dâep are bonâŋgâm arim makyeŋgim malep. Makyeŋgimbo den arekŋe sambelem ariep. Ariepgât Yesuŋe kepia humoân arimbo luâk âmbâle dondâ gam turuŋ aŋbiâ, "Gain gain akbian." dâm aregât kepia tuŋguŋângen malep. Akto ain luâk âmbâle bikenba bikenba Yesugâlân togoyi.

2

Yesuŋe luâk bâtŋe keiŋe kârigem malep are heŋgemgoep.

1 Yesuŋe hilâm siân purik katmâ Kapanaum kepian arim emetŋân âgâep. Akto yâkgât den pat arekŋe sambelem arimbo kepia aregât ambolupŋande nâŋgâm yâkgâlân togoyi.
2 Togom luâk âmbâle dondâŋe emet kâlegen tatmâ hâŋgi gisapkoyi. Hain akbiâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
3 Akto luâk imbât akmâ luâk siâ kei bâtŋe kârigem agep are lokom luâk bikŋe olop togoyi.
4 Lokom togo luâk âmbâle dondâŋe enemŋân kinbiâ yekmâ lokom tirekŋânba emet boknân gam âgâyi. Âgâm Yesuŋe emet talep are bokŋe gagaimbiâ dâpŋe miawakto arewa temdâk katbiâ giep.
5 Enemŋân gembo biwiyeŋe yâkgâlân kali aregât nâŋgâm hin maganŋep, "Gala gâŋgât dosa bo aktâp." dâep.
6 Hain dâmbo luâk Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi,
7 "Luâk ire wangât hain maktâp? Anutuŋe konok âmâ dosa pulimap. Anutugât kot bâliwopgât den are hepulâk." dâyi.
8 Hain dâmbiâ den are nâŋgâm âmâ hin makyeŋgiep, "Wangât biwiyeŋân hain nâŋgâi?
9 Gain gain arekŋe owâiŋe? Luâk bâleŋe hin dâm maganŋberân, "Dosage puligiŋdere Anutuŋe hâuŋe bo giŋbiap." hain dâm me hin dâm maganŋberân, "Agatmâ tem tâkge are hulaŋmâ loko akmâ ari."
10 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ luâk akmâ geângât dosayeŋe hepunyeŋgiwiangât Anutuŋe dâm niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet." dâep. Hain dâm bennŋe luâk miwindik akmâ yiep are hin maganŋep,
11 "Nâ makgiŋdere nâŋgâ. Gâ agatmâ tem tâkge are hulaŋmâ loko akmâ emetgân ari." dâep.
12 Hain dâmbo tem tâk are lokoakmâ emetŋân ariep. Akto luâk âmbâle ain kili arekŋe ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim hin dâyi, "Wei, Anutu konok âlep âlepŋe dondâ akmap. Nen ire bo ekmaen ina uŋak konok pup pup ekten." dâyi.

Yesuŋe Lewi âigât konlep

13 Yesuŋe bâtgum humo ginŋân giep. Gembo luâk âmbâle hârok Yesu ekberâm gembiâ Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
14 Benŋe ainba arim luâk siâ kotŋe Lewi Alipaiogât nanŋe arekŋe gawaman yeŋgât puli emetŋân tato Yesuŋe maganŋmâ hin dâep, "Nâ olop manbaetgât gamenâ arire." dâep. Akto Lewiŋe puligât âi hepunmâ puli emetŋânba gembo Yesu olop ariyiat.

15 Yesuŋe kewuguyekto arim
Lewigât emelan tatmâ Yesu akto
hoŋ bawalupŋe sot neyi. Akto sop
ain puli meme luâk bikŋe akto luâk
bâleŋe meme siâ hainâk olop Yesu
olop tatmâ sot neyi. Amâ luâk âmbâle
biwirâ watmâ maligât.
16 Akto Anutugât den hekat yeŋgi
yeŋgi luâk bikŋe kotyeŋe Parisaio
bikŋande Yesuŋe puli meme luâk
akto luâk bâleŋe hutyeŋân tatmâ sot
nendo ekmâ Yesugât hoŋ bawalupŋe
hin dâm makyeŋgiyi, “Wangât hu-
moyeŋande dosa luâk akto puli meme
luâk are yeŋgât hutyeŋân tatmâ sot
nendâp?” dâyi.
17 Hain dâmbiâ Yesuŋe den are
nâŋgâm Parisaio luâk are hin
makyeŋgiep, “Luâk âlepŋande dokta
yeŋgâlân bo arimai. Luâk kun-
datdâŋe amâ dokta yeŋgâlân arimbiâ
heŋgem yeŋgumbiâ âlepŋe akmai.
Akto nâ hainâk luâk nen dosanenŋe
bo dâm mandâi are âmâ hepun-
yekman. Dâ luâk bâleŋe meme
akto dosayeŋe olop are âmâ heŋgem
yeŋguwerâm geân.” dâep.

Sotgât hanoko agi aregât den.

18 Akto sop ain Yohanegât hoŋ
bawalupŋe akto Parisaio luâk yâkŋe
Anutu maŋganminigât sot bâlâk yân
mali. Akto luâk bikŋande Yesugâlân
togom hin dâm magaŋi, “Yohanegât
hoŋ bawalupŋe akto Parisaio luâk
yâkŋe Anutu kambiamŋe âlepŋe
agâkgât sot bâlâk manmai. Dâ
gâŋgât hoŋ bawalupgande âmâ hilâm
ârândâŋâk sot nemâk manmai.” dâyi.
19 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin
makyeŋgiep, “Luâk siâ âmbâle mem-
biapŋe galalupŋe olop hero âlepŋe
manmai aregât galalupŋe okot âlep
akyeŋgim sot ondo nemai.
20 Sot om nem heroŋe akmâ
manbiâ gasalupŋande galayeŋe are
membiâ kulâgâlaŋbiâ bo akto âmâ
galalupŋande biwi bâle akmâ sot
bâlâk manmai.
21 Nen sâŋgum tâmbâŋe tokto
dâpŋe humo akbop dâm sâŋgum
irakŋe bo puli puliŋe are katmâ bo
parutmaen. Hain akmâ dâine tuân
pulienŋe irakŋande gâwigem tâmbâŋe
are oloŋdo tokto dâpŋe humo dondâ
miawakbop.
22 Akto nen âmâ waiŋ tu irakŋe yo
hâkŋe tâmbâŋân bo kâienŋe gemap.
Hain akmaen dâine waiŋ tuŋe arekŋe
yo hâkŋe tâmbâŋe are mendo bim
âgâm hogoakbop. Akto waiŋ akto
soŋgo hâkŋe lâuwâ lâuwâ bâliwat.
Aregât waiŋ irakŋande yo hâkŋe
irakŋân gembo âlepŋe akmap.” dâep.

Sarere âi bo meme sop aregât den.

23 Âi bo meme sopŋe Sarere
siân Yesu akto hoŋ bawalupŋe âi
kalam hutŋânba ariyi. Arim hoŋ
bawalupŋande seŋgo konok konok
mem nem arim manbiâ
24 Parisaio luâkŋe yekmâ Yesu hin
magaŋi, “Ek, hoŋ bawalupgande
âi bo meme sopŋân siâ me siâ bo
agakgât âi are akbiâ ârândâŋ bo
aktâp.” dâyi.
25 Hain dâm hâwâtbiâ Yesuŋe hin
makyeŋgiep, “Anutuŋe makto kulem-
goyi yendâp are siâ oyaŋmâ nâŋgâmai
me bo? Ulikŋân sumbe kat kat luâk
areyeŋgât humoyeŋe kotŋe Ambiata
malep,
26 sop ain Dawidiŋe Anutugât
sumbe kat kat emetŋân âgâm
sotgât momberâm akto Abiataŋe sot
kâmbokŋe waŋdo niep. Akto bikŋe
hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo neyi. Akto
sot are âmâ sumbe kat kat luâk
arekŋeak nemini. Dâ luâk yânŋe me
Anutugât opmânân bo âgâmini arekŋe
âmâ sot are bo nemini.
27 Aregât hin nâŋgâŋet. Anutuŋe
hilâm iregât luâk ketugum hilâm ire
tângoŋet bo dâep. Anutuŋe luâk
heroŋe akŋet dâm aregât hilâm ire
makmâ kalep.
28 Akto luâk akmâ geân nâŋe Sarere
âi bo meme sopŋe aregât kautŋe
akmâ mandân.” dâep.

3

Sarere siân Yesuŋe luâk siâ heŋgemgoep.

1 Yesuŋe Sarereân den opmânŋân âgâm luâk bâtŋe bâleŋe siâ ain tato egep.
2 Âgâmbo luâk kotyeŋe Parisaio arekŋe ekmâ magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Yesu denân katbaengât gain gain akmâ keiŋe ekne. Dâ luâk bâtŋe bâleŋe indâre magaŋdo âlepŋe akto ekmâ âmâ Sarereân âi mendâpgât dâm denân katbaen.” dâyi.
3 Dâmbiâ âmâ Yesuŋe luâk bâtŋe bâleŋe are hin dâm magaŋep, “Agatmâ dewunyeŋân kin.” dâmbo agatmâ kindo
4 Parisaio are hin makyeŋgiep, “Moseŋe den kulemgoep are gain gain tatâp? Hombaŋ sopŋân âlepŋe akbei dâep me bâleŋe akbei dâep? Me luâk mem heŋgem yeŋguwaen dâep me hilip yeŋguwaen dâep?” dâm makyeŋgimbo denyeŋe nâŋâk kili.
5 Kinbiâ hanyeŋe kârikŋe agep aregât biwiŋe umatŋe akto purik gurik akmâ luâk are yekmâ peiyekmâ luâk bâtŋe bâleŋe are hin magaŋep, “Bâtge panmenâ agalâk.” dâmbo pando âlepŋe akmâ agalep.
6 Agato Parisaio luâkŋe arim humoyeŋe kotŋe Herote yâkgât tembe lokolupŋe olop mendugum hin magaŋgiyi, “Nen gain gain akmâ Yesu kondenŋe mombiap.” dâyi.

Yesuŋe luâk âmbâle dondâ makyeŋgiep.

7 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe meyekto Galilaia bâtgum dâtŋângen ariyi. Arimbiâ Galilaia hânângenba luâk dondâ Yesugât den nâŋgâyigât eknerâm togoyi.
8 Togom luâk dondâ siâ siâ Yudaia hânângenba akto Yerusalem kepianba akto Idumaia hânângenba akto Yodaŋ tu bikenba akto kepia lâuwâ kotyetŋe Tiro akto Sidoŋ aregenba luâk âmbâle dondâ yâkgâlân togoyi.
9-10 Hârok togom mendugum kinbiâ Yesuŋe emelâk luâk âmbâle dondâ heŋgem yeŋguep aregât luâk âmbâle dondâŋe howaim âlepŋe akberâm togoyi. Togom papalakmâ kombâigât waŋga are membiâ gutmâ enemŋânâk kilâkgât hoŋ bawalupŋe makyeŋgiep.
11 Makyeŋgimbo sop ain sinduk baniara arekŋe togo ekmâ hânân gem kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Gâ Anutugât nanŋe.” dâmbiâ
12 ainâk kârikŋeâk konmâ den yeŋguep. Den yeŋgum hin makyeŋgiep, “Ya maktâi are lâuwâŋe bo makbei. Patnande sambelewopgât bo makyeŋgiwei.” dâep.

Yesuŋe aposololupŋe meyegep.

13 Akto Yesuŋe gimbâŋân âgâwerâm akto luâk âmbâle dondâ olop âgâyi. Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe bikŋe nunaet dâtâŋe dâm yeŋgonlep. Yeŋgondo enemŋân ba tali.
14 Ba tatbiâ âmâ ikiŋe olop manbaigât akto huŋgunyeŋgimbo den patŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâwaigât yeŋgonlep.
15 Akto sinduk baniara bâleŋe watyeŋgiwerâm manbaigât luâk keiân lâuwâ meyegep.
16 Amâ kotyeŋe hin. Simoŋ kotge irakŋe gogonbe dâm Petoro dâm kolep.
17 Akto Sebedaio nanlogâtŋe kotyetŋe Yakobo akto Yohane, kârikŋe akmandatgât kotyetŋe Boanerges yetkolep aregât purikŋe amâ himbim kururuŋdâp.
18 Anderea, Pilipo, Batolomaio, Mataio, Toma, akto Alipaiogât nanŋe kotŋe Yakobo, Tandio, akto luâk siâ Roma yeŋgât hâkâŋ agi areyeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Simoŋ
19 akto kepia siâ kotŋe Karioto ain gâtŋe siâ aregât kotŋe âmâ Yudasi arekŋe manmâ beirâŋângen Yesu gasa agaŋep.

Yesuŋe Anutugât wâtŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyegep.

20 Gimbâŋânba gem Yesu olop emelan âgâmbiâ luâk âmbâle dondâ arekŋe togo turuŋyekbiâ Yesugât hoŋ bawalupŋande hin dâyi, “Luâk âmbâle dondâ irekŋe emet pikbiâ âmâ gain gain sot nemberen?” dâyi.
21 Hain dâmbiâ Yesugât ginbailupŋande den are nâŋgâm hin

dâyi, “Yesu nâŋgâ nâŋgâŋe gulip akto aregât arim mene.” dâyi.
22 Akto Mosegât den kepikmâ makyeŋgimini are Yerusalem kepianba togoyi arekŋe hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋe yeŋgât humoyeŋe kotŋe Besebulu arekŋe Yesu kautŋân mendo yâkgât kârikŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmap. Akto sinduk humoyeŋande tângombo sinduk baniara bâleŋe watyekmap.” dâmbiâ nâŋgâep.
23 Aregât yeŋgondo togombiâ den ginŋe ginŋe siâ siâ makyeŋgiep, “Sinduk baniara humoyeŋe Niambi arekŋe ikiŋe kâmotlupŋe watyekmap dâine yâk akto ikiŋe kâmotlupŋe bo akbâi.
24 Akto luâk kepia konokŋe potalakmâ hanâk hanâk agumbiâ kepia are pum yembop.
25 Me kâmot siâ aregât luâkŋe potalakmâ gasa hanâk aganŋgimbiâ âmâ kâmot are bo akbiap.
26 Me Niambigât sinduk baniaralupŋande potalakmâ agumbiâ dâine Niambi kârikŋe bo miawaganŋbop. Akto Niambi akto kâmotlupŋe bo akbâi.
27 Me luâk siâŋe luâk kârikŋe siâgât emelan âgâm wan me wan kâmbu meaŋberâm akbiap. Hain akmâ gain gain memberâm yoŋâk âgâmbo amboŋe asiŋ yendo tâkŋe keiŋe bâtŋe hikom pando yendo âmâ âlepŋe wan me wan ekmâ pitiwiap.

28 Aregât den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâ bâleŋe mem manmai bâleŋe me Anutugât kot mem bâlianŋmâ sârek konmai aregât dosa Anutuŋe kutigitbiapgât dop tatâp.
29 Gârâmâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe amâ bâleŋe dâm makmâ bâlianŋmâ sârek konbiap âmâ luâk aregât dosa Anutuŋe pulianŋbiapgât dop bo yendâp. Anutugât Heakŋe amâ bâleŋe dondâ dâmbo âmâ dosa are ekmâ hainâk yeanâk.” dâep.
30 Yesuŋe Anutugât Heakŋe aregât kârikŋân kinmâ âi mendo ekmâ yâkŋe nâŋgâm hilip koyi aregât den hain makyeŋgiep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

31 Den hain dâm makyeŋgimbo memeŋe emilupŋe togom betgen kinmâ, “Teunenŋe ge.” dâm siâ huŋgunaŋi.
32 Huŋgunaŋbiâ gambo luâk âmbâle Yesu ketokmâ emelan tali arekŋe Yesu hin magaŋi, “Memege emilupge betgen kinmâ kulâgât giŋdâi.” dâyi.
33 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Niŋema memene me emilupne aktâi?”
34 Hain dâm turuŋaŋmâ tali are yekmâ hin dâep, “Nâŋgât memene akto emilupne garilupne amâ ire.
35 Akto Anutugât lau lokomai yeŋe âmâ nâŋgât memene akto emilupne akto garilupne aktâi.” dâm makyeŋgiep.

4

Anutugât den aregât dâp.

1 Yesuŋe hilâm siân bâtgum ginŋân gem den pat âlepŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim âmâ luâk âmbâle dondâ togo mendugumbiâ âmâ waŋgan âgâep. Luâk âmbâle togoyi are bâtgum dâtŋân kinbiâ makyeŋgiwerâm waŋga siân âgâm getek baep.
2 Bam bâtgum ginŋân kinmâ den ginŋe dondâ makyeŋgiep. Are hutŋân den ginŋe siâ hin makyeŋgiep,
3 “Luâk siâŋe seŋgo alekŋe are hânân urutmâ âiângen ariep.
4 Hain akmâ arim uruto alekŋe bikŋe âmâ dâwân ge yiep are âmâ lâutŋe dowâk togo nem meteyi.
5 Dâ bikŋe âmâ hân bawalawân ain ge yiep arekŋe pâtkombo kâmŋe dowâk gambo
6 dewutâ kârikŋe pando kândârâŋe tâlâwâkgât dipkom moep.
7 Dâ bikŋe âmâ hele hewukŋe humo yiep are hutŋân ge yiep arekŋe sopŋân pâtkom kâmŋe gambo hewukŋe âkâ hainâk gam kârikŋe akmâ sot tigimbo bunŋe bo agep.
8 Akto seŋgo alekŋe bikŋe âmâ hân kelurâ ain ge yiep are biknande

pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe agep. Dâ bikŋande âmâ pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe dondâ agep. Akto bikŋande âmâ pâtkom agatmâ bunŋe humomo âlepŋe dondâ akmâ bikŋe hârok ewangiyegep.

9 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbei." dâep.

Sot kâmelep aregât keiŋe.

10 Akto luâk âmbâle hârok arim metembiâ bikŋe konok konok kili are akto hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ arekŋe Yesu hin aikoyi, "Den ginŋe maknengiât are keiŋe gain gain?" dâyi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,

11 "Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe makyeŋgiân. Gârâmâ luâk bikŋe Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai aregât den ginŋe ire makyeŋgiân.

12 Anutuŋe makto siâŋe kulemgoep are bikŋe hin tatâp,

> "Luâk bikŋe ondopyeŋe mem gisapkom âmâ bo nâŋgâmai. Akto dewunyeŋe mem tigim âmâ bo ekmai. Amâ hingât. Biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ dosayeŋe puliyeŋgiwomgât den bo heŋgemgomai." Anutuŋe hain dâep

are bunŋe agâk dâm luâk hainare yâk den ginŋeâk makyeŋgiman.

13 Akto yeŋe âmâ den ginŋe nâŋgâm heŋgemgomai dâre bo nâŋgâm heŋgemgomai aregât gain gain maktere âmâ âlepŋe nâŋgâwai? Den ginŋe maktân aregât keiŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

14 Luâk sot koaŋe urutmâ manmap arekŋe âmâ Anutugât den pat are makyeŋgimap.

15 Dâ koaŋe dâwân giep are âmâ wan? Hân are âmâ luâk manmai ire. Gârâmâ luâk siâ den âlepŋe aregât nâŋgâmbo amâ ainâk sinduk baniara yeŋgât humoyeŋe kotŋe Niambi arekŋe dowâk togo den âlepŋe biwiŋân kinmap are kondo momap hainare. Akto hanyeŋe purik katbop dâm den âlepŋe are mem heambukmâ gem arimap.

16 Dâ koaŋe kât kakŋân palepgât maktân are âmâ luâkŋe hin akmai. Luâk are âmâ hân aregât dop hainare yâkŋe âmâ Anutugât den âlepŋe nâŋgâm manmâ heroŋe akmai.

17 Akto hanyeŋân kândârâŋe bo yeyeŋgimapgât sop pâŋ konok mem manbai gârâmâ Anutugât dengât gasa akto bugâ miawakto ainâk hamep akmâ den are hepunmai.

18 Dâ koaŋe hele hewukŋe yiep are hutŋân palep. Hân aregât dopŋe âmâ luâkŋe akmai. Luâkŋe den nâŋgâm kinmâ manmâ âmâ

19 benŋe manman iregât hanokoakmâ âmâ hângât siâ me siâ aregât egâlianŋ gogâleaŋ akmâ puli sikumgât ukenŋe akmâ aregât egâlianŋmai. Arekŋe gem biwiyeŋân den aregât hanyeŋân tigimbo bunŋe bo miawakmap.

20 Dâ hân âlepŋân urulep hân aregât dop âmâ luâkŋe aktâi. Yâk âmâ luâk âmbâleŋe Anutugât den pat âlepŋe mem manmâ agak meme âlepŋe akmâ manbiâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akmap. Dâ bikŋande nâŋgât den lokomai are âmâ agak meme âlepŋe akmai. Dâ bikŋande hain akmâ agak meme âlepŋe dondâ akmai. Dâ bikŋande âmâ agak meme âlepŋe hârok penâyeŋgimap." Yesuŋe hain dâep.

Pagaleŋaet dop.

21 Yesuŋe luâklupŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, "Kâlâp ululunŋe emet kâlegen mem âgâm kau kakŋân katmaen. Amâ emet kâleŋe pagaleâk dâm âmâ kau kakŋân katmaen. Akto hândâk akbop dâm âmâ umbâ kâlegen bo katmaen. Me dâgâmŋe bo tigimaen.

22 Siâ me siâ tiwâk yemap are yem bo yembiap. Are Anutuŋe mem miap panbiap. Dâ siâ me siâ akmâ totokom heambukmai are gai hainâk yem bo yembiap. Are mem hulaŋmâ metewiap.

23 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbei.
24 Amâ den siâ me siâ hokboâk hokboâk nâŋgâm potatmâ manbei. Yeŋeak siâ me siâ akmâ mem yeŋgiwai âmâ dop hainâk Anutuŋe gai hainagâk purikatyeŋgiwiap. Akto areâk bo. Umatdâk yeŋgiwiap.
25 Akto luâk siâ wan me wan lokomap me nâŋgâmap are damun akmâ mando âmâ hâmbâi Anutuŋe humoâk waŋbiap. Dâ luâk siâŋe wan me wan bâlensiâ mem manmap are Anutuŋe bâtŋânba keŋgoŋmâ membiap." dâep.

Sot pâtkomap aregât den ginŋe.

26 Hain dâm kinmâ siâ hin makyeŋgiep, "Anutuŋe damunyeŋe akberâm akmap aregât dopŋe hin. Luâk siâŋe arim wan me wan koaŋe kâmetmap.
27 Akto golâ manmâ me yem mando koaŋe arekŋe hogoakmâ kâmŋe gamap. Akto luâkŋe aregât keiŋe bo ekmap.
28 Hân arekŋeak tângombo hogoakmâ ulik gulik kâmŋe gamap. Hamiŋân esenŋe katmap. Hamiŋân bunŋe miawakmap. Akto bâiŋe âmâ bunŋe humo miawakmâ âlim yemap.
29 Âlim yendo âmâ ainâk luâk arekŋe, "Emelâk bunŋe akmâ âlim yendâp." dâm âmâ tâwât mem arim oremap." dâep.

Lâwin koaŋe aregât den.

30 Hain dâm siâ hin makyeŋgiep, "Anutuŋe damunyeŋe akmapgât dâpŋe gain gain makyeŋgire nâŋgâwerâi? Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe âmâ hin.
31 Lâwin koaŋe bâlensiâ lâwin bikŋe koaŋyeŋe aregât bikŋân gegeŋe akmap.
32 Gârâmâ koaŋe ire âmâ kâmetenŋe humo akmâ siânba ewangiyekmâ lâwin humomo akmap. Akto aregât bât bâtŋân lâutŋe togo tatmai." dâep.
33 Yâkŋe den keiŋe keiŋe hârok makmâ den âlepŋe are luâk âmbâle hârok togombiâ den ginŋân makyeŋgim malep. Akto luâk âmbâle bikŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe dopŋân makyeŋgim malep.
34 Dâ den miawâk âmâ bo makyeŋgiep. Gârâmâ hoŋ bawalupŋe olop yeŋeâk manmâ âmâ Anutugât den aregât keiŋe are makmâ miawak yeŋgiep.

Yesuŋe seru magaŋdo sândugiep.

35 Sop ainâk emet dâgâmbo hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Nen bâtgum biken arine." dâmbo
36 luâk âmbâle dondâ are hepun yekmâ waŋgan âgâm ariyi. Waŋgan arimbiâ waŋga siânba watyekbiâ olop ariyi.
37 Bâtgum biken ariwerâm akbiâ âmâ seru humo togombo bâtgumŋe kaulem waŋga kâlegen gembo pikberâm agep.
38 Akto Yesu âmâ waŋga hamiŋângen dâgâmŋe kautŋe korânŋe katmâ asiŋ yem tato hoŋ bawalupŋande goaŋbiâ agato hin dâyi, "Haruân gewerâm akten aregât nengât okotge nâŋgât me bo?" dâyi.
39 Hain dâmbiâ agatmâ kinmâ seru hin magaŋep, "Nâŋâgâ." dâmbo nâŋâgâep, "Seru nâŋâgâ." dâmbo nâŋâgâmbo harugât magep, "Bâin nâŋâgâm yeâk." dâmbo haru nâŋâgâm yiep.
40 Seru akto haru nâŋâgâm yembela hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Wangât hamep aktâi? Bo nâŋgâniŋmâ kepilâm manmâ gayi mon?" hain dâm makyeŋgiep.
41 Hain dâmbo hamep dondâ akmâ ongâyeŋe hogombo magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Ire luâk me wano? Seru akto bâtgum yetgât makto lauŋe lokoat ire gain gain aktâp?" dâyi.

5

Yesuŋe sinduk baniara watyekto bau yeŋgât biwi yeŋân geyi.

1 Yesu akto hoŋ bawalupŋe waŋgan arim bâtgum hâtikom kepia siâ kotŋe Gerasene ain togoyi.
2 Togom waŋganba sopanmâ âgâmbiâ luâk siâ sinduk baniara

bâleŋande kautŋân miep arekŋe Yesu egep.
3 Luâk are sum kâlegen manminep. Akto hân dâpŋân manminep. Hain akmâ manmâ metŋe akto kepia aregât ambolupŋande tâkŋe keiŋe bâtŋe hikom mendugumini. Hain akbiâ bo akminep.
4 Luâkŋe hilâmŋe hilâmŋe keiŋe bâtŋe dâgâm mendugumbiâ tâk hâreminep. Akto tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe dâgâmbiâ oloŋ akmâ âi humo mem hâreminep. Akto siânbaŋe gala katberâm togombiâ kârikŋe akto hepunmini.
5 Luâk sinduk baniara bâleŋande kautŋân miep arekŋe hilâm hândâk ârândâŋ sumân me tâumŋân yem agatmâ kamboŋmâ manminep. Akto kât pitim ikiŋe aguminep.
6 Akto Yesu togombo luâk arekŋe Yesu kâlewângen togom mando ekmâ yâkgâlân pârigim togom enemŋân kâŋgoep.
7-8 Kâŋgom kindo Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe aregât hin dâep, “Gâ luâk iregât biwiŋânba hepunmâ ari.” dâmbo luâk arekŋe kamboŋmâ indem hin dâep, “Yesu, gâmâ Anutu Humogât nanŋe. Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ agâkgât nâŋgât den loko. Gâ hâk hilâlâm âi bo niŋ.” dâep.
9 Hain dâmbo hin magaŋep, “Kotge niŋe.” dâm aikombo, “Nâ kotne dondâ. Nen dondâ manden aregât kotne dondâ.” dâep. Hain dâm kârikŋe akmâ hin ulilaŋep,
10 “Sinduk baniara bâleŋe are watyekmenâ kâlewângen bo ariwerâi.” dâep.
11 Akto hân are pelepŋân bau dondâ siâ hemem kautŋe tete tâmut nem mali.
12 Akto sinduk baniara dondâ arekŋe hin magaŋi, “Maknengimenâ nen bau yeŋgât biwiyeŋân gene.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ nâŋgâ yeŋgim, “Hepunŋet.” dâmbo luâk aregât kautŋânba hepunmâ âgâm bau yeŋgât biwiyeŋân geyi. Gembiâ bau arekŋe sân sân mem hemem kautŋânba tu bâtgum humoân gem tu nem metem moyi. Akto bau are getek bo. Dondâ 2,000 hain are geyi.
14 Gembiâ yekmâ damunlupyeŋande arim kepia ewumâk ewumâk talep aregât ambolupŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ ekberâm togoyi.
15 Yesugâlân togo ekberâmbiâ luâk sinduk baniara bâleŋe dondâŋe kautŋân memini are nâŋgâ nâŋgâŋe hulaŋ akto hâk peke lalakmâ âlepŋe tato togom egi. Hain akmâ tato luâk âmbâle togoyi arekŋe ekmâ hamep akmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.
16 Ulik gulik egi arekŋe Yesuŋe luâk are wan agaŋep akto baugât pat are makyeŋgimbiâ nâŋgâm Yesu hin magaŋi,
17 “Arimân in nengât hânân ire bo manben.” dâm wârakmâ hâwâtbiâ ariep.
18 Arim waŋgan âgâmbo luâk sinduk baniaraŋe mem hepuli arekŋe hin dâep, “Nâ gâ olop arire.” dâep.
19 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe hin magaŋep, “Bo. Kepiagângen arim ginbailupge olop manmâ Anutuŋe okot nâŋgâ giŋdâp iregât makyeŋgiwen. Akto Anutuŋe gâŋgâlân kulem humo mem heŋgem guguâp iregât pat luâklupge makyeŋgiwen.” dâm dengoep.
20 Hain dâmbo purik katmâ arim Yesuŋe wan agaŋep aregât denŋe kepia bât biken hârok ain makyeŋgim malep. Makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ dâtŋe akto bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.

Yesuŋe dâmbo den emetŋaet damun luâk siâ yâkgât baratŋe siâ momoŋânba agalep.

21 Yesu akto hoŋ bawalupŋe purik katmâ togom waŋganba sopanmâ gem nupiân kinbiâ luâk âmbâle dondâŋe ekberâm togo menduguyi.
22 Hain akmâ kinbiâ den opmânŋaet damun siâ kotŋe Yairo, arekŋe togom ekmâ enemŋân tatmâ kâŋgoep.
23 Hain akmâ kârikŋe akmâ hin magaŋep, “Baratne momberâm aktâp. Gâŋe gutmâ bâtgande howaimenâ âlepŋe agâk.” dâep.

24 Hain dâm maganjdo nâŋgâm olop
ariyiat. Arimbela luâk âmbâle biwirâ
Yesu ekberâm togo ewumâk kinmâ
olop ariyi.
25 Yesu watmâ arimbiâ are yeŋgât
hutyeŋân âmbâle siâ ariep. Yâkgât
keiŋe hin. Âmbâle yeŋgât dewutâ
gambo kundat akmai dop hain bo ak-
minep. Hilâm ârândâŋ gembo mando
hombaŋ keiân lâuwâ bo agep.
26 Hain akmâ manmâ dokta
yeŋgâlân arimbo kundatŋe bo
agâkgât âi membiâ bo akto kundat
humo akto malep. Akto kundatŋe
bo agâkgât puli are dokta yeŋgimbo
puli bo akto kundat hainâgâk yendo
hombaŋ keiân lâuwâ akto humo
akmâ hainâk yiep.
27 Hainâk manmâ Yesugât patŋe
nâŋgâm luâk âmbâle arimbiâ are
hutyeŋân arim Yesu howaiwerâm
agep.
28 Arim hin nâŋgâep, “Nâ sâŋgumŋeâk
howaim âlepŋe akberân.” dâep.
29 Hain nâŋgâm howaim ainâk
âlepŋe akto nâŋgâep.
30 Âlepŋe akto Yesuŋe hin nâŋgâep,
“Siâŋe togom nâŋgât kârikŋene mem
âlepŋe aktâp.” dâm nâŋgâm purik
katmâ hin aiyeŋguep, “Nâŋgât sâŋgum
niŋande howaiâp?” dâep.
31 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande
hin maganji, “Luâk âmbâle dondâ
howai gekbiâ nâŋgât are konokŋe bo
howai gektâp. Wangât hain maktât?”
dâyi.
32 Hain dâm maganjbiâ yâkŋe
purikatmâ âmbâle are ekberâm
wâragep.
33 Akto âmbâle kundat bo aganjep
arekŋe nâŋgâm hamewakmâ hâkŋe
sân sân mendo togom enemŋân
kâŋgom ikiŋe keiŋe hârok maganjep.
34 Hain akmâ maganjdo nâŋgâm
hin maganjep, “Meŋ, nâŋgâniŋdâtgât
nâ hin makginjbe. Kambiamge
sândugembo arim hâk hilâlâm bo
nâŋgâm manben.” dâep.
35 Hain dâm maganjmâ kindo luâk
bikŋande Yairo aregât emelanba
togom hin dâyi, “Baratge mondâp
aregât Humonennje bo hâwâtmenâ
inâk talâk.”
36 Hain dâmbiâ nâŋgâm Yesuŋe den
opmânŋaet damun are hin maganjep,
“Biwige nâŋgâlân katmâ âmâ bo
hamewak.” dâep.
37 Hain dâm siânba hepun yekmâ
Petoro, Yakobo, akto Yakobogât
eminje Yohane, areâk meyekto ariyi.
38 Arim den opmânŋaet damun
aregât emelan penianji. Emelan
togombiâ luâk âmbâi gulip tatmâ
umbi mem âgâ indem tali.
39 Hain akmâ tatbiâ emet kâlegen
âgâm yekmâ hin makyeŋgiep, “Ye
wangât togo indem tatâi? Âmbâi sit-
nan ire bo mondâp âmâ yân asiŋ
yendâp.”
40 Hain dâmbo nâŋgâm giriŋaŋi.
Giriŋbiâ âmâ Yesuŋe, “Ekeŋet.” dâm
watyekto betgen ge kili. Kinbiâ
âmbâi sitnan aregât memeŋe eweŋe
akto hoŋ bawalupŋe âlâwu oloŋyekto
âmbâi sitnan aregât ginŋân guli.
41 Gutmâ âmbâi sitnan aregât
enemŋân kinbiâ bâtŋân mem ikiŋe
denân hin dâep, “Talita kumi.” dâep.
Amâ den purikŋe hin, “Âmbâi sitnan
makginjdere agat.” dâep.
42 Hain dâmbo ainâk agatmâ bam
gulep. Âmbâi sisik are âmâ hombaŋŋe
keiân lâuwâ. Akto luâk âmbâle arekŋe
ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igiyi. Akto
âmbâi sisik arekŋe âlepŋe akmâ bam
guto aregât hin dâep,
43 “Iregât bo makyeŋgiwei.” dâm
kârikŋe makmâ hâreyeŋgiep. Hain
akmâ âmbâi sitnan aregât hin
dâep, “Sot om waŋbiâ neâk.” dâm
makyeŋgiep.

6

Nasarete kepian gâtŋande Yesu hâkâŋŋe agi.

1 Ainba Yesuŋe ikiŋaet kepian ariw-
erâmbo hoŋ bawalupŋe olop ariyi.
2-3 Arim manbiâ âmâ âi bo mem
sopŋe miawakto den opmânŋân
âgâm den makyeŋgiep. Makyeŋgimbo
âmâ luâk âmbâle dondâŋe nâŋgâmbiâ
dâtŋe akto hin dâyi, “Luâk ire amâ in

gâtŋe. Ulikŋân emet ketugum manminep akto memeŋe âmâ Maria, akto emilupŋe âmâ kotyeŋe Yakobo, Yose, Yudasi, akto Simoŋ, akto garilupŋe nen olop in manmaen aregât yâkgât keiŋe nâŋgâmaen ina niŋande kulem keiŋe ire hekalaŋep. Nâŋgâ nâŋgâŋe humo akmap ire yâgâtenba mem togoep. Kulem mendo nen ekmâ kambiamnenŋe agatâp." dâm bâtyeŋe igim kili. Hain dâm nâŋgâmbiâ kambiamyeŋe bâliep. Hain akmâ Yesu ingâtŋe dâmbiâ

4 aregât hin makyeŋgiep, "Luâk siâŋe kepia biken biken arim Anutugât keiŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ humo akmap. Dâ ikiŋaet kepia me emetŋân arim ginbailupŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ gemap." dâep.

5 Hain dâm âmâ kundatdâ konok konok meyekto âlepŋe agi.

6 Akto Yesugât nâŋgâmbiâ giep aregât Yesuŋe nâŋgâmbo dâtŋe agep. Hain akmâ ikiŋaet kepia hepunmâ kepia siân siân arim kepia are ambolupŋe den pat âlepŋe makyeŋgiep.

Yesuŋe aposololupŋe huŋgunyeŋgimbo âi keiŋe kali.

7 Kepia siân siân arim hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are lâuwâk lâuwâk huŋgunyeŋgim hin makyeŋgiep, "Makyeŋgire nâŋgâŋet. Kepia siân siân arim nâŋe meme akyeŋgire nâŋgât kâriknân kinbai. Aregât huŋgun yeŋgire lâuwâk lâuwâk akmâ kepia siân siân arim âmâ sinduk baniara bâleŋe watyeŋgiŋet.

8 Akto ariwaiân âmâ sot me ito me puli sâŋgum dondâ bo mem ariwei.

9 Akto kei peke luguakbai are akto sâŋgum luguakbai arekŋe konok hâkyeŋân tatbiap akto tânagum ariwaigât huwan konokŋeâk panmâ tânagum sâŋgum konogâk lugu akmâ ariwei.

10 Akto ariwaiân kepian arim âmâ emet konogân asiŋ yembei. Akto emet hanâk hanâgân bo âgâm manbei.

11 Dâ kepia siân arimbiâ wan me wan denŋe makyeŋgimbiâ âmâ nâŋgâmâk bo akmâ gasa akyeŋgimbiâ âmâ ariwerâmân Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwiap aregât dop akmâ keiyeŋân hamaŋ siâ tatbiap are tâlim pulimbiâ gewiap." dâm lâuwâk lâuwâk huŋgunyeŋgiep.

12 Hain dâm huŋgun yeŋgimbo lâuwâk lâuwâk akmâ arim luâk âmbâle hin makyeŋgiyi, "Bâleyeŋe makmâ miawakmâ âmâ hepunŋet." dâm makyeŋgiyi.

13 Akto sinduk baniara bâleŋe watyeŋgim mali. Arim hain akmâ manmâ makyeŋgimbiâ luâk kundatdâ togombiâ lâwin hâŋemŋe puliyekmâ âlepŋe akŋet dâmbiâ âlepŋe agi.

Heroteŋe makto Yohane kombiâ moep.

14 Yesugât hoŋ bawalupŋande hain akbiâ pat arekŋe sambelembo luâk dondâŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm âmâ biknande Yesugât hin dâyi, "Yohane tu puli yeŋgiep are luâk kembu nenŋe Herote, yâkŋe kondo moep arekŋe sumânba agatmâ mandâp. Luâk ire Yohane moep arekŋe golâ akmâ agatmâ yu mandâp ire." dâyi.

15 Hain dâmbiâ biknande Yesugât patŋe nâŋgâm hin dâyi, "Propete luâk kotŋe Elia arekŋe purik katmâ gem mandâp." dâyi. Dâ biknande âmâ hin dâyi, "Propete luâk ulikŋân moyi are yeŋgâlân gâtŋande mandâp." dâyi.

16 Akto Heroteŋe hin dâep, "Yohane hanŋe hâreân arekŋe momoŋânba agatmâ mandâp." dâep.

17-18 Aregât keiŋe hin. Herote are akto luâk siâ Pilipo, emiteu are tatminiat. Akto ulikŋân Pilipo arekŋe âmbenŋe kotŋe Herodia miep. Mendo âmâ âmbâle arekŋe luâkŋe Pilipo hepundo kandâŋe Herote, are olop meakbela aregât Yohaneŋe nâŋgâm hin dâep, "Den kârikŋe kom kandâge memenâ bâliâp." dâep.

19 Hain dâmbo aregât âmbâle Herodia arekŋe âmâ Yohanegât nâŋgâm bâlim gain gain akmâ kombe dâm âsim manminep. Komberâm nâŋgâm

kinmâ luâkŋe hâwâto kala busi kâlegen kato talep.

20 Dâ luâkŋe Herote arekŋe âmâ Yohanegât den are nâŋgâm han lâuwâ akmâ hin nâŋgâep, “Luâk ire âmâ Anutugât lauŋe lokom agak meme âlepŋeâk mem manmap.” dâm denŋe nâŋgâm heroŋe akmâ benŋe han lâuwâ agep. Hain akmâ luâk âlepŋe dâm damunŋe agep.

21 Hain akmâ Herote miawagepgât sopŋe akto luâk kembu akto tembe lokolupŋe yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk kautŋe kautŋe me Galilaia yeŋgât humoyeŋe mendugu yekmâ sot om yeŋgiep.

22 Sot om yeŋgimbo mendugum nem tatbiâ âmbenŋaet baratŋe âmbâi sigan arekŋe hutyeŋân kinmâ kep keŋgu koep. Hain akto âmâ kambiam yeŋe âlepŋe akto aregât Heroteŋe hin dâep, “Barat, wan me wangât nâŋgâm makniŋmenâ nâ âlepŋe giŋbian.

23 Anutugât dewunŋân makgiŋdere nâŋgâ. Wan me wan ekmâ ulitniŋmenâ are âlepŋe giŋbian. Amâ nâŋgâ yâkŋe hân niŋâk dâm ulit niŋmenâ are âkâ bikŋe potatmâ giŋbian.”

24 Hain dâm maganŋdo âmbâle arekŋe arim memeŋe hin maganŋep, “Luâkgande wan me wan hârok niŋberâm aktâp aregât wangât ulilaŋbe?” dâmbo memeŋande hin dâep, “Luâk tu puli keiŋe kalep kotŋe Yohane, aregât kautŋe hârem niŋ dâmenâ hârem giŋâk.” dâep.

25 Hain dâm maganŋdo âmbâle sigan arekŋe pârigim luâk kembugâlae arim ulilaŋmâ hin dâep, “Gâ Yohane hanŋe hârem kautŋe kondoân katmâ niŋ.” dâep.

26 Dâmbo âmâ luâk kembu are biwiŋe dondâ bâliep. Dâ magep are Anutuŋe nâŋgâep aregât nâŋgâm den koko bo agep. Akto luâk tali are yeŋgât dewunyeŋân denŋe gewopgât magep hain agep.

27 Hoŋ bawaŋe siâ tâwât amboŋe are huŋgunaŋdo tâwât mem arim kala busi kâlegen âgâep.

28 Âgâm Yohanegât hanŋe hârembo mondo kautŋe kondoân katmâ mem gutmâ âmbâi sigan are waŋep. Waŋdo mem memeŋalae lokom ariep. Lokom arim memeŋe waŋdo miep.

29 Mendo âmâ Yohanegât hoŋ bawalupŋande pat are nâŋgâm ari hâkŋe mem hangoyi.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

30 Yesugât hoŋ bawalupŋe kepiaŋe kepiaŋe arim den pat âlepŋe are makyeŋgim manmâ purik katmâ Yesugâlân togoyi. Yâkgâlân mendugum kinmâ wan me wan agi me den makyeŋgiyi aregât pat hârok mem magaŋi.

31 Akto sop ain luâk âmbâle dondâŋe Yesu ekberâm togom ekmâ purik katmâ ariyi. Hain akbiâ aregât hoŋ bawalupŋande hin magaŋgi goaŋgi agi, “Gulip nengumbiâ gain gain sot nemberen.” dâyi. Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, “Bâin pumângen arine. Luâk dondâŋe togombiâ aregât pumângen nenŋeâk ari manmâ hâk mem biwiyeŋe sândugeâk.” dâep.

32 Hain dâmbo yeŋeâk waŋgan âgâm pumângen ariwerâm akmâ ariyi.

33 Arimbiâ luâk âmbâle kepia siânba siânba togoyi arekŋe yekmâ nâŋgâm yâkŋe soŋ dowâk pârigim bâtgum ginŋân togoyi.

34 Togom kinbiâ waŋganba sopanmâ gem yekmâ hin dâep, “Luâk âmbâi dondâ ire yeŋgât damun bo mandâi.” dâm okotŋe nâŋgâep. Hain akmâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.

35 Makyeŋgim kindo emet dâgâwerâm akto hoŋ bawalupŋande hin dâm maganŋi, “Ire âmâ pumângen mandenŋe dewutâ gewerâm aktâp

36 aregât huŋgun yeŋgimenâ ariŋet. Hân iren aŋgim nene emetŋe bo kindâp aregât huŋgun yeŋgimenâ kepia siân siân arim ain sot puligom neŋet.” dâyi.

37 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋeak sot yeŋgiŋet.” dâmbo hin dâyi, “Nen gain gain lauge lokoweren? Luâk âmbâle kâmot ire

yeŋgât sot âmâ 2,000 kina hainŋe puligoenŋe ârândâŋ bo akyeŋgiwerâp aregât gain gain lauge lokoweren?" dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Yeŋgât sot amon tatyeŋgiâp? Ba ekmâ gutmâ makniŋŋet." dâmbo bam oyaŋmâ ekmâ gutmâ hin magaŋi, "Nengât sot momerâk akto iŋan lâuwâ tatâp." dâyi.
39 Hain dâmbiâ, "Hârok kâmot ikiŋeâk ikiŋeâk umiliŋ kakŋân ain ge tatŋet." dâep.
40 Hain dâmbo hainâk kâmot 50 âk hârok ain ain tatmâ ariyi.
41 Hain akbiâ sot are mem himbimân dewunŋe panmâ Anutu mepaiŋe miep. Hain makmâ sot are munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo potatmâ lokom bam luâk âmbâle tali are yeŋgiyi. Akto iŋan hainâk yeŋgiep.
42 Yeŋgimbo nem tepyeŋe pigep.
43 Nem tepyeŋe pikto hoŋ bawalupŋande pipiŋe haka keiân lâuwâ lugumbiâ pigep.
44 Akto luâk 5,000 hain arekŋe sot neyi.

Yesuŋe bâtgum kakŋân ariep.

45 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Yeŋe soŋ waŋgan âgâm Besaida kepian arimbiâ âkâ nâŋe luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgire ariŋet." dâep. Hain dâmbo hoŋ bawalupŋe waŋgan âgâm bâtgum biken kepia kotŋe Besaida ain ariwerâm akbiâ Yesuŋe luâk âmbâle ain kili are hin makyeŋgiep,
46 "Bâin ariŋet." dâmbo arimbiâ gimbâŋân âgâm ikiŋak Anutu magaŋmâ talep.
47 Hain akmâ tato emet dâgâmbo hoŋ bawalupŋe emelâk haru tânâmŋângen arim manbiâ Yesu ikiŋak gimbâŋânba gem bâtgum ginŋân kinmâ yegep.
48 Yekto seru humoŋe meyekto gain gain akmâ arine dâm âi humo mem tatbiâ emet hauŋberâm agep. Hain akto hândâk pipiŋe tatoâk bâtgum kakŋân tâlim tâlim ari ewangiyekberâm agep.
49 Hain akto hoŋ bawalupŋande ekmâ, "Hat sinduk togoâp." dâm hamewakmâ dâtyeŋe igim ongâyeŋe hogombo kamboŋi.
50 Hain akbiâ nâŋgâm ainâk hin dâep, "Nâŋe togoân. Bo hamewakŋet. Kambiamyeŋe sândugeâk." dâep.
51 Hain dâm waŋgan âgâmbo ainâk seru nâŋâgâmbo ekbiâ bimbiâk agep.
52 Akto sot munditmâ yeŋgiep aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgoyi dâine wan me wan aregât nâŋgâmbiâ dâtŋe bo akbop.
53 Bâtgum hâtikom metem Genesaret hânân togom waŋga hikombiâ kilep.
54 Kindo luâk âmbâle togom ainâk Yesu ekmâ nâŋgâyi.
55 Ekmâ nâŋgâyi aregât kepia ewumâk ewumâk ain purik katmâ pârigim arim kundatdâ temân katmâ lokoyekmâ togoyi. Hain akmâ kundatdâ yâgâten tatâi dâm undâgât yeŋgim arewa temân katmâ lokoyekmâ Yesugâlân togoyi.
56 Togom âmâ Yesuŋe kepia humo me bâlensiâ me pâloŋângen ain togom kilep aregen kundatdâ kâmotdâk katbiâ yembiâ Yesu ulilaŋmâ hin dâyi, "Gâŋgât sâŋgumge howaim âmâ âlepŋe akŋet." dâmbiâ, "Âlepŋe." dâep. Hain dâm kindo bikŋande howaimbiâ heŋgem yeŋguep.

7

Sotŋe biwinenŋe bo hilip komap.

1 Akto Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawagi are bikŋe Yerusalem kepianba togo Yesugâlân menduguyi.
2 Mendugum tatbiâ Yesugât hoŋ bawalupŋande bâtyeŋe bo pulim sot nembiâ yekbiâ ârândâŋ bo agep.
3 Amâ Parisaio luâk akto Yuda luâk yâk hârokŋe bâgilupyeŋe yeŋgât den lokom sot nemberâm akmâ bâtyeŋe pulimâk sot nemini.
4 Akto aŋgim nene emetŋânba purik katmâ togom hainâk tu puliak puliak bâlâk sot bo nem manmini. Akto areâk bo. Bâgilupyeŋe yeŋgât den

lokom umbâ akto kondo me sot kat katgât are tu pulimini.
5 Akto Yesugât hoŋ bawalupŋe yekbiâ ârândâŋ bo agepgât Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawagi arekŋe Yesu hin magaŋi, “Wei, hoŋ bawalupgande wangât bâgilupnenŋe yeŋgât den bo lokom bâtyeŋe tuân bo pulim yân sot mem nendâi?” dâm magaŋi.
6 Hain magaŋbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ulikŋân Yesaia arekŋe yeŋgât keiyeŋe nâŋgâm hin kulemgoep are tatâp.
Anutuŋe hin dâep, “Luâk kâmot irekŋe lauyeŋandeak gangerânekmâ maŋgannekmai. Dâ han biwiyeŋande âmâ hepun nekmâ sârekonekmai.
7 Nâŋgât den kârikŋe panmâ aregât dumŋân luâkgât den yânŋe are bunŋerâm makmâ kepikmai are nâŋgâm hâkŋeak nâŋgât kotne mem agatbiâ ektere yânŋe akmap.” dâep.
8 Yesaiaŋe hiaŋgi luâk yeŋgât hain kulemgoep aregât dopŋe akmâ ye Anutugât den are panmâ luâk yeŋgât den are lokom manmai.
9 Yeŋe yeŋgât dengât nâŋgâmbiâ humo aktâp. Dâ Anutugât den nâŋgâmbiâ geâp.
10 Aregât Moseŋe hin dâep, “Gâ memege ewege amukyetŋân manmâ den bâleŋe makyetkimenâ âmâ humomolupgande gugumbiâ mombiat.” dâep.
11 Gârâmâ yeŋe âmâ aregât den panmâ hin makmai, “Luâk siâŋe eweŋe memeŋe amukyetŋân tatmâ manmâ eweŋe memeŋe hin makyetkiwiap, Emelâk tânyetkuân gârâmâ hepun yelekmâ wan me wan yu yetkiwerân ire âmâ Anutugât pat katberân.
12 dâmbo nengât denŋe are mem kârikŋe ketugumbo memeŋe eweŋe bo tânyetkumbo ârândâŋ akbiap.” ye hain dâmai.
13 Ye hain dâm Anutugât den kombiâ gembo yeŋaet den makyeŋgimbiâ sambelem arimap are ârândâŋ bo akmap. Akto areâk bo. Siâ siâgât hainâk Anutugât den kom âmâ yeŋe den mem manmai.” Yesuŋe Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawakmini are hain makyeŋgiep.

Wan me wan bâleŋaet nâŋgâm makmaen arekŋe âmâ heleŋ bâleŋe aknengimap.

14 Yesuŋe hain dâm luâk âmbâle yekmâ siâkâ togoŋet dâmbo togombiâ hinâk makyeŋgiep, “Nâ makyeŋgire luâk âmbâle ye hârok nâŋgâŋet.
15 Wan me wan tepyeŋân gemap are âmâ kâmbokŋe bo akto bâleŋe bo akmap. Dâ den bâleŋe makmai arekŋe âmâ luâk mem bâliyekmap.
16 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbei.” Yesuŋe hain dâep.
17 Hain dâm luâk âmbâle hepunyekmâ emelan âgâmbo hoŋ bawalupŋande den ginŋe magep aregât aikoyi, “Hinŋe maktât are keiŋe gain gaingât maktât?” dâyi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
18 “Woe, ye nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâlâk mandâi hainare me? Wan me wan nembiâ tepyeŋân gemap arekŋe bâleŋe bo akmap. A bonâŋgâi mon?
19 Akto wan me wan nembiâ arekŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo tângomap, are yân tepyeŋân gem potalakto panmai.” dâep. Akto magep aregât keiŋe âmâ hin. Sot hârok âlepŋe akto nendenŋe bâleŋe bo akmap.
20 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin dâep, “Wan me wan bâleŋaet nâŋgâm makmai arekŋe âmâ heleŋ bâleŋe akyeŋgimap.
21 Luâkgât kambiamŋânba me hannŋânba hinâk gamap. Nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe me egâliaŋ keiŋe keiŋe me âiân kâmbu, me kuk heŋgân me âmbâle mem hepun hepun akmai.
22 Akto ukenŋe kotŋe siâ siâ bâleŋe hiaŋgi, âgâ âgâŋe bâleŋe me galagât hogo hogo me hâk mem agat agat me kopa agak meme.
23 Are hârok yu maktân irekŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋânba heleŋ bâleŋe akmâ luâk âmbâle hilip yeŋgumap.” dâep.

Âmbâle siâŋe Yesu ulilaŋep.

24 Hain dâm kepia are hepunmâ Tiro akto Sidoŋ ginŋân are yeŋgât hânân togoep. Togom siânbaŋe nâŋgât pat nâŋgâwâi dâm yoŋâk emet siân âgâep. Âgâmbo patŋande sambelem ariep.

25-26 Akto ainâk âmbâle siâ Girik âmbâle Siria hân aregât amboŋe arekŋe patŋe nâŋgâm togoep. Âmbâle aregât baratŋe sinduk baniara bâleŋe siâŋe kautŋân mendo tato aregât togoep. Âmbâle kepia siân gâtŋe arekŋe togom enemŋân kâŋgom ulilaŋmâ hin dâep, "Sinduk baniara bâleŋe watmenâ baratnaet kautŋânba hepunmâ ariâk." dâep.

27 Hain dâmbo hin magaŋep, "Nenŋe âmâ nanaŋ soŋ sot om yeŋgimaen. Nanaŋ sot bâlâk tatbâi dâm dua soŋ bo yeŋgimaen." dâep.

28 Hain dâmbo âmbâle arekŋe hin magep, "Kembu, bundâk maktât are nâŋgân amâ nanaŋlupnenŋande soŋ sot nem tatbiâ sot pipiŋe gembo âmâ duaŋe hanâk nemai."

29 dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, "Den hain maktât aregât nâŋgâ giŋdân. Gârâmâ gâ emetgân ari. Sinduk baniara bâleŋe arekŋe baratge emelâk hepundâp." dâep.

30 Hain dâmbo emetŋân arim sinduk baniara arekŋe baratŋe emelâk hepundo welamŋân yendo egep.

Yesuŋe makto luâk kopa den bo makminep siâ den magep.

31 Yesuŋe Tiro kepianba purik katmâ Sidoŋ kepia ewangim togo Galilaia bâtgum hâlâŋmâ kepia bât bip bip hârok tali are yeŋgâlân togoep.

32 Ain togombo luâk ondopŋe bokbokŋe kopa den bo makminep siâ tatminep are mem yâkgâlân kewugum arim bâtgande mem howai dâm ulilaŋi.

33 Hain dâm ulilaŋbiâ nâŋgâm kâmot humo hepun yekmâ kewugumbo ariyiat. Arimbela bâtŋande ondopŋân katmâ benŋe bâtŋân tâwutkom elewetŋân miep.

34 Hain akmâ âmâ himbimân ekmâ herâm, "Epata." dâep amâ den purikŋe ondopge pâroŋ âgâk hain dâep.

35 Hain dâmbo ondopŋe pâroŋ âgâm elewetŋe purik âgâmbo den agep.

36 Den akto biknande nâŋgâyi aregât, "Iregât pat bo makyeŋgiwei." dâep. Hain dâm makyeŋgimbo yâkŋe kârikŋe akmâ makbiâ sambelembo luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâyi.

37 Akto ekbiâ dâtŋe akto magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Wan me wan mendo ârândâŋâk hârok akmap. Ondopyeŋe bok bokŋe pâroŋ âgâk dâmbo pâroŋ âgâmap. Akto luâk denyeŋe bo yeŋgât makto den âlepŋe akmai. Akto kotŋe siâ siâ hârokgât makto âlepŋeâk hârok akmai." dâyi.

8

Yesuŋe luâk 4,000 sot yeŋgimbo neyi.

1 Sop ain luâk kâmot humo arekŋe lâuwâŋe Yesugâlân mendugum sot bâlâk tatbiâ hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,

2 "Gutŋet. Nâ luâk âmbâle ire yekmâ okot nâŋgân. Yâkŋe nâ olop mandenŋe hilâm âlâwu akto sot bâlâk mandâi.

3 Siânbaŋe hân kâlewângenba togoyi aregât huŋgun yeŋgire arim sotgât dâwân dewun biri yeŋguwop." dâep.

4 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin magaŋi, "Hân pumân ire aŋgim nene emetŋe bo tatâp aregât sot humo wanânba mem miawakmâ yeŋgiweren?" dâyi.

5 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Yeŋgâlân sot koaŋe amon kindâp?" dâmbo, "Nâmbulân lâuwâ." dâyi.

6 Akto "Luâk âmbâle hârok hânân tatŋet." dâmbo tatbiâ sot nâmbulân lâuwâ are mem Anutu mepaiŋe miep. Mepaiŋe mem sot are munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo kalem katmâ luâk âmbâle yeŋgiyi.

7 Akto iŋan amonsiâ talep arekâ mem hainâk Anutu magaŋmâ gâim potatmâ hoŋ bawalupŋe hin

makyeŋgiep, “Ire yeŋgiŋet.” dâmbo hain agi.
8 Luâk âmbâle arekŋe nem tepyeŋe pikto sot pipiŋe hânân giep are pitim haka nâmbulân lâuwâ lugumbiâ pigep.
9 Luâk 4,000 hain are sot are neyi. Akto huŋgun yeŋgimbo purik kali.

Yesuŋe kulem mendo eknegât makbiâ bo dâep.

10 Luâk âmbâle arekŋe arimbiâ ainâk hoŋ bawalupŋe olop waŋgan âgâm arim Dalimanuta kepian togoyi.
11 Ain togom waŋganba sopanmâ gembiâ Parisaio luâkŋe togom hin dâyi, “Makmenâ himbimânba kulem siâ miawakto ekne.” dâm magaŋmâ dop koyi.
12 Hain dâm hiaŋbiâ biwi umatŋe akto nâŋgâm herâm hin makyeŋgiep, “Kulem miawagâkgât egâliaŋmai amâ nâŋgâre ârândâŋ bo aktâp. Luâk âmbâle hârokŋe kulem gâlâk nâŋgâmai gârâmâ kulem siâ bo hekat yeŋgiwian.” dâep.
13 Hain dâm hepun yekto waŋgan âgâm bâtgum biken arim mali.
14 Waŋgan âgâm arim sotgât nelâm yeŋgimbo sot koaŋe konok waŋgan yiep.
15 Yendo hin makyeŋgiep, “Ye Parisaio akto Herote yâkŋe yeŋgât matuk pipikom nemai are nâŋgâm hanokoak akbei.” dâep.
16 Hain dâmbo yâkŋe den aregât keiŋaet pâpkom magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Ire âmâ sotgât nelâm nengimbo togoen aregât maknengiâp me gain?” dâyi.
17 Hain dâmbiâ nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye wangât hain dâi? Ye iregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoâi me? Hanyeŋe kârikŋe aktâp mon?
18 Ye âmâ ekmai amâ bo ekmâ nâŋgâmai. Akto nâŋgâmai amâ bo nâŋgâm heŋgemgomai. Ye wan me wan ekmâ nâŋgâm âmâ benŋe wangât dowâk nelâm yeŋgimbo manmai?
19 Nâŋe sot momerâk potatmâ luâk 5,000 yeŋgire nembiâ pipiŋe yendo membiâ haka amon ge pigep?” dâep. Hain dâm aiyeŋgumbo, “Keiân lâuwâ.” dâyi.
20 “Dâ sot nâmbulân lâuwâ kalem katmâ luâk 4,000 yeŋgire nembiâ pipiŋe yendo membiâ haka amon ge pigep?” dâmbo, “Nâmbulân lâuwâ.” dâyi.
21 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Aregât keiŋe boâk nâŋgâm heŋgemgoâi mon?” dâep.
22 Hain dâmbo Besaida kepian togoyi.

Yesuŋe dâmbo luâk dewunŋe bokbokŋe siâŋe hârok ekmâ metiep.

Togombiâ kepia ambolupŋande luâk dewunŋe bokbokŋe siâ mem Yesugâlân togom bâtŋande howaiâkgât ulilaŋi.
23 Ulilaŋbiâ luâk dewunŋe bokbokŋe are bâtŋân mem kepia ginŋângen ge kinmâ dewunŋân tâwutkom pulianŋmâ bâtŋe katmâ hin aikoep, “Wan me wan siâ ektât me bo?” dâep.
24 Hain dâmbo dewunŋe panmâ ekmâ hin dâep, “Nâ luâk yektere lâwin hinare akmâ arim togom tatâi.” dâep.
25 Hain dâmbo bâtŋande dewunŋân lâuwâŋe howaimbo luâk arekŋe âlepŋe akmâ dewunŋe pagalembo tâlâwâgân me kâlewân siâ siâ hârok ekmâ metiep. Hain akto Yesuŋe hin magaŋep,
26 “Gâ arim âmâ kepia humoân bo âgâm yoŋâk emetgân ariwen.” dâm magaŋmâ huŋgun aŋdo ariep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

27 Arimbo yâk hoŋ bawalupŋe olop Kaisarea Pilipo hân aregât kepia siâ siâ ewangiyekmâ ariyi. Arim manmâ hoŋ bawalupŋe aiyeŋgum hin dâep, “Luâkŋe nâŋgât keine gain gain dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ nâŋgâmai?” dâmbo hin dâyi,
28 “Siânbaŋe âmâ Yohane tu puli luâk are dâmai. Dâ siânbaŋe âmâ Elia dâmai. Dâ biknande âmâ propete siâ

dâmai." dâyi. Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,

29 "Dâ yeŋeak âmâ nâŋgât niŋe dâmai?" dâmbo Petoroŋe hin maganep, "Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmai are amâ gâ." dâep.

30 Hain dâmbo den kârikŋe hin makyeŋgiep, "Luâk bikŋe ire bo makmâ miawak yeŋgiwai." dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgiep.

31 Akto hilâm ain keiŋe katmâ den hinâk makyeŋgiep, "Luâk humomolupyeŋe akto sumbe kat kat luâk akto Mosegât den makmâ kepigi yâkŋe mendugum luâk akmâ geân nâ haminiŋmâ mem hâk hilâlâm niŋbiâ mondere hilâm âlâwu akto momoŋânba agatbian." dâep.

32 Den are makmâ miawak yeŋgimbo nâŋgâm Petoroŋe kuk akmâ Yesu ginŋângen kewugum gem den kârikŋe kugâk kugâk maganep.

33 Hain magando purik katmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgâlân dewunŋe panmâ Petoro den kârikŋe aganmâ hin dâep, "Gâ Niambi aregât eke. Akto maktât are âmâ luâk nâŋgâ nâŋgâ hainare aktâp. Anutugât den bo." dâep.

34 Hain maganmâ Yesuŋe luâk dondâ mali are akto hoŋ bawalupŋe yekmâ, yeŋgondo togom mendugumbiâ hin makyeŋgiep, "Luâk siâŋe nâ watnekberâm âmâ han hâknaet siâ me siâ are hamianmâ lâwin parâŋe lokom watnekbiâp.

35 Luâk siâŋe manmanŋe gangerâmbo âmâ gulip aganbiap. Dâ luâk siâŋe nâŋgât akmâ pat âlep dengât hâk biwiŋe kondo âmâ miawaganbiap.

36 Dâ luâk siâŋe hângât egâlian delem me ito mem manmâ âmâ manmanŋe mesokto gulip koanbiap. Amâ wan âlepŋe miawaganbiap?

37 Akto luâk siâ Anutu hamianmâ manmap aregât hâmbâi Anutu manmawân ariwiapgât dop bo tatâp.

38 Akto kâmot agak meme bâleŋe akmai are yeŋgât hutyeŋân siâŋe manmâ hin dâwiap, "Yesu akto ikiŋe dengât hâkâŋ akmâ mandân." dâm haminiŋdo âmâ benŋe hainâk luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gem ewenaet himbim pagaleŋe olop aŋelo olop togom luâk aregât hin dâwian, "Nâkâ hainâk bo nâŋgâ giŋdân." dâm hamianŋbian." dâep.

9

Mose akto Elia Yesu olop den maganŋgi goanŋgi agi.

1 Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât sop tâlâguâp gârâmâ yu kindâi ire yeŋgât hutyeŋân gâtŋe bikŋande bo mom âmâ golâ manbaiân kulem pagaleŋe are olop miawakto ekbai." dâep.

2 Akto arewa hilâm nâmbulân konok bo akto ain Yesuŋe Petoro Yakobo akto Yohane areâk kewuguyekto gimbâŋe siân âgâyi. Âgâm Yesuŋe hâk siâ mendo egi.

3 Yâkgât sâŋgumŋânba pagalem kau kau akto egi.

4 Hain akto Mose akto Elia ulikŋân maliat are ainâk miawakmâ kinbela yelekbiâ Yesu olop den maganŋgi goanŋgi agi.

5-6 Hain akbiâ hoŋ bawalupŋande hamewakmâ aregât Petoro nâŋgâ nâŋgâŋe guliwakto gain dâm hin maganep, "Humonenŋe wan siâ hekat nengimenâ ekten aregât ukenŋe nâŋgâen. Gârâmâ iren uligi âlâwu meyeŋgine. Gâŋgât siâ Mosegât siâ akto Eliagât siâ." dâep.

7 Hain dâmbo ainâk hamandat humo siâŋe gem tigiyegep. Tigiyekto âmâ are kâlegenba den siâ hin miawagep, "Yâk âmâ nâŋgât nanne âlepŋe yâkgât okot âlep nâŋgân. Yeŋe âmâ yâkgât denŋe nâŋgâwei." dâep.

8 Hain dâmbo den are nâŋgâm ainâk purik gurik akmâ ekbiâ Yesuŋe konok kindo egi.

9 Akto ainba gimbâŋe hepunmâ gem gem Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Âuren kulem ektâi aregât luâk bo makyeŋgim manbei. Nâmâ luâk akmâ geân nâ momoŋânba agatbian ain âmâ âlepŋe makyeŋgiwei." dâep.

10 Hain dâmbo den are nâŋgâm
kinmâ magaŋgi goaŋgi akmâ hin
dâyi, “Wangât golâ akmâ momoŋânba
agatbian dâp.” dâm
11 Yesu hin aikoyi, “Mosegât den
kârikŋe makmâ miawakmai arekŋe
hin dâmai, “Elia togowiap.” dâmai are
wangât hainâk dâmai?” dâmbiâ
12 hin makyeŋgiep, “Elia bundâk to-
gom siâ me siâ mem hulaŋ gulaŋ ak-
biap. Aregât Anutuŋe makto kulem-
goep hin tatâp, nâ luâk akmâ geân
nâŋgât akmâ bikŋande hâkâŋ nekbiâ
hâk hilâlâm manbian kulemgoep.
13 Ulikŋân Anutuŋe propete
makyeŋgimbo kulem kulemgoyi tatâp
are den bunŋe. Elia emelâk lâuwâŋe
togoep gârâmâ luâk in manmai irekŋe
ukenyeŋaet akmâ bâleŋe agaŋi.
Anutuŋe makto kulemgoyi are hain
agaŋi.” dâep.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe walep.

14 Gimbâŋânba gem metem hoŋ
bawalupŋe bikŋe yeŋgâlân togom
yegi. Akto luâk âmbâle dondâŋe
turuŋyekmâ kinbiâ Mosegât den
kârikŋe makmâ miawagi arekŋe
Yesugât hoŋ bawalupŋe olop den
bao guto magaŋgim peiyekmâ kinbiâ
Yesu akto hoŋ bawalupŋe bikŋe
yâkŋe gem yegi.
15 Gem yekbiâ luâk âmbâle dondâ
turuŋyekmâ kili arekŋe Yesu ge kindo
ekmâ sân sân mem pârigim togom
Yesu maŋganli.
16 Maŋganbiâ Yesuŋe hin dâep, “Ye
wan den magaŋgi goaŋgi aktâi?”
dâep.
17 Hain dâmbo yâk yeŋgâlânba siâŋe
hin dâep, “Kembu, nâŋgât nanne sin-
duk baniara bâleŋande lauŋe mem
gisapkombo tatmap.
18 Hain akmâ tatmâ hilâm ârândâŋ
sinduk baniara bâleŋe arekŋe mem
kârikŋe ketugumbo yendo lauŋânba
tâwut gambo nekamŋe kândiŋ akmâ
keiŋe bâtŋe kârikŋe akto yemap.
Nâŋgât nanaŋ hain akmap aregât
kewugum togom hoŋ bawalupge
ulityeŋgiân, “Sinduk baniara bâleŋe
ire walaŋŋet.” dâre walaŋberâm
âsimbiâ bo aktâp.” dâep.
19 Hain dâmbo Yesuŋe hin
makyeŋgiep, “Ye wangât hanyeŋande
bo nâŋgâniŋmâ kepilâmai? Nâ ye
olop sopŋe sopŋe manmâ sokom
katyekbian mon? Bâin. Nanaŋ are
mem nâŋgâlân ga.” dâep.
20 Hain dâmbo luâk sigan are
Yesugâlân mem âgâmbiâ sin-
duk baniara bâleŋe arekŋe Yesu
ekmâ dowâk luâk sigan are mem
hâkokombo hânân ge purik gurik
akmâ yendo launânba tâwut gem
yiep.
21 Hain akmâ yendo Yesuŋe eweŋe
hin aikoep, “Sop amuten miawa-
gaŋep.” dâmbo hin dâep, “Nanaŋânbak
miawagaŋdo hinâk akmâ gaep.
22 Akto sinduk baniara bâleŋe
irekŋe nanne hilip aguâk dâm
kâlâwân me tuân hâkokombo gewerâm
akmap aregât Yesu gâ kârikge tat-
giŋdâp me bo? Tatgiŋdâp akto netgât
okot nâŋgâm tânnetku.” dâep.
23 Hain dâmbo hin magaŋep,
“Wangât kârikŋe tatgiŋdâp me bo
dâm han lâuwâ akmâ ainuguât?
Aregât makgiŋdere nâŋgâ. Luâk siâ
nâŋgâniŋmâ kepilâmap are tângore
bunŋe miawagaŋmap.” dâep.
24 Hain dâmbo ainâk luâk sigan
aregât eweŋande humoâk konmâ
hin dâep, “Biwine getek gâŋgâlân
katân gârâmâ tânnugumenâ gâŋgâlân
bunewâk kârikŋe katberân.” dâep.
25 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâ
togom mendugumbiâ yekmâ aregât
dowâk sinduk baniara bâleŋe
walaŋberâm hin magaŋep, “Sinduk
baniara bâleŋe gâŋe luâk ondopyeŋe
akto elewetyeŋe mem bâlimat aregât
makgiŋdere nâŋgâ. Agatmâ ari. Siâkâ
purik katmâ lâuwâŋe luâk iregât
kautŋe bo mem gulipkowen.” dâep.
26 Hain dâmbo sinduk baniara
bâleŋe arekŋe kârikŋeâk kamboŋmâ
luâk sigan are tâlim pando mom hin
pâlâmŋe yendo ariep. Hain akmâ
arimbo luâk âmbâleŋe are ekmâ hin
dâyi, “Bunŋe mondâp.” dâmbiâ
27 Yesuŋe luâk sigan are bâtŋân

mem oloŋdo agatmâ kilep.
28 Nanaŋ are agatmâ kindo arewa
emelan âgâmbo hoŋ bawalupŋande
pumân aikom hin dâyi, “Nen wangât
watberâm âsienŋe bo aktâp?” dâyi.
29 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Walaŋberâm âmâ kinmâ ain Anutu
ulilaŋmâ âmâ âlepŋe walaŋbai.” dâep.

Mombiap aregât makmâ miawagep.

30 Akto arewa arim Galilaia hân
ewangim ain âmâ hoŋ bawalupŋe
ikiŋaet pat makyeŋgiwerâmbo aregât
yoŋâk ariyi.
31 Arim manmâ dâwân makyeŋgim
hin dâep, “Siân âmâ luâk siâŋe
gasalupne kewuguyekto luâk akmâ
geân nâ mem nugumbiâ mombian.
Akto hilâm âi meme âlâwu akto ain
momoŋânba agatbian.” dâep.
32 Hain dâmbo den keiŋaet pâpkom
aikowerâm hamewagi.

Luâk gain hin arekŋe humo akmâ ewangiyekbiap.

33-34 Hain akmâ Kapanaum arim
arim hutŋe siân hoŋ bawalupŋande
yeŋeâk magaŋgi goaŋgi akmâ hin
dâyi, “Nengât humonenŋe âmâ
niŋande akbiap?” hain dâm yeŋeâk
papalagi. Hain akbiâ âmâ emetŋân
tatmâ hin aiyeŋguep, “Dâwân wangât
dâm magaŋgiâi?” dâmbo aŋun aŋgim
yân kamilem tali.
35 Hain akmâ tatbiâ ge tatmâ
hoŋ bawalupŋe mendugu yekmâ
hin makyeŋgiep, “Siâŋe Anutugât
dewunŋân luâk kautŋe manberân
dâm âmâ hârok yeŋgât amukyeŋân
manmâ hâkŋe mendo gembo hoŋ
bawayeŋe akto Anutuŋe ekto ârândâŋ
akbiap.” dâep.
36 Hain dâm nanaŋ bâlensiâ siâ
hutyeŋân katmâ bâtŋande mem
kinmâ hin makyeŋgiep,
37 “Luâk siâŋe nanaŋ ire hinare
ekmâ tângowiap âmâ nâ tânnuguwiap
aktâp. Dâ areâk bo. Yâkŋe nâ akto
huŋgun niŋep net tân netkumap.”
dâep.
38 Akto Yohaneŋe Yesu hin ma-
gaŋep, “Humo, nen luâk siâŋe gâŋgât
kotge konmâ sinduk baniara bâleŋe
watyekto ekmâ nen olop bo man-
mapgât makmâ hârеyion.” dâep.
39 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep,
“Hain bo akbei. Siâŋe nâŋgât kotne
konmâ kulem membiap hain arekŋe
gain gain akmâ nâŋgât owâiŋeâk
makmâ bâliwiap?
40 Akto âinenŋe bo mem bâliwiap
arekŋe gala tân nenguwiap.
41 Amâ luâk siâŋe Anutuŋe huŋgun
niŋep nâŋgât hoŋ bawa mandâi ye tân
yeŋguwerân dâm tu hâgâm yeŋgiwiap
amâ lau loko loko ya akbiap aregât
Anutuŋe hâuŋe waŋbiap.

Hemem kâlâp aregât den.

42 Akto luâk siâŋe nanaŋ biwiyeŋe
nâŋgâlân katmai are yeŋgâlânba
konokŋe bâliwerâm hâkŋe hâkŋe hain
akto gâuk, siâŋe kât humo dondâ
hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân
hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me
siâ owâiŋe miawaganŋbop.
43 Dâ bâtge arekŋe kambiamge
oloŋdo bâleŋe akbiat âmâ bâtge hârem
panben. Dâ wan âlepŋe? Bâtge konok
umatŋân manmâ manman âlepŋân
ariwai me bâtge lâuwâ âlepŋeâk
manmâ mom âmâ kâlâwân manbiat?
44 Amâ hemem kâlâp bo bokmâ
âgâwiap ain naneyeŋe bo mombiap.
Dâ kâlâp bo bokbiap.
45 Akto keigande kambiamge
oloŋdo bâleŋe akbian dâwiat gârâmâ
aregât keige hârem panben. Wan
âlepŋe? Keige konogâk manmâ
manman âlepŋân ariwai me keige
lâuwâ lâuwâ âlepŋe manmâ mom âmâ
kâlâwân manbiat?
46 Amâ hemem kâlâwân naneyeŋe
bo mombiap. Dâ kâlâp amâ bo bok-
biap.
47 Dâ dewungande bâleŋaet
paŋgoŋân kat gekberâmbo âmâ mem
hârem panben. Gâ dewunge konok
manbiat âmâ Anutugât amukŋân
ariwen amâ âlepŋe. Dâ dewunge
lâuwâ lâuwâ âlepŋe manmâ mom âmâ
kâlâwân manbiat amâ bâleŋe.
48 Amâ hemem kâlâwân naneyeŋe
bo mombiap. Dâ kâlâp bo bokbiap.

49 Luâk hârok kâlâp kâtembe olowâk
miawakyeŋgiwiap.
50 Akto kâtembe are ukenŋe gârâmâ
bâlimbo âmâ gain gain aktenŋe
kârikŋeŋe lâuwâŋe miawakbiap?
Amâ bo. Aregât ye kâtembe ukenŋe
hinare akmâ manmâ galagât agaŋgi
goaŋgi akbiâ biwiyeŋe sândugewiap."
dâep.

10

*Âmbâle mem bo hepunyekbaengât
den.*

1 Yesu arewa togom Yudaia hânân
Yodaŋ tu biken togoep. Togom ain
mando luâk âmbâle dondâ yâkgâlân
togombiâ akmâ malep hainâgâk den
totokom makyeŋgiep.
2 Hain akto Parisaio luâkŋe dop
koaŋberâm aregât hin magaŋi, "Luâk
siâŋe âmbenŋe hepundo nengât den
bâliwiap me bo?" dâyi.
3 Hain dâmbiâ den hâuŋe hin
makyeŋgiep, "Moseŋe ulikŋân aregât
den gain gain makmâ miawak
yeŋgiep?" dâmbo
4 hin dâyi, "Siâŋe âmbenŋe hep-
unberâm âmâ kulem esenŋe kulem-
gom waŋmâ watbiap. Moseŋe aregât
nâŋgâ nengiep." dâyi.
5 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep,
"Moseŋe ye hanyeŋe kârikŋaet akmâ
den kârikŋe ire kulemgoep.
6 Dâ Anutuŋe ulikŋân hân me him-
bim me wan me wan kotŋe hârok ke-
tugum luâk âmbâle katyelegep
7 aregât luâk siâŋe memeŋe eweŋe
hepun yelekmâ âmbenŋe olop man-
biandat.
8 Hain akmâ hâk me biwiyetŋe
konogâk akmâ manbiandat. Den
hain yendâpgât yâk lâuwâ bo konogâk
akmâ mandat.
9 Anutuŋe mem mendugu yelegepgât
luâkŋe bo mem potat yelekbai." dâep.
10 Hain dâmbo arim metembiâ
purik katmâ togom emelan âgâmbo
hoŋ bawalupŋande hin magaŋi,
"Hinŋe makyeŋgiât are den keiŋe
gain gaingât?" dâmbiâ hin dâep,
11 "Luâk siâŋe âmbenŋe hepunmâ
siâ membiap âmâ yâk âmbâle aregât
hâkâŋ agaŋmâ mem bâlim dosa humo
akbiap.
12 Dâ âmbâle siâŋe luâkŋe hepunmâ
siâ membiap âmâ yâkŋe dewati de-
watiyetŋe hârewiap aregât dosa humo
membiap." dâep.

*Yesuŋe nanaŋlupyeŋe Anutugât pat
makyeŋgiep.*

13 Akto luâk âmbâle bikŋande
Yesugâlân nanaŋlupyeŋe meyekmâ
arimbiâ bâtŋande mem howaiyegâk
gât lokoyekmâ ariyi. Hain akbiâ hoŋ
bawalupŋande watyekberâm akbiâ
Yesuŋe nâŋgâmbo bâlimbo hin dâep,
14 "Ye hepunbiâ nanaŋ are
nâŋgâlân togoŋet. Ye bo gangerâ
yekŋet dâŋet. Nanaŋ hain arekŋe âmâ
Anutugât amukŋân manmai.
15 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet.
Nanaŋ hin arekŋe akmai âmâ luâk
siâŋe areyeŋgât dop hainare akmâ
Anutugât welam bo gangerâwiap âmâ
Anutuŋe damunŋe bo akbiap." dâep.
16 Hain dâm nanaŋ are mem
menduguyekmâ yâk yeŋgât Anutu
ulilaŋep.

*Luâk kotdâ siâŋe sikumŋe mem
gangerâm biwiŋe Yesugâlân bo kalep
aregât den pat.*

17 Akto arewa arim mando dâwân
luâk siâŋe pârigim togom kâŋgom
tatmâ hin aikoep, "Humone, gâmâ
âlepŋe amboŋe. Nâ agak meme gain
hinare akmâ âlepŋe aktere Anutuŋe
makto âmâ kârikŋe manmâ âgâwian?"
dâmbo
18 hin magaŋep, "Âlepŋe amboŋe
âmâ Anutu konok. Gârâmâ gâŋe
âlepŋe amboŋe dâm makniŋdât
aregât den makmakgaet damun
akben.
19 Akto gâŋe den ainuguât aregât
hâuŋe hin makgindere nâŋgâ. Gâ Anu-
tuŋe den kârikŋe kalep are nâŋgâmat
me bo? Gâ kuk bo akben. Âmbenge
bo hepunben. Kâmbu bo akben.
Gâ siâgât hianŋgi den bo makben.
Siâŋe wan me wan giŋdo dop hainâk
waŋmenâ ârândâŋ akbiap. Akto
memege ewege yetgât lau lokowen."
dâep.

20 Hain dâmbo luâk arekŋe hin dâep,
“Humo, nâ are nanaŋânbak akmâ
gaman.” dâep.
21 Hain dâmbo Yesuŋe ekmâ yâkgât
okotŋe nâŋgâ aŋmâ hin magaŋep,
“Konok tatâp are akben. Amâ hin.
Gâ arim âmâ ito sikum tatgiŋdâp are
potatmâ luâk umburuk yeŋgimenâ nâ
olop ariwaet. Gârâmâ aregât hâuŋe
hâmbâi Anutuŋe giŋbiap.” dâep.
22 Hain dâmbo den are nâŋgâm siâ
siâ dondâ yeaŋep aregât nâŋgâm bi-
wiŋe umatŋe akto gem ariep.
23 Arimbo purik katmâ hoŋ
bawalupŋe yekmâ hin makyeŋgiep,
“Luâk sikumdâŋe Anutugâlân
arienŋe damun nenŋe agâk dâm
ariwerâm âi humo membai.” dâep.
24 Hain dâmbo nâŋgâm sân sân
membiâ totokom hin makyeŋgiep,
“Luâklupne makyeŋgire nâŋgâŋet.
Luâk siâŋe Anutuŋe damunne agâk
dâm âmâ biwiŋe Anutugâlân kat-
berâm akmâ âi humo membiap.
25 Bau siâŋe piŋgi dâpŋânba
gewopgât âmâ dâp bo yendâp. Hainâk
luâk ito sikumyeŋe humo olopŋe
Anutugât pat nâŋgâwerâm akbai amâ
dâp bo miawakyeŋgiwiap.” dâep.
26 Hain dâmbo nâŋgâm sân sân
mem hin magaŋgi goaŋgi akmâ
dâyi, “Ya maktâp aregât niŋande âmâ
âlepŋe Anutugât manman âlepŋân
ariwiap?” dâyi.
27 Hain dâmbiâ yekmâ hin
makyeŋgiep, “Anutugât manman
âlepŋân ariwaigât luâk nâŋgâ
nâŋgâyeŋe watbiâ bo meawakmap.
Anutu konokŋe wan me wan mem
miawakbiapgât bo pâpkomap.” dâep.
28 Hain dâmbo Petoroŋe den are
nâŋgâm hin dâep, “Nâŋgât? Nen âmâ
siâ siâ nenŋe hârok hepunmâ metem
âmâ gâ olop manmaen.”
29 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâ
bundâk makbe. Siâŋe emet me emi-
teu me mama gari me meme ewe
nanaŋ me âi kalam me wan me
wan are nâŋgât dennaet aregât akmâ
hepun yekbiap aregât hâuŋe hâmbâi
Anutuŋe waŋbiap.
30 Waŋdo sambe humo dondâŋe
membiap. In hânân emet opmân emi
teu akto mama gari meme ewe nan
barat me âi kalam siâ me siâ are hâk
hilâlâm kakŋân miawagaŋbiap. Dâ
beirâ maleine âmâ manman kârikŋe
mem manbiap.
31 Dâ siâŋe hinŋe hâkŋe mem agat-
biap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem
hamiŋângen katbiap. Dâ siâŋe hinŋe
hâkŋe mem gewiap are âmâ Anutuŋe
hâmbâi tângombo ulik gulik akbiap.”
dâep.

Kombiâ mombiap aregât den.

32 Yesuŋe Yerusalem kepian
âgâwerâm akmâ yâkŋe soŋ akmâ
arimbo hoŋ bawalupŋande are ekbiâ
dâtŋe agep. Dâ hamiŋângenba luâk
âmbâle watmâ togoyi arekŋe âkâ
hamewagi. Hain akmâ arimbiâ
Yesuŋe hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ
are yoŋâk mendugu yekmâ wan me
wan miawak aŋbiap aregât den hekat
yeŋgim hin dâep,
33 “Nen Yerusalem kepian âgâenŋe
ain mandenŋe âmâ luâk akmâ
geân nâ siâŋe sumbe kat kat luâk
areyeŋgât humomolupyeŋe akto
Mosegât den kârikŋe makmâ mi-
awakmai are kewuguyekto arekŋe
togom menekmâ kondenŋe moâk
dâm Roma yeŋgâlân katnekbai.
34 Hain akmâ den hembalik
akniŋmâ tâwut nugum lâwinân
nugumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm
mombian. Hain akniŋbiâ mondere
hannugumbiâ hilâm âlâwu akto golâ
akmâ agatbian.” dâep.

Yakopo akto Yohane yâkŋe Yesu ulilaŋiat.

35 Akto sop ain Sebedaio nan-
logâtŋe Yakopo akto Yohane, yâkŋe
Yesugâlân arim hin dâyiat, “Humon-
etŋe, net wan siâgât ulit giŋberâm
aktet are netkiwerât me bo?” dâmbela
hin makyetkiep,
36 “Aregât keiŋe makniŋbela
nâŋgâwe.” dâmbo hin dâm magaŋiat,
37 “Sop siân pagaleŋe olop togom
luâk âmbâle hârok damunyeŋe ak-
bialân net menelekmenâ netŋe luâk

âmbâle hârok damunyeŋe aktetŋe gâŋe âmâ nen hârok damun nenŋe akbiat.” dâyiat.
38 Hain dâm ulilaŋbela hin makyetkiep, “Yet aregât keiŋe pâpkom hain maktat. Nâ tu nembian are yet âlepŋe nembiandat mon? Me tu utunŋande puliakbian are yet âlepŋe puliakbiandat mon?” dâmbo
39 hin magaŋiat, “Âlepŋe aktetŋe miawaknetkiwiap.” dâmbela hin makyetkiep, “Nâ tu nembian are yet bundâk nembiandat. Akto tu puli puli are miawakniŋbiap arekŋe yet gai miawakyetkiwiap.
40 Gârâmâ biken biken ginnân tatbiandatgât amâ nâŋgât pat bo. Anutuŋe nâŋgâm kepilâm yetkiep. Irawot Humoŋe damunyeŋe akbiap sop ain Anutuŋe luâk lâuwâ nâŋgâm kârikŋe yetkimbo nâŋgât amuknân kinmâ wan me wangât damun akbiandat.” dâep.
41 Hain dâm makyetkimbo hoŋ bawalupŋe bikŋande yâk yetgât den are nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo agep.
42 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe mendugu yekmâ hin makyeŋgiep, “Hângât luâk kembuŋe luâk damunyeŋe akmâ âmâ hoŋ bawalupŋe meyekbiâ manmai are âmâ nâŋgâmai.
43 Dâ yeŋgâlân âmâ hain bo miawakbiâp. Yeŋgâlânba siâŋe luâk kotdâ akberân dâm galalupŋe yâk yeŋgât hoŋ bawa manbiâp.
44 Gârâmâ yeŋgâlânba siâŋe Anutuŋe nekto ârândâŋ agâk dâwiap âmâ galalupŋe yeŋgât hoŋ bawa akmâ manbiâp.
45 Hoŋ bawalupnande tân nuguŋet dâm aregât bo geân. Hoŋ bawa âi mem luâk âmbâle dondâ are yeŋgât dosa bo akyeŋgiwiapgât mombian aregât Ewenande huŋgun niŋdo geân.” dâep.

Yesuŋe dâmbo luâk siâ dewunŋe hulaŋ akto emet egep.

46 Yesu akto hoŋ bawalupŋe Yeriko kepian âgâyi. Âgâm arewa arimbiâ hami yeŋângenba luâk âmbâle dondâ ariyi. Arimbiâ dâp ginŋân luâk dewunŋe bokbokŋe puligât ulityeŋgim talep. Luâk are kotŋe Batimaio yâkgât eweŋe kotŋe Timaio, yâkŋe dâp ginŋân tatmâ ulityeŋgiep.
47 Akto Yesu Nasarete gâtŋe arekŋe togoepgât den are nâŋgâm konmâ hin dâep, “Yesu, gâ Dawidigât hakuŋe nâŋgât okotge agâk.” dâep.
48 Hain dâm kondo luâk âmbâle togoyi arekŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ den yoŋâk dâyi. Hain dâmbiâ yâkŋe denyeŋe bo nâŋgâm hainâk kolep, “Dawidigât hakuŋe nâŋgât okotge agâk.”
49 dâmbo nâŋgâm dâwân kinmâ hin dâep, “Magaŋbiâ gulâk.” dâmbo dewunŋe bokbokŋe are konmâ hin dâyi, “Gogondâp gârâmâ kambiamge sândugembo agatmâ ari.”
50 Hain dâmbiâ nâŋgâm ainâk sâŋgum kakŋân gâtŋe are hulaŋmâ katmâ agatmâ yâkgâlân gulep.
51 Guto hin dâm aikoep, “Gain gain akgiŋbegât nâŋgât?” dâmbo dewunŋe bok bokŋe arekŋe hin dâep, “Humo, âlepŋe ek dâmenâ dewunne hulaŋ akniŋdo âlepŋe ekbe dâm aregât ulitgiŋdân.” dâep.
52 Hain dâmbo hin magaŋep, “Gâŋe biwige nâŋgâlân katât aregât heŋgem guguwerân.” dâep. Hain dâmbo ainâk dewunŋe hulaŋ akto Yesu olop ariyi.

11

Yesuŋe Yerusalem kepian âgâm ariep.

1 Arim kepia kotŋe Betepage akto Betania ewangi yelekmâ arewa arim Yerusalem ewumâk akto Oliwa gimbâŋân togoyi. Ain togom Yesuŋe hoŋ bawalogâtŋe lâuwâ huŋgun yetkim hin dâep,
2 “Kepia ewumâk tatâp âuren âgâm arim ain doŋgi nanŋe hikombiâ kindâp are ekberat. Amâ doŋgi nanŋe are luâkŋe kakŋân bo tatmai irakŋe are ekmâ hulaŋmâ mem togoet.
3 Hulaŋbela âmâ luâk siâŋe, “Wangât hulaŋdat?” dâmbo hin dâm magaŋet, “Humonetŋande iregât dâm huŋgun netkiâp. Gârâmâ mem arietŋe

âi bo akto benŋe mem purikatbaet.” yet hain dâwerat.”
4 Yesuŋe hain dâm huŋgun yetkimbo hoŋ bawalogâtŋe lâuwâ arekŋe arim doŋgi nanŋe emet siâgât hâŋgiân hikombiâ kindo ekmâ hulaŋiat.
5 Tâk hulaŋbela âmâ luâk kili arekŋe yelekmâ hin dâyi, “Woe, niŋande dâmbo hulaŋdat?” dâmbiâ
6 Yesuŋe den makyetkiep a makbela nâŋgâm âlepŋe mem ariet dâmbiâ mem ariyiat.
7 Hain akto Yesugâlân mem arim sâŋgum kakŋân luguakmini are kakŋân katbiâ yâkŋe âgâ talep.
8 Âgâ tato luâk dondâŋe sâŋgum kakŋân luguakmini are dâwân leŋgaim ariyi. Dâ bikŋande âmâ kalamânba siâ siâ esenŋe ligim katmâ ariyi.
9 Luâk âmbâle dondâ olop ariyi arekŋe âmâ hin koli, “Woe, heŋgemnengumapŋe kembugât laugât togonengiât aregât dâm âlepŋe akgiŋne.
10 Hakunenŋe Dawidi yâkŋe âmâ hân humo akto luâk âmbâle dondâ damunyeŋe agep are hainâk gâŋe damunnenŋe akbiat. Gâŋe damunnenŋe akbiatgât mâruŋe akten. Anutu kotŋe mem agatne.” dâyi.
11 Hain agaŋbiâ Yerusalem kepian togom sumbe kat kat emetŋân âgâep. Âgâm siâ siâ hârok yekmâ metem emet eŋgaiŋe akto gem hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ meyekto Betania kepian âgâyi.

Yesuŋe makto lâwin siâ ululun âgâep.

12 Betania kepian âgâm yem kinbiâ hauŋdo yâk olop gem Yesuŋe sotgât mopŋe agumbo
13 lâwin siâ lowot hainare esenŋe olop kâlewângen ekmâ koaŋe yendâp me bo dâm ari ekto bo agep. Bunŋe sopŋe boâk akto esenŋeâk kilep.
14 Hain ekmâ lâwin aregât hin dâep, “Lâwin iregât koaŋe lâuwâŋe bo yembiap.” dâmbo hoŋ bawalupŋande nâŋgâyi.

Yesuŋe sumbe opmânâba watyegep.

15 Akto Yesu olop Yerusalem kepian âgâyi. Âgâmbiâ Yesuŋe sumbe kat kat opmânŋân âgâm luâk âmbâleŋe kotŋe siâ siâ katmâ aŋgim kili are watyekmâ siâ siâyeŋe me kembâ welamŋe me puli kat kat welamŋe mem kâwulep.
16 Opmânân siâ me siâ aganŋgiyi are watyekmâ hin makyeŋgiep, “Sumbe kat kat opmânân inba wan me wan bo mem aŋgi goaŋgi akmâ bam gutŋet. Ye ariŋet.” dâep.
17 Hain dâm âmâ wan me wan hekat yeŋgiwerâm hin dâep, “Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi are hin tatâp,

> “Nâŋgât emet amâ wangât kindâp? Luâk âmbâle hân hârok nâ olop tatmâ maganŋgi goaŋgi akbaengât kindâp.”

Miti kulem hainâk yendâp are hâkâŋ akmâ hepunbiâ bâleŋe akmai are yeŋgât emet hainare aktâp.” dâep.
18 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk akto Mosegât den makmâ miawagi luâk arekŋe ekmâ, “Gain gain akmâ kondenŋe mombiap.” dâm maganŋgiyi. Luâk âmbâle hârok Yesugât den âlepŋe aregât nâŋgâmbiâ dâtŋe akto aregât sumbe kat kat luâk me Mosegât den kârikŋe makmini are luâk âmbâle dondâ Yesugât den âlepŋe nâŋgâm hamewakmai. Aregât, “Gain gain akmâ kondenŋe mombiap.” dâyi.
19 Emet dâgâmbo Yesu kepia humo hepunmâ ariep.

Lâwin ululun dâep aregât keiŋe.

20 Yem kinbiâ hauŋdo âmâ dâwân ariyi. Akto arim arim lâwin magep are momberâm kândârâŋân bak âgâm ululun kârân kindo egi.
21 Hain kindo ekmâ Petoroŋe Yesuŋe magep are nâŋgâm Yesu hin maganep, “Wei, Apo ek. Lâwin den umatŋe kakŋân kalen ina ululun dâm kindâp.” dâmbo
22 hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Ye den bunŋe hin makyeŋgire

nâŋgâŋet. Ye biwiyeŋe Anutugâlân katŋet.
23 Luâk siâŋe hân gimbâŋe ekmâ hin dâwiap, “Gimbâŋe are hogoakmâ haruân geâk.” dâm âmâ biwiŋe Anutugâlân katmâ han lâuwâ bo akmâ nâŋgâm heŋgemgom makto âmâ are bunŋe miawakto gimbâŋe are hogoakmâ gewiap.
24 Aregât hin makyeŋgiwe. Yeŋe siâ me siâgât nâŋgâm Anutu ulilaŋmâ are emelâk miawaknengiâp dâm han lâuwâ bo akbiâ âmâ are âmâ Anutuŋe yeŋgiwiap.
25 Dâ yeŋe ulilaŋberâm kinmâ, luâk siâŋe bâleŋe akgiŋep aregât dosa kutigitân dâmbiâ âmâ Eweyeŋande hainâk yeŋgât dosa hepunbiap.
26 Dâ yeŋe luâk yeŋgât dosa mem gangerâwai âmâ hainâk yeŋgât dosa mem gangerâwiap.” dâep.

Parisaioŋe aikombiâ Yesuŋe ikiŋe keiŋe bo makyeŋgiep.

27 Hain dâm arewa Yesu akto hoŋ bawalupŋe arim Yerusalem kepian togom sumbe opmânŋân âgâmbiâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe magi luâk are akto Yuda yeŋgât damun yâkŋe yâkgâlân togom hin dâyi,
28 “Gâ wan me wan akmat are niŋaet lau lokom kinmâ akmat? Niŋande hain akdâm makgiŋdo akmat?” dâmbiâ
29 hin dâm makyeŋgiep, “Nâ den konok aiyeŋgure makniŋbiâ âmâ nâkâ hainâk niŋaet laugât wan me wan akman aregât hâuŋe makyeŋgiwerân.
30 Yohaneŋe tu puli âi miep a niŋaet laugât hain akminep. Anutugât laugât me luâk yeŋgât laugât akminep aregât makbiâ nâŋgâwe.” dâep.
31 Hain makyeŋgimbo yâkŋe hin dâm maganŋgi goaŋgi agi, “Nen Anutugât lau lokominep dâenŋe âmâ yâkŋe hin maknengiwerâp, “Woe, aregât wangât denŋe bo nâŋgâm lokoyi.” dâmbo aŋun aŋgiwâen.
32 Dâ, “Luâk yeŋgât lau lokominep.” dâenŋe luâk yu kindâi irekŋe Yohane propete dâm kuk nengiwâi. Aregât gain gain maganŋberen?” dâyi.
33 Hain nâŋgâm kinmâ Yesu hin maganŋi, “Yohane niŋaet laugât hain akminep nen bo nâŋgâen.” dâmbiâ yâkâ hainâk dâep, “Nâkâ hainâk niŋaet laugât iren wan me wan agân aregât hâuŋe bo makyeŋgiwerân.” dâep.

12

Luâk bâleŋande kalam damunŋe akmâ tali aregât den umatŋe.

1 Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe hân siân tâk kotŋe waiŋ are kâmetmâ metem lope dâgâep. Akto waiŋ tuŋe pipikowaengât dâm kondo ketugum heŋgemgom damun yeŋgât emet mem âi kalam hârok ketugum metem hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Kalam ire damunŋe akŋet.” dâm hân siângen ariep.
2 Arim manmâ sop kâlep mando sot bunŋe akto âi luâk siâ sot bunŋe bikŋe meâkgât huŋgun aŋdo ariep.
3 Arimbo damun luâkŋe mem kom watbiâ yân purik kalep.
4 Purik kato benŋe amboŋande âi luâk siâ huŋgun aŋdo arimbo kautŋe kom hioŋmâ mem bâliyi.
5 Benŋe amboŋande totokom hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo yâk yeŋgâlân arimbo kombiâ moep. Kombiâ mondo amboŋande luâk dondâ huŋgun yeŋgimbo arimbiâ âi damunŋande kuk akmâ bikŋe sâwâ yeŋgum bikŋe momoŋe yeŋguyi.
6 Akto kalam amboŋe aregât nanŋe konok malep. Akto amboŋande hin dâep, “Nune nanne okotne nâŋgaŋman aregât huŋgun aŋberân. Huŋgun aŋdere arimbo yâkgât amukŋân manbai.” dâep.
7 Hain dâm amboŋande nanŋe huŋgun aŋdo arimbo âi damunŋe nanŋe are ekmâ maganŋgi goaŋgi akmâ dâyi, “Humo nenŋaet nanŋe togoâp. Eweŋe mondo âi hân ire yâkŋe membopgât kondenŋe moâk. Hain aktenŋe âi ire nengât akbiap.” dâyi.

8 Hain dâm mem kombiâ mondo
kalam ginŋângen panbiâ yiep.
9 Hain akbiâ âi amboŋe are gain
gain akbiap? Yâk togom damun
are momoŋe yeŋgum damun âlepŋe
siânba katyekbiap. Aregât keiŋe
makyeŋgire nâŋgâŋet.
10 Anutuŋe propete makyeŋgimbo
kulemgoyi yendâp are oyaŋmâ
nâŋgâmai me bo? Den are hin tatâp.
Emet ketugu ketuguân luâkŋe
lâwin siâ ekmâ hâkŋe hâkŋe dâm
panbiâ yendo Anutuŋe lâwin are
mendo emetgât kunkun kârikŋe
agep.
11 Are dewunnenŋande ekmâ ire
âmâ Humoŋe mem miawaktâp dâm
kambiamnenŋe agatmap."
12 Yesuŋe Anutugât den tâmbâŋe
dâmbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋande
magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Den
ire nen dop nenguwerâm maktâp."
dâm kambiamyeŋe bâlimbo aregât
mem kala busi kâlegen ain katberâm
agi. Hain agi arekŋe luâk âmbâle
dondâ yeŋgât hamewakmâ hâumgom
yân hepunmâ ariyi.

Yesu puligât aikoyi.

13 Hepunmâ arim Parisaio luâk
bikŋe akto Herotegât hoŋ bawalupŋe
bikŋe Yesugât denŋe hami kom mâŋgi
agaŋŋetgât huŋgun yeŋgiyi.
14 Huŋgun yeŋgimbiâ togom hin ma-
gaŋi, "Humo, gâŋgât keige nâŋgâen.
Gâ hianŋgi den bo makmat. Bunŋeâk
makmat. Akto horat gorat bo ak-
mat. Gâ luâk hârok Anutugât dâp
âlepŋe makmâ hekat yeŋgimat aregât
makmenâ nâŋgâne. Nen Roma luâk
siâ damun nenŋe kotŋe Sisa are puli
waŋmaen are âlepŋe me bo?
15 Puli waŋbaen me bo?" dâyi.
Hain dop kombiâ biwiyeŋe keiŋe
ekmâ nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Ye nâ
denne hami kom katmâ dop nuguâi
me? Puli koaŋe siâ mem niŋbiâ ekbe."
dâep.
16 Hain dâmbo waŋbiâ mem agatmâ
hekatyeŋgim hin dâep, "Puli ire ekŋet.
Iregât otneŋe akto kot ire niŋaet?"
dâmbo yâkŋe dâyi, "Romagât damun
nenŋe kotŋe Sisa yâkgât otneŋe."
dâmbiâ
17 hin makyeŋgiep, "Wan me
wan Sisagât are âmâ humo purik
katmâ Sisa waŋbei. Dâ wan me
wan Anutugât are âmâ purik katmâ
Anutu waŋbei." dâep. Hain dâm
makyeŋgimbo den are nâŋgâmbiâ
dâtŋe akto bâtyeŋe dâtyeŋân igim
kinbiâ hanyeŋe undup agep.

Momoŋân agatbaengât aikoyi.

18 Akto den makmak luâk siânba ko-
tyeŋe Sadukaio luâk are togoyi. Luâk
arekŋe momoŋânba luâk bo agatmai
dâmini. Yâkŋe togom hin dâyi,
19 "Humo, Moseŋe ulikŋân hin
dâm kulemgoep are oyaŋmaen, "Luâk
siâŋe âmbâle mendo nanaŋ bo mi-
awakto mondo eminande kambut
mem teuŋaet pat nanaŋ mem mi-
awakbiap." Moseŋe hain kulemgoep
aregât hin dâne.
20 Emi teu nâmbulân lâuwâ mali.
Hain manmâ ulikŋân teuyeŋande
âmbâle mem nanaŋ bâlâk manmâ
moep.
21 Mondo eminande kambut are
mem hainâgâk nanaŋ bâlâk manmâ
manmâ mondo eminŋe siâŋe âmbâle
kambut areâk miep.
22 Emiteu nâmbulân lâuwâ arekŋe
âmbâle konok are mem nanaŋ bâlâk
manmâ mom meteyi. Bâiŋe kambu-
tyeŋe are hainâgâk moep. Akto luâk
nâmbulân lâuwâ are hârogâk âmbâle
konok areâk mem mom meteyi.
23 Gârâmâ sop bâiŋân agatbaiân
âmbâle are niŋaet âmbenŋe akbiap?"
dâyi.
24 Hain aikombiâ yâkŋe hin
makyeŋgiep, "Ye Anutuŋe makyeŋgimbo
kulemgoyi are akto Anutugât
kârikŋeŋaet pâpkomai aregât nâŋgâm
hilipkom hain dâmai.
25 Luâk me âmbâle momoŋânba
agatmâ yâk himbimân aŋelo mandâi
hainare akmâ luâk âmbâle meak
meak are hepunmâ yân manbai.
26 Gârâmâ Anutugât denân mo-
moŋânba agat agat aregât keiŋe
makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet.
Den ire Moseŋe hin kulemgoep. Mose

yâk lâwinân kâlâp ululunŋe miawakto ekmâ arimbo Anutuŋe hin maganŋep, “Nâ Abraham akto Isaka akto Yakopo yâk yeŋgât damunyeŋe akman.” dâep.
27 Anutuŋe hain dâep aregât ye wangât, “Luâk mom âmâ hâkŋe akto otneŋe hârok momo yânŋe akmap.” dâmai? A bo. Luâk âmbâle ulikŋân manmâ biwiyeŋe Anutugâlân katmâ manmâ moyi. Dâ otneyeŋe âmâ golâk mandâi.” dâm makyeŋgiep.

Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaengât aikoep.

28 Akto den nâŋgâ nâŋgâ luâk siâŋe togom yekmâ kindo Sadukaio luâkŋe aikombiâ Yesuŋe den hâuŋe âlepŋe makyeŋgimbo ekmâ Yesu hin aikoep, “Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaen.” dâmbo
29 hin dâep, “Anutuŋe makto kulemgoyi are bikŋe hin tatâp. Israe yeŋgât hakulupyeŋe ye makyeŋgire nâŋgâŋet. Kembu Anutunenŋe kembu bunŋe yâk konok mandâp.
30 Yeŋe yâkgâlân biwi kambiamyeŋe me nâŋgâ nâŋgâyeŋe katbei. Yâkgât âi akto den me lau aregâlâk nâŋgâm kârikŋe akmâ hanyeŋe konogâk manbei.
31 Akto den siâ hin yendâp. Ye yeŋaet aganŋgimai hainâk luâk siâ aganŋbei. Anutugât den kârikŋe ire kakŋân siâ bo tatâp.” dâep.
32 Hain dâmbo Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini areyeŋgâlân gâtŋande hin dâep, “Humo, gâŋe den dâmenâ nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Anutu yâk bundâk kembu bunŋe. Yâk konok. Yâk hainare siâ bo mandâp.
33 Gârâmâ nâ han nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe yâkgâlân katbian. Akto nenŋe aganŋgimaen are hainâk siânba akyeŋgienŋe ârândâŋ akbiap. Akto Anutugât sumbe me wan me wan siâ aganŋdenŋe den lâuwâ are bo ewangimap.” dâep.
34 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akto hin maganŋep, “Gâ Anutugât amukŋân manberâm ewumâk aktât.” dâep. Sop ain luâkŋe Yesu aikowerâm akmâ Yesuŋe den hâuŋe âlepŋe makyeŋgiep are nâŋgâmbiâ umatŋe akto hamewakmâ hepuli.

Yesuŋe ikiŋaet keiŋaet aiyeŋguep.

35 Yesuŋe sumbe opmânŋân kinmâ hin dâm aikoep, “Mosegât den kârikŋe makmai are wangât hin dâmai, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap are âmâ Dawidigât kâmot are yeŋgât hutyeŋân miawakbiap.” dâmai? Amâ hianŋgimai.
36 Akto ulikŋân Anutugât Heakŋande Dawidi kautŋân mendo hin dâep,

> Anutu Humoŋe nâŋgât Humone hin maganŋep, “Gâ enemnân togom bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat.” dâep.

37 Aregât den keiŋe hin. Dawidiŋe ikiŋe Humo dâm kolep. Aregât âmâ gain gain akmâ yâk âmâ Dawidigât kâmolân gâtŋe miawakbiap dâwai?” dâep. Hain dâmbo kâmot humo arekŋe denŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akto heroŋe agi.
38 Sop ain Yesuŋe den dewatim hin makyeŋgiep, “Ye Mosegât den kârikŋe maknengimai are hepun yekbei. Yâkŋe hâkyeŋe mem agat agat akmai. Hain akmâ luâkŋe dâwân nenekmâ, “Woe nâŋgâ nâŋgâ luâk yeŋgât agak meme âlepŋe akmai.” dâŋet dâm aregât sâŋgum kâlep lalakmai.
39 Akto areâk bo. Hâkyeŋe mem agatmâ hin akmai. Den opmânŋân me mendugu mendugu opmânŋân luâk âmbâle arekŋe tatmâ nenekmâ egâliaŋ neneknet dâm aregât enemyeŋân tatmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâmap.
40 Hain akmâ âmbâi kambut yeŋgât emet akto kotŋe siâ siâ kâmbu memai. Hain akmâ luâk âmbâle bikŋe yeŋgât dewunyeŋân kinmâ den kâkâlep Anutugâlân makmai aregât Anutuŋe hâuŋe bâleŋe yeŋgimbo dowâk hamep akbai.” dâep.

Âmbâle kambut umburuk siâŋe Anutugât pat dâm puli kalep.

41 Yesuŋe sumbe emetŋân âgâmbo
luâk âmbâle dondâ togom puli kat kat
kondoân puli katbiâ gembo yegep.
42 Hain akbiâ yekmâ tato sikum
luâkŋe puli katbiâ giep. Hain akbiâ
âmâ âmbâi kambut siâŋe âmâ togom
puli gutŋe gilâmŋe lâuwâk kalep.
43 Akto Yesuŋe are ekmâ hoŋ
bawalupŋe yeŋgondo gutbiâ hin
makyeŋgiep, “Imâ bunŋe makbe.
Âmbâi kambut umburuk irekŋe âmâ
yeaŋdâp are hârogâk katmâ meteâp
aregât bikŋe yeŋgât dop ewangiâp.
44 Bikŋande âmâ humo yeyeŋgimbo
bikŋeâk katâi. Dâ âmbâi kambut um-
buruk ire âmâ talaŋdâp dopŋân hârok
katmâ meteâp. Siâ bo talaŋdâp.” dâep.

13

Sumbe emetŋe patakom hilipkowai aregât magep.

1 Hain dâm sumbe emetŋânba gem
ariwerâmbo hoŋ bawaŋe siâŋe hin
dâep, “Humo ek. Sumbe emetŋe
âlepŋe dondâ kât hamepŋe olowâkŋe
ketugum heŋgemgoyi.” dâmbo
2 hin magaŋep, “Sumbe emetŋe yu
ektâi ire hâmbâi gasalupyeŋande to-
gom hârem gagaim itiŋ gulam ke-
tuguwai.” dâep.
3 Yesu akto hoŋ bawalupŋe
gimbâŋe kotŋe Oliwa ain âgâyi.
Âgâm âmâ sumbe emetŋe humo
are gimbâŋe biken tato egi. Ain
tatmâ Petoro, Yakopo, Yohane akto
Anderea yâkŋe Yesu ikiŋaet aikom
hin dâyi,
4 “Maktât are amuten miawak-
biap? Akto den are bunŋe miawak-
berâm akto ain kulem gain gain
hinare miawakbiap?” dâyi.
5 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Siâŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe hilip
kowopgât nâŋgâm manbei.
6 Luâk dondâ miawakmâ nâŋgât
kolân hâk tunaŋgim hin dâwai, “Nâmâ
Anutuŋe huŋgun niŋdo geân.” hain
dâmbiâ luâk dondâŋe han gulip akbai.
7 Akto den o hilo kot kamboŋ mi-
awakto kukgât pat nâŋgâm hanyeŋe
bo bâlim yeugewiap. Hain are mi-
awagâkgât mak makŋe miawakto sop
humo dowâk bo miawakbiap.
8 Akto hânŋe hânŋe kâmot humo
bâleŋe akmâ arekŋe gasa akmâ
agum walakmâ ariwai. Akto hainâk
wâriŋ mendo duwuŋ humo akbiap.
Hain akmâ mop humo miawakmâ
yembiap amâ hâk hilâlâm nâŋgâwai.
Hinŋe maktere nâŋgâi are âmâ
umatŋe aregât keiŋeâk miawakto
haminân umatŋe dondâ miawak-
biap.
9 Ye heŋgem agum manbei. Yeŋgât
gasalupyeŋande denân katyekmâ den
opmânŋân bugâŋe yeŋguwai. Akto
areâk bo. Nâŋgât akmâ luâk humomo
yâk yeŋgâlân meyekmâ arimbiâ yâk
yeŋgât dewunyeŋân kinmâ nâŋgât
den makyeŋgiwai.
10 Akto denne hânŋe hânŋe
sambelem arim metembo hârok
nâŋgâwaiân âmâ sop humo miawak-
biap.
11 Akto gasalupyeŋande hâkyeŋe
tunmâ damunlupyeŋe yâk yeŋgâlân
me kiap yeŋgâlân meyekmâ ariwaiân
âmâ luâk yeŋaet den gain gain den
hâuŋe dâwaen dâm nâŋgâmâk bo
akbei. Sop ain âmâ den makbai are
Anutugât Heakŋande dâm miawakmâ
makyeŋgimbo âlepŋe dâwai.
12 Sop ain âmâ luâk âmbâleŋe
hin akbai. Teuŋande eminje ki-
apgâlân katmâ hianŋdo kombiâ
mombiap. Akto eweŋande nanŋe
kiapgâlân katmâ hianŋdo kombiâ
mombiap. Luâk âmbâi sisikŋe
ewe memelupyeŋe kiapgâlân katmâ
hianŋbiâ nâŋgâmbo yeŋgumbiâ mom-
bai.
13 Akto patne lokom man-
mai aregât luâk hârokŋe yekmâ
nâŋgâmbiâ âmâ kukŋe olowâk
umatŋe olop manbai. Gârâmâ
bikŋande nâŋgât pat mem manbai
âmâ Anutuŋe tânyeŋgumbo biwiyeŋe
agato ârândâŋâk manmâ âgâwai are
âmâ Anutuŋe meyekbiap.

Siâ me siâ hâkŋe hâkŋe dondâ mi-awakbiap.

14 Ye kulem ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Ye manmâ hâkŋe hâkŋe kautŋe bâli bâliŋe olop are bo kin kinŋân kinbiap âmâ ye den ire nâŋgâmbiâ hain miawakto ekmâ nenguwâirâm Yudaia hânângenba pârigim gimbâŋe siân âgâwai.
15 Akto kepia ginŋân manbiapŋe emetŋe kâlegen purik katmâ âgâm ito sikumŋe bo membiap.
16 Akto âiângenba manbiapŋe kepian arim sâŋgum dâgâmŋe bo membiap. Nuguwâirâm pârigim dowâk gimbâŋe siân ariwiap.
17 Akto sop ain âmbâi tepdâŋe me namân gâtŋe olowâkŋe âmâ gain gain akbai? Umatŋe olowâk akbai.
18 Aregât Anutu hin ulilaŋbei, “Humo umatŋe are tânâk kâlegen bo miawakbiap.” dâwai.
19 Akto sop ain siâ me siâ hârok wilâgem poyagem metewiap, dop hainare Anutuŋe luâk liunmâ mâŋgiewân bak bo miawagep. Dâ manmâ gai bo miawakbiap.
20 Aregât kembuŋe sop are bo dâm hârembo dâine luâk me âmbâle siâ me siâ bo manmâ kârikŋe kinbop. Dâ Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe yâk yeŋgât akmâ âmâ sop aregât makto tâlâwâk akbiap.
21 Anutuŋe hain dâwiap aregât nâŋgâm siâŋe Anutugât hoŋ bawa gewiap are, “Iren nengâlân miawaktâp me yâk indâgen yeŋgâlân miawaktâp.” dâmbiâ âmâ bo nâŋgâwei.
22 Sop ain hianŋgi propete siâ me luâk siâ miawakmâ âmâ, “Anutuŋe huŋgun nengimbo damunyeŋe akberâm geyion.” dâm nâŋgât kâmotlupŋe heyeŋgim yeŋgâlân dewatiwaigât âi humo membai. Akto siâŋe miawakmâ nâŋgât kolân hâk tunaŋgim nâŋgât kâmotlupne hilipyeŋguwaigât kulem humo memberâm aregât âi humo membai gârâmâ Anutuŋe ye yekmâ nâŋgât dâtâŋe dâm tânyeŋgumbo aregât hanyeŋe hilipyeŋguwaigât dop bo tatbiap.
23 Are boâk miawakto hinŋe makyeŋgiân are nâŋgâm heŋgemgom manbei.

Yesuŋe lâuwâŋe togowiapgât magep.

24 Umatŋe humo are bo akto sop ain âmâ hândâk humo arekŋe dewutâ hilâm gâtŋe dâgâm yembiap. Akto dewutâ hândâkŋân gâtŋe bo pagalewiap.
25 Akto diâ hânân pekmâ gewai. Wan me wan kârikŋe himbimân yendâi are duwuŋ akbai.
26 Sop ain nâ luâk akmâ geân aregât lâuwâŋe hamandat kakŋân gem pagaleŋe olop kârikŋe akmâ gere nekbai.
27 Nâŋe aŋelolupne huŋgunyeŋgim hin dâwian, “Hân himbim bâiŋângen arim luâk âmbâlelupne nune dâtâŋe dâman are meyekŋet.” dâm huŋgunyeŋgire ariwai.
28 Ye lâut kotŋe kâli kak kak are nâŋgâi. Indembo âmâ, “Woe, dewutâ âlepŋe komberâm aktâp.” dâmai.
29 Hainâk hâmbâi wan siâ miawakbiap are ekmâ nâŋgâwai, are emelâk ewumâk akmâ Kristo togowerâm aktâp dâwai.
30 Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk âmbâle yu mandâi ire manbiâk den maktân ire bikŋande ekbai.
31 Akto hân himbim âmâ bo akbiandat. Dâ denne irekŋe âmâ yem âgâwiap.
32 Akto maktân iregât sopŋe luâk siâŋe bo nâŋgâp. Akto aŋelo himbimân mandâi arekŋe bo nâŋgâi. Akto Anutugât nanŋe nâ bo nâŋgân. Ewene konok yâkŋe nâŋgâp.
33 Sop amuten wan me wan siâ miawakbiap dâm aregât nâŋgâm heŋgemgom manbei. Ye purik katbian sopŋe bo nâŋgâi.
34 Luâk siâŋe emetŋe hepunmâ kâlewângen ariwerâm akbiap. Hain akmâ âi luâklupŋe hin makyeŋgiwiap, “Siâ siâ ire lâmgoŋet.” dâm âi are potatmâ ikiŋeâk ikiŋeâk yeŋgiwiap. Yeŋgim âi luâk siâ maganŋmâ hin dâwiap, “Gâ hâŋgiân ire damun kinben.” dâm ariwiap.

35 Aregât biwi golâk manbei.
Gârâmâ emet damunŋande âi are
mem âmâ purik katbiap aregât
sopŋe bo nâŋgâmai aregât damun
kârikŋe kinmâ manbei. “Eŋgaiŋe me
hândâktâk, me gokorok indemboân
me emet haunŋdo me
36 asiŋ yendere togom nekmâ wat-
nekbop.” dâm hilâm ârândâŋ damun
kârikŋe kinbei.
37 Den ire yeâk bo makyeŋgiân.
Luâk âmbâle hârok yeŋgât maktân.
Amâ biwi golâk manbei.” dâep.

14

Yesu konegât magaŋgi goaŋgi agi.

1 Akto hombaŋ siâ aregât kotŋe Pa-
sowa are âi meme sopŋe lâuwâ bo
akto miawakbiapgât ain sumbe kat
kat luâk aregât humomolupyeŋe akto
Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi
arekŋe âmâ hin dâyi, “Gain gain akmâ
Yesu hianŋdenŋe den bâleŋe makto
aregât kondenŋe moâk.
2 Akto hinŋe Yesu mendenŋe luâk
âmbâle dondâ hombaŋgât togoyi
irekŋe nâŋgâmbiâ kuk miawakbopgât
hinŋe bo memberen.” dâyi.

Âmbâi siâŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe pulianŋep.

3 Akto Yesu Betania kepian âgâep.
Âgâm luâk hâk bâle siâ agep kotŋe
Simon aregât emelan âgâ tatmâ sot
niep. Akto ain âmbâle siâ togoep.
Arekŋe tu higenŋe ukenŋe siâ umbâ
bâlensiân mem togoep. Tu are akto
umbâ are puliŋe âgâ âgâŋe dondâ are
hogom Yesugât kautŋân kâiep.
4 Kâimbo luâk bikŋe ain kili are bi-
wiyeŋe bâlimbo hin dâyi, “Wangât tu
ire yân kâiâp?
5 Nenŋe ire luâk yeŋgâlân mem
arim dâine âlepŋe puli dondâ mem
âmâ luâk umburuk yeŋgiwâen.” dâyi.
Hain dâm âmbâle are peiyi.
6 Peimbiâ Yesuŋe hin dâm
makyeŋgiep, “Ye âmbâle ire bo peiŋet.
Wangât umatŋe waŋdâi? Âmbâle
irekŋe okot âlep akniŋdâp.
7 Sop kâlep luâk umburuk ye olop
tatmâ manbai are tânyeŋguwerâm
aregât aktâi. A âlepŋe hain akŋet. Dâ
nâmâ ye olop sop kâlep bo manbaen.
8 Dâ âmbâle irekŋe aktâp ire âmâ
âlepŋe akniŋdâp. Tu hâknân kâiâp
ire âmâ mombian aregât nâŋgâm
akniŋdâp.
9 Gârâmâ bunŋe makyeŋgire
nâŋgâŋet. Hânŋe hânŋe nâŋgât pat
ire makyeŋgim manbai ain âmbâle ire
aktâp yâkgât pat nelâmyeŋgiwopgât
gai makyeŋgimbiâ nâŋgâwai.” dâep.

Yudasi Yesu hâkŋe tunmâ puli miep.

10 Yesugât aposololupŋe keiân
lâuwâ mali are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe
siâ kotŋe Yudasi arekŋe sumbe kat
kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe
are yeŋgâlân arim hin makyeŋgiep,
“Nâŋe Yesu yâgâten me yâgâten
mando ain hekatyeŋgire meaŋbai.”
dâm makyeŋgimbo
11 nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe akto
puli waŋbaigât magaŋi. Akto aregât
den dâpŋe gain gain makyeŋgire
Yesu mem miawakŋet dâm dâpgât
undâgâlep.

Yesuŋe luâklupŋe olop sot neyi.

12 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa are
keiŋe katmâ sot bo kauliep are nem-
ini. Akto sop ain lama gâim om ne-
mini. Aregât hoŋ bawalupŋande Yesu
magaŋmâ hin dâyi, “Sot soŋgo emet
wanân ondenŋe nemberen?” dâmbiâ
13 Yesuŋe aposologâtŋe lâuwâ
huŋgun yetkim hin dâep, “Yet âmâ
Yerusalem kepian ariet. Arim luâk
siâ ain umbâ heleŋ heleŋân tu hâgâm
lokom manmâ yelekto aikombela
kewugu yelekmâ emet are hekat
yetkiwerâp.
14 Hekatyetkimbo emet am-
boŋe hin dâm magaŋberat, “Humo
netŋande hin dâp, “Nâŋgât emet
kom hâre hâreŋe are yâgâten hoŋ
bawalupne olop sot nemberen?”
hain dâp.” dâmbela
15 kom hâre hâreŋe humoâk egon
kakŋângen are hekatyetkiwerâp.

Emet kâlegen are âmâ dâgâm me kondo bunewâk heŋgemgoyi, ain arim sot wan kalet." Hain dâm huŋgunyetkimbo ariyiat.

16 Arim Yesuŋe makyetkiep are mem miawakmâ sot are mem hombaŋgât wan me wan heŋgemgoyiat.

17 Hain akbela eŋgaiŋe akto Yesu togom aposololupŋe keiân lâuwâ olop sot soŋgo are neyi.

18 Nem tatmâ hin dâep, "Makyeŋgire nâŋgâŋet. Yu tatâi yeŋgât hutyeŋânba siâŋe nâŋgât gasa akmai are yeŋgâlân arim nâ mem nuguwerâi aregât keiŋe hekatyeŋgiwerâp are nâ olop tatmâ sot nenden ire." dâep.

19 Hain dâmbo aposololupŋande biwiyeŋe umatŋe akto siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk hin maganji, "Maktât amâ nâ mon?" dâyi.

20 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Amâ luâk keiân lâuwâ tatâi yeŋgâlân gâtŋe konok luâk are âmâ yu nâ olop sot nemberen kondo kâlegen bâtnetŋe pandetŋe geâp yâkgât den umatŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

21 Anutugât den bunŋe miawakto luâk akmâ geân nâ mombian gârâmâ nâŋgât gasa yeŋgâlân katnekberâp arekŋe umatŋe humo mem manbiap. Luâk are memeŋande bo miep dâine owâiŋe aganjbop." dâep.

22 Akto aposololupŋe sot nem tali akto Yesuŋe sot siâ mem munditmâ Anutu mepaiŋe mem hin makyeŋgiep, "Ire âmâ nâŋgât sunumne aregât dop." hain dâm yeŋgimbo neyi.

23 Akto waiŋ hâpu siâ mem kinmâ âkâ hainâk Anutu mepaiŋe mem yeŋgimbo neyi.

24 Nembiâ den hin makyeŋgiep, "Tu ire âmâ nâŋgât gilâmne aregât dop. Tu yu kâim yeŋgire nendâi gârâmâ hâmbâi Anutuŋe den pat kârikŋe kalep are miawakto nugumbiâ gilâmne gembo luâk âmbâle dondâ areyeŋgât dosa bo akbiap.

25 Nâ hinŋe waiŋ koaŋe tuŋe bo nembian arekŋe maleine bunewâk Anutuŋe damunyeŋe akberâm keiŋe kato ain tu irakŋe nembian." hain dâm makyeŋgiep.

26 Hain dâm makyeŋgimbo Anutugât kotŋe mem agatmâ kep siâ membiâ bo akto arewa sopanmâ Oliwa gimbâŋân âgâyi.

Yesuŋe Petoro maganjep.

27 Âgâm ain aposololupŋe hin makyeŋgiep, "Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi aregât bikŋe hin tatâp,

> "Nâŋe bau damunyeŋe kondere mondo bau are awam akmâ kâit akmâ metewai."

Den pat are bunŋe miawakto menekberâm togombiâ ye hârok gem awam akmâ hanâk hanâk ariwerâi.

28 Gârâmâ nugumbiâ mondere han nugumbiâ momoŋânba agatmâ arim Galilaia hânân lâm yeŋguwian." dâep.

29 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganjep, "Gâŋgât gasa togombiâ hamewakmâ ariwerâi me bo. Bo nâŋgân. Dâ nâmâ bo hepun gekberân. Gâ olop tatmâ tân gugum âgâwian." dâep.

30 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganjep, "Makginjdere nâŋgâ. Hândâk unjak gâŋe nâŋgâ yâkgât kotŋe bo nâŋgâman dâm makyeŋgimenâ sop âlâwu akto ainâk gokorok lâuwâŋe indewerâp." dâmbo

31 kârikŋe akmâ hin dâep, "Bo. Nâ gâ olowâk mombaet aregât hamep bo aktân. Akto nâ gâŋgât kotge bo mem heambukberân." hain dâep. Dâmbo galalupŋe hârok hainâk dâyi.

Yesuŋe Eweŋe ulilaŋep.

32 Arewa ari kalam siâ kotŋe Gesemane ain ariyi. Ain arim Yesuŋe aposololupŋe makyeŋgim hin dâep, "Ye ge tatbiâ indâgen ba kinmâ Apo maŋganmâ ulilaŋberân." dâmbo ge tali.

33 Hain akmâ arewa Petoro, Yakopo akto Yohane meyekto bayi. Ba kinmâ biwiŋe umatŋe akto hin dâm makyeŋgiep,

34 "Ye âmâ iren damun tatŋet. Biwine umatŋe dondâ akto gain gain manberân aregât tân nugum iren damun tatŋet." dâm makyeŋgiep.

35 Makyeŋgim hepun yekmâ getek indâŋân ba hânân ge tatmâ Anutuŋe umatŋe ire hepunniŋâk dâm hin ulilaŋep,
36 “O Apo, gugak âmâ siâ me siâ hârok miawakbiapgât bo pâpkomat aregât uŋak umatŋe miawak niŋberâm aktâp iregât bo niŋ dâm ulit giŋdân. Gârâmâ gâŋe âmâ nâŋgât nâŋgâ nâŋgâne bo watben. Guge nâŋgâ nâŋgâge watben.” dâm ulilaŋep.
37 Hain akmâ purik katmâ bam yekto aposololupŋe âlâwu are asiŋ yeyi. Yembiâ yekmâ Petoro goaŋmâ hin magaŋep, “Simoŋ gâ asiŋ yendât me? Hinŋe hepun yektân ina pâlâmŋe yendât.” dâm
38 aposololupŋe âlâwu are hin dâm makyeŋgiep, “Biwiyeŋande âmâ laune lokowerâm aktâp. Dâ hâkyeŋe âmâ konam aktâp aregât hâkŋe hâkŋe arekŋe togom dop yeŋguwerâm akbopgât damun kinmâ Anutu ulilaŋŋet.” dâep.
39 Hain dâm makyeŋgim purik katmâ bam lâuwâŋe hainâk Anutu ulilaŋep.
40 Ulilaŋmâ metem purik katmâ gutmâ yekto asiŋgât dondâ nâŋgâyigât asiŋâk yem tali. Hain akbiâ hainâk aiyeŋgumbo dengât pâpkom aŋun aŋgim tali.
41 Hain akmâ kinbiâ hepunyekmâ bam hainâk âlâwuŋe akmâ guto asiŋ yembiâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye asiŋ yem mandâi mon? Bâin. Uŋak âmâ nâ luâk akmâ geân aregât dosa luâk yeŋgâlân katnekto menekmâ hilip nuguwerâigât sop ewumâk aktâp.
42 Gârâmâ bâin agatmâ indâre yekŋet. Nâŋgât halop hogoâp ina togoâp. Ye agatbiâ arim penianŋne.” dâep.

Yesu meyi.

43 Den are hain dâm makyeŋgimbo kinbiâ ainâk indâgenba Yudasiŋe luâk dondâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto Yuda yeŋgât damunlupyeŋande huŋgun yeŋgimbiâ Yudasiŋe kewugu yekto togoyi.
44 Akto luâk gasa kewugu yekto togoyi are âmâ Yudasi Karioto gâtŋe luâk are Yesu ikiŋe hoŋ bawa inarekŋe ari gasa tirip katyeŋgim hin makyeŋgiep, “Yesu are âmâ lokom maŋgandere ekmâ âmâ hikom mem ariwei.” dâm makyeŋgim kewugu yekto tâwât bugâ me soŋ soŋ lokom togoyi.
45 Togom gasa are iŋgon kinbiâ Yudasiŋe Yesugât enemŋân âgâm, “Humone.” dâm lokom maŋgando
46 olowâk togoyi arekŋe âgâ Yesu mem hikoyi.
47 Akto luâk kili are hutyeŋânba siâŋe tâwât mem oloŋmâ sumbe kat kat humo yeŋaet hoŋ bawa siâ kârâmbo oloŋ akto ondopŋeâk kârâm hâriep.
48 Hain akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye nâŋgât nâŋgâm âmâ bugâ luâk dondâ hanyeŋân ge mandere teŋgâ soŋ soŋ lokoakbiâ bugâ humo miawakbopgât togoâi mon?
49 Nâ hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân Anutugât den pat makyeŋgiman sop ain menekbâi gâten. Anutuŋe hârok nâŋgâm makyeŋgimbo kulemgoyi are yendâp are bunŋe miawagâkgât hinŋe menekŋet.” dâmbo
50 aposololupŋande hepunmâ gem awam agi.
51 Akto Yesu hamiŋân togombiâ yâkgât kâmolân gâtŋe luâk sigan siâ sâŋgum kau kau konok lalakmâ togoep.
52 Togombo memberâm akbiâ pârigimbo sâŋgum kau kau areâk mem hulaŋbiâ sâŋgum bâlâk pârigim ariep.

Yesu den âiân kali.

53 Akto Yesu mem sumbe kat kat areyeŋgât humogâlân ariyi. Yâkgât emelan âgâmbiâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgiyi are akto Yuda luâk areyeŋgât humomolupyeŋe arekŋe âgâmbiâ mendugum kili.

54 Akto Petoro purik katmâ yoŋâk hamiyeŋângen yoŋâk watyekmâ togom emet kili aregât ginŋân ba sombeimân kilep. Bam ain luâk humo aregât tembe lokolupŋe yeŋgât hutyeŋân tatmâ kâlâp nâŋgâm talep.
55 Tato emet ain âgâyi arekŋe luâk niŋande Yesugât agak meme are nâŋgâp are makto kone dâm ai aguyi. Ai pei agum keiŋe undâgâli.
56 Hain akmâ luâk dondâŋe den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân agi. Akto den are dopŋe konogâk bo magi.
57 Siânbaŋe siâ dâmbiâ dâmbiâ agi. Akto luâk siânbaŋe Yesugât hiaŋgi den hin magi,
58 “Den siâ hin makto nâŋgâyion, “Sumbe emetŋe humo meyi ire gagaim patakore awam akmâ yendo hilâm âlâwu kâlegen nunak bâtnandeak mem metewian.” dâep.” dâyi.
59 Hain dâmbiâ den yu dâyi ire gai den ulik gulik magi are olop dop konok bo agep.
60 Akto sumbe kat kat yeŋgât kautŋande hutyeŋânba agatmâ kinmâ Yesu hin magaŋep, “Gâ wangât den hâuŋe siâ bo maknengiât. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi iregât nâŋgâmenâ ârândâŋ aktâp me bo? Gain gain maknengimenâ nâŋgâne.” dâep.
61 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe den hâuŋe bo magaŋmâ denŋe nâŋâk kilep. Akto sumbe emetŋaet luâk humo arekŋe totokomâk hin magaŋep, “Gâ Anutuŋe huŋgun giŋdo gien are me siâ? Humo kotŋe mem agatmaen aregât nanŋe gâ me?” dâep.
62 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe hin dâep, “Gâŋe ya maktât are amâ nâ. Nâ luâk akmâ geân aregât nâmâ kârikŋe amboŋe Anutugât enemŋân manman aregât Anutuŋe kârikŋe niŋmâ huŋgun niŋdo himbimânba hamandat olop gem âmâ hârok damunyeŋe akbian ain âmâ nekbai.” dâep.
63 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk humo arekŋe den are nâŋgâm biwiŋe kâlâp akto aregât ikiŋe sâŋgumŋe mem duwatmâ galalupŋe hin makyeŋgiep, “Siâŋe siârâm siârâm akbiâ âmâ den âi humo membâen.
64 Luâk ire âmâ Anutugât kotŋe mem bâlimbo nâŋgâen aregât ye gain gain nâŋgâi?” dâmbo luâk âmbâle mendugum kili arekŋe Yesugât hin dâyi, “Moâkgât dâp miawaktâp.” dâyi.
65 Hain dâm arewa keiŋe katmâ tâwutkoyi. Akto biknande sâŋgumŋe dewunŋe dâgâm tigim koyi. Kom kinmâ hin dâm magaŋi, “Ondopge hogoâp aregât kotŋe kon.” dâmbiâ tembe lokoŋe ondopŋe hogoyi.

Petoro hamewakmâ, “Nâ Yesugât kâmolân gâtŋe bo.” dâep.

66 Akto Petoro iŋgon emet aregât ginŋân tatmâ kâlâp nâŋgâm talep. Tato ainâk emet aregât amboŋe luâk humo aregât sumbe kat kat yeŋgât kautŋe yâkgât hoŋ bawa âmbâle siâ togoep.
67 Togom ekto Petoro kâlâp nâŋgâm tato âmbâle arekŋe ekmâ totokomâk totokomâk egep. Ekmâ hin magaŋep, “Gâ Yesu Nasarete kepian gâtŋe are olop manmandat.” dâep.
68 Hain magaŋdo Petoroŋe muneŋ akmâ magaŋep, “Nâ luâk are bo nâŋgaŋdân akto den maktât aregât keiŋe bo nâŋgân.” dâep. Dâm âmâ dâwângen ariwerâm gembo gokorok indiep.
69 Gokorok indembo âmbâle arekŋe Petoro yoŋâk egep. Ekmâ kinmâ arekŋeâk hin dâep, “Luâk ire âmâ Yesugâlân gâtŋe.” dâm makyeŋgiep.
70 Makyeŋgimbo Petoroŋe lâuwâŋe hainâk magep, “Bunŋe dondâ nâ luâk are bo nâŋgaŋdân.” dâep. Akto getek kinmâ luâk enemŋân kili arekŋe Petoro hin magaŋi, “Gâ maktât aregât den amâ Galilaiaŋe makmai han hainângen maktât aregât gâmâ Galilaia areyeŋgâlân gâtŋe.” dâm magaŋi.
71 Hain magaŋbiâ makmâ bâleŋeâk magep, “Anutugât meteŋân makmâ kârigem makberân. Nâ yeŋe

luâk kotŋe kondâi are bo ekmâ heŋgemgoman." dâep.
72 Hain dâmbo ainâk gokorok lâuwâŋe indiep. Indembo nâŋgâm Yesuŋe den hin magaŋep are hanŋân ga togoep, "Gâ gokorok lâuwâŋe bo indemboâk nâŋgâ yâkgât bo nâŋgâ aŋman dâmenâ âlâwu akbiap." dâep are hanŋân ga togombo nâŋgâm okotŋe akto indiep.

15

Pilatoŋe Yesu aikoep.

1 Akto emet hauŋdo ain sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto damun hârok menduguyi. Mendugum Yesu hikom mem kiap kotŋe Pilato gâlân arine dâm den âi meyi.
2 Hain akmâ mem Pilato gâlân arimbiâ hin magaŋep, "Yuda yeŋgât luâk humoyeŋe are gâ me?" dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Amâ gâŋe ya maktât are." dâep.
3 Akto sumbe kat kat yeŋgât humomolupyeŋe arekŋe den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkŋân hâkŋân agi.
4 Hain akbiâ Pilatoŋe Yesu hin magaŋep, "Gâ den hâuŋe siâ wangât bo makmâ kindât? Nâŋgâ. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi." dâm magaŋep.
5 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo makberâm aregât yânâk kilep. Kindo Pilatoŋe nâŋgâm han lâuwâ agep.
6 Akto Pasowa hombaŋ sop ain âmâ kala busiânba luâk ikiŋak siâ bo watyekminep. Luâk âmbâleŋe togo luâk siâ konbiâ watmâ watmâ akminep aregât nâŋgâep.
7 Sop ain âmâ luâk siâ kala busiân talep kotŋe Baraba arekŋe ulikŋân kukgât dâtŋe mendo agum luâk siâ kombiâ moep aregât akmâ kala busiân katbiâ talep.
8 Akto luâk âmbâle mendugum kili arekŋe ulikŋân akminen hainâk ak dâm Pilato konmâ tali.
9-10 Akto Pilatoŋe hingât nâŋgâm, "Sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋande, "Luâk âmbâle hârokŋe Yesugât kotŋe mem agatbiâ nengât gewop." dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât Yesu mem nâŋgâlân togoâi." dâm nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Ye Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe ire hepundere yeŋgâlân gulâkgât nâŋgâi me wan?" dâm makyeŋgiep.
11 Hain dâm makyeŋgimbo sumbe kat kat luâk arekŋe luâk âmbâle hin makyeŋgiyi, "Ye konmâ wârakbiâkâ Baraba konok hepundo geâk." dâm makyeŋgiyi.
12 Hain dâm makyeŋgimbiâ hainâk konmâ wârakbiâ Pilatoŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep, "Ye nâŋgâi. Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe dâmai ire gain mâŋgiwegât nâŋgâi?" dâep.
13 Hain dâm makyeŋgimbo luâk âmbâle arekŋe konmâ hin dâyi, "Lâwinân kombiâ moâk." dâyi.
14 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin makyeŋgiep, "Wan akmâ hilipkoâp?" dâmbo luâk âmbâle arekŋe konmâ wârakmâ, "Lâwinân kombiâ moâk." dâm wâragi.
15 Akto Pilatoŋe luâk âmbâle dondâ wâragi aregât okotyeŋe âlepŋe agâk dâm tembe lokolupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Baraba kala busiânba huŋgun aŋbiâ ariâk." dâmbo arim huŋgun aŋbiâ ariep. Akto tembe lokolupŋande Yesu handomŋe orem lâwinân kondenŋe moâkgât mem ariyi.
16 Akto tembe lokoŋe Yesu mem kiap humogât emetŋe ain mem âgâyi. Mem âgâm tembe loko hârogâk yeŋgonbiâ togoyi.
17 Togom âmâ sâŋgum gilâm siâ lalaŋmâ tâk dâtâ dâtâ siâŋe irimut ketugum kautŋân kauŋaŋi.
18 Hain akmâ siânbaŋe lau elek agaŋmâ hin magaŋi, "Wei, Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe." dâyi.
19 Hain dâm kâroŋe mem kom tâwutkom togo enemŋân pâwutyeŋe ligiaŋmâ giriŋaŋi.
20 Hain akmâ sâŋgum gilâm are higotmâ ikiŋe sâŋgum lalaŋmâ lâwinân komberâm mem ariyi.

Yesu lâwin parâŋân koyi.

21 Mem arim dâwân luâk siâ egi
are kotŋe Simoŋ Kirene hânân gâtŋe
Alesande akto Rupu eweyetŋe are
halângenba togom mando dâwân egi.
Ekmâ wârakmâ tatbiâ Yesugât lâwin
are lokombo ariyi.
22 Arim hân siâ kotŋe Goligata den
purikŋe amâ kaut hagitŋe ain ariyi.
23 Akto hâk hilâlâm humo nâŋgâwop
dâm waiŋ akto biwi gulip tu kâim
mendugum waŋbiâ borâep.
24-25 Akto dewutâ gambo lâwinân
koyi. Kom mem anuŋbiâ kindo
sâŋgum memberâm kotyeŋe kulem-
gom are umbâ kâlegen panbiâ gembo
luâk kotyeŋe miawakto arekŋe
sâŋgum are meyi.
26 Akto kom kautŋân lâwin ulikŋân
kulem kulemgoyi aregât keiŋe hin,
“Ire Yuda yeŋgât luâk kembu.”
27 Akto bugâ koko kâmburâ lâuwâ
siâ Yesugât gasomŋe biken biken
lâwinân yetkuyi.
28 Akto Anutuŋe makyeŋgimbo
kulemgoyi âmâ hin yendâp are bunŋe
miawagep, “Nâŋgât hoŋ bawane
yâk luâk bâleŋe hâkŋe hâkŋe yeŋgât
hutyeŋân katbai.” dâep. Are bunŋe
miawakto aregât luâk kâmburâ lâuwâ
olop yetkuyi.
29 Akto luâk âmbâle gam ariyi
arekŋe Yesu den hembalik mâŋgim
hin dâyi, “Sumbe kat kat emetŋe
gagaim hilâm âlâwu kâlegen ke-
tuguwian dâmat aregât
30 bâin kârikŋe akmâ lâwinânba ge.”
dâyi.
31 Akto sumbe kat kat luâk
areyeŋgât humomolupyeŋe akto
Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini
arekŋe hainâk den hembalik mâŋgim
magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Luâk
aŋgâ âmâ tân yeŋgumap. Dâ ikiŋe âmâ
wangât bo tânaguâp?
32 Anutuŋe huŋgun aŋdo togom
Yuda luâk nengât luâk kembu
mandâp dâmai inarekŋe lâwinânba
gembo ekmâ âmâ den are bunŋe
dâm nâŋgâweren.” dâyi. Hain dâmbiâ
Yesugât enemŋe bip bip yetkuyi
lâuwâ arekâ hainâk den bâleŋe ma-
gaŋiat.

Yesu moep.

33 Akto hilâm tânâmŋân ain hândâk
humo dâgâm yendo eŋgaiŋe agep.
34 Eŋgaiŋe akto ain are Yesuŋe kot
hin kolep, “Eli Eli lama sabaktani?”
dâep. Den purikŋe âmâ, “Anutuŋe,
Anutuŋe wangât hepun nektât.”
dâep.
35 Akto luâk ain kili ainba siânbaŋe
nâŋgâm hin dâyi, “Âure nâŋgâŋet, Elia
kondâp.” dâyi.
36 Akto luâk siâŋe pârigim arim
sâŋgum papaŋe siâ kâroân bigeim
waiŋ ŋasukŋân panmâ mem agatmâ
Yesugât launân katmâ kinmâ
galalupŋe hin makyeŋgiep, “Elianŋe
bunŋe gem tângombo lâwinânba gew-
erâp me bo aregât ekmâ kinne.” dâep.
37 Hain akto Yesu kârikŋeâk kam-
boŋmân ainâk panagep.
38 Akto sâŋgum humo sumbe
emetŋân kilep are tânâmŋânba
duwalakmâ giep.
39 Akto tembe loko humoyeŋe siâ
Yesugât enemŋân kilepgât ekmâ
kindo mondo hin dâep, “Ire amâ
Anutugât nanŋe bunŋe.” dâep.
40 Akto âmbâle bikŋe ain kili arekâ
getek kâlewânâk kinmâ ekmâ kili
are hutyeŋân kilep siâ kotŋe Maria
Madala kepian gâtŋe akto Maria siâ
Yakopo bâlensiâ akto Yose areyetgât
memeyetŋe, akto Solome.
41 Are âmâ Galilaia hânân Yesugât
hoŋ bawa akbiâ olop mali. Akto yâk
konok bo. Âmbâle bikŋe Yesu olop
Yerusalem kepiangenba togoyi are
olowâk kili.

Yesu hangoyi.

42 Âi bo meme sopŋe irawot akto
emet dâgâwerâm akto ain Arimataia
kepian gâtŋe luâk siâ kotŋe Yosepe
are togoep.
43 Luâk are âmâ damun akto kaun-
soli yeŋgât hutyeŋân mando ekmâ
luâk âlepŋe dâmini. Are Anutuŋe hoŋ
bawaŋe huŋgun aŋdo gem damun
agâk dâm ulilaŋep. Hain akmâ
yâkŋe hamep bo akmâ Pilatogât
emet kâlegen âgâm ba enemŋân kilep.

Kinmâ, “Yesugât hâkŋe mem arim hangowerân.” dâep.
44 Dâmbo Pilatoŋe hanŋe undup akto tembe lokoŋe siâ hin magaŋep, “Emelâk mondâp me? Bam ek.” dâmbo bam ekmâ gutmâ emelâk mondâp dâep.
45 Hain dâmbo Pilatoŋe Yosepe magaŋmâ, “Âlepŋe Yesugât hâkŋe mem ari hango.” dâep.
46 Akto Yosepeŋe bam sâŋgum kau kau siâ puligom mem ari Yesugât hâkŋe are mem ge sâŋgumân are katmâ katipkoep. Hain akmâ mem ari kât dâpŋe siân ulikŋân parâ parâ kendâyi ain katmâ kât humo siâ hâkokombo tigiep.
47 Akto Maria Madala gâtŋe akto Yose memeŋe are Yosepeŋe Yesu kât dâpŋân kalep sum are ekmâ kiliat.

16

Yesu momoŋânba agalep.

1 Âi bo meme sopŋe are bo akto hândâk pipiŋe tatoâk Maria Madala gâtŋe akto Maria siâ Yakopo memeŋe akto Solome Yesugât hâkŋe hambuwopgât dâm tu higenŋe ukenŋe puligom mem togoyi.
2 Sonda hândâktâk dewutâ gambo ain sumângen arim dâwân yeŋeâk magaŋgim hin dâyi,
3 “Niŋande tân nengumbo kât humo are hâkokoweren.” dâyi.
4 Hain dâm togom kinmâ ekbiâ kât humo sum dâpŋe tigiep are bo yiep.
5 Are ekmâ kât kâlegen âgâyi. Âgâm ekbiâ luâk sigan siâ sâŋgum kau kau humo luguakmâ bâtŋe bungen kindo ekmâ sân sân mem hamewagi.
6 Akto luâk arekŋe hin dâm makyeŋgiep, “Bo hamewakŋet. Ye Yesu Nasarete gâtŋe lâwinân koyi are ekberâm togoâi amâ emelâk agatmâ ariâp. In bo yendâp. Gutmâ in kali aregât gewâkŋe ekŋet.
7 Yeâmâ arim Petoro akto hoŋ bawalupŋe aposololupŋe bikŋe are makyeŋgiŋet amâ Yesu âmâ ulikŋân makyeŋgiep hain aktâp. Emelâk Galilaia hânân ariâp. Gârâmâ ye ari makyeŋgimbiâ Galilaiagen ari ekŋet.” dâep.
8 Akto âmbâle are kât kâlegenba gam hamewakmâ biwiyeŋe gulip agepgât luâk siâ aregât den pat bo makyeŋgiyi.
9 Akto Sondan emet hauŋdo hândâktâk Yesu momoŋânba agatmâ arim Maria Madala kepian gâtŋe ulikŋân ikiŋak sinduk baniara bâleŋe nâmbulân lâuwâ watyeŋgiep yâkgâlân arim miawagaŋep.
10 Miawagaŋdo arim Yesu haminâŋgen olop manmâ indeaŋmâ mali are arim makyeŋgiep.
11 Makyeŋgim hin dâep, “Yesu âmâ togo miawakniŋdo ekmâ yu togoân.” dâmbo den are bo nâŋgaŋi.
12 Akto arewa luâk lâuwâ siâ kepia are hepunmâ arim manbela dâwân Yesuŋe enem dewunŋe siâ akto miawak yetkiep.
13 Akto luâk lâuwâ arekŋe Yesu egiat aregât purik katmâ arim galalupyetŋe makyeŋgiyiat. Akto yâkŋe, “Den are hiaŋgiat.” dâm nâŋgâyi.
14 Akto sop siân aposololupŋe keiân konok arekŋe sot nem tatbiâ Yesuŋe hutyeŋân togo kilep. Kinmâ hin makyeŋgiep, “Wangât biwiyeŋe nâŋgâlân bo kali? Akto momoŋânba agatere âmbâleŋe nekmâ togom makyeŋgimbiâ, “Hiaŋgiâi.” dâyi are wangât hain agi.” dâm kugâk kugâk akyeŋgiep.
15 Akto hin dâm makyeŋgiep, “Yeâmâ arim hânŋe hânŋe nâŋgât den pat âlepŋe ire makyeŋgiwei.
16 Luâk siâ bunŋe maktâi dâm biwiŋe nâŋgâlân kato tu puli aŋbai are âmâ sop humoân dosa bâlâk kinbiap. Dâ siâ nâŋgâm hiaŋgiâi dâm nâŋgâlân biwiŋe bo katbiap akto bo nâŋgâniŋmâ kepilâniŋbiap are âmâ dosa mem manmâ kâlâpgât pat akbiap.
17 Nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ manbai arekŋe âmâ kulem keiŋe keiŋe membiâ yekmâ, “Ire Yesugât kârikŋân kindâi.” dâwai. Kulem

are âmâ hin. Nâŋgât kolân sinduk baniara bâleŋe watyekbai. Akto denyeŋe irakŋe membai.

18 Akto hâme hewuk niambi sâmbâ bo ekmâ tâlimbiâ yeŋgimbo bo mombai. Akto wan me wan sait kâmbokŋe nem âmâ bo mombai. Akto luâk kundatdâ areyeŋgât hâkyeŋân bâtyeŋe katbiâ âlepŋe akbai." Yesuŋe hain makyeŋgiep.

19 Makyeŋgimbo Anutuŋe oloŋdo hepunyekmâ himbimân purik katmâ âgâep. Âgâm Anutugât bâtŋe bungen ain talep.

20 Akto aposololupŋe arim kepianŋe kepianŋe Yesugât den pat makyeŋgim mali. Manbiâ ain ikiŋak kârikŋe yeŋgimbo kulem keiŋe keiŋe membiâ luâk hârokŋe are ekmâ, "Luâk ire âmâ den bunŋe makmâ manmai." dâyi.

Luka Kulemgoep

Lukaŋe Yesugât den pat âlepŋe kulemgoep.

1 Apo Teopilo, Luâk âmbâle bikŋande Yesu olowâk maliŋe wan me wan bunŋe nengât tânâmnenŋân miawagep are ekmâ keiŋânbak dâm luâk hârok maknengiyi.
2 Dâm maknengimbiâ luâk unduwâkŋe den pat are heŋgemgowerâm kulemgoyi.
3-4 Akto gâŋe keiŋânbak den pat are nâŋgâen gârâmâ kulem esenŋe ire oyaŋmâ keiŋe nâŋgâm heŋgemgowiatgât den pat are hârogâk heŋgemgom tâŋ tâŋâk kulemgom katgiŋdân. Den pat are hin.

Aŋeloŋe Sakaria miawagep.

5 Uŋguŋân Heroteŋe Yudaia yeŋgât luâk humo malep. Mando âmâ yâk yeŋgât sumbe kat kat luâk siâ malep kotŋe Sakaria, yâk Abia yâkgât kâmolân gâtŋe akto yâkŋe âmbâle siâ kotŋe Elisabete are âmâ Aroŋ yâkgât kâmolân gâtŋe are miep.
6 Akto Anutugât dewunŋân manmâ bâleŋe bo akminiat. Âlepŋe manmâ Anutugât den are lokom manmâ gayiat.
7 Akto luâk âmbâi lâuwâ are gupin akmâ manmâ gam sâmbâ agiat.
8 Akto sumbe kat kat luâk yâkŋe amboŋân amboŋân akmâ Anutugât sumbe omini.
9 Akto omini aregât sop tâlâgumbo âmâ humomolupŋande hin dâyi, “Sakaria Anutugât biwiŋe geâkgât wan me wan omenâ higenŋe agalâk.” dâmbiâ, sumbe kat kat emetŋe ain âgâep. Âgâm sumbe ondo âmâ
10 luâk âmbâle bikŋande sumbe kat kat emetŋe aregât kâlegen gam Anutu ulilaŋmâ kili.
11 Ulilaŋmâ kinbiâ âmâ Anutugât aŋelo siâŋe Sakaria miawagaŋmâ ombiâ higenŋe agep aregât alata bungen kilep.
12 Miawagaŋmâ kindo luâk sâmbâ arekŋe ekmâ sân sân mem hamep akmâ kilep.
13 Hamewakmâ kindo aŋeloŋe hin dâm magaŋep, “Sakaria bo hamewak. Âmbengande nanaŋ luâk membiapgât Anutu ulilaŋmâ gamat aregât bunŋe Anutuŋe nâŋgâ aŋdo âmbengande nanaŋ siâ membiap aregât kotŋe Yohane dâm konbiat.
14 Akto miawakbiawân kambiamge heroŋe akbiap. Akto miawakto ainâk luâk unduwâkŋe aregât heroŋe nâŋgâwai.
15 Akto nanaŋânbak Anutugât Heakŋande memeŋe agaŋbiap. Akto yâk âmâ Anutugât dewunŋân luâk humo akmâ manbiap. Akto tu kârikŋe bo nem manbiap.
16 Akto miawakmâ manmâ âgâm Israe luâk mem hâwât yekto âmâ biwiyeŋe Kotdâ Anutugâlân katmâ manbai.
17 Akto emelâk Elianŋe Anutugât bâtŋân manmâ kârikŋe mem malep hainâk nangande manmâ âgâm Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgun aŋdo gewiap yâkgâlân luâk âmbâleŋe biwiyeŋe katŋetdâm aregât arim den pat makyeŋgiwiap. Akto hain dâm arim nanaŋ akto ewelupyeŋande kuk akyeŋgiwai are makyeŋgimbo gala akyeŋgiwai. Dâ den koko yâk makyeŋgimbo ârândâŋ manmai yâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâgât dâp watbai. Akto Kembuŋe ikiŋe kâmot oloŋyegep yâk yeŋgât biwiyeŋe agalâkgât nangande makyeŋgim âgâwiap.” dâep.
18 Anutugât aŋeloŋe hain dâmbo Sakariaŋe hin aikoep, “Net luâk âmbâi sâmbâ agiotgât gâŋe nanaŋgât dâmenâ nâŋgâre bunŋe bo aktâp hain dâm aktân. Gain gain nâŋgâre bunŋe akbiap?” dâep.
19 Hain dâmbo aŋeloŋe hin dâm magaŋep, “Agon aktere nâŋgâ. Nâ Gabirie, nâ Anutugât hoŋ bawa manman. Ire nek. Huŋgun niŋdo gem den bunŋe makgiŋdân.
20 Gârâmâ heniŋdât dât aregât dosa amâ hin akbiat. Gâŋe kopa akmâ den bâlâk manmâ âgâmenâ den yu

makgiŋdân ire bunŋe akbiap sop ain âmâ âlepŋe akbiat." Hain dâm ainâk heambukto Sakaria ikiŋeâk kilep.

21 Sakariaŋe sumbe emetŋân âgâm sop kâlep mando luâk âmbâleŋe gain gain akmâ sop kâlep mandâp dâm aregât han lâuwâ agi.

22 Hain akbiâ emelâk yâk yeŋgâlân gem âmâ den makyeŋgiwerâm akto âmâ launŋe tigiakto kopa agep. Kopa akto aregât hin dâyi, "Yâk âmâ sumbe emetŋân âgâmbo biwiŋe purik kato kulem siâ miawaktâp are ektâp." Hain dâmbiâ yâkŋe bâtŋandeak kulem akmâ den makberâm hâumgoep.

23 Hain akmâ tato âmâ âi sopŋe bo agep. Âi sopŋe bo akto kepian purik katmâ ariep.

24 Purik katmâ arimbo manbela emelâk âmbenŋande tepŋe agep.

25 Tepŋe akmâ âmâ hin dâep, "Anutu Kotdâŋe nâŋgâ niŋdo tepne aktân aregât luâk âmbâle dewunyeŋân aŋun hulaŋ akniŋdâp." dâep. Hain dâm emetŋânâk tato dewutâ momerâk bo agep.

Aŋeloŋe Mariagâlân miawagep.

26 Dewutâ momerâk bo akto âmâ Anutuŋe aŋelo kotŋe Gabirie are lâuwâŋe huŋgun aŋep. Huŋgun aŋdo Nasarete kepia are Galilaia hânân talep ain âmbâle sigan siâ malep yâkgâlân giep.

27 Akto âmbâle sigan are kotŋe Maria are Dawidigât kâmolân gâtŋe luâk siâ kotŋe Yosepe yâkgât dâtâŋe malep.

28 Akto aŋelo arekŋe magaŋmâ kinmâ hin dâep, "Anutuŋe gekmâ âmbâle âlepŋe aktât nâŋgâm memeŋe akgiŋdâp aregât heroŋe ak." dâep.

29 Aŋeloŋe hain dâmbo nâŋgâmbo biwiŋe umatŋe akto biwiŋande hin nâŋgâep, "Den makniŋdât aregât keiŋe gain gain?" dâep.

30 Hain dâmbo aŋeloŋe hin magaŋep, "Maria, gâ bo hamewak. Anutuŋe gekmâ âlepŋe manmat nâŋgâp.

31 Aregât gâŋe nanaŋ mem kotŋe Yesu dâm konbiat.

32 Yâkŋe âmâ luâk humo tâmbâ mando âmâ Anutu Humo dondâ yâkgât nanŋe dâwai. Akto Humo Anutuŋe bâginenŋe Dawidi yâkgât gewâkŋân kato

33 Yakobogât kâmot nengât luâk kotdâ manbiap. Akto luâk damunyeŋe akmâ âi mem kârikŋe manmâ âgâwiap." dâep.

34 Hain dâmbo Mariaŋe hin dâm magaŋep, "Nâ luâk bâlâk mandângât den are âmâ gain gain akmâ kârikŋe akbiap?" dâmbo

35 aŋeloŋe hin magaŋep, "Anutugât Heakŋande tigi gekto Anutu Humo yâkgât bâtŋân kinmenâ meme akgiŋdo ain gâtŋe nanaŋ membiat aregât kotŋe siâ kau salek salek are Anutugât nanŋe konbai.

36-37 Akto den siâ makgiŋdere nâŋgâ. Anutuŋe hain akberâm aregât bo ewum pâpkomap. Lâuge Elisabete are gupinâk manmâ âmbâi sâmbâ aktâp yâk Anutuŋe meme aganŋdo tepŋe akmâ nanaŋ luâk membiap. Akto dewutâ nâmbulân konok bo akto aregât kakŋân âmbâi gupin dâmai are hain miawaganŋbiap."

38 Aŋeloŋe hain dâmbo Mariaŋe hin dâm magaŋep, "Nâ Humogât hoŋ bawa âmbâle aregât den maktât are hanâgâk akniŋbiap. Hanâgâk akniŋdo âmâ âlepŋe dâwian." dâmbo aŋelo are purik katmâ ariep.

Mariaŋe Elisabetegâlân ariep.

39 Akto Maria manmâ âgâmbo kâlep bo akto âgâm arim Yudaia hân gimbâŋân kepia siâ talep ain ariep.

40 Ain arim Sakariagât emelan âgâm Elisabete ekmâ magaŋmâ heroŋe aganŋep.

41 Heroŋe aganŋdo nâŋgâmbo ainâk tepŋe kâlegen nanaŋ arekŋe piriŋ piriŋ kalep. Hain akto Anutugât Heakŋe Elisabete kautŋân mendo hin dâm magaŋep,

42 "Lâune Anutuŋe meme akgiŋdo gâŋgât heroŋe maroŋe arekŋe âmbâle hârok yeŋgât ewangiyekbiap. Akto Anutuŋe nanaŋ membiat aregât tângowiapgât heroŋe akbiap.

43 Gâŋe Kembunenŋe membiat are nâŋgâm hin nâŋgân. Nâmâ âmbâle yânŋe mandân aregât nâŋgâlân togomenâ ârândâŋ bo aktâp.
44 Togom nogonmenâ ainâk nanaŋ tepnân heroŋe akmâ bam guto nâŋgân.
45 Akto den siâ makbe. Emelâk Anutuŋe makgiŋep are bunŋe akbiap aregât biwige heroŋe aktâp." dâep.

Mariaŋe Anutu magaŋmâ heroŋe agep.

46 Hain dâmbo Mariaŋe hin magep, "Nâŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ hin dâwe.
47-48 Nâ Anutugât hoŋ bawa manmâ âmbâle yânŋe mandân. Aregât Anutu Humoŋe nâŋgât okot nâŋgâ niŋmâ mem agat nektâp. Mem agat nekto luâk kâmotŋe kâmotŋe nâŋgât nâŋgâm Anutuŋe tângombo heroŋe akmap dâmai.
49 Anutu Humo dondâ arekŋe damunne akmap arekŋe wan me wan âlepŋe akniŋep aregât kotŋe mem agatmâ âmâ Anutugât biwine heroŋe aktâp.
50 Akto luâk âmbâle bikŋe nenŋe Anutugât hamewakmâ denŋe lokoenŋe nengât biwinenŋe nâŋgâm yaiwâk aknengim âmâ bâgilupnenŋe miawakbai are hainâk hainâk akyeŋgiwiap.
51 Anutuŋe wan me wan mem miawak yeŋgiwerâm akto aregât niŋande luâk âmbâle hâkyeŋe mem bâliwiap? Akto agatmâ, "Nenŋeak humo akten." dâmbiâ are mem biwiyeŋe gulip yeŋgumbo awam akmai.
52 Akto bikŋande luâk humo akmâ mem damunyeŋe akberâmbiâ hain are mem gulip yeŋgumap. Hain akbiâ âmâ luâk yânŋe me luâk gegeŋe are mem agat yekmap.
53 Akto mop yeŋgimap yâk yeŋgât damunyeŋe akmâ sot yeŋgimap. Akto luâk sikum olop manbiâ yâk mem gulip akyeŋgimbo yân manmai.
54 Akto ulikŋân âmâ den dâm bâgilupnenŋe yeŋgât pat dâtâŋe makyeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manmap, aregât Israe luâk âmbâle nengât han kalem akmâ damun akmap.
55 Akto bâgilupnenŋe Abrahamgât kâmot okotŋe nâŋgâ nengimbo nen Abrahamgât kâmot akmâ manmâ âgâwaen nengât dâtâŋe aregât bunŋe miawaktâp. Aregât kotŋe mem agatbe." dâep.
56 Marianŋe hain dâm Elisabete olop malep. Akto yâk olop manmâ dewutâ âlâwu bo akto kepianŋân purik katmâ ariep.

Yohane miawagep.

57 Purik katmâ arimbo Elisabete sopŋe miawakto manmâ nanaŋ miep.
58 Mendo âmâ lâulupŋe kepia ambolupŋande Anutu Humoŋe Elisabete okotŋe nâŋgâepgât nâŋgâm yâk olowâk kambiamyeŋe heroŋe agep.
59 Hain akbiâ hilâm nâmbulân âlâwu bo akto âmâ mendugum nanaŋ aregât hâkŋe gâiwerâm âmâ ewenaet kot nambe Sakaria are konberâm agi.
60 Hain akbiâ memeŋande hin makyeŋgiep, "Bo. Kotŋe Yohane konberen." dâep.
61 Hain dâmbo hin maganŋi, "Are âmâ tâulupge yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ kot nambe hain are siâ bo tatâp." dâm maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyi,
62 "Eweŋe luâk kopa are gain gain nâŋgâp?" dâm bâtyeŋandeak kulem akbiâ
63 tapegât ulityeŋgimbo tape papaŋe siâ mem waŋi. Waŋbiâ gâwu mem hin kulemgoep, "Kotŋe Yohane konberen." hain kulemgoep.
64 Kulemgombo oyaŋmâ nâŋgâmbiâ ainâk den miawaganŋep aregât Anutugât kotŋe mem agalep. Kulem are miawakto
65 kepia ambolupŋande nâŋgâmbiâ dâtŋe akto kulem aregât hanyeŋe lâuwâ akto den arekŋe heroŋe akmâ sambelem kepia ewumâk ewumâk hârok ariep.
66 Luâk âmbâle Yuda gimbâŋe tete kepianŋe kepianŋe maliŋe den are nâŋgâm hin dâyi, "Nanaŋ hain arekŋe humo akmâ gain gain akbiap?" hain

dâm hanyeŋeâk akmâ nâŋgâyi. Akto Humoŋe tângombo malep.

Sakariaŋe Yesugât keiŋe dâm miawagep.

67 Akto Anutugât Wâtgât memeŋande
nanaŋ aregât eweŋe Sakaria kautŋân
mendo den kârikŋe hin dâep,
68 “Israe luâk nen Kembunenŋe
Anutu mepaiŋe mene. Yâkŋe âmâ
luâklupŋe mete katnengim gannenŋe
dâmap.
69 Hain akmâ âmâ Dawidi yâkgât
tepŋân gâtŋe konok miawaganŋmâ
heŋgemgo nengiwiapgât hambo
kunkun akbiapgât anuŋep.
70 Amâ tâmbâŋe dondâ hân mi-
awagewânba ain propetelupŋe
makyeŋgimbo den makmâ mali
dopŋân hainâgâk miawaktâp.
71 Akto siâŋe gasa aknengiwiap.
Aknengim âmâ hilipnenguwerâm ak-
biâ âmâ tân nengumbo âlepŋe man-
baen.
72 Akto ulikŋân Anutuŋe bâgilupnenŋe
yeŋgât okotŋe nâŋgâm den kârikŋe
katyeŋgiep are kambiamyeŋân kato
tato bo nelâm aŋep.
73 Akto tân nengumbo ainâk
gasalupnenŋande bo hilip nenguwai
aregât pat Abraham are makmâ
hâreaŋep.
74 Aregât Israe nen hârogâkŋe Hu-
monenŋe Anutugât âlepŋe dâm ikiŋe
den lokom bo hamep akmâ
75 wan me wan bâleŋe bo akmâ gala
konok akmâ biwi irakŋeâk manbaen.
76 Nanne gâ irekŋe sigan akmâ
Humonenŋe ulik gulik aganbiat.
Gâŋe soŋ akmâ aregât hin dâm
makyeŋgiwiat, “Humonenŋe ira-
wot togom heŋgem nenguwiap
aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâleŋe
hepunbiâ biwiyeŋe Anutugâlân ari
kindo Anutuŋe kambiamŋe nâŋgâm
dosayeŋe hepun yeŋgiwiâp.” dâm
makyeŋgimenâ nâŋgâwai.
77 Gâ hain akmâ kembu luâklupŋe
âlepŋaet den potatmâ yeŋgimenâ
nâŋgâm heŋgemgombiâ dosayeŋe bo
akbiâp.
78 Anutunenŋe han kalemŋe humo
yendâpgât dâmbo egonba hândâktâk
pagalem arekŋe
79 hândâkŋân akto momo bâlâpŋân
talion nen mem hauŋ nenekmap.
Akto oloŋnenekmâ dâp sândukŋân
katnenekmap.” Sakaria hain dâep.
80 Akto nanaŋ are hagitŋe tiŋ tiŋ
dâmbo hâk biwi olowâk humo agep.
Humo akmâ manmâ eweŋe memeŋe
hepun yelekmâ hân kamitŋângen
luâk bo manmaiângen arim malep.
Manmâ manmâ makyeŋgiwiapgât
sop tâlâgumbo âmâ purik katmâ
Israe luâk âmbâle hutyeŋân arim
miawakmâ malep.

2

Yesu nanaŋ miawagep.

1-2 Akto ulikŋân kiap humo siâ
kotŋe Kuirinio yâk Siria yeŋgât kiap
humo malep sop ain âmâ Roma luâk
kotdâ siâ malep kotŋe Augusto yâkŋe
den kârikŋe hin dâep, “Luâk hânŋe
hânŋe areyeŋgât kotyeŋe oyaŋyekbiâ
yekbian.” dâep. Are âmâ agak meme
hain are umbuŋân bo agi. Irakŋe
keiŋe katmâ kulemgoyi.
3 Keiŋe katmâ hârogâk oyaŋ yek-
berâm akto aregât kepia yeŋângenba
hârogâk purik katmâ arim meteyi.
4 Arimbiâ Nasarete kepia are
Galilaia hânân talep ain gâtŋe luâk siâ
kotŋe Yosepe, are Dawidigât kâlegen
gâtŋe are hainâk Yudaia hânân
Dawidigât kepia kotŋe Betelehem ain
ariwerâm âmbâle ikiŋe dâtâŋe are
kewugumbo olop ariyiat.
5 Yosepe akto âmbâi patŋe dâtâŋe
kotŋe Maria tepdâk malep are
kewugumbo kotyetŋe kulemgow-
erâm ariyiat.
6 Arim luâk yâkŋe menduguak
menduguak emetŋe are pikbiâ
aregât makao emetŋân âgâ taliat.
7 Tatbela Mariaŋe nanaŋ mem-
berâm hâk hilâlâm nâŋgâmbo nanaŋ
ulik gulikŋe miawagep. Miawakto
sâŋgumŋe mem katipkom makaoŋe
sot nemai ain kondoân katbela ge
talep.

8 Akto kepia ewumâk ain luâk
bikŋande hândâgân umiliŋân lamalupyeŋe
damunyeŋe akmâ kili.
9 Kinbiâ âmâ Anutugât aŋelo siâŋe
yâk yeŋgâlân miawakto Anutugât pa-
galeŋande erâmbo ekmâ ongâyeŋe ho-
goep.
10 Akto aŋelo arekŋe hin dâm
makyeŋgiep, “Bo hamep akŋet.
Nâŋgâi. Nâŋe den pat âlepŋe siâ mem
togoân ire makyeŋgire nâŋgâŋet.
11 Uŋak ire âmâ heŋgemgo yekbi-
apgât luâk arekŋe âmâ Dawidigât
kepia kautŋân ain miawaktâp. Yâkŋe
âmâ damunyeŋe akbiap. Aregât den
ire sambelem arimbo luâk âmbâle
hârokŋe nâŋgâm heroŋe akbai.
12 Akto nanaŋ are sâŋgumŋeak
katipkom makaoŋe sot nemai kondo
are kâlegen katbela tatâp gârâmâ arim
âmâ mem miawakbi. Akto nâŋgât
den bunŋe nâŋgâŋetgât arim mem
miawakmâ nâŋgâm heŋgemgoŋet.”
dâep.
13 Aŋeloŋe den hain dâm makyeŋgimbo
ainâk aŋelo kâmot humo togom
galayeŋe penianbiâ menduguakmâ
kinmâ Anutugât kotŋe mem agatmâ
hin dâyi,
14 “Anutuŋe luâk âmbâle bikŋe
nâŋgât dâtâŋe dâm potatyegep are
yeŋgât heroŋe akyeŋgimbo yeŋgâlân
gala konok miawak yeŋgiâp. Aregât
nen hârogâk heroŋe akmâ himbimân
egon Anutugât kotŋe mem agaten.”
dâyi.
15 Hain dâm himbimân purik
katmâ âgâmbiâ lama damunyeŋe
yâkŋe hin dâm maganŋgi goaŋgi
agi, “Nen Betelehem kepian arim
Anutuŋe aŋeloŋe huŋgun aŋdo gem
den maknengiâp are bunŋe mem
miawakne.” dâyi.
16 Hain dâm dowâk pârigim arim
Maria akto Yosepe yâk yetgâlân arim
mem miawakyelekmâ âmâ nanaŋ
makaogât kondoân katbela ge talep
are egi.
17 Ekmâ nanaŋ aregât den pat are
luâk âmbâle makyeŋgim mali.
18 Makmâ miawakbiâ nâŋgâm hin
dâyi, “Yae, nanaŋ arekŋe hâmbâi
gain gain akbiap?” dâmbiâ biwiyeŋe
aŋgalep.
19 Akto Marianŋe den are biwiŋân
kato kindo malep.
20 Akto lama damunyeŋe are
purik katmâ arim wan me wan egi
aregât den pat are nâŋgâm aŋeloŋe
makyeŋgiep are miawagepgât Anutu
mepaiŋe mem kotŋe mem agatmâ
kinmâ heroŋe agi.

Simeoŋ akto Hana yetgât den pat.

21 Akto ainba hilâm nâmbulân âlâwu
bo akto hâkŋe gâim kotŋe Yesu koli.
Nanaŋ are bo miawaktoân aŋeloŋe
Mariagâlân miawakmâ, “Kotŋe Yesu
konbiat.” dâepgât aregât lauŋe lokom
kotŋe Yesu dâm koli.
22 Akto ulikŋân Moseŋe hin kulem-
goep are tatâp, “Âmbenlupyeŋande
nanaŋ membiâ âlepŋe akto âmâ
Anutugât den pat lokombiâ yekto
ârândâŋ akbiâp.” dâm den kârikŋe
kulemgoep den are lokom kinmâ
âmâ Maria akto Yosepeŋe Yesu mem
Yerusalem kepian mem âgâyiat.
23 Âgâm âmâ ulikŋân Anutuŋe den
hin dâep are lokoyiat, “Nanaŋ luâk
ulik gulik miawakto are âmâ Hu-
mogât pat konbai.” Den are lokom
kinmâ agiat.
24 Akto Humogât den kârikŋe
siâ talep are hin, “Eweŋe memeŋe
kembâ lâuwâ me gâmut lâuwâ mem
huit oyelekmâ Anutu waŋbiandat.”
Den are lokom kinmâ ariyiat.
25 Akto sop ain Yerusalem kepian
luâk siâ malep kotŋe Simeoŋ, yâkŋe
âmâ Anutugât den lokom luâk âlepŋe
manmâ Anutuŋe heŋgemgo nenek-
biapgât huŋgun aŋdo miawakbiap
aregât lâmgom malep. Akto Anu-
tugât Heakŋande biwiŋân hutgombo
malep.
26 Akto emelâk Anutugât Heakŋande
den siâ hin maganŋep, “Gâ boâk
mombialân Anutu Humoyeŋande
damunyeŋe agâkgât huŋgun aŋdo
gewiap are miawakto ekbiat.” dâep.
27 Akto Anutugât Heakŋande
memeŋe aganŋdo owâiŋe akmâ Israe
yeŋgât sumbe kat kat emetŋân âgâep.

Âgâmbo âmâ Maria akto Yosepe Anutugât den lokowerâm nanyetŋe mem âgâmbela
28 Simeoŋŋe nanaŋ are lokom hin dâm Anutu magaŋep,
29 “O Humo dondâ, hinŋe Israe damun nenŋe akbiap yâk miawakto ektângât biwine heroŋe aktâp. Den are emelâk magen ina are bunŋe aktâp. Hain gârâmâ mombiangât sop miawaktâp.
30 Akto nanaŋ ire guge huŋgunaŋmenâi humo akmâ luâk âmbâle heŋgem nenguwiap ina ektân.
31 Amâ gâ hân ârândâŋ luâk âmbâle hârokŋe ekŋetgât mem miawaktât.
32 Arekŋe Anutu bo nâŋgaŋmai yâk yeŋgât han ewum pagalewiap. Akto luâklupge Israe nengât egâlian pagaleŋe aknengiwiap.”
33 Nanaŋ aregât hain dâmbo eweŋe memeŋande nâŋgâmbela biwiyetŋe agatmâ hogoep.
34 Akto Simeoŋŋe Anutuŋe tân yetkuâk dâm Anutu ulilaŋmâ nanaŋ aregât memeŋe are hin dâm magaŋep, “Nâŋgât. Israe potalakmâ bikŋe biwinenŋe yâkgâlân katenŋe kindo manbaen. Dâ bikŋe âmâ yâkgât hâkâŋ akbiâ biwiyeŋe pâlâmŋe akto bâliwai.
35 Akto siân kambiamge dondâ bâliwiap. Hain are miawakto ain luâk dondâŋe agak memenenŋe ekmâ keinenŋe mem miawakbai.” dâep.
36 Akto âmbâle siâ Anutugât den makmâ miawakmâ malep are kotŋe Hana are Panuegât baratŋe Asa kâmolân gâtŋe akto âmbâle arekŋe ulikŋân luâk mendo manbela hombaŋ nâmbulân lâuwâ bo akto luâkŋe moep.
37 Mondo aregât kakŋân ikiŋak kambut manmâ âgâmbo hombaŋ 84 are bo akto âmbâi kambut akmâ malep. Akto âmbâle arekŋe hilâmŋe ârândâŋ sumbe kat kat emetŋân âgâm Anutu ulilaŋminep. Akto sopŋe sopŋe sot bâlâk manmâ ulilaŋep.
38 Akto yâkŋe sop ain sumbe kat kat emetŋân âgâm nanaŋ are egep. Ekmâ âmâ Anutu heroŋe agaŋmâ magaŋep. Magaŋmâ Yerusalem kepia ambolupŋande Anutuŋe damunyeŋe are huŋgun aŋbiap aregât lâmgom mali yâk Yesugât keiŋe makyeŋgiep.
39 Akto Maria akto Yosepe den kârikŋe lokowerâm nanyetŋaet sot dâtâŋe are Anutu waŋmâ metem kepia yetŋângen Nasarete are Galilaia hânân talewân ain purik katmâ ariyiat.
40 Arim manbela nanyetŋaet hagitŋe kârigembo nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto Anutuŋe memeŋe agaŋep are nâŋgâm kinmâ agak meme âlepŋeâk akminep.

Maria akto Yosepeŋe Yesu kewugum Yerusalem kepian âgâyiat.

41 Akto ulikŋân aŋelo siâŋe Israe luâk damunyeŋe akmâ Aigita are yeŋgât nanaŋ ulik gulik miawagi are yeŋguep aregât nâŋgâm hombaŋ kotŋe Pasowa ain serâ omini. Serâ omberâmbiâ sop miawakto aregât Yosepe akto Marianŋe kepiayetŋe hepunmâ Yerusalem kepian âgâyiat.
42 Akto Yesu nanaŋ are hombaŋŋe 12 akto luâk sisik akto serâ are omberâm kewugumbela olowâk âgâyi.
43 Âgâm manbiâ hombaŋ are bo akto luâk âmbâle awam akbiâ âmâ Maria akto Yosepe yâkŋe nanyetŋe bo ekbela tato Yerusalem kepia are hepunmâ yetŋeâk purik kaliat.
44 Purik katmâ arim hin nâŋgâyiat, “Nannetŋe kâmot humo yâk olop emelâk ariâp mon?” dâyiat. Hain dâm dâwân arim galalupyetŋe yeŋgât hutyeŋân undâgâtbela bo akto manbela hândâk agep.
45 Akto galalupyetŋe aiyeŋgum undâgâtbela bo akto purik dâm Yerusalem kepian purik katmâ arim undâgâlaŋiat.
46 Undâgâlaŋbela hilâm âlâwu bo akto âmâ sumbe emetŋe ain âgâyiat. Âgâmbela âmâ Yuda luâk den makyeŋgimini are yeŋgât hutyeŋân tatmâ amâ denyeŋe nâŋgâm aregât keiŋaet aiyeŋgumbo tali.

47 Hain tatmâ yâk hârogâkŋe nâŋgâ nâŋgâŋaet akto dennŋaet nâŋgâm ekbiâ biwiyeŋe agatmâ hogoep.
48 Akto yâk yeŋgât hutyeŋân tato mem miawakmâ âmâ han undup akmâ kiliat. Akto memeŋande hin dâm magaŋep, “Ewege olop net gâŋgât undâgât giŋdetŋe bo akto kuknetkimbo togoet. Aregât gâ wangât hain aktât?”
49 Hain dâmbo hin makyetkiep, “Gain gain akmâ kulâgâtniŋmâ mandat? Nâ Ewenaet âiân memberâm akman are bo nâŋgât me?” dâep.
50 Hain dâmbo denŋe are nâŋgâmbela hâumgoep.
51 Are âmâ memeŋande denŋe are biwiŋân katmâ nâŋgâm gaep. Hain akto yâk olop Nasarete kepian purik katmâ arim yâk yetgât den lokom malep.
52 Akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto manmâ gambo Anutu akto luâk âmbâle hârokŋe ekbiâ ârândâŋ agep.

3

Yohaneŋe âi keiŋe kalep.

1 Roma luâk siâ kotŋe Tiberio Sisa are Roma yeŋgât luâk humo manmâ gambo hombaŋ 15 bo agep. Bo akto âmâ Yohaneŋe âi keiŋe katmâ miep. Sop ain luâk siâ kotŋe Pontio Pilato yâk Yudaia yeŋgât kiap humo malep. Akto luâk siâ kotŋe Herote yâk âmâ Galilaia luâk âmbâle yeŋgât damunyeŋe akmâ malep. Akto eminŋe kotŋe Pilipo yâkŋe âmâ Ituraia akto Trakoniti yâk yeŋgât luâk humo malep. Akto luâk siâ kotŋe Lisania, yâkŋe Abilene yeŋgât luâk humo malep.
2 Akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât kautŋe lâuwâ maliat kotyetŋe Anasi akto Kaipa luâk lâuwâ are luâk humo akmâ manmâ gayiat. Sop ain Sakariagât nanŋe kotŋe Yohane are hân kamitŋângen mando âmâ Anutuŋe den dâm waŋep.
3 Den dâm waŋdo Yodaŋ tu biken biken manmâ hin dâm makyeŋgiep, “Agak memeyeŋe bâleŋe are makmâ miawakmâ biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ kindo togombiâ tuân katyektere dosayeŋe bo agâk.” dâep.
4 Akto ulikŋân Anutuŋe dâmbo propeteŋe Yesaia yâkŋe den hin kulemgoep aregât bikŋe hin tatâp,

“Luâk siâŋe hân kamitŋângen manmâ hin dâm tatâp, Humogât dâp megatŋet.
5 Mem gimbâŋe mambâŋe are kârâmbiâ dâp konogâk agâk. Akto hân hutaguâk akto huruŋ dâmbo âmâ totokombiâ dâp ârândâŋâk agâk. Akto dâp goŋgoŋ meŋgoŋ are tâŋ tâŋâk heŋgemgowai. Akto dâp bâleŋe are mem âlepŋe ketuguŋet.
6 Akto luâk âmbâle hârok Anutuŋe heŋgem nenguwerâm aktâp aregât keiŋe nâŋgâwai.”

Yesaiaŋe hain kulemgoep are bunŋe akto Yohane miawagep.

Yohaneŋe den ginŋe makyeŋgiep.

7 Akto luâk dondâ yâkŋe Yohanegâlân togom tuân kat nenegâk dâmbiâ aregât hin dâm makyeŋgiep, “Niambigât kâmot ye bâleŋaet hâuŋe togowerâm aktâp are hamewakmâ awam akmâ ariŋetgât niŋande makyeŋgiep?
8 Ye hanyeŋe purikatmâ manbaigât dopŋe bunŋe penianŋmâ ariwai. Dâ hin bo maknet, “Nen Abrahamgât kâmot manden.” Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe kât ire makto luâk akmâ Abrahamgât kâmotlupŋe irakŋe yeŋgât dumyeŋân miawakbai.
9 Akto den ginŋe siâ makyeŋgiwe. Unam are emelâk dâtŋe hâwim lâwin keiŋân kato tatâp. Arekŋe lâwin siâ bunŋe bo kindâp are kârâm kâlâwân ombiap.” dâep.
10 Hain dâm makyeŋgimbo âmâ hin dâm aikoyi, “Wei, aregât gain gain akbaen?” dâmbiâ hin makyeŋgiep,
11 “Luâk siâŋe hâk pekeŋe lâuwâ talaŋdo galaŋe umburuk mandâp are ekmâ âmâ âlepŋe waŋbiâp. Akto sot potatmâ waŋbiâp.” dâep.
12 Akto gawaman puli meme luâk yâkŋe hainâk tuân katnenegâk dâm togoyi. Togom aikom hin dâyi,

“Ewenennŋe, nen gain gain akbaengât nâŋgât?” dâyi.
13 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Damunlupyeŋande gawaman puli
dop hainâk meŋet dâm makyeŋgimbiâ
aregât yeŋe siâ bo dewatim membai.”
dâep.
14 Akto tembe loko yâkŋe hainâk
yâkgâlân togom dâyi, “Nennŋe âmâ
gain gain akbaengât nâŋgât?” dâmbiâ
hin dâm makyeŋgiep, “Siâgât wan
me wan ekmâ kukyeŋgimbiâ yeukŋe
akbiâ are bo membai. Akto wan
me wan memberâm akmâ âmâ bo
hianŋgim ire nengât dâwai are borondâ
membai. Agak meme ire akbai âmâ
âigât puliŋe yeŋgimai are ârândâŋ akto
areâk membai.” dâep.

Yohaneŋe Yesugât keiŋe makmâ miawakyeŋgiep.

15 Akto luâk arekŋe Yohanegât
nâŋgâm biwiyeŋe hikom hin dâyi,
“Anutuŋe huŋgun aŋdo togom damun
nennŋe akbiap aregât biwinennŋân
katmâ manmaen are ire me aŋgâ?”
dâm nâŋgâyi.
16 Nâŋgâm aikombiâ hin dâm
makyeŋgiep, “Nâ tu yân puliyektân.
Dâ siâ haminângen togom mandâp
yâk âmâ kârikŋeŋe dop siâ yeaŋdâp.
Yâk nâ hin arekŋe sikumgât ito
golianŋdere ârândâŋ bo akbop. Yâkŋe
âmâ Heakgât kâlâp are puliyekbiap.
17 Akto yâkgât den ginŋe siâ
makyeŋgiwe. Sot pipiŋe urutmâ
kâlâwân panmaen dop hainâk yâkŋe
gagap mem urutmâ kâlâwân katbiap.
Dâ sot neneŋe kitalân katmaen dop
hainâk sot âlepŋe potatmâ katbiap.”
18 Yohaneŋe hainâk dâm pat âlepŋe
are kârikŋeâk makyeŋgiep.

Heroteŋe akmâ hilipkoep.

19 Akto sop ain luâk humo Herote
yâkŋe âmâ kandâŋe kotŋe Herodia
are eminaet âmbâle are kâmbu miep.
Mem âmâ aregât kakŋân agak meme
bâleŋe dondâ mendo dosaŋe humo
miawagep. Hain akto Yohaneŋe, “Bo
agakŋe aktât.” dâm den kârikŋe maganep.
20 Maganŋdo nâŋgâmbo bâlimbo
aregât Yohane mem lope kâlegen kato
talep, aregât Heroteŋe dosa siâ miep.

Yohaneŋe Yesu tu puliep.

21 Ulikŋân luâk dondâŋe Yohanegâlân
arim tuân katyegâkgât maganŋi. Maganŋbiâ tuân katyegep. Katyekto âmâ
Yesu yâkâ hainâk arim maganŋep.
Maganŋdo tuân kato sopanmâ Anutu
ulilaŋdo ainâk himbim pâroŋ âgâmbo
22 Anutugât Wâtgât memeŋe
Heakŋande himbimânba lâut kotŋe
kembâ hainare akmâ Yesugât kakŋân
giep. Gembo himbimânba Anutuŋe
den siâ hin dâm Yesu maganŋep, “Gâ
nanne kambiamnân gâtŋe aregât
gekmâ ukenŋe nâŋgân.” Anutuŋe den
hain dâep.

Yesugât bâgilupŋaet kotyeŋe.

23-38 Yesu bâgilupŋaet kotyeŋe âmâ
hin. Keiŋe katmâ Anutuŋe Adam
akto Ewa kat yelegep. Akto Adamŋe
Ewa mendo Sete miep. Seteŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe
Enosi miep. Enosiŋe humo akmâ
âmbâle mendo nanŋe kotŋe Kenaŋ
miep. Kenaŋŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Mahalale miep.
Mahalaleŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Yarede miep.
Yaredeŋe humo akmâ âmbâle mendo
Enoko miep. Enokoŋe humo akmâ
âmbâle mendo Metusala miep. Metusalaŋe humo akmâ âmbâle mendo
Lamek miep. Lamekŋe humo akmâ
âmbâle mendo Noa miep. Noaŋe
humo akmâ âmbâle mendo Sem
miep. Semŋe humo akmâ âmbâle
mendo Arpasada miep. Arpasadaŋe
humo akmâ âmbâle mendo Kenaŋ
miep. Kenaŋŋe humo akmâ âmbâle
mendo Sela miep. Selaŋe humo akmâ
âmbâle mendo Ebe miep. Ebeŋe
humo akmâ âmbâle mendo Pelege
miep. Pelegeŋe humo akmâ âmbâle
mendo Ragau miep. Ragauŋe humo
akmâ âmbâle mendo Serugu miep.
Seruguŋe humo akmâ âmbâle mendo
Naho miep. Nahoŋe humo akmâ
âmbâle mendo Tara miep. Taraŋe
humo akmâ âmbâle mendo Abraham

miep. Abrahamŋe humo akmâ âmbâle mendo Isaka miep. Isakaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yakobo miep. Yakoboŋe humo akmâ âmbâle mendo Yuda miep. Yudaŋe humo akmâ âmbâle mendo Perese miep. Peresеŋe humo akmâ âmbâle mendo Hesoroŋ miep. Hesoroŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Arani miep. Araniŋe humo akmâ âmbâle mendo Adamin miep. Adaminŋe humo akmâ âmbâle mendo Aminadaba miep. Aminadabaŋe humo akmâ âmbâle mendo Nasoŋ miep. Nasoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Sala miep. Salaŋe humo akmâ âmbâle mendo Boasi miep. Boasiŋe humo akmâ âmbâle mendo Obede miep. Obedeŋe humo akmâ âmbâle mendo Isai miep. Isaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Dawidi miep. Dawidiŋe humo akmâ âmbâle mendo Nataŋ miep. Nataŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Matataŋe humo akmâ âmbâle mendo Mena miep. Menaŋe humo akmâ âmbâle mendo Melea miep. Meleaŋe humo akmâ âmbâle mendo Eliakim miep. Eliakimŋe humo akmâ âmbâle mendo Yonam miep. Yonamŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Yosepeŋe humo akmâ âmbâle mendo Yuda miep. Yudaŋe humo akmâ âmbâle mendo Simeoŋ miep. Simeoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Lewi miep. Lewiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Matataŋe humo akmâ âmbâle mendo Yorim miep. Yorimŋe humo akmâ âmbâle mendo Eliese miep. Elieseŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosua miep. Yosuaŋe humo akmâ âmbâle mendo Ere miep. Ereŋe humo akmâ âmbâle mendo Elimadam miep. Elimadamŋe humo akmâ âmbâle mendo Kosam miep. Kosamŋe humo akmâ âmbâle mendo Adi miep. Adiŋe humo akmâ âmbâle mendo Meliki miep. Melikiŋe humo akmâ âmbâle mendo Neri miep. Neriŋe humo akmâ âmbâle mendo Sealitie miep. Sealitieŋe humo akmâ âmbâle mendo Serubabe miep. Serubabeŋe humo akmâ âmbâle mendo Resa miep. Resaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yoanan miep. Yoananŋe humo akmâ âmbâle mendo Yoda miep. Yodaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosek miep. Yosekŋe humo akmâ âmbâle mendo Semeiŋ miep. Semeiŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Matatia miep. Matatiaŋe humo akmâ âmbâle mendo Mata miep. Mataŋe humo akmâ âmbâle mendo Nagai miep. Nagaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Esili miep. Esiliŋe humo akmâ âmbâle mendo Nahum miep. Nahumŋe humo akmâ âmbâle mendo Amosi miep. Amosiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matatia miep. Matatiaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Yosepeŋe humo akmâ âmbâle mendo Yanai miep, Yanaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Meliki miep. Melikiŋe humo akmâ âmbâle mendo Lewi miep. Lewiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Matataŋe humo akmâ âmbâle mendo Eli miep. Eliŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Akto Yosepegât hin nâŋgâm hilipkoyi, “Yosepeŋe âmâ Yesugât eweŋe.” hain dâyi. Dâ Yesu amâ Anutugât nanŋe are himbimân gâtŋe. Akto Yesuŋe mando hombaŋ 30 are bo akto âmâ âi keiŋe kalep.

4

Niambiŋe Yesu dop koep.

1 Anutugât Heakŋande Yesu huŋgun aŋdo Yodaŋ tu are hepunmâ hân kamitŋe siân ariep.

2 Arim âmâ sot bâlâk manmâ gambo hândâk hilâm 40 bo agep. Sop ain mopŋe dondâ aguep. Hain akto Niambiŋe yâk dop komberâm hin dâm magaŋep,

3 “Mopge aguâpgât gâ Anutugât nanŋe akto âmâ kât ire makmenâ sot akto ne.” dâep.

4 Dâmbo hin magaŋep, “Bo, Anutuŋe den hin dâmbo kulemgoyi are hin tatâp, Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât nenŋe sotgâlâk nâŋgâm mandenŋe ârândâŋ bo akbiap.” dâep.

5 Hain dâmbo Niambiŋe hân gimbâŋe siân oloŋmâ âgâm âmâ luâk hânŋe hânŋe manmâ ariyi are yeŋgât sikum me ito siâ siâ hekalaŋep.
6 Hekalaŋmâ hin magaŋep, “Nâŋe ire hârok damunyeŋe aktân. Akto ire hârok niŋande damunyeŋe agâk dâm nunagâk damunyeŋe akman. Akto niŋande nâŋgât okotnân malâk dâm nunak hain akman.
7 Aregât kotne mem agatmenâ âmâ sikum me wan me wan ire hârok damunyeŋe katgekmâ giŋbian.” dâep.
8 Hain dâmbo den hâuŋe hin magaŋep, “Anutuŋe den hin dâmbo kulemgoyi are tatâp. Kembu Anutu konok hoŋ bawa agaŋmâ kotŋe mem agatben.” dâep.
9-11 Hain dâmbo âmâ Niambiŋe Yesu mem sumbe kat kat emetŋe Yerusalem kepian talep aregât boknân oloŋmâ âgâm katmâ hin dâm magaŋep, “Anutuŋe den siâ hin dâmbo kulemgoyi are tatâp,

“Nâŋe aŋelolupne huŋgun yeŋgire meŋgekmâ tân gugum damunge akŋet. Kâlân gugum keige hârewopgât aŋelolupnande bâtgân meŋgekŋet.”

aregât gâ Anutugât nanŋe mandât aregât gâ inba sopanmenâ aŋeloŋe damunge akbiâ kâlân me wan me wanân bo guguwerâp âlepŋe sopanberât.” dâep.
12 Hain dâmbo hin magaŋep, “Anutugât den siâ hin tatâp, Anutuŋe damunge aktâpgât keiŋe ekberâm dop komenâ ârândâŋ bo aktâp.” dâep.
13 Hain dâmbo Niambiŋe hepunmâ sop siângât lâmgom malep.

Yesuŋe Nasarete kepian arim den kepikmâ makyeŋgim malep.

14 Anutugât Heakŋande Yesu memeŋe aganŋdo Galilaia hânân purik katmâ ariep. Purik kato aregât den patŋe sambelem arimbo kepia ambolupŋe hârogâk nâŋgâyi.
15 Akto ain den emetŋe ârândâŋ arim den potatmâ yeŋgimbo kâŋgoaŋmâ kotŋe makmâ egâliaŋi.
16 Hain akmâ arim nanaŋânbak manmâ gaep ikiŋaet kepia Nasarete ain arim âi bo meme sopŋân Sarere ârândâŋâk den emetŋân âgâminep. Hainâk âgâm malep. Âgâm manmâ Anutugât den emelâk kulemgoyi are oyaŋberâm âgâmbo
17 propete luâk Yesaiaŋe kulem kulemgoep are waŋi. Waŋbiâ mem kelalakom ekmâ den hin kulemgoep talep are oyaŋmâ makyeŋgiep,
18 “Humogât Heakŋande meme akniŋdo kinmâ den hin dâm makniŋep, “Luâk biwiyeŋe umat bâleŋân mandâi are yeŋgâlân arim den pat âlepŋe makyeŋgiwen. Akto hikoyekto mandâi amâ hulaŋyekben. Akto luâk dewunyeŋe bok boknŋe yâk yeŋgâlân arim makyeŋgimenâ dewunyeŋe hulaŋ akto âlepŋe ekbai.
19 Akto Anutuŋe tân yeŋguwiapgât sop tâlâguâp aregât den pat makyeŋgiwen.” hain dâm makniŋep.” dâep.

20 Den hain dâm oyaŋmâ kulem esenŋe are mem bigeim hoŋ bawa siâ waŋmâ âmâ ge talep. Ge tato den emetŋân tali yâkŋe hârogâk hewugem ekmâ tali.
21 Ekbiâ den hin dâm makyeŋgiep, “Den ya oyaŋdere nâŋgâi are uŋak yu dewunyeŋân bunŋe miawaktâp.”
22 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ den are ukenŋe akto hin dâyi, “O, ire Yosepegât nanŋe arekŋe gain gain uŋak den bunŋe akto âlepŋe miawaktâp dâp.”
23 Hain dâmbiâ aregât hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe hin dâm makniŋmai, “Gâŋe siâ heŋgemgoen aregât hinŋe guge heŋgemgoak. Akto Kapanaum kepian âi ketugumenâ den patge nâŋgâmaen hainâk kepia iren ketugumenâ ekne.” hain dâm makniŋmai.
24 Aregât den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe propetelupŋe makyeŋgimbo are makmâ miawakbiâ areyeŋgât ginbailupyeŋande

denyeŋe bo nâŋgâmai.
25 Ulikŋân Israe luâk siâ kotŋe Elia malep sop ain dewutâ kârikŋe kondo hombaŋ âlâwu dewutâ nâmbulân konok hain bo akto âmâ mop humo miawakto luâk âmbâle hârok sot bâlâk mali.
26 Akto sop ain Israe yeŋgât âmbâle kambut dondâ manmâ gambiâ âmâ Anutuŋe Elia huŋgun aŋdo ikiŋe kepia hepunmâ Yuda luâk bo manmaiân Sareta kepia are Sidoŋ hânân talep, ain âmbâle kambut siâ yâkgâlân arimbo Anutuŋe tângombo sot waŋdo niep.
27 Israe luâk siâ kotŋe Elisa malep sop ain Israe kepia ambolupŋe dondâŋe hâk bâle agi. Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ bo âlepŋe akbiâ luâk siâ kotŋe Naemaŋ are Yuda luâk bo manmaiân Siria hânân gâtŋe konokŋe âlepŋe agep." dâep.
28 Hain dâm makyeŋgimbo den emetŋân taliŋe den are nâŋgâmbiâ bâliepgât kuk dondâ akmâ
29 agatmâ kepia haminjângen mem bam borâŋe siân âgâm katmâ ainba hemem dâtŋân mem, "Pandenŋe geâk."
30 dâmbiâ bo menekŋet dâm hut yeŋânba hepun yekmâ gem ariep.
31 Akto arim kepia siâ kotŋe Kapanaum are Galilaia hânân talewân ain arimbo âi bo meme sopŋân Sarere akto den makyeŋgiep.
32 Makyeŋgimbo are nâŋgâm hin dâyi, "Oe, luâk irekŋe den maknengim tatâp are nâŋgâenŋe dâtŋe kârikŋe aktâp." hain dâyi.
33 Hain dâmbiâ den emetŋân ain luâk siâ kinmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋân mendo den humo akmâ hin dâep,
34 "Woe, Yesu Nasarete kepia amboŋe gâ wangât nengâlân togoât? Keige nâŋgân. Gâ Anutugât nanŋe bunŋe mandâtgât hilip nenguwerâm togoât." dâmbo
35 Yesuŋe magaŋmâ hin dâep, "Den bo ak. Luâk ire hepunmâ ari." dâep. Hain dâmbo sinduk baniaraŋe hepunmâ pando ge hutyeŋân yem âlepŋe akto ariep.
36 Hain manmâ arimbo ekbiâ hanyeŋe undup akto hin magaŋgi goaŋgi agi, "Wâe, ire âmâ gain gain? Sinduk baniara bâleŋe magaŋdo hepunmâ ariâp." dâyi.
37 Hain dâmbiâ aregât den pat sambelem arim kepia biken biken ârândâŋ akmâ arimbo yâkgât magaŋgi goaŋgi agi.

Yesuŋe dâmbo Petorogât hewonŋe âlepŋe agep.

38 Akto Yesuŋe agatmâ den emetŋânba gem ariep. Arim luâk siâ malep kotŋe Simoŋ Petoro yâkgât emelan âgâep. Âgâmbo âmâ Simoŋgât hewonŋe kundat akmâ hâkŋe kâlâp akto yem kilep. Aregât ginbailupŋande Yesu ulilaŋi.
39 Ulilaŋbiâ yâkgât enemŋân ba kinmâ kundatgât makto âlepŋe agep. Âlepŋe akmâ agatmâ sot om yeŋgimbo neyi.
40 Akto dewutâ kulukberâmbo âmâ galalupyeŋande kundat agi are meyekmâ Yesugâlân togombiâ bâtŋandeak meyekto kundat ainâk bo akyeŋgiep.
41 Akto sinduk baniara bâleŋe are watyeŋgimbo âmâ hepunyekmâ bam arim hin dâyi, "Gâ Anutugât nanŋe huŋgun giŋdo togoen." dâmbiâ Yesuŋe mem iratyeŋgum hin dâm makyeŋgiep, "Den bo ak." dâm makyeŋgiep.
42 Akto yem kinbiâ hauŋdo emelanba gem hân siâ luâk bo manmaiângen ariep. Pumângen arim mando luâk dondâ undâgâtmâ manmâ mem miawakmâ hin dâm magaŋi, "Gâ nen olop in manbaengât nâŋgâen." dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
43 "Bo, kepia ârândâŋ arim Anutugât den âlepŋe makyeŋgire lokom manbai aregât huŋgun niŋdo geân."
44 Hain dâm Yuda yeŋgât den emetŋe ârândâŋ arim manmâ den makyeŋgim malep.

5

Yesuŋe dâmbo iŋan dondâ meyi.

1 Hilâm siân Yesuŋe Genesaret
bâtgum dâtŋân kindo Anutugât den
are nâŋgâwerâm gam ândeaŋmâ kin-
biâ
2 waŋga lâuwâ yelegep. Aregât am-
bolupŋande waŋganba sopanmâ iŋan
ito pulim kili. Akto iŋangât ito pulim
kinbiâ
3 Yesuŋe Simoŋgât waŋgan âgâm
hin magaŋep, “Den makyeŋgiwerân
aregât waŋga ire memenâ getek
bam indâŋân kilâk.” dâmbo mendo
indâŋângen ariyi. Arim tatbiâ Yesuŋe
kâmot nupiân kili are den makyeŋgim
malep.
4 Makyeŋgimbo bo akto Simoŋ hin
dâm magaŋep, “Bâtgum tânâmŋân
arim âmâ iŋan ito panmâ iŋan oloŋ.”
dâep.
5 Hain dâmbo Simoŋŋe hin dâm
magaŋep, “Apo, hândâkŋân sop kâlep
manmâ iŋan itoŋe are pandenŋe
gembo iŋan siâ bo menden. Bo
dondâ. Gârâmâ gâŋgât den are lokom
arim iŋan ito panmâ ekberen.” dâep.
6 Hain dâmbo âmâ iŋan ito are pan-
biâ gembo iŋan dondâ kâlegen kuluk-
biâ aregât umatŋân tâk hâre akberâm
agep.
7 Hain akto hâk hilâlâm nâŋgâm
âmâ galalupyeŋe waŋga siân mali
are yeŋgonbiâ gam tân yeŋguyi. Tân
yeŋgum iŋan are bikŋe membiâ
waŋga lâuwâ lâuwâ pikto âmâ kum-
buŋe kawut yekberâm agep.
8-10 Hain akto Petorogât galalupŋe
akto emi teulogâtŋe lâuwâ kotyetŋe
Yakobo akto Yohane are Sebedaio
nanlogâtŋe yâkŋe iŋan dondâ are
ekmâ sân sân meyi. Sân sân mem-
biâ Simoŋ Petoroŋe Yesugât keiŋân
kâŋgom gem hin dâep, “Woe, Humo,
dosane humo mem luâk bâleŋe man-
man aregât hepun nekmâ ari.” dâep.
Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Gâ bo
hamewak. Iŋangât âi memat dop
hainâk hâmbâi luâk mem oloŋ yek-
menâ nâŋgât kâmot akbai.” dâep.
11 Hain dâmbo waŋga are membiâ
nupiân âgâmbo âmâ wan me wan are
hepunmâ Yesu olop arim mali.

Yesuŋe dâmbo hâk bâle bo agep.

12 Yesuŋe manmâ kepia are hep-
unmâ siângen ariep. Arimbo luâk siâ
hâk bâle kârikŋe malep arekŋe Yesu
ekmâ âmâ enemŋân gam hin dâm
ulilaŋep, “Kotdâ, gâŋe diwi bâle aktân
ire mem howai nekmenâ âlepŋe ak-
berân aregât kârikŋe tatgiŋdâp aregât
gugak mem howai nekmenâ âlepŋe
akberân me bo?” dâep.
13 Hain dâmbo Yesuŋe hâkŋe mem
howaiep. Howaim hin dâm magaŋep,
“Nâŋgâ giŋdângât pandagâk.” dâmbo
ainâk hâk bâle are pandakto ârândâŋ
agep.
14 Akto Yesuŋe den hin magaŋep,
“Gâŋe iregât pat luâk bo makyeŋgim
yânâk arim âmâ sumbe kat kat luâk
are yeŋgâlân arimenâ gekbi. Akto
diwi pandak giŋdâp iregât Moseŋe
den kulemgoep are lokom Anutugât
pat soŋgo huit omenâ are ekmâ hin
dâwai, “Âo, luâk iregât diwi bâle
emelâk pandakto ârândâŋ aktâp.”
dâwai.” dâep. Yesuŋe hain dâm
magaŋdo ariep.
15 Hain magaŋdo luâk âlepŋe agep
aregât den pat arekŋe sambelem
kepia ârândâŋ arimbo hin dâm ma-
gaŋgi goaŋgi akmini, “Yesuŋe den
makto nâŋgâenŋe bunŋe akbiap,
are âmâ kundatnenŋe bo aknengi-
wiapgât yâkgâlân arine.” Hain dâm
hârogâkŋe yâkgâlân arimini.
16 Arim mendugum kinbiâ hepun
yekmâ hân pumângen arimbo Anutu
olop den akminiat.

Yesuŋe luâk bâtŋe keiŋe kârigem malep siâ heŋgemgoep.

17 Akto hilâm siân Yesuŋe den
makmâ hulaŋmâ potatmâ yeŋgim
malep. Mando âmâ Parisaio luâk
akto Mosegât den kârikŋe oyaŋmâ
makyeŋgiyi are Galilaia hânân gâtŋe
akto Yudaia hânân gâtŋe akto
Yerusalem kepian gâtŋe arekŋe
togom tali. Tatbiâ Anutuŋe Yesu

memeŋe agaŋdo âmâ luâk heŋgem yeŋguep.
18 Heŋgem yeŋgumbo ainâk luâk bâtŋe keiŋe kârigiep siâ galalupŋande temân katmâ lokom togoyi. Togom âmâ emelan mem âgâm Yesugât enemŋân katberâm
19 âmâ luâk gam turuŋ panmâ kili. Aregât gain gain akmâ katne dâm tirekŋânba âgâm emet bokŋân kinmâ ainba bok gagaimbiâ dâpŋe miawakto ainba luâk are temdâk tâgân panbiâ gem gem luâk âmbâle hutyeŋân Yesugât enemŋân giep.
20 Gembo Yesuŋe biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm âmâ luâk kundatdâ are hin dâm maganŋep, “Dosage puliginŋdângât Anutuŋe hâuŋe bo ginŋbiap.”
21 Hain dâmbo Mosegât den makyeŋgiyi akto Parisaio luâk yâkŋe den are nâŋgâm âmâ biwiyeŋân hin nâŋgâyi, “Anutuŋe ikiŋak âmâ dosayeŋe hepun yeŋgimap ina luâk irekŋe yâkgât dop akberâmbo bâliâp.” dâyi.
22 Hain nâŋgâm kinbiâ Yesuŋe yekmâ nâŋgâm âmâ hin dâm makyeŋgiep, “Biwiyeŋân hain nâŋgâi are âmâ ârândâŋ bo aktâp.
23 Gain gain arekŋe owâiŋe luâk bâleŋe ire hin dâm maganŋberân, “Anutuŋe dosage hepundâp.” hain dâm maganŋberân me hin dâm maganŋberân, “Agatmâ ari.”
24 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ Anutuŋe dosayeŋe puliwiangât huŋgun niŋdo geân aregât Anutuŋe nâ kârikŋe niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet.” dâep. Hain dâm makyeŋgim aregât luâk bâtŋe keiŋe kârigiep are hin dâm maganŋep, “Agatmâ tem tâkge meakmâ emetgân ari.” dâep.
25 Hain dâm maganŋdo ainâk tem tâkŋe meakmâ Anutu kotŋe mem agatmâ kepianŋângen ariep.
26 Arimbo ekmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ Anutu kotŋe mem agatmâ hin dâyi, “Uŋak iren agak meme irakŋe pup pup ekten.” dâyi.

Yesuŋe Lewi kolep.

27 Akto Yesuŋe emelanba gem ariep. Arimbo puli meme luâk siâ kotŋe Lewi yâkŋe gawamangât puli emetŋân tato ekmâ hin dâm maganŋep, “Gâ nâ penâniŋmenâ olowâk manbaet.” dâmbo
28 Lewiŋe wan me wan are hârok hepunmâ agato Yesu olop ariyiat.
29 Akto Lewiŋe Yesu ikiŋe emelan talâk dâm kewugum âgâm Yesugât heroŋe nâŋgâm sot oep. Om puli meme luâk akto luâk bikŋe meyekto gambiâ olop sot neyi.
30 Nem tatbiâ Parisaio luâk akto Mosegât den makyeŋgiyi yâkŋe yekmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo Yesu olop mali are hin dâm makyeŋgiyi, “Yeŋe Roma yeŋgât gawaman puli meme luâk akto luâk bâleŋe yâk olop tatmâ sot nembiâ ârândâŋ bo aktâp.”
31 Hain dâmbiâ Yesuŋe nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, “Âlepŋe manmai are yeŋgâlân doktaŋe âi bo ketugumai. Kundatdâ areyeŋgâlân âi ketugumai.
32 Aregât keiŋe hin. Nâŋe luâk âlepŋeâk bo meyekman. Luâk bâleŋe olowâk mem oloŋ yektere aregât bâleŋe yeŋe makmâ miawakbiâ biwiyeŋe Anutugâlân ari kilâkgât dâm yeŋgât geân.” dâep.

Sotgât hanoko agi aregât den.

33 Yesuŋe hain dâmbo Parisaio akto Mosegât den makyeŋgiyi are yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hin dâm maganŋi, “Yohane olop manmai arekŋe âmâ hilâm ârândâŋ sot hepunmâ manmâ Anutu ulilaŋmai. Akto nengâlân gâtŋe hainâk akmâ manmai. Gârâmâ gâ olop mandâiŋe sot hanâk nem manmai are nâŋgâenŋe ârândâŋ bo aktâp.” dâyi.
34 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Luâk humo siâŋe âmbâle mendo âmâ sot ombiâ kâmotlupŋe yâk olop heroŋe akmai sop ain âmâ bikŋande sot bo nem yân tatberen dâmbiâ aregât ârândâŋ bo akmap.

35 Bo kârikŋe. Hâmbâi luâk humo nâ menekmâ kewugunekbiâ bo aktere âmâ undâgât niŋmâ okotyeŋe nâŋgâm sop ain âmâ sot bâlâk manbai.” Yesuŋe hain dâep.
36 Hain dâm âmâ ikiŋaet den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk siâŋe sâŋgum irakŋe hârem arekŋe mem hâk katipŋe duwalak duwalakŋe tâmbâŋe are bo parutmap. Sâŋgum irakŋe tâmbâŋe hut bit parutmap dâine sâŋgum irakŋe are bâliwop akto sâŋgum lâuwâ are dopŋe konok bo akbop.
37 Akto nen âmâ waiŋ tu irakŋe yo hâkŋe tâmbâŋân bo kâienŋe gemap. Hain akmaen dâine waiŋ tuŋe arekŋe yo hâkŋe are mendo âmâ bim âgâm hogoakbop. Akto waiŋ akto yo hâkŋe lâuwâ lâuwâ bâlewat.
38 Aregât waiŋ irakŋande yo hâkŋe irakŋân gembo âlepŋe akmap.
39 Dâ siâ waiŋ tâmbâŋe nem hanŋe agepŋe waiŋ irakŋe aregât hâkâŋ akmâ hin dâwiap, “Tâmbâŋe are nendere ukenŋe aktâp.” dâwiap.” dâep.

6

Sarere âi bo meme sop aregât den.

1 Akto Sarere âi bo meme sop siân Yesu olop maliŋe kalam ginŋângen ariyi. Arim olop mali yâkŋe kalamânba sot bâikŋe konok konok are mem hâkŋe digim neyi.
2 Hain akbiâ Parisaio luâk arekŋe yekmâ hin dâyi, “Ye wangât hain aktâi? Uŋak âi meme sopŋe bo aregât âi membiâ ârândâŋ bo aktâp.”
3 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Ye bo nâŋgâi me? Dawidi akto luâklupŋe mop miawak yeŋgimbo agi are nâŋgâi me bo?
4 Yâkŋe hin agi. Dawidiŋe Anutugât sumbe kat kat emetŋân âgâm sot Anutugât pat dâm kali are mem nem bikŋe luâklupŋe yeŋgimbo olowâk neyi. Sot are luâk aŋgâ yeŋgât pat borâm sumbe kat kat luâk are yeŋgâlâk dâm magi. Ainba yâkŋe hanâk mem neyi.
5 Aregât keiŋe makmâ miawaktere nâŋgâŋet. Nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo luâk akmâ geân Sarereân âi bo meme aregât kautŋe akmâ mandân.” dâep.

Sarere siân Yesuŋe luâk siâ heŋgemgoep.

6 Akto Sarere siân den emetŋân âgâm den makyeŋgiep. Makyeŋgimbo luâk siâ talep aregât bâtŋe bungen âmâ kamunŋe agep.
7 Hain akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto Parisaio luâk arekŋe, “Yesuŋe luâk ire mem heŋgemgowerâp me bo?” dâm aregât ekmâ âmâ denân katbaen dâm aregât damungom tali.
8 Akto Yesuŋe yekmâ nâŋgâm âmâ luâk bâtŋe kamunŋe are hin maganŋep, “Agatmâ kin.” dâmbo agatmâ kilep.
9 Kindo damungom kili are hin makyeŋgiep, “Sarere âi bo meme sopŋân wan me wan âlepŋe me bâleŋe akbaen are luâk heŋgem yeŋgumaen me hilip yeŋgumaen aregât makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep.
10 Hain dâm tâŋâk yekto den hâuŋe bo maganŋi. Yân kinbiâ bâtŋe kamunŋe are ekmâ hin maganŋep, “Bâtge mem agat.” dâmbo bâtŋe mem agato âlepŋe agep.
11 Akto are ekmâ hin maganŋgi goaŋgi agi, “Sarere âi meme sopŋe boân ina âi ire mendo ârândâŋ bo aktâp. Aregât gain gain akne.” dâm Yesugât kuk bâleŋe akmâ kili.

Yesuŋe Aposololupŋe meyegep.

12 Akto sop siân emet dâgâwerâm akto Yesuŋe gimbâŋe siân Anutu maganŋberâm âgâep. Âgâmbo Anutu olop den akbela emet hauŋdo
13 luâk olop mali hutyeŋânba keiân lâuwâ are mem oloŋ yegep. Oloŋyekmâ âmâ Aposolo yeŋgonlep.
14 Dâ kotyeŋe ikiŋeâk ikiŋeâk âmâ hin. Simoŋ kotŋe siâ Petoro emiŋe Anderea, Yakobo, Yohane, Pilipo, Batolomaio,
15 Mataio, Toma, Yakobo siâ are Alipaiogât nanŋe akto Simoŋ siâ Roma

yeŋgât hâkâŋ agi are yeŋgâlân gâtŋe akto
16 Yudasi are Yakobogât nanŋe akto Yudasi siâ Karioto kepian gâtŋe arekŋe âmâ beirâ Yesugât gasalupŋe makyeŋgimbo kombiâ moep.

17 Yâk meyekmâ gimbâŋe kautŋângenba gem hân ukuleŋân arim luâk âmbâle dondâ penâyeŋgiyi. Penâyeŋgimbiâ luâk dondâ yâk yeŋgâlân togom menduguyi. Akto Yudaia hânângenba akto Yerusalem kepiangenba akto Tiro akto Sidoŋ kepia are haru dâtŋân talewângenba togom mendugu akbiâ den potatmâ yeŋgiep. Akto kundat agi are yeŋgât makto âlepŋe agi.
18 Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân miep are watyekto arimbiâ âlepŋe agi.
19 Hain akmâ Yesugât kârikŋeŋande heŋgemnengumbo howaim âlepŋe akne dâm kili.

Yesuŋe den dâtŋe makyeŋgiep.

20 Akto Yesuŋe ikiŋe haminân gâtŋe yekmâ hin dâep, “Ye puligât umburuk akmâ manmai aregât Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp. Aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp.
21 Sop hinŋeâk iregât âmâ mop mandâi. Dâ hâmbâi âmâ Anutuŋe wan me wangât egâliaŋ akmai are yeŋgimbo ârândâŋ akbiap. Aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp. Sop hinŋe âmâ okotyeŋe nâŋgâm indem mandâi yeŋe âmâ hâmbâi biwiyeŋe heroŋe akbiap aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp.
22 Luâk âmbâle bikŋande luâk akmâ geân nâŋgât hâkâŋ akmai aregât ye yekbiâ gembiâ hogom nâŋgâyeŋgim watyekmai
23 aregât yeŋgât hâu âlepŋe hâmbâi Humoŋe himbimân wan katyeŋgiep are tatâp aregât biwiyeŋe heroŋe humo nâŋgâm manbi. Amâ bâgilupyeŋande yeŋe aktâi dop hainâk akmâ Anutugât hoŋ bawa aganmâ mali.
24 Woe, niŋemaŋe puli siâ siâ tat yeŋgiâp aregât emelâk âlepŋe yeŋaet hâu meyi. Ye hâmbâi âmâ bâleŋân arim âi girâp akbai.
25 Woe, uŋak âmâ sot humo nem unsambe manmâ heroŋe aktâi. Dâ hâmbâi âmâ bâleŋân arim mop manmâ âi girâp akbai. Akto uŋak âmâ giriŋmâ heroŋe maroŋe kakŋân mandâi. Dâ hâmbâi âmâ indem umatŋân manbai.
26 Woe, ulikŋân luâk bikŋande agatmâ den mem hin hianŋgim dâyi, “Nen Anutuŋe den dâm maknengiâp are makmâ miawaktenŋe nâŋgâm lokoŋet.” dâmbiâ âmâ bâgilupyeŋande heroŋe akyeŋgiyi. Heroŋe akyeŋgimbiâ Anutuŋe bo huŋgun yeŋgiep, yânâk agatmâ hianŋgi den dâyi aregât dosayeŋe yeŋgiep. Aregât uŋak iregât âmâ luâk âmbâle kâmot humo arekŋe yeŋgât nâŋgâm heroŋe akyeŋgimbiâ âmâ hanoko akbi.

Gasa are gala akyeŋgiwei.

27 Gârâmâ nâ hin maktere nâŋgâŋet. Yeŋe gasalupyeŋe yeŋgât nâŋgâm gala akyeŋgiwi. Akto yeŋgât hâkâŋ akmai are mem gala katyekbi.
28 Akto ye bâleŋe akyeŋgimai are heroŋe akyeŋgiwi. Akto makmâ hâkâŋ yekmai yâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbi.
29 Luâk siâŋe ondopge hogombo are ondopge bikŋe waŋben. Luâk siâŋe gâŋgât ito meŋgiŋberâm kârikŋe akto âmâ iripânge biken are waŋben.
30 Luâk siâŋe puli siâ siâgât ulit giŋdo are waŋbiat. Akto luâk siâŋe puli siâ siâ are meŋgiŋdo aregât purik katmâ niŋ bo dâwiat.
31 Yeŋe wan me wan siâ siâ aknengiŋet dâm aregât ukenŋe akmai dop hainâk akyeŋgiwai.
32 Luâk âmbâle bikŋande ye han kalem akyeŋgimai yâk han kalem purikatmâ akyeŋgiwai amâ hâu gain gain miawakyeŋgiwiap? Amâ luâk bâleŋande galalupyeŋe han kalem akyeŋgimai gai.
33 Akto bikŋande gala akyeŋgimai yâk gala akyeŋgiwai amâ hâu gain

gain miawakyeŋgiwiap? Amâ luâk bâleŋande hain akmai aten.
34 Akto hâuŋe purikatmâ nengiŋetdâm wan me wan yeŋgiwai amâ Anutuŋe hâu wan hinan purikatmâ yeŋgiwiap? Amâ Anutugât den bâlâk manmai yâkŋe galalupŋe hin dâm siâ me siâ yeŋgimai, “Maleine yekâ hainâgâk hâuŋe nengiwi.” dâmai.
35 Bo. Ye hain bo akbi. Ye gasalupyeŋe gala akyeŋgiwi. Hâuŋe bo yeŋgiwai yâk hanâk heŋgemyeŋgum siâ me siâ yeŋgiwi. Hain akmâ maleine hâuŋe umatŋe membai. Hain akmâ Humo yâkgât nan barat akmâ manbai. Yâkŋe âmâ luâk gulip akto metŋe yâk hanâk han kalem akyeŋgimap.
36 Eweyeŋande han kalem manmapgât yeŋe hainâk han kalem olop manbi.
37 Akto yeŋe yâk yeŋgât den borâm hâre yeŋgimbiâ âmâ hainâk Anutuŋe dosayeŋe bo kat yeŋgiwiap. Dâ dosayeŋe hepun yeŋgimbiâ âmâ hainâk Anutuŋe dosayeŋe hepun yeŋgiwiap.
38 Puli me wan me wan akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe hainâk akyeŋgiwiap. Gârâmâ Anutuŋe lugum totokombo humo akto yeŋgiwiap. Are âmâ yeŋe yeŋgimai dop hainâk Anutuŋe yeŋgiwiap.” dâep.

Yesuŋe den umatŋe dâm makyeŋgiep.

39 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgim den ginŋe hin dâm makyeŋgiep, “Dewunyetŋe bok bokŋe lâuwâ siâŋe yetŋeâk oloŋ akmâ dâp mesokmâ siângen arim hememân hâkoko akbiandat.
40 Akto den siâ makbe. Nanaŋ âmâ tiksaŋe bo ewangimap. Nanaŋ are wan me wan nâŋgâm heŋgemgom âmâ tiksa aregât dop akmap.
41 Akto den siâ makbe. Gâŋe galagaet dewunŋân lâwin uneŋe tatâp are ekmâ guge dewungân lâwin papaŋe tatâp aregât bo nâŋgaŋgim galagaet dewunŋân tatâp aregâlâk hin dâmenâ ârândâŋ bo akbiap,
42 “Gala, dewungân gagap tatâp are meŋgiŋbe.” Gâ hianŋgi luâk. Guge dewungân lâwin papaŋe tatâp are soŋ meakmenâ âlepŋe akto âmâ galagaet dewunŋân lâwin uneŋe tatâp are memenâ ârândâŋ akbiâp.

Lâwin keiŋe keiŋe.

43 Akto den siâ makbe. Lâwin keiŋe keiŋe aregât koaŋe ikiŋeâk ikiŋeâk kinmap. Lâwin koaŋe âlepŋande lâwin bâleŋân bo kinmap. Akto hainâk lâwin koaŋe bâleŋande lâwin âlepŋân bo kinmap.
44 Giat bunŋande kewu bo akmap. Akto kânden bunŋande ham bo akmap. Bunŋaet keiŋe ya ekmâ nâŋgâmai are.
45 Luâk siâgât biwiŋân wan me wan bâleŋe me âlepŋe pikmâ yendâp aregât launŋânba âlepŋe me bâleŋe miawakmap. Aregât luâk âlepŋe siâ biwi irakŋe manmapgât bunŋe biwiŋânba agak meme âlepŋeâk miawakmap. Dâ luâk bâleŋe siâ biwi heleŋ manmapgât bunŋe biwiŋânba agak meme bâleŋeâk makmap.

Emet kârikŋe akto yeukŋe aregât keiŋe.

46 Yeŋe lau yeŋandeâk, “Humonenŋe, Humonenŋe.” dâm nogonmâ âmâ nâŋe den makyeŋgiman are bo lokomai are amâ ârândâŋ bo akmap.
47 Siâŋe nâŋgât denne nâŋgâm lokom manmap are âmâ dop hin dâre nâŋgâŋet.
48 Luâk siâŋe emetŋe ketugum tetembeŋe kâlep anuŋdo gembo totokombo kârikŋe agep. Kârikŋe akto âmâ emetŋe are ketugumbo ârândâŋ akmâ tato âmâ wâriŋ humo mendo tu seru kârikŋe akto emet are kârikŋe akmâ bo kâwulakmâ kilep. Luâk hain arekŋe dop hain aktâp.
49 Dâ siâŋe denne ire nâŋgâm âmâ hepulep aregât dop âmâ luâk siâ emet ketugum âmâ tetembeŋe yân hanâk yogan yogan kaknân anuŋdo kilep. Ain âmâ tu seru humo pando âmâ yogan yogan akmâ kâwulakmap.” dâep.

7

Yesuŋe dâmbo hoŋ bawa siâ âlepŋe agep.

1 Yesuŋe den bunŋe are makyeŋgim
metem âmâ Kapanaum kepian ariep.
2 Arimbo Roma tembe loko yeŋgât
kautŋe siâŋe ikiŋe hoŋ bawa nâŋgâ
aŋdo humo agep are momberâm
agep.
3 Hain akto luâk kotdâ arekŋe
Yesugât pat nâŋgâm âmâ Yuda
damunyeŋe mali are arim Yesu
kewugumbiâ togom hoŋ bawa ma-
gaŋdo kundat hepulâkgât makyeŋgiep.
4 Makmâ huŋgunyeŋgimbo arim hin
dâm ulilaŋi, “Roma tembe loko yeŋgât
kautŋe siâ hutnenŋân mando luâk
âlepŋe dâmaen.
5 Akto nengât den emetŋaet puli
kato ketugu nengiyi aregât denŋe
nâŋgâmenâ ârândâŋ agâk.” dâm ma-
gaŋi.
6 Hain magaŋbiâ nâŋgâm yâk
olop ariyi. Arim emetŋe are
ewumâk akbiâ galalupŋe den hin
dâm makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo
Yesugâlân arim magaŋi, “O Humo,
damun nenŋande hin dâp, “Nâ luâk
yânŋe mandân aregât nâŋgâlân bo
togowen. Akto nunaet nâŋgâre
ârândâŋ bo aktâp.
7 Akto nâ gâŋgâlân bo togoman.
Aregât gâ yân denâk makmenâ hoŋ
bawane ire âlepŋe agâk.
8 Akto nâ luâk humomo yeŋgât den
lokoman. Dâ tembe lokolupnande
âmâ nâŋgât den lokomai. Hain ak-
biâ hutyeŋân gâtŋe siâ magaŋmâ, “Gâ
ari” dâre âlepŋe arimap. Akto siâgât,
“Gâ ga” dâre âlepŋe gamap. Akto
siâgât, “Âi me” dâre âi memap.” hain
dâp.” dâyi.
9 Hain dâmbiâ Yesuŋe tembe loko
yeŋgât den are nâŋgâmbo dâtŋe
akto aregât purik katmâ haminân
dondâ kili are hin dâm makyeŋgiep,
“Makyeŋgire nâŋgâŋet. Israe luâk
yeŋgât hut yeŋânba luâk siâŋe
nâŋgâniŋmap âlepŋe hinare bo mem
miawagân.” dâep.
10 Hain dâmbo tembe loko
galalupŋande purik katmâ arim
emelan âgâm hoŋ bawa âlepŋe agep
are egi.

Yesuŋe dâmbo luâk momoŋe siâ agatmâ âlepŋe agep.

11 Akto Yesu Aposololupŋe olowâk
kepia siâ kotŋe Naiŋ ain arimbiâ
luâk kâmot humoŋe hamiyeŋân kin-
biâ olowâk ariyi.
12 Akto kepia are tâlâgumbo luâk
âmbâle kâmot humo siâŋe âmbâle
kambut siâgât nanŋe konok moep are
lokom hangowerâm togoyi.
13 Togombiâ Humoŋe âmbâi kam-
but are ekmâ okot nâŋgâm hin dâep,
“Bo inde.” dâep.
14 Hain dâm temân dâgâm lokom to-
goyi are mendo yân kinbiâ hin dâep,
“Luâk sigan agat.”
15 dâm magaŋdo luâk momoŋe are
agatmâ den agep. Den akto Yesuŋe
magaŋmâ, “Memege olop malet.”
dâep.
16 Hain dâmbo luâk âmbâle arekŋe
ekmâ ongâyeŋe hogombo bâtyeŋe
dâtyeŋân igim kinmâ Anutu ma-
gaŋmâ hin dâyi, “Anutu gâŋe hoŋ
bawage humo siâ huŋgunaŋen are
hutnenŋân mandâp.” dâyi. Dâm
âmâ hin dewatim dâyi, “Anutuŋe
luâk âmbâle damun nenŋe akberâm
huŋgun aŋdo togoep.” dâyi.
17 Akto Yesuŋe agep aregât pat are
sambelem arim Yudaia hân akto hân
biken biken arimbo hârokŋe nâŋgâyi.

Yesuŋe Yohanegât dâep.

18 Yohane tu puliyeŋgiep yâkgât
galalupŋande Yesuŋe wan me wan
miep aregât den pat magaŋi.
19 Magaŋbiâ galalogâtŋe lâuwâ
siâ yetkondo togombela den hin
makyetkim huŋgun yetkiep, “Hu-
mogâlân arim den hin dâm magaŋlet,
Luâk togowiapgât dâyi are gâ me?
Nen niŋande togoâk dâm lâmgom
manden?” hain dâm magaŋlet.”
20 Hain dâm huŋgun yetkimbo
Yesugâlân togom hin dâm magaŋiat,
“Yohane tuân katyegep arekŋe hin
dâm huŋgun netkiâp. Luâk to-
gowiapgât dâyi are gâ me? Me siâgât
lâmgom manbaen?” dâyiat.
21 Akto sop ain Yesuŋe luâk kun-
datyeŋe olop are makyeŋgimbo bo

akyeŋgiep. Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are watyegep. Akto dewunyeŋe bok bokŋe makyeŋgimbo dewunyeŋe hâreakto egi.

22 Aregât Yesuŋe Yohanegât galalogâtŋe hin dâm makyetkiep, “Yet arim âmâ wan me wan yetŋe dewunyetŋande ektat akto ondopyetŋande nâŋgat nâŋgâ yâkgât den pat Yohane hin dâm maganlet, “Dewunyeŋe bok bokŋe yâk yeŋgât dâmbo dewunyeŋe hâreakto ektâi. Keiyeŋe goŋgoŋe yâk yeŋgât dâmbo âlepŋe akmâ bam gutâi. Hâk bâle miawak yeŋgimbo manmai yâk yeŋgât dâmbo âlepŋe aktâi. Ondopyeŋe bok bokŋe yâk yeŋgât dâmbo ondopyeŋe pâroŋ âgâmbo den âlepŋe nâŋgâi. Momoŋe yeŋgât makto golâ akmâ mandâi. Akto umburuk mandâi are den pat âlepŋe makyeŋgimbo nâŋgâi.”

23 Akto luâk siâ nâŋgât akmâ bo bâleniŋmâ hâkâŋ akniŋbiap amâ yâkgât nâŋgâre âlepŋe humo akbiap.” Hain dâm huŋgun yetkiep.

24 Huŋgun yetkimbo purik katmâ arimbela Yesuŋe luâk âmbâle kili are Yohanegât hin makyeŋgiep, “Ye hân kamitŋângen wan ekberâm ariyi? Seruŋe kâro waito duwuŋ akto are ekberâm ariyi me?

25 Yohane âmâ haingât dopŋe bo. Me luâk siâŋe hâk pekeŋe kulem melem agakŋe luguakmâ kei pekeŋe âlepŋe dondâ kalep are ekberâm ariyi me? Amâ bo. Luâk hain arekŋande luâk humomo yeŋgât emelan tatmâ sot âlepŋe nembiâ tepyeŋe pikto gemai.

26 Yohane âmâ hainare yeŋgât dopŋe bo. Aregât ye wan ekberâm ariyi? Ye Anutugât den dâm miawagep siâ ekberâm ariyi. Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Yohane egi are âmâ Anutugât den makmâ miawakmâ gayi yâk hainare bo.

27 Yâk âmâ siâ. Yâkŋe âmâ hârok ewangiyektâp. Hain gârâmâ Anutuŋe yâkgât den hin dâep are tatâp,

“Nune hoŋ bawane maganmâ huŋgunaŋdere laune lokom gâŋgât ulikŋân akgiŋmâ dâp heŋgemgo giŋbiap.”

Akto den kulemgoep are bunŋe akto Yohane togoep.

28 Akto luâk siâŋe Yohane ewangiwiapgât dop bo tatâp. Are âmâ Yohaneŋe ulik gulik akmâ âinaet keiŋe bo ekmâ nâŋgâwiap aregât luâk yânŋe biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ arim kinbiap yâk hârokŋe Yohane ewangiwai.”

29 Hain dâm makyeŋgimbo luâk âmbâle dondâŋe gawamangât puli meme luâk olowâk yâkŋe emelâk Anutugât den lokom manbiâ Yohaneŋe tuân mem katyegep yâkŋe Anutugât den are tângombiâ bunŋe agep.

30 Dâ Parisaio luâk akto Mosegât den makyeŋgimini yâkŋe âmâ Anutugât dâp are hâkâŋ akmâ Yohaneŋe tuân bo kat nenegâk dâm manmâ gayi. Hain agigât yâkŋe âmâ nâŋgâmbiâ bunŋe bo agep.

31 Akto den siâ hin dâm lâuwâŋe makyeŋgiep, “Luâk kâmot ire yâk yeŋgât wanân dop katmâ makbe? Yâk wan hinare?

32 Nanaŋ kâmot lâuwâ kepia sombeimân tatbai. Akto kâmot siâŋe kâmot siâ are hin dâm makyeŋgiwai, “Nenŋe heroŋe akmâ bâtâ kondenŋe yeŋe kep bo kondâi. Akto nenŋe âi girâp akmâ indien hain indeŋet dâm makyeŋgienŋe bo indeâi.” dâwai.

33 Akto aregât maktere nâŋgâŋet. Yohaneŋe tuân katyegep yâkŋe âi keiŋe katmâ tu sot bo nem manmâ âmâ yân âi mem manmâ gambo hin dâyi, “O, luâk ire sinduk baniara bâleŋande meme aganâp.”

34 Akto nâ luâk akmâ geân nâŋe sot soŋgo nendere nekmâ hin dâmai, “Luâk ire âmâ sot humo nem mandâp are gawamangât puli meme luâk akto luâk bâleŋe yeŋgât gala.” dâmai.

35 Anutugât nâŋgâ nâŋgâ kâmot are âmâ ginbailupŋe yâkŋe yâkgât keiŋe mem golâ katbiâ bunŋe kârikŋe agep.” dâep.

Âmbâle siâŋe Yesugât keiŋe puliep.

36 Parisaio luâk siâŋe Yesu
kewugumbo emetŋân âgâmbo men-
dugu akmâ sot neyi.
37 Sot nem tatbiâ ain gâtŋe âmbâle
dâp gulip malep siâŋe Yesu Parisaio
luâk yâkgât emetŋân âgâm talep are
nâŋgâm tu higenŋe are mem âgâep.
38 Mem âgâm haminân kinmâ
indembo dewunŋe tuŋe târâŋ dâm
keiŋân giep. Gembo dumutŋe yeukŋe
arekŋe keiŋe pulim metiep. Pulim
metem âmâ keiŋe mem maŋganmâ tu
higenŋe are keiŋân kâim puliep.
39 Hain akto Parisaio Yesu
kewugumbo âgâyiat arekŋe ekmâ
biwiŋânâk hin nâŋgâep, “Dâp gulip
manmap irekŋe aktâp ire bo agakŋe.
Gârâmâ bundâk Yesu Anutugât hoŋ
bawa manmap dâine âmbâle iregât
keiŋe nâŋgâwop.” dâm nâŋgâep.
40 Hain nâŋgâmbo Yesuŋe ekmâ
nâŋgâm âmâ hin maganŋep, “Simoŋ,
den siâ maktere nâŋgâ.” dâmbo
hin maganŋep, “Tiksa, makniŋmenâ
nâŋgâwe.” dâmbo
41 hin maganŋep, “Luâk siâŋe luâk
lâuwâ puli yetkiep siâ 50 kina siâ 5
kina.
42 Akto siân aregât hâuŋe niŋlet
dâmbo puli are panbela bo agep.
Bo akto bo mem miawagiat aregât
yâkgâlân arim kinmâ hin dâyiat,
“Puli bo tat netkiâp.” dâmbela hin
makyetkiep, “Hanâk, misiget, âlepŋe
ariet.” dâmbo ariyiat. Hain akto
âmâ niŋande dosa hepunaŋep aregât
nâŋgâmbo huraguep? 50 kina miep
arekŋe me 5 kina miep? Aregât
makniŋmenâ nâŋgâwe.” dâep.
43 Hain dâmbo hin dâep, “Puli
dondâ miep arekŋe ukenŋe nâŋgâep.”
dâep. Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm
maganŋep, “Gâ âlepŋe maktât.”
44 Hain dâm âmbâle are ekmâ hin
dâm Simoŋ maganŋep, “Âmbâle ire
ek. Nâ gâŋgât emelan gare tu bo
kâim niŋmenâ puliaktân. Akto âmbâle
irekŋe âmâ indembo dewunŋe tuŋe
keinân gembo dumutŋande puli
nektâp.
45 Gâŋe âmâ bo maŋgan nektât.
Dâ âmbâle irekŋe âmâ keine mem
maŋgan nekmâ heroŋe akniŋdâp.
46 Akto gare gâŋe âmâ tu higen
suk suk siâ kautnân bo kâiât aregât
âmbâle irekŋe âmâ tu higenŋe olop
kâimbo keinân gembo puli nektâp.
47 Âmbâle irekŋe âmâ gala konok
akniŋdâpgât nâ yâkgât patŋe hin
maktere nâŋgâ. Luâk siâŋe galaŋaet
dosa umatŋe pulianŋdo aregât heroŋe
humo nâŋgâ anbiap. Dâ luâk siâŋe
galaŋaet dosa bikŋeâk pulianŋdo
aregât heroŋe kakŋeâk nâŋgâ anbiap.
Aregât keiŋe hin dâre nâŋgâ. Anutuŋe
âmbâle iregât dosaŋe umatŋe are
emelâk hepun aŋdo heroŋe humo
nâŋgâ niŋdâp hain.”
48 Hain dâm âmbâle are hin dâm
maganŋep, “Dosage emelâk hepun
giŋdân.” dâep.
49 Hain dâmbo olowâk tatmâ sot
neyi arekŋe biwi yeŋân hin nâŋgâyi,
“Luâk iregât keiŋe gain gain hinare?
Gain gain akmâ dosage emelâk
hepun giŋdân dâp?”
50 Biwiyeŋande hain nâŋgâmbiâ
Yesuŋe âmbâle are hin dâm maganŋep,
“Biwige Anutugâlân arim kindâp
aregât kambiamge sândugembo man-
biat.” dâm maganŋep.

8

Yesu olop ariyi yeŋgât keiyeŋe.

1 Sop aregât kakŋân Yesuŋe kepia
hârogâk ândeaŋmâ arim Anutuŋe
damunyeŋe akberâm aktâp aregât
den pat âlepŋe makyeŋgim malep.
Akto Aposololupŋe keiân lâuwâ are
oloŋ yekto olowâk ariyi.
2 Akto âmbâle bikŋe olop ariyi are
yeŋgât keiyeŋe hin. Bikŋe âmâ sin-
duk baniara bâleŋande meyekbiâ are
watyeŋgimbo âlepŋe agi are. Akto
bikŋe âmâ heŋgem yeŋguep yâk olop
ariyi. Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ
kotŋe Maria Madala kepian gâtŋe,
yâkgât âmâ sinduk baniara bâleŋe
nâmbulân lâuwâ walaŋep.
3 Akto siâ kotŋe Yohana are
Herotegât hoŋ bawa luâk kotŋe Kusa

yâkgât âmbenŋe. Akto siâ kotŋe Susana. Akto âmbâle bikŋe puli oyaŋmâ Yesu akto aposololupŋe yeŋgiyi are olowâk ariyi.

Anutugât den aregât dâp.

4 Luâk âmbâle dondâŋe kepiayeŋe hepunmâ Yesugâlân togom mendugumbiâ yekmâ âmâ den ginŋe hin dâm makyeŋgiep,

5 “Luâk siâŋe seŋgo alekŋe are panberâm âiângen mem ariep. Akto alekŋe bikŋe dâwân gembo luâkŋe tâlim hogombiâ lâutŋe togom nem meteyi.

6 Dâ seŋgo alekŋe bikŋe âmâ hân yam yamân gembo kâmŋe gam âmâ tu bogât ainâk moep.

7 Akto alekŋe bikŋe hele kâlegen giep. Gem kâmŋe gambo are âmâ hele humoŋe gam âgâm lokom gunduŋaŋdo moep.

8 Akto alekŋe bikŋe âmâ hân keluŋe olowân gembo miawakmâ kâmŋe bususuk dâm gam bunŋe dondâ miawagep.” Hain are makmâ âmâ benŋe kârikŋeâk makmâ hin magep, “Luâk ondopdâŋe den ire nâŋgâwi.” dâep.

9 Akto hoŋ bawalupŋande den memeŋe aregât keiŋe gain gaingât maktât dâm aikoyi.

10 Aikombiâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe ye emelâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem pâroŋ kalep. Kato Anutuŋe damunyeŋe akmapgât keiŋe nâŋgâi. Dâ bikŋe amâ ekmâ âmâ bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgomai. Amâ Anutuŋe makto dewunyeŋande âmâ ekmai. Dâ biwiyeŋân bo gemap. Akto ondop yeŋande nâŋgâmai. Dâ nâŋgâ nâŋgâ yeŋân bo gemap. Aregât den dopŋân maktere keiŋe bo nâŋgâmai.

11 Hain. Akto den ginŋe makyeŋgiân aregât keiŋe hin. Anutugât denŋe seŋgo alekŋe aktâp.

12 Seŋgo alekŋande dâwân giep. Hân dop are âmâ hinare manbai arekŋe Anutugât den nâŋgâmbiâ biwiyeŋân ewuwiap. Ewumbo Niambiŋe ekmâ den are nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbopgât hâreyeŋgim ariwiap.

13 Dâ seŋgo koaŋe kât heregân giep dop hainare manbai yâkŋe den pat âlepŋe nâŋgâm arekŋeak ukenŋe akbai. Dâ hanyeŋân kândârâŋe bo giepgât sop pâŋ konok dondâ mem âmâ dopko dopko miawakto den pat âlepŋe hamianŋmai.

14 Akto seŋgo alekŋe bikŋe hele kâlegen giep dop hinare manbaiŋe amâ Anutugât den nâŋgâwai. Nâŋgâm âmâ hâkgât siâ me siâgât nâŋgâm heŋgemgom puli me sâŋgum lâuwâ lâuwâ me ito sikum aregât ukenŋe nâŋgâm hanokoakmâ âmâ den are hepunbiâ âmâ bunŋe bo akmap.

15 Dâ koaŋe hân kelurâ ain giep dop hainare manbai yâkŋe den pat âlepŋe nâŋgâm han yeŋe heŋgemgom yeukŋân mem manmai. Hain akmâ kârikŋe akmâ bunŋe penianŋmai.

Pagaleŋegât dop.

16 Luâk siâŋe pagaleŋe sagom âmâ umbâ kâlegen me yeye amukŋân kato bo tatmap. Tek teknân kato emet kâleŋe pagalembo ekmâ gem âgâmai.

17 Aregât keiŋe âmâ hin. Wan me wan tip yemap are mem miapanbai. Dâ siâ me siâ ekbiâ bo akto are pagaleŋân miawakto hârokŋe ekbai.

18 Siâ siâ me siâ talaŋdo âmâ Anutuŋe siâ waŋdo sambeleaŋbiap. Dâ siâ siâ me siâ bo talaŋmap are bâtnân tatniŋdâp dâm nâŋgâm hilipkombo are Anutuŋe bâtŋânba oloŋmâ pando yân tatbiap. Aregât den makmâ tatân ire nâŋgâm gangerâm manbi.” hain dâep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

19 Sop ain luâk kâmot humoŋe Yesu ândeaŋmâ kinbiâ memeŋe emilupŋe togom imbianŋmâ ekberâm ewum hâumgom kâlewânâk kili.

20 Kâlewânâk kinbiâ luâk siâŋe hin dâm maganŋep, “Memege emilupgande gekberâm togo iŋgon betgen kinmâ gemenâ gekne dâm gogondâi.” dâep.

21 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Anutugât den nâŋgâm

lokomai ire âmâ nâŋgât memene emilupne are yeŋgât dop aktâi.” dâep.

Yesuŋe seru maganŋdo sândugiep.

22 Hilâm siân Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Bâtgum ire hâtikom biken arine.” dâmbo olop waŋgan âgâm ariyi.
23 Arimbiâ Yesu asiŋ yiep. Yem tato seru humo pando âmâ haru are bâliep. Bâlimbo âmâ waŋga are kâi akberâm agep.
24 Kâi akberâm akto Humo are goaŋmâ hin dâyi, “Wâe, luâk Humo, nen ire haruân bâliweren.” dâmbiâ agatmâ makto seru akto haru nâŋgâm nâŋâgâyiat.
25 Nâŋâgâmbela hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋgâm kepilâniŋmai are yâgâte?” dâmbo yâkŋe âmâ wan me wan akmâ miep are ekmâ otneyeŋe ariep. Arimbo kinmâ hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Ae, luâk irekŋe âmâ seru akto haru ina den makto nâŋgaŋdat aregât keiŋe gain gain?” dâyi.

Yesuŋe sinduk baniara watyekto bauyeŋgât biwiyeŋân geyi.

26 Akto bâtgum are hâtikom Galilaia hân biknâŋen Gerasene are yeŋgâlân ariyi.
27 Ain arim waŋgaŋe haru dâtŋân kindo sopanmâ ge kindo âmâ luâk siâ kepiangenba togom peniaŋep. Aregât keiŋe hin. Sinduk baniara bâleŋe kugâkŋe memeŋe aganbiâ malep. Aganbiâ hâk pekeŋe bâlâk manmâ aŋun bo aŋgim sop kâlep hainâk malep. Manmâ emetŋân bo manmâ âmâ sumângen hilâm ârândâŋ arim togominep.
28-29 Hain akto tembe lokoŋe bâtŋe bikŋe bikŋe dâgâmbiâ âmâ piriŋ piriŋ kato hâreakto sinduk baniara arekŋe hâwâlaŋdo hân kamitŋângen arim-inep. Keiŋe hain. Akto luâk are togom Yesu ekto sinduk baniara bâleŋe are wat yekberâm akto aregât enemŋân ge yiep. Yem âmâ hin magaŋep, “Yesu gâ Anutu Humo dondâ yâkgât nanŋe wangât nâŋgâlân togoât? Nâ hâk hilâlâm bo niŋ.” dâmbo
30 ekmâ magaŋep, “Kotge niŋe?” dâm aikombo sinduk baniara dondâŋe memeŋe agaŋbiâ malep aregât agonakmâ hin dâep, “Kotne kâmot humo.” dâep.
31 Hain dâmbo sinduk baniara dondâ arekŋe Yesu hin dâm ulilaŋi, “Âlepŋe huŋgun nengimenâ hememân bo gienŋe nenguwerâp.” dâm ulilaŋi.
32 Akto hân ain bau dondâ tâmut nem mali aregât sinduk baniara bâleŋe arekŋe magaŋi, “Nâŋgâ nengimenâ luâk ire hepunmâ bau yeŋgât biwiyeŋân gene.”
33 dâmbiâ, “Âlepŋe.” dâmbo arekŋeak luâk are hepunmâ bauyeŋgât biwiyeŋân geyi. Gembiâ bauŋe gem tu deŋgânân gembiâ lauyeŋân pikto moyi.
34 Akto bau damunyeŋe arekŋe are ekmâ pârigim arim luâk âmbâle dondâŋe kalam yeŋângen me kepia yeŋângen ari den pat are makyeŋgiyi.
35 Makyeŋgimbiâ luâk âmbâle hamepŋe olowâk wan me wan agep are ekberâm Yesugâlân togoyi. Togombiâ sinduk baniaraŋe memeŋe aganŋi yâkŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe hulaŋ akto hâk pekeŋe lugu akmâ Yesugât keiŋân talep. Are ekmâ hamep akmâ kili.
36 Kinbiâ âmâ wan me wan are ekmâ nâŋgâyiŋe sinduk baniara watyekto âlepŋe agep yâkgât den pat makyeŋgiyi.
37 Makyeŋgimbiâ Gerasene hân ambolupŋande hamep akmâ Yesuŋe hân are hepunmâ siângen ariâk dâm aregât maganŋi. Maganbiâ ariwerâm waŋgan âgâmbo
38 luâk sinduk baniara walaŋep arekŋe olop arire dâm maganŋep. Maganŋdo Yesuŋe hin maganŋep, “Gâ tat.
39 Anutuŋe heŋgem guguâp aregât den pat ewege memege akto ginbailupge makyeŋgiwen.” dâm maganŋep. Hain dâmbo purik katmâ arim Yesuŋe heŋgemgoep aregât den pat hârogâk makyeŋgiep.

Yesuŋe dâmbo den emetŋe damun

luâk aregât baratŋe siâ momoŋânba agalep.

40 Akto Yesuŋe kepia are hepunmâ bâtgum biken ariep. Arimbo lâmgom tali arekŋe dondâŋe heroŋe agi.
41 Heroŋe agaŋbiâ den emetŋe damunŋe siâ kotŋe Yairo arekŋe keiŋân kâŋgom âmâ togom hin dâm magaŋep,
42 “Baratne konok dondâ hombaŋŋe 12 are momberâm aktâpgât gâ kewugu gekmâ emetnân ariwerâm aktân.” Hain dâm magaŋdo olowâk ariyiat. Arimbela luâk âmbâle dondâŋe watmâ arim ândeaŋ gondeaŋ agi.
43 Akto hutyeŋân âmbâle siâ kilep yâkgât keiŋe hin. Âmbâle yeŋgât dewutâ gambo akmai dop hain bo akminep. Hokboâk hokboâk gambo mando hombaŋ 12 bo agep. Hain akmâ manmâ gambo doktaŋe tângowerâm ewum hâumgom hepunmini.
44 Akto âmbâle arekŋe Yesugât haminân arim luguak luguakŋe mem walip koaŋep. Walip kom arekŋeak âlepŋe agep.
45 Âlepŋe akto ainâk Yesuŋe hin dâm aiyeŋguep, “Niŋande mem walip nuguâp?” dâep. Hain dâmbo hârogâkŋe ândeaŋ gondeaŋ agi arekŋe nen bonâŋgâen dâmbiâ aregât Petoroŋe hin dâep, “Apo, luâk dondâ ândeaŋ gondeaŋ ketugu gektâi.” dâmbo
46 hin dâep, “Wâtne gembo aregât maktân. Siâŋe walip nuguâpgât nâŋgân.” dâmbo
47 âmbâle arekŋe bundâk howaire nâŋgâp dâm ongâŋe hogombo Yesugât enemŋân bam âmâ walip kom âlepŋe agep aregât keiŋe hârogâk ain kili yeŋgât dewunyeŋân makmâ miawakmâ magaŋep.
48 Magaŋdo nâŋgâm hin magaŋep, “Meŋ, biwige nâŋgâlân katât aregât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo âlepŋe aktât. Yeukŋân bam ari.” dâep.
49 Hain dâm kindo ainâk Yairogât hoŋ bawa siâŋe emelanba gam hin dâm magaŋep, “Baratge emelâk mondâp aregât luâk Humo ire inâk talâk. Umatŋe siâkâ bo agaŋ. Bo hâwâlaŋ.” dâmbo
50 Yesuŋe nâŋgâm Yairo hin dâm magaŋep, “Nâŋgâmâk bo ak. Biwige nâŋgâlân katmenâ baratge âlepŋe akberâp.” dâep.
51 Hain dâm oloŋmâ arim Yairogât emet ewumâk kinmâ bikŋe yeŋgât dâmbo kili. Kinbiâ Petoro, Yohane, Yakobo akto âmbâi sisik aregât eweŋe memeŋe meyekto emelan olowâk âgâyi.
52 Akto luâk âmbâleŋe indem kambiam bâle agi are hin dâm makyeŋgiep, “Baratyetŋe ire bo mondâp. Yân asiŋ yendâp aregât ye bo indeŋet.” dâmbo nâŋgâm giriŋ aŋi.
53 Giriŋ aŋmâ hin dâyi, “Wangât hain dât? Are bunŋe mondâp.”
54 dâmbiâ baratyetŋe mem magaŋep, “Barat agatmâ kin.”
55 dâmbo tepŋân tuk tuk dâmbo ainâk agalep. Agato sot om waŋbiâ neâk dâm makyeŋgiep.
56 Hain akto aregât eweŋe memeŋande ekbela dâtŋe agep. Akto Yesuŋe hin dâm makyetkiep, “Iregât den pat bo makyeŋgiwiandat.” dâm makmâ hâre yetkiep.

9

Yesuŋe Aposololupŋe huŋgunyeŋgimbo âi keiŋe kali.

1 Yesuŋe Aposolo 12 mem oloŋyekto togombiâ sinduk baniara bâleŋande meme akyeŋgimini are watyeŋgiwaigât akto kundatdâ mem âlepŋe ketugu yekbaigât aregât makmâ kârikŋe yeŋgiep.
2 Akto Anutuŋe damunyeŋe akto den pat makyeŋgim kundatdâ mem âlepŋe ketugu yekbai aregât huŋgun yeŋgim hin dâm makyeŋgiep,
3 “Ariwerâm âmâ huwan, ito, sot, puli akto hâk pekeŋe dondâ bo mem ariwai.
4 Kepia siân arimbiâ emelan oloŋ yekmâ âgâmbiâ ainâk tatmâ gem ariwai.

5 Akto siân arimbiâ âmâ gala bo
akyeŋgimbiâ âmâ kepia are hep-
unmâ keiyeŋân nukum tatbiap are
paŋ paŋgom panmâ den kârikŋe
makyeŋgim arimbiâ âmâ yeŋgât
keiyeŋe nâŋgâwai." dâep.
6 Hain dâm makyeŋgim huŋgun
yeŋgimbo kepiaŋe kepiaŋe arim
manmâ Anutu damunyeŋe akbiap
aregât den pat makyeŋgiyi. Akto
kundatdâ mem âlepŋe ketugu yegi.

Heroteŋe Yesugât den pat nâŋgâep.

7-9 Akto Yesuŋe ya agep aregât
bikŋande hin magaŋgi goaŋgi agi,
"Yohaneŋe momoŋânba agatmâ
mandâp mon?" dâyi. Dâ bikŋande
âmâ hin dâyi, "Eliaŋe lâuwâŋe mi-
awakmâ mandâp mon?" dâyi. Dâ
bikŋande âmâ hin dâyi, "Anutugât hoŋ
bawa emelâk gâtŋe siâŋe momoŋânba
agatmâ mandâp mon?" hain dâyi.
Hain dâmbiâ Heroteŋe nâŋgâmbo
ârândâŋ bo akto han lâuwâ akmâ
hin dâep, "Emelâk maktere Yohane
hanŋe hâreyi. Dâ ire âmâ niŋande
hainare akmâ mandâp aregât den pat
ire nâŋgân?" hain dâm Yesu ekberâm
agep.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

10 Akto aposololupŋande âi ke-
tugum mali. Manmâ purik katmâ
aregât den pat Yesu magaŋi. Den
pat dâm magaŋbiâ Yesuŋe meyekmâ,
"Nenŋeak ari manmâ biwiyeŋe
sândugeâk." dâmbo Besaida kepi-
angen ariyi.
11 Arimbiâ luâk bikŋande yekmâ
âmâ hamiyeŋân ariyi. Akto
Yesugâlân togombiâ gala akyeŋgimbo
mali. Manmâ Anutuŋe damun-
yeŋe akberâm agep aregât den pat
makyeŋgiep. Akto kundat agi are
mem heŋgem yeŋguep.
12 Hain akmâ kindo emet dâgâ
yeŋgiwop dâm aposololupŋe bât biken
lâuwâ arekŋe togom hin magaŋi,
"Iren hân kamitŋângen manden
aregât luâk âmbâle huŋgun yeŋgimenâ
kepiayeŋângen arim sot mem neŋet."
dâm magaŋi.
13 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
"Yeŋe sot siâ yeŋgiŋet." dâmbo hin
dâm magaŋi, "Nen sot momerâk akto
iŋan lâuwâ areâk tat nengiâp. Aregât
gain gain akberen? Kepiangen arim
luâk kâmot humo ire yeŋgât sot
puligonegât maktât me?" dâyi.
14 Amâ luâk 5,000 maligât.
Dâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep,
"Makyeŋgimbiâ kâmot 50 âk hârok ain
ain tatmâ ariŋet." dâep.
15 Hain dâmbo makyeŋgimbiâ
hainâk tatbiâ
16 sot akto iŋan are mem himbimân
dewunŋe panmâ Anutugât mepaiŋe
mem agatmâ iŋan are munditmâ
ligiep. Ligim sot are mem munditmâ
hoŋ bawalupŋe ârândâŋ yeŋgimbo
luâk âmbâle kâmot tali are oyaŋ
yekmâ yeŋgimbiâ neyi.
17 Nembiâ tepyeŋe pikto bikŋe
talep are âmâ hakan lugumbiâ haka
12 pigep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ mi-awagep.

18 Akto hilâm siân Yesu ikiŋeâk
manmâ Anutu olop den magaŋgiyiat.
Hain akbela Aposoloŋe yâkgâlân
arimbiâ aiyeŋgum hin dâep, "Luâk
âmbâleŋe nâŋgât niŋe dâmai?" dâep.
19 Hain dâmbo yâkŋe hin dâm
magaŋi, "Bikŋande âmâ Yohane tuân
katyegep are hain dâmai. Dâ bikŋande
âmâ Elia hain dâmai. Akto bikŋande
âmâ Anutugât hoŋ bawa propete siâ
emelâk moep arekŋe momoŋânba
agatmâ mandâp hain dâmai." dâyi.
20 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, "Dâ
yeŋe âmâ nâŋgât niŋe dâmai?" dâmbo
Petoroŋe hin magaŋep, "Gâmâ Anu-
tuŋe huŋgun giŋdo damun nenŋe ak-
berâm gien are bunŋe." dâep.
21 Hain dâmbo aregât bo makmâ
miawakmâ makyeŋgiwi dâm makmâ
hâreyeŋgiep.
22 Akto lâuwâŋe hin dâm makyeŋgiep,
"Nâ luâk akmâ geângât nâ wan
me wan akniŋbiâ nâ hâk hilâlâm
nâŋgâwian. Ain âmâ sumbe kat
kat luâk akto Mosegât den kârikŋe

makmâ miawakmai akto kepia ambolupŋe yeŋgât damunlupyeŋande gasa akniŋmâ nugumbiâ mondere hilâm âlâwu bo akto momoŋânba agatmâ manbian.” dâep.

Yesugât den lokom manmai aregât keiŋe.

23 Yesuŋe luâk âmbâle hin dâm makyeŋgiep, “Luâk bikŋande biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ nâ olop ariwerâm âmâ wan me wan akmâ hilipkowai aregât bo hamep akmâ manbai. Akto yeŋe hâkyeŋaet bo nâŋgâm hilâmŋe hilâmŋe nâŋgât den lokom manbai.
24 Dâ siâŋe ikiŋe manmanŋe gangerâwiap are âmâ hilip aguwiap. Akto siâŋe nâŋgât den âi aregâlâk nâŋgâm mando kombiâ âmâ momoŋânba agatbiap.
25 Dâ siâŋe manmâ siâ siâ mem lokom aregât ukenŋe âlepŋe akbiapŋe mombiap sop ain wan me wangât ya ukenŋe akbiap arekŋe bo tângombo momo kârikŋânba bo agatbiap.
26 Akto siâŋe nâŋgât hâkâŋ akmâ nâŋgât den bo lokom manbiap aregât keiŋe hin. Nâ luâk akmâ geân akto ewene netgât pagaleŋe netŋande panmâ ŋirik ŋirik dâmbo âmâ himbimân aŋelolupnetŋande nâ olop gienŋe luâk ya akmai are nâkâ hainâk hami yeŋgiwian.
27 Maktere nâŋgâŋet. Yu kindâi ire bikŋe bo mom golâ manbaiân Anutuŋe damunyeŋe akbiapgât are ekbai.” Hain dâm makyeŋgiep.

Mose akto Elia Yesu olop den maganŋgi goanŋgi agi.

28 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgimbo hilâm 8 mon bo akto Anutu olop den akberâm Petoro, Yohane, Yakobo, meyekto gimbâŋe siân âgâyi.
29 Âgâmbiâ Anutu olop den akbela Petoro akto galalogâtŋe yâk asiŋgât akmâ tali. Hain akbiâ Yesugât enem dewunŋe siâ akto hâk pekeŋe lugu agep are kau timan timan agep.
30 Hain akto himbim pagaleŋe belek belek dâm yendo luâk lâuwâ Mose akto Elia ainâk miawagiat.
31 Yâk miawakmâ Yesu Yerusalem kepian arim Anutuŋe yâkgât makmâ hâreaŋep are watmâ mombiap aregât yâk olop den maganŋgi goanŋgi agi.
32 Den aregât maganŋgim kâlâkom agatbiâ Petoro akto galalogâtŋe asiŋgât dondâ akyetkimbo dewunyeŋe panmâ Yesu pagaleŋe kulemŋe akto luâk lâuwâ yâk olop kinbela yelegi.
33 Akto Mose akto Elia ariwerâm akbela Petoroŋe tirip aregât keiŋe bo nâŋgâm Yesu hin dâm maganŋep, “Luâk Humo, âlepŋe dondâ nen in manden aregât gâ nâŋgâmenâ uligi gâŋgât siâ Mosegât siâ Eliagât siâ hain ketugune.” dâep.
34 Hain dâmbo ainâk hamandat akmâ dâgâm bup panmâ tigi yekto Petoro, Yohane akto Yakobo yâkŋe ongâyeŋe hogombo kili.
35 Hain akbiâ hamandat kâlegenba Anutuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Are ekŋet. Luâk ire nâŋgât nanne okotne nâŋgâ aŋdere nâŋgât lau lokom manmap yâkgât denŋe nâŋgâm lokom manbai.”
36 Anutuŋe den hain dâm kondo Yesuŋe ikiŋeâk kindo egi. Akto wan me wan egi are sop ain luâk siânba bo makyeŋgim yân biwiyeŋânâk katmâ nâŋgâm mali.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe walep.

37 Emet hauŋdo gimbâŋânba gembiâ luâk kâmot humoŋe togom Yesu penianŋi.
38 Togom penianŋi yâk yeŋgât hutyeŋânba siâŋe Yesu hin dâm maganŋep, “Luâk Humo, iregât yu ulitginŋbe. Nanne konok ire gam ek.
39 Keiŋe hin. Sinduk baniara bâleŋe siâŋe hilâm ârândâŋ kautŋân mendo dewunŋe gâwâŋ gâwâŋ dâmbo ge yendo launân barak pâtkombo den kârikŋe makmap. Akto sinduk baniara bâleŋe arekŋe hilâm ârândâŋ hainâk hilipkom hâk hilâlâm waŋmap.

40 Haingât aposololupgande watŋet dâm ulit yeŋgire ewum hâumgom hepuli.” dâep.
41 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Yei, luâk kâmot bo nâŋgâniŋmai ye hanyeŋe kârikŋe. Nâ ye olop sopŋe sopŋe manmâ sokom katyekbian mon? Nange are mem ga.” dâep.
42 Hain dâmbo Yesugâlân mem âgâmbo sinduk baniaraŋe bâleŋe aganŋdo dewunŋe gâwâŋ gâwâŋ dâmbo ge yiep. Hain akto Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe are watmâ pando arimbo âlepŋe akmâ eweŋaelân ariep.
43 Arimbo luâk âmbâleŋe Anutuŋe memeŋe aganŋdo kulem miep are ekmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ han lâuwâ agi.

Mombiap aregât makmâ miawagep.

44 Hain akmâ dât yeŋân igim kinbiâ Yesuŋe hoŋ bawalupŋe oloŋ yekmâ makyeŋgim hin dâep, “Den ire makyeŋgire nâŋgâm mem biwiyeŋân katmâ manbi. Nâ luâk akmâ geân nâ hilip nuguwerâm luâkŋe menekbai aregât sop tâlâguâp.” dâep.
45 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ den keiŋe yeŋaelân Anutuŋe bo kalep aregât akmâ aikowerâm agi are nâŋgâm hamep akmâ hepuli.

Luâk gain hin arekŋe humo akmâ ewangiyekbiap.

46 Akto hoŋ bawalupŋe, “Nengâlân gâtŋe niŋande humonenŋe akmâ manbiap?” dâm maganŋgi goaŋgi akmâ papalagi.
47 Hain akbiâ Yesuŋe biwiyeŋaet keiŋe ekmâ nâŋgâm âmâ nanaŋ bâlensiâ siâ mem hutyeŋân kato kindo hin dâm makyeŋgiep,
48 “Siâŋe nanaŋ bâlensiâ ire hinare tângomap are âmâ nâ tân nugumap aregât dop akmap. Akto siâŋe nâ tân nuguâp aregât dop akmap arekŋe Anutuŋe huŋgun niŋep nâ tân nugumap. Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe, “Nâ luâk yânŋe mandân.” dâm biwiŋande ikiŋaet nâŋgâmbo gemapŋe emelâk ewangi yektâp.” dâep.
49 Hain dâmbo Yohaneŋe Yesu hin dâm maganŋep, “Luâk humo aŋgâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe gâ gogonmâ sinduk baniara bâleŋe watyekto are ekmâ, “Gâ nengâlân gâtŋe bo. Hain bo ak.” dâm koaŋion.” dâep.
50 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Luâk siâŋe gasa bo akyeŋgimapŋe amâ ye tân yeŋgum gala akyeŋgiwiap. Gârâmâ siâŋe hain akto âmâ bo koaŋbi.” dâm maganŋep.

Samaria kepia ambolupŋande Yesugât hamep agi.

51 Yesuŋe himbimân purik katmâ âgâwiap aregât sop tâlâgumbo Yerusalem kepian ariwerâm aregât biwiŋe humo kalep.
52 Hain akmâ hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgimbo den mem ariyi. Arim Samaria yeŋgât kepia siân arim Yesu ain ariwiap aregât, “Emet siâ yogan nengimbiâ heŋgemgone.” dâm aregât kepia ambolupŋe makyeŋgiyi.
53 Makyeŋgimbiâ Yesu Yerusalem kepian ariwiap aregât kautŋe oriepgât nâŋgâm bo dâyi.
54 Hain dâm emet gangerâmbiâ Aposolo lâuwâ Yohane akto Yakobo yâkŋe nâŋgâmbela ârândâŋ bo akto peiyekmâ Yesu aikom hin dâyiat, “Humo gâ nâŋgâmenâ netŋe dâetŋe himbimânba kâlâp siâ gem oyegâk.” dâyiat.
55 Hain dâmbela purik dâm yelekmâ, “Hepulet.” dâm den are koyetkiep.
56 Koyetkimbo kepia siângen ariyi.

Luâk hain arekŋe Yesugât hamiŋân ariyi.

57 Arimbiâ luâk siâŋe mem miawakyekmâ Yesu hin dâm maganŋep, “Gâ iregen me aregen ariwerâm akmenâ nâ watgekmâ manbian.” dâep.
58 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Soŋgo âmâ emetyeŋe âlepŋân yemai akto lâut âmâ kelomyeŋe âlepŋân tatmai. Dâ nâmâ luâk akmâ

geân nâmâ emetne bo tatniŋdâp.” dâep.

59 Akto sop siân Yesuŋe luâk siâ mem miawakmâ hin dâm maganŋep, “Gâ nâ wat nekmenâ olop mande.” dâmbo hin dâep, “Humo, nâŋgâmenâ nâŋe soŋ arim apone hangom âkâ purik katmâ togore gâ olop ariwaet.” dâep.

60 Hain dâmbo hin dâep, “Momoŋe manmai arekŋe momolupyeŋe hangoyekŋet. Dâ gâmâ arim Anutuŋe luâk âmbâle damunyeŋe akbiap aregât den pat makyeŋgiwen.” dâep.

61 Hain dâmbo luâk siâŋe Yesu hin dâm maganŋep, “Humo gâ olop ariwaetgât nâŋgân. Gârâmâ nâŋgâmenâ nâ purik katmâ arim ginbailupne yekmâ indem katyekmâ purikatmâ togore âmâ gâ olop ariwaet.” dâep.

62 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Maktât aregât hin maktere nâŋgâ. Luâk siâŋe âiân ariwerâm âmâ pâŋân hepunbiapŋe amâ Anutugât kepian ariwiap gât dop bo talaŋbiap.” dâep.

10

Yesuŋe Anutugât den makyeŋgiŋet dâm luâk 70 huŋgun yeŋgiep.

1 Manmâ Yesuŋe luâk 70 siâ mem oloŋ yekmâ âi den dâm yeŋgiep. Akto ikiŋak kepianŋe kepianŋe ariwerâm nâŋgâep ain âmâ luâk lâuwâk lâuwâk mem katyekmâ, “Yeŋe soŋ ariŋet.” dâm huŋgun yeŋgiep.

2 Huŋgun yeŋgiwerâm kinmâ den hin dâm makyeŋgiep, “Kalamân sot bunŋe dondâ miawaktâp aregât âi amâ humo. Dâ âi luâk amâ amon siâ. Aregât sotgât Amboŋe maganŋbiâ Amboŋande ikiŋe kalamângen luâk siâkâ lâuwâŋe katyegâk.

3 Akto siâ makbe. Lama pâlâmŋe are dua metŋe hut yeŋân arimbiâ hilip yeŋgumai dop hainare akmâ luâk metŋe tânâmyeŋân huŋgun yeŋgire arim manbai.

4 Huŋgun yeŋgire ariwerâm âmâ delem me puli me kei pekeŋe himbân lâuwâ bo meakmâ ariwai. Akto kepiangen ariwerâm dâwângen luâk olop den kâlep bo akbai.

5 Yânâk tâŋ tâŋâk kepian ariwai. Akto emet siân âgâwerâm âmâ emet aregât ambolupŋe heroŋe akyeŋgiwai.

6 Heroŋe akyeŋgimbiâ emet ambolupŋe bikŋande heroŋe akmâ, “Gambiâ biwi konok akne.” dâmbiâ âmâ gala akyeŋgiwai. Dâ emet ambolupŋande gala bo akyeŋgimbiâ âmâ hepun yekmâ ariwi.

7 Âi luâk âi meyeŋgimai are âlepŋe puli yeŋgimbiâ ârândâŋ akmap. Aregât nâŋgât âi ketuguwai aregât

8 kepia siâ me siân âgâmbiâ sot om yeŋgimbiâ âmâ nem ain tatbi. Tatmâ emet ain ba bam emet aŋgân hanâk hanâk bo âgâwi.

9 Gala hain akyeŋgimbiâ ainâk tatmâ kundat akbai are heŋgem yeŋguwai. Heŋgem yeŋgum âmâ hin dâm makyeŋgiwi, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp aregât ire akyeŋgien.”

10 Hain dâm makyeŋgim arewa kepia siân arimbiâ hâkâŋyeŋe akbai âmâ sombeimân kinmâ hin dâm makyeŋgiwi,

11 “Kepia in gâtŋe gagap pipiŋe siâ bo membaen aregât keinenŋân nukum me gagap tatâp ire paŋ paŋgom pandenŋe amâ hin ekmâ nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp aregât miawakbiapgât sop tâlâguâk.” Hain dâm makyeŋgim hepun yekmâ ariwi.

12 Akto aregât keiŋe maktere nâŋgâŋet. Sop humoân Sodom kepia ambolupŋe agak meme bâleŋe agi aregât hâu membai. Dâ kepia ambolupŋande yeŋgât hâkâŋ akbai aregât hâu bâleŋe humo membai.” dâep.

13 Yesuŋe hain dâm kepia bikŋe yeŋgâlân katmâ hin magep, “Woe, Korasiŋ kepia ambolupŋe, woe, Besaida kepia ambolupŋe, nâŋe yeŋgâlân kulem hamepŋe olowâk ketugum manmâ gan hain are Tiro

Sidoŋ kepian ketuguân dâine yâkŋe emelâk agak memeyeŋe bâleŋe are hepunmâ kâŋgom kinmâ yeŋaet okot bâle nâŋgâ aŋgim manmâ Anutugât den nâŋgâwâi.
14 Ye hain akbai aregât siân sop humoân Tiro Sidoŋ kepia ambolupŋande dosa membai. Hain membiâ yeâmâ dosa umatŋe bâleŋe membai.
15 Akto Kapanaum ambolupŋe ye hilâm ârândâŋ kotyeŋe mem agatmâ hin dâmai, “Nen emelâk himbimgât pat akmâ manden.” Hain dâm mandâi. Aregât ye âmâ hememân gewai.
16 Yeŋe den ire luâk âmbâle bikŋe makmâ miawakyeŋgimbiâ âmâ Anutugât den tâŋâk nâŋgâwai. Akto den ire makyeŋgim miawakyeŋgimbiâ hâkâŋ akmâ bo lokowai are âmâ ye bo hâkâŋyeŋgiwai. Are âmâ nâ hâkâŋniŋmâ akbai. Akto huŋgun niŋep yâk gai hâkâŋ agaŋbai.” dâep. Hain dâm huŋgun yeŋgimbo ariyi.

Luâk 70 purik kali.

17 Luâk 70 arekŋe manmâ purik katmâ togom biwiyeŋe heroŋe humo akto aregât Yesu magaŋmâ hin dâyi, “Humo gâ gogonmâ kepia ain ain sinduk baniara watyeŋgienŋe dennenŋe lokoyi.” dâmbiâ
18 yâkŋe hin dâep, “Ye arim sinduk baniara bâleŋe watyekbiâ âmâ Niambiŋe âmâ mem belek katmap dop hainâk akmâ himbimân ba ge kondo egân.
19 Nâŋgâi. Niambi sâmbâ metŋe me dek kakŋân tâlimbiâ hilip yeŋguwop akto sinduk bâleŋande mem siâ me siâ yeŋgiwop dâm aregât kârikŋe yeŋgiân. Gârâmâ wâtnân kinbiâ memeŋe akyeŋgire manbai.
20 Gârâmâ sinduk baniara bâleŋande denyeŋe lokombiâ aregât heroŋe bo akŋet. Himbimân manbaigât Anutuŋe kotyeŋe kulemgoep aregât nâŋgâm heroŋe akŋet.” dâep.

Yesuŋe biwi heroŋe nâŋgâep.

21 Akto sop ain Anutugât Heakŋande memeŋe aganŋdo Yesuŋe biwiŋe heroŋe humo nâŋgâm Anutu hin dâm magaŋep, “Apone, himbim haru hân amboŋe gâŋe luâk bikŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋaet nâŋgâmbiâ humo akmap are âmâ gâŋgât denge are mem heambukyeŋgimat. Dâ nanaŋ âmâ makmâ miawakyeŋgimat. Aregât nâ mepaige mendân. Gâ hain miawagâkgât makmâ kârigien.
22 Ewene yâkŋe nâ meme akniŋdo aregât kotŋe siâ siâ akman. Akto Ewenaet keiŋe nâŋgângât luâk âmbâle potatyekmâ biken biken makyeŋgire arekŋe âmâ hainâk keine nâŋgâwai.
23-24 Hain dâm hoŋ bawalupŋe yoŋâk hin dâm makyeŋgiep, “Den bunŋe makyeŋgiwe. Ulikŋân Anutugât propete akto luâk kotdâ dondâŋe wan me wan uŋak yeŋe ekmâ mandâi hainâk ekberâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo egi. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâi ire gai nâŋgâwerâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo nâŋgâyi. Aregât ye âmâ wan me wan ekmai aregât nâŋgâm heroŋe humo akmai. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâmai aregât heroŋe humo nâŋgâm manmai.” dâep.

Luâk siâŋe gasaŋe ekmâ benŋe gala aganŋep.

25 Akto Mosegât den makmâ kepigi siâŋe Yesu dop komberâm den hin dâm aikoep, “Luâk humo, gain gain akmâ âmâ manman kârikŋaet pat aktere ârândâŋ akbiap?” dâep.
26 Hain dâmbo hin dâep, “Moseŋe den gain gain kulemgoep? Akto wan oyaŋmat?” dâmbo
27 hin magep, “Den kulemgoep are hin tatâp, “Anutugâlâk nâŋgâm denŋe lokom biwige yâkgâlân katmâ yâkgât wâtŋân kinmâ manben.” Akto siâ hin tatâp, “Gâ gugaet akmat hainâk galagaet aganben.” hain tatâp.” dâep.
28 Dâmbo hin dâm magaŋep, “Âlepŋe den are lokom kinmâ manman kârikŋaet pat akbiat.” dâep.
29 Hain dâmbo luâk arekŋe ikiŋe agak memeŋe are mem agatberâm

akmâ kârikŋaet kulâgâtmâ hin dâm magaŋep, “Gâ niŋaet nâŋgâmenâ gala aktâp?” dâmbo

30 Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm magaŋep, “Yuda luâk siâŋe Yerusalem kepia hepunmâ Yeriko kepiangen arimbo gasalupŋande teŋgâ kinmâ kombiâ gilâmŋe gem yiep. Ge yendo hâk pekeŋe me puli me wan me wan meaŋmâ ariyi. Arimbiâ âmâ momberâm akmâ yiep.

31 Hain akmâ yendo Yuda gâtŋe sumbe kat kat luâk siâŋe dâp hainâk togom yendo egep. Dâ egep amâ hâkâŋ akmâ yân hanâk ewangiep.

32 Akto sumbe emetŋe aregât hoŋ bawa siâ Lewigât kâmolân gâtŋe siâŋe âkâ hainâk togom yendo ekmâ enemŋânâk bam tâŋâk egep arekŋe benŋe biwiŋe pâlâmŋe akto yânâk ewangim ariep.

33 Hain akto benŋe gasaŋe siâ Samaria hânân gâtŋe arekŋe togom âmâ egep.

34 Ekmâ okotŋe nâŋgâm enemŋânâk bam ekmâ âmâ gilâmŋe pulianŋmâ keluŋe mem pulim diwiŋe are katip koaŋep. Hain akmâ doŋgiŋe kakŋân mem kato âgâmbo mem kepia siân arim luâk lombo togo yemai are yeŋgât emet yeŋân kato tato gala agaŋmâ damunŋe agep.

35 Hain akto emet hauŋdo ariwerâm âmâ emet aregât amboŋe puli waŋmâ hin magaŋep, “Damunŋe akmâ manmenâ puli giŋdân ire bo akto âmâ siân lâuwâŋe giŋbian.” dâm ariep.

36 Hain agep aregât aigugure makniŋ. Gâŋe nâŋgâmenâ luâk âlâwu are yeŋgâlân gâtŋe niŋaet âmâ nâŋgâmenâ âlepŋe aktâp?” dâep.

37 Hain aikombo hin dâep, “Han kalem agaŋep luâk arekŋe keiŋe nâŋgâm damunŋe agep are.” dâep. Aregât Yesuŋe hin magaŋep, “Gâŋe dop hainâk akyeŋgiwen.” dâm magaŋep.

Mata akto Maria.

38 Akto Yesu Aposololupŋe kepia siângen arimbiâ âmbâle siâ kotŋe Mata yâkŋe Yesu kewugumbo emetŋân âgâyiat.

39 Âgâmbela gariŋe kotŋe Maria, yâkŋe âmâ Humogât enemŋân bam tato magaŋdo nâŋgâm talep.

40 Den nâŋgâm tato Mataŋe ikiŋak sot om âi miep aregât, “Garinande siâ bo tân nuguâp.” dâm nâŋgâm bâliaŋmâ hin dâep, “Humo, garinande yân tato nunagâk sot om tatân aregât nâŋgâre bâliâp. Magaŋmenâ tân nuguâk.” dâmbo

41 Yesuŋe hin dâm magaŋep, “Mata, gâ wan me wan yânŋe aregât hanoko akmâ hâk hilâlâm kakŋân kindât.

42 Garige âmâ nâŋgât den nâŋgâwerâm akto ârândâŋ aktâp aregât siâŋe bo gulipkowiap.” dâep.

11

Anutu olop den akbaen aregât keiŋe hin tatâp.

1 Yesuŋe siângen arimbo Anutu olop den agiat. Akmâ metembela âmâ hoŋ bawa siâŋe hin dâep, “Humo, Yohaneŋe galalupŋe Anutu olop den agi aregât keiŋe makyeŋgiep aregât hainâk maknengimenâ nâŋgâne.” dâyi.

2 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutu magaŋberâm âmâ hin dâm magaŋbi. Ewenenŋe kotge agat agatŋe are hainâk âlepŋe tatmâ âgâwiâp. Damun nenŋe akmenâ wâtgân kinmâ mandenŋe hânân humo aknengiwen.

3 Akto hilâmŋe hilâmŋe sot dop nenŋânâk ârândâŋ nengiwen.

4 Akto luâk siânbaŋe bâleŋe aknengim aregât dosa memai are hepun yeŋgim malion dop hainâk dosanenŋe kutigit nengiwen. Akto gâŋe bo dop nenguwen.”

5 Yesuŋe hain dâm den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hândâk tânâmŋân arim galaŋe siâ hin dâm magaŋbiap,

6 “O galane, makgiŋdere nâŋgâ. Galane siâ dâp manmâ nâŋgâlân togombo sot bo akto wan waŋberâm

aregât sot siâ niŋmenâ waŋdere neâk dâm aregât gâŋgâlân togoân.” dâmbo
7 galaŋe arekŋe emelanâk tatmâ hin dâwiap, “Galane, gain akmâ hândâk timoŋân togom nogondât? Emelâk emet hâŋgiŋe gugure nan baratlupne asiŋ yendâi aregât agatmâ giŋberângât dop âlepŋe bo.”
8 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Galaŋande hain dâm emelanâk tatmâ gala bo aganbiap. Dâ kârikŋe akmâ hâwâtmâ ulilaŋdo aregât hanâk waŋbiap.
9 Aregât maktere nâŋgâŋet. Yeŋe hain are aregât undâgâtmâ man-maen dâm Anutu maganbiâ tân yeŋgumap. Akto kulâgâtmâ man-maiŋe mem miawakbai. Akto emet hâŋgiân “Woa” dâmbiâ wan me wan maganmai dop hainâk Anutuŋe wan me wangât makbiâ hainâk yeŋgimap.
10 Aregât Anutu aikomapŋe den hâuŋe nâŋgâmap. Akto undâgâtmapŋe mem miawakmap. Emet hâŋgiân konmai yâkŋe wan me wan ulilaŋbiâ hainâk miawak yeŋgimap.
11 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâgât nanŋande sotgât ulilaŋdo kât waŋbiap mon? Akto yeŋgâlân gâtŋe siâgât nanŋande iŋangât ulilaŋdo niambi sâmbâ bo waŋbiap.
12 Akto pui koaŋaet ulilaŋdo kende-muŋ are bo waŋbiap.
13 Akto ye luâk bâleŋande nan baratlupyeŋe damunyeŋe akmâ wan me wan âlepŋeâk akyeŋgimai hainâgâk Eweyeŋe Anutu himbimân mandâp arekŋe dopŋe are ewangim luâk siâŋe aikombo yâkgât nâŋgâm ikiŋe Heakŋe dowâk huŋgun aŋdo gewiap.” dâep.

Yesuŋe Anutugât wâtŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyegep.

14 Akto sop siân sinduk baniara bâleŋande luâk siâ oloŋmâ hanŋe dâpŋe tigimbo den bo makmâ malep. Den bo makmâ mando Yesuŋe sinduk baniara are wato arimbo hanŋe pâroŋ âgâmbo den agep. Den makto luâk âmbâleŋe ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.
15 Akto Parisaio luâk bikŋande hin dâyi, “Niambi kotŋe Besebulu sinduk baniara bâleŋe are yeŋgât humoyeŋe arekŋe meme aganjdo sinduk baniara watâp.” dâyi.
16 Dâ luâk bikŋande âmâ hianŋmâ hin dâm ulilaŋi, “Makmenâ kulem siâ himbimânba miawakto ekmâ keige nâŋgâwaengât dopŋe agâk.” dâyi.
17 Hain dâmbiâ yekmâ nâŋgâm den ginŋe hin dâm makyeŋgiep, “Hân siâgât ambolupŋande potalakmâ agumbiâ âmâ kotyeŋe humo bo akbiap. Bo kârikŋe. Are hilip aguwai. Akto hainâk luâk âmbâleŋe hain akmâ nanaŋ lepatlupyeŋe hilip yeŋgumbiâ dâine kâmot are gulip akbop.
18 Dop hainâk Niambigât kâmotŋe potalakmâ galalupyeŋe watyekmai dâine Niambi âi kârikŋe bo ketugu-wop. Aregât yeŋe âmâ nâŋgât hin dâi, “Besebuluŋe memeŋe aganjdo sinduk baniara are watâp.” dâmbiâ ârândâŋ bo aktâp.
19 Hain dâmbiâ aregât yeŋgât hoŋ bawalupyeŋande sinduk baniara bâleŋe watyektâiân niŋaet wâtŋân kinmâ watyektâi? Yâkŋe âmâ keiyeŋe makmâ miawakbiâ âmâ yeŋgât den are nâŋgâm heŋgemgowi.
20 Nâŋe âmâ Anutugât wâtŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe are watyektângât Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe uŋak yu ektâi.
21 Aregât den ginŋe siâ mak-tere nâŋgâŋet. Luâk kârikŋe siâŋe mâron goliakmâ tembe bisârâŋ me nandup me kândâm meakmâ ikiŋe kârikŋeŋaet nâŋgâmbo humo agep are mem âgâm emet kepiaŋe damungom heŋgemgowiap âmâ yâkgât ito me wan me wan âlepŋe talaŋbiap.
22 Hain akto gasa kârikŋe dondâŋe togom bugâ mâron aregâlâk nâŋgâwiap are kom watmâ gulip kom aregât tembe bugâ kemuŋ puli me wan me wan dua baulupŋe are meaŋmâ arim galalupŋe oyaŋmâ yeŋgiwiap.
23 Aregât luâk siâŋe gala bo akniŋmapŋe âmâ gasa akniŋmap. Akto siâŋe âine ekmâ bo tân

nugumapŋe nugum pan nekbiapgât dop aktâp.

Sinduk baniara bâleŋande galalupŋe mem kewuguyekto lâuwâŋe purik katmai.

24 Sinduk baniara siâ walaŋdo âmâ hân pumângen are luâk niŋaet undâgâtmâ manbiap. Undâgâtmâ mando bo akto hin dâwiap, “Emelâk nâŋgât luâk are agaŋmâ hepulân aregâlân purik katmâ arim manbian.”
25 Hain dâm purik katmâ arim emetnenŋe pulim mem âlepŋe ketugumaen dop hainâk luâk arekŋe ekmâ hin dâwiap,
26 “Sinduk baniara galalupne dondâ bâleŋe are meyekmâ togom luâk are mem manmâ nâŋgâwian.” dâm arim galalupŋe nâmbulân lâuwâ bâleŋe dondâ akmai are mem miawakyekto togom membiâ emelâk bâleŋe aganŋep are ewangim umatŋe aganŋbai.”
27 Yesuŋe hain dâm makyeŋgimbo kinbiâ hutyeŋânba âmbâle siâŋe hin dâm maganŋep, “Memegande meŋgekmâ nam giŋep yâkgât nâŋgâre âlepŋe aktâp.” dâep.
28 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâm hin dâep, “Âlepŋe maktât gârâmâ nâŋe Anutugât den nâŋgâm lokom manmai are yeŋgât nâŋgâre âlepŋe humo aktâp.” dâep.

Kulem siâ miawakto ekberâm nâŋgâyi aregât makyeŋgiep.

29 Luâk dondâŋe Yesugâlân togom mem ândeaŋ gondeaŋ ketugum kinbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Kâmotyeŋe bâleŋe, yeŋe kulem siâ miawakto ekberâm makniŋmâ manmâ gai are ektere bâliâp. Hain aktâi aregât hinŋeâk âmâ kulem siâ bo mem miawaktere ekbai. Aregât ulikŋân âmâ Anutuŋe luâk kotŋe Yona aregâlân kulemgoep are uŋak kulem dop hainâk mendere ekmâ nâŋgâwai.
30 Ulikŋân âmâ Yonaŋe kulem siâ agep are Niniwe kepia ambolupŋande egi kulem hain are hâmbâi luâk akmâ gewiap dâmai are nâ yu ge mandân hâmbâi siâ bo nekbai.
31 Akto âmbâle kotdâ siâŋe ulikŋân Salomo yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe ekberâm kepia kâlewângenba togoep. Nâŋgât nâŋgâ nâŋgâne irekŋe Salomogât nâŋgâ nâŋgâŋe are ewangiâp ina yeŋe nâŋgât den bo lokomai aregât sop humoân keiyeŋe makmâ miawakbiâ ekbianân âmbâle kotdâ arekŋe hutyeŋân agatmâ kinmâ biwiyeŋaet den dopyeŋân dâm keiyeŋe makmâ miawakto dosa membai.
32 Akto Yonaŋe Niniwe kepian arim kepia ambolupŋe den kârikŋe makyeŋgimbo hamep akmâ agak memeyeŋe bâleŋe makmâ miawakmâ mali. Aregât hin maktere nâŋgâŋet. Nâŋe âmâ Yona ewangiân ina yeŋe nâŋgât den bo nâŋgâm lokomai. Aregât sop humoân Niniwe kepia ambolupŋande agatmâ kinmâ yeŋe nekamyeŋân tângom kinbiâ hârokŋe hâuŋe membai.” hain dâep.

Pagaleŋaet dop.

33 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk siâŋe pagaleŋe sagom gauŋmâ umbâ kâlegen katmap dâine pagaleŋe bo miawakbop. Gârâmâ tek tekŋân kato âmâ emet kâlegen ululunŋe arekŋe pagalembo ekmâ gem âgâmai.
34 Hâkgaet pagaleŋe amâ dewunge. Dewunge âlepŋe tato âmâ hâkge mem pagalewiap. Dâ dewunge bâlimbo hâkgande hândâk akbiap.
35 Akto biwiyeŋân pagaleŋe tatâp are bo akbopgât nâŋgâm kinmâ biwi golâ manmâ âgâwi.
36 Akto biwiyeŋande agak memeyeŋe irakŋeâk akmâ pagaleŋe olowâk tatbiawân hainâk wan me wan âlepŋe are tek tekŋân ekbai. Pagaleŋe mem tek tekŋân katmai aregât dop hain tatâp.” dâep.

Hiaŋgi bo akmâ manbi.

37 Den are makyeŋgim mando Parisaio luâk siâŋe Yesu sot neâk dâm mem oloŋep. Mem oloŋdo emetŋân âgâm bâtŋe bo pulim yânâk sot mem nemângen ge talep.

38 Hain akto bâtŋe puliâkgât soŋ bo
magaŋepgât Parisaioŋe nâŋgâmbo bo
ârândâŋ agep.
39 Hain akto Humoŋe hin dâm ma-
gaŋep, “Bâe, Parisaio ye hin aktâi.
Yeŋe âmâ kondo, umbâ tuân pulim
hâkgâlâk nâŋgâm manmai aregât bi-
wiyeŋe âmâ heleŋ akmâ ŋasukŋe agep
aregât bo nâŋgâmai.
40 Ye âmâ luâk ulikŋân Anutuŋe
Adam ketugum hâk biwi nâŋgâ
nâŋgâŋe olop kalep aregât Anutuŋe
hâkgât akto biwigât lâuwâ lâuwâ
nâŋgâm manmap. Gârâmâ ye âmâ
hâkgâlâk nâŋgâm manmai.
41 Akto aregât hin makyeŋgiwe.
Biwiyeŋe damunŋe akmâ Anutugât
den nâŋgâm heŋgemgom lokowai âmâ
ârândâŋ akto Anutuŋe yekmâ âlepŋe
dâwiap.
42 Bâe, Parisaio ye wan me wan
usak lombo me hemi me kârik
hainare amâ Humogât pat dâm kat-
mai. Hain akmâ siâ me siâ Anutuŋe
ekto ârândâŋ akmap me Anutugât
han kalemŋe are bo lokomai. Gârâmâ
wan me wan umatŋe me owâiŋe
lâuwâ lâuwâ akmâ manbiâ âmâ
ârândâŋ akbiap. Hain akmâ manmai
dâine ârândâŋ akbop.
43 Bâe, Parisaio yeâmâ den emetŋân
âgâm luâk kembu yeŋgât tat talân
tatberâm aregâlâk nâŋgâmai. Akto
dâwân luâk âmbâleŋe yekmâ nâŋgâ
yeŋgimbiâ humo agâkgât bam gane
dâm aregâlâk biwiyeŋe humo yemap.
44 Bâe, Parisaio yeŋgât dop siâ hin.
Luâk siâ mondo yoŋâk lokom hang-
ombiâ hambuep dop hain. Akto luâk
âmbâleŋe kakŋân bam gutmâ aregât
bo nâŋgâmai. Ye dop hain akmâ man-
mai.” dâep.

Yesuŋe den hain makmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepigep siâ sârekoep.

45 Yesuŋe hain dâmbo Mosegât den
kârikŋe makmâ kepigi areyeŋgât
hutyeŋân gâtŋe siâŋe hin dâm
magaŋep, “Luâk humo, hain dâm
makyeŋgim nen olowâk hâkâŋ nenek-
menâ nâŋgâenŋe bâliâp.” dâmbo
46 hin dâm magaŋep, “Bâe, Mosegât
den kârikŋe makmâ makyeŋgimai
yeŋe den siâ siâ umatŋe are luâk
kakyeŋân katbiâ lokombiâ yeŋe âmâ
bo tânyeŋgum âmâ owâiŋân manmai
aregât aŋun bo aŋgimai.
47 Bâe, ulikŋân bâgilupnenŋande
Anutugât den makmâ miawagi are
yeŋgum mem siâ siâ ketugu yekbiâ
mombiâ are yeŋgât sum kakŋân siâ
siâ buluŋe mem togom katmâ mem
âlepŋe ketugu yekbiâ kepia sombeim
hain are miawagep.
48 Hain akmâ âmâ bâgilupnenŋande
yeŋgâlân lâuwâŋe bugâ yeŋaet
nâŋgâmbiâ âlepŋe agep.
49 Aregât Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe
humo arekŋe den hin dâep, “Hoŋ
bawalupne propetelupne akto
aposololupne âi makmâ yeŋgim
huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togom
makmâ miawakbiâ yeŋgum hâk
hilâlâm siâ siâ ketugu yekbiâ bikŋe
mombai.” Anutuŋe hain dâep.
50 Akto aregât ulikŋân Anutuŋe
keiŋe katmâ luâk âmbâle ketugu
yekto mali sop ain Anutugât hoŋ
bawalupŋe hilip yeŋgum gayi are
yeŋgât nâŋgâmbiâ âlepŋe akmap
aregât yeŋe hainâk akmâ dosa
hainâk membiâ Anutuŋe yekâ hainâk
akyeŋgiep.
51 Ulikŋân hakulupnenŋande
bugâŋe luâk kotŋe Abe kom ainba
keiŋe katmâ yeŋgum gam gam
bâiŋe Sakaria sumbe emetŋaet hâŋgi
akto alatagât keiŋe aregât hutŋânba
gam ariwerâm akto ain kombiâ
moep. Aregât hin makyeŋgire
nâŋgâŋet. Yu mandâi irekŋe Anu-
tugât luâk âi membiâ ârândâŋ agep
are hilipyeŋgumbiâ moyi aregât
hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.
52 Bâe, Mosegât den kârikŋe
makyeŋgimai yeŋe luâk âmbâle
arekŋe Anutugât keiŋe nâŋgâm denŋe
lokoyi aregât dâp tigi yeŋgim gamai.
Tigi yeŋgimbiâ bikŋande ariwerâmbiâ
dâp katyeŋgim âmâ yeŋeak âmâ hâkâŋ
akmâ dâp ainba bo arimai.” Hain
dâm makyeŋgiep.

53 Akto kepia are hepunmâ siângen
ariwerâmbo Mosegât den kârikŋe
makmâ kepigi arekŋe akto Parisaio
yeŋgât biwiyeŋe kâlâp akto den
kakŋân hogo aŋberâm agi.
54 Hain akmâ Yesuŋe den hilip-
kom dosa meâk aregât lâmgom kinmâ
mali.

12

*Tik tikŋân tatâp siân tek tekŋân mi-
awakbiap.*

1 Akto luâk âmbâle dondâŋe to-
gom pikmâ kondan agum kinmâ
keiyeŋande tâliagi. Hain akmâ kin-
biâ hoŋ bawalupŋe are hin dâm
makyeŋgiep, “Ye Parisaio yeŋgât
kalak arekŋe yeŋgâlân hâtikowopgât
ekmâk manbi. Nâ Parisaioŋe biwi
hiaŋgi akmâ manmâ keiyeŋe bo
nâŋgâmai aregât maktân.
2 Wan me wan muneŋ akmai are
hainâk bo tatbiap are siân tek tekŋân
miawakbiap. Akto wan me wan siâ
tik tikŋân tatmap are hainâk bo tat-
biap, are siân mem miawakbai.
3 Ye hândâkŋân heambukmâ kinmâ
den dâmai are siân dewutâ humoân
âmâ ekmâ nâŋgâm hârogâk ekmâ
mem miawakbai. Akto den yoŋâk
makmai are siân sombeimân kinmâ
makmâ miawakbiâ nâŋgâm mete-
wai.” dâep.

Anutuŋe oyaŋ nenektâp.

4 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm
makyeŋgiep, “Galalupne ire mak-
tere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe hâkyeŋe
yeŋgum benŋe aregât kakŋân lâuwâŋe
bâleŋe siâ akyeŋgiwaigât kârikŋe bo
tatyeŋgiâp aregât hamep bo akbi.
5 Akto hamep akŋetgât makyeŋgire
nâŋgâŋet. Yeŋgum metem âmâ
haminân kâlâp kârikŋân panyekto
manbai yâkgât hamep akŋet. Gârâmâ
yâkgât konok âmâ nâŋgâm hamep
akŋet dâm aregât makyeŋgiân.
6 Lâut siâ kotŋe sâmbâlilik are âmâ
lâut yânŋe dâm aregât puli gegeŋande
puligomaen. Hain gârâmâ Anu-
tuŋe sâmbâlilik are yeŋgât hârogâk
nâŋgâmbo tatâp.
7 Dâ Anutuŋe yeŋgât kautyeŋe du-
mutŋe oyaŋmâ metemap. Aregât
hamep bâlâk manbi. Ye sâmbâlilik bo.
Ye luâk.

*Yesugât nâŋgâm aŋun aŋgiwaengât
dop bo tatâp.*

8 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk
siâŋe biwiŋe nâŋgâlân katmâ luâk
âmbâle hutyeŋân agatmâ, “Biwine
Yesugâlân katere kindâp.” hain
dâm makyeŋgiwiap yâkgât akmâ
luâk akmâ geân nâ hainâk Anutuŋe
huŋgun niŋdo gewianân âmâ Anu-
tugât aŋelolupŋe makyeŋgire bunŋe
membai.
9 Dâ luâk siâŋe, “Yesu are bo
nâŋgaŋdân.” dâm makyeŋgiwiap yâk
hainâk nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo
geân aregât Anutugât aŋelolupŋe
yeŋgât dewunyeŋân kinmâ, “Luâk
are bo nâŋgaŋdân.” dâwian.
10 Akto luâk siâŋe nâ luâk akmâ
geân bâleŋe akniŋmâ mem ge kat-
nekmâ âmâ dosa membiap are Anu-
tuŋe dosa hepun aŋbiapgât dopŋe
tatâp. Dâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe
are mem ge katmâ âmâ dosa mem-
biap are Anutuŋe hepun aŋbiapgât
dopŋe bo tatâp. Borondâ.
11 Akto siâ maktere nâŋgâŋet.
Denân kat yekberâm meyekmâ den
emetŋaet damunŋe yeŋgâlân me kiap
yeŋgâlân meyekmâ ariwaiân âmâ,
“Den hâuŋe gain gain dâwaen.” dâm
nâŋgâmâk bo akbi.
12 Sop ain den akbai are Anutugât
Heakŋande den dâpŋe meyeŋgim
makyeŋgimbo âlepŋe dâwai.” hain
dâep.

*Hângât wan me wan aregât egâliaŋ
bo akbaen.*

13 Akto kinbiâ hutyeŋânba luâk
siâŋe agatmâ hin dâm Yesu ma-
gaŋep, “Luâk Humo, maktere nâŋgâ.
Ewenetŋe mondo teunande ito sikum
ikiŋeâk mem mandâp. Mem mandâp
aregât magaŋmenâ bikŋe potatmâ
niŋâk.” dâmbo
14 hin dâm magaŋep, “Luâk kotdâ
siâŋe nâ yeŋgât damunyeŋe dâm bo

kat negep aregât gâ wangât nâŋgâlân aregât maktât?" dâep.
15 Hain magaŋmâ purik katmâ kâmot kili are yekmâ hin dâm makyeŋgiep, "Sikum me kalam humo are biwiyeŋaet bo. Are âmâ hâk yeŋaelâk. Haingât galalupyeŋande hainare mem manmai are yekmâ aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bâlimap are bo agakŋe."
16 Hain dâm den ginŋe hin dâm makyeŋgiep, "Luâk kotdâ siâŋe sot kâmeto bunŋe dondâ miawakmâ unsambe agep.
17 Akto biwiŋande hin nâŋgâep, "Gain gain akbe? Sot dondâ ire mem emet gain hinan katbe?
18 Nâ hin akbe. Nâŋe sot emetŋe bâlensiâ are patakom humoâk ketugum âmâ katere tatbiâp.
19 Tato unsambe humo yeniŋdâpgât tatmâ nâŋgâm sop kâlep aregât sot tu nem ukenŋe nâŋgâm heroŋe maroŋe manmâ âgâwian." hain nâŋgâmbo
20 Anutuŋe hin dâm magaŋep, "Gâ kopa. Emet dâgâmbo momberât. Momenâ âmâ wan me wan siâ siâ are katmâ mem konok ketuguen are luâk niŋande membiap?" dâep.
21 Den ginŋe are keiŋe hin dâm makyeŋgire nâŋgâŋet. Siâ yâk Anutugâlân han unsambe bo yeaŋdo âmâ ikiŋaet pat dâtâŋe sot sikum mem oloŋmâ mem manbiap dopŋe hainâk hâmbâi miawagaŋbiap." dâep.

Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât ongânenŋe bo hogowiap.

22 Akto Yesuŋe aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Aregât maktere nâŋgâŋet. Manmanyeŋaet hanokoak bo akbi. Akto hin bo dâwi, "Wan nem manbaen?" Akto hâkyeŋaet nâŋgâmâk bo akmâ hin bo dâwi, "Wan mem luguakmâ manbaen?"
23 Sotŋe amâ bunŋe bo. Manmanyeŋande amâ bunŋe. Akto sâŋgumŋe amâ bunŋe bo. Hâkyeŋande amâ bunŋe.
24 Ye lâut are yekŋet. Are âmâ âi bo ketugumai, akto kalam yeŋânba sot wan bo mem mendugumai. Akto kâmbum bo ketugum alekŋe katmai. Hain bo akmai aregât Anutuŋe irawotŋân sot mem miawak yeŋgiep. Ye lâut hainare bo. Lâut amâ gegeŋe. Dâ ye amâ âgâ âgâŋe aregât nâŋgâm heŋgemgom âmâ bo hanokoakmâ manbi.
25 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ watmâ manman kâlep manbiapgât dop bo tatâp.
26 Arekŋe wan me wan yânŋe hain are akmâ ewum pâpkomai aregât wan me wan umatŋe aregât nâŋgâm hanokoakbiâ ârândâŋ bo akmap.
27 Akto aregât siâ makbe. Dem dem surandem are ekŋet. Sâŋgum lâuwâ lâuwâ yeŋaet âi bo ketugumai. Akto Salomo yâkŋe sâŋgum kulem melem âlepŋe dondâ mem malep arekŋe tâk buluŋe are bo ewangiâp.
28 Akto pâloŋângen siâ me siâ buluŋe yeukŋe uŋak hainare miawaktâp dâ hole hainare bererek âgâm gembo ombiâ omap amâ Anutuŋe hanâk makto kulemŋe âlepŋe miawakmap. Aregât yeŋgât sâŋgum wan me wan mem miawakmâ yeŋgiwiap aregât nâŋgâ nâŋgâ yeukŋe bo nâŋgâm heŋgemgowi.
29 Akto wan me wan nembaen me tugât gain gain membaen dâm aregât bo hanokoakbi.
30 Are âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmâ Anutu bo nâŋgaŋmai yâkŋe hanoko akmâ kulâgâtmâ manmai. Dâ ye siâ me siâ are bâlâk âlepŋe bo manbai are Eweyeŋande nâŋgâmap.
31 Dâ ye âmâ, "Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp." hain nâŋgâm denŋe lokombiâ âmâ damunyeŋe akmâ wan me wan are yeŋgiwiap.
32 Aregât nâŋgâm biwiyeŋân katmâ hamep bo akmâ manbi. Eweyeŋe Anutuŋe yeŋgât nâŋgâmbo heroŋe akto, "Nâŋgâlân gambiâ olowâk manbaen." dâm makyeŋgiwiap.
33 Aregât kotŋe siâ siâ tat yeŋgiâp are mem arim yeŋgimbiâ yâkŋe puli yeŋgimbiâ mem arim luâk umburuk manmai are yeŋgiwai. Hain akbiâ himbimân katyeŋgiep are bo gulip akyeŋgiwiap. Akto himbimân are luâk

kâmburâŋe bo meyeŋgiwai me saŋ saŋ siâŋe bo nem hilipko yeŋgiwiap. Hain akbiâ are kârikŋeâk tat yeŋgiwiâp.
34 Egâliaŋ yeŋe yembiap hainâgâk hanyeŋe yembiâp.

Biwi golâk manbaen.

35-36 Hoŋ bawalupyeŋande luâk humoyeŋe siâŋe âmbâi mendo aregât sot om taliânba purik katmâ togom emet kâlegen gambo, “Woa” dâm den hogo aŋberâm hâŋgiân lâmgom tatmai dop hainare akmâ biwi golâk tatmâ manbi. Tatmâ manmâ, “Humonenŋe amuten purik katmâ togowiap.” dâm biwiyeŋaet damun kârikŋe akbi.
37 Luâk kotdâŋe hoŋ bawalupŋe biwiyeŋe golâ akto tatbiâ âmâ purik katmâ togom mem miawak yekmâ âmâ nâŋgâ yeŋgimbo âlepŋe akbiap. Hain akmâ biwi hero nâŋgâm itoŋe lândem katmâ sot om oyaŋmâ yeŋgim neŋet dâm yeŋgiwiap.
38 Akto hândâk timoŋân yendo hoŋ bawalupŋe biwi golâ tatmâ damungombiâ purik katmâ gam mem miawakyekmâ biwi hero humo nâŋgâ yeŋgiwiap. Hain nâŋgâm heroŋe akŋet dâm nâŋgâ yeŋgiwiap.
39 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Kepia ambolupŋande gasalupyeŋe hândâkŋân togowai sop are nâŋgâm dâine âmâ biwi golâ tatmâ kepiayeŋe damungombiâ âmâ bo bâliyeŋgiwop.
40 Aregât nâ luâk akmâ geân nâmâ hâmbâi lâuwâŋe purik katmâ gewian aregât sopŋe bonâŋgâmai. Aregât yeâmâ biwi golâk damun nugum manbi.” dâep.

Hoŋ bawa âlepŋe bâleŋe yeŋgât keiyeŋe.

41 Yesuŋe den ginŋe hain dâmbo Petoroŋe aikom hin maganŋep, “Humo, den ginŋe are Aposolo nengâlâk maktât me luâk hârok nengât maktât?” dâmbo
42 hin makyeŋgiep, “Den umatŋe siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk kotdâ siâŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât damun siâ katmâ hin dâm maganŋbiap, “Arim mandere gâŋe damunyeŋe akmâ sowânâk sot me soŋgo are dop yeŋânâk yeŋgim manben.”
43 Hain dâm hepunyekmâ arimbo damunyeŋe arekŋe âi aregât biwiŋande mem heŋgemgom mando humoŋande purik katmâ togom ekmâ okot âlep nâŋgâ aŋbiap.
44 Aregât den bunŋe hin makyeŋgiwe. Hângât sikum siâ siâ are hârok damungowen dâm maganŋbiap.
45 Dâ humoyeŋande damunyeŋe akmâ manben dâm arimbo âmâ damunyeŋande biwiŋande hin nâŋgâwiap, “Kotdânande hepun nekmâ arim sop kâlep mandâp imâ dowâk bo togowiap.” nâŋgâm âmâ damunyeŋe akmâ âmâ gala bo akyeŋgim tu kârikŋe nem biwi gulip akto
46 humoŋande dowâk sân sânâk bo nâŋgâwiap ain togom ekmâ aregât hâuŋe waŋmâ mem kom gâimbo itik matik akto den bo lokomai ain hâkokombo hememgât pat akbiap.
47 Akto aregât siâ makbe. Hoŋ bawa arekŋe den are nâŋgâm heŋgemgom âmâ bo lokomaiŋe aregât hâuŋe umatŋe membai.
48 Dâ hoŋ bawa siâŋe âmâ humoŋaet den pâpkom âmâ âi mem hilipkomap amâ bugâŋe owâiŋe igiwiap. Hain aregât den dâtŋe âmâ hin. Luâk siâŋe umatŋe are waŋdere memapŋe âi ketugum manmâ bunŋe umatŋeâk mem miawakto âmâ ârândâŋ akbiap. Dâ luâk siâ âi humo makmâ waŋdere memapŋe aregât hâuŋe bunŋe umatŋe dondâ bo mem miawakto âmâ are ârândâŋ bo akbiap.

Yesuŋe gembo potalakmâ manden aregât den.

49 Kâlâp punduŋ panmâ loŋgaim siângen arim om metemap dop hainâk agak meme bâleŋe akbiâ aregât hâuŋe yeŋgiwian aregâlâk nâŋgân. Are emelâk miawakto dâine heroŋe akbom.
50 Akto hâk hilâlâm nâŋgâre aregât kakŋân nâŋgât den pat âlepŋande miawakmâ ariwiap. Aregât hâk hilâlâm

are miawakto bo akbiap aregât biwine umatŋe aktâp.
51 Akto maktere nâŋgâŋet. Nâŋgât âmâ hin bo dâwi, “Gala konok manŋet dâm aregât maktâp.” Hain bo. Nâ geân aregât hioŋakmâ me potalakmâ kâmot lâuwâ akmâ mandâi. Akto hainâk akmâ manbai.
52 Emet siâ aregât kâlegen luâk âmbâle nan baratlupyetŋe momerâk manmaiŋe potalakmâ kâmot lâuwâ akbai. Biken lâuwâ biken âlâwu hain potalakbai.
53 Akto eweŋe nanŋâi arekŋe potalakmâ yetŋe gasa agaŋgiwiandat. Akto memeŋe baratŋâi âkâ hainâk potalakmâ yetŋe gasa agaŋgiwiandat. Akto erânŋe erânŋe arekâ hainâk potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Amâ hainâk nâ geân aregât gasa agaŋgiwai.” dâep.

Sop humoân Yesu gewiap aregât keiŋe.

54 Yesuŋe luâk âmbâle kâmot humo are hin dâm makyeŋgiep, “Hamandat dâgâmbo âmâ ye hin dâmai, “Woe, tânâk hologowerâm aktâp.” hain dâmbiâ hainâk akmap.
55 Akto hamandat tokberâmbo âmâ ye hin dâmai, “Emelâk dewutâ komberâp.” dâmbiâ hainâk akmap.
56 Ye hiaŋgi luâk. Yeŋe hamandat kulewoŋwoŋ aregât keiŋe nâŋgâmai. Dâ sop iregât keiŋe wangât bo nâŋgâm heŋgemgomai?
57 Aregât gain gaingât âmâ hanyeŋeâk akmâ dâp âlepŋe bâleŋe are bo ekmâ nâŋgâmai?
58 Gasagande meŋgekmâ kiapgâlân arim denân kat gekmâ dâm hâre giŋdo tembe lokolupŋande meŋgekmâ kala busiân kat gekbâi aregât dâwân arim galage makmâ miawaganŋmenâ yetŋeâk dâm gala agaŋgiwiandat.
59 Borâm hâre aŋgiwiandat akto âmâ kala busiân kat gekbiâ tatmâ âmâ yân bo gewiat. Hâu hârok puligom kutigitbialân âlepŋe ain gewiat.” dâep.

13

Agak memenenŋe bâleŋe are hepunmâ Anutugât den lokom mandenŋe damun nenŋe akbiap.

1 Sop ain luâk biknande Yesugâlân togom den pat hin maganŋi, “Pilatoŋe dâmbo tembe lokolupŋande Galilaia hânân gâtŋande lama akto makao kom gâim Anutugât sumbe higenŋe oyi yâk yeŋgumbiâ gilâmyeŋe gembo makao gilâmyeŋe olop mendugum katmâ oyi.” dâyi.
2 Hain dâm maganŋbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Pilatoŋe dâmbo yeŋguyi areyeŋgât gain dâmai? Moyi yeŋgât dosa bâleŋe arekŋe âmâ Galilaia siânba yeŋgât dosa are ewangiâp dâmai me?
3 Hain bo. Akto yeŋgât dosa keiŋe aregât agak memeyeŋe bâleŋe dondâ bo hepunmâ âmâ Anutugât den bo nâŋgâ aŋmai are hâuŋe yeŋgiwiap ain hainâk ye yeŋgiwiap. Akto aregâlâk siâ makbe.
4 Yerusalem luâk 18 kinbiâ Siloam kepiagât emet kâkâlep arekŋe kâwulakmâ tigiyegep are yeŋgât hin bo dâwi, “Dosayeŋe bâleŋe âmâ Yerusalem kepia ambolupŋande aŋgâ yeŋgât dosa ewangiâp aregât moyi.”
5 Hain bo dâwi. Aregât maktere nâŋgâŋet. Yeŋgât dosa tatâp aregât agak memeyeŋe bâleŋe are bo hepunmai, biwiyeŋe Anutugâlân bo katmai akto âmâ yekâ hainâk hilip aguwai.” dâep.
6 Den aregât dop siâ makyeŋgiwerâm aregât hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe lowot siâ kâmeto humo agep. Akto ambonande koaŋe hârewerâm akmâ arim ekto koaŋe siâ bo yiep.
7 Hain akto aregât kalam damunŋe hin maganep, “Nâ lâwin iregât bunŋaet kulâgâtmâ lâmgom mandere hombaŋ âlâwu aktâp lâwin ire wangât yân kinbiap? Kârâmenâ geâk.” dâep.
8 Hain dâmbo yâkŋe hin dâep, “Luâk humo, hanâk hepunmenâ hombaŋ irekâ kilâk. Hâmbâi nâŋe keiŋân ire une lokom togo katere hambumbo âmâ bunŋe siâ yembiap me bo are ekbaet.
9 Sop siân bunŋe miawakbiap amâ âlepŋe. Dâ arekâ hainâk bo akto âmâ

makmenâ kârâm panbaen.” hain dâep.”

Sarereân Yesuŋe dâmbo âmbâle haminŋe hagitŋe goŋgoŋ aguep arekŋe tâŋâk kilep.

10 Yesu Sarere âi bo meme sopŋe siân den emetŋân âgâm den potatmâ makyeŋgiep.
11 Den makyeŋgimbo âmbâle siâ ain talep. Are âmâ sinduk baniara bâleŋande memeŋe agaŋmâ haminŋe hagitŋe mem goŋ goŋgombo kâŋgomâk manmâ gambo hombaŋ 18 bo agep.
12 Akto Yesuŋe âmbâle are ekmâ hin dâm magaŋep, “Meŋ, hinŋe âmâ kundat bo akginŋdo âlepŋe ak.” dâep.
13 Hain dâm bâtŋande mendo haminŋe miwindik akto tâŋâk kinmâ Anutuŋe okot âlep akniŋdâp dâm heroŋe agep.
14 Hain akto Yesuŋe âi meme sopŋe boân heŋgemgoep aregât den emetŋaet damunŋe nâŋgâmbo bâlimbo luâk âmbâle hin dâm makyeŋgiep, “Âi ketugu ketugu sopŋe tatâp ain togombiâ âmâ heŋgem yeŋguwiap. Dâ uŋak Sarereân heŋgem yeŋguâp ire amâ bo agakŋe.” dâep.
15 Hain dâmbo Yesuŋe aregât den hâuŋe hin magep, “Bâe, hiaŋgi luâk. Ye Sarere âi meme sopŋe boân yeŋe doŋgi me bulimakao pekeyeŋe hindâm meyekmâ arim tu yeŋgimaigât dâp tatâp.
16 Dâ âmbâle haminŋe tâŋâk bo ire âmâ Abrahamgât hakuŋe siâ Niambi arekŋe memeŋe agaŋdo kopa akmâ manmâ gambo hombaŋ 18 bo agep. Haingât Sarereân mem heŋgemgore ârândâŋ aktâp.” dâep.
17 Hain dâmbo gasa agaŋi arekŋe aŋun aŋgiyi. Akto luâk âmbâle kâmot humo arekŋe kulem âlepŋe miep are egi aregât heroŋe agi.

Anutugât den lokomaen nengât keinenŋe.

18 Yesuŋe den siâ lâuwâŋe hin dâep, “Anutugât kâmot manmai are yeŋgât dop wanân katmâ maktere ârândâŋ akberâp?
19 Aregât hin dâwe. Kapok koaŋe âmâ bâleŋ siâ gârâmâ luâk siâŋe mem arim âi kâlegen kâmeto kâmŋe gam miawakmâ lâwin humo akmâ kinmap. Akto lâutŋe togom aregât bât bâtŋân panmâ tatmai.
20 Akto siâ makbe. Anutugât kâmot manmai areyeŋgât wanân dop katbe?
21 Are âmâ matuk keluŋe hain are âmbâle siâŋe matuk keluŋe are mem pipikom ondo sot hârok ukenŋe akmap dop hain are.” dâep.

Himbimgât dâp are gâwikŋe.

22 Akto Yesuŋe Yerusalem kepian purik katberâm arim kepiaŋe kepiaŋe den potatmâ yeŋgim malep.
23 Hain akto luâk siâŋe aikoep, “Anutuŋe luâk amon bâleŋânba mem oloŋyekto âlepŋân gamai? Amon siâ mon?” dâep.
24 Hain dâmbo hin dâep, “Himbimân âgâwerâm âmâ dâp gâwikŋân hâk hilâlâm nâŋgâm ariwai. Akto luâk âmbâle dondâ ain ariwerâm âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm ewum hâumgowai.
25 Emet amboŋe akmâ manmâ dawalauŋe tigimbo luâk âmbâle dondâŋe âgâwerâm ewum hâumgom betgen kinmâ hin dâwai, “Humo, hâŋgi mem katnengi.” dâmbiâ hin dâwiap, “Ye wânân gâtŋe?”
26 Hain dâm aiyeŋgumbo aregât hin dâm magaŋbai, “Nen âmâ gâ olop kondo konogân sot neyion. Akto kepia nenŋân manmâ den potatmâ nengimenâ nâŋgâyion aregât hâŋgi mem katnengi.”
27 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiwiap, “Ye wânân gâtŋe? Nâ bo nâŋgâ yeŋgiân. Ye bâleŋe meme aregât ariŋet.” hain dâm wat yekbiap.
28 Hâmbâi ye Anutuŋe wat yekto purik katberâm kinmâ hamiyeŋângen Abraham akto Isaka akto Yakobo akto Anutugât den makmâ miawakmâ gayi are hârogâk Anutugât kâmolân purik katmâ

mandâi are yekmâ biwiyeŋe bâlimbo kuk nâŋgâm han kalak akmâ manbai hain.
29 Sop ain dewutâ gaganjângenba akto gegenjângenba akto bikenba bikenba areâk gam menduguakmâ sot nem heroŋe akbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbiap.
30 Nâŋgâi. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe, “Nâ luâk humo.” dâm ikiŋe kotŋe mem agatbiap are âmâ hami togowiap. Dâ siâŋe, “Nâ luâk gegeŋe.” dâm manbiap are âmâ Anutuŋe mem âgâm ulik gulik katbiap.” dâep.

Herotegât den.

31 Sop ainâk Parisaio luâk bikŋande togom hin dâm maganji, “Heroteŋe guguwerâm aktâp aregât hân ire hepunmâ siângen ari.” dâmbiâ
32 hin dâep, “Nâŋgâi. Sinduk baniara bâleŋe watyekmâ mandân. Akto luâk kundatdâ areyeŋgât maktere bo akyeŋgiâp. Âine ketugum mandere hilâm âlâwu bo akto ârândâŋ akbiap. Aregât ye arim dua metŋe Herote are nâŋe wan me wan aktân mendân iregât den pat maganjbi.
33 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Yerusalem kepia ambolupŋande Anutugât den makmâ miawagi are Yerusalem kepian yeŋgumbiâ moyi aregât nâkâ kepia siân mombomgât Yerusalem kepian arire hilâm âlâwu akto ewangiwian.
34 Yerusalem kepia ambolupŋe, yeŋe Anutugât den makmâ miawagi are bugâŋe yeŋgumai. Akto Anutuŋe hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgimbo yeŋgâlân togombiâ kâtŋe mem yeŋgumai. Puiŋe nananjlupŋe damunyeŋe akmâ mem mendugu yekmâ korat yeŋgumap dop hainâk mendugu yekmâ okotnân katyekmâ damunyeŋe akberâre hâkâŋne akmâ arimai.
35 Aregât Anutuŋe damunyeŋe bo akmap aregât kepiayeŋe hepundo bugâ yembiap. Hain gârâmâ siâ hin maktere nâŋgâŋet. Hâmene bo nekmâ âgâwai aregât hilâm siân miawaktere nekmâ âmâ hin dâwai, “Anutu Humoŋe wâtŋe giŋmâ huŋgun giŋdo togoât aregât heroŋe akgiŋne” hain dâwai.” dâep.

14

Sarereân Yesuŋe dâmbo luâk keiŋe diwirâ siâ âlepŋe agep.

1 Sarere siân Parisaio are yeŋgât damun kautŋande sot nemberâm Yesu kewugumbo emetŋân âgâyiat. Âgâmbela luâk bikŋande yelekmâ Yesuŋe akmâ hilipkombo eknerâm aregât damun kili.
2 Damun kinbiâ luâk siâŋe hâkŋânba diwi metŋe humo miawaganjep arekŋe Yesu ekberâm âgâep.
3 Âgâmbo Yesuŋe ekmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi are akto Parisaio hin dâm makyeŋgiep, “Mosegât den kârikŋe are gain gain tatâp? Âi bo meme sopŋân luâk âmbâle heŋgem yeŋguwiangât dopŋe tatâp me bo? Makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep.
4 Hain dâmbo den hâuŋe bo maganji. Hain akmâ anjun anjgim kinbiâ makto diwi metŋe are bo aganjdo huŋgunanjdo ariep.
5 Arimbo emelan tali are hin makyeŋgiep, “Lamayeŋe me bulimakao yeŋe siâ âi bo meme sopŋân lâmân gembo âmâ aregât undâgâtmâ mem miawakmâ hikom oloŋmâ gamai me bo?” dâep.
6 Hain dâm makyeŋgimbo hâuŋe bo maganjmâ hanyeŋeâk anjun anjgim tali.

Hâknenŋe bo mem agatbaen.

7 Akto sop ain luâk bikŋe togom emet ain gam âgâyi arekŋe yeŋe hanyeŋân âgâ kau dewunŋân tatberâm akbiâ yekmâ aregât hin dâm makyeŋgiep,
8 “Luâk siâŋe âmbâle membiapgât sot humo omberâm oloŋ gekto arim âmâ gâŋe hangeâk âgâ kau dewunŋân bo tatben.
9 Dâ gâŋe hain akbiat âmâ luâk oloŋ gekbiap arekŋe hin dâm makginbiap, “Ire gâŋgât welam bo. Ekemenâ âkâ luâk irekŋe talâk.” Hain dâm

makgiŋdo aŋun aŋgim hami hami gem arim tuŋguŋângen tatbiat.
10 Hain gârâmâ gâ hin akben. Luâk tatbiâ ain âmâ gugaet nâŋgâmenâ gembo tatmenâ emet amboŋande gekmâ hin dâm makgiŋbiap, “Galane tuŋguŋângen tatât uŋgure gam âgâ dakegen tat.” dâm makgiŋdo âmâ ain tatbai arekŋe gekmâ okot âlep akbai.
11 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe ikiŋe kotŋe mem agatbiap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem ge katbiap. Dâ luâk siâŋe ikiŋe kotŋe bo mem agatbiap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem agatbiap.” dâep.
12 Hain dâm makyeŋgim benŋe luâk oloŋep are hin dâm magaŋep, “Sot omberâm âmâ emi teulupge me nan baratlupge me ginbailupge me luâk puli me ito sikumyeŋe olowâk mandâi are bo oloŋ yekben. Dâ hain akbiat âmâ hâmbâi yâkâ aregât hainâk hâuŋe mem oloŋ gekbiâ aregât dosa bo akbiap.
13 Aregât hain bo akben. Sot omberâm âmâ kopa me umburuk me dewunyeŋe bok bokŋe me keiŋe bâleŋe hain are oloŋ yekben.
14 Hain are oloŋ yekmâ hâu bo giŋbaigât heroŋe maroŋe kakŋân sot om yeŋgimenâ nembai. Gârâmâ hâmbâi sop humoân agatbaiân Anutu ikiŋak hâuŋe giŋbiap aregât nâŋgâm biwige heroŋe agâk.” dâep.

Sot humo oyi aregât den umatŋe.

15 Hain dâmbo sot nem tali are hut yeŋânba siâŋe den are nâŋgâm hin dâep, “Anutugât kâmot manden aregât sop humoân Anutu olowâk sot nembaen aregât nâŋgâre heroŋe aktâp.” dâep.
16 Hain dâmbo Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm magaŋep, “Luâk humo siâŋe sot ombian dâmbo aregât sot mem mendugumbiâ kindo luâk dondâ yeŋgât sop kalep.
17 Akto arim arim emelâk sop are miawakto sot om katbiâ ekto ârândâŋ akto hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo arim âmâ hin dâm makyeŋgiep, “Sot hârok om katmâ lâm yeŋguengât togoŋet.” dâm makyeŋgimbo hâkâŋ agi.
18 Hâkâŋ akmâ luâkŋe luâkŋe hârok hin dâyi, “Hân puligoân arekŋe oloŋ nektâpgât are ekberâm ariwerân aregât luâk humoge are magaŋmenâ nâŋgâmbo bo bâliwiâp.”
19 Akto siâŋe hin dâep, “Bulimakaolupne 10 puligoân are meyekmâ togowerângât luâk humoge are magaŋmenâ nâŋgât nâŋgâmbo bo bâliwiâp.”
20 Siâŋe hin dâep, “Hinŋeâk âmbâle meângât bo togowerân. Gain gain akmâ togowerân?” hain dâep.
21 Akto hoŋ bawa arekŋe purik katmâ arim luâk humoŋe den dâyi are magaŋdo nâŋgâmbo bâliep. Nâŋgâmbo bâlimbo hoŋ bawa are hin dâm magaŋep, “Gâŋe dowâk arim emetŋe emetŋe luâk umburuk mandâi are akto luâk kopa akto ondopyeŋe bok bokŋe me dewunyeŋe bok bokŋe luâk hainare meyekmenâ togoŋet” dâmbo hin dâm magaŋep,
22 “Luâk humo. Den maktât are akmâ meteân. Gârâmâ emetge ire boâk piktâi.” dâep.
23 Hain dâmbo hin magaŋep, “Hanâk siâkâ arim kepia ginŋângen akto halângen yoŋâk yoŋâk mandâi are undâgât yeŋgim mem miawak yekmenâ togoŋet. Togom emetne pikŋet.
24 Dâ emelâk mem oloŋyekberâm aktere bo dâyi are âmâ yânâk tatbai.” dâep.” Yesuŋe den ginŋe hain dâep.

Yesu olop manbaiŋe hâkyeŋe bo mem agatbai.

25 Akto luâk dondâŋe Yesu haminângen watmâ arimbiâ purik dâm hin makyeŋgiep,
26 “Luâk siâŋe nâŋgâlân dewatiwerâm akmâ âmâ ewe memelupŋe me âmben nananŋlupŋe me eminje gariŋe hepun yekbiâp. Akto ikiŋe manman aregât ukenŋe bo nâŋgâm gangerâwiâp. Dâ luâk siâŋe hain akbiap are âmâ nâŋgât hoŋ bawa akmâ manbiap.

27 Luâk siâ gasalupŋande wan me
wan siâ akmâ hilipkowai aregât
hamep akmâ ikiŋe hâkŋe gangerâm
manbiap arekŋe nâŋgâlân bo dewati-
wiap.
28 Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe emet ke-
tuguwerâm âmâ ulik gulik puli soŋ
oyaŋmâ ekto ârândâŋ akto âmâ emet
are ketugumap.
29 Dâ hain bo akmâ yân emetŋe
are ketugumbo puli bo akto pâŋân
hepundo emet are yân kindo ekmâ
aregât den pat magaŋgi goaŋgi akmâ
dewunŋân gem giriŋ aŋmâ hin dâwai,
30 “Luâk irekŋe luâk hanŋeâk
nâŋgâm tetembeŋe anuŋdo giep ina
gain gain akmâ benŋe yân hepundo
kindâp.” hain dâmai.
31 Akto siâ hin. Luâk humo siâŋe
luâk humo siâgât gasa agaŋmâ ligim
ainâk agatmâ bo arimap. Tatmâ
nâŋgâ nâŋgâ hin soŋ nâŋgâwiap, “Nen
ire amâ amon siâ manden dâ indâgen
âmâ yâk biwirâ hain mandâi. Aregât
nenŋe âlepŋe yeŋguwaengât dop bo.”
32 Hain dâm ikiŋaet nâŋgâmbo
gembo gasalupŋe kâlewângen manbai
ainâk hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo arim
hin dâm makyeŋgiwiap, “Ye olop gala
konok manberâm huŋgun niŋdâp”
hain dâwiap.
33 Akto aregât keiŋe hin. Yeŋgâlân
gâtŋe siâŋe hainâk kotŋe siâ siâ
mem gangerâm hârogâk bo hepunmâ
nâŋgâlân dewatiwiap are âmâ mak-
tere nâ olop âlepŋe bo manbaet.
34 Kâtembe siâ ukenŋe bo heŋgemgom
kotŋe gulip katbiat âmâ dowâk
pâlâmŋe akbiap. Hain akbiap aregât
siân gain gain akmâ âmâ lâuwâŋe
ukenŋe akbiap? Are bo agakŋe.
35 Hain akmap aregât yân kâienŋe
gemap. Gârâmâ ye den ire nâŋgâm bi-
wiyeŋân katmâ heŋgemgom manbi.”
dâep.

15

*Lama siâ gulip agaŋdo bo hepun-
biap.*

1 Akto luâk bikŋande gawaman
yeŋgât puli meme luâk akto luâk agak
meme bâleŋe akmini arekŋe sop siân
Yesugâlân den nâŋgâwerâm togoyi.
2 Togombiâ Mosegât den kârikŋe
makmâ kepigi akto Parisaio luâk
arekŋe nâŋgâmbiâ bâlimbo Yesugât
hin dâyi, “Yesuŋe puli meme luâk
akto luâk agak meme bâleŋe akmai
are meyekto yâk olop sot nendâi imâ
bâliâp.”
3 Hain dâmbiâ aregât Yesuŋe den
ginŋe hin dâm makyeŋgiep,
4 “Yeŋgâlân gâtŋe siâgât lama 100
kinaŋbiap. Akto hutyeŋânba konokŋe
heambukto amboŋande hepunbiap
me bo hepunbiap? Amâ bo hep-
unbiap. Bikŋe are hân haŋaŋân
katyekto kinbiâ siâ heambukbiap
aregât undâgâtbiap.
5 Undâgâtmâ mem miawakmâ okot
âlep akmâ oloŋmâ kepian togowiap.
6 Kepian togom galalupŋe yeŋgonmâ
hin makyeŋgiwiap, “Lama siâ heam-
bugep ina mem miawaktân aregât
heroŋe akne.” dâwiap.
7 Aregât maktere nâŋgâŋet. Luâk
99 yâkŋe âmâ dosa nenŋe bo dâmai
are yeŋgât Anutuŋe okot âlep humo
bo akyeŋgimap. Gârâmâ bâleŋe meme
luâk konokŋe agak memeŋe akto
dosaŋe are nâŋgâmbo bâlimbo hanŋe
purikato Anutuŋe ekto ârândâŋ akto
dosaŋe hepun aŋbiap. Hain akmâ
hulaŋdo himbimân manmai arekŋe
heroŋe humo akbai.

8 Akto den siâ hin. Âmbâle siâŋe
puli koaŋe 10 membiap. Akto puli
koaŋe siâ heambukto hepunbiap me
undâgâtbiap? Bo hepunbiap. Are
kemdâ sagom gauŋmâ gagap urutmâ
undâgâtmâ manbiap.
9 Undâgâtmâ manmâ mem mi-
awakmâ aregât emi tâulupŋe
akto ginbailupŋe yeŋgonmâ hin
makyeŋgiwiap, “Puli koaŋe heam-
bugep are ina mem miawaktân
aregât heroŋe akne.” dâwiap.
10 Aregât maktere nâŋgâŋet.
Himbimân Anutugât aŋelolupŋande
hainâk bâleŋe meme luâk siâŋe agak
meme bâleŋe makmâ miawakmâ,
“Anutu dosane hepun niŋ.” dâwiap

aregât okot âlep nâŋgâ aŋbai.” dâep.

Nanŋe bâiŋande sikum mem arim gulipkoep.

11 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin
dâm makyeŋgiep, “Luâk siâgât nan-
logâtŋe lâuwâ maliat.
12 Manmâ nanŋe bâiŋande eweŋe
hin dâm maganŋep, “Tâk puli are teune
olop potatmâ netki.” dâep. Hain
dâmbo tâk puli are ewe yetŋande
potatmâ teuŋe olop yetkiep.
13 Akto emiŋe are âi ketugum getek
manmâ tâk puliŋe are meakmâ dâp
kâlewângen ariep. Arim manmâ sot
soŋgoân puligom kotŋe gulip gulip
akmâ puli are hârok panmâ metiep.
14 Panmâ metembo hân ain mop
humo miawagep. Miawakto nanaŋ
are tâwât dewunŋe siâ siâgât umbu-
ruk akmâ
15 hân amboŋe siâgâlân arim
mando yâkŋe yâkgât bau damunŋe
akmâ manben dâm huŋgunaŋep.
Huŋgunaŋdo arim bau damungom
mando mopŋe dondâ agumbo siâ me
siâ sot bo waŋdo âmâ
16 bau yeŋgât goka hâkŋe nem-
berâm agep.
17 Hain akmâ nâŋgâ nâŋgâŋe
miawakto hin dâep, “Apogât âi
luâklupŋande âmâ sot dondâ nemai.
Dâ nâ âmâ sotgât akmâ hilip aguw-
erâm aktân.
18 Aregât agatmâ kepian purik
katmâ apogâlân arim hin dâm
maganbian. Apo, bâleŋe aktere
dosanande Anutugâlân akto gâŋgâlân
umatŋe agep.
19 Akmâ hilipkoân aregât nange
bo nogonben. Yân hoŋ bawage ak-
biangât menekmenâ manbe.”
20 Hain nâŋgâm agatmâ arim
aŋgângen togombo eweŋande
dewunŋe panmâ egep. Ekmâ okotŋe
nâŋgâm pârigim arim nanŋe lokom
maŋganlep.
21 Akto nanŋande hin dâm maganŋep,
“Apo, bâleŋe aktere dosanande
gâŋgâlân akto Anutugâlân umatŋe
miawagep aregât nekmâ nanne bo
dâwen.” dâep.
22 Hain dâmbo eweŋande âmâ
âi luâklupŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Dowâk sâŋgum kâlep are mem ga
luguaŋbiâ geâk. Akto donet siâ
baraganŋân katŋet. Akto kei pekeŋe
luguaŋet.
23 Akto bulimakao nanŋe keluŋe
olowâk are gâim ombiâ ondo nem
heroŋe akne.
24 Nanne emelâk moep dân ina to-
goâp. Emelâk gulip aguep dân ina
miawakmâ togoâp.” dâmbo heroŋe
agi.

25 Hain akmâ tatbiâ nanŋe ulik gu-
lik arekŋe âiângen malepgât purik
katmâ togom kepia ginŋân kinmâ
heroŋe maroŋe giriŋ gegek kep keŋgu
akbiâ nâŋgâm
26 âi luâk siâ kondo gembo hin dâm
aikoep, “Heroŋe maroŋe âure wangât
akmâ tatâi?”
27 dâm aikombo hin dâep, “Emige
gulip aguep dâyion ina togombo
aregât eweyetŋande dâmbo buli-
makao nanŋe kelurâk are kom on-
denŋe om kindo heroŋe aktâi.” dâep.
28 Hain dâm maganŋdo nanŋe ulik
gulik arekŋe kuk akmâ kepia ain
âgâwerâm hâkâŋ agep. Akto eweŋande
kepia ginŋângen gem, “Gâ ga.” dâm
maganŋep.
29 Maganŋdo nâŋgâm hansumbu
akmâ hin magep, “Nâŋe âi luâkgande
hin hombaŋ dondâ âi ketugu giŋmâ
den bo koŋgiŋmâ gan. Akto nâniŋ
nanŋe siâ bo niŋmenâ galalupne olop
nem heroŋe agion.
30 Akto nangande gâŋgât tâk puli
aregât ukenŋe nâŋgâm mem arim
âmbâle kondarâ olop manmâ panmâ
metiep ina togoâp yâkgât makmenâ
makao nanŋe kelurâ are kom gâim
ombiâ nâŋgâre bâliâp.” dâep.
31 Hain dâmbo eweŋande hin dâm
maganŋep, “Nanne, gâmâ nâ olop sop
kâlep manmâ gamat aregât nâŋeân
kotŋe siâ siâ tatâp are hârok gâŋgât
pat aktâp.
32 Dâ emige emelâk moep dâman
ina togoâp. Akto emelâk gulip aguep
dâman ina togoâp. Aregât heroŋe

akmâ okot âlep aganŋdenŋe ârândâŋ aktâp.” dâep.”

16

Damunŋe puli siâ siâ mem hanâk hanâk ketuguep aregât den umatŋe.

1 Yesuŋe Aposololupŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk humo sikumdâ siâ malep yâkgât tâwât dewunŋe akto sâŋgum me kotŋe siâ siâ aregât damunŋe malep. Aregât den hâkŋe tunmâ hin dâm maganŋi, “Gâŋgât hoŋ bawa âige damunŋe akmap arekŋe tâwât dewunŋe siâ siâ mem hanâk hanâk ketugumap.”

2 Hain dâmbiâ mem oloŋmâ dâep, “Gâŋgât hâkge tunbiâ nâŋgân. Hainâk damun lâuwâŋe bo meŋgektere hepunbiat aregât puligo puligo kulem esennŋe are mem gamenâ tâwât dewunŋe siâ siâ yeŋgât keiŋe mem miawakbe.” dâep.

3 Hain dâmbo arim damunŋe biwiŋân hin nâŋgâep, “O luâk humonande wat nekbiap aregât gain akbe? Âi ketugum kâmetbiangât hâkâŋ aktân. Akto hokboâk hokboâk ulilaŋdere nekbiâ aŋun aŋgiman.

4 Hinŋe nâŋgân. Galalupne mem gala katyekmâ mem heroŋe maroŋe katyektere luâk humonande watnekto âmâ emetyeŋân oloŋnekbiâ olowâk manbaen.” dâep.

5 Hain nâŋgâm luâk humoŋaet tâwât dewunŋe siâ siâ dosa aganŋmâ mem mali aregât ikiŋeâk ikiŋeâk mem oloŋyegep. Hain akto togombiâ aiyeŋgum dâep,

6 “Gâŋgât dosa humogâlân amon tatâp?” dâmbo lâwin keluŋaet dop 100 dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Âlepŋe 50 âk niŋben.” dâep.

7 Hain dâm siâkâ aikoep, “Luâk humogâlân dosa amon tatâp?” dâmbo, “Saŋ saŋ koaŋe are ito 100.” dâmbo dâep, “Âlepŋe 80 âk niŋben.” dâep.

8 Hain dâmbo luâk humoŋande nâŋgâm damunŋe are hin maganŋep, “Gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge humo aregât nâŋgâre biwine âlepŋe aktâp.” humoŋe hain dâep. Wangât? Hingât. Anutugât den bo lokomai biknande tâk puliyeŋe damungom galalupyeŋe heyeŋgimai aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo tatâp yeŋe âmâ Anutugât den lokomai ewangi yektâi.

9 Haingât ire maktere nâŋgâŋet. Yeŋe hainâk tâk puli me wan me wan mem manmâ are gala akyeŋgim âmâ hâmbâi umatŋe miawak yeŋgiwiap sop ain yâk yeŋgâlân arim kepia tatmâ âgâwiap ain manbai.

Wan umatŋe me owâiŋe aregât den.

10 Luâk siâŋe wan me wan owâiŋe damungom biwiŋande lokom manmapŋe âmâ tâwât dewunŋe wan me wan bunŋe are hainâk biwiŋande lokom damungomap. Gârâmâ luâk siâŋe wan me wan hanâk damungom hilipkomapŋe âmâ tâwât dewunŋe wan me wan bunŋe are hainâk hanâk damungom hilipkowiap.

11 Haingât yeŋe tâwât dewunŋe me wan me wan hângât egâliaŋ are biwiyeŋande bo lokom manbiâ âmâ wan me wan bunŋe hâmbâi bo yeŋgiwiap.

12 Akto humo yeŋaet puli me wan me wan bo damun akmâ heŋgemgombiâ aregât âigât hâuŋe bo yeŋgim heŋgemgowiap.

13 Akto aregât siâ makbe. Nanaŋ konokŋe luâk kembu lâuwâ yetgât hoŋ âlepŋe bo akyetkiwiap. Wangât? Hingât. Siâgât lau lokoaŋmâ benŋe siâgât lau bo lokoaŋbiap. Akto siâgâlân purik katmâ siâgâlân hâkâŋ akmâ hamianŋbiap. Aregât Anutugât lau lokowerâm âmâ puligât nâŋgâmbiâ humo bo akbiap.” dâep.

Yesuŋe Parisaio den kârikŋe dâm makyeŋgiep.

14 Yesuŋe hain dâmbo Parisaioŋe tâwât dewunŋe aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ âgâep aregât Yesuŋe den magep are nâŋgâm âmâ hâkâŋ akmâ dewunŋân geyi.

15 Dewunŋân gembiâ makyeŋgiep, “Yeŋe âmâ tek teknân manmâ luâk âmbâleŋe nenekmâ egâlianŋet dâmai. Dâ Anutuŋe âmâ biwiyeŋaet keiŋe nâŋgâp. Wan me wan siâ siâ ekbiâ

âlepŋe akmap are âmâ Anutuŋe ekto bâlimap.
16 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Mosegât den kârikŋe akto Anutugât den kulemgom gayi den are kârikŋe tatmâ gam gam Yohanegâlân bunŋe miawagep. Miawakto aregât kakŋân Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât den pat âlepŋe hauŋmâ arimbo nâŋgâmbiâ biwiyeŋe pagalembo aregât bunŋe memberâm akmâ âi humo mem wârakmâ âgâwai.
17 Himbim hân haru are âmâ gulip akbiandatgât dopŋe tatâp. Gârâmâ Mosegât den kârikŋe are dowâk gulip akbiapgât dopŋe bo tatâp.
18 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe âmbenŋe hepunmâ aŋgâ membiapŋe âmâ dosa umatŋe membiap. Akto luâk siâŋe âmbenŋe wato bam mando siâŋe mem âmâ dosa olowâk manbiap." dâep.

Luâk sikumyeŋe olop akto luâk umburuk are yeŋgât den umatŋe.

19 Akto Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, "Luâk humo siâ malepŋe tâwât dewunŋe humo mem hâk pekeŋe âlep âlep puligom mem malep. Manmâ hilâmŋe hilâmŋe sot keiŋe keiŋe om nem unsambe malep.
20 Hain manmâ luâk siâ umburuk malep kotŋe Lasaro mando diwi kârikŋe miawaganŋdo hâkŋe diwiâk hârok agep. Hain akmâ betgen yem manminep.
21 Hain akmâ luâk humoŋe emelanba manmâ sot nendo gagapŋe gembo are nemberâm akminep. Hain akto duaŋe togom diwiŋe elewelaŋmâ mali.
22 Akto manmâ umburuk are mondo aŋeloŋe oloŋmâ âgâm Abrahamgât okotŋân katbiâ malep. Akto kakŋân luâk kotdâ are mondo hangoyi.
23 Hangombiâ mom kâlâwân gem âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm manmâ hâkŋângen Abraham akto Lasaro yelegep.
24 Yelekmâ hin dâm Abraham maganŋep, "Apo, kâlâp bâleŋân tatmâ hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâm mandân aregât okot nâŋgâm Lasaro maganŋmenâ bâtŋe pikŋân tu katmâ gutmâ elewetnân howaimbo getek sândugeâk." Hain dâmbo
25 Abrahamŋe dâep, "Gala, gâ nâŋgât. Hânân ukenŋe akto heroŋe humo kakŋân malen aregât sop bo agep. Lasaro yâgâmâ okot bâle kakŋân malep are hainâk bo aganŋep. Aregât biwiŋe heroŋe mandâp. Dâ gâmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâmâk mandât.
26 Akto hut nennân hemem humo kindâp aregât in gâtŋande yeŋgâlân gewaigât dopŋe bo. Akto yeŋgâlân gâtŋande nengâlân gawerâm hainâk ewum pâpkowiap."
27 Hain dâmbo luâk kâlâwân talep arekŋe hin dâep, "Apo, siâ maktere nâŋgâ.
28 Lasaro huŋgunaŋmenâ ewenaet emelan ariâk. Kepianân emilupne momerâk mandâiŋe hâk hilâlâm iren togowâigât Lasaro huŋgun aŋmenâ aregât den kârikŋe makyeŋgimbo nâŋgâ nâŋgâyeŋe pâroŋ dâk." dâep.
29 Hain dâm makto Abrahamŋe hin maganŋep, "Bo, Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are tatâp. Akto Anutuŋe den makyeŋgimbo propetelupŋande kulemgoyi are tatâp are oyaŋmâ nâŋgâŋet."
30 dâmbo dâep, "Apo, hain bo. Moyi yâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe arim makyeŋgimbo âmâ agak memeyeŋe bâleŋe Anutugâlân makmâ âmâ han biwiyeŋe purik katmâ manbai." dâep.
31 Hain dâmbo hin dâep, "Mosegât akto propete yeŋgât den are oyaŋmâ nâŋgâm hâkâŋ akmai aregât moyi yâk yeŋgâlân gâtŋande arim makyeŋgimbo hainâk den are hâkâŋ akbai." dâep." Yesuŋe hain dâep.

17

Dosa aregât keiŋe.

1 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe den siâ hin dâm makyeŋgiep, "Niambiŋe ye hârok dop yeŋguwerâm biwiyeŋân

gemap aregât dop tatâp. Gârâmâ luâk siâŋe Niambi gala agaŋmâ luâk siâ ekmâ bâleŋe ak dâmap are Anutuŋe hâuŋe humo waŋbiap.
2 Gârâmâ luâk siâŋe nanaŋ siâ ekmâ bâleŋe ak dâmbo are siâŋe kât humo dondâ hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me siâ owâiŋe miawagaŋbop.
3 Aregât biwiyeŋe pâlâmŋe bo agâk. Akto siâ makbe. Galage siâŋe bâleŋe akto âmâ sami magaŋbiat, “Bâleŋe akniŋdât aregât dâm makniŋmenâ dosage are bo akberâp.” dâmenâ hain akto gala konok akbiandat.
4 Akto hilâm konok aregât kâlegen bâleŋe akgiŋmâ dosa are makmâ miawakmâ arim nâmbulân lâuwâŋe hain dâm miawakmâ âmâ hin dâm makgiŋbiap, “Gala hain akgiŋdângât biwine bâliâp.” Hain makgiŋdo gâkâ hainâk, “Âlepŋe, are bo aktâp.” dâm gala agaŋbiat.” dâep.
5 Hain dâmbo aposololupŋande hin dâm ulilaŋi, “Humo, gâ nâŋgâ nâŋgânenŋe mem sambelem nengiwen.” dâyi.
6 Hain dâmbiâ Kembuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋgâ nâŋgâyeŋe bunŋe bâlensiâ dondâ dâwok koaŋe hinare yeyeŋgimbo dâine âmâ lâwin indâre petakmâ haruân gem kilâkgât magaŋbiâ âmâ lauyeŋe lokom hain akbop.
7 Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hoŋ bawa âi ketugum bulimakao damunŋe mando emet dâgâmbo guto âmâ ain hin dâm magaŋbiat me? “Emetgân âgâ tatmenâ sot om giŋbe.”
8 Hain bo dâwiat. Hin dâm magaŋbiat, “Letge konok areâk latmâ tatmâ sot om niŋmenâ nendere hâmbâi âmâ guge om nembiat.” dâwiat.
9 Haingât keiŋe hin. Gâŋe hoŋ bawa âi dâm waŋen are ketugumbo gâŋe bo mepaiŋe membiat. Yân nâŋgaŋmenâ ârândâŋ akbiap. Akto aregât hin maktere nâŋgâŋet.
10 Yeŋgât keiyeŋe âkâ hainâk tatâp. Âi makmâ yeŋgire are ketugum metem âmâ hin dâwi, “Nen hoŋ bawa yânŋe akmâ manden. Âi makmâ nengiep are konok mem metien.” dâmbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâep.

Luâk 10 hâk bâle miawak yeŋgiep.

11 Yesuŋe Yerusalem kipian ariwerâm âmâ Galilaia hân ewangim Samaria hân hâlâŋmâ kipia bâiŋângenba ariep.
12 Arim kipia ginŋân âgâmbo luâk 10 hâk bâle miawak yeŋgiep arekŋe ekmâ âmâ kâlewângen kinmâ hin dâm konmâ magaŋi,
13 “Woa, luâk humo Yesu, gâ nengât okot nâŋgâ.”
14 dâm konmâ magaŋbiâ yekmâ âmâ hin makyeŋgiep, “Sumbe kat kat luâk are yeŋgât damunŋande yekbaigât yâk yeŋgâlân ariŋet.” dâm makyeŋgimbo arim manbiâ hâkyeŋe are dâwân âlepŋe akmâ metiep.
15 Hain akto yâk yeŋgâlân gâtŋe konokŋe egakto hâkŋe âlepŋe akto aregât purik katmâ togoep. Togom kârikŋe akmâ Anutu maŋganlep.
16 Maŋganmâ Yesugât enemŋân togo keiŋân ge yem âmâ heroŋe akmâ maŋganlep.
17 Akto luâk are Samaria hânân gâtŋe aregât Yesuŋe hin dâep, “Luâk 10 âlepŋe aktâi are 9 âmâ yâgâten?
18 Yâkŋe âmâ arim nâŋgâm ondop kârik akmâ yân manbiâ luâk lombo konokŋe togom Anutugât mepaiŋe mendâp.”
19 Hain dâm luâk are hin dâm magaŋep, “Biwige nâŋgâlân katâp aregât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo âlepŋe aktât aregât arim biwige sândugeâk.” dâep.

Anutuŋe damun nenŋe akbiapgât sop.

20 Sop hain Parisaio luâk biknande Yesu aikom hin dâyi, “Sop amuten Anutuŋe miawakmâ damun nenŋe akbiap?” dâyi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe akbiap ain kulem keiŋe keiŋe bo miawakto ekbai.
21 Aregât hin bo dâŋet, “In miawaktâp, me indâgen miawaktâp.”

hain bo dâŋet. Nâŋgâi. Anutuŋe damunyeŋe emelâk akberâm aktâpgât pat âmâ hutyeŋân mandâp ire." dâep.

22 Hain dâm kinmâ Aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Hâmbâi sop siân umatŋe miawak yeŋgimbo ain ye hin dâwai, "Wei, luâk akmâ giep yâkgât sop siâ ekne." dâm nâŋgâmbiâ humo akbiap. Ain bo miawakto ekbai.

23 Akto sop ain luâk biknande nâŋgâ yâkgât hin dâm makyeŋgiwai, "Aregen miawaktâp me iregen nengâlân miawaktâp." dâmbiâ aregen bo ariwi. Akto are nâŋgâmbiâ bunŋe bo akbiâp.

24-25 Akto hâk hilâlâm humo nâŋgâre âmâ luâk dondâŋe haminiŋmâ hâk hilâlâm niŋbai. Hain akbiâ aregât haminân mem belek akmâ himbim biknje belek dâmbo âmâ biknje biknje arimap, aregât dop akmâ luâk akmâ geân lâuwâŋe gem miawaktere luâk âmbâle hârokŋe nekbai.

26 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Ulikŋân luâk siâ kotŋe Noa, yâk malep sop ain âmâ hin areâk akmâ mali hainâk nâŋgât sop humo tâlâgumbo ain hainâk akbai.

27 Emelâk âmâ sot soŋgo neyi. Akto âmbâle mem luâk mem agi. Hain akmâ manbiâ aregât purikŋe Noaŋe yekmâ waŋgan âgâmbo tânâk humo giep. Tânâk humo gembo ugurupŋe humo togom âmâ luâk âmbâle hânân mali are hârok kawut yekmâ metiep.

28 Akto aregât haminân luâk siâ kotŋe Loti, yâk malep sop ain âkâ hainâk agi. Sot soŋgo akto tu neyi. Akto kotŋe siâ siâ are mem aŋgi goaŋgi agi. Akto âi kalam kâmetmâ siâ siâ agi. Akto emet opmân ketuguyi.

29 Hain akmâ manbiâ sop ain Lotiŋe Sodom kipia hepundo himbimânba kâlâp humo gem kipia ambolupŋe hârogâk om meteyegep.

30 Gârâmâ nâ luâk akmâ geân purik katbian sop ain âkâ dop hainâk miawakbiap.

31 Akto sop humoân luâk siâ kipia sombeimân kinbiap aregŋe emetŋân âgâm kotŋe siâ siâ bo meakbiap. Akto siâ âiângen manbiap aregŋe kipian bo purik katbiap. Hain bo akbi. Dowâk pârigim ariwi.

32 Lotigât âmbenŋaet pat nâŋgâm heŋgemgowi.

33 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe manmanŋe gangerâwiap aregŋe âmâ hilip aguwiap. Dâ siâ manmanŋe hepunbiap aregŋe âmâ âlepŋe tatbiap.

34 Maktere nâŋgâŋet. Sop ain luâk lâuwâ akmâ opmân konogân yembiandat. Yembela are siâ mem siâ âmâ hepunbiap.

35 Akto âmbâle lâuwâŋe sot gâim tatbiandat. Tatbela siâ mem siâ âmâ bo membiap.

36 Akto luâk lâuwâ âiân kinbela âmâ siâ mem siâ âmâ hepunbiap." Yesuŋe den hain dâmbo aposololupŋande aikom hin dâyi,

37 "Humo, yâgâten miawakbiap?" dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Siâ siâ momoŋe yembiâ ain liplipŋe neyekberâm togomai." dâep.

18

Âmbâle kambut siâŋe kiap ulilaŋmâ malep.

1 Yesuŋe konam bo akmâ âmâ hilâm ârândâŋ Anutu olop den akmâ manŋet dâm aregât den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep,

2 "Kiap siâŋe den âiân katyekmâ malep. Hain akmâ manmâ Anutugât den bo lokom âmâ bo hamewagep arekŋe luâk âmbâle yekmâ yâk yeŋgât nâŋgâmbo gegeŋe akto malep.

3 Hain akmâ mando kipia ain âmbâle kambut siâ malep. Manmâ hilâmŋe hilâmŋe kiap aregâlân arim hin dâm magaŋmâ malep, "Gasanande hilip nuguwerâm aktâp aregât gala akniŋmâ tân nugu." dâep.

4 Hain dâmbo kiap arekŋe âmbâle kambut aregât den are hâkâŋ akmâ nâŋgâm pâlâmŋe akmâ malep. Mando sop kâlep akto biwinande hin nâŋgâep, "Nâŋe Anutugât den bo lokom bo hamewaktân luâk âmbâle are yeŋgât nâŋgâre gemap are bunŋe.

5 Gârâmâ âmbâle kambut arekŋe
hilâm ârândâŋ den makniŋmap aregât
biwinande hâkâŋ akmap. Dâ uŋak
âmâ hanâk tângowe." dâep."
6 Aregât Yesu Humoŋe den dewa-
tim hin dâep, "Kiap den kokoŋe hain
dâepgât nâŋgâm heŋgemgowi.
7 Gârâmâ Anutuŋe âmâ luâk bikŋe
oloŋyekto hilâm ârândâŋ ulilaŋbiâ
dowâk tân yeŋgum gasalupyeŋe den
âiân katyekbiap. Hâkâŋ akmâ bo
tân yeŋguwiapgât dopŋe bo tatâp. Bo
kârikŋe.
8 Manmâ kâlep bo akto dowâk
tân yeŋgum gasalupyeŋe den âiân
katyekbiap. Hain gârâmâ Anutuŋe
huŋgun niŋdo geân nâŋe hâmbâi
lâuwâŋe gem luâk âmbâle siâŋe bi-
wiyeŋe nâŋgâlân katmâ manmai are
mem miawakyekbian mon?" dâep.

Parisaio akto Roma gawaman yeŋgât puli meme luâk.

9 Luâk bikŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ
âlepŋe akto galalupyeŋe yeŋgât
nâŋgâmbiâ gemap are yeŋgât nâŋgâm
Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep,
10 "Luâk lâuwâ siâ sumbe emetŋân
âgâm Anutu den dâm magaŋiat siâ
âmâ Parisaio, dâ siâ âmâ puli meme
luâk.
11 Akto Parisaio luâk arekŋe âmâ
ikiŋaet nâŋgâmbo agato bin binâk
kinmâ hin dâep, "O Anutu, âlepŋân
kat nekmenâ ârândâŋ agep. Akto luâk
bikŋande kâmbu akmâ bâleŋe siâ siâ
akmai. Dâ nâmâ hainare bo. Akto
nâ puli meme luâk iŋgon yu kindâp
arekŋe bâleŋe akmap hainare bo ak-
man. Nâ mandere nekmenâ ârândâŋ
akmap aregât gâŋe âlepŋe akniŋdât
dâm mepaige mendân.
12 Akto hilâm lâuwâ kâlegen gâŋgât
kambiamge âlepŋe agâk dâm sot bâlâk
manman. Akto tâk puli kotŋe siâ siâ
are hutŋânba konok âmâ gâŋgât pat
dâm katman." dâep.
13 Hain dâmbo puli meme luâk are
iŋgon aŋgângen kinmâ aŋun aŋgim
kâŋgom hin dâep, "O Anutu, nâ luâk
bâleŋe mandân gârâmâ hanâk bo
hepun nekben." hain dâep.
14 Aregât keiŋe hin makyeŋgire
nâŋgâŋet. Anutuŋe puli meme aregât
âmâ dosaŋe pulianŋdo purik katmâ
ariep. Dâ Parisaio are âmâ dosaŋe
hainâk talaŋep. Akto aregât hin
nâŋgâŋet. Luâk siâŋe ikiŋe kotŋe mem
agato Anutuŋe mem ge katbiap. Dâ
luâk siâŋe ikiŋe kotŋe mem gembo
âmâ Anutuŋe mem agatbiap." dâep.

Yesuŋe nanaŋlupyeŋaet nâŋgâm Anutugât pat makyeŋgiep.

15 Luâk âmbâle bikŋande nanaŋlupyeŋe
kewuguyekmâ Yesugâlân togom
meyegâk dâmbiâ hoŋ bawalupŋande
sârek yeŋguyi.
16 Sârek yeŋgumbiâ Yesuŋe mem
oloŋyekmâ hin dâep, "Hepunbiâ
nanaŋlupyeŋe are nâŋgâlân gaŋet.
Hain arekŋe Anutugât kâmolân gâtŋe
aregât bo mem gangerâ yekŋet.
17 Aregât bunŋe maktere nâŋgâŋet.
Nanaŋlupyeŋande dowâk Anutugât
den lokom biwiyeŋe yâkgâlân katmai.
Gârâmâ siâŋe hain bo akbiap âmâ
Anutuŋe bo meyekbiap." dâep.

Luâk kotdâ siâŋe sikumŋe mem gangerâm biwiŋe Yesugâlân bo kalep aregât den pat.

18 Akto damun siâŋe Yesu aikom
hin dâep, "Luâk humo âlepŋe amboŋe
aktât. Aregât maktere nâŋgâ. Kârikŋe
manmâ âgâwiangât gain gain akbian
nâŋgât?" dâmbo
19 hin magaŋep, "Âlepŋe amboŋe
âmâ Anutu konok. Gârâmâ âlepŋe am-
boŋe dâm makniŋdât aregât nâŋgâm
mak makgaet damun akmâ manben.
20 Akto ainuguât aregât keiŋe
makgiŋbe. Den kârikŋe nâŋgâmat
amâ hin. Âmbâle siâ ekmâ egâlianŋ bo
akben. Akto luâk siâ moâk dâm bo
komben. Kâmbu bo memben. Den bo
hianŋgiwen. Ewege memegande den
makbela loko yetkiwen."
21 Hain dâmbo hin magaŋep, "Ya
maktât are âmâ nanaŋânbak den
kârikŋe âlepŋeâk lokom gam yu
mandân." dâmbo
22 Yesuŋe den are nâŋgâepgât hin
magaŋep, "Konok tatâp are âmâ
hin akben. Arim âmâ puli me ito

sikum me wan me wan are oyaŋmâ luâk umburuk mandâi are yeŋgiwen. Hain akmâ âmâ nâŋgâlân lâuwâŋe togomenâ nâ olop âi ketugum manbaet. Hain akbiat âmâ himbimân aregât hâuŋe miawak giŋbiap." dâep.

23 Hain dâmbo puli me ito sikum siâ siâŋe dondâ talaŋep aregât den are dâmbo nâŋgâmbo umatŋe agep.

24 Hain akmâ kambiamŋe bâlimbo Yesuŋe ekmâ hin dâm magep, "Luâk âmbâle puli me ito sikum me wan me wan olowâkŋe Anutugât den lokom manberâm akbiâ âmâ umatŋe miawak yeŋgiwiap.

25 Akto aregât hin makbe. Soŋgo piki dâpŋânba ariwiapgât dop bo tatâp. Are âmâ luâk kotŋe siâ siâ talaŋdâp arekŋe Anutuŋe damunŋe akbiawân ain ariwerâm akmâ hainâk hâumgowiap." dâep.

26 Hain dâmbo âmâ nâŋgâm kiliŋe hin dâyi, "Niŋe himbimân âgâwiap?" dâyi.

27 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Are âmâ han yeŋeâk âgâwerâm aregât ewum hâumgomai. Anutuŋe âmâ dâp hainare mem miawakberâm aregât bo pâpkomap." dâep.

28 Hain dâmbo Petoroŋe agatmâ hin maganep, "Nâŋgât, kotŋe siâ siâ hârok hepunmâ metem nen gâŋgâlân purik katmâ malion akto manmâ gaen." dâep.

29 Hain dâmbo Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Luâk siâŋe Anutugât âi ketuguwerâm akmâ âmâ emetŋe me âmbenŋe me eminŋe gariŋe me eweŋe memeŋe, me ginbailupŋe hanâk hepun yekbiap

30 are âmâ sop uŋak ire gala aganŋmâ tângowerân. Tângore âmâ hinŋe wan me wan dondâ miawakberâp. Akto titnan sop humoân âmâ tângore dondâ sambelem âgâwiap akto manman kârikŋân manmâ âgâwiap." dâep.

Kombiâ mombiap aregât den makyeŋgiep.

31 Yesuŋe Aposololupŋe mem oloŋyekmâ hin dâm makyeŋgiep, "Maktere nâŋgâŋet. Yerusalem kipian âgâwerâm akten. Gârâmâ âgâenŋe âmâ luâk akmâ geân nâŋgât den makmâ miawakto kulemgoyi are bunŋe akberâp.

32 Roma luâkŋe menekmâ nugum mem ge katnekmâ siâ siâ akniŋmâ âmâ tâwut nuguwai.

33 Akto tâk metŋe arekŋe mem orenekmâ nugumbiâ mombian. Mondere hilâm âlâwu bo akto âmâ momoŋânba agatbian." dâep.

34 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto keiŋe nâŋgâwerâm akbiâ dâp bo akto âmâ bo nâŋgâm heŋgemgoyi.

Yesuŋe dâmbo luâk siâ dewunŋe hâreakto emet egep.

35 Yesu arimbo Yeriko kipia are tâlâguep. Hain akmâ dâp ginŋân luâk siâ dewunŋe bokbokŋe siâ puligât ulit yeŋgim talep.

36 Hain akmâ tato luâk kâmot humoŋe dâp hainâk arimbiâ keiyeŋe munŋe nâŋgâm aregât aiyeŋgumbo hin dâyi,

37 "Yesu Nasarete kipian gâtŋe togoâp."

38 dâmbiâ nâŋgâm kârikŋeâk konmâ hin dâep, "Woa, Yesu, gâ Dawidigât kâmolân gâtŋe, aregât okot nâŋgâ niŋ." dâep.

39 Hain dâmbo luâk ulik gulik ariyi arekŋe den are nâŋgâm den hepun dâm maganŋi. Hain maganŋbiâ den are koyeŋgim kârikŋeâk dondâ konmâ hin dâep, "Dawidigât kâmolân gâtŋe, aregât okot nâŋgâ niŋ." dâm kolep.

40 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâm âmâ dâwân kinmâ hin dâep, "Kewugum nâŋgâlân ganet." dâep. Hain dâmbo dewunŋe bok bokŋe arekŋe yâkgâlân gambo

41 aikom hin dâep, "Gain gain akginŋbegât nâŋgâm aregât nogondât?" dâmbo hin dâep, "O humo, dewunne hulaŋ akto emet ekbegât nâŋgân." dâep.

42 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, "Biwige nâŋgâlân katât aregât âlepŋe ek." dâmbo

43 ainâk dewunŋe hulaŋ akto emet egep. Ekmâ âmâ Yesugât haminân

arim Anutu maŋganlep. Akto luâk bikŋe are egi aregât hainâk Anutugât kotŋe mem agali.

19

Sakaioŋe agep aregât den pat.

1 Yesu Yeriko kipian arim ewangiwerâm agep.
2 Hain akto kipia ain luâk tâlâwâk siâ malep kotŋe Sakaio. Arekŋe puli meme yeŋgât luâk humo agep aregât yâkgât puli me ito sikum dondâ talaŋep.
3 Akto Sakaioŋe Yesu ekberâm agep. Ekberâm akmâ âmâ luâk tâlâwâkgât luâk hutyeŋân kinmâ gain gain akmâ ekbe dâm kâleleim agato bo agep.
4 Hain akmâ pârigim ewangiyekmâ arim lâwin siâ lokom lokom âgâm kinmâ hin nâŋgâep, “Yesu in gutmâ arimbo ekberân.”
5 Hain nâŋgâm kindo Yesuŋe ain togom dewunŋe panmâ egon ekmâ hin dâm magaŋep, “Sakaio, nâ gâŋgât emelan âgâ tatberâm nâŋgân aregât dowâk sopanmâ ge.” dâep.
6 Hain dâmbo ainâk sopanmâ gem biwiŋe heroŋe agep. Hain akmâ emetŋân oloŋmâ âgâep.
7 Oloŋmâ âgâmbo luâk hârokŋe ekmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo hin dâyi, “Gain gaingât luâk bâleŋaet emelan âgâp?” dâyi.
8 Akto Sakaioŋe Yesugât enemŋân ba kinmâ hin dâep, “Humo, nâŋgât puli me kotŋe siâ siâ are dopŋe konogâk mem potatmâ luâk umburuk mandâi are yeŋgiwian. Akto luâk âmbâle yeŋgât puli are heyeŋgim meyeŋgiân hainâk mem agatmâ emelâk konok yeŋgiân aregât hâuŋe imbât yeŋgim metewian.” dâep.
9 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Gâ Abrahamgât kâmolân gâtŋe bunŋe. Anutuŋe gala akginŋmâ damunge aktâp are nâŋgâm ektân.
10 Akto nâ luâk akmâ gem miawakmâ luâk bâleŋande hilip yeŋguwâigât meyekmâ himbimgât pat katyekberâm aregât geân.” dâep.

Luâk kotdâŋe puli geârâk konok konok yeŋgim ariep aregât den ginŋe.

11 Yesu olowâk arimbiâ Yerusalem kipia are tâlâgumbo âmâ denŋe nâŋgâyiŋe hin dâyi, “Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât sopŋe tâlâguâp.” dâyi.
12 Hain dâmbiâ aregât Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk kotdâ siâŋe luâk kotdâ siâgâlân ariwerâm âmâ ikiŋaet hin nâŋgâep, “Damunyeŋe katnekbiap aregât arim benŋe togowian.” hain nâŋgâep.
13 Akto ariwerâm âmâ hoŋ bawalupŋe bât bip bip hârok yeŋgondo togombiâ puli koaŋe humo konok konok yeŋgim hin dâm makyeŋgiep, “Puli irekŋe âi ketugum puli mem sambe ketugumbiâ hâmbâi purik katmâ togom ekbian.” dâep.
14 Hain dâm kâlewângen arimbo luâk âmbâle bikŋande hâkâŋ akmâ âmâ luâk hoŋ bawa siâ huŋgun aŋbiâ luâk kotdâ aregâlân arim hin maganep, “Gâŋe damun nenŋe bo manbiat dâmbiâ aregât togoân.”
15 Hain dâmbo yâkgât luâk kotdâ arekŋe hân damunŋe malâkgât kato purik katmâ togoep. Togom âmâ hoŋ bawalupŋe puli yeŋgiep are yeŋgondo gembiâ hin dâm makyeŋgiep, “Puli yeŋgiân arekŋe âi ketugumbiâ amon miawagep?” dâep.
16 Hain dâmbo hoŋ bawa siâŋe hin dâep, “Luâk kotdâ, gâŋe puli konok niŋen arekŋe âi ketugure puli koaŋe 10 hain miawagep.”
17 dâmbo hin dâep, “Âlepŋe hoŋ bawane kotŋe siâ siâ âiŋe âlepŋeâk ketuguengât nâŋe kipia bât bip bip hârok are yeŋgât damun kat gektere manbiat.”
18 Hain dâmbo benŋe hoŋ bawa siâŋe gam hin dâep, “Luâk kotdâ, gâŋe puli koaŋe konok niŋen arekŋe âi ketugure koaŋe momerâk miawagep.” dâmbo
19 hin dâep, “Âlepŋe arim âmâ kipia momerâk are yeŋgât damun manben.”
20 Hain dâmbo benŋe hoŋ bawa siâŋe âmâ gam hin dâep, “Gâŋe

puli koaŋe konok ire niŋen a ainâk sâŋgumnande katipkom katere tatmap.
21 Gâ luâk heŋgân gugak kotŋe siâ siâ bo mem oloŋmenâ âmâ bikŋande mem miawakmai are yeŋgât memberâm aregât ukenŋe akmat. Akto gugak âi bo kâmetmat. Bikŋande âi kalam ketugumbiâ bunŋe miawakto memberâm aregâlâk mârum tatmat. Hain akmat aregât puli niŋen ire heambukbop dâm sâŋgumnande katipkom katere tatmap." dâep.
22 Hain dâmbo hin dâep, "Gâmâ hoŋ bawa bâleŋe dondâ. Gugak den maktât aregât keige mem miawakbe. Nunak kotŋe siâ siâ bo mem oloŋdere âmâ bikŋande mem miawakbiâ are membe dâman. Akto nunak are bo kâmetmâ bikŋande kâmetbiâ bunŋe miawakto âmâ nembe dâman a nâŋgât.
23 Keine hain nâŋgâm puli giŋân are luâk yeŋgâlân kalen dâine âi ketugumbiâ sambelembo membom ina gâŋe are bo agen." dâep.
24 Hain dâm magaŋmâ luâk âmbâle kili are hin makyeŋgiep, "Puli waŋân are bâtŋânba mem âgâ luâk 10 mendâp are waŋŋet." dâmbo
25 hin dâyi, "Hain bo. Yâk emelâk 10 mendâp aten." dâyi.
26 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâ kotŋe siâ siâ talaŋdâp are mem humo ketugumbo are âmâ purik katmâ waŋbian. Akto luâk siâ kotŋe siâ siâ talaŋbiap are biwiŋande bo lokom manbiap are âmâ keŋgoŋmâ membian. Mendere yân manbiap.
27 Akto gasalupnande nâŋgâ yâkgât luâk kotdânenŋe bo malâk dâm magi yâk meyekmâ nâŋgâlân gambiâ yektere yeŋgumbiâ moŋet." dâep.

Yesuŋe Yerusalem kipian âgâm ariep.

28 Yesuŋe den are makmâ metem luâk âmbâle kâmot humo are hepun yekmâ Yerusalem kipian âgâwerâm ariep.
29 Arim Oliwa gimbâŋân âgâm âmâ Betepage akto Betania kipia lâuwâ are talewân ariep. Arim Aposolo lâuwâ hin dâm huŋgun yetkiep,
30 "Kipia indâre tatâp ain ariet. Arim âmâ doŋgi kâmŋe siâ luâkŋe kakŋân bo tatmai are tâkŋe hikombiâ kindâp are mem miawakberat. Mem miawakmâ hulaŋmâ mem oloŋmâ togoet.
31 Hulaŋbela âmâ luâk siâŋe, "Wangât hulaŋdat?" dâm aiyetkumbo âmâ hin dâm magaŋberat, Humoŋe iregât maktâp. dâwerat." dâm huŋgun yetkiep.
32 Hain dâm makmâ metembo Aposolologâtŋe lâuwâ arekŋe arim gain dâm makyetkiep hainâk mem miawagiat.
33 Mem miawakmâ doŋgi kâmŋe are hulaŋbela amboŋande dâyi, "Niŋande makto hulaŋdat." dâmbiâ
34 hin dâyiat, "Humoŋe iregât dâmbo togoet." dâyiat.
35 Hain dâm Yesugâlân mem togombela bâlâpŋaet hâk pekeŋe kâlep are oloŋmâ doŋgi kakŋân kali. Katbiâ Yesuŋe âgâ talep.
36 Katbiâ âgâmbo luâk âmbâle dondâŋe hâk pekeyeŋe oloŋmâ dâwân mem melalakom dâp watmâ leŋgaim arimbiâ hamiyeŋân doŋgi kakŋân watyekmâ ariep.
37 Arim Oliwa gimbâŋe ewangim gembo âmâ luâk âmbâle kâmot humo Yesu olop manmini arekŋe Yesuŋe kulem siâ siâ ketugumbo ekmâ gayi aregât nâŋgâm âmâ heroŋe akmâ Anutugât kotŋe mem agatmâ âmâ Yesugât hin dâyi,
38 "Luâk kembunenŋe Kembugât laugât togoâp yâk mepaiŋe mene. Egon himbimân biwi sânduk humo miawaktâp. Dâ egon egâliaŋ gogâleaŋ miawaktâp." dâyi.
39 Hain dâmbiâ Parisaio konok konok hutyeŋân kili arekŋe hin dâm magaŋi, "Tiksa, gâŋgât maktâi are sami den makyeŋgimenâ den yoŋâk kinmâ den hepunŋet." dâyi.
40 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Makyeŋgire nâŋgâŋet. Den hepunbiâ

âmâ kât irekŋe yâk yeŋgât dumyeŋân kinmâ heroŋe maroŋe akbai.” dâep.

Yesuŋe Yerusalem kipia ekmâ okotŋe nâŋgâm indiep.

41 Akto Yesuŋe Yerusalem kipia ginŋân arim tatmâ âmâ ekmâ biwiŋe umatŋe akto indem hin dâep,
42 “Yae, kipia ambolupŋe, âlepŋân manberâm aregât dâpŋe emelâk miawagep are egi. Are hinŋe miawaktâp ina dewunyeŋe boktâpgât bo ekmâ nâŋgâi.
43 Sop siân ain gasalupyeŋande kipiayeŋe awam mewam ketugum dâp tigi yeŋgiwai. Tigi yeŋgim âmâ watyekbiâ bo akbai.
44 Bo akbiâ âmâ âmben nananŋlupyeŋe akto âiângen me kipiangen hârogâk hilip yeŋgum itiŋ gulam ketugu yekmâ yeŋgum om meteyekbiâ kawum yeŋeâk kinbiap. Amâ Anutuŋe togom meyekbiap aregât sopŋe hâkâŋ agigât.” hain dâep.
45 Den are makmâ metem sumbe emetŋân âgâep. Âgâm âmâ kotŋe siâ siâ aŋgi goaŋgi akmâ tatbiâ yekmâ kuk akmâ watyekmâ hin dâm makyeŋgiep,
46 “Anutugât dennŋande hin dâep, “Anutugât emet amâ Anutu olop den makbaigât opmân.” Den hain tatâp ina yeŋe akbiâ âmâ luâk kâmburâ yeŋgât emet hainare aktâp.” dâep.
47 Akto hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân âgâm den potatmâ yeŋgim malep. Hain akmâ mando sumbe kat kat luâk aregât damun akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto humomolupyeŋe hârokŋe Yesu kondenŋe bo agâk dâm aregât den maganŋgi goaŋgi agi.
48 Hain akbiâ luâk âmbâle yânŋe bikŋande âmâ denŋe nâŋgâmbiâ âlepŋe dondâ akmap aregât nâŋgâmbi umatŋe akto hepuli.

20

Parisaioŋe aikombiâ Yesuŋe ikiŋaet keiŋe bo makyeŋgiep.

1 Hilâm siân Yesuŋe sumbe emetŋân kinmâ ikiŋe den pat âlepŋe dâm potatmâ yeŋgimbo âmâ sumbe kat kat luâk kautŋe Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto humomolupyeŋande yâkgâlân togom hin dâm aikoyi,
2 “Makmenâ nâŋgâne. Kulem hinare akmat are niŋaet kârikŋân kinmâ akmat? Niŋande hain akben dâm kârikŋe giŋepgât akmat?” dâmbiâ
3 hin makyeŋgiep, “Akto nâkâ aiyeŋguwe.
4 Yohaneŋe meyekmâ tuân katyegep aregât keiŋe gain gain? Anutuŋe dâmbo agep me luâk yânŋande makbiâ agep aregât makbiâ nâŋgâwe.” dâep.
5 Hain dâmbo yeŋeak hin dâm maganŋgi goaŋgi agi, “Anutuŋe dâep hain dâenŋe âmâ dâwerâp, “Dâ wangât dennŋe bo nâŋgâm lokoyi?”
6 Gârâmâ nennŋe, “Luâk yânŋande tângoyi.” dâenŋe luâk âmbâle Yohaneŋe Anutugât den maknengiminep dâm aregât kâtŋe mem nenguwâi.”
7 Hain dâm maganŋgi goaŋgi akmâ benŋe Yesu hin dâm maganŋi, “O Yohanegât keiŋe bo nâŋgâen.” dâyi.
8 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Akto nâkai hainâk niŋaet kârikŋân kinmâ kulem hin are akman aregât keiŋe bo makyeŋgiwerân.” dâep.

Luâk bâleŋande kalam damunŋe akmâ tali aregât den umatŋe.

9 Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe tâk waiŋ aregât âi kâmelep. Kâmetmâ damun katyekmâ hân siângen arim sop kâlep malep.
10 Akto bunŋe miawaktâp me bo aregât sop tâlâgumbo hoŋ bawaŋe siâ bunŋe bikŋe meâk dâm aregât huŋgun aŋdo damun yeŋgâlân togombo kom watbiâ yânâk purik kalep.
11 Purik kato amboŋande kârikŋe akmâ hoŋ bawaŋe siâ huŋgun aŋdo hainâk arim damun yeŋgâlân togombo kom watbiâ âmâ yânâk purik kalep.

12 Purik kato amboŋande hoŋ
bawa âlâwuŋe are huŋgun aŋdo
yâk yeŋgâlân togombo hâk hilâlâm
waŋmâ kom watbiâ purik kalep.
13 Purik kato amboŋande, “Gain
gain akbe?” dâm hin nâŋgâm dâep,
“Nune nanne okotne nâŋgaŋman are
huŋgun aŋdere arimbo yâkgât den
lokom sot âlem yendâp are bikŋe
waŋbiâ mem togowiap mon?” dâep.
14 Hain dâm huŋgun aŋdo yâk
yeŋgâlân togombo âmâ damunlupŋande
magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “O,
yâkŋe âmâ âi ire amboŋe akbiap
haingât kondenŋe âi ire nengât
akbiap.” dâyi.
15 Hain dâm watmâ hewukŋângen
panbiâ gembo aregen kombiâ moep.
Mondo arekŋeak âi amboŋande gain
gain akyeŋgiwiap?
16 Aregât maktere nâŋgâŋet. Am-
boŋande togom âi damunlupŋe
hainâk yeŋgum damun aŋgâ katyek-
biap.” dâmbo hin dâyi, “Bo. Hain akto
ârândâŋ bo aktâp.” dâyi.
17 Hain dâmbiâ Yesuŋe tâŋâk yekmâ
hin dâep, “Ye pâpkoâi. Anutuŋe hain
akmap aregât makyeŋgimbo kulem-
goyi are hin, “Emet ketuguwerâm
âmâ tetembeŋe ekmâ bâleŋe dâm
hepuli are tetembeŋe kârikŋe aregât
dopŋe aktâp.”
18 Den are bunŋe akto luâk siâŋe
tetembeŋe are kâwutmâ hilipkowiap.
Akto tetembeŋe arekŋe kâwulakmâ ge
kondo mombiap.” dâep.

19 Akto Yesuŋe Mosegât den kârikŋe
makmâ kepigi akto yâk yeŋgât
keiyeŋe nâŋgâm den ginŋe are dop
yeŋgum makyeŋgimbo nâŋgâm bi-
wiyeŋe bâlimbo ainâk kala busiân
katne dâm agi. Hain akberâm agi
arekŋe luâk âmbâle kâmot humo are
yeŋgât hamep akmâ hepuli.
20 Hepunmâ hin dâyi, “Hâmbâi
Yesuŋe den makmâ hilip kombo
âmâ kiapgâlân mem ariwaen.” dâm
aregât damun aganji. Hain akmâ
luâk konok konok meyekmâ hin dâm
makyeŋgiyi, “Yesu yoŋâk hiaŋgim
aikombiâ den makmâ hilip kombo
aregât kiapgâlân mem arim kom-
baen.” hain dâm huŋgun yeŋgiyi.
21 Huŋgun yeŋgimbiâ Yesugâlân to-
gom lau tu hin dâm magaŋi, “Luâk
humo, keige nâŋgâen. Den makmat
are bunŋe âlepŋe. Akto luâk kotdâ are
yeŋgât bo hamep akmâ kinmâ Anu-
tugât dâp bunŋânâk maknengimat.
22 Aregât makmenâ nâŋgâne. Roma
luâk kotdâ yeŋgât puli katenŋe
ârândâŋ akmap me bo?” dâyi.
23 Hain dâmbiâ hiaŋgigât keiŋe bi-
wiyeŋân ekmâ nâŋgâm hin dâep,
24 “Puli koaŋe mem hekat niŋbiâ
ekbe.” dâmbo mem hekalaŋbiâ hin
dâep, “Ire ekŋet. Niŋaet otneŋe katbiâ
tatâp?”
25 dâmbo dâyi, “Roma luâk
kotdâgât otneŋe tatâp.” dâmbiâ
hin makyeŋgiep, “Roma luâk kotdâ
yeŋgât pat are âmâ luâk kotdâ waŋbi.
Dâ Anutugât pat are âmâ Anutu
waŋbi.” dâep.
26 Hain dâmbo denŋe are nâŋgâmbiâ
humo akto luâk âmbâle dondâ kiligât
gain gain aknerâm ewum pâpkoyi.

Momoŋânba agatmâ âmâ aŋelo yeŋgât dop akbaen.

27 Akto Sadukaio luâk bikŋande
Yesugâlân togoyi. Sadukaio yâkŋe
âmâ momoŋânba agatbaengât dopŋe
bo tatâp dâm mali. Bo kârikŋe hain
nâŋgâm mali. Akto Yesugâlân togom
hin dâm magaŋi,
28 “Luâk humo, Moseŋe den kârikŋe
siâ hin dâm kulemgoep are tatâp.
Luâk siâŋe âmbâle siâ mendo manmâ
luâk are mondo âmâ emiŋande kam-
but mendo nanaŋ membiap are âmâ
teuŋaet pat akbiap. Den kârikŋe hain
tatâp aregât den pat siâ maktenŋe
nâŋgâ.
29 Emelâk emi teu nâmbulân lâuwâ
manmâ teuyeŋande âmbâle mem
nanaŋ bâlâk manmâ moep.
30 Mondo emiŋande kambut areâk
mem yâkâ hainâk nanaŋ bâlâk
manmâ moep.
31 Mondo benŋe emiŋe siâŋe kam-
but areâk mem yâkâ hainâk nanaŋ
bâlâk manmâ moep. Hainâk akmâ

manmâ gam âmâ emi teu nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok areâk mem nanaŋ bâlâk manmâ mom meteyi.
32 Hain akmâ mom metembiâ âmbâle kambut are bâiŋângen moep.
33 Akto luâk nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok areâk meyi aregât hâmbâi momoŋânba agatbaiân âmbâle are niŋaet pat akbiap?" dâyi.
34 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, "Uŋak âmâ âmbâle aŋgi goaŋgi akmâ mandâi.
35-36 Dâ titnan sop humoân âmâ Anutuŋe nâŋgâmbo âmâ dop konogâk manmâ âgâwai. Anutuŋe makyeŋgimbo momoŋânba agatbai. Agatmâ aŋelo yeŋgât dop hainare akbai. Haingât luâk âmbâle aŋgi goaŋgi akbaigât dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe. Akto ain âmâ Anutuŋe dâmbo lâuwâŋe bo mombai.
37 Akto momoŋânba agatbai aregât Moseŋe den kulemgoep are hin tatâp. Lâwin keiŋân kâlâp punduŋ katmâ oep aregât kulem âmâ luâk âmbâle hârokŋe moyi aregât Anutuŋe den siâ hin kalep, "Nâmâ Abraham Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât damun." Den hain dâm kulemgoep tatâp aregât keiŋe hin.
38 Anutu hâk heambuk are damunyeŋe akmap, akto luâk golâ manmai are yeŋgât damunyeŋe akmap aregât Abraham, Isaka, akto Yakobo, âmâ golâ mandâi."
39 Yesuŋe hain dâm makyeŋgimbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi bikŋande hin dâyi, "Luâk humo âlepŋe maktât." dâyi.
40 Hain dâm siâkâ aikowerâm akmâ nâŋgâmbiâ umatŋe akto hepuli.

41-43 Hain gârâmâ Yesuŋe den hin dâm makyeŋgiep, "Dawidiŋe kep keŋgugât kulem hin kulemgoep,

> Anutuŋe nâŋgât Humone are hin maganŋep, "Gâ bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat." dâep.

Hain gârâmâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gem damun nenŋe akbiap are Dawidigât hakuŋe dâmai hain bo.
44 Dawidiŋe humoŋaet nâŋgâm nâŋgât Humone, hain dâm kolep aregât yeŋe âmâ gain gain akmâ Dawidigât tepŋân gâtŋe dâmai?" dâep.
45 Den are makmâ metem purik dâm luâklupŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle kili arekŋe hin nâŋgâyi,
46 "Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmâ manmai dop hain bo manbi. Yâkŋe âmâ hâk pekeŋe kâlep are kulem melem are luguakmâ dâp arim luâk âmbâle yekmâ heroŋe aknengiŋet dâm aregâlâk nâŋgâmai. Akto den emetŋân âgâm luâk hutyeŋân tatmâ âmâ luâk humomo yeŋgât welam pat dâm yeŋgiyi ainâk nenŋe soŋ tatne dâm aregât akmai.
47 Akto âmbâle kambut yâk yeŋgât kotŋe siâ siâ meyeŋgimai. Akto luâk âmbâleŋe nenekbiâ humo agâk dâm aregât miapŋân kinmâ Anutu maganŋberâm kinmai. Luâk hain arekŋe aregât dosa dondâ memai. Aregât ye yâk yeŋgât dop bo akmâ manbi." dâep.

21

Âmbâle kambut umburuk siâŋe Anutugât pat dâm puli kalep.

1 Hain dâm sumbe kat kat emetŋân tatmâ Yesuŋe dewunŋe panmâ yekto puli siâ siâ humo tatyeŋgiep arekŋe Anutugât pat dâm puli katbiâ gembo yegep.
2 Katmâ arimbiâ âmbâle kambut siâŋe ikiŋe puli gilâm lâuwâk kato giep.
3 Kato gembo Yesuŋe ekmâ Aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Bundâk makyeŋgiwe. Âmbâle kambut ire umburuk mamburuk manmap irekŋe puli gilâmŋe lâuwâk katâp irekŋe âmâ puli humo katâi are hârok ewangi yektâp.
4 Puli humo tatyeŋgiâp arekŋe âmâ oyaŋmâ bikŋeâk mem ga katâi. Dâ âmbâle kambut ire âmâ hain bo. Yâk âmâ puli gilâmŋe lâuwâk talaŋdâp

are hârok katmâ âmâ yân manberâp.” dâep.

Sumbe emetŋe patakom hilipkowai aregât magep.

5 Hain dâmbo Yesugât kâmot bikŋande sumbe emetŋaet hin dâyi, “Emet iregât ambolupŋande Anutugât opmân aregât dâm kotŋe siâ siâ katbiâ humomoŋe are mem sumbe emetŋe ketuguyi.” dâyi.

6 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Opmân yu ektâi ire hâmbâi togom hârem gagaim itiŋ gulam ketuguwai.” dâmbo

7 hin dâyi, “Luâk Humo, den yu maktât ire âmâ sop amuten miawakbiap? Akto sop are tâlâgumbo âmâ kulem gain gain hinare miawakbiap?” dâyi.

8 Hain dâmbiâ hin magep, “Bikŋande oloŋyekbiâ han gulip akbâigât keiŋe makmâ miawaktere biwiyeŋân katmâ manbi. Keiŋe hin. Luâk dondâŋe togom nâŋgât kolân agonakmâ, “Nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân.” hain dâwai. Akto bikŋande âmâ, “Sop tâlâguâp.” hain dâwai. Gârâmâ ye luâk hainare yeŋgâlân bo dewatiwi.

9 Akto bugâ hanâk hanâk miawakto aguwai aregât den pat akbai are âmâ nâŋgâm ain bo hamewakbi. Are soŋ miawakbiapgât Anutuŋe magep. Dâ dowâk bo miawakbiap.” dâep.

10 Hain dâm den dewatim hin dâep, “Hângât luâk kotdâŋe makbiâ tembe lokolupyeŋande hân siâgât amboŋe yeŋguwai.

11 Akto mop humo miawakbiap. Akto wan me wan bâleŋe miawak yeŋgiwiap. Akto wâriŋ humo ain membiap. Akto wan me wan hamepŋe olowâkŋe miawakyeŋgiwiap. Akto sop ain kulem bâleŋe aregât emelâk bo egion dâwai, hain arekŋe himbimân miawakto ekbai.

Biwiyeŋande Yesugâlân hokatmâ manbai arekŋe âmâ Anutugât pat akbai.

12 Hainare bo miawakto âmâ âi keiŋe katmâ meyekmâ yeŋgum wat yekmâ mem siâ siâ ketugu yekbai. Akto ye nâŋgât kotne mem manmai aregât yâkŋe denân kat yekmâ kala busi kâlegen kat yekbai. Luâk humo akto kiap are yeŋgâlân meyekmâ ariwai.

13 Hain akyeŋgimbiâ âmâ nâŋgât den pat âlepŋe aregât keiŋe makmâ miawakbiâ nâŋgâwai.

14 Akto are yeŋgâlân kinmâ âmâ den gain gain maktere ârândâŋ akbiap aregât nâŋgâm bo hanokoakmâ umale akbi.

15 Nâŋe nunak memeŋe akyeŋgire lauyeŋe owâiŋe akto den makbai amâ gasalupyeŋande denyeŋe are mem ge katberâm ewum hâumgowai.

16 Akto sop ain ewe memelupyeŋe me emi teulupyeŋe tâulupyeŋe akto galalupyeŋe yâkŋeak gasa akyeŋgim meyekmâ yeŋgumbiâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋande mombai.

17 Akto sop ain âmâ ye nâŋgât kotnaet akmâ manmai aregât yeŋgât nâŋgâm bâli yeŋgim luâk kâmot humoŋe gasa akyeŋgim manmâ âgâwai.

18 Siâ me siâ hain akyeŋgimbiâ nâŋe tânyeŋgure kautyeŋe dumutŋe siâ bo gulip akbiap.

19 Aregât kârikŋe kinmâ âmâ bo hâkâŋ akbiâ manmanyeŋe bunŋe miawakyeŋgiwiâp.

Yerusalem kipia mem bâliwai aregât Yesuŋe magep.

20 Akto gasalupyeŋe yeŋgât tembe loko kâmotŋe kâmotŋe togom Yerusalem kipia ire awam ketugumbiâ âmâ yekmâ hin dâwai, “Hilip nengumbiâ kipia kawum akberâm aktâp.” hain dâwai.

21 Akto sop ain âmâ Yudaia hân ambolupŋe kipiayeŋe hepunmâ hewukŋângen pârigim heambukmâ ariwai. Akto Yerusalem kipia kâlegen manbai yâkâ hainâk pârigim ariwai. Akto kipia ginŋângen manbai arekŋe wan me wan memberâm purik katmâ kipian bo gawai.

22 Sop ain dosa membai aregât emelâk kulemgoyi are Anutuŋe

bunŋe agâk dâm dosa aregât hâuŋe yeŋgiwiap.
23 Yai, âmbâle tepdâ me nanaŋ nam yeŋgim tatbai arekŋe gain gain akbai? Yâk ariwerâm hâk hilâlâm nâŋgâm umatŋe akmâ ewum hâumgowai. Hain akbai aregât hâuŋe âmâ Anutuŋe purikŋe yeŋgimbo hân ambolupŋande yae dâm agatmâ sopanmâ hâk hilâlâm nâŋgâm manbai.
24 Are tembe lokoŋe bikŋe oloŋ yekmâ hânŋe hânŋe meyekmâ arimbiâ hoŋ bawalupyeŋe akmâ manbai. Ain âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai arekŋe gasa akyeŋgim Yerusalem kipia itiŋ gulam ketuguwai. Ketugumbiâ kawum akto âmâ manmâ âgâmbiâ âmâ Anutuŋe hin dâwiap, “Nâŋgât bo nâŋgâ niŋmai are yeŋgât sop bo aktâp.” dâwiawân ain hilip aguwai.
25 Akto siân âmâ dewutâ hilâmgât akto hândâkgât me pituŋ me hân akto haru bâliwiapgât kulem keiŋe keiŋe miawakto ekbai. Ekmâ âmâ luâk âmbâle hârokŋe biwiyeŋe agatbiap.
26 Akto dewutâ me pituŋ arekŋe duwuŋ akmâ kotŋe hanâk hanâk bam gutbai. Hain akbiâ kulem are ekmâ hamewakmâ hin dâwai, “Gain gain akne? Yâgâten arim heambukne?” dâmbiâ okotyeŋân tuk tuk erâmbo âmâ biwiyeŋe gulip akbiap.
27 Hain akbiâ pagaleŋe pakpak dâmbo âmâ luâk akmâ geân nâ kârikŋe akmâ hamandat kulewoŋwoŋ kakŋânba gere âmâ nekbai.
28 Kulem hain miawakto ekmâ dewunyeŋe egon panmâ ekmâ hin dâwai, “O nen bâleŋânba mem oloŋ nenekberâm geâp.” dâwai.” dâep.
29 Yesuŋe hain dâm den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye hâpugât keiŋe ya nâŋgâmai are.
30 Hâpu tataŋgaiŋe gagai akto aregât hin dâmai, “O imâ dewutâ komberâm aktâp.” dâmai.
31 Hainâk kulem hainare miawakto ekmâ âmâ hin dâwi, “Emelâk humo miawakmâ nen olop mando Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât sop tâlâguâp.” hain dâwi.
32 Den ire maktere nâŋgâm biwiyeŋân katŋet. Luâk kâmot yu tatâi irekŋe bo mom golâ manbiâk hainare miawakto ekbai.
33 Himbim hân haru kârikŋe yembiap dâmai are hârok gulip aguwiap. Dâ nâŋgât den yu maktân ire âmâ kârikŋe akmâ yem âgâwiap. Gulip akbiapgât dop bo tatâp.” dâep.

Yesuŋe Aposololupŋe makyeŋgim, “Biwi golâ manbi.” dâep.

34-35 Akto Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Iren hânân kotŋe siâ siâ keiŋe keiŋe mem aregâlâk nâŋgâwâigât biwi golâ manŋet. Akto tu kârikŋe nembiâ wâtyeŋe bo akto nâŋgât nelâm yeŋgiwopgât aregât âkâ hainâk biwi golâ manŋet. Wangât? Hingât. Nâŋe dowâk miawakmâ togowian ain âmâ luâk hârokŋe dosayeŋaet hâuŋe membai. Bo nâŋgâm pâlâmŋe manbiâ hami komŋe sân sânâk meyekmap dop hainâk togowian.
36 Anutugât den konok lokom manmâ biwiyeŋe yâkgâlân kârikŋe tatbiâp aregât nâŋgâm hokboâk hokboâk Anutu ulilaŋmâ biwi golâ manmâ âgâmbiâ kulem hainare miawakbiap. Hain akmâ manbiâ nâ miawakmâ kinbian ain bo aŋun aŋgiwai.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgiep.
37 Akto hilâm ârândâŋ sumbe emetŋân âgâm kinmâ den potatmâ makyeŋgim malep. Hain akmâ manmâ âmâ emet dâgâmbo âmâ Oliwa gimbâŋân âgâm ain tatminep.
38 Hain akminepgât emet hauŋdo luâk âmbâle hamepŋe olowâkŋe denŋe nâŋgâwerâm sumbe emetŋân âgâm mendugum lâmgoyi.

22

Yudasiŋe Yesu membian dâm makyeŋgiep.

1 Akto hombaŋ siâ aregât kotŋe Pasowa dâmini ain sot bo kaulemap omini are tâlâguep.
2 Akto sop ain sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ

kepigi yâkŋe luâk âmbâle dondâ are yeŋgât nâŋgâm hamep akmâ aregât Yesu gain gain agaŋdenŋe moâk dâm magaŋgi goaŋgi agi. Hain akmâ dâpgât undâgâtmâ mali.

3 Hain akmâ manbiâ Niambiŋe Aposolo siâ Karioto kipian gâtŋe kotŋe Yudasi are kautŋân mendo
4 sumbe kat kat luâk are yeŋgât damunlupyeŋe akto tembe loko kautŋe arekŋe magaŋgi goaŋgi akmâ, “Yesu gain gain aktenŋe koŋet.” dâmbiâ Yudasiŋe arim aregât keiŋe makyeŋgiep.
5 Den makyeŋgimbo biwiyeŋe âlepŋe akto puli waŋberâm agi.
6 Hain akbiâ denyeŋe are lokom luâk âmbâleŋe aregât keiŋe nâŋgâwâi dâm aregât yoŋâgângen mem miawakmâ âmâ kombai aregât ekmâ watmâ malep.

7 Akto hombaŋ are miawakto hilâm siân lama gâim om nemberâm agi ain
8 âmâ Yesuŋe Petoro akto Yohane hin dâm makyetkim huŋgun yetkiep, “Yet arim âmâ hombaŋ Pasowa aregât lama gâim âmâ om lâm nengum tatbela togoenŋe nemberen.” dâep.
9 Hain dâmbo hin dâm aikoyiat, “Emet wanân gâim om lâm yeŋguweret?” dâmbela
10 hin dâep, “Kipian âgâm âmâ luâk siâŋe asap lokoakmâ arimbo ekmâ âmâ are haminân watmâ arimbela emelan kewugu yelekmâ âgâmbo âgâwerat.
11 Âgâm emet amboŋe mem miawakmâ hin dâm magaŋberat, “Luâk humonetŋande gâŋgât hin dâm maktâp. Emet kâleŋe gain hinan luâklupne olop Pasowagât pat om nemberen?
12 Hain dâm maknetkiâp.” dâm magaŋbela emet kâleŋe humo siâ mem âlepŋe dondâ ketuguyi are hekat yetkimbo âmâ âgâm sot wan om lâm nenguwerat.” dâep.
13 Hain dâm huŋgun yetkimbo ariyiat. Arim magep hainâk mem miawakmâ magaŋbela emet are hekat yetkimbo siâ siâgât magep hainâk hainâk mem heŋgemgoyiat.

Yesuŋe Aposololupŋe olop sot neyi.

14 Mem heŋgemgombela kindo sop akto âmâ aposololupŋe olop penâyetkimbiâ sot neyi.
15 Nem tatbiâ âmâ hin dâm makyeŋgiep, “Nugumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâwerângât sop tâlâguâpgât ye olop sot ire nemberengât ukenŋe nâŋgân.
16 Akto maktere nâŋgâŋet. Nâ hinŋe ye olop sot yu nenden hainâk lâuwâŋe bo nembian arekŋe maleine bunewâk Anutuŋe damunyeŋe akberâm keiŋe katbiap âmâ lâuwâŋe nembian.” dâep.
17 Hain dâm waiŋ are nemberâm hâpurâ mem Anutu maŋganmâ mepaiŋe mem hin makyeŋgiep, “Ire mem potatmâ neŋet.
18 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Nâ hinŋe waiŋ tu ire bo nem mandere Anutuŋe bâin dâm damunyeŋe akberâm keiŋe kato âmâ tu irakŋe nembian.” dâep.
19 Hain dâm sot siâ mem Anutu maŋganmâ mepaiŋe mem munditmâ Aposololupŋe yeŋgiep. Yeŋgim hin dâm makyeŋgiep, “Imâ nâŋgât sunumnaet dop. Nâŋgât pat nelâm yeŋgiwopgât sot ire nem manmâ âgâwi.” dâep.
20 Hain dâmbo nembiâ bo akto waiŋ hâpurâ siâ mem hin makyeŋgiep, “Waiŋ irekŋe Anutugât dâp irakŋe miawakto dosayeŋe hepun yeŋgiwiap aregât nugumbiâ gilâmne gewiap aregât dopŋe aktâp. Are yeŋgât pat dâm makmâ hâreân aregât mem neŋet.
21 Akto den siâ ire maktere nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe nâŋgât nâŋgâm bâli niŋmâ moâk dâm gasalupne makyeŋgimbo menekmâ nuguwai.
22 Aregât Anutuŋe hin dâm makniŋep, “Dâp hainâk arim manbiat.” hain dâm huŋgun niŋdo aregât dâp hainâk arim mombian. Are âmâ nugumbiâ mombiangât luâk siâŋe heniŋmâ dâp hainâk oloŋnekmâ

ariwiap aregât dosa umatŋe bâleŋe membiap.” dâep.
23 Hain dâmbo hin dâyi, “Nengâlân gâtŋe niŋande akbiap?” dâm magaŋgi goaŋgi agi.

Aposololupŋande papalakmâ den magaŋi.

24 Akto Aposololupŋande magaŋgi goaŋgi akmâ papalakmâ hin dâyi, “Nengâlân gâtŋe niŋande humonenŋe mandâp?” dâmbiâ
25 hin dâm makyeŋgiep, “Hân siâ siâ yâk yeŋgât luâk humo yâkŋe âmâ hoŋ bawalupŋe meyekto hoŋ bawa agaŋmai akto hoŋ bawa arekŋe luâk aŋgâŋe luâk humo yeŋgonmâ kotyeŋe mem agatmai.
26 Dâ yeŋe âmâ hângât luâk kembu are yeŋgât agak meme hain bo akbi. Gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe humo akbian dâm âmâ gegeŋe manbiâp. Akto Anutuŋe nekmâ luâk humo dâwiap dâm manmâ âmâ ye hârok yeŋgât hoŋ bawa akyeŋgiwiâp.
27 Akto luâk siâŋe sot om katyeŋgim tân yeŋgumap are âmâ luâk yânŋe dâmai. Dâ luâk siâ âi bo mem yân tato hoŋ bawaŋande sot om kalaŋdo nemap aregât âmâ luâk humo dâmai. Gârâmâ ye hain bo akbi. Aregât nâkai hain nâŋgâm hoŋ bawa akyeŋgim tân yeŋgum malân.
28 Akto nâ hâk hilâlâm kakŋân manmâ gan amâ yeŋe bo hepun nekbiâ biwiyeŋe nâŋgâlânâk kindo olowâk manmâ gayion.
29 Hain akbiâ aregât Ewenande damunyeŋe kat negep hainâk nâŋe âmâ damunyeŋe dâm katyekbian.
30 Hâmbâi lâuwâŋe miawakmâ gere âmâ olowâk manmâ nembaen aregât pat kat yeŋgiân. Akto ain âmâ luâk kotdâ yeŋgât tat talân tatmâ Israe luâk kâmot keiân lâuwâ tatbai are yeŋgât den makmâ hâre yeŋgiwai aregât pat katyeŋgiân.” hain dâep.

Yesuŋe Petoro magaŋep.

31 Yesuŋe hain dâm Petoro hin dâm magaŋep, “Simoŋ, Simoŋ, matuk helekŋe are mem pipikoenŋe tuŋe iŋgoen gembo helekŋe are mem pandenŋe arimap dop hainâk Niambiŋe keige ekberâm aregât aktâp.
32 Niambiŋe hain dâmbo nâŋe âmâ biwige bâliwop dâm gâŋgât Ewene ulilaŋdân. Ulilaŋdere aregât ulik gulik nâŋgât hâkâŋ akmâ haminân biwigande nâŋgâ niŋmâ âmâ galalupge are tân yeŋguwiat.” dâep.
33 Hain dâmbo Petoroŋe hin dâep, “Humo, gâ kala busi kâlegen kat gekbiâ tatbiat me bugâ mem mombiat âmâ nâ gâ bo hepun gekbian. Nâkâ hainâk akbian.” dâmbo
34 hin dâm magaŋep, “Petoro maktere nâŋgâ. Gokorok bo indemboân gâŋe nâŋgâ yâkgât bo nâŋgaŋman dâm muneŋ akmenâ sop âlâwu akbiap.” dâep.
35 Hain dâm benŋe luâklupŋe hinâk makyeŋgiep, “Emelâk puli bo ito bo kei pekeŋe bo, hain huŋgun yeŋgire arim umburuk akmâ mali me bo?” dâmbo hin dâyi, “Nen umburuk bo malion.” dâmbiâ
36-37 hin makyeŋgiep, “Nâŋgât den kulemgoyi are hârogâk bunŋe akbiapgât sopŋe tâlâguâp. Akto Anutuŋe nâŋgât den siâ dâmbo kulemgoyi are hin, “Bâleŋe meme yâk yeŋgât kâmolân katbai.” den are nâŋgâlân bunŋe akberâp aregât ito me iripân me wan me wan tatyeŋgiâp are mem ariwerâi. Dâ yeŋgâlân gâtŋe biknande puli me wan me wan bo tat yeŋgiâp yeŋe âmâ yeŋandeân hâk pekeŋe mem yâk yeŋgimbiâ puli yeŋgimbiâ puli are mem arim bugâ puligowai.” dâep.
38 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Humo ire ek. Nengâlân tâwât lâuwâ tatâp.” dâmbiâ hin dâep, “Bâin. Hain talâk.” dâep.

Oliwa gimbâŋân âgâm Anutu ulilaŋep

39 Hain dâm Yesuŋe hândâk ârândâŋâk kipia are hepunmâ Oliwa gimbâŋân âgâm manminep hainâk kipia hepunmâ Oliwa gimbâŋân âgâwerâm hoŋ bawalupŋe kewugu yekto âgâyi.

40 Âgâm malewân arim hin dâm
makyeŋgiep, “Bâleŋande mem katyek-
bopgât in tatmâ Anutu ulilaŋŋet.”
41 Hain dâm kat yekmâ getek bam
ge tatmâ hin dâm ulilaŋep,
42 “Apo, gâ nâŋgâmenâ ârândâŋ akto
makmenâ âmâ hâk hilâlâm irekŋe
gam ewanginegâk gârâmâ nâŋgât den
bo. Gâŋgât den kârikŋe agâk.” dâm
ulilaŋep.
43 Hain dâmbo aŋelo siâŋe him-
bimânba gem memeŋe agaŋep.
44 Hain akto biwiŋe umatŋe akto
nâŋgâm kârikŋe akmâ lâuwâŋe hainâk
dâm ulilaŋep. Ulilaŋdo âmâ ogowak
biririk dâm gem gilâm tiriŋ târâŋ
gemap dop hainâk akmâ tiriŋ târâŋ
dâm hânân giep.
45 Hain akto ulilaŋmâ metem
Aposololupŋe bam yegep. Akto okot
yeŋe nâŋgâm wâtyeŋe hutuk âgâmbo
asiŋ yeyi.
46 Asiŋ yembiâ yekmâ hin dâep,
“Gain akmâ asiŋ yendâi? Agatmâ
kinŋet. Hâwâtyekto bâleŋe akbâigât
Anutu ulilaŋŋet.” dâep.

Yesu meyi.

47 Hain dâm kindo ainâk dondâ
togoyi. Togombiâ âmâ Aposolo siâ
kotŋe Yudasi yâkŋe sumbe kat kat
luâk are yeŋgât humomolupyeŋe
akto areyeŋgât tembe loko akto
Yuda yeŋgât kaunsoli are olop halop
hogoaŋmâ den hikoyi are watmâ
gasa makyeŋgim kewugu yekmâ
togo katyekto kinbiâ ba Yesu lokom
maŋganlep.
48 Maŋgando Yesuŋe hin dâep, “Yu-
dasi, luâk akmâ gewiap dâmai are
âmâ nâ menekŋetgât wangât maŋgan
nektât?” hain dâep.
49 Hain dâmbo Aposololupŋande siâ
siâ akyeŋgiwai aregât nâŋgâm hin
dâyi, “O humo nâŋgâmenâ tâwâtŋe
kârâ yekne.” dâyi.
50 Dâmbiâ are hutyeŋân gâtŋe siâŋe
tâwât mem sumbe kat kat luâk hu-
moyeŋe siâ yâkgât hoŋ bawa siâgât
ondopŋe bikŋe tâwâtŋe kârâm hâriep.
51 Kârâm hârembo Yesuŋe ekmâ hin
dâep, “Hepunŋet.” dâm luâk aregât
ondopŋe are mendo âlepŋe agep.
52 Hain akmâ sumbe kat kat humo-
molupyeŋe akto yâk yeŋgât tembe
lokolupyeŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Yeŋe âmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ bugâ
koko luâk akman aregât bugâyeŋe
loko akmâ menekberâm togoâi mon?
53 Nâ sop ârândâŋ sumbe kat kat
emetŋân ye olop manmâ gayion sop
ain wangât bo menegi? Dâ uŋak ire
âmâ Hândâk Amboŋe arekŋe memeŋe
akyeŋgiâp aregât togoâi.” hain dâep.

Petoro hamewakmâ, “Nâ Yesugât kâmolân gâtŋe bo.” dâep.

54 Hain dâmbo mem arim sumbe
kat kat luâk yeŋgât humoyeŋe aregât
emelangen mem ariyi. Mem arimbiâ
Aposolo awam akmâ arim meteyi.
Akto Petoroŋe purik katmâ yoŋâk
yoŋâk hamiyeŋângen watyekmâ to-
goep.
55 Akto emelan mem âgâmbiâ
tembe loko bikŋe âmâ sombeimân
kâlâp om nâŋgâm tatbiâ Petoro âkâ
hainâk kâlâp nâŋgâwerâm yâk yeŋgât
hut yeŋân ge talep.
56 Hain tatbiâ hoŋ bawa âmbâle
siâŋe ekmâ nâŋgâm hin dâep, “O
luâk ire âmâ Yesugât kâmolân gâtŋe.”
dâmbo
57 muneŋ akmâ hin dâep, “Nâ luâk
are bo nâŋgân. Akto bo ekman.” dâep.
58 Hain dâmbo sop kâlewâk bo ak-
toâk luâk siâŋe ekmâ hainâk dâep, “Âo
gâ yâk yeŋgâlân gâtŋe.” dâmbo hin
dâep, “Nâ yâk yeŋgât kâmolân gâtŋe
bo.” dâep.
59 Hain dâm getek sop kâlewâk hin
tato luâk siâŋe ekmâ wârakmâ hin
dâep, “Bundâk gâ yâk olop manmai.
Akto gâ Galilaia denân makmenâ
nâŋgân.” dâep.
60 Hain dâmbo hin dâep, “Nâ gâŋgât
den are pâpkoân.” dâmbo ainâk goko-
rok indiep.
61 Indembo âmâ Yesu Humoŋe
purik dâm Petoro tâŋâk egep. Ekto
âmâ Humoŋe den hin dâm maganep
are nâŋgâep, “Gokorok bo indemboâk

gâŋe nâŋgât keine tigimenâ sop âlâwu akbiap.” dâep.
62 Den are nâŋgâm biwiŋe umatŋe akto arim indiep.

Yesu mem keiŋe hârok mâŋgiyi.

63 Akto Yesu damungom kili arekŋe dewunŋân gem den magaŋmâ sâŋgumŋe dewunŋe hikom tigim ondopŋe hogoyi.
64 Ondopŋe hogom hin dâyi, “Ondopge hogoâp aregât kotŋe kon.” dâyi.
65 Hain dâm den are magaŋmâ den bâleŋe magaŋmâ kili.
66 Hain akmâ kinbiâ emet hauŋdo sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi, akto Israe yeŋgât damunlupyeŋe dondâ mendugu akmâ Yesu kâmot yeŋân mem âgâ katmâ hin dâm magaŋi,
67 “Gâŋe Anutuŋe huŋgunniŋdo geân maktât aregât âmâ keige makmâ miawak.” dâmbiâ hin dâep, “Den ire hâkâŋ akberâigât nâŋgân aregât hepunbe.
68 Akto den siâ aiyeŋgure bo makniŋberâi.
69 Gârâmâ sop iregât luâk akmâ geân nâ Anutu kârikŋe amboŋe yâkgât bâtŋe bungen tatere nekbai.” dâep.
70 Hain dâmbo hârokŋe nâŋgâm hin dâm magaŋi, “Gâŋe hin dâmat, “Nâ Anutugât nanŋe mandân.” dâmat are bunŋe me bo?” dâmbiâ, “Âo, ya maktâi are.” dâmbo hin dâyi,
71 “Siâŋe siârâm siârâm akbiâ âmâ den âi humo membâen. Emelâk maktâp areâk bugâ neâk.” dâyi.

23

Yesu mem Pilato akto Herote yetgâlân arim denŋe dâm hâreyi.

1 Akto Yesu meyi arekŋe hârogâk agatmâ Yesu mem Pilatogâlân ariyi.
2 Yâkgâlân arim kinmâ hin dâm yâkgât den dâm hianŋgiyi, “Luâk iregât keiŋe hin. Luâk hârok yeŋgât biwiyeŋân nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe lugumap are hin. Roma luâk kotdâgât puli bo katŋet dâm aregât makmâ nâ Anutuŋe huŋgunniŋdo geângât damunyeŋe akman dâmap.” dâyi.
3 Hain dâmbiâ Pilatoŋe aikom hin dâep, “Gâ Yuda yeŋgât luâk humo me?” dâmbo hin dâep, “Gâŋe maktât are bunŋe.” dâep.
4 Hain dâmbo Pilatoŋe sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk dondâ ain kili are hin dâm makyeŋgiep, “Luâk iregât dosa siâ bo tatâp nâŋgân.” dâep.
5 Hain dâmbo kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Bunŋe luâk mem hanâk hanâk ketugu yekmâ biwiyeŋân gem denne hânŋe hânŋe ariâk dâm aregât makmap. Akto Galilaia hânân bam keiŋe makmâ ainba Yudaia hânân togom hainâk akmap.” dâyi.
6 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin aiyeŋguep, “Luâk ire Galilaia hânân gâtŋe me?” dâmbo
7 hin dâyi, “Âo ain gâtŋe.” dâmbiâ Pilatoŋe hin nâŋgâep, “Galilaia hân are Heroteŋe damunŋe akmap ain gâtŋe.” are nâŋgâm yâkgâlân mem ariŋet dâm huŋgun yeŋgiep. Akto sop ain Heroteŋe Galilaia hân hepunmâ Yerusalem kipian malep aregât huŋgun yeŋgimbo Herotegâlân mem ariyi.

8 Yâkgâlân mem arimbiâ Heroteŋe Yesugât den pat are nâŋgâm ekbeâk nâŋgâm malepgât Yesu ekmâ âmâ biwiŋe heroŋe agep. Hain akmâ kulem siâ ketugumbo ekberâm aregât ukenŋe nâŋgâm malep.
9 Akto Heroteŋe den keiŋe keiŋe aregât aikombo hâuŋe bo magaŋep.
10 Hain akto sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe hâkŋe tunmâ den umatŋe siâ siâ magi.
11 Hain akbiâ Herote akto tembe lokolupŋe yâkŋe Yesu dewunŋân gem betorok panaŋi. Betorok panaŋmâ den hembalik mâŋgiyi. Hain akmâ Heroteŋe dâmbo hâk pekeŋe kulemŋe âlepŋe dondâ siâ mem lugu aŋbiâ gembo Pilatogâlân mem purik katmâ ariyi.

12 Dâ ulikŋân Pilato akto Herote
gasaŋe gasaŋe maliat. Akto mem
arimbiân âmâ ainâk gala agiat.
13 Akto Pilatoŋe sumbe kat kat
luâk akto Israe yeŋgât damunlupyeŋe
akto luâk âmbâle yânŋe are yeŋgondo
togom menduguyi.
14 Mendugumbiâ hin dâep, “Yeŋe
luâk ire nâŋgâlân mem togom yâkgât
hin dâm makniŋdâi, “Luâk irekŋe
luâk mem kotŋe hanâk hanâk ke-
tuguyekmâ biwiyeŋân gemap.” dâi
aregât nâŋe yeŋgât dewunyeŋân
keiŋe mem miawaktere dosaŋe bo
aktâp.
15 Emelâk Heroteŋe makmâ
hâreaŋâk dâm huŋgun yeŋgire bo
akto nâŋgâlân lâuwâŋe mem togoâi.
Nâŋgâi. Luâk ire mombiapgât dosaŋe
siâ bo ektân aregât hin aktere
ârândâŋ akberâp.
16 Tembe lokolupne makyeŋgire
tâkŋeak orem hâk hilâlâm waŋmâ
huŋgun aŋbiâ yân gem ariâk.” dâep.
17 Hain dâm kinmâ sop ain Pasowa
hombaŋ ârândâŋ nâŋgâ yeŋgim kala
busi kâlegen kat yekbiâ tatmini are
yeŋgâlân gâtŋe konok wato ariminep.
18 Hain akminep aregât luâk âmbâle
arekŋe moâkgât konmâ kârikŋe akmâ
hin maganji, “Are âmâ moâk. Dâ
yâkgât dumŋân Baraba are watmenâ
geâk.” dâyi.
19 Akto Barabagât keiŋe hin. Yâkŋe
luâk dondâ mem mendugu yekmâ
hin dâm makyeŋgiep, “Kiap tembe
loko hârok yeŋgum wat yektenŋe
ariŋet.” dâm bugâ mem luâk siâ
kondo mondo aregât kala busi
kâlegen katbiâ talep. Keiŋe hain.
20 Akto Pilatoŋe lâuwâŋe hin dâep,
“Nâmâ Yesu watere gewerâpgât
nâŋgân.” dâep.
21 Hain dâmbo den kârikŋe konmâ
maganji, “Yesu lâwinân kombiâ moâk.
Lâwinân kombiâ moâk.” dâyi.
22 Hain dâmbiâ Pilatoŋe den
koyeŋgim âlâwuŋe hin makyeŋgiep,
“Bâleŋe bo agepgât nâŋgâre dosaŋe
bo tatâp aregât maktere bugâŋe
yânâk kom mem hulaŋbiâ yân arim
manbiâp.” dâep.
23 Hain dâmbo kautyeŋe orem
kârikŋe akmâ den dâyi hainâk dâyi,
“Lâwinân kombiâ moâk” dâmbiâ arim
denyeŋande gewe âgâwe akmâ yendo
âmâ Pilatogât den are mem ge kali.
24 Mem ge katbiâ Pilatoŋe den
dâyi aregât bunŋe miawagâkgât dâm
aregât makmâ hâre yeŋgiep.
25 Hain akmâ denyeŋe lokom
Baraba luâk koko akto den koko luâk
are hulaŋmâ yâkgât dumŋân Yesu
moâk dâm makmâ hâreaŋep.

Yesu lâwinân kombiâ moep.

26 Hain dâmbo arim luâk siâ dâwân
gembo egi kotŋe Simoŋ, Kirene
kipian gâtŋe yâk âiângenba togombo
lâwin ire loko dâm maganji. Maganjmâ
Yesugât lâwin are kambeŋân katbiâ
lokom haminjân arimbo luâk kâmot
humo hamiyeŋân ariyi.
27 Arimbiâ hutyeŋân âmbâle
bikŋande okot dondâ nâŋgâ aŋmâ
indem ariyi.
28 Akto Yesuŋe purik katmâ yekmâ
hin dâep, “Yerusalem âmbâle nâŋgât
bo indeŋet. Yeŋaet akto nananjlupyeŋe
yeŋgât indeŋet. Maktere nâŋgâŋet.
29 Hâmbâi yeŋe hin dâwai, “Bâe,
âmbâle gupin, âmbâle sigan yânâk
nanaŋ bo meyigât nâŋgâenŋe âlepŋe
aktâp.”
30 Hain dâm ain gimbâŋe iregât hin
dâwai, “Hogoakmâ gem tigi nenegâk.”
dâwai. Akto hemem keiŋân kinmâ,
“Gem nenguâk.” dâwai.
31 Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Lâwin
golâ ombiâ âmâ bo omap. Dâ
lâwin momoŋe âmâ ombiâ dondâ
omap. Aregât gain gain akbai.” dâm
makyeŋgiep.
32 Akto bâleŋe meme luâk lâuwâ
biken biken yâk olowâk yeŋguwerâm
meyelekmâ ariyi.
33 Arim hân siâ kotŋe kaut hagit ain
arim lâwinân koyi. Kom âmâ bâleŋe
meme luâk lâuwâ are biken biken kat
yelekmâ yetkuyi.
34 Olowâk yeŋgumbiâ Yesuŋe hin
dâm Anutu maganjep, “Apo yu
akniŋdâi ire âmâ keine bo nâŋgâm

kinmâ akniŋdâi aregât dosayeŋe hepun yeŋgiwen.” dâep. Hain dâmbo tembe loko arekŋe Yesugât hâk pekeŋe memberâm aregât kulem esenŋe bâleŋ maleŋ oyaŋmâ puli memai dop hain akmâ aŋgiyi.

35 Akto luâk âmbâle kâmot humo kinmâ tâŋâk ekbiâ Israe yeŋgât damunlupyeŋe arekŋe dewunŋân gem den hin dâm magaŋi, “Emelâk luâk dondâ tân yeŋgumbo âlepŋe agi. Akto ikiŋaet hin dâmap, “Nâ Anutugât nanŋande ewenande huŋgunniŋdo gem damunyeŋe akmâ mandân.” dâmap aregât lâwinânba sopanmâ geâk.” dâyi.

36 Hain dâmbiâ tembe loko yâkŋe hainâk dewunŋân gem waiŋ tu ŋasukŋe bâleŋe are mem waŋmâ hin dâyi,

37 “Gâ Yuda yeŋgât luâk humo mandât akto âmâ pekmâ sopanmâ ge.” dâyi.

38 Hain dâm Yesugât lâwin ulikŋân hin dâm kulemgom kali, “Ire Yuda yeŋgât luâk kembu.”

39 Akto bâleŋe meme siâ Yesugât enemŋe biken lâwinân kombiâ kilep arekŋe hainâk Yesu dewunŋân gem hin dâep, “Bundâk, gâ Anutuŋe huŋgun giŋdo damun nenŋe akberâm gien akto âmâ tân netkumenâ nen hârok sopanmâ gene.” dâep.

40 Hain dâmbo galaŋe siâ Yesugât enemŋe biken kombiâ kilep arekŋe hin dâm galaŋe are magaŋep, “Gâ bugâgât pat aktât arekŋe gain gain akmâ Anutugât hamep bo akmâ hain dât? Amâ bo agakŋe aktât.

41 Net âmâ dosanetŋe tat netkiâp aregât wan me wan aknetkimbiâ âmâ ârândâŋ aktâp. Dâ luâk ire âmâ dosaŋe bo ina hanâk agaŋdâi.” dâep.

42 Hain dâm magaŋmâ benŋe Yesu hin magaŋep, “Yesu, lâuwâŋe damun nenŋe akberâm miawakmâ gewiat sop ain nâŋgât nâŋgâ niŋben.” dâep.

43 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Bunŋe makgiŋdere nâŋgâ. Hinŋe emet boâk dâgâmbo mom Anutuŋe tatmawân arim tatberet.” dâep.

Yesu moep.

44 Hain dâmbo hilâm tânâmŋe akto ain dewutâ are heambukto hândâk agep. Hândâk akmâ yendo eŋgaiŋe agep.

45 Akto hândâk agep ain sumbe kat kat emetŋaet dawalauŋe aregât sâŋgum kâlep humo tigiyi arekŋe tânâmŋânba hioŋakmâ bikŋe bikŋe agep.

46 Hain akto Yesuŋe hin dâep, “Apo, otnene gâŋgâlân purik kalâkgât nâŋgân.” hain bâin dâm manmanŋe palep.

47 Panakto tembe loko yeŋgât humoŋe ekmâ nâŋgâm âmâ Anutu maŋganmâ hin dâep, “Bundâk, luâk iregât dosaŋe bo.” dâep.

48 Hain dâmbo luâk kâmot humo are ekberâm togo kili arekŋe kulem miawagep are ekmâ biwiyeŋe bâlimbo nâŋgâm bâlim ariyi.

49 Akto Yesugât nâŋgâm âmbâle biknande Galilaia hân hepunmâ Yesu watmâ togoyi yâk olowâk kâlewângen kinmâ kulem miawagep are ekmâ nâŋgâyi.

50 Akto luâk siâ malep kotŋe Yosepe, are Arimataia kipia Yudaia hânân talep ain gâtŋe. Akto yâk Yuda yeŋgât kaunsoli mali yâk yeŋgâlân gâtŋe. Akto luâk are âmâ âlepŋe gala konok malep.

51 Hain gârâmâ galalupŋande Yesugât den makmâ hâreaŋmâ kombiâ moâk dâmbiâ âmâ biwiŋande nâŋgâmbo ârândâŋ bo agep. Hain akmâ Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât ukenŋe nâŋgâm lâmgom malep.

52 Luâk arekŋe Pilatogâlân arim Yesugât hâkŋe mem arim hangowerâm aregât magaŋep.

53 Magaŋdo âlepŋe dâmbo arim lâwinânba mem gem sâŋgum kau kau siâŋe katipkom lokom arim kât dâpŋe siâ sumgât dâm kepikmâ hepunbiâ yân kilep ain kalep.

54 Ain âmâ hole amâ âi meme sopŋe bo dâm aregât Yesugât hâkŋe ain kalep.

55 Akto emet dâgâmbo âmâ âmbâle
bikŋe Galilaia hân hepunmâ Yesu
watmâ togoyi arekŋe Yosepe olop
arim Yesu sumân kalep are egi.
56 Ekmâ tu higennje âlepŋe are
puligowerâm aregât kipiangen purik
katmâ ariyi. Akto Moseŋe den
kârikŋe siâ kulemgoep are hin,
“Sarere akto ain âi bo ketugum yân
tatmâ nâŋgâwi.” den are lokom
kipian yân tatmâ nâŋgâyi.

24

Yesu momoŋânba agalep.

1 Akto sonda hândâk pipiŋe tatoâk
âmbâle arekŋe tu higennje pindindiŋ
dâm yendo are mem sumângen ariyi.
2 Arim ekbiâ kât humo siâŋe lâm
dâpŋe tigiyi are hindakmâ siângen
arimbo launje miawâk kilep.
3 Hain akmâ kindo gem Yesugât
undâgâli.
4 Undâgâtbiâ bo akto kinbiâ ainâk
aŋelo lâuwâ hâk pekeyetŋe kau kau
dondâ arekŋe miawakmâ kiliat.
5 Kinbela yelekmâ hamep akmâ
kâŋgom kinbiâ hin dâm makyeŋgiyiat,
“Ye wangât golâ mandâp aregât
undâgâtmâ sumân togo kindâi?
6 Yâk iren bo yendâp. Emelâk
agatmâ ariâp. Akto ulikŋân Galilaia
hânân manmâ den makyeŋgiep are
nelâm yeŋgiep mon? Emelâk hin dâm
makyeŋgiep,
7 “Luâk akmâ geân nâ menekmâ
makbiâ luâk bâleŋande nugumbiâ
mombian. Mondere hilâm âlâwu bo
akto sumânba agatbian.”
8 hain dâm makyeŋgiminep.” dâyiat.
Hain dâm makyeŋgimbela biwiyeŋe
pâroŋ dâmbo den are nâŋgâm
heŋgemgoyi.
9 Nâŋgâm heŋgemgom sum are
hepunmâ purik katmâ arim
Aposololupŋe bât bip bip hârok keiân
konok are akto olowâk mali yâk den
pat are makyeŋgiyi.
10 Akto âmbâle are kotyeŋe âmâ hin.
Maria Madala kipian gâtŋe akto siâ
Yohana, akto siâ Maria Yakobogât
memeŋe.
11 Yâkŋe âmâ lâulupyeŋe bikŋe olop
arim Aposolo den pat are makyeŋgiyi.
Makyeŋgimbiâ nâŋgâmbiâ bunŋe bo
agep.
12 Hain akmâ Petoroŋe agatmâ
sumângen pârigim arim sâŋgum lâuwâ
arekŋe konok talep are ekmâ nâŋgâ
nâŋgâŋe gulip akto emetŋân purik
kalep.

Yesuŋe galalogâtŋe olop ariep.

13 Akto hilâm ainâk Yesugât
kâmot are yeŋgâlân gâtŋe lâuwâ
siâŋe Emausi kipia Yerusalem kipia
okotŋângen talep ain ariwerâm
ariyiat.
14 Arim dâwân wan me wan mi-
awagep aregât magaŋgi goaŋgi akmâ
ariyiat.
15 Arim magaŋgim ai agum
bao guto manbela dâwân Yesuŋe
penâyetkimbo olowâk ariyi.
16 Arimbiâ Anutuŋe nâŋgâ
nâŋgâyetŋe mem gisapkombo yâk bo
ekmâ nâŋgâyiat.
17 Hain akbela aiyetkum hin dâep,
“Gain gain? Niŋaet magaŋgi goaŋgi
aktat?” dâmbo hâme yetŋe bâlimbo
kiliat.
18 Hain akmâ kinmâ luâk siâ kotŋe
Keleopa arekŋe aikom hin dâep,
“Yerusalem kipiangenba Sarereân
togoyi arekŋe den pat ire makbiâ
luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâm mandâi.
Dâ gâmâ gain gain akmâ bo nâŋgâm
mandât?” dâep.
19 Hain dâmbela aiyetkum hin
dâep, “Wan denŋe?” dâmbo dâyiat,
“Yesu Nasarete kipian gâtŋande hin
agep aregât den pat. Yâkŋe âmâ
Anutugât hoŋ bawa humo malep.
Manmâ Anutugât dewunŋân akto
luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân
den âlepŋe magep akto âi kârikŋe
ketugum malep.
20 Hain akmâ mando sumbe kat
kat luâk humomolupyeŋe akto humo-
molupnennjande moâk dâm makmâ
hâreaŋmâ kiapgâlân katbiâ makto
lâwinân kombiâ moep aregât den pat
magaŋgi goaŋgi akmâ mandet.
21 Akto nengât gasalupnennje
yeŋgum watyekto ariwai hain

nâŋgâyion ina kombiâ mondo mandenŋe emelâk hilâm âlâwu bo aktâp.
22 Akto uŋak nengâlân gâtŋe âmbâle bikŋande den siâ maknetkimbiâ nâŋgâm han lâuwâ aktet. Amâ hândâktâk âmbâle arekŋe Yesu hâkŋe ekberâm sumângen arim
23 undâgâtbiâ bo akto purik katmâ togom hin dâi, “Aŋelo lâuwâ siâŋe miawak nengim Yesu momoŋânba agatâp.” dâm maknengiâi. Hain maknengimbiâ nâŋgâenŋe dâtŋe aktâp.
24 Aregât nengâlân gâtŋande den maktâi hainâk arim mem miawaktâi. Akto ikiŋe âmâ bo ektâi.” dâyiat.
25 Hain dâm magaŋbela hin dâep, “Han biwiyetŋe pâlâmŋe akto nâŋgâ nâŋgâyetŋe umatŋe. Emelâk Anutuŋe den dâmbo kulemgoyi are nâŋgâm ewum hâumgombela ârândâŋ bo aktâp. Haingât hin maktere nâŋgâet.
26 Bundâk Anutuŋe huŋgun aŋdo giep are hâk hilâlâm kakŋân manmâ mom agatmâ himbimân âgâwiap.” dâep.
27 Hain dâm ulik gulik Mose akto propete bikŋande Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât den kulemgoyi aregât keiŋe makyetkim ikiŋaet pat makmâ miawakmâ metiep.
28 Hain akto arimbiâ Emausi kipia are tâlâguep. Tâlâgumbo hepun yelekmâ ariwerâm agep.
29 Hain akto âmâ hin dâyiat, “Emet dâgâwerâm aktâp aregât olowâk tatne.” dâmbela emelan olowâk âgâyi.
30 Âgâm sot nemberâm akmâ ge tatmâ sot ogoŋe siâ mem munditmâ Anutu mepaiŋe mem sot yetkiep.
31 Yetkimbo ainâk biwiyetŋe pâroŋ âgâmbo ekmâ nâŋgâyiat. Ekmâ nâŋgâmbela benŋe ainâk heambugep.
32 Heambukto makmâ magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyiat, “Âo, dâwân togoetŋe Anutuŋe makto kulemgoyi aregât keiŋe siâ siâ dâm maknetkimbo biwinetŋe agatâp.” dâyiat.
33 Hain dâm dowâk agatmâ kipia are hepunmâ Yerusalem kipian ariyiat. Arimbela hoŋ bawa bât biken konok are akto luâk âmbâle bikŋe olop mali arekŋe yelekmâ hin dâm makyetkiyi,
34 “Humo are bunŋe agatmâ Simoŋ miawagaŋep.” dâmbiâ
35 Humoŋe dâwân penâyetkim sot ogoŋe siâ mem munditmâ yetkimbo âmâ ekmâ nâŋgâyiat aregât den pat are makyeŋgiyiat.

Aposololupŋande Yesu egi.

36 Den hain makyeŋgimbela tatbiâ Yesu ikiŋak hutyeŋân miawakmâ kilep.
37 Miawakmâ kindo ekmâ sân sân mem hamep akmâ hin dâyi, “Otne siâ togoâp.” dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Wangât biwiyeŋe agatmâ hogoâp? Nâ nunak togoân.
39 Keine bâtne ire ekŋet. Howai nekmâ nâŋgâm heŋgemgoŋet. Nâ otne bo.” dâep.
40 Den hain makyeŋgim bâtŋe keiŋe koyi are hekat yeŋgimbo
41 benŋe biwiyeŋe heroŋe nâŋgâm han lâuwâ agi. Hain akmâ, “Ire bo agakŋe” dâyi. Hain dâmbiâ aregât hin dâep, “Sot siâ tatâp me bo?” dâmbo
42 iŋan siâ oyi are waŋi.
43 Waŋbiâ nendo egi.
44 Nem metem hin makyeŋgiep, “Emelâk ye olowâk manmâ âmâ den makyeŋgiân Mose akto propete luâk bikŋe akto Dawidi yâkŋe nâŋgât nâŋgâm den kulemgoyi are hârogâk bunŋe akberâm aktâp.” dâm makyeŋgiep.
45 Hain dâm makyeŋgim Anutugât den ulikŋân kulemgoyi aregât nâŋgâŋet dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem hulaŋdo den are nâŋgâm heŋgemgoyi.
46 Akto hin dâm makyeŋgiep, “Propeteŋe nâŋgât hin kulemgoyi, “Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap are hâk hilâlâm nâŋgâm mondo hilâm âlâwu bo akto ain momoŋânba agatbiap.”
47 Akto aregât den pat âlepŋe arekŋe sambelem hân hârok arimbo âmâ agak meme bâleŋe yâkgâlânâk panbiâ arim kindo bâleyeŋe makmâ

miawakbiâ dosayeŋe hepun yeŋgiwiap.
Akto maktere nâŋgâŋet. Ulikŋân
nâŋgât den pat arekŋe Yerusalem
kipia ainba
48 arim hânŋe hânŋe ariwiap.
Akto âi mendere miawakto egi are
makyeŋgiwi.
49 Akto Ewenande ikiŋe Heakŋe
âlepŋe are yeŋgât huŋgun aŋbiap
aregât pat kat yeŋgiep are huŋgun
aŋdere gewiap. Aregât kipia ire
bo hepunmâ yân lâmgom manbiâ
indâgen miawakmâ gem memeŋe
akyeŋgimbo wâtŋân kinbai.” dâep.
50 Hain dâm oloŋ yekmâ Beta-
nia kipia ewumâk arim âmâ bâtŋe
panmâ mem kârikŋe ketugu yegep.
51 Mem kârikŋe ketugu yekmâ hep-
unyekmâ himbimân âgâep.
52 Âgâmbo biwiyeŋe heroŋe humo
akto nâŋgâm purik katmâ Yerusalem
kipian ariyi.
53 Purik katmâ arim sumbe
emetŋân âgâm Anutugât kotŋe mem
agali.

Yohane ketuguep

Yesu amâ Anutugât den.

1 Anutugât den âmâ hân himbim
bo yiewân Anutu olop manmâ gaep.
Akto Anutugât den âmâ Anutu dâp
hainare manmâ gaep.
2-3 Akto Anutugât den arekŋe hân
himbim kârikŋe mâŋgiep. Akto siâ
siâ miawagep are âmâ denŋe olowâk
miawagep. Dâ den arekŋe wan me
wan bo mâŋgiep dâine hân himbim
bo miawakbop. Akto luâk nen bo
miawakbâen.
4 Akto yâk âmâ manman amboŋaet
akmâ kârikŋe manmâ gaep, aregât
yâkŋe luâk âmbâle manman are
kârikŋe yeŋgimbo âmâ manmâ gam-
biân gam gam nen yu manden.
5 Akto den arekŋe pagalem
hândâgân kinmâ hândâk kondo pa-
galeŋe miawagep. Dâ hândâkŋe
arekŋe pagaleŋe mem bokberâmbo
pagaleŋe arekŋe kârikŋe akto
hândâkŋe bo agep.

Luâkŋe Yesu gala bo agaŋi.

6 Akto Anutuŋe huŋgun aŋdo
gewiapgât pagaleŋaet keiŋe nâŋgâŋetgât
luâk siâ kotŋe Yohane, tu puli keiŋe
kalep, yâkŋe miawakmâ Anutugât
den makyeŋgiep.
7 Akto Anutu pagaleŋe am-
boŋe luâk hârokŋe nâŋgaŋmâ
heŋgemgoŋetgât Yohane yâkŋe âi
keiŋe katmâ makyeŋgiep.
8 Yohane ikiŋe amâ Pagaleŋe Am-
boŋe bo. Yâkŋe âmâ Pagaleŋe Am-
boŋaet pat magep.
9 Pagaleŋe Amboŋe yâkŋe hânŋe
hânŋe pagaleŋe yeŋgiwerâm hânân
miawakmâ malep.
10 Akto yâkŋe hân mem miawagep.
Dâ hânân miawakmâ mando luâk
âmbâle hânân manmai arekŋe
hanyeŋande bo nâŋgaŋi.
11 Akto yâkŋe ikiŋe kepianân to-
gombo kâmotlupŋande gala bo agaŋi.
12 Dâ luâk âmbâle bikŋe nâŋgaŋmâ
han biwiyeŋe yâkgâlân kali amâ
yâkŋe Anutugât nan baratlupŋe
akŋetgât memeŋe akyeŋgimbo hain
manmâ gayi.
13 Akto ire amâ Anutugât kârikŋaet
nen âlepŋe agion. Dâ memelup-
nenŋande menenegiân ainâk amâ
nen âmâ Anutugât nan baratlupŋe
miawakbaengât kârikŋe bo mi-
awaknengimap. Are gam gam
kaulem âgâenŋe hainâk bo miawak-
nengimap. Akto uken nenŋaet
akmâ agak meme âlepŋe mem âi
humo mendenŋe hainâk bo miawak-
nengimap. Akto luâkgât kârikŋe bo.
Bo dondâ. Amâ emelâk Anutuŋe ikiŋe
hanŋaet akmâ potat nenekto yâkgât
nan baratlupŋe akmâ manden.
14 Akto areâk bo. Den arekŋe
gem luâk akmâ kinmâ hutnenŋân
miawagep. Miawakmâ mando ekmâ
nâŋgâm heŋgemgoyion. Akto yâkŋe
bâleŋe agion aregât bo oyaŋmâ luâk
lumbe akmâ damun nenŋe akmâ
okot âlep aknengiep. Akto den
bunŋe kato nâŋgâyion. Akto keiŋe
ekmâ hin nâŋgâyion, “Kulem ire
amâ Anutuŋeâk mâŋgimap aregât yâk
amâ Anutugât nanŋe konok.” hain
nâŋgâyion.
15 Akto Yohane hainâk yâkgât
keiŋe makmâ miawakmâ hin dâep,
“Haminân togowiap arekŋe amâ nâ
boâk miawagân ainbak manmâ gaep
aregât ewanginekmap.” dâep.
16 Yohaneŋe yâkgât dâep yâkŋe
lumbe akmap aregât tân nengum
damun nenŋe akmap. Hain akmâ
gam gam bo hepun nenekmap.
17 Akto ulikŋân Moseŋe den kârikŋe
kulemgombo miawagep. Dâ Yesu
Kristoŋe âmâ kârikŋe nengim damun
nenŋe akmâ okot âlep aknengim tân
nengumap. Akto Anutugât keiŋe
bunŋe maknengimbo mem nâŋgâm
manden.
18 Akto Anutu amâ luâk hârokŋe
bo egion. Anutu konok Ewenŋaet
okotŋân tatmapŋe konok Ewenŋaet
keiŋe nâŋgâm makmâ hekat nengiep.

Yohaneŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

19 Akto ire amâ Yohane tu
puli keiŋe kalep yâkgât den pat.
Yerusalem ambolupŋande sumbe
kat kat luâk akto sumbe emetgât
hoŋ bawa huŋgun yeŋgimbiâ Yohane
Yodaŋ biken Betania kepian kinmâ
tuân katyegep ain arim hin aikoyi,
“Niŋande makgiŋdo âi ire mendât?”
dâm aikoyi.
20 Aikombiâ ikiŋe keiŋe bo heam-
bukmâ makmâ miawakmâ hin
makyeŋgiep, “Anutuŋe huŋgun aŋdo
giep are nâ bo.” dâep.
21 Hain dâmbo hin aikoyi, “Agonak.
Gâ Elia me?” dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Nâ Elia bo.” dâmbo hin magaŋi,
“Hain aregât Anutuŋe propete siâ
huŋgun aŋdo gewiap aregât arekŋe
amâ enem nenŋân gutmâ maknengi-
wiap. Gâ yâk me aŋgâ?” dâmbiâ, “Nâ
yâk bo.” dâep.
22 Hain dâmbo hin dâyi, “Humo-
molupnenŋande huŋgun nengimbiâ
togoen. Dâ keige bo maknengimenâ
âmâ arim gain gain dâm
makyeŋgiweren? Aregât gâ gugaet
keige niŋe are maknengi.” dâyi.
23 Hain dâm aikombiâ hin dâep,
“Propete Yesaiaŋe ulikŋân hin kulem-
goep, “Luâk siâ hân kamitŋângen
manmâ hin dâwiap, “Humonenŋe to-
gowiap aregât dâp megatŋet dâwiap.”
hain dâm kulemgoep.” den are bunŋe
miawakto nâ yu miawaktân.” dâep.
24 Parisaioŋe huŋgunyeŋgiyigât hin
aikoyi,
25 “Woe, gâmâ Kristo bo, akto Elia
bo, akto propete siâ bo. Aregât
wangât tuân kat yekmat?” dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin dâep, “Nâŋe amâ
luâk tu yânŋe puliyekman. Dâ ham-
inân siâ titnan togom mandâp are
amâ bo nâŋgâi.
27 Are amâ haminângen togom
mandâp yâk humo hainare nâ hin
arekŋande hoŋ bawa aganŋdere bo
huraguwiap.” dâm makyeŋgimbo
hepunmâ ariyi.
28 Imâ Yodaŋ tu biken Betania
kepian kinmâ tu puli yekmâ kilep ain
togom aikoyi.
29 Akto emet hauŋdo Yesuŋe
Yohanegâlân togombo Yohaneŋe
akŋângen ekmâ hin makyeŋgiep,
“Ekŋet. Indâre hân luâk âmbâle
nengât dosanenŋe bo agâkgât Anu-
tugât lama togoâp.
30 Akto nâ emelâk hin makyeŋgiân,
haminân togowiap amâ nâ boâk
miawaktere ulikŋân manmâ gaep.
Aregât nâ ewangi nekmap ulikŋân
hain makyeŋgiân.
31 Akto Israe luâk âmbâle arekŋe
yâkgât keiŋe nâŋgâŋetgât tuân katyek-
man. Nunak yâk bo ekmâ nâŋgâm
gare Anutuŋe nâ tuân kat yekbiangât
huŋgun niŋep arekŋe hin makniŋep,
32-33 “Gâ luâk âmbâle tuân katyek-
menâ are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe
siâ Heaknande gem kautŋân tatmâ
membiap yâkŋe amâ luâk âmbâle
bikŋe nâŋgât Heakne yeŋgiwiap.” dâm
makniŋep. Hain dâm makniŋdo
launŋe lokom luâk âmbâle tuân katyek-
tere luâk iregât kautŋân Anutugât
Heakŋande himbimânba gem kembâ
hainare akmâ tâliep. Tâlimbo ya
miawagep.
34 Nâ are egângât keiŋe hin makmâ
gan. Yâk Anutugât nanŋe dâm mak-
man.” dâep. Yohaneŋe Yesu togombo
ekmâ hain dâep.

Luâk bikŋande Yesu ekmâ watbiâ olop mali.

35 Akto emet hauŋdo Yohane hoŋ
bawalogâtŋe olop kili.
36 Kinbiâ ainâk Yesuŋe togombo
ekmâ Yohaneŋe hin makyetkiep,
“Eget, Anutugât lama togoâp.” dâep.
37 Hain dâmbo den are nâŋgâm âmâ
Yesu waliat. Watbela yâk olop ariyi.
38 Yesuŋe purik katmâ yelekmâ
hin makyetkiep, “Yet wangât watnek-
tat?” dâmbo hin maganiat, “Tiksa,
yâgâten ariwerât?” dâmbela
39 hin dâm makyetkiep, “Gambela
olowâk arine.” dâmbo âgâmbela ariyi.
Arim emet dewunŋe ge kulukberâm
akto yâk olop tali.
40 Akto gala bikŋe Yohanegât den
nâŋgâm tali amâ Anderea Simoŋgât
eminŋe.

41 Yâkŋe dowâk arim teuŋe Simoŋ mem miawakmâ hin magaŋep, “Netŋe Mesaia ektet.” dâep. Akto Mesaia kot aregât purikŋe amâ Anutuŋe huŋgunaŋdo giep.

42 Hain dâm Yesugâlân kewugum arimbo Yesuŋe Simoŋ ekmâ hin magaŋep, “Gâ Yohane siâ yâkgât nanŋe hinŋe kotge siâ Petoro gogondân.” dâep. Kot aregât purikŋe amâ kât.

43 Akto agatmâŋân Yesuŋe Galilaia hânân ariwerâm kinmâ Pilipo miawagaŋmâ kinmâ hin magaŋep, “Gâ gutmenâ nâ olop mande.” dâep.

44 Pilipo akto Anderea akto teuŋe Petoro akto yâk hârok kepia yeŋe konok kotŋe Besaida ain manmini.

45 Akto Piliponŋe hepun yekmâ Natanae miawagaŋmâ hin magaŋep, “Moseŋe den kârikŋe kulemgoep akto Propete gai kulemgoyi. Luâk are emelâk miawakto ekten. Yâk amâ Yosepegât nanŋe dâmaen Nasarete kepian gâtŋe.” dâep.

46 Hain dâmbo hin dâep, “Nasarete kepian kembu humo âlepŋe siâ miawakbiap me?” dâep. Hain dâmbo Piliponŋe hin magaŋep, “Maktât are bâin togom ek.” dâep.

47 Hain dâmbo Natanaeŋe Yesugâlân togombo Yesuŋe yâkgât hin makyeŋgiep “Imâ Israe luâk bunŋe biwiŋân den hiaŋgi siâ bo tatâp.” dâep.

48 Hain dâm makto Natanaeŋe aikom hin dâep, “Gâ wânângen mandere nektâtgât maktât?” dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Piliponŋe bo gogondoân lâwin keiŋân tatmenâ gektân.”

49 dâmbo Natanaeŋe hin magaŋep, “Apo, gâ bundâk Anutugât nanŋe Israe nengât luâk Humo.” dâep.

50 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Lâwin keiŋân tatâtgât makmâ miawak giŋdân are amâ ekmâ nâŋgât imâ keiŋeâk. Dâ bunŋaet keiŋe hâmbâi ekmâ nâŋgâm manbiat.

51 Nâ den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe himbim pâroŋ âgâmbo Anutugât aŋelolupŋande nâ luâk akmâ mandân nâŋgât kautnân âgâm gembiâ yekbai.” dâep.

2

Yesuŋe makto tuŋe waiŋ agep.

1 Akto âi meme lâuwâ bo akto Kana kepian Galilaia hânân luâk siâ âmbenŋâi bâtyetŋe mem menduguwerâm aregât sot om nemberâm agi.

2 Akto sot amboŋande makto Yesu memeŋe akto ikiŋe hoŋ bawalupŋe oloŋyekto ariyi.

3 Akto mendugum waiŋ nembiâ bo akto Yesu memeŋande magaŋmâ hin dâep.

4 “Waiŋ bo aknengiâp.” dâmbo hin magaŋep, “Meŋ, nâmâ âi keiŋe katmâ membiangât sop irawot miawakbiap. Aregât wangât hain maktât?” dâmbo

5 memeŋande emet amboŋaet hoŋ bawa are hin makyeŋgiep, “Nannande wan me wangât makyeŋgimbo amâ hain akŋet.” dâep. Akto emet ain umbâ bât biken konok tali.

6 Yuda luâk âmbâle bâtyeŋe me hâkyeŋe hokboâk pulim maligât emet ain umbâ 6 hainâk tatyeŋgiep. Umbâ amâ bâlensiâ bo. Humomo tatyeŋgiep.

7 Akto Yesuŋe emet aregât hoŋ luâk hin makyeŋgiep, “Ye tu hâgâm kâimbiâ umbâ pigâk.” dâm makyeŋgimbo hâgâm kâimbiâ pigep.

8 Hain akbiâ hin makyeŋgiep, “Ye tu bikŋe hâgâm sot damunŋe yâkgâlae mem arim waŋŋet.” dâep. Hain dâmbo hâgâm mem ariyi.

9 Akto sot amboŋande nem ekmâ pâpkoep. Dâ hoŋ luâk hâgâm kâimbiâ giep arekŋe amâ waiŋgât keiŋe nâŋgâyi. Akto sot amboŋe arekŋe âmâ luâkŋe âmbâle memberâm agep are oloŋmâ hin magaŋep,

10 “Nen hin akmaen. Ulik gulik waiŋ ukenŋe yeŋgienŋe nem tepyeŋe pikto haminân waiŋ pâlâmŋe yeŋgimaen. Dâp nenŋe hain yendâp. Dâ gâŋe âmâ mem purikmâ ukenŋe are heambukmenâ tato tu yânŋe bo akto waiŋ âlepŋe dondâ mem miawaktât.” dâep.

11 Imâ Yesu Kana kepian Galilaia hânân kulem memeŋe are keiŋe katmâ ikiŋaet kulem mem miawagep. Akto hoŋ bawalupŋande are ekmâ Yesu nâŋgaŋi.

12 Akto Yesu Kana kepianba Kapanaum kepian ariep. Ain emilupŋe akto hoŋlupŋe olop ariyi. Akto ain hilâm amon siâ mali.

Yesuŋe sumbe emetŋe samut dâep.

13 Akto sop ain Yuda luâk âmbâle hârok hombaŋ kotŋe Pasowa are tâlâgumbo âmâ Yesu Yerusalem kepian âgâm ariep.

14 Akto sumbe kat kat emetŋe ain sumbegât lama bulimakao akto lâut mem kinmâ aŋgimini. Akto puli mem aŋgi goaŋgi akmâ tali.

15 Hain akmâ kinbiâ Yesuŋe tâk kârikŋe siâ mem bigeim arekŋe luâk me lama me bulimakao are hârok orem watyekto ariyi. Akto puli kat katgât are mem agatmâ pando kâwulagep.

16 Akto lâut kembâ mem kili are hin makyeŋgiep, “Ye Ewenaet emelan kotŋe hârok siâ siâ akbiâ aŋgim nene emetŋe aktâp. Ye hain bo akbei.”

17 Yesuŋe hain akto âmâ Anutugât dennŋande magepgât hin nâŋgâyi, “O Anutu luâk âmbâle bikŋande gâŋgât emelan akbiâ bâlimbo kambiamne kâlâp dondâ aktâp. Akto hilâlâm niŋmap.”

18 Akto Yuda humomolupyeŋande Yesuŋe den magep are nâŋgâm aikom dâyi, “Gâ wan me wan ire memat aregât kulem memeŋe wan memenâ keige ekne?” dâmbiâ

19 hin dâep, “Yeŋe sumbe kat kat emetŋe ire patakombiâ nâŋe âlepŋe hilâm âlâwu kâlegen ketuguwom.” dâep.

20 Hain dâm makyeŋgimbo hin dâyi, “Bâe, humomolupnennŋande sumbe emetŋe ire hombaŋ 46 kâlegen mem meteyi. Dâ gâŋe amâ hilâm âlâwu kâlegen metewâtgât maktât amâ nâŋgâenŋe bâliâp.” dâyi.

21 Yesuŋe amâ ikiŋe hâkŋaet magep.

22 Manmâ siân kombiâ mom golâ akmâ agatbiap aregât magep. Aregât sop ain hoŋ bawalupŋande den magep aregât nâŋgâyi. Akto areâk bo. Anutuŋe makto kulemgoyi a hainâkgât hârok nâŋgâmbiâ bunŋe agep.

23 Akto Yesu hombaŋ kotŋe Pasowa tatalân Yerusalem kepian manmâ kulem keiŋe keiŋe memeŋe siâ mendo luâk âmbâle undupŋe ekmâ kotŋe makmâ nâŋgâyi.

24 Dâ Yesu ikiŋak âmâ luâk biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm metiepgât yâk yeŋgât den bo nâŋgâep.

25 Akto luâk hain biwiyeŋe yekmâ nâŋgânlep aregât akmâ âmâ luâk siâgât keiŋe nâŋgâwerâm gât bo makmâ aiyeŋguep.

3

Nikodemo yâkgât den.

1 Akto Parisaio yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ malep kotŋe Nikodemo yâk Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe yeŋgât humo malep.

2 Luâk arekŋe Yesugâlân hândâgân togom hin magaŋep, “Apo, nen gâŋgât keige nâŋgâen. Gâŋe âi memat are luâk siâŋe Anutuŋe bo tângombo âmâ âi hainare bo memap. Aregât gâ Anutuŋe kârikŋe giŋdo âi memâk kindât nâŋgâen.” dâep.

3 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâ hin makgiŋdere nâŋgâ. Nanaŋ gurukŋe akmai dop hainâk lâuwâŋe bo miawakbai âmâ Anutuŋe bo damunyeŋe akbiap.” dâep.

4 Hain dâmbo hin dâep, “Yae, nen emelâk kaulem meteyion aregât gain gain nanaŋ hinare akmâ lâuwâŋe miawakbaen? Gain gain akmâ memelupnennŋaet tepyeŋân lâuwâŋe yendenŋe menenekbai?” dâep.

5 Hain dâmbo hin dâm magaŋep, “Hin makgiŋdere nâŋgâ. Memelupyeŋande meyekbiâ manmanyeŋe miawagep. Dâ Anutugât Heakŋande meyekto âmâ irakŋe akmâ nanŋe baratŋe irakŋe miawakbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbiap. Dâ

benŋe siâŋe hain bo nâŋgâwiap âmâ bo miawagaŋbiap.
6 Aregât hin makbe. Memelupyeŋande luâk hâgâk meyekmai. Dâ Anutugât Heakŋande memeŋe akyeŋgimbo âmâ Anutugât pat akbai.
7 Luâk âmbâle irakŋe miawakŋetgât makgiŋdere nâŋgâmenâ bo hâumgoâk.
8 Akto seru amâ hanâk hanâk waitmap. Akto gâ munŋeâk amâ nâŋgâmat. Dâ keiŋe wanânba miawakmâ togomap me wanân ari bo akmap amâ bo nâŋgâmat. Dop hainâk Anutugât Heakŋande han kalem akmâ luâk âmbâle bikŋe potat yekmâ kaut yeŋân mendo Anutugât pat akbai. Aregât keiŋe hainâk bo nâŋgâmat." dâep.
9 Hain dâmbo hin maganŋep, "Woe, hain maktât are amâ gain gain hain akbiap?" dâep.
10 Hain dâm aikombo hin dâm maganŋep, "Gâŋe amâ Israe luâk âmbâle Anutugât keiŋe makyeŋgimat. Akto maktân aregât keiŋe bo nâŋgât aregât âmâ gain gain den makyeŋgiwiat?
11 Aregât hin makgiŋdere nâŋgâ. Nenŋe wan me wan nâŋgâm ekmaen areâk makmâ makgiŋden gârâmâ dengât hâkâŋ akbai.
12 Akto nâ hângât wan me wan owâiŋe aregât makgiŋdere are hanâk bo nâŋgâm heŋgemgoât. Aregât wan me wan umatŋe himbimânba miawakmap aregât makgiŋdere âmâ nâŋgâmenâ umatŋe humo akto gain gain nâŋgâm heŋgemgowerât?
13 Anutuŋe huŋgun niŋdo himbimânba hânân gem luâk akmâ manmâ gan nune konok himbimân âgân.
14 Akto Moseŋe ulikŋân hân yânŋângen niambi sâmbâ otneŋe lâwinân hikom mem agalep. Dop hainâk âmâ luâk akmâ mandân nâ lâwinân hikonekmâ mem agat nekbai.
15 Aregât niŋemaŋe nâ nâŋgâ niŋmâ biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ manman kârikŋân manmâ âgâwai." dâep.
16 Anutuŋe luâk âmbâle hânân manmai okot dondâ nâŋgâ yeŋgimap. Aregât nanŋe konok are bo gangerâm hanâk luâk âmbâle bikŋe are nâŋgaŋbai arekŋe siâ bo hilip agum âmâ manman kârikŋe peniaŋmâ manbai aregât huŋgun aŋdo hânân ge manmâ dumyeŋân kilep.
17 Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋep amâ luâk âmbâle den âiân bo kat yekbiapgât huŋgun aŋep. Amâ luâk âmbâle dosayeŋe bo akto heŋgem yeŋguâkgât huŋgunaŋdo giep.
18 Akto yeŋe yâkgât nâŋgaŋmâ hanyeŋande hikom biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ amâ sop bâiŋân den âiân bo katyekmâ den sami bo makyeŋgiwiap. Dâ bikŋande Anutugât nanŋe konok aregât kotŋe nâŋgâm biwiyeŋân bo katmai aregât emelâk den âiân manmâ gambiâ dosayeŋaet hâuŋe miawakbiap aregât pat aktâp.
19 Akto hâuŋaet keiŋe hin yendâp. Yesuŋe Anutugât pagaleŋe yâkŋe hânân miawakto luâk âmbâle bikŋe, "Agak memenenŋe ekbâi." dâm hândâk kâlegen nâŋgâmbiâ humo agep aregât heambukmâ pagaleŋaet hâkâŋ akmai.
20 Aregât bâleŋe memapŋe pagaleŋe hamiaŋmap. Akto bikŋande agak memenenŋe ekbâi dâm pagaleŋân bo kinmai.
21 Dâ den bunŋe lokomapŋe âmâ Anutuŋe ikiŋe âi keiŋe hutyeŋân ketugumap are luâk âmbâle ekŋet dâm pagaleŋân manmap.

Yohaneŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

22 Yesu akto hoŋ bawalupŋe Yerusalem kepia hepunmâ Yudaia hânân arim mali. Ain manbiâ Yesuŋe makto luâk âmbâle bikŋe tuân mem katyegi.
23-24 Akto sop ain amâ Heroteŋe bo makto âmâ Yohane kala busi kâlegen boâk katbiâ malep. Aregât Yohaneŋe hân kotŋe Ainoŋ ain ariep. Ainoŋ amâ Salim ginŋân. Akto tu dondâ ain yiepgât ain arim luâk âmbâle yâkgâlân arimbiâ tu puliyegep.
25 Akto Yohane tu puli luâk hoŋ bawalupŋande Yuda luâk siâ Anu-

tugât dewunŋân dosayeŋe bo miawakbiapgât aikoyi. Aikombiâ magaŋgi goaŋgi agi.
26 Hain akmâ aregât Yohane gâlân togom Yesugât magi, “Apo, gâ Yodaŋ tu biken manmenâ luâk siâ gâŋgâlân togombo keiŋe makmâ miawak nengien yâkŋe hinŋe luâk âmbâle dondâ tu puliyektâp.” dâyi.
27 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe bo hekat nengimbo dâine amâ gain gain akmâ nâŋgâwâen? Bo.
28 Akto nâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmai are bo. Dâ yâkgât enemŋân âmâ emelâk togoân dâre emelâk nâŋgâyi.
29 Aregât den ginŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Âmbâle yâkgât dâtâŋe arekŋe âmbâle mendo galaŋande galagât den are nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâmap. Dop hainâk Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo giep yâkgât pat nâŋgâm heroŋe humo nâŋgân.
30 Yâkŋe miawakmâ humo akmâ âgâwiap. Dâ nâŋe âmâ yâkgât amukŋân manbian.
31 Luâk âmbâle hânân manmai arekŋe hângât pat areâk makmai. Dâ yâk âmâ himbimgât patŋe aregât hârok ewangi nenekmap.
32 Yâkŋe siâ siâ ekmâ nâŋgâep aregât den patŋe makmap. Dâ luâk âmbâle hârokŋe yâkgât denŋe bo nâŋgâmai.
33 Luâk siâ Anutugât nanŋaet den nâŋgâmbo dâtŋe akto hin dâmap, “Anutu bunŋe amboŋe.” dâmap.
34 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo giep arekŋe amâ Anutugât denâk makmap are Anutuŋe ikiŋe Heakŋe bo gangerâm âmâ hârok waŋmap. Dâ getek bo.
35 Akto areâk bo. Anutuŋe ikiŋe nanŋe ekmâ heŋgemgom okot âlep agaŋmâ wan me wan hârok waŋep.
36 Aregât Anutugât nâŋgâ aŋbiâ âgâwiap. Dâ luâk âmbâle bikŋe Yesugât den bo nâŋgâm manmaiŋe manman kârikŋe âlepŋe bo membai. Akto Anutugât kambiam bâle arekŋe yâk yeŋgâlân emelâk miawaktâp. Akto miawakmâ âgâwiap.”

4

Yesuŋe Samaria âmbâle olop den agiat.

1 Akto sop ain parisaio luâk âmâ hin nâŋgâyi, “Yesuŋe luâk âmbâle dondâ mem tuân katyegep. Haingât Yesugât kâmotŋande amâ Yohane tu puli luâk yâkgât kâmot ewangiyegep.” nâŋgâyi.
2 Den are yân magi. Yesu ikiŋak âmâ tu bo puliyegep, hoŋ bawalupŋe yâk yeŋgât makto yâkŋe puliyegi. Yesuŋe Parisaioŋe magi are nâŋgâm âmâ
3 hân kotŋe Yudaia hepunmâ Galilaia hân ain ariwerâm agep.
4 Ain ariwerâm akmâ benŋe Samaria hânân hâtikowerâm kârikŋe akmâ ariep.
5 Arim arim hilâm siân kepia siâ kotŋe Sika ain togoep. Akto ulikŋân dondâ Yuda yeŋgât hakuyeŋe Yakobo arekŋe nanŋe Yosepe hân are waŋep.
6 Akto ain amâ Yakoboŋe tu lâmŋe kendâep ain togombiâ Yesu hilâm tânâmŋân hâkŋe kâlâp akto dâp togoyigât ongâ aŋdo tu lâmŋe aregât ginŋân talep.
7-8 Ain tato luâklupŋe hepunmâ sot puligowerâm kepiangen âgâyi.

Âgâmbiâ Samaria gâtŋe âmbâle siâ tu hâgâwerâm togoep. Togombo Yesuŋe hin magaŋep, “Tu siâ hâgâm niŋmenâ nembe.” dâep.
9 Akto Yuda luâk âmbâle arekŋe Samaria gâtŋe hâkâŋ yekmâ hami yeŋgimai aregât âmbâle arekŋe hin dâep, “Yae, gâ Yuda luâk arekŋe wangât nâ Samaria âmbâle tugât makniŋdât?” dâep.
10 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâmâ tugât makgiŋdân. Nâŋgât keine bo nâŋgât. Nâmâ Anutu wan me wan yeŋgiwiapgât keiŋe amâ nâ aregât bo nâŋgâniŋdât. Nâŋgâniŋdât dâine ulit niŋmenâ manmangât tu bunŋe giŋbom.” dâep.
11 Hain dâmbo âmbâle arekŋe hin magaŋep, “Apo, tu lâmŋe ire amâ kâlep akto gâ tu hâgâ hâgâge bo

mendât aregât tu bunŋe wanânba hâgâwerât?
12 Akto bâginenŋe Yakobo yâkŋe lâm ire kendâm ikiŋe akto nanlupŋe akto lama bulimakao akto soŋgo baulupŋe ireâk nem manmini. Akto hakulupnenŋe tu iren hâgâm nem gambiâ gambiâ lâm ire hainâk kindo hâgâmaen. Aregât gâŋe Yakobogât dâp gain gain ewangiwât?" dâep.
13 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Tu iren nembai âmâ tugât lâuwâŋe nâŋgâwai aregât hokboâk hokboâk nem nem manbai.
14 Dâ tu yeŋgire are nembiâ âmâ biwiyeŋân tu dewunŋe hainare miawakmâ manman kârikŋe aregât dâp miawakbiap. Aregât tugât lâuwâŋe bo nâŋgâwai." dâep.
15 Hain dâmbo hin dâep, "Apo, hokboâk hokboâk togo hâgâm kinbomgât gâŋe tu are niŋmenâ tugât lâuwâŋe bo nâŋgâwian." dâep.
16 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, "Bâin, arim luâkge oloŋmenâ togoet." dâmbo
17 âmbâle are hin dâep, "Nâ luâkne bo." dâmbo magaŋep, "Gâ luâkne bo maktât amâ bundâk maktât.
18 Gâ luâk momerâk mem hepun yekmâ gaen. Dâ hinŋe mem mandât amâ gâŋgât luâkge bo aregât gâ den bunŋe maktât." dâep.
19 Hain dâmbo hin magaŋep, "Yae, apo, gâmâ propete are yeŋgâlân gâtŋe nâŋgân.
20 Humomolupnenŋande borâŋe iren Anutugât kotŋe mem agali. Dâ Yuda luâk yeŋe amâ Yerusalem kepian Anutugât kotŋe mem agatne dâmai." dâm magaŋep.
21 Hain dâmbo hin magaŋep, "Barat, nâ makgiŋdere nâŋgâ. Sop siâ tâlâguâp are miawakto yeŋe Apogât kotŋe mem agatbai amâ borâŋe iren bo. Akto Yerusalem kepian hainâk bo akbai.
22 Dâ hinŋe ye Samaria gâtŋe âmâ Anutugât kotŋe pâpkomai. Gârâmâ Yuda nengâlânba heŋgemgo heŋgemgogât dâp miawakbiap dâmaen aregât nen âmâ Anutugât kotŋe mem agatbaengât dâp nâŋgâm heŋgemgomaen.
23 Hinŋe Apoŋe kotŋe mem agatŋetgât dâm egâliaŋ yekmap yâkŋe han biwiyeŋân den bunŋaet makmâ kotne mem agatŋet dâwiapgât sop emelâk miawaktâp.
24 Anutu amâ luâk hinare bo. Yâk amâ Heakŋe hainâk miawakmap. Aregât Heakŋe huŋgunaŋdo owâiŋe ketuguyekto Anutugât den nâŋgâmbiâ humo akto âlepŋe kotŋe mem agatbai." dâep.
25 Hain dâmbo hin magaŋep, "Hain gârâmâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap Kristo arekŋe miawakmâ wan me wan akmaen are âlepŋe makmâ miawak nengiwiap." dâep.
26 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Hain dâm maktât amâ nâ iregâten, yu makgiŋdân." dâep.
27 Akto luâklupŋe sot hâukom togom Yesuŋe âmbâle den magaŋep aregât ekbiâ hâumgoep. Aregât Yesu, "Gâ wan aktât." hain dâm bo aikom magaŋi. Akto, "Wangât den magaŋdât?" hain dâm magaŋberâm nâŋgâmbiâ umatŋe akto bo aikom magaŋi.
28 Akto âmbâle are tu asap are hepunmâ kepiangen pârigim ariep. Arim kepia ambolupŋe yeŋgondo togombiâ hin dâm makyeŋgiep,
29 "Yae, luâk siâ nâŋe ulikŋân wan me wan akmâ manmâ gan aregât keiŋe hârok nâŋgâm makniŋdâp. Yâk amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmai are me aŋgâ aregât pârigim ari hekat yeŋgire ekŋet." dâep.
30 Hain dâm makyeŋgimbo ekberâm togoyi.
31 Dâwân togom manbiâ ain luâklupŋande Yesu hin magaŋi, "Apo, sot ne." dâmbiâ
32 hin dâep, "Nâ bo nemberân. Sot siâŋaet yeniŋdâp are yeŋe bo nâŋgâmai." dâep.
33 Hain dâmbo aregât yâkŋe magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Siânbaŋe sot mem togo waŋdâi me?" hain nâŋgâyi.
34 Hain dâmbiâ, Yesuŋe hin dâep, "Apo huŋgun niŋep yâkgât lauŋe

lokom âiŋe mem metewian aregât ukenŋe nâŋgân. Lauŋe lokom âi emelâk mendân aregât tepne pâlâmŋe aktâp.
35 Akto dewutâ imbât akto sot bunŋe miawaktâp are dâmai. Ye âmâ miwindik akmâ dewunyeŋe panmâ âiyeŋe ekŋet. Manman kârikŋân ariwaigât âiyeŋe emelâk bunŋe aktâp.
36 Luâk sot bunŋe akto orem mem mendugum katmapŋe âmâ âigât hâu memap. Akto bunŋande âmâ manman kârikŋaet pat akbiap. Hain akmâ âmâ luâk siâŋe alekŋe kâmelep are olop heroŋe maroŋe akbiandatgât.
37 Aregât keiŋe den ire bunŋe miawakmâ kârigemap, “Siâŋe alekŋe kâmetmap. Dâ siâŋe sot bunŋe memap.”
38 Akto nâŋe ye alekŋe bo kâmeligât sot bunŋe orem mem mendugum katŋet dâm huŋgunyeŋgiân. Aregât âi amâ yeŋe luâk bikŋande âi mem maligât bunŋe miawakto membai.” dâep.
39 Akto Samaria âmbâle arekŋe kepia aregât ambolupŋe hin makyeŋgiep, “Wan me wan meân amâ hârok makmâ metem makniŋdâp.” dâep. Amâ luâk âmbâle dondâŋe den are magepgât Yesu nâŋgaŋi.
40 Bâin, togom âmâ Yesu hin wârakmâ magaŋi, “Gâ nen olop man.” dâm magaŋi. Magaŋbiâ Yesuŋe den nâŋgâ yeŋgim yâk yeŋgâlai âi meme hilâm lâuwâ malep.
41 Akto Yesuŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgimbo dondâŋe nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katmâ nâŋgaŋi.
42 Aregât âmbâle are hin magaŋi, “Ulik gulik gâŋgât dengât akmâ Yesu nâŋgâ aŋion. Dâ hinŋe amâ nenŋeak lauŋânba den nâŋgâm hin nâŋgâen. Luâk imâ bundâk hân hârok nen heŋgemgo nenekbiapgât kârikŋe talaŋdâp.” dâm magaŋi.

Yesuŋe nanaŋ siâ kundatdâ mem âlepŋe ketuguep.

43 Akto Yesuŋe âi meme hilâm lâuwâ bo akto Samaria hân hepunmâ Galilaia hân ariep.
44 Akto Yesuŋe ikiŋaet ulik gulik hin magep, “Propete siâ ikiŋaet kepianân mando kepia ambolupŋande denŋe bo nâŋgâ aŋbai.” hain dâep. Aregât ain ariep.
45 Akto Galilaia luâkŋe hombaŋ tatalân Yerusalem kepian manbiâ Yesuŋe kulem siâ siâ miep are egigât Yesuŋe togombo gala agaŋi.
46 Akto Kana Galilaia hânân emelâk tu makto waiŋ agep ain lâuwâŋe ariep. Ain arim Kapanaum ain kiap siâ talep aregât nanŋe kundat humo dondâ agep.
47 Aregât Yesuŋe Yudaia hân hepunmâ Galilaia hân togoep dâmbiâ nâŋgâm kiap are Kapanaum kepia hepunmâ gem togoep. Togom Yesu hin magaŋep, “Nanne momberâm aktâp aregât nâ olop arim heŋgemgowen.” dâm wâragep.
48 Akto Yesuŋe hin magaŋep, “Woe, yeŋe kulem me wan me wan ekbiâ dâtŋe akmap aregât ukenŋe nâŋgâmai. Dâ ekmâ âmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katmai.” dâep.
49 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, nanne mombopgât dowâk arim heŋgemgowen.” dâep.
50 Hain dâmbo hin magaŋep, “Bâin, ari. Nange âlepŋe aktâp.” dâmbo Yesugât den are biwiŋân katmâ yânâk pârigim ariep.
51 Dâwân arimbo hoŋ bawalupŋande togom penianŋmâ hin dâm magaŋi, “Nange âlepŋe agep.” dâyi.
52 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, “Amuten âlepŋe agep?” dâmbo, “Uran hilâm tânâmŋe akto kundatŋe hepulep.” dâyi.
53 Hain dâmbiâ kiap arekŋe hin nâŋgâep, “Woe, Yesuŋe sop magep ainâk nanne âlepŋe agep.” are nâŋgâep. Aregât biwiŋe Yesugâlân kalep. Akto ikiŋe kâmotlupŋe ainâk biwiyeŋe Yesugâlân kali.
54 Akto Yesu emelâk Yuda hânânba Galilaia hânân togom tatmâ kulem keiŋe mendo lâuwâŋe are agep.

5

Yesuŋe luâk siâ mem âlepŋe ketuguep.

1 Aregât haminŋân Yuda yeŋgât hombaŋ humo miawakto Yesu
Yerusalem kepian âgâep. Sop ain amâ
âi meme sopŋe bo.
2 Akto Yerusalem kepia aregât
hâŋgi siâ kotŋe amâ Lama hâŋgi
aregât giŋân amâ tu bâtgum siâ talep
kotŋe Betesida. Akto bâtgum aregât
dâtŋe amâ momerâk talep.
3 Akto dâp ain amâ luâk kundatdâ
akto dewunyeŋe bok bokŋe akto
keiyeŋe bâleŋe hainare dondâ yem
tali.
4 Akto Humogât aŋelo siâŋe
tu bâtgumŋân aren sopanmâ
lawagumbo munŋe akminep. Akto
tu munŋe nâŋgâm kundatdâ siâŋe soŋ
geminep arekŋe soŋ âlepŋe akminep
aregât kundatdâ dondâ are tu duwuŋ
agâk dâm lâmgom kinmini.
5 Akto kundatdâ are yeŋgât
hutyeŋân gâtŋe siâ amâ tato hombaŋ
38 bo agep.
6 Yâk âmâ tu bâtgum aregât ginŋân
tatmâ tu duwuŋ agâk dâm lâmgoep.
Akto Yesuŋe luâk sop kâlep yeminep
are ekmâ hin dâm aikoep, “Gâ âlepŋe
akberâtgât nâŋgât me?” dâep.
7 Hain dâmbo hin dâep, “Apo,
âlepŋe akberâm nâŋgân amâ siâŋe
bo tân nugumbo tu duwuŋ akto
bâtgumân kat nekto âlepŋe akbom.
Aregât nunak gewerâre âmâ siâŋe
soŋ ulikŋân akmâ gemap arekŋe soŋ
âlepŋe akmap.” dâep.
8 Hain dâmbo hin magaŋep, “Gâ
agatmâ âkâ tem tâkge lokoakmâ ari.”
dâep.
9 Hain dâmbo ainâk hâkŋe âlepŋe
akto agatmâ tem tâkŋe are lokoakmâ
ariep. Akto Yesu amâ luâk âmbâle
dondâ kili are yeŋgât hut yeŋân ainâk
tik palep.

Akto sop ain amâ âi meme sopŋe
bo.
10 Aregât Yuda humomolupyeŋande
luâk âlepŋe agep are ekmâ hin dâyi,
“Uŋak amâ âi meme sopŋe boân tem
tâkge lokom âmâ den kârikŋe tatmap
are wangât ewangiât? Âi memenâ
gektenŋe bo ârândâŋ aktâp.” dâyi.
11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Nâ sop kâlep kundat akmâ yem gan.
Ina uŋak âmâ luâk siâŋe makto yu
âlepŋe aktân. Akto metip nuguâp
arekŋe hin dâm makniŋdâp, “Tem
tâkge lokoakmâ ari.” dâm makniŋdâp.
Aregât âlepŋe aktân.” dâep.
12 Hain dâmbo hin dâyi, “Wei, luâk
are kotŋe konmenâ nâŋgâne.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ luâk âlepŋe agep
arekŋe Yesu luâk âmbâle dondâ kili
are yeŋgât hutyeŋân dowâk tik palep
aregât Yesugât kotŋe bo nâŋgâepgât.
Akto kotŋe bo konmâ makyeŋgiep.
14 Manmâ Yesuŋe luâk aregât âsim
kinmâ sumbe emetŋân ekmâ hin
magaŋep, “Gâ emelâk âlepŋe aktât.
Gârâmâ benŋe wansiâ umatŋe miawak giŋbopgât bâleŋe lâuwâŋe bo akben.” dâep.
15 Hain dâmbo luâk arekŋe Yesu
ekmâ nâŋgâep. Ekmâ nâŋgâm âmâ
arim Yuda humomolupyeŋe hin
makyeŋgiep, “Luâk metip nuguâp
amâ kotŋe Yesu.” dâm makyeŋgiep.
16 Yesuŋe âi sopŋe boân âi
are miepgât Yuda luâk humomolupyeŋande Yesu gasa aganŋi.
17 Hain akbiâ Yesuŋe togom hin
makyeŋgiep, “Ewene amâ âi hilâmŋe
hilâmŋe memap aregât nâkai hainâk
meman.” dâep.
18 Yesuŋe âi meme sopŋe boân âi
miep aregât gasa aganŋi. Dâ haminŋân
Anutu Ewene dâm âmâ Anutu olop
dop konok agep aregât nâŋgâmbiâ
umatŋe dondâ akto gasa humo
nâŋganŋi.

Anutugât Nanŋe âmâ âi hârokgât kârikŋe talaŋdâp.

19 Hain akbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep,
“Nâ bunŋe dondâŋe makyeŋgire
nâŋgâŋet. Nanŋande ikiŋe hanŋe
watmâ âlepŋe âi bo memap.
Eweŋande âi memap are ekmâ hainâk
memap. Yâkŋe memap hainâgâk
Nanŋande gai akmap.
20 Akto areâk bo. Ewenande
okot dondâ nâŋgâ niŋmap aregât

âi memap are hârok hekat niŋmâ metiep. Akto âi emelâk mendere ektâi are konok bo. Anutuŋe ye âi humo tâmbâ ekbiâ dâtŋe humo akto han undup akŋetgât âi siâ humo tâmbâ hekat niŋdo membian.

21 Amâ âi humo tâmbâ aregât keiŋe hin. Ewenande amâ momoŋe yeŋgonmâ goaŋ yekmap hainâk nâkai nâŋgâ nâŋgânaet watmâ luâk âmbâle bikŋe potatmâ manman âlepŋe yeŋgiman.

22 Akto Ewene ikiŋe konok amâ luâk âmbâle bâleŋe akbai aregât hâuŋe den bo makmâ mete yeŋgiwiap âi are amâ nâ niŋdo dosayeŋe miawagâkgât den âiân katyekbian.

23 Akto hinŋe luâk âmbâle bikŋande Ewene konmâ nâŋgaŋmai hainâk nâ nogonmâ nâŋgâ niŋbaigât âi are amâ niŋdo luâk âmbâle den âiân kat yektere nekmâ nâŋgâ niŋbai. Aregât luâk âmbâle siâŋe bo nogonmâ kotne mem agatmâ âmâ Ewene huŋgun niŋep are hainâk bo nâŋgaŋmai.

24 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋande nâŋgât den nâŋgâm biwiyeŋân katmâ Anutuŋe huŋgun niŋep aregât den bunŋe dâmai are amâ manman kârikŋe yeŋgiwian. Akto momogât dâp hepunmâ manmangât dâwân manbai aregât den âiân hâk tun aktere momogât dâp lâuwâŋe bo ekbai.

25 Akto siâkâ makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgombiâ âmâ humo akberâp. Sop siâ miawakbiap akto hinŋe miawaktâp amâ luâk âmbâle momoŋe sumân yemai arekŋe Anutugât nanŋe nâŋe yeŋgondere den are nâŋgâm agatmâ manbai.

26 Aregât keiŋe hin. Ewene amâ Manmangât Amboŋe dâm makniŋmâ memeŋe akniŋdo

27 gem luâk akmâ manmâ gan aregât kembu akmâ luâk âmbâle hâuyeŋaet makmâ miawakyeŋgiwian.

28 Maktere nâŋgâmbiâ hâumgoâp me? Woe, siâ hin maktere nâŋgâmbiâ humo hâumgowerâp amâ hin. Sop siâ miawakto luâk âmbâle mom sumân yemai are yeŋgondere nâŋgât den nâŋgâm agatbai.

29 Akto âlepŋe mali amâ manman kârikgât agatbai. Dâ manman bâleŋe akmâ mali hârok agatmâ dosa yeŋaet hâuŋe membai.

Anutuŋe Nanŋaet keiŋe mem miawakmap.

30 Nune nâŋgâ nâŋgânaet âi memegât bo yeniŋdâp. Akto Anutuŋe wan me wan makniŋmap den are lokom luâk âmbâle den âiân kat yekbian aregât nune nâŋgâ nâŋgâne bo watman. Ewene huŋgun niŋep yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe watmâ gan aregât den âiân katyekbiangât kârikŋe tatniŋdâp.

31 Nâ nune keine makman dâine bunŋe bo dâwâi.

32 Siâŋe bunŋe mandâp aregât keine makmâ miawakto ârândâŋ akmap.

33 Dâ ye âgâlân Yohane tu puli luâk are makmâ aikombiâ den bunŋe dondâ makyeŋgiep.

34 Amâ luâk nâŋgât keine makyeŋgimap yâkgât den nâŋgâre yânŋe aktâp. Gârâmâ yeŋe nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgombiâ heŋgem yeŋgure manman kârikgât pat miawak yeŋgiâkgât maktân.

35 Yohanegât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yohane amâ bundâk pagaleŋe humo akmâ pagaleŋe yeŋgiep aregât ye amâ yâkgât den nâŋgâm heroŋe agi.

36 Dâ Yohaneŋe nâŋgât keine makmâ miawagep den are amâ agak memenande ewangimap. Ewenande âi makmâ niŋep are hârok yu mendere nekbiâ Ewenande huŋgun niŋdo geân aregât keiŋe miawaktâp aregât den patŋe arekŋe Yohaneŋe magep are ewangiâp.

37 Dâ areâk bo. Ewenande huŋgun niŋep arekŋe keine makmâ miawagep. Dâ yeŋe amâ yâkgât launânba den bo nâŋgâyi akto hâkŋe bo egi.

38 Akto yâkgât den biwiyeŋân bo katbiâ tatâp. Denŋe biwiyeŋân katbiâ tatâp dâine Ewenande huŋgun niŋdo

geân nâŋgât den nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ âlepŋe akbop.
39 Ye hin nâŋgâmai, “Anutuŋe makto kulemgoyi are oyaŋmâ manman kârikŋe aregât keiŋe nâŋgâne.” dâmai aregât sopŋe sopŋe oyaŋmâ manmai. Dâ Anutuŋe makto kulemgoyi arekŋe nâŋgât keiŋe mem miawakmap.
40 Gârâmâ nâŋgâlân bo togom nâŋgâ niŋbiâ âmâ manman kârikŋe bo yeŋgiwian.
41 Akto luâkŋe kotne mem agatŋetgât bo maktân.
42 Gârâmâ yeŋgât keiyeŋe âmâ nâ bundâk nâŋgân. Han biwiyeŋande ain Anutugât han kalamŋaet bo kinmap.
43 Nâ Ewenaet laugât yeŋgâlân geân. Akto ye hanâk gala bo akniŋmai. Dâ luâk siâ ikiŋe hanŋe watmâ togombo âmâ gala aganŋbai.
44 Akto areâk bo. Keiyeŋe amâ hin nâŋgân. Yeŋaelâk heroŋe aganŋgimai. Akto yeŋaelâk kotyeŋe mem agalaŋgimai. Dâ Anutuŋe yekto huraguâkgât dâp bo heŋgemgomai. Aregât Anutu bo nâŋgâ aŋmai.
45-47 Akto yeŋe, “Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are lokoenŋe huraguâk.” dâm nâŋgâmai amâ benŋe pâpkomai. Moseŋe nâŋgât keine ulikŋân ekmâ nâŋgâm heŋgemgom kulemgoep are lokomai dâine biwiyeŋe nâŋgâlân katbâi. Dâ Moseŋe kulemgoep aregât hâkâŋ akmai aregât nâŋgât den bo nâŋgâm heŋgemgomai. Aregât keiŋe hin. Moseŋe kulemgoep arekŋe agak memeyeŋe mem miawakmâ den âiân kat yekbiap aregât nâmâ Ewenaelân makmâ den âiân katyekbiangât âi bo tatniŋdâp. Emelâk Moseŋe makyeŋgiep aregât wangât lâuwâŋe nâŋe makyeŋgiwian?” dâep. Amâ Yesuŋe Yuda luâk humomolupyeŋande kuk aganŋbiâ den hâuŋe hain dâm makyeŋgiep.

6

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

1-4 Akto aregât haminân Yuda luâk âmbâle yeŋgât hombaŋ kotŋe Pasowa tâlâgumbo ain Yesuŋe Galilaia bâtgum kotŋe siâ Tiweria bâtgum are biken hâtikom ariep. Arimbiâ luâk âmbâle diwirâ kundatdâ dondâ heŋgem yeŋgumbo egigât hamiyeŋân togoyi. Akto Yesuŋe luâklupŋe kewuguyekto borâŋân âgâ tali.
5 Akto Yesuŋe luâk âmbâle dondâ togombiâ yekmâ Pilipo biwiŋe dop komberâm hin maganŋep, “Pilipo wanânba sot mem puligom ire yeŋgienŋe nembiâ tepyeŋe pikberâp?” dâep.
6 Dâ yâk amâ wan me wan akberâp aregât nâŋgâep. Amâ biwiŋe dop koep.
7 Akto Pilipoŋe hin dâm maganŋep, “Woe, puli dondâ panmâ sot puligom mem yeŋgienŋe amâ biknandeâk sot mem nembiâ biknande yân tatberâi aten.” dâep.
8 Hain dâmbo yeŋgâlân gâtŋe siâ Petorogât eminje Anderea yâkŋe hin maganŋep,
9 “Nanaŋ bâlensiâ yu kindâp yâkŋe sot momerâk akto iŋan lâuwâ mem kindâp. Dâ luâk kâmot dondâgât sot ire mem yeŋgienŋe bo ârândâŋ akyeŋgiwerâp.” dâep.
10 Hain dâmbo Yesuŋe makyeŋgiep, “Ye luâk âmbâle makyeŋgimbiâ mendugum ge tatŋet.” dâep. Akto hân ain umiliŋ yiep ain luâk 5,000 are hârok ge tali.
11 Akto Yesuŋe sot mem Anutu mepaim aŋmâ luâk tatmâ ariyi yâk dopyeŋânâk yeŋgiep. Akto soŋgo hainâgâk makmâ dopyeŋân yeŋgiep.
12 Yeŋgimbo nem tepyeŋe pikto hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Sot pipiŋe yem bâliwopgât are pitim mendugunet.” dâep.
13 Hain dâmbo arim sot biknje bo neyi are mem haka kâlegen pitim lugumbiâ haka 12 pigep.
14 Akto luâk âmbâle arekŋe kulem keiŋe are ekmâ nâŋgâm hin maganŋgi goaŋgi agi, “Propete humo hânân miawakbiap yâk lâmgomaen amâ ire

emelâk miawaktâp.” dâyi.
15 Hain akmâ, “Hâwâtenŋe damun
nenŋe akbiapgât akne.” dâm ma-
gaŋgi goaŋgi akbiâ yekmâ hepun
yekmâ ikiŋeâk gimbâŋe siân âgâep.

Yesu bâtgum kakŋân ariep.

16-17 Akto emet dâgâmbo Yesu
boâk togo penâyeŋgiepgât Kapanaum
kepiangen purik katberâm bâtgum
ginŋângen geyi. Ge kinmâ waŋgan
âgâyi.
18 Waŋgan âgâm hâtikombiâ seru
kârikŋe panmâ kondo ariyi.
19 Yâkŋe dopŋe 4 me 5 kilomita
aregât dopŋe bâtgum tânâmŋân arim-
biâ Yesu haru kakŋân togom ewumâk
akto ekmâ hamep akmâ sân sân meyi.
20 Hain akbiâ yekmâ hin makyeŋgiep,
“Nuneâk togoân aregât bo hamep
akŋet.” dâep.
21 Hain dâm waŋgan gawerâmbo
âlepŋe dâmbiâ âgâep. Âgâmbo heroŋe
akbiâ ainâk kepia ariwerâm agi are
ewumâk akto ainâk waŋga are hânân
hikoep. Hikombo hânân sopanmâ
tali.

Luâk âmbâle Yesu ekberâm togoyi.

22 Tatmâ yem kinbiâ emet hauŋdo
luâk âmbâle bâtgum biken tali are
Yesugât undâgâtmâ hin dâyi, “Uran
waŋga konok kindo egion ain hoŋ
bawalupŋe yeŋeak Yesu hepunmâ
âgâm ariyi.” hain nâŋgâyi.
23 Hain nâŋgâm tatbiâ Tiweria kepi-
anba waŋga siâ Humoŋe sot mem
Anutu mepaiŋe miep ain togo kilep.

Yesu himbimgât sot.

24 Akto kâmot humo arekŋe
Yesu akto luâklupŋe kulâgât yeŋgim
waŋgan âgâm Kapanaum kepian
purik katmâ arim Yesugât kulâgât
aŋi.
25 Hain manmâ bâtgum iregen
kulâgâtmâ ekmâ hin dâyi, “Apo,
amuten togoen?” dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Nâ bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ
kulem keiŋe keiŋe mendere nekmâ
agi aregât bo kulâgât niŋdâi. Akto
keine ekmâ bo heŋgemgoâi. Sot
yeŋgire nem tepyeŋe pigep aregât
kulâgât niŋdâi.
27 Aregât hin makbe. Sot yoganŋe
mem nembai aregât bo kulâgâtmâ
âi mem manbei. Manman kârikŋe
are miawak yeŋgiâkgât âi kârikŋe
mem manbei. Akto Anutu Ewene
arekŋe meme akniŋdo âi mendere
negi aregât luâk akmâ geân nâ ulit
niŋbiâ manman kârikŋaet sot âlepŋe
yeŋgiwian.” dâep.
28 Hain dâmbo hin maganŋi, “Anu-
tugât âi mem kulâgâtbei dât ina gain
gain akmâ mem manbaen?” dâyi.
29 Hain dâmbiâ hin dâep, “Anutuŋe
huŋgun niŋdo geân aregât biwiyeŋe
nâŋgâlân katmâ âi are membiâ Anu-
tuŋe yekto ârândâŋ akbiâp.” dâep.
30 Hain dâmbo hin maganŋi, “Hain
aregât benŋe kulem keiŋe keiŋe siâ
memenâ âmâ ekmâ nâŋgâ giŋne.
Akto gain gain memenâ ekmâ
heŋgemgogiŋne?
31 Akto Anutuŋe makto kulemgoyi
aregât bikŋe hin yendâp, “Anutuŋe
himbimânba sot yeŋgimbo nem mali.”
hain yendâp aregât bâgilupnenŋande
hân pumân manbiâ Moseŋe sot
yeŋgimbo nemini.” dâyi.
32 Hain dâmbiâ hin dâep, “Anu-
tuŋe sot bunŋe yeŋgiep aregât keiŋe
makyeŋgire nâŋgâŋet. Moseŋe him-
bimânba sot bo mem miawakmâ
yeŋgiep. Bo. Himbimgât sot bunŋe
amâ hinŋe Ewenande ye yeŋgimap.
33 Sot bunŋe are Anutuŋe him-
bimânba hânân pando gem luâk
âmbâle hânân manmai manman
kârikŋe mem miawak yeŋgimap.”
dâep.
34 Hain dâmbo hin dâyi, “Woe, apo,
gâ sotgât maktât are hokboâk nengi-
wen.” dâyi.
35 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Manmangât sot nâ ire yu mi-
awaktân aregât ye nâŋgâlân gutmâ
nâŋgâ niŋmâ biwiyeŋe nâŋgâlân
katbiâ âmâ meme wâtŋe akyeŋgire
himbimgât sot me tu aregât lâuwâŋe
bo mopyeŋe aguwiap.
36 Nâ emelâk makyeŋgiân. Yeŋe
nâ nekmâ heŋgemgom âmâ hanâk bo

nâŋgâniŋdâi.
37 Aponɛ niŋep yâkŋe hârok nâŋgâlân togom metewai. Akto nâŋgâlân togowiap yâk bo watmâ hâkokowian.
38 Himbimânba geân amâ nâ nune ukenne watberâm bo geân. Huŋgun niŋep yâkgât ukenŋaet akmâ metewiangât geân.
39 Ewenande luâk âmbâle bikŋe nâŋgâlân katyekmap luâk are hilip aguwâigât yekmâ menduguyekmâ sop humoân ârândâŋ goaŋyektere agatbai. Are âmâ huŋgun niŋepgât han. Lau hain tatâp.
40 Luâk âmbâleŋe nanŋe nâ nekmâ nâŋgâm kârigeniŋmâ nâŋgâniŋbai dopŋân manman kârikŋe ambo akbai. Are amâ Ewenaet den lau hainare tatâp. Akto nâŋe sop humoân golâ katyekbian.”
41 Hain dâmbo Yuda luâk âmbâle ain kili arekŋe Yesu himbimgât sot nâ ire dâepgât nâŋgâm bâliaŋmâ den agi.
42 Akto hin magaŋgi goaŋgi agi, “Yâk, “Nâ himbimânba geân.” dâp are nâŋgâenŋe bâliâp. Yâk amâ Yesu mon? Nenŋe amâ eweŋe Yosepe akto memeŋe yelekmaen aregât himbimânba bo giep nâŋgâmaen aregât himbimânba geân dâmbo bo ârândâŋ aktâp.” dâyi.
43 Hain dâmbiâ Yesuŋe are nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye bo nâŋgâmbiâ bâliâk.
44 Ewene huŋgun niŋep arekŋe luâk âmbâle siâ oloŋdo hanŋeâk nâŋgâlân togowiap. Togombo âmâ sop humoân goaŋdere agatmâ manmâ âgâwiap.
45 Akto Propete luâk den kulemgoyi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin kulemgoep, “Anutuŋe luâk âmbâle bikŋe ikiŋaet pat hekat yeŋgiwiap.” dâm kulemgoep aregât luâk âmbâle bikŋe Ewenande makyeŋgimbo âmâ benŋe nâŋgâm nâŋgâlân togowai.
46 Dâ luâk âmbâle hânân manmai yeŋe Ewene bo egi. Akto bo ekmai gârâmâ nâ konok Anutugât enem dewunŋânba geân nâŋe egân.
47-48 Aregât bunŋe makyeŋgiwe. Luâk âmbâle bikŋande nâŋgâ niŋbai amâ nâ amâ manman kârikŋaet sot aregât manman kârikŋe yeŋgire manmâ âgâwai.
49 Manmangât sot aregât lâuwâŋe makbe. Bâgilupyeŋande hân pumân manbiâ Anutuŋe himbimânba sot pando gembo mem neyi. Akto manmâ âmâ mom meteyi.
50 Dâ sot himbimânba gemap amâ nâ ire. Aregât sot ire luâk âmbâleŋe nem âmâ bo mom metewai.
51 Aregât nâ manmangât sot himbimânba geângât luâk âmbâle bikŋe nâŋgâlânba sot nembai amâ dondâŋe manmâ âgâwai. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are manman mem miawakŋetgât sunumnande sot aktâp.” dâep.
52 Hain dâmbo Yuda luâk âmbâle ain kili arekŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Yâk gain gain akmâ sunumŋe nengimbo nembaengât maktâp?” dâyi.
53 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâŋgât gilâm akto sunumne bo nembai amâ biwiyeŋân manman bo miawak yeŋgiwiap.
54-55 Dâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋande sunumne akto gilâmne nembiâ âmâ nâŋgât sunumne arekŋe sot bunŋe akto nâŋgât gilâmne are tu bunŋe akmap aregât manman kârikŋe yeŋgire manbai. Manmâ âgâmbiâ sop humoân goaŋ yektere manmâ âgâwai.
56 Akto gilâmne sunumne nembaiŋe amâ nâŋgâ niŋmâ nâ olop manbai. Akto nâkai yâkgâlân manbian.
57 Akto Ewene manman amboŋande huŋgun niŋdo geângât Apogât akmâ manman. Aregât yeŋgâlân gâtŋe sunumne akto gilâmne nembai amâ hainâk nâŋgât pat akmâ manbai.
58 Akto bâgilupyeŋande sot nem manmâ âmâ moyi. Dâ nâŋgât sot ire himbimân gâtŋe sot bunŋe nembai amâ dondâŋe manmâ âgâwai.” dâep.
59 Yesuŋe Kapanaum kepian manmâ den emetŋân kinmâ den ire makmâ ligim yeŋgiep.

Luâk bikŋande Yesu hamiaŋi.

60 Akto Yesuŋe hain makto hoŋ
bawalupŋe bikŋande magaŋgi goaŋgi
akmâ hin dâyi, “Wei, imâ nâŋgâenŋe
hâumgoâp aregât niŋande nâŋgâm
metewerâp?” dâyi.
61 Hain makmâ hâkâŋ agi are
Yesuŋe biwiyeŋân ekmâ hin dâep,
“Den are nâŋgâmbiâ bâliâp me?
62 Gârâmâ ina benŋe nâ luâk akmâ
geân ainâk purik katmâ âgâre nekbai
amâ gain gain akbai?
63 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto han
biwiyeŋande den nâŋgâm lokowaigât
kârikŋe bo tatyeŋgimap. Akto Anu-
tugât Heak yâkŋe konok manman
mem miawakyeŋgimap aregât yâk
den makyeŋgimap ina denne bi-
wiyeŋân totokombo manman âlepŋe
miawak yeŋgiwiap. Dennande
tânyeŋgumbo Heakŋe akto manman
kârikŋe miawakyeŋgiwiandat.
64 Dâ yeŋgâlân bikŋe amâ nâŋgâm
biwiyeŋân bo katâi.” dâep. Amâ
Yesuŋe yâkgât hâkâŋ agaŋmai are
emelâk yekmâ nâŋgâep. Akto
gasalupŋe kewugu yekbiap are gai
emelâk nâŋgâep.
65 Akto den siâ hin dewa-
tim makyeŋgiep, “Nâ aregât hin
makyeŋgiân. Ewenande bo oloŋ
yekto amâ nâŋgâlân bo togowai.”
dâep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

66 Yâkŋe hain dâep aregât luâklupŋe
bikŋande den are nâŋgâm âmâ hâkâŋ
akmâ hepunmâ ariyi.
67 Arimbiâ Yesuŋe hoŋ bawalupŋe
ulikŋân oloŋ yegep 12 are hin
aiyeŋguep, “Ye hainâk hepun nek-
berâi me?” dâmbo
68 Petoroŋe hin dâm magaŋep,
“Humo, gâ hepun gekmâ âmâ
niŋaelân arim manman âlepŋe me
den kârikŋe nâŋgâwaen? Gâ guge
konok manmangât den bunŋe mak-
nengimat.
69 Siâgâlânba bo aregât nen
gâŋgâlân hokatmâ gâ Anutugât
nanŋe bunŋe aregât nâŋgâ giŋmaen.”
dâep.
70 Hain dâmbo hin dâm makyeŋgiep,
“Aregât hin makbe. Nâŋe konok oloŋ
yegân. Dâ yeŋgâlân gâtŋe konok amâ
Hianŋgi Amboŋande biwiŋân gemap.”
dâep.
71 Amâ Yesuŋe ikiŋe luâklupŋe 12
are yeŋgâlân gâtŋe Yudasi Simoŋ
siâgât nanŋe Karioto kepian gâtŋe
yâkŋe gasalupŋe hekat yeŋgimbo
membai aregât nâŋgâm magep.

7

Yesuŋe Yerusalem âgâep.

1 Akto Yuda gâtŋe bikŋande Yesu
komberâm akbiâ aregât Yerusalem
kepia hepunmâ Galilaia hânân togo
malep.
2 Ain mando Yuda mâron emetŋaet
hombaŋ ewumâk agep.
3 Ewumâk akto emilupŋande Yesu
bo nâŋgaŋmâ hin magaŋi, “Luâk siâŋe
keine mem miawakbian dâm yoŋâk
bo manmâ âi memap.
4 Amâ tektekŋân âi memap. Aregât
kâmot bikŋande gâ kulem memat
are ekbaigât gâ purik katmâ Yu-
daia hânân arim kulem memben.
Akto âi in memat gârâmâ gâ ari
luâk kâmot humoân miawakmâ tek
tekŋân kinmâ âi memenâ gekmâ
keige nâŋgâm heŋgemgowei.” dâyi.
5 Emilupŋande amâ bo nâŋgaŋmâ
hain dâyi.
6 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin
makyeŋgiep, “Ye hanâk wan me wan
akberâm âmâ âlepŋe akbei. Dâ nâmâ
hain bo akman. Sopŋânâk wan me
wan meman. Miawakmâ tek tekŋân
kinbiangât sop boâk miawaktâp.
7 Haingât luâk âmbâle ye dopyeŋe
konok. Akto gala katyekmai aregât
kuk bo akyeŋgiwai. Dâ nâmâ luâk
âmbâle agak memeyeŋe bâleŋe are
makmâ miawakmâ yeŋgire nâŋgâmai
aregât kuk bâleŋe akniŋmai.
8 Akto nâ tek tekŋân miawak-
biangât sop boâk miawaktâp aregât
nâ hinŋeâk bo ariwerân. Dâ yeŋe amâ
hombaŋgât ariŋet.” dâep.

9-10 Hain dâmbo emilupŋande ulik gulik yâkŋe soŋ arimbiâ Galilaia hânân malep. Akto hilâm siân heambukmâ yoŋâk ariep.

11 Akto hombaŋ miawakto Yuda luâk humomolupyeŋande Yesugât kulâgâtmâ aikom magi, “Yâk yâgâten mandâp?” dâyi.

12 Dâ luâk dondâ arekŋe amâ yoŋâk yâkgât den dondâ magaŋgi goaŋgi agi. Akto bikŋande hin dâyi, “Yâk âmâ luâk âlepŋe.” dâyi. Dâ bikŋande âmâ den kom hin dâyi, “Bo, yâkŋe âmâ nen biwi gulip akŋet dâm den maknengimap.” dâyi.

13 Akto Yuda luâk kembu are yeŋgât hamep akmâ den yoŋâk magaŋgi goaŋgi agi.

Yesuŋe Anutu gâlânba giep aregât magep.

14 Akto hombaŋ hutŋân Yesuŋe Sumbe emetŋân âgâm den makyeŋgiep.

15 Makto Yuda luâk humomolupyeŋe arekŋe Yesu ekmâ hin dâyi, “Yâk âmâ nengât nâŋgâ nâŋgâ emetŋân bo malep. Ina ire gain gain akmâ nâŋgâmap?” dâyi.

16 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâ makyeŋgiân imâ nunaet den bo. Huŋgun niŋep arekŋe makniŋdo makyeŋgiân.

17 Akto luâk âmbâle Anutugât lau lokowerâm âmâ nâŋgât akto Anutugât den makmangât nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ luâk âmbâle Anutugât lau bo lokomaiŋe âmâ nâŋgâ yâkgât hin nâŋgâmai, “Ikiŋaelânba den maknengimap.” dâmai. Amâ nâŋgâm hilip komai.

18 Siâ ikiŋaelânba nâŋgâm makmap amâ ikiŋaet nâŋgâmbo humo akmap akto hâkŋe mem agatberâm akmap. Dâ nâmâ hain bo akman. Anutuŋe huŋgun niŋep yâkgât kotŋe mem agatman. Aregât âmâ kotne bo mem agatman. Akto bo hiaŋgiman.

19 Akto Anutuŋe makto Moseŋe den kârikŋe kulemgoep. Ye den are bo lokomai aregât nuguwerâm aktâi.” dâep.

20 Hain dâmbo, “Woe, nen âmâ bo guguwerâm akten. Gâŋe are maktât amâ sinduk bâleŋande mem gulip guguâp.”

21 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâmâ âi mendere luâk âlepŋe agep are nâŋgâmbiâ humo aktâp.

22 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet. Moseŋe nanlupyeŋe hâkyeŋân kulem meŋetgât makyeŋgiep. Dâ are âmâ Mose ikiŋak keiŋe bo kalep. Hakulupyeŋe yâkŋe keiŋe kali. Akto âi are menegât âi bo meme sopŋân gai memai.

23 Yeŋe amâ Mosegât den bâliwop dâm nanaŋlupyeŋe âi bo meme sopŋân hâkyeŋe gâimai aregât âi meme sopŋe boân âi memai. Dâ nâmâ luâk kundatdâ âi bo meme sopŋân heŋgemgoân aregât nâŋgâm bâli niŋi. Ye amâ hiaŋgi luâk.

24 Ye amâ den hanâk hâkne tunmâ makmai. Hain bo akbei. Den bunŋe nâŋgâm makbei.” dâep.

25 Hain dâmbo Yerusalem ambolupŋe arekŋe hin dâyi, “Luâk kombaen dâyi amâ ire.

26 Dâ amâ wangât den miawagân makto humomolupnenŋande den bo koaŋmâ âmâ bo mem kondâi? Yâkŋe keiŋe nâŋgâm heŋgemgom hin dâi me? “Yâk Anutuŋe huŋgun aŋdo giep.” hain dâi aregât bo mem kondâi me gain?

27 Akto luâk ire amâ miawagep aregât kepiaŋe nâŋgâen. Dâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât keiŋe amâ pâpkom metewaen.” dâyi.

28 Hain dâmbiâ Yesuŋe sumbe emetŋân kinmâ den hin dâm makyeŋgiep, “Ye amâ hin dâi, “Yesugât kepiaŋe miawagep aregât keiŋe nâŋgâen.” dâi. Dâ bunŋe amboŋe konok mandâp yâkŋe huŋgun niŋdo yâkgât enemŋânba geân. Dâ ye âmâ yâkgât keiŋe bo nâŋgâmai.

29 Nâmâ ikiŋaelânba huŋgun niŋdo geân gârâmâ nâŋgâm heŋgemgoân.” dâep.

30 Aregât mem kala busi kâlegen katberâm agi. Dâ amâ sop boâk miawakto aregât akmâ hepuli.

31 Akto luâk âmbâle bikŋande hin dâyi, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap arekŋe kulem keiŋe keiŋe membiap nâŋgâmaen ina togom kulem keiŋe keiŋe mem miawaktâp, aregât amâ Yesu amâ yâk me?” dâm nâŋgaŋi.

Tembe lokoŋe Yesu memberâm togoyi.

32 Akto luâk âmbâle bikŋande yâkgât hain magaŋgi goaŋgi akbiâ Parisaioŋe a nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ aregât sumbe kat kat humomolupyeŋe olop tembe lokolupyeŋe Yesu kala busi kâlegen katŋetgât huŋgun yeŋgimbiâ togoyi.

33 Togombiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâ ye olop bâlensiâ manmâ huŋgun niŋep yâkgâlae purik katbian.

34 Purik katere yeŋe nâŋgât kulâgât niŋmâ bo nekbai. Amâ nâ arim manbian ain bo ariwai. Akto ariwaigât dâp bo tatyeŋgiâp.” dâep.

35 Hain dâmbo hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Yâk yâgâten ari mando kulâgâlaŋbaengât maktâp? Nen bikŋande hepun nenekmâ Girik yâk yeŋgâlân ari manmai ain arim makyeŋgiwiapgât maktâp me?

36 Yâk hin maktâp. Kulâgât niŋmâ bo nekbai. Akto nâ arim manbian ain bo ariwai, dâm maktâp amâ gain gain maktâp?” dâyi.

Yesuŋe Heakgât keiŋe magep.

37-38 Akto manmâ hombaŋ are bo akberâm akto Yesuŋe agatmâ kinmâ kâmot humo kili are den hin kârikŋeâk kamboŋmâ makyeŋgiep, “Siâ tugât nâŋgâm âmâ âlepŋe nâŋgâlân togom nembiâp. Nâŋgâlân togom âmâ nâŋgâ niŋmâ biwiŋânba tu dewunŋe hainare gam togomâk yembiap. Are amâ Anutugât denŋande hain magep.” dâep.

39 Yesuŋe amâ tugât bo magep. Amâ Anutugât Heakŋe aregât magep. Akto Yesu amâ himbimân boâk purik katmâ âgâepgât Anutugâlânba Heak kârikŋe boâk giep. Aregât biwiyeŋe Yesugâlân kali amâ sop ain Heakŋande boâk meyegep aregât magep.

40 Akto yâkŋe hain dâmbo aregât kâmot ain kili arekŋe potalakmâ bikŋande hin dâyi, “Imâ Propete togowiap dâmaen in amâ ire.” dâyi.

41 Dâ bikŋande hin dâyi, “Imâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap yâk.” dâyi. Dâ bikŋande hârem hin dâyi, “Woe, bo. Kristo amâ Galilaia hânân bo miawakbiap me?

42 Dâ Anutuŋe makto kulemgoyi keiŋe hin yendâp, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap amâ Dawidigât kâmolân gâtŋe miawakbiap. Akto Dawidigât kepia kautŋe Betelehem ain gâtŋe miawakbiap.” Aregât Yesu Galilaia hânân miawakbiapgât amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiapgât bo.” dâyi.

43 Akto kâmot arekŋe Yesugât hain makmâ potalagi.

44 Akto bikŋande kala busi kâlegen katne dâmbiâ dâp bo miawakto hepuli.

Yesu memegât dâp bo akto hepuli.

45 Akto tembe loko arekŋe sumbe kat kat humomolupyeŋe akto Parisaio yeŋgâlân purik katbiâ ai yeŋgum hin dâyi, “Ye wangât Yesu bo mem togoâi?” dâmbiâ

46 hin dâyi, “Yâkŋe makmap amâ luâk bikŋande hain are bo makbâi.” dâmbiâ

47 Parisaio luâkŋe hin dâyi, “Woe, yâkŋe hâwâtyekmâ biwi gulip akyeŋgiâp mon?

48 Damun humomolupyeŋe me Parisaio nengâlân gâtŋe bikŋande bo nâŋgaŋmaen.

49 Amâ luâk âmbâle yânŋe den kârikŋe bo nâŋgâmaiŋe nâŋgâ aŋbiâ Anutuŋe hememângen panyekto hememângen gem manbai.” dâyi.

50 Akto galayeŋe siâ kotŋe Nikodemo emelâk hândâkŋân Yesu togom egep yâkŋe hin dâep,

51 “Nengât den kârikŋe hin bo yendâp, “Luâk siâ ikiŋe keiŋe bo makto nâŋgâwai me dosaŋe bo ekmâ yân hâuŋaet den âiân katbai.” hain bo yendâp. Akto yâk hanâk konbaen aregât dopŋe bo tatâp.” dâep.

52 Hain dâmbo galalupŋande kuk agaŋmâ hin dâm magaŋi, “Woe, gâŋe âmâ biwige Galilaia gâtŋe yâkgâlân kalen me? Gâ ari Anutuŋe makto kulemgoyi are hârok oyaŋmâ nâŋgâm hin nâŋgâwiat. Propete siâ amâ Galilaia hânân bo miawakbiap.” dâyi.
53 Hain dâm awam akmâ gem emetyeŋân ariyi.

8

Âmbâle bâleŋe meme siâ Yesugâlân mem togoyi.

1 Akto Yesu Oliwa gimbâŋân âgâep.
2 Emet hauŋdo arewa Sumbe kat kat emetŋân âgâmbo luâk âmbâle dondâŋe ain togombiâ tatmâ den makyeŋgiep.
3 Makyeŋgimbo Parisaio akto Mosegât den makmâ kepikmai aren gâtŋande âmbâle siâ dâp gulip akmâ mando egi are kewugum Yesugâlân togom hutyeŋân katbiâ kilep.
4 Katbiâ kindo hin dâyi, “Apo, âmbâle ire âmâ dâp gulip akmâ mando ekten.
5 Akto Mose amâ den kârikŋe hin kulemgoep, “Âmbâle bâleŋe akmâ manbiâ âmâ kâtŋe yeŋgumbiâ mombai.” dâm den kârikŋe kulemgoep. Dâ gugak amâ gain gain nâŋgâmat?” dâyi.
6 Amâ yân hianŋbiâ den hin me hain makto ekmâ âkâ den âiân katnerâm hianŋgim dop koyi. Hain makbiâ Yesuŋe kâŋgom hânân bâtŋande kulemgoep.
7 Kulemgombo aikom aikom akbiâ bin bin kinmâ hin makyeŋgiep, “Yeŋgâlân gâtŋe siâ dosa bâlâk manmap arekŋe soŋ keiŋe katmâ kâtŋe kondo âmâ kombei.” dâep.
8 Hain dâm lâuwâŋe hânân kâŋgom kulemgoep.
9 Akto ain kili arekŋe den are nâŋgâm ulikŋân gâtŋande hami kinmâ ainba ainba gem arim meteyi. Akto âmbâle are Yesugât enemŋân ikiŋeâk kilep.
10 Kindo Yesuŋe agatmâ kinmâ âmbâle are ŋâŋâk ekmâ aikom hin magaŋep, “Barat, den amâ yân hâkge tunberâm aktâi. Siâ me siâŋe den hâuŋe bo makgiŋdâi me?” dâmbo,
11 “Humone, siâŋe bo makniŋdâp.” dâmbo hin magaŋep, “Nâŋe hainâk hâuŋaet den bo makgiŋberân. Gâ yân arim bâleŋe lâuwâŋe bo akben.” dâep.

Yesu hângât pagaleŋe.

12 Akto Yesu sumbe emetŋe kom hâre hâreŋe siân ain kinmâ hin makyeŋgiep, “Nâ hân hârok yeŋgât pagaleŋe. Aregât siâŋe nâ wat nekbiap âmâ hândâkŋân bo arim manbiap. Bo. Yâk amâ manmangât pagaleŋân manbiap.” dâep.
13 Hain dâmbo Parisaio luâkŋe hin magaŋi, “Gâ ire gugaet keige maktât amâ nâŋgâenŋe bunŋe bo aktâp.” dâyi.
14 Hain dâmbiâ hin dâep, “Nâmâ yâgâtenba togoân akto yâgâten ariwian aregât hârok nâŋgâman aregât nune keine maktere bunŋe akmap. Dâ ye âmâ wânânba togoân akto wânân ariwiangât bo nâŋgâmai aregât maktere bunŋe bo dâmai.
15 Ye hângât nâŋgâ nâŋgâ watmai. Dâ nâmâ hinŋe den âiân bo katyektân.
16 Akto siân dosaŋe miawagâkgât âi membian amâ Ewenande huŋgun niŋep arekŋe tân nugumbo olop âi membaetgât âine bunŋe mendere miawakbiap.
17 Akto den kârikŋe bikŋe hin yendâp, “Luâk konokgât den bo nâŋgâwei. Luâk lâuwâ akmâ siâgât keiŋe bâleŋe makbela bunŋe dâwei.”
18 Aregât nâ nune konok keine bo makmâ miawakman. Ewene huŋgun niŋep arekŋe hainâk makmâ miawakmap amâ net lâuwâ. Aregât imâ den bunŋe dâm nâŋgâŋet.” dâep.
19 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Ewege yâgâten? Hekat nengimenâ ekne.” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ye Ewene bo nâŋgâ aŋmai. Akto hainâk nâ bo nâŋgâ niŋdâi. Nâ nâŋgâ niŋmâ dâine Ewene hainâk nâŋgaŋbâi.” dâep.
20 Yesuŋe sumbe kat kat puli katmini aregât kom hâre hâreŋe ain den

ire magep. Hain dâmbo mem kombaigât sopŋe boâk miawagepgât kala busi kâlegen katbaigât dâp bo miawakyeŋgiep.

Yesu amâ himbimân gâtŋe.

21 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep, “Nâ hepun yekmâ arire kulâgât niŋmâ bo nekbai. Manmâ mom âmâ dosayeŋaet hâu bâlâk bo âgâwai. Akto nâ ari manbian ain ariwaigât dâp bo tatyeŋgiwiap.” dâep.
22 Hain dâmbo hin magaŋgi goaŋgi agi, “Nâ arim manbian ain bo ariwai dâp amâ gain gaingât maktâp. Ikiŋe hanŋe hâreakmâ mombiapgât me gain gain maktâp?” dâyi.
23 Dâmbiâ hin dâep, “Ye amâ iŋgon gâtŋe. Dâ nâmâ egon gâtŋe. Ye amâ hân iren gâtŋe. Dâ nâmâ hânân gâtŋe bo.
24 Aregât emelâk hin makyeŋgiân. Ye manmâ mom âmâ dosa akmai aregât hâuŋe bâlâk bo âgâwai. Akto aregât keiŋe hin. Nâ mandân ire keine hain dâre nâŋgâmai amâ bâleŋeyeŋe yeyeŋgimbo mombai aten.” dâep.
25 Hain dâmbo hin dâyi, “Keige maknengimenâ nâŋgâne.” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ulikŋânbak makyeŋgim gan are.
26 Nâ yeŋgât keiyeŋe makmâ miawakmâ den âiân kat yekbiangât âi humo tatniŋdâp. Dâ hinŋe amâ Bunŋe Amboŋe arekŋe huŋgun niŋdo yâkgât den ire hânân makyeŋgiman.” dâep.
27 Eweŋaet hain makyeŋgimbo yâkŋe bo nâŋgâm kotgâyi.
28 Aregât Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, “Yeŋe nâ mem agat nekbai ain nâ manmâ gan aregât nâŋgâwai. Akto nunaet nâŋgâ nâŋgânaet wan me wan bo akman. Ewenande den makniŋep areâk makyeŋgiman.
29 Huŋgun niŋep yâkgât launŋe lokom âiŋe hokboâk hokboâk mendere nekto huragumap aregât yâk nâ olop mandâp. Akto bo hepun nekmap.” dâep.
30 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâŋe nâŋgaŋi.

Anutuŋe Ambonenŋe akmap aregât den.

31 Akto Yesu nâŋgaŋi Yuda luâk are hin makyeŋgiep, “Ye nâŋgât denân manmâ âmâ nanlupne bunŋe tiŋtiŋ akbai.
32 Akto nâŋgât den bunŋe nâŋgâm kotgâmbiâ arekŋe mem kotgâ yekto tâk bâlâk âlepŋeâk manbai.” dâep.
33 Hain dâmbo den hin purikalaŋi, “Nen amâ Abrahamgât hakulupŋe aregât luâk siâ bo hoŋ agaŋmaen. Dâ nen tâk bâlâk âlepŋe manbaengât maktât amâ gain gain?” dâyi.
34 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ keiyeŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk me âmbâle siâŋe bâleŋe akbiap amâ bâleŋe arekŋe damunŋe akto hoŋ bawa agaŋdo ari arigât dop bo tatbiap.
35 Hoŋ bawaŋe humoŋaet emelan hokboâk hokboâk bo manmâ âgâwiap. Dâ Nanŋande Eweŋe olop hokboâk hokboâk manmâ âgâwiap.
36 Dâ aregât nanŋande oloŋ yekbiap âmâ siâgât hoŋ bawa bo manbai.
37 Akto ye âmâ Abrahamgât bâgilupŋe amâ bunŋe. Dâ den laune bo lokomai aregât nugumbiâ mombiangât nâŋgâmai.
38 Nâ ewenaelân wan me wan ekmâ malân areâk makman. Dâ yeŋe âmâ ambo yeŋaelân wan me wan egi areâk memai.” dâep.
39 Hain dâmbo hin magaŋi, “Nen ambonenŋe amâ Abraham.” dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye Abrahamgât bâgilupŋe manmai dâine âmâ yâkgât dop akbâi.
40 Anutugâlânba den bunŋe nâŋgân are makyeŋgiân aregât ye âmâ nuguwerâm maktâi siâ siâ hainare Abrahamŋe bo agep.
41 Ye amâ amboyeŋaet lau lokom manmai.” dâep. Hain dâmbo hin maganji, “Nengât memelupnenŋande dâp gulip bo manbiâ miawagion. Ambonenŋe amâ Anutu konok.” dâmbiâ

42 hin makyeŋgiep, “Anutuŋe amboyeŋe akmap dâine nâ gala akniŋbâi. Nâ Anutugâlânba geân. Nune ukennaet bo geân. Yâkŋe huŋgun niŋdo geân
43 aregât gain akmâ manbiâ nâŋgât denne biwiyeŋân bo yendâp? Nâ den makyeŋgire ondopyeŋe katmâ bo nâŋgâi aregât denne hâkâŋ akmai.
44 Ye eweyeŋe Hiaŋgi Amboŋe akto yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe akto egâliaŋ bâleŋande makto siâ me siâ akmai. Akto Bâleŋe Amboŋande amâ hâŋgeiŋe luâk hilip yeŋgum gaep akto hinŋe hainâk manmâ gap. Yâk den bunŋe hepulepgât nâŋgâ nâŋgâŋân den bunŋe siâ bo yendâp. Yâk amâ Hiaŋgi Amboŋe akmapgât heyeŋgimap.
45 Yâkŋe amboyeŋe akmap aregât nâmâ den bunŋe makyeŋgire bo nâŋgâ niŋdâi.
46 Yeŋgâlânba siâŋe âlepŋe nâŋgât dosa siâ makbop. Akto nâ dop hain arekŋe den bunŋe makyeŋgire wangât bo nâŋgâm heŋgemgomai?
47 Siâ Anutugât pat manmapŋe denŋe nâŋgâmap. Ye amâ Anutugât pat bo manmaigât denŋe hâkâŋ akmai.” dâep.
48 Hain dâmbo hin magaŋi, “Woe, gâmâ Samaria luâk. Sinduk baniara bâleŋande hut gugumbo aregât wan me wan akmâ memat mon?” dâyi.
49 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Sinduk baniara bâleŋande bo hut nuguep. Nâmâ Ewenaet lau lokoman. Dâ yeŋe âmâ nâŋgât hâkâŋ akmâ denne mem ge katmai.
50 Nâ kotne bo mem agatân. Humoŋe konok kotne mem agatmap. Yâkŋe amâ dosayeŋe miawagâkgât âi membiap.
51 Bunŋe makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgowei. Niŋemaŋe nâŋgât den mem manbai amâ momo kârikŋe bo mem âgâwai.” hain dâep.
52 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Woe, sinduk aktât. Abraham hâŋgeiŋe moep. Akto Propete hârok mom meteyi. Dâ gâŋe amâ hin dât, “Nâŋgât den mem manbai amâ manman kârikŋe manmâ âgâwai.” dât amâ gâ sinduk aktât nâŋgâen.
53 Akto gâ Abraham moep yâkgât dop ewangim maktât mon? Akto propete hainâk moyi are ewangi yekmâ hâkge mem agatmenâ bo ârândâŋ aktâp aregât gâ gain gain nâŋgâ aŋgiât.” dâyi.
54 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nunak konok hâkne mem akman dâine bo ârândâŋ akbop. Dâ Ewene are amâ ye damun nenŋe dâmai yâkŋe amâ denne nâŋgâm hâkne mem agatmap.
55 Dâ yeŋe Anutu amâ damun nenŋe dâmai amâ hiaŋgimai. Ye amâ yâk bo nâŋgaŋmâ metemai. Dâ nâŋe âmâ nâŋgaŋmâ meteân aregât nâ bo nâŋgaŋman dân dâine hiaŋgim ye hainare akbom. Dâ nâmâ nâŋgaŋmâ metem denŋe lokom manman.
56 Ye bâginenŋe Abraham ulikŋân moep dâi aregât hin makbe. Abrahamŋe nâŋgât âi miawakto ekberâm ukenŋe humo nâŋgâm malep. Akto manmâ nâŋgât âi miawakto ekmâ heroŋe humo agep.” dâep.
57 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Woe, Abraham âmâ ulikŋân malep. Dâ gâmâ sigan aregât gâŋe gain gain Abraham egen?” dâyi.
58 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ den bunŋe hin makbe. Abraham boâk miawakto nâ ulikŋânbak malânŋeak manmâ gan.” dâep.
59 Hain dâmbo Yesugât nâŋgâmbiâ bâliep aregât kât mem komberâmbiâ yoŋâk sumbe emetŋânba sopanmâ gem ariep.

9

Yesuŋe makto luâk dewunŋe bokbokŋe siâ âlepŋe agep.

1 Akto âi bo meme sopŋe siân Yesu dâwân ari luâk siâ dewunŋe bok bokŋe memeŋande hainâk miep are egep.
2 Akto hoŋ bawalupŋande aikom hin dâyi, “Humo, niŋaet dosagât

dewunŋe bok bokŋe miawagep ikiŋaet me memeŋe eweŋe yetgât?”

3 hain makbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Amâ ikiŋaet dosagât bo, akto memeŋe eweŋe yetgât dosagât bo. Anutugât kârikŋe ain miawagâkgât hainâk miawagep.

4 Nâ huŋgun niŋep yâkgât âi dewutân mem manbian. Akto hâmbâi hândâk miawakto ain mendenŋe bo akbop.

5 Nâ hânân manbian amâ pagaleŋe dewutâ hainare aktere pagaleŋande erâm pagale yekbiap.”

6 Hain dâm hânân tâwutkom hân olop golaŋgom luâk aregât dewunŋân puliep.

7 Pulim hin dâm huŋgun aŋep, “Gâ ari Siloam bâtgumân dewunge puli.” dâep. Siloam amâ den purikŋe âmâ huŋgun aŋep. Akto luâk are arim dewunŋe pulim emet egep. Emet ekmâ âmâ emetŋân ariep.

8 Hain akmâ purik katmâ emetŋân âgâmbo galalupŋe sotgât ulit yeŋgim malep are ekmâ luâk arekŋe hin maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyi, “Ulit nengim tatmâ manmap amâ ire me gain?” dâyi.

9 Hain dâmbiâ bikŋande hin dâyi, “Amâ ire.” dâyi. Dâ bikŋande amâ, “Bo hinare siâ.” dâyi. Hain dâmbiâ ikiŋak magep, “Maktâi amâ nâ ire.” dâep.

10 Hain dâmbo hin aikom dâyi, “Gâ gain gain akmâ dewunge hulaŋ aktâp?” dâyi.

11 Hain dâmbiâ makyeŋgiep, “Luâk siâ kotŋe Yesu arekŋe hân golaŋgom dewunne pulim hin dâm makniŋdâp, “Gâ arim Siloam bâtgumân hâkge puli.” dâp. Akto nâ arim hâkne pulim arekŋeak emet ektân.” dâm makyeŋgiep.

12 Hain makyeŋgimbo aikom hin dâyi, “Luâk are yâgâten mandâp?” dâmbiâ, “Bo nâŋgân.” dâep.

Parisaioŋe luâk âlepŋe agep are hâkokoyi.

13 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe are âlepŋe agep are Parisaio yeŋgâlân oloŋmâ ariyi.

14 Akto Yesuŋe luâk dewunŋe bok bokŋe hân golaŋgom arekŋe heŋgemgoep amâ âi bo meme sopŋân agep.

15 Akto Parisaio luâkŋe hinâk aikom dâyi, “Gâ gain gain akmâ dewunge miawaktâp?” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Yesuŋe hân golaŋgom dewunne pulimbo nâ arim Siloam bâtgumân hâkne pulim dewunne hulaŋnektâp.” dâep.

16 Akto Parisaio yeŋgâlân gâtŋe bikŋande magi, “Luâk are amâ Anutugâlân gâtŋe bo. Yâk âi meme sopŋe boân âi mem hilipkoâp.” dâyi. Dâ bikŋande amâ hin dâyi, “Yâk bâleŋe luâk manmâ dâine âi hainare gain gain membop?” hain dâm potalagi.

17 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe agep are lâuwâŋe magaŋmâ, “Dewunge mem hulaŋdâp aregât amâ gugak gain gain nâŋgaŋdât?” dâm magaŋbiâ dâep, “Yâk amâ propete siâ.” dâep.

18 Akto Yuda luâkŋe bundâk luâk are amâ dewunŋe bok bokŋe manmâ dewunŋe hulaŋagep hain dâm aregât han lâuwâ akmâ memeŋe eweŋe oloŋ yelekbiâ togombela

19 hin ai yetkuyi, “Nan yetŋe ire dewunŋe bok bokŋe miawagep dâyiat are amâ gain gain akmâ dewunŋe âlepŋe miawaktâp?” dâyi.

20-23 Hain dâmbiâ humomolupyeŋe emelâk hin dâyi, “Siâŋe me siâŋe Yesu amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâwai amâ den emetŋânba akto kâmolânba watyektenŋe yânŋângen manbai.” dâyi aregât yân manbâet dâm hin dâyiat, “Imâ nan netŋe. Akto dewunŋe bok bokŋe miawagep are nâŋgâet. Dâ gain gain akmâ dewunŋe hulaŋ aktâp akto niŋande dewunŋe hulaŋdâp amâ bo nâŋgâet. Dâ emelâk handâ agep aregât ikiŋe aikombiâ keiŋe makyeŋgiâk.” dâyiat. Eweŋe memeŋe hamewakmâ hain dâyiat.

24 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe

âlepŋe agep are lâuwâŋe oloŋmâ hin aikoyi, “Nen luâk aregât amâ luâk bâleŋe dâmaen aregât yâkgât kotŋe amâ bo mem agat. Anutu konok yâkgât kotŋe mem agat.” dâyi.

25 Hain dâmbiâ hin dâep, “Woe, luâk bâleŋe dâi amâ bo nâŋgân. Hingât nâŋgân. Ulikŋânbak dewunne bok bokŋe manmâ gan. Dâ uŋak wan me wan ektân are amâ nâŋgân.” dâep.

26 Hain dâmbo hâwâtmâ hin dâyi, “Gain gain akginjdo dewunge hulaŋ akto ektât?” dâyi.

27 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâmâ emelâk makyeŋgiân are bo nâŋgâi. Wangât hâwâtmâ makninjdâi? Ye hoŋ bawa agaŋberâm maktâi me?” dâep.

28 Hain dâmbo nâŋgâm bâlim hin dâyi, “Gâmâ yâkgât hoŋ bawa agaŋmat. Dâ nen âmâ Mosegât hoŋ bawa agaŋmaen.

29 Anutuŋe Mose magaŋep a nâŋgâen. Dâ luâk are niŋaet wâtŋân kinmâ kulem memap amâ bo nâŋgâen.” dâyi.

30 Hain dâmbiâ nâŋgâmbo umatŋe akto hin dâep, “Woe, luâk dewunne hulaŋdâp aregât kârikŋe wanânba memapgât pâpkom bo nâŋgâen dâi? Imâ nâŋgâm hanokoak akyeŋgiân.

31 Nen hârok âmâ hin nâŋgâmaen. Anutuŋe âmâ luâk bâleŋe memai yâk yeŋgât den bo nâŋgâmap. Dâ luâk âmbâle lauŋe lokom kotŋe mem agatmai amâ Anutuŋe nâŋgâyeŋgimap.

32 Dâ luâk siâ dewunŋe bok bokŋe mem hulaŋep pat hainare hân miawagewânba siâ bo nâŋgâm gambiâ gambiâ uŋak yu miawaktâp.

33 Aregât luâk ire amâ Anutugât wâtŋân kinmâ kulem memap. Dâ Anutuŋe bo huŋgun aŋdo giep dâine hinare bo membop.” dâep.

34 Hain dâmbo hin magaŋi, “Woe, gâmâ bâleŋe higenŋe miawakmâ gaen amâ gain gain maknengiwerât amâ bo.” dâm hâkokombiâ giep.

Yesu bonâŋgaŋmai amâ dewunyeŋe bok bokŋe.

35 Akto Yesuŋe luâk hâkokom panbiâ giep aregât pat nâŋgâm mem miawakmâ hin magaŋep, “Gâ luâk akmâ gewiap dâyi yâk nâŋgaŋdât me?” dâep.

36 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, gâ maktât amâ niŋe? Hekat niŋmenâ ekmâ nâŋgâm heŋgemgoaŋbe.” dâep.

37 Hain dâmbo hin magaŋep, “Makginjdere nektât nâ amâ ire.” dâmbo

38 hin magaŋep, “Humone, nâ nâŋgâ ginjdân.” dâm keiŋân kâŋgom kotŋe mem agalep.

39 Akto Yesuŋe hin magaŋep, “Nâ luâk âmbâle dosayeŋe mem miawakbiangât keiyeŋe mem makyeŋgiwerâm hânân geân aregât dewunyeŋe bok bokŋe hinare heŋgem yeŋgure ekbai. Dâ dewunyeŋe âlepŋe are hainare amâ makyeŋgire dewunyeŋe bokbiap.” dâep.

40 Akto Parisaio luâk olowâk kili arekŋe nâŋgâm hin aikoyi, “Maktât amâ nen dewun nenŋe bok bokŋe hainare me?” dâyi.

41 Hain dâmbiâ hin dâep, “Ye dewunyeŋe bok bokŋe hainare manmai dâine dosayeŋe bo tatyeŋgiwop. Dâ ye, “Nen âlepŋe ekmaen.” dâi aregât dosayeŋe tatyeŋgiâp.” dâep.

10

Yesu amâ lama yeŋgât lope.

1 Yesuŋe Yuda luâk âmbâle kili are hin makyeŋgiep, “Nâ den bunŋe yu makyeŋgiwe. Luâk siâ lama yeŋgât hâŋgiân bo âgâm âmâ lope loŋgaim aŋgânba âgâmai are amâ luâk kâmburâ dâmai.

2 Dâ luâk siâŋe hâŋgiânba âgâmap are amâ lama amboyeŋe dâmai.

3 Yâkŋe togombo âmâ hâŋgi damunŋe arekŋe ekmâ hâŋgi mem kalaŋdo âgâm lama yeŋgondo denŋe nâŋgâm agatbiâ kewugu yekmâ arimap.

4 Akto lama damunyeŋaet den nâŋgâm agatmai aregât luâk are ikiŋaet lama yeŋgondo sopanmai. Sopanmâ amboyeŋe watmâ arimai.

5 Dâ luâk aŋgâŋe âgâm yeŋgondo bo nâŋgaŋmâ âmâ bo watmai. Den aŋgâ nâŋgâm hamep akmâ bo watmâ siângen arimai.” dâep.
6 Yesuŋe den dopŋe are makto âmâ bo nâŋgâyi.

Yesu lama yeŋgât hâŋgi.

7 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâep, “Nâ bundâk makyeŋgiwe. Nâmâ lama yeŋgât hâŋgi damunŋe hainare.
8 Nâ ulikŋân hânân boâk geân amâ luâk bikŋe Anutugât keiŋe makyeŋgine dâm makmâ hiaŋgiyi. Luâk hain arekŋe amâ luâk kâmburâ hainare agi. Aregât nâŋgât lama arekŋe denyeŋe bo nâŋgâyi.
9 Nâmâ hâŋgi hinare. Siâ nâŋgâlân togombo âmâ Anutuŋe heŋgemgowiap. Amâ âlepŋe gam gem gem akmâ sot me wan me wan sambe mem manbiap.
10 Dâ kâmburâ amâ lama hilip yeŋgum kâmbu mem ariwerâm togomai. Dâ nâmâ lamalupne heroŋe maroŋe manbaigât hânân geân. Heroŋe maroŋe getek bo. Heroŋe maroŋe humo nâŋgâm manbaigât geân.

Yesu damun âlepŋe.

11 Nâmâ lama damunyeŋe âlepŋe aregât lamalupne dâm nuguŋet dâm kindere nugumbiâ mombian aregât hamep bo akman.
12 Dâ damun yânŋe âigât hâugâlâk nâŋgâm âmâ lama amboyeŋe bo manmapŋe dua metŋe togombo ekmâ hamewakmâ lama hepunyekmâ arimap. Arimbo âmâ dua metŋe arekŋe lama yiŋgim itiŋ gulam akyeŋgimbo awam akmâ arimai.
13 Amâ damun yânŋe puligâlâkgât âi memap aregât lama damunyeŋe bo manmap aregât lama hepuyekmâ pirâm arimap.
14-15 Akto Anutuŋe nâŋgâ niŋdo nâkâ nâŋgâ aŋman dop hainâk lamalupne nâŋgâ yeŋgire nâŋgâ niŋmâ metemai. Aregât lamalupne âlepŋân manbai dâm nuguŋet dâm kindere nugumbiâ mombian. Hain akbiangât nâŋe konok lama damunyeŋe mandân.
16 Akto nâŋgât lamalupne amâ kâmot siâ mandâi akto siân manbai are gai nâ kewuguyekmâ nune konokŋe damunyeŋe akbiangât nâŋgân. Aregât yeŋgondere denne nâŋgâm togom kâmot konok akbai.
17 Akto nâ lamalupne yeŋgât akmâ manmanne hepunmâ mom âmâ lâuwâŋe manbian. Aregât Apone konok nâŋgâ niŋmap.
18 Ewenande mombiangât nâŋgâ niŋmâ lamagât âi niŋep aregât siâŋe ikiŋaet ukenŋe watmâ nuguwiapgât dâp bo talaŋmap. Bo dondâ. Siân nugumbiâ mombian amâ nunaet hanne watmâ maktere hain akbai. Akto lâuwâŋe membiangât hainâk nunaet hanne watmâ membiangât kârikŋe yeniŋdâp. Hain akbiangât Ewenande nâŋgâ niŋep.” dâep.

19 Yesuŋe den hain dâmbo ain kili arekŋe lâuwâŋe makmâ potalagi.
20 Potalakmâ bikŋe hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋande hutgombo biwi gulip akmap aregât bo nâŋgaŋne.” dâyi.
21 Dâ bikŋande amâ hin dâm makyeŋgiyi, “Sinduk baniara bâleŋe arekŋe luâk dewunyeŋe bok bokŋe heŋgem yeŋguwiapgât kârikŋe bo tatyeŋgiâp. Aregât Yesu amâ sinduk baniara bâleŋande bo tângombo kulem keiŋe keiŋe mem amâ den âlepŋe maknengimap.” dâyi.

Yuda luâkŋe Yesugât hâkâŋ agi.

22 Akto haminân âmâ Yuda yeŋgât sumbe emetŋe meyi aregât hombaŋ miawagep.
23 Akto bâlâpŋe sopŋe miawagep ain Yesu Sumbe emetŋe aregât hâŋgi siâ kotŋe Salomo ain âgâep.
24 Ain âgâmbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋe arekŋe ândeaŋmâ kinmâ hin aikoyi, “Gâ wangât keige heambukmenâ han lâuwâ akten? Gâmâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmaen amâ gâ me? Keige maknengimenâ nâŋgâm heŋgemgone.” dâyi.

25 Dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Nâ emelâk dondâ makyeŋgire bo nâŋgâm heŋgemgomai. Apogât laugât âi meman arekŋe makmâ miawak nekmap.
26 Dâ ye amâ lamalupne bo akmâ manmaigât denŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai.
27 Akto nâŋe lamalupne nâŋgâm meteyekman are yeŋgondere denne nâŋgâm watnekmai.
28 Watnekmai are âmâ wâtŋe akyeŋgire manman kepian manmâ âgâwai. Akto bo hilip agum dondâŋe manmâ âgâwai. Akto siâŋe nâŋgât kârikŋenânba mem hâre yekbiapgât kârikŋe bo talaŋdâp.
29 Akto Ewenande lamalupne are niŋdo meyekmâ mandân. Ewene âmâ siâ me siâ hârok ewangiyekmap aregât siâŋe Ewenaet kârikŋânba mem bâli yekbiapgât dop bo tatâp.
30 Akto nâ Ewene net amâ dop konok.” dâep.
31 Yesuŋe hain dâmbo Yuda luâk kili arekŋe nâŋgâmbiâ bâliep aregât kât pitim komberâm agi.
32 Hain akbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Apone âigât kârikŋe niŋdo âi âlepŋe keiŋe keiŋe mendere egi aregât wan bâleŋe aktere ekbiâ bâliepgât kâtŋe nuguwerâm aktâi?” dâep.
33 Hain dâmbo hin dâyi, “Âi âlepŋe memat aregât bo guguweren. Dâ gâ luâk manmatŋe Anutu ewangiwerâm sârekomat are nâŋgâm Anutugât kotŋe bâliwopgât guguweren.” dâyi.
34 Hain magaŋbiâ hin dâep, “Woe, Anutuŋe makto Dawidiŋe luâk kembu yeŋgât hin kulemgoep, “Ye amâ hângât kembulupyeŋe.” dâm kulemgoep.
35 Anutugât den kulemŋe amâ hilip agu agugât dop bo. Aregât Anutuŋe den makmâ miawakyeŋgim malep yâk âmâ kembulupyeŋe dâep.
36 Aregât nâ Ewenande den dâtânerâm makmâ huŋgun niŋdo geân nâŋe nâ Anutugât nanŋe mandân dâre yeŋe wangât gâŋe Anutu ewangiwerâm sârekom maktât dâm makniŋdâi? Amâ makbiâ bâliâp.
37 Âi meman are ekbiâ Ewenaet dop bo manman dâine denne hâkâŋ akbiâ ârândâŋ akbop.
38 Gârâmâ âi meman are ekmâ imâ Anutugât âi hainare dâmai âmâ âlepŋe nâŋgâniŋbei. Nâŋgâniŋbiâ âmâ benŋe Anutuŋe biwiŋân kat nekmap akto nâŋe biwinân katman are gai nâŋgâm metewai.” dâep.
39 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ bâlimbo hikowerâm akmâ mem mesokbiâ hut yeŋânba yoŋâk gem ariep.
40 Akto arewa Yesuŋe Yodaŋ tu hâtikoep. Hâtikom hâŋgeiŋe Yohaneŋe keiŋe katmâ tu puli yekmâ malewân ain ari malep.
41 Ain mando luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân togom hin magaŋgi goaŋgi agi, “Yohaneŋe âmâ kulem meme imâ bo miep. Dâ Yohaneŋe Yesugât den magep amâ bunŋe akmâ metiep.” dâyi.
42 Hain dâm are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe Yesu nâŋgaŋmâ biwiyeŋe Yesugâlân kali.

11

Lasaro moep.

1 Betania kepian luâk siâ kotŋe Lasaro are kundat dondâ yiep. Akto Mata gariŋâi Maria lâuwâ amâ kepia ain gâtŋeâk.
2 Maria arekŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe pulianŋmâ dumutŋande keiŋe pulianŋdo kamiliep yâkgât emiŋe Lasaro are kundat dondâ yiep.
3 Akto mamaŋâi Yesugât den makmâ katbela ariep, “Humo gâ nâŋgâ. Galage kundat dondâ akmâ yendâp.” dâmbela
4 Yesuŋe pat are nâŋgâm hin dâep, “Lasaro âmâ kundat akmâ yem âmâ momo kârikŋe bo mombiap. Nâ Anutugât nanŋe nâ kulem mendere kotne akto Anutugât kotŋe mem agatbaigât kundat are miawaktâp.” dâep.
5 Akto Yesuŋe Mata akto gariŋe Maria akto Lasaro are yeŋgât okotŋe dondâ nâŋgâep.

6 Yesuŋe kundat aregât pat nâŋgâm
hilâm lâuwâ bo akto
7 hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,
“Gambiâ Yudaia hânân purik katmâ
arine.” dâmbo
8 hoŋ bawalupŋe hin dâm ma-
gaŋi, “Humo, nengât humomolup-
nenŋande âgâlânâk kâtŋe guguwerâm
agi aregât wangât ariwerât?” dâmbiâ
9 hin makyeŋgiep, “Âi meme
sop amâ 12 awa yendâp aregât âi
meme sopŋân siâ yâk hân iregât
pagaleŋân arimbo wanŋe me wanŋe
bo ewuwiap.
10 Dâ hândâkŋân siâ pagaleŋe
kulâgâtmâ arimbo âmâ wan me wan
arekŋe ewum hioŋbiap.” dâep
11 Hain dâm âmâ den hin dâm de-
watiep, “Dâ galanenŋe Lasaro asiŋ
yendâp. Nâ arim goaŋberân.” dâep.
12-13 Hain dâm Yesuŋe Lasaro
moepgât den ginŋeâk makyeŋgimbo
âmâ yân asiŋgât maktâp dâm bo
nâŋgâm heŋgemgoyi aregât hin dâm
magaŋi, “Humonenŋe, asiŋ yem amâ
âlepŋe akbiap.” dâyi.
14 Hain dâmbiâ Yesuŋe makmâ mi-
awakmâ hin makyeŋgiep, “Lasaro
moep.
15 Nâ ain manmâ galane heŋgemgoân
dâine gain gain kulem humo ekmâ
biwiyeŋe nâŋgâlânâk katmâ manbâi?
Dâ yeŋe kulem humo ekmâ keine
nâŋgâm heŋgemgowaigât bo ari
heŋgemgoân aregât kambiamne
heroŋe aktâp. Gârâmâ moepgât
arine.” dâep.
16 Hain dâmbo Toma kotŋe siâ
Didimo yâkŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Nen mombaengât bo hamep ak-
maen aregât nen yâk olop arine.”
dâep.

*Yesu yâk amâ kârikŋe akto man-
mangât Amboŋe.*

17 Lasaro sumân hilâm imbât yendo
Yesuŋe arim miawagep.
18 Betania amâ Yerusalem kepia
ginŋân ewumâk talep.
19 Arewa Yuda luâk dondâŋe arim
Maria akto Mata emiyetŋe moepgât
âi girâp akberâm ariyi.
20 Akto Mata Yesu dâwân togom
mandâp dâmbiâ nâŋgâm gariŋe eme-
lan tato are hepunmâ dâwân arim
penianŋep.
21 Penianŋmâ hin maganŋep, “Humo
gâ in malen dâine emine bo mombop.
22 Akto hinŋeâk gâŋgât gai nâŋgâm
wan me wangât Anutu ulilaŋmenâ
dowâk nâŋgâ giŋberâp.” dâep.
23 Akto Yesuŋe hin maganŋep,
“Emige golâ akmâ agatberâp.” dâmbo
24 Mataŋe hin maganŋep, “Manmâ
hâmbâi sop humoân golâ akmâ agat-
biap amâ nâŋgân.” dâep.
25 Hain dâmbo hin maganŋep, “Golâ
akmâ manbaigât Amboŋe amâ nâ.
Aregât niŋemaŋe nâ nâŋgâ niŋbai âmâ
manmâ mom amâ âlepŋe lâuwâŋe
golâ akmâ manmâ âgâwai.
26 Dâ luâk siâ golâ manmâ
nâŋgâniŋbiapŋe amâ momo bâlâk
manmâ kârikŋe manmâ âgâwiap. Gâ
den are nâŋgâm heŋgemgoât me?”
dâm aikoep.
27 Aikombo hin maganŋep, “Hu-
mone maktât are amâ nâŋgâm
heŋgemgoân. Akto areâk bo. Anu-
tuŋe nanŋe huŋgunaŋdo gewiap dâm
lâmgom gamaen amâ gâ.” dâep.
28 Hain dâm âmâ pârigim ari gariŋe
Maria are konmâ yoŋâk hin ma-
ganŋep, “Ewenenŋe dâwân togom gâ
gogondâp.” dâep.
29 Akto Mariaŋe nâŋgâm areâk
agatmâ Yesugâlai ariep.
30 Ariwerâmbo âmâ Yesu indâgen
kepia ginŋân Mata den maganŋep
ainâk kilep.
31 Gârâmâ Maria dowâk agatmâ
arimbo Yuda luâk âmbâle Maria
biwiŋe sândugeâkgât âi mem emelan
tali arekŋe sumângen indewerâm
ariâp dâm hamiŋân ariyi.
32 Dâ Mariaŋe arim penianŋmâ
ekmâ Yesugât keiŋân kâŋgom yem hin
maganŋep, “Humo, gâ in malen dâine
amâ emine bo mombop.” dâep.
33 Hain dâm indembo Yuda luâk
âmbâle olop togoyi are olowâk indeyi.
Indembiâ yekmâ Yesu kambiamŋe
bâliep.

34 Hain akmâ aiyeŋguep, “Yâgâten
hangoyi.” dâmbo hin dâyi, “Humo,
togom ek.” dâyi.
35 Hain dâmbiâ Yesuŋe indiep.
36 Akto kili arekŋe ekmâ hin dâyi,
“Ekŋet. Nâŋgâ nâŋgâŋe amâ yâkgât
dondâ nâŋgâmap.” dâyi.
37 Dâ bikŋande hin dâyi, “Dewunŋe
bok bokŋe siâ makto dewunŋe
hulaŋ agep aregât âlepŋe Lasaro
heŋgemgombo dâine golâ akbop.”
dâyi.

Yesuŋe Lasaro kondo golâ agep.

38 Akto Yesuŋe kambiamŋe bâlimbo
sumângen ariep. Lasaro hâkŋe amâ
kât dâpŋângen yiep. Dâ hâŋgi amâ kât
humo siâŋe hâkokombiâ ge tigiep.
39 Aregât Yesuŋe hin dâep, “Kât
hâkokoŋet.” dâmbo Lasarogât ma-
maŋe Mataŋe hin dâep, “Humo, hilâm
imbât yiepgât higenŋe aktâp.” dâep.
40 Hain dâmbo hin magaŋep, “Den
makgiŋdere a bo nâŋgât. Hin. Gâ
nâŋgâniŋmenâ Anutu kârikŋaet kulem
miawakto ekberât.” dâep.
41 Akto kât hâkokombiâ Yesuŋe
dewunŋe egon panmâ hin ulilaŋep,
“Apo, gâ ulit giŋdere nâŋgât aregât
mepaige akgiŋdân.
42 Akto ulit giŋdere ainâk dowâk
nâŋgâmat aregât nâŋgâre âlepŋe
aktâp. Dâ nâ luâk âmbâle yân yu
kinmâ ariâi irekŋe gâŋe huŋgun
niŋmenâ geân aregât biwiyeŋande
nâŋgâm heŋgemgoŋetgât hain
makgiŋdân.” dâep.
43 Hain dâm kârikŋeâk konmâ,
“Lasaro agatmâ gut.” dâmbo
44 momoŋe arekŋe agatmâ gulep.
Keiŋe bâtŋe sâŋgum duwatmâ dâgâm
menduguyi akto enem dewunŋe
sâŋgumŋe katipkoyi aregât Yesuŋe
hin makyeŋgiep, “Sâŋgum gagaim
panbiâ ariâk.” dâep.

Yesu kone dâm den hikoyi.

45 Akto Yuda luâk dondâ Mariagâlân
togoyi are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe
Yesuŋe kulem mendo keiŋe ekmâ
nâŋgâyi.
46 Dâ bikŋande âmâ Yesuŋe kulem
mendo egi aregât Parisaio yeŋgâlân
arim wan me wan agep aregât den
pat makyeŋgiyi.
47 Akto sumbe kat kat yeŋgât luâk
humomolupyeŋe akto Parisaio luâk
arekŋe nâŋgâm humomo oloŋ yekmâ
hin makyeŋgiyi, “Luâk are kulem
dondâ memapgât wanân gain gain
agaŋbaen?
48 Nen ekmâ hansumbu akmâ
mandenŋe âmâ luâk âmbâle dondâŋe
yâkgâlân dewati metembiâ âmâ
Roma luâkŋe gasa aknengim hân me
sumbe emetŋe me wan me wan hârok
hilipkom nengim watnenekbâi.”
dâyi.
49 Akto yâk yeŋgât galayeŋe siâ
kotŋe Kaipa hombaŋ ain sumbe kat
kat yeŋgât humo malep arekŋe hin
dâep, “Ye han nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâlâk
mandâi.
50 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâm
akberâi. Nen hârok bâlim metewâengât
luâk konok arekŋe dumnenŋân
kinmâ moâkgât nâŋgâm heŋgemgone.”
dâep.
51 Den are ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋaet
bo magep. Yâk âmâ hombaŋ sop
ain sumbe kat katgât humo malep
aregât den are bunŋe miawakbi-
apgât magep. Yesu amâ bunŋe dondâ
luâk yeŋgât akmâ moâkgât makmâ
hâreaŋi. Dâ keiŋe âmâ bo nâŋgâep
hain.
52 Hain akto Yuda luâk âmbâle
yâkgâlâk bo. Anutuŋe ikiŋe dâtâŋe
hânŋe hânŋe hârok manmâ arimai
hârok mendugu yekmâ kâmot konok
akmâ mannet dâm agaŋdo sumbe
kat kat luâk Kaipa are hain makmâ
hâreaŋep.
53 Akto Kaipaŋe hain dâep ainba
Yesu komberâm den âi keiŋe kali.
54 Aregât Yesuŋe Yuda luâk
yeŋgâlân lâuwâŋe bo miawakmâ
malep. Gârâmâ kepia siâ hân kamitŋe
aregât ginŋân talep kotŋe Epraim ain
hoŋ bawalupŋe meyekto ari mali.
55 Akto aregât haminân hom-
baŋ kotŋe Pasowa are tâlâgumbo
kepia ginŋe ginŋe ainba luâk âmbâle

dondâŋe Yerusalem kepia ain hombaŋ miawakbiapgât aregât Anutugât emetŋân kinbiâ huraguâkgât âgâyi.

56 Âgâm sumbe emetŋân kinmâ Yesugât kulâgâtmâ hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Ye gain gain nâŋgâi? Yesu hombaŋgât in togowerâp me bo?” dâyi.

57 Akto Sumbe kat kat humomolupyeŋe akto Parisaio luâkŋe âmâ den kârikŋe hin dâyi, “Yesu togom mando âmâ siâŋe ekmâ togom maknengimbo kala busi kâlegen katbaen.” dâyi.

12

Mariaŋe Yesu keiŋe puliep.

1 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa akto hilâm 6 irawot akberâmbo ainâk Yesuŋe Betania kepian togoep. Akto Betania kepia amâ Lasaro moep ain Yesuŋe magaŋdo agatmâ golâ malep yâkgât kepia.

2 Yesuŋe ain togombo ainâk Lasaroma Yesu togoâp aregât heroŋe maroŋe aknerâm sot oyi. Yesu akto Lasaro olop tatbiâ Mata Lasarogât mamaŋe yâkŋe sot mem gutmâ yeŋgimbo neyi.

3 Nembiâ ainâk Maria Lasarogât mamaŋe siâŋe umbâ konok tu higenŋe siâ âlepŋe puliŋe humo arekŋe Yesugât keiŋân kâiep. Akto dumutŋande pulimbo kamiliep akto higenŋe arekŋe emet kâleŋe ârândâŋ akto hârok nâŋgâyi.

4 Akto yâkgâlân gâtŋe siâ Yudasi Karioto kepian gâtŋe luâk arekŋe hâmbâi Yesugât gasa kewugu yekto Yesu meyi yâkŋe hin magep,

5 “Woe, âmbâle ire wangât hain aktâp nâŋgâre bo huraguâp. Dâ tu higenŋe ire luâk yeŋgienŋe hâukombiâ dâine nenŋe puli dondâ mem luâk âmbâle umburuk yeŋgiwâen ina.” dâep.

6 Akto yâk amâ luâk umburuk yeŋgât nâŋgâm bo magep. Yâk âmâ puli damunŋe akmâ puli bikŋe kâmbu meminep aregât puligât dondâ nâŋgâm magep.

7-8 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganep, “Âmbâle iregât nâŋgâmbiâ bo bâliâk. Luâk âmbâle umburuk ire âmâ ye olop sop kâlep tatmâ âgâwai are tân yeŋguwerâm akbai amâ âlepŋe tân yeŋguwaigât sop tatbiap. Dâ nâmâ ye olop sop kâlep bo manbian aregât luâk âmbâle bikŋande tân nuguwerâm akberâi are âmâ sop bo akbopgât hinŋe dowâk tân nuguâkgât nâŋgân. Aregât âmbâle ire han nuguwaigât tu ire puli niŋdâp.” dâep.

9 Akto Yuda kâmolân gâtŋe dondâ Yesu ain talep are nâŋgâm ekberâm yâkgâlân togoyi. Akto emelâk Yesuŋe makto Lasaro moep arekŋe sumânba agatmâ golâ malep akai ekberâm togoyi.

10-11 Lasaro golâk agep are togom ekmâ nâŋgâmbiâ humo akto biwiyeŋe Yesugâlân kali. Hain akbâigât sumbe kat kat humomolupyeŋande luâk âmbâle hârok hepun nenektâi dâm aregât Yesu akto Lasaro lâuwâ lâuwâ bugâŋe yetkuenŋe moet dâm aregât den âi meyi.

Yesuŋe Yerusalem kepia âgâm ariep.

12 Akto agatmâŋân luâk âmbâle dondâ hombaŋ aregât Yerusalem kepian togoyi arekŋe Yesu Yerusalem togom âgâwerâm agep pat are nâŋgâyi.

13 Akto Yesu dâwân penianberâm matuk esenŋe mem dâwân arim hin dâm koli, “Luâk ire Humonennande huŋgun aŋdo giep. Akto nen Israe gâtŋe damun nenŋe togoâpgât aregât heroŋe akne.” dâm koli.

14 Akto Yesuŋe doŋgi nanŋe siâ mem miawakmâ kakŋân tatmâ mem mâŋgimbo Yerusalem dâwân togoep. Amâ Anutugât Propete siâŋe hin kulemgoep,

15 “Sioŋ ambolupŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋgât Humoyeŋe togowiap yâkŋe doŋgi nanŋe kakŋân togombo ekbai aregât hamep bo akŋet.” dâm kulemgoep.

Den are bunŋe akto Yesuŋe doŋgi nanŋe siâ kakŋân tato Yerusalem âgâep.
16 Akto sop ain hoŋ bawalupŋe âmâ Yesuŋe siâ siâ miep aregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoyi. Dâ hamiŋân Yesu himbimân âgâmbo ainâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ akto kulem esenŋe tâmbâŋân Yesuŋe wan me wan akbiapgât kulemgoyi are hârok nâŋgâm meteyi. Akto ainâk luâk âmbâleŋe wan agaŋbaigât kulem esenŋân tatâp are bunŋe akto sop ain âmâ aregât keiŋe boâk nâŋgâm heŋgemgoyi.
17 Akto luâk âmbâle undup Yesu olop togoyi arekŋe Yesuŋe Lasaro konmâ goaŋdo momoŋânba agalep are egi aregât pat ain kili are makyeŋgiyi.
18 Hain dâm makyeŋgimbiâ ainâk kâmot humo arekŋe Yesuŋe kulem miep are dâwân peniaŋne dâm ariyi.
19 Ari peniaŋbiâ aregât Parisaio ain kili arekŋe hin magaŋgi goaŋgi akmâ dâyi, “Woe, luâk âmbâle dondâ Yesugâlân dewatiwerâm aktâi aregât gain gain aktenŋe Yesu hepunŋet aregât dâp bo tatâp.” dâyi.

Girik luâkŋe Yesu ekberâm togoyi.

20 Akto sop ain luâk âmbâle dondâ hombaŋ kotŋe Pasowa are tatmâ Anutugât kotŋe mem agatne dâm aregât Yerusalem togom mali. Are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe amâ Girik luâk âmbâle.
21 Akto Girik luâk irekŋe âmâ Pilipo Besaida kepia Galilaia hânân talep aregen gâtŋe yâkgâlân togom aikom hin dâm magaŋi, “Gala, nen Yesu ekberâm togoen.” dâyi.
22 Akto Piliponŋe gain gain aknerâm galaŋe Anderea magaŋep. Magaŋdo nâŋgâmbo lâuwâ lâuwâ Yesugâlân arim magaŋiat.
23 Magaŋbela nâŋgâm den hâuŋe hin magep, “Bâin. Luâk akmâ geân nâ luâk âmbâle dondâŋe nekmâ kotne mem agatbai aregât sopŋe ewumâk aktâp.
24 Den umatŋe ire makyeŋgire nâŋgâŋet. Seŋgo koaŋe hânân bo gem âmâ yân yembiap. Dâ hânân gewiap amâ hambum pâtkom bunŋe dondâ yembiap.
25 Akto luâk âmbâle bikŋe are manmanyeŋe aregâlâk nâŋgâwai âmâ wan me wan arekŋe bâliyeŋgiwiap. Dâ luâk âmbâle bikŋe hâkyeŋe me wan me wan yeŋaet bo nâŋgâmai arekŋe âmâ hâmbâi manman kârikŋân manmâ âgâwai.
26 Yeŋgâlân gâtŋande nâ tân nuguwerâm akmâ âmâ âlepŋe nâŋgâlân togombiâ nâ olop manbaen. Akto nâŋe manbian ain hoŋ bawalupne arekai ain manbai. Akto niŋemaŋe tân nuguwai amâ Ewene Anutu arekŋe memeŋe akyeŋgimbo manman âlepŋân manbai.” dâep.

27 Akto Yesuŋe Anutu hin dâm maganŋep, “Woe, kambiamne umatŋe dondâ akto aregât gain gain akbe? Apo, uŋak siâ siâ nâŋgâlân togowerâp aregât makmenâ bo agâk gârâmâ hain bo ak. Nâ iregât sop miawagâk dâm togom manmâ gan.
28 Aregât Apo gâ makmenâ kot patgaet kulem agat agatŋe miawakto luâk âmbâle dondâ ekmâ kotge mem agatbai.” dâep. Hain dâmbo ainâk den siâ himbimânba hin giep, “Nâ emelâk kot patnaet maktere miawaktâp. Akmâ kulem agat agatne areâk maktere miawakmâ âgâwiap.” dâep.
29 Akto kâmot kili arekŋe nâŋgâm biknande hin dâyi, “Himbim kururuŋdâp.” dâyi. Dâ biknande âmâ hin dâyi, “Aŋelo siâŋe den magaŋdâp.” dâyi.
30 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, “Den amâ nâ nune tân nuguwerâpgât bo miawaktâp. Yeŋgât akmâ miawaktâp.
31 Uŋak âmâ Anutuŋe hân iregât luâk âmbâle potat yekberâp. Akto Anutuŋe hân iregât Amboŋe hâkokombo yeukŋe akbiapgât sop irawot akbiap.
32 Luâk biknande nâ lâwinân hokat nekmâ mem agatbiâ âmâ ainâk luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are bikŋe oloŋyektere nâŋgâlân togowai.”

dâep.
33 Yesuŋe hain magep amâ ikiŋe
mombiapgât dopŋe katmâ makmâ
makyeŋgiep.
34 Hain makto aregât luâk âmbâle
ain kili arekŋe den are nâŋgâmbiâ
bâlimbo hin dâm magaŋi, “Woe, hain
bo. Nen Mosegât denân oyaŋmâ hin
nâŋgâmaen. Anutuŋe huŋgun aŋdo
gewiap yâkŋe âmâ bo mombiap. Akto
manman kârikŋân manmâ âgâwiap.
Akto gâ hin dâmat, “Luâk akmâ geân.”
dâmat aregât gain gain, “Lâwinân
hokat nekbiâ mombian.” dât? Aregât
niŋande luâk akmâ giep?” dâyi.
35 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm
makyeŋgiep, “Sop tâlâwâk Anutugât
pagaleŋe erâm âgâwerâp. Hâmbâi
yâk hân iregât pagaleŋe hinare
yeŋgâlânba agatmâ ariwiap aregât
hândâkŋe katip yeŋguwopgât ye pa-
galeŋânâk bam gutŋet. Akto siâŋe
hândâkŋân bam gutmap arekŋe
yâgâten ariwiap amâ bo nâŋgâp.
36 Aregât uŋak âmâ ye pagaleŋânâk
tatâiânâk hainâgâk pagaleŋaet
nâŋgaŋbei. Yâk pagaleŋe hinare
aregât pagaleŋân manberâmbiâ âmâ
âlepŋe manman kârikŋân kat yekto
pagaleŋân manmâ âgâwai.” dâep.
Yesuŋe den ire makmâ metem âmâ
hepun yekmâ gem heambugep.

Yuda luâkŋe Yesugât nâŋgâmbiâ giep.

37 Akto emelâk Yesuŋe kulem hârok
mendo egi amâ yâkgât keiŋe bo
nâŋgaŋi.
38 Haingât Propete Yesaiaŋe hin
kulemgoep,

> “Humo, Propetelupge nenŋe
> âmâ arim gâŋgât den pat
> are arim makyeŋgienŋe luâk
> hârokŋe nâŋgâm hiaŋgim dâm bo
> nâŋgânengimai. Akto Kembugât
> bât are niŋaelân miawakmap?”
> dâm kulemgoep.

39 Den are bunŋe akto luâk âmbâle
dondâŋe Yesugât hâkâŋ akmâ yâkgât
keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoyi. Akto
Yesaiaŋe den siâ hin kulemgoep,

> 40 “Anutuŋe dewunyeŋe mem
> bukom hanyeŋe gisapkoep. Amâ
> luâk âmbâle dewunyeŋande siâ
> me siâ ekmâ nâŋgâwâigât, akto
> hanyeŋân nâŋgâm kotgâwâigât,
> akto hanyeŋe purikatbiâ
> heŋgemyeŋguwomgât Anutuŋe
> hain dâm akyeŋgiep.”

41 Akto Yesaiaŋe Yesugât keiŋe
pagaleŋe hârok nâŋgâm metem âmâ
aregât hain kulemgoep.
42 Dâ luâk âmbâle kotdâ bikŋe akto
luâk âmbâle yânŋe bikŋe Yesugât
keiŋe nâŋgâyi. Amâ Parisaio luâkŋe
hin dâyi, “Luâk âmbâle bikŋande
Yesu amâ Humonenŋe dâwai are
den emetŋânba akto kepia yeŋânba
wat yektenŋe hâkŋângen manbai.”
dâyi. Aregât Parisaioŋe wat nenekbâi
dâm aregât Yesugât keiŋe bo makmâ
miawagi.
43 Akto luâk âmbâle arekŋe Anu-
tuŋe kotnenŋe mem agalâk dâm
aregât ukenŋe bo nâŋgâmai. Dâ
luâkŋeak kotnenŋe mem agatŋet dâm
aregât ukenŋe nâŋgâmai. Hain akmâ
Yesugât keiŋe bo makmâ miawagi.

Yesugât denŋande luâk âmbâle potatyekmap.

44 Akto Yesuŋe konmâ hin dâep,
“Luâk âmbâle bikŋe nâŋgât nâŋgâi
amâ nâŋgâlâk bo nâŋgâmai amâ
Ewene huŋgun niŋdo togoân yâk
hainâk nâŋgaŋdâi.
45 Akto nâ nekmapŋe huŋgunniŋep
yâk olowâk ekbiap.
46 Nâmâ hân iren pagaleŋe hainare
togoân amâ luâk âmbâle biwiyeŋe
nâŋgâlân katbai âmâ hândâkŋân bo
manbai.
47 Dâ luâk âmbâle bikŋe nâŋgât den
nâŋgâm bo lokowai âmâ nâ hinŋe den
âiân bo katyekberân. Nâmâ hânân
luâk âmbâle ire potatyekbiangât bo
togoân. Bo. Nâ luâk âmbâle heŋgem
yeŋgum meyekberâm geân.
48 Akto luâk âmbâleŋe haminiŋmâ
nâŋgât den bo nâŋgâwai are amâ
nâŋgât den arekŋe sop bâiŋân
potatyekbiap.

49 Nâmâ den ire âmâ nune nâŋgâ nâŋgânân bo makmâ gan. Apo huŋgun niŋdo geân arekŋe nâ wan makman aregât âmâ makmâ hekat niŋep.
50 Aregât keiŋe amâ hin. Ewenande manman kârikŋaet keiŋe hekat yeŋgiwen dâm makniŋep areâk lokom Aponande makniŋewâk makman." Yesuŋe hain dâep.

13

Yesuŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât keiyeŋe puliep.

1 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa are boâk miawakto Yesu hân ire hepunmâ Ewenalae ariwiapgât sop miawakto nâŋgâep. Hain nâŋgâm âmâ ikiŋaet kâmot yeŋgât okotŋe dondâ nâŋgâep. Akto hainâk hainâk okotŋe dondâ nâŋgâm âgâwiap.
2 Akto eŋgaiŋe sot nem tatbiâ emelâk Hiaŋgi Amboŋande Yudasi Karioto gâtŋe luâk siâ Simoŋgât nanŋe yâk Yesugât gasa hekat yeŋgiâkgât hâwâlep.
3 Hâwâto launŋe lokowerâmbo ainâk Yesuŋe Ewenande siâ me siâ emelâk waŋep are nâŋgâep. Akto Anutuŋe huŋgun aŋdo gem manmâ benŋe purik katmâ Anutugâlai âgâwiap are gai nâŋgâep.
4 Haingât sot hepunmâ agatmâ sâŋgum kakŋân luguagep are oloŋmâ pando gembo puliak puliak pâŋân dâgâep.
5 Hain akmâ kondo humoân tu kâim keiŋe katmâ Aposololupŋe yeŋgât keiyeŋe tu pulim âmâ pâŋân dâgâep arekŋe keiyeŋe pulimbo kamiliep.
6 Hain akmâ bam bam Petoro gâlân togoep. Akto Petoroŋe Yesuŋe wan akyeŋgiep aregât nâŋgâmbo umatŋe akto hin maganep, "Humo, nâŋgât keine bo puli. Hepun." dâep.
7 Akto Yesuŋe hin dâep, "Siâ siâ nâŋe uŋak aktân amâ gâŋe bo nâŋgât. Gârâmâ hâmbâi âmâ aregât keiŋe nâŋgâwiat." dâep.
8 Dâmbo maganep, "Gâ keine bo puliwerât. Bo dondâ." dâmbo hin maganep, "Dâ nâŋe bo puli gekberân âmâ gâ nâŋgâlân gâtŋe bo akberât." dâep.
9 Dâmbo maganep, "Humo, aregât nâŋgât hâkne hârok kautne bâtne me wan me wan puliniŋ." dâep.
10 Dâmbo dâep, "Luâk siâŋe hâkŋe hârok puliep yâk âmâ lâuwâŋe bo puliakbiap yâk âmâ keiŋeâk puliwiap aregât ye emelâk ye puliyektere biwiyeŋe salek aktâp. Dâ ye hârok bo." dâep.
11 Amâ Yesuŋe Yudasiŋe gasalupne makyeŋgimbo menekberâi nâŋgâm ye hârok bo dâep.

12 Emelâk keiyeŋe pulim metem âmâ benŋe sâŋgum kâlep are lâuwâŋe mem luguakmâ tatmâ hin makyeŋgiep, "Nâ siâ siâ yu akyeŋgiân aregât keiŋe a nâŋgâi mon?
13 Yeŋe hin nogonmai, "Humonenŋe akto Tiksa." dâmai amâ âlepŋe makmai. Nâmâ Humoyeŋe akto tiksayeŋe akman.
14 Akto nâ Humoyeŋe akto tiksayeŋe nâŋe keiyeŋe puliân aregât hainâk galalupyeŋe keiyeŋe puliwei.
15 Nâŋe agak meme âlepŋe hekat yeŋgiân gârâmâ yekâ hainâk agak meme âlepŋe hekat yeŋgim hainâk akbei.
16 Nâ den bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet. Âi luâk amâ damunŋe bo ewangimap. Akto luâk siâŋe luâk huŋgun aŋmap are bo ewangimap.
17 Akto ye aregât nâŋgâi amâ siâ me siâ ire akbei. Akto hain akbai âmâ Anutuŋe meme akyeŋgimbo heroŋe humo akbai.
18 Nâmâ ye hârok yeŋgât bo maktân. Nâŋe nâŋgât kâmot hârok oloŋ yektere nâŋgâlân togoyi ye nâŋgâyekman. Dâ yeŋgâlân gâtŋe konok âmâ heroŋe bo akbiap. Amâ Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep, "Nâŋgât gala nâ olop sot nendâp ire âmâ gasane akmâ bâleŋe akniŋbiap." kulemgoep den are bunŋe akto yeŋgâlân gâtŋe siâ nâŋgât kâmolân gâtŋe bo akbiap.

19 Nâ ya maktân amâ boâk mi-
awaktâp. Haingât hâmbâi ire mi-
awakberâp âmâ âlepŋe yeŋe nâŋgât
hin nâŋgâwai, nâmâ yâk, hain
nâŋgâwai.
20 Den bunŋe hin makyeŋgire
nâŋgâŋet. Luâk siâ nâŋgât âi meâkgât
huŋgun aŋdere arimbo âmâ benŋe
siâŋe tângowiap nâkai dop hainâk tân
nuguwiap. Akto tân nuguwiapŋe
Ewene huŋgun niŋep are dop hainâk
tângowiap." dâep.

Yesuŋe gasa yeŋgât keiŋe magep.

21 Akto Yesuŋe hain dâm biwiŋe
umatŋe agep aregât den hin dâep,
"Woe, yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe
nâŋgât gasalupne hekat yeŋgimbo
menekberâi." dâep.
22 Hain dâmbo yeŋeak âmâ konok
konok niŋe me niŋe dâm luâk yeŋeâk
ai aguyi. Niŋaet magep amâ bo
nâŋgâyi.
23 Akto Yesuŋe okotŋe dondâ
nâŋgaŋmap are Yesugât ginŋânâk
talep.
24 Haingât Petoroŋe yoŋâk
bâtŋandeak konmâ hin dâm magaŋep,
"Gâŋe aikomenâ nâŋgâne." dâep.
25 Hain dâm magaŋdo Yesugât
ginŋânâk talepgât are hin magaŋep,
"Humo niŋaet maktât." dâep.
26 Akto Yesuŋe den hâuŋe hin
magaŋep, "Sot bikŋe ire tuân panmâ
waŋdere ekberâi amâ luâk are
konok." dâep. Hain dâm sot tuân
pando gembo mem oloŋmâ Simoŋ
Karioto kepian gâtŋe malep yâkgât
nanŋe kotŋe Yudasi are waŋep.
27 Yudasiŋe sot are mem nendo
ainâk Hiaŋgi Amboŋande biwiŋân
giep. Hain akto Yesuŋe magaŋep,
"Wan me wan akberâm dowâk ak-
ben." dâep.
28 Hain dâm magaŋep aregât keiŋe
ain tali arekŋe bo nâŋgâyi.
29 Siânbaŋe amâ hin nâŋgâyi.
Amâ Yudasiŋe puli itoŋe memap
aregât Yesuŋe hombaŋ iregât siâ siâ
hâukoâkgât magaŋdâp me siâ siâ luâk
umburuk yeŋgiwiapgât magaŋdâp
hain nâŋgâyi.

Yesuŋe den kârikŋe aŋgâ makyeŋgiep.

30 Akto Yudasiŋe sot are mem nem
âmâ dowâk gem hâkŋângen sopando
emelâk emet dâgâep.
31 Yudasi arimbo âmâ ainâk Yesuŋe
hin makyeŋgiep, "Hinŋe Anutuŋe
huŋgun niŋdo geân aregât keiŋe luâk
âmbâle dondâŋe nâŋgâm kotne mem
agatbai aregât dâp miawaktâp. Akto
wan membian aregât akai Anutugât
kotŋe mem agatbai.
32 Akto nâ wan akberân aregât
Anutugât keiŋe miawakto ekmâ
kotŋe mem agatbai amâ benŋe uŋak
Anutu nâŋgât keine mem miawagân
katberâp.
33 Hoŋ bawalupne, nâ ye olop sop
pâŋ konok tatberen. Hâmbâi arire
undâgât nekbiâ bo akberâp. Akto nâ
ulikŋân Yuda humomolupyeŋe akto
sumbe kat kat luâk akto Parisaio luâk
hin makyeŋgiân. Nâ ariwian ain yeŋe
bo ariwai. Akto benŋe hainâk hinŋe
ye makyeŋgiân yâgâten ariwerân are-
gen ye bo ariwerâi.
34 Akto nâ den kârikŋe aŋgâ
makyeŋgiân hin. Ye hanâk gala okot
akmâ tân aguwei. Nâŋe ye okot âlep
akmâ gala akyeŋgiân hainâk gala
agaŋgiwei.
35 Hain agaŋgiwai âmâ luâk
âmbâleŋe yekmâ hin dâwai, "Âo imâ
Yesugât hoŋ bawalupŋe." dâwai."
dâep.
36 Yesuŋe hain dâmbo Petoroŋe
aikoep, "Humo gâ yâgâten ariwerât?"
dâmbo Yesuŋe den hâuŋe hin ma-
gaŋep, "Nâŋe kepia uŋak ariwerân
aregen amâ watnekmâ bo ariwerât.
Dâ hâmbâi âmâ watnekmâ togom
nekbiat." dâep.
37 Hain dâmbo hin aikoep, "Humo,
wangât gâ olop bo ariweretgât
maktât. Amâ nâŋgâre bo huraguâp.
Gasalupgande gugumbiâ âmâ tân
gugure nugumbiâ mombian aregât
ukenŋe nâŋgân." dâep.
38 Hain dâmbo hin dâep, "Hain ak-
berât me? Galane aregât den bunŋe
hin makginŋdere nâŋgâ. Gâŋe nâŋgâ
yâk bo nâŋgâ aŋman dâm muneŋ ak-

menâ âmâ sop âlâwu akto gokorok ainâk indewerâp.” dâep.

14

Yesu amâ dâp bunŋaet akto den bunŋaet keiŋe akto manmangât keiŋe.

1 Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Kambiamyeŋe bo umatŋe agâk. Ye Anutugât nâŋgaŋmai aregât hainâk nâŋgât nâŋgâ niŋbei.
2 Ewenaet emet kepia amâ kom hâre hâreŋe dondâ. Dâ hain bo dâine aregât emelâk makyeŋgiwom. Nâ ariwerân imâ yeŋgât gewâk heŋgemgowian.
3 Akto gewâkyeŋe heŋgemgom metem âmâ benŋe purik katmâ togom kewugu yektere arim nâ olop ain manbaen.
4 Akto nâŋe kepia ain ariwerân aregât ye nâŋgâi. Akto ye ariwaigât dâp nâŋgâi.” dâep.
5 Hain dâmbo Tomaŋe hin aikoep, “Humo, gâ yâgâten ariwerât? Nen bo nâŋgâen aregât nen gain gain akmâ dâp aregât keiŋe nâŋgâweren?” dâmbo
6 Yesuŋe hin magaŋep, “Nâ nunak konok dâp bunŋe akto nâ nunak konok den bunŋaet keiŋe akto nâŋeak manmangât keiŋe. Aregât luâk âmbâle bikŋande Anutu nâŋgaŋberâm âmâ nâ nâŋgâ niŋmâ âmâ âlepŋe Anutu nâŋgaŋbai. Dâ haminiŋmâ âmâ Anutu bo nâŋgaŋbai.
7 Akto yeŋe ulikŋân nâ nekmâ nâŋgâniŋmai dâine Ewene hainâk ekmâ nâŋgaŋbâi. Uŋak nâ wan memberân aregât akmâ âmâ Anutugât keiŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgoâi.” dâep.
8 Hain dâmbo Piliponŋe hin magaŋep, “Humo, Ewege are hekatnengimenâ ekmâ biwinenŋe sândugeâk.” dâep.
9 Dâmbo hin magaŋep, “Pilipo, nâ ye olop tatmâ mandenŋe sop kâlep bo agep aregât wangât boâk nâŋgât? Nâŋgâ niŋmat maine Apogât nâŋgâwât. Luâk siâ nâ nekmap amâ Apo ekmap aregât gain gain akmâ, “Ewege hekatnengi.” dât?
10 Akto nâmâ Apogâlân tatân akto Apo yâkŋe nâŋgâlân tatâp aregât net dop konok aktet aregât keiŋe bo nâŋgâm âmâ hain maktât. Akto den makyeŋgiman amâ nune nâŋgâ nâŋgânân gâtŋe bo. Apo nâŋgâlân tatmap arekŋe âiŋe ketugumbo yâkgât den makyeŋgiman.
11 Ye den ire nâŋgâm heŋgemgowei. Nâŋe Apogâlân tatân akto Apo yâkŋe nâŋgâlân tatâp. Dâ den are nâŋgâmbiâ umatŋe akto âmâ âlepŋe nâŋe âi meman are ekmâ nâŋgât akto Apogât keinetŋe nâŋgâm heŋgemgowei.
12 Galalupne, bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk âmbâle bikŋe nâŋgât nâŋgâniŋbai amâ nâŋe âi meman hainâk yekâ âi membai. Akto nâ Apogâlân ariwerângât wan me wan meman are ewangim membai.
13 Akto siâ siâ hârokgât yeŋe kotne mem manmâ ulilaŋbiâ âmâ dowâk Ewene kotŋe mem agatbaigât maktere miawakyeŋgiwiap. Miawakyeŋgimbo nâŋgât akto Apogât kotŋe agatbiap.
14 Dâ yeŋe wan me wangât nâŋgât kotne konmâ Apo ulilaŋbai âmâ nâŋe âlepŋe yeŋgiwian.

Tângo tângo siâ gewiapgât magep.

15 Dâ yeŋe biwiyenân menekmâ âmâ âlepŋe nâŋgât den kârikŋe denyeŋguân are mem manbai.
16 Akto nâŋe Apogâlân ulilaŋdere tângo tângo siâ nâ hinare yeŋgiwiap. Yeŋgimbo gem ye olop dondâŋe tatmâ tân yeŋgum âgâwiap.
17 Amâ hingât maktân. Anutugât den bunŋe kautŋaet Heakŋe âlepŋe aregât maktân. Akto hângât luâk âmbâle arekŋe yâk bo membai. Akto bo ekmâ nâŋgâwai aregât bo nâŋgaŋbai. Dâ Anutugât Wâtŋe âlepŋe are emelâk ye olop tatâp gârâmâ hâmbâi kautyenân membiap.
18 Akto nâŋe hinŋe ye hepun yektere âmâ nanaŋ mându hinare tatbâigât nâ yeŋgâlân purikatmâ togowian.
19 Akto sop bâlensiâ âmâ hân luâk âmbâleŋe lâuwâŋe bo nekbai. Dâ yeŋe

âmâ hâmbâi nekbai. Nâ mandân aregât yekâ hainâk manbai.
20 Akto sop ain âmâ ye olop mandere ye hin nâŋgâwai. Nâ Ewenaelân tatân akto yeŋe âmâ nâŋgâlân tatâi. Akto nâkâ yeŋgâlân tatmâ âgâwian are nâŋgâwai.
21 Luâk âmbâle bikŋande nâŋgât lau lokomai âmâ âlepŋe okot âlep nâŋgâ niŋbei. Akto okot âlep nâŋgâ niŋbai amâ Ewenande okot nâŋgâ yeŋgiwiap akto nâkâ hainâk okot nâŋgâ yeŋgim âgâwian. Akto yeŋgâlân miawaktere nekbai." dâep.
22 Hain dâmbo Yudasi siâ amâ Karioto gâtŋe bo arekŋe hin maganŋep, "Humo, gain gain dewun nenŋân miawakbiat amâ hân luâk âmbâle yeŋgât dewun yeŋân gain gain bo miawakbiat?" dâep.
23 Dâmbo maganŋep, "Dâ luâk âmbâle bikŋe biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ âmâ âlepŋe nâŋgât laune lokowai. Hain lokombiâ âmâ âlepŋe Ewenande âmâ are yeŋgât okotŋe akmâ nâŋgâ yeŋgim meme akyeŋgimbo heroŋe akbai. Akto nâ Ewene netŋe âmâ hilâmŋe hilâmŋe hokboâk togoetŋe olop tatmâ âgâwaen.
24 Dâ luâk âmbâle bikŋe âmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katbai amâ yâk nâŋgât laune bo lokowai. Akto den ire maktere nâŋgâi amâ nunandeân bo. Amâ Apogât den emelâk yâkŋe huŋgun niŋdo geân yâkgât den.

Yesuŋe kambiamnenŋe sândugeâk dâm meme aknengimap.

25 Nâ hinŋe ye olowâk tatân aregât nâŋe wan me wan iregât hârogâk makyeŋgiân.
26 Dâ Apone ikiŋandeân Heak âlepŋe arekŋe yeŋgim tân yeŋguwiapgât nâŋgât kotnaet akmâ huŋgun aŋdo gewiap arekŋe âmâ siâ siâgât âlepŋe hârok hekat yeŋgiwiap. Akto arekŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe goaŋbiap. Hain akto âmâ nâŋe ulikŋân den makyeŋgiân are hârok nâŋgâwai.
27 Akto nâŋe kambiamyeŋe sândugeâkgât meme akyeŋgiwian. Akto hângât wan me wan yeŋgimai hain are bo yeŋgiman. Aregât nunak wâtne yeŋgire kambiamyeŋe bo sân sân mendo bo hamep akbai.
28 Akto den imâ ye emelâk nâŋgâi, nâ hepun yekmâ ariwerân. Akto purik katmâ togowian. Aregât emelâk yeŋe kambiam âlep akniŋmai dâine nâŋe âlepŋe Apogâlân ariwian dâre nâŋgâmbiâ âlepŋe akbop. Akto Apo âmâ Humo nâ ewangi nektâp yâkgâlân ariwian dâre nâŋgâmbiâ âlepŋe akbop.
29 Ire boâk miawaktoân nâŋe aregât makyeŋgiân. Haingât hâmbâi wan me wan maktân ire miawakto amâ âlepŋe ye are ekmâ nâŋgâm nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgom kambiam âlep akbai.
30 Akto hân iregât damunŋe uŋak togowerâp aregât nâ âmâ den dondâ siâ amâ bo makyeŋgiwerân. Dâ yâkŋe togom bâleŋe siâ siâ akniŋbiapgât kârikŋe bo talaŋmap.
31 Gârâmâ Apogât okot âlep agaŋman aregât pat hârokŋe nâŋgâŋetgât Apoŋe wan makmâ hâre niŋep den are lokowerân. Bâin sopanmâ arine." dâep.

15

Waiŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Nâmâ waiŋ tâk dopŋe hainare. Dâ Ewene amâ waiŋ kalam amboŋe hainare.
2 Nâŋgât bât bâtne bikŋe âmâ bunŋe bo memai amâ Ewenande liŋgâtmâ panyekbiap. Dâ nâŋgât bât bâtne bikŋe bunŋe membai are âmâ bunŋe dondâ yeâkgât Ewenande hârem heŋgemgowiap.
3 Akto ye âmâ nâŋgât den makyeŋgiman are nâŋgâmbiâ biwiyeŋân gembo biwiyeŋe salek salek agep aregât nâŋgâlân tatbei.
4 Ye nâŋgâlân tatbei. Akto nâ gai yeŋgâlân tatbian. Akto waiŋ bât bâtŋe arekŋe konŋân bo dewatimbo amâ bunŋe bo yembiap. Dop hainâk ye nâŋgâlân bo dewatim âmâ agak meme âlepŋe bo memai.

5 Nâmâ waiŋ tâkŋe dâ ye amâ bât
bâtne. Ye nâŋgâlân tatbiâ nâ yeŋgâlân
tatbian amâ bunŋe dondâ yembiap.
Aregât ye nâ bâlâk manbai âmâ yeŋe
wan me wan siâ âlepŋe bo akbai.
6 Akto waiŋ bât bâtŋe siâ bunŋe
bo yendo âmâ hârem panbiâ mondo
ombai dop hainâk luâk âmbâle siâŋe
nâŋgâlân tatmâ agak meme âlepŋe bo
membai âmâ Ewenande hârem pan
yekto momo kâlâwân ariwai.
7 Dâ yeŋe nâŋgâlân tatmâ nâŋgât
den lokom manmâ âgâwai âmâ âlepŋe
yeŋe ukenyeŋaet ulit niŋbiâ are
hainâk yeŋgiwian.
8 Yeŋe bunŋe dondâ mem man-
biâ âmâ nâŋgât hoŋ bawa bunŋe
dâm yeŋgonbian. Hain yeŋgondere
Ewenaet kotŋe humo sambelem ari-
wiap. Akto ye hain akbiâ âmâ luâk
âmbâleŋe yekmâ, “Ire amâ Yesugât
kâmot.” dâwai.
9 Akto Ewenande nâ okot âlep
akniŋmap dop hainâk nâkâ ye emelâk
okot âlep akyeŋgiman aregât hilâmŋe
hilâmŋe amâ nâŋe okot nâŋgâ
yeŋgiman aregâlâk nâŋgâm manmâ
âgâwei.
10 Akto nâŋe Ewenaet launŋe lokom
yâkŋe han kalemŋaet okot nâŋgâ
niŋmap aregât nâŋgâm gan. Ye dop
hainâk nâŋgât laune lokom man-
bei. Hain manbiâ âmâ okot nâŋgâ
yeŋgiman are nâŋgâŋet dâm meme
akyeŋgire aregâlâk nâŋgâm manbai.
11 Akto nâmâ yeŋgât heroŋe humo
akman aregât nâŋgâm yekâ hainâk
heroŋe humo akŋetgât akto biwiyeŋe
sândugewiapgât yu makyeŋgiân.
12 Nâŋgât den kârikŋe hin. Nâŋe
okot âlep akyeŋgiân dop hainâk
yekâ gala okot âlep aganŋgi goaŋgi
akyeŋgiwei.
13 Dâ luâk siâŋe galaŋe tângowerâm
âi humo mem mombiap amâ okot
âlep tângo tângo irekŋe agak meme
siânba hârok ewangiyekmap.
14 Aregât hin makbe. Ye âmâ nâŋgât
den lokowai âmâ âlepŋe nâŋgât
galalupne akbai.
15 Akto luâk humo âmâ ikiŋe hoŋ
bawalupŋe are ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe
bo hekat yeŋgimap. Yân âi yeŋgimbo
memai. Haingât nâ âi luâk lâuwâŋe
bo yeŋgonberân. Den hârok Apo
gâlânba nâŋgâman amâ emelâk ye
makyeŋgiminiân. Haingât galalupne
dâm yeŋgonberân.
16 Dâ yeŋe hanyeŋaet akmâ nâ
bo nâŋgâ niŋi. Bo. Nâŋe ye bo
nâŋgâ niŋiân han kalemnaet akmâ
oloŋyektere nâŋgât kâmot agi. Akto
nâŋe âi yeŋgiân amâ yeŋe arim bunŋe
mem lokoŋet dâm akto yeŋgât bunŋe
are âlepŋe tatbiapgât oloŋyegân.
Haingât âmâ yeŋe nâŋgât kolân
Apogât ulit akbiâ âlepŋe yâkŋe wan
me wan siâ yeŋgiwiap.
17 Akto nâŋe den umatŋe are
lâuwâŋe yu makberân. Ye gala okot
âlep aganŋgiwei.

Hân luâkŋe Yesugât kâmotlupŋe gasa akyeŋgimaigât magep.

18 Dâ hân luâk âmbâleŋe gasa
akyeŋgimbiâ âmâ hin nâŋgâwei. Yâkŋe
ulik gulik nâŋgât gasa akniŋi.
19 Dâ ye hân iregât kâmolân gâtŋe
dâine hân luâk âmbâleŋe, “Woe, ire
âmâ nengât kâmolân gâtŋe.” dâm
tân yeŋguwâi. Dâ ye âmâ hân iregât
kâmolân gâtŋe bo. Emelâk nâŋe han
kalemnaet akmâ hân iregât agak
meme hepunŋet dâm oloŋ yegân
aregât pat hekat yeŋgiân amâ haingât
hân luâk âmbâleŋe ye gasa akyeŋgiwai.
20 Nâŋe hin makyeŋgiân are bo
nelâm yeŋgiâk. Âi luâk amâ hu-
moŋe bo ewangimap aregât hin
nâŋgâwei. Hân iregât ambolupŋande
kuk akniŋmai âmâ benŋe hainâk kuk
akyeŋgiwai. Dâ gala akniŋmâ denne
lokoyi dâine gala akyeŋgim den yeŋe
lokowâi.
21 Dâ amâ Ewenande huŋgun niŋdo
geân yâk hân iren gâtŋande bo nâŋgâ
aŋmai. Haingât yekmâ ire amâ
Yesugât kâmolân gâtŋe dâm yekmâ
kuk bâleŋe akyeŋgiwai.
22 Akto nâŋe bo gem hân iregât am-
bolupŋe makyeŋgiân dâine dosayeŋe
bo miawakbop. Dâ amâ gem
makyeŋgiân gârâmâ dosayeŋe akto

bâleŋeyeŋe heambukbaigât dop bo tatyeŋgiâp.
23 Akto areâk bo. Luâk âmbâle hain arekŋe nâŋgât gasa akniŋbai amâ Ewene gai hainâk gasa agaŋbai.
24 Are lâuwâŋe makbe. Nâŋe gem âi keiŋe keiŋe ulikŋân luâk siânbaŋe hain bo meyi are yeŋgât hut yeŋân bo meman dâine dosayeŋe bo miawakbop. Dâ emelâk kulem hârok mendere ekmâ âmâ nâ akto Ewene gasa aknetkimai.
25 Akto Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep are kârikŋe aktâp, “Luâk dondâŋe yân gasa akniŋdâi.” are bunŋe miawakto nâŋgât gasa undup miawakmâ gasa akniŋdâi.
26 Akto hâmbâi Ewene ulilaŋdere ikiŋe Heak kârikŋe tân yeŋgumap are huŋgun aŋdo wan me wan bunŋe hekat yeŋgim nâŋgât keine hekat yeŋgiwiap.
27 Hain hekat yeŋgimbo nâŋe âi keiŋe kalân ainba nâ olop manmâ nekmâ gayigât nâŋgât keine makmâ miawakbiâ sambelem ariwiâp.” dâep.

16

Heakgât keiŋe.

1 Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Nâmâ yeŋe wan me wan miawak yeŋgimbo nâŋgâm gulip akbâi dâm yu makyeŋgiân.
2 Nâŋgât gasalupnande amâ den emetŋânba watyekbiâ yânŋângen manbai. Akto areâk bo. Hâmbâi amâ yâkŋe hin dâwai, “Yesugâlân gâtŋe yeŋguenŋe mombai amâ Anutuŋe nenekto âlepŋe akbiap.” hain nâŋgâm yeŋgumbiâ mombai amâ akmâ hilipkowai.
3 Yâkŋe âmâ Apo akto nâ bo nâŋgâ netkimai. Haingât yeŋguwaigât ukenŋe nâŋgâwai.
4 Dâ hâmbâi siâ siâ ire miawakbiap arekŋe yeŋgumbo nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ akbiapgât den siâ siâ ire emelâk makyeŋgiân. Dâ ulikŋân bak âmâ nâ ye olop talân aregât ire bo makyeŋgiân.
5 Dâ uŋak amâ huŋgun niŋdo geân aregâlân ariwerân. Akto yeŋgât hutyeŋânba siâŋe bo ainuguwerâp, “Gâ yâgâten ariwerât?”
6 Nâ yu makyeŋgiângât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatŋe dondâ aktâp.
7 Galalupne, nâ bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ hepun yekmâ ariwerân amâ ye tânyeŋguwiangât. Dâ bo arire maine Anutuŋe Heak âlepŋe bo huŋgunaŋdo âmâ bo gem tânyeŋguwop. Dâ ariwian âmâ nâŋe âlepŋe huŋgun aŋdere togowiap.
8 Gem luâk âmbâle hârok areyeŋgât keiyeŋe mem miawakbiap. Mem miawakmâ heŋgemgombo hin nâŋgâwai. Yeŋgât agak meme bâleŋe akbai aregât keiŋe nâŋgâmbiâ dosayeŋe miawakbiap. Akto Ewene agak meme ârândâŋ akmapŋe dosayeŋaet hâu membiap aregât amâ hâmbâi den âiân kat yekbiap are hârok nâŋgâiwai.
9 Aregât keiŋe lâuwâŋe makbe. Bâleŋaet keiŋe amâ hin hekat yeŋgiwiap. Yâk nâŋgât hâkâŋ akmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katbai.
10 Akto Ewenaet agak meme ârândâŋ are hekat yeŋgiwiap amâ hin. Apogâlân ariwian. Arire ye hinŋe yu kindâiŋe hinŋe nâ bo nekberâi.
11 Dâ Anutuŋe luâk âmbâle ire den âigât keiŋe hin hekat yeŋgiwiap. Hân iregât Amboŋe amâ emelâk Anutuŋe den âiân kato yâkgât bâleŋeŋe keiŋe miawaktâp.
12 Nâŋe den siâ siâ dondâ makyeŋgiwerâm aktân. Dâ yeŋe amâ uŋak memberâigât dopŋe bo.
13 Gârâmâ hâmbâi Anutuŋe ikiŋe Heak âlepŋe huŋgunaŋdo gem den bunŋaelâk hârok biwiyeŋân totokowiap. Arekŋe amâ ikiŋaet hanŋaet den bo makyeŋgiwiap. Anutuŋe wan me wan miawakbiap aregât keiŋe hekalaŋmâ huŋgun aŋdo makyeŋgiwiap.
14 Akto nâŋgât keine nâŋgâmap aregât makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ nâŋgât kot humo miawakbiap.
15 Akto Apoŋe ikiŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe are niŋdo aregât hin maktân.

Anutugât Heakŋe arekŋe nâŋgât keine hekat yeŋgiwiap.

Yesu purikatbiapgât den.

16 Akto sop bâlensiâ aktoân amâ heambuktere bo nekberâi. Akto hâmbâi sop bâlensiâ siâ aktoân âmâ miawaktere nekbai." dâep.

17 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋe bikŋande den are nâŋgâm pâpkoyi aregât nâŋgâm hin ai aguyi, "Amâ wangât maktâp? Apogâlân ariwerân aregât sop bâlensiâ heambuktere bo nekberâi akto hâmbâi nekbai dâm maktâp.

18 Akto hin maktâp. Sop bâlensiâ ain nekbai dâm maktâp den are keiŋe gain gaingât maktâp?" dâyi.

19 Hain dâm amâ bo aikoyi. Akto Yesu aikowerâm agi aregât nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Yeŋe nâ sopgât maktân aregât ainuguwerâi me? Sop bâlensiâ bo nekberâi. Dâ hâmbâi nekbai dâm maktân aregât keiŋe ainuguwerâm aktâi aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

20 Den bunŋe makyeŋgiwe. Hâmbâi inde humo indem okot nâŋgâ niŋbai. Akto sop ainâk hân iregât ambolupŋe heroŋe humo nâŋgâwai. Akto ye kambiamyeŋe umatŋe akbiap amâ benŋe siân purik âgâm okot âlep humo nâŋgâwai.

21 Aregât den dopŋe siâ hin makbe. Âmbâle siâŋe nanaŋ meakberâm hâk hilâlâm humo nâŋgâmap. Gârâmâ benŋe nanaŋ miawakto sop ain amâ benŋe hâk hilâlâm lâuwâŋe bo nâŋgâmap. Bo. Amâ emelâk nanaŋ gurukŋe miawakto aregât okot âlep humo nâŋgâmbo hâk hilâlâm are emelâk nelâm aŋmap.

22 Dop hainâk âmâ ye nâ ariwerân aregât okot bâle nâŋgâi. Gârâmâ nâŋe lâuwâŋe yektere nekmâ kambiamyeŋe heroŋe akbiap. Hain akbiâ luâk siâŋe kambiamyeŋe umatŋe agâkgât heyeŋgimbo dâp bo miawakbiap.

23 Akto hâmbâi âmâ benŋe ai nuguwai aregât âi bo tatbiap. Akto den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe Apo siâ me siâgât ulilaŋbiâ kotnaet akmâ yeŋgiwiap aten.

24 Akto keiŋân bak amâ siâ siâ memberâm nâŋgâm amâ nâŋgât kolân bo ulilaŋi. Akto hinŋe nâŋgât kolân Apo ulilaŋbiâ âmâ yeŋgât kambiamyeŋe heroŋe agâkgât dowâk Apoŋe yeŋgiwiap. Aregât kotne konmâ ulilaŋbei.

25 Akto nâŋe wan me wan emelâk makyeŋgiân amâ den dopŋânâk makyeŋgiân. Hâmbâi âmâ Apogât keiŋe miapŋânâk makyeŋgiwian. Dâ den ginŋe amâ bo.

26 Sop ain âmâ yeŋe nâŋgât kolân konmâ ulilaŋbai. Gârâmâ nâŋgât Ewenande okot âlep akyeŋgimap aregât kambiamŋe purik âgâkgât bo ulilaŋbian.

27 Bo. Ewene ikiŋak emelâk yeŋgât okot âlep akyeŋgimap. Akto yeŋe nâŋgât okot nâŋgâ niŋmâ Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo luâk akmâ giep amâ Yesu dâm nâŋgâ niŋbai aregât Ewenande ikiŋak yeŋgât okot âlep akyeŋgimap.

28 Akto nâ keiŋânbak Apo olop tatminiân. Akto sop akto hepunmâ hânân geân. Akto uŋak âmâ hân hepunmâ Apogâlân ariwerân." dâep.

29 Yesuŋe hain dâmbo hin maganŋi, "Woe, âlepŋe maknengiât. Den ginŋe bo maknengiâtgât dowâk âlepŋe nâŋgâen.

30 Akto luâk bikŋande ai pei bo akginŋbiâ hinŋe wan me wangât keiŋe hârok nâŋgâmat aregât nâŋgâen. Akto Anutugâlânba gien are gai nâŋgâen." dâyi.

31 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Âlepŋe nâŋgât keine hârok nâŋgâi me? Gârâmâ bunewâk bo nâŋgâniŋmai.

32 Aregât sop tâlâgumbo hepun nekmâ siâkâ emetŋân emetŋân arimbiâ âmâ nuneak tatberân. Dâ amâ nuneak bo tatberân. Amâ Apo olop tatberet.

33 Nâmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâlân tato biwiyeŋe sândugeâkgât nâŋgân haingât nâŋe den hain makyeŋgiân. Hânân ire âmâ umatŋe siâ siâ

tatyeŋgim âgâwiap. Dâ nâŋe hângât dâtŋe metŋe ligiân aregât keiŋe nâŋgâm heroŋe akbai.” dâep.

17

Yesuŋe Eweŋe ulilaŋep.

1 Yesuŋe hain makyeŋgim metem âmâ dewunŋe egon panmâ Eweŋe hin magaŋep, “Apo, emelâk sop tâlâguâp aregât tek tekŋân katnekmâ nâŋgât kotne mem agat. Akto nâ lauge lokom âi ire mendere kotge humo akmâ sambelem ariwiap.

2 Akto aregât hin makbe. Gâŋe emelâk hânân manbai areyeŋgât damunyeŋe akbiangât kârikŋe niŋen. Akto nâŋgât kâmot niŋen are manman kârikŋe yeŋgiwiangât makmâ hâreniŋen.

3 Akto manman kârikŋe aregât keiŋe hin. Gâ konok amâ Anutu Humoyeŋe bunŋe amboŋe gâ. Akto gâŋe huŋgun niŋmenâ geân Yesu Kristo nâ akto gâ net lâuwâ nâŋgâ netkimbiâ âmâ tânyeŋguetŋe manman kârikŋe miawak yeŋgiwiap.

4 Nâŋe gâŋgât kotge sambelem ariâkgât âi niŋen are emelâk mem metere hânân kotge humo akmâ sambelem ariep.

5 O Apo, hân bo miawagewân gâ olop himbim pagaleŋe olop malân. Areâk ire gaetŋe manmâ purikatmâ niŋmenâ mem manbiâm.

6 Apo, ulikŋân nâŋgât kâmot yeŋgât kotyeŋe katmâ nâŋgâm nâŋgât dâtâŋe dâen. Akto hân miawakto nâŋgât kâmot kinbiâ luâk âmbâle bâleŋe akmai are yeŋgâlânba oloŋyekmâ nâ niŋmenâ nâŋgât dâtâŋe agi. Hain akmâ lauge hârok lokom meteyi.

7-8 Gâŋe den makniŋen amâ hârok makyeŋgiân. Hain makyeŋgire nâŋgâm ire âmâ Anutugât den bunŋe dâm nâŋgâmai. Akto areâk bo. Gâŋe huŋgun niŋmenâ geân a hainâk nâŋgâm heŋgemgom âmâ nâŋgâniŋmai. Aregât hinŋe wâtgân kinmâ manman are hainâk nâŋgâm hârokgât keiŋe siâ siâ akai hainâk nâŋgâmai.

9 Nâ tân yeŋguwerâm ulit giŋdân. Dâ luâk âmbâle hânân manmai areyeŋgât hârok bo ulit giŋdân. Gâ guge dâtâŋe are niŋen areyeŋgât ulit giŋdân. Dâ luâk âmbâle bikŋe bo.

10 Akto gâŋgât patge amâ nâŋgât patne. Dop konok akmâ kotne mem agatmai.

11 Dâ uŋak âmâ hân ire hepunmâ gâŋgâlân togowerân. Akto nâŋgât kâmot âmâ hânân tatbai aregât gâŋe damunyeŋe akben. Akto Apo Humo, guge kotge wâtge emelâk niŋen arekŋe kârikŋe tân yeŋgumbo hânân manbaiân âmâ gulip bo akbai. Akto net han netŋe konok akmaet dop hainâk nâŋgât kâmot amâ hanyeŋe konok akŋetgât wâtge akyeŋgiwen. Akyeŋgimenâ hanyeŋe konok akbai.

12 Akto nâŋgât kâmot ire olop gaen aregât gâŋgât kotge wâtgân kinmâ damunyeŋe aktere siâ me siâŋe bo hilip yeŋguep. Gârâmâ gâŋe makmenâ kulemgoyi are bunŋe agâkgât hinŋe makmenâ luâk bâleŋaet amboŋe are konok bâliâp.

13 Bâin. Nâ gâŋgâlai togowerâm aktân aregât nâŋgât kâmot yu kindâi ire nâŋgât okot âlep arekŋe yâk yeŋgâlân kilâkgât yu maktân.

14 Denge emelâk makyeŋgiân. Akto hângât agak meme bo watman aregât ye hainâk hângât agak meme bo watmai. Hain akmai aregât hângât luâk âmbâleŋe gasa akyeŋgiwai.

15 Haingât hin ulit giŋbe. Gâŋe damunyeŋe akmenâ Bâleŋe Amboŋe arekŋe bo hilip yeŋguwiâp. Nâmâ hânânba ire meyekmenâ himbimânâk hinŋe âgâwerâi aregât bo ulit giŋdân. Bo. Hânân manbaiân sop ain damunyeŋe akmenâ bo hilip aguwai aregât ulitgiŋdân.

16 Akto nâ hân iregât agak meme bo watman aregât ye amâ hainâk hân iregât ambolupŋe bo.

17 Gâŋe den bunŋande hanyeŋe mendugumenâ agak meme âlepŋe aregâlâk nâŋgâm watbai. Gâŋgât pat âlep den arekŋe amâ den bunŋe.

18 Gâŋe ulikŋân huŋgun niŋmenâ

hânân luâk âmbâle hut yeŋân talân. Hainâk amâ nâŋe huŋgun yeŋgire arim hân luâk âmbâle hut yeŋân manbai.
19 Akto nâŋgât kâmot ire den bunŋande hanyeŋe mem mendugumbo agak meme âlepŋe mem mannŋetgât nâ gai yâk yeŋgât akmâ han hâkŋe mem mendugum âmâ den lauge lokom mandân.

Yesuŋe ikiŋe den nâŋgâm heŋgemgowai yâk yeŋgât Eweŋe ulilaŋep.

20 Apo, nâmâ gâŋe ire konok tân yeŋguwengât konok bo ulit giŋdân. Hâmbâi luâk âmbâle dondâ hânŋe hânŋe manbai arekŋe nâŋgât kâmot ire yeŋgât den nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbai are yeŋgât ulit giŋdân.
21 Yâk hârok han biwi konok tatbaigât nâŋgân. Apo, gâŋe nâŋgâlân tatât akto nâŋe gâŋgâlân tatân aregât han netŋe konok dop hainâk yâk netgâlân tatmâ manbiâ luâk âmbâle hârok tatmâ manbai arekŋe gâŋe huŋgun niŋmenâ geân aregât keine nâŋgâwai. Are miawakbiapgât ulit giŋdân.
22 Akto gâŋe keige hârok hekatniŋmenâ nâŋgân aregât emelâk hekatyeŋgim meteân. Akto netŋe gala konok tatmaet dop hainâk akŋet dâm hekatyeŋgiân.
23 Akto areâk bo. Gâŋe nâŋgâlân tatmâ keige hekatniŋen are akto nâŋe yâk yeŋgâlân tatmâ keine hekatyeŋgiân a hârok nâŋgâm yâk gala konok dondâ akbaigât nâŋgân. Hain gârâmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmaiŋe gâŋe huŋgun niŋen are akto okot nâŋgâ niŋmat hainâk nâŋgât kâmot okot nâŋgâ yeŋgimat are nâŋgâwaigât ulit giŋdân.
24 Apo, gâŋe luâk âmbâle emelâk niŋen are nâ olop tatbaengât nâŋgân. Nâ olop tatmâ âmâ gâŋe hân bo talewân okot nâŋgâ niŋmâ pagaleŋe niŋen are ekmâ nâŋgâwai aregât nâŋgân.
25 O Apo, wan me wan memenâ ârândâŋâk akmap gâ hân luâk âmbâle arekŋe gâŋgât keige bo nâŋgâgiŋdâi. Dâ nâŋe âmâ nâŋgân. Akto nâŋgât kâmot yu kindâi irekŋe gâŋe huŋgun niŋen aregât keine nâŋgâi.
26 Nâŋe gâŋgât kotge denge hekat yeŋgiân. Akto nâ hâmbâi kotge hârok dondâ hekat yeŋgiwian. Amâ gâŋe han kalem okot âlep dondâ akniŋmâ tân nugumat han kalem arekŋe biwi yeŋân gembo nâŋgât keine nâŋgâwai, aregât ulit giŋdân." dâep.

18

Yesu meyi.

1 Yesuŋe den are makmâ metem âmâ hoŋ bawalupŋe olop kepianba tu kotŋe Kindoroŋ hâtikoyi. Hâtikom kalam siâ lâwin oliwa kinbiâ ain ariyi.
2 Akto Yudasi Yesugât gasa arekŋe Yesu akto hoŋ bawalupŋe ain âgâmini aregât kalam are nâŋgâep.
3 Haingât Yudasiŋe Parisaio akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât tembe lokolupyeŋe kewugu yekto aregen togom kemdâ akto tembe akto bugâ mem togoyi.
4 Kalam ain togom penâyeŋgimbiâ Yesu amâ wan me wan ikiŋaelân miawakberâp aregât âmâ bunewâk nâŋgâep aregât bam enem yeŋân kinmâ hin makyeŋgiep, "Ye niŋaet kulâgâtâi?" dâep.
5 Hain dâmbo hin dâyi, "Nen âmâ Yesu Nasarete gâtŋe yâkgât kulâgâten." dâyi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Amâ nâ ire." dâep. Akto Yudasi halop hogogo luâk hutyeŋân kilep.
6 Yesuŋe "Amâ nâ ire." dâmbo ainâk kuŋ kâruŋ ge hânân ge yeyi.
7 Hânân ge yembiâ lâuwâŋe ai yeŋguep, "Ye niŋaet kulâgâtâi?" dâmbo, "Yesu Nasarete gâtŋe." dâmbiâ
8 hin makyeŋgiep, "Nâ emelâk makyeŋgiân. Nâ amâ ire. Akto ye nâŋgât kulâgât niŋdâi aregât âlepŋe luâk ire hepun yekbiâ ariŋet." dâep.
9 Hain dâep amâ den emelâk Yesuŋe Anutu hin maganŋep, "Luâk ire hârok imâ gâŋe emelâk niŋen amâ damunyeŋe akmâ gan aregât siâ bo hilip

aguyi.” dâep. Den are bunŋe agâkgât, “Luâk ire hepun yekbiâ ariŋet.” dâep.
10 Akto Petoro amâ tâwât kâlep meagep arekŋe Sumbe kat katyeŋgât humoyeŋe yâkgât hoŋ bawa siâ kotŋe Maiko orem ondopŋe bungen hâriep.
11 Petoroŋe hain akto âmâ Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Tâwât are katmenâ itoŋânâk geâk. Aponŋe hâk hilâlâmgât makmâ hârenіŋep are miawak niŋâkgât nâŋgân are bo miawakniŋâkgât aktât mon?” dâep.
12 Yesuŋe hain dâmbo damunyeŋande makto Yuda luâk yeŋgât tembe lokolupyeŋande Yesu mem hikoyi.
13 Hain akmâ Anasigât emelan soŋ mem ariyi. Akto Anasi amâ luâk siâ kotŋe Kaipa yâkgât laumatŋe. Akto Kaipa amâ hombaŋ aregât Sumbe kat kat luâk are yeŋgât humoyeŋe.
14 Akto Kaipasiŋe âmâ emelâk Yuda luâk humomolupyeŋe hin makyeŋgiep, “Nen hârok bo akbâengât âlepŋe luâk konok kondenŋe moâk.” dâep.
15 Akto bugâ luâkŋe Yesu mem Anasigât emelan arimbiâ Petoro akto Yesugât galaŋe siâ yâk yetŋeâk watyegiat. Akto Anasiŋe Yesugât gala nâŋgaŋmap aregât Yesu ain âgâmbo hainâk Yesu olop arim Anasigât hetagân âgâep.
16 Âgâmbo Petoro amâ iŋgon hâknânгen kilep. Hain akto luâk are Anasigât nâŋgâep aregât sopanmâ hoŋ bawa âmbâle hâŋgi damunŋe are maganŋdo hâŋgi mem kato Petoro hetagân âgâep.
17 Âgâmbo hoŋ bawa âmbâle arekŋe Petoro hin aikoep, “Dâ gâ amâ Yesugât hoŋ bawa siâ me gain?” dâmbo hin dâep, “Nâmâ bo.” dâep.
18 Akto sop ain seru agep aregât bugâ luâk akto hoŋ bawa luâk kâlâp oyi. Kâlâp om nâŋgâm kinbiâ Petoro gai yâk olop kâlâp nâŋgâm kilep.

Sumbe kat kat humoyeŋe Anasiŋe Yesu aikoep.

19 Akto Sumbe kat kat humoyeŋe Anasi arekŋe Yesu ikiŋaet den akto hoŋ bawalupŋe yeŋgât keiyeŋe nâŋgâwerâm aikoep.
20 Aikombo hin maganŋep, “Wangât ainuguât? Nâmâ emelâk luâk âmbâle tek teknân den makyeŋgiman. Akto sumbe kat kat emetŋân me den emetŋân âgâm tek teknân makyeŋgiman. Me yâgâten me yâgâten Yuda luâk mendugum kinmai ain âgâm makyeŋgiman.
21 Nâmâ den yoŋâk siâ bo makyeŋgiman aregât wangât ainuguât? Luâk âmbâle den are nâŋgâmai are aiyeŋgu.” dâep.
22 Hain dâm maganŋdo bugâ luâk siâ ain kilep arekŋe Yesu ondopŋe hogom maganŋep, “Gâŋe amâ Sumbe kat kat luâk humoyeŋe hain bo maganŋ.” dâep.
23 Dâmbo hin maganŋep, “Gâ nâŋe den bâleŋe maktân aregât keiŋe mak. Akto nâŋe den âlepŋe maktân aregât wangât nuguât?” dâep.
24 Hain dâmbo Anasiŋe makto tâkŋe bâtŋe dâgâm mendugum sumbe kat kat humoyeŋe siâ kotŋe Kaipa yâkgâlân kewugum ariyi.

Petoro hamewakmâ muneŋ agep.

25 Akto Petoro âmâ ain kinmâ kâlâp nâŋgâmâk kilep. Ain kindo olowâk kili arekŋe hin maganŋi, “Gâ gai yâkgât hoŋ bawa me gain?” dâmbiâ muneŋ akmâ hin magep, “Nâ bo.” dâep.
26 Hain dâmbo âmâ Sumbe kat katgât hoŋ bawa siâ emelâk Petoroŋe ondopŋe kom hâriep aregât kâmolân gâtŋe arekŋe Petoro hin maganŋep, “Bundâk, gâ yâk olop kalamân kinbiâ yektân mon?” dâep.
27 Akto Petoroŋe hainâk muneŋ akmâ, “Nâ bo.” dâmbo âmâ ainâk gokorok indiep.

Pilatoŋe Yesu aikoep.

28 Akto emet hauŋ hauŋgât tembe loko arekŋe Kaipagât emelanba kewugum Roma gawaman humo aregât emelan âgâyi. Âgâm âmâ hin nâŋgâyi, “Nen hâmbâi hombaŋ Pasowa aregât sot nemberen. Aregât Anutuŋe nenekto huraguâkgât Yuda

luâk bo manmai areyeŋgât emelan bo âgâweren." nâŋgâyi.
29 Haingât hâkŋângen kili. Kinbiâ Pilato Roma gâtŋe arekŋe yâk yeŋgâlân gem makyeŋgiep, "Luâk ire keiŋe wangât den âiân katberâm aktâi?" dâep.
30 Hain dâmbo hin dâm maganŋi, "Dâ luâk ire agak meme bâleŋe bo akmap dâine amâ gâŋgâlân bo mem togowâen." dâyi.
31 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Yeŋe agak meme dop yenân agaŋŋet." dâep. Hain dâmbo Yuda humomolupyeŋande hin dâm maganŋi, "Roma luâk yeŋe luâk siâ kondenŋe moâkgât hain bo akŋet dâm makmâ hâre nengimai.
32 Yuda luâk hain akbiâ amâ Yesu ikiŋe mombiapgât den magep dâp are miawagep.
33 Haingât Pilato gawaman emelan âgâ tatmâ Yesu kondo âgâep. Âgâmbo aikom maganŋep, "Gâ Yuda yeŋgât humo me?" dâep.
34 Hain dâmbo hin dâep, "Gugak den are nâŋgâmat me gaingât maktât me luâk siâŋe nâŋgât hain dâm makginŋep me?" dâep.
35 Dâmbo hin maganŋep, "Nâmâ Yuda gâtŋe bo aregât yeŋgât keiyeŋe bo nâŋgâ yeŋgiman. Guge kâmot akto bugâ lokolupgande meŋgekmâ nâŋgâlân togoâi ire gain gain agengât?" dâep.
36 Dâmbo hin maganŋep, "Nâmâ hân iregât luâk kembu bo. Dâ nâ hângât luâk kembu dâine âlepŋe âi luâklupnande bugâ mem kuk akbâi. Akto hoŋ bawalupnande Yuda gâtŋande menekbâigât bugâ mem kuk akyeŋgiwâi. Gârâmâ nâmâ hângât luâk kembu bo." dâep.
37 Hain dâmbo hin maganŋep, "Hain gârâmâ gâ luâk kembu me?" dâmbo hin maganŋep, "Gugak ya maktât are. Nâmâ den bunŋe mak makgât keiŋe miawagâkgât himbimânba luâk akmâ hânân geân. Aregât luâk âmbâle bikŋe den bunŋe aregât ukenŋe nâŋgâne dâmbiâ makyeŋgire den bunŋe dondâ nâŋgâmai." dâep.
38 Hain dâmbo hin maganŋep, "Den bunŋe amâ wan?" dâep.

Hain dâm hâkŋângen Yuda luâk yeŋgâlâk gem hin makyeŋgiep, "Yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân.
39 Dâ amâ yeŋgât agak meme are watmâ hombaŋ iregât nâŋe luâk siâ hepundere yeŋgâlai geâk. Nâŋe Yuda yeŋgât kembu ire hepundere geâk me luâk siâgât nâŋgâi?" dâep.
40 Dâmbo yâkŋe kârikŋe konmâ hin dâyi, "Amâ bo. Gâmâ Baraba kala busi kâlegenba hepunmenâ betgen geâk." dâyi. Amâ Barabaŋe âmâ luâk yeŋgum siâ siâ kâmbu meyeŋgiminep aregât.

19

Sumbe kat kat humomolupyeŋande Yesu moâkgât dâyi.

1 Akto Pilatoŋe makto tembe lokolupŋande Yesu mem tâk metŋande orem metem âmâ
2 benŋe tâk dâtâ dâtâŋe irimut ketugum kauŋaŋi. Hain akmâ sâŋgum luguak luguak gilâm are luguaŋi.
3 Akto enemŋân togom kâŋgom hianŋgim hin dâyi, "Woe, Yuda yeŋgât kembu." dâm enem dewunŋân bâtyeŋande hogoyi.
4 Akto Pilatoŋe hâkŋângen gem Yuda luâk humomolupyeŋe hin dâm makyeŋgiep, "Woe, luâk ire kewugum geân. Amâ yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân aregât hepundere ariâkgât nâŋgân." dâep.
5 Hain dâmbo Yesu tembe lokoŋe irimut dâtâ dâtâ akto sâŋgum gilâm luguaŋi akto kautŋân kauŋaŋi are olop ge kindo Pilatoŋe hin makyeŋgiep, "Luâk ire ekŋet." dâmbo
6 sumbe kat kat humoyeŋe akto bugâ luâk humomolupyeŋande konmâ hin dâyi, "Lâwinân koŋet. Lâwinân koŋet." dâmbiâ makyeŋgiep, "Nâmâ yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân aregât yeŋeak mem ari lâwinân koŋet." dâep.
7 Hain dâmbo hin dâyi, "Nengât den kârikŋe siâ hin tatâp. Luâk irekŋe,

“Nâ Anutugât nanŋe.” dâep aregât kombiâ moâkgât nâŋgâen.” dâyi.

8 Dâmbiâ Pilatoŋe den are nâŋgâm hamep dondâ agep.

9 Nâŋgâm hamep dondâ akmâ âmâ purik katmâ Yesu kewugum Gawaman emelan âgâep. Âgâm Yesu maganŋep, “Gâ wânân gâtŋe?” dâmbo den hâuŋe bo maganŋep.

10 Bo maganŋdo Pilatoŋe hin maganŋep, “Gain gain? Gâ nâŋgâlân den bo maktât. Nâŋe maktere âlepŋe hepun gekbai akto maktere guguwai aregât kârikŋe tatniŋdâp. Dâ iregât keiŋe bo nâŋgât me gain?” dâep.

11 Hain dâmbo hin maganŋep, “Gâ Anutu Humo âurekŋe kârikŋe bo giŋdo dâine gâŋe mem ge katnekbâtgât dopŋe bo. Hain gârâmâ emelâk luâkŋe gasalupne kewugu yekto menektâi yâkgât dosa arekŋe gâŋgât dosa ewangiâp.” dâep.

12 Hain dâmbo Pilatoŋe hepundo âlepŋe ariâkgât nâŋgâm den dâpŋaet kulâgâlep. Dâ benŋe Yuda luâk âmbâleŋe konmâ hin dâyi, “Dâ gâŋe Yesu hepunmenâ ariwerâp âmâ gâ Sisa humonenŋe aregât galaŋe bo. Siâŋe nâmâ luâk kembu dâm âmâ Sisa dumŋân kinbiap aregât gâŋe guge nâŋgâ nâŋgâge watberâm luâk ire yân hepunmenâ gewerâp âmâ Sisaŋe nâŋgâm âmâ gâ gasa akginŋbiapgât nâŋgâwiap.” dâyi.

13 Pilatoŋe den are nâŋgâm Yesu mem hâkŋângen giep. Mem gembo kindo Pilato purik katmâ âgâm kembu tat talân talep. Akto tat tat ain hin konmini “Kât dâpŋe.” Aregât kotŋe Yuda yeŋgât denân amâ Gabata dâm konmini.

14 Sop ain amâ Pasowagât heŋgemgo heŋgemgo hilâmŋe. Akto Pilato ain tato hilâm tânâmŋe akto Yuda luâk hin makyeŋgiep, “Ekŋet. Luâk ire âmâ yeŋgât kembuyeŋe.” dâmbo konmâ hin dâyi,

15 “Moâkgât nâŋgâen aregât lâwinân ko.” dâyi. Hain dâmbiâ makyeŋgiep, “Nâŋe kembuyeŋe ire lâwinân kombegât nâŋgâi me?” dâmbo sumbe kat kat humomoŋe hin dâyi, “Nengât kembu siâ bo tatâp. Sisa a konok.” dâyi.

16 Hain dâmbiâ Pilatoŋe Yesu lâwinân koŋet dâm wato yâk yeŋgâlân giep.

Yesu lâwinân koyi.

17 Haingât Yesu ikiŋe membiâ ikiŋak lâwinŋe lokoagep. Akto kepia humo hepunmâ hân siâ hin konmai, “Hân hagitŋaet kautŋe.” Amâ Yuda denân Goligata ain mem ariyi.

18 Hân aregen Yesu akto luâk lâuwâ olop lâwinân yeŋguyi. Akto luâk lâuwâ are biken biken yetkuyi.

19 Yetkumbiâ Pilatoŋe den siâ hin kulemgoep, “Yesu Nasarete gâtŋe amâ Yuda yeŋgât luâk kembu.” hain kulemgom lâwinân kondo talep.

20 Akto kulem are amâ Yuda yeŋgât denân akto Roma yeŋgât denân akto Girik yeŋgât denân hain kulemgoep are akto Yesu lâwinân koyi amâ kepia humo Yerusalem ginŋân aregât Yuda luâk âmbâle dondâŋe den are oyaŋmini.

21 Oyaŋmâ âmâ Yuda yeŋgât Sumbe kat kat humomolupyeŋande Pilato hin maganŋi, “Yuda yeŋgât kembu hain bo kulemgo. Bo. Gâ hanâk den hin kulemgo. Luâk irekŋe hin dâmap, “Nâ Yuda yeŋgât kembu.” dâmap hain kulemgo.” dâm hâwâli.

22 Hain dâm hâwâtbiâ hin makyeŋgiep, “Den kulemgoân amâ emelâk kulemgoân are hainâk talâk.” dâep.

23 Akto tembe lokoŋe emelâk Yesu lâwinân kombiâ kindo himbân siâ siâŋe meaŋi. Akto kâmot katmâ potatbiâ kâmot imbât agep. Akto sâŋgum luguak luguak gai meyi. Dâ amâ sâŋgum are bo parut parutŋe hin ketuguyi. Egonba iŋgon amâ bunewâk paruli.

24 Haingât tembe lokoŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Ire amâ bo duwatberen. Sâŋgum iregât kotnenŋe esenŋân ikiŋeâk ikiŋeâk kulemgom umbân pandenŋe gembo are mendenŋe ikiŋe kotŋe miawakberâp

luâk arekŋe meakberâp.” dâyi. Hain akbiâ amâ benŋe Anutuŋe magep arekŋe bunŋe miawagep amâ hin,

“Yâkŋe sâŋgum siâ siâŋe potatmâ membai akto kotyeŋe katbiâ kotŋe konok miawakto yâkŋe nâŋgât sâŋgum membiap.”

Den are bunŋe akto tembe lokoŋe hain agi.

25 Akto Yesugât lâwin ginŋân amâ Yesu memeŋe akto Yesu memeŋaet gariŋe are akto Maria siâ Kelopa âmbenŋe akto Maria Madala gâtŋe are hârok kili.

26 Akto âmbâle are hârok Yesugât lâwin ginŋân kili. Yesu memeŋe akto okotŋe dondâ nâŋgâ aŋep are olop enemŋân kinbela Yesuŋe memeŋe maganŋep, “Meŋ, imâ gâŋgât nange hinare akmâ damunge akbiap.” dâep.

27 Akto luâk are hin maganŋep, “Gala, imâ memege akmâ mando damunŋe akben.” dâep. Akto sop ain luâk arekŋe Maria are emetŋân ari katmâ damunŋe akmâ talep.

Yesu moep.

28 Are bo akto Yesu hin nâŋgâep, “Âi siâ siâ uŋak bo aktâp. Bâin. Anutugât kulem esenŋe are âlepŋe bunŋe miawagâk.” dâm kârikŋe hin kolep, “Nâ tugât nâŋgân.” dâep.

29 Hain dâmbo umbâ siâ talep ain wain ŋasukŋe pikmâ yiep. Akto ain kili arekŋe sâŋgum siâ mem umbân wain higenŋe pikmâ yiep ain katbiâ giep. Gembo are mem oloŋmâ kâro kâlewân katmâ dâgâm Yesugât launân kali.

30 Katbiâ Yesuŋe are nem hin dâep, “Nâŋgât âi hârok bo aktâp.” dâm makmâ kâŋgom moep.

31 Akto sop ain âmâ hombaŋ agatmâŋân miawakbiap aregât siâ siâ heŋgemgoyi. Akto Yuda gâtŋe are nâŋgâm hombaŋ bâliwop dâm aregât hâkyeŋe lâwinân sop kâlep tatbâi dâm Pilato hin maganji, “Luâk bâleŋe are yeŋgât keiyeŋe ligimbiâ dowâk mombiâ hâkyeŋe pandenŋe agatmâ hombaŋ are âlepŋe akbiap. Hombaŋ bâliwopgât makmenâ tembe lokolupgande keiyeŋe kom ligiŋet.” dâyi.

32 Hain dâmbiâ âlepŋe dâmbo tembe lokolupŋande gutmâ luâk lâuwâ Yesu olop yetkuyi are yetgât keiyetŋe kom ligimbiâ dowâk moyiat.

33 Akto Yesu âmâ ekbiâ emelâk moep aregât keiŋe bo kom ligiyi.

34 Dâ tembe loko siâŋe soŋ soŋŋe gasomŋân ewumbo dowâk arewa gilâm akto tu sopalep.

35 Siâ me siâ are dewunŋe bunŋande egep yâkŋe makmâ miawakto bundâk miawaktâp. Akto ye den ire oyaŋbai âmâ den amâ bunŋe dâm biwiyeŋe Yesugâlân katbaigât magep.

36 Amâ Anutuŋe makto luâk siâ kulemgoep amâ hin, “Nâŋgât hoŋ bawa aregât hagitŋe siâ bo kom ligiwai.” dâm kulemgoep den are bunŋe akto keiŋe bo kom ligiyi.

37 Amâ Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep, “Nâŋgât hoŋ bawa ewumbiâ mombiap yâkgât hâkŋe tâŋâk ekbai.” are kulemgoep.

Yesu hangoyi.

38 Are bo akto Yosepe Arimataia gâtŋe Yesugât hoŋ bawa are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe arekŋe yoŋâk togoep. Amâ Yuda luâk yeŋgât hamep akmâ han biwiyeŋe Yesugâlân kalep aregât keiŋe heambugep yâkŋe Yesugât hâkŋe memberâm Pilato maganŋdo, “Âlepŋe mem lokom ari.” dâep.

39 Dâmbo Nikodemo ulikŋân hândâgân Yesugâlân togoep arekŋe Yesugât hâkŋe hambuwopgât dâm siâ siâ mem togoep amâ umatŋe dondâ amâ luâk lâuwâ lokowatgât dopŋe hainare mem togoep.

40 Akto lâuwâ arekŋe Yesugât hâkŋe mem sâŋgumân katmâ siâ siâ hambuwopgât are olop dâgâyiat. Imâ Yuda luâk âmbâle areyeŋgât pat meyiat.

41 Yesu lâwinân koyi aregât ginŋân amâ kalam siâ tatâp. Akto kalam are amâ kât dâpŋe irakŋe ain hâŋgeiŋe luâk siâ bo hangoyi.

42 Amâ agatmâ hombaŋ sopŋe tâlâguâk akto sum ewumâkgât sum are ginŋân tatmap ain kaliat.

20

Yesuŋe momoŋânba agalep.

1 Akto Sonda ulik gulikgât sowân ain Maria Madala gâtŋe arekŋe sumângen hândâktâk dondâ togoep. Akto hândâk dâgâmâk yendo kât are sum dâtŋân bo talep are egep.
2 Ekmâ benŋe purik katmâ Petoro akto luâk Yesuŋe nâŋgaŋmap yâk yetgâlân togom miawak yetkim hin makyetkiep, “Humogât hâkŋe sumânba mem ariâi. Mem arim âmâ yâgâten katâi nâ bo nâŋgân.” dâep.
3 Hain dâmbo kepia hepunmâ sumângen pârigim ariyiat.
4 Dâ amâ galaŋe Petoro ewangim yâkŋe soŋ ariep.
5 Sum dâpŋân gutmâ kinmâ katmâ kâŋgom sâŋgumŋeâk yendo egep. Dâ kâlegen âmâ bo âgâep.
6 Akto Petoro âmâ haminân togoep yâkŋe ewangim kât kâlegen âgâep. Âgâm sâŋgumŋandeak konok yiep are egep.
7 Akto sâŋgum siâ egep arekŋe amâ Yesugât kautŋe katipkoep sâŋgum are amâ sâŋgum bikŋe are olop bo talep. Sâŋgum are ligim siângen kato talep arekŋe siângen talep.
8 Bâin, galaŋe ulik gulik pârigim sumân togoep areâkâ hainâk kâlegen âgâep. Akto are ekmâ âmâ Yesu nâŋgaŋep.
9 Dâ ulikŋân amâ Anutuŋe makto kulemgoyi are âmâ bo nâŋgâm heŋgemgoyiat. Amâ Yesu amâ momoŋânba agatbiap bo nâŋgâm
10 yâk purik katmâ kepiangen ariyiat.

Yesuŋe Maria Madala kepian gâtŋe miawagaŋep.

11 Akto Marianŋe togom sum are hâkŋângen kinmâ indem kilep. Indemâk kinmâ kâŋgom kât kâlegen egep.
12 Egeine aŋelo lâuwâ tatbela yelegep amâ sâŋgum kau kau luguagiat arekŋe ulikŋân Yesugât hâkŋe yiep haingen taliat. Siâŋe âmâ kautŋângen dâ siâŋe amâ keiŋaet gewâkŋângen taliat.
13 Tatbela yelekto Maria magaŋiat, “Barat, wangât indeât?” dâmbela hin dâep, “Siânbaŋe nâŋgât Humonaet hâkŋe mem lokom ariâi. Are yâgâten katâi are bo nâŋgân.” dâep.
14 Hain dâm makmâ purik kaleine Yesu kindo egep. Dâ âmâ bo ekmâ nâŋgaŋep.
15 Yesuŋe magaŋmâ, “Barat, wangât indeât? Gâ niŋaet kulâgâtât?” dâmbo âmâ Marianŋe luâk ire âmâ kalam amboŋe dâm hin magaŋep, “Apo, gâŋe Yesugât hâkŋe mem arim siângen katât aregât makniŋmenâ ain arim hâkŋe are lokom ariwerân.” dâep.
16 Hain dâm purik katmâ kindo Yesuŋe, “Maria.” dâmbo purik katmâ ekmâ hin magaŋep, “Raboni.” dâep amâ den purikŋe amâ Tiksa.
17 Dâmbo magaŋep, “Gâ paŋâk bo menek. Nâ egon boâk âgân. Apogâlae boâk ariân. Gârâmâ gâ arim galalupne hin makyeŋgiwen, “Yesuŋe hin makniŋdâp, Nâ egon âgâm nâ Ewene akto ye eweyeŋe yâkgâlae âgâwian. Akto yeŋgât damun akto nâŋgât damun yâkgâlae âgâwian.” hain dâp dâm makyeŋgiwen.” dâep.
18 Hain dâmbo ariep. Arim Aposolo makyeŋgim hin dâep, “Nâŋe emelâk Humo ektân.” dâm Yesuŋe den magaŋep are makyeŋgiep.

Aposololupŋande Yesu egi.

19 Sonda ulik gulik aregât hilâm are dewutâ ge kulukberâm agep. Ain hoŋ bawalupŋe Yuda yeŋgât hamep agi aregât emet kâlegenâk hâŋgi tigim tali. Ainâk Yesuŋe togom hutyeŋân kilep. Kinmâ hin makyeŋgiep, “Bo hamep akŋet. Kambiamyeŋe yeukŋe talâk.” dâep.
20 Hain dâm bâtŋe akto gasomŋe hekatyeŋgiep. Hekatyeŋgimbo ekmâ kambiamyeŋe heroŋe agep.

21 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin
makyeŋgiep, “Kambiamyeŋe yeukŋe
talâk. Apone emelâk huŋgun niŋdo
geân. Hain akmâ nâkâ ye hainâk
huŋgunyeŋgire ariwai.” dâm he dâmbo
22 heakŋe biwiyeŋân gembo hin
dâm makyeŋgiep, “Ye Anutugât Heak
âlepŋande gem kautyeŋân mendo
wâtŋân kinmâ
23 luâk bikŋe yeŋgât dosa makmâ
pulimbiâ âmâ bo akyeŋgiwiâp. Dâ bo
makmâ pulimbiâ âmâ tatyeŋgiwiap.”
dâep.
24 Yesuŋe Aposolo yâk yeŋgâlai to-
goep sop ain âmâ Aposolo siâ kotŋe
amâ Toma kotŋe siâ Didimo yâkŋe
konok bo talep.
25 Gârâmâ galalupŋe Aposolo
bikŋande maganŋi, “Nen Humo emelâk
ekten.” hain dâm maganŋbiâ Tomaŋe
hin makyeŋgiep, “Bo. Nunak koyi
gewâkŋe are bâtŋân ekberân me
bâtnande ire gewâkŋân howaiwerân
me bâtne ire ewuyiângen ain howaim
âmâ nâŋgaŋberân.” dâep.
26 Haminân hilâm 8 are bo akto
Yesugât Aposololupŋe emet are
kâlegen lâuwâŋe tali. Akto Toma
âmâ olop tali. Akto hâŋgi âmâ hârok
tigim tatbiâ ainâk Yesuŋe togom
hutyeŋân kilep. Kinmâ hin dâep,
“Kambiamyeŋe yeukŋe talâk.” dâep.
27 Hain dâm makyeŋgim purik
katmâ Toma maganŋmâ hin dâep,
“Gut. Bâtge bâtnân in katmenâ
gulâk. Akto bâtne ek. Akto bâtge
are gasomne ewunegi ire kâlegen
katmenâ geâk. Gembo âmâ aregât
han lâuwâ gaetŋe bo akmâ biwige
nâŋgâlân katben.” dâep.
28 Hain dâmbo hin maganŋep, “Gâ
Humone akto gâ Anutune.” dâmbo
29 maganŋep, “Gâ nekmânâk nâ
nâŋgâ niŋdât me? Luâk âmbâleŋe bo
nekmâ yân nâŋgâ niŋbai arekŋe amâ
kambiamyeŋe heroŋe humo akbai.”
dâep.
30 Yesuŋe kulem keiŋe aŋgâ aŋgâ
hârok dewun nennân dondâ miep.
Akto are hârok iren bo kulemgoân.
Bikŋeâk kulemgoân.
31 Dâ ire âmâ emelâk kulemgoân.
Imâ Yesu amâ Anutugât nanŋe
huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe
nâŋgâŋetgât kulemgoân. Dâ yeŋe
ire oyaŋmâ Yesugât keiŋe nâŋgâm
heŋgemgom nâŋgaŋmâ âmâ âlepŋe
biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ manman
âlepŋe miawak yeŋgiâkgât akto
dosayeŋe bo agâkgât yu kulemgoân.

21

Yesuŋe aposolo haruângen miawak yeŋgiep.

1 Benŋe are haminân Yesuŋe
Aposolo bikŋe are Galilaia bâtgum
ginnân manbiâ miawak yeŋgiep.
Amâ luâk ire,
2 Simoŋ akto Toma kotŋe siâ
Didimo akto Natanae amâ Galilaia
hânân talep Kana kepia ain gâtŋe.
Akto luâk lâuwâ Sebedaiogât nan-
logâtŋe akto Yesugât Aposolo lâuwâ
siâ olop tali.
3 Akto Petoroŋe hin makyeŋgiep,
“Nâ gem iŋan oloŋberân.” dâmbo
âkâ, “Nen olowâk arine.” dâm arim
waŋgan âgâyi. Dâ amâ hândâk ain
iŋangât âi humo mem âmâ iŋan bo
meyi.
4 Akto dewutâ gawerâm akto ain
Yesu haru dâtŋân togo kilep. Dâ amâ
Aposolo Yesuŋe kilep amâ bo ekmâ
nâŋgaŋi.
5 Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Galama,
ye iŋan bikŋe siâ mendâi me?” dâmbo
hin maganŋi, “Bo.” dâmbiâ
6 hin makyeŋgiep, “Bâin, ŋalu
ŋaluyeŋe are waŋga aregât gasomŋe
bâtŋe bungen hin panbiâ gembo iŋan
bikŋe ain meyekŋet.” dâmbo ŋalu ŋalu
panbiâ giep. Gembo ŋalu ŋalu kâlegen
iŋan unduwâk pigi aregât oloŋbiâ
umatŋe agep.
7 Akto Yesuŋe okotŋe dondâ
nâŋgaŋmap arekŋe Petoro maganŋmâ
hin dâep, “Imâ Humo nenŋe.”
dâmbo Petoroŋe nâŋgâm âmâ emelâk
mâronŋe âi ketuguepgât oloŋmâ
kalep are mem luguakmâ gem pe-
nianŋberâm iŋgon tu kâlegen sopalep.
8 Akto Aposolo bikŋande waŋga siâ
mem togoyi. Togom ŋalu ŋaluân iŋan

pikmâ yiep are tân yeŋgum oloŋmâ âmâ waŋga are haru ginŋângenâk talep aregât ŋalu ŋalu tu kâlegen talâk dâm oloŋmâ tu ginŋân âgâm kili.

9 Hain âgâm kâlâp siâ om yendo egi. Akto kâlâwân are iŋan siâ akto sot siâ kindo egi.

10 Ekbiâ âmâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Iŋan uŋak mendâi are bikŋe mem gaŋet.”

11 Hain dâmbo Petoroŋe bam iŋan ŋalu ŋaluân are mem oloŋmâ ginŋângen gulep. Akto ŋalu ŋalu are kâlegen iŋan humomo yeyi are yeŋgât oyaŋyegi amâ 153 hain are egi. Dâ ŋalu ŋalu are âmâ bo hâre agep.

12 Ain kinbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yekâ gutmâ sot ire mem neŋet.” dâep. Dâ amâ Humoyeŋe aregât nâŋgâm bo aikoyi, “Gâ niŋe?”

13 bo aikombiâ gârâmâ Yesuŋe sot mem yeŋgiep. Akto iŋan gai olowâk mem yeŋgimbo neyi.

14 Amâ Yesuŋe sumânba agatmâ miawakyeŋgimbo âlâwuŋe are akto Aposoloŋe egi.

Yesuŋe Petoro sop âlâwu aikoep.

15 Sot nem metem tatmâ Petoro hin maganŋep, “Simoŋ Yohanegât nanŋe. Gâŋe âmâ luâk ire ewangiyekmâ nâŋgât okot âlep akmat me gain?” dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Âo, Humo, gâ nâŋgât are nâmâ gala akgiŋman.” dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.” dâep.

16 Hain dâm lâuwâŋe aikoep, “Simoŋ, Yohanegât nanŋe, gâ nâŋgât okot âlep akmat me bo?” dâmbo, “Âo. Humo, gâ nâŋgât. Nâ gâŋgât gala akman.” dâmbo hin dâep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.” dâep.

17 Hain dâm âlâwuŋe hin aikoep, “Simoŋ, Yohanegât nanŋe, gâmâ nâŋgât gala me gain?” dâmbo âlâwuŋe aikoepgât nâŋgâmbo umatŋe akto maganŋmâ hin dâep, “Humo, gâŋe âmâ siâ siâ hârok nâŋgât. Nâmâ gâŋgât galage.” dâmbo maganŋep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.

18 Akto wan miawak giŋbiap aregât makgiŋbe. Ulikŋân sigan talen sop ain egâliaŋgaet ariwerâm âmâ sâŋgum luguakmâ ain ariminen. Dâ hâmbâi sâmbâ akbialân sop ain âmâ yân kinmenâ gasalupgande keige dâgâm mendugum meŋgekmâ ain bo ariwian dâm makbiat ain meŋgekmâ ariwai.” dâep.

19 Amâ Yesuŋe hin aregât maganŋep. Hâmbâi luâk siâŋe Petoro mem oloŋmâ kondo mombiap sop ain Anutugât kotŋe humo sambelem ariwiap. Haingât Yesuŋe dopkom den ire maganŋep. Hain akmâ Petoro maganŋep, “Gâ gam haminângen watnek.” dâep.

20 Petoroŋe purik dâm Yesuŋe okotŋe nâŋgâ aŋmap arekŋe watyelekmâ togombo egep. Akto yâk ulikŋân Yesugât Aposololupŋe olop konogân tatmâ sot neyi sop ain Yesugât enemŋânâk tatmâ hin maganŋep, “Humo, niŋande hâmbâi gasalupge kewugu yekberâp?” dâep.

21 Akto Petoroŋe yâk ekmâ Yesu hin maganŋep, “Humo, luâk ire âmâ gain gain?” dâmbo

22 Yesuŋe maganŋep, “Yâk mandoân nâ purikatbian aregât yâkgât wangât maktât? Gâ yân gam watnek.” dâep.

23 Hain dâmbo den are Kembugât kâmot yeŋgâlân hanâk ariep, “Yohane âmâ bo mombiap.” dâep. Dâ Yesuŋe, “Yohane bo mombiap.” bo magep. Amâ, “Yânâk tatoâk nâ purik katmâ togowian me bo amâ gâŋgât pat bo aregât wangât maktât?” dâep.

24 Akto yu kulemgoân ire hârok egân amâ den bunŋe akto nen amâ hainâk, “Den kulemgoân ire amâ bunŋeâk hârok.” dâyion.

25 Akto siâ siâ ire hârok Yesuŋe agewâk. Dâ luâkŋe Yesuŋe wan ketuguep are kulemgowerâm âmâ âi humo membiâ dâp bo tatyeŋgiwop. Akto nâŋe hin nâŋgân. Kulemgombiâ dâine hân ire hârok amâ kulem esenŋe iregât dopŋe bo tatbop. Hain.

Aposolo Yeŋgât Den Pat

Yesuŋe Aposololupŋe den makyeŋgim himbimân âgâep.

1 O galane Teopilo, nâ emelâk
den kulemgo giŋân are âmâ Yesuŋe
hin dâm luâk âmbâle makyeŋgim
makmâ malep aregât den pat hârogâk
makgiŋmâ meteân.
2 Aregât keiŋe âmâ hin. Anutugât
Heakŋande Yesu tângombo âi keiŋe
katmâ arim Aposolo luâk are mem
oloŋyekmâ lauŋe bâiŋe makyeŋgim
himbimân âgâwerâm agep. Aregât
den pat kulemgom meteân.
3 Akto aregât nengât akmâ hâk
hilâlâm nâŋgâm mondo sumân kat-
biâ golâ akmâ momoŋânba agatmâ
mando hilâm 40 akto ain miawak
yeŋgim Anutuŋe damunyeŋe akbiap
aregât keiŋe makyeŋgim mando
ekmâ nâŋgâyi.
4 Akto mendugum yâk olop tatmâ
manbiâ den hin dâm makyeŋgiep,
“Yerusalem kepia hinŋe dowâk bo
hepunbi. Ulikŋân hin makyeŋgiân.
Ewenande ikiŋe Heakŋe are
huŋgunaŋdo gewiapgât manbiâ gem
tân yeŋgumbo ariwi.
5 Luâk kotŋe Yohane yâkŋe
tu mem puliyegep. Hain akto
sop kâlep bo akto Anutuŋe ikiŋe
Heakŋe are huŋgun aŋdo gem meme
akyeŋgiwiap.” Yesuŋe hain dâep.
6 Akto hilâm siân Aposololupŋe
mendugum mali ain hin dâm
aikoyi, “Humonenŋe, ulikŋân
bâgilupnenŋande kepianŋe kepianŋe
damun akyeŋgimini hainâk gâŋe hain
akŋet dâm hinŋe maknengimenâ
miawakbiap me siân dâmenâ mi-
awakbiap?” dâyi.
7 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep,
“Are miawakbiapgât sopŋe ye bo
nâŋgâi. Ewenande nâŋgâm mi-
awagâk dâmbo ain miawakbiap.
8 Hin konok makyeŋgire nâŋgâŋet.
Anutugât Heakŋande gem kârikŋe
akyeŋgimbo âmâ nâŋgât den âlepŋe
makyeŋgiwaigât dop akbiap. Akto
Yerusalem kepia ain manmâ keiŋe
katmâ nâŋgât pat sambelem biken
biken arimbo nâŋgâm metembiâ Yu-
daia hânângen me Samaria hânângen
makmâ arimbiâ nâŋgâmbiâ hân
bâiŋângen ârândâŋ akmâ ariwiâp.”
9 Hain dâm makyeŋgimbo ekmâ kin-
biâ dewunyeŋân owâiŋe akmâ âgâep.
Âgâmbo hamandatŋe mem tigimbo
undâgâli.
10 Undâgâtmâ himbimân tâŋâk
ekmâ kinbiâ ainâk luâk lâuwâ
mâronyetŋe kau golâ golâ arekŋe yâk
yeŋgâlân dowâk miawagiat.
11 Miawakmâ hin dâm makyeŋgiyiat,
“Galilaia hânân gâtŋe, ye wangât
dewunyeŋe egon panmâ tâŋâk
ekmâ kindâi? Yesuŋe hepunyekmâ
himbimân âgâmbo ektâi ina benŋe
hainâk himbimângenba purik katmâ
gewiap.” dâyiat.

Aposolo purik katmâ ariyi areyeŋgât kotyeŋe.

12 Hain dâm hepunyekmâ arimbela
Aposololupŋe Oliwa gimbâŋânba
geyi. Akto Oliwa gimbâŋe amâ
Yerusalem kepia ewumâk tatâp
arewa purik katmâ ariyi.
13 Arim Yerusalem kepian âgâm
emet tali ain âgâyi. Akto Aposolo mali
are âmâ kotyeŋe hin, Petoro, Yohane,
Yakobo, Anderea, Pilipo, Toma,
Batolomaio, Yakobo siâ Alipaiogât
nanŋe, Roma yeŋgât hâkâŋ agi are
yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Simoŋ akto
Mataio. Akto Yudasi siâ Yakobogât
nanŋe.

Ulikŋân Yudasi bâlimbo yâkgât gewâkŋân siâŋe kilâkgât Anutu ulilaŋi.

14 Aposololupŋe, Yesugât memeŋe,
emilupŋe akto âmbâle bikŋe men-
duguyekbiâ olop tatmâ biwi konok
akmâ tatmâ Anutu den magaŋi.
15 Sop ain biwiyeŋe Yesugâlân
katmini are yeŋgât galalupyeŋe 120
arekŋe mendugum kinbiâ Petoroŋe
tânâmyeŋân agatmâ kinmâ hin
makyeŋgiep,

16-17 “Galalupne, Yudasigât makyeŋgire nâŋgâŋet. Yesugât hoŋ bawa kotŋe Yudasi yâkŋe nen olop manmâ âi miep ina gasa ulik gulik akmâ hekat yeŋgimbo Yesu meyi. Amâ Anutugât Heakŋe Dawidi den maganŋdo den dâm kulemgoep are bunŋe agep.

18 Akto Yudasiŋe Yesu bâleŋe aganŋbiap aregât puli waŋbiâ mem hamewakmâ palep. Hain akto kautŋande purik dâmbo tepŋe okotŋe hârogâk hindakmâ hânân giep.

19 Hain akto Yerusalem kepia ambolupŋande puli are mem yâkgât pat are nâŋgâm metem âmâ hân aregât kotŋe Akedama dâm koli. Kot aregât purikŋe amâ, “Hepŋaet hân” are puligoyi.

20 Akto Anutugât kepŋe siâ hin yendâp, “Luâk iregât emet hewukŋe akbiap. Akto luâk siâŋe togom yâkgât dumŋân âi membiap.” akto Anutugât kepŋe siâ hin, “Luâk siâŋe yâkgât dumŋân miawakmâ welamŋân kinmâ yâkgât âi damunŋe akbiap.”

21 Aregât Yesu hutnenŋân olowâk malion nengâlân gâtŋe siâ mem miawakberen.

22 Akto ulik gulik Yohaneŋe âi keiŋe katmâ tu puli yeŋgiep are egion. Sop ainba Yesuŋe maknengim manmâ himbimân âgâep are egion. Nengât hut nenŋânba luâk siâ mem miawakberen.” dâep.

23 Petoroŋe hain dâm makyeŋgimbo luâk lâuwâ mem miawakyelegi. Luâk siâ kotŋe Matia, akto siâ kotŋe Yosepe. Yosepegât kotŋe irakŋe Yusito akto kotŋe siâ Basaba dâm koli.

24 Hain mem miawakyelekmâ hin dâm Anutu maganŋi, “O Kembu nenŋe, gâ luâk hârok yâk yeŋgât biwiyeŋe ekmâ nen hârok keinenŋe nâŋgâmat aregât luâk lâuwâ yu kindat ire siâ me siâ gugak mem miawakmâ maknengimenâ ekberen.

25 Yudasiŋe Yesugât Aposolo malep ina âi are hepunmâ âmâ manman bâleŋân ariep aregât yâkgât welamŋân kinmâ âgâwiap yâkgât kotŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâm ulilaŋi.

26 Hain ulilaŋbiâ kulem esenŋe mem kotyetŋe lâuwâ lâuwâ kulemgoep. Kulem esenŋe lâuwâ kulemgom umbâ kâlegen kato giep. Gembo mem oloŋdo Matiagât kotŋe kulemgoep are miawagep. Mem miawakto benŋe Aposolo keiân konok yâk yeŋgâlân dewatimbo keiân lâuwâ agi.

2

Anutugât Heakŋe arekŋe gem memeyeŋe akyeŋgiep.

1 Hilâm kotŋe Pendekosi hombaŋ dâm koli sop are ewumâk akto luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali yâk hârogâk emet siân âgâm menduguakmâ tali.

2 Tatbiâ himbimânba mun humo siâ seru munŋe panmap mun hainâk dowâk sân sânâk giep. Gembo emelan tali luâk âmbâle are hârogâk nâŋgâyi.

3 Akto yâk yeŋgâlân wan siâ kâlâp ululunŋe hain arekŋe miawakmâ hogoakmâ kautyeŋân ârândâŋ giep.

4 Hain akto Anutugât Heakŋande humo akmâ tânyeŋgumbo denyeŋe siâ siâ magi.

5 Hain agi sop ain Yuda luâk Anutugât den lokom bikenba bikenba mendugum mali are togom Yerusalem kepian âgâm mali.

6 Ain manbiâ siâkâ denyeŋân denyeŋân makmâ manbiâ nâŋgâyi. Are nâŋgâm togom mendugum sân sân mem bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili. Hain akbiâ luâk âmbâle Yesugâlân biwiyeŋe kali arekŋe siâkâ denyeŋân denyeŋân makmâ mali.

7 Akto are nâŋgâm aregât biwiyeŋe agato bâtyeŋe dâtyeŋân igim hin dâyi, “Luâk den aktâi ire Galilaia hânân manmai

8 arekŋe gain gain akmâ nengât den hain are makbiâ nâŋgâen?

9 Nen togom yu mendugum kinden ire nengât keinenŋe hin. Nen Pata hânân gâtŋe, Mede hânân gâtŋe, Elam hânân gâtŋe, Mesopotamia hânân gâtŋe, Yudaia hânân gâtŋe,

Kapadokia hânân gâtŋe, Ponto hânân gâtŋe, Asia hânân gâtŋe,
10 Prigia hânân gâtŋe, Pampilia hânân gâtŋe, Aigita hânân gâtŋe, Afrika hânân gâtŋe, Kirene hânân gâtŋe, akto Roma kepian gâtŋe. Nen kepia ya yeŋgonden ain gâtŋe.
11 Akto bikŋe Kreta ain gâtŋe akto Arabia hânân gâtŋe. Akto nen kepia ya yeŋgonden are bikŋe kâlewângen akto bikŋe ewumâk nen ain gâtŋe. Nen âmâ bikŋe Anutugât den nanaŋ nenŋânbak nâŋgâyion akto bikŋe Yuda yeŋgâlân dewatiyion hain arekŋe manden. Akto Anutuŋe kulem siâ siâ âlepŋe akmap aregât nengât dennenŋân dennenŋân dâm maktâi are nâŋgâen." dâyi.
12 Hain dâm nâŋgâmbiâ dâtŋe akto kautyeŋe gulip akto hin magaŋgi goaŋgi agi, "Iregât keiŋe gain gain?" dâyi.
13 Hain dâmbiâ bikŋande Aposolo yekbiâ yânŋe akto giriŋyeŋgim hin dâyi, "Luâk ire waiŋ tu are nembiâ biwiyeŋe gulip akto hain aktâi." dâyi.

Petoroŋe agatmâ kulem agi aregât keiŋe makyeŋgiep.

14 Hain dâmbiâ Petoroŋe Aposololupŋe keiân konok are hutyeŋânba kinmâ den humo hin dâm makyeŋgiep, "Galalupne, akto Yerusalem kepian togom mandâi ye kulem iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.
15 Yu nenektâi nen âmâ waiŋ tu are bo nenden akto biwi bo gulip akten. Hinŋe âmâ hândâktâgâk waiŋ tu are bo nenden.
16 Nen yu aktenŋe nenektâi ire propete kotŋe Yoeleŋe kulem ire miawakbiapgât den ire kulemgoep are kârikŋe aktâp.
17 Anutuŋe hin dâep, "Hâmbâi humogât sop are tâlâgumbo âmâ nâŋe nunaet Heakne are huŋgun aŋdere gem luâk hârok ârândâŋ akyeŋgiwiap. Huŋgun aŋdere gembo âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ manbai arekŋe nâŋgât den dâm makyeŋgiwai. Akto luâk wan siganlupyeŋe yeŋgât biwiyeŋe purik âgâmbo giwelân siâ me siâ ekbai. Akto luâk âmbâle sâmbâŋe asiŋ yem âmâ giwet ekmâ nâŋgâwai.
18 Akto sop ain nâŋgât Heakŋande nâŋgât hoŋ akto âi âmbâle ârândâŋ meme akyeŋgimbo nâŋgât den dâm magaŋgiwai.
19-20 Akto Kembu togowiap aregât hamep hâwâliŋe humo sopŋe tâlâguwiap ain maktere âuren himbimânba kulem siâ siâ miawakbiap. Dewutâ golaŋe hândâk akbiap. Akto hândâkgât dewutâ arekŋe gilâm miawakbiap. Akto hânân hin miawakbiap. Kâlâp dâwokŋande gilâm akmâ emet me hân hârok tigim om derewiap.
21 Sop ain luâk bikŋe Kotdâgât kotŋe konmai are âmâ Anutuŋe bo hilip yeŋguwiap."

Petoroŋe Yesugât den ulikŋân kulemgoyi aregât keiŋe makyeŋgiep.

22 Israe luâk, den siâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe Yesu Nasarete kepian gâtŋe are ekto ârândâŋ agepgât humo agaŋdo hut yeŋân manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo ekmâ nâŋgâyi. Yesugât keiŋe hain agâkgât Anutuŋe makmâ hâriep.
23 Hain dâm hârembo wan me wan are agaŋi. Agaŋmâ luâk Anutu kotŋe bo konmai are yeŋgimbiâ mem hâk hilâlâm waŋmâ lâwinân kombiâ moep.
24 Hâk hilâlâm nâŋgâm mondo sumân kali. Dâ sumânâk tatbiapgât dopŋe bo agep aregât Anutuŋe nâŋgaŋdo golâ akmâ sumânba agalep.
25 Akto aregât keiŋe Dawidiŋe kulemgoep are kârikŋe aktâp amâ hin,

"Nâŋe kotdâ bâtne bungen tatmap yâk dewunnande ekmâ tatmâ mandân aregât bo hepun nekmap. Wan me wan nâŋgâre umatŋe akbopgât yâkŋe tân nugumap. Tân nugumbo kârikŋe akman.

26 Aregât biwine âlepŋe akto gâŋgât heroŋe aktân. Akto kep keŋgu

mendân. Akto siân agatbiangât biwine owâiâp.
27 Dâ mombian âmâ momoŋe yeŋgât manmanân tatbomgât bo hepun nekbiat. Akto nâmâ gâŋgât akmâ huragumangât aregât hâkne hagitne sumân tatmâ hambuwomgât menekmenâ agatbian aregât momogât bo hamep akman.
28 Gârâmâ gâŋe manmangât dâp katniŋen. Akto gâ olop manmâ kambiamne âlepŋe akto manmâ âgâman." Den are Dawidiŋe kulemgoep.
29 Galalupne hakunenŋe kotŋe Dawidi miawagep yâkgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yâk mondo hangoyi yâkgât sumŋe are ekmaen. Are ekmâ hin nâŋgâmaen. Dawidi hambuep dâmaen aregât Dawidiŋe ikiŋaet bo magep. Dawidi âmâ Propete luâk siâ mando Anutuŋe den kârikŋe maganŋep aregât
30 yâkŋe âmâ hin dâep, "Anutuŋe hakulupne yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ mem kato luâk kotdâ akmâ manmâ nâŋgât dumnân kinbiapgât makmâ hâreniŋep."
31 Are nâŋgâm kinmâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap are momoŋânba agatbiap aregât hin dâm magep, "Nâ mondereân otnene sumânâk tato hâkne higenŋe akbopgât dâm menekto agatbian." dâep. Dawidi hain magep.
32 Haingât Anutuŋe Yesu are mem agatmâ kindo Aposolo nenŋe egion.
33 Anutuŋe Yesu mem agato ikiŋe bâtŋe bungen âgâ kindo eweŋande ikiŋe Heakŋe katmâ yâkgât nâŋgâm den kârikŋe magep are miep. Hain akmâ benŋe huŋgun aŋdo gem tân nengumap aregât kulemŋe yu ektâi.
34 Dawidi âmâ ikiŋe himbimân bo âgâep aregât hin dâep,

Anutu kotdâŋe nâŋgât kotdâ hin dâm maganŋep, "Gâ togo bâtne bungen tatmenâ
35 gasalupge mem ge katyektere tâliyekbiat."

36 Israe luâk âmbâle hârokŋe hain nâŋgâmbiâ biwiyeŋe kau akbiap. Yeŋe Yesu moâk dâm lâwinân kombiâ moep are Anutuŋe nanŋe are mem agatmâ, "Kotdâ yeŋe ak." dâm damun nenŋe kalep." dâep.

Luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugât kali.

37 Petoroŋe den hain dâm makyeŋgimbo den arekŋe biwiyeŋân ewumbo Aposolo bikŋe hin aiyeŋguyi, "Galalupnenŋe wan aktenŋe ârândâŋ agâkgât maknengiŋet." dâyi.
38 Hain dâmbiâ Petoroŋe hin dâep, "Ye hanyeŋe purikatmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tu puliyektenŋe bâleŋeyeŋe bo akbiap. Bo akto Anutuŋe wâtgât memeŋe yeŋgimbo manbai.
39 Akto Anutu Humonenŋe arekŋe ye akto nanlupyeŋe akto hânŋe hânŋe manmâ ariâi are oloŋyekbiap areyeŋgât den makmâ kalep."
40 Petoroŋe hain makyeŋgim benŋe dewatim hin makyeŋgiep, "Luâk yu mandâi imâ pâit pâitŋe aregât yeŋgât hâu âmâ Anutuŋe makto bâleŋân manbai. Ye hain akyeŋgiwopgât hepunyekmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe meyekbiap."
41 Hain dâmbo sop ain luâk âmbâle 3,000 yâkŋe Petorogât den are nâŋgâmbiâ humo akto are tu puli yeŋgimbiâ Yesugât kâmot are yeŋgâlân dewatiyi.

Biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe mendugum biwi konok akmâ mali.

42 Hain akbiâ aregât Aposoloŋe Yesugât keiŋe makyeŋgim potatmâ yeŋgimbiâ nâŋgâm kârikŋe akmâ mali. Hain akmâ biwi konok manmâ Anutugât kotŋe konmâ sot mendugum katmâ Yesugât pat nelâm nengiwop dâm nem heroŋe akmini. Heroŋe akmâ Anutu ulilaŋmini.
43 Hain akbiâ Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ mali are luâk âmbâle hârokŋe ekmâ hamep akmâ sân sân meyi.
44 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kaliŋe biwi konok akmâ manmâ yeŋaet puli me wan me wan hârok mem mendugum kâmot konogân katmâ mali.

45 Akto bikŋande wan me wan hârogâk are bo gangerâmbiâ siâŋe puligombiâ puli are potatmâ galalupyeŋe yân manmâ puligât umburuk agi are bikŋe potatmâ yeŋgiyi.
46 Hilâm ain sumbe emetŋân âgâm biwi konogâk akmâ mendugum den magaŋgi goaŋgi akmâ mali. Akto sot bikŋe emetyeŋân âgâm âmâ menduguakmâ nem mali. Akto ain kambiamyeŋe heroŋe akto Anutu âlepŋe dâm kotŋe konmâ mali.
47 Hain akbiâ luâk hârokŋe yekmâ heroŋe agi. Akto Humoŋe hilâmŋe hilâmŋe luâk âmbâle bikŋe memeŋe akyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân katmâ manmâ Yesugât kâmolân dewatiyi.

3

Petoroŋe luâk keiŋe bâliep siâ ekmâ mem heŋgemgoep.

1 Hilâm siân eŋgaiŋe akto Anutugât kotŋe konminigât sopŋe ain Petoro akto Yohaneŋe sumbe emetŋân âgâwerâm agiat.
2 Hain akbela âmâ luâk siâ memeŋaet tepŋânbak keiŋe bâleŋe miawagep luâk are galalupŋande sumbe emetŋaet hâŋgi siâ kotŋe âlep âlepŋe dâmini ain katbiâ talep. Katbiâ tatmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk sumbe emetŋân âgâm gemini are puli siâ siâ ekmâ egâlianmâ aregât ulityeŋgim tatminep.
3 Hain akmâ mando Petoro akto Yohane yâkŋe sumbe emetŋân are âgâmbela yelekmâ âmâ wan me wan siâ niŋlet dâm aregât ulityetkiep.
4 Ulityetkimbo ekmâ âmâ Petoroŋe hin dâep, “Gâ net nelek.” dâmbo
5 luâk keiŋe bâliep arekŋe puli siâ siâ niŋberâm aktat dâm biwiŋe heroŋe akto enem dewunyetŋân yelegep.
6 Yelekto Petoroŋe hin dâm magaŋep, “Sikum siâ siâ me puli me ito are bo tatniŋdâp gârâmâ konok tatniŋmap are giŋberângât maktere nâŋgâ. Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep Nasarete kepian gâtŋe, yâkgât kârikŋân makgiŋbe. Agatmâ bam ari.” dâep.
7 Hain dâm bâtŋe bungen mem agalep. Mem agato ainâk keiŋe âlepŋe akto bin bin kinmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ agep. Hain akmâ Anutu nâŋgaŋep.
8 Hain akmâ agatmâ kindo yâk olowâk sumbe emetŋân âgâyi. Âgâm luâk arekŋe heroŋe akmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ bam gutmâ Anutugât kotŋe mem agalep.
9 Hain akto luâk âmbâle hârokŋe yâk bam gutmâ Anutu mepaiŋe miep are egi.
10 Ekmâ hin dâyi, “Sumbe emetŋân luâk keiŋe bâle bâleŋe tatmap ina bin bin kindâp. Luâk are ulikŋân bo arim togominep. Sumbe emetŋaet hâŋgiân kotŋe âlep âlep dâmini ain tatmâ puli me sikumgât ulitnengim tato ekminion are ina hinŋe âlepŋe akmâ bin bin kindâp.” dâm nâŋgâmbiâ bimbiâk agep. Bimbiâk akto gain gain aktâp dâm âmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igiyi.
11 Akto luâk arekŋe Petoro akto Yohane yetgâlân dewatim meyelekto hetakŋe siâ kotŋe Salomo ain kinbiâ hârogâk ekmâ biwiyeŋe agato aregât maganŋgi goaŋgi akmâ kili.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

12 Hain akbiâ Petoroŋe yekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Israe luâk, ye wangât luâk ire ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kindâi? Yu miawaktâp ire netŋaet kârikŋân bo mem âlepŋe ketuguet. Akto netŋaet nâŋgâ nâŋgân bo. Bo kârikŋe aregât wangât net tâŋâk nelektâi?
13 Keiŋe hin tatâp. Abraham, Isaka, Yakobo yâk yeŋgât Anutu akto nengât hakulupnenŋe yeŋgât Anutu, yâkŋe hoŋ bawaŋe Yesu ekmâ yâkgât kotŋe mem agatŋet dâm yâkgât kulem are luâk iregâlân mem miawakto kindo ektâi. Yeŋe Yesu are hâkâŋe akmâ Anutugât kotŋe bo konmai yeŋgâlân kali. Katbiâ Pilatoŋe, “Yesu huŋgun aŋdere yânŋângen geâk.” dâmbo âmâ

yeŋe kârikŋe akmâ, “Borâen. Luâk aregât hâkâŋ akten.” hain dâyi.
14 Akto Yesuŋe bâleŋe siâ bo akminep are ina hâkâŋe akmâ kuk agaŋi. Akto luâk koko kotŋe Baraba yâkgât ukenŋe nâŋgâmbiâ Pilatoŋe wato hâkŋângen gembo yâkgât dumŋân Yesu are koyi.
15 Hain akmâ luâk âmbâle yeŋe manman kârikŋe aregât amboŋe ina koyi. Kombiâ mondo hangombiâ âmâ Anutuŋe momoŋânba mem agato kinmâ mando egion.
16 Luâk irekŋe âlepŋe aktâp aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yesu yâkgât kolân dâetŋe Yesuŋe meme agaŋdo biwiŋe yâkgâlân hikom âlepŋe aktâp. Âlepŋe akto ektâi.
17 Akto galalupne nâ hin nâŋgân. Ye akto humomolupyeŋande Yesugât keiŋe pâpkom aregât hain agaŋi.
18 Akto emelâk Anutuŋe Yesugât den hin dâm Propetelupŋe yeŋgât biwiyeŋân kato kulemgoyi are kârikŋe agep. Den are âmâ hin. Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap.
19 Hain akto benŋe Anutuŋe dosayeŋe puli yeŋgimbo bo agâkgât biwiyeŋe hulaŋ akmâ Anutugâlângen arimbo agak memeyeŋe bâleŋe are hepunmâ manbai.
20 Hain akbiâ Kembu Yesu yâk olowâk manmâ Anutugât kârikŋân kinbiâ âmâ Humoŋe memeŋe akyeŋgimbo biwiyeŋân ârândâŋ akbiap. Akto hâmbâi Yesuŋe damunyeŋe akbiap aregât huŋgun aŋdo gewiap.
21 Uŋak âmâ Kembu Yesu yâk himbimân mandâp. Anutuŋe propetelupŋe den biwiyeŋân kato kulemgoyi are bunŋe agâk dâm wan me wan are heŋgemgom mem hulaŋ nenekbiap. Aregât sop tâlâguwiap ain Yesu purik katmâ lâuwâŋe gewiap.
22 Aregât Moseŋe Israegât kâmot den hin dâm makyeŋgiep, “Kembu Anutuŋe galalupyeŋe yeŋgât hutyeŋân propete luâk siâ nâ hinare mem miawakto arekŋe den makyeŋgimbo are bo hepunmâ âmâ nâŋgâmâk manbi.
23 Gârâmâ siâŋe yâkgât denŋe are hâkâŋ akbiap are âmâ yeŋe mem siângen katmâ watbiâ hâkŋângen gem manbiap.”
24 Are Mose ikiŋak akbiapgât bo magep. Propete luâk hârok Samue malep sop ainba kulemgom gayi benŋe hinŋe âkâ den areâk makmâ kulemgoyi.
25 Akto Anutuŋe propete mali yâk yeŋgât makmâ katyeŋgiep. Are nengât pat agep. Akto Anutu yâk olop den akbiâ biwiyeŋe kepik agep. Aregât bunŋe hainâk nengât agep. Haingât Anutuŋe Abraham hin magaŋep, “Siân gâŋgât kâmot sambelem ariwai areyeŋgâlân gâtŋe konok arekŋe luâk âmbâle hân biken biken manbai are hârok tân yeŋgumbo heroŋe akbai.” dâep.
26 Den aregât bunŋe miawak nengimbo Anutuŋe Yesu Anutu ikiŋe hoŋ bawa manmâ bâleŋaet dâp are hepunŋetgât huŋgunaŋdo Israe luâk âmbâle nen soŋ mem oloŋnenekberâm giep.” dâep. Petoroŋe hain dâep.

4

Petoro akto Yohane kala busi kâlegen katyelegi.

1 Petoro akto Yohane yâkŋe den hain dâm makyeŋgim kinbela sumbe kat kat luâk akto tembe loko yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk kâmot siâ kotyeŋe Sadukaio arekŋe yâk yetgâlân togoyi.
2 Togombiâ den makyeŋgim kinmâ Yesu are momoŋânba agalep hainâk nenâkâ agatbaen dâm aregât den âlepŋe makyeŋgimbela are nâŋgâm hin dâyi, “Are bo agakŋe” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo
3 aregât emet eŋgaiŋe agepgât hole aknerâm meyelekmâ arim kala busi kâlegen katyelekbiâ yeyiat.
4 Akto Petoroŋe den potatmâ yeŋgimbo nâŋgâyi are yeŋgâlân gâtŋe oyaŋyeŋe 5,000 arekŋe nâŋgâm

agatmâ Kembugât kâmot yâk yeŋgâlân dewatim mali.

Petoroŋe Israe yeŋgât humomolupyeŋe makyeŋgiep.

5 Emet hauŋdo Israe yeŋgât humomolupyeŋe akto sumbe emetŋaet damun akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi yâkŋe Yerusalem kepian âgâm
6 sumbe kat kat yeŋgât luâk kautŋe kotŋe Anasi akto laumatŋe kotŋe Kaipa akto galalogâtŋe Yohane siâ akto Alesande akto kâmotlupyeŋe olowâk den emetŋân âgâm menduguyi.
7 Mendugum tatmâ Aposolo lâuwâ are yetgât dâmbiâ meyelekmâ gambiâ den âiân katyelegi. Hain akmâ aiyetkum hin dâyi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo uran kulem are membela egion? Akto niŋaet kotŋe konmâ kinmâ hain agiat?” dâyi.
8 Hain dâmbiâ Anutugât Heakŋande Petoro kârikŋe waŋdo kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Israe, nengât humomolupnenŋe hin dâre nâŋgâŋet.
9 Netŋe luâk keiŋe bâliep are maganŋdetŋe âlepŋe agep aregât yeŋe hin dâm ainetkuâi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo mem kinmâ luâk are heŋgemgoyiat.” dâi,
10 aregât keiŋe hin dâm makyeŋgire yeŋe nâŋgâm Israe luâk hârok ari makyeŋgiwi. Akto aregât keiŋe hin. Anutuŋe huŋgun aŋep Nasarete kepian gâtŋe kotŋe Yesu are lâwinân kombiâ moep. Mondo Anutuŋe momoŋânba mem agalep are golâk mandâp yâkgât kârikŋân kinmâ dâetŋe luâk keiŋe bâliep arekŋe âlepŋe agep are dewunnenŋân yu kindâp ire.
11 Akto Dawidiŋe Yesugât nâŋgâm den siâ hin dâm kulemgoep are kârikŋe agep,

> “Emet kenuŋmai arekŋe kun kun ire bâleŋe dâm hepuli arekŋe agatmâ kun kun kârikŋe akmâ kindâp.”

dop hainâk yeŋe âmâ emet kenuŋmai hainâk akmâ Yesu ina bâleŋe dâm hepuli.
12 Ire nâŋgâŋet. Luâk siâŋe kârikŋe nengimbo himbimân âgâwaengât dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe. Anutuŋe Yesu nengât dâm huŋgunaŋdo giep yâkŋe ikiŋe wâtŋe nengimbo bâli bâligât pat boân manmaen.” dâep.

Israe yeŋgât humomolupyeŋande Aposolo makmâ hâreyetkiyi.

13 Hain dâmbo ain kili arekŋe Petoro akto Yohane yâk luâk yânŋe nâŋgâ nâŋgâgât emetŋân bo maliat aregât bo hamep akmâ den kârikŋe magiat are nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “O luâk ire âmâ Yesu olop mali.” hain dâyi.
14 Akto luâk âlepŋe agep are yâk yetgât hutyetŋân kindo ekmâ hin dâyi, “Den hâuŋe gain gain makne?” dâm yân kili.
15 Hain akmâ aregât huŋgun yetkimbiâ emet kâlegenba betgen ge kinbela yâk yetgât hin dâm maganŋgi goaŋgi agi,
16 “Nen luâk lâuwâ ire gain gain akyetkine? Yâkŋe makbela kulem humo miawakto luâk ire âlepŋe agep. Akto aregât den pat Yerusalem kepia ambolupŋande emelâk nâŋgâm meteâi aregât gain gain akne? Denŋe bo agâkgât dop bo tatnengiâp?
17 Akto den arekŋe sambelembo kepianŋe kepianŋe nâŋgâm metewâigât Yesugât kotŋe lâuwâŋe bo konbiandatgât kârikŋe makyetkiweren.” dâyi.
18 Hain dâm kinmâ gaet dâm yetkonbiâ âgâmbela hin dâm makyetkiyi, “Yetŋe Yesugât kotŋe bo konmâ yâkgât keiŋe lâuwâŋe bo makyeŋgiwiandat.”
19 Hain dâmbiâ Petoro akto Yohane yâkŋe hin dâm makyeŋgiyiat, “Yeŋeak nâŋgâŋet. Netŋe Anutugât den are hepunmâ yeŋgât den lokom kindetŋe Anutuŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ akbiap. Aregât yeŋgât den bo lokoweret.
20 Net Yesuŋe âi mem hekat netkimbo ekmâ nâŋgâyiot are yeŋe

makmâ hâre netkiwaigât dop bo tatâp.” dâyiat.
21 Hain dâmbela yâkŋe wârakmâ den
kârikŋe lâuwâŋe makyetkim benŋe
yeŋaet hin dâm magaŋgiyi, “Luâk
âmbâle kâmot humo arekŋe
22 luâk âlepŋe agep are kopa akmâ
manmâ gambo hombaŋ 40 agep
aregât nâŋgâmbiâ humo agep aregât
nenŋe gain gain akmâ hâre yetkiw-
eren?” dâm nâŋgâmbiâ umatŋe akto
hepuli.

Biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe hamep akbâen dâm Anutu ulilaŋi.

23 Petoro akto Yohane yâkŋe arewa
gam galalupyetŋe yeŋgâlân arim
sumbe kat kat luâk yeŋgât humo-
molupyeŋe akto Israe yeŋgât humo-
molupyeŋe yâkŋe den makyetkiyi
aregât den pat are hârok makyeŋgiyiat.
24 Makyeŋgimbela nâŋgâm biwiyeŋe
heroŋe akto nâŋgâ nâŋgâ mendugum
Anutugât kotŋe mem agatmâ hin
dâyi, “Kembu Humo, himbim hân
haru akto hângât wan me wan keiŋe
keiŋe kalen aregât amboŋe gâ.
25 Gâŋgât Heakgande hakunenŋe
Dawidi gâŋgât den lokom malep
yâkgât biwiŋân kato Dawidiŋe Anu-
tugât hin dâep,
“Anutugâlân biwiyeŋe bo katmaiŋe
Anutu ewangim kinmâ yâk mem
ge katbaigât dop bo tatâp aregât
wangât gasa aganŋdâi?
26 Akto hânân luâk kembu akto hu-
momolupyeŋe yâkŋe menduguakmâ
hin dâmai, “Anutu kembu yâkŋe
damunyeŋe ak dâm huŋgunaŋdo giep
are gasa aganŋmâ siângen katne.” hain
dâmai.”
27 Dawidiŋe den hain dâep aregât
bunŋe miawakto Herote akto Pilato
kotŋe siâ Ponto yâkŋe galalupŋe
akto Israe luâk bikŋe yâk olop kepia
ain mendugum maganŋgi goaŋgi agi
aregât âmâ damun nenŋe akberâm
aregât nange hoŋ bawage âlepŋe
are huŋgunaŋmenâ giep yâkgât hâkâŋ
akmâ wan me wan bâleŋe aganŋberâm
menduguyi.
28 Are âmâ yeŋe hanyeŋaet bo agi.
Gâŋe emelâk nâŋgâm kalen are mi-
awakbiap dâmenâ miawagep.
29 Kepia iregât ambolupŋande
den kârikŋe maknengimbiâ hamep
akbâengât den are nâŋgâm nen hoŋ
bawalupge kârikŋe aknengimenâ
denge makberâm hamep bo akbaen.
30 Akto nange Yesu hoŋ bawage
âlepŋe yâkgât wâtŋân kinmâ luâk
kundatdâ âlepŋe akbiâ kulem keiŋe
keiŋe miawagâkgât tân nenguwen.”
31 Hain dâm ulilaŋbiâ emet men-
dugum tali are duwuŋ agep. Hain
akto Anutugât Heakŋe arekŋe
kârikŋe akyeŋgimbo hamep hepunmâ
arim Anutugât den are owâiŋeâk
makyeŋgim mali.

Yesugâlân biwiyeŋe kali yâk han biwi konok akmâ mali.

32 Hain akmâ sop ain sikum me
puli me wan me wan tatyeŋgiep
aregât, “Ire nâŋgât are gâŋgât.” hain
bo dâm konogâk mendugum katbiâ
tânyeŋguep. Biwiyeŋe Yesugâlân
katmini arekŋe biwiyeŋe konogâk
akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe konok akto
agak memeyeŋe konogâk akmini.
33 Akto Aposolo yâkŋe Yesu Humo
momoŋânba agalep aregât den pat
âlepŋe are makyeŋgimbiâ kârikŋe akto
hamep bâlâk makyeŋgim mali. Hain
akmâ manbiâ Anutuŋe damunyeŋe
akto luâk âmbâle hârokŋe heroŋe
akyeŋgiyi.
34 Akto hutyeŋân siâŋe umburuk
me mop bo mali. Akto hân me
kalamân gâtŋe me emet me kotŋe
siâ siâ are luâk bikŋe togombiâ are
yeŋgiyi. Yeŋgimbiâ aregât hâuŋe
puliyeŋgimbiâ puli are kâmot humo
yâk yeŋgât pat Aposolo yeŋgâlân
katbiâ talep.
35 Akto luâk bikŋe puli me kotŋe
siâ siâ umburuk manbiâ arewa mem
potatmâ yâk yeŋgiyi.
36 Hain akmâ manbiâ hutyeŋân
luâk siâ kotŋe Yosepe are malep. Akto
Aposoloŋe yâkgât kotŋe irakŋe Ban-
aba dâm koli. Kot aregât purikŋe amâ
hin, “Luâk siâ wan me wanŋe hâkŋân

âgâmbo dowâk tângomap.” Akto yâk âmâ Lewigât kâmolân gâtŋe kepia siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Kipiro ain gâtŋe.

37 Akto luâk arekŋe ikiŋe hân are luâk siâ waŋdo puligombo puli are mem aposolo yeŋgâlân togom ârândâŋâk katmâ metiep.

5

Anania akto Sapira yâkŋe Anutu hiaŋgiat.

1 Akto luâk siâ malep kotŋe Anania akto âmbenŋe kotŋe Sapira yâkŋe magaŋgi goaŋgi akmâ hânyetŋe are puligât yeŋgimbela hângât puli me sikum dondâ yetkimbiâ kalakbela tatyetkiep.

2 Akto bikŋe âmâ mem netŋe dâtâŋe dâm katbela tato luâkŋande bikŋeâk mem arim Aposolo yeŋgâlân katmâ, “Hârok mem togoân.” dâm heyeŋgiep.

3 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganep, “Anania gain gain akmâ Niambiŋe biwige mem gulip ketugumbo Anutugât Heakŋe hianmâ hângaet puliŋe are bikŋe mem heambuktât?

4 Akto hânyetŋe bo yeŋgiyiat sop ain âmâ yetŋaet tatyetkiep. Gârâmâ yeŋgimbela puli yetkimbiâ puli are hanyetŋaet ukenŋe waliat amâ ârândâŋâk yiep. Akto puli ire netŋeâk hârok dâm togombela umatŋe aktâp. Aregât gâŋe luâk henengiât are bâliâp amâ Anutu hianŋdât amâ dondâ bâliâp.” dâep.

5-6 Hain dâmbo Ananianŋe den are nâŋgâm ainâk kuŋ kâruŋ ge yiep. Ge mom yendo luâk sigan ain mali arekŋe sâŋgumŋe katipkom lokom arim hangoyi. Akto Anania moep aregât den pat nâŋgâyi arekŋe hamep agi.

7 Akto sop ainâk âmbenŋande luâkŋaet pat bo nâŋgâm pâlâmŋe togoep.

8 Togombo Petoroŋe hin dâm aikoep, “Hânyetŋaet puliŋe luâkge hârogâk mem togoâp me?” dâmbo hin dâep, “Âo, are hârogâk mem togoâp.” dâep.

9 Hain dâmbo Petoroŋe hin aikoep, “Wangât yet biwi konok akmâ Humogât Heakŋe are hianŋiat aregât luâkge mondo lokom arim hangoâigât togom betgen ya kindâi. Arekŋeak gâ betgen kat gekberâi.” dâep.

10 Hain dâmbo ainâk keiŋe pindiŋ âgâmbo ge mom yiep. Akto luâk siganŋe luâkŋe lokom arim hangoyi arekŋe emet kâlegen âgâm momoŋe are lokom arim luâkŋaet sum ginŋânâk hangoyi.

11 Akto luâk bikŋe Yesugâlân dewatiyi arekŋe patyetŋe are nâŋgâm hamep humo agi.

Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbiâ egi.

12 Akto sop ain Aposoloŋe luâk âmbâle hutyeŋân manmâ kulem keiŋe keiŋe membiâ egi. Akto Yesugât kâmot yâkŋe sumbe emetŋaet sombeim humo siâ kotŋe Salomo ain âgâm biwi konok akmâ hilâmŋe hilâmŋe mendugum Anutu maŋganmâ den agi.

13 Menduguakbiâ luâk bikŋande nâŋgâm aregât hamep akmâ are yeŋgâlân bo togoyi.

14 Dâ luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Yesugât kâmolân dewatiyi.

15 Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe akbiâ aregât galalupyeŋe kundatdâ are tem dâgâm katmâ lokoakmâ arim dâwân katyegi. Katyekmâ hin dâyi, “Petoroŋe togombo âmâ otneŋande galalupnenŋe yendâi ire loŋgaiyekto âlepŋe akberâi.” dâyi.

16 Hain dâm Yerusalem kepia ewumâk ewumâk ainba galalupyeŋe kundat agi me sinduk baniara bâleŋande meme akyeŋgimini are kewuguyekmâ Aposolo yeŋgâlân togombiâ kundatdâ akto sinduk baniara bâleŋande meme akyeŋgimini are watyekbiâ âlepŋe agi.

Anutugât aŋeloŋe kala busi kâlegenba Aposolo kewuguyekto hâkŋângen gem ariyi.

17 Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe meyi are nâŋgâm Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humoyeŋe akto galalupŋe Sadukaio kâmolân gâtŋe arekŋe nâŋgâm Aposolo yeŋgât kot agato nengât kotnenŋe gewop dâm aregât biwiyeŋe bâlimbo humoyeŋande kinmâ hin dâep,
18 “Aposolo are meyekmâ kala busi kâlegen katyekŋet.” dâmbo mem kala busi kâlegen katyegi.
19 Katyekbiâ hândâk akto âmâ yembiâ hândâgân Humogât aŋelo siâŋe hâŋgi hindâm kâlegen âgâm kewugu yekmâ ge betgen katyekmâ hin makyeŋgiep,
20 “Ye sumbe emetŋân âgâm luâk hârokŋe manman âlepŋe aregât den pat makyeŋgim kinbi.”
21 Hain dâmbo emet hauŋdo sumbe emetŋân âgâm Yesugât den makyeŋgim kili.

Akto Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humo arekŋe galalupŋe oloŋyekto den emetŋân âgâyi. Âgâmbiâ tembe loko hin makyeŋgiep, “Kala busi kâlegen uran katyegi are oloŋ yekbiâ gaŋet.” dâep.
22 Hain dâmbo sopanmâ gem kala busi kâlegen âgâm undâgât yeŋgimbiâ bo akto purik katmâ gam hin dâyi,
23 “Nen arim kala busi emetŋe kâlegen are âgâm ektenŋe hâŋgi tigiyi are hainâk hârok kârikŋeâk kindâp akto hâŋgi ârândâŋ tembe lokoŋe ariwâirâm kinbiâ yekten. Akto Aposolo meyekberâm arim hâŋgi hindâm âgâm undâgât yeŋgienŋe bo aktâp.” dâyi.
24 Den hain dâmbiâ Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋe akto tembe loko yeŋgât kautŋe arekŋe nâŋgâm hin dâyi, “Are bo agakŋe, aregât wan miawakberâp.” hain dâyi.
25 Hain dâmbiâ ainâk luâk siâŋe togom hin makyeŋgiep “Nâŋgâi. Luâk kala busi kâlegen katyegi ina arim sumbe emetŋân âgâm den makyeŋgim kindâi.”
26 dâmbo sumbe emetŋaet tembe loko arekŋe arim luâk âmbâle kâmot humo arekŋe nenguwâirâm aregât hamep akmâ yeukŋân Aposolo are hin me hain bo akyeŋgim yeukŋân meyekmâ purik katmâ den emetŋân âgâyi.

Aposoloŋe luâk humomoŋe menduguyiân âgâm hamep bâlâk kinmâ den makyeŋgiyi.

27 Âgâm dewunyeŋân katyekbiâ kinbiâ âmâ sumbe kat kat luâk are yeŋgât den emetŋaet humo arekŋe hin makyeŋgiep,
28 “Uran Yesugât keiŋe bo makyeŋgiwi dâm den kârikŋe makyeŋgiyion ina yeŋe yâkgât den are makyeŋgimbiâ Yerusalem kepian mandâi hârokŋe nâŋgâyi. Akto yeŋe nengât Yesu kombiâ moep aregât dosa nengâlân katnengiwerâm aktâi.” dâyi.
29 Hain dâmbiâ Petoro akto Aposolo bikŋe yâkŋe den kakŋân hin makyeŋgiyi, “Nenŋe luâkgât den lokom âmâ Anutugât den hâkâŋ akmâ manbaengât amâ bo ârândâŋ akbiap.
30 Yeŋe dâmbiâ Yesu lâwinân kombiâ mondo hangombiâ hakulupnenŋaet damunyeŋe Anutu arekŋe momoŋânba mem agato mandâp.
31 Akto yâkŋe Israe luâk nenŋe biwinenŋe yâkgâlân katenŋe dosanenŋe hepun nengiwiapgât Anutuŋe mem agato himbimân âgâm Anutugât bâtŋe bungen mandâp.
32 Akto luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât den lokomai yâk yeŋgât dâm Anutuŋe Heakŋe are huŋgunaŋdo nengâlân dewatim Yesugât keiŋe maknengim tân nengumbo olowâk manmâ Yesuŋe wan me wan akmâ miep are ekmâ nâŋgâyion aregât keiŋe makyeŋgim manden.” dâyi.
33 Hain dâm makyeŋgimbiâ nâŋgâm biwiyeŋe bâlimbo Aposolo are yeŋguwerâm agi.

Parisaio luâk siâŋe agatmâ kinmâ galalupŋe hanyeŋe mem giep.

34 Yeŋguwerân akbiâ Parisaio yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ luâk âmbâle hârokŋe ekmâ luâk âlepŋe dâmini are kotŋe Gamalie yâkŋe hutyeŋânba agatmâ kilep. Agatmâ kinmâ, “Aposolo are yogan betgen ge kinŋet.” dâep.
35 Hain dâmbo meyekmâ betgen gembiâ galalupŋe are hin makyeŋgiep, “Israe gâtŋe, ye luâk ire gain gain yeŋgiwerâi? Ye siâ me siâ akyeŋgiwerâm âmâ nâŋgâm heŋgemgom kinmâ akyeŋgimbiâ ârândâŋ akbiâp.
36 Ulikŋân luâk siâ kotŋe Teuda yâkŋe, “Nâŋe luâk kembu aktân.” dâmbo luâk 400 akmâ yâkgâlân dewatiyi. Hain akbiâ tembe lokoŋe humo akbop dâm kombiâ mondo galalupŋe are awam akmâ ariyi. Akto yâkgât âi are yân gem bo agep.
37 Akto aregât haminân kiapŋe luâk âmbâle oyaŋyeŋe nâŋgâwerâm oyaŋ yekto sop ain luâk siâ Galilaia hânân gâtŋe kotŋe Yudasi yâkŋe ikiŋe kotŋe mem agato luâk biknande yâkgâlân dewatiyi. Akto areâkâ hainâk kombiâ mondo luâklupŋe are hârok yeŋgum watyekbiâ hanâk hanâk awam akmâ ariyi.
38 Aregât den hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe aposolo are hepunyekbiâ arim manŋet. Manmâ yeŋeak nâŋgâm âmâ siâ me siâ akbiâ âmâ bo akbiâp.
39 Dâ Anutuŋe tânyeŋgumbo âi are memai akto âmâ yeŋe gain gain akmâ hilip yeŋguwai? Dâ hilip yeŋguwai âmâ Anutu gasa aganbai.” dâep.
40 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto Aposolo ganet dâmbiâ meyekmâ hutyeŋân âgâmbiâ tâk dâtâ dâtâŋe oreyegi. Oreyekmâ pat âlepŋe are bo makyeŋgiwi dâm makmâ hâreyeŋgim watyegi.
41 Watyekbiâ arim Yesugât pat âlepŋe are makyeŋgimbiâ aregât hâuŋe tâk dâtâ dâtâŋe arekŋe oreyegi aregât Anutuŋe ekto ârândâŋ akto nâŋgâm biwiyeŋe âlepŋe agep.
42 Hain akto hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân akto luâk âmbâle yeŋgât emelan âgâm Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât pat âlepŋe den makyeŋgim mali.

6

Luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ Aposolo âi tânyeŋguŋet dâm yeŋgiyi.

1 Sop aregât kakŋân luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ yâkgât kâmolân dewatimbiâ dondâ agi. Dondâ akmâ yâk yeŋgât sikum siâ siâyeŋe mem konogân katbiâ tatyeŋgiep ainba mem potatmâ yeŋgim mali. Hain akmâ manbiâ Girik den nâŋgâmai areyeŋgât hutyeŋân umatŋe siâ miawagep. Amâ hin. Puli damunŋande Yuda yâk yeŋgât kambut yeŋgim âmâ Girik yâk yeŋgât bo yeŋgimbiâ Girik luâkŋe ekbiâ ârândâŋ bo akto nâŋgâm bâliaŋi.
2 Hain dâmbiâ aregât Aposolo keiân lâuwâ arekŋe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok mem menduguyekmâ hin makyeŋgiyi, “Nenŋe sot me kotŋe siâ siâ ire mem potatmâ yeŋgim manmâ aregât Anutugât den ire hepundenŋe ârândâŋ bo akbiap.
3 Aregât Anutugât Heakŋande tân yeŋgumbo kâmot arewa luâk bât biken lâuwâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop are mem katyekbiâ nenŋe âi yeŋgienŋe sot me kotŋe siâ siâ are yâkŋe potatmâ yeŋgiwai.
4 Yâkŋe hain akbiâ benŋe nenŋeak âmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim Anutu olop maganŋgi goanŋgi akmâ manbaen.” dâyi.
5 Den hain dâmbiâ dondâ kili arekŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep. Akto luâk mem miawakyegi are yeŋgât kotyeŋe hin. Stepano, yâk biwiŋe hanŋe hârok Yesugâlân katmâ malep. Hain akmâ mando Anutugât Heakŋande tângombo malep. Akto Pilipo, Porokoro, Nikano, Timoŋ, Pamena, akto Nikolao. Nikolao âmâ Antiokia kepian gâtŋe ulikŋân Yuda

luâk yeŋgâlân dewatim Anutu nâŋgâ aŋmâ malep.
6 Luâk are mem miawakyekbiâ Aposolo olop mendugum tatbiâ kautyeŋân mem âmâ Anutu magaŋmâ mem kârikŋe ketuguyegi.
7 Akto Yerusalem kepian Anutugât den pat are makyeŋgim arimbiâ luâk âmbâle dondâŋe sambelem biwiyeŋe Yesugât katmâ yâk yeŋgâlân dewatim ariyi. Akto sumbe kat kat luâk yeŋgât humomo mali are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe denyeŋe are nâŋgâm hainâk biwiyeŋe Yesugât kali.

Stepano meyi.

8 Stepanoŋe luâk âmbâle gala akyeŋgim mando Anutuŋe ekto ârândâŋ akto tângombo kulem keiŋe keiŋe ketugumbo egi.
9 Akto ainâk Yuda gâtŋe bikŋande Stepanogât den mem ge katberâm Stepano olop den magaŋgi goaŋgi agi. Are âmâ nâŋgâmbiâ âgâep yâk yeŋgât den emetŋân mendugum mali yâk yeŋgâlân biken biken gâtŋe amâ hin, bikŋe Kirene hânân gâtŋe akto bikŋe Alesandria kepian gâtŋe arekŋe mendugum tali, aregât bikŋande kot konmâ hin dâmini, “Wan siâŋe bo dâgâ nenekmap.” dâmini. Luâk hainare akto Yuda luâk Kilikia kepian gâtŋe bikŋe akto bikŋe Asia hânân gâtŋe arekŋe mendugum kinmâ Stepanogât den mem ge katberâm âi humo meyi.
10 Hain akmâ magaŋgi goaŋgi akmâ tatbiâ Anutugât Heakŋande Stepano tângoep aregât gain gain akmâ den hâuŋe magaŋne dâm umaleyi.
11 Hain akmâ âmâ den halowân luâk bikŋe makyeŋgimbiâ luâk arekŋe miawakmâ kinmâ hiaŋgim hin dâyi, “Stepanoŋe Mosegât den kârikŋe akto Anutugât kot pat are makmâ hilipkombo nâŋgâyion.” dâyi.
12 Hain dâm hanân gege akbiâ Israe yeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe kepikmâ makyeŋgiyi are akto kepia ambolupŋe yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgât hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto kuk agi. Hain akmâ gam Stepano are mem den emetŋân âgâm luâk dondâ kili areyeŋgât hutyeŋân katbiâ kilep.
13 Ain katbiâ kindo ulikŋân galalupyeŋe hanyeŋân gege agi are yeŋgonbiâ Stepanogât hiaŋgim hin dâyi, “Luâk irekŋe nengât sumbe emetŋe aregât bâleŋe dâm Mosegât den kârikŋe are hepunmâ manmap.
14 Akto hin dâmbo nâŋgâyion, “Yesu Nasarete kepian gâtŋe arekŋe nengât sumbe emetŋe are mem patakom Moseŋe den kârikŋe makmâ nengiep are akto agak memenenŋe are mem bâliwiap.” dâmbo nâŋgâyion.” dâm hiaŋgim hain dâyi.
15 Den hiaŋgim hain dâmbiâ luâk âmbâle ain mendugum kili arekŋe Stepanogât enem dewunŋân ekbiâ aŋelo yeŋgât pagaleŋe hainare agep.

7

Stepanoŋe Israe yeŋgât bâgilupyeŋaet keiyeŋe makyeŋgiep.

1 Akto Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humoyeŋe arekŋe Stepano hin aikoep, “Den maktâi are bundâk me hiaŋgiâi?” dâmbo
2 Stepanoŋe agatmâ kinmâ hin dâep, “Humomolupne akto galalupne makyeŋgire nâŋgâŋet. Hakunenŋe kotŋe Abrahamŋe Haraŋ kepian bo arim âmâ Mesopotamia hânân mando Anutu pagaleŋe olop manmapŋe miawagaŋmâ hin dâm magaŋep,
3 “Gâŋe hânge tâmbâŋe akto ginbailupge me galalupge hepunyekmâ nâŋe hân siâ hekat giŋbian ainâk arim manben.”
4 Hain dâmbo den are nâŋgâm Kairaia hânŋe are hepunmâ Haraŋ kepian arim malep. Ain mando eweŋe mondo âmâ Anutuŋe hin magaŋep, “Hân ire hepunmâ siân arim manbiat.” dâmbo hân nenŋe yu taten iren togo malep.
5 Iren togo malep amâ Anutuŋe sop ain bo waŋdo âmâ bunewâk bo miep. Yogan mendo Anutuŋe siân Abrahamgât kâmot in manbai dâm

makmâ hâriep. Amâ Abraham gupin mandoân Anutuŋe hain magaŋep.
6 Akto Anutuŋe den siâ hin magaŋep, “Kâmotlupge hân siângen arim
ain manmâ hoŋ bawa akmâ yân manbiâ hân aregât ambolupŋande
umatŋe keiŋe keiŋe akyeŋgim manbiâ hombaŋ 400 hain bo akbiap.
7 Hoŋ bawa akyeŋgim manbiâ hâk hilâlâm yeŋgiwai aregât dosa yeŋgire
hân ambolupŋande bâgilupge watyekbiâ âmâ hân in togom manmâ nâŋgât
den lokom kotne mem agatmâ manbai.” Anutuŋe hain dâep.
8 Anutuŋe Abraham ikiŋaet kâmotlupŋe hâkyeŋe gâi gâi akmâ
mem manbaigât magaŋep. Akto manmâ âgâm âgâm Abraham nanŋe
Isaka miawakto hilâm bât biken âlâwu bo akto eweŋande hâkŋe
gâiaŋep. Akto Isaka manmâ humo akmâ nanŋe kotŋe Yakobo miep.
Akto haminân Yakoboŋe hakulupnenŋe keiân lâuwâ meyegep.
9 Akto teulupŋande Yosepe yâkgât hâkâŋ akmâ mem siâ siâ mâŋgim
puligât yeŋgimbiâ puli yeŋgim emiyeŋe are mem Aigita hânângen
ariyi. Akto Aigita hânân mando Anutuŋe ain tângom heŋgemgoep.
10 Tângombo wan me wan umatŋe miawagaŋdo âmâ Anutuŋe tângombo
Yosepeŋe heroŋe kakŋân malep. Hain mando Anutuŋe kârikŋe waŋdo
nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto aregât Aigita yeŋgât luâk humo kotŋe Parao
yâkŋe ekmâ luâk âlepŋe dâm âi waŋep. Âi waŋmâ ikiŋe emetŋe me Aigita
hân ambolupŋe are damunyeŋe agâkgât magep. Hain dâm âi waŋmâ
hutyeŋân kato damunyeŋe akmâ malep.
11 Mando Aigita akto Kanaŋ hân ain mop humo miawakto sot bo agep.
Hain akto sot bo akto momberâm agi.
12 Hain akmâ manbiâ Aigita hânân sot yendâp dâmbiâ Yakoboŋe nâŋgâm
nanlupŋe huŋgunyeŋgimbo aregen ariyi.
13 Arim puligom togom nem manbiâ bo akto benŋe lâuwâŋe huŋgunyeŋgimbo arimbiâ Yosepeŋe teulupŋe yekmâ ikiŋaet pat makmâ miawakyeŋgiep. Makyeŋgimbo Paraogâlân arimbiâ keiyeŋe hârok nâŋgâep.
14 Akto Yosepeŋe den kato arimbo eweŋe Yakoboŋe ginbailupŋe luâk âmbâle 75 meyekto Aigita hânân ariyi.
15 Arimbiâ âmâ manmâ manmâ Yakobo moep. Mondo ainba nanlupŋe âkâ hainâk manmâ mom meteyi.
16 Hain akbiâ hanyeŋgumbiâ hakulupyeŋande hagityeŋe are mem hakuyeŋe Abrahamŋe Sikem kepian gâtŋe luâk siâ kotŋe Hemo yâkgât nanlupŋe yeŋgâlân hân puligoep ain hagityeŋe are mem arim hanyeŋguyi.
17 Akto bâgilupnenŋe Aigita hânân sambelem manmâ dondâ akmâ mali. Hain akmâ manbiâ Anutuŋe Abraham den magaŋep are kârikŋe agâkgât sop are tâlâguep.
18 Akto Aigita yeŋgât luâk humo siâ miawagep arekŋe Yosepegât pat bo nâŋgâep.
19 Akto luâk humo arekŋe bâgilupnenŋe mem ge katyekberâm aregât hâk hilâlâm yeŋgiep. Hâk hilâlâm yeŋgim hin dâep, “Sambelewâi dâm nanlupyeŋe miawakbiâ mem ge hâkŋângen panyekŋet.” dâmbo mem yeŋgumbiâ moyi.
20 Sop ain âmbâle siâŋe nanaŋ kotŋe Mose are miep. Mezdo Anutuhe Mose ekmâ nanaŋ âlepŋe dâep. Mose hain miawakto eweŋande emetŋân yoŋâk mem tato dewutâ âlâwu bo akto mem ge hâkŋângen kato yiep.
21 Akto Parao baratŋande nanaŋ are ekmâ mem nâŋgât nanne dâm damunŋe akmâ malep.
22 Mando getek kaulem Paraogât luâklupŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop are yeŋgât hutyeŋân kulem emetŋân âgâmbo nâŋgâ nâŋgâ potatmâ waŋbiâ nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto agak memeŋe me den makmakŋe me nâŋgâ nâŋgâŋe humo agep.
23 Hain akmâ manmâ hombaŋŋe 40 bo akto âmâ hin nâŋgâep, “Galalupne Israe luâk are gain gain

akmâ mandâi aregât arim yekbe." dâep. Hain nâŋgâm kambiamŋe owâiŋe akto ariep.

24 Arimbo Aigita gâtŋe luâk siâŋe Israe luâk siâ kondo ekmâ galaŋe are tângom Aigita luâk are kondo moep.

25 Kondo mondo hin nâŋgâep, "Galalupnande iregât pat nâŋgâm Anutuŋe tânnugumbo hâmbâi gasalupnenŋe hilip yeŋguwiangât nâŋgâwai." dâm nâŋgâep. Dâ galalupŋande âmâ hain bo nâŋgâyi.

26 Luâk are kondo mondo emet hauŋdo lâuwâŋe arimbo Israe luâk lâuwâ akmâ agum tatbela mem potatyelekmâ hin makyetkiep, "Yet âmâ gala konokŋe wangât akmâ gasa kalaktat?"

27 Hain dâmbo bugâ keiŋe katmâ galaŋe koep arekŋe Mose hâkokom âmâ hin magaŋep, "Gâ netgât kiap me? Niŋande damunnenŋe akben dâm kat gegep?

28 Uran Aigita luâk siâ koen hainâk nâ nuguwerâm aktât me?"

29 Hain dâmbo Moseŋe den are nâŋgâm hamep akmâ heambukmâ Midiaŋ hânângen arim lombo tatmâ malep. Manmâ âmbâle mendo nanaŋ luâk lâuwâ meyelegep.

30 Manmâ gambo hombaŋ 40 siâkâ bo akto arewa hân are hepunmâ hân tuŋe boângen Sinai gimbâŋe aregât keiŋân arimbo Anutugât aŋelo siâŋe lâwin keiŋe siân kâlâp ululunŋe om kilep ain miawakmâ kindo egep.

31 Ekmâ Moseŋe sân sân mem âmâ ekmâ heŋgemgowerâm ginŋân âgâ kindo Humoŋe den hin magaŋep,

32 "Nâ hakulupge Abraham akto Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât Anutu." dâep. Hain dâmbo Moseŋe den are nâŋgâm sân sân mem ongâŋe hogombo hamep akmâ ekbom dâm dewunŋe hânângen panmâ kâŋgom kilep.

33 Hain akmâ kindo Humoŋe hin dâm magaŋep, "Nâŋe yu kindân iregât hân tâliât ire amâ kâmbokŋe. Gârâmâ gâŋe kei pekege are oloŋmâ pan.

34 Akto ire nâŋgâ. Kâmotlupge Aigita hânân manbiâ kepia ambolupŋande bugâ yeŋgum mem siâ siâ akyeŋgim hâk hilâlâm yeŋgim manmâ gambiâ yekman. Yekmâ indem tâgâiakyeŋe nâŋgâm bâin dâm geân gârâmâ gasalupyeŋe hilip yeŋguwian. Akto gasalupyeŋe yeŋguwian aregât gâ Aigita hânângen huŋgun giŋdere ariwiat." Anutuŋe hain magaŋmâ huŋgunaŋdo ariep.

35 Arim mando Israe luâk arekŋe Mosegât hâkâŋ akmâ hin magaŋi, "Niŋande gâ kiap dâm kârikŋe giŋep." dâyi. Dâ Anutuŋe âmâ Moseŋe Israe luâk damunyeŋe akmâ gasalupyeŋe watyegâk dâm aregât aŋelo huŋgun aŋdo kâlâp ululunŋe kâlegen ge kinmâ âi are waŋep.

36 Akto Anutuŋe Mose huŋgun aŋdo Aigita hânângen arim kulem keiŋe keiŋe ketugumbo egi. Akto arewa togom haru gilâm ain hâtikom arewa hân kamitŋângen togom kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ gam manmâ kewuguyekto hombaŋ 40 agep.

37 Akto Moseŋe Israe luâk hin makyeŋgiep, "Yeŋgât hutyeŋânba Anutuŋe propete luâk siâ nâ hinare mem miawakbiap."

38 Moseŋe hain dâm bâgilupŋe olop hân kamitŋângen tatmâ Sinai gimbâŋân âgâm aŋelo arekŋe Anutugât manmangât den magaŋdo gem makyeŋgiep. Amâ yâk yeŋgâlâk bo. Gam gam yu manden nen maknengiwiapgât makyeŋgiep.

39 Moseŋe bâgilupnenŋe makyeŋgimbo denŋe are hâkâŋ akmâ Mosegât den are hâkokom Aigita hânângen purik katberâm aregât ukenŋe humo agi.

40 Hain akmâ Aroŋ hin magaŋi, "Gâ lâpio ketugum katmenâ arekŋe ulikŋân akmâ kewugu nenekto ariwaen. Moseŋe Aigita hânângenba kewugu nenekmâ togoep ina yâk gulip agep me gain gain agep nen bo nâŋgâen." dâyi.

41 Hain dâmbiâ bulimakao otneŋe siâ mâŋgim kato tato wan me wan otneŋe aregât nâŋgâmbiâ humo akminep aregât sumbe omberâm heroŋe agi.

42 Hain akbiâ aregât Anutuŋe hepun yekto biwiyeŋe gulip akto dewutâ akto diâ are ekmâ hin dâyi, “Dewutâ diâ ire âmâ nengât Humonenŋe.” dâm ulityeŋgiyi. Hain akbai aregât Anutuŋe dâmbo propeteŋe kulemgoyi aregât bikŋe hin tatâp,

Anutuŋe hin dâep, Israe ambolupŋe ye hân kamitŋângen manmâ soŋgo bau gâim nâŋgât bo, siâgât sumbe higenŋe om manbiâ hombaŋ 40 agep.

43 Akto diâ aregât nâŋgâm ulikŋân lâpiologâtyeŋe kotyetŋe Molok akto Rapaŋ are yetgât emet kenuŋmâ katyelekmâ ain âgâm kot yetŋe mem agali. Hain akmâ aregât dosa akbiâ nâŋgâm hân kotŋe Babiloŋ ain katyekbian.

Israegât bâgilupnenŋande Anutugât sumbe emetŋe mâronŋe ketugum hikoyi.

44 Akto bâgilupnenŋande Aigita hân are hepunmâ hân kamitŋângen arim manbiâ Anutu yâkgât sumbe emetŋe mâronŋe ketuguyi are tatmâ ariep aregât keiŋe Mose maganŋep. Hain dâm maganŋdo ainâk mâron are mem gagaim lâuwâŋe kenuŋmâ kenuŋmâ âgâyi.

45 Akto bâgilupnenŋande sumbe emetŋe mâronŋe ketugum âgâmbiâ Yosuaŋe ulik gulik akmâ kewugu yekto Anutu bo nâŋgâyi are yeŋgât hânân togoyi. Togombiâ Anutuŋe luâk gasalupŋe are yeŋgum watyekto âmâ bâgilupnenŋande hân are mem gangerâm âmâ Anutugât sumbe emetŋe mâronŋe kenuŋbiâ kinmâ âgâep sop ain Dawidi miawaganŋep.

46 Miawaganŋdo âlepŋe mando Anutuŋe ekto ârândâŋ akto âmâ Dawidiŋe Anutugât sumbe emetŋe humo kenuŋberâm akmâ aregât Anutu ulilaŋep.

47 Ulilaŋdo ikiŋe nanŋe siâ kotŋe Salomo yâkŋe Anutugât sumbe emetŋe are kenuŋguep.

48 Hain gârâmâ Anutu Humo âlepŋe dondâŋe luâk nenŋe emet me opmân kenuŋmaen ain bo tatmâ manmap. Aregât Anutuŋe dâmbo propete siâŋe hin kulemgoep are tatâp,

49 Kembuŋe hin maktâp, “Himbim amâ tat tatne dâ hânŋe amâ tâli tâline. Aregât emet gain hinare siâ mâŋginiŋbiâ ârândâŋ akbop? Me welam yeyene âlepŋe yâten tatniŋdo ârândâŋ akbop?

50 Nâ bâtnande siâ me siâ hârok are bo mem mâŋgiân mon?”

Anutuŋe hain maganŋdo propete siâŋe kulemgoep are tatâp.

Stepanoŋe makyeŋgim malep.

51 Ye hanyeŋe kârikŋe bâleŋe. Biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo kepigagep. Bâgilupnenŋande Anutugât Heakŋe are hâkâŋ akmâ mem hami pali. Hainâk akmâ yekâ are yeŋgât agak meme are bo hepunmai.

52 Bâgilupnenŋande propete luâk hârogâk bâleŋe akyeŋgim hâk hilâlâm yeŋgiyi. Akto Anutugât hoŋ bawaŋe miawakmâ luâk ârândâŋ akyeŋgim togom manbiap aregât propete luâkŋe makmâ kulemgoyi yâk hârogâk yeŋgum meteyi. Akto yâkgâlân Yesu miawagep ain hiaŋgim den bâleŋe makmâ kuk aganŋmâ lâwinân kombiâ moep.

53 Akto Anutugât aŋelolupŋande yâkgât den kârikŋe makyeŋgimbiâ kulemgoyi are bo mem mandâi.” dâep.

54 Stepanoŋe den hain dâm makyeŋgimbo Yuda luâk humomolupyeŋande biwiyeŋe kâlâp akto kuk humo nâŋgâm nekamyeŋe kândiŋ egep.

55 Hain akbiâ Anutugât Heakŋande tângombo himbimân dewunŋe panmâ ekto Yesu Anutugât bâtŋe bungen ain kindo ekmâ Anutugât pagaleŋe ekmâ hin dâep,

56 “Nâŋgâi. Himbim hâreakto luâk akmâ giep are Anutugât bâtŋe bungen kindo ektân.”

57 Hain dâmbo den are nâŋgâm bâin dâm hârokŋe watmâ mem kom hâkokom ariyi.

58 Mem kepia ginŋângen gem kâtŋe koyi. Kâtŋe komberâm akbiâ luâk

sigan siâ kotŋe Saulo yâkŋe nâŋgâ yeŋgimbo âlepŋe akto mâronyeŋe kâkâlep are oloŋmâ Saulogât enemŋân katbiâ tato kâtŋe Stepano kombiâ
59 Yesu magaŋmâ hin dâep, “Kembu Yesu, otnene me.”
60 Hain dâm pâwutŋe ligim hânân ge tatmâ hin dâep, “Kembu, yu akniŋdâi iregât hâuŋe gâŋe bo yeŋgiwen.” dâep. Hain dâm ainâk moep.

8

Sauloŋe Yesugât kâmot gasa akyeŋgiep.

1-3 Akto Anutugât den lokom mali arekŋe Stepanogât hâkŋe mem lokom indem biwi bâle nâŋgâm sumângen lokom arim hangoyi. Akto sop ain Yerusalem kepia ambolupŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali are yeŋgât gasalupyeŋande keiŋe katmâ bâleŋe keiŋe keiŋe yeŋgim gasa akyeŋgiyi. Hain akyeŋgimbiâ âmâ Saulo yâkŋe âmâ Yesugât kâmot are hilip yeŋguwerâm undâgât yeŋgim emetŋe emetŋe âgâm mem miawakyekmâ tembe loko makyeŋgimbo mem oloŋyekmâ arim kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali. Hain akyeŋgim hâk hilâlâm yeŋgimbiâ aregât luâk âmbâle biknje hamep akmâ gem heambukmâ Yudaia akto Samaria hânângen ariyi. Arim manbiâ aposoloŋe konok Yerusalem kepian mali.

Pilipoŋe Samaria ambolupŋe den pat âlepŋe makyeŋgiep.

4 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe Yerusalem kepia hepunmâ awam akmâ kepiaŋe kepiaŋe manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim ariyi.
5 Hain akbiâ yâk yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ kotŋe Pilipo yâkŋe Samaria luâk are yeŋgât kepia humo ain arim Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe makyeŋgiep.
6 Makyeŋgim kulem keiŋe keiŋe kenuŋdo luâk âmbâle dondâ ekmâ denŋe nâŋgâm mali.
7 Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are watyekto kamboŋmâ hepun yekmâ arim meteyi. Hain akbiâ keiyeŋe kârigiep are mem heŋgem yeŋguep.
8 Heŋgem yeŋgumbo kepia ambolupŋande Pilipoŋe kulem keiŋe keiŋe miep are ekmâ biwiyeŋe âlepŋe agep.
9 Akto kepia ain luâk kâmbokŋe siâ malep kotŋe Simon arekŋe ikiŋe hâkŋe mem agatmâ bâleŋe sait keiŋe keiŋe mendo ekmâ ongâyeŋe hogom nâŋgaŋbiâ humo akto mali.
10-11 Akto luâk âmbâle gegeŋe âgâ âgâŋe hârokŋe yâkgât hin dâm mali, “Nâŋgâ nâŋgâŋe kârikŋe talaŋdâpgât den nâŋgâwerâm kârikŋe aktâp.” dâyi. Hain dâmbiâ sait keiŋe keiŋe mem manmâ gaep aregât bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ biwiyeŋe yâkgâlân katmâ mali. Biwiyeŋe yâkgâlân katmâ, “Simon konok yâkŋe Anutugât kârikŋe mem miawakmap.” dâyi.
12 Hain akmâ manbiâ âmâ Pilipoŋe Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât akto Yesu huŋgunaŋdo gem malep aregât kot pat âlepŋe dâm makyeŋgimbo are nâŋgâm mem manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katmâ manbiâ tu puli yeŋgiep.
13 Hain akbiâ Simon yâkŋe hainâk biwiŋe Yesugâlân katmâ mando tu puli aŋi. Hain akbiâ Simonŋe Pilipo peniaŋdo olowâk maliat. Manmâ Pilipoŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbo Simonŋe sân sân mem ekto dâtŋe agep.

Petoro akto Yohaneŋe Samaria hânân ariyiat.

14 Akto Samaria kepia ambolupŋande Anutugât den are nâŋgâm lokom mali. Aregât pat are magaŋgi goaŋgi akbiâ Yerusalem kepian arimbo Aposoloŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm Petoro akto Yohane huŋgun yetkimbiâ ariyiat.
15-17 Arimbela yâkŋe keiyeŋe hin makyetkiyi, “Emelâk biwinenŋe Yesugâlân katenŋe Pilipoŋe Yesugât kolân tu puli nengiep.” dâyi. Hain

dâmbiâ Petoro akto Yohaneŋe Anutugât Heakŋe yâk yeŋgâlân bo giep aregât nâŋgâm kautyeŋân meyekmâ Anutu ulilaŋiat. Kautyeŋân mem kinmâ ulilaŋbela gem tân yeŋguep.

18 Akto Petoro akto Yohaneŋe kautyeŋân meyekbela Anutugât Heakŋande gem kârikŋe akyeŋgimbo Simon are egep.

19 Ekmâ ukenŋe nâŋgâm aregât puli mem togom hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋe kautyeŋân hainâk mendere âmâ Anutugât Heakŋande gem kârikŋe akyeŋgiwiapgât puli ire yetkiwerân. Yetkire mem aregât hâuŋe nâŋgâ nâŋgâ niŋbela yetgât kârikŋe tatyetkimap are mendere kârikŋe niŋâk.” dâep.

20 Hain dâmbo Petoroŋe hin magaŋep, “Anutuŋe ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo gemap are gâŋe puligande puligowerâm aktât are bâliâp akto arekŋe hememgât pat miawakgiŋdâp.

21 Hain akmenâ bâlimbo Anutuŋe biwige ekto ârândâŋ bo aktâp aregât net bo penânetkiwiat.

22-23 Akto siâ makgiŋdere nâŋgâ. Biwigaet keiŋe hin ekmâ nâŋgân. Netŋe kulem mendetŋe ulitnetkimenâ biwige bâliâp. Akto hainâk biwi bâle manmâ hain aregât ukenŋe nâŋgâm manmenâ biwige hândâk akmapgât Anutuŋe dâmbo akmâ hilipkoât aregât dosa bo akgiŋâkgât nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe hepunmâ biwige Yesugâlân katmâ ulilaŋ.”

24 Hain dâm maganŋdo Simonŋe hin dâm makyetkiep, “Hainare miawak niŋbopgât Anutu ulilaŋlet.” dâep.

25 Hain dâmbo âmâ Petoro akto Yohaneŋe purik katmâ arim âmâ kepiaŋe kepiaŋe Samaria hânân tatmâ ariep ain arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim ariyiat. Arim manmâ dâp ginŋe tete kepiaŋe kepiaŋe âgâm Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim makyeŋgim Yerusalem kepian purik katmâ ariyiat.

Piliponŋe hân kamitŋângen ariep.

26 Petoro akto Yohane Yerusalem kepian purik katmâ arim manbela sop ain Anutugât aŋelo siâŋe miawakmâ Pilipo hin dâm maganŋep, “Gâ ire hepunmâ dâp siâ ewangim gem dâp tu tânâk bo gemawân Yerusalemba Gaya arimai dâp are watmâ ariwen.”

27 Hain dâm maganŋdo Piliponŋe hân kamitŋângen ariep. Akto Aitiopia hânân âmbâle humo siâ malep kotŋe Kandake yâkgât puliŋaet damun akto âmbâle damun akminep yâkŋe Yerusalem kepian arim sumbe emetŋân âgâm Anutu kotŋe mem agalep. Mem agato bo akto hân tâmbâŋângen

28 purik katmâ ariwerâm akmâ âmâ ikiŋe bau luâk soko arekŋe hân waŋgaŋe siâ oloŋep ain âgâm tatmâ kepia aregen purik katmâ ariep. Dâwân arim emelâk Anutuŋe den dâmbo propete luâk siâ kotŋe Yesaia yâkŋe kulemgoep are oyaŋep. Oyaŋmâ arimbo Piliponŋe egep.

29 Ekto âmâ Anutugât Heakŋande Pilipo hin maganŋep, “Woe, gâŋe hân waŋgaŋe indâgenba togoâp ain arimenâ peniginâk.”

30 Hain dâmbo Piliponŋe dowâk arimbo luâk arekŋe emelâk Yesaiaŋe Anutugât den are kulemgoep are oyaŋdo nâŋgâm hin dâm aikoep, “Den ya oyaŋdât aregât keiŋe nâŋgât me bo?” dâep.

31 Hain dâmbo âmâ bau luâk soko are siâ siâ waŋdo yeukŋe akmâ kindo hin maganŋep, “Luâk siâŋe bo maknigâpgât nâ nunak oyaŋmâ keiŋe nâŋgâwerângât dâp bo tatâp, aregât gâŋe hân waŋgan âgâmenâ olowâk tatmâ âmâ keiŋe maknin.”

32-33 Hain dâmbo hân waŋgan âgâmbo olowâk tatmâ ariyiat. Akto emelâk Anutuŋe den makto Yesaiaŋe kulemgoep are hin,

> “Lama are kom gâiwerâmbiâ yân tatmap. Akto lama dumutŋe hârembiâ âmâ pâlâmŋe kinmap dop hainâk nâŋgât hoŋ bawa pâlâmŋe yekmâ kindo den âiân katmâ ikiŋaet pat âlepŋe

makyeŋgiwopgât dâp gisapkom kombiâ moep. Akto kombiâ mondo ainba kâmotlupŋe biwiyeŋe yâkgâlân katmâ manbai yâk yeŋgât oyaŋ yekbaigât dâp bo tatâp.”

34 Akto luâk kotdâŋe den are oyaŋmâ aregât Pilipo hin aikoep, “Propete luâk arekŋe ikiŋaet me siâgât kulemgoep?” dâep.

35 Hain dâmbo Piliponŋe Yesaianŋe den kulemgoep are oyaŋmâ arewa Yesugât den pat âlepŋe are maganŋdo tatmâ ariyiat.

36 Arim tu siâ hâlâŋmâ arimbela luâk kotdâ arekŋe hin dâm maganŋep, “Indâre ek. Tu tatâp. Nâ tu puli niŋberâtgât nâŋgân aregât gain aktere ârândâŋ akberâp?” dâep.

37 Hain dâmbo hin dâm maganŋep, “Gâŋe biwige Yesugâlân katmenâ âmâ âlepŋe mem tu puli giŋberân.” dâm maganŋdo hin dâep, “Yesu are âmâ Anutugât nanŋe aregât biwine yâkgât emelâk katân.” dâep.

38 Hain dâmbo âlepŋe dâmbo aregât bau luâk soko are mem yeukŋe ketugumbo kindo Pilipo akto luâk kotdâ arekŋe hân waŋgaŋânba gem tuân geyiat. Gem âmâ Piliponŋe tu puli aŋep.

39 Puli aŋdo tuânba gambela âmâ Anutugât Heakŋande Pilipo mem oloŋdo arimbo luâk kotdâŋe Pilipo undâgâto bo akto biwi heroŋe nâŋgâm hân waŋgan âgâm mem ariep.

40 Akto Anutugât Heakŋande Pilipo mem Asido kepian kato kindo egi. Ekbiâ kepianŋe kepianŋe arim Yesugât den pat âlepŋe makyeŋgim arim Kaisarea kepian ariep.

9

Humoŋe Saulo miawaganŋep.

1 Akto sop ain Sauloŋe Kembugât kâmot gasa akyeŋgim hilip yeŋguwerâm akto biwiŋe kâlâp agep. Biwiŋe kâlâp akto Sauloŋe Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humoyeŋaelân arim kulem esenŋe niŋŋetgât ariep.

2 Amâ den emetŋe Damasko ain tatâp aregât humomolupŋe hekatyeŋgim dâp irakŋân manmai luâk me âmbâle mem miawakyekmâ bâtyeŋân hikom Yerusalem kepian meyekmâ togoâkgât kulem esenŋaet ulityeŋgiep. Ulityeŋgimbo waŋbiâ mem ariep.

3 Akto kulem esenŋe are mem Yerusalem kepia hepunmâ Damasko kepia ewumâk akto âmâ himbimânba dewutâ pagaleŋe humo gem belek belek akmâ miawagep. Belek belek dâm miawakto hânân ge yiep.

4 Ge yendo ainâk den siâ hin dâmbo nâŋgâep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât?” dâep.

5 Hain dâmbo Sauloŋe hin dâep, “Kembu gâ niŋe.” dâmbo hin dâep, “Nâ nugum watnekmâ manmat ire. Nâ Yesu.

6 Agatmâ gâŋe kepian arimenâ âmâ siâŋe gain gain akbiatgât miawâk makgiŋbiap.” dâep.

7 Hain dâmbo olop mali arekŋe den are nâŋgâm kinmâ etem metem agi.

8 Hain akmâ kinbiâ Saulo âkâ agatmâ ekberâm akto ainâk dewunŋe hândâk agep. Hain akto aregât galalupŋande mem oloŋmâ Damasko kepian ariyi.

9 Mem oloŋmâ arim manbiâ dewunŋe hândâk akto sot me tu me wan me wan bo nem mando hilâm âlâwu bo agep.

Ananianŋe Saulo mem tu puli aŋep.

10 Akto Damasko kepia ain gâtŋe luâk siâ Yesu kâmolân gâtŋe kotŋe Anania. Manmâ biwiŋe purik dâmbo giwelân Humoŋe miawaganŋmâ kolep. Kondo hin dâep, “Humone, wan den makniŋberâm aktât?” dâmbo

11 Humoŋe hin dâm maganŋep, “Agatmâ ari. Dâp siâ aregât kotŋe dâp tâŋâk dâm konmai ain Yudasi siâgât emet tatâp ain arim âgâm luâk siâ kotŋe Saulo are Taso kepian gâtŋe are mem miawakben. Nâŋgât. Yâkŋe nâ ulitniŋmâk mandâp.

12 Uran ulitniŋmâ âmâ giwelân hin egep. Luâk siâŋe kotŋe Anania

yâkgâlân arim âmâ dewunŋe hulaŋ akbiapgât kautŋân membiap are egep.” dâep.

13 Humoŋe hain dâm magaŋdo Ananiaŋe hin dâep, “Humo, Saulogât hin dâmbiâ nâŋgân. Yâkŋe âmâ Yerusalem kepia ambolupŋe gâŋgât kâmolân mandâi are hilip yeŋgum hâk hilâlâm yeŋgim mandâp.

14 Akto yâkŋe kotge konmâ manmaen nen mem oloŋnenekto Yerusalem kepian purik katmâ ariŋetgât Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋande magaŋgim kinmâ huŋgunaŋbiâ togoâp.”

15 Ananiaŋe hain dâmbo hin dâep, “Gâ hanâk yâkgâlân ari. Luâk âmbâle hârokŋe nâŋgât keiŋe nâŋgâŋetgât Saulo oloŋdere hoŋ akniŋmâ luâk âmbâle bikŋe Anutu bo nâŋgaŋmai are akto luâk humomolupyeŋe akto Yuda luâk bikŋe areyeŋgâlân arim keine makmâ miawakmâ makyeŋgiwiap.

16 Makyeŋgimbo bikŋande âmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât siâ siâ agaŋbiâ hâk hilâlâm kakŋân manbiap aregât keine magaŋbian. Aregât agatmâ ari.”

17 Hain dâmbo Ananiaŋe âmâ emet tirip kalaŋep ain arim âgâm Saulogât kautŋân mem hin dâep, “Galane Saulo, makgiŋdere nâŋgâ. Yesu Humoŋe dâwân miawakgiŋdo egen yâkŋe dewunge âlepŋe akberâpgât akto Anutugât Heakŋande kârikŋe akgiŋâkgât huŋgun niŋdo gutân.”

18 Hain dâm magaŋdo hainâk dewunŋe henepŋe gagai akmâ gembo emelâk hârok ektân dâmbo tu puli aŋep.

19 Hain akto sot om waŋbiâ nendo hagitŋe kârikŋe agep. Akto tatmâ Yesugât kâmot Damasko kepian mali yâk olowâk mali.

Sauloŋe Damasko kepian manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

20 Manmâ âmâ ainâk keiŋe katmâ Sauloŋe Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe hin makyeŋgiep, “Yesu are amâ Anutugât nanŋe mandâp.”

21 Hain makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ dâtŋe akto den hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Amâ yâkŋe âgâlân Yerusalem kepian manmâ luâk âmbâle Yesu kotŋe konmâ manmai are hilip yeŋguwerâm akmâ hâk hilâlâm yeŋgiep. Akto Yesugât kâmot in mandâi yâk mem oloŋ yekmâ purik katmâ sumbe kat kat luâk arekŋe hilip yeŋguŋet dâm Yerusalem kepianba iren togoep.” Hain dâm magaŋgi goaŋgi agi.

22 Akto Sauloŋe ain manmâ nâŋgâ nâŋgâŋe kârikŋe akto Yesu amâ Anutuŋe huŋgunaŋdo giep aregât keiŋe dâm miawakmâ makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ han lâuwâ agep.

23 Yuda gâtŋande Damasko kepian manmini arekŋe nâŋgâm manmâ biwiyeŋe kâlâp akto Saulo komberâm agi.

24 Den akmâ Saulo komberâm kepia ginŋânâk kinmâ hin dâyi, “Saulo in gembo âmâ kondenŋe momberâp.” dâyi.

25 Hain dâmbiâ Sauloŋe nâŋgâm galalupŋe makyeŋgimbo hândâgânâk haka humo kâlegen lugum tâkŋe hikom giâkom kâtŋe haot humo ketugumini are dâtŋânba panbiâ gem hânân kinmâ haka kâlegenba yoŋâk agatmâ ariep.

Saulo Damasko kepia hepunmâ Yerusalem kepian ariep.

26 Akto Saulo Damasko kepia hepunmâ Yerusalem kepian ariep. Ain arim Yesugât kâmolân gâtŋe penâyeŋgiwerâm agep. Penâyeŋgiwerâm akto imâ Yesu gâlân gâtŋe bo dâm hamep akmâ gala bo aganji.

27 Gala bo aganbiâ aregât Aposolo siâ kotŋe Banaba yâkŋe Saulogât denŋe makberâm akmâ Aposolo yeŋgâlân oloŋmâ arim hin dâm makyeŋgiep, “Humonennande Saulo dâwân mem miawakmâ âmâ den maganep. Magaŋdo Damasko kepian arim ain Yesugât kot den hamep bâlâk makyeŋgiep.” dâep.

28 Banabaŋe hain dâm makyeŋgimbo gala aganbiâ olop manmâ Yerusalem

kepia are gam ândeaŋmâ arim Humogât kotŋe dâm miawakmâ makyeŋgiep.
29 Hain dâm makyeŋgim Yuda luâk ulikŋân Girik hânân ariyi arekŋe purik katmâ togoyi yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋe makyeŋgimbo denyeŋe gembo âgâmbo akmâ kondenŋe moâk dâm maganŋgi goaŋgi agi.
30 Akto Yesugât kâmotlupŋe yâkŋe yâkgât den pat nâŋgâm Saulo mem oloŋmâ Yerusalem kepia are hepunmâ gem Kaisarea kepia arim katbiâ waŋgan âgâmbo mem ikiŋe kepia kotŋe Taso ain are kato ariep.
31 Akto Anutugât Heakŋande Yuda ambolupŋe akto Galilaia ambolupŋe akto Samaria ambolupŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are memeŋe akyeŋgimbo aregât luâk dondâ yâk yeŋgâlân mendugum dewatiyekbiâ dondâ agi aregât biwiyeŋe sândugiep.

Petoroŋe Yesugât wâtŋân kinmâ luâk keiŋe bâtŋe kârigiep siâ kotŋe Ainea are mem heŋgemgoep.

32 Petoro hân ain arim togom hâtikom âmâ Yesugât kâmot Lida kepian mali are yeŋgâlân ariep.
33 Arim luâk siâ kotŋe Ainea egep. Yâk âmâ kei bâtŋe kârigem yiep. Hain mando hombaŋ nâmbulân âlâwu bo agep. Are Petoroŋe hin dâm maganŋep,
34 “Ainea Yesu Kristo yâkŋe heŋgem guguâpgât agatmâ gugak tem tâkge loko.” dâmbo ainâk agalep.
35 Âlepŋe akmâ agato Lida akto Sadoŋ ambolupŋande ekbiâ dâtŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân kali.

Petoroŋe Tabita mem agalep.

36 Akto Yope kepian âmbâle siâ Yesugât kâmolân dewatiep are kotŋe Tabita den purikŋe amâ hânângen. Yâkŋe luâk âmbâle umburuk mali are gala akyeŋgim tânyeŋguep. Hain akmâ manmâ kundat miawaganŋdo moep.
37 Mondo lokom âgâm emet kâleŋe siân tu pulim katbiâ yiep.
38 Yope kepia are akto Lida kepia are olop kereregâk taliatgât Yesugât kâmolân mendugu ageine Petoro togoâp nâŋgâm luâk lâuwâ huŋgun yetkiyi. Huŋgun yetkimbiâ arim hin dâm maganŋiat, “Kewugu gektetŋe olowâk hinŋe arine.” dâmbela âlepŋe dâmbo kewugumbela ariyi.
39 Arimbiâ âmbâle momoŋe talewân are kewugumbela âgâyi. Âgâmbiâ âmbâle kambutŋe ândeaŋmâ tatmâ okot nâŋgâ aŋmâ indem tatmâ Tabitaŋe golâ malewân ain sâŋgum parutmâ yeŋgiep are hârok hekalaŋi.
40 Hekalaŋbiâ Petoroŋe, “Sopanŋet.” dâmbo hârok sopanmâ ge betgen kinbiâ enemŋân bam kâŋgom Anutu ulilaŋep. Ulilaŋmâ âmbâle momoŋe yiep are ekmâ hin dâm maganŋep, “Tabita agatmâ kin.” dâmbo ainâk dewunŋe hulaŋ akto Petoro egep.
41 Ekto Petoroŋe bâtŋân mendo agatmâ kilep. Kindo Petoroŋe yeŋgondo âmbâle kambut akto luâk âmbâle bikŋe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok âgâm Tabita momoŋânba mem agalep are egi.
42 Ekmâ Tabita momoŋânba agalep aregât den pat are maganŋgi goaŋgi akbiâ Yope kepian gâtŋe biwirâŋe Yesugâlân biwiyeŋe kali.
43 Akto Yope kepian malep luâk siâ kotŋe Simoŋ yâk makao hâkŋe gagaim kau hekom parutmâ kato puligomini yâkgât emelan ain Petoroŋe sop kâlep tatmâ malep.

10

Aŋelo siâŋe Konelio miawaganŋep.

1 Kaisarea kepian luâk siâ malep kotŋe Konelio Italiagât tembe loko yeŋgât damun kautŋe malep.
2 Yâk akto kâmotlupŋe arekŋe Anutugât den lokom ulilaŋmâ mali. Hain manbiâ damunyeŋe arekŋe Yuda luâk âmbâle umburuk mali are yeŋgât okotŋe nâŋgâm kotŋe siâ siâ yeŋgim malep. Akto yâkŋe Anutu yâkgât heroŋe nâŋgâm hilâm ârândâŋ mepaiŋe miep.
3 Hain akmâ manmâ hilâm siân eŋgaiŋe biwiŋe mem purik kato Anutugât aŋelo siâŋe kolep.

4 Kondo tâŋâk ekmâ sân sân mem
hin dâep, “Kotdâ gain gain?” dâmbo
hin dâep, “Gâŋe Anutu magaŋmâ
denŋe lokom manmâ luâk umburuk
manmai are gala akyeŋgimat are
Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akmap.
5 Gârâmâ gâ uŋak hoŋ bawalupge
huŋgunyeŋgimenâ Yope kepian arim
luâk siâ kotŋe Simoŋ, Petoro are
kewugum togowi.
6 Yâk nambeŋe Simoŋ makao hâkŋe
gagaim kau hekom parutmâ kato
puligomai aregât emelan tatâp. Akto
emet are amâ haru ginŋân tatâp.”
dâep.
7 Aŋeloŋe hain dâm arimbo Kone-
lioŋe dâmbo hoŋ bawa lâuwâ akto
tembe loko yâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe
Anutugât denŋe lokominep yâk gam-
biâ
8 aŋeloŋe den magaŋep are
makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo Yope
kepian ariyi.

Anutuŋe Petoro biwiŋe mem purik katmâ wan siâ hekalaŋep.

9 Arim dâwân yem kinbiâ hauŋdo
âgâm arimbiâ kepia are tâlâgumbo
âmâ dewutâ kârikŋe akto Petoroŋe
Anutu den magaŋberâm emet kakŋân
âgâep.
10 Âgâm Anutu magaŋmâ kinmâ
mopŋe agumbo sot nemberâm
aregât, “Sot oŋet.” dâmbo sot om
tatbiâ ain biwiŋe purik âgâmbo hin
egep.
11 Himbim hâreakto aŋeloŋe wan
siâ mâron humo tuŋguŋe biken biken
hikom mem giâkom katbiâ hânân
giep.
12 Akto aregât kâlegen soŋgo lâut
toŋga keiŋe keiŋe Yuda luâkŋe bo ne-
mini arekŋeak ain yiep.
13 Are gembo âmâ himbimânba den
hin magaŋep, “O Petoro, are gâim om
ne.” dâmbo
14 Petoroŋe hin dâep, “Kotdâ, nâ
hain bo akman. Soŋgo kâmbokŋe
bo nene dâmaen hinare bo neman.”
dâep.
15 Hain dâmbo lâuwâŋe hainâk dâep,
“Are gâim ne, Anutuŋe makto âlepŋe
aktâp are bo neneŋe hain bo dâm hep-
unbiat.” dâep.
16 Lâuwâŋe âlâwuŋe hainâk dâmbo
mem oloŋbiâ himbimân âgâep.
17 Himbimân âgâmbo Petoroŋe
are ekto biwiŋân kulem mendo
nâŋgâmbo ârândâŋ bo akto âmâ Kone-
lioŋe hoŋ bawalupŋe huŋgunyeŋgiep
arekŋe togom Simoŋgât emetŋe mem
miawakmâ betgen kinmâ den hin
dâm koli,
18 “Simoŋ kotŋe siâ Petoro gâ ain
tatât me?” dâm koli.
19 Hain konbiâ Petoroŋe wan siâ
egep aregât nâŋgâm heŋgemgom
kindo Anutugât Heakŋande hin ma-
gaŋep, “Nâŋgât. Luâk âlâwu akmâ
yâkŋe undâgât giŋdâi
20 aregât yâk olop gem ariwerâm
âmâ nâŋgâmâk bo ak. Luâk are nâŋe
makyeŋgire togoâi.” dâep.
21 Hain dâmbo Petoroŋe yâk
yeŋgâlân gem hin aiyeŋguep,
“Kulâgâtâi amâ nâ ire. Wangât togom
nogondâi?” dâep.
22 Hain makyeŋgimbo hin dâyi,
“Tembe loko yeŋgât humoyeŋe kotŋe
Konelio yâkŋe Anutugât hamep
akmâ gala agaŋmâ yâkgât dewunŋân
âlepŋe manmap yâkgât Yuda kepia
ambolupŋande nâŋgâmbiâ ârândâŋ
akmap. Akto Anutugât aŋelo siâ
huŋgunaŋdo Konelio miawagaŋmâ
gâŋe arim emetŋân magaŋbiatgât
magep.” dâyi.
23 Hain dâmbiâ gala akyeŋgimbo
emetŋân âgâm yeyi.

Yem kinbiâ hauŋdo agatmâ Yope
kepian bikŋe biwiyeŋe Yesugâlân
katmâ mali yâk olop ariyi.
24 Arim dâwân yeyi. Yem kinbiâ
hauŋdo agatmâ Kaisarea kepian
ariyi. Arimbiâ Konelioŋe galalupŋe
akto ginbailupŋe oloŋyekto men-
dugum lâmyeŋgum tatbiâ togoyi.
25 Togom Petoroŋe emetŋân
âgâwerâm akto Konelioŋe kambi-
amŋe âlepŋe akto gem enemŋân
kâŋgom kotŋe mem agalep.
26 Hain akto Petoroŋe mem agatmâ
hin magaŋep, “Hepun. Nâmâ gâ

hinare luâgâk.” dâep.
27 Hain dâmbo Konelioŋe kewugu yekmâ emelan âgâmbo Petoroŋe mendugum tali are yekmâ hin makyeŋgiep,
28 “Ye Yuda luâk nengât agak meme nâŋgâmai. Nenŋe Yuda luâk bo are gala akyeŋgim yâk olop tatbaengât dâp bo tatmap. Nâmâ luâk den siân gâtŋe luâk ire âmâ bâleŋerâm nâŋgâre gemap. Hain akmâ gala bo akyeŋgiwerâm aktere Anutuŋe hain bo akben dâm aregât keiŋe makniŋep.
29 Aregât kewugu nekberâm togombiâ âmâ den bo koyeŋgiân. Gârâmâ wangât nâ kewugu nekberâm undâgât niŋi aregât keiŋe makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep.
30 Hain dâmbo Konelioŋe hin maganŋep. “Nâŋe kulem siâ ekmâ manmâ gare sop unak hilâm imbâtŋe bo aktâp aregât den pat makgiŋbe. Nâ emet eŋgaiŋe Anutu maganŋberâm aktere âmâ luâk siâ pagaleŋe olop arekŋe nâŋgâlân togom nogonmâ hin makniŋep,
31 “Konelio, Anutu maganŋmenâ nâŋgâmbo âlepŋe agep. Akto siâ siâ kalem akmenâ gekmâ nâŋgâ giŋdo âlepŋe akmap.
32 Aregât gâŋe hoŋ bawalupge huŋgunyeŋgimenâ Yope kepian arim ain luâk siâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro are kewugum togowai. Yâk ikiŋe nambeŋe Simoŋ makao hâkŋe kau hekom parutmâ kato puligomai aregât emet haru ginŋân tatâp ain yâk olop mandat.” dâep.
33 Aŋeloŋe hain makniŋdo ainâk hoŋ bawalupne gâŋgâlân huŋgunyeŋgire den mem togombiâ togoât aregât kambiamne âlepŋe aktâp. Akto togom Anutugât dewunŋân yu taten imâ Humoŋe den potatmâ giŋep are maknengimenâ nâŋgâne. Gâ aregât togoât gârâmâ maknengi.” dâep.
34 Hain dâmbo Petoroŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe luâk nengât agak meme nennaet nâŋgâm hin dâmap, “Luâk hârok dopyeŋe konogâk akmai.” dâmap are hinŋe nâŋgâm heŋgemgoân.
35 Luâk kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋande Anutu gala agaŋmâ agak meme âlepŋeâk akyeŋgimai aregât meyekbiapgât dopŋe tatâp.
36 Akto Anutuŋe propete luâklupŋe huŋgunyeŋgimbo Israe nengât hutnennân togom Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgunaŋdo gem damunyeŋe akbiap dâmini are Israe luâk nengâlâk bo. Luâk kâmotŋe kâmotŋe nen hârok damun nenŋe akbiap aregât den pat âlepŋe are biwiyeŋe sândugeâkgât makyeŋgim gayi are âmâ Yesu yâkgât keiŋe ye nâŋgâmai.
37 Akto Yohaneŋe biwiyeŋe Anutugât katbiâ tu puli yeŋgiwe dâmbo ain gâtŋande Galilaia akto Yudaia hân tânâmŋân kulem keiŋe keiŋe miawakto ekbiâ dâtŋe agep aregât patŋe nâŋgâyi.
38 Akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe huŋgunaŋdo Yesu Nasarete kepian gâtŋe are memeŋe aganŋdo aregât wâtŋân manmâ hân biken biken arim togom gala akyeŋgim malep. Akto Niambi bâleŋande luâk mem hilip yeŋguep are mem heŋgemyeŋgum metiep. Akto Anutuŋe tângombo âi hain miep aregât ye nâŋgâi.
39 Akto Yerusalem kepian akto Yuda luâk nen manmaenân ain nen olop manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo are ekmâ meteyion. Akto lâwinân kombiâ moep.
40 Mondo hilâm âlâwuŋe bo akto Anutuŋe memeŋe aganŋdo momoŋânba agato egion.
41 Agatmâ luâk hanâk hanâk yeŋgâlân bo miawagep. Nengâlânâk miawakto egion. Anutuŋe nune pat dâm menenekto malion nengâlânâk miawagâk dâmbo hainâk miawagep. Momoŋânba agato yâk olop sot nem aŋgi goaŋgi akmâ den maganŋgi goaŋgi agion.
42 Akto Anutuŋe golâ manden me emelâk moyi nen hârogâk Yesuŋe den dâm hârenengiwiap aregât luâk kautŋe kalep. Akto Anutuŋe Yesugât den

pat âlepŋe ire luâk kâmotŋe kâmotŋe makyeŋgiŋet dâm aregât makmâ nengiep.
43 Akto ulikŋân propete luâklupŋande Yesugât den hin dâyi, siâŋe biwiŋe Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap yâkgâlân kato Anutuŋe nanŋaet kotŋaet akmâ luâk aregât dosa hepunaŋbiap." dâep.

Anutugât Heakŋande Yuda luâk bo are kautyeŋân mem tânyeŋguep.

44 Petoroŋe den hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâm tali are yeŋgâlân Anutugât Heakŋe giep.
45-46 Gem kautyeŋân mendo eleweteyŋe purik âgâmbo den siâ siâ makmâ Anutu magaŋmâ kotŋe mem agatbiâ aregât Yope kepian gâtŋe Yuda luâk Petoro olop togoyi arekŋe yekbiâ dâtŋe akto han undup agi.
47 Hain akbiâ Petoroŋe hin dâep, "Ulikŋân Anutuŋe Heakŋe huŋgunaŋdo nengât kaknenŋân giep. Akto hainâk uŋak kepia ambolupŋe yeŋgât kakyeŋân geâp, aregât niŋande tu puli yeŋgiwerengât makmâ hârewiap?"
48 hain dâm luâk âmbâle bikŋe tu puli yeŋgim Yesu kotŋe konŋet dâm makyeŋgimbo hain agi. Hain akmâ Petoro mem gangerâmbiâ âmâ yâk olowâk manbiâ hilâm amon siâ bo akto ariep.

11

Yerusalem kepian gâtŋe Yesugât kâmot Petoro olop magaŋgi goaŋgi agi.

1 Aposolo akto Yuda luâk âmbâle bikŋe Yudaia hânân manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali arekŋe Yuda luâk bo manmai are Anutugât den nâŋgâm lokoyi are yeŋgât pat nâŋgâyi.
2 Nâŋgâmbiâ Petoroŋe Yerusalem kepian purik katmâ arim âgâmbo Yuda luâkŋe Petoroŋe hain agepgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto hin magaŋi,
3 "Gâŋe âgâlân hâkyeŋe bo gâi yeŋgiyi are yeŋgât hutyeŋân arim bâtyeŋânba sot mem nien are nâŋgâenŋe bâliep."
4 Hain dâmbiâ aregât Petoroŋe wan me wan miawagep aregât keiŋânbak den pat makyeŋgiep.
5 Makyeŋgim hin dâep, "Nâŋe âgâlân Yope kepian manmâ Anutu magaŋmâ âmâ biwine purik kato humoŋe biwinân den kato hin egân. Mâron humo hainare himbimânba gem gem keinân giep.
6 Gembo âmâ are ekmâ heŋgemgoân. Katip are kâlegen soŋgo lâut toŋga keiŋe keiŋe Yuda nen bo nemaen hain arekŋeâk yiep.
7 Yendo ektere âmâ himbimânba den siâ hin dâmbo nâŋgân, "Petoro are gâim om ne." dâmbo nâŋe hin dân,
8 "Humo, nâ bo. Hainare kâmbokŋe bo neman."
9 Hain dâre himbimânba den lâuwâŋe hainâk dâm makniŋep, "Anutuŋe imâ neneŋe dâmap are amâ bâleŋe bo dâwen." hain dâm makniŋep.
10 Hain akto lâuwâŋe âlâwuŋe hainâk dâmbo himbimân âgâep.
11 Âgâmbo ainâk Kaisarea kepian gâtŋe luâk âlâwu akmâ Konelioŋe huŋgun yeŋgimbo togoyi.
12 Togom mem miawaknekbiâ Anutugât Heakŋande hin makniŋep, "Gâ yâk olop ari. Nâŋgâmâk bo akben." hain dâmbo arienŋe Yesugât kâmolân gâtŋe luâk nâmbulân konok ire olowâk ariyion. Arim tembe loko yeŋgât humoyeŋe siâgât emelan âgâenŋe den hin dâm maknengiep,
13 "Nâ emelan âgâre aŋelo siâŋe miawak niŋmâ hoŋ bawalupne huŋgun yeŋgire Yope kepian arim luâk siâ kotŋe Simoŋ Petoro are kewugum togowi.
14 Togombiâ den makto âmâ nâ akto nâŋgât ginbailupne âlepŋe akmâ manbaigât aŋeloŋe hain dâm makniŋep." dâep.
15 Konelioŋe hain dâmbo nâŋe den hâuŋe makyeŋgim kindere sop ainâk Anutugât Heakŋande kakyeŋân giep. Ulikŋân nengâlân Anutugât Heakŋande kaknenŋân giep hainâk

sop ain kakyeŋân giep.
16 Gembo ekmâ âmâ ulikŋân
Yesuŋe den maknengiep are nâŋgâm
heŋgemgoân, “Yohaneŋe tu puli
yeŋgiep gârâmâ nune Heakŋe are
huŋgunaŋdere kakyeŋân gewiap.”
Yesuŋe den hain dâep are nâŋgâm
heŋgemgoân.
17 Akto nenŋe biwinenŋe Yesu
humo Anutuŋe huŋgunaŋdo giep
aregâlân katmâ mandenŋe âmâ
Anutuŋe ikiŋe Heakŋe nengât
huŋgunaŋep hainâk yeŋgâlân huŋgunaŋep.
Aregât nâŋe Anutu hamianŋbiangât
dopŋe bo tatâp.”
18 Petoroŋe hain dâm makyeŋgimbo
nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe akto hin
dâyi, “Anutuŋe ulikŋân nengât bi-
winenŋe kârikŋe agep are goaŋnengiep.
Goaŋnengimbo biwinenŋe Yesugâlân
katenŋe hilip nenguwiapgât dop
bo agep. Dâ uŋak âmâ Anutuŋe
Yuda luâk bo manmai are oloŋ
yekto Yesugâlân biwiyeŋe kali aregât
bâleŋande hilip yeŋgu yeŋgugât dop
bo agep.” dâyi. Dâm nâŋgâm Anu-
tugât kotŋe mem agatmâ kambi-
amyeŋe âlepŋe agep.

Banabaŋe Antiokia kepian arim Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

19 Akto emelâk luâk kotŋe
Stepano kombiâ moep ainâk Yesugât
kâmotlupŋe bikŋe yeŋgum watyek-
biâ potalakmâ bikŋande Poinike
hânân ariyi. Akto bikŋande Antiokia
akto Kipiro ariyi. Arim manmâ
Yesugât den pat âlepŋe are Yuda luâk
makyeŋgiyi.
20 Hain akbiâ hutyeŋân gâtŋe
luâk bikŋe Kipiro kepian gâtŋe akto
Kirene hânân gâtŋe luâk arekŋe
Antiokia kepian arim Yesu Humogât
den âlepŋe are kepia ambolupŋe
Girik gâtŋe are makyeŋgiyi.
21 Makyeŋgimbiâ Anutuŋe meme
akyeŋgiep aregât luâk âmbâle
dondâŋe Yesugât kâmolân dewatiyi.
22 Hain akbiâ aregât den pat
arekŋe sambelem Yerusalem kepian
Yesugât kâmot mali are yeŋgâlân
arimbo nâŋgâm Banaba huŋgun aŋbiâ
Antiokia kepian ariep.
23 Arim Anutuŋe ukenŋe nâŋgâyeŋgim
damunyeŋe agep are ekmâ kam-
biamŋe âlepŋe agep. Akto luâk
âmbâleŋe biwiyeŋe Humogâlân
katmâ mali hainâk akŋet dâm aregât
den kârikŋe makyeŋgiep.
24 Banabaŋe biwiŋe Yesugâlânâk
katmâ mando aregât Anutugât
Heakŋande meme aganŋdo âlepŋeâk
malep. Akto den pat makyeŋgimbo
nâŋgâm luâk âmbâle dondâŋe
Yesugâlân biwiyeŋe katmâ mali.
25 Akto Banabaŋe Saulo ekberâm
Taso kepian ariep.
26 Arim mem miawakmâ kewugumbo
Antiokia kepian togoyiat. To-
gombela Yesugât kâmot olop mali.
Manmâ Yesugât den pat âlepŋe
are makyeŋgim manbela hombaŋ
konok bo agep. Akto Antiokia
kepian Yesugât kâmot are yekmâ okot
âlep akmâ kotyeŋe Kristogât kâmot
yeŋgonli.
27 Sop ain Anutugât den makmâ
miawagi areyeŋgât hutyeŋânba
bikŋande Yerusalem kepianba gem
Antiokia kepian ariyi.
28 Akto areyeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe
Agabo are Anutugât Heakŋande
hân ain mop humo miawakbiapgât
maganŋdo aregât den kârikŋe siâ
makyeŋgiep. Makyeŋgimbo luâk
kotdâ siâ kotŋe Klaudio Roma kepian
malep sop ain mop humo are mi-
awagep.
29 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kaliŋe
den are nâŋgâm puli me wan me
wan tatyeŋgiep are mendugum kat-
biâ galalupyeŋe Yuda hânân mali are
yeŋgâlân ariâk dâm kali.
30 Hain akmâ puli mem menduguyi
are Banaba akto Saulo yâk yetkim-
biâ mem arim Yesugât kâmot Yuda
hânân mali are yeŋgât galalupyeŋe
yeŋgiyiat.

12

Heroteŋe dâmbo Yakobo kombiâ mondo Petoro mem lope kâlegen katbiâ

talep.

1 Sop ain luâk kotdâ siâ kotŋe Herote yâkŋe, “Yesugât kâmotlupŋe yeŋguwe.” dâep. Dâmbo Herotegât kâmotlupŋande Yesugât kâmotlupŋe luâk âmbâle yeŋgum hâk hilâlâm yeŋgim mem kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali.

2 Hain akbiâ Yohanegât teuŋe Yakobo yâkgât dâmbo tâwâtŋe ewumbiâ moep.

3 Hain akto Yuda luâkŋe yâkgât ukenŋe akbiâ yekmâ tembe loko hin makyeŋgiep, “Petoro yâkâ hainâk agaŋŋet.” dâmbo mem kala busi emet kâlegen katbiâ talep. Akto sot bo kaulemap aregât sopŋe miawakto sumbe omberâmbiâ âmâ ainâk kala busi kâlegen katbiâ talep.

4 Katbiâ tato sumbe om nembiâ bo akto Heroteŋe Petoro den âiân katberâm aregât hoŋ bawalupŋe makyeŋgimbo lâuwâŋe mem kala busi kâlegen katbiâ tato tembe loko 16 tatmâ Petoro ariwop dâm damunŋe kârikŋe agi.

5 Ariwop dâm tembe loko humoyeŋande âi hârem yeŋgimbo kâmot imbât siâkâ lâmgombiâ lâmgombiâ akmini. Akto Yesugât kâmotlupŋande den are nâŋgâm Petorogât hilâm ârândâŋ Anutu ulilaŋi.

Aŋelo siâŋe Petoro mem oloŋdo lope kâlegenba gem ariep.

6 Akto Heroteŋe Petoro mem den âiân katberâm agep aregât sopŋe tâlâguep. Akto emet bo hauŋdo hândâkŋân tembe loko damun lâuwâŋe Petoro mem tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe hikom katbela hutyetŋân asiŋ yiep. Akto tembe loko bikŋande betgen kinmâ damungoyi.

7 Damungom kinbiâ Humogât aŋelo siâŋe yâkgâlân pagaleŋe olowâk miawakmâ kindo âmâ pagaleŋe arekŋe emet kâlegen pagalembo aŋeloŋe Petoro goaŋmâ hin dâep, “Agatmâ kin.” dâmbo tâk kârikŋe are hulaŋ akto Petoroŋe agalep.

8 Agato aŋeloŋe hin magaŋep, “Hâk pekeŋege lalakmâ kei pekeŋege mem lugu akmenâ nâ olop arire.” dâep. Hain dâmbo lauŋe lokoep.

9 Lauŋe lokom âmâ lope kâlegenba gem Petoroŋe han lâuwâ akmâ aŋeloŋe wan agep are giwelân ekmâ bunŋe bo dâm nâŋgâep.

10 Hain nâŋgâm kindo betgen tembe loko kili are ewangi yekmâ arewa arim tembe loko kili arekâ hainâk ewangi yekmâ arim haot bâiŋângen arim hâŋgi kârikŋe pali ain arimbela ikiŋak lewulakto arewa gem ariyiat. Akto gem dâwân aŋelo are ainâk heambugep.

11 Heambukto Petoro ainâk biwiŋe hulaŋ akto hin dâep, “Hinŋeâk âmâ bunŋe nâŋgâm heŋgemgoân. Humoŋe aŋelo huŋgunaŋdo gem Herotegât tâk kârikŋânba akto Yuda luâk bikŋe yeŋgâlânba mem oloŋnektâp.” dâep.

12 Hain dâm arim Yohane kotŋe siâ Mareko memeŋe kotŋe Maria yâkgât emelan ariep. Arimbo âmâ luâk âmbâle dondâ mendugum tatmâ Anutu ulilaŋmâ tali emet ain âgâep.

13 Ulilaŋmâ tatbiâ Petoroŋe âgâm emet dawalauŋân kinmâ, “Woa” dâep. Hain dâmbo hoŋ bawa âmbâle siâ kotŋe Rode togom hâŋgiân talep.

14 Ain tatmâ nâŋgâm hin dâep, “Mâ, Petorogât den hin.” dâm mârum biwiŋe heroŋe akmâ hâŋgi bo mem katmâ âmâ emet kâlegen âgâm hin makyeŋgiep, “Petoro ina togo hâŋgiân kindâp.” dâep.

15 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâm, “Biwige gulip aktâp.” dâyi. Hain dâm magaŋbiâ kârikŋe akmâ dâep, “Bo. Bundâk togo yu hâŋgiân kindâp.” dâep. Hain dâmbo hin dâyi, “Otneŋande mon togo kindâp?” dâyi.

16 Hain dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ Petoroŋe hainâk kârikŋeâk, “Woe” dâmbo hâŋgi mem katmâ Petoro ekmâ sân sân membiâ dâtŋe agep.

17 Dâtŋe akto bâtŋande koratyeŋgum, “Den yoŋâk” dâmbo den yoŋâk tatbiâ Humoŋe kala busi emet kâlegenba mem hulaŋep aregât den pat makyeŋgiep. Hain makyeŋgimbo nâŋgâm heroŋe akbiâ hin dâm

makyeŋgiep, “Den pat ire Yakobo akto galalupŋe makyeŋgiŋet.” dâm hepun yekmâ gem siângen ariep.

Heroteŋe bâleŋe akmâ aregât hâuŋe miep.

18 Emet hauŋdo tembe loko arekŋe Petoro undâgâtmâ gain gain aktâp dâm han lâuwâ agi.
19 Hain akbiâ Heroteŋe hâwât yekmâ, “Mem miawakŋet.” dâm makyeŋgimbo undâgâtmâ arim tembe loko bikŋande Petorogât makyeŋgimbiâ pâpkom kinbiâ aregât tembe loko moŋetgât dâep. Akto Herote Yuda hân hepunmâ Kaisarea kepian ge malep.
20 Akto sop ain Heroteŋe Tiro akto Sidoŋ kepia ambolupŋe are gasa akyeŋgiep. Gasa akyeŋgimbo aregât kepia ambolupŋande mendugum den are makmâ heŋgemgowerâm akmâ luâk kotdâ siâ kotŋe Bilasto Herotegât hoŋ bawalupŋe yeŋgât humoyeŋe malep yâkgât dâmbiâ tân yeŋguep. Tân yeŋgumbo benŋe wan me wangât maganŋgi goanŋgi akmâ Herotegât hân arewa sot meyigât gala aganŋberâm Heroteŋe den are purik katyeŋgiwiapgât den kalep,
21 are tâlâgumbo aregât luâk kotdâgât sâŋgum mendo âgâmbo dewun yeŋân kinmâ luâk kotdâ yeŋgât tatalân tatmâ den makyeŋgiep.
22 Makyeŋgimbo luâk hârokŋe den humo akmâ hin magi, “Den ire luâk denŋe bo. Den ire âmâ Anutugât denŋe hinare.” dâyi.
23 Hain dâmbiâ Heroteŋe den are nâŋgâm Anutugât nâŋgâmbo giep aregât Anutuŋe aŋelo siâ huŋgunaŋdo gem kondo nane bâleŋande tepŋe igim hârembo moep.
24 Gârâmâ luâk âmbâle dondâŋe Anutugât den nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali.
25 Akto Banaba akto Saulo yâk âi yetkiyi are mem metem Yerusalem kepia hepunmâ Antiokia kepian purik katmâ ariwerâm Yohane kotŋe siâ Mareko kewugumbela olowâk ariyi.

13

Banaba akto Saulo âigât ariyiat.

1 Yesugât kâmotlupŋe Antiokia kepian gâtŋe Anutugât den makmâ miawagi akto den makyeŋgimini are yeŋgât kotyeŋe hin. Banaba akto hâk heleŋ siâ kotŋe Simeoŋ akto Lukio Kirene hânân gâtŋe akto Manaeŋ are luâk kotdâ Herote olop nanaŋânbak manmâ gala konok akmâ maliat. Akto siâ kotŋe Saulo.
2 Yâkŋe Anutu maganŋberâm aregât sot bâlâk manmâ âmâ hilâm siân tatbiâ âmâ Anutugât Heakŋande den hin makyeŋgiep, “Banaba akto Saulo âi dâm hârem yetkiân are membiandatgât katyelekbi.”
3 Hain dâmbo aregât den lokom Anutu ulilaŋmâ sot bâlâk manmâ âmâ kautyetŋân mem âiân ariet dâm huŋgun yetkimbiâ Yohane kotŋe siâ Mareko are kewugumbela olop ariyiat.

Elimagât keiŋe.

4 Arimbiâ Anutugât Heakŋande huŋgun yeŋgimbo Seleukia kepian ariyi. Ain arimbiâ waŋga siâŋe meyekmâ Kipiro hân haru tânâmŋân talep ain ariep.
5 Ain arim katyekto waŋganba sopanmâ gem Salami kepian ain ariyi. Ain arim Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiyiat. Makyeŋgimbela Yohane kotŋe siâ Mareko arekŋe tânyetkuep.
6 Arewa hân biken ariwerâm akmâ kepia kotŋe Papo ain tali. Ain tatmâ Yuda yeŋgât luâk kâmbokŋe siâ kotŋe Barayesu akto kotŋe siâ Elima are egiat. Yâkŋe âmâ galalupŋe heyeŋgim hin dâep, “Nâ Anutugât den bunŋe makyeŋgiman. Akto nâ Anutugât hoŋ bawa mandân.” dâep.
7 Hain dâm âmâ kiap siâ Seregio kotŋe siâ Paulosi yâkgât gala malep. Seregio yâk âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe olop malep. Akto Anutugât den are nâŋgâwerâm akmâ Banaba akto Saulo mem oloŋyelegep.

8 Mem oloŋyelekto ainâk luâk kâmbokŋe Elima arekŋe, “Galane Seregioŋe biwiŋe Yesugâlân katbop.” dâm denyetŋe kakŋân makmâ koyetkiep.
9 Den koyetkimbo aregât Saulo kotŋe siâ Paulo yâkŋe Anutugât Heakŋande meme aganepgât owâiŋeâk Elima tâŋâk ekmâ kinmâ hin maganep,
10 “Gâ Hianŋgi amboŋe yâkgât nanŋe aregât luâk agak meme bâleŋe mem manmai yâk yeŋgât gala aktât. Akto wan me wan âlepŋe aregât gasa aktât. Akto hianŋgi luâk manmat. Aregât Humogât den bunŋe are bo nâŋgâŋet dâm aregât heyeŋgimat. Gâ biwige bâleŋe.
11 Aregât hâuŋe Humoŋe giŋberâpgât dewunge hândâk akto yânâk man.” dâep. Hain dâmbo ainâk dewunge hândâk akto luâkŋe bâtnân menekbiâ ariwerâm luâk yeŋgât undâgâtmâ gem ariep.
12 Gem arimbo Seregioŋe are ekto dâtŋe akto Anutugât den are nâŋgâmbo âlepŋe akto biwiŋe Yesugâlân katmâ den lokom malep.

Pauloŋe Antiokia kepia Pisidia hân tânâmŋân talep ain arim Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

13 Paulo galalogâtŋe olowâk Papo kepia are hepunmâ waŋgan âgâmbiâ meyekmâ arim Pampilia hân are ginŋân Perege kepia haru ginŋân talep ain arim katyegep. Katyekto arewa Yohane kotŋe siâ Mareko yâk hepunyelekmâ Yerusalem kepian purik katmâ ariep.
14 Arimbo yâk yetŋeâk âmâ Perege kepia are hepunmâ arim Pisidia hân tânâmŋân Antiokia kepia ain ariyiat. Ain arim Sarereân Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm mendugum taliân ain âgâmbela olop tali.
15 Akto yâk yeŋgât damun siâŋe agatmâ Mosegât den kârikŋe are akto Anutuŋe makto kulemgoyi are oyaŋdo nâŋgâmbiâ âmâ damunŋande Paulo akto Banaba hin dâm makyetkiep, “Galalogâtne, luâk âmbâle nen biwinenŋe mem kârikŋe ketuguâkgât den siâ âlepŋe maknengimbela nâŋgâweren me bo?” dâep.
16 Hain dâmbo Pauloŋe agatmâ bâtŋande koratyeŋgum hin makyeŋgiep, “Israe luâk galalupnetŋe akto Israe luâk bo yeŋgâlân gâtŋe biwiyeŋe Anutugât hamewakmâ mandâi. Akto ye hârok makyeŋgire nâŋgâŋet.
17 Israe luâk nengât Anutu yâkŋe bâgilupnenŋe mem katyekto Aigita hânân manbiâ âmâ tânyeŋgumbo miawakmâ dondâ agi. Akto Anutugât kârikŋân kinbiâ ainba kewuguyekmâ togoyi.
18 Togom hân kamitŋân katyekto manbiâ gala akyeŋgimbo manbiâ âmâ hombaŋ 40 agep.
19 Akto Kanaŋ hânân luâk kâmot 7 are Anutuŋe hilipyeŋgumbo bâgilupnenŋande hân are mem amboŋe akmâ manmâ gayi.
20 Manmâ gambiâ gambiâ hombaŋ 450 bo agep. Akto sop ain damunlupyeŋe katyekto siâkâ sopŋân sopŋân damunyeŋe agi. Damunyeŋe akmâ gambiâ Propete luâk siâ kotŋe Samue are miawagep.
21 Miawakto âmâ luâk humogât dâmbiâ Anutuŋe Bensamiŋgât kâmolân gâtŋe kotŋe Saulo miep. Saulo amâ Kisigât nanŋe yâkŋe damunyeŋe akto hombaŋ 40 bo agep.
22 Bo akto are watmâ yâkgât gewâkŋân Dawidi are katmâ Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe Yesegât nanŋe Dawidi yâkgât nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Wan me wangât dâre are lokom manbiap.” dâep. Hain dâm damunyeŋe ak dâm kalep.
23 Aregât bunŋe Dawidigât kâmolân gâtŋe Yesu Israe luâk nengâlân miawagep. Nengâlân miawakmâ damun nenŋe agâk dâm yâkgât pat maknengiep are bunŋe agâk dâm
24 Anutuŋe Yohane soŋ huŋgun aŋdo miawagep. Miawakmâ Israe luâk hârok hanyeŋe purik kato Anutugâlân ariŋet dâm tu puli yeŋgiwerâm den kârikŋe makyeŋgiep.

25 Akto Yohane âi miep are bo akberâm akto âmâ luâk hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋgât niŋe dâmai? Togom damun nenŋe akbiap are nâ hinare bo. Ikiŋak hâmbâi togowiap. Yâkgât ito golianŋdere bo ârândâŋ akbiap.” dâep.

26 Galalupne Abrahamgât kâmot ye akto Yuda gâtŋe bo manmai yeŋgâlân gâtŋe Anutugât hamewakmâ manmai, ye makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe nen hememgât dop akmâ hilip aguwâengât nenekmâ Yesu huŋgun aŋdo giep.

27 Yerusalem kepia ambolupŋe akto damunlupyenande Yesugât keiŋe akto propeteŋe kulemgoyi aregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgom bugâ neâk dâm aregât makmâ hâreaŋi. Makmâ hâreaŋbiâ mondo ainâk Propete luâk are yeŋgât den kârikŋe are Sarere ârândâŋ oyaŋmâ manmaen are bunŋe agep.

28 Akto Yesuŋe dosa siâ bo agepgât yâkgât dosaŋaet undâgâtbiâ bo akto hanâk kârikŋe akmâ kautyeŋe orem lâwinân moâk dâm Pilato magaŋmâ hâwâtbiâ denyeŋe nâŋgâmbo kombiâ moep.

29 Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiapgât den kulemgoyi are amâ miawakto lâwinân kombiâ mondo lokom arim sumân katbiâ yiep.

30 Yendo arewa Anutuŋe momoŋânba mem agalep.

31 Mem agato emelâk Galilaia hân hepunmâ Yerusalem kepian olowâk ariyi yâk yeŋgâlân hilâmŋe hilâmŋe miawak yeŋgimbo den magaŋgi goaŋgi agi.

32 Miawak yeŋgimbo âmâ Anutuŋe bâgilupnenŋe yeŋgât makmâ hâriep are bunŋe agâk dâm Yesu goaŋdo momoŋânba agalep, aregât pat âlepŋe dâm makyeŋgimaen.

33 Akto Yuda yeŋgât kep keŋgu lâuwâŋe agi aregât den kulemgoyi are tatâp.

Anutuŋe nanŋaet hin dâep, “Gâmâ nâŋgât nanne gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân.”

34 Akto Yesuŋe momoŋânba agalep are âmâ hâmbâi lâuwâŋe bo mombiap, aregât Anutuŋe nanŋaet den hin dâep,

“Ulikŋân nâŋe Dawidi aganân aregât nâŋgâm heroŋe akmâ agak meme ârândâŋ agep. Akto hainâk gâŋgât dâm akginbian.”

35 Akto Yuda yeŋgât kep keŋgu siâ Dawidiŋe hin kulemgoep are tatâp,

“Anutu humo gâŋe hoŋ bawage âlepŋe nâ hepun nekmenâ mom âmâ bo hambuwian.” dâep.

36 Dawidiŋe den kulemgoep amâ ikiŋaet bo kulemgoep are nâŋgâmaen are Anutuŋe âi makmâ hârem waŋep. Are luâklupŋe yeŋgâlân âi mem metem âmâ moep. Mondo bâgilupŋaet sumân hangombiâ hambuep.

37 Akto Anutuŋe Yesu mem agalep are âmâ bo hambuep.

38 Galalupne nâŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Dosa bâleŋe hepun yeŋgiwiap aregât âmâ Yesu miawagepgât denŋe dâm makyeŋgiwerâm aktân.

39 Mosegât den kârikŋe arekŋe dosanenŋe hepun nengiâk dâm aregât ewum hâumgoyi. Yeŋe Yesugâlân biwiyeŋe katbiâ yâkŋe âmâ âlepŋe dosayeŋe hepunbiap.

40-41 Akto ulikŋân Propete siâŋe den siâ kulemgoep are tatâp. Anutuŋe den hin dâep,

“Wangât den hâkâŋ akmâ mandâi? Yeŋe ire nâŋgâmbiâ dâtŋe akto ain mombai. Haingât yeŋgâlân wan me wan irakŋe siâ uŋak ketuguwerân aregât pat makyeŋgimbiâ yeŋe hianŋgiâi dâmbiâ biwiyeŋe kârikŋe akbiap.” Anutuŋe hain dâep.

Ye aregât dopŋe akbâigât den are heŋgemgom nâŋgâwi.” Paulonŋe hain dâm makyeŋgiep.

42 Hain dâm dewunyeŋânba gembo Banaba olop sopanberâm akbela ain kili arekŋe togom hin makyetkiyi, “Sarere siân iren âgâenŋe purik katmâ iregâlâk togom maknengimbela nâŋgâm heŋgemgowaen.” dâyi.

43 Hain dâm gembiâ kâmot kili are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe akto Yuda luâk bikŋe akto Yuda luâk bo manmai arekŋe Yuda yeŋgâlân dewatiyi yâkŋe âmâ Paulo akto Banaba hamiyetŋân arim mem watyelekbiâ hin dâm makyeŋgiyiat, “Anutuŋe ikiŋe hanŋaet akmâ yeŋgât okotŋe nâŋgâep aregât pat hâkâŋe bo akŋet. Biwiyeŋe yâkgâlânâk katŋet.” dâm makyeŋgiyiat.

44 Akto Sarere siân Anutugât den nâŋgâwerâm ukenŋe agi arekŋe hamepŋe olowâk togoyi.

45 Togombiâ Yuda luâkŋe yekmâ hin dâyi, “Hepun nenekbiâ kotnenŋe gewop.” dâm nâŋgâm aregât Paulogât denŋe are hâkâŋ akmâ yâkgât den are mem geyi.

46 Hain akbiâ aregât Paulo akto Banaba yâkŋe kârikŋe akmâ hin dâm makyeŋgiyiat, “Yuda luâk ye makyeŋgietŋe nâŋgâŋet. Anutugât den yeŋgâlân soŋ togoâk Anutuŋe hain dâm kalep. Den aregât hâkâŋ akmâ manman kârikŋaet den pat are hâkâŋ akberâm borâi aregât ye hepun yekmâ Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân ariweret.

47 Haingât Anutuŋe hin dâep,

> “Nâŋe gâ pagaleŋe aregât dop hainare kat gektere Yuda luâk bo manmai yeŋgâlân arim nâŋgât den makmâ miawakyeŋgiwen. Akto luâk âmbâle hârokŋe biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ meyekbiangât kat gektere hân bâiŋângen arim makben.” dâep.

Anutuŋe hain dâmbo propete siâŋe kulemgombo oyaŋmâ den ire netgât kulemgoep dâetŋe huŋgun netkimbo ariweret.” dâyiat.

48 Hain dâmbela Yuda luâk âmbâle bo manmai den are nâŋgâm hin dâyi, “Amâ Humogât den.” dâmbiâ aregât biwiyeŋe heroŋe agep. Akto Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ luâk âmbâle tân yeŋgumbo biwiyeŋe Yesugâlân kali.

49 Akto Humogât den are makmâ magaŋgi goaŋgi akbiâ den arekŋe sambelem arimbo luâk âmbâle ain mali are hârokŋe nâŋgâyi.

Paulo akto Banaba watyelekbiâ ariyiat.

50 Haingât Yuda luâk arekŋe âmâ kepia aregât luâk humo akto âmbâle humo Anutugât den lokonerâm Yuda yeŋgât kâmolân dewatim mali, are hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto Paulo akto Banaba hanâk gasa akyetkiyi. Hain akmâ watyelekbiâ ariyiat.

51 Ariwerâm kinmâ Yuda luâk dewunyeŋân yeŋaet agak meme bâleŋe are dop kom keiyetŋân gagap talep are paŋ paŋgom panmâ hepun-yekmâ gem Ikonioŋ kepian ariyiat.

52 Arimbela Antiokia kepia ambolupŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe heroŋe akbiâ Anutugât Heakŋande dondâ tânyeŋguep.

14

Paulo akto Banaba yâkŋe Ikonioŋ kepian arim Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.

1 Akto hainâk Ikonioŋ kepian arim âmâ Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgimbela nâŋgâyi. Nâŋgâm Yuda luâk âmbâle akto Yuda luâk âmbâle bo manmai dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali.

2 Akto Yuda luâk bikŋande Yesugât den are hâkâŋ akmâ mem ge katberâm agi arekŋe Yuda bo manmaiân gâtŋe areyeŋgât hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto aregât Paulo akto Banaba gasa akyetkiyi.

3 Gasa akyetkimbiâ kepia ainâk manmâ Humogât den are makyeŋgim manbela sop kâlep agep. Akto Anutuŋe luâk âmbâle gala akyeŋgim damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgimbela are bunŋe agâk dâm Anutuŋe meme akyetkimbo kulem keiŋe keiŋe mem hamep bâlâk maliat.

4 Hain akbela yelekmâ Yuda bo manmaiân gâtŋande potalakmâ bikŋande yâk yetgâlân dewatiyi.

Akto bikŋande Yuda luâk yeŋgâlân dewatiyi.
5 Hain akbiâ hamiŋângen kepia ambolupŋe akto Yuda luâk bikŋande damunyeŋe olowâk agatmâ Paulo akto Banaba bâleŋe akyeŋgim kâtŋe yetkuwerâm agi.
6 Aregât kepia are hepunmâ Likionia hân ain Listera akto Derebe kepia lâuwâ are talialân ain arim ândeaŋmâ âi mem maliat.
7 Kepia ain arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim maliat.

Listera kepia ambolupŋande Paulo akto Banaba yelekmâ hewukŋe luâk togoat dâyi.

8 Akto Listera kepian luâk siâ malep aregât keiŋe bâliep. Are memeŋaet tepŋânbak hainâk miawakmâ yân tatmâ gaep.
9 Hain tatmâ gaminep are Pauloŋe ekmâ Yesugât dâmbo nâŋgâm tato âmâ Pauloŋe luâk aregât biwiŋaet keiŋe ekmâ nâŋgâep. Ekmâ hin nâŋgâep, “Luâk irekŋe biwiŋe Yesugâlân katâpgât Anutuŋe heŋgemgowerâp.” dâep.
10 Hain dâm konmâ hin dâm maganep, “Agatmâ kin.” dâmbo ainâk luâk arekŋe agatmâ sopanmâ bam gulep.
11 Hain akto luâk kâmot humo kili arekŋe Pauloŋe kulem ketuguep are ekmâ yeŋe denyeŋân hin dâyi, “Hat sinduk siâŋe luâk akmâ hutnenŋân miawakmâ mandat.” hain dâyi.
12 Dâ Banabagât âmâ, “Hat sinduk humoyeŋe siâ kotŋe Dia aregât nambeŋe.” konmâ dâyi. Dâ Pauloŋe âmâ den makmâ malepgât, “Hat sinduk siâ kotŋe Hemesi are âmâ Paulogât nambeŋe yâkŋe den maknengiminep.” dâm âmâ Hemesi konmâ dâyi.
13 Paulo akto Banaba yâkŋe âi are mem manbela yelekmâ aregât hat sinduk kotŋe Dia yâkgât luâk kâmbokŋe siâŋe ikiŋe sumbe emetŋe kepia ginŋângen talep ain makto buluŋe pitim bulimakao hikom oloŋmâ arim opmân kâmbokŋe siân kepia ginŋân talep ain arim Paulo akto Banaba yetgât sumbe omberâm ariyi.
14 Arimbiâ Paulo akto Banaba yâkŋe den are nâŋgâmbela bo ârândâŋ akto aregât pârigim arim hutyeŋân kinmâ bâleŋe akberâm agi aregât makyeŋgim hepunŋet dâm sâŋgum yetŋe mem duwalagiat.
15 Mem duwalakmâ kamboŋmâ hin dâyiat, “Wei luâkma, wangât ire akberâm aktâi? Net gai luâk, yeŋgât dop aregât net amâ hat sinduk bo. Net luâk bunŋe gârâmâ netgât sumbe bo oŋet. Yeŋe âmâ hat sinduk wan me wan membiâ bunŋe bo miawakmap aregât hepunmâ biwiyeŋe Anutugâlân katŋet dâm den pat âlepŋe are makyeŋgiwerâm togoyiot. Amâ Anutu Humoŋe hân haru himbim akto aregât kâlegen wan me wan hârok kalep yâkgât akmâ togoyiot.
16 Akto ulikŋân bâgilupnenŋe yâk yeŋgât agak meme nâŋgâm miawakbiâ hanâk dâm denân bo katyegep.
17 Akto hain dâm bo hepun yegep. Anutuŋe nâŋgât keine nâŋgâŋet dâm gala akyeŋgim makto tânâk gembo âi kalam yeŋân unsambe miawakmâ yendo nem heroŋe akmâ mali.” dâyiat.
18 Den hain dâm makyeŋgim, “Netgât sumbe are bo oŋet.” dâm luâk âmbâle are mulunyekmâ âi humo meyiat.

Paulo kâtŋe koyi.

19 Akto sop ain Yuda luâk bikŋande Antiokia akto Ikonioŋ kepianba togom kepia ambolupŋe hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto Paulo mem kâtŋe kom âmâ, “O kondenŋe mondâp.” dâm kepia ginŋângen mem oloŋmâ gem panbiâ yiep.
20 Ain yendo Yesugât kâmotŋe gem ândeaŋmâ kinbiâ agatmâ kepian âgâep. Âgâm yem kindo emet hauŋdo Banaba olowâk kepia are hepunmâ Derebe kepian ariyiat.
21 Arim âmâ Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgimbela luâk dondâŋe den

are nâŋgâmbiâ bunŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali. Akto dâp areâk purik katmâ arim Listera Ikonioŋ akto Antiokia kepian togoyiat.
22 Kepia ârândâŋ togom biwiyeŋe Yesugâlânâk kaligât mem kârikŋe ketugu yekmâ hin dâm makyeŋgiyiat, “Nen bugâ akto hâk hilâlâm kakŋân manmâ Anutugât manman kârikŋân ariwaengât dopŋe tatâp.” dâyiat.
23 Akto biwiyeŋe Yesugât kali kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgât damun katyekmâ ainâk manmâ den kârikŋe are makmâ makyeŋgim Anutu maganberâm aregât sot bâlâk manmâ Anutu ulilaŋiat. Akto damunlupyeŋande emelâk biwiyeŋe Humogâlân kaligât Humoŋe meme akyeŋgim damunyeŋe agâkgât ulilaŋiat.
24 Akto Pisidia hân are ewangim biken arim Pampilia hânân ariyiat.
25 Arim Perege kepian âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgim kepia are hepunmâ gem Atalia kepian ariyiat.
26 Arewa arimbela waŋgaŋe meyelekmâ arim Antiokia kepian arim ain katyelegep. Antiokia ain âmâ ulikŋân âi keiŋe katbela Yesugât kâmot arekŋe Humoŋe tânyetkuâkgât ulilaŋmâ huŋgunyetkimbiâ keiŋe katmâ mem ariyiat ain purik katmâ âi bo aktâp dâm togoyiat.
27 Ain togom kâmot are mendugu yegiat. Mendugu yekmâ Anutuŋe Yuda luâk âmbâle bo areyeŋgât biwiyeŋe mem owâimbo biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât keiŋe makyeŋgiyiat.
28 Akto Yesugât kâmot olop sop kâlep mali.

15

Paulo akto Banaba Yerusalem kepian ariyiat.

1 Luâk bikŋande Yudaia hânângenba togom Yesugât kâmot Antiokia kepian mali yeŋgâlân arim hin dâm makyeŋgiyi, “Moseŋe den kârikŋe hin kulemgoep are tatâp, “Ye âmâ hâkyeŋe gâiwai.” Dâ den are bo lokom manbiâ âmâ aregât Anutuŋe bo meyekbiap.” dâyi.
2 Hain dâmbiâ Paulo akto Banaba yâkŋe den are koyeŋgim mem ge katyeŋgiwerâm akbela âmâ papalakmâ den humo agi. Hain akbiâ humomolupyeŋande den aregât hin dâm makyetkiyi, “Paulo akto Banaba yetŋe irewa Yesugât kâmot luâk bikŋe olop arim Aposolo akto Yesugât kâmotŋe kâmotŋe Yerusalem kepian mandâi are yeŋgâlân arim damunlupyeŋe olop den iregât keiŋaet makyeŋgiwai.” dâyi.
3 Hain dâm huŋgun yeŋgimbiâ Paulo akto luâk bikŋe olop ariyi. Arim Poinike akto Samaria hân are ewangim arim Yesugât kâmot siâ mali are hin dâm makyeŋgiyi, “Yuda bo manmaiân gâtŋe kugâkŋe biwiyeŋe Anutugât kali.” hain dâm makyeŋgimbiâ yâkŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe heroŋe humo agep.
4 Akto Yerusalem kepian arimbiâ Yesugât kâmot akto Aposolo akto yâk yeŋgât humomolupyeŋe yâk olop egakmâ heroŋe agi. Heroŋe akbiâ Anutuŋe meme akyeŋgimbo âmâ Yesugât keiŋe makyeŋgiwerâm hamep bâlâk kinmâ makyeŋgimbiâ âmâ bunŋe agep, aregât den pat are makyeŋgiyi.
5 Makyeŋgimbiâ Parisaio luâk yâkŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋande den siâ hin dâyi, “Moseŋe hin dâep, “Hâkyeŋe gâiyeŋgim Anutugât pat kat yekŋet.” dâep, den are lokom kinmâ hâkyeŋe gâiyeŋginet dâm makten. Hain maktenŋe Yuda luâk bo manmai are âmâ Mosegât den are watbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâyi.
6 Hain dâmbiâ aregât Aposolo akto damunlupyeŋe yâkŋe yeŋeâk ire nâŋgâm heŋgemgone dâm menduguyi.
7 Mendugum den are makyeŋgiwerâm akmâ manbiâ den bambo guto akmâ âmâ Petoroŋe agatmâ kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupŋe emelâk Anutuŋe mem kepilâ nenekmâ âi makmâ hârem niŋep. Akto Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim

Yesugât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katbai aregât âi Anutuŋe makmâ hârem niŋep are nâŋgâi.
8 Akto Anutuŋe luâk nen hârok biwinennŋân ekmap arekŋe ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo Yuda luâk nengâlân giep. Hainâk Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân giep aregât Anutuŋe gala akyeŋgimbo ârândâŋ aktâp.
9 Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ ârândâŋ akto nen aknengiep dop hainâk yâk akyeŋgim biwiyeŋe pulimbo salek salek agep.
10 Yeŋe are nâŋgâm Anutugât dop are ewangim kinmâ wan me wan umatŋe are hakulupnennŋande akto nenŋe hainâk lokowerâm ewum hâumgom gain gain akmâ malion. Aregât dop hainâk Yuda luâk bo arekŋe biwiyeŋe Yesugât katmâ mandâi are yeŋgât kautyeŋân umatŋe siâ bo katberâm akten.
11 Nenŋe hin nâŋgâen. Yesu Humoŋe Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe ikiŋe hannŋaet akmâ okot nâŋgâ yeŋgim oloŋyekto dosayeŋaet hâuŋe ârândâŋ agep. Aregât dop akmâ nen hainâk oloŋnenekto dosanennŋaet hâuŋe ârândâŋ akbiap. Nenŋe hain nâŋgâm biwinenŋe aregâlâk katmaen.” dâep.
12 Hain dâmbo nâŋgâmâk tali. Tatbiâ Paulo akto Banaba Anutuŋe meme akyetkimbo Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim kulem keiŋe keiŋe meyiat aregât den pat makyeŋgiyiat. Makyeŋgimbela hâligâk nâŋgâm tali.

Yakoboŋe kâmolân kinmâ den makyeŋgiep.

13 Makmâ metembela nâŋgâm tatbiâ Yakoboŋe agatmâ kinmâ den hin makyeŋgiep, “Galalupne, makyeŋgire nâŋgâet.
14 Anutuŋe ulikŋân Yuda luâk bo are damunyeŋe akberâm aregât nâŋgât kotne mem agatŋet dâm Yuda luâk bo manmai are bikŋe oloŋyekto biwiyeŋe ikiŋaelân kali, den pat are Petoroŋe dâmbo nâŋgâen.
15 Akto ulikŋân Anutuŋe makto propete luâkŋe kulemgoyi arekŋe âmâ den pat are olop dopŋe konok aktâp are hin tatâp,

“Humoŋe keiŋânbak hin dâmbo miawagep,
16 “Nâŋe hâmbâi purik katbianân Dawidigât kâmotŋe awam akmâ arimbiâ kepia kawum akbiap are heŋgemgowian dâre purik katmâ togom kinbiâ kepia kautŋe miawakbiap.
17 Akto aregât luâk kâmot bikŋe bo nâŋgâ niŋmai are mem potatyekmâ oloŋyektere nâŋgâlân togom kinbai.” Anutuŋe hain dâep.
18 Akto den ire uŋagâk bo miawaktâp. Keiŋânbak Anutuŋe hain dâm makmâ gambo bunŋe akto miawaktâp.” den hain tatâp.
19-21 Aregât biwinande nen hin akbaengât nâŋgân. Bâgilupnenŋande keiŋe katmâ manmâ gayi amâ kepia ârândâŋ Mosegât den kârikŋe ire akmâ manmâ gayi. Akto uŋak ire Sarere ârândâŋ den emetŋe ârândâŋ âgâm den are oyaŋmâ nâŋgâm manmaen. Akto Yuda luâk bo manmai arekŋe hainâk âgâm are oyaŋmâ nâŋgâm manmai. Aregât Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân den kârikŋaet âi humo bo yeŋgiweren. Akto bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât den lokowerâm akbiâ kulem esenŋe bo katyeŋgim hainâk makmâ hâreyeŋgiwaen. Lâpio yeŋgât sumbe ombiâ ain gâtŋe sot bo nembi. Akto soŋgo mem hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembi. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Hainâk makmâ hâreyeŋgim kulem esenŋe kulemgom yeŋgiwaen.” dâep.

Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are yeŋgât kulem esenŋe kulemgom katyeŋgiyi.

22 Hain dâmbo Aposolo akto tiksalupyeŋande luâk kâmot humo menduguyekmâ, “Luâk nengâlân

gâtŋe lâuwâ meyelekbaen." dâm makyeŋgimbiâ Yesugât kâmot biknande nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep. Akto luâk siâ kotŋe Yudasi kotŋe siâ Basaba akto luâk siâ aregât kotŋe Sila are meyelekmâ okot âlep nâŋgâ yetkiyi. Luâk lâuwâ arekŋe Paulo akto Banaba olop Antiokia kepian ariŋet dâm kulem esenŋe kulemgowerâm agi.

23 Akto kulem esenŋe siâ are hin dâm kulemgom yetkiyi, "O galalupnenŋe, Aposolo akto Yesugât kâmotlupŋe yâk yeŋgât tiksalupyenande Antiokia, Siria akto Kilikia Yuda bo manmai yeŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi aregât okot âlep akmâ kulem esenŋe ire kulemgom katyeŋgien.

24 Nenŋe bo nâŋgâenŋe aregât nengâlânba biknande yeŋgâlân togom den makyeŋgimbiâ nâŋgâm hanyeŋe lâuwâ agep. Are âmâ luâk are yeŋe hanyeŋân agi. Nenŋe bo huŋgun yeŋgiyion.

25 Aregât âmâ nenŋe hannenŋe konok akmâ mendugum kinmâ galalogâtnenŋe Banaba akto Paulo yâk olop ariet dâm huŋgun yetkien.

26 Paulo akto Banaba yâkŋe Yesu Humo Anutuŋe huŋgun aŋdo giep yâkgât hoŋ bawa manmâ hâk hilâlâm kaknân arimbela yetkumbiâ bâsok moyiat.

27 Akto luâk meyelekten ire yetgât kotyetŋe âmâ Yudasi akto Sila yâk olop togowerâm aregât yâkŋe kulem esenŋe ire keiŋe makmâ miawakbela nâŋgâwai.

28 Akto Anutugât Heaknaet nâŋgâ nâŋgâŋe akto nengât nâŋgâ nâŋgânenŋe dop konogâk yendâp aregât umatŋe siâ me siâ aregât bo maktenŋe miawakbiap. Hin akbiâ ârândâŋ akbiâp.

29 Lâpio yeŋgât sumbe omberâm sot wan katbiâ are bo nembi. Akto soŋgo hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembi. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Are bo akmâ âlepŋeâk manbiâ âmâ ârândâŋ akbiâp. Âlepŋeâk manbi. Den pat areâk." Hain dâm kulemgom yeŋgim Antiokia kepian hekat yeŋginet dâm huŋgun yeŋgimbiâ ariyi.

Yudasi akto Sila purik katmâ togoyiat.

30 Ainba huŋgun yeŋgimbiâ kulem esenŋe are mem ariyi. Arim Antiokia kepian arim Yesugât kâmot mendugu yekmâ kulem esenŋe are yeŋgiyi.

31 Yeŋgimbiâ biwiyeŋe agalâk dâm den kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâm heroŋe agi.

32 Yudasi akto Sila yâkŋe Anutugât keiŋe makmâ miawakminiat arekŋe biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâk dâm den kârikŋe makyeŋgimbela biwiyeŋe heroŋe akmâ owâimbo yâk olop sop kâlep mali.

33 Akto Yerusalem kepia arewa huŋgun yetkim yâk yeŋgâlân purik katmâ ariet dâm okot âlep kaknân kinmâ huŋgun yetkiyi.

34 Huŋgun yetkimbiâ arim Silaŋe âmâ lâuwâŋe bo manberân dâm Antiokia kepian talep akto Yudasi ikiŋak ariep.

Pauloŋe Sila kewugumbo ariyiat.

35 Paulo akto Banaba yâkŋe Antiokia yeŋgâlân âi hokboâk mem maliat. Manbela galalupyetŋe olowâk Humogât den are makmâ makyeŋgim mali.

36 Manmâ hilâm siân Pauloŋe Banaba hin dâm magaŋep, "Net ulikŋân arim kepiaŋe kepiaŋe manmâ Humogât den makyeŋgietŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are gain gain mandâi, are keiyeŋe ekmâ manbaet." dâep.

37 Hain dâmbo Banabaŋe "Mareko olop arine." dâep.

38 Are âmâ ulikŋân Mareko kotŋe siâ Yohane are emelâk yâk olowâk arim Pampilia hânân hepunyelekmâ purik kato yâk yetŋeâk Yesugât keiŋe makyeŋgim maliat. Aregât Pauloŋe Banabagât den are nâŋgâmbo ârândâŋ bo agep.

39 Ârândâŋ bo akto Paulo akto Banaba hanyetŋe konogâk bo agep aregât papalakmâ hepun agiat. Hepun

akmâ Banabaŋe Yohane kotŋe siâ Mareko mendo ariyiat. Arimbela waŋgaŋe meyelekmâ Kipiro gimbâŋe haru tânâmŋân talep ain ariep.
40 Dâ Pauloŋe âmâ Sila mendo Yesugât kâmotlupŋande Humo ulilaŋmâ damunyetŋe agâk dâm huŋgun yetkimbiâ ariyiat.
41 Arim Siria akto Kilikia hânân manmâ Yesugât kâmot luâk âmbâle mali are yeŋgât biwiyeŋe mem kârikŋe ketugum han biwiyeŋe Yesugâlân katŋet dâm makyeŋgim maliat.

16

Pauloŋe Timoteo kewugumbo olowâk ariyiat.

1 Paulo akto Sila yâkŋe Derebe akto Listera kepian ariyiat. Arim Listera kepian luâk siâ biwiŋe Yesugât katmâ malep, are mem miawagiat luâk aregât kotŋe Timoteo. Yâkgât memeŋe âmâ Yuda yeŋgâlân gâtŋe akto yâkâ hainâk biwiŋe Yesugâlân katmâ malep. Dâ eweŋe âmâ Girik luâk.
2 Listera akto Ikonioŋ kepia ambolupŋe bikŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe Timoteogât keiŋe Paulo magaŋmâ heroŋe maroŋe agi.
3 Paulo magaŋbiâ luâk are kewugumbo olop ariwerâm okot âlep agep. Akto Yuda luâk hân ain manmâ ariyi arekŋe Timoteogât eweŋe Girik luâk are nâŋgâm meteyi. Aregât Pauloŋe Timoteogât hâkŋe bo gâiyi aregât nâŋgâm Yuda luâk biwiyeŋe bâliwopdâm Timoteogât hâkŋe gâiep.
4 Akto kepia ârândâŋ manmâ Aposolo akto Yesugât kâmot Yerusalem kepian mali areyeŋgât tiksalupyeŋande den kârikŋe magi are lokoŋet dâm Yesugât kâmot are makyeŋgim ariyi.
5 Hain akbiâ Yesugât kâmotŋe biwiyeŋe Yesugâlânâk kindo Anutugât den nâŋgâmâk mali. Hain akbiâ hilâmŋe hilâmŋe Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe âkâ hainâk biwiyeŋe Yesugât katmâ yâk yeŋgâlân dewatimbiâ sambeleyi.

Paulo biwiŋe owâiŋe akto Makedonia luâk siâŋe miawakto egep.

6 Akto Asia hânân Yesugât keiŋe makyeŋgim ariwerâm akbiâ Anutugât Heakŋande dâp tigiyeŋgimbo Prigia akto Galatia hânân bam ariyi.
7 Arim Misia hân ginŋânâk hâlâŋmâ ariyi. Arewa Bitinia hânân ariwerâm akbiâ Yesugât Heakŋande hanyeŋe mem pâlâmŋe ketugumbo hân aregen bo ariyi.
8 Hanyeŋe mem pâlâmŋe ketugumbo Misia hân are hepunmâ haru ginŋân kepia siâ talep are kotŋe Troa ain ariyi.
9 Aregen arim manbiâ nâ Luka nâŋe penâyeŋgire emet dâgâmbo hândâkŋân Paulo biwiŋe owâimbo hin miawagaŋdo egep. Amâ Makedonia luâk siâŋe togo kinmâ ulilaŋmâ hin dâep, “Gâ Makedonia hânângen togo nen tân nenguwen.” dâep.
10 Hain dâm makmâ metem arimbo emet hauŋdo Paulo luâk arekŋe miawagaŋep aregât hin dâyion, “Makedonia hânân arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgiwaen aregât Anutuŋe maknengiâp.” dâyion. Hain dâm magaŋgim kinmâ Makedonia hânân haru hâtikom ariwerâm dâpgât hâumgom kilion.

11 Kindenŋe waŋga siâŋe togom menenekmâ Troa kepia hepunmâ haru tânâmŋe târârâk arim Samotrake kepia haru tânâmŋân talep ain kat nenekto talion. Tatmâ yem kindenŋe hauŋdo arewa menenekmâ arim Neapoli kepian kat nenegep.
12 Kat nenekto arewa âgâm Pilipi kepian ariyion. Akto kepia are âmâ Roma luâkŋe ulikŋân hân amboŋe akmâ tali. Kepia are âmâ Makedonia hân aregât kepia kautŋe. Ain tatmâ mandenŋe hilâm amon siâ bo agep.
13 Akto Sarereân kepia are ginŋân tu siâ talep ain gewerâm hin dâyion, “Yuda luâkŋe Humonenŋe ulilaŋmâ manmai yâk ain togomai me bo? Gem ekne.” hain dâm gem âmbâle bikŋe siânba mendugum tatbiâ

are mem miawakyekmâ gem enemyeŋân tatmâ makyeŋgiyion.
14 Makyeŋgienŋe âmâ Tiatira kepian gâtŋe âmbâle siâ Anutu humo nâŋgaŋmâ manminep, kotŋe Lidia arekŋe âmâ sâŋgum parutmâ mâŋot gilâm pulim âi are mem puli meminep. Akto Humoŋe âmbâle aregât biwiŋe mem agato ondopŋe katmâ Pauloŋe den magep are nâŋgâm ukenŋe akmâ den are mem biwiŋân katmâ heŋgemgoep.
15 Akto âmbâle aregât lâulupŋe hârokŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tu puli yeŋgiyion. Tu puli yeŋgienŋe âmbâle arekŋe hin magep, “Nâ mem Humogât pat kat nekbiâ nâŋgaŋdân aregât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto âmâ nâŋgât emelan âgâmbiâ nâ olop tatberen.” dâep. Hain dâmbo yâkgât emelan âgâyion.

Paulo akto Sila mem kala busi kâlegen kat yelegi.

16 Hilâm siân gem welam siâ Anutu ulilaŋmini ain gem mandenŋe hoŋ bawa âmbâle kâmbokŋe siâŋe mem miawaknenegep. Akto sinduk baniara bâleŋande kautŋân mendo luâk yeŋgâlân arim hâmbâi wan me wan miawakbiap aregât makyeŋgiminep. Hain akto aregât puli waŋbiâ are mem arim damunlupŋe yeŋgim malep.
17 Akto âmbâle kâmbokŋe arekŋe Paulo ekmâ hami nenŋânâk gam hin dâm kamboŋep, “Luâk irekŋe Anutu Humogât hoŋ bawa agaŋmâ manmai aregât Anutuŋe heŋgem nenguwiapgât dâp maknengiwerâm togoâi.” dâep.
18 Hain dâm hilâmŋe hilâmŋe kamboŋmâ haminenŋân gam mando aregât Pauloŋe hâkâŋ akmâ purik katmâ sinduk baniara are hin dâm magaŋep, “Nâŋe Yesu Humo Anutuŋe huŋgun aŋdo giep aregât den makgiŋdere nâŋgâ. Âmbâle are hepunmâ eke.” dâep. Hain dâmbo ainâk hepunmâ ariep.
19 Hepunmâ arimbo âmbâle aregât damunlupŋande hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋande hepundâp aregât gain gain hâmbâigât pat makmâ miawak yeŋgiwiap? Hain bo akbiap are âmâ nengât puli bo akbiap.” dâm nâŋgâm bâliyi. Hain nâŋgâm Paulo akto Sila meyelekmâ kepia sombeim humoân arim
20 Roma luâk yeŋgât kiap taliân meyelekmâ âgâm hâkyetŋe tunmâ hin dâm makyeŋgiyi, “Yuda luâk lâuwâ irekŋe kepianenŋân togom bo agakŋe are akŋet dâm maknengimbela den are nâŋgâm biwinenŋe bâlimbo kepianenŋe kukŋe agatâp.
21 Akto agak meme irakŋe siâ Roma luâk nenŋe bo akmaen are akŋet dâm maknengim mandat.” dâyi.
22 Hain dâmbiâ luâk humo kili arekŋe kuk akmâ nâŋgâ yetkimbiâ kiaplupyeŋande sâŋgum yetŋe oloŋmâ hoŋ bawalupyeŋe makyeŋgimbiâ bugâŋe oreyelekmâ mem kala busi emet kâlegen kat yelekbiâ tatbela aregât damunŋe hin dâm magaŋi,
23 “Luâk lâuwâ ire ariwandatgât kei bâtyetŋe mem kârikŋe ketugum hiko yelekmâ damun kinben.” dâyi.
24 Hain dâm magaŋbiâ emet kârikŋe aregât bâiŋângen kat yelekmâ lâwin siâ hioŋmâ keiyetŋe kapiŋmâ hiko yelekto taliat.
25 Akto hândâk tânâmŋân Paulo akto Silaŋe Anutu mepaiŋe kep keŋgu akmâ tatbela luâk biknje kala busi kâlegen kat yekbiâ tali arekŋe nâŋgâyi.
26 Akto kep keŋgu are mem tatbela ainâk wâriŋ humo mendo emet are duwuŋ akto emet aregât hâŋgi hârok lewulagep. Lewulakmâ kindo luâk hârok kala busi kâlegen tali are yeŋgât tâk kârikŋe kotŋe sein are hulaŋ akmâ kiŋ pârândâŋ âgâm metiep.
27 Akto emet aregât damun kilep arekŋe asiŋânba agatmâ ekto hâŋgi are hârok lewulakmâ kindo ekmâ hin dâep, “Wei, luâk bâleŋe iren kat yektenŋe tatâi ina hârok arim meteâi.” dâep. Hain dâm aregât hamep akmâ tiŋgiŋânba tâwât siâ mem oloŋmâ ikiŋe hanŋe hâreakberâm agep.
28 Hain akto Pauloŋe hin dâm

konmâ maganŋep, “Nen hârogâk yu kinden aregât hange bo hâreak.” dâep.
29 Hain dâmbo tembe loko arekŋe galalupŋe makyeŋgimbo kemdâ waŋbiâ kala busi kâlegen mem âgâm ongâŋe hogombo Paulo akto Sila yelekmâ hânân kâŋgom hin dâm makyetkiep,
30 “Agatbela arine.” dâmbo agatbela kewugu yelekmâ den hin makyetkiep, “Luâk lâuwâ nâ gain gain aktere Anutuŋe bo hilip nugumbo yâkgât pat akbian?” dâm makyetkiep.
31 Hain dâmbo hin dâm maganŋiat, “Biwige Yesu Humogâlân katmenâ Anutuŋe guge akto ginbailupge meyekbiap.” dâyiat.
32 Hain dâm Humogât dengât keiŋe yâk akto ginbailupŋe makyeŋgimbela
33 ainâk damun arekŋe meyelekmâ arim bugâ gewâkŋe diwi are puliyetkiep. Akto ikiŋe akto ginbailupŋe hârogâk tu puli yeŋgiyiat. Hain akbela Paulo akto Sila kewugu yelekmâ ariep.
34 Arim ikiŋe emelan sot om yetkimbo neyiat. Ikiŋe akto ginbailupŋe hârok biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât pat agigât biwiyeŋe âlepŋe agep.

35 Yem kinbiâ hauŋdo Roma luâk yeŋgât kiaplupyeŋande tembe loko hin dâm makyeŋgim huŋgun yeŋgiyi, “Ye arim luâk lâuwâ are tâk hulaŋmâ huŋgun yetkimbiâ ariet.” dâm tembe loko huŋgun yeŋgiyi.
36 Akto damunŋe den nâŋgâm Paulo hin maganŋep, “Kiaplupnenŋande den katbiâ togoâp. Aregât huŋgun yetkienŋe biwiyetŋe sândugembo ariet.” dâep.
37 Hain dâmbo Pauloŋe tembe loko are yekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Net âmâ Roma luâk mandetgât yeŋe gain gaingât net denân kat nelekmâ bugâŋe orenelekmâ mem kala busi kâlegen kat nelegi? Dâ uŋak âmâ yoŋâk huŋgun netkiwerâm akbiâ bo ârândâŋ aktâp. Gârâmâ ye arim kiaplupyeŋe makyeŋgimbiâ yâk yeŋeak togom huŋgun netkimbiâ ariweret.” dâep.
38 Pauloŋe den hain dâmbo tembe lokoŋe purik katmâ kiapyeŋgâlân arim Pauloŋe den makyeŋgiep are makyeŋgim Paulo akto Sila yâk Roma luâk mandat dâm makyeŋgimbiâ nâŋgâm sân sân meyi.
39 Sân sân mem ongâyeŋe hogombo arim den yeukŋe makyetkim kala busi kâlegenba kewugu yelekmâ kepia ginŋângen ge kinmâ huŋgun yetkimbiâ gem ariyiat.
40 Akto kepia are hepunmâ gem Tiatira kepian arim Lidiagât emelan âgâm Yesugât kâmot ain tatbiâ yekmâ biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâkgât den makyeŋgim gem ariyiat.

17

Paulo akto Sila Tesalonike kepian ariyiat.

1 Paulo akto Sila kepia are hepunmâ Ampipoli akto Apolonia kepia ewangim Tesalonike kepian ariyiat. Ain âmâ Yuda yeŋgât den emetŋe siâ tatâp.
2 Ain arim Pauloŋe Yuda luâk yeŋgât den emetŋe kepianŋe kepianŋe talep ain âgâm den makyeŋgiminep aregât akmâ den emetŋân âgâm âmâ Anutugât den kulem esenŋe âlepŋe aregât keiŋe makyeŋgimbo sonda âlâwu bo agep.
3 Yesugât keiŋe maganŋgi goanŋgi akbiâ aregât Pauloŋe hin dâm makyeŋgiep, “Beirâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gem hâk hilâlâm nâŋgâm momoŋânba agatbiap aregât ulikŋân propete luâk mali are makyeŋgimbo kulemgoyi. Kulemgombiâ talep are Yesuŋe watmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Anutuŋe Yesu hin dâm huŋgunaŋep, “Gâ arim luâk âmbâle damunyeŋe akmâ tânyeŋguwen.” hain dâep are Yesugât.” dâep.
4 Pauloŋe hain dâm makyeŋgimbo luâk âmbâle biknande den are nâŋgâm tatmâ biwiyeŋe Yesugât katmâ Paulo akto Sila yâk yetgâlân dewatiyi. Akto Girik luâk Anutu ulilaŋmâ mali are

dondâŋe hainâk biwiyeŋe Yesugâlân katmâ yâk yeŋgâlân dewatiyi. Akto luâk âmbâle kotdâ hainâk agi.

5 Hain akbiâ benŋe Yuda luâk bikŋande are nâŋgâm biwiyeŋe bâlimbo dâwân arim luâk konam mem mendugu yekmâ kukgât hanyeŋân gembiâ kuk akmâ kepia are hanâk hanâk akbiâ kepia ambolupŋe âkâ hainâk kuk akbiâ kepia are kuk agalep. Kepia are kuk agato Yuda luâk akto kepia ambolupŋe bikŋande Yasoŋgât emelan Paulo akto Sila talialân ain mendugum tali. Mendugum tatmâ, “Paulo akto Sila meyelekmâ hutnenŋân kat yelektenŋe kilet.” dâyi.

6 Hain dâm undâgât yetkimbiâ bo akto aregât kuk dâm Yasoŋ akto Yesugât kâmolân gâtŋe bikŋe meyekmâ humomolupyeŋe yeŋgâlân arim denân katyekmâ hin dâyi, “Luâk lâuwâ siâ kotyetŋe Paulo akto Sila yâkŋe hânŋe hânŋe manmâ luâk âmbâle den makyeŋgimbela han lâuwâ akmâ gulip manbiâ ârândâŋ bo aktâp. Akto unak nengâlân togombela Yasoŋŋe gala akyetkimbo olowâk mandâi.

7 Akto humonennŋe Sisa aregât den kom luâk humo irakŋe kotŋe Yesu yâkgât den makbela nâŋgâm luâk ire meyekmâ togoen.” dâyi.

8 Hain dâmbiâ kepia ambolupŋe akto humomolupyeŋe arekŋe nâŋgâm sân sân mem den humo akmâ maganŋgi goanŋgi agi.

9 Hain akbiâ humomolupyeŋande Yasoŋ akto galalupŋe hin makyeŋgiyi, “Puli katŋet. Puli katmâ unak aktâi ire lâuwâŋe hainâk bo akbiâ âmâ puli ire purik katmâ yeŋgiwaen. Dâ hainâk akbiâ âmâ puli ire bo yeŋgiwaen.” dâyi. Hain dâmbiâ puli katmâ ariyi.

Paulo akto Silaŋe Berea kepia ambolupŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.

10 Akto hândâk ainâk Yesugât kâmotŋe Paulo akto Sila yoŋâk huŋgun yetkimbiâ Berea kepian ariyiat. Ain arim Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.

11 Akto kepia ain luâk âmbâle bikŋande emelâk biwiyeŋe owâiŋe akto mali arekŋe Tesalonike kepia ambolupŋe ewangiyegi. Hain aregât Paulo akto Silaŋe kinmâ Yesugât keiŋe makyeŋgimbela ondopyeŋe dowâk katmâ den are nâŋgâm heŋgemgoyi. Hain akmâ hilâmŋe hilâmŋe aregât maganŋgi goanŋgi akmâ Anutugât den kârikŋe ulikŋân kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâyi, “Luâk Paulo yu kindâp irekŋe bunŋe me hianŋgim maktâp.” dâm Anutugât kulem oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgom mali.

12 Aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe Yesugâlân biwiyeŋe kali. Akto Girik âmbâle humomolupyeŋe bikŋande hainâk agi. Akto Girik luâk bikŋande hainâk agi.

13 Gârâmâ benŋe Paulonŋe Berea kepian arim Anutugât den makyeŋgim malep aregât den pat arimbo Yuda luâk bikŋande Tesalonike kepian mali arekŋe nâŋgâmbiâ bâliep. Nâŋgâmbiâ bâlimbo Berea kepian togom kinmâ kepia ambolupŋe hanyeŋân gembiâ kepia areâkâ hainâk kuk agi.

14 Hain akbiâ Yesugât kâmotŋe Paulo huŋgun aŋbiâ dowâk hepunyekmâ haru dâtŋân ariep. Dâ Sila akto Timoteo yâkŋe âmâ kepia ainâk maliat.

15 Akto Yesugât kâmotŋe Paulo dâwân katberâm arim Ateŋ kepian katmâ purik katberâm akbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye purik katmâ arim âmâ Sila akto Timoteo makyetkimbiâ dowâk Berea kepia hepunmâ togom penâniŋbiandat.” dâep. Hain dâm makyeŋgimbo hepunmâ purik katmâ ariyi.

16 Akto Paulo Ateŋ kepian manmâ Sila akto Timoteo yâk yetgât lâmyetkum tatmâ hambo kotdâ keiŋe keiŋe hâwim katbiâ talep are ekmâ biwiŋe kâlâp agep.

17 Haingât yâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yuda luâk bikŋe akto Girik luâk bikŋe Anutugât keiŋe nâŋgâwerâm

mali yâk olop tatmâ Yesugât keiŋe magaŋgi goaŋgi agi. Akto hilâmŋe hilâmŋe kepia sombeimân arim kinmâ luâk âmbâle gam ariyi are hainâk makyeŋgiep.

18 Akto kepia ain luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe siâ siâ mali kotyeŋe Epikue luâk akto siâ Stoike luâk arekŋe Pauloŋe Yesu momoŋânba agalep aregât den pat magep aregât kakŋân magaŋgi goaŋgi agi. Akto bikŋande hin dâyi, “Luâk ire nâŋgâ nâŋgâŋe gulip akto den kotŋe hanâk hanâk are gain gain dâwerâm aktâp.” dâyi. Dâ bikŋande âmâ hin dâyi, “Luâk arekŋe kepia bikŋe bikŋe yeŋgât lâpio aregât den maktâp.” dâyi.

19 Hain dâm sombeim humo siâ kotŋe Areo ain oloŋmâ âgâm hin dâyi, “Gâŋe den irakŋe maktât are gain gaingât maktât?

20 Den are uŋguŋân siâ bo nâŋgâyion aregât keiŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâyi.

21 Amâ Ateŋ kepia ambolupŋe akto luâk bikŋande kâlewângenba togom mali yâkŋe den irakŋe miawagep dâm aregât magaŋgi goaŋgi akmâ nâŋgâmbiâ humo akminep aregât akmâ Paulo oloŋmâ hain aikoyi.

Pauloŋe Areo sombeimân kinmâ Anutugât keiŋe makyeŋgiep.

22 Hain dâmbiâ Pauloŋe Areo sombeimân dewunyeŋân agatmâ kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Ateŋ kepia ambolupŋe yeŋgât keiyeŋe hin nâŋgân. Ye lâpio keiŋe keiŋe yeŋgât hoŋ bawa akmai.

23 Nâ kepia yeŋân togom kepia ândeaŋmâ arim togom âmâ yeŋgât lâpiolupyeŋe sambe are yekmâ âmâ lâpio siâgât welamŋe ekmâ âmâ den kulemgombiâ tatâp are oyaŋdân, “Humo yeŋe siâgât nen bo nâŋgâmaen yâkgât welamŋe ire.” oyaŋdân aregât ye nâŋgâm hilipkom yâkgât hoŋ bawa manberâm akmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

24 Kotŋe âmâ Anutu. Anutuŋe âmâ hân himbim haru are mem miawakmâ aregât kâlegen wan me wan keiŋe keiŋe katmâ metiep. Yâkŋe âmâ hân himbim akto haru amboŋe aktâp aregât den emetŋe ketugumai ain bo manmap. Bo.

25 Akto wan me wan hârok manmanyeŋe me heakyeŋe yeŋgimap aregât luâk siâŋe âi ketugu aŋgimapgât dop bo talaŋdâp. Amâ yâkŋe âmâ siâ me siâgât umburuk bo manmap.

26 Akto keiŋe katmâ ulikŋân yâkŋe luâk konok siâ are ketugumbo yâkgâlânba luâk keiŋe keiŋe miawakmâ Anutugât den lokom sambelem potalakmâ ariyion. Akto arim tatberâm aktenŋe sop aregât dop katmâ aregât hân horatŋe makmâ nengiep.

27 Akto biwinenŋe kepik akto âmâ Anutuŋe, “Nâŋgâlân togom nâŋgâ niŋŋet.” dâm aregât pat kat nenegep. Akto kâlewân bo mandâp. Hut nenŋân ârândâŋ akmâ mandâp.

28 Aregât luâk siâŋe hin dâep, “Anutuŋe katip nengumbo manmaen.” Akto yeŋgâlân gâtŋe kep amboŋe siâŋe hin dâep, “Nen âmâ yâkgâlân gâtŋe.”

29 Anutuŋe keiŋe katmâ luâk ketugumbo ain gâtŋande nen hârok sambelem manden aregât hin dâmaengât dopŋe bo aktâp. Anutugât keiŋe âmâ hin. Biwinenŋânâk nâŋgâm lâpio me kotŋe siâ siâ mem miawakmâ kât, goli me siliwa arekŋe mem ketuguen aregât dop. Hain bo nâŋgâwaen. Nenŋe Anutugât nâŋgâenŋe aregât dopŋe bo agep.

30 Anutugât keiŋe pâpkom mandenŋe âmâ Anutuŋe nenekmâ bo hilip nenguep. Are âkâ sop bo aktâp. Uŋak iregât âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmâ arimaen yeŋgât hanyeŋe purik kato yâkgâlân ariŋet dâm den dâpŋe menengiâp.

31 Akto sop makmâ kalep are bo akto ain luâk kâmotŋe kâmotŋe denân katnenekto keinenŋe miawakbiap aregât sopŋe kalep. Akto keinenŋe mem miawakmâ aregât purikŋe ârândâŋâk nengiwiap. Akto luâk siâ dosa âi meâkgât makmâ huŋgun aŋbiap. Akto luâk hârok nenŋe keiŋe

nâŋgâm heŋgemgoŋet dâm huŋgun aŋep are momoŋânba mem agato mandâp.” dâep.

32 Pauloŋe hain dâmbo luâk bikŋande momoŋânba agatbaen are hiaŋgiâp dâm den hembalik aganji. Dâ bikŋande âmâ hin dâm maganji, “Den maktât ire sop siân siâkâ maknengimenâ nâŋgâwaen.” dâyi.

33 Hain dâmbiâ Pauloŋe hepun yekmâ ariep.

34 Akto luâk bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Paulogâlân dewatim Yesugât kâmot agi. Are yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Dionisio yâk âmâ Areo sombeimân mendugum den keiŋe keiŋe maganji goanji agi, are yeŋgâlân gâtŋe. Akto âmbâle siâ kotŋe Damari yâkâ hainâk Yesugât kâmot agep.

18

Paulo Korinti kepian miti âi miep.

1 Akto Paulo Ateŋ kepia hepunmâ Korinti kepian ariep.

2 Ain Yuda luâk siâ peniaŋep kotŋe Akuila yâk âmâ Ponto hânân miawagep. Akto âmbenŋe Pirisila yâk olop Italia hânân manbela luâk humo Klaudioŋe Yuda luâk Roma kepian manmini are watyegep. Watyekto ain Akuila âmbenŋâi Roma kepia are hepunmâ Korinti kepian ariyiat. Ain manbela ain Pauloŋe penâyetkiep.

3 Akto Paulo mâron emetŋe mâŋgiminep. Akto Akuila akto Pirisila âi areâk meminiatgât emetŋân tatmâ manmâ tânyetkuep.

4 Manmâ Pauloŋe Sarere ârândâŋ Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe Yuda luâk akto Girik luâk makyeŋgim biwiyeŋe Yesugâlân katŋetgât makyeŋgim malep.

5 Mando Sila akto Timoteo yâk Makedonia hânângenba togombela Pauloŋe sâŋgum parutmâ uligi ketugum malep âi are hepunmâ Anutuŋe Yesugât damunyeŋe akben dâm huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe nâŋgâŋet dâm hilâm ârândâŋ Yuda luâk makyeŋgim malep.

6 Makyeŋgimbo yâkŋe den are hâkâŋ akmâ agak meme bâleŋaet den maganjgimbiâ yekmâ aregât sâŋgumŋe kâlep are hulaŋmâ mem paŋ paŋgombo gagap giep. Akto ya agep aregât keiŋe hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe hilip aguwai âmâ nâŋgât dosa bo. Dosa âmâ yeŋaelân aregât arim Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyeŋgiwian.” dâep.

7 Hain dâm hepun yekmâ kepia amboŋe siâ kotŋe Titio kotŋe siâ Yusto are Girik luâk yâkŋe âmâ Anutugât den are lokoep yâkgât emet Yuda yeŋgât den emetŋe siâ are hâlâŋmâ talep. Ain Pauloŋe âgâmbo olop taliat.

8 Akto Pauloŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep. Makyeŋgimbo den emetŋe aregât damun siâ kotŋe Kirisipe yâk akto ginbailupŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali. Akto yâk yeŋeâk bo. Korinti luâk âmbâle akto kepia ambolupŋe dondâŋe Yesugât den are nâŋgâm yâkâ hainâk biwiyeŋe Yesugât katbiâ tu puli yeŋgiyi.

9 Akto Paulo manmâ hândâk siân biwiŋe purik kato giwelân Humoŋe hin dâm maganjep,

10 “Nâŋe tân gugure mandât gârâmâ nâŋgât keine makberâm hamep bo akben. Akto kepia iregât luâkŋe dondâŋe nâŋgâlân biwiyeŋe katbai aregât akmâ luâk siâ me siâŋe bâleŋe bo akginbai.” dâep.

11 Hain dâm maganjdo Pauloŋe kepia ainâk manmâ Anutugât keiŋe makyeŋgim mando hombaŋ konok dewutâ nâmbulân konok bo agep.

Paulo kewugum den emetŋân ariyi.

12 Sop are bo akto Roma luâk siâ kotŋe Galio are Akaia yeŋgât humoyeŋe malep. Mando ainâk Yuda luâkŋe Paulo ekmâ gasa aganji. Gasa aganjmâ kiapgâlân mem arim den âiân kali.

13 Kiapgât meteŋân mem âgâm hin dâyi, “Luâk irekŋe nengât den kârikŋe tatmap are hâkâŋ akmâ konengim

biwiyeŋe siâgâlân katŋetdâm maknengimap.” dâm hiaŋgiyi.
14 Hain dâm hiaŋgimbiâ Pauloŋe den kakŋân makberâm akto Galioŋe Yuda luâk hin dâm makyeŋgiep, “O Yuda luâk. Luâk ire dosaŋe olop mandâp me wan umatŋe bâleŋe siâ aktâp dâine âi humo mem yeŋgât denyeŋe nâŋgâwom.
15 Gârâmâ ire yeŋgât wan me wan luâk kotŋe me yeŋgât denyeŋe me den kârikŋe hain aregât makmâ tatâi aregât âmâ yeŋeak makmâ hârewi. Den ire âmâ nâŋgât pat bo.” dâep.
16 Hain dâm watyekto geyi.
17 Gem âmâ den emetŋaet damun siâ kotŋe Sostene yâk mem miawakmâ lokom kiapgât meteŋân âgâm âmâ kom bâleŋe siâ siâ aganŋi. Hain aganŋbiâ kiapŋe yekmâ uken yeŋaet dâm hansumbu agep.

Pauloŋe Yerusalem kepian purik katmâ ariep.

18 Paulo Yesugât kâmot Korinti kepian mali are olop manbiâ sop kâlep agep. Akto sop ain âmâ Keŋkereai kepian âgâm âmâ hâmbâi wan me wan siâ akbian dâm aregât dop makyeŋgiep sop are bo akto âmâ dumutŋe hâreaŋi. Hâreaŋbiâ purik katmâ Korinti kepian arim Yesugât kâmot are hepun yekmâ Siria hânângen ariwerâm akto Pirisila akto Akuila yâk olop waŋgan âgâyi.
19 Âgâmbiâ meyekmâ arim Epeso kepian katyekto yâk ain luâk âmbâi lâuwâ are hepun yelegep. Hepun yelekmâ ikiŋe âmâ Yuda yeŋgât den emetŋân âgâmbo Yesugât keiŋaet maganŋgi goaŋgi agi.
20 Akto Yuda luâk bikŋe Paulo olowâk manne dâm mem gangerâwerâm akbiâ Pauloŋe den koyeŋgim hin dâm makyeŋgiep,
21 “Anutuŋe nâŋgâ niŋdo yeŋgâlân lâuwâŋe purik katbian.” dâep. Hain dâm hepunyekmâ ariep. Arim waŋgan âgâmbo mem togo Kaisarea kepian kalep.
22 Kato âmâ Yesugât kâmotlupŋe Yerusalem kepian mali yâk yeŋgâlân arim getek manmâ hepun yekmâ arewa Antiokia kepian purik katmâ arim ain malep.
23 Manmâ Antiokia kepia are hepunmâ arim Yesugât kâmotlupŋe bikŋe Galatia akto Prigia hân tânâmŋân mali are yeŋgâlân arim biwiyeŋe Yesugâlânâk arim kilâkgât den makyeŋgim malep.

Apoloŋe Epeso akto Korinti kepian manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim malep.

24 Akto Epeso kepian Yuda luâk siâ malep kotŋe Apolo are Alesandria kepian gâtŋe. Akto yâk nâŋgâ nâŋgâŋe humo aregât yâkŋe Anutugât den kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâm metiepgât yâkgât dennaet ukenŋe akmini.
25 Akto luâk bikŋe Humogât keiŋe bâlensiâ nâŋgâyi arekŋe maganŋbiâ are nâŋgâm metiep. Akto ulikŋân Yohaneŋe luâk âmbâle tu puli yeŋgiep aregât keiŋe nâŋgâm biwiŋe owâiŋe akto Yesugât keiŋe bâlensiâ nâŋgâm heŋgemgoep aregât luâk âmbâle makyeŋgim malep.
26 Hain agepgât Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makmâ hilip milip makyeŋgimbo Pirisila akto Akuilaŋe den are nâŋgâm gala aganŋmâ kewugum emetyetŋân âgâm Anutugât den are maganŋmâ heŋgemgombela nâŋgâep.
27 Akto aregât haminân Apolo Akaia hânângen ariwerâm akto âmâ Yesugât kâmot Epeso kepian gâtŋande tângowerâm kulem esenŋe siâ kulemgom waŋi. Aregât keiŋe hin, “Luâk ire yeŋgâlân togowerâm aktâp are gala âlepŋe aganŋbi.” Kulem esenŋe hain dâm kulemgom waŋbiâ meakmâ ariep.
28 Mem Korinti kepian arim emelâk Anutugât den kulemgoyi are sombeimân oyaŋmâ Anutuŋe Yesu maganŋmâ damunyeŋe akben dâm huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe dâm kepikmâ makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ bunŋe akto Yuda yeŋgât den are nâŋgâmbiâ giep. Hain akbiâ Anutuŋe

gala akyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali are Apoloŋe yâkŋe tânyeŋguep. Tânyeŋgumbo biwiyeŋe Yesugâlânâk kârikŋe katmâ manmâ heroŋe agi.

19

Paloŋe Epeso kepian ariep.

1 Apolo Korinti kepian mando sop ain Paloŋe Epeso kepian arim âmâ Yesugât kâmot siâ mem miawakyekmâ hin dâm makyeŋgiep,
2 “Ye ulikŋân biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutugât Heakŋande kautyeŋân meyegep me bo?” dâep. Hain dâmbo yâkŋe hin dâm magaŋi, “Nen Anutugât Heak aregât keiŋe bo nâŋgâmaen.” dâyi.
3 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ye tu puli yeŋgiyi aregât keiŋe makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep. Hain dâmbo yâkŋe hin magaŋi, “Nen Yohaneŋe tu puli nengiep keiŋe areâk.” dâyi.
4 Dâmbiâ hin dâep, “Biwiyeŋe purik kato bâleŋeyeŋe makmâ miawakŋetgât Yohaneŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim den siâ dewatim hin dâm makyeŋgiep, “Haminângen luâk siâ togom mandâp, aregât nâŋgâm yâkgâlân han biwi katŋet.” Yohaneŋe hain dâm Yesugât keiŋe makyeŋgiep.”
5 Paulo hain dâmbo nâŋgâmbiâ Yesu Humo yâkgât kotŋe konmâ tu puli yeŋgiep.
6 Puli yeŋgimbo Paloŋe bâtŋe kautyeŋân kato Anutugât Heakŋande gem kautyeŋân mendo elewetyeŋe purik âgâmbo den siâ siâ agi. Hain akmâ arim Anutugât den are makyeŋgim mali.
7 Luâk keiân lâuwâ me hain arekŋe hain agi.
8 Akto Paloŋe Yuda yeŋgât den emetŋân hilâmŋe hilâmŋe âgâm gem hamep bâlâk manmâ, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâmbiâ bunŋe agâk.” dâm makyeŋgim hanyeŋân giep. Hain akmâ mando dewutâ âlâwu bo agep.
9 Akto luâk bikŋande biwi kârik akmâ Yesugât den are nâŋgâmbiâ bâlimbo kâmot humo yâk yeŋgâlân arim Yesugât pat sârek kom makyeŋgim agi. Hain akbiâ aregât Paloŋe hepun yekmâ ariep. Hepun yekmâ ariwerâm luâk âmbâle bikŋe Yesugât biwiyeŋe kali are mem menduguyekmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk siâ kotŋe Tirano yâkŋe luâk âmbâle mendugu yekmâ den kepikmâ makyeŋgiep, aregât emelan kewugu yekmâ âgâm Yesugât keiŋe totokom makyeŋgiep.
10 Hain makyeŋgimbo manbiâ hombaŋ lâuwâ bo agep. Akto sop ain Yuda luâk âmbâle ain mali are akto kepia ambolupŋe Asia hânân mali yâk hârokŋe Humogât den are nâŋgâm mali.

Yuda yeŋgât luâk kâmbokŋe.

11 Akto Anutuŋe Paulo meme agaŋdo kulem keiŋe keiŋe ketuguep.
12 Hain akto aregât luâk âmbâle arekŋe Paulogât âi sâŋgum me puliak puliak sâŋgum are mem manmâ kundat agi yâk yeŋgâlân arim mem howaiyekbiâ âlepŋe agi. Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are hepun yekmâ ariyi.
13 Akto Yuda luâk liunak gonak bikŋe hân are ândeaŋmâ mali yâkŋe âgâ âgâŋe akmâ Kembu Yesugât kotŋe liunak gonak yeŋe agakgât nâŋgâm luâk sinduk baniara siâ hin makyeŋgiyi, “Yesugât kot patŋe Paloŋe makmap yâkgât laugât ariwen.”
14 Akto sumbe kat kat humo siâ kotŋe Sikeua yâkgât nanlupŋe 7 yâkŋe hain agi.
15 Hain akmâ sop siân sinduk baniara bâleŋe siâ watberâm âmâ Yesu kotŋe konbiâ sinduk baniara bâleŋe arekŋe hin dâm den hâuŋe makyeŋgiep, “Yesu are nâŋgân. Akto Paulo are nâŋgân. Dâ ye âmâ niŋaelân gâtŋe? Keiyeŋe bo nâŋgân.” dâep.
16 Hain dâmbo luâk kautŋe gulip agep arekŋe kârikŋe akmâ nanaŋ are yeŋgum watyekmâ sâŋgumyeŋe are

mem duwatmâ panyeŋgim yeŋgum mem siâ siâ ketuguyekto gilâm kauŋmâ emelanba sopanmâ hâk peke bâlâk gem ariyi.

17 Akto aregât den pat arekŋe sambelem arimbo Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai arekŋe nâŋgâm hamep akmâ mali. Hain akmâ Yesugât kotŋe mem agali.

18 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe dondâŋe Paulogâlân togom wan me wan bâleŋe mem mali are makmâ miawagi.

19 Akto emelâk kulem mem mali yâkŋe gulam sait kârik aregât kulem esenŋe are hârogâk mem miawakmâ sombeimân katmâ mendugum oyaŋbiâ ten tausen kina arekŋe puligoyigât dop hainare agep. Hain akmâ kâlâp katmâ ombiâ om bo agep.

20 Om bo akto ain Humogât den are magaŋgi goaŋgi akbiâ den arekŋe kârikŋe akto luâk âmbâle hârokŋe penâyeŋgimbiâ sambelem ariyi, aregât luâk âmbâle dondâŋande den pat are nâŋgâyi.

21 Hain akmâ metembiâ Pauloŋe Makedonia akto Akaia hân are ewangim Yerusalem kepian ariwerâm hin dâep, “Nâ Yerusalem kepian âgâm âmâ arewa Roma kepian ariwian.”

22 Hain dâm ariwerâm akmâ luâk lâuwâ kotyetŋe Timoteo akto Erasto arekŋe tângoyiat are huŋgun yetkimbo Makedonia hânângen ariyiat. Dâ ikiŋe âmâ Asia hânân bâlensiân malep.

Epeso kepian gâtŋande kot kamboŋmâk konli.

23 Akto sop ain Epeso kepian gâtŋande Yesu Humo yâkgât kâmot yeŋgâlân umatŋe bâleŋe miawak yeŋgiep aregât keiŋe hin.

24 Luâk siâ kotŋe Demetrio arekŋe aŋgi goaŋgi hin ketugum malep. Kât siâ kotŋe siliwa are mem lâpioyeŋe kotŋe Atemesi yâkgât opmân kâmbokŋe humo aregât otneŋe bâlensiâ ketuguminep. Akto Demetrioŋe otneŋe bâlensiâ ketugu yekto kepia ambolupŋe akto lombo togo togoŋande are puligombiâ puli humo are mem âi luâk akto galalupŋe oyaŋmâ yeŋgim malep.

25 Akto Demetrioŋe âi luâk bikŋe mem menduguyekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne, Atemesigât opmân otneŋe ketugum arewa puli humo mem miawakmaen are nâŋgâi.

26 Akto luâk siâ togo malep kotŋe Paulo yâkgât keiŋe ekmâ nâŋgâmai. Yâk âmâ Asia hânân gâtŋe akto Asia hân aregât kepia kautŋe Epeso aregât ambolupŋe biwiyeŋân gem hin dâm makyeŋgimap, “Luâkŋe hanyeŋân nâŋgâm lâpio wan me wangât otneŋe ketugumai are bunŋe bo.”

27 Hain dâmbo âinenŋe bunŋe bo akmap are nâŋgâre umatŋe aktâp. Akto are konok bo. Asia hânân gâtŋe akto hân siân gâtŋe dondâŋe Atemesigât den lokom maliŋe den are hepunmâ siâgâlân arimbiâ aregât yâkgât opmân are gao gao dâgâmbo kotŋe gembo nâŋgâre bâliâp.” dâep.

28 Demetrioŋe hain dâm makyeŋgimbo biwiyeŋe kâlâp akto kamboŋmâ hin dâyi, “Epeso luâk nengât Atemesi ire humo âlepŋe dondâ.”

29 Kot kamboŋ konmâ hain dâmbiâ kepia ambolupŋe hârogâk biwiyeŋe kâlâp akto mendugum olowâk arim Makedoniagât luâk lâuwâ Paulo olop gayi are kotyetŋe Gaio akto Aristako yâk mem oloŋ yelekmâ arim kepia sombeimân menduguyelegi.

30 Akto Pauloŋe aregât nâŋgâm yâk yeŋgâlân ariwerâm akto Yesugât kâmotŋe mem guguwâi dâm gangerâyi.

31 Akto luâk humomo Paulogât galalupŋe ain mali arekŋe yâk yeŋgâlân bo ariâk dâm makmâ hârem den katbiâ Paulogâlân ariep.

32 Akto luâk arekŋe sombeim humoân mendugumbiâ ain gâtŋe biknande keiŋe wangât aktâi dâm nâŋgâwerâmbiâ bo agep. Aregât den humo akbiâ gembo âgâmbo akmâ âmâ hanâk hanâk akmâ gulip milip agi.

33 Luâk arekŋe hain akmâ man-

biâ aregât Yuda luâkŋe galayeŋe siâ kotŋe Alesande are magaŋbiâ kâmot humo are hutyeŋân kinmâ bâtŋande koratyeŋgum den aregât makmâ hâre yeŋgiwerâm agep.

34 Makmâ hâre yeŋgiwerâm akto luâk are ekmâ nâŋgâm, “Luâk ire âmâ Yuda yeŋgâlân gâtŋe arekŋe agatmâ kindâp.” hain dâm âmâ emelâk magi are hainâk makmâ ge tatmâ nâŋgâm hin dâm kamboŋi, “Epeso luâk nengât Atemesi are humo âlepŋe dondâ.” dâm kamboŋi.

35 Hain dâmbiâ sop kâlep akto âmâ kaunsoligât âi meme yâkŋe denyeŋe are hâkokom korat yeŋgumbo den hepunbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Maktere nâŋgâŋet. Epeso kepia ambolupŋe nenŋeak Atemesigât opmân are akto yâkgât kât kâmbokŋe humo himbimânba giep are damunŋe akmâ manmaen. Aregât keiŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe mandâi are hârokŋe nâŋgâi.

36 Luâk siâŋe aregât den mem ge katbiapgât dopŋe bo tatâp. Aregât wan me wan bâleŋe hanâk aktâi aregât biwiyeŋe geâk.

37 Luâk meyelekmâ gai arekŋe lâpio yeŋaet opmânân âgâm kâmbu bo meyiat. Akto Atemesigât bâleŋe bo dâm magaŋgiyiat. Hain bo akbela ina yeŋe hanâk mem oloŋyelekmâ togoâi.

38 Demetrio akto galalupŋande luâk siâgât nâŋgâmbiâ bâliâp. Akto den heŋgemgoweren dâmbiâ aregât kakŋân kiap den nâŋgâ yeŋgimapgât sopŋe ewumâk akto arim yâkgâlân makmâ miawakbai.

39 Gârâmâ yeŋgât den siâ tatâp. Akto âmâ kepia ire damunlupyeŋe yâk yeŋgâlân mem ariwai.

40 Uŋak iregât den makbiâ biwiyeŋe bâliâp aregât bugâ ire miawakberâm aktâp. Aregât luâk humo tâmbâ arekŋe nâŋgâm âmâ sân sân mendo wan me wan agaŋdenŋe nâŋgâmbo âmâ ârândâŋ akbiap aregât dop bo tatâp.” dâep.

41 Kaunsoligât âi meme yâkŋe hain dâmbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto awam akmâ ariyi.

20

Paulo yâk Makedonia hânân arim arewa Akaia hânân ariep.

1 Den humo miawagep are bo akto Pauloŋe Yesugât kâmot mendugu yekmâ biwiyeŋe Yesugâlânâk arim kilâk dâm makyeŋgim hepunyekmâ Makedonia hânân togoep.

2 Hân ain togom Yesugât kâmotŋe manmâ ariyi yâk yeŋgâlân togom den kârikŋe makyeŋgim hepun yekmâ kepia siân togo hainâk hainâk akmâ manmâ ainba Girik hânân togo penâniŋep.

3 Mando dewutâ âlâwu bo akto Siria hânân ariwerâm haru ginŋân gem waŋgan âgâwerâm akto âmâ Yuda luâk biknande gasa agaŋmâ komberâm akbiâ yekmâ nâŋgânmâ purik katmâ Makedonia hânân ariwerâm agep.

4 Akto luâk yâk olop ariyi kotyeŋe hin. Berea kepia amboŋe siâ kotŋe Sopate yâk Piro nanŋe, akto Tesalonike kepian gâtŋe kotyetŋe Aristako akto Sekundo, akto Derebe kepia amboŋe kotŋe Gaio, akto Timoteo, akto Asia hânân gâtŋe siâ kotŋe Tikiko, akto Tropimo.

5 Yâkŋe soŋ hepun nelekmâ arim Troa kepian arim ain Paulo net lâmnetkuyi.

6 Arim lâmnetkumbiâ sot bo kaulemap aregât sopŋe bo akto net Pilipi kepia are hepunmâ waŋgan âgâetŋe menelekmâ arim mando hilâm momerâk bo akto arim katnelekto Troa kepian âgâm penâyeŋgiyiot. Penâyeŋgietŋe olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep.

Pauloŋe Troa kepian luâk sigan siâ moep are momoŋânba mem agalep.

7 Sot om munditmâ ligim nemberâm Sarere hândâkŋân menduguyion. Akto Pauloŋe emet hauŋdo ariwian dâm aregât Anutugât den makyeŋgim kindo hândâk tânâmŋe agep.

8 Akto emet kâleŋe siân âgâm men-
duguyegion. Akto emet are dewatim
kakŋân kakŋân âlâwu ketuguyi ain
kemdâ sagom katbiâ om kilep.
9 Akto Pauloŋe den makyeŋgim
kindo sop kâlep akto nanaŋ siâ kotŋe
Eutiko arekŋe Paulogât den are
nâŋgâm tatmâ seru meme lapaŋân
tatmâ dewunŋe asiŋ akto bam gutmâ
taleine seru meme are kakŋânba ge
kinmâ miwindik ageine ge kondo
mom yiep.
10 Hain akto Pauloŋe gem nanaŋ
are mem maŋganmâ kinmâ hin dâm
maknengiep, “Bo indeŋet. Biwiŋe
golâk yendâp.” dâep.
11 Hain dâmbo emet kâlegen âgâm
sot ligim munditmâ nem Yesugât
den dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ emet
hauŋep. Emet hauŋdo hepunyekmâ
ariep.
12 Arimbo nanaŋ momoŋânba
agalep are kewugum emetŋân
âgâmbiâ kambiamyeŋe âlepŋe agep.

Pauloŋe Troa kipia hepunmâ Milete kipian ariep.

13 Akto Pauloŋe dâmbo nenŋe hep-
unakmâ biknande waŋgan âgâm Aso
kipian ariyion. Dâ ikiŋe âmâ kei hân
haru hâlâŋmâ Aso kipian ariep.
14 Arim âgâmbo peniaŋgim olowâk
Mitile kipian ariwerâm waŋgan
âgâenŋe menenekmâ ariep.
15 Arim âmâ yem kindenŋe hauŋdo
lâuwâŋe Kio hân haru tânâmŋân talep
ain gem kindenŋe hauŋdo âlâwuŋân
Samo hân haru tânâmŋân talep ain
arim peniaŋgim yogan talion. Arewa
arim imbâtŋân Milete kipian ariyion.
16 Akto ain Anutugât Heakŋande
ulik gulik kakyeŋân giep, aregât
hombaŋ ain tâlâguep. Aregât Paulo
Yerusalem kipian dowâk ariwerâm
agep. Aregât arewa arim Epeso
kipian arim mandenŋe sop kâlep
akbop dâm Epeso kipia ewangim
Milete kipian tâŋâk ariyion.

Pauloŋe Epeso kipia ambolupŋe makyeŋgiep.

17 Pauloŋe Milete kipian arim
waŋganba sopanmâ gem luâk siâ
huŋgun aŋdo Epeso kipian arim
Yesugât kâmotlupŋe are yeŋgât
damunlupyeŋe kewugu yekto togoyi.
18 Togombiâ Pauloŋe den hin dâm
makyeŋgiep, “Galama, nâ Asia hân
humoân iren pup pup yeŋgâlân
manmâ âmâ âi keiŋe katmâ mem gan
aregât keiŋânbak nâŋgâi.
19 Akto nâŋe nune hâkne bo mem
agalân. Yân indemâk manmâ Hu-
mogât hoŋ bawa malân. Akto Yuda
luâkŋe gala bo akniŋmâ nuguwerâm
mem siâ siâ ketugunekbiâ hâk
hilâlâm kakŋân malân.
20 Hain akmâ manmâ Yesugât
keiŋe are bo tigire talep. Ye âlepŋe
manŋet dâm Yesugât keiŋe are
makyeŋgiwerâm kipiaŋe kipiaŋe arim
sombeimân me emetyeŋân âgâm
makyeŋgim malân.
21 Haingât Yuda luâk akto Yuda
luâk bo manmai are yeŋgâlân arim
den dâtâŋe hin makyeŋgim malân,
agak memeyeŋe bâleŋe Anutugâlân
makmâ miawakmâ biwiyeŋe Humo
Yesu Kristogâlân katŋet.
22 Akto uŋak ire âmâ Anutugât
Heakŋande hâwâtnekto yâkgât denŋe
lokom Yerusalem kipian ariwerâm
aktân. Indâŋân ariwerân âmâ wan
me wan gain gain hinare are miawak
niŋbiap are bo nâŋgâm heŋgemgoân.
23 Hain akto Anutugât Heakŋande
damunne akmâ makniŋdo kipia
ârândâŋ togore kala busi kâlegen
kat nekberâm me bâleŋe siâ siâ
akniŋberâm akbiâ are nâŋgân.
24 Gârâmâ bâleŋe siâ siâ akniŋbiâ
mombian aregât nâŋgâre owâiŋe
aktâp. Aregât Yesuŋe âi ire dâm hârem
niŋep ire konok mem manbaen.
Akto iregât konok biwine humo
yemap. Aregât dopŋe hin. Anutuŋe
ukenŋaet akmâ luâk hârok damun
nenŋe akberâm aktâp aregât den pat
âlepŋe are makyeŋgim manbian. Âi
are konok mem heŋgemgom kinbian,
hain nâŋgâm aregât konok biwine
humo yemap.

25 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât nâŋe den pat âlepŋe are makyeŋgim hutyeŋân mandere nekmai. Gârâmâ arire kakŋân lâuwâŋe bo nekbai.
26-27 Nâ Anutuŋe nekto ârândâŋ akmapgât yu makbe. Nâ Anutugât den hârok hamep bâlâk makyeŋgire nâŋgâyi. Aregât uŋak ondop pâroŋgât makyeŋgire nâŋgâŋet. Siâ hilip agumbo dosaŋe nâŋgâlân bo tatbiap.
28 Ye han biwi golâ manbi. Hain manmâ Anutuŋe luâk âmbâle bikŋe gilâmŋande puliyegep are damunyeŋe akbi. Akto Anutugât Heakŋande Yesugât kâmot are yeŋgât pat dâm makyeŋgiep aregât damunyeŋe akmâ manbi.
29 Nâ hin nâŋgân. Nâŋe hepunyekmâ arire âmâ haminân luâk bikenba pugaiya hain arekŋe yeŋgâlân togom luâk âmbâle yoŋâk bâleŋe akŋet dâm hâwât yekbai.
30 Aregât dop akmâ yeŋgâlân bikŋande heyeŋgim biwiyeŋe nengâlân katmâ Yesu hepunŋet dâm oloŋyekmâ hilip yeŋguwai.
31 Aregât han biwi golâ manbi. Akto den ire mem biwiyeŋân katbiâ talâk. Nâŋe hâk hilâlâm kakŋân manmâ hândâk hilâm Anutugât keiŋe dâm hârok mendugum makyeŋgiman. Akto siâ ikiŋeâk ikiŋeâk dewunŋe tuŋe olowâk makyeŋgim manmâ gare hombaŋ âlâwu bo aktâp.
32 Akto uŋak Anutuŋe damunyeŋe aktâpgât han kalemŋe denân katyekmâ ariwerân. Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ damunyeŋe akberâm aktâp aregât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo umatŋe akbiâp. Akto biwiyeŋe Yesugât katmâ manbiâ yâkŋe yeŋgât nâŋgâm meme akyeŋgimbo manman kârikŋaet pat yeŋgiep are manbai.
33 Nâ puli sikumgât makmâ egâliaŋ bo akyeŋgiân.
34 Nâ nune akto luâklupne nenŋaet wan me wan bâlensiâ bâtne irekŋe mâŋgire miawaknengiep a nâŋgâmai aten.
35 Nâ wan me wan keiŋe katyeŋgiân akmâ âi kârikŋeâk mem umburuk mamburuk yâk kalemgom yeŋgiwiangât aregât dâp gai tâlim hekatyeŋgiân. Aregât yeŋe areâk tâlim Kembu Yesuŋe den hin magep are nâŋgâwi, galalupyeŋande yeŋgimbiâ âlepŋe aktâp gârâmâ yeŋe yâk yeŋgimbiâ âmâ âlepŋe dondâ aktâp." dâep.
36 Pauloŋe den hain dâmbo kâŋgombiâ Humo konmâ ulilaŋep.
37 Ulilaŋdo âi girâp akmâ indem lokom maŋganli. Hain akbiâ den hin dâm makyeŋgiep,
38 "Ariwian iregât kakŋân lâuwâŋe bo purik katbian." dâmbo aregât nâŋgâm biwiyeŋe umatŋe agep. Hain akbiâ hepun yekmâ waŋgan âgâep.

21

Pauloŋe Yerusalem kipian purik katmâ ariwerâm ariep.

1 Akto nenŋe hepunmâ hân siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Ko ain tâŋâk ariyion. Arim yem kindenŋe hauŋdo arewa arim haru tânâmŋân hân siâ talep kotŋe Rodo ain arim waŋga hepunmâ Patara kipian ariyion.
2 Ain arim waŋga Poinike hân ain ariwerâm akto are mem miawakmâ âmâ âgâenŋe menenekmâ ariep.
3 Arimbo dewun nenŋe indâgen panmâ hân siâ haru tânâmŋân tato egion are kotŋe Kipiro. Ekmâ yânâk kanegen tato ewangim ariyion. Arim Siria hânân kipia siâ talep kotŋe Tiro are haru ginŋân talep ain ariyion. Arim waŋga are hepunmâ arienŋe kipia ambolupŋande gam waŋganba ito siâ siâ are lândem katbiâ giep.
4 Akto nenŋe kipian âgâm Yesugât kâmotlupŋe mem miawak yekmâ yâk olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep. Akto hilâm are hutŋân sop siâ Anutugât Heakŋande makyeŋgimbo aregât Paulo yâk Yerusalem kipian bo ariâk dâm maganŋi.
5 Akto waŋga are ariwerâm akto luâk âmbâle nanaŋ lepat hârogâk nen

kat nenekberâm kewugu nenekbiâ olowâk haru ginŋân geyion. Gem haru ginŋân tatmâ kâŋgom Anutu ulilaŋion.
6 Ulilaŋmâ waŋgan bam âgâwerâm aktenŋe maŋgan aknengimbiâ hepun yegion. Akto yâk purik katmâ kipiayeŋân ariyi.

Luâk siâ kotŋe Agabo yâkŋe Paulogât keiŋe makyeŋgiep.

7 Waŋgan âgâenŋe menenekmâ Tiro kipia are hepunmâ arim Tolemai kipian kat nenekto waŋga hepunmâ kipian âgâm ariyion. Arim âmâ Yesugât kâmot yektenŋe maŋgan nenekbiâ olowâk talion.
8 Tatmâ sot wan om nem yem kindenŋe hauŋdo hepun yekmâ arewa arim Kaisarea kipian âgâm luâk siâ kotŋe Pilipo Yesu bo nâŋgâ aŋmai areyeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyeŋgim malep are mem miawaktenŋe olowâk malion. Pilipo are emelâk luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ âi dâm hârem yeŋgiyi are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe.
9 Akto baratlupŋe imbât are âmbâi tat tatŋeâk hârok yâkŋe Anutugât den are oyaŋmâ makyeŋgim mali.
10 Akto yâk olowâk mandenŋe emelâk Yudaia gâtŋe siâŋe Anutugât den dâm miawagep kotŋe Agabo, are nengâlân togoep.
11 Togom Paulogât pâŋânba sâŋgum tâkŋe mem hulaŋmâ ikiŋe keiŋe bâtŋe dâgâm mendugum hin dâep, “Anutugât Heakŋande hin dâp, tâk ire amboŋe Yerusalem kipian arimbo Yuda gâtŋe kipia ambolupŋande hin hikom Anutugât keiŋe bo nâŋgâi are yeŋgâlân katbai.”
12 Aganoŋe den hain dâmbo nen akto kipia ambolupŋe nenŋe Paulo Yerusalem kipian bo âgâwen dâm maganion.
13 Hain dâm maganŋdenŋe Pauloŋe hin maknengiep, “Ye wangât indem tatbiâ biwine hioŋdâp? Hepunŋet. Nâŋe Yesugât akmâ nâŋgâm Yerusalem kipian âgâre mem kala busi kâlegen katnekbai aregât hamep bo aktân. Akto are konok bo. Humo Yesugât nâŋgâm âmâ âgâre nuguwai aregât hanâk hamep bo aktân.”
14 Hain dâmbo lâuwâŋe hâwâtmâ maganŋdenŋe nengât den bo nâŋgâ nengimbo aregât hin dâyion, “Bâin. Humogât den are kârikŋe agâk are Humogât han.” hain dâyion.

Pauloŋe Yerusalem kipian arim kipia bikŋe bikŋe den pat âlepŋe are makyeŋgiep.

15 Hain dâenŋe manmâ manmâ Yerusalem kipian âgâwerâm aregât ito kârugut kom kilion.
16 Hain aktenŋe Kaisarea kipia ambolupŋe biwiyeŋe Yesugât kali yâk yeŋgâlânba bikŋande kewugu nenekbiâ ariyion. Arim luâk siâ Kipiro gâtŋe kotŋe Mason yâk ulikŋânâk biwiŋe Yesugât kalepgât yâkgât emelan katnenegi.
17 Akto arewa arim Yerusalem kipian arienŋe âmâ Yesugât kâmot bikŋande penânengim heroŋe aknengimbiâ ain maŋgan akmâ olowâk talion.
18 Tatmâ yem kindenŋe hauŋdo Pauloŋe oloŋ nenekto Yakopogât emelan âgâyion. Ain âgâenŋe Yesugât kâmot yâk yeŋgât damunlupyeŋe hârokŋe togom penânengiyi.
19 Togom penânengimbiâ Pauloŋe maŋganyekmâ Anutuŋe meme aganŋdo Yuda bo manmai are yeŋgâlân arim wan me wan akyeŋgimbo bunŋe agep aregât keiŋânbak den pat makyeŋgiep.

Pauloŋe Mosegât den kârikŋe are mem agato ekbiâ ârândâŋ agep.

20 Pauloŋe den pat hain dâm makyeŋgim metembo ain tali arekŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ Paulo hin dâm maganŋi, “Galanenŋe nâŋgât? Yuda luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi. Yâk hârogâkŋe Mosegât den kârikŋe are kârikŋe akmâ mem agatmai.
21 Akto gâŋgât den hin katbiâ togombo nâŋgâmai. Yuda luâk âmbâle arekŋe hân siângen arim mandâi are makyeŋgim Mosegât den kârikŋe are

hepunŋet dâm makyeŋgimat. Akto nananŋlupyeŋe yeŋgât hâkyeŋe bo gâiyeŋgiŋet dâm koyeŋgimat. Akto Yuda luâk nengât agak meme are hepunŋet dâm makyeŋgimat, hain dâm togo makyeŋgiyi.

22 Are nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ gain gain akbaen? Gâ Yerusalem kipian togoât aregât den pat nâŋgâwai.

23 Aregât den siâ yu makginberen ire akben. Nengâlân gâtŋe luâk imbât mandâi arekŋe emelâk Anutugât den kârikŋe are akbaen dâm makmâ hâreyi.

24 Akto gâŋe yâk yeŋgâlân dewatim katmâ gala akyeŋgim sumbegât soŋgoŋe puligom yeŋgimenâ olowâk sumbe emetŋân âgâmbiâ aregât bâin dâm dumutyeŋe hârewi. Hain akbiâ nengâlân gâtŋe biknande gekmâ hin dâwai, “Iregât me niŋaet den katbiâ togombo nâŋgâyion? Dâ luâk arekŋe âmâ Mosegât den kârikŋe are mem agatmâ manmap.” dâwai. Hain dâm gâŋgât keige bunŋe heŋgemgowai.

25 Hain gârâmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe lâpio yeŋgât sot omai me soŋgo gilâmdâk hanyeŋe hâremai are bo nembi dâm makmâ hâreyeŋgim den katennŋe ariep. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi dâm makmâ hâre yeŋgiyion.” dâyi.

26 Hain dâmbiâ Paulo denyeŋe lokom luâk imbât are penâyeŋgiep. Penâyeŋgimbo yem kinbiâ emet hauŋdo, “Anutugât dewunŋân salek salek manbaen.” dâm aregât purik katmâ sumbe emetŋân âgâyi. Âgâmbiâ Pauloŋe luâk imbâtŋe den kârikŋe aregât pat koyeŋgiyi are bo akbiapgât sop akto sumbe ombaigât sumbe emetgât damunlupŋe makyeŋgiep.

Pauloŋe sumbe emetŋân âgâmbo mem komberâm agi.

27 Hilâm âi meme 7 siâ me siâ manmâ manŋetgât magi are bo akberâm akto Pauloŋe sumbe opmânân âgâm mando Asia hânân gâtŋe Yuda luâkŋe are ekmâ luâk hârok hanyeŋe mem gulip koyi. Akto hanân gege akyeŋgiyi.

28 Hain akmâ Paulo mem konmâ magi, “Wei Israe luâkma, togo tânnenguŋet. Luâk irekŋe hân ârândâŋ manmâ Yuda luâk nen gasa aknengim den kârikŋe akto opmânnenŋe ire makmâ gâlikom manmap. Hain akmâ opmân nennŋân Girik luâk oloŋ yekto gam opmân kâmbokŋe nenŋe ire gagap mâŋgimai.” dâyi.

29 Amâ keiŋe hin. Paulo Epeso kipian gâtŋe luâk Tropimo yâk olop kipian bawa gaga akbela yelekmâ nâŋgâm hilipkom magi. Sumbe opmânnŋân oloŋmâ gaep dâm nâŋgâm hilipkoyi.

30 Paulogât hain dâmbiâ kipia ambolupŋe dondâŋe pârigim togo sumbe emetŋân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ luâk biknande sumbe emetŋânba Paulo mem oloŋmâ geyi. Mem oloŋmâ gembiâ sumbe emetŋe hâŋgi are tigiyi.

31 Hâŋgi tigimbiâ Paulo mem moâkgât komberâm akbiâ hutyeŋânba siâŋe den kato Roma tembe loko yeŋgât humoyeŋe aregât ariep. Akto den kalep are hin, “Yerusalem kipia ambolupŋe hârokŋe bugâ komberâm mendugumbiâ kuk humo miawaktâp.”

32 Den hain dâmbo tembe loko yeŋgât humoyeŋe arekŋe nâŋgâm tembe loko gegeŋe âgâ âgâŋe hârok meyekmâ sumbe emetŋân togombiâ luâk kâmot humo arekŋe yekmâ hamep akmâ Paulo hepunbiâ talep.

33 Hepunbiâ tato tembe loko humoyeŋe arekŋe Paulogâlân togom tembe lokolupyeŋe hin makyeŋgiep, “Luâk ire mem tâk kârikŋe lâuwâ arekŋe bâtŋe bip bip hikom kala busi kâlegen katŋet.” dâmbo are akberâm akbiâ hin dâep, “Luâk ire wânân gâtŋe. Akto gain gain akto biwiyeŋe bâliâp?” dâep.

34 Hain dâmbo yeŋeâk purik gurik akmâ magaŋgimbiâ den gulip milip agep. Den hain akbiâ gulip humo akto den bo nâŋgâm heŋgemgom

tembe loko makyeŋgimbo mem kiap yeŋgât emetyeŋân ariwerâm agi.
35-36 Mem oloŋmâ arim tirekŋânba âgâwerâm akbiâ luâk bikŋande gulip milip akmâ dâp tigim kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Luâk are moâkgât kone.” dâyi. Hain dâmbiâ tembe lokoŋe Paulo kombâirâm mem agatmâ kambeyeŋân katmâ lokom emet kâlegen âgâwerâm agi.
37 Hain akbiâ tembe lokoŋe wârakmâ Paulo lokom âgâm dawalauŋân katbiâ Pauloŋe tembe lokoyeŋgât humoyeŋe are Girik denân aikoep, “Den siâ makgiŋberâm aktân.” dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe hin dâep, “Ai, gâ Girik den nâŋgâmat mon?
38 Ulikŋân Aigita gâtŋe siâ bugâ komberâm ikiŋe tembe lokolupŋe 4,000 meyekto hân kamitŋângen ariyi aregât nâŋe gâ yâk dân. Akto gâ hinŋe Girik den makniŋmenâ nâŋgâm, “O luâk ire âmâ Aigita gâtŋe bo.” dân.” dâep.
39 Hain dâmbo Pauloŋe hin dâm maganep, “Nâmâ Yuda luâk, Kilikia hân Taso kipia humo aregât amboŋe. Nâ nâŋgâ niŋmenâ luâk kâmot humo ire den siâ makyeŋgiwe.” dâep.
40 Hain dâmbo âlepŋe dâmbo Pauloŋe tirek kakŋânba kinmâ bâtŋe pando den nâŋâgâmbiâ Yuda yeŋgât denân makyeŋgiep.

22

Pauloŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgiep.

1 Pauloŋe Yuda yeŋgât denân hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne akto humomolupne nune keine makyeŋgire nâŋgâŋet.”
2 Hain dâm Yuda yeŋgât denân makto luâk tali arekŋe nâŋgâm nengât den nâŋgâmap dâm yân tatmâ nâŋgâm ariyi.
3 Hain akbiâ lâuwâŋe totokomâk hin dâm makyeŋgiep, “Nâ Yuda luâk Kilikia hân Taso kipia tatâp ain miawagân. Akto nâŋgâ nâŋgâ emetŋe kipia in katnekbiâ malân. Akto Gamalie yâkŋe âmâ Anutugât den ligim makniŋdo yâk olop maliot. Akto bâginenŋe Moseŋe den kârikŋe katnengiep are hârok nâŋgâm meteân. Akto uŋak ire yeŋe aktâi nâŋe hainâk agân.
4 Hain akmâ biwine Anutugâlân katmâ ukenŋe kakŋân manmâ âmâ kârikŋe agân. Hain akmâ Yesugât den pat ire bo agâk dâm nâŋe Yesugât kâmotlupŋe hârok moŋet dâm bâleŋe siâ siâ akyeŋgim manmâ luâk âmbâle dondâ yeŋgum meyekmâ arim kala busi kâlegen katyektere tali. Nâŋe hain akyeŋgim malân.
5 Akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto areyeŋgât luâk kautŋe yâkŋe nâŋgâmbiâ bunŋe aktâp. Akto yâkŋe âmâ Yuda luâk galalupŋe Damasko kipian mali are yeŋgât kulem esenŋe siâ niŋmâ hin dâm makniŋmâ huŋgun niŋbiâ mem ariân, “Gâŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi are meyekberâm Damasko kipian arim mem miawakyekmâ galalupyeŋe kulem esenŋe ire yeŋgimenâ ekbiâ bâtyeŋân hikom Yerusalem kipia iren meyekmâ togowen.” dâyi.
6 Hain dâm kulem esenŋe are niŋbiâ arire Damasko kipia are tâlâgumbo dewutâ kârikŋe pando himbimânba dewutâ pagaleŋe humo siliŋ siliŋ dâm erânegep.
7 Erânekto hânân ge kâŋgom yendere himbimânba den hin dâm makniŋep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât?” dâmbo
8 hin dân, “Humo, gâ niŋe?” dâre hin makniŋep, “Nâ nugum wat nekmâ manmat. Nâ Yesu Nasarete kipian gâtŋe.”
9 Hain dâmbo luâk nâ olop mali arekŋe pagaleŋe are egi. Dâ den makniŋep are âmâ bo nâŋgâyi.
10 Akto nâ hin dâm aikoân, “Humo wan me wan akbian aregât makniŋmenâ lokowian.” dâre hin makniŋep, “Agatmâ Damasko kipian arimenâ siâŋe nâ wan makmâ hâreginân are akmâ manben dâm makgiŋbiap.” dâep.

11 Hain dâmbo pagaleŋe siliŋ dâm hâknânâk erâmbo agatmâ ekberâre dewunne hâwilip akto menekmâ Damasko kipian ariyi.
12 Akto hilâm siân Yesugât kâmolân gâtŋe luâk siâ malep kotŋe Anania arekŋe Anutu maŋganmâ manmâ Mosegât den kârikŋe are lokom mando Yuda luâk Damasko kipian mali arekŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep.
13 Akto Ananianŋe nâŋgâlân togom hin dâm makniŋep, “Galane Saulo, dewunge pagalembo emet ek.” dâmbo ainâk dewunne pagalembo luâk are egân.
14 Ektere hin dâm makniŋep, “Nengât bâgilupnenŋe yâk yeŋgât Anutuŋe keiŋe makmâ hekatgiŋmâ ârândâŋ manman Amboŋe ekmâ lauŋânba den nâŋgâwendâm mem kepilâ gegep.
15 Akto gâ siâ me siâ ekmâ nâŋgâen aregât pat hân ârândâŋ luâk makyeŋgim ariwen.
16 Aregât wangât yân yem tatât? Agatmâ Yesugât kotŋe konmâ kinmenâ tu puli giŋdere dosage bo akgiŋâk.” dâm makniŋep.
17 Hain akto Yerusalem kipian purik katmâ arim sumbe emetŋân âgâm Anutu magaŋmâ tatere âmâ biwine purik kato Yesu Humoŋe miawak niŋdo egân.
18 Ektere hin dâm makniŋep, “Kipia ire ambolupŋande nâŋgât den makmat are hâkâŋ akmaigât dowâk gem kipian inba yân gem ari.”
19 Hain dâmbo hin magaŋân, “Humo maktere nâŋgâ. Nâŋe luâk âmbâle biwiyeŋe gâŋgâlânâk kali are den opmânŋe opmânŋe meyekmâ âgâm bugâŋe yeŋgum malân.
20 Akto Stepanoŋe gâŋgât keige makyeŋgiwerâm akto ain konerâm sâŋgum kâkâlep kâkâlep yeŋe are hulaŋmâ mendugum katbiâ nâŋe damunŋe kindere âmâ kombiâ mondo nâŋgâre ârândâŋ agep, aregât patŋe nâŋgâm meteyi.”
21 Hain dâre Yesu humoŋe hin dâm makniŋep, “Huŋgun giŋdere Yuda bo manmai are yeŋgâlân ari.” dâm makniŋep.” dâep.

Paulo bugâŋe komberâm agi.

22 Paulo hain dâm mando luâk biknande ondopyeŋe katbiâ ainâk Pauloŋe Yuda bo manmai are yeŋgâlân ariwian dâm makyeŋgimbo ainâk den humoâk akmâ kârikŋeâk kamboŋmâ magaŋgim hin dâyi, “Luâk bâleŋe arekŋe hain dâmbo nâŋgâenŋe bâliâp aregât moâkgât mem arim koŋet.” dâyi.
23 Hain dâm den giliŋgoŋ galaŋgoŋ akbiâ gulip humo agep. Akto sâŋgum kâkâlep yeŋe are hulaŋmâ mendugum nukum paŋ paŋgombiâ nukum humo agalep.
24 Hain akbiâ aregât tembe lokoyeŋgât humoyeŋande makto tembe lokolupŋande Paulo mem emet kâlegen âgâyi. Akto luâk humo arekŋe, “Gain gaingât akmâ biwiyeŋân tuk tuk ewuyektâp aregât keiŋe makmâ miawakto nâŋgâwegât handomŋe oreŋet.” dâm makyeŋgiep.
25 Hain dâm makyeŋgimbo keiŋe bâtŋe hikom mendugum katbiâ Pauloŋe tembe lokoyeŋgât humoyeŋe are hin dâm magaŋep, “Nâ Roma luâk hinare aregât keine bo ekmâ âmâ orenekbiâ ârândâŋ bo aktâp.”
26 dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe luâk humoyeŋe dondâ aregâlân arim hin dâep, “Luâk are amâ Roma luâk bunŋe aregât gain gain akne?” dâmbo
27 luâk kautŋe arekŋe Paulogâlân arim hin dâm aikoep, “Bunŋe, gâ Roma luâk?” dâmbo Pauloŋe, “Ao.” dâep.
28 Hain dâmbo hin dâm magaŋep, “Nâ luâk yânŋe, Roma yeŋgât humomolupyeŋe puli humo yeŋgim âmâ Roma luâk hainare agân.” dâep. Luâk kautŋe arekŋe hain dâmbo Pauloŋe hin dâep, “Nâmâ memenande menekto âmâ Roma luâk hainare agân.” dâep.
29 Hain dâmbo ainâk tembe loko arekŋe sân sân mem oloŋ akmâ arim kili. Akto luâk kautŋe arekŋe den

are nâŋgâm sân sân mem hin dâep, “Luâk ire Roma luâk ina nâŋe keiŋe bo nâŋgâm kala busi kâlegen mem katŋet dâre katâi arekŋe ârândâŋ bo aktâp.” dâep.

30 Hain dâm nâŋgâmbo umatŋe humo akto emet hauŋdo tembe loko yeŋgât kautŋe agep arekŋe Yuda luâkŋe wangât dâm Paulogât nâŋgâm bâlianji dâm aregât keiŋe nâŋgâwerâm sumbe kat kat luâk humomolupyeŋe akto Yuda yeŋgât luâk kautŋe areyeŋgât makto hârogâk menduguyi. Mendugumbiâ tâk hulaŋmâ Paulo kewugumbiâ âgâm dewunyeŋân kato kilep.

23

Pauloŋe Yuda yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgâlân arim den makyeŋgimbo potalagi.

1 Pauloŋe dewunyeŋân kinmâ Yuda humomolupyeŋe tâŋâk yekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne, nâŋe Anutugât dewunŋân biwi salek manmâ gare sop yu aktâp.”

2 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk areyeŋgât damun humo siâ malep kotŋe Anania arekŋe Paulogât enemŋân luâk kili are hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe ondopŋe hogoŋet.” dâmbo Pauloŋe hin dâm magaŋep,

3 “Ai, kautge kârikŋe. Anutuŋe hâmbâi guguwiap. Gâ bia motmot hinare hâkge âlepŋe tato biwige hambuep. Gâŋe Mose akto bâgilupnenŋande den kulemgoyi are lokom aregât makmâ hâre niŋberâm aktât. Are âmâ gâŋe den kârikŋe kulemgoyi are hâkâŋ akmâ den are loŋgaim ondopne hogoŋetgât makyeŋgiât.” dâep.

4 Hain dâmbo luâk enemŋân kili arekŋe hin dâyi, “Wei, Anutugât sumbe kat kat luâk are yeŋgât damun humo are yâkgât wangât hain dâm maktât?” dâyi.

5 Hain dâmbiâ Pauloŋe hin dâep, “Galalupne, Moseŋe den kulemgoep are hin. Kâmot mandâi are yeŋgât damunlupyeŋe yeŋgât den bâleŋe bo makbei dâm kulemgoyi are nâŋgâm manman. Aregât sumbe kat kat luâk are yeŋgât humoyeŋe yâkgât makniŋbiâ nâŋgân dâine are bo makbom.”

6 Hain dâm yekto luâk bikŋe âmâ Sadukaio luâk momoŋânba bo agatbaen dâmai. Dâ bikŋe âmâ Parisaio luâk arekŋe âmâ momoŋânba agatbaen dâmai Paulo are nâŋgâm heŋgemgoepgât agatmâ hin dâm kamboŋmâ makyeŋgiep, “Galalupne, nâmâ Parisaio yeŋgât kâmolân gâtŋe. Akto ewene bâgine âkâ hainâk Parisaio luâk mali. Akto nenŋe momoŋânba agatbaen are nâŋgâmaen den pat are makyeŋgim manman, keine aregât denân katnektâi.” dâep.

7 Pauloŋe den hain dâmbo Parisaio akto Sadukaio mendugum yeyi arekŋe den humo akmâ hutyeŋân potat potat miawagep. Hain akmâ biwiyeŋe hiuŋep.

8 Akto Sadukaio luâkŋe âmâ den âlâwu hin dâmai. Nen momoŋânba agatbaengât dopŋe bo tatâp dâmai. Akto aŋelo are akto sinduk baniara bâleŋe aregât bunŋe bo mandâi dâmai. Dâ parisaio amâ a hârok nâŋgâmbiâ bunŋe akmap.

9 Aregât akmâ potalakmâ den kakŋân hogoaŋgiyi. Hain akmâ arimbiâ Parisaio luâk yeŋgât kâmolân gâtŋe Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi biknande agatmâ kinmâ den umatŋe hin dâyi, “Nenŋe luâk iregât nâŋgâenŋe dosaŋe bo aktâp. Gârâmâ aŋelo me sinduk baniara siâŋe den are magaŋep mon? Aregât siâ bo makberen.”

10 Hain dâmbiâ biwiyeŋe kâlâp bâleŋe akto Sadukaio akto Parisaio kâmot lâuwâ arekŋe gasa agaŋgimbiâ tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe Paulo mem kom hâk hilâlâm waŋbâi dâm aregât hamep akmâ hutyeŋânba gem Paulo mem kewugum emetyeŋân ariyi.

11 Akto emet dâgâmbo Humoŋe Paulo miawagaŋmâ hin dâm magaŋep, “Biwigande nâŋgâmâk tatmâ

manben. Akto nâŋgât keine makmenâ Yerusalem kipia ambolupŋande nâŋgâi hainâk Roma kipian arim nâŋgât keine makyeŋgimenâ nâŋgâwai." dâep.

Yuda luâk bikŋande Paulo komberâm aregât den agi.

12-13 Emet hauŋdo Yuda luâk bikŋande luâk lâuwâ yetgât kei bât yetŋe hârok hain arekŋe biwi konok akmâ hin dâyi, "Tu sot bâlâk manmâ Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ tu sot nembaen." hain dâm magaŋgi goaŋgi agi.

14 Akto luâk arekŋe sumbe kat kat luâk yeŋgât damunyeŋe akto are yeŋgât damun humomo mali are yeŋgâlân arim makmâ miawakmâ hin dâm makyeŋgiyi, "Nen tu sot bâlâk manmâ âgâm Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ tu sot nembaen aregât den kârikŋe magaŋgien.

15 Den hain hikoen gârâmâ aregât yeŋe den ire hin dâm katbiâ Roma yeŋgât tembe loko humoyeŋaelân ariâk, "Gâŋe dâmenâ Paulo are mem nengâlân katbiâ togombo yâkgât den are lâuwâŋe heŋgemgowaen." hain dâm hiaŋgimbiâ denyeŋe nâŋgâm Paulo kato kewugum togombiâ nenŋe dâwân teŋgâ kindenŋe togombo kombaen." dâyi.

Paulogât begâtŋande bugâgât den makmâ miawagep.

16 Den hain dâm magaŋgimbiâ Paulogât begâtŋande den are nâŋgâep. Nâŋgâm ainâk tembe loko yeŋgât emelan âgâm aniŋe magaŋep.

17 Magaŋdo Pauloŋe tembe loko yeŋgât damun siâ hin dâm magaŋep, "Nanaŋ ire mem humogaelân arimenâ yâkŋe den siâ mem togoâp are magaŋâk." dâep.

18 Hain dâmbo humoŋaelân mem arim hin dâep, "Paulo kala busi emet kâlegen tatmap arekŋe nanaŋ irekŋe den siâ makgiŋberâpgât kewugum âgâ dâmbo gâŋgâlân yu kewugum togoân."

19 Hain dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe nanaŋ are yoŋâk mem ba emet kom hâre hâreŋângen katmâ hin aikoep, "Wan denŋe makniŋberâm aktât?" dâep.

20 Hain dâmbo Paulogât begâtŋe arekŋe hin dâep, "Yuda luâk areyeŋgât humomolupyeŋande yoŋâk den katbiâ gâŋgâlân togowiap. Amâ Paulo togombo konerâm aregât heŋgiŋberâm akmâ hin dâwai, "Paulo hutnenŋân mem katbiâ kinmâ keiŋe makmâ heŋgemgombo ekbaen." dâm heŋgiŋbai.

21 Makgiŋbiâ âmâ denyeŋe bo nâŋgâwen. Luâk lâuwâ yetgât kei bât yetŋe hârok me gain hain arekŋe teŋgâ kinmâ Paulo kondenŋe moâk dâm den aktâi. Akto, "Sot bo nem yân manmâ âgâm Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ sot nembaen." hain dâm magaŋgi goaŋgi aktâi. Hain akmâ hinŋe âmâ gâŋgât dengât lâmgom mandâi." dâep.

22 Paulo begâtŋande hain dâmbo tembe loko humoyeŋe arekŋe hin dâep, "Gâŋe den yu nâ makniŋdât ire luâk siâ me siâ bo makyeŋgiwen." dâm huŋgunaŋdo gem ariep.

Paulo kombiâ mombop dâm tembe lokoŋe kewugum Kaisarea kipian ariyi.

23 Tembe lokoyeŋgât kautŋande tembe lokoyeŋgât humomo lâuwâ mem oloŋyelekmâ hin dâm makyetkiep, "Makbela tembe loko tu hânderet akmâ kei hân ariwai akto luâk sewenti akmâ bau luâk soko kakŋân ariwai. Akto luâk tu hânderet siânbaŋe âmâ soŋ soŋ mem keiyeŋe hân ariwai. Yâkŋe Paulo kewugum damungom kinbai. Kinbiâ emet dâgâmbo hândâkgât 9 kilok akto sop ain kipia ire hepunmâ Kaisarea ain ariwai.

24 Akto Paulogât bau luâk soko siâ kakŋân ariâk dâm are kalaŋbiandat. Akto Paulo yeukŋân damungom kiap humo kotŋe Peliki yâkgâlân mem ariwai."

25 Hain dâm makyetkim kulem esenŋe siâ hin dâm kulemgoep,

26 “O galane Peliki, âlepŋe nanŋe
gâ kiap humo den bâlensiâ hin
makginŋdere nâŋgâ. Nâmâ Klaudio
Lisia, gâŋgât okot âlep nâŋgâm kulem
ire kulemgoân.
27 Tembe lokolupnande luâk ire
gâŋgâlân mem togowerâi are Yuda
luâkŋe komberâm aktâi. Hain akbiâ
nâŋe luâk are Roma luâk hainare are
nâŋgâm
28 tembe lokolupne olop arim Yuda
yeŋgât hutyeŋânba mem oloŋion.
Akto aregât keiŋe nâŋgâwerâm aregât
maktere sumbe kat kat luâk yeŋgât
damun humo akto Yuda yeŋgât hu-
momolupyeŋe hârok mendugumbiâ
mem arim denân kalân.
29 Denân katere denyeŋânâk den
kârikŋe akbiâ âmâ hin nâŋgân. Hain
arekŋe mombiapgât dop bo me kala
busi kâlegen katbaengât dop bo egân.
30 Akto luâk biknande teŋgâ
kinmâ Paulo komberâm akbiâ
den are warapŋe nâŋgâm aregât
huŋgunaŋdere gâŋgâlân togoâp. Akto
Yuda luâkŋe yâkgât denŋe dâwerâm
gâŋgât enemgân togowai. To-
gombiâ âmâ wan me wan akmâ
hilipkombo denŋe dâwerâm aktâi
aregât aiyeŋgumenâ keiŋe makmâ
heŋgemgombiâ nâŋgâwen.” Kulem
esenŋe hain dâm kulemgom yetkiep.
31 Kulem esenŋe are kulemgom
yetkimbo denŋe lokom tembe loko
olop hândâgân Paulo mem kewugum
arim hândâgânâk Antipatri ariyi.
32 Emet hauŋdo tembe loko kei hân
ariyi are ainba hepunyekmâ purik
katmâ kipiayeŋân ariyi. Dâ bau luâk
soko kakŋân ariyi arekŋeak Paulo
kewugum Kaisarea kipian ariyi.
33 Arim kiap kulem esenŋe are
waŋmâ Paulo yâkgâlân kali.
34 Katbiâ kiapŋe kulem are oyaŋmâ
ekmâ Paulo hin dâm magaŋep, “Gâ
kipia wânân gâtŋe?” dâmbo Pauloŋe
hin magaŋep, “Nâ Kilikia hânân
gâtŋe.” dâep.
35 Hain dâmbo kiap humo arekŋe
hin dâep, ‘Denân kat gektâi are
togombiâ âmâ gâŋgât den ire
nâŋgâwian.” dâep. Hain dâm tembe
lokolupŋe makyeŋgimbo Paulo mem
luâk humo siâ kotŋe Herote yâkgât
emelan ain katmâ damungom kili.

24

Yuda luâk arekŋe Kaisarea kipian arim Paulogât hâkŋe tunli agi.

1 Hilâm momerâk bo akto damun
siâ kotŋe Anania are akto Yuda luâk
yeŋgât humomolupyeŋe bikŋe akto
den tânyeŋguwiapgât luâk siâ kotŋe
Teatulo yâkŋe Kaisarea kipian gem
arim Paulogât hâkŋe tunmâ katmâ
magi.
2 Magaŋbiâ kiapŋe makto Paulo
gembo Teatuloŋe âgâm Paulogât
denŋe dâm kinmâ den aŋgâ hin
dâm kiap are magaŋep, “O luâk
humonenŋe Peliki, gâ âlepŋe nanŋe.
Gâŋe damun nenŋe akmenâ nen
gala konok manmaen. Akto luâk
kâmot nengât nâŋgâm damun nenŋe
akmenâ agak meme âlepŋeâk akmâ
3 manmaengât nen hârokŋe nâŋgâ
giŋdenŋe âlepŋe akmap. Akto aregât
kotge mem agatmaen.
4 Akto den maktere kâlep akbopgât
gâŋe yeukŋe akmâ nâŋgâm yeu-
geniŋmenâ den tâlâwâk siâ makbe.
5 Luâk iregât nâŋgâenŋe dondâ
bâlimap. Yâkŋe âmâ emet kakŋe
amukŋe manmâ kipiaŋe kipiaŋe
awam ketuguyekmâ Yuda luâk hut-
nenŋân arim togom nengât biwi
kambiam mem bâliakŋet dâm aregât
hanân gege akmâ mandâp. Akto
Nasarete gâtŋe siâ yâkgât kâmot
areyeŋgât humo amâ ire.
6 Akto nengât den kârikŋe hin
makmâ hârenengiep, “Luâk siâŋe
sumbe emetŋe bâleŋe agaŋdo âmâ
kombiâ mombiap.” den are watmâ
Paulo mem denŋaet keiŋe nâŋgâne
dâenŋe âmâ
7 kiap humo Lisia yâkŋe kârikŋe
akmâ nengât hutnenŋânba mem
oloŋep.
8 Akto gâŋgâlân togoŋet dâm
aregât makyeŋgiep. Akto nenŋe den
makginden ire gugak magaŋmenâ

ikiŋe keiŋe makgiŋdo nâŋgâm heŋgemgo.” dâep.
9 Luâk arekŋe den hain dâmbo Yuda luâk âkâ tângom den areâk makmâ bundâk maktâp dâm wâragi.

Pauloŋe ikiŋaet keiŋe makmâ kiap Piliki magaŋep.

10 Akto kiapŋe den hâuŋe mak dâm agatmâ Paulogât hâmeŋânâk ekto Pauloŋe kiap are hin dâm magaŋep, “Gâ kiap kot mem kipia inâk manmenâ hombaŋ dondâ bo agep, aregât agak memenenŋe are emelâk nâŋgâm heŋgemgomat aregât gâ den amboŋe aregât heroŋe aktângât nunaet makgiŋdere nâŋgâ.
11 Nâ Yerusalem kipian âgâm Anutu magaŋmâ sumbe emetŋân âgâm manmâ gare hilâm keiân lâuwâ bo aktâp. Akto gâŋe aregât nâŋgâm han lâuwâ akmâ âmâ luâk ire aiyeŋgumenâ makgiŋbiâ nâŋgâ.
12 Akto sumbe emetŋân âgâm malân ain me sombeimân kinmâ den magân ain, me den emetŋe siân âgâm manmâ ain luâk siâgât denŋe bo koaŋân. Akto luâk âmbâle potalakŋet dâm hanyeŋân bo geân.
13 Luâk irekŋe hianŋgim den aŋgâ hogom togo hâknân katâi. Akto den golâ dondâ gagaiâi gârâmâ luâk irekŋe den bunŋe siâ makgiŋbaigât dopŋe bo tatâp.
14 Akto den siâ nâŋgân ire makgiŋdere nâŋgâ. Yesugât dâp irakŋe are bunŋe bo dâm aregât aktâi. Dâ are nâŋe nâŋgâre amâ bunŋe aktâp. Hain gârâmâ ulikŋân Mose akto Anutugât propetelupŋe den kârikŋe kulemgoyi are nâŋgâre bunŋe agep dâm bâgilupnenŋaet Anutu hoŋ bawa agaŋman.
15 Dâ yâk âmâ luâk âmbâle âlepŋe bâleŋe are hârogâk momoŋânba agatbaen, dâmai aregât nâkâ hainâk nâŋgâmâk manman. Akto Anutugât lâmgom han biwi golâk hikom manman.
16 Aregât nâ Anutugât dewunŋân akto luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân dosa bâlâk han biwi kau kau manberâm aregât biwine humo yemap.
17 Akto nâŋe Yerusalem kipia hepunmâ biken biken arim maktere hombaŋ dondâ bo akto hân aregenba togom galalupŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgim puli niŋi are mem Yerusalem kipian âgâm galalupne umburuk mali are yeŋgiân. Akto âmâ sumbe emetŋe humoân âgâm sumbe oân.
18 Hain akmâ Yuda nengât agak meme siâ tatâp are aktere ârândâŋ agepgât Anutugât sumbe omberâm âmâ sumbe emetŋân âgâm ondere âmâ mem miawak negi. Mem miawak nekbiâ nunagâk kilân. Luâk kâmot humo bo, akto mun humo bo akmâ manman.
19 Hain gârâmâ Yuda luâk bikŋande Asia hân hepunmâ togom mali arekŋe nâ denân katnektâi ireyeŋgât hutyeŋân siâ kindâi dâine makbiâ nâŋgâwât.
20 Akto menekmâ Yuda nengât humomolupnenŋande menduguakmâ denân katnegi âmâ nâŋgât bâleŋe gain hinare mem miawagi. Akto âmâ luâk kindâi irekŋe makgiŋet.
21 Akto hutyeŋân kinmâ den konogâk are maktere nâŋgâmbiâ bo bâliep. Den humoâk konmâ hin dâm makyeŋgiân. Luâk nenŋe momoŋânba agatbaengât pat are tatâp. Biwinande are nâŋgâm manman aregât bikŋande denân katnekbiâ dewunyeŋân yu kindân. Hain dâre den aregât denân katnektâi.” dâep.

22 Pauloŋe hain dâmbo aregât Pelikiŋe Paulogât den are bo hârem yânâk ekmâ talep. Arekŋe âmâ Yesugât keiŋaet pat are konok nâŋgâm heŋgemgoepgât hin dâm makyeŋgiep, “Tembe loko yeŋgât kautŋe kotŋe Lisia are gembo âmâ denge makmâ hârewaen.”
23 Hain dâm tembe loko yeŋgât humoyeŋe arekŋe tembe loko are hin dâm magaŋep, “Paulo gasalupŋande ekmâ bâleŋe agaŋbâi gârâmâ gâŋe hainâk damungom kinben. Hain akmenâ galalupŋande togom gala agaŋberâm akbiâ âmâ den bo koyeŋgiwen.” dâep.

Paulo lope kâlegen mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

24 Akto aregât kakŋân hilâm amon siâ bo akto Peliki akto âmbenŋe kotŋe Drusila are âmâ Yuda gâtŋe, yâkŋe togom tembe loko makyeŋgimbela bam Paulo mem gutbiâ Pauloŋe âgâm luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Anutuŋe Yesu huŋgunaŋdo giep aregâlân katŋet dâm makyeŋgiep.

25 Akto aregât dâm den keiŋe keiŋe torokatmâ makyeŋgiep. Are hin. Nen Anutugât dewunŋân han biwi kau kau mannerâm are, akto yeukŋân manmâ han biwi damun akmâ manberen are, akto sop humoân Anutuŋe bâin dâm makmâ hârenengiwiap aregât keiŋe makyetkiep. Are makyetkimbo aregât Pelikiŋe hamep akmâ hin dâep, “Den iregât âmâ sop siân maktere gamenâ gekmâ tatere den ireâk makbiat gârâmâ sop bo akbopgât gem ari.” dâep.

26 Hain dâmbo arimbo aregât kakŋân Pelikiŋe Paulo lope kâlegen kato talep, aregât puli niŋdo huŋgunaŋdere ariwiap dâm aregât hilâm ârândâŋ Paulogât makto gembo den magaŋgi goaŋgi akminiat.

27 Hain akmâ manbela Yuda kipia ambolupŋe biwiyeŋe heroŋe agâk dâm Paulo bo hulaŋdo âmâ kala busi emet kâlegenâk tatmâ malep. Akto hombaŋŋe lâuwâ bo akto âmâ Peliki arimbo yâkgât dumŋân kiap siâ kotŋe Porkio kotŋe humo Pesto katbiâ malep.

25

Pauloŋe Roma yeŋgât luâk humoŋe den nâŋgaŋâkgât magep.

1 Akto Pesto are kiap katbiâ mando hilâm âlâwu bo akto âmâ Kaisarea kipia hepunmâ Yerusalem kipian âgâep.

2 Âgâmbo sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe are akto Yuda yeŋgât humomolupyeŋe arekŋe mendugum magaŋgi goaŋgi akmâ, “Paulo arimbo dâwân teŋgâ kinmâ kombaen.” dâm aregât kiap hin dâm magaŋi,

3 “Âlepŋe den nâŋgânengim hoŋ bawalupge huŋgun yeŋgimenâ arim Paulo kewugumbiâ Yerusalem kipian togombo denŋe nâŋgâ aŋbiat.” hiaŋmâ hain dâyi.

4 Hain dâmbiâ Pestoŋe hin dâm makyeŋgiep, “Paulo âmâ Kaisarea kipian kala busi kâlegen mandâp. Gârâmâ iren bâlensiâ manmâ purik katmâ gewian.

5 Gârâmâ ye Paulogât den akberâm âmâ nâ gewian sop ain humomolupyeŋe olowâk gem âmâ yâkŋe wan me wan akmâ hilipkoep aregât den akbi.” dâep.

6 Hain dâm tato hilâm bât bip bip hârok me gain bo akto Yerusalem kipia are hepunmâ Kaisarea kipian gem ariep. Arim yem kindo emet hauŋdo den emetŋân âgâm Paulogât makto mem den emetŋân âgâm katbiâ kilep.

7 Mem âgâm katbiâ kindo Yerusalem kipia ambolupŋande gangerâm kârikŋe akmâ den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkŋân hâkŋân agi. Akto denyeŋe are bunŋe siâ bo miawagep.

8 Hain dâm kârikŋe akbiâ Pauloŋe denyeŋe are mem gem hin dâep, “Nâŋe Yuda yeŋgât den kârikŋe akto sumbe emetŋe, akto Roma yeŋgât luâk humo, ya maktân âlâwu areyeŋgât bâleŋe siâ bo nâŋgâyeŋgiman.” dâep.

9 Hain dâmbo Pestoŋe Yuda luâk arekŋe okot âlep nâŋgâniŋŋet dâm aregât Paulo aikom hin dâep, “Âlepŋe Yerusalem kipian kewugugekmâ âgâm âmâ denge dâm hâregiŋdere ârândâŋ akbiap me bo?” dâep.

10 Hain dâmbo Pauloŋe hin dâm magaŋep, “Roma luâk humogât den emetŋe iren katnekbiâ mandân. Aregât nâŋgât den hin dâm hâreniŋet. Gugak âmâ nâŋgât keine nâŋgât. Nâ Yuda yeŋgât nâŋgâm bâli bâli me kuk heŋgân siâ bo akyeŋgiân.

11 Hain gârâmâ den kârikŋe siâ koân dâine âlepŋe nuguwâi. Akto yeŋe âmâ hiaŋgim den aŋgâ hogom togo hâknân

katâi. Gârâmâ luâk siâŋe Yuda luâk heroŋe akŋet dâmbo âmâ menekmâ arim bâleŋe akniŋbai, aregât dâp bo tatâp. Bo kârikŋe. Haingât Roma yeŋgât luâk humo konok Sisa arekŋe âmâ makmâ hâreniŋbiapgât nâŋgâm kindân."

12 Hain dâmbo Pestogât luâklupŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe olowâk arekŋe tângombiâ Paulo hin dâm magaŋep, "Luâk humo nenŋe Sisa yâkgât maktât, aregât âlepŋe yâkgâlân arimenâ yâkŋe denge are dâm hâregiŋbiap." dâep.

Luâk humo siâ kotŋe Agripa yâkŋe Pestogâlân arimbo Paulogât den magaŋep.

13 Akto hilâm siân luâk humo siâ kotŋe Agripa akto ikiŋe gariŋe kotŋe Beanike yâkŋe Kaisarea kipian arim âmâ Pesto gala agaŋbela yâk olop mali.

14 Manmâ manmâ hilâm siân âmâ Pestoŋe Paulogât den pat are luâk humo are hin dâm magaŋep, "Pelikiŋe luâk siâ kala busi kâlegen katmâ arimbo tatmâ manmâ gamap.

15 Akto nâ Yerusalem kipian âgâre âmâ sumbe kat kat luâk yeŋgât damun humo akto Yuda luâk yeŋgât humomolupyeŋande mendugum kinmâ denân katmâ hin dâm makniŋi, "Luâk are komenâ moâk." dâmbiâ nâŋe hin dâm makyeŋgiân,

16 "Roma luâk nenŋe âmâ hin akmaen. Luâk siâgât hâkŋân den aŋgâ hogom togo katmai are mem bugâgât pat dâm dowâk bo katyekmaen. Nenŋe âmâ hin akmaen. Ulik gulik luâk are mem den amboŋe are mem arim âmâ niŋande niŋaet denŋe dâp are soŋ katenŋe ikiŋaet keiŋe magaŋdo âmâ den amboŋe are olop den akbiâ âmâ aregât hâuŋe waŋmaen." Hain dâm makyeŋgiân.

17 Akto aregât haminân yâkŋe nâŋgâlân togombiâ lâuwâŋe makyeŋgiâm. Akto emet hauŋdo âmâ hainâk âgâŋet dâre den emetŋân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ âmâ âgâm tembe lokolupne makyeŋgire luâk are mem ga katbiâ kilep.

18 Kindo hin makyeŋgiân, "Luâk irekŋe bâleŋe agep are makmâ miawakŋet." dâre agatmâ den hâuŋe makmâ hin dâyi,

19 "Paulo amâ miti siâ mem manmap aregât luâk siâ kotŋe Yesu are emelâk moep yâkgât kotŋe konmap." dâyi. Hain dâmbiâ Pauloŋe hin dâep, "Bo, luâk are golâk mandâp." dâep. Hain akmâ papalakmâ kinbiâ nâŋgâre siâ me siâ aganŋbiangât dop bo agep.

20 Hain aregât nâŋgâwerâm pâpkom kilân. Akto hin aikoân, "Yerusalem kipian âgâmenâ âmâ ain gâŋgât den are makmâ hârewian me?" hain aikoân.

21 Hain dâre Pauloŋe hin dâep, "Roma luâk humo konok Sisa arekŋe den makmâ hâreniŋâk." dâep. Hain dâmbo aregât tembe lokolupne makyeŋgire mem kala busi kâlegen katmâ damungombiâ luâk humogâlân ariwerâm aregât lâmgom mandân." dâep.

22 Pestoŋe Agripa hain magaŋdo Agripaŋe hin dâep, "Luâk arekŋe den siâ makto nâŋgâwerâm aktân." dâep. Hain dâmbo Pestoŋe hin dâep, "Âlepŋe agatmâ makto nâŋgâwen." dâep.

Pauloŋe luâk humo Agripa yâkgât dewunŋân kilep.

23 Yem kinbiâ hauŋdo Agripa akto Beanike hâk meakmâ heŋgemgom den emetŋân mendugum tali ain âgâmbela tembe lokoyeŋgât humoyeŋe akto kipia aregât ambolupŋe luâk humomo arekŋe hamiyetŋân kinbiâ âgâyi. Âgâmbiâ Pestoŋe tembe loko makyeŋgimbo gem Paulo mem âgâyi.

24 Mem âgâmbiâ Pestoŋe den hin dâm makyeŋgiep, "Luâk kotdâ Agripa akto galalupne ye makyeŋgire nâŋgâŋet. Yuda luâk hutyeŋân kindâi arekŋe akto Yerusalem kipia ambolupŋande nâŋgâm bâlim biwi koko akmâ nâŋgâlân togom luâk yu kindâp iregât hin dâyi, "Luâk ire kondenŋe moâk." dâyi.

25 Hain dâmbiâ nâŋe dosaŋe are
ekmâ nâŋgâre momogât dopŋe bo
agep. Akto aregât kakŋân ikiŋak âmâ
Roma luâk humonennŋande nâŋgât
den makmâ hârewiap dâm magepgât
yâkgâlân huŋgunaŋdere ariwiap.
26 Akto Paulogât denŋe bunŋe siâ
ekbe dâm undâgâtere bo akto aregât
luâk humonennŋaet kulem esenŋe
gain gain kulemgowe dâm ewum
hâumgom aregât hepulân. O humo-
nennŋe Agripa, aregât makgiŋdere
nâŋgâ. Pâpkom kilân aregât gâ akto
yu kindâi ye dewunyeŋân luâk ire
katere kindâp. Akto nenŋe den
keiŋe are mem miawakbaen ain
âmâ yâkgât den pat are kulemgore
ariwiap.
27 Gârâmâ luâk siâ kala busi kâlegen
mandâp yâkgât den pat bo kulem-
gore Roma kipian ariâk dâm yân
huŋgunaŋbian âmâ bo ârândâŋ ak-
biap.” dâep.

26

Pauloŋe Pesto akto Agripa yetgât dewunyetŋân ikiŋaet keiŋe makyetkiep.

1 Akto Pestoŋe den hain dâmbo
Agripaŋe Paulo hin magaŋep, “Gâŋe
guge keige makmenâ nâŋgâne.”
dâep. Hain dâmbo Pauloŋe agatmâ
kinmâ koratyeŋgum ikiŋaet keiŋe hin
makyeŋgiep,
2 “Yuda luâkŋe hâkne tunmâ den
makmâ manmai aregât uŋak âmâ
luâk humo Agripa gâŋgât dewungân
kinmâ den bikŋe makgiŋberâm
aregât biwine âlepŋe aktâp.
3 Gâŋe Yuda nengât keinenŋe
nâŋgâm nengât den kârikŋe aregât
dâm papalakmâ âmâ wan me wan
owâiŋe aregât dâm magaŋgi goaŋgi
akmaen aregât keiŋe nâŋgât. Aregât
nune keine makgiŋdere bo hâkâŋ
akmâ âmâ nâŋgâ.
4 Nâ nananân manmâ nune kipian
akto Yerusalem kipian bam gutmâ
galalupne hutyeŋân manmâ kauleân
Yuda luâkŋe emelâk negi arekŋe
yu akmâ manmâ gan aregât keine
nâŋgâi.
5 Akto nâmâ Parisaio luâkŋe nengât
den kârikŋe aregât dâm memeŋe ak-
biâ yâk yeŋgât kâmolân malân. Hain
mandere nekmâ keine nâŋgâmai
arekŋe makberâm agi are magi dâine
nâŋgât keine âlepŋe dâmbiâ nâŋgâwât.
6-7 Nâ kala busi kâlegen malân are
keiŋe siâgât bo malân. Anutugât
den pat âlepŋe are bâgilupnenŋe
makyeŋgiep are bunŋe agâk dâm
Israe yeŋgât kâmot keiân lâuwâ
manden nen hârokŋe hândâk me
hilâm Anutugât kotŋe mem agatmâ
manmâ den aregât biwinennŋande
mem heŋgemgom manden. O luâk
humone den ire maktere nâŋgâ. Nâŋe
den pat maktân ire biwinân katmâ
heŋgemgom manman aregât Yuda
luâkŋe denân katnektâi.
8 Akto Anutuŋe momoŋânba mem
agatnenekbiap aregât ye wangât
nâŋgâmbiâ bunŋe bo akmap?
9 Akto ulikŋân biwinande hin
nâŋgân. Nâŋe Yesu Nasarete kipian
gâtŋe aregât pat âlepŋe are gulip agâk
dâm aregât âi humo meân.
10 Akto hain nâŋgâm Yerusalem
kipian manmâ âmâ keiŋe kalân.
Keiŋe katmâ makmâ sumbe kat
kat luâk yeŋgât humomolupyeŋe
yeŋgâlân arim maktere kulem esenŋe
niŋbiâ are mem manmâ Yesugât
kâmolân gâtŋe kuk akmâ kala busi
kâlegen katyegân. Akto bugâ neŋet
dâm makyeŋgimbiâ nâkâ denyeŋe
areâk tânyeŋguân.
11 Akto Yuda nengât den emetŋe
tatmâ ariep are ârândâŋ âgâm luâk
âmbâleŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are
Yesugât kot makmâ hilipkoŋetgât hâk
hilâlâm yeŋgim malân. Akto aregât
biwine kâlâp akto kârikŋe akmâ
kipia kâlewângen arim âmâ yeŋgum
hâwâtyekmâ manmâ gan.

Pauloŋe biwiŋe Yesugâlân kalep aregât den pat makyeŋgiep.

12 Hain akmâ sumbe kat kat luâk
yeŋgât damun siâŋe kulem esenŋe

niŋmâ huŋgun niŋdo Damasko kipian luâk bikŋe olowâk ariyion.

13 O luâk humone, ire makgiŋdere nâŋgâ. Dâp arienŋe hilâm kârikŋe akto âmâ himbimânba pagaleŋe siâ miawakto egân. Ektere âmâ dewutâ kârikŋe kom kilewân mem belek akmâ are ewangiep.

14 Hain akmâ arekŋeak erânekto hânân gem parâ yendere ondopnân Hebraio nengât denân siâ hin dâmbo nâŋgân, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât? Yeŋe dua yeŋguwerâm tâkŋe hanyeŋân hikom oloŋyekmai. Hainâk nâŋe mem hiko gektere are oloŋmâ hâk hilâlâm nâŋgât.” hain dâep.

15 Hain dâm makniŋdo hin magaŋân, “Humo gâ niŋe?” dâre hin dâep, “Nâ gâŋe nugum watnekmâ manmat are nâ Yesu.

16 Nâŋgât hoŋ bawa akben dâm meŋgekberâm miawak giŋdân aregât gâ ire wan me wan ektât aregât hâmbâi âmâ den makgiŋdere hain akbiat aregât pat makyeŋgim manben.

17 Makyeŋgiwiatgât Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai areyeŋgâlân huŋgun giŋdere ariwiat. Aregât kipia ambolupŋande bâleŋe akgiŋberâm akbiâ are meyektere yeukŋe akbai.

18 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe hâre akto bâleŋe aregât keiŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepunbaigât makyeŋgiwen. Akto Niambigât kârikŋe hepunmâ Anutugât kârikŋân manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe dosayeŋe hepundo Anutugât kâmolân manŋetgât huŋgun giŋdere yâk yeŋgâlân arim makyeŋgiwiat. Akto Anutuŋe dosayeŋe hepundo himbimân manman kârikŋe aregât pat akŋetgât makyeŋgimenâ biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ manbaigât huŋgun giŋbian. Aregât agatmâ arim makyeŋgiwen.” Yesuŋe den hain dâm makniŋep.

19 Akto luâk kotdâ Agripa gâŋe ire nâŋgâ. Yesuŋe himbimânba gem den makniŋep ire nâŋgâm lokom manmâ gan. Akto kulem aregât bo hâkâŋ aktân.

20 Akto Damaskogen âi keiŋe katmâ kipia are ambolupŋe agak meme bâleŋe yeŋaet makmâ miawakyeŋgim are koyeŋgiân. Akto Anutugât den lokom biwi irakŋeâk manŋet. Hain dâm Yesugât keiŋe makyeŋgim malân. Akto kipia are hepunmâ Yerusalem arim makyeŋgim malân. Akto arewa arim Yuda luâk kipiaŋe kipiaŋe makyeŋgim arewa Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim makyeŋgim malân.

21 Akto hain akmâ Yuda nenŋe sumbe emetŋân âgâre nuguwerâm menegi.

22 Menekbiâ âmâ uŋak iregât Anutuŋe hilâmŋe hilâmŋe tân nugumap aregât den pat luâk gegeŋe âgâ âgâŋe ye hârogâk makmâ miawakyeŋgim gaman. Akto den irakŋe bo are makmâ Anutuŋe hâmbâi âmâ hin miawakbiap aregât den makyeŋgim gaman. Den ire propete luâklupŋe akto Moseŋe kulemgoyi aregât keiŋe hin.

23 Anutuŋe huŋgunaŋdo gem damun nenŋe akbiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap. Mom âmâ moyi areyeŋgât ulik gulik akyeŋgim momoŋânba agatbiap. Agatmâ Yuda gâtŋe akto Yuda gâtŋe bo are pagaleŋân manbaigât makyeŋgiwiap. Den kulemgoyi are keiŋe hain dâm manman.” dâep.

24 Pauloŋe keiŋe hain dâm makyeŋgim kindo Pestoŋe agatmâ den kârikŋeâk makmâ hin dâep, “Paulo gâ biwige gulip aktâp. Kulem emetŋân âgâm sop kâlep manmâ gaen aregât biwige gulip aktâp.” dâep.

25 Hain dâmbo Pauloŋe den hâuŋe hin dâm maganŋep, “O Pesto luâk humone, nâ biwine gulip bo aktâp. Nâ den bunŋe dondâ maktân.

26 Dâ Agripaŋe iregât keiŋe nâŋgâmap. Aregât maganŋdere nâŋgâwerâp. Wan me wan dân are tipŋân bo miawagep. Aregât luâk kembuŋe nâŋgâm metemap.

27 Luâk humone Agripa, Anutuŋe ulikŋân den makyeŋgimbo kulemgoyi

are nâŋgâmenâ bunŋe aktâp me bo? Gâmâ nâŋgâm heŋgemgomat aten." dâep.
28 Hain dâmbo Agripaŋe Paulo hin dâm magaŋep, "Gâŋe den bâlensiâ makniŋdât are nâŋe biwine Yesugâlân katbian me bo?" dâep.
29 Hain dâmbo hin dâep, "Biwige Yesugâlân yân hain katbiat me bo me sop kâlep hainâk manbiat are bo nâŋgân. Hain gârâmâ uŋak den ire maktere are nâŋgâmbiâ Anutuŋe tânyeŋgumbo kâlep bo akto nâŋe emelâk biwine Yesugâlân kalân hainâk yekâ yâkgâlân biwiyeŋe katmâ nâŋgât dop hainâk akŋet dâm aregât makmâ kindân. Aregât âmâ tâkŋe hikonekmâ kala busi kâlegen katnekbiâ manman aregât bo maktân." dâep.
30 Hain dâmbo luâk kembu akto siâ akto Beanike akto luâk bikŋe agatmâ potalakmâ ariyi.
31 Hain akbiâ âmâ Agripa, akto Pesto, akto Beanikeŋe den magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Luâk ire bugâ memegât akto kala busi kâlegen kat katgât dop bo aktâp."
32 Hain dâm magaŋgi goaŋgi akmâ Agripaŋe Pesto hin dâm magaŋep, "Luâk irekŋe Roma luâk humogât dewunŋân kindere makmâ hâreniŋâk, hain bo dâep dâine gâŋe âlepŋe huŋgun aŋmenâ arim âlepŋe manbop." dâep.

27

Paulo Roma kipia humo ain ariâk dâmbiâ waŋga mem ariep.

1 Kiapŋe Paulo Italia hânângen ariâk dâmbo Roma yeŋgât tembe loko kâmot siâ kotyeŋe Roma luâk humogât kâmot yeŋgonbiâ areyeŋgât humo siâ malep kotŋe Yulio yâkŋe Paulo akto luâk bikŋe siâ kala busi kâlegenba meyekto nâŋe Paulo tângowerâre haru ginŋân ariyion.
2 Arim waŋga siâ Adramiteŋ kipia aregenba togom kilep are Asia haru dâtŋân kipia haru ginŋe ginŋe tatmâ ariep ain ariwerâm akto nâ akto luâk siâ kotŋe Aristako Tesalonike kipia are Makedonia hânân talep ain gâtŋe net olowâk âgâyion.
3 Âgâenŋe menenekmâ arimbo emet hauŋdo waŋga are Sidoŋ kipian arimbo ain Yulioŋe Paulo nâŋgâ aŋdo waŋga are hepunmâ gem galalupŋe yeŋgâlân âgâmbo sot waŋbiâ niep.
4 Waŋbiâ nem hepun yekto waŋgan âgâenŋe menenekmâ arimbo seru humo waŋga hâmeŋe kâlewângenba togoep. Togombo seru sândugembo arinerâm hân siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Kipiro akto Asia hân humo are hutyetŋân ariyion.
5 Arim Kilikia akto Pampilia hân are hepunmâ haru hâtikom arim Mira kipia Likia hân talewân ariyion.
6 Arim ain katnenekto kindenŋe waŋga siâ Alesandria kipiangenba togom Italia hânângen ariwerâm agep ain âgâenŋe tembe loko humoyeŋe yâkŋe menenekto ain âgâyion.
7 Âgâenŋe seru humo pando âi humo mem titnan titnan âgâm Kinido kipian ariep. Akto ain seruŋe wirâm waŋga mem purikberâm akto kipia are ewangim haru tânâmŋân hân siâ kotŋe Kreta hân humo kotŋe Salimone are ewumâk tatmap ain ariyion.
8 Lasaia kipia are okotŋân haru tuŋguŋângen kipia siâ talep aregen haru tuŋguŋe âlepŋe dâm hâmeŋe ŋeŋân ewum kârikŋe akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm wâraktenŋe ariyion.

Pauloŋe waŋga bâliwiap dâm makyeŋgiep.

9 Haru tuŋguŋe ain sop kâlep tatmâ manmâ dewutâ siâgât seru humo pando ariwiapgât dop bo agep aregât sopŋe tâlâguep aregât Pauloŋe den kârikŋe makyeŋgim hin dâep,
10 "Maktere nâŋgâŋet. Kipia ire hepunmâ ariwaengât dopŋe bo tatâp. Seruŋe waŋga ire mem kâimbo purik dâmbo âmâ ito siâ siâ ire bo akto nen hârokŋe haruân gewaen aregât nâŋgâm heŋgemgoân." dâep.

11 Hain dâmbo waŋga amboŋe akto
damun arekŋe den koaŋbela tembe
loko damun arekŋe yâk yetgât den
nâŋgâep.
12 Akto haru tuŋguŋân ain
kindenŋe tânâk seru sopŋe akto
waŋgaŋe tatbiapgât dop bo agep.
Hain akto aregât Kreta nupi biken
haru tuŋguŋe âlepŋe siâ talep, kotŋe
Poiniki ain arim mandenŋe seru
sopŋe akbiap aregât maknengiyi.
Poiniki haru tuŋguŋe aregât hân
hâmeŋande seru tigiep.

Seru humo palep.

13 Akto haminjângenba seru yeukŋe
pando âmâ waŋgaŋe menenekberâm
akto tâk dewatim hikoyi are mem
oloŋbiâ gambo Kreta ginŋe hâlâŋmâ
ariep.
14 Arimbo hân pumângen seru
humo dondâ kotŋe kagu are hânânba
togoep.
15 Arekŋe waŋga mem kâiwerâm
akto âi humo mem hâk hilâlâm
nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepundenŋe
âmâ waŋga are hanâk hanâk ariep.
16 Arim hân bâlensiâ haru tânâmŋân
talep aregât kotŋe Kauda are biken
arienŋe sânduk sânduk agep. Akto ain
diŋgi are haruân gewop dâm âi humo
mem oloŋdenŋe waŋga kakŋân âgâep.
17 Âgâmbo waŋga hogoakbop dâm
tâkŋe dâgâm hâkŋe hârok bigeiyi.
Akto ŋeŋ kârikŋe siâ kotŋe Siriti
ain âgâwop dâm mâron humo siâ
oloŋbiâ gembo seruŋe mem huŋgun
nengimbo hanâk hanâk ariyion.
18 Akto seru kârikŋe kom yiepgât
emet hauŋdo seruŋe kârikŋe dondâ
panmâ kindo waŋga owâimbo
arinerâm ito siâ siâ bikŋe haruân
pandenŋe giep.
19 Akto emet hauŋdo seruŋe hainâk
panmâ kindo aregât bâiŋe umatŋe siâ
siâ talep are hârogâk panbiâ giep.
20 Akto hândâk me hilâm seru
arekŋe kârikŋe dondâ panmâ yendo
hilâm dewutâ akto diâ siâ bo mi-
awakto hân bo ekmâ bâliweren dâm
hamep agion.

Pauloŋe biwiyeŋe bâliwopgât den makyeŋgiep.

21 Seru humo kârikŋe are hainâk
yendo sot bâlâk tatmâ manbiâ
Pauloŋe hutyeŋân agatmâ kinmâ
hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋe den
makyeŋgiân are nâŋgâm lokoyi dâine
Kretagen âlepŋe tatmâ manben. Akto
ain mandenŋe dâine ito me wan me
wan dondâ ire bo gulip aguwop.
22 Uŋak âmâ nen hârok bo hilip-
nenguwerâp aregât hamep bo akŋet.
Waŋgaŋe konok âmâ bâliwerâp.
23 Are nâŋe nâŋgân iregât keiŋe
âmâ hin. Hândâgân Humone Anutu
kotŋe mem agatman arekŋe hoŋ
bawaŋe aŋelo siâ huŋgunaŋdo gem
miawakniŋmâ hin dâm makniŋdâp,
24 “Paulo gâ bo hamep ak. Roma
luâk humogâlân ariwiatgât dopŋe
tatâp. Akto hin maktere nâŋgâ.
Anutuŋe gâ akto luâk gâ olop mandâi
are hilip aguwâigât gala akyeŋgiâp.”
25 Hain dâm makniŋdâp aregât
galalupne kambiamyeŋe âlepŋe agâk.
Nâŋe Anutugât han lâuwâ bo akman.
Den makniŋdâp are âmâ bunŋe
akbiapgât nâŋgân.
26 Akto den are bunŋe akbiap
aregât hin nâŋgân. Seruŋe kârikŋeâk
panmâ waŋga lokom pando arim hân
siân kinbaen hain nâŋgân.” dâep.
27 Pauloŋe hain dâmbo seruŋe
waŋga mem bam purik gurik ke-
tugumbo bam gutmâ mandenŋe
Kreta hepulion ainba sonda lâuwâ
bo agep. Bo akto haru kotŋe Adria
ain hâtikoyion. Hâtikoenŋe hândâk
tânâmŋân waŋga damunlupŋande
nâŋgâm, “Hân ewumâk aktâp.” dâyi.
28 Hain nâŋgâm aregât dopŋe siâ
panmâ ekberâm tâk geâk dâm pan-
biâ amukŋân gembo aregât dopŋe 40
mita hain agep. Akto ainba bâlensiâ
bam siâkâ panbiâ gembo ain dopŋe
30 mita hain agep.
29 Akto ŋeŋ kârikŋân âgâwâen dâm
hamewakmâ waŋga haminjângen
aŋga imbât talep are panbiâ gembo
âmâ tatmâ emet hauŋâk dâm lâmgom
talion.

30 Tatenŋe waŋga damunlupŋande diŋgi siân âgâm hepun nenekmâ ariwerâm akmâ waŋga bâlensiâ are panbiâ gembo den hiaŋgim hin dâyi, “Nenŋe waŋga hâmeŋângen âgâm waŋgagât aŋga siâ pandenŋe gewerâp.” dâyi.
31 Hain dâmbiâ Pauloŋe tembe loko humo are hin dâm maganŋep, “Damunlupnenŋe yâk hepun nenekmâ arimbiâ âmâ nen haruân gem hilip aguwâen.” dâep.
32 Hain dâm maganŋdo tâkŋe mem diŋgi dâgâyi are hârem hepunbiâ gem haru kakŋe hanâk hanâk bam ariep.
33 Akto hândâk pipiŋe tatoâk Pauloŋe luâk hârogâk hin dâm makyeŋgiep, “Ye hamep humo nâŋgâyigât sot bo nem manbiâ sonda lâuwâ bo aktâp.
34 Akto aregât wâtyeŋe gewopgât sot nem kârikŋe akŋet. Hain akbai âmâ âlepŋe ariwaen. Kautyeŋe dumutŋe siâ bo gem gulip akbiap.” dâep.
35 Hain dâm sot siâ mem dewunyeŋân Anutu mepaiŋe mem kinmâ ligim niep.
36 Nendo ekmâ biwiyeŋe hulaŋ akto yâkâ hainâk sot are mem neyi.
37 Akto waŋgan nen luâk 276 hain arekŋe sot are neyion.
38 Nem metem âmâ waŋga are umalaŋdo gewopgât sot bâiŋe waŋga kâlegen yiep are lokom haruân panbiâ gembo waŋgaŋe owâim agalep.

Waŋga hogoagep.

39 Akto emet hauŋdo hân are ekmâ, “Hân ire wânâno.” dâm pâpkoyi. Hain akmâ haru tuŋguŋe siân ŋeŋ boân ekmâ, “Waŋgaŋe ginŋân nupiân âgâk.” dâm âi meyi.
40 Hain akmâ waŋgagât aŋga aregât tâk hârembiâ gembo tâk siâ waŋga purik katmap are hulaŋbiâ bam guto mâron siâ waŋga hâmeŋân seru oloŋmap are oloŋbiâ âgâmbo seruŋe mem pando haru ginŋân âgâwerâm agep.
41 Haru ginŋân âgâwerâm akto ekbiâ bo ârândâŋ akto waŋga are nupi bâlensiâ talep ain âgâep. Âgâm hâmeŋe ŋeŋ kârikŋân ewum tato haru humo panmâ waŋga haminâŋgen kondo hogoagep.
42 Kondo hogoakto tembe loko arekŋe kala busi kâlegen luâk mali arekŋe haruân gem yoloŋ akmâ arim heambukbâirâm yeŋguwerâm agi.
43 Hain akbiâ humo yeŋande Paulo kombâi dâm den koyeŋgiep. Den koyeŋgim yoloŋ akmai arekŋe soŋ sopanmâ ariŋet dâmbo sopanmâ gem ginŋângen âgâyi.
44 Dâ yoloŋ bo akmai arekŋe âmâ waŋga hogoagep aregât papaŋe humo siâ kakŋân yem bâtyeŋande haru hâgâm maleine ginŋângen âgâyi. Hain akmâ nen hârok âlepŋeâk ginŋângen âgâyion.

28

Melite gimbâŋân arim mali.

1 Haru ginŋângen âgâenŋe ainâk luâk siâ togombo kipia ire wânân dâenŋe Melite dâm maknengiep.
2 Akto hân aregât ambolupŋande gala aknengimbiâ nâŋgâenŋe dâtŋe agep. Gala aknengimbiâ tânâk togombo hâknenŋe bâlâpŋe akto kâlâp hâwurum ombiâ nâŋgâyion.
3 Kâlâp nâŋgâm tatenŋe Pauloŋe kâlâp pitim om hewumdâk siâ mem om tato ululunŋe kâlegenba hâme hewuk siâŋe onekbop dâm gam Paulogât bâtŋân igim bigeim kilep.
4 Hain akto hân aregât ambolupŋande hâme hewuk arekŋe Paulogât bâtŋân igim kilep are ekmâ hin dâm maganŋgi goaŋgi agi, “Luâk irekŋe luâk siâ kondo moep aregât hâuŋe haruŋe lauŋân bo pikto mondâpgât haru ginŋângen gambo yu keiŋe hekalaŋdâp mon?” dâyi.
5 Hain dâmbiâ Pauloŋe bâtŋânba kom pando gembo kâlâpŋe oep. Ondo Paulo hâme hewukŋe bo igiep hainare akmâ âlepŋe kilep.
6 Hain kindo yâkŋe hin dâyi, “Hâme hewukŋe igimbo gilâm bâleŋe bo gam ariâp gârâmâ momberâp.” dâyi. Hain dâm aregât tâŋâk ekmâ kili. Ekmâ

kinbiâ hain bo akto ekmâ han lâuwâ akmâ hin dâyi, “Luâk ire âmâ luâk niambi me gain?” dâyi.

Pauloŋe luâk siâ kundatdâ are heŋgemgoep.

7 Akto luâk humoyeŋe siâ kotŋe Popilio kipia malion are ginŋân malep. Akto luâk arekŋe gala aknengim oloŋ nenekto emetŋân âgâm olowâk mandenŋe hilâm âlâwu bo agep.
8 Akto ain Popilio eweŋe kundat akmâ hâkŋe kâlâp akto tep patatak agep. Hain akmâ mando Pauloŋe nâŋgâm yâkgâlân arim kautŋân mem Anutu ulilaŋmâ mem heŋgemgoep.
9 Heŋgemgombo aregât pat kipia ambolupŋande nâŋgâm luâk âmbâle kundat agi are hârogâk meyekmâ togombiâ hainâk mem heŋgemyeŋgum malep.
10 Heŋgem yeŋgumbo aregât hâuŋe okot âlep nâŋgâm gala aknengim sikum ito me wan me wan are nengiyi. Hain akmâ mandenŋe dewutâ âlâwu bo akto ariwerâm aktenŋe dâwân sot om nembaigât dâm lokom ba waŋga siân katnengiyi.

Melite are hepunmâ Roma kipia humoân ariyi.

11 Akto waŋga are âmâ ulikŋân Alesandria kipianba togombo tânâk seru sopŋe akto ain kilep are hâmeŋân lâpioyeŋe lâuwâ daŋgândâ hâwim kepikmâ katmâ waŋga aregât kotŋe “Lâpionenŋe” dâm koli are egion. Ekmâ âmâ mandenŋe dewutâ âlâwu bo akto tânâk sopŋe tâlâgumbo âmâ
12 waŋga ain âgâenŋe menenekmâ Siraku kipian ariep. Ain arimbo hilâm âlâwu bo agep.
13 Arewa arim seru humo arekŋe mem pan nenekto Regioŋ kipian ariyion. Emet hauŋdo haminenŋângenba seru humo siâ puŋ puŋ pando arim hilâm lâuwâ bo akto Puteoli kipia Italia hân talewân ariep.
14 Arim waŋga hepundenŋe kipia aregât ambolupŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ maliŋe togom mem kewugu nenekbiâ yâk olop mandenŋe sonda konok bo agep. Akto arewa kei hân arim Roma kipian ariwerâm agion.
15 Hain akmâ arim mandenŋe Yesugât kâmot Roma kipian maliŋe nengât pat nâŋgâyigât bikŋande togom kipia kotŋe Apio ain lombo yeŋgât emet siâ kotŋe “Emet Âlâwu” ain togom penânengiyi. Penânengim maŋgan nenekbiâ Pauloŋe yekmâ biwiŋe heroŋe akto Anutugât mepaiŋe miep.

Pauloŋe Yuda yeŋgât bâgilupyeŋaet keiyeŋe makyeŋgiep.

16 Roma kipian arienŋe kiapŋe dâmbo Paulo kala busi kâlegen bo katbiâ emet yânŋân âgâm gem mando aregât tembe loko siâŋe damungombo olowâk maliat.
17 Manmâ hilâm âlâwu bo akto Pauloŋe gutŋet dâmbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋe togombiâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne, keine maktere nâŋgâŋet. Nâŋe âmâ bâgilupnenŋande den kârikŋe dâyi are lokom âlepŋeâk manmâ gan. Akto Yuda yeŋgât gasa bo akyeŋgiman. Hain bo aktere hin ina yân hâkâŋne akmâ heyeŋgimbiâ Roma yeŋgât tembe lokolupyeŋande menekmâ Yerusalemgen kala busi kâlegen katnekbiâ talân.
18 Katnekbiâ mandere Roma luâk arekŋe nâŋgât keine nâŋgâwerâm ainugumbiâ keine maktere nâŋgâmbiâ dosane bo talep akto hulaŋ nekberâm agi.
19 Hain akbiâ âmâ Yerusalem yeŋgât humomolupyeŋande kârikŋe akmâ koyeŋgimbiâ aregen gâtŋande Roma yeŋgât humoyeŋande den makmâ hâreniŋbiap dâm magân. Akto galalupne yeŋgât me bâgilupne yeŋgât den mem ge katyeŋgiwerâm aregât bo togoân.
20 Are âmâ Anutuŋe nengât damun nenŋe akbiap dâm huŋgunaŋdo giep aregât Israe luâk nen biwinenŋande konmâ manmaen are emelâk huŋgunaŋdo giep dâre aregât

tâk kârikŋande hikonegi. Hikonekbiâ arewa yânŋângen togom ye olop tatmâ yâkgât maganŋgi goanŋgi aknerâm aregât mem oloŋyektere togoâi." dâep.

21 Hain dâmbo hin dâyi, "Indâgen Yuda hânân manmaiŋe gâŋgât den bo kulemgom nengiyi. Akto luâk siâ bo huŋgunaŋbiâ nengâlân togom gâŋe wan me wan bâleŋe akmat aregât keiŋe bo makto nâŋgâyion.

22 Dâ Yesugât kâmot yeŋgât mem ge katyekberâm siâ siâ akyeŋgimai. Hain dâmbiâ âmâ nâŋgâyion. Aregât âmâ gâŋgât biwige ekberâm togoen." dâyi.

23 Hain dâm maganŋgiwaen dâm aregât sop kali.

Akto sop are tâlâgumbo emet hauŋdo luâk dondâŋe Paulogât emelan âgâm menduguyi. Mendugumbiâ Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgim Pauloŋe biwiyeŋe Yesugât katŋetgât nâŋgâm ulikŋân Anutuŋe Mose akto propetelupŋe den makyeŋgimbo kulemgoyi are bunŋe akto Yesu miawagep aregât keiŋe oyaŋyeŋgimbo nâŋgâyi. Hain akmâ tatbiâ emet dâgâep.

24 Akto bikŋande denŋe are nâŋgâm lokoyi. Dâ bikŋande âmâ hâkâŋ agi.

25 Hain akmâ papalakbiâ aregât Pauloŋe hin dâm makyeŋgiep, "Anutugât Heakŋande propete luâk siâ kotŋe Yesaia are nengât bâgilupnenŋe yeŋgât den hin dâm maganŋdo kulemgoep are uŋak bunŋe miawaktâp,

26 "Gâŋe arim luâk âmbâle kâmot humo are hin makyeŋgiwen, "Ondopyeŋe katmâ nâŋgâmai. Dâ keiŋe biwiyeŋân bo katmai. Akto dewunyeŋande amâ ekmai. Dâ keiŋe amâ bo ekmâ nâŋgâmai.

27 Luâk âmbâle kâmot humo are yeŋgât biwiyeŋe boâk hâreak dâpgât ondopyeŋe tigim manmai. Akto dewunyeŋe tigim manmai. Aregât wan me wan ekmâ keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai. Akto siâ nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatŋe akmap. Akto keiŋânbak bo nâŋgâm heŋgemgomai. Aregât biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ kindo heŋgemgowom." Anutuŋe hain dâep." Yesaiaŋe hain kulemgoep.

28 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât patŋe Yuda luâk bo manmai yâkŋe nâŋgâwaigât dopŋe aktâp. Yâkŋe âmâ nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiap." dâep.

29 Hain dâm makyeŋgimbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋande maganŋgi goanŋgi akmâ lauaŋgim ariyi.

Paulo Roma kipian mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

30 Akto Paulo Roma kipian lombo yeŋgât emelan puli panmâ yem mando luâk âmbâle yâkgâlân togoyi are ekmâ maŋganyegep.

31 Togombiâ maŋganyekmâ âmâ Anutuŋe damunyeŋe akberâm Nanŋe Yesu huŋgunaŋep, aregât biwiyeŋe yâkgâlân katŋet dâm aregât keiŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim mando siâŋe den are bo koanŋbiâ âmâ Yesugât keiŋe hamep bâlâk makyeŋgim mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

Roma

Paulo âiŋaet keiŋe.

1 Galalupne, nâmâ Paulo Yesu Kristogât hoŋ bawa manman. Nâ âmâ Kristoŋe menekmâ aposolo nogonmâ Anutugât pat âlep den maktere ârândâŋ akmâ ariâkgât mem kepilânegep.
2 Akto Anutugât den pat âlep are âmâ Anutuŋe tâmbâŋe dondâ propetelupŋe makyeŋgimbo kulemgoyi.
3 Kulemgoyi aregât keiŋe amâ Anutugât nanŋe miawagep. Yâk âmâ hâk olop miawakmâ Dawidigât hakulupŋe yâk yeŋgâlânba miawagep.
4 Gârâmâ Heak han kau kau akmap arekŋe kârikŋe akmâ yâk amâ Anutugât nanŋe hain miawakmâ maknengiep. Aregât keiŋe momoŋânba agalewân miawakmâ tek teknân miawakto âmâ Yesu Kristo amâ Humonenŋe dâm nâŋgâyion.
5 Yâkŋe âmâ han kalem aknengim aposologât âi nengiep. Nengim âmâ yâkgât kotŋe patŋe ariâk gât akto hânŋe hânŋe arim hârok makyeŋgienŋe bikŋande nâŋgâm Yesu nâŋgaŋmâ aregât launŋe lokowaigât âi nengiep.
6 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât kâmot miawagâk dâm oloŋyegep yâk yeŋgâlânba ye gai hainâk oloŋyegep.
7 Roma kepian gâtŋe Anutuŋe han kalem akyeŋgim nâŋgât kâmot dâm yeŋgonlep. Yeŋgât âmâ hin ulilaŋdân. Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo han kalem akmâ damun yeŋgim akbela han kalem akto lumbe yeŋgâlân hâtikom yendo biwiyeŋe sândugewiâp. Hain.

Pauloŋe Roma luâk âmbâle yekberâm magep.

8 Galalupne yeŋe Yesu nâŋgaŋmâ kepilâm manmai, aregât pat sambelembo nâŋgâmbiâ ârândâŋ aktâpgât Yesu Kristogât akmâ nâ Anutu mepaiŋe mem mandân.
9 Nâ Anutugât nanŋaet pat âlep den makmâ hannande Anutu manaŋdere keine nâŋgâp gât yâkgât meteŋân den ire makyeŋgire nâŋgâŋet.
10 Nâ hokboâk hokboâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋman. Akto Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akto dâp peneniŋdo yeŋgâlân togowian a gai ulilaŋman.
11 Nâ togom ye yekbiangât nâŋgâm mandân. Togom yekmâ han biwiyeŋe yeuk agep aregât owâiwaigât meme akyeŋgire kârikŋe kinmâ manŋetgât makyeŋgim tânyeŋguwian.
12 Tânyeŋgum âmâ nâ yeŋgâlân manmâ tatere Yesu nâŋgaŋmâ manmaengât magaŋgi goaŋgi akmâ tân agu agu akmâ manbaen.
13 Galama, nâŋgât keine pâpkowâigât hin makyeŋgiwe. Nâ luâk kâmotŋe kâmotŋe bikŋe bikŋe arim makyeŋgim mandere bikŋande nâŋgâmbiâ âinaet bunŋe âlim yiepgât miawakniŋep. Are hainâgâk yeŋgâlân togom makyeŋgire âigât bunŋe miawakniŋbiap gât nâŋgân. Gârâmâ togowerâm akmâ malân ain siâ siâ bikŋande hikonekto bo togoân.
14 Dâ nâŋe luâk hârok, Girik luâk akto Anutu bonâŋgaŋmai akto nâŋgâ nâŋgâ luâk akto kopaŋe hârok makyeŋgiwian gât âi tatniŋdâp aregâlâk nâŋgân.
15 Aregât Roma luâk ye hainâgâk pat âlep makyeŋgiwerâm hannande owâim manman.
16 Nâ den pat âlepgât akmâ aŋunŋe olop bo akman. Akmâ nâŋgâre aŋunŋe olop bo akmap. Den pat âlepŋe amâ Anutugât kârikŋeŋe olowâk arekŋe luâk âmbâle Yesu nâŋgaŋbiâ ârândâŋ mem meŋâleyekbiap, Yuda luâk a soŋ akto Girik luâk hârok.
17 Den pat âlep arekŋe âmâ Anutugât ârândâŋ dâp mem miawakmâ tek teknân miawakmâ katmap. Amâ hin. Yesu nâŋgaŋbiâ âmâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akbiapgât keiŋe. Akto nâŋgaŋbiâ Anutugât ârândâŋ dâp yem

âgâwiap. Aregât Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe hin tatâp, Anutuŋe yekto ârândâŋ akmap yâkŋe âmâ Anutugâlâk nâŋgaŋmâ manmâ âgâwai.

Luâk hârokŋe Anutu hamiaŋi.

18 Anutugât kuk miawakmap aregât keiŋe hin. Luâk âmbâleŋe âmâ Anutu hepunmâ bâleŋe akmâ den bunŋe bo agâkgât kei dâpŋe gulip komai. Aregât Anutugât kukŋande himbimân ba miawakyeŋgimap.

19 Akto Anutuŋe ikiŋe keiŋe bikŋe tektekŋân mem miawakyeŋgimapgât ekmâ nâŋgâmai.

20 Amâ Anutuŋe hân liulewânbak Anutugât keiŋe luâkŋe bo ekmai are akto keiŋe kârikŋe manmâ âgâwiap are akto ikiŋe keiŋe pagaleŋe are hârok miapŋân tatmap. Are âmâ wan me wan Anutuŋe mâŋgim ketuguep arekŋe hekatnengimap. Aregât luâk âmbâle hârokŋe nen Anutugât keiŋe bo nâŋgâmaen dâwaigât dâp bo tatâp.

21 Luâk âmbâle hainare âmâ Anutu mandâp nâŋgâmai. Gârâmâ imâ Anutu Humo dâm bo kâŋgoaŋmai akto mepaiŋe bo meaŋmai. Anutu hamiaŋmaigât nâŋgâ nâŋgâ yeŋe gulip akmap akto biwiyeŋe hândâkŋe katip yeŋgumap.

22 Akto ainba hin dâmai, “Nen nâŋgâ nâŋgâ nenŋe humo aktâp.” dâmai amâ nâŋgâm hilipkomai. Nâŋgâm hilipkom sinduk akmâ manmai.

23 Hain akmâ manmâ Anutu manman kârikŋe yâkgât pagaleŋe hâkâŋ akmâ âmâ aregât dumŋân tukup siâ ketugum luâk momai yeŋgât otneyeŋe me lâut gât otneŋe me soŋgo gât otneŋe me mulumgât otneŋe mâŋgim âmâ are nâŋgâmbiâ humo akto pâwut ligiyeŋgimai.

24 Hain akbiâ Anutuŋe yekmâ hâkâŋ akyeŋgimbo hanyeŋe egâliaŋ gulip bâleŋe akmâ han hâkyeŋe mem bâlimai.

25 Yâkŋe Anutu bundâk amboŋe hamiaŋmâ âmâ hiaŋgimaigât nâŋgâmbiâ humo akmap. Hain akto Anutuŋe wan me wan yân liulep are nâŋgâmbiâ bunŋe akto hoŋ agaŋmai gârâmâ wan me wan aregât Amboŋe amâ hâkâŋ akmâ hamiaŋmai. Amâ Anutuŋe egâliaŋ olop manmâ âgâmbo nâŋgaŋdenŋe humo akmâ âgâwiapgât ârândâŋ akmap. A bundâk.

26 Gârâmâ luâk âmbâle are Anutuŋe hepunyekto egâliaŋ bâleŋe dondâ peniaŋmai. Hain akto âmbâleŋe luâkdâ âmbendâ aregât agak meme âlepŋe are hepunmâ âmbâleâk egâliaŋmai.

27 Akto luâk hainâk luâkdâ âmbendâ manman hâkâŋ akmâ hanyeŋe egâliaŋgât kâlâp humo ondo luâgâk yekmâ egâliaŋmâ agak meme bâleŋe agaŋgimai. Aregât han biwiyeŋe hilip komapgât hâuŋe Anutuŋe hâkyeŋân pando hâk hilâlâm nâŋgâmai.

28 Hain akmâ manmâ âmâ Anutugât keiŋe nâŋgâmai are hâkâŋ akmâ manmaigât Anutuŋe hanyeŋe gisap kombo siâ me siâ bo agakŋe are âmâ akmai.

29 Hain akmâ siâ me siâ bâleŋe keiŋe keiŋe membiâ âgâmap. Bâleŋe akmâ egâliaŋ bâleŋe akmâ hanyeŋân bâleŋeâk nâŋgâm galagât nâŋgâmbiâ gembo kuk heŋgân akmâ luâk bikŋe yeŋgumbiâ moyi dâ bikŋe yeŋgât kotyeŋe mem bâlimai. Akto galagât hogo hogo akmâ haminâŋgen makmai.

30 Hain akmâ luâk siâgât agak meme âlepŋe ekbiâ gembo hiaŋgi den makbiâ kotŋe gemap. Hain akmâ Anutu gasa agaŋmai. Akto âgâ âgâŋe akmâ yeŋe hâk mem agatmâ bâleŋaet dâp egâliaŋmai. Hain akmâ ewe memelupyeŋaet den komai.

31 Hain akmâ han nâŋgâ nâŋgâ bâlâk manmâ Anutu bo nâŋgaŋmâ âmâ han kalem bâlâk manmai.

32 Hain akmâ âmâ Anutugât den ârândâŋ kârikŋe yendâp amâ luâk me âmbâle hain akbiâ âmâ momogât dâp miawakyeŋgiwiap gât den are nâŋgâm metembiâ hanâk dâm bâleŋeâk manmâ âgâmai. Akto areâk bo. Bikŋande hainâk akbiâ nâŋgâmbiâ humo akto heroŋe akyeŋgimai.

2

Bâleŋaet hâuŋe hamepŋe.

1 Aregât gâ yu kulemgoân are
oyaŋmâ nâ hain bo akman dât mon?
Hain bo. Yeŋe hain are akmâ siânba
hâkyeŋe tunbiâ âmâ bo ârândâŋ
akmap. Akto yeŋe siânba hâkyeŋe
tunmâ agak meme bâleŋe hainâk
mem âmâ yeŋe hâkyeŋe tunaŋgiwai.
2 Anutuŋe luâk âmbâle bâleŋe ak-
mai denân katyekmâ hâuŋe umatŋe
yeŋgimbo âmâ ârândâŋ akmap
nâŋgâmaen.
3 Aregât gâ luâgâk aregât luâk bikŋe
yeŋgât dosa makmâ hâkyeŋe tunmâ
areâk akmat gârâmâ agak meme
bâleŋe hainâk akmat. Aregât nâ
Anutuŋe gâunniŋmâ âmâ umatŋân bo
katnekbiap dâmat mon? Hain bo.
4 Anutuŋe han kalem akmâ un-
sambe akgiŋmâ bo hâkâŋ giŋmap
aregât hâkâŋ akmâ manmat mon?
Anutuŋe gâ hange purik kat dâm
han kalem akgiŋmap are bo nâŋgâm
kotgâmat mon?
5 Gârâmâ gâ han kârik akmâ hange
bo purikatmenâ âmâ Anutugât kuk
metŋe ârândâŋ are miawakbiawân
ain om bâligekbiap.
6 Aregât sopŋân Anutuŋe luâk
âmbâle agak meme nenŋaet dowân
hâuŋe nengiwiap. Hain.
7 Luâk âmbâle bikŋande âmâ pa-
galeŋaet pat akto Anutuŋe nenekto
huraguâkgât manman kârikŋe
egâliaŋmai are Anutuŋe manman
kârikŋe yeŋgiwiap.
8 Dâ luâk âmbâle bikŋe âmâ den
kautŋe bunŋe hâkâŋ akmâ âmâ
bâleŋe mem manne dâm yeŋaet
nâŋgâmbiâ humo akmap yeŋgâlân
âmâ kuk metŋe bâleŋe miawak
yeŋgiwiap.
9 Bâleŋe meme luâk hârok Yuda
luâk soŋ akto Yuda gâtŋe bo manmai
gai yeŋgâlân sik sererek metŋe akto
hamep humo miawakyeŋgiwiap.
10 Gârâmâ ârândâŋ akmâ manbai
hârok Yuda luâk are akto Yuda luâk
bo manmai yâk Anutuŋe pagaleŋe
yeŋgimbo biwiyeŋe sândugembo
patyeŋe ârândâŋ akmâ âgâwiap.
11 Are amâ Anutuŋe yeŋgiep. Anu-
tuŋe amâ horat gorat bo akmâ potat
yekmap.
12 Akto luâk âmbâle bikŋe Anutugât
den kârikŋe Moseŋe kulemgoep den
are bâlâk manmâ âmâ bâleŋe memai
amâ yâk hârok den kârikŋe bâlâk
bâlim metewai. Dâ den kârikŋe olop
manmâ bâleŋe memai yâk hârok
den kârikŋeŋe agak memeyeŋe mem
miawakyeŋgim den âiân makmâ
katyekmâ kotgâyeŋgiwiap.
13 Aregât keiŋe hin. Anutugât den
kârikŋe yân ondop yeŋân nâŋgâwai
yâk âmâ Anutuŋe yekto ârândâŋ bo
akmap. Gârâmâ nâŋgâm lokomai yâk
âmâ ye ârândâŋ dâm makyeŋgiwiap.
14 Akto Yuda luâk âmbâle bo man-
mai yâk den kârikŋe bâlâk manmai
gârâmâ hanyeŋande den kârikŋe
lokom âmâ den kârikŋe bâlâk arekŋe
den kârikŋe olop tirip hainare akmai.
15 Hain akbiâ âmâ den kârikŋe han
biwiyeŋân yoŋâk talep aregât keiŋe
miawakmap. Akto hanyeŋân tuk tuk
koyeŋgim âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋande
purik gurik akmâ siân kotgâ akmap
dâ siân makmâ mulunyekmap.
16 Are amâ sop humoân âmâ Anu-
tuŋe Yesu Kristo agaŋdo han nenŋân
siâ me siâ tiwân yendâp aregât keiŋe
mem tekteknân miap katbiap. Aregât
keiŋe amâ nâ den pat makyeŋgiman a
hainâk tekteknân miawakbiap. Hain.

Yuda luâk âmbâleŋe Mosegât denŋe bo lokoyi.

17 Akto Yuda luâk gâ hin dâmat
mon? Nâmâ Anutuŋe menekmâ
ikiŋe den kârikŋe are niŋep gât
nâŋgâre humo aktâp dâmat aregât hin
makgiŋbe.
18 Gâ Anutugât lau den nâŋgâmat
akto bikŋande den kârikŋe aregât
keiŋe makgiŋi aregât ire agakŋe ire
bo agakŋe nâŋgâm potatmat.
19 Hain akmâ âmâ gugaet hin
dâmat, “Nâ dewun yeŋe bokbokŋe
manmai are âlepŋe kewugu yekmâ
dâwân kat yekman, akto hândâknân
manmai are âlepŋe mem pagaleyek-
man,
20 akto luâk han kopaŋe are âlepŋe
manmâ miwindik yekman akto

nanaŋ siâ me siâ âlepŋe dâp hekat yeŋgiman, akto den kârikŋe aregât keiŋe amâ nâŋgâ nâŋgâ akto den bunŋe aregât keiŋe tatmap dâmat mon?"
21 Gâ hain makmat aregât luâk âmbâle bikŋe makyeŋgim âmâ guge biwige bo magaŋmat. Gâ kâmbu bo mem dâm makyeŋgimat guge kâmbu akmat mon?
22 Luâkdâ âmbendâ bo hepun akŋet dâm makyeŋgim benŋe gâ âmbenge hepunmat mon? Gâ lâpio sârekomatŋe lâpio opmânŋaet siâ me siâ kâmbu memat mon?
23 Gâ Anutugât den kârikŋe nâŋgâman dâmat amâ bo lokomat aregât bikŋande gekmâ Anutugât den nâŋgâmbiâ gemap.
24 Aregât Anutugât den kulemgoyi bikŋe hin tatâp, "Ye Yuda luâk âmbâleŋe bâleŋe akbiâ aregât Yuda luâk âmbâle bo manmai arekŋe yekmâ Anutugât kotŋe makmâ sârek kombiâ gemap."
25 Gâ hâkgân Yudagât tirip tatginŋdâp are den kârikŋe lokomenâ bunŋe aktâp. Dâ den kârikŋe loŋgaimbiâ âmâ hâkge gâiyi are yânŋe akbiap.
26 Gârâmâ aregât Yuda tirip bâlâk manmai arekŋe Anutugât den lokom âmâ tiripdâ hainare akbai.
27 Hain akmâ tirip bâlâk manmapŋe den kârikŋe lokomap yâkŋe âmâ keige gagaiwiap. Gagaim âmâ gâ Anutugât den kârikŋe nâŋgâmat akto Yudagât tirip olop manmat gâ den kârikŋe loŋgaimat aregât hâkge tunmâ keige gagaiwiap.
28 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk siâ yân hâkŋe Yuda luâk tirip akbiap amâ hâkŋeak manbiap. Hain arekŋe Yuda luâk bunŋe bo akbiap.
29 Amâ hanŋe Yuda luâk arekŋe bunŋe akbiap. Amâ Yuda luâk arekŋe hanŋân tirip bunŋe akmap yâkgât amâ Yuda luâk bunŋe dâmaen. Dâ hâknân den kârikŋegât tirip areâk mem manmap are bunŋe bo. Gârâmâ han biwiŋân tirip mem manmap arekŋe amâ Yuda luâk bunŋe dâmaen. Yâk hain aregât heroŋe amâ luâkgât bo. Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akbiapgât.

3

Agak meme bâleŋande Anutugât den bo kombiap.

1 Akto yu kulemgoân are oyaŋmâ âmâ Yuda luâk âmbâleŋe âmâ Yuda gâtŋe bo are bo ewangiyekbaen dâi mon? Me Yuda tirip are yânŋe aktâp dâi mon?
2 Hain bo dâwei. Yuda luâk âmâ siâ me siâ biwirâ yeyeŋgiep. Yâk âmâ Anutuŋe den pat keiŋe keiŋe makyeŋgimbo aregât amboŋe agi.
3 Gârâmâ Yuda luâk âmbâle bikŋande Anutu hanyeŋande bo nâŋgaŋbiâ aregât hin dâwaen mon? Bo nâŋgaŋbiâ aregât Anutuŋe makto den kârikŋe tatmâ gaep are mem bâliâi hain dâwaen mon?
4 Are bo dondâŋe. Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep,

> Anutu, gâ makmenâ âmâ denge bunŋe ârândâŋâk akbiâp, are nâŋgâenŋe huraguwiap. Akto gâ makmâ kotgâ akmâ potatmenâ âmâ siâŋe denge bo mendo gewiâp. Den are bunŋe akto luâk âmbâle hârokŋe hiaŋgimai akto Anutuŋe konok âmâ bundâk makmap keiŋe are miawaktâp.

5 Are oyaŋmâ gain dâwaen? Bâleŋe nenŋande Anutu ârândâŋ manmanŋaet keiŋe mem miap panmapgât bâleŋe aktenŋe Anutuŋe aregât hâuŋe nengimbo ârândâŋ bo akbiap dâwaen mon? Den are amâ luâk nâŋgâ nâŋgâgât dowân maktân.
6 Hain bo dondâ. Anutuŋe bâleŋe nenŋaet hâuŋe bo nengimap dâine gain gain akmâ luâk âmbâle hârok nengât agak memenenŋe bâleŋe are mem kepilâwâi?
7 Aregât siâŋe hin dâwiap mon? Hiaŋgi dennande Anutugât den bunŋe tângombo kotŋe patŋe are humo akmâ sambelewiap, aregât wangât Anutuŋe nâ bâleŋe agângât hâuŋe niŋmap? Amâ bo ârândâŋ akmap.

8 Akto bâleŋân mandenŋe purik
âgâm bunŋe âlepŋe miawakbiap
mon? Nen âmâ hain bo dâmaen
gârâmâ luâk bikŋande âmâ Paulo-
maŋe hain dâmai dâyi. Aregât hâuŋe
miawakyeŋgimbo ârândâŋ akbiap.
9 Aregât gain gain nâŋgâm
heŋgemgowaen? Yuda luâkŋe luâk
bikŋe ewangiyekmaen mon? Bo
dondâ. Emelâk maktân. Yuda luâk
akto Yuda luâk bo nen hârok bâleŋaet
hoŋ manmaen.
10 Aregât Anutugât den hin tatâp,
“Luâk âmbâle siâ ârândâŋ siâ bo
mandâp. Bo dondâŋe.
11 Hârokŋe agak meme âlepŋaet
keiŋe bo nâŋgâmai. Akto hârokŋe
Anutu konmâ kulâgâtmâ bo akmai.
12 Luâk hârokŋe Anutu hamiaŋmâ
bâleŋe akmâ hâkŋe hâkŋe agi. Siâŋe
siâ me siâ âlepŋe bo akmap. Bo
dondâŋe.
13 Hanyeŋe are momoŋe yeŋgât
dop. Elewetyeŋe purik dâmbo hiaŋgi
den gamap. Biwityeŋande âmâ hâme
hewukgât kundat bâleŋe mem mi-
awâk panmap.
14 Lauyeŋân âmâ sait akto gasagât
den pikmâ lugum lokom yemap.
15 Luâk yeŋguenŋe moŋet dâm
aregât keiyeŋande owâiŋeâk tâlimai.
16 Akto itiŋ gulam meyekmâ welam
yeŋeâk mem miap panmai.
17 Akto han biwi konok manbiâ
biwiyeŋe sândugewiapgât pat bo
nâŋgâmai.
18 Akto Anutu bo nâŋgaŋmâ yâkgât
hamep bo akmai.” are amâ Anutugât
denŋe maktâp.
19 Aregât keiŋe hin. Den kârikŋe
arekŋe den kârikŋe nâŋgâmaen nen
damun nenŋe akmap. Arekŋeak
keinenŋe gagaim, lau nenŋe gisap-
komap. Akto luâk hârok dosanenŋe
Anutugâlân miawakmâ metemap.
20 Aregât den kârikŋe lokone dâm
âi humo mendenŋe Anutuŋe nenekto
bo ârândâŋ akmap. Hain gârâmâ
benŋe den kârikŋe arekŋe dosa nenŋe
mem miap panmap. Hain.

Anutuŋe nenekto ârândâŋ akmapgât den.

21 Dâ hinŋe âmâ Anutuŋe nenekmâ
dosayeŋe bo dâwiapgât dâp miawagân
miawaktâp. I are âmâ den kârikŋe
lokowaengât dop bo. Gârâmâ den
kârikŋe akto propeteŋe kulemgoyi
den arekŋe makmâ miawagep.
22 Anutuŋe nenekto ârândâŋ ak-
biapgât dâp amâ nen Yesu Kristo
nâŋgaŋmaen nengât hârok. Siâŋe me
siâŋe Yesu Kristo nâŋgaŋdo ainâk
ârândâŋgât dâp miawagaŋmap.
23 Akto emelâk nen hârokŋe bâleŋe
akmâ dosagât pat agion, aregât Anu-
tugât egâliaŋ pagaleŋân ariwaengât
dop bo tatnengiep.
24 Aregât hainâk nen hârok Yesu
Kristoŋe bâleŋe nenŋe miepgât Anu-
tuŋe han kalemŋaet akmâ dosa bâlâk
dâm menenekmap.
25 Anutuŋe dâmbo Yesuŋe bâleŋe
nenŋaet akmâ sumbe kato Anutuŋe
kuk agaŋdo bo agep. Aregât nenŋe
nâŋgaŋbaenŋe sumbe are mendenŋe
dosa nenŋe bo agep. Anutuŋe hain
agepgât ikiŋe agak meme ârândâŋ are
miapŋân miawagep. Akto ulikŋân
bâleŋe akmâ gayiongât dosa aregât
hâuŋe dowâk bo nengiep, a hainâk
nâŋgâyion.
26 Anutuŋe hain akmap âmâ
ârândâŋ amboŋe manmap dâm
nâŋgâyion. Dâ Yesu hannenŋande
nâŋgaŋdenŋe dosayeŋe bo tatyeŋgiâp
dâwiapgât keiŋe hinŋeâk tek tegiâkgât
hain are agep.
27 Aregât nen nenŋaet akmâ
nâŋgâenŋe humo akbiapgât dop
yendâp mon? Bo. Hâk nâŋgâ
nâŋgânenŋe are nâŋgâenŋe bâliâp.
Are amâ den kârikŋe lokoyiongât bo
miawaktâp, amâ Yesu nâŋgaŋdenŋe
hâknenŋe akto nâŋgâ nâŋgânenŋe
yânŋe aktâp.
28 Aregât den hin nâŋgâenŋe yem-
biâp. Den kârikŋe lokoenŋe dosayeŋe
bo dâwiapgât dop bo tatâp. Yesu
nâŋgaŋmâ kepilâenŋe âmâ dosanenŋe
bo dâwiâp.
29 Dâ Anutu Yuda luâk nengâlâgâk
damun mon? Bo. Yâk amâ Yuda
gâtŋe bo yâk yeŋgât damun gai.

30 Anutunenŋe konok yâkŋe nen
Yudagât tirip mem manmaen me
tirip bâlâk manmai nen hârokŋe
Yesu nâŋgaŋdenŋe dosayeŋe bo dâm
menenekmap.
31 Aregât Yesu nâŋgaŋmâ âmâ den
kârikŋe nâŋgâenŋe giep mon? Bo
dondâŋe. Nenŋe Yesu nâŋgaŋmâ âmâ
den kârikŋe tângomaen.

4

Anutuŋe Abrahamgât luâk âlepŋe dâep.

1 Akto Yuda nengât hakunenŋe
Abraham âmâ wan penianŋep?
dâwaen.
2 Abrahamŋe Anutugât den kârikŋe
lokombo Anutuŋe ekmâ dosage bo
tatgiŋdâp dâep dâine benŋe Abra-
hamŋe ikiŋaet nâŋgâmbo humo ak-
bop. Amâ Anutugât meteŋân âmâ bo.
3 Akto Anutugât denân hin
yendâp aregâten, “Abrahamŋe Anutu
nâŋgaŋdo aregât dosage bo dâm
makmâ miawaganŋep.”
4 Dâ luâk siâŋe âi mendo âmâ benŋe
hâuŋe waŋmaen are amâ han kalem
nenŋaet pat bo. Amâ hâu kutigit
aŋmaen.
5 Dâ luâk siâŋe âi bo mem âmâ
Anutuŋe bâleŋe meme nengât dosa
hepunmap yâk nâŋgaŋbiap âmâ ainâk
Anutuŋe luâk aregât nâŋgâm kepilâ
kepilâŋaet akmâ nâŋgâm âmâ dosa bo
tatgiŋdâp dâm maganŋbiap.
6 Aregât keiŋe Dawidiŋe hainâgâk
nâŋgâm âmâ luâk siâ âmâ âi bo
mendo Anutuŋe gâunaŋmâ dosage bo
dâwiapgât yâkgât heroŋe maroŋegât
keiŋe hin kulemgoep.
7 “Dosa umatŋe mem manmai yâk
Anutuŋe dosayeŋe bo tatyeŋgiâp
dâwiapgât are nâŋgâmbiâ ukenŋe
akbiap.
8 Akto luâk siâŋe bâleŋe akmâ gaep
yâk Humoŋe nâŋgaŋdo dosage olop bo
aktât dâm maganŋbiap yâk nâŋgâmbo
amâ ukenŋe humo akbiap.”
9 Akto ukenŋe humo are âmâ Yuda
tirip olop nengâlâk pat aktâp mon?
Me tirip bâlâk yâk yeŋgât olop aktâp?
Aregât Abrahamgât pat nâŋgâenŋe
keiŋe miawakberâp. Hin. Abra-
hamŋe Anutu nâŋgaŋdo Anutuŋe ekto
ârândâŋ agep. Hain nâŋgâmaen.
10 Akto wan sowân dosage bo dâm
maganŋep? Tirip olop malewân me
tirip bâlâk malewân? Tirip olop
malewân ain bo maganŋep. Ulikŋân
Abraham tirip bâlâk mandoân Anu-
tuŋe dosaŋe hepunaŋep.
11 Yâk tirip bâlâk malewân Anutu
nâŋgaŋdo dosaŋe hepunaŋep aregât
tirip kulem beirâ waŋep. Anutuŋe
hain aganŋepgât benŋe Abrahamŋe
hinŋe tirip bâlâk manmaiŋe Anutu
nâŋgaŋmaigât dosa bâlâk hinare
akmai yâk yeŋgât Eweyeŋe ulikŋân
meme agep.
12 Abraham hain agepgât âmâ
nen tirip olop manmaen nengât
Ewenenŋe agep. Dâ tirip hâknenŋân
miawagep aregât bo. Abrahamŋe
hâkŋân tirip bo talewân âmâ Anutu
nâŋgaŋminep, dâp areâk watmâ
Anutu nâŋgaŋmaen âmâ benŋe Anutu
amâ Humonenŋe dâenŋe ârândâŋ
akbiap.

13 Anutuŋe Abrahamgât bâgilupŋe
hân hârok yeŋgiwian dâm hângât pat
katyeŋgiep amâ den kârikŋe loko
lokogât akmâ bo. Abrahamŋe Anutu
nâŋgaŋmâ kepilâmbo âmâ Anutuŋe
nâŋgâmbo ârândâŋ agepgât Anutuŋe
hângât magep.
14 Amâ hingât. Anutuŋe makmâ
hâriep aregât pat amâ den kârikŋe
lokomai yâk yeŋgât makmâ hâriep
dâine benŋe Anutu nâŋgaŋmaen are
amâ yânŋe akbop. Akto Anutuŋe
makmâ hâriep akai yânŋe akbop.
15 Aregât keiŋe hin. Den kârikŋe
arekŋe amâ dosagât hâuŋe kak-
nenŋân katmap. Dâ den kârikŋe
bâlâgân âmâ den koko are bo mi-
awakmap.
16 Are gârâmâ Anutu nâŋgaŋmâ
kepilâmaen are nengât miawagep.
Amâ wangât? Hingât. Anu-
tuŋe ukenŋaet akmâ han kalem
akmâ makmâ hârembo Abrahamgât
kâmolân hârok yâk yeŋgâlân mi-

awagep. Dâ den kârikŋe lokomai gâlâk bo. Abraham amâ nengât hakunennŋe dâmaengât Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋdo bunŋe agep amâ nen Anutu nâŋgaŋdennŋe bunŋe akmap aregât akmâ nengâlân miawagep.

17 Aregât keiŋe Anutuŋe makto kulemgoep hin tatâp. “Nâŋe luâk kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgât Eweyeŋe akbiat dâm makmâ hâregiŋdân.” dâep. Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋmâ hin nâŋgâm kârigiep, “Anutu amâ momoŋe mem golâ katyekmap. Akto siâ me siâ bo yendâp are dâmbo miawakmai.” hain nâŋgâep.

Abrahamŋe Anutu nâŋgâm kepilâ aŋep.

18 Akto Anutuŋe, “Gâŋgât kâlelupge biwirâ miawakbai” dâm magaŋep, den are nâŋgâmbo humo agep. Akto den are biwiŋân mem kârikŋe mâŋgim malepgât hânŋe hânŋe yâkgât bâgilupŋe miawakbaigât nâŋgâep.

19 Hain akmâ âmâ hombaŋŋe 100 malepgât ikiŋe hâkŋe serokŋe akto Saragât hâkŋe gai hainâgâk agep are ekmâ nâŋgâmbo umatŋe bo agep. Akto Anutuŋe magep are nâŋgâm âmâ bo hanoko agep.

20 Akto Anutuŋe pat âlepgât magep are nâŋgâm âmâ han biwiŋe bo hogo agep. Amâ bunŋerâm malep. Hain akmâ nâŋgaŋmâ kârigem Anutugât nâŋgâmbo âgâ aŋdo ikiŋe biwi kat katgât kârikŋe akmâ âgâep.

21 Amâ Anutuŋe siâ me siâ makmâ hâriep are bunŋe agâk dâmbo âlepŋe miawakbiap nâŋgâep.

22 Hain nâŋgâepgât akto Anutu nâŋgaŋdo bunŋe agepgât Anutuŋe yâkgât nâŋgâm âmâ “Dosage bo tatgiŋdâp.” dâm makto miawagaŋep.

23 Akto Anutuŋe dosage bo tatgiŋdâp den are Abraham gâlâk bo magep.

24 Nengât gai aktâp. Kembunennŋe Yesu Kristo momoŋân ba mem agalep Anutu yâk nâŋgaŋmaen nengât gai magep. Akto nengât akmâ miawaknengiwiap.

25 Are âmâ Anutuŋe makto Yesu dosa nenŋaet akmâ moep. Mondo dosa bâlâk manbaengât âmâ Anutuŋe momoŋânba mem agalep.

5

Anutuŋe nengât dosanenŋe bo agep aregât biwinenŋe mem sândugemap.

1 Aregât nen Yesu nâŋgaŋiongât Anutuŋe nenekto dosa nenŋe bo agep. Aregât Anutuŋe Humonennŋe Yesu Kristogât akmâ nâŋgâmbo kuk bo akto biwinenŋe sândugemap.

2 Yesuŋeak hâŋgi menengiepgât Anutuŋe han kalem akmâ damunnennŋe akto yeukŋân manmaen, akmâ maleine Anutugât kulem pagaleŋe miawaknengimbo ekmâ egâliaŋbaen.

3 Akto areâk bo. Umatŋe miawaknengimbo arekŋe amâ han biwinenŋe kârikŋe ketugunengimap aregât bo hâkâŋ akmaen. Aregât umatŋe miawaknengimboân âmâ heroŋe akmaen.

4 Akto hâk hilâlâm nâŋgâm bo hâkâŋ aktenŋe âmâ wât kârikŋe miawaknengimap. Akto wât kârikŋande âmâ himbimgât egâliaŋbaengât mem miawaknengimap.

5 Himbimgât egâliaŋgât olop manbaen arekŋe amâ bo pâpkom aŋun aŋmaen. Amâ hingât. Anutuŋe ikiŋe ukennŋaet akmâ Heak owâiŋeâk nengimapgât Anutugât han kalem are biwinennŋân lugum totokombo gem tatmapgât bo pâpkomaen.

6 Akto Yesu bo nâŋgaŋion sop ain tân agu agugât dâp bo tatnengiep, sop ain Kristoŋe bâleŋe meme nengât hâu mem moep.

7 Aregât hin nâŋgâen. Luâk siâŋe luâk siâ ârândâŋâk manmap are tângowerâm mombiap hainare bo tatâp. Dâ luâk âlepŋe han kalem akmâ manmap are tângowerâm mombiap hainare konok konok tatmai mon?

8 Dâ Anutuŋe nen bâleŋe malionân ain han kalemŋaet akmâ makto Kristoŋe bâleŋe nenŋaet akmâ moep.

Mondo ainâk Anutugât han kalemŋe amâ miawakto egion.
9 Akto ire Kristogât hepŋaet akmâ dosa bâlâk agiongât Anutugât kuk sopŋe miawakbiawân âlepŋe tânnengumbo yâkgât akmâ kuk are bo miawaknengiwiap.
10 Amâ hingât. Nen Anutu gasa agaŋmâ mandenŋe nanŋe moepgât akmâ han kalem aknengiep amâ âi humo. Are hinŋe Anutuŋe han kalem aknengiewân amâ manmanŋaet akmâ manman kârikŋân katnenekbiapgât amâ âi owâiŋe.
11 Akto areâk bo. Kembunenŋe Yesu Kristoŋe Anutu olop mendunenegepgât aregât yâkgât akmâ Anutu yâk makmâ egâliaŋ agaŋmâ heroŋe akmaen.

Adamŋe bâleŋe agepgât momogât dâp miawagep.

12 Aregât hin nâŋgâne. Luâk Adam konokŋe bâleŋe agepgât bâleŋe keiŋe keiŋe hânân miawagep. Hain akto bâleŋaet momo miawaknengiep. Akto luâk hârok bâlim meteyiongât momogât patŋe luâk hârok katip nenguep.
13 Akto den kârikŋe bo miawaktoân bâleŋande ulikŋân miawakmâ yiep. Dâ den kârikŋe bo talep amâ yân yem gaep.
14 Gârâmâ momoŋe Adamgâlân keiŋe katmâ luâk manmâ gayi yâk damun yeŋgum gam mando âmâ Mose miawagep. Amâ Adamŋe den koko agepgât hainare bo agi yâk yeŋgâlân miawagep. Akto Adam amâ luâk siâ beirâ miawakbiapgât tirip akmâ malep.
15 Dâ han kalemŋe âmâ den kokogât dop bo aktâp. Luâk konokgât den kokoŋaet biwirâŋe mom hilip aguyi. Hain akto Anutugât han kalemŋe amâ luâk konok Yesu Kristo yâkgât âlepŋaet akmâ Adamgât den koko ewangim luâk biwirâ nengâlân miawagep.
16 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk konok Adam yâkŋe bâleŋe agepgât nen hârok den âiân miawaktenŋe dosanenŋe miawakbiap. Dâ bâleŋe nenŋe humo aktoân âmâ Anutuŋe han kalem nengiep arekŋe nen dosanenŋe boân manbaengât mem miawaknengiep. Aregât Anutuŋe han kalem nengiep are akto luâk konokŋe bâleŋe akto miawaknengiep are amâ dop yetŋe konok bo.
17 Amâ Adam luâk konokŋe den koepgât momoŋe damunnenŋe akmâ gaep. Aregât Anutuŋe han kalemŋe yem âgâwiapgât akto dosa bâlâk manman are nengiwiap. Aregât amâ nenŋe luâk konok Yesu Kristo yâkgât akmâ manman kârikŋân kembu akmâ manbaen.
18 Aregât hin. Luâk konokŋe den kom malepgât luâk hârokŋe hememgât pat agion. Aregât luâk konokŋe ârândâŋ mando dosa bâlâk manbaengât pat agion.
19 Luâk konokgât den kokogât Anutuŋe nenekmâ dosa luâk dâm nengonlep. Hainagâk luâk konokgât den loko lokogât amâ Anutuŋe nenekmâ dosa luâk bo dâm nengonlep.
20 Akto den kârikŋe amâ bâleŋande sambeleâkgât tânâmŋân miawakto ekbaengât. Dâ bâleŋande sambelem miawakmâ âgâmbo ainâk Anutugât han kalem arekŋe sambelem ewangim âgâep.
21 Dâ aregât luâk âmbâle agak meme bâleŋe akmâ manbiâ momo dondâ arekŋe meyekto gayi. Gârâmâ luâk âmbâle bikŋande Yesu Kristo Humonenŋe yâkgât akmâ nâŋgaŋmâ manmaen nen Anutugât han kalemŋe damunnenŋe akmâ dosa bâlâk menenekmâ manman kârikŋân katnenekbiap. Are âmâ Kristo Kembunenŋe yâkgât akmâ miawakbiap.

6

Yesugâlân dewatiyion.

1 Aregât gain dâweren? Anutugât han kalemŋe miawakmâ sambelem ariwiapgât bâleŋe aktenŋe ârândâŋ akbiap. Hain dâweren mon?
2 Hain bo. Bâleŋaet akmâ moyion nenŋe gain gain gaetŋe bâleŋe lâuwâŋe akmâ manmaen?

3 Aregât ye hin bo nâŋgâi mon? Nen tu pulinengiyiân âmâ Yesu Kristogâlân dewatiyion. Dewatim âmâ yâkgât momoân dewatiyion.
4 Hain akmâ dewatienŋe âmâ Kristo olop han nenguep. Hain akto Eweŋe Anutu yâkgât pagaleŋande Kristo mem agato momoŋânba agalep hain agâk nen golâ akmâ manman irakŋe ain manbaen.
5 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe nanŋe moep aregât pat nengiep. Hain nengim âmâ Yâkgâlân dewatinenegep. Aregât akmâ Yesuŋe momoŋânba agalep dop hainâk mem agatnenekbiap.
6 Aregât hin nâŋgâmaen. Han tâmbâŋe nenŋe Yesu olop lâwinân moep dop hainâk bâleŋenenŋe bo agâkgât miawagep. Hain miawakto bâleŋe nenŋande bo damunnenŋe akbiapgât dâp miawagep.
7 Amâ hingât luâk siâ mondo âmâ bâleŋande lâuwâŋe bo damunŋe akbiap.
8 Akto nen âmâ Kristo olop moyion aregât yâk momoŋânba agatmâ manmâ âgâwiapgât nen âkâ yâk olop manmâ âgâwaen. Hain nâŋgâmaen.
9 Akto Kristogât hin nâŋgâmaen. Yâk momoŋân ba agalepgât lâuwâŋe bo mombiap. Akto momogât pat arekŋe lâuwâŋe bo damunŋe akbiap. Bo.
10 Yâk moep amâ bâleŋaet sop konok mondo bo agep are. Akto hinŋe mandâp amâ Anutugât akmâ mandâp.
11 Aregât ye hainâgâk bâleŋeyeŋaet pat moyigât Yesu Kristo yâk olop Anutugât akmâ manmâ âgâniâm dâwei.
12 Aregât bâleŋande hâkyeŋe damunŋe akbopgât nâŋgâmâk manbei. Akto hâkyeŋande egâlian bâleŋaet hâwâtyekbopgât are gai nâŋgâmâk biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei.
13 Hain akmâ hâkyeŋande bâleŋaet pat hoŋ bawa bo aganbiapgât hin akbei. Anutuŋe momoŋânba oloŋ yekmâ manman âlepŋân katyegepgât hâk biwiyeŋe Anutugât kotgâm waŋbiâ âlepŋaet hoŋ manbiâp.
14 Amâ hingât. Ye den kârikŋande bo damunyeŋe akmâ denân katyekmap. Bo. Anutugât han kalemŋande damunyeŋe akmapgât bâleŋande luâk kembu bo akyeŋgiwiâp.

Agak meme âlepŋe aregât hoŋ bawa aganmaen.

15 Aregât ire gain akbaen? Anutugât han kalemân manmâ arienŋe den kârikŋaet horat hulaŋ agepgât bâleŋe mendenŋe ârândâŋ akbiap mon? Amâ bo.
16 Luâk kembu siâ han biwiyeŋande hikom kinmâ lau lokoaŋbaiŋe yâkgât hoŋ aganmâ âi meaŋbai. Bâleŋande damunyeŋe akto aregât hoŋ manaŋmâ ageine mom hilip aguwâi me lau loko lokoŋe damunyeŋe akto yâkgât hoŋ manmâ âgâmbiâ Anutuŋe yekto huraguwiâp. Are nâŋgâi mon?
17 Ye bâleŋaet hoŋ manmâ gayi are bo agep. Dâ luâk biknande Yesugât keiŋe makyeŋgimbiâ âmâ pâŋân mem han yeŋande nâŋgâm kepilâm lokomai aregât Anutu mepaiŋe meaŋbaen.
18 Dosa yeŋande wârakmâ mem ge katyekto aregât hoŋ bawa akmâ mali are Anutuŋe kom mem oloŋyekmâ agak meme âlepŋân katyekto aregât hoŋ bawa aganŋi.
19 Han tâmbâŋe yeŋe yeukŋe aregât luâgân siâ me siâ yendâp aregât dop katmâ makyeŋgiân. Ye ulikŋân hâk biwiyeŋe egâlian bâleŋe aregât hoŋ aganbiâ humo akto gulip mali. Aregât sop uŋak âmâ hâk biwiyeŋe ârândâŋgât hoŋ bawa aganbiâ humo akto han ârândâŋâk akmâ manbei.
20 Ulikŋân bâleŋaet hoŋ maliân ain ârândâŋ manmangât horat are bo yeyeŋgiep.
21 Akto sop ain wan bunŋe miawakyeŋgiep? Bo. Aregât kakŋân momo miawak yeŋgiwiapgât pat. Dâ hinŋe are nâŋgâm âmâ aŋunŋe olowâk mandâi.
22 Bâin. Sop hinŋe amâ bâleŋaet tâk hulaŋdo Anutugât hoŋ manman agi mandâi. Hain akbiâ han irakŋe akto agak meme ârândâŋ miawak yeŋgiep.

Dâ beirâ âmâ manman kârikŋe mem manbai.
23 Bâleŋaet hâuŋe âmâ momo membaen. Dâ Anutuŋe han kalemŋaet akmâ Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât akmâ manman kârikŋe nengimbo mem manmaen.

7

Yesu moepgât den kârikŋaet tâk hâreaŋep.

1 Galama, den kârikŋaet keiŋe nâŋgâmai ye hin makyeŋgiwe. Ye hin bo nâŋgâmai mon? Nen mandenŋe den kârikŋe arekŋe damun nenŋe akmap. Dâ mombaenân âmâ den kârikŋe arekŋe bo damun nenŋe akbiap.
2 Aregât âmbâle siâŋe luâk siâ mendoân den kârikŋe hin kalaŋep, luâk hepunbiapgât dop bo yendâp. Dâ luâkŋe mondo den kârikŋe makmâ hâreaŋep are hepunbiapgât dâp talaŋbiap.
3 Aregât luâkŋe golâ mandoân ain âmâ hepunmâ luâk siâ mendo âmâ âmbâle bâleŋe dâm konmaen. Dâ luâkŋe mondo âmâ luâkdâ âmbendâ menduyelegep tâk are hâreaŋep. Aregât luâk siâ membiawân ain mem hepun hepungât dosa bo membiap.
4 Galama yeŋgât keiyeŋe hainâk yendâp. Kristogât hâkŋe mondo ain den kârikŋe aregât tâk hâriep. Hârembo den kârikŋaet moyi. Are amâ ambo siâgât agi. Anutuŋe nanŋe momoŋânba agalep mandâp yâkgât kâmot agi. Aregât nen Anutu bunŋe penianŋiongât.
5 Dâ ulikŋân manman tâmbâŋe malion sop ain den kârikŋe arekŋe egâlian bâleŋe kâlâpŋe waito hâk biwinennŋân âiŋe mem malep. Hain aknengimbo momogât bunŋe mem penianŋion.
6 Dâ hinŋe amâ den kârikŋe arekŋe bo damun nenŋe akmap aregât tâkŋe hulaŋ nengiewân amâ den kulemgât dâp tâmbâŋe bo watmâ âmâ Heakgât dâp irakŋe tâlim arimaen.

Bâleŋande hilip nengumap.

7 Aregât gain dâweren? Den kârikŋe ire amâ bâleŋe mon? Hain bo. Den kârikŋe bo tatâp dâine nâ bâleŋaet keiŋe bo nâŋgâm kotgâwom. Den kârikŋe arekŋe hin makmâ miawakniŋdâp, “Egâlian bâleŋe bo nâŋgâm egâlianben.” den are bo tatâp dâine egâlian bâleŋe bo nâŋgâwom.
8 Gârâmâ bâleŋe are âmâ den kârikŋe arekŋe tân aganŋdo hanne hâwâto egâlian bâleŋe keiŋe keiŋe miawakniŋep. Amâ den kârikŋe arekŋe bo yendâp dâine bâleŋande yân limbâp agum yembop.
9 Nâ ulikŋân den kârikŋaet dâwân bo malân ain âmâ manmanne miawaknengiep. Aregât haminân den kârikŋe arekŋe penâniŋdo bâleŋande biwinân âi mendo momogât dâwân ariân.
10 Den kârikŋe arekŋe manmangât dâp makmâ miawakmap arekŋe purik dâm momogât dâp miawakniŋep.
11 Amâ hingât. Bâleŋe are âmâ den kârikŋe arekŋe tângombo kârikŋe akmâ heniŋmâ nugumbo momo hinare agân.
12 Aregât hin nâŋgân. Den kârikŋe amâ dosa bâlâk. Akto Anutuŋe wan me wan makmâ hâriep den are hainâk amâ dosa bâlâk akto Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akto ârândâŋ akmap.
13 Aregât hin dâwe mon? Den kârikŋe amâ âlepŋe arekŋe konok nâ nugumbo momogât dâp miawakniŋep mon? Hain bo. Bâleŋenande den kârikŋe âlepŋe aregât akmâ momoŋe nuguep. Amâ hingât. Anutuŋe wan makmâ hâriep den aregât akmâ bâleŋenaet keiŋe nâŋgâm heŋgemgore bâleŋaet hândâkŋe dondâ bâleŋe miawakmâ kinbiapgât.

Bâleŋande hikom katnenekmap.

14 Dâ nenâmâ hin nâŋgâmaen. Den kârikŋe amâ Heakgât pat. Dâ nâmâ bâleŋaet hoŋ aganŋmâ hângât pat manman.
15 Nâ agak memene nâŋgâwerâm aktere purik gurik agep. Amâ hin. Nâ siâ me siâ akberâre umatŋe akto bo

akman. Dâ siâ me siâ sârekoman are amâ akman.
16 Akto wan me wan sârikoman are akman âmâ benŋe hin nâŋgân, den kârikŋe are nâŋgâre âlepŋe akmap dâman.
17 Aregât wan akmâ bâliman are amâ nâ nune hangât bo akman. Bâleŋande hanân yem hâwâtnekto akman aregât.
18 Nâ keine hin nâŋgân. Agak meme âlepŋaet egâlianman are amâ membiangât dâp bo tatniŋdâp, aregât hâknân wan me wan siâ âlepŋe bo yendâp. Hain nâŋgân.
19 Amâ hin. Nâ wan me wan siâ âlepŋe akbian dâm kinmâ âmâ bo akman. Dâ siâ me siâ bâleŋe bo akbian dâm kinmâ âmâ akman.
20 Bâleŋe bo akbian dâm makmâ hanâk akman amâ nunak bo. Bâleŋe biwinân tatmap arekŋe huŋgunniŋdo hanâk akman, hain nâŋgân.
21 Aregât nâŋgâlân hin miawakmap. Siâ me siâ âlepŋe akberâre âmâ bâleŋande mete katniŋmap.
22 Nâ han biwinande Anutuŋe den kârikŋe kalep are nâŋgâre ârândâŋ akto heroŋe akman.
23 Dâ hâknande âmâ nâŋgâ nâŋgâne are kondo gembo bâleŋe hâknân manmap arekŋe hiko nekto umatŋân mandân.
24 Aregât mesak gosak akman. Gâuk niŋande hâkne momogât pat agakŋe mem kotdâ nekbiap? Amâ hin.
25 Nâmâ Yesu Kristo Humo nenŋe yâkgât akmâ Anutu mepaiŋe meman. Bâin. Nâ Anutugât den kârikŋe are nâŋgâre ârândâŋ akto nâŋgâ nâŋgânande hoŋ agaŋman. Dâ hâknande âmâ bâleŋaet kârikŋe hoŋ agaŋman.

8

Yesuŋe dosanenŋe puliepgât yâk nâŋgâm kepilâ aŋbaen.

1 Aregât Yesu Kristo olop manmaen nen âmâ Anutuŋe bâleŋaet hâuŋe bo makmâ kotdâ nengiwiap.
2 Amâ hingât Anutugât Heak arekŋe Yesu Kristogât manman are nengiep pat arekŋe bâleŋaet tâk akto momogât tâk hâriep.
3 Akto den kârikŋe are han tâmbâŋe nenŋande kârikŋeŋe kondo gembo nengâlân âi mem âsinenekto bo agep. Aregât Anutuŋe nanŋe luâk hainare ak dâmbo luâk akmâ gem mando bâleŋaet akmâ nanŋe kuk agaŋdo moep.
4 Mondo âmâ den kârikŋe loko loko âlepŋe miawaknengiep. Nen han tâmbâŋaet dâp bo watmaen. Bo. Amâ Heakgât dâp tâlimaen nengâlân den kârikŋe loko loko âlepŋe mendenŋe huraguwiapgât dâp miawaknengiep.
5 Hâkyeŋaet dâp tâlimai yâkŋe âmâ hâkgât nâŋgâmbiâ humo akmap. Dâ Heakgât dâp tâlimaen nenŋe âmâ Heakgât siâ me siâ aregâlâk nâŋgâenŋe humo akmap.
6 Hâkgâlâk nâŋgâm manbiâ âmâ momo miawakyeŋgimbo hilip aguwai. Dâ Heakgât nâŋgâenŋe humo akbiap amâ manman âlepŋe akto biwi sânduk membaen.
7 Amâ hingât. Luâk siâŋe hângâlâk nâŋgâmbo humo akmap yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋande Anutu gasa agaŋmap. Nâŋgâ nâŋgâŋande Anutugât den kârikŋaet amukŋân tatbiapgât dop bo tatâpgât den kârikŋe are hâkâŋe akmâ panmap.
8 Amâ wangât? Hingât. Hâkgâlâk nâŋgâmai yâk Anutuŋe yekmâ hâkâŋ akmap.
9 Dâ ye Romagâtŋe amâ Anutugât Heakŋe arekŋe hanyeŋân tatmâ manmapgât hâkgât patŋande bo damun yeŋe akmap. Amâ Heak olop menduguakmâ manmaigât. Dâ siâŋe Kristogât Heak bâlâk manbiapŋe yâkgât pat bo mem manbiap.
10 Dâ Kristoŋe hanyeŋân manmawân hâkyeŋande bâleŋaet akmâ momoŋe akyeŋgimap gârâmâ han otne yeŋande amâ dosa bâlâkgât golâ akmâ manmap.
11 Akto Yesu momoŋânba mem agalep Anutugât Heakŋe hanyeŋân tatmap arekŋe Kristo Yesu momoŋânba mem agalep dop hainâk hanyeŋân Heakŋe mandâp yâkgât

akmâ hâkyeŋe momoŋe are hainagâk mem golâ katbiap.

Heakŋe menenekto yâkgât agion.

12 Galalupne, nengât hâu yendâp aregât hâknenŋaet bo nâŋgâmâk manbaen. Akto hâkgât agak meme bo mem manbaen.
13 Amâ ye hâkgât agak meme watmâ manbai âmâ hilip aguwai. Dâ Heakgât kârikŋân agak meme are kombiâ gembo âmâ manman âlepŋân manmâ âgâwai.
14 Aregât keiŋe hin. Anutugât Heak arekŋe sokoyekto manmai yâk âmâ Anutuŋe nan barat dâm yeŋgonmap.
15 Anutugât Heak yeŋgiep are âmâ hoŋ manmanlupŋe manmâ hamep akŋetgât bo. Nan barat bunŋe mannŋetgât Heak yeŋgiep. Aregât akmâ Ewenenŋe âlepŋe dâm konmaen.
16 Amâ nen Anutugât nan barat manden den are âmâ Heakŋe biwinennŋân makmâ humolembo nâŋgâmaen.
17 Nanŋe baratŋe mandengât Anutuŋe bâtŋe bâiŋe nengiwiapgât dop miawaknengiep gât Kristo olop mendugum damun akbaen. Amâ in hânân yâk olop dâtŋe metŋe kakŋân manbaen âmâ âlepŋe yâk olop egâliaŋ pagaleŋe âlepŋân nen hârogâk manbaen.

Manman âlepŋe aregât lâmgom manmaen.

18 Galalupne. Nâ hin nâŋgân. Himbimân Anutuŋe egâliaŋ âlepŋe nengiwiap arekŋe hânân hâk hilâlâm umburuk yendâp are ewangiâp aregât hâk hilâlâmgât nâŋgâenŋe yânŋe akbiâp.
19 Anutugât nan barat manmaen nen pagaleŋe miawaknengimbo tektekŋân manbaengât siâ me siâ liulep arekŋe aregât imbiaŋmâ lâmgom manmai.
20 Amâ hingât. Anutuŋe siâ me siâ liulep are mom bâle bâlegât kâlegen katyegep. Are amâ yeŋgât hangât bo. Anutuŋe siân wan âlepŋe miawakbiap aregât lâmgom manbaigât lope kâlegen katyegep.
21 Amâ hingât. Beirâ wan me wan liulep are gai mom hilipaguwaigât tâkŋe guŋmâ panmâ kârikŋe akmâ Anutugât nanŋe baratŋe nengâlân egâliaŋ âlepŋân dewatinenekbai. Haingât.
22 Nen aregât hin nâŋgâmaen. Anutuŋe kotŋe siâ siâ hârok ketuguep are hârokŋe âmbâleŋe nanaŋ memberâm hâk hilâlâm nâŋgâm kamboŋmai dop hainâk akmâ lâmgom manmâ kamboŋmai.
23 Akto wan me wan liulep areâk bo akmap. Nenâkai, Heakŋe biwinenŋe bunŋe aknengimap Anutugât nan barat manden aregât keiŋe miawaknengiâkgât akto Anutuŋe hâk nenŋe mem hulaŋmâ heŋgemgom mem tek teknân katnenekbiapgât sopŋe lâmgom manmâ han nennande mesak gosak akmâ umburukŋe akmaen.
24 Hain akmâ lâmgom manmaengât amâ Anutuŋe heŋgem nenguwiapgât pat miawak nengiep. Dâ siâŋe siâ lâmgom manbiapŋe âmâ wan me wan ekbiawân lâuwâŋe bo lâmgom âmâ biwi owâi bo akmap.
25 Gârâmâ nenâmâ hinŋe wan bo ekmaen are lâmgomaen âmâ biwinenŋe owâiŋe akto bo hâkâŋ akmaen.

Heakŋe tânnengumap.

26 Akto dop hainâk Heakŋe gai nen yeukŋaet akmâ tân nengumap. Nen hin me hain ulilaŋdenŋe ârândâŋ akbiap are âmâ bonâŋgâm kotgâmaengât Heakŋe han nenŋe mem owâimbo den luâkŋe bo nâŋgâmaenŋe are maktenŋe miawakto Anutuŋe nâŋgâmap.
27 Akto Anutu biwinennŋân ekmapŋe âmâ Heakgât den nâŋgâmap. Amâ Heakŋe nen Anutugât kâmot nengât akmâ Anutuŋe wan me wan makmâ hâriep are nâŋgâmap areâkgât ulilaŋmap.
28 Akto areâk bo. Nen hin nâŋgâmaen. Anutu han nennande nâŋgaŋmaen nengât akmâ wan me wan miawaknengimap are hârok mem tân nenguwiapgât mâŋginenekmap. Amâ yâkŋe han

kalemŋaet akmâ oloŋ nenegep nengât.
29 Ulikŋân Anutuŋe han kalemŋaet akmâ potatnenegep gât Nanŋaet tirip akbaengât makmâ hâriep. Akto emiŋe gariŋe biwirâ aktenŋe ikiŋe âmâ teunenŋe humo ulikŋân gâtŋe akmâ manbiapgât makmâ hâriep.
30 Anutu luâk âmbâle ulikŋân nâŋgâm heŋgemgom potat nenegepgât nengonmâ oloŋnenegep. Nengonmâ oloŋ nenegepgât dosa nenŋe bo aktâp dâep. Dosa nenŋe bo aktâp dâep gât egâliaŋ âlepŋe nengiep.

Anutugât han kalemânba siâ me siâŋe bo hilipnenguwiap.

31 Den are keiŋe gain gain yendâp dâweren? Anutuŋe gala bo aknengimap dâine gasalupnenŋande dondâ yeukŋe aknengimbiâ hilip aguwâen.
32 Anutuŋe ikiŋe Nanŋe bo gangerâm dumnenŋân kilâkgât huŋgun aŋdo giep are amâ âi humo. Dâ wan me wan yâkgât akmâ nengiwiap amâ owâiŋe.
33 Anutuŋe ikiŋak dosa nenŋe bo aktâp dâmap aregât yâkgât kâmotlupŋe nen niŋande denân katnenekbop?
34 Akto Kristo Yesu ikiŋak moep. Akmâ moewâk bo. Yâk momoŋânba agatmâ Anutugât bâtŋe bungen âgâ talepgât nengât akmâ Anutu ulilaŋmap, aregât niŋande denân katnenekto dosa nenŋe miawakbiap?
35 Akto Kristogât han kalemânba wan arekŋaetŋe oloŋ nenekto yân manbaen? Amâ hâk hilâlâmŋe me dâtŋe metŋande me gasalupnenŋande me mop manmanŋe me hanokoak manmanŋe me tembe bugâŋe arekŋe? Are hârokŋe Kristogât han kalemânba oloŋnenekbiapgât dop bo.
36 Amâ Anutuŋe aregât magep hin tatâp,

“Anutu gâŋgât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâenŋe hokboâk hokboâk gasalupnenŋande itiŋ gulam menenekmai. Akto bau kom gâimaen aregât dop hainâk aknengimai.”

37 Hain arekŋe bo mem ge katnenekbiap. Bo. Yesuŋe han kalem akmapgât kârigem kârikŋe humo penianŋmâ kinmaen.
38 Aregât hin nâŋgâm kârigeân. Momoŋe me manmanŋe me aŋeloŋe me luâk kembuŋe me hinŋe miawakmapŋe me beirâ miawakbiapŋe me siâ me siâ kârikŋe arekŋe
39 me siâ siâ âgâŋe me siâ siâ gegeŋe me wan me wan Anutuŋe liulep arekŋe Anutugât han kalemŋande Yesu Kristoŋe katip nengumap ain ba bo oloŋnenekbiap.

9

Pauloŋe Yuda luâk yeŋgât yai nâŋgâep.

1 Nâ Kristogât akmâ den bunŋe maktere nâŋgâŋet. Heakŋe hanne mem pagalembo nâŋgâm heŋgemgom makyeŋgiwe.
2 Nâŋe nâŋgât ginbailupne Yuda gâtŋe yâkgât akmâ nâŋgâyeŋgire biwine umatŋe dondâ akmap.
3 Aregât hin nâŋgân mon? Anutuŋe Yuda luâk galalupne yâkgât akmâ hepun nekmâ âmâ meyekbiap are nâŋgâm owâiân.
4 Yuda luâk nengât kotnenŋe siâ Israegât kâmotlupŋe are Anutuŋe nâŋgât mândulupnerâm ikiŋaet pagaleŋe hekatyeŋgiep. Hain akmâ âmâ Anutu olop dewatiwaigât pat akto den kârikŋe makmâ miawak yeŋgiep. Akto sumbegât emetŋe aregât hin akŋetgât dâpŋe keiŋe hekatyeŋgiep. Akto siân wan me wan hârok yeŋgiwian dâm makmâ hâre yeŋgiep.
5 Dâ Yuda nengât hakulupnenŋe amâ luâk kautŋe mali. Akto Anutuŋe nanŋe huŋgunaŋdo giep are amâ nengât hutnenŋânba miawagep. Yâk âmâ wan me wan hârok nengât kautŋe malep, yâk âmâ Anutu aregât nenŋe nâŋgaŋdenŋe humoŋe humo kârikŋe talaŋbiap. A bundâk.

6 Dâ ya makyeŋgiân aregât hin bo dâwaen, “Yuda luâkŋe wan akmai
aregât Anutugât den yeukŋe agep.”
bo dâwaen. Israe gâlân ba miawa-
gion âmâ Israe luâk bunŋe hârokŋe
ârândâŋ bo agi.
7 Dâ Abrahamgât uliklupŋe mi-
awagi are âmâ kâmotlupŋe bunŋe
gai bo agi. Gârâmâ aregât Anu-
tuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep,
“Abraham gâŋgât nanŋe Isakagât
kâlegenlupŋe amâ gâŋgât pat akbai.”
8 Den aregât keiŋe hin tatâp. Abra-
hamgât kâlegen gâtŋe hârok âmâ Anu-
tuŋe mândulupnerâm bo yeŋgonmap.
Anutuŋe makmâ hâriewân miawagi
yâkŋeak Abrahamgât kâlelupŋe
bunŋe agion.
9 Aregât Anutugât denŋe hin talep
a bunŋe agep, “Hombaŋ kakŋân sop
miawakto Sara nanaŋ mem man-
doân purikatbian.”
10 Akto areâk bo. Rebeka âmâ
luâkŋe hakunenŋe Isaka yâk olop
manmâ nanaŋ lâuwâ megolak tepŋe
agep.
11 Tepŋe akto nanaŋ lâuwâ bo mi-
awakmâ maliat ain bâleŋe me âlepŋe
bo agialân Anutuŋe yâk yetgât hin
magep, “Teuŋande eminaet hoŋ man-
biâp.”
12 Amâ Anutu ikiŋe hannaet den
are kârikŋe agâk gât nâŋgâm nanaŋ
manman yetŋaet bo makmâ kârigiep.
Ikiŋaet hannaet mem potat yelekmâ
kinmâ hain magep.
13 Aregât Anutugât den bikŋe hin
tatâp, “Nâŋe Yakobo âmâ han kalem
agaŋmâ okot âlep nâŋgân. Dâ Esau
âmâ hâkâŋ agaŋdân.”
14 Akto aregât gain dâweren? Anu-
tuŋe wan me wan mendo bo ârândâŋ
akmap? A borondâŋe.
15 Ulikŋân Anutuŋe Mose hin ma-
gaŋep,
“Luâk me âmbâle siâ are okot âlep
agaŋdere ârândâŋ akmap. Akto
luâk me âmbâle siâ han kalem
agaŋdere ârândâŋ akmap.” dâep.
16 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe
luâk hanyeŋaet me âiyeŋaet bo
nâŋgâyeŋgimap. Anutu ikiŋe han
kalemŋaelâk nâŋgâm makmâ potat
nenekmap.
17 Aregât keiŋe Anutugât denŋande
Parao hin magaŋep, “Nâ gâŋgâlân
kârikŋene mem miap pandere hân
ârândâŋ ariâkgât dâm kat gegân.”
18 Aregât Anutuŋe âmâ luâk siâ
han kalem agaŋberâm âmâ âlepŋe
agaŋbiap. Dâ luâk siâ han biwiŋe
gisapkoaŋberâm âmâ âlepŋe gisap-
koaŋbiap. Amâ ârândâŋ akmap.

Yuda luâkŋe Anutu hamiaŋi.

19 Are oyaŋmâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe
hin makniŋbiap mon? “Anutuŋe wan
me wan akberâm dâmbo luâkŋe bo
miawagâk gât horat kalaŋbiapgât dop
bo tatâp aregât Anutuŋe luâk nengât
nâŋgâmbo bâlimap are bo ârândâŋ
aktâp.” dâm makniŋbiap mon?
20 Wei gâmâ luâgâk. Wangât Anutu
den hâuŋe magaŋbiat? Aregât den
dopŋe hin makbe. Wangât umbâŋe
luâk umbâ mâŋgimap are hin ma-
gaŋbop, “Gâ wangât tiripne hain are
mâŋginegen?”
21 Aregât umbâ mâŋgimap luâk
arekŋe hân numŋe mem umbâ bikŋe
luâk yâk yeŋgât pat mâŋgiwop. Dâ
bikŋe dua bau yâk yeŋgât mâŋgimbo
ârândâŋ akbiap.
22 Amâ Anutuŋe kuk akto kârikŋeŋe
tektekŋân kato ekbaigât umbâ bikŋe
hogom panyekbiapgât nâŋgâyeŋgim
bo hâkâŋ akyeŋgiep.
23 Hain akyeŋgim umbâ bikŋe
han kalamŋaet pat maleine beirâ
egâliaŋ pagaleŋân kâmot katnenegâk
gât nâŋgâmbo yendâp. Umbâ
are nengâlân egâliaŋ unsambe
nengiepgât menenekmâ manmap.
24 Dâ aregât amâ Yuda luâk
âmbâleâk bo. Hân siâ siâ Yuda luâk bo
manmai aregât nen han kalemŋaet
pat aknegât oloŋ nenegep.
25 Akto Anutuŋe propete Hosea hin
magaŋdo kulemgoep,
“Luâk kâmot ambo bo akyeŋgiân
yâk nâŋgât luâk âmbâlelupne
yeŋgonmâ makyeŋgiwian. Akto
âmbâle okot han kalemŋe bâlâk

malep yâk nâŋgât dâtâne dâm konbian.”
26 Akto den siâ hin,
“Nâŋe ye nâŋgât luâk âmbâlelupne bo dâm makyeŋgiân ain kotyeŋe Anutu manman amboŋaet nanne baratne yeŋgonbian.” dâep.
27-28 Dâ areâk bo. Yesaiaŋe Israegât hin magep,
Kembuŋe hânân denŋaet bunŋe dowâgâk mem miap pando kârigewiap aregât Anutuŋe hin dâep, “Israegât kâlelupŋe haruân nupi yendâp aregât dop miawakmâ manbai nâŋe hutŋânba konok konok mem oloŋyektere manman âlepŋân manbai.” dâep.
29 Akto Yesaiaŋe beirâ miawakbiapgât hin magep,
“Humonenŋe kâmot kârikŋe Humo Amboyeŋande hutnenŋânba konok konok bo oloŋ nenekto dâine âmâ Sodom Gomora itiŋ gulam agiat hain are akbâen.”

Yuda luâkŋe âlepŋe aknegât ewum hâumgoyi.

30 Aregât ire gain dâweren? Hin mon? Luâk Anutugât kotŋe bonâŋgâmaiŋe âlepŋe akŋetgât bo nâŋgâmâk watmâ manmai yâk âlepŋe manmaigât memai. Are amâ Kristo nâŋgaŋmaigât memai.
31 Dâ Israe luâk den kârikŋe lokom kinbiâ Anutuŋe yekto huraguâkgât kârikŋe agi. Kârikŋe akmâ den kârikŋe bo lokom âlepŋe bo akmâ âmâ umale agi.
32 Amâ wangât? Hingât. Yuda luâk âmbâle arekŋe Kristo nâŋgâ aŋbaigât pat bo wali. Yân agak memeyeŋe aregât âlepŋe aknegât hain agi. Are amâ dâwân kât yiep ain keiyeŋe kondo kâwâwâŋ kârâyi.
33 Aregât Anutuŋe hin makto Yesaiaŋe kulemgoep,
“Nâŋgâi. Nâ Sioŋ gimbâŋân kât siâ katere tatbiap. Arekŋe keiyeŋe erâmbo peŋ panyekbiap. Akto kât humo katberân ain kom hewewen panbai. Dâ siâŋe nâŋgaŋbiap âmâ bo pâpkom aŋun aŋgiwiap.”

10

Yuda luâkŋe Anutugât den hâkâŋe dâyi.

1 Galama, nâŋgât kâmot Yuda luâk âmbâle are Anutuŋe meyekbiapgât hannande dondâ hâwât nekto Anutu aregât ulilaŋman.
2 Amâ yâkŋe Anutugât âi mendenŋe huraguâk dâm kârikŋe akmâ manmai. Dâ amâ pâpkom kinmâ akmai.
3 Yâkŋe Anutugâlân ba dosa bâlâk aknegât dâp yendâp aregât pâpkomai gât yeŋeak âlepŋe aknegât âiŋe kârikŋe memai. Hain akmâ Anutuŋe yekto huraguâk gât dâp hâkâŋ akmai.
4 Aregât keiŋe hin. Kristoŋe den kârikŋe are lokombo bo agep. Aregât luâk âmbâle siânbaŋe Kristo nâŋgaŋbiâ âmâ Anutuŋe dosayeŋe bo dâm yeŋgonmap.
5 Aregât Moseŋe hin kulemgoep, “Luâk siâ den kârikŋe are hârok lokore Anutuŋe nekto huraguâk gât manbiap yâkŋe den kârikŋe hârok lokombo âmâ âlepŋe manmanân manbiap.”
6 Dâ Kristo nâŋgaŋbiâ Anutuŋe yekto huragumap gât den hin yendâp, “Niŋande himbimân âgâm Kristo mem oloŋdo gewiap?
7 Me niŋande hememân gem Kristo momoŋe yâk yeŋgât hutyeŋânba oloŋdo gawiap? Ye hain bo dâwai.”
8 Anutuŋe magep hin tatâp, “Anutugât denŋe kâlewângen bo tatâp. Enemân akto biwigân yendâp.” Are amâ biwi kat katgât den pat âlepŋe nâŋgâŋetgât makyeŋgimaen.
9 Amâ Yesu amâ Kembune dâwiat akto biwigân Anutuŋe Yesu momoŋânba mem agalep dâm nâŋgâm kepilâwiat benŋe Anutuŋe heŋgem gugumbo manman âlepŋân manbiat.
10 Aregât han nenŋande Yesu nâŋgaŋmâ âmâ dosa bâlâk manmaen. Akto launenŋande makmâ miap panmâ mandenŋe Anutuŋe heŋgem nengumap.

11 Aregât Anutugât dennŋande hin
dâep, “Siâŋe nâŋgaŋbiap âmâ bo
pâpkom aŋun aŋgiwiap.”
12 Amâ Yuda me Girik luâk potat
potat bo yendâp. Humo Kembu
konokŋe amâ hârokgât Kembunennŋe
mandâp. Yâkŋe luâk me âmbâle
bikŋande yâkgât kotŋe konbiâ âmâ
ainâk han kalem akyeŋgim wan me
wan âlepŋe potatmâ yeŋgiwiap.
13 Aregât Anutugât dennŋande hin
dâep, “Niŋe me niŋe Kembu kondo
âmâ ainâk Anutuŋe mem heŋgemgo
aŋbiap.”
14 Gârâmâ luâk âmbâleŋe amâ
Kristo bo nâŋgaŋmai amâ gain gain
kotŋe konbai? Akto siâŋe Kristogât
keiŋe bo makyeŋgimbo âmâ gain
gain nâŋgaŋbai? Akto den pat âlepŋe
makmaen nengâlân gâtŋe konokŋe
bo arim makyeŋgimbo âmâ gain gain
den pat âlepŋe nâŋgâwai?
15 Akto Anutuŋe bo huŋgunaŋdo
âmâ gain gain arim makyeŋgiwiap?
Anutuŋe makto siâŋe hin kulem-
goep, “Pat âlep den makmak luâk
togombiâ âmâ, munŋande han nâŋgâ
nâŋgânenŋe mem owâimap.”

Anutuŋe Yuda luâk âmbâle yeŋgondo bo nâŋgaŋi.

16 Den pat âlepŋe ire amâ luâk
hârokŋe bo nâŋgaŋmâ bunŋerâm
kepilâyi aregât Yesaiaŋe hin magep,
“Kembu, den pat âlepŋe makmâ
miawaktenŋe siâŋe bo nâŋgaŋmâ
kârigiep.” dâep.
17 Aregât hin nâŋgâweren. Siâŋe
Kristogât pat makyeŋgimbo den
bunŋe nâŋgâmaen. Akto den bunŋe
nâŋgâenŋe amâ biwi kat katgât
miawakmap.
18 Gârâmâ aregât hin aiyeŋguân.
Luâk âmbâle amâ den pat âlepŋe are
bo nâŋgâyi mon? Hain bo. Anutuŋe
makto siâŋe hin kulemgoep.

Denyeŋande hânŋe hânŋe sam-
belem ârândâŋ agep. Akto den
lauyeŋande hân tuŋguŋângen
ârândâŋ agep.

19 Aregât gaetŋe hin aiyeŋguân, Is-
rae luâk bo nâŋgâm heŋgemgoyi mon?
Hain bo. Ulikŋân Moseŋe hin kulem-
goep,

“Anutuŋe hin dâep, Nâŋe luâk
yânŋe meyektere ye ewangiyek-
biâ nâŋgâmbiâ bâliwiap. Akto
luâk kâmot bo nâŋgâ niŋbai are
oloŋyektere yekmâ biwiyeŋe
kâlâp akbiap.” dâm kulemgoep.

20 Akto beirâ Yesaianŋe den umatŋe
mem gem makmâ âmâ bo aŋun aŋgim
hin dâep,

“Anutuŋe hin dâep, Bo kulâgât
nekmâ maliŋe penâniŋi. Nâŋgât
bo makmâ mali yâk yeŋgât mete
katyeŋgiân.” dâep.

21 Hain akmâ Yesaianŋe Israe luâk
yâk yeŋgât hin makmâ kulemgoep,

“Anutuŋe hin dâep, Nâ luâk kâmot
nâŋgâm gulip agakŋe akto den
kokoŋe sop kâlep gaŋet dâm
yeŋgonmâ mandere bo togoyi
dâep.” dâm kulemgoep.

11

Anutuŋe Yuda luâk bikŋeâk ikiŋaet pat meyegep.

1 Aregât nâ hin aiyeŋguân, Anu-
tuŋe Yuda luâk hârok hepunnenegep
mon? Bo. Hain bo agep. Amâ nâkai
Israe gâtŋe manmâ gan. Akto hakune
amâ Abraham. Akto nâmâ Bensamiŋ
kâmolân gâtŋe mandân.
2 Anutuŋe Israe bo hepun ne-
negep amâ hingât. Ulikŋân luâk
nâŋgâyeŋgim potatyegep amâ bo
hepun yekmap. Amâ ye Anutugât
dennŋe are bo oyaŋmâ nâŋgâmai mon?
Elianŋe Israe luâk yâk yeŋgât akmâ
Anutu hin dâm maganŋep,
3 “Kembu, Israe luâkŋe propete
yeŋgum âmâ sumbe kat katgât are
patakom itiŋ gulam meyi. Dâ nuneâk
mandere gai nuguwerâm aktâi.”
4 Hain dâmbo den hâuŋe gain
purikalaŋep? Hin. “Nâ luâk 7,000
koratyeŋgure lâpio kotŋe Baali yâkgât
bo kâŋgoaŋi.”
5 Anutuŋe hain dâepgât hin
nâŋgâne. Anutuŋe han kalem
akmâ Yuda luâk bikŋe mem kepilâ
yegepgât mandâi.

6 Aregât Anutuŋe han kalemŋaet akyeŋgiep. Akyeŋgiep gât âmâ agak meme yeŋaet bo akyeŋgiep. Hain bo akto dâine âmâ han kalemŋe bunŋe bo akbop.

7 Akto gain gain nâŋgâweren? Israe luâk yâkŋe Anutuŋe nenekto huraguâkgât kulâgâtmâ âi humo meyi, are bo mem miawagi. Dâ Anutuŋe mem kepilâ yegep yâkŋe âmâ meyi. Bikŋe humo âmâ Anutuŋe makto biwiyeŋe kârik agi.

8 Aregât Anutugât denŋân hin tatâp,

“Anutuŋe han yeŋe mem gâlikoep.
Akto dewunyeŋe gai mem limbâpkoep.
Akto ondopyeŋe mem gisapkoep.
Gisapkombo gam gam maleine uŋak hainâk yu mandâi.

9 Akto Dawidiŋe hin dâep,

“Anutu, gâŋe makmenâ sot nem tatbiân âmâ sot akto kat katyeŋande lâlâmbâlân dowâk peŋ panmâ yeŋguâk. Akto wan me wan agigât hâuŋe hân dâpŋân gewai hainare miawakyeŋgiwiapgât makmenâ miawagâk.

10 Gâ dewunyeŋe mem limbâp komenâ dewun bok akbai. Dâ hamiyeŋe mem goŋgoŋgomenâ pâit pâitŋe akmâ manmâ âgâwei.” kulemgoep.

Anutuŋe kâmot siân gâtŋe ikiŋaet pat meyegep.

11 Akto hin aiyeŋguân. Israe luâk yâkŋe mokmok mem peŋ panmâ mom bo akbaigât hain miawagep mon? Hain bo. Israe luâkŋe bâleŋe agigât Anutuŋe Israe gâtŋe bo manmai meyegep. Meyekto âmâ beirâ Israe gâtŋande Israe gâtŋe bo manmai manman âlepŋân manmai are yekbiâ bâliwiapgât.

12 Akto Israe luâk âmbâle bâleŋe agi aregât den pat âlepŋe hânŋe hânŋe ârândâŋ arim metiep. Akto Israe luâk âmbâle yeukŋe akbiâ Anutugât pat bo miawakyeŋgiep gât Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân den bunŋe peniyeŋgiep. Yei, maleine Anutuŋe Yuda luâk hârok meyekbiawân âmâ hârok bunŋe miawaknengiwiap.

13-14 Galalupne, hinŋe Yuda luâk bo manmai ye den ire makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâŋgât kâmot hâwât yektere biknande nâ watnekmâ âlepŋe akŋetgât Yuda luâk bo manmai yeŋgât Aposolo manman. Akto âine egâliaŋ kakŋân meman.

15 Akto Anutuŋe Israe luâk hepunyegep gât âmâ Anutuŋe hân ârândâŋân manmai yâk meyegep. Arekŋe Israe luâk meyekbiawân amâ momoŋân ba golâ manbaengât miawakbiap.

16 Akto sot ulikŋe Anutu waŋdenŋe mendâp benŋe sot hârok ârândâŋ akmap. Dâ lâwin kândârâŋande ârândâŋ yendo gai bât bâtŋe gai hainâgâk ârândâŋ yembiap.

17 Den ginŋe siâ hin makbe. Anutuŋe bât bâtŋe bikŋe hârem panmâ aregât welamŋân oliwa pâloŋângen miawagep aregât bâtŋe gâ Yuda luâk bo manmat oliwagât tuŋe membiatgât katgekmâ dewatigegep.

18 Aregât gâŋe lâwin bât bâtŋe tâmbâŋe Yuda luâk yâk bo nâŋgâyeŋgimenâ gembo âmâ agat agat bo akben. Hain akbâtgât hin nâŋgâwen. Gâ lâwin kândârâŋe are bo damunŋe akmâ heŋgemgomat. Kândârâŋe Yuda luâk arekŋe ge tân gugumai.

19 Gârâmâ hin dâwerât mon? Anutuŋe nâŋgât akmâ katmâ dewatinegâk gât bât bâtŋe tâmbâŋe are liŋgâtmâ palep. Panmâ nâ dâgâm dewatinegep.

20 Gâ Yuda luâk bo manmat amâ bundâk maktât. Anutuŋe Yuda luâk manmai arekŋe bonâŋgaŋi gât hârem panyegep. Dâ gâmâ Anutu nâŋgaŋmatgât kindât aregât hâkge bo mem agatmâ âmâ kâŋgom manben.

21 Amâ Anutuŋe oliwa ikiŋe bât bâtŋe bo yaigoepgât gâ hainâgâk bo yaiguguwiap.

22 Aregât gâ han kalemgât akto Anutuŋe hâmbiŋ yekmapgât bo nelâmgiŋbiap. Hâmbiŋ yegepgât den bunŋe hamiaŋi yâk yeŋgâlân hâuŋe miawagep. Dâ han kalemŋaet bunŋe

are âmâ gâŋgâlân emelâk miawagep. Aregât gâ yâkgât han kalemŋaet akmâ nâŋgaŋmâ manmenâ bunŋe âlepŋe miawakbiâp. Dâ hain bo akmenâ âmâ gâ gai hârem pan gekbiap.
23 Akto bât bâtŋe tâmbâŋe yâkŋe biwi kârikyeŋaet hepunbaiân Anutuŋe lâuwâŋe dewatim katyekbiap gât kârikŋe talaŋdâpgât meyekmâ dewatim katyekto ârândâŋ akbiap.
24 Akto Anutuŋe oliwa kâit meŋgekmâ oliwa emesa lâwinŋân dopyeŋe bo tatâp ain katmâ dewatim katgegepgât bo pâpkomap. Aregât oliwa emesa ikiŋe bât bâtŋe gaetŋe mem dewatiyekbiapgât âmâ âiŋe owâiŋe akbiap.

Anutuŋe Yuda luâk han kalem akyeŋgiwiapgât keiŋe.

25 Galalupne, ye yeŋaet nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâmbiâ humo akbopgât den iregât keiŋe makyeŋgiwe. Anutuŋe Israe luâk bikŋe han biwiyeŋe gisapkoep. Gisapkombo âmâ beirâ Yuda luâk âmbâle bo manmai dondâ Kristogâlân dewatimbiâ âmâ
26 âlepŋe Anutuŋe Israe luâk kâmot hârok meyekto âlepŋe akmâ metewai. Aregât den Anutuŋe makto Yesaiaŋe hin kulemgoep,

> “Sioŋ gimbâŋânba luâk siâŋe heŋgemgom nengiwiapŋe miawakmâ Yakobo gâlânba gagap higenŋe hambuŋe uruto ariwiap.
> 27 Hain akto nâ bâleŋe yeŋe puliwianân ain nâ olop manbaigât makmâ hâreyeŋgiwian.”

28 Israe luâkŋe amâ Yuda gâtŋe bo manmai yâk yeŋgât akmâ pat âlep dengât gasa manmai. Dâ Anutuŋe ikiŋe han kalemŋaet akmâ kepilâ yekbiapgât akto hakulupnenŋe yâk yeŋgât akmâ okot âlep dondâ akyeŋgimap.
29 Amâ Anutuŋe wan me wan nengimap are akto oloŋ nenekmap aregât pat bo hilipkombo yeukŋe akmap.
30 Ye ulikŋân den koko akmâ mali akto Israe luâk yâkŋe gai den koko akmâ mali aregât Anutuŋe ye han kalem akmâ meyegep.
31 Hainâgâk Yuda luâk yâkŋe han kârik akmâ den koko akmâ manmâ gayi Anutuŋe ye han kalem akyeŋgiep gât yâk gai hain kalem akyeŋgiwiap.
32 Anutuŋe luâk hârok den konogân manmai dâm nâŋgâm heŋgemgoep aregât luâk hârok oloŋ nenekmâ han kalemŋân katnenegep.

Anutu humo yâk konok mepaiŋe membaen.

33 Yei Anutugât han kalem unsambe akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo agat agatŋe talaŋmap aregât bâtgumŋe pikmâ yeaŋmap. Yâkŋe makmâ kepilâ kepilâ akto makmâ kotgâ kotgâŋaet keiŋe luâkŋe bo nâŋgâwâen. Dâ âi memeŋaet dâp are gai luâkŋe bo ekmâ heŋgemgomaen.
34 Kembugât hanŋân den yendâp, are luâk niŋande nâŋgâep? Dâ Kembuŋe den makmâ kindo ain niŋande dengât tângom magep?
35 Dâ niŋande wan me wan Anutu waŋdo ârândâŋ agepgât hâu are kutigilaŋbiap?
36 Amâ siâ me siâ hârok yâkgâlânba togomap. Akto yâkŋe wan me wan ketugumbo ârândâŋ akmap. Akto yâkŋe hârok damunŋe akmap. Aregât egâlianŋ pagaleŋe yâkgâlân dewatim dewatim yem âgâwiap. A bundâk.

12

Hâknenŋande Anutugât sumbe akbiâp.

1 Aregât galalupne nâ Anutugât han kalemŋaet akmâ den sami makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hâkyeŋe Anutugât sumbe golâ kotgâm waŋbiâ nâŋgâmbo âlepŋe ârândâŋ akto ekto huraguwiâp. Hain akbai âmâ Anutu hoŋ manman bunŋe manaŋniâm.
2 Akto agak memeyeŋe hângâlâk nâŋgâm manmai dop are bo akbiâp. Anutuŋe hanyeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem purikatberâmbo owâi akmâ nâŋgâmbiâ humo agâkgât Anutugât han âlepŋe ârândâŋ are miawakyekto ekmâ egâlianŋbei.

3 Anutuŋe han kalem niŋep gât ye hârok makyeŋgire nâŋgâŋet. Siâŋe ikiŋaet nâŋgâmbo âgâ âgâŋe bo akbiâp. Anutuŋe den dâtâŋe waŋdo nâŋgaŋdo dop areâk akbiâp. Amâ ikiŋaet nâŋgâmbo humo bo akbiâp.
4 Amâ hin nâŋgâŋet. Hâk pâŋnenŋe amâ konok. Dâ kei bâtnenŋe biwirâŋe âi keiŋe keiŋe memai.
5 Aregât dop hainâk nen amâ dondâ dewatienŋe hâk pâŋ nenŋe konok aktâp. Aregât kei bâtŋe tân agu agu akmaen.
6 Anutuŋe wan me wan keiŋe keiŋe han kalemŋaet akmâ nengiep are ârândâŋ tatnengiep. Aregât dopŋân âi meniâm. Aregât Anutuŋe den lau makmâ miawakbiapgât Anutu nâŋgaŋmaengât dopŋân makmâ miawakbaen.
7 Anutuŋe hoŋ manman âi nengiep amâ âi are kârikŋe akmâ owâiŋeâk akmâ membaen. Siâŋe Anutugât den makmâ kepikmâ makyeŋgimap amâ âi are membiâp.
8 Biwiyeŋe gewop gât den sami makmap yâk aregât kârikŋe yeaŋdâpgât makbiâp. Dâ luâk siâŋe âmâ galalupŋe wan me wan yeŋgiwerâm âmâ hâuŋaet bo nâŋgâm yân han kalem akmâ yeŋgiwiâp. Dâ luâk siâŋe Yesugât puligât damunŋe akmâ luâk âmbâle umburuk yeŋgiwerâm âmâ biwi owâiŋeâk akmâ dowâk tânyeŋguwiâp. Bikŋe kundatdâŋe umatŋânâk manmai are siâŋe okot nâŋgaŋmâ tângowerâm âmâ mâru guru kakŋân tângowiâp.

Han kalemgât den.

9 Han kalem agak are hâkŋeak bo akbei. Siâ me siâ bâleŋaet hâkâŋ yekbiâp. Dâ siâ me siâ âlepŋaet âmâ egâlianŋbei.
10 Ye gala agak bunŋe akmâ han aŋgi goaŋgi akŋetgât kârikŋe akbei.
11 Konam bâlâk kârikŋeâk manbei. Biwi yeŋande owâiâkgât damungom manbei. Kembunenŋe hoŋ bawa agaŋbei.
12 Anutuŋe wan me wan katyeŋgiep aregât nâŋgâm egâlianŋmâ manbei. Dâ hâk hilâlâm kakŋân manmâ âmâ bo hâkâŋ akmâ manbei. Akto hokboâk hokboâk Anutu ulilaŋmâ dewatim mem manbai.
13 Kristogât luâklupŋe umburuk manbai âmâ dowâk wan me wan bo talaŋbiap are waŋbei. Akto lombo togombiâ âmâ dowâk owâiŋeâk gala akyeŋgiwei.
14 Bikŋande yeŋgum watyekbiâ âmâ yâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbei. Sait den bo makyeŋgiwei.
15 Bikŋande heroŋe maroŋe manbiâ âmâ yâk olop heroŋe maroŋe akmâ tân yeŋguwai. Dâ bikŋande indem tâgâiak akbiâ âmâ are tânyeŋgum olop indewei.
16 Hanyeŋe mendugum kinmâ siâ me siâ konokgât han kalem akmâ manbei. Yeŋaet nâŋgâmbiâ dondâ bo âgâwiâp. Nen gegeŋe dâmai are dowâk tânyeŋgum maŋganyekbei.
17 Siâŋe bâleŋe akyeŋgimbo âmâ bâleŋe bo aganŋbei. Dâ luâk âmbâle hârokŋe wan nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiap âmâ areâk nâŋgâmâk manbei.
18 Ye han kau kau akmâ luâk âmbâle hârok gala akyeŋgim manbei. Amâ bikŋande hâkâŋgiŋbiâ âmâ hanâk dosane bâlâk manbe dâm gala akyeŋgiwei.
19 Galama, bikŋande kuk heŋgân akyeŋgimbiâ âmâ dosayeŋe yeŋeak bo makmâ hâreaŋgim manbei. Kembuŋe kuk are hâuŋe meâkgât lâmgom manbei. Aregât Anutugât denŋande hin dâep, “Dosa kotgâ kotgâgât âi amâ nâŋgât. Aregât dosayeŋe mem hâuŋe yeŋgiwian.” dâep.
20 Gârâmâ ye hin akbei. Gasagande sotgât momberân dâmbo sot waŋben. Tugât nâŋgâm dâmbo tu waŋben. Gâ hain akmâ âmâ kâlâp kautŋân katbiat dop hainare miawakyeŋgiwiap.
21 Bâleŋande gâ bo mem ge katbiâp. Aregât gâ siâ me siâ âlepŋe akmâ bâleŋe aregât kârikŋe komenâ gewiâp.

13

Kiap gawaman yeŋgât den.

1 Humomolupnennŋe, kiap, gawaman akto kaunsoli âmâ Anutu konok arekŋe luâk nengât damunnennŋe manbeigât katyegep aregât nen hârok yâk yeŋgât den lokoennŋe ârândâŋ agâk.
2 Aregât luâk siâŋe gawaman yâk yeŋgât den kom âmâ Anutugât den gai kombiap. Hain akbai âmâ hâuŋe membai.
3 Amâ hingât. Humomolupnennŋande amâ agak meme âlepŋe bo mem ge katmai. Dâ agak meme bâleŋe aregât hâuŋe yeŋgimbiâ hamewakmâ manmai. Aregât gâŋe humomolupnennŋe yeŋgât akmâ hamep bâlâk manberâm kinmâ siâ me siâ ârândâŋ akben. Siâ me siâ ârândâŋ akmenâ gâŋgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.
4 Gawaman nennŋe amâ Anutugât hoŋ bawa manmâ tân gugumbiâ âlepŋe manbiatgât âi memai. Gârâmâ gâ bâleŋe akmâ membiat âmâ hamewakben. Yâk bugâ hanâk bo konmai. Bo. Yâk âmâ Anutugât hoŋ bawa manmai aregât bâleŋe meme luâk yâk yeŋgâlân Anutugât kuk miawakyeŋgiâp dâm âi mem kinmâ hâuŋe yeŋgiwai.
5 Aregât den lauyeŋe lokom heŋgemgowei. Are âmâ Anutuŋe hâuŋe nengiwiapgât hamep gâlâk bo. Amâ guge hangande mokmok membopgât hangande kau kau akbiâp.
6 Anutuŋe damun âi damunyeŋe agep are memaigât yeŋe gawaman puli dâtâŋe are yeŋgimai.
7 Aregât yeŋe yâk wan makmâ hâreyi are ârândâŋ yeŋgiwei. Puligât dâtâŋe magi are dopŋân puli yeŋgiwei. Dâ hoŋ manmangât dâtâŋe makmâ hâreyi âmâ hoŋ manyeŋgiwei. Kâŋgo nenginet dâm hâreyi âmâ hainakmâ akyeŋgiwei. Lau nennŋe lokowei dâm hâreyi âmâ lau yeŋe lokowei.

Gala konok mannegât den.

8 Akto siâ me siâgât hâu are dowâk kotgâmbiâ bo akbiâp. Dâ hâu konok tatyeŋgiwiâp amâ hin, han kalem akmâ okot aŋgi goaŋgi akŋetgât membiâ bo bo akbiâp. Aregât han aŋgi goaŋgi olop manmapŋe âmâ den kârikŋe lokomapgât dop akmap.
9 Anutugât denŋande hin maktâp, “Luâkdâ âmbendâgât pat bo hârewen. Gâ bugâ bo komben. Gâ kâmbu bo memben. Gala siâgât siâ me siâ are nâŋgât bo dâwen.” Den kârikŋe aregât bikŋe hârok mendugum kautŋe konok katmâ hin dâep, “Gâ guge tân agumat dop hainâk luâk siâ tângowen.”
10 Han aŋgi goaŋgi olop manbiapŋe âmâ galaŋe bâleŋe bo aganbiap. Aregât han kalem akmâ okot âlep akyeŋgiwaen âmâ den kârikŋe hârok lokowaengât dop miawakbiap.

Pagaleŋân manbaen.

11 Akto hain akŋetgât sop iregât keiŋe nâŋgâi. Nen ulikŋân Kristo nâŋgaŋdenŋe heŋgem nenguwiapgât dâp miawaktâp. Dâ hinŋe heŋgem nengum metewiapgât sop ewumâk aktâp. Aregât asiŋânba golâ akmâ agatbei.
12 Hândâk pipiŋe akto emet hauŋberâmgât hândâkgât siâ me siâ guŋmâ panmâ âmâ pagaleŋaet tembe mâron meakmâ manbaen.
13 Yanep pagaleŋân manmaennŋe ârândâŋâk manniâm. Are amâ sot soŋgo nem muneŋ bo akbaen. Akto tu kârikŋe nem gulip bo akbaen. Akto agak meme bâleŋe aŋun olowâk are bo mem manbaen. Me gasa akmâ bo potalakbaen. Me siâgât nâŋgâenŋe bo bâliwiâp.
14 Gârâmâ Kembu Yesu Kristo yâk luguakmâ âmâ benŋe hâkyeŋande egâliaŋ bâleŋe penianbopgât nâŋgâmâk nâŋgâmâk manbei.

14

Galagât nâŋgâmbiâ bo gewiâp.

1 Galalupne, luâk âmbâle biknande Kristo getegâk nâŋgaŋmai are dowâk gala akyeŋgiwei. Amâ galagât heyeŋgienŋe penânengimbiâ ain nâŋgâ nâŋgâyeŋe gewiapgât papalakmâ manbaengât bo.

2 Luâk siâ biwi kat kat kârikŋe talaŋmapŋe âmâ sot hârok hanâk nemap. Dâ siâ biwi kat kat yeukŋe talaŋmapŋe âmâ gârâŋâk nemap.
3 Aregât luâk siâŋe sot hârok nemapŋe amâ galaŋe soŋgo bo nemap aregât bo nâŋgaŋdo gewiâp. Akto luâk soŋgo bo nemapŋe amâ galaŋe sot hârok nemap are den âiân bo katmâ kotgâ aŋbiâp. Amâ Anutuŋe galaŋe gala aganepgât.
4 Aregât gâ wangât Anutugât lau lokomapŋe den âiân katbiat? Amâ bo ârândâŋ akbiap. Yâk amâ Anutu Humoŋaet enemŋân kinmâ kârikŋe akbiap me yeukŋe akbiap. Are âmâ Kembugât pat. Gârâmâ hin nâŋgâne. Humoŋe âlepŋe tângombo kârikŋe akmâ kinbiapgât bo yeukŋe akbiap.
5 Hainâk luâk siâ hilâmgât âi meme siâ nâŋgâmbo gembo siâ nâŋgâmbo humo akmap. Dâ luâk siâ âmâ âi meme hârok nâŋgâmbo ârândâŋ akmap. Aregât siâ me siâŋe hin me hain akberâm nâŋgâm heŋgemgom kârigem kinmâ akbiâp.
6 Hilâm âi meme oyaŋmâ potatmapŋe amâ Kembugât akmap. Dâ Anutu mepaiŋe memapgât Kembugât pat akbiap.
7 Aregât keiŋe hin. Nengâlânba siâŋe ikiŋe kârikŋân bo manbiap. Dâ ikiŋaet akmâ bo mombiap.
8 Manman nenŋe amâ Kembugât akmâ manmaen. Dâ mombaen amâ hainâk yâkgât akmâ mombaen. Aregât manbaen me mombaen are amâ Kembugât pat.
9 Akto Kristoŋe momoŋe akto golâ yeŋgât kautŋe akmâ damun nenŋe akbiapgât mom âmâ golâ agep.
10 Akto gâ wangât gala den âiân katmâ hâkŋe tunmâ akmat? Me wangât galagaet nâŋgâmenâ gewiap? Nen hârok Anutuŋe makmâ hârenengiwiapgât tat tatgât enemŋân kinbaen aregât galagaet bo makmâ kotgâwiat.
11 Anutugât denŋande hin dâep.
Kembuŋe hin dâep, “Nâ mandângât luâk âmbâle hârokŋe nâ pâwut liginiŋbai. Akto hârokŋe kotnaet nâŋgâmbiâ humo akto makmâ mem owâiŋe ketugunekbai.” dâep.
12 Aregât nen hârok Anutugât meteŋân kinmâ keinenŋe makmâ miawakbaen.
13 Aregât nen nenŋeâk den âiân bo makmâ bo hâk nenŋe tunmâ aŋgi goaŋgi akbaen. Dâ hin aktenŋe ârândâŋ agâk. Galalupnenŋe han gulip akbâigât wan me wan bâleŋe dâpyeŋân bo katenŋe keiyeŋe bo peŋ panbei.
14 Nâ Kembu Yesu olop mandân aregât hin nâŋgâm kârigeân. Sot siâ siâ nendere amâ bâleŋe bo akniŋmap. Gârâmâ siâŋe sot siâ me siâ ire nem bâleŋe miawak niŋbop dâm âmâ hanâk nembiap yâk âmâ bundâk bâleŋe miawaganbiap.
15 Aregât gâŋe galagât sotgât bo nâŋgâm hanoko aganmenâ hanŋe mokmok membiâp amâ han kalemŋaet pat bo akmat. Galage âlepŋe agâkgât gai Kristoŋe yâkgât akmâ moep. Aregât nâŋgâm galagande sotgât nâŋgâmbo umatŋe akmapgât nâŋgâmâk akmâ nem manben.
16 Ye siâ me siâ membiâ ârândâŋ akmap are luâk biknande nâŋgâmbiâ gewopgât damunŋe kârikŋe akmâ manbei.

Sot soŋgoŋe manman kârikŋaet tân bo akbiâp.

17 Akto luâk âmbâle bikŋe Anutuŋe damun nenŋe akmap sot bikŋe sapa aktenŋe ârândâŋ akbiap dâm âmâ Anutugât keiŋe bo nâŋgâmai. Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât keiŋe amâ hin. Anutuŋe nenekmâ dosayeŋe bo dâm ikiŋe Heak nengimbo tân nengumbo Anutuŋe denân bo katnenekbiap dâm heroŋe aktenŋe biwinenŋe sândugemap.
18 Siâŋe dâp are tâlim Kristo hoŋ mananŋdo are Anutuŋe ekto âlepŋe akbiap. Akto luâk bikŋande gai nâŋganbiâ ârândâŋ akbiap.

19 Aregât nen gala tân agu
agu akmâ kindenŋe biwinenŋe
sândugeâkgât kârikŋe akniâm.
20 Gâ sotgât akmâ Anutugât âi are
bo itiŋ gulam memben. Amâ sot
soŋgo are âlepŋe hârok. Gârâmâ gâ
hanâk hanâk nem manmenâ gala-
gande gekto bo ârândâŋ akto hanŋe
bâlimbo âmâ bâleŋe miawakgiŋbiap.
21 Gâ galagaet nâŋgâ nâŋgâŋe
gâlikowâtgât yâkgât akmâ soŋgo akto
waiŋ tuŋe hâkâŋe akmenâ ârândâŋ
akbiâp.
22 Aregât siâ me siâ hain aregât
nâŋgâm âmâ hangân yendâp are Anu-
tugât meteŋân mem manmenâ gu-
gaet biwigânâk yembiâp. Aregât
siâŋe ikiŋaet nâŋgâmbo ârândâŋ akto
âmâ ikiŋe den âiân bo kalakto biwiŋe
sândugembo heroŋe akmap.
23 Dâ siâŋe sot soŋgo hanokoagân
nendo bâliwiap. Amâ hingât. Yâk
Kristo nâŋgaŋdo huraguepgât bo
nâŋgâm nemap aregât. Akto siâ me
siâ are biwi kat kat olop bo aktenŋe
dosaŋe olop akbiap.

15

*Yesugât nâŋgâ nâŋgâ watmâ man-
baen.*

1 Galama, kârikŋe olop manmaen
nenŋe âmâ yeukŋe manmai are
sokom katyektenŋe ârândâŋ akbiâp.
Sokom katyekmâ âmâ nenŋaet nâŋgâ
nâŋgâ nenŋân bo maniâm.
2 Nen galalupnenŋe yâk yeŋgât
nâŋgâmâk âlepŋe akŋet akto Kristo
nâŋgaŋbiâ humo agâkgât tânyeŋguniâm.
3 Aregât keiŋe hin. Kristoŋe âmâ
hainâgâk ikiŋe ukenŋe bo walep.
Dâ Anutugât dennŋande hin maktâp,
“Anutu, gâ hâkâŋge dâm dâyi yâk
yeŋgât den are nâŋgât kaknân âgâep.”
dâep aregât den walep.
4 Are tâmbâŋe dondâ den makmâ
kulemgoyi are Anutugât keiŋe
nâŋgâm heŋgemgone gât kulem-
goyi. Anutugât kulemŋe hârokŋe
mem kârikŋe mâŋginenekmâ mem
owâinenekto siâ me siâ nengât
pat dâtâŋe nâŋgâenŋe biwinenŋe
owâiwiapgât kulemgoyi.
5 Anutuŋe kârikŋe aknengimapgât
akto mem owâinenekbiap gât am-
boŋande akyeŋgimbo Yesu Kristogât
dopŋân han nâŋgâ nâŋgâ konok
akmâ manbaigât ulilaŋdân.
6 Ulilaŋdere akyeŋgimbo han bi-
wiyeŋe mendugumbo Kembu Yesu
Kristo yâkgât Eweŋe Anutu mepaiŋe
mem manbai.
7 Aregât Anutugât kotŋe humo
agâkgât Kristoŋe meyegep dop hain
âgâk ye gala agaŋgim manbei.
8 Aregât hin makyeŋgiwe. Anu-
tuŋe hakulupnenŋe den pat âlepŋe
makmâ heŋgemgom makyeŋgiep
are bunŋe miawagâkgât Anutuŋe
amâ den bunŋeâk makmap a hârok
nâŋgâŋetgât Kristoŋe Yuda nengât
akmâ hoŋ bawa aknengiep.
9 Hain aknengim âmâ Yuda luâk
âmbâle bo manmai yâkŋe Anutuŋe
han kalemŋaet akyeŋgiepgât mepaiŋe
mem heroŋe agaŋbiâ kotŋe agatbiâp.
Aregât Anutugât denŋe bikŋe hin
tatâp,

> “Nâŋe Yuda luâk bo manmai yâk
> yeŋgât hutyeŋân kinmâ mepaige
> mem kinmâ kep kom kotge patŋe
> makmâ egâlianŋbian.”

10 Akto den siâ hin tatâp,

> “Yuda luâk bo manmai yeŋe Anu-
> tugât kâmotlupŋe olop makmâ
> heroŋe maroŋe akbei.”

11 Akto siâ hin,

> “Yuda luâk bo manmai ye hârokŋe
> Kembu makmâ mepaiŋe mem-
> bei. Dâ luâkŋe luâkŋe hârokŋe
> yâkgât akmâ owâiŋe agaŋbei.”

12 Akto Yesaianŋe hin kulemgoep,

> “Lâwin penâŋe Yesegât kâmŋe siâ
> miawakmâ yâkŋe Yuda luâk
> bo manmai damunyeŋe akto
> nâŋgaŋbiâ biwiyeŋe owâiŋe ak-
> biap.”

13 Galama, Anutuŋe biwi owâi
aknengimapgât Amboŋe yeŋe
nâŋgaŋigât akmâ wâtŋande to-
tokoyekto heroŋe maroŋe nâŋgâmbiâ
biwiyeŋe sândugembo Heakgât
kârikŋeŋe yeŋgimbo himbimgât

nâŋgâm owâiŋe akmâ manmâ âgâwaigât ulilaŋdân.

Pauloŋe âi âlepŋaet mâruŋe agep.

14 Galalupne yeŋe han kalemyeŋe yendâp are akto Anutugât keiŋe âlepŋe nâŋgâm heŋgemgomai aregât yeŋak mem kârigeakbaigât bo pâpkowai. Are keiyeŋe nâŋgâm heŋgemgoân.
15 Hain nâŋgân gârâmâ hanâk Anutuŋe han kalemŋaet niŋepgât den bikŋe meteâk kulemgom kinmâ Anutugât keiŋe nâŋgâyeŋgiân.
16 Yesu Kristoŋe Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgât akmâ âi membiangât wâtŋe niŋep. Aregât akmâ Anutugât pat âlep denŋaet sumbegât âi mendere Heakŋe hanyeŋân han kâmdâk katyeŋgimbo Kembugât sumbe akbiâ Anutuŋe ekto ârândâŋ akbiap. Amâ Yuda luâk bo yâk yeŋgât.
17 Aregât Anutugât âi meman are Yesu Kristogât akmâ nâŋgâre agat agat akmap.
18 Âi are âmâ nunaet kârikŋân wanŋande membom. Bo. Yesu Kristoŋe Yuda luâk bo manmaiŋe Anutugât lau lokowaigât wâtŋe niŋep aregât âi mem makyeŋgiman.
19 Akto kulem bo egekŋe keiŋe keiŋaet kârikŋe akto Heakgât kârikŋe aregât akmâ Yerusalem kepianba Kristogât keiŋe makmâ hân hârok ândeaŋmâ makmâ sambelem arire Ilurikoŋ hânân ârândâŋ agep.
20 Hain akmâ luâk bikŋe yeŋgât âi kalamân gaetŋe membomgât Kristogât keiŋe bonâŋgâmai ain kârikŋe akmâ makyeŋgiwerâm aktere humo akmap.

Pauloŋe Roma kepia ewangim Sipen ariwiapgât magep.

21 Anutugât denŋe bikŋe hin tatâp. Aregât dopŋân akman,

> “Siâŋe yâkgât pat bo makyeŋgimbiâ manmâ gayi yâkŋe yâk ekbai. Dâ yâkgât patŋe bo nâŋgâm gayi yâkŋe yâk nâŋgaŋbai.”

22 Den aregât akmâ yeŋgâlân togowerâm kindere sop ârândâŋ wan me wan siâŋe dâp tiginiŋep.
23 Dâ manmâ gan ain yeŋgâlân togowerâm hannande nâŋgâm malân aregât akto hân iregen âine bo tatniŋdâpgât.
24 Sipen hânân ariwerâm akmâ yeŋgâlân togowerâm nâŋgân. Togom ye olop makmâ kârikŋeâk tân agum akmâ dâp heŋgemgom katnekbiâ hepunyekmâ owâiŋeâk Sipen hânân ariwian.
25 Gârâmâ hinŋe âmâ Yesugât kâmot Yerusalem manmai yeŋgât akmâ puli mem arim yeŋgiwerâm aktân.
26 Amâ hingât. Makedonia hân akto Akaia hânân gâtŋe Yesu nâŋgaŋmaiŋe, Yesugât kâmot Yerusalem kepian umburuk manmai yâk tânyeŋguwerâm owâim puli kali.
27 Amâ han kalem yeŋaet akmâ katbiâ ârândâŋ agep. Yuda luâk bo manmaiŋe amâ Yesugât den pat amâ Yuda luâk yâk yeŋgâlânba nâŋgâyigât hâuŋe potatmâ yeŋgimbiâ ârândâŋ akbiâp. Hain dâm heroŋe akmâ puli kali.
28 Puli katbiâ huraguep are mem Yerusalem kepian arim yeŋgire bo akto Sipen hânân ariwiangât yeŋgâlân soŋ togowian.
29 Aregât hin nâŋgân. Nâ yeŋgâlân siâ me siâ bâlâk bo togowian. Kristoŋe meme akniŋmap are mem togom yeŋgire nâŋgâm âmâ heroŋe maroŋe manbai.
30 Galalupne, Kembunenŋe Yesu Kristogât akmâ akto Heakgât han kalemgât akmâ ondop pâroŋ den makyeŋgiwe. Ye nâŋgât akmâ nâ olop Anutuŋe tânnuguâkgât wârakmâ Anutu ulilaŋbaen.
31 Ye nâŋgât ulilaŋbiâ âmâ Yuda hânân gâtŋe Anutu bonâŋgaŋmai arekŋe menekbâigât Anutuŋe bâtyeŋânba mem oloŋnekbiap. Akto Yesugât kâmot Yerusalem ain manmai yeŋgât akmâ puli kali are mem yeŋgire ukenŋe agâkgât ulilaŋbei.
32 Hain ulilaŋbiâ Anutuŋe nâŋgâyeŋgim meme akniŋdo heroŋe akmâ

yeŋgâlân togom tatere biwi owâiâk akniŋbai.
33 Anutu lumbe Amboŋe âmâ ye olop manbiâp. A bundâk.

16

Pauloŋe Roma yeŋgât nâŋgâyeŋgim malep.

1 Galalupne, âmbâle siâ kotŋe Poibe yâkŋe Yesugât kâmot Keŋkereai kepian manmai tânyeŋgum manmap. Yâkŋe yeŋgâlân togombo ye dowâk gala agaŋbai.
2 Gala agaŋmâ Kembugât akmâ âmbâle arekŋe nâ akto bikŋe dondâ hoŋ bawa nengiep aregât wan me wan bo talaŋbiap are dowâk mem waŋmâ tângowei.
3 Akto luâk âmbâi lâuwâ Akuila akto Pirisila Yesu Kristogât âiŋaet tân nugumandat yâk maŋgan yelekŋet.
4 Yâk lâuwâ âmâ nâŋgât akmâ âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm bâsok moyiat. Aregât nâŋeak bo, Kristogât kâmot Yuda bo manmai kâmotnenŋe yâk yetgât okot âlep nâŋgâyetkim manden.
5 Yâk yetgât emelan Kristogât kâmot mendugumai are nâŋgât akmâ maŋgan yekbei. Akto galane siâ kotŋe Epaineto Asia hân humo ain ulikŋân akmâ Kristo nâŋgaŋep yâk gai maŋganbei.
6 Akto âmbâle kotŋe Mariaŋe yeŋgât akmâ âi humo miep aregât yâk gai hainâk maŋganbei.
7 Akto nâŋgât kâmolân gâtŋe lâuwâ Androniko akto Yunia ulikŋân nâ Kristo bo nâŋgaŋânân sop ain nâŋgaŋiat. Akto beirâ tembe lokoŋe hiko negi sop ain hainâk katyelekbiâ nâ olop talion. Hain akmâ manmâ gambela nen Aposolo manmaen nenŋe yâk yetgât heroŋe akmaen aregât nâŋgât makyetkiwei.
8 Akto nâ Humogât akmâ luâk siâ kotŋe Ampiliato yâkgât okotne nâŋgân aregât maŋganbei.
9 Akto Urbanoŋe Kristogât âi meyionân olop miep yâk akto galane Sitaki maŋganyelektân gât makyetkiŋet.
10 Apeleŋe Kristogât akmâ âi humo mem bo hâkâŋ agep are nen hârok nâŋgâenŋe ârândâŋ agep yâk akto Aristobulo yâkgât kâmot gai maŋgan yekbei.
11 Akto Yuda luâk galane Herodioŋgât akto Narikisogât kâmot bikŋe Humogât akmâ manmai yâk yeŋgât nâŋgâre âgâp aregât maŋgan yekbei.
12 Akto âmbâi lâuwâ Tiripaina akto Tiripose Kembugât akmâ âi humo mem mandat, yâk akto âmbâle siâ Peasi arekŋe Humogât âi mem hâk hilâlâm nâŋgâep yâk hârok maŋgan yekbei.
13 Kembuŋe luâk siâ kotŋe Rupu oloŋep yâk akto yâkgât memeŋe dop akmâ tân nuguep yâk lâuwâ lâuwâ maŋgan yelekŋet.
14 Akto luâk kotyeŋe Asiŋkrito, Pilegoŋ, Hereme, Patoroba, Herema akto Anutugât kâmot bikŋe olop manmai yâk maŋganyekŋet.
15 Akto luâk âmbâi lâuwâ Pilorogo akto Yulia akto luâk siâ Nereo akto gariŋe akto luâk Olumpa akto Kristogât kâmot yâk olop manmai yâk hârok maŋgan yekŋet.
16 Yekai hainâk Kembugât akmâ bâtyeŋe koaŋgiŋet. Akto hânŋe hânŋe Kristogât kâmot yâkŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgim mandâi.

Miti luâk hiaŋgim yeŋgât sami magep.

17 Galalupne, yeŋgât hutyeŋân gâtŋande ye umatŋân manmâ potalakbaigât gâlikoyekberâm akmai luâk are yeŋgât nâŋgâm heŋgemgom damun akmâ hamep akbei. Yâkŋe Kristogât keiŋe ye nâŋgâ meteyi are mem gulip kowerâm manmai aregât hamiyeŋgim yâk bonâŋgâ yeŋgiwei.
18 Luâk hain arekŋe Kembu nenŋe Kristo hoŋ bawa bo agaŋmai. Amâ yeŋaet tep yeŋaet nâŋgâmbiâ agato aregât hoŋ agaŋmai. Akto luâk âmbâle biwiyeŋe bo damunŋe akmai yâk makyeŋgim mulun yekmâ heyeŋgimbiâ biwiyeŋe gulip akmap.

19 Dâ ye âmâ Kristogât den lokomai aregât patŋe kepia ârândâŋ sambelem arimbo nâŋgâm meteyi aregât yeŋgât akmâ heroŋe akman. Heroŋe akmâ âmâ yeŋgât han kau nâŋgâm hin akŋetgât makyeŋgiwe. Siâ me siâ âlepŋaet biwi owâi kakŋân manbei. Dâ siâ me siâ bâleŋande hâwât yekto âmâ bo nâŋgaŋbei.
20 Ye hain akmâ manbiâ âmâ sop kâlep bo aktoân Anutu biwiyeŋe sândugeâkgât amboŋande Niambi keiyeŋe amukŋân hâkokombo tâliwai. Kembunenŋe Yesu Kristogât han kalemŋe yeŋgâlân yembiâp.

Gala den.

21 Galane Timoteo bât tângone akto Yuda kâmotlupne yeŋgâlân gâtŋe Lukio, Yasoŋ, Sosipate yâkŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgiâi.
22 Akto nâ Teatio, nâ kulem ire Pauloŋe makniŋdo kulemgoân nâŋe Kembugât akmâ nâŋgâ yeŋgiân.
23 Gaioŋe nâ Paulo akto kâmot hârok in tân nengumap hainâk yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâp.

Akto luâk Erastoŋe kepia iregât puli damunŋe akmap akto gala nenŋe Koato yâkŋe hainagâk aktat.

Anutu akto Nanŋe Yesu yetgât kot humo.

24 Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât han kalemŋe yeŋgâlân yem âgâwiap. A bundâk.
25 Anutugât pat âlep makman akto Yesu Kristogât kot makmâ sambeleman, aregât dowân Anutuŋe tânyeŋguwiapgât bo pâpkomap. Akto kârikŋe meyekbiapgât kârikŋe talaŋdâp. Anutu manman kârikŋaet denŋe amâ yoŋâk yem gam malep âmâ hinŋe miapŋân miawagep.
26 Anutugât propetelupŋande Anutugât den keiŋe kulemgoyi talep are hinŋe Anutu manman kârikŋe Amboŋande makto hânŋe hânŋe sambelem ariep. Amâ hânŋe hânŋe manmaiŋe Kristo nâŋgaŋmâ Anutugât lau lokowai gât Anutuŋe makto miapŋân sambelem ariep.

27 Aregât Anutu ikiŋe han nâŋgâ nâŋgâ humo talaŋdâp konok are Yesu Kristogât akmâ egâliaŋŋe humo makmâ agaŋdenŋe yem âgâwiâp kârikŋe. A bundâk.

1 Korinti

Paulonge kulem ire kulemgoep.

1 Nâmâ Paulo Yesu Kristo yâkgât
Aposolo Anutunge emelâk Aposologât
âiân makmâ katnegep. Nâ akto gala-
nennge kotnge Sostene olop
2 Korinti kepian gâtnge Anutugât
kâmot yengât kulem ire kulemgoet.
Ulikŋân Anutunge ikinge hanne watmâ
olon yekmâ nâŋgât dâtâŋe dâm
yengonlep. Yengondo Anutunge ye akto
luâk biknge biknge yâgâten manmai
amâ Yesu Kristo amâ Humonennge
dâm manmai ye akto nen hârok
Humonennge dâm konmaen, arekŋe
nen hengemgo nenekmap.
3 O galalupne, nâŋe Anutu Ewe-
nennge akto Yesu Kristo Humonennge
yengât hin ulityetkiman. Kor-
inti gâtnge yengât biwiyenge mem
hengemgom damunyenge akmâ okot
nâŋgâyengim biwiyenge sândugeâkgât
akyengimbela hainâk tatmâ âgâwai. A
bundâk.

Paulonge Anutugât nâŋgâmbo ârândâŋ agep.

4 Akto Yesu Kristonge biwi âlep
akyengim damunyenge akmap aregât
Anutu âlepŋerâm aregât Anutu okot
âlep nâŋgâ aŋmâ mepainge meman.
5 Akto Anutunge Yesu Kristogât
akmâ wât yengimbo den bunnge
dâmbiâ nâŋgâ nâŋgâyenge akto
denyenge âlepŋeâk miawak yengiep
6 aregât nen Kristogât keinge
makyengiyion ain Anutunge nâŋgâ
nâŋgâyenge hulaŋ yengim meme
akyengimbo dennennge bunnge agep.
7 Hain akto sop hinne amâ Yesu
Kristo lâuwâŋe purik katbiap dâm
lâmgomai amâ Anutunge wan me
wangât laune lokowaigât umburuk
akbâirâm tânyengumap.
8 Akto sop kâlep manmâ hâkâŋ
akbâigât yâknge tân yengumap aregât
Humonennge Yesu Kristo are lâuwâŋe
purik katbiawân ainâk ye han bi-
wiyenge âlepŋeâk okot âlewân kinbai.
9 Akto Anutunge emelâk nannge
olop biwi konok mannetgât makmâ
hâriep are bunnge bo akbopgât dop bo
tatâp aregât Humonennge Yesu Kristo
olop biwi konok manmai. Manbiâ
âmâ siân Yesu togowiawân yekto
dosayenge bo akbiap.

Korinti gâtŋande potalagi.

10 Galalupne, ye Yesu Kristogât
kotnge mem agatmâ lau lokoaŋmai
aregât agak meme hin aknet. Ye hârok
agak meme konogâk akbei. Akto
bo potalakbei. Akto ye hârok nâŋgâ
nâŋgâyenge konok akto han biwiyenge
konok akmâ manbei.
11 Aregât lâuwâŋe makbe. Âmbâle
siâ kotnge Kolowe yâkgât kâmolân
gâtnge biknge nâŋgâlân togom hin
makniŋi, “Galalupge Korinti hânân
manmai areyengât hutyenân kuk
humo yendâp.” dâyi.
12 Akto yengâlân gâtnge biknande hin
dâmai, “Nen amâ Paulogât kâmolân
gâtnge.” dâmai. Dâ biknande amâ,
“Nen amâ luâk siâ kotnge Apolo yâkgât
kâmolân gâtnge.” dâmai. Dâ biknande
amâ, “Nen Petorogât kâmot.” dâmai.
Dâ biknande amâ, “Nen Yesu Kris-
togât kâmot.” dâmai. Ye hain dâmai
aregât nâŋgâre ârândâŋ bo akmap.
13 Akto yengât pat nâŋgâm âmâ hin
nâŋgân. Kristo amâ potalakmâ biknge
biknge bo agep. Akto nâŋe yengât
dumyenân lâwinân bo kilân. Nâŋgât
kolân tuân bo kat yegi.
14 Yengât hutyenân luâk lâuwâ siâ
kotnge Kirisipe akto Gaio, yâk konok
tu puli yelegân. Dâ luâk biknge tu bo
puli yegân aregât nâ Anutugât okot
âlep nâŋgân.
15 Ageine yengâlân gâtnge biknande,
“Nen Paulo kotnge kondennge tu puli
nenegi.” dâwai aregât dâp bo tatâp.
Gârâmâ nâ Anutunge wan me wan
agep aregât okot âlep nâŋgâ aŋman.
16 Woe, nelâm niŋdâp. Bundâk
Stepana akto yâkgât kâmot amâ tu
puli yengiân. Dâ yengât kâmot biknge
amâ tu puli yengiân me bo amâ bo
nâŋgân.

17 Aregât hin makbe. Nâ Kristoŋe luâk âmbâle tu puli yekben dâm bo huŋgun niŋep. Nâmâ Anutuŋe hin dâm makniŋep, “Den pat âlepŋe are makyeŋgiwen.” Amâ luâk nâŋgâ nâŋgâgât bo makyeŋgiman. Hain akman dâine Kristoŋe lâwinân moepgât kârikŋeŋe yânŋe akbop.

Yesu amâ Anutugât kârikŋe akto Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe.

18-19 Akto Yesu lâwinân kombiâ moep aregât den pat âlepŋe aregât keiŋe makyeŋgiwe. Anutuŋe makto Yesaianŋe kulemgoep aregât bikŋe hin tatâp, “Nâŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem bâliwian. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop yâk yeŋgât den kondere gewiap.” Anutuŋe hain dâmbo bunŋe akto luâk âmbâle bikŋe wan me wan akmâ hilipkowerâm Yesu lâwinân kilep aregât denŋe makmaen are amâ den yânŋe dâmai. Akto luâk âmbâle bikŋe Anutuŋe menenekmap nenŋe aregât nâŋgâm âmâ lâwingât denŋe heŋgem nengumap aregât den are âmâ Anutugât kârikŋe mem miawakmap dâm nâŋgâmaen.

20 Aregât nâŋgâ nâŋgâ luâk amâ yâgâte? Dâ luâk bikŋande kulem siâ siâ oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgomai âmâ yâgâte? Dâ sop iregât keiŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk amâ yâgâte? Amâ Anutuŋe hângât nâŋgâ nâŋgâ mendo yânŋe akmap.

21 Aregât keiŋe amâ hin. Anutu nâŋgâ nâŋgâŋe humo yendâp aregât nâŋgâm ikiŋaet hanŋe watmâ hin dâep, “Luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgârâ arekŋe nâŋgât keine nâŋgâwaigât dop bo tatâp. Akto nâŋgât hoŋ bawa luâk den pat âlepŋe makbai aregât pat nâŋgâ nâŋgâ luâk are nâŋgâm den gulip dâwai. Gârâmâ luâk âmbâle bikŋe den pat ire âlepŋe dâwai.” dâm aregât huŋgun nengimbo maktenŋe luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe heŋgem yeŋgumap.

22 Yuda luâk âmbâle kulem membiâ ekne dâm aregâlâk nâŋgâmai akto Yuda luâk âmbâle bo manmaiŋe nâŋgâ nâŋgâgât keiŋe hekat nengimbiâ nâŋgâne aregâlâk nâŋgâmai.

23 Gârâmâ nenŋe yeŋgât ukenŋe bo watmâ Kristo lâwinân moep aregât makmaen den are Yuda luâk âmbâle arekŋe nâŋgâm, “Den ire hianŋgimai.” dâm hâkâŋ akbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akmap. Akto Yuda luâk âmbâle bo manmaiŋe are nâŋgâmbiâ yânŋe akmap.

24 Dâ Anutuŋe nâŋgât dâtâŋe dâm oloŋ nenegep nen Yuda luâk âmbâle me Yuda luâk âmbâle bo manmai nen hârok hin nâŋgâmaen, Kristoŋe amâ Anutugât kârikŋe miawagâkgât lâwinân kombiâ mondo Anutugât kârikŋe akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo miawagep nâŋgâmaen.

25 Amâ hin. Anutuŋe makto nanŋe moep are bikŋande nâŋgâmbiâ yânŋe akmap arekŋe luâkgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe ewangimap. Akto Anutugât nanŋe moepgât nâŋgâmbiâ gemap arekŋe luâk yeŋgât kârikŋeyeŋe ewangimap.

26 Galama, hinŋe maktân aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe agak memeyeŋe akmâ memini are nâŋgâi me? Anutuŋe yeŋgondo yâkgât kâmolân dewatiyi aregât nâŋgâm heŋgemgowei. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande nâŋgâ nâŋgâyeŋe aregât luâk âmbâle bikŋande nâŋgâ yeŋgimbiâ geminep. Dâ yeŋgâlân bikŋe luâk kârikŋe bo miawakyeŋgiminep. Akto bikŋe luâk kotdâ bo akmini.

27 Gârâmâ Anutuŋe aregât luâk nâŋgâ nâŋgârâ are hanâk dâm luâk dewunyeŋân humomo akmâ âgâ âgâŋe akmai are âmâ aŋun meyeŋgiwiapgât luâk âmbâle yânŋe gegeŋe dâm nengomai nen âmâ oloŋ nenekto nâŋgâ nâŋgâ luâk âmbâle arekŋe nenekmâ aŋun aŋgim pâpkomai. Akto luâk âmbâle bikŋe, “Kârikŋe akmaen.” dâmai are Anutuŋe aŋun meyeŋgiwiapgât luâk âmbâle yânŋerâm nengonmai nen amâ oloŋ nenekto luâk âmbâle kârikŋe arekŋe nenekmâ aŋun aŋgim

pâpkomai.
28 Akto Anutuŋe luâk âmbâle âgâ
âgâŋe kotdâ yeŋgonmai are yânŋe ak-
baigât luâk âmbâle yânŋerâm nengon-
map. Nen âmâ oloŋ nenekto luâk
âmbâle kotdâ are amâ hâmbâi aŋun
aŋgim yânŋe akbai.
29 Anutu wangât hain akmap?
Hingât. Siân Anutugât enemŋân
kinbaenân siâŋe ikiŋe kotŋe mem
agatbiapgât dop bo tatâp.
30 Aregât Anutuŋe ikiŋak konok
heŋgem yeŋguep. Akto Anutuŋe
ikiŋe konok Yesu Kristo olop dewati
nenekto kindenŋe manman âlepŋân
kat nenegep. Akto areâk bo. “Yesu
Kristoŋe nâŋgât kâmot wan me wan
umburuk manbâi aregât bunŋe
yeŋgiâk.” dâm huŋgun aŋep aregât
nâŋgâ nâŋgânenŋe miawakmap. Akto
Anutuŋe nenekmâ dosayeŋe bo
tatyeŋgiâp dâmap are miawagâkgât
huŋgun aŋdo giep. Akto aregâlâk
nâŋgâm yâkgât lau lokomaen aregât
wan me wan Yesuŋe âi mendo
hain agep. Akto Yesuŋe hin dâep,
“Dosa akmai aregât Ewenande kuk
bo akyeŋgiwiapgât nunaet kâmot
yeŋgât dumyeŋân kinbian.” dâep are
bunŋe miawagâk dâm ikiŋe nengât
dumnenŋân kilep.
31 Aregât Anutuŋe makto Yeremiaŋe
hin kulemgoep, “Luâk âmbâle yeŋaet
kotyeŋe bo mem agatbei. Humo
nenŋaet kotŋe mem agatmâ heroŋe
aganbei.” Hain yendâp aregât keiŋe
miawakto kotnenŋe mem agat-
baengât dâp bo tatâp.

2

Pauloŋe lâwin parâŋaet keiŋe makmâ miawagep.

1 Galama, aregât nâŋe yeŋgâlân to-
gom âmâ Anutugât pat makyeŋgiwerân
âmâ luâk kotdâ are yeŋgât pat bo
makyeŋgiân akto nâŋgâ nâŋgâ humo
olop bo makyeŋgiân. Bo.
2 Yesu Kristo lâwinân moep
aregâlâk makyeŋgiân.
3 Akto yeŋgâlân pup pup togoân sop
ain âmâ kârikŋe bo miawak niŋep.
Akto hamep akmâ ongâ hogo hogo
malân.
4 Akto den magân are amâ luâk
nâŋgâ nâŋgârâŋe makmai hain bo
magân. Âmâ Anutugât Heakŋande
meme akyeŋgimbo nâŋgât den
nâŋgâmbiâ kârikŋe agep.
5 Akto luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋande
tân yeŋgumbo nâŋgâwâi dâm
makyeŋgiân. Amâ Anutuŋe
tânyeŋgumbo han biwiyeŋe yâkgâlân
katmâ manmâ nâŋgâ aŋbei dâm
makyeŋgiân.

Anutugât nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe.

6 Gârâmâ Yesugât luâk âmbâle
bikŋe handâ are Anutugât keiŋe
nâŋgâwerâm aktâi are nâŋgâ
nâŋgârâŋe den makyeŋgimaen. Akto
nengât den ire amâ nâŋgâ nâŋgârâ
luâk kembu manmai are hâmbâi
yânŋe akbai aregât den hainare bo
mak yeŋgimaen.
7 Bo. Ulikŋân Anutuŋe hân himbim
bo liulewân ain den keiŋe nâŋgâm
heŋgemgom hin dâep, “Nâŋgât kâmot
han kau akmâ manman âlepŋân
manbai.” dâm makmâ kalep. Anu-
tuŋe hain nâŋgâmbo luâk âmbâle
miawakbiâ den nâŋgâ nâŋgâ are
heambugep.
8 Akto hângât luâk kembu humomo
mali irekŋe den pat iregât keiŋe bo
nâŋgâyi. Bo dondâ. Dâ nâŋgâyi dâine
amâ Pagaleŋe Amboŋe Humonenŋe
are lâwinân bo kombâi.
9 Aregât Anutuŋe makto kulemgoyi
bikŋe hin tatâp,

> “Anutuŋe yâk han kalem aganmai
> yâk yeŋgât pat mem yeŋgiwiap
> are amâ luâk âmbâleŋe bo ek-
> mai akto bo nâŋgâmai. Akto han
> nâŋgâ nâŋgâyeŋande bo nâŋgâm
> heŋgemgomai.” hain tatâp.

10 Are bunŋe miawakto Anutugât
Heak are huŋgun aŋdo biwinenŋân
mendo kotŋe siâ siâ are nâŋgâm
heŋgemgoyion. Aregât keiŋe amâ
Anutugât Heak kârikŋe are konokŋe
ekmap. Ain tatmapgât Anutugât wan
me wan are hârok ekmâ metemap.

11 Akto luâk siâŋe luâk siâgât biwiŋe
ekbiapgât dop bo tatâp. Dâ luâk are
ikiŋak biwiŋe kâlegen tatmap arekŋe
konok ikiŋe biwiŋe kâlegen ekmap.
Aregât luâk niŋande Anutugât nâŋgâ
nâŋgâŋe are ekmap? Aregât dâp
bo tatâp. Anutugât Heak konok
arekŋe Anutugât wan me wan ekmâ
nâŋgâmap.
12 Anutuŋe hângât nâŋgâ nâŋgâ bo
nengiep. Borondâ. Gârâmâ Anutuŋe,
“Nâŋgât kâmot wan me wan owâi
akmâ yeŋgiwian are nâŋgâŋet.” dâm
ikiŋaet Heak kârikŋe huŋgun aŋdo
kautnenŋân miep.
13 Akto hângât nâŋgâ nâŋgâŋe
bo watmâ âmâ Anutugât Heak
kârikŋande kautnenŋân memap
arekŋe den pat âlepŋe maknengimbo
den keiŋe hekat yeŋgimaen. Akto nen
Heakgât den bunŋe aregât makmâ
den patŋe makyeŋgimaen.
14 Dâ luâk âmbâle bikŋe Anutugât
Heak arekŋe bo meyegep arekŋe
Heak âlepŋe are wan me wan
nengimap are bo memai. Aregât
lâuwâŋe makbe. Hângât luâk âmbâle
arekŋe, “Woe, Anutugât Heak âlepŋe
arekŋe luâk âmbâle wan me wangât
biwiyeŋe Anutugâlân katmai are
yeŋgimap are amâ yânŋe.” dâm
hâkâŋe akmai. Hain dâmai aregât
Anutugât Heak âlepŋe arekŋe okot
âlepgât ikiŋaet wan me wan luâk
âmbâle hain akmai are bo yeŋgimap.
15 Dâ nen biwinenŋe Yesugâlân
kalion nengât keinenŋe amâ hin.
Kristogât nâŋgâ nâŋgâŋe emelâk
nengât biwinenŋân talep aregât wan
me wan hâkgât siâ siâ are potat
yeŋgimaen aregât luâk siâŋe hâknenŋe
tunmâ denân bo kat nenekbiap.
16 Aregât Anutuŋe makto Yesaiaŋe
hin kulemgoep,

> “Luâk âmbâleŋe Anutuŋe wan
> me wan nâŋgâmap are nâŋgâm
> heŋgemgowaigât dop bo tatâp.
> Akto siâŋe Anutu nâŋgâ nâŋgâ
> hekalaŋbiapgât dop bo tatâp.”

Gârâmâ nenâmâ Kristogât nâŋgâ
nâŋgâŋaet den mem manmaen.

3

Korinti gâtŋande potalakmâ bikŋe bikŋe agi.

1 Galalupne, nâ yeŋgâlân togo
tatmâ ye hângât nâŋgâ nâŋgâ
nâŋgâmai aregât nâŋe ye nanaŋ gu-
rukŋe yeŋgât dop akmâ Kristogâlân
biwiyeŋe getek kali dâm yaiwâk den
yeukŋe makyeŋgiminiân.
2 Akto ye sot kârikŋe nemberâigât
dop bo aregât nanaŋ gurukŋe dop
hainâk manmai dâm sot lâwindâk
kârikŋe bo yeŋgim âmâ namâk hainâk
yeŋgiân. Akto hinŋe hainâk biwiyeŋe
Yesugâlân kârikŋe bo kali.
3 Yeŋe galalupŋe gasa akyeŋgimai
akto potalakmai aregât hin dân, Ye
âmâ hân luâk yânŋe akto Heak bâlâk
akmai dân.
4 Ye bikŋe, “Nen Paulogât kâmot.”
dâmbiâ bikŋande, “Nen Apologât
kâmot.” dâmbiâ papalakmâ kotyeŋe
mem agatmâ galagât hogo hogo
akmâ nâŋgâ aŋgimbiâ gemap aregât
hângât luâk âmbâle hainare akmai
aten.
5 Apolo amâ wan akmap? Paulo
nâmâ wan akman? Net amâ hoŋ
bawa Anutugât den makyeŋgietŋe
nâŋgâyi. Aregât Kembuŋe âi makmâ
hârenetkiep dop areâk meyiot.
6 Nâmâ alekŋe mem kâmelân. Dâ
Apolo amâ âi hele aregât âiŋe miep.
Dâ Anutuŋe âmâ memeŋe waŋdo
bunŋe miawagep.
7 Aregât mem kâmetman nâŋgât bo
makbaen. Akto âi hele memap yâkgât
gai bo makbaen. Meme agaŋdo
bunŋe miawakmap Anutu yâkgât
konok makbaen.
8 Akto mem kâmetman akto âi hele
akmap net dopnetŋe konogâk. Aregât
hâu âmâ âi netŋaet dopŋân mem
potatmâ memaet.
9 Net Anutugât bât tângo, dâ ye âmâ
Anutugât âi akto Anutugât emet.
10 Aregât Anutuŋe han kalem akmâ
meme akniŋep dopŋân nâ emet
mâŋgim bunŋande hambo tetembeŋe
kârikŋe kât are katere giep. Dâ
nen hârok emet mâŋgi mâŋgigât âi
damunŋe akmâ manne.

11 Akto hambo gem kindâpgât
Yesu Kristo mem petâm panmâ siâ
katenŋe gewiap aregât dop bo.
12 Akto den dopŋe maktân are de-
watim makbe. Luâk siâŋe tetembeŋe
are kakŋân âi âlepŋe mem âmâ kât
goli me siliwa me puli humo panmâ
lâwin kârikŋe âlep âlep are mem âmâ
emet kârikŋe ketuguwiap me dowâk
metewerâm konam akmâ lâwin yânŋe
me dakerâ mâpmâpŋe hanâk hanâk
mem togo ketuguwiap.
13 Benŋe hilâm siân umatŋe mi-
awakmâ kâlâpŋe ondo âmâ luâk
âi miep aregât keiŋe miawakbiap.
Âlepŋe me bâleŋe miep aregât keiŋe
miawakbiap. Dop hainâk nen
Yesugât âi mem manmaen amâ
hâmbâi Anutuŋe sop humoân nengât
âi dop kom ekberâm âmâ kâlâp kato
ondo nengât âi meme gain gain
hinare miawakto ekbaen.
14 Akto luâk siâŋe Yesu emelâk
meyi are yeŋgâlân arim ain âi
âlepŋeâk mendo kinbiâ Anutuŋe dop
kom ekmâ âlepŋerâm hâuŋe âlepŋe
waŋbiap.
15 Dâ luâk siâ âi mendo kâlâpŋe wan
me wan oaŋdo âiŋe akto hâuŋe bâlâk
tatmâ manbiap. Dâ ikiŋe âmâ kâlâp
ululunŋânba âlepŋe tatmâ âgâwiap.

Nen amâ Anutugât opmân bunŋe.

16 Galalupne ye âmâ Anutugât
dengât opmân aregât Anutugât
Heakŋe biwiyeŋân tatmap. Are bo
nâŋgâmai mon?
17 Akto Heak âlepŋande emet ain
tatmâ nen olop manmap. Aregât
gasalupnenŋande Yesugât kâmot gasa
aknengiwerâmbiâ Anutuŋe, “Kâmot
ire amâ nâŋgât aregât nâ olop man-
mai.” dâm gasalupnenŋe yeŋgumbo
mombai. Amâ ye Anutugât sumbe
emetŋe hainare aregât.
18-20 Akto Anutuŋe makto siâŋe hin
kulemgoep, “Anutuŋe nâŋgâ nâŋgâ
luâk are yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe
are mem âmâ luâk are yeŋgumbo
gulip akbai.” Akto bikŋe hin tatâp,
“Humoŋe âgâ âgâŋe luâk yeŋgât biwi
nâŋgâ nâŋgâyeŋe amâ ekto yânŋe
akmap.” hain tatâp. Aregât hâŋgât
nâŋgâ nâŋgâ amâ Anutuŋe ekto
bunŋe bo akmap. Aregât ye biwiyeŋe
bo hianŋbei. Akto luâk hutyeŋân
gâtŋe siâŋe, “Nâ hân iregât agak
meme watmâ manmâ nâŋgâ nâŋgâne
humo aktâp.” dâmap âmâ yâkŋe
nâŋgâ nâŋgâŋe are hamianŋdo hâŋgât
luâk âmbâle ekmâ ire âmâ luâk kopa
dâmbiâ âmâ Anutuŋe, “Luâk ire nâŋgâ
nâŋgâŋe hinŋe humo aktâp.” dâwiap.
21 Aregât yeŋe luâk siâgât kotŋe bo
mem agatmâ yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe
bo watbei. Akto siâ me siâ hârok
yeŋgât tatmap.
22 Nâ Paulo akto Apolo akto Petoro
tânyeŋgunerâm manden. Akto hâŋgât
wan me wan me manmaen me mom-
baen me wan me wan hinŋe tatmap
me beirâ miawakbiap are hârokŋe
tânyeŋguwaengât manden.
23 Akto ye amâ Kristogât mandâi.
Akto Kristo amâ Anutugât manmap.

4

Aposolo yeŋgât keiyeŋe.

1 Yeŋe âmâ nenŋe makyeŋgimaengât
hin nâŋgâwei, “Pauloma Kristogât
keiŋe maknengimai. Hoŋ bawa
agaŋmâ Anutuŋe ulikŋân yoŋâk
kalep are mem makmâ miawakmâ
damunŋe akmai.” dâwei.
2 Akto luâk siâŋe hoŋ bawa siâgât
makto lauŋe lokom âi mendo ârândâŋ
akmap dop hainâk âi damunŋe
akmâ heŋgemgom mandenŋe ârândâŋ
akmap.
3 Akto nunaet keine makbe. Ye
me luâk mendugu menduguân yâkŋe
luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋân nâŋgât denân
hâknân hâknân makbai amâ nâŋgâre
bunŋe bo akbiap. Akto nunak âkâ nâ
nunak den âiân bo kalakbian.
4 Bunŋe nunak âi bikŋe mesogân
me bo amâ bo nâŋgân gârâmâ Humo
ikiŋak âmâ nâŋgât keine me agak
memene ekmap. Akto denân kat nek-
biap.
5 Aregât ye Humogât sop boâk
miawaktoân luâk âmbâle hâkyeŋe
tunmâ denân bo katyekbei. Akto
sop are miawakto âmâ Humonenŋe

ikiŋak gem âmâ ainâk ikiŋak wan me wan bo nâŋgâmaen are mem miawakbiap. Akto hannenŋân me biwinenŋân wan me wan nâŋgâmaen are hainâk mem miawakbiap. Akto sop ain âmâ Anutuŋe nen hârok âi nenŋaet hâu nengiwiap.

6 Galama, wan me wan yu kulemgoân ire amâ Apolo me nâ netŋaelân katmâ maktân. Amâ hingât maktân. Ye nâŋgâm heŋgemgom Anutuŋe makto kulemgoyi are wan me wan yendâp aregât bo loŋgaiwei. Hain akmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ bo agatbiâp. Akto gala yeŋgât nâŋgâmbiâ bo gewiâp.

7 Akto niŋande potatyekto luâk âmbâle bikŋe ewangiyektâi? Akto wan me wan memai are Anutuŋe yeŋgiep, aregât wangât hin dâmai, “Wan me wan ire siâŋe bo nengiep akto nâŋgâ nâŋgâ nenŋaelânba miawagep.” hain dâmai? Amâ bo ârândâŋ akmap.

8 Akto ye hin makbiâ nâŋgân, “Emelâk nâŋgâ nâŋgânenŋe humo aktâp. Akto wan me wan emelâk ârândâŋ agion. Paulo akto Apolo bo tân nengumbelan nâŋgâ nâŋgârâ agion.” dâmai, amâ netŋe bo tânyeŋguetŋe luâk kembu bo akmai. Wangât ye hain nâŋgâmai? Ye agak meme yeŋe âlepŋe dâine ye olop heroŋe akbâen.

9 Aregât hin nâŋgân. Anutuŋe aposololupŋe nen âmâ luâk yânŋe yâk yeŋgât kâmolân katnenegep. Bugâgât pat agakŋe hainare, hârok dondâŋe aŋelo me luâk nenekbiâ bâleŋe hainâk hinare akmaen.

10 Nen Kristogât akmâ luâk nâŋgâ nâŋgâ bâlâk akmâ gayion. Dâ ye âmâ Kristogâlân dewatim nâŋgâ nâŋgârâ humo akmâ gayi. Nen âmâ yeukŋe gegeŋe akmâ gayion. Dâ ye âmâ kârikŋe olop akmâ gayi. Ye âmâ bikŋande yekbiâ humo âgâ âgâŋe akmai. Dâ nenekbiâ gegeŋe akmaen.

11 Aregât nen âmâ tu sotgât mom bâlim manmâ gayionŋeak manmâ gaen. Akto himbân hambuŋeâk lalakmâ Yesugât keiŋe bo nâŋgâmai arekŋe kuk heŋgânâk nenekbiâ emet kepia bâlâk manmâ gayionŋeak manmâ gaen.

12 Akto nenŋe bâtnenŋande puligât âi humo memaen. Akto hâkgât luâk âmbâleŋe den hembalik makmâ giriŋ nengimai. Hain akbiâ âmâ nen âmâ Humoŋe tân yeŋguâk dâm ulilaŋmaen. Akto yâkŋe âmâ kuk heŋgân aknengimbiâ âmâ ainâk hâuŋe bo yeŋgim âmâ nâŋgâm hansumbu akmaen.

13 Yâkŋe den bâleŋe makmâ kotnenŋe mem gembiâ nen âmâ benŋe ainâk lumbe den makyeŋgimaen. Ulikŋân akto hinŋe hainâk akmai. Nen âmâ luâk âmbâle yeŋgât gagap panpanŋe hainare akmâ gayionŋeak manmâ gaen.

Pauloŋe Korinti luâk âmbâle ewe akyeŋgiep.

14 Galalupne, nâ den kulemgoân ire ye aŋun meyegâkgât bo kulemgoân. Nâ ye nanaŋlupne dop hainâk akmaigât okot âlep nâŋgâ yeŋgiman aregât den sami akyeŋgim damun agaŋgi goaŋgi akŋetgât den ire kulemgoân.

15 Bunŋe ye damunyeŋe akmâ Kristogât agak memeân damunyeŋe akmai are unduwâk tatyeŋgimai gârâmâ den pat âlepŋe pup pup makyeŋgiminiân a undup akmâ bo. Nune konok yeŋgâlân togom pup pup eweyeŋe dop hainâk akmâ den pat âlepŋe makyeŋgire den pat are âlepŋe nâŋgâyi.

16 Aregât hin hâmbiŋmâ wârakyekbe. Nâŋe agak meme akman are hainâk akbei.

17 Are miawagâkgât nâŋgâm Timoteo biwiŋe Humogâlân kalep yâk yeŋgâlân huŋgunaŋdere togoâp yâk âmâ nanne hinare okot âlep nâŋgaŋman yâk âmâ nâŋe kepia ârândâŋ ari Yesu Kristogât mendugumai aregât emetŋe ain makyeŋgiman aregât makyeŋgiwen dâm huŋgun aŋdere togoâp.

18 Akto yeŋgâlânba bikŋande Paulo
bo togowiap dâm âgâ âgâŋe agi.
19 Dâ Humonenŋe yâkŋe âlepŋe
dâmbo âmâ yeŋgâlân dowâk to-
gowian. Togom âmâ sop ain luâk âgâ
âgâŋe yeŋgât bo nâŋgâm âmâ agak
memeyeŋe areâk ekbian dân. Togom
yeŋgât den bo potatmâ nâŋgâwaen.
Amâ agak memeyeŋe areâk ekmâ
potatbian.
20 Akto Anutugât kâmot yeŋgât
kârikŋeyeŋe amâ den makmai are bo.
Bo kârikŋe. Patyeŋande amâ kârikyeŋe
mem miawakmap.
21 Aregât togowianân gain gain
nâŋgâwai? Orem miwindik yek-
biangât kuk akmâ togowian me?
Okot nâŋgâ yeŋgim yeukŋân to-
gowian?

5

Luâk bâleŋe miep aregât den.

1 Galalupne, yeŋgât den are
siânbaŋe makniŋbiâ nâŋgâre ârândâŋ
bo aktâp. Agak meme bâleŋe hain
arekŋe âmâ luâk âmbâle Yesu bo
nâŋgaŋmai are yeŋgât hutyeŋân
miawakto aŋun aŋgiwâi. Dâ ye âmâ
bo aŋun aŋgiâi. Bâleŋe are amâ hin.
Yeŋgâlân gâtŋe luâk siâŋe eweŋaet
âmbenŋe miep.
2 Hain akto bâleŋe dondâ mi-
awagep. Aregât wangât yeŋe
yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâmap? Hain
bo. Bâleŋeyeŋe nâŋgâm makmâ
miawakmâ okot bâle nâŋgâm mandâi
dâine ârândâŋ akbop. Aregât dowâk
luâk are hepunmâ watbiâ yeŋgâlânba
ariwiap.
3 Dâ hâknande âmâ kâlewângen
mandân dâ nâŋgâ nâŋgânande amâ
hutyeŋân mandân aregât luâk bâleŋe
miep yâkgât dosa miawagâkgât hin
makmâ hâreân.
4 Yesu Humonenŋe yâkgât kolân
konmâ luâk aregât den katmâ
maktân. Ye mendugum kinmâ nâŋgât
den nâŋgâm akto Humonenŋe Yesu
Kristogât kârikŋe olop kinbai
5 âmâ ainâk Niambiŋe hâkŋe mem
bâlimbo han biwiyeŋe potalagâkgât
luâk are watbiâ ariwiap. Hain
arim manmâ manmâ âgâmbo âmâ
hâmbâi Humo are togowiawân âmâ
Anutuŋe oloŋdo ikiŋaet kâmolânâk
dewatiwiap. Are miawagâk dâm luâk
are watbei.
6 Ye âgâ âgâŋe akmai are nâŋgâre
bâliâp. Luâk bâleŋe agep aregât keiŋe
den dopŋe hin makbe. Nen âmâ bau
wiŋe bâleŋe siâ are bo mem panmâ
are olop sot ondenŋe âmâ bâlimap.
Amâ kalakŋe akmap. Dâ ye dop
hainâk bâliwâigât luâk konok are wat-
biâ akŋângen ariwiap.
7 Nengât lama dosanenŋe bo
agâkgât Kristo yâkŋe nengât sumbe
akmâ moep aregât akmâ kalakŋe
bâleŋe are potatmâ panbiâ arimbo
bunŋe âlepŋe areâk akbei. Gârâmâ
emelâk irakŋe maligât.
8 Hombaŋ irakŋe tatnerâm siâ
me siâ kalakŋe âmâ hârok paniâm.
Galalupnenŋe yeŋgât nâŋgâenŋe
gemapgât akto bâleŋe maleŋegât
kalakŋe panmâ âmâ han kau kau
akto bunŋe den are mem manmâ
heroŋe maroŋe manbaen.
9 Galalupne, nâ ulikŋân kulem es-
enŋe siâ hin kulemgoân. Luâkŋe
âmbenlupyeŋe hepunyekmâ aŋgâ olop
hanâk hanâk manmai are gala bo kat-
bei.
10 Are bâleŋe akmâ, me sotgâlâk
nâŋgâmbiâ humo akmap me galagât
wan me wan tatyeŋgiâp aregât
nâŋgâmbiâ humo akto muneŋ akmâ
kâmbu meyeŋgimai me lâpiogât
nâŋgâmbiâ humo akmap luâk are
amâ hângât agak meme aregât
egâlianŋmai yâk yeŋgât bo magân. Luâk
are hepunyekbei dân dâine amâ hân
ire hepunmâ himbimân manbâi.
11 Hain bo magân. Nâ hingât
kulemgoân. Luâk âmbâle biwinenŋe
Yesugâlân kalion dâmai amâ luâk
âmbenlupyeŋe egâlianŋgât me lâpio
yeŋgât yeŋgonmâk me galagât hogo
hogo akmai me tu kârikŋe nem biwi
gulip akmâ bâleŋe akmai luâk âmbâle
hainare amâ hepunyekmâ yâk olop
sot bo nembei.
12-13 Akto luâk âmbâle Yesugât

kâmolân bo manmai are amâ Anutuŋe konok den âiân katyekbiap aregât nâŋe den âiân bo katyekman. Gârâmâ ye hutyeŋân Yesu nâŋgâ aŋmai yeŋgât dosa denyeŋe makbiâ ârândâŋ akbiâp. Aregât luâk bâleŋe akmâ eweŋaet âmbenŋe miep are watbiâ hutyeŋân bo manbiap.

6

Korinti gâtŋande kiapgâlân arimbiâ Pauloŋe nâŋgâmbo bâliep.

1 Akto den siâ togombo hin nâŋgân. Yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe galaŋaet dosa den mem makbiap are Yesugât kâmot yeŋgâlân bo katmap are amâ keiŋe bo ekmâ nâŋgâmai. Wangât Anutugât den koko luâk are yeŋgâlân ariyi? Hain bo akbei.

2 Yesugât kâmot nenŋe sop humoân hângât luâk âmbâle Yesugât kâmolân bo manmai are den âiân katyekbaen aregât nâŋgâi me? Wan me wan hânân yânŋe are makmâ miawakmâ keiŋe miawagâkgât makmâ den âiân katyekbaigât kârikŋe tatyeŋgimap. Hain akto hângât luâk kotdâŋe yeŋgât pat mem miawagâkgât are yeŋgâlân bo ariwei.

3 Akto areâk bo. Nenŋe aŋelo yeŋgât den dât owâiŋe potatbaen. Aregât nen âlepŋe hângât wan me wan den are lâuwâŋe potatbaen.

4 Akto den yânŋaet siâ siâ miawakto âmâ luâk âmbâle nâŋgâyeŋgienŋe amâ gegeŋe akmap, luâk hainare yeŋgâlân den ire potatnerâm arimbiâ bo ârândâŋ akmap.

5 Aregât yeŋgâlân gâtŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk bo tatâp me? Ye den are nâŋgâmbiâ aŋun yeŋaet akŋetdâm kulemgoân. Aregât yeŋgâlân gâtŋe luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop siâ manmap yâkgâlân mem arimbiâ makyeŋgiwiap.

6 Ye âmâ hain bo akmai. Hângât kiap me kotdâ Yesugâlân gâtŋe bo areyeŋgâlai gala olop den dosayeŋe mem miawagâkgât arimbiâ amâ bâliâp. Dâ areâk bo. Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgâlân mem arimbiâ âmâ dondâ bâliâp.

7 Galama, den dosayeŋe Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgât dewunyeŋân miawakmap arekŋe biwi kat katyeŋe mem gemap. Aregât hin akbei. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galaŋe bâleŋe agaŋdo galaŋande hanâk dâm yâkŋe âlepŋeâk agaŋbiap. Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galagât wan me wan hilip koaŋmâ gulip kombo galaŋande hanâk dâm hain bo agaŋbiâp. Ye hain akmai dâine âlepŋeâk miawakbop.

8 Gârâmâ yeŋeâk akmâ bâlimai akto yeŋgâlân bikŋande galalupyeŋaet hiaŋgi den makyeŋgimai.

9 O galama, agak meme hain akmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bâleŋe mem manmai are Anutuŋe ikiŋaet kâmolân bo dewatim katyekmap, ye aregât bo nâŋgâmai me? Ageine biwiyeŋe hiaŋbâi gârâmâ luâk âmbâle hainare yeŋgât keiyeŋe hin makbe. Luâkŋe âmbenlupyeŋe hepun yekmai me dâp gulip manmai me lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ bunŋe akto manmai me luâk siânba yeŋgât nâŋgâm egâliaŋ bâleŋe manmai me luâk siânba yeŋgât dewunyeŋân aŋunŋe olowâk akmai

10 me kuk akmâ yeŋgum kâmbu akmai me wan me wan hârok ekmâ egâliaŋmai me tu kârikŋe nem biwi gulip akmai me den hembalik makmai me puligâlâk nâŋgâm luâk bikŋe heyeŋgim umburuk akyeŋgimai luâk hain arekŋe amâ Anutugât manman are bo ekbai.

11 Akto yeŋgâlân bikŋande ulikŋân ye hain akmâ manmini. Dâ hinŋe ire âmâ Humonenŋe Yesu Kristo are akto Anutunenŋaet Heakŋande meyekmâ dosayeŋe pulim panmâ Yesugât kâmolân katyekbela biwi âlepŋân mandâi akto Yesuŋe dosayeŋe mem dumyeŋân kinmâ moep aregât Anutuŋe yekmâ dosayeŋe bo agep dâm yeŋgonlep.

Bâleŋe membâigât minao den.

12 Galama, ye hin dâmbiâ nâŋgân, “Wan me wan aktenŋe Anutuŋe nenekto âlepŋe akmap.” dâyi. Aregât makyeŋgiwe. Magi amâ âlepŋe gârâmâ kotŋe siâ siâ akmaen, arekŋe âmâ âlepŋe bo tân nengumap. Akto wan me wan tat nengiâp aregâlâk egâlianŋmâ hoŋ bawa aktenŋe paŋâk menenekto bâliwâen.
13 Aregât hin nâŋgân. Sot amâ âlepŋe Anutuŋe sotyeŋe dâm nengimap. Akto nembaengât dâm tep nenŋe kalep aregât sot amâ âlepŋe gârâmâ siân Anutuŋe bâin dâm sot akto tepnenŋe lâuwâ lâuwâ meteyelekto bo akbiandat. Dâ hâknenŋe amâ wan me wan egâlianŋgât dâtâŋe bo. Are âmâ Humonenŋaet damun akmap.
14 Akto Anutuŋe kârikŋe akmâ Humonenŋe mem momoŋânba agalep hainâk kârikŋe akmâ nen mem agatnenekto manmannenŋe irakŋe miawakbiap.
15 Akto hâkyeŋande âmâ Kristogât hoŋ bawa agaŋmai are bo nâŋgâmai mon? Akto hâkyeŋe âmbâle dâp gulip manmai are olop tatbiâ ârândâŋ akmap mon? Bo dondâ.
16 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâkŋe âmbâle mendo lâuwâŋe konok akmâ manbiandat.” hain kulemgoep. Aregât luâk siâŋe âmbâle bâleŋe mendo lâuwâŋe han biwi konok akmâ manmandat, are nâŋgâm heŋgemgowei.
17 Dâ luâk siâŋe Humogâlân andâmbo yâk olop han biwi konok akto nâŋgâ nâŋgâ konok akmandat.
18 Aregât luâkŋe âmbenlupyeŋe hepunyekmâ hanâk hanâk âmbâle aŋgâ bo meyekbei. Akto luâk âmbâle bâleŋe akmai amâ dosa memai gârâmâ hâkyeŋe bo mem bâliakmai. Dâ âmbâle hanâk hanâk olop manmâ ikiŋe hâk mem bâliakmap.
19 Aregât den umatŋe siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe ikiŋaet Heak Âlepŋe huŋgunaŋdo biwiyeŋân miep aregât ye amâ yâkgât emet akmai. Akto ye âmâ yeŋaet bo.
20 Yesuŋe Anutugât kugânba ikiŋaet gilâmŋe kâimbo puligoyegep, aregât ye agak memeyeŋande Anutu kotŋe konmâ mem agatbeigât hâkyeŋe damunŋe akbei.

7

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

1 Ye kulemgom katniŋbiâ togombo oyaŋmâ meteân aregât wan me wangât ai nuguyi aregât hin makmâ miawaktere nâŋgâŋet. Luâk Yesugât kâmolân gâtŋande âmbâle bâlâk manbian dâm âmâ âlepŋe hain akto ârândâŋ akbiap.
2 Gârâmâ egâlianŋgât dâp dondâ yendâpgât luâk âmbâle hanâk hanâk dâp gulip manbâi dâm âmbâleŋe luâk amboŋân amboŋân meyekbei. Akto luâk âkâ hainâk âmbenlupyeŋe ikiŋeâk ikiŋeâk meyekbei.
3-4 Akto âmbâleŋe ikiŋaet hâkŋe are bo damunŋe agaŋgimap âmâ luâkŋande damunŋe agaŋmap aregât âmbenlupyeŋande hâkyeŋe luâklupyeŋe bo gangerâ yeŋgiwei amâ âlepŋeâk yeŋgiwei. Akto hainâk luâkŋe ikiŋaet hâkŋe bo damunŋe agaŋgimap amâ âmbenŋande damunŋe agaŋmap, aregât luâklupyeŋande hâkyeŋe are âmbenlupyeŋe bo gangerâyeŋgiwei amâ âlepŋeâk yeŋgiwei.
5 Aregât ye âmâ luâkdâ âmbendâ hâkyeŋe bo gangerâ aŋgiwei. Gârâmâ luâk âmbâi lâuwâ siâŋe Anutu kârikŋe ulilaŋbaet dâm âlepŋe sop ainâk Anutu ulilaŋbiandatgât tâlâwâk hâkyetŋe gangerâ aŋgim Anutu ulilaŋbela nâŋgâmbo âlepŋe akbiap. Dâ ulit sopŋe bo akto haminâŋen Niambiŋe heyetkim bâleŋe aget dâwopgât âlepŋe luâkdâ âmbendâ meakbiandat.
6 Dâ ire makberân amâ bo makmâ hâreyeŋgiwerân. Bo. Maktere nâŋgâmbiâ bâliwopgât makyeŋgiân.
7 Nune âmâ hin maktân. Luâk hârok nâŋe âmbâle siâ bo meân hainâk bo akmâ manbei gârâmâ are bo akmai. Dâ Anutuŋe kârikŋe ikiŋeâk ikiŋeâk menengimap siâŋe siâŋaet memap. Akto siâŋe siâŋaet memap aregât

kârikŋe a areâk yeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manbei.

Luâk âmbâle sigan akto kambut yeŋgât den.

8 Akto luâk âmbâle sigan akto âmbâle luâklupyeŋe moyi are yeŋgât âmâ hin makbe. Ye nâŋe âmbâle bo meân, ye hain luâk âmbâle bâlâk manbei amâ âlepŋe akbiap.

9 Gârâmâ luâk âmbâle biwiyeŋe kârikŋe bo damunŋe akmai arekŋe âlepŋe luâkdâ âmbendâ akmâ manbei. Akto egâliaŋgât kâlâpŋe mem bâli yekbopgât luâkdâ âmbendâ akmâ manbiâ huraguwiâp.

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

10 Akto luâkdâ âmbendâ yeŋgât den maktere nâŋgâŋet. Akto ire nâŋgât den a konok bo ire Humonenŋande tân nugumbo maktân, âmbâle luâkdâŋe luâklupyeŋe bo hepunyekbei.

11 Dâ âmbâle siâ emelâk luâk hepulep aregât luâk siâ bo membiâp. Me luâkŋe emelâk hepulep are olop magaŋgimbela âlepŋe dâmbo peniaŋgiwiandat. Akto luâk âmbendâ ye âmâ âmbenlupyeŋe bo hepunyekbei.

12 Dâ ye bikŋe luâkdâ âmbendâ agi yeŋgât den ire Humonenŋande bo magep amâ yân makbe. Yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ hinŋe Yesu nâŋgâ aŋep gârâmâ âmbenŋe âmâ Yesu bo nâŋgâ aŋep yâkgât hin makyeŋgiwe. Âmbenlupyeŋande âlepŋe dâmbiâ âmâ âlepŋe meyekbiâ manbei aregât bo hepunyekbei.

13 Akto âmbâle hinŋe Yesu meyi âmâ luâklupyeŋe Yesu bo nâŋgaŋmai yeŋgât hin makyeŋgiwe. Luâklupyeŋande âlepŋe dâmbiâ âmâ hanâk bo hepunyekbei.

14 Aregât keiŋe hin. Nan baratlupyeŋe emelâk Anutugât pat akmâ manmai aregât nan baratlupyeŋe bâliwâi dâm Anutuŋe âmbâle ekmâ nâŋgât kâmot dâmap, aregât luâkŋe bo nâŋgâniŋmap are nâŋgât kâmolân katbian dâmap. Akto luâk Yesu nâŋgaŋmap âmbâle Yesu bo nâŋgaŋmai are yekmâ nâŋgât kâmolân katyekbian dâmap.

15 Akto Anutuŋe yeukŋân gala akmâ manŋetgât nengonmap aregât luâk me âmbâle Yesu bo nâŋgaŋmai arekŋe âmbenlupyeŋe me luâklupyeŋe hepunyekberâm âlepŋe hepun yekbai.

16 Gârâmâ âmbâle Yesugâlân gâtŋe arekŋe luâklupyeŋe olop manmâ makyeŋgimbiâ luâklupyeŋe Yesugâlân biwiyeŋe âlepŋe katbai. Akto luâk yekâ hainâk âmbenlupyeŋe olop manmâ yaiwâk akyeŋgimbiâ âmbenlupyeŋe Yesugâlân biwiyeŋe katbai, aregât bo nâŋgâmai aregât luâkdâ âmbendâ dowâk bo hepun akbai.

Ulikŋân malion hainâk manniâm.

17 Galalupne, ye hârok hin makyeŋgiwe. Nâ mendugumai emet ain hârok âgâm hin makyeŋgiman. Anutuŋe ye oloŋ yekmâ ikiŋaet kâmolân katyegep sop ain ye kin kin gain gain kili. Akto Humonenŋande kin kinyeŋe gain gain yeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manbei.

18 Aregât ye Yuda gâtŋe ulikŋân hâkyeŋe gâiyi are Anutuŋe oloŋ yegep ye âmâ Anutugât pat hâkyeŋe gâiyi aregât tiripŋe bo gulip goaŋgiwei. Dâ bikŋe Yudagât agak meme bo watmâ âmâ hâkyeŋe bo gâiyeŋgiyi hain akbiâ ainâk Yesuŋe oloŋyegep, ye âmâ gâinenekbei hain bo nâŋgâwei.

19 Are lâuwâŋe makbe. Hâkyeŋe gâi gâigât me bo gâi gâigât are Anutuŋe bo ekmâ nâŋgâmap. Akto yâkŋe âmâ nen launŋe lokom manbaen are gâlâk nâŋgâmap. Aregât hâkyeŋe gâi gâigât bo nâŋgâwei.

20 Galama ye kin kinyeŋe ain me ain kinbiâ Yesuŋe yeŋgonlep kin kin ainâk kinbei.

21 Dâ hoŋ bawa âi membiâ yeŋgonlep are nâŋgâmâk bo akbiâ âmâ kambiamyeŋe umatŋe bo akbiap. Gârâmâ damunlupyeŋe âlepŋe ariŋet dâmbiâ âmâ ainâk hoŋ bawa agaŋmai arewa sopanmâ yeŋgât

manmanyeŋe yeâkgât damunŋe akbei.
22 Dâ aregât siâkâ makbe. Ye hoŋ bawa âi manmai are Humonenŋande yeŋgonlep aregât yeŋe luâk me siâ siâ hoŋ bawa bo akyeŋgimaen dâm heroŋe akbei. Dâ yeŋe siâ hoŋ bawa bo agaŋgimai are Humonenŋe yeŋgonlep aregât Kristo hoŋ bawa agaŋmai.
23 Yesuŋe Anutugât kugânba yeŋgât dumyeŋân kinmâ puligoyegep aregât Humogâlâk nâŋgâm luâk yeŋaet bo nâŋgâ aŋgiwei. Amâ Kristo konok nâŋgâ aŋbei.
24 Hain akmâ ulikŋân Humonenŋe oloŋ yegewân gain mali, a hainâk mem manmâ sop hinŋe âkâ kinmâ Anutugâlân dewatiwei.

Luâk âmbâle sigan yeŋgât den.

25 Akto ye sigan yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Humonenŋande bo makniŋep âmâ nunak maktân aregât Anutu lumbe Amboŋe arekŋe nâŋgâ niŋdo ârândâŋ akmap aregât nâŋgât den tângomap.
26 Sop hinŋe dâtŋe metŋe dondâ miawaktâpgât ye luâkdâ âmbendâ manmai me sigan manmai hainâk manmâ âgâwei.
27 Aregât yeŋgâlân bikŋe luâk âmbendâ emelâk agi ye âmbenlupyeŋe bo hepunyekbei. Dâ luâk sigan manmai yeŋe âmbâlegât bo makbei.
28 Dâ âmbâle memberâm akmâ membiâ bo bâliwiap. Akto âmbâle sigan hainâk luâk mendo bo bâliwiap. Akto hain arekŋe hângât umatŋe miawakyeŋgiwopgât hain kulemgoân.
29 Galalupne, umatŋe dondâ miawak yeŋgiwiapgât sop tâlâwâk aktâp aregât âmbenlupyeŋe olop mandâiŋe âmbenlupyeŋe aregâlânâk bo nâŋgâm manbei.
30-31 Akto hânân âlepŋe manmai ire bo akbiap aregât indemaiŋe inde bâlâk manmai hain are akbei. Heroŋe maroŋe akmaiŋe manmâ hero maro bâlâk manmai hainare akbei. Akto siâ siâ mem aŋgim nene manmaiŋe âmâ imâ nengât bunŋe borâm manbei. Akto hân iregât tiripŋe bo akbiapgât hângât wan me wan mem manmaiŋe âmâ ire nâŋgâenŋe humo akbop dâm aregât nâŋgâmbiâ gewiâp.
32 O Galalupne, biwiyeŋe umatŋe akbop dâm maktân. Akto luâk âmbâle bâlâkŋe Humonenŋaet âiŋaet nâŋgâmâk akmai hain akmâ Humonenŋande nenekto ârândâŋ agâk dâmai.
33 Dâ luâk âmbendâyeŋe âmâ hângât nâŋgâm hanoko akmai. Akto âmbenlupyeŋande nâŋgâyeŋgimbiâ heroŋe âlepŋe agâkgât manmai. Hain akmâ Humonenŋaet me âmbenlupnenŋe yeŋgât ukenŋe akne dâm han lâuwâ akmâ manmai.
34 Akto âmbâi sigan yâkâ hainâk Humonenŋaet âiŋaet nâŋgâmâk akmai. Akto han biwiyeŋe Yesugât dâtâŋe agâkgât nâŋgâmai. Dâ âmbâle luâkdâŋe âmâ hângât nâŋgaŋmai. Akto luâklupyeŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgimbiâ heroŋe ârândâŋ agâkgât nâŋgâmai.
35 Ye hârok âlepŋe manŋetgât dâm den are makyeŋgiân. Dâ ye hin me hain akŋet dâm wârakmâ hâwâtyekbegât hain bo makyeŋgiân. Ye hanâk hanâk bo manmâ âmâ biwi kambiamyeŋe mendugumbiâ Humogâlân lâwindâk kilâkgât maktân.
36 Akto ewe siâŋe baratne âmbâi sigan tat tatŋe akbop dâm âlepŋe luâk siâ waŋdo mendo bo bâliwiap.
37 Dâ luâk ewe siâŋe nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe tatmap yâkŋe baratne yân tatbiap dâm nâŋgâmbo âmâ ârândâŋ akbiâp. Akto owâim hain makmâ kârikŋe ketugumbo ârândâŋ akbiâp.
38 Haingât luâk siâ baratŋe luâgân kato âlepŋe akbiap. Dâ siâŋe baratne siganâk malâk dâm gangerâmbo âmâ ârândâŋ akmâ heŋgemgowiap.

Kambut yeŋgât den.

39 Akto ye âmbâle luâkdâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye luâklupyeŋe olop manmâ âgâm bo hepunakbei. Dâ luâklupyeŋe mombiâ âmâ âlepŋe luâk siâ Humonenŋande meyegi aregâlân gâtŋe luâk siâ ukenŋe

nâŋgâm memberâm âmâ âlepŋe membei.
40 Dâ luâk bâlâk yân manbian dâm manbai aregât agak meme biknje âlepŋe ewangiyekbiap. Hain akto heroŋe akbai, hain nâŋgân. Ire nune den. Dâ Anutugât Heaknande tân nugumbo maktân.

8

Lâpio yeŋgât sotgât hanokoakmâ mali aregât den.

1 Akto Korinti kepian manmâ Yesu bo nâŋgâmai yâkŋe sot soŋgo lâpio yeŋgât enemyeŋân katmâ om nem biknje aŋgim neneân katmai ye are nâŋgâmbiâ han lâuwâ agep are nâŋgân. Aregât hin makbe. Yeŋgât biknande hin dâmai, “Nen keiŋe nâŋgâ nâŋgârâ humo manden aregât hanâk wan me wan mendenŋe ârândâŋ akmap.” Ye hain dâmbiâ are nâŋgâre bunŋe akto gârâmâ nâŋgâ nâŋgâgât keiŋe âmâ kotyeŋe mem agat agat miawakmap. Dâ okot âlep akyeŋgim manbiâ âmâ kambiamyeŋe kârikŋe ketugumap.
2 Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâ nâŋgâ nâŋgâne emelâk humo aktâp dâmap âmâ yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe bunŋe bo yemap.
3 Dâ yeŋgâlân gâtŋe siâ âmâ Anutu okot âlep agaŋbiap yâk âmâ Anutuŋe nâŋgâm heŋgemgoaŋbiap.
4 Lâpiogât sot soŋgogât âmâ hin nâŋgâmai. Lâpio âmâ siâ me siâ yânŋe bunŋe bo. Anutu konok amâ bunŋe.
5 Kembulupŋe himbimân mandâi me hânân mandâi amâ yem ariâi aktâp.
6 Dâ nen âmâ Anutu Ewenenŋe konok mannengimap. Yâkgâlânba siâ me siâ miawaknengimap. Akto nen yâkgâlân manden. Hain akmâ Kembu konok Yesu Kristo yâkgât bâtŋânba siâ me siâ hârok miawagep akto nen manmâ metien.
7 Gârâmâ nengâlân gâtŋe biknje aregât keiŋe hain âlepŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai, akto hain arekŋe ulikŋân lâpio bunŋe dâm mali, yâk hinŋe Yesu nâŋgaŋmân âmâ sot hain are nem âmâ biwiyeŋe kârikŋe bo aregât lâpio arekŋe biwiyeŋe mem helen ketugumbo umatŋe akmap.
8 Akto Anutuŋe sotgât akmâ bo nâŋgâ nengimbo âlepŋe akbiap. Aregât sot lâpio yeŋgâlânba are nendenŋe Anutuŋe bo nâŋgâm mem agatnengiwiap. Me bo nendenŋe nâŋgâm bo mem ge kat nenekbiap.
9 Gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe, “Wei are emelâk nâŋgân hanâk hanâk nendenŋe ârândâŋ akbiap.” dâmai ye âmâ hin akbei. Galalupyeŋe biwi getegâk Yesugâlân kali areyeŋgât biwiyeŋe gulip akyeŋgiwopgât nâŋgâm heŋgemgowei. Akto sot nemberâm âmâ galalupyeŋe are yeŋgât ukenŋe nâŋgâyeŋgiwei.
10 Aregât biknje makbe. Ye biwiyeŋe kârikŋe ya maktân hamianŋmâ panmâ hanâk lâpio emetŋân âgâm sumbe nem tatbiâ galayeŋe siâ biwiŋe kârikŋe bo arekŋe yekto, “Wei, nâkai âgâm nendere âlepŋe akberâp.” dâm âgâm nem tato haminân biwiŋe bâlimbo dosa akbiap amâ hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.
11 Amâ ye hanâk nâŋgâ nâŋgânenŋe kârikŋe aktâp dâmai, aregât galayeŋe Kristoŋe yâkgât dumŋân kinmâ moep arekŋe yekmâ âgâm mem nendo bâliwiap. Dosa are amâ yeŋgâlân.
12 Ye hain akbiâ bâleŋe dondâ akbiap. Amâ ye hain akmâ galayeŋe biwiŋe getegâk kalep are mem bâlimbiâ biwiŋe gulip akbiap. Aregât dosa amâ yeŋgâlân. Dâ areâk bo. Ye hain akbiâ âmâ Kristogât kotŋe bâliwiap âmâ dosa amâ yeŋgâlân miawakbiap.
13 Aregât nâ sumbe nendere galanande aregât nekto biwiŋe bâliwopgât aregât nâŋgâmâk akmâ lâpiogât sot bo nem manmâ mombian. Akto sumbe borâm yân manmâ mombian. Aregât ye hain akbei.

9

Aposolo yeŋgât keiyeŋe.

1 Galalupne, yeŋe nâ hâkne tunbaigât dop bo tatâp. Aregât keiŋe hin. Nâ Aposolo Humonenŋe Yesu

are egân aregât wan me wan ektere bunŋe akmap. Akto areâk bo. Niŋande pup pup den pat âlepŋe makyeŋgimbo biwiyeŋe Humonennŋaelân katmâ manmâ ya miawaktâi? Amâ nâ.

2 Akto siânba bikŋande, “Paulo amâ luâk yânŋe aposolo bo.” dâyi. Den are nâŋgâm bo hanokoakman. Akto nâŋgâm âmâ nâ Aposologât âi mem mandere ye Humonennŋaelân dewatiyi are nâŋgâm heŋgemgom luâk aregât den bo nâŋgâwei.

3 Luâk Paulogât keiŋe ekne dâmbiâ kotne bâliwop dâm den hâuŋe âmâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

4 Nâ Aposolo âi mem mandere hâuŋe niŋbiâ ârândâŋ aktâp. Gârâmâ hain bo akman.

5 Akto Aposolo bikŋe akto Yesugât emilupŋe akto Petoro yâk âmbenlupyeŋe olop âiân arimai. Akto âmbenne tatniŋdâp dâine yâk olop arire ârândâŋ akbop.

6 Akto areâk bo. Aposolo bikŋande ulityeŋgimai are ârândâŋ akmap. Dâ nâ akto Banaba netkâ hain ulityeŋgietŋe dâine ârândâŋ akbop. Gârâmâ netŋe umat yeŋgiwâet dâm bo ulityeŋgim âmâ âi mendenŋe net wan ketuguyiot are hâukombiâ netgât sot hâukoyiot.

7 Aregât den dopŋe hin. Tembe loko âi mem arimai damunlupyeŋande hâuŋe yeŋgimai. Akto kalam amboŋe âi mem mando sot âlimbo bikŋe nemap. Akto makao damunŋe âi mem manmâ bikŋe nemap. Aregât Aposologât âi mem manman aregât hâuŋaet ulityeŋgiman dâine ârândâŋ akbop.

8 Are amâ luâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe bo tân nugumbo maktân. Anutugât den kulemgoyi arekŋe hain dâmap are nâŋgâm hain kulemgoân.

9 Den kârikŋe hainâk miawaktâp âmâ hin. Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp, “Bulimakaoŋe âi mem mando ainâk sot nembop dâm launŋe bo dâgâm gisapkowei.” hain yendâp. Den are Anutuŋe bulimakao yeŋgât konok nâŋgâm bo magep.

10 Anutuŋe nengât hain magep. Luâk siâŋe âi kâmet kâmet are yân bo akmap. Sop siân sot bunŋe miawakbiap aregât ukenŋe nâŋgâm akmap. Akto luâk siâ sot pitim mendugum katmap are âkâ hainâk bunŋe membian dâm akmap. Anutuŋe aregât hain makto Moseŋe kulemgoep.

11 Aregât nen yeŋgâlân biwigât âi siâ siâ mem heŋgemgoyegiongât hâuŋe yeŋgâlânba hângât siâ siâ menegât nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap.

12 Dâ nen âmâ hain bo nâŋgâmaen. Akto yeŋgâlân gâtŋe makyeŋgimai are yeŋgât bikŋande ulit yeŋgimai. Dâ nen âmâ ewangi yekmaen aregât ulit yeŋgienŋe âmâ ârândâŋ dondâ akbop. Dâ amâ hain bo akmaen. Dâ bo ulit yeŋgimaen arekŋe agak meme bikŋe ewangimap. Aregât siâkâ makbe. Kristogât den pat âlepŋe bâliwop dâm yeŋgâlânba sot me puli me wan me wan menegât mak makŋe are menegât nâŋgâm dâm bo ulityeŋgimaen.

13 Akto luâk sumbe opmânân âi memai yâk âmâ sumbe bikŋe memai. Akto luâk siâ alatan sumbe ogo yâk âmâ alatagât siâ siâ bikŋe memai, are emelâk nâŋgâi. Aregât nâŋgâm heŋgemgowei.

14 Haingât Humonennŋe nengât hin dâep, “Nâŋgât den pat âlepŋe makmai are bâlâk manbâigât âi mem manbiâ den nâŋgâwerâm mendugum kinmai arekŋe hâuŋe yeŋgiwei.”

15 Dâ nâmâ dâp are watman dâine ârândâŋ akbop. Gârâmâ nâmâ dâp are bo watman. Amâ ye aregât âlepŋe akniŋŋetgât nâŋgâm âmâ ire bo kulemgoân. Bo dondâ. Nâŋgât heroŋe bo akbopgât luâk siâŋe siâ me siâŋe mopŋe nugumbo mombian are âlepŋe dân.

16-17 Akto den pat âlepŋe makyeŋgiman âi are nâŋgât kaknân kali aten. Dâ âi aregâlâk nâŋgâm manman dâine manmâ hâuŋe membom. Akto Anutuŋe âi ire niŋmâ huŋgun niŋep are nune hangât bo meân. Hain

akman dâine âi are bo mendere âmâ yei, umatŋe bâleŋe miawak niŋbop. Aregât hâuŋe bo ulit yeŋgim sot wan bâlâk manman, aregât nâŋgâm heroŋe akman. Mombian are âlepŋe dân.
18 Akto nâ hâuŋe wan meman? Hin. Âi meman aregât hâuŋe niŋbiâ ârândâŋ akmap gârâmâ hanâk hâuŋe are bo niŋŋet dâm yân hâuŋe bâlâk arim makyeŋgiman. Aregât biwine heroŋe akmap.

Paulo luâk keiŋe keiŋe are yeŋgât hoŋ malep.

19 Akto siânbaŋe nâŋgât magaŋgi niŋbiâ nâŋgâm hanâk dâre umatŋe bo akmap. Nâ luâk hârok yeŋgât hoŋ bawa bo manman yeŋgât hanâk hoŋ bawayeŋe agân. Are luâk âmbâle dondâ den pat âlepŋe nâŋgâm Yesugâlân dewatim manŋetgât nâŋgâm agân.
20 Aregât Yuda luâk âmbâle âlepŋe akŋet dâm Yuda agak meme watmâ makyeŋgiman. Akto den kârikŋaet hoŋ bawa manmai yeŋgâlân manmâ luâk âmbâle ire âlepŋe akŋet dâm hainâk den kârikŋaet hoŋ bawa agân. Dâ nunak den kârikŋe lokore Anutuŋe nekto huraguâkgât bo malân.
21 Luâk âmbâle den kârikŋe bo nâŋgâmai are yeŋgâlân arim manmâ luâk âmbâle ire âlepŋe akŋet dâm hainâk den kârikŋe bo nâŋgâmai are hainâk agân. Dâ nunak âmâ Anutuŋe Kristogât den kârikŋe katniŋdo are mem mandân.
22 Akto luâk âmbâle yeukŋe manmai yâk yeŋgât bikŋande Yesu nâŋgaŋŋetgât dâm hainâk yeukŋe agân. Akto luâk âmbâle keiŋe keiŋe siâ siâ Anutuŋe heŋgemgo yegâkgât dâp siâ siâ mem yâk hainâk akmâ âi mem manmâ yu gan.
23 Siâ siâ hârok are yân bo. Yesugât kot patŋe miawakmâ ariâkgât akman. Akto nunak âkâ aregât hâuŋe memberâm akman.

Paulo kârikŋe akmâ pârigiep.

24 Akto aregât den ginŋe makbe. Dop agakŋân luâkŋe wan me wan katbiâ tato memberâm pârigimai. Akto wan me wan amâ konokŋe wârakmapŋe togom memap. Akto ye dop hainâk hâuŋe wan me wan memberâm âi humo membei.
25 Akto luâk yâkŋe âmâ kârikŋe akberâm ukenŋaet bo nâŋgâm hâkyeŋe heŋgem agum hâuŋe memberâm âi humo memai. Dâ hâuŋe are amâ buluŋe yânŋaet dowâk dipkomap aregâlâk nâŋgâm pârigimai. Akto nen âmâ pârigim arimaen nâŋgâ nâŋgânenŋe yeukŋe akbop dâm damunŋe akmaen. Akto nenŋe hâuŋe kârikŋe membaen.
26 Aregât nâ nunak gai pirâman. Hain akmâ horat kat katŋe a tiŋ tiŋâk ekmâ kinmâ pirâman. Nâ soŋ soŋ are dâp pâŋân gulip bo panman.
27 Bo. Nune yânŋe akbomgât hâk biwine mem geakmâ damunne akman. Amâ bikŋe makyeŋgiân aregât hâu bâlâk manbomgât.

10

Yuda yeŋgât den pat.

1 Galama, Yuda nengât hakulupnenŋe siâ me siâ mem mali aregât keiŋe nelâmyeŋgiwopgât makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe yâk yeŋe hârokgât damunyeŋe akto aregât hamandatŋe dâp hekat yeŋgimbo arim haru hâtikoyi.
2 Akto areâk bo. Anutuŋe makto Moseŋe damunyeŋe akto siâ siâ âlepŋe hamandatgât pat akto harugât pat miawakyeŋgiep.
3 Akto Anutuŋe sot akto tu yeŋgimbo hârokŋe neyi.
4 Akto tu aregât keiŋe hin, Anutuŋe bâgilupnenŋe kât siâ hekat yeŋgimbo kât kâlegenba tu gembo neyi dop hainâk Anutuŋe Kristo huŋgunaŋdo hamiyeŋân arimbo yâkgâlânba kârikŋe gembo meyi.
5 Akto Anutuŋe bâgilupnenŋe bikŋe agak memeyeŋaet nâŋgâm bâlimbo hân yânŋân mom meteyi.
6 Yâk yeŋgâlân are miawagep kulem arekŋe nengât den minao aktâp. Akto nen yâk bâleŋaet okot

tuk tuk agi hainâk akbâengât den are tatâp.
7 Anutugât dennŋande hin dâmap,
“Luâk âmbâle lâpio yeŋgât meteyeŋân
sot om nem kep mem bâleŋe agi.”
aregât ye nâŋgâm heŋgemgom hain bo
akbei.
8 Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋe
egâliaŋ bâleŋe akmâ luâk âmbâle
hanâk hanâk mem hepun akmâ
bâleŋe agi aregât Anutuŋe yeŋgumbo
kâmot humo 23 tausen moyi. Nen
hain akbâengât den are oyaŋmâ
hamewakmâ âmâ nen hain bo ak-
baen.
9 Akto yâk yeŋgâlânba siânbaŋe
Humonennaet dewunŋân âgâ âgâŋe
keiŋe keiŋe akberâmbiâ dop yeŋguep.
Aregât mulumŋe yeŋgimbiâ moyi.
Nen hainâk Anutu dop kom
bâlewâengât den are oyaŋmâ hamep
akmâ hain bo akbaen.
10 Wan me wan Anutuŋe yeŋgimbo
ekbiâ giep. Akto yâk yeŋgâlânba
bikŋande, “Anutuŋe bo damun nenŋe
akto âmâ lâpio kotŋe mem agatne.”
dâmbiâ âmâ mem bâli bâli aŋeloŋe
mem bâliyekmâ metiep. Aregât
nen hain henengiwop dâm den
are oyaŋmâ hamep akmâ hain bo
akbaen.
11 Yâk yeŋgâlânba siâ siâ miawagep
arekŋe ye hain akbâi dâm dop
kalep. Akto hân purik âgâwiapgât sop
ewumâk manden nengât Moseŋe den
minao ire kulemgoep.
12 Aregât yeŋgâlân gâtŋe bikŋe
nen âlepŋe bâleŋe bo akbaen dâm
âmâ bâleŋe akbâigât han biwiyeŋe
damunŋe akmâ heŋgemgom manmâ
âgâwei.
13 Akto yeŋgâlân dopko dopko
miawakmâ togomap are luâk hârok
nengâlân miawakmap. Gârâmâ Anu-
tuŋe nengât akmâ manmap yâkŋe
biwiyeŋe ekmâ biwi yeŋaet kârikŋe
bo akbop dâm dopko dopko miawak
yeŋgimboân ainâk biwiyeŋe kârikŋe
ketugumap, âlepŋe manbaigât dâp
tatyeŋgiâp.
14 Aregât akmâ lâpio kotŋe mem
agat agatgât are hepunbei.

Kembugât sot nem gaetŋe lâpiogât sot bo nembaen.

15 Galalupne, ye nâŋgâ nâŋgâ olop
mandâi aregât den ire maktere yeŋak
nâŋgâm ekŋet.
16 Hâpuân waiŋ kâim yeŋgimaen
are Anutuŋe ekmâ âlepŋe dâmap.
Aregât Anutu okot âlepgât mepaiŋe
mem maŋganmâ aŋgim nemaen.
Aregât mendugum kinmâ Kristogât
gilâmŋe nengât kâiep dâm nâŋgâm
heŋgemgomaen. Akto okot âlepgât
maŋganmâ aŋgim akmâ sot mem
munditmâ nem Kristo olop kâmot
konok akmaen aregât mindugum
kinmaenân Kristo nengât dâm hâkŋe
yeŋgimbo mem bâliyi are nâŋgâm
heŋgemgomaen.
17 Sot koaŋe konok aŋgim ak-
maen aregât bunŋe nen luâk âmbâle
dondâŋe gala kâmot konok akmaen.
18 Akto ye Yuda luâk agak meme
memai are nâŋgâm heŋgemgoŋet.
Sumbe katmâ ombiâ ondo nembiâ
âmâ ainâk Anutuŋe meme wâtŋe
akyeŋgimbo kâmot konok akmai.
19 Gârâmâ den yu kulemgoân
aregât keiŋe hin. Luâk âmbâle lâpiogât
sumbe omai arekŋe âlepŋe bo aktâp.
Akto lâpio are âkâ bunŋe bo aktâp.
20 Gârâmâ luâk âmbâle Anutugât
bo nâŋgaŋmaiŋe lâpiogât sumbe omai
are amâ sinduk baniara bâleŋaet
nâŋgaŋmâ omai. Aregât nâ yeŋgât hin
maktân. Ye sinduk baniara bâleŋe
are yeŋgât bonâŋgâ yeŋgiwei. Amâ
sinduk baniara olop kâmot konok
akbâigât.
21 Ye mendugum emet siân âgâm
Humoŋe nengât moep nâŋgâm aregât
sot tu nem metem âmâ ainba gain
gain arim sinduk baniara bâleŋe olop
menduguwai? Hain bo akŋet. Ye
Humogât sot kat kat ainba sot nem
manmâ âmâ ainba sinduk baniara
yeŋgât kat kalânba sot nembiâ âmâ
bâleŋe dondâ akmap.
22 Ye sinduk baniara areyeŋgât
nâŋgâmbiâ humo akto âmâ Hu-
moŋe nâŋgâ yeŋgimbo bâleŋe akmap.
Are miawagâkgât hain meyi mon?
Nengât kârikŋenennŋande âmâ Anu-

tugât kârikŋeŋe ewangimap dâmai mon?

Wan me wan hârokŋe amâ bo tân nengumap.

23 Akto ye hin dâmbiâ nâŋgân. Kotŋe siâ siâ hârok tatnengimap are mem mandenŋe ârândâŋ akmap dâyi. Aregât makyeŋgiwe. Bundâk magi. Gârâmâ kotŋe siâ siâ hârok tatyeŋgimap arekŋe âmâ âlepŋe bo tânyeŋgumap. Akto biwiyeŋe bo mem kârikŋe ketugumap.

24 Aregât ye yeŋaet bo nâŋgâm âmâ galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâ aŋgiwei.

25 Han lâuwâ akbâigât ye kâmolân soŋgo puligowerâm nâŋgâm hanâk puligom om nembei. Akto sot ire yânŋe me lâpio dewun yeŋânba togoâp hanâk om nembe dâm makmâ nâŋgâmâk bo akbei. Akto hanokoak bo akbei.

26 Amâ hingât. Hân ire amâ Humonennŋaet aktâp. Akto wan me wan hânân yendâp akai Humonennŋaet aktâp.

27 Dâ luâk âmbâle Anutu bo nâŋgâ aŋmaiŋe yeŋgâlân gâtŋe siâŋe yeŋgondo emetŋân âgâmbiâ sot soŋgo om yeŋgimbo nâŋgâmâk bo akmâ hanâk nembei. Akto ai pei bo aganŋbei.

28 Gârâmâ siâŋe soŋgo ire lâpio yeŋgât sumbe dâmbo âmâ luâk aregât nâŋgâmâk akmâ borâwei. Are nembiâ luâk makyeŋgimbo aregât biwiŋe bâliwop dâm bo nembei.

29 Luâk aregât biwiŋe bâlewop dâm hain akbei. Dâ biwige amâ âlepŋe agâk. Aregât hin makbei. Nâ wan me wan nendere biwine ârândâŋ akmap aregât luâk siâŋe nâŋgât nâŋgâniŋdo wangât bo bâlimap.

30 Akto nâ Anutuŋe han kalemŋaet niŋepgât akmâ mepai meaŋmâ sot nendere wangât siâŋe nâŋgâm bâliniŋdâp?

31 Gârâmâ hin akbei. Ye sot soŋgo nemberâm me wan me wan akberâm Anutu okot âlep aganŋmâ kotŋe mem agatmâ mepaiŋe membei.

32-33 Akto nâ luâk keiŋe keiŋe arekŋe nekbiâ âlepŋe agâkgât neman. Dâ nunaet siâ siâ âlepŋe akmangât bo nâŋgâm luâk âmbâle dondâ den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ Anutuŋe heŋgemgoyekbiap dâm luâk âmbâle siâ siâgât ukenyeŋe meman. Akto ye hainâk Yuda luâk me Girik luâk bikŋe akto Anutugât luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân dosa bâlâk manbiâ yekbiâ bo bâliwiapgât yâk yeŋgât nâŋgâyeŋgiwei.

11

Luâk âmbâle keinenŋe.

1 Galalupne, nâ Kristo wan me wan miep are hainâk meman aregât ye hainâk nâŋgât agak memene watbei.

2 Ye nâ wan me wan agân are nâŋgâm makmâ hâre hârenaet den are watmâ mali are nâŋgâre âlepŋe aktâp.

3 Dâ ire siâ maktere nâŋgâŋet. Anutu âmâ Kristogât Kautŋe akto Kristo âmâ luâk nengât Kautnenŋe akto luâk amâ âmbâle yeŋgât kautlupyeŋe.

4 Aregât luâk siâ sâŋgumŋe kautŋe tigim kinmâ Anutu ulilaŋbiap me Anutugât den dât makmâ miawakbiap amâ kautŋe aŋun meaŋbiap.

5 Me âmbâle siâ sâŋgumŋe kautŋe bo tigim kinmâ Anutu ulilaŋbiap me Anutugât den dât makmâ miawakbiap are âkâ hainâk kautŋe aŋun meaŋbiap. Akto âmbâle gulip manmai olop are dopyeŋe konogâk aktâp.

6 Aregât keiŋe amâ hin. Âmbâle siâ Anutu ulilaŋberâm kautŋe bo tigim kinmâ hâkŋe mem agatmap aregât yeŋe âmbâle bâleŋe siâ kautŋe dumutŋe hârem anditmai aregât âmbâle are aŋun aŋgiâkgât kautŋe dumutŋe hârem anditbai. Dâ âmbâle hain arekŋe aŋun aŋgim âmâ benŋe âlepŋe kautŋe tigim manbiap.

7 Luâk âmâ kautŋe bo tigim manbiâp. Yâk Anutugât tirip akto Anutuŋe ikiŋe kârikŋe miawagâkgât mâŋginenegep. Dâ âmbâle amâ luâkgât pagaleŋe ulikŋe.

8 Luâk amâ âmbâle gâlânba ulikŋân bo miawagep. Amâ âmbâleŋe luâk gâlânba miawagep.

9 Akto Anutuŋe luâk âmbâlegât
akmâ manbiapgât bo mâŋgiep. Bo.
Amâ âmbâleŋe luâk tângom manbi-
apgât mâŋgiep.
10 Aregât âmbâleŋe luâkgât
amukŋân mandâpgât sâŋgumŋe
kautŋe tigiaŋgim manbiâp. Amâ yân
mando Aŋeloŋe ekbiâ bâliwopgât.
11 Aregât hanâk luâk ikiŋeâk
ikiŋeâk manmâ âgâwai me âmbâle
ikiŋeâk ikiŋeâk manmâ âgâwai aregât
Kembuŋe âmâ bo makmâ hâriep.
12 Gârâmâ Anutuŋe luâk mem
âmbâle ketuguep. Dâ hinŋe âmbâle
memelupnenŋe yeŋgâlânba luâk
miawakmaen. Akto siâ siâ are hârok
Anutugâlânba miawagion.
13 Aregât ye yeŋeâk den are
mem nâŋgâm heŋgemgom potatbei.
Âmbâleŋe kautŋe bo tigiakmâ Anutu
ulilaŋbiap are âmâ agak meme âlepŋe
me gain? Bo.
14 Aregât keiŋe hin. Luâk âmbâle
nengât agak meme âmâ hekat
yeŋgimap. Amâ benŋe hin luâk siâ
dumutŋe kâlep are âmâ bo huraguâp.
15 Dâ Anutuŋe tigiakŋet dâm âmbâle
dumutyeŋe kâkâlep yeŋgiep are
âmbâle dumutyeŋe kâkâlep are âmâ
âlepŋe.
16 Akto luâk siâŋe iregât denŋe
borâm hâkâŋ akmâ kuk akbiap âmâ
yâk âkâ hin nâŋgâm heŋgemgowiap.
Anutugât kâmotlupŋe aposolo nen
amâ âmbâle kautyeŋe tigiaŋgim man-
bei dâm manmaen.

Kembugât sot hilipkoyi.

17 Akto den siâ hin. Ye mendugum
kinbiâ agak meme âlepŋe bikŋeâk mi-
awakmap. Dâ agak meme bâleŋande
dondâ miawakmap. Are nâŋgâre
bâliâp.
18 Akto yekâ agak meme hin ak-
bei. Yeŋeâk miti emetŋân âgâm hârem
potalakmai. Nâ den iregât bunŋe me
gain dâm bikŋe nâŋgân.
19 Akto ye hain akbiâ âmâ hâmbâi
luâk âmbâle bikŋe agak meme âlepŋân
manmai are tektekŋân miawakbiâ
yekbai. Are miawagâk dâm hâreakmâ
awam mewam akmai are yeŋgâlân
miawaktâp.
20-21 Akto yeŋgât agak meme hin
nâŋgân. Ye mendugum kinmâ konok
konok hârogâk dowâk yeŋaet sot
areâk nemai. Hain akbiâ bikŋe âmâ
mop yeŋe aguep. Dâ bikŋe âmâ
tu kârikŋe dondâ nem biwi gulip
akmai. Aregât ye Humonenŋaet sot
bo nembai. Bo.
22 Ye sotgât nâŋgâm âmâ benŋe
emetyeŋân tatmâ ain sot tu nembei.
Agak memeyeŋe nâŋgâm hin dân.
Yeŋe âmâ Yesugât kâmot yeŋgât
nâŋgâmbiâ yânŋe akto galalupyeŋe
sot bo tatyeŋgimap are bikŋe bo
yeŋgimai are âmâ yeŋgimbiâ aŋun
meyeŋgimai. Nâ yeŋgât gain gain
makbe? Nâŋe hanâk yeŋgât kotyeŋe
mem agatbian me bo? Bo, agak
meme akmai are nâŋgâre kambi-
amne bâliep.

Kembugât sotgât den.

23 Akto Humonenŋande sot
aregât keiŋe hekat niŋdo emelâk
makyeŋgiân are lâuwâŋe makbe.
Hândâkŋân Yudasi Yesu gasalupŋaelân
katberâm agep sop ain Yesu Humo-
nenŋe sot mem
24 Anutu âlepŋe dâm mepaiŋe
mem magaŋmâ munditmâ hin dâep,
“Nunaelân dop katmâ makyeŋgire
nâŋgâŋet. Nâŋgât pat nelâm
yeŋgiwopgât sot ire nem manbei.”
25 Hain dâmbo nembiâ bo akto waiŋ
hâpurâ siâ mem hin makyeŋgiep,
“Waiŋ irekŋe Anutugât dâp irakŋe
miawakbiapgât nugumbiâ gilâmne
gewerâp aregât dopŋe aktâp are
nelâm yeŋgiwopgât tu ire nem manmâ
âgâwei.” dâep.
26 Ainba âmâ Humo moep aregât
den pat makmâ âgâwei ye sot tu nem
akmâ âgâm manbiâ Humonenŋe to-
gowiap.
27 Hain gârâmâ luâk âmbâle siâŋe
kotŋe hanâk hanâk akmâ tu sot are
nembiap amâ Humonenŋaet gilâmŋe
kâim hâkŋe yeŋgimbo kombiâ moep
are hâkâŋ akmâ mando dosa miawa-
gaŋbiap.

28 Aregât dosa Anutuŋe kondo bâleŋe humo miawagaŋbiap aregât ye nem kinbaiân ainâk biwiyeŋe ekbei. Biwiyeŋe ekbiâ ârândâŋ akto ainâk âgâm sot tu nembei.
29 Luâk siâ Kembugât sot bunŋe bo ekmâ nâŋgaŋmâ heŋgemgom nembiap yâk âmâ dosa membiap.
30 Dâ yeŋgâlân gâtŋe hanâk hanâk agi aregât kundat mem miawakmâ biknje mom meteyi.
31 Gârâmâ nen biwinenŋe mem potatmâ heŋgemgoyion dâine Humonenŋande umatŋe ire bo nengimbo miawakbop.
32 Dâ Humonenŋande umatŋe ire nengiep aregât hin nâŋgâmaen, “Humonenŋande biwinenŋe orem miwindik nengiepgât hain agep.” dâmaen aregât siân hângât luâk âmbâle denân hâkyeŋe tunbiap ainâk nen tunbop.
33 Hain gârâmâ Anutugât sot nenegât mindugum bikŋe yeŋgât âkâ lâmyeŋgumbiâ togom metembiâ nembei.
34 Akto mindugumbiâ gulip akto Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwopgât hin akbei. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande sotgât mopŋe agumbo âmâ ulikŋân yeŋe emelan nembai. Gârâmâ den bikŋe amâ nunak togomân âmâ makmâ heŋgemyeŋguwian.

12

Heakŋe âi memap.

1 O Galalupne, Anutugât Heakŋe yâkŋe âigât wan me wan nengimap, aregât pâpkowâi dâm makyeŋgiwe.
2 Ye nâŋgâi. Ulikŋân bâleŋe ambolupŋande siâ me siâ lâpio den bo makmai yeŋgâlân oloŋ yekbiâ yekâ lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ bunŋe agep.
3 Akto siâŋe Yesu bâleŋande kondo bo akbiap dâmbo âmâ Anutugât Heakŋande kautŋân bo memap. Dâ luâk siâŋe Yesu amâ Humonenŋe dâmbo âmâ Anutugât Heakŋande kautŋân mendâp are nâŋgâm heŋgemgowei.
4 Akto Anutugât Heakŋe konogâk tatâp gârâmâ kautnenŋân mem okot âlepgât nengimbo kulem kotŋe hârok miawak nengimap.
5 Dop hainâk âi wan me wan dondâ tatnengiâp gârâmâ Humonenŋe konogâk tato hoŋ bawa aganjmaen.
6 Hainâk Anutuŋe konok âi kotŋe hârok nengimbo âi are âlepŋe kenuŋmaen.
7 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe Yesugât kâmot hârok âlepŋe manbai dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgunaŋdo nen tânaguwaengât konok konok meme aknengimbo âi siâ mem kârikŋe kenuŋmaen.
8 Aregât nengâlân gâtŋe siâ Anutugât Heakŋande meme aganjdo den bunŋe makyeŋgimap. Dâ nengâlân gâtŋe siâ âmâ memeŋe aganjdo nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe nâŋgâm manmap. Gârâmâ Heak konokgât.
9 Heak kârikŋe arekŋeak aganjdo han biwiyeŋe Yesu nâŋganjmâ kârikŋeâk katmâ manbai. Dâ Heak Kârikŋe arekŋeak luâk siâ aganjdo diwirâ kundatdâ makto âlepŋe akbai.
10 Dâ siâŋe âmâ kulem memap. Dâ siâŋe âmâ Anutu wan me wan akbiap aregât keiŋe maknengimap. Dâ siâŋe âmâ sinduk baniara yâkgât keiŋe nâŋgâm potat yekmâ ire âlepŋe ire bâleŋe dâm aregât nâŋgâmap. Dâ siâŋe âmâ den siâ siâ makmap. Dâ siâŋe âmâ den siâ siâ are nâŋgâm nengât denân purikmâ keiŋe maknengimap.
11 Akto wan me wan ya maktân ire amâ Anutugât Heakŋe konok irekŋeak nâŋgâ nâŋgâ dondâ mem ukennjaet akmâ kinmâ kinmâ nâŋgâ nâŋgâ are Yesugât kâmot konok konok siâ siâ ârândâŋ nengimap.

Hâknenŋe amâ konogâk, dâ siâ me siâŋe amâ dondâ.

12 Ya maktân aregât den dopŋe kulemgowe. Luâk amâ hâk nenŋe konogâk amâ siâ siâŋe hârok âmâ dondâ. Akto siâ siâŋe hârok amâ hâk konogâk are dop hainâk Kristogât kâmot dop konogâk akmaen.

13 Akto Kristogât kâmot nen amâ siâ siâ Yuda luâk âmbâle akto Girik luâk âmbâle akto biken amâ hoŋ bawa manmai dâ siâ amâ luâk kotdâ manmai gârâmâ Anutuŋe hanâk dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgun aŋdo meme wâtŋe aknengimbo hâk biwi konogân agion.
14 Hâk are amâ konok bo. Amâ siâ me siâŋe dondâ.
15 Aregât keinenŋande hin dâwop, “Nâ bâtŋe bo aregât nâ hâkgât bo tatman.” dâwop. Keinenŋe amâ hâknenŋaet bikŋe.
16 Akto ondopnenŋe hin dâwop, “Nâ hâkgât dewunŋe bo aregât nâ yân hâkgât bo agân.” dâwop. Âlepŋe ondop nenŋe âmâ hâknenŋaet bikŋe tatâp.
17 Akto nengât hâknenŋe dewunnenŋe humo konok akmap dâine ondopnenŋe bo tato den bo nâŋgâwâen. Akto hâknenŋaet ondopnenŋe humo konok akmap dâine hâme nenŋe bo tato higenŋe bo nâŋgâwâen.
18 Dâ hâknenŋe hain bo. Anutuŋe ekmâ nâŋgâm kinmâ nâŋgâ nâŋgâŋân luâk dewatim konok konok hârok kalep.
19 Akto hâknenŋe ikiŋeâk bikŋeâk konok dâine hâk bunŋe amâ bo tatnengiwop.
20 Amâ hain bo. Hâkgât siâ siâŋe dondâ. Dâ amâ hâknenŋe konogân akmap.
21 Akto dewunnenŋande bâtnenŋe hin maganbop, “Gâ bo tatât dâine nâ nunak âlepŋe tatbom.” dâwop. Me kautnenŋande keinenŋe hin dâm bo maganbop, “Gâ bo tatât dâine nâ nunak âlepŋe tatbom.” dâwop.
22 Hain bo hâknenŋaet biken amâ kârikŋe bo dâmai are bo tatâp dâine hâk ire âlepŋe bo tatbop.
23 Akto nengât hâknenŋe bikŋe ekbâirâm are sâŋgumŋe âlepŋe tigimaen. Akto hâknenŋe bikŋe âlepŋe dâmaen are amâ bo tigimaen.
24 Gârâmâ Anutuŋe hain bo akmap yâk hâk keiŋe hârok mem mendugum ketuguep. Aregât hâknenŋe bikŋe kotŋe bo dâmai are Anutuŋe kot dondâ yeŋgonlep.
25 Yâkŋe hain agepgât âmâ hâknenŋe hogoakmâ biken biken akbop. Dâ biken biken tânagum kinbaigât Anutuŋe hâknenŋân kotŋe bo are dâmaen ikiŋeâk ikiŋeâk yeŋgonlep.
26 Aregât hâknenŋân konokŋe hâk hilâlâmŋe nâŋgâmbo hainâk hâknenŋe hârok hilâlâm nâŋgâmaen. Dâ hâk biknande âlepŋe kinbiâ hârok heroŋe akmai.
27 Den ginŋe yu kulemgoân aregât keiŋe hin. Ye Kristogât kâmot hâkyeŋaet dop hainâk konogân agi. Akto ye konok konok Kristogât hâkŋe siâ siâŋe akmâ manmai.
28 Akto Anutuŋe Yesugât kâmot are hutnenŋân hin katnenegep. Nengâlân ulik gulik bikŋe Aposolo akŋet dâm katnenegep. Dâ haminân luâk bikŋe Anutuŋe wan me wan akbiap aregât keiŋe makbiâ nâŋgâmaen. Dâ haminân luâk bikŋe den kepikmâ makyeŋgimaen. Dâ haminân kulem kotŋe siâ siâ memaen. Dâ haminân kundatdâ heŋgem yeŋgumaen. Dâ haminân kârikŋe bo tatyeŋgimap are tân yeŋgumai. Dâ haminân puli me emet me âigât damunnenŋe akmai. Dâ bâiŋe âmâ den siâ siâ makmai. Luâk âmbâle ya yeŋgondân are Anutuŋe âi aregât katyegep.
29 Aregât Yesugât kâmot nen âmâ Aposoloâk hârok bo akmaen. Akto Anutuŋe wan akbiap are nen hârok bo makmaen. Akto hârokŋe bo den kepikmâ makyeŋgimaen. Akto kulem siâ siâ hârokŋe bo memaen.
30 Akto hârokŋe bo kundatdâ heŋgem yeŋgumaen. Akto hârokŋe den siâ siâ bo makmaen. Akto siâ siâ are nâŋgâm bo purikmaen.
31 Akto Anutugât Heakŋe memeŋe aknengimbo wan me wan âlepŋe bikŋe ewangiyekmai are egâliaŋmâ niŋben dâm Anutu ulilaŋbei. Dâ okot âlep nengimap aregâtŋe siâ siâ hârok ewangi yekmap aregât keiŋe makyeŋgiwe.

13

Han kalemgât keiŋe.

1 Galalupne, nâŋe âmâ luâk yeŋgât kepia siâ siâyeŋgât makmâ aŋelo yeŋgât den hainâk makmâ âmâ han kalem bo akyeŋgim âmâ makmakne amâ yân munŋeâk makman. Amâ guŋgâŋe indemap hain makman.

2 Me Anutugât nâŋgâ nâŋgâ katbiap are nâŋgâm makyeŋgiman me wan me wan yoŋâk tatmap are nâŋgâm meteman me biwine kârikŋe kat katgât tatniŋdo aregât gimbâŋe maganŋdere biken arimap gârâmâ okot âlepgât dâp bo tatniŋdâp amâ yânŋe akman.

3 Me nâŋgât siâ siâ hârok luâk âmbâle umburuk yeŋgiwiap me gasa togombiâ hanâk manmanŋe bo gangerâm âmâ hâkne hâkâŋe dâre kâlâwân katnekbiâ ombiap. Dâ amâ han kalem bâlâk manman âmâ siân âi aregât hâuŋe bo miawakniŋbiap.

4 Akto luâk siâ han kalem akmâ okot âlep agakgât talaŋbiap arekŋe siâ siâ agaŋmâ dowâk bo kutigitmai. Akto luâk dondâ tân yeŋgumap. Akto luâk siâ me siâ undup miawagaŋdo are nâŋgâmbiâ bo bâliwiâp. Akto âgâ âgâŋe bo akmap. Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ bo âgâmap.

5 Akto luâk âgâ âgâŋe kotŋe hanâk hanâk bo makyeŋgimap. Akto ikiŋaet ukenŋe bo watmâ âmâ galalupŋe yeŋgât ukenyeŋe watmap. Akto kambiamŋe dowâk bo bâlimap me yâkgât akmâ bâli aŋbiâ are yeŋgât bo nâŋgâmap.

6 Yâk bâleŋande sambelem arimbo nâŋgâmbo âlepŋe bo akbiap. Dâ den pat âlepŋande sambelem arimbo nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap.

7 Yâkŋe umatŋe siâ siâ hârok lokomap. Akto hilâm ârândâŋ Anutugâlân biwiŋe humo katmap. Hain akmâ Anutugât mârum lâmgomap. Akto umatŋe siâ siâgât kârikŋe akmâ kinmap.

8 Akto okot âlep agak meme are amâ dowâk bo boakbiap. Are amâ manmâ manmâ âgâwiap. Dâ Anutugât den âlepŋe makmak arekŋe âmâ âiŋe bo akbiap. Akto den siâ siâ keiŋe keiŋe are amâ bo akbiap. Akto nâŋgâ nâŋgâgât âi meme arekŋe âmâ âiŋe bo akbiap. Dâ okot âlep agakgât amâ bo boakbiap.

9 Akto hinŋe âmâ nâŋgâ nâŋgânenŋe amâ bikŋeâk bikŋeâk nâŋgâmaen. Akto Anutugât den âlepŋe are hainâk bikŋeâk bikŋeâk makmaen.

10 Dâ hâmbâi âmâ wan siâ âlepŋe dondâ arekŋe miawak nengimbo âmâ sop ain siâ siâ bikŋeâk bo akbiap.

11 Ulikŋân nâ nanaŋnân manminiân sop ain nanaŋ yeŋgât den hogoân. Akto nanaŋ gurukŋe han nâŋgâm manminiân. Akto nanaŋyeŋgât nâŋgâ nâŋgâ hain nâŋgâminiân. Dâ hinŋe amâ luâk humo akmâ kinmâ nanaŋ agak meme are hepulân.

12 Akto nen âmâ tu bâtgumŋân enem dewunnenŋe egakmaen are amâ gulip milip akmap. Gârâmâ hâmbâi sop humoân ain âmâ Anutugât enem dewunŋân miawâk ekbaen. Akto hinŋe âmâ bikŋeâk bikŋeâk nâŋgâmaen. Dâ hâmbâi âmâ Anutuŋe keiŋânbak nenekmâ nâŋgâm heŋgemgo nengiep dop hainâk wan me wan hekatnengimbo hârok ekmâ nâŋgâm heŋgemgowaen.

13 Aregât wan me wan amâ hilâmŋe hilâmŋe tatmâ âgâmap are âmâ biwi Anutugâlân kat kat agak meme akto Anutugât lâmgo lâmgo are akto okot âlep kat kat are. Dâ ire konok amâ âlepŋe dondâ hârok ewangiyekmap, okot âlep agak meme are.

14

Den siâ siâ magi aregât den.

1 Galalupne, ye okot âlep agakgât kârikŋe akbei. Akto okot âlep aknengimap aregât Heak âlepŋe siâ siâ nengimap are Anutu ulilaŋmâ membei. Dâ âi ulik gulik are âmâ hâk hilâlâm akmâ membei amâ hin. Anutugât den âlepŋe makmak aregât Anutu ulilaŋbei.

2 Aregât keiŋe makyeŋgiwe. Luâk siâŋe den siâ me siâ makberâm âmâ Anutu konok magaŋbiap. Dâ luâk olop kinbai arekŋe Heakŋe

meme aganjdo den siâ me siâ irakŋe tiktikŋe makto aregât yâkgât den bo nâŋgâmbiâ denŋe arekŋe bo tânyeŋgumap.
3 Dâ luâk siâŋe Anutugât den âlepŋe makbiap arekŋe amâ luâk âmbâle tânyeŋgum nâŋgâ nâŋgâyeŋe are mem kârikŋe ketugumap. Akto agak meme âlepŋe akŋetgât goanjyekmap. Akto biwiyeŋe mem âlepŋe ketugum heŋgem yeŋgumap.
4 Dâ luâk siâŋe den siâ siâ makbiap âmâ ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ mem kârikŋe ketugu akmap. Siâ bo tânyeŋgumap. Dâ luâk siâŋe Anutugât den âlepŋe makmap are âmâ Yesugât kâmot mem kârikŋe ketugu yekmap.
5 Ye hârok den siâ me siâ are makŋetgât amâ ewiâk. Dâ Anutugât den pat âlepŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâmbiâ âmâ ârândâŋ dondâ akmap. Luâk siâŋe Anutugât den pat âlepŋe makmap arekŋe luâk den siâ me siâ makmap are ewangimap. Gârâmâ den are purikmâ yenjaet denân makyeŋgimbo ârândâŋ âlepŋe akmap.
6 Aregât siâkâ makbe. Nâŋe yeŋgâlân aregen togom den siâ me siâ makyeŋgire âmâ ye bo nâŋgâm heŋgemgomai. Akto togom Anutuŋe den bikŋe niŋep me nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe agâkgât den are me Anutuŋe wan membiap aregât keiŋe makyeŋgire âmâ ye den are dowâk nâŋgâmbiâ den arekŋe tân yeŋguwiap.
7 Aregât den dopŋe siâ makbe. Siâ me siâ golâ bo akmai yânŋe kamam me lâmun are âmâ konbiâ munŋe âlepŋe bo akto âmâ gain gain nâŋgâwaen.
8 Me luâk siâŋe kukgât kot pâpkom kondo bâtâŋe indembo âmâ tembe loko kuk akberâm bo heŋgem aguwai.
9 Yu maktân are bâleŋe indembo luâk bo nâŋgâwai aregât yeŋe dop hainâk luâk biknjande den bo nâŋgâmai are makbiâ âmâ denyeŋe are yânŋe akmâ luâk âmbâle siâ bo tânyeŋguwiap. Amâ yân mesok gosok makbai.
10 Akto hânân den siâ siâ dondâ yendâp are âmâ luâk konok konok yenjaet den are nâŋgâmai. Akto keiŋe nâŋgâmai.
11 Aregât luâk siâŋe ikiŋaet den nâ bo nâŋgâman are makniŋdo nâŋgâm, “Wei, luâk ire âmâ denyeŋe siân gâtŋe.” dâre yâkâ hainâk nekmâ, “Woe, luâk ire âmâ denyeŋe siân gâtŋe.” dâm makto nâŋgâ aŋgiwaet.
12 Akto ye amâ hainâk ye Anutugât Heak âlepŋande memeŋe akyeŋgimbo wan me wan okot âlepgât miawak nengimap. Are memberâm kârikŋe akmâ Anutu ulilanjmai aregât Yesugât kâmot kârikŋe yeâkgât aregâlâk nâŋgâm ulilanjbei.
13 Hain gârâmâ luâk siâŋe den siâ me siâ makbiap âmâ ainâk Anutu hin ulilanjbiap, “Den maktân ire mem purik katbiangât dop olowâk niŋbiat.” dâm ulilanjbiap.
14 Aregât hin makbe. Nâŋe den siâ me siâ makbian âmâ biwinânâk Anutu ulilanjbian. Dâ nâŋgâ nâŋgâne are amâ yân tato bo ârândâŋ akbiap.
15 Aregât hin nâŋgân, han biwine akto nâŋgâ nâŋgâne are hârok mem Anutu ulilanjbian are âmâ ârândâŋ akbiap hain nâŋgân. Aregât ye hain nâŋgâwei. Akto biwinânâk Anutugât kotŋe mem agat agatgât kep memberâm âmâ ainâk nâŋgâ nâŋgâne olop kep membian.
16-17 Aregât benŋe ye hain bo akmâ âmâ biwiyeŋânâk makmâ Anutu okot âlepgât den bunŋe maganjmâ den siâ me siâ maganjbiâ denyeŋe arekŋe luâk âmbâle bikŋe Yesugâlân gâtŋe bo are bo tânyeŋgumap. Bo tânyeŋgumbo âmâ luâk âmbâle arekŋe denyeŋe bo nâŋgâm heŋgemgom gain gain, “A bundâk.” dâm makbiap? Dennjande bo tângombo aregât bunŋe bo makbiap. Aregât den âlepŋeâk makbiâ denyeŋe luâk âmbâle bikŋe tânyeŋguwiâp.
18 Akto nâŋe ye hârok den siâ me siâ makmai aregât den siâ siâ makmâ ewangiyekman aregât Anutugât mepaiŋe meman.
19 Dâ luâk âmbâle hârok mendugum

kinbiâ ainâk âgâm den getek den yeŋân maktere nâŋgâmbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe akbiap are nâŋgân. Dâ den siâ siâ bonâŋgâmai are âmâ dondâ makyeŋgim manbian aregât nâŋgâre yânŋe aktâp.

Nanaŋ gurukŋande nâŋgâmai han hainare bo akbaen.

20 Galama, ye nanaŋŋe han nâŋgâmai hainare bo nâŋgâwei. Dâ agak meme bâleŋe are âmâ nanaŋŋe bo nâŋgâmai ye gai hainâk bo nâŋgâwei. Dâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe nanaŋ yeŋgât hainâk bo akmâ âmâ luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgârâ yeŋgât hainâk akbei.

21 Anutuŋe makto kulemgoyi biken hin tatâp,

> “Humoŋe hin dâep, “Luâk bikŋe denyeŋe siâ Yuda luâk are yeŋgâlân huŋgun yeŋgire arim denyeŋe siâ makyeŋgimbiâ Yudagâtŋande hanâk dâm misik nâŋgât laune bo lokowai.” Humoŋe hain dâep.”

22 Aregât luâk siâŋe kepia siâgât den makto âmâ den arekŋe Yesugât kâmot are Anutu mandâp aregât keiŋe bo makyeŋgiwop. Dâ den arekŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo katmai are Anutu mandâp aregât keiŋe hekatyeŋgimap. Akto Anutugât den âlepŋe makmak are âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo kali are yeŋgât bo. Are amâ Yesugât kâmot are yeŋgât.

23 Aregât ye Yesugât kâmot mendugu akmâ den siâ siâ makbiâ luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo me biwiyeŋe Yesugâlân bo kali arekŋe âkâ âgâm âmâ yekmâ, “Woe, Yesugât kâmot sinduk akmai.” dâwai.

24 Gârâmâ ye hârok Anutugât den âlepŋe makbiâ luâk siâŋe nâŋgâ nâŋgâŋe bo me biwiŋe Yesugâlân bo kalep arekŋe nâŋgâmbo denyeŋe arekŋe biwiŋe erâmbo ikiŋaet agak meme bâleŋe nâŋgâmbo ye are ekmâ yâkgât keiŋe nâŋgâm heŋgemgowai.

25 Akto yâkgât bâleŋe miawakto aregât hâkŋe mendo gembo Anutugât kotŋe mem agatmâ yekmâ hin dâwiap, “Bundâk, Anutu hutyeŋân tatâp.” dâwiap.

Mitigât menduguwerâm âmâ han gâliwân bo menduguwaen.

26 Hain gârâmâ gain akbai? Menduguwaiân siâ amâ kepgât. Dâ siâŋe âmâ makyeŋgiwiapgât membiâp. Dâ siâ âmâ Anutuŋe wan me wan akbiap aregât keiŋe makyeŋgiwiap. Dâ siâ âmâ den siâ siâ makbiap. Dâ siâ âmâ den are purikmâ den yeŋân makbiâp. Are amâ hârok luâk âmbâle mem kârikŋe ketugu yekmapgât.

27 Akto hanâk dâm den siâ siâ makberâm akbiâ ainâk luâk konok me lâuwâ areâk den siâ siâ makbai. Akto hârokŋe olowâk den bo akbai. Siâŋe soŋ makto siâŋe haminân makbiap hain akbai. Hain akbiâ âmâ siâŋe âmâ den are purikmâ makyeŋgiwiâp.

28 Dâ den purik purik luâk bo tato âmâ luâk den siâ me siâ makmai arekŋe menduguwaiân ain yân kinmâ ikiŋak Anutu olop den akbiandat.

29 Akto Anutugât den âlepŋe makmai arekŋe lâuwâ me âlâwu akmâ konok konok makbei. Hain akbiâ luâk âmbâle bikŋande den mem potatmâ nâŋgâm heŋgemgowai.

30-31 Akto Anutugât den âlepŋe are konok konok makbiâ ye hârok nâŋgâmbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe akto biwiyeŋe owâiŋe agakgât hin akbei. Yâkgâlân gâtŋe siâ tato Anutuŋe den siâ kalaŋdo âmâ benŋe luâk emelâk kinmâ makyeŋgimap are âmâ âlepŋe makyeŋgim metemboân ainâk âlepŋe agatmâ makyeŋgiwiap.

32-33 Akto Anutu amâ gulip melipgât amboŋe bo. Yâk amâ biwinenŋe sânduk gewiapgât amboŋe akto lumbegât amboŋe aregât Anutugât den makyeŋgiwerâm âmâ yeŋaet biwiyeŋe damunŋe akmâ kinmâ makyeŋgiwei.

Âmbâleŋe mitigât mendugum tatmâ den bâlâk tatbei.

34 Akto Yesugât kâmot hârok mindugum kinbiâ ainâk âmbenlupyeŋande bo makyeŋgimai. Yeŋgât âmbenlupyeŋe menduguwaiân yân tatbei. Yâkŋe den bo makbei. Yâkŋe âmâ amukyeŋân tatbai aregât keiŋe Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep hain tatâp aregât âmbenlupyeŋe menduguwaiân âgâm âmâ yân nâŋgâmâk tatbei.
35 Akto âmbâleŋe mete kinmâ makyeŋgimbo âmâ bo ârândâŋ akmap aregât yâkŋe den siâ keiŋe nâŋgâwerâm akbai âmâ emetyeŋân tatmâ luâklupyeŋe aiyeŋguwai.
36 Akto yeŋgât agak meme nâŋgâre bâleŋe aktâp. Ye hin dâmai, “Anutugât keiŋe nengâlân soŋ miawagep akto nenŋeâk Anutugât keiŋe nâŋgâmaen.” ye hain nâŋgâmai aten.
37 Akto areâk bo. Yeŋgâlân bikŋe agatmâ hin dâmai, “Anutugât keiŋe emelâk nâŋgâm meteyion akto Anutugât Heak âlepŋande kautnenŋân mendo nâŋgâ nâŋgânenŋe humo agep.” dâmai amâ hin nâŋgâwei. Den yu nâŋe kulemgoân ire âmâ Humonennaet den kârikŋe oyaŋbiâ bunŋe akbiâp.
38 Akto hain bo nâŋgâmbiâ aregât nenŋe luâk aregât bo nâŋgâ aŋmâ manmaen.
39 Galalupne, den kâlep yu kulemgoân aregât keiŋe bâlensiâ Anutugât den makyeŋgiwai aregâlâk nâŋgâm Anutu ulilaŋbai. Akto siâŋe den siâ me siâ makberâmbiâ bo kom hârewei.
40 Hain akmâ nâŋgâm mem heŋgemgowei akto menduguwaiân han biwi konok akmâ manbei.

15

Yesu momoŋânba agalep.

1 Galalupne, nâŋe emelâk Anutugât den pat âlepŋe makyeŋgiân. Makyeŋgire ainâk nâŋgâm mem manmâ gayi. Akto ye hinŋe den pat âlepŋe aregât kârikŋân kinmai aregât keiŋe nelâmyeŋgiwopgât yu kulemgoân aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋagâkgât ire makbe.
2 Akto ulikŋân bo henengiât dâm den pat makyeŋgiân are kârikŋe membiâ Anutuŋe heŋgemyeŋguep. Dâ denŋe hâkâŋe akbiâ âmâ den heŋgemyeŋguep are yânŋe akbiap.
3 Humonennande den umatŋe are soŋ makniŋep are mem makyeŋgiân are keiŋe amâ hin. Ulikŋân Anutuŋe makto kulemgoyi bunŋe akto Kristoŋe nengât dosanenŋe watberâm akmâ aregât mondo dosanenŋe bo agep.
4 Mondo sumân hangombiâ yem hilâm âlâwuŋân yem momoŋânba agalep aregât keiŋe amâ Anutuŋe makto kulemgoyi.
5 Akto momoŋânba agatmâ Petoro miawaganŋdo egep. Hamiŋân hoŋ bawalupŋe keiân konok yeŋgâlân miawakyeŋgimbo egi.
6 Benŋe hamiŋân luâk âmbâle hanyeŋe yâkgâlân kali dondâ are yeŋgâlân miawakyeŋgiep. Akto Yesugât kâmolân gâtŋe 500 hain are ain kinbiâ are yeŋgâlân miawakyeŋgimbo egi. Akto luâk âmbâle are âmâ bikŋe hinŋe mandâi. Dâ amon siâ emelâk moyi.
7 Benŋe ainba Yakobo yâkgâlân miawaganŋep. Benŋe aregât hamiŋân Aposolo hârok yeŋgâlân miawakyeŋgiep.
8 Akto bâiŋe memeŋande nanaŋ mesokmâ panmap nâ dop hain akmâ miawakmâ malân nâŋgâlân miawakniŋdo egân.
9 Aregât nâŋgât keine hin. Yesugât Aposololupŋe bikŋande nâ ewangi nekbiâ yânŋe agân. Akto nâŋe Anutugât kâmot Yesugâlân biwiyeŋe kali are hilip yeŋguân aregât luâkŋe Aposolo dâm bo yeŋgonmai nâ hain are agân.
10 Gârâmâ bâleŋe agân are hâuŋe Anutuŋe bo niŋmâ damunne akmâ han kalem akmâ meme akniŋep aregât agak meme hinŋe meman. Akto Anutuŋe okot âlep nâŋgâ niŋep are yân bo tatâp. Nâŋe âi kârikŋe mem Aposolo bikŋe ewangi yegân. Are âmâ nunak bo. Anutuŋe okot âlep niŋmâ memeŋe akniŋep arekŋe nâŋgât agak meme are mem miawagep.

11 Akto hanâk nâŋe me Aposolo
bikŋe makyeŋgienŋe nâŋgâyi aregâlâk
bo nâŋgân. Biwiyeŋe Yesugâlân kali
aregâlâk nâŋgân.

Yesu golâ akmâ agalepgât nenâkâ golâ akbaen.

12 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe hin
dâmai, “Luâk âmbâle moyi are âmâ bo
agatbai.” dâmai are nâŋgâre dondâ
bâliep. Akto nenŋe Yesu mondo
Anutuŋe goaŋdo agalep aregât denŋe
makmaen aregât wangât hutyeŋân
gâtŋe bikŋande hin dâmai, “Luâk
âmbâle moyi are âmâ bo agatbai.”
dâmai?
13 Dâ luâk âmbâle momoŋânba bo
agatbai den are bunŋe dâine hin
dâwâen Anutuŋe benŋe Yesu gai bo
goaŋdo agalep dâwâen.
14 Dâ Anutuŋe Yesu bo goaŋep dâine
nenŋe den makmaen ire bunŋe bo
akbop. Akto biwiyeŋe Yesugâlân kali
are hainâk bunŋe bo akbop.
15 Dâ hain dâine nen Anutuŋe
Kristo goaŋdo agalep dâmaen nen
âmâ Anutugât keiŋe makmaen den
are hiaŋgim mem bâliwâen. Amâ
momoŋande bo agatbâi.
16 Dâ Anutuŋe luâk momoŋânba bo
oloŋ yekmap dâine Yesu gai hainâk bo
oloŋbop.
17 Dâ Anutuŋe Yesu bo oloŋep
dâine ye biwiyeŋe Yesugâlân kali
are bâliwop akto dosayeŋe olowâk
manbâi.
18 Akto luâk âmbâle biwiyeŋe
Yesugâlân katmâ kinmâ moyi arekâ
hainâk yân manmâ âgâwâi.
19 Akto nen hân iregât manman
âlepŋe aregât han biwinenŋande Kris-
togâlân nâŋgâm kepilâmaen nenâmâ
manman âlepŋe are bo miawak
nengimap are bunŋe bo dâine nengât
umatŋe dondâ arekŋe luâk âmbâle
siâgât umatŋe ewangimap arekŋe
miawak nengiwop. Aregât luâk
âmbâle hârokŋe nengât okot nâŋgâ
nengiwâi.
20 Gârâmâ hain bo. Kristo emelâk
mondo Anutuŋe goaŋdo agatmâ
luâk momoŋe yâk ulikŋân akyeŋgim
agalep.
21 Amâ hingât. Ulikŋân Anu-
tuŋe luâk konok kotŋe Adam are
ketugumbo malep yâk âmâ nengât
keinenŋe aregât yâk bâleŋe akto
momogât pat miawakto luâk âmbâle
hârok momaen. Dâ hainâk Yesu
Kristo amâ luâk konok Humo-
nenŋande gem mondo goaŋdo agalep.
22 Aregât Adam gâlân dewatim
mom metemaen. Dâ Kristo olop
dewatim akmaen nenŋe âmâ mom
âmâ agatbaen.
23 Hain akmâ âmâ Anutuŋe magep
dopŋân agatbaen. Hin. Moyi are
yeŋgâlân Kristoŋe soŋ ulik gulik
agalep. Akto hâmbâi purik katmâ
miawakbiawân nen Yesugât kâmolân
gâtŋe nen haminjân âmâ agatmâ
manman golâk manbaen.
24 Sop ain âmâ siâ siâ hârok bo ak-
biap. Akto Anutugât Nanŋande Anutu
wan me wan hârok are nengât kautŋe
Humo akbiapgât dâm Eweŋande siâ
siâ amukŋân kalep. Sinduk baniara
bâleŋe akto gawamangât âi are gai
kondo bo akbiap.
25 Akto âi luâk kautnenŋe akto
luâk kotdâ akto luâk kârik kârikŋe
are Nanŋaet keiŋaet amukŋân kato
tâliyekbiap benŋe yâk kautnenŋe
humo akbiap ain hârok Eweŋe
waŋbiap.
26 Tatmâ âgâm âgâm gasa are erâm
hambu yekbiap. Dâ bâiŋe gasa
konogâk tatbiap are âmâ momogât
dop akai bâin dâm kondo bo akbiap.
27 Aregât Anutuŋe Kristogât makto
kulemgoyi bikŋe hin tatâp, “Anutuŋe
ikiŋe hoŋ bawagât amukŋân siâ siâ
katbiap hain tatâp.” Gârâmâ Anu-
tuŋe hain akbiawân ikiŋe amukŋân
bo kalakbiap. Akto sop humoân den
are bunŋe akto aregât Kristoŋe âmâ
luâk âmbâle me wan me wan kotŋe
hârok kautnenŋe tatbiap.
28 Hain akmâ bâin dâm Amboŋande
wan me wan nanŋaet amukŋân
kato talep yâkŋe hârok damunyeŋe
agâkgât amukŋân tatmâ manmâ
âgâwiap.

29 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande momoŋe tânyeŋguwerâm tu pulinenekŋet dâm manmai. Dâ Yesu agalep den are bunŋe bo dâine momoŋe siâŋe bo agatbop amâ momogât akmâ bikŋande wangât tu puliyekmai?
30 Dâ nen hainâk wangât umatŋân manmâ bâsok momaen? Den makyeŋgimaen are bunŋe bo dâine emelâk den are hepundenŋe bo hilip nenguwâi.
31 Yesu Kristo Humonenŋe nâ akto ye heŋgem nenguep aregât yeŋgât ukenyeŋe akman aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Hilâm ârândâŋ nâŋe âi meman âmâ momogât pat meman.
32 Akto hângâlâk nâŋgâmai nâ hainâk akman dâine wangât Epeso kepian soŋgo metŋe hainare olop aguagân. Aregât wan siâ bunŋe miawakniŋbiap? Akto hângâlâk nâŋgâmai arekŋe hin dâmai, “Hâmbâi mombaen aregât dowâk sot tu nemâk heroŋe akbaen.” dâmai. Akto Yesu bo agalep dâine nenŋe hain dâwâen. Hângâlâk nâŋgâwâen.
33 Aregât biwiyeŋe are bâliwopgât luâk âmbâle Yesu bo agalep dâmai are hepun yekbei. Nenŋe luâk bâleŋe olop bam gutbaen amâ yâkŋe agak memenenŋe âlepŋe nenŋe hilipko nengiwâi are nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanokoakbei.
34 Akto bikŋe hutyeŋânba Anutugât boâk nâŋgâi den ire amâ ye aŋun meyeŋgiân. Aregât momoŋânba agatbaengât nâŋgâm heŋgemgom âmâ nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe hepunbei.

Hâknenŋe towatŋe siâ mem agatbaen.

35 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin ainuguwiap, “Luâk momoŋe âmâ gain gain agatbai? Akto hâk gain hinare mem togowai?” dâwiap aregât den hâuŋe hin makbe.
36-37 Amâ den kopaŋe. Gâ seŋgo urutmenâ hân kâlegen yem ŋasukŋe akmâ bim âgâm âmâ pâtkom kâmŋe gamap. Aregât gâ wan siâ siâ ya kâmetmat are âmâ yânŋe me momoŋe hain are kâmetmat. Dâ are pâtkom âmâ hâkŋe golâ koaŋe hain are bo pâtkomap are nâŋgâm heŋgemgo.
38 Anutuŋe koaŋe amâ ikiŋe konok konok hâkŋe siâŋaet yeŋgimap. Akto kâmetenŋe pâtkom âmâ hainâk hâkŋe siâ siâ koaŋe hinare bo pâtkomap aregât keiŋe Anutuŋe ikiŋak nâŋgâm heŋgemgoep.
39 Akto areâk bo. Anutuŋe luâk me soŋgo me duki kâwâluki are hâknenŋe konok bo katnengiep. Luâk nengât hâknenŋe siâŋaet. Akto soŋgo yeŋgât are siâŋaet. Akto lâut yeŋgât are siâŋaet. Akto iŋan yeŋgât siâŋaet.
40 Dâ himbimân tatmai hâkyeŋe siâ. Nen hânân manmaen nengât egeknenŋe amâ siâ. Akmâ himbimân tatmâ ariâi are kulemŋe siâ. Akto hânân tatmâ ariâi are kulemŋe siâ.
41 Dewutâ hilâmân gâtŋaet are siâ akto hândâgân gâtŋe are siâ akto diâ are siâ siâ hârok are. Akto diâ pagaleyeŋe konok bo. Keiŋe keiŋe tatâp.
42 Aregât luâk momoŋe agatbaen are akai hainâk tatâp. Amâ hâknenŋe hangomaen are âmâ hambumap. Dâ otnenenŋe akto hâknenŋe irakŋe Anutuŋe mem agatbiap are bo hambuwiap akto bo bâliwiap.
43 Akto hâknenŋe amâ pagaleŋe olop bo aregât mombiap âmâ yân kârikŋe bo tatbiap. Dâ agatbaenân amâ hâknenŋe irakŋe pagaleŋe olop Anutuŋe mem agatbiap are kârikŋe dondâ tatnengiwiap.
44 Akto hâknenŋe tâmbâ ire amâ hângât aregât mondenŋe hâknenŋe hangombiâ hân akbiap. Dâ hâknenŋe irakŋe hâmbâi Anutuŋe mem agatmâ nengiwiap are amâ manman kârikŋaet.
45 Akto Anutugât luâkŋe kulemgoyi bikŋe hin tatâp, “Luâk ulik gulik Adam yâk golâ akmâ agalep.” hain kulemgoep. Dâ beirâ Adam bâiŋe hinare Heakdâ manman nengiwiapgât amboŋe agep
46 amâ Heakdâ yâkŋe ulikŋân bo agep. Hânân gâtŋe soŋ ulikŋân miawagep gârâmâ Heakdâ beirâ giep.

47 Akto hân luâk ulikŋe are amâ
Anutuŋe hân nukum mem mâŋgiep.
Dâ beirâ luâk yâk âmâ himbimânba
giep.
48 Aregât hânân gâtŋe malep
hainâgâk hânân gâtŋe manmai.
Dâ himbimân gâtŋe manmap dop
hainâgâk himbimgât pat mem man-
maen.
49 Akto hinŋe âmâ ulik gulik luâk
Adamgât hâkŋe hainâk akmâ man-
den aregât hângâlâk akmaen aregât
hâmbâi himbimân gâtŋaet dâwân
manmap are amâ hainâk akmâ
manbaen.

Yesu togombo âmâ himbim hâk membaen.

50 Galalupne aregât siâkâ makbe.
Hâknenŋande amâ Anutugât manman
âlepŋe bo membiap. Akto siâ me siâ
hambum torok akbiapŋe siâ me siâ
tat tat kârikŋe are bo membiap.
51 Nâŋgâŋet. Imâ den tipŋe siâ
makmâ miawakyeŋgiwe. Nen bo
mom metewaen. Amâ nen hârok
purik âgâm hâk siâ akmâ metewaen.
52 Amâ lâmun humo mun akto sân
sânâk hain akbaen. Lâmun humo
mun akto ainâk momoŋande agatmâ
mom hambu bâlâk manbaen. Nen
hârok tirip siâ akbaen.
53 Hâknenŋe ire hambuwiap arekŋe
manman kârikŋe are sâŋgum hinare
lugumbo gewiap. Akto momogât
patŋande manman kârikŋe lugumbo
gewiap.
54 Haingât hambum torok akbiap
arekŋe manman kârikŋe lugumbo
gewiap. Akto momogât patŋande
manman kârikŋe lugumbo gewiap
sop ain Anutugât den kulemgoyi
bikŋe kârigewiap amâ hin,

55 “Wei momogât pat kârikŋeŋe
yâgâte? Akto momogât pat
agakŋe metŋe hamepŋe yâgâte?
Amâ bo agep.”

56 Amâ bâleŋaet patŋande âmâ mo-
mogât metŋe hamepŋe aktâp. Akto
den kârikŋeŋe amâ bâleŋaet metŋe
hamepŋe mem miawaktâp.
57 Dâ Anutuŋe Kembu nenŋe Yesu
Kristo aganŋdo manman gât kârikŋe
mem miawaknengimapgât mepaiŋe
meniâm.
58 Aregât, galalupne, âlepŋe yeŋe
kârikŋe akmâ tâlim kârigem kinbei.
Akmâ Kembugât âi sop ârândâŋ
kârikŋe aganŋmâ membei. Amâ
Kembugât akmâ bunŋe bo akbiap
hain nâŋgâm âi mem manbei.

16

Yerusalem yeŋgât puli mem arim yeŋgiwerâm magep.

1 Akto Anutugât kâmot tânyeŋgune
dâm puli katŋetgât yu makbe. Nâŋe
emelâk Galatia hânân malân sop ain
kepia siâ siâ arim Yesugât kâmot
puligât keiŋe makyeŋgiân aregât
hinŋe Yesugât kâmot yeŋgiwerâm
menduguwai iregât den makyeŋgire
nâŋgâm hainâk akbei.
2 Sonda ârândâŋ siâkâ ikiŋeâk
ikiŋeâk tâwât dewunŋe Sonda
uŋguŋân meyi aregât dopŋân
nâŋgâwei. Nâŋgâm kinmâ bikŋe
potatmâ heŋgemgom katbiâ emet
yeŋân tatbiap. Hain gârâmâ hâmbâi
nâ togowianân aregât bo undâgâtmâ
âmâ puli are dowâk mem miawakbai.
3 Akto hâmbâi nâ togore yeŋeak
luâk bikŋe mem katyekbiâ luâk
âlepŋe aregât kulem esenŋe yeŋgire
Yerusalem luâk âmbâle umburuk
manmai are yeŋgât okot âlepgât puli
kali are yeŋgimbiâ ariwai.
4 Benŋe nâ olop arine dâre âmâ olop
ariwaen.

Pauloŋe yâk yeŋgâlân ariwerâm sop kalep.

5 Galalupne togowian aregât keiŋe
makyeŋgiwe. Nâŋe Makedonia hânân
arim kepiaŋe kepiaŋe âgâm bam
gutmâ manmâ hân are hâtikowian
aregâlâk nâŋgân. Hain aktere bo akto
âlepŋe yeŋgâlân togo miawakbian.
6-7 Akto hinŋe sop tâlâwâk olop
tatmâ ye konok bo yekberâm dowâk
ariwian hain borân. Dâ Humoŋe
âlepŋe makniŋbiap âmâ benŋe ye olop
tatmâ manmâ âgâwian. Tatmâ man-
dere tânâk sopŋe bo akto benŋe are

haminŋân siângen ariwian. Ariwerâre yeŋe tân nugum maŋgan nekbiâ aregât kambiamne âlepŋe akto yâgâten me yâgâten dowâk âlepŋe ariwian.

8-9 Gârâmâ uŋak Epeso kepian âi humo tatniŋdâp âi ire mem âmâ makyeŋgim mandere bunŋe miawakbiap aregât dop tatâp. Aregât nâŋgât gasa dondâ yendâp. Are nâŋgâm in tatere Heak giep aregât hilâm bo akbiap. Bo akto Makedonia ain arim manmâ manmâ hepunmâ yeŋgâlân togowian.

10 Akto Timoteo âmâ hinŋe Humogât âi nunak meman yâk hainâk Humogât âi memap aregât hâmbâi âmâ yâk yeŋgâlân togowiap. Togombo tângombiâ hutyeŋân biwi sânduk mem manbiap.

11 Hain gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe yâkgât nâŋgâmbiâ yânŋe akto hamep bo agaŋbei. Dâ Paulogâlân âlepŋe ariwian dâmbo âmâ yeukŋe ketugum benŋe hâmbâi dâp mem kalaŋbiâ yâk akto Yesugât kâmot bikŋe nâŋgâlân togowei. Are lâmgoân aregât laune lokom tângombiâ biwiŋe sândugembo bikŋe olop nâŋgâlân togowei.

12 Akto galanenŋe Apolo yâkgât den pat amâ hin. Nâŋe sop kâlep goaŋmâ hin magaŋân, “Yesugât kâmot bikŋe Korinti kepian ariwerâm aktâi aregât gâ yâk olop ariwei.” dâre borâm kârikŋe aktâp. Dâ hâmbâi yâkŋe sop ekto âlepŋe akto yeŋgâlân togowiap.

Den bâiŋe.

13 Galama, ye ekmâ heŋgemgom Humogâlân biwiyeŋe kârikŋe katmâ manbei. Akto gasa yeŋgât bo hamep akmâ âi mem kârikŋe akmâ tatbei.

14 Wan me wan hârok memberâm âmâ are amâ galalupyeŋe akto Anutu agak meme biwi waŋ waŋân okot âlepgât membei.

15 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Stepana akto yâkgât kâmotŋe Akaia hânân yâkŋe soŋ biwiyeŋe Yesugâlân kali. Akto sop ainba ukenyeŋe akmâ Yesugât kâmot tânyeŋgum âgâyi.

16 Nâŋe ye luâk hainare amukyeŋân tatŋet dâm goaŋyektân. Akto galalupne luâk dondâŋe kârikŋe akmâ âi memai yâk yeŋgât amukŋân manbei.

17-18 Akto ye nâ olop bo tatâi aregât kambiamne indeâp gârâmâ luâk âlâwu kotyeŋe Stepana akto Potunato akto Akaiko biwiyeŋe mem sândukŋe ketugumai aregât biwine âlepŋe akto heroŋe dondâ nâŋgân. Hain gârâmâ ye hanâk luâk hainare yeŋgât amukyeŋân manbei.

19 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe Asia in manmai arekŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ heroŋe akmap akto luâk âmbâi lâuwâ kotyetŋe Akuila akto Pirisila akto Yesugât kâmot emet yetŋân âgâm mindugum kinmâ Anutugât pat makmai are Kembugât akmâ egâliaŋ dondâ akyeŋgiâi.

20 Akto areâk bo. Nen ire hârok biwinenŋe Yesugâlân kalion nenŋe yeŋgât heroŋe maroŋe akmaen. Akto ye Anutugât luâk âmbâle aregât maŋgan akbei.

21 Akto emelâk maktân are maktere luâk siâŋe kulemgoâp. Dâ den bikŋe ire âmâ Paulo nunak okot nâŋgâyeŋgiân aregât bâtnande kulemgoân.

22 Akto luâk âmbâle siâŋe Humonenŋaet okot âlep bo waŋbiap Anutuŋe yâk hilip kowiapgât ulilaŋdân. O Humonenŋe gâ dowâk togowen.

23 Humonenŋe Yesu Kristoŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgim memeŋe akyeŋgiâkgât ulilaŋdân.

24 O Galalupne, ye Yesu Kristogât kâmot aregât yeŋgât okot âlep dondâ nâŋgân.

2 Korinti

Paulo Yesugât hoŋ manminep.

1 O galalupne, nâ Paulo akto galanennŋe Timoteo kulem esennŋe ire Anutugât luâk âmbâle Korinti kepian mandâi yeŋgât kulemgoet. Ye kulem esennŋe ire oyaŋmâ metem âmâ Anutugât luâk âmbâle Akaia hânân mandâi are yeŋgimbiâ oyaŋbai. Akto nâmâ Yesu Kristogât hoŋ bawa aregât aposologât âi Anutunŋe makmâ katnegep.

2 Ewenennŋe Anutu akto Humonennŋe Yesu Kristo yâknŋe biwiyeŋe yâkgâlân kali are biwiyeŋe sândugeâkgât wâtŋe akyeŋgim damunyeŋe agetgât ulilaŋdân.

3 Nen Anutu Humonennŋe Yesu Kristogât Eweŋe yâkgât kotŋe mem agatbaen. Yâknŋe damunnennŋe akto biwinennŋe sândugemap. Akto okot nâŋgâ nengimap. Akto biwinennŋe mem sândukŋe ketugumap.

4 Hain akmâ hâk hilâlâm keiŋe keiŋe mem limbâpnengumap. Akto Anutunŋe mem limbâpnengumapgât limbâp arekŋe nen hain agâk gala biknŋe hâk hilâlâm keiŋe keiŋe kâlegen manbiâ âlepŋe mem limbâpyeŋguwaen.

5 Akto Kristo nengât hâk hilâlâm nâŋgâep hainâk yâkgât âi memaen aregât hâk hilâlâm dondâ nâŋgâmaen. Hain akmâ âmâ bennŋe Kristogât akmâ wâtŋe miawaknengimbo biwinennŋe sândugembo umatŋe are lokomaen.

6 Galama, nengâlân umatŋe miawakmap arekŋe âmâ ye biwi sânduk miawagâkgât miawaknengimap. Dâ biwi sânduk miawaknengimap are gai yeŋgât akmâ miawaknengimap. Aregât biwi sânduk nengâlân miawagep arekŋe yeŋgâlân hâtikom tânyeŋgumbo bennŋe umatŋe nengâlân miawakmap a hainâgâk yeŋgâlân miawakto amâ hâk hilâlâmŋe biwi sânduk nâŋgâŋetgât miawaknengimap akto ye gai miawakyeŋgimap.

7 Aregât nen yeŋgât hanoko bo akmâ hin nâŋgâmaen. Hâk hilâlâmgât umatŋân nen manmaen ye gai manmai aregât Anutunŋe biwinennŋe mem yeugenengimbo biwinennŋe sândugemap ye gai yeugeyeŋgimbo biwiyeŋe sândugemap a nâŋgâm kârigemaen.

Kembunŋe Pauloma umatŋânba mem oloŋyegep.

8 O galalupne, nen Asia hânân hâk hilâlâm kakŋân manmâ gayion aregât pâpkowâigât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen Asia hânân mandennŋe umatŋe dondâŋande mem ge kat nenegep. Akto arekŋe nengât kârikŋe are ewangimbo wâtnennŋe gembo nen âmâ mombaen me gain o dâm nâŋgâyion.

9 Akto ire emelâk momogât pat akten dâm hannennŋaet kârikŋe are hulaŋep. Are âmâ yân bo miawaknengiep. Nen nennŋaet kârikŋe nâŋgânnŋe gembo Anutu momoŋe mem golâ katyekmap yâk konok nâŋgaŋmâ tânnenguwen dâm ulilaŋnegât are miawaknengiep.

10 Umatŋe bâleŋe miawak nengimbo momberâm aktennŋe ainâk tân nengumbo bo agep. Aregât hâmbâi gai umatŋe siâ miawakto tân nengumbo bo akbiap aregât keiŋe nâŋgâennŋe biwinennŋe sândugewiâp.

11 Akto yekâ hainâk nengât Anutu ulilaŋbei. Hain akbiâ âmâ Anutunŋe den nennŋe dondâ are nâŋgâm wâtŋe aknengimbo aregât ulit dondâgât den pat sambelembo Yesugât kâmot hânŋe hânŋe manmai arekŋe den are nâŋgâm Anutu mepaiŋe mem agatbai. Are bunŋe agâkgât Anutu nengât ulilaŋbei.

Paulonŋe Korinti gâtŋe bo heyeŋgiep.

12 O galalupne, nen wangât nâŋgâm heroŋe akmaen? Hin. Nennŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai akto Korinti yeŋgât dewunyeŋân agak meme âlepŋeâk mem manmaen

aregât heroŋe akmaen. Dâ areâk bo. Anutuŋe okot nâŋgâ nengiepgât hâkgât nâŋgâ nâŋgâ are bo nâŋgâm âmâ agak meme âlepŋe akmâ Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât biwinenŋân ârândâŋâk mem manmâ okot âlep akmâ tân yeŋgumaen. Aregât nâŋgâm heroŋe dondâ akmaen.

13 Akto den yeŋgât kulemgoyion keiŋe amâ bo heambukmâ tatâp aregât hin nâŋgâre humo aktâp.

14 Nengât keinenŋe bikŋeâk nâŋgâi gârâmâ Humonenŋe Yesu are lâuwâŋe purikato nen manman âlepŋân manbaengât heroŋe akmâ manbeigât nâŋgâm heŋgemgowei. Akto nenâkâ hainâk ye heroŋe akmâ manbaigât nâŋgâm heroŋe akten.

15 Akto yeŋe Anutugâlân biwiyeŋe kali akto siân biwiyeŋe hainâk kinbiapgât are nâŋgâm aregât yekberâm agân.

16 Akto ulikŋân Makedonia hânân ariwerâm ain hin nâŋgân. Nâ Makedonia dâwân ariwerâm getek kepia Korinti ain âgâm Yesugât kâmot yekbian. Yekmâ arewa Makedonia hânân ariwian. Nâ ain âgâm Yesugâlân gâtŋe yekmâ ainba purik katbian âmâ hainâk ulikŋân nekmâ heroŋe agi hainâk nekmâ heroŋe akbaigât nâŋgâm yektere Yudaia hângât dâp ain katnekbai hain nâŋgân.

17 Akto hain nâŋgâm benŋe wangât bo togom yegân? Ye aregât hin dâyi, “Paulo amâ ikiŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe watmap. Akto den han lâuwân makmap.” hain dâyi. Amâ hianŋgiyi.

18 Dâ aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe han lâuwâ bo akmap yâk den bunŋe makmap. Aregât nen gai yeŋgât han lâuwâ bo akmâ den bunŋe makmaen aregât wan me wangât makmâ âmâ hainâk memaen.

19 Dâ areâk bo. Yesu Kristo Anutugât nanŋe yâkgât den ulikŋân nâ akto Sila akto Timoteo nenŋe makyeŋgiyion. Hin me hain mon? dâm bo makyeŋgimaen. Bo. Kristogât akmâ bundâk dâmaen.

20 Akto hainâk Anutuŋe wan me wan nengât kârikŋe ketugu nengiwiapgât dâm heroŋe are wan me wan Yesuŋe miepgât miawak nengiwiap. Aregât nen Yesugât kâmolân gâtŋe Anutuŋe magep are kârikŋe agep aregât kotŋe mem agatmaen.

21 Galalupne, Anutu konokŋe ikiŋe âi nengiep ye akto nen hârok Kristogât akmâ nen Anutuŋe menenekmâ kârikŋe ketugu nenekmap.

22 Hain akmâ nâŋgât kâmot nâŋgâ niŋŋet dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgun aŋdo tirip kat nengimbo nen hin nâŋgâmaen. Anutugât Heak âlepŋe arekŋe kautnenŋân menenekto nâŋgâen aregât wan me wan nengât dâm hâriep are siân bunewâk miawak nengiwiap aregât nâŋgâen.

23 Galama, nâ wangât bo togom yegân aregât lâuwâŋe makbe. Ulikŋân yekberâm akmâ hin nâŋgân. Nâ hinŋe arim âmâ Korinti gâtŋe yekmâ bâleŋe agi are den kom miwindik yekbiangât umatŋe miawak yeŋgiwiap. Are miawakbopgât hinŋe ain bo ariwiangât nâŋgân. Yu maktân are Anutuŋe nâŋgâm bunŋe dâp.

24 Gârâmâ nenŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe kom miwindik yekbaen âmâ ainâk hâknenŋe bo mem agatbaen. Dâ yeŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât heroŋe akbai dâm aregât mem kârikŋe ketugu yekmaen.

2

Pauloŋe Korinti kepian bo purikalep aregât keiŋe magep.

1 Akto biwinânâk âmâ hin nâŋgân. Ulikŋân Korinti kepian arim makyeŋgire umatŋe miawakyeŋgiep. Are lâuwâŋe miawakbopgât aregen hinŋe bo ariwian.

2 Ariwian âmâ galalupne okot âlep niŋmai are kambiamyeŋe bâliwopgât hinŋe bo ariwian. Ye bâlimbiâ âmâ nâ gain akbian? Hain nâŋgâm aregât bo togom yegân.

3 Gârâmâ siân togowian dâm ain galalupne yeŋe okot âlep akmâ agak meme âlepŋe akmâ tân nugumai dâm

kulem esenŋe kulemgom katere togombo emelâk oyaŋi. Kulemgom ain âmâ yeŋe nâŋgât akmâ heroŋe akbaigât nâŋgâm heŋgemgoân.
4 Akto kulem esenŋe kulemgoân sop ain âmâ hin nâŋgân. Ye biwiyeŋe umatŋe akmâ bâliwopgât akto yeŋgât okot nâŋgâyeŋgiman are nâŋgâŋet dâm yeŋgât akmâ tepne bâlimbo hâk hilâlâm owâiŋe bo nâŋgâ yeŋgim kinmâ dewunne tuŋe gembo indem kinmâ kulemgoân.

Galayeŋe yâk yeŋgât dosa hepunbei dâm magep.

5 Hain kulemgoân gârâmâ dondâ maktere bâliwopgât getek makbe. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bâleŋe agep aregât nâ biwinân getek umatŋe miawakniŋep. Amâ ye âmâ biwiyeŋe umatŋe agâkgât mâŋgiyeŋgiep.
6 Ye biwirâ mem miwindikmâ wan me wan agaŋi are nâŋgâre bo aktâp.
7 Hinŋe yâkgât dosa hepunmâ biwiŋe mem sândukŋe ketuguŋet. Hain akbiâ luâk aregât biwiŋe umatŋe arekŋe mem ge katbop.
8 Aregât nâŋe goaŋyektere luâk bâleŋe agep are yâkgât okot âlep are akmâ maŋgannet.
9 Akto kulem esenŋe ulikŋân kulemgoân amâ ye dop yeŋguân. Ye âlepŋe nâŋgât lau watmai me bo dâm kulemgore oyaŋmâ lokom luâk bâleŋe are heŋgemgoyi.
10-11 Dâ hinŋe laune lokom luâk aregât dosa hepunaŋbiâ nâkâ hainâk Niambi gulip akŋet dâm mem ge kat nenekto aŋun aŋgiwâengât dosaŋe hepunaŋdân. Niambiŋe Yesugât kâmot gulip akŋet dâmap aregât keiŋe nâŋgâmaen. Aregât yeŋgât akmâ Kristoŋe nâŋgâmbo âlepŋe agâkgât luâk aregât dosaŋe hepundân.

Paulo Troa kepian biwi umat miawagaŋep.

12 Galalupne, nâ hân siân siân ariân aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ ulikŋân Troa kepian âgân ain Humonenŋe Kristo arekŋe meme akniŋmâ luâk âmbâle dondâ meme akyeŋgimbo Kristo heŋgem nenguep aregât keiŋe nâŋgâwerâm nâŋgâlân togoyi.
13 Hain akbiâ makyeŋgiwerâm âmâ galane Tito are bo mem miawaktere biwine umatŋe akto bo makyeŋgim âmâ hepun yekmâ Makedonia hânân ariân.
14 Yoe, Anutuŋe Kristogât âi luâklupŋe nen buŋam kom mem miap pannenekmap. Hain aknengimbo pat âlep denŋaet higenŋe âlepŋe mem sambelienŋe liwalakmâ hân ârândâŋ arimap. Aregât mepai humo agaŋbaen.
15 Nen Kristogât higen suk suk akmaen aregât luâk Anutuŋe heŋgemgo yekbiap are makyeŋgienŋe manman âlepŋe miawakyeŋgimap. Dâ luâk bikŋe makyeŋgienŋe hilip agu agugât miawakyeŋgimap.
16 Hilip agu agugât ambolupŋe higennenŋande oloŋyekmâ momo higenŋe akmâ yeŋgimbo momai. Dâ manman âlepŋe aregât ambolupŋe oloŋyekmâ manman higenŋe akmâ ewum goaŋyekto manmai. Âi are amâ niŋande mendo ârândâŋ akbop?
17 Luâk dondâ arim hanâk hanâk puligât ulityeŋgim Anutugât den arim makyeŋgimai nen dop hainâk bo akmaen. Nen âmâ biwinenŋe irakŋe akto Kristo olop biwinenŋe konok akto Anutugât dewunŋân kinmâ Anutugât den âlepŋe are makyeŋgimaen. Aregât kârikŋe Anutuŋe nengimap aregât Anutugât mepaiŋe mem nâŋgâmaen.

3

Anutugât hoŋ bawa yâk yeŋgât den pat.

1 Akto ya kulemgoân are âmâ nâŋgât nâŋgâ nengimbiâ humo agâkgât kulemgoân mon? Bo. Hinŋe luâk biknande âiyeŋe keiŋe ekmâ nâŋgâŋetgât kulem esenŋe kulemgoyi are mem hekat yeŋgiyi are nen âmâ hain bo akmaen. Nen âmâ kulem esenŋe siâŋe me yeŋe kulemgoyi are bo mem manmaen. Nengât âi siânbaŋe ekmâ nâŋgâŋetgât amâ ye

agak meme âlepŋe memai are yeŋgât ekmâ nâŋgâmai.
2-3 Akto kulem esenŋe aregât keiŋe den dopŋe siâ makbe. Luâk den keiŋe hekat nengimai arekŋe âi nenŋe âlepŋe are oyaŋmâ nâŋgâŋet dâm humomolupyeŋande kulem esenŋe kulemgom yeŋgimbiâ are mem arim makyeŋgimai. Akto ye kulem esenŋe are oyaŋmai akto kulem esenŋân gâwu kulemgomai amâ yân. Akto nen hain bo akmaen. Nengât kulem esenŋe amâ yeŋe dop akmai are akto gâwu bo akto kulem esenŋe bo. Nen gâwu mem kulemgomaen dop hainâk Kristogât den makyeŋgimaen akto kulem esenŋe kulemgomaen dop hainâk den makyeŋgienŋe biwiyeŋân miawakmap. Akto Anutu manman kârikŋe amboŋe arekŋe ikiŋe Heak âlepŋe huŋgun aŋdo han biwiyeŋe mendo agak meme siâ akmai aregât den pat luâk âmbâle dondâ yekmâ nengât âi keiŋe nâŋgâmai. Akto ulikŋân Mose âmâ den kârikŋe kâlân kulemgoep amâ nen hain bo akmaen. Biwiyeŋân den nenŋande gembo agak memeyeŋe âlepŋe miawagep are amâ nengât kulem esenŋe hinare.
4 Akto nen nâŋgâ aŋgienŋe humo aktâp amâ Kristogât akmâ Anutuŋe nenekto âlepŋe akmap.
5 Amâ nenŋe nengât keinenŋe maktenŋe bunŋe miawakbiapgât kârikŋe bo tatnengimap. Dâ siâ me siâ mendenŋe âlepŋe akbiap amâ Anutuŋe meme wâtnenŋe nengimap hârok.
6 Akto nengât âi amâ den areâk bo. Anutugât Heak âlepŋande memeŋe aknengimbo den pat âlepŋe makyeŋgienŋe manman âlepŋe miawak yeŋgimap. Dâ den kârikŋe bunŋe mem arekŋe manman kârikŋe bo miawak yeŋgimap. Dâ den kârikŋe nâŋgâmbiâ Anutugât Heak âlepŋande meme akyeŋgimbo ain manman âlepŋân manmai.
7 Akto den kârikŋe aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Ulikŋân Anutuŋe den kârikŋe kâlân kulemgoep amâ momogât pat. Hain akto Moseŋe ekto kulemgom metembo kât are lokom gem Israe luâk âmbâle mem oloŋ yegep. Hain akto Anutuŋe den kulemgombo egep aregât enem dewunŋe pagaleŋe akto Israe luâk âmbâleŋe Mosegât enem dewunŋe ekbiâ dewunyeŋe hilâlâm yeŋgimbo bo egi. Gârâmâ pagaleŋe are sopŋe sopŋe tatbiapgât dop bo.
8 Aregât Anutugât Heak âlepŋe arekŋe wan me wan nengât miawaknengiwiap aregât pagaleŋe kârikŋe âmâ humo dondâ yem âmâ bo boakbiap arekŋe âmâ den kârikŋe ewangimap.
9 Are lâuwâŋe makbe. Den kârikŋe miawagep ainâk lokowaengât dop bo tatnengiâp. Aregât Anutuŋe den âiân katnenekbiapgât dâp miawagep. Dâ hinŋe Yesuŋe bâleŋe agion aregât dosanenŋe mendo Anutuŋe ye dosa luâk bo dâm nengonlep aregât pagaleŋande den kârikŋaet pagaleŋe ewangimap.
10 Aregât ulikŋân den kârikŋe amâ pagaleŋe kârikŋe kilep amâ Yesuŋe miawakto den kârikŋe aregât pagaleŋe bo agep.
11 Akto areâk bo. Moseŋe den kârikŋe pagaleŋe yogan tatminep aregât kârikŋe bo agep. Dâ Yesuŋe nengât wan me wan miep amâ yoganŋe bo. Are pagaleŋe bunŋe akmâ yem âgâwiap aregât kârikŋe humo akmâ tatmâ âgâwiap.

Anutuŋe pagaleŋe nengimap.

12 Yu kulemgoân are nâŋgâm biwinenŋe heroŋe humo akmaen. Hain akmâ Anutuŋe denân bo katnenekbiapgât den pat âlepŋe kepiaŋe kepiaŋe hârok hamep bo akmâ makyeŋgimaen.
13 Dâ ulikŋân Mose ikiŋe enem dewunŋe pagaleŋe bo akberâm agep are Israe luâk âmbâleŋe ekbâirâm ikiŋe enem dewunŋe tigiep. Aregât dop nen hainâk bo akmaen.
14 Akto areâk bo. Ulikŋân Yuda nengât hakulupnenŋe Moseŋe makyeŋgimbo Israe luâk âmbâle

ainâk biwiyeŋe kârikŋe akmâ katipŋe katipyeŋguepgât den are bo nâŋgâm heŋgemgoyi. Israe luâk âmbâle ulikŋân hainâk akmâ gam gam yu miawaktâi ire amâ hainâk Mosegât den oyaŋmâ katipŋe hainare katipyeŋguepgât bo nâŋgâmai. Aregât katip are yân bo hulaŋ akbiap. Kristo konokŋe mem hulaŋbiap.

15 Israe luâk âmbâle Mosegât den keiŋânbak oyaŋmâ bo nâŋgâm âmâ tatmâ gambiâ gambiâ yu miawaktâi yâk yeŋgât hanyeŋe katipŋe olowâk akmaigât den bo nâŋgâmai.

16 Hanyeŋe purikatmâ kembu mete katbiâ arekŋe katip are hulaŋyeŋgiwiap.

17 Akto Humonenŋe ikiŋe Heak Amboŋe kautnenŋân mendo owâiŋân mendenŋe wan me wan âlepŋe miawaknengimap.

18 Akto areâk bo. Nen âmâ dewunnenŋân katip bâlâk akmâ Humonenŋaet pagaleŋe Heak kârikŋe are ekmâ kindenŋe ketugu nenekto ikiŋe towat miawaknengimbo manmâ manmâ âgâenŋe pagaleŋenenŋe humo akmâ sambelem âgâmap. Are âmâ Heakgât kulem.

4

Anutugât pat âlepŋe amâ geâŋe bâlâk.

1 Akto Yesugât den pat makyeŋgimaen nen âmâ Anutuŋe okot nâŋgâ nengim âi ire nengiep. Anutuŋe okot nâŋgâ nengim âi ire nengiep aregât biwinenŋe bo bâliwiap.

2 Hain nâŋgâm wan me wan bâleŋe are hami panmâ hâkâŋ akmaen. Akto hianŋgigât agak meme are hepunmâ Anutugât den are mem siâ siâ bo akmaen. Bo. Nenŋe den are oyaŋmâ keiŋe wan me wan miawakto are hanâk tek teknân makyeŋgimaen. Hain akmâ Anutugât dewunŋân kindenŋe huragumbo luâk âmbâle den pat bunŋe are hanâk hanâk makyeŋgimaen are nenekmâ biwiyeŋgân nâŋgânengimbiâ ârândâŋ akmap.

3 Akto luâk âmbâle bikŋe are hememgât dopŋân manmai arekŋe âmâ den nenŋe bo nâŋgâmai.

4 Luâk âmbâle are amâ hân iregât damunŋe yoganŋe akmap arekŋe, pagaleŋân gâtŋe yâkgât den pat are nâŋgâwâi dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe gisap kombo dennenŋe bo nâŋgâmai. Amâ den pat are âmâ Kristo Anutugât dopŋe akmâ pagaleŋân gâtŋe yâkgât den nâŋgâwâi dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe gisapkomap.

5 Akto nen âmâ nenŋaet keinenŋe bo makyeŋgimaen. Bo. Nen hin makmaen. Yesu Kristo amâ Humonenŋe dâmaen aregât nen âmâ yeŋgât âi luâk manmaen.

6 Akto Anutu ulikŋân, “Hândâk kâlegen pagaleŋe miawagâk.” dâmbo miawagep arekŋe han biwi nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋe akto hândâk kâlegen malion nen Kristogât enem dewunŋe ekmâ âmâ Anutugât pagaleŋe a egion.

Paulo umatŋe miawagaŋdo nâŋgâmbo tâŋât agep.

7 Nengât biwinenŋân den âlepŋe tatmap amâ umbâ hânŋe mâŋgimai dop hainâk. Haingât nenŋe kâriknenŋân âi are bo mem manmaen. Anutugât kârikŋeŋe kârikŋe siâ hârok ewangimap are mem manmaen.

8 Umatŋe miawak nengimap aregât keiŋe amâ hin. Umatŋe are bikenba bikenba miawak nengimbo gain gain akmâ manbaen dâenŋe âmâ umatŋe arekŋe nen bo hilip nengumap. Akto umatŋe arekŋe nâŋgâ nâŋgânenŋe tigimbo han undup akmaen amâ nâŋgâ nâŋgânenŋe are dondâ bo bo akbiap.

9 Luâkŋe wan me wan bâleŋe aknengimbiâ benŋe Anutuŋe bo hepun nenekmap. Luâk bikŋande nengumbiâ ge yemaen dâ amâ bo bâlimaen.

10 Hilâm ârândâŋ Yesuŋe hâk hilâlâm nâŋgâm moepgât tirip are mem manmaen gârâmâ Yesuŋe ikiŋe manman âlepŋe nengimbo hâknenŋe hutuk âgâmbo âmâ bikŋande

nenekmâ Yesugât manmanŋe hâknenŋân ekmai.
11 Akto nen âmâ Yesugât âi memaen
aregât Yesugât pat sambelem ariâk
dâm aregât hâk hilâlâm nâŋgâm bâsok
momaen. Gârâmâ Yesuŋe wâtŋe
aknengimbo manmaen are luâk
âmbâleŋe hârok ekŋet dâm âi humo
mem manmaen.
12 Aregât hin. Nengâlân âmâ mo-
moŋe âi menenekmap. Dâ yeŋgâlân
âmâ manman golâŋe meyekmap.
13 Ulikŋân Anutugât Heak âlepŋe
arekŋe luâk siâ meme agaŋdo kep
keŋgu siâ kulemgoep aregât bikŋe
hin, “Biwine Anutugâlân kalân
arekŋe hâwât nekto dowâk owâiŋeâk
makyeŋgiwe.” hain kulemgoep. Akto
nen hainâk Anutugât Heak âlepŋe
arekŋe meme aknengim arekŋe
hâwât nenekto nâŋgaŋmâ dowâk
owâiŋeâk makyeŋgimaen.
14 Akto nen âmâ wangât âi humo
mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm
makyeŋgimaen? Hingât. Anutuŋe
Humo momoŋânba mem oloŋdo
agalep yâkŋe âmâ nen akto ye hainâk
oloŋ nenekto agatenŋe Yesu olop
manmâ âgâwaen hain nâŋgâmaen.
15 Anutugât han kalemŋe sam-
belembo Anutugât mepaiŋe mem
manmaigât kâmot arekai sam-
belemap. Arekŋe yeŋgât akmâ
miawakmap.
16 O galalupne, aregât siâkâ makbe.
Umatŋe miawak nengimap aregât
keiŋe yu kulemgoân arekŋe hâknenŋe
mem ge katmap. Hain akto âmâ
hanâk biwinenŋe âmâ hilâm ârândâŋ
kârikŋeâk kilâkgât Anutuŋe tân
nengumap.
17 Akto nengât umatŋande amâ
yogan owâiŋe akto arekŋe egâliaŋ
umatŋe tatmâ kârikŋe akmâ âgâwiap
are nengimbo ârândâŋâk tat-
nengimap.
18 Aregât nen âmâ siâ me siâ hânân
miawakmap are bo ekmâ manmaen.
Bo. Siâ me siâ tiwâk yemap aregât
eknerâm manmaen. Amâ wan me
wan ekmaen are amâ yogan. Dâ
bo ekmaen are âmâ kârikŋe tatmâ
yembiâp aregât aregâlâk ekmâ âsim
kinmâ manmaen.

5

Iren hân yoganŋân manmaen.

1 Nen hin nâŋgâmaen. Hâknenŋe
amâ hân uliginenŋe hainare tâmbâŋe
ire torokto Anutuŋe himbimân emet
kârikŋe siâ mem penianŋmâ nengi-
wiap emet are luâk bâtyeŋande bo
mâŋgiyi aregât kinmâ kârigem kin-
map. Akto kinmâ âgâwiap.
2-3 Akto nen hinŋe hâknenŋe
ire mem meaŋmaengât hâkâŋe
akmâ bâlâk kinbâengât indem
manmâ âmâ hâknenŋe irakŋe aregât
ukenŋe nâŋgâm Anutugât dewunŋân
hâknenŋe irakŋe mem kinbaen aregât
nâŋgâenŋe biwinenŋe heroŋe akto
lâmgom manmaen.
4 Hâknenŋaet uligiân manbaen
ârândâŋ tat tat urutenŋe ariâkgât
manmaen yuyai olop manman
are pandenŋe ariâkgât. Dâ hâk
katipnenŋe tâmbâŋe kotgânegât bo
aknengimap. Are yendoâk irakŋe
lugum nengimbo geâkgât aknengi-
wiap gât nâŋgâenŋe humo akmap.
Aregât momogât pat agak are man-
mangât patŋande kawulâkgât man-
maen.
5 Wan me wan âlepŋe miawak-
nengiâkgât mem umale aknengiep i
are Anutuŋe hain aknengim dowâk
Heak katnengim lugu nengiep.
6 Hain nâŋgâm nâŋgâ nâŋgânenŋe
kârikŋeâk kinmâ âgâwaen. Akto nen
hâknenŋe olop aregât hânân man-
maen amâ himbimân Humonenŋe
olop boâk manden.
7 Nen âmâ Yesu nâŋgaŋmaen dâ wan
me wan dewun nenŋe ekmaen are
âmâ bo nâŋgaŋmaen.
8 Benŋe nen nâŋgâ nâŋgânenŋe
kârikŋeâk kinbaen. Akto hâk ire
in hepunmâ âgâm âmâ Humonenŋe
olop manbaen dâenŋe biwinenŋe
sândugemap.
9-10 Akto nen hârok wan me wan
hânân ire mendenŋe aregât Kristoŋe
den makmâ kotgâ nenekbiapgât
welam ginŋân kinbaenân hâknenŋe

olop hânân manmâ wan âlepŋe me bâleŋe meyiongât hâuŋe âlepŋe me bâleŋe nengiwiapgât manmaen amâ Kristogât kambiamŋe heroŋe agâkgât ikiŋe âi memaen. Akto mombaen sop ain âmâ Yesugât kambiamŋe heroŋe agâkgât kotŋe mem agatbaen.

Paulogât keiŋe amâ hârokŋe nâŋgaŋi.

11 Akto Humonennŋande hâuŋe bâleŋe me âlepŋe nengiwiapgât aregât hamep akmâ hanâk luâk âmbâle makyeŋgim hâwât yekmaen. Akto Anutuŋe wan dâep are hârok mendenŋe nenekmâ âlepŋe dâmap. Akto ye hainâk biwiyeŋân nâŋgâm bunŋe dâi me?

12 Akto emelâk maktân are nâŋgâm nengât kotnenŋe mem agatŋetgât bo maktân. Amâ hingât maktân. Luâk bâleŋe bikŋe wan me wan ekmai aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap arekŋe wan me wan biwinennŋân tatmap are nâŋgâmbiâ gemap. Hain akto yeŋgâlân togomai arekŋe yeŋgumbiâ âmâ nengât pat nâŋgâm den hâuŋe makyeŋgim mem ge kat yekbai aregât yu kulemgoân.

13 Akto nenŋe ye heroŋe akbaigât hain akmaen. Akto luâk âmbâle bâleŋande nengât den nâŋgâm hin dâyi, “Woe, Pauloma âmâ sinduk akmai.” hain dâyi. Are amâ hanâk Anutugât âi mem malion aregât nâŋgâm hain dâyi. Are amâ ukenyeŋaet. Dâ nen amâ hanâk nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋ agep aregât tân yeŋguwerâm Anutugât âiâk mem agatbaen.

14 Nen hain aktenŋe Kristoŋe okot nâŋgâ nengim han kalemŋe arekŋe nen goaŋnenekto nen hin nâŋgâm heŋgemgomaen. Yesuŋe ikiŋe hâkŋaet bo nâŋgâm âmâ nengât dosa mem moep sop ainâk nenŋe yâkgât akmâ hainâk moyion.

15 Yesuŋe luâk âmbâle ukenyeŋe watbâi dâm aregât moep. Mondo Anutuŋe Yesu momoŋânba goaŋdo agalep aregât nen hâknenŋaet bo nâŋgâm manbaen. Amâ Yesuŋe nengât akmâ moepgât nenŋe yâkgât akmâ manbaengât moep.

16 Akto ulikŋân nen hângât pat mem manminionân ain âmâ hângât nâŋgâ nâŋgâ watmâ Kristo âmâ luâk yânŋe dâm nâŋgâyion. Gârâmâ hinŋe, hain bo nâŋgâmaen. Luâk âmbâle amâ hângât nâŋgâ nâŋgâgât pat bo nâŋgâyion.

17 Amâ hin. Anutuŋe Kristogât akmâ âmâ irakŋe ketugunenegep. Agak meme tâmbâŋande katip nenguep ainba oloŋnenekmâ dâp irakŋân katnenegep.

18 Are amâ Anutu konok yâkŋe nâŋgâm heŋgem nengiep arekŋe ulikŋân nengât bâleŋe aregât kuk nengim nanŋe huŋgun aŋdo gembo kuk are yâkgâlân kato moep aregât kuk are sândugembo nâ olop biwi konok akŋet dâm oloŋ nenegep. Dâ areâk bo. Anutu olop biwi konok akbaengât den pat makyeŋgimaen aregât den pat nengiep.

19 Den pat aregât keiŋe hin. Anutuŋe hin nâŋgâep, “Luâk âmbâle nâ olop biwi konok akbaen.” dâm dosayeŋe puliwiapgât Nanŋe huŋgun aŋdo gembo dosanenŋe yâkgâlân kato moep. Aregât Kristo dumnennŋân kilepgât den pat luâk âmbâle makyeŋgiŋet dâm maknengiep.

20 Hain gârâmâ Kristogât akmâ lau lokom kinmâ Yesu nengât moep aregât den makyeŋgimaen amâ hin. Anutu ikiŋak biwinennŋân kinmâ luâk âmbâle yeŋgonmap aregât ye Korinti gâtŋe kulem esenŋe ire oyaŋdâi ye den ire nâŋgâm heŋgemgom Kristo amâ nengât akmâ moepgât Anutu olop biwi konok akŋet.

21 Akto Anutuŋe dosanenŋe bo akto luâk âmbâle âlepŋe nengonberâm Yesuŋe agak meme bâleŋe me dosa bo akmap are mem âmâ dosanenŋe yâkgâlân kato dosa luâk hain are agep. Yâkŋe hain akto benŋe agak meme âlepŋe mem malep are nengâlân miawakto Anutuŋe nenekto huragumap.

6

Aposoloŋe kembugât âi membiâ umatŋe siâ siâ miawakyeŋgiep.

1-2 Akto Anutuŋe makto Yesaiaŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp,

“Humonenŋe hin dâep, “Nâŋe han kalemnaet sopŋe miawaktâpgât ulitniŋbiâ nâŋgâyeŋgiân. Akto heŋgemgoyeŋgiân sopŋe miawaktâpgât tânyeŋguân.” dâep.”

are kulemgoep bunŋe akto Anutuŋe mem purik katnenekbiapgât sop akto nen Anutu olop den kârikŋe hin hâwâtyekne. Bâin. Uŋak amâ Anutuŋe heŋgem nenguwerâpgât sopŋe are Anutuŋe heŋgem yeŋguwerâp are hâkâŋ akmâ bo panbai. Bo.

3 Nen luâkŋe âi meme nenŋe makmâ sârekowâigât akto âi mendenŋe nen ekmâ giriŋnengiwâigât âi ârândâŋâk mem âmâ luâk âmbâle dop yenân kâwâwâŋ kârâwâigât bo panmaen.

4 Bo. Nen Anutugât âi luâk manmaen nen hilâm ârândâŋ nenŋaet agak meme âlepŋe are mendenŋe luâk âmbâle hârok nenekbiâ ârândâŋ agâkgât âi bo memaen. Bo dondâ. Hin miawak nengimbo âi hanâk mendenŋe nenekbiâ ârândâŋ akmap. Umatŋe bâleŋe dondâ akto âiŋe humo akto wan me wan hâkoko olowâk are amâ bo hâkâŋ akmaen.

5 Akto gasaŋe bugâŋe nengumai akto kala busiân kat nenekmai akto ândenengim kot bâleŋe nengonmai, akto âi humo mem me sot bâlâk manmâ asiŋ bo yemaen,

6 arekŋe miawak nengimbo hanâk dâm âiâk mem agak meme âlepŋeâk mem âmâ nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe are memaen. Akto kuk dowâk bo akmaen. Akto luâk âmbâle hârok agak meme âlepŋe akyeŋgim heŋgemgomaen. Akto Anutugât Heak kârikŋe arekŋe meme aknengimbo biwi konok akmâ manmaen.

7 Den bunŋeâk lau elek bo maktenŋe Anutugât kârikŋe miawakmap. Hain aktenŋe luâk âmbâle yânŋe nenekbiâ ârândâŋ akmap. Akto areâk bo. Tembe lokoŋe yeŋguwerâm akmâ unam tâwât mem arimai nenŋe hainâk bâtnenŋe biken ain agak meme âlepŋe mem Anutugât kârikŋân kinmâ makyeŋgimaen.

8 Akto luâk âmbâle bikŋe agak memenenŋe ekmâ ukenŋe nâŋgâm kotnenŋe mem agatmai. Dâ siânbaŋe nenekbiâ bâlimbo kotnenŋe mem ge katmâ den bâleŋe magaŋgi nengimai. Akto nengât den bunŋe are siânbaŋe nâŋgâm hiaŋgimai dâmai.

9 Akto hânân luâk âmbâleŋe bonâŋgâ nengimai. Dâ Anutuŋe amâ nâŋgâ nengimap. Akto umatŋe humo miawakto bâsok mondenŋe ainâk Anutuŋe meme aknengimbo âlepŋe manmaen. Akto gasalupnenŋande moŋet dâm tâk dâtâ dâtâŋe ore nenekbiâ Anutuŋe damunnenŋe akto bo moyion.

10 Nen okot umburuk aknengiŋande hanâk biwi kauân manmaen. Umburukŋe hanâk luâk biwirâ heŋgemyeŋgumaen. Siâ me siâ mesakmaen amâ hanâk unsambe humo olop manmaen.

11 O galalupne Korinti gâtŋe, nenŋe tek teknân makmaen amâ ye okot dondâ akyeŋgimaen.

12 Akto biwinenŋe bo gangerâmaen. Dâ yeŋe âmâ biwiyeŋe gangerâmai aregât nen olop agak memenenŋe konok bo aktâp.

13 Akto aponŋe nanlupyeŋe makyeŋgimai dop hainâk hin makyeŋgiwe. Nen agak meme wan me wan ire akyeŋgimaen aregât yekâ hainâk nen okot âlep nâŋgâ nengiwei.

Bâleŋe akto âlepŋe gala konok bo akbat.

14 O galalupne, ye âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo kali are yeŋgât agak meme are amâ siâŋe ye yâk olop biwi konok bo akbei. Akto agak meme âlepŋe akto bâleŋe amâ dopyetŋe konok mon? Akto hilâm hândâk amâ dopyetŋe konok mon?

15 Haingât Kristogât gasa kautŋe olop gain gain han konok akbiandat? Me Anutu nâŋgaŋmapŋe Anutu bo nâŋgaŋmap are gain gain ârândâŋ akbat. Bo.

16 Akto nen âmâ Anutugât emet
âlepŋe hainare akmaen aregât nen
me luâk siâŋe lâpiogât kotŋe mem
agatmâ are olop biwi konok bo ak-
maen. Akto nen âmâ Anutu manman
Amboŋaet emet âlepŋe aregât keiŋe
makbe. Ulikŋân Anutuŋe makto
Propete bikŋande hin kulemgoyi,
"Nâŋgât kâmolân gâtŋe ye olop
tatmâ hutyeŋân bam gutbaen.
Akto nâ yeŋgât damunyeŋe
akbian. Akto ye nâŋgât kâmolân
manbai.
17 Aregât nâŋgât den bo nâŋgâniŋmai
are hepunyekmâ yeŋeâk manbei.
Akto siâ me siâ bâleŋe are mem
bo howaiwai. Bo howaimbiâ âmâ
âlepŋe meyektere nâŋgâlân dewatim
manbai.
18 Hain akbiâ nâŋe yeŋgât Eweyeŋe
akbian. Akto nâŋe ye nan baratlup-
nerâm yeŋgonbian." dâep. Humoŋe
hain dâep.

7

Pauloŋe Korinti yeŋgât pat nâŋgâm biwiŋe heroŋe agep.

1 Galalupne, Anutuŋe makmâ
kalep ire nâŋgâm heŋgemgom
hâknenŋe akto biwinenŋaet helen are
hepunmâ Anutugât hamep akmâ
agak meme âlepŋe huragumap are
membaen.
2 Han nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo
gangerâwei. Nen ulikŋânbak luâk
âmbâle bo akmâ bâliyion akto bi-
wiyeŋe bo mem helen akyeŋgiyion.
Akto siâ me siâ bo kâmbu meyeŋgiyion
aregât ye nengât nâŋgâm bi-
wiyeŋande nengât okot âlep nâŋgâwei.
3 Akto nâ ye hâkyeŋe tunmâ bo
maktân. Bo. Nâ emelâk hin maktân.
Nen yeŋgât okot âlep nâŋgâmaen.
Aregât umatŋe miawakto bâsok
mombiâ âmâ âlepŋe nen gai hainâk
bâsok mombaen. Akto wan me wan
kârikŋe nâŋgâm heroŋe akbiâ nen âkâ
hainâk heroŋe akbaen.
4 Ye biwiyeŋe Yesugâlân kali
hainâk manmâ âgâwai aregât agak
memeyeŋaet luâk âmbâle makyeŋgim
âmâ bo aŋun aŋgiman. Akto nâ
umatŋe hinŋe miawak niŋdo yeŋgât
pat nâŋgâm mâruŋe humo nâŋgân
aregât biwine sândugemap.
5 Galalupne, umatŋe âgâlân
miawaknengiep aregât keiŋe
makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen Makedo-
nia hânân ain ari malion. Ain man-
denŋe nengâlân umatŋe wan me wan
dondâ nengâlân miawakto hâknenŋe
bo hutuk âgâep. Akto hâknenŋân kuk
humo miawaknengimbo biwinenŋe
hamep agep.
6 Hain aktenŋe Anutuŋe luâk
âmbâle biwiyeŋe umatŋe are mem
yeukŋe ketugumap arekŋe nengât bi-
winenŋe sândugeâk dâm Tito huŋgun
aŋdo togom nengât biwinenŋe mem
giep.
7 Akto Titoŋe nengâlân togom
yeŋe gala agaŋi aregât den pat
maknengimbo nâŋgâenŋe biwinenŋe
sândugiep. Akto Tito togom yeŋgât
den pat maknengiep amâ hin. Yeŋe
nâ nekberâm kârikŋe akmâ tatâi akto
bâleŋe agi aregât biwiyeŋe indiep,
akto nâŋgât den amâ âlepŋerâm
nâŋgât den pat are nâŋgâne dâm
magi aregât den pat maknengimbo
nâŋgâenŋe nune biwine sândugiep.
8 O galalupne, nâ âgâlân yeŋgât
kulem esenŋe kulemgom katere
yeŋgâlân togoep arekŋe biwiyeŋe
mem bâlimbo nâŋgâre âlepŋe agep.
Âgâlân kulem esenŋe pup pup oyaŋi
ainâk kulem esenŋe arekŋe biwi
umat ketuguyegep aregât nâkai
biwine umatŋe agep. Dâ hinŋe
bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ hep-
unmâ han biwiyeŋe purik kali aregât
nâŋgâm heroŋe aktân.
9 Akto nâ yeŋgât biwi umat aregât
heroŋe bo âgân. Bo. Nen âmâ
nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe agâkgât
Yesugât den pat makyeŋgiyion amâ
Anutu ikiŋak biwi umat ire mem
agat yeŋgimbo bâleŋe yeŋe makmâ
miawakmâ hanyeŋe purik kali are
nâŋgâm heroŋe akmâ mâruân. Amâ
dennenŋande bo mem bâliyegepgât.
10 Akto agak meme iregâlâk Anu-
tuŋe makto umatŋe miawakmap

arekŋe biwi umat mem miawakto bâleŋe nenŋe makmâ miawaktenŋe Anutuŋe mem heŋgemgo nenekmap are nâŋgâm biwi umat amâ âlepŋe dâm nâŋgâmaen. Amâ siân nâŋgâenŋe bo bâliwiâp. Dâ hângât luâk biwiyeŋe umatŋe akto bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakbiâ amâ momogât dâp miawak yeŋgimap.

11 Ekŋet. Biwi bâle owâiŋande yeŋgâlân bunŋe dondâŋe umalâk mem miawagep arekŋe wan akyeŋgiep? Arekŋeak hâwât yekto Anutugât hamep akbiâ biwiyeŋe indembo agatmâ, “Paulo nengâlân togom heŋgem nenguâk.” dâm den heŋgemgoyi. Akto arekŋeak goaŋ yekto luâk bâleŋe agep are kukdâ aŋi. Hain akbiâ agak memeyeŋe âmâ tektekŋân hain miawakto ârândâŋ agep.

12 Akto kulem esenŋe kulemgore oyaŋi are nâ luâk siâ akmâ bâlimbo aregât bo kulemgoân. Akto nâ luâk bâleŋe miep aregât bo kulemgoân. Bo. Anutugât dewunŋân yeŋgât hin kulemgoân, yeŋe nengât akmâ biwiyeŋe humo yemap are nâŋgâŋetgât kulemgoân.

13 Aregât miawagâk dâm kulemgore oyaŋmâ nengât biwinenŋande heroŋe dondâ akto nâŋgâm heroŋe dondâ agion. Heroŋe akmâ biwinenŋe sândugiep.

Korinti gâtŋande Tito biwi âlep aganŋi.

Akto areâk bo. Yeŋe Tito gala aganŋbiâ biwiŋe hutuk âgâep. Hain akto Titoŋe hepun yekmâ nengâlân togom den are maknengimbo heroŋe dondâ agion.

14 Ulikŋân nâŋe Tito maganŋmâ yeŋgât agak meme âlepŋe aregât pat maganŋân. Hain maganŋdere hepun nekmâ yeŋgâlân arimbo yeŋgât agak memeyeŋe maganŋân are bunŋe hainâk akniŋi dâm purik katmâ togom makniŋep. Hain makto nâŋe Tito maganŋân ina bunŋe agep aregât bo aŋun aŋgiân.

15 Akto Titoŋe yeŋe hârok yâkgât hamep akmâ dowâk launŋe lokoyi aregât nâŋgâm yeŋgât heroŋe dondâ nâŋgâmap.

16 Aregât yeŋgât keiyeŋe nâŋgâre bunŋe akbiapgât pat nâŋgâm heroŋe aktân.

8

Makedonia gâtŋande puli kali aregât den.

1 Galalupne, hinŋe Anutuŋe ikiŋe kâmot Makedonia hânân manmai are damunyeŋe akto wan me wan miawakyeŋgiep aregât den pat makyeŋgire nâŋgâŋet.

2-3 Akto âgâlân Makedonia luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali are umburuk dondâ mali. Hain akmâ heroŋe humo agi. Hain akmâ Yesugât kâmot siâ umburuk dondâ mali are yeŋgât den pat nâŋgâm okotyeŋe nâŋgâyeŋgim tâwât dewunŋe han owâiŋeâk kârikŋe yeŋgât dop are ewangim katmâ menduguyi. Hain akbiâ umburuk dondâ miawak yeŋgiep.

4 Hain akto, “Hanâk kepia hârok hain agi aregât nen âkai âi are mem Anutugât kâmot umburuk dondâ mandâi are tân yeŋguenŋe ârândâŋ akbiap.” dâm hâwât nenekbiâ yâk yeŋgât wan me wan hârok mem arim yeŋgiyion.

5 Akto nen ulikŋân hin nâŋgâyion, “Makedonia gâtŋe umburuk mandâi areyeŋgât wan me wan are getegâk katbai.” dâm nâŋgâyion. Dâ yâk Anutu Humonenŋe dâmai aregât launenŋe lokom wan me wan hârok kali.

6 Hainare gârâmâ Tito han kalem âi ire keiŋe kalep are goaŋdenŋe ye hutyeŋân wan me wan potatmâ kali aregât âi âlepŋe are mem metewiap.

7 Akto ye agak meme bikŋe emelâk âlepŋe dondâ akmai amâ hin. Biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ tato nâŋgâ nâŋgâ yeŋe emelâk humo akto den pat âlepŋe makyeŋgimai. Akto Anutugât âi memberâm kârikŋe dondâ

akmâ nen okot nâŋgâ nengim akmai. Akto aregât hainâk agak meme âlepŋe dondâ akmâ âi ire mem âmâ tâwât dewunŋe katmâ menduguwei.

Korinti gâtŋande puli makmâ hâreyi are mem meteŋetgât magep.

8 Akto yu maktân are den kârikŋe katmâ bo hâwâtyektân. Nâ yeŋgât han kalem gain gain yendâp akto bikŋande Anutugât pat akmâ âi mem manmai aregât keiŋe miawagâkgât maktân.
9 Akto areâk bo. Humonenŋe Yesu Kristo Eweŋe olop manmâ kotŋe siâ siâŋe hârok dondâ mem malep arekŋe okot nâŋgâ nengim hanâk dâm hânân gem luâk umburuk hainare akmâ malep. Hain akto âmâ ye siâ siâ dondâ membaigât dâp miawakyeŋgiep.
10 Ye hin akbiâ ârândâŋ akbiapgât hin nâŋgân. Ye hombaŋ amukŋân tâwât dewunŋe nenŋe katbaen dâyi aregât hinŋe âi are mem metewei.
11 Ulikŋân âi iregât ukenŋe nâŋgâyi aregât ye dop yeŋânâk katmâ metembiâ tâwât dewunŋe huragumbo umburuk dondâ arekŋe membai ain âmâ âiyeŋe bo akbiap.
12 Akto ye hain akmâ wan me wan tatyeŋgiâp aregât dopyeŋânâk katbiâ Anutuŋe agak meme aregât ukenŋe nâŋgâwiap. Dâ ye wan me wan bo tat yeŋgiâp aregât Anutuŋe bo hâwât yekto katbai. Dopyeŋân katbiâ Anutuŋe ekto huraguwiâp.
13 Akto ye wan me wan tatyeŋgiâp a hârok katmâ yeŋgimbiâ siânbaŋe dondâ akbiâ umatŋe miawak yeŋgiwiap aregât bo kulemgoân. Bo. Ye akto siânbaŋe hârok dop konok akbaigât kulemgoen.
14 Akto hinŋe ye Yesugât kâmot hârok ârândâŋâk tatengât nâŋgâm uŋak yeŋe yâk yeŋgimbiâ âmâ benŋe siân yâkŋe wan me wan tân yeŋguwai are yeŋgimbiâ ye membai. Agak meme ain âmâ ârândâŋâk akbai.
15 Akto aregât Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâk siâ sot dondâ miep are unsambeŋe bo akto âmâ ârândâŋ agep. Dâ siâ getek miep are gai umburuk bo akmâ âmâ ârândâŋ agep.” Akto den bunŋe agâkgât ye yeŋgât bikŋe are mem yeŋgiŋet.

Tito akto galalogâtŋe okot âlep akyeŋgiŋetgât magep.

16 Akto nâŋe yeŋgât akmâ han kalem nâŋgâyeŋgiân. Anutuŋe dop hainâk okot âlepgât gala tân agu agu aregât âi Titogât biwiŋân totokombo biwiŋe agalep aregât Anutu mepaiŋe mendân.
17 Aregât gâ ari Korinti gâtŋe yekben dâm magaŋdenŋe âi aregât ukenŋe dondâ nâŋgâep. Aregât Anutugât mepaiŋe mene.
18 Akto nenŋe galalogâtnenŋe lâuwâ siâ huŋgun yetkire olop ariwai. Siâ amâ Yesugât kâmot hârokŋe, “Luâk ire den pat âlepŋe maknengimbo ektenŋe dâtŋe akmap.” dâmai.
19 Anutugât kâmotŋe luâk are yâk âmâ okot kaugât puli mem ariwaigât âi tânnenguâkgât mem kali. Âi are Kembu nâŋgaŋmâ biwi owâiâk memaen.
20-21 Akto nen Humonenŋaet dewunŋân âlepŋe agâkgât konok âi ire bo memaen. Akto luâk âmbâle siâŋe pei nenekbâigât Anutugât pat dâm puli katmai âi are luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân mem manmaen. Aregât siâŋe nenekmâ makmâ sârekowâigât puli humo are ârândâŋâk yeŋgiwaen.
22 Haingât galanenŋe siâ yâk olop ariwai yâk âmâ hilâm dondâ âi wan me wan dop koenŋe âi miep are âlepŋe akmap. Akto hinŋe yâkŋe âmâ ye nengât launenŋe dowâk lokomai are yekberâm aktâp.
23 Akto galane Tito âmâ tân nuguep arekŋe tân yeŋgumap. Akto luâk lâuwâ olop ariwai are Yesugât kâmot yâkŋe âi miet dâm huŋgun yetkimbiâ âi membela luâk âmbâle dondâ yelekmâ Kristogât kotŋe mem agatmai.
24 Aregât yâkŋe ye penâyeŋgimbiân amâ okot âlepgât tân yeŋguwei. Akto yeŋe agak meme âlepŋe memai aregât keiyeŋe yâk makyeŋgienŋe

nâŋgâyi den are bunŋe agâkgât ye tân yeŋgumbiâ Yesugât kâmot hârokŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.

9

Puli katmâ mannetgât makyeŋgiep.

1-2 Akto nâŋe Yesugât kâmot Makedonia hânân mandâi are hin makyeŋgiân. Korinti Akaia hânân gâtŋe hombaŋ ulikŋân tâwât dewunŋe katberâm ukenŋe nâŋgâyi. Hain dâm makyeŋgire agak memeyeŋe nâŋgâm hainâk tâwât dewunŋe katberâm ukenŋe nâŋgâyi. Aregât yeŋgât biwiyeŋe âi iregât ukenŋe agâkgât lâuwâŋe bo kulemgowerân.

3 Gârâmâ nâŋe Yesugât kâmot Makedonia hânân manmai are hin makyeŋgiân, Korinti gâtŋe emelâk wan me wan potatmâ katberâm agi dâm galalupne huŋgun yeŋgire togom agak memeyeŋe yekbai. Yekbiâ nâŋgât den bunŋe akto heroŋe akbaen are miawagâkgât wan me wan nâŋgâm heŋgemgowei.

4 Dâ Makedonia gâtŋe siâ nâ olop togom yekbiâ bo heŋgem aguwai âmâ nâ gain gain akbaen? Nâ den magân are bunŋe bo akbai aregât aŋun aŋgiwaen. Akto yekâ hainâk aŋun aŋgiwai.

5 Aregât hinŋe galalupne bikŋe soŋ huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togom okot âlepgât tâwât dewunŋe katbaen dâm makmâ hâreyi are bunŋe agâk dâm hâwât yekbai. Hain akmâ puliyeŋe bikŋe potatmâ katbiâ talep are haminân nunak yeŋgâlân togom tâwât dewunŋe yeŋe emelâk menduguyi are katŋet dâre dowâk owâiŋeâk katbai. Hain akbiâ mem arim yeŋgiwian. Are âmâ bo hâwât yekbiangât.

6 Hin nâŋgâyeŋgiwegât maktân. Luâk siâ âigât hâkâŋ akmâ siâ getegâk kâmetmâ âmâ sot bunŋe yendoân getek mem manbiap. Dâ luâk siâŋe âi kalam umatŋe manbiapŋe bunŋe sopŋân umatŋeâk mem nembiap.

7 Akto ye siâkâ siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk biwiyeŋân nâŋgâm heŋgemgowei. Aregât yeŋe yeŋgâlân bikŋe bo hâwât yekbai. Anutuŋe luâk âmbâle yeŋgiwaigât ukenŋe nâŋgâmai are okot âlep akmâ tân yeŋgumap. Aregât bo hâwât yekbiâ siâkâ ikiŋak ikiŋak ukenŋe nâŋgâm katbei.

8 Akto Anutuŋe han kalemŋaet akmâ wan me wan yeŋgimbo mem sambelem manbai aregât hinŋe hilâm ârândâŋ wan me wan yeŋgâlân tatâp are potatmâ bikŋeâk âi âlepŋe siâ yeŋgiwaigât âiyeŋe âlepŋe sambelewiap. Are miawagâkgât Anutuŋe bo pâpkomap.

9 Aregât keiŋe Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep,

> “Luâk âmbâle bikŋande sot me wan me wan yeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe agak meme âlepŋaet meme akyeŋgimbo agak meme âlepŋe akmâ âgâm manbai.” hain kulemgoep.

10 Anutuŋe han kalem akmâ kalam amboŋe alekŋe waŋmap me sot bunŋe me wan me wan aknengimap arekŋe yekai âi kalam kâmetgât alekŋe penianŋmâ yeŋgim yeŋgât agak meme âlepŋe sambeleâk dâm meme akyeŋgimbo

11 hokboâk hokboâk han kalem akmâ wan me wan potatmâ katbiâ tato are nenŋe mem Anutugât kâmot umburuk are yeŋgienŋe mem âlepŋe manmâ Anutu okot âlep aganŋmâ mepai meanŋbai.

12 Galama, yeŋe Anutugât kâmot wan me wan bo tatyeŋgiâp are yeŋgimbiâ âiyeŋe ârândâŋ aktâp. Gârâmâ areâk bo. Yeŋgiyiân ain bikŋande agak memeyeŋe ekmâ Anutu mepaiŋe mem manbiâ Anutu gâlân ârândâŋ akmâ âgâwiap.

13 Hain akto ye Kristogât den pat âlep bo heambukmaigât launŋe lokomai. Aregât keiŋe han kalem yeŋande mem miawakto Yerusalem kepia gâtŋe akto Yesugât kâmot bikŋe hârok yeŋgât han kalam agak memeyeŋe ekmâ Anutu mepaiŋe mem heroŋe aganŋbai.

14 Hain akmâ Anutuŋe yeŋgât han

kalem ewangimapŋe damunyeŋe akmapgât ekmâ han biwiyeŋande hikoyekmâ kinmâ yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbai.

15 Galama, Anutu han kalemŋe are gain gain makmâ miawakbaen? Aregât hanâk yei dâm mepaiŋe mem magaŋmâ âgâwaen.

10

Anutugât tembe saut lokom yeŋgumaen.

1 O galalupne, Kristoŋe amâ lumbe yeukŋe akyeŋgimbo yâkgât wâtŋân kinmâ yeukŋe akyeŋgiman. Aregât yeŋgât bikŋande hin dâyi, “Woe, Paulo âmâ han lâuwâ akmâ togom benŋe yeukŋe aknengimap. Dâ kâlewângen manmâ âmâ peinenekmâ kulemgoep.”

2 Aregât siân togom peiyekbian. Dâ den are bo agâk dâm âmâ dowâk agak memeyeŋe heŋgemgowei. Hain bo akbiâ amâ luâk bikŋande, “Pauloma âmâ hângât nâŋgâ nâŋgâ watmai.” dâyi aregât denyeŋe kom miwindik yekbian.

3 Akto nenŋe hânân bam gutmaen. Dâ amâ hângât luâkŋe agumai hain bo agumaen.

4 Akto hângât luâk tembe saut lokom yeŋgumai. Dâ nen âmâ hain bo akmaen. Nen âmâ Anutugât wâtŋân kinmâ Bâleŋe Amboŋe akto yâkgât sinduk baniara are yeŋguwerâm manmaen.

5 Aregât arim luâk bikŋe Anutugât bo nâŋgâ aŋberâm akmai are arim makyeŋgienŋe nâŋgâm ukenŋe bo akmai. Akto pâlâmŋe akmai. Akto luâk bikŋe Anutugât hâkâŋ akmâ Anutugât den bo lokomai are agak meme âlepŋe akŋet dâm âi humo mem hâwât yekmâ makyeŋgimaen. Amâ luâk âmbâle bikŋande hângâlâk nâŋgâmai are Kristoŋe damunyeŋe agâkgât makyeŋgimaen.

6 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hinŋe launenŋe bo lokomai arekŋe kulem esenŋe ire oyaŋmâ agak meme âlepŋe akbai. Dâ bikŋande den nenŋe hâkâŋ akmâ hângâlâk nâŋgâm manmâ âgâwai are nenŋe togom den makyeŋgim miwindik yekbaen.

Luâk bikŋande Paulogât nâŋgâmbiâ giep.

7 Wan me wan siâ yu miawaktâp are ekŋet. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hin dâyi, “Kristoŋe emelâk damunnenŋe akmap.” dâyi. Luâk hain dâyi are hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Kristoŋe ye damunyeŋe akmap hainâk nen damun nenŋe akmap.

8 Akto areâk bo. Humoŋe hin maknengiep, “Korinti gâtŋe nâŋgât hârogâk nâŋgâwai.” dâm damun akŋetgât âi nengiep. Akto gulip akyeŋgiwen dâm bo nengiep. Akto nâŋgât âi aregât âi mendere Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap aregât kotne bo mem ge katbei. Akto bo aŋun aŋgiân.

9 Gârâmâ kulemgore ekmâ hamewakŋetgât yu bo kulemgoân. Bo.

10 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande nâŋgâ yâkgât hin dâyi, “Woe, Pauloŋe den umatŋe kulem esenŋân kulemgom kato oyaŋdenŋe dâtŋe akmap. Dâ ikiŋak togom maknengimbo âmâ den are nâŋgâenŋe âmâ yeukŋe akmâ yânŋe akmap.” nâŋgât hain dâyi.

11 Aregât siân yeŋgâlân togowianân âmâ den umatŋe kulem esenŋân kulemgoân are hainâk launân makyeŋgire nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hamep akbai.

12 Akto yeŋe hin akmai. Ye yeŋe dopyeŋânâk manmai. Yeŋgâlân gâtŋe konokŋe amâ siâgât nâŋgâm agak meme are dop agumap. Hain akmâ kotyeŋe mem agatmâ yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ humo akmap. Aregât ye sinduk akmai nâŋgân. Dâ nen âmâ hain bo akmaen akto nen yeŋgât dop bo memaen.

13 Akto nenŋaet dop horat aregenâk arim makyeŋgimaen. Nen Anutuŋe âi nengiep aregâlâk nâŋgâm ari makyeŋgimaen. Anutuŋe âi are âmâ hânŋe hânŋe hârok potatmâ nengiep. Ain horalân makyeŋgimaen. Akto hainâk ye makyeŋgiwaen aregât âi

nengiep. Gârâmâ aregât kotnennŋe bo mem agatmaen.
14 Ulikŋân dowâk Anutugât launŋe lokom kâlewângenba dowâk yeŋgâlân togom makyeŋgiennŋe Yesugât keinŋe pup pup nâŋgâyi aregât âi memaengât hâk mem agat agatgât den bo makmâ sambelemaen. Dâ togom bo makyeŋgiân dâine dennennŋe bunŋe bo akbop.
15 Gârâmâ âi are bo mem meteyion aregât luâk bikŋande âi mem meteyi yâk yeŋgât âiân hanâk watmâ kinmâ aregât hâknennŋe bo mem agatmaen. Bo. Ye hanyeŋande Yesu Kristo nâŋgaŋmâ kepilâm âgâmbiâ âmâ bennŋe yeŋgât akmâ âinennŋe mendennŋe humolem âgâkgât bundâk hannennŋe aregât kindo manmaen.
16 Aregât luâk âmbâle hamiyeŋângen manmai yâk yeŋgâlân den pat âlep makmâ ariwaen. Dâ luâk siâgât âi bunŋe mem kinmâ mem metiep aregât âgâ âgâŋe bo akbaen.
17 Aregât keinŋe Anutugât kulemŋe hin maktâp, “Luâk siâ egâlian den makmâ âgâ âgâŋe akberâm âmâ bennŋe Kembugât akmâ âgâ âgâgât makbiâp.”
18 Akto areâk bo. Luâk âmbâle yeŋaet kotyeŋe mem agatbai are amâ Anutunŋe luâk âmbâle yânnŋe dâm yekto gemap. Dâ Humoŋe luâk âmbâle bikŋe meyekmap are âmâ Humoŋe yekmâ luâk âmbâle âlepŋe dâm yekto huragumap.

11

Pauloŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgiep.

1 O galalupne, luâk yeŋgâlai togom kotyeŋe mem agatmai are yeŋgât makyeŋgiwe. Yâkŋe nâŋgât kotne mem ge katmai aregât nunaet keine makyeŋgire yeŋe nâŋgâm yâk yeŋgât keiyeŋe nâŋgâmbiâ yânŋe akbiâp. Dâ keine maktere nâŋgâ yâkgât sinduk akmap dâwai amâ hanâk makbe.
2 Anutunŋe yeŋgât okot akmâ nâŋgâ nâŋgâŋe humo katmâ nâŋgâlân togoŋet dâm yeŋgonmap. Agak meme aregât dâm nâŋe yeŋgât nâŋgâmâk akman aregât luâk siâŋe ikiŋe âmbâle dâtâŋe âlepŋe memberâm nâŋgâmap dop hainâk ye Kristogât dâtâŋe aregât meyegâk dâm âi yeŋgât hutyeŋân âi mem hâk hilâlâm kakŋân malân.
3 Gârâmâ ulikŋân niambi mulum humo arekŋe yoŋâk togom Ewa hianŋgiep dop hainâk luâk hinŋe yeŋgâlân togoyi arekŋe agak memeyeŋe âlepŋe are akto Kristo okot âlep agaŋmâ dennŋe lokom kinmai are gulip komberâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto han biwiyeŋe heyeŋgiwerâm akmai are nâŋgâre biwine dondâ bâliâp.
4 Akto luâk arekŋe Yesugât keinŋe makyeŋgimai aregât hâkâŋ akmâ Yesu siâgât den makyeŋgim âmâ Anutugât Heak kârikŋande kautyeŋân miep aregât wâtŋân bo kinmâ hianŋgi den makyeŋgimbiâ dowâk nâŋgâyi. Den pat are nâŋgâre umatŋe humo miawaktâp.
5 O galalupne, hianŋgi luâk arekŋe hin dâmai, “Nen âmâ Aposolo hârok ewangi yekmaen.” dâmai aregât nâ Aposolo ire amukyeŋgân bo manman aten.
6 Nâmâ den makmakgât keinŋe siâŋe bo hekatninŋdo makman. Gârâmâ nâŋgâ nâŋgâne âmâ âlepŋe. Aregât keinŋe hin me hain makyeŋgiennŋe nâŋgâm meteyi.
7 Dâ nâŋe yeŋgâlân togom Anutugât keinŋe makyeŋgiân ainâk ye wan me wangât bo ulit yeŋgiân. Ye umatŋân manbâi dâm yân togom makyeŋgiân. Aregât yeŋe nâŋgât nâŋgâninŋbiâ geâp mon?
8 Bo. Nâmâ tânyeŋguwerâm âmâ Yesugât kâmotŋe siângen manmai yâk ulityeŋgiennŋe niŋbiâ are mem manmâ ye makyeŋgiyion.
9 Akto hutyeŋân mandere ain siâ me siâgât umburukŋe akninŋdoân âmâ umatŋe bo yeŋgiân. Bo. Yesugât kâmot Makedonia hânân manmai arekŋe togom wan me wan niŋi. Aregât umat bo yeŋgire âmâ owâiŋân mali. Nâ hain agân aregât nâŋgâre âlepŋe aktâpgât hain akbian.
10 Aregât den pat yeŋgâlân sambeleâk dâm akto Akaia hânân hainâk

sambeleâk dâm Kristo dewunŋân kinmâ Paulo bunŋe maktâp dâŋetgât ya kulemgoân.
11 Aregât keiŋe amâ nâŋe okot bo nâŋgâyeŋgim kotne mem agatman me? Hain bo. Nâŋe Anutugât dewunŋân kinmâ hain dâm okot dondâ nâŋgâ yeŋgiman.
12 Akto hiaŋgi luâk arekŋe yeŋaet nâŋgaŋgimbiâ humo akto hin dâmai, “Anutuŋe Pauloma wâtŋe akyeŋgimbo âi memai hainâk nen gai wâtŋe aknengimbo âi memaen.” hain dâmai arewa den hiaŋgi miawakto nâŋgâŋet dâm nunaet keine kulemgom metewe.
13 Hiaŋgi luâk are âmâ Aposolo nengâlân gâtŋe bo. Yâkŋe nen Aposolo âi memaen dâm hiaŋgim âi hanâk hanâk mem hiaŋgim Kristogât âi dâmai.
14 Akto Niambi hainâk akmâ henengiwerâm ikiŋaet hâkŋe mem purik katmâ aŋelo pagaleŋe amboŋe hainare akmap.
15 Aregât Niambigât âi luâk hâkyeŋe mem purik dâm, “Nen agak meme âlepŋeâk akmaen.” dâm hiaŋgim hainâk akmâ heyeŋgiwerâm akmai. Hain akmai aregât hâmbâi Anutuŋe wan me wan memai aregât agak memeyeŋe dopyenân akyeŋgiwiap.

Paulogât kakŋân umatŋe humo miawagep.

16 Maktân aregât gaetŋe maktere nâŋgât den are nâŋgâmbiâ nâ luâk kopa hin are bo akbian. Dâ hanâk makberâm âmâ keine mem miawaktere nâŋgâniŋbiâ hâknaet bâlensiâ makmâ mem agatbe.
17 Dâ den ire makberân âmâ Kembugât lau bo makberân. Nunaet hâknaet mem agat agat gât hanâk sinduk denŋe hainare makberân.
18 Luâk dondâŋe hângât nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ hâk mem agat agat den makmaigât nâ hainâk yu makberân.
19 Yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâmbiâ humo akmapgât hiaŋgi luâk yeŋgâlân togomai are dowâk nâŋgâ yeŋgim maŋgan yekmai. Aregât nâ hainâk den hembalik makyeŋgire dowâk maŋgan nekbai me?
20 Akto siâŋe togom âi yeŋgim hâkâŋyeŋe akmâ ondopyeŋe hogom yeŋgât nâŋgâmbiâ gembo bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ yeŋe âlepŋe dâm maŋgan yekmai.
21 Akto nâmâ yeukŋe akmâ maŋgan yekman aregât hâkâŋ akmâ heniŋmai. Âlepŋe nâ hainâk kotne mem agatmâ makyeŋgire dowâk nâŋgâ niŋbai me? Hiaŋgi luâk are wan me wan akmâ manmai. Nâkai hainâk akbom.
22 Yâk, “Nen âmâ Yuda gâtŋe kotnenŋe siâ Hebraioâk tiŋ tiŋ dâm makmaen.” dâmai. Akto nâkai hainâk Hebraio yeŋgâlân gâtŋe. Akto yâk, “Nen âmâ Israegât hakulupŋe.” dâmai nâkai hainâk makman. Akto yâk, “Nen amâ Abrahamgât hakulupŋe manden.” dâmai nâkai hainâk manman.
23 Yâk, “Nen âmâ Kristogât âi luâk akmaen.” dâmai. Benŋe aregât nâkai hain akmâ hin makman, “Kristogât âiân nâŋe hârok yâk ewangiyekman.” hain makman amâ nune ukennaet bo maktân. Yeŋe hâwât nekbiâ aregât sinduk akmai hain akmâ maktân. Akto areâk bo. Âi humo mem ewangiyekman. Akto âi iregât kala busi kâlegen katnekbiâ bo yeugeminiân aregât nâŋe ewangiyekman. Luâk dondâŋe bugâŋe nugumbiâ momberâm akman.
24 Akto Yuda luâk yeŋgât humomolupyeŋande tâk dâtâ dâtâŋe haminân orem orem pan nekbiâ sop 39 agep a haminân hainâk hainâk akbiâ momerâk agep.
25 Akto sop âlâwu bugâ meân. Akto siân kâtŋe panmâ nuguyi. Akto sop âlâwu arim arim makyeŋgiân sop ain haruân waŋga bâlimbo haruân geân. Akto aregât hutŋân hilâm konok akto hândâk konok haru kakŋân bam gutmâ malân.
26 Akto hilâm dondâ dâp kâlewângen manmâ togoân. Akto tu humo hâtikoân ain âmâ bo akberâm agân akto dâwân mandere luâk kâmburâ bâleŋande nuguwerâm akbiâ nâŋgâyekmâ malân. Akto nâŋgât

kâmolân Yuda luâk galalupnande mem bâli nekberâm agi. Akto Yuda luâk bo arekŋe mem bâli nekberâm agi. Akto kepia humoân âgâre hainâk kepia humoŋe mem bâli nekberâm agi. Akto kepia hepunmâ hân pumângen arire ainâk luâk bikŋande mem bâli nekberâm agi. Akto haru hâtikore ainâk bâleŋe miawakniŋep. Akto luâk bikŋande nen Yesugât kâmolân gâtŋe dâm heniŋbiâ mem maŋgan yektere ainâk mem bâli nekberâm agi.

27 Akto areâk bo. Âi humo mem hâk hilâlâm dondâ nâŋgâm hândâk âi mem asiŋ âlepŋe bo yem sotgât mopne agu agu tatminiân. Akto tugât momberâm agân. Akto seru niŋdo hâk pekegât umburuk agân.

28 Akto areâk bo. Hilâm ârândâŋ luâk âmbâle Yesugâlân biwiyeŋe kali are nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâliwop dâm damunyeŋe akberâm hanokoakmâ nâŋgâmâk dondâ nâŋgân. Akto âi humo meân.

29 Hain akmâ Yesugât kâmolân gâtŋe siâŋe yeukŋe akto nâkai yâkgât pat nâŋgâre biwine gemap. Me Niambiŋe siâ biwiŋe oloŋdo dosa akto benŋe nâ biwine umatŋe dondâ akto nâŋgân.

30 Akto nâ aregât wan arekŋaetne makmâ humolewian? Manmanne yeukŋe miawagâkgât âlepŋe maktere ârândâŋ akbiap.

31 Akto Anutu Humonenŋe Yesu aregât Eweŋe kotŋe tatmâ âgâwiap yâkgât kotŋe mem agatne yâk âmâ nâ bo hiaŋgiân nâŋgâp.

32 Akto wan siâŋe nâŋgât yeukŋe miawakniŋep aregât makbe. Ire ulikŋân Damasko kepia âgân. Âgâm kindere luâk kotdâ siâ kotŋe Areta yâkgât kiap akto tembe lokolupŋe dâp kautŋân kinmâ mem nuguwerâm agi.

33 Hain akbiâ nâŋgâm Yesugât kâmolân gâtŋe bikŋande hândâgân haka humoân lugunekmâ kâtŋe haot humo ketugumai are dâpŋânba tâk ulikŋân yaiwâk mem pan nekbiâ gem gem ge kinmâ haka kâlegenba agatmâ kinmâ âlepŋe pârigim arire kiapgât tembe lokolupŋande bo menegi.

12

Anutuŋe ulikŋân Paulo kulem hekalaŋdo ekto dâtŋe agep aregât magep.

1 O galalupne, ye wan den magaŋgi niŋmai are nâŋgân. Aregât ye hinŋe nâŋgât den pat bunŋe nâŋgâŋetgât hin makbe. Maktere âmâ âlepŋe bo tân nuguwerâp. Akto aregât ukenŋe bo nâŋgâman gârâmâ hanâk Humonenŋande wan me wan heambukmâ kalep are hekat niŋep are makyeŋgire nâŋgâŋet.

2 Nâ uŋak gemân hombaŋ 14 bo akto Anutugât himbim kâlegen ain âgân. Akto nâ hâkne olop âgân me otnenande âgân amâ bo nâŋgân. Anutuŋe konok nâŋgâp.

3 Nâ hâkne olop âgân me otnenande âgân amâ bo nâŋgân. Anutuŋe konok nâŋgâp.

4 Anutuŋe wan hekat niŋdo me wan me wan nâŋgân are âmâ kâmbokŋe dondâ luâkŋe bo makmai are nâŋgân.

5 Ya maktân luâk are yâkgât akmâ maktere ârândâŋ akmap. Gârâmâ nunaet bo maktere humo akmap. Bo. Yeukŋene maktere sambelem ariâk dâm makman.

6 Dâ kotne mem agatman dâine ârândâŋ akbop. Akto luâk kopaŋe bo akbom. Akmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ âgâ âgâŋe dondâ akbopgât aregât bo akbian. Wan me wan akmâ mendere ekmâ nâŋgâm heŋgemgowai areâk yembiâp.

Paulogât hâkŋân dâtŋe metŋe siâ miawagep.

7 Akto Anutuŋe wan me wan hekat niŋep are nune kotne mem agatbomgât makto Hiaŋgi Amboŋaet hoŋ bawa siâŋe hâknân hâk hilâlâm niŋmâ dop nugumbo nâŋgâre umatŋe agep.

8 Umatŋe are miawak niŋdo Humone hin ulilaŋân. Hâknân ire watmenâ ariâk dâm ulilaŋân.

9 Ulilaŋdere âlâwu akto hin makniŋep, “Luâk âmbâle yeŋgât

kârikŋeyeŋe bo tatyeŋgimap ainâk nâŋgât kârikŋe âlepŋe miawak yeŋgimbo ârândâŋ akbiap. Aregât hinŋe han kalemŋe damunge akmangât nâŋgâmenâ ârândâŋ agâk." dâm makniŋep. Aregât kârikŋene bo tatniŋdâp aregât nâŋgâre âlepŋe aktâp. Kristogât kârikŋande tân nuguâkgât nâŋgân.

10 Kârikŋene bo tatniŋdâp me luâk âmbâle nâŋgât makmâ bâlimai me umatŋe miawaktâp me gasa siâŋe mem bâlinekmai me wan me wan arekŋe gulip nuguwerâmbo ainâk kârikŋene bo are miawakbopgât Kristoŋe dowâk tân nugumap are nâŋgâm heroŋe humo akman.

Pauloŋe Korinti luâk âmbâle yeŋgât hanoko agep.

11 Den yu maktân ire âmâ sinduk akmâ hinare maktân. Amâ yeŋe goaŋ nekbiâ makmâ hilipkoân. Hiaŋgi luâk yeŋgâlân togoyi are amâ yânŋe gârâmâ ewangiyekman. Akto nâŋe yâk yeŋgât amuk yeŋân bo mandân aregât yeŋe nâŋgât kotne mem agali dâine ârândâŋ akbop.

12 Akto Aposologât tirip kulem dondâ hutyeŋân mem manmâ bo hâkâŋe agân are negi.

13 Aregât wangât Yesugât kâmot bikŋe yekbiâ âgâmbo yeŋgât nâŋgâmbiâ giep? Dâ ire konok bo akyeŋgire nâŋgâmbiâ bâliâp mon? Umatyeŋgiwomgât bo ulityeŋgiân are nâŋgâmbiâ âlepŋe agâk.

14 O galalupne, nâ hinŋe yeŋgâlân âlâwuŋe togowian. Togom âmâ puli me sot me wan me wan niŋŋet dâm âmâ bo ulityeŋgiwian. Akto nanaŋ lepat arekŋe ewe memelupyeŋe bo damunyeŋe akmai. Dâ ewe memelupyeŋande âmâ nanaŋlupyeŋe damunyeŋe akmai aregât dopŋe watmâ hain togom yeŋgât tâwât dewunŋe me sot wan me wan aregât bo ulit yeŋgiwian. Bo. Nâ okotyeŋe nâŋgâ niŋŋetgât egâlianŋbian.

15 Akto nâŋe tân yeŋguwiangât hanâk hanâk nâŋgât wan me wan bo akbiapgât ukenŋe nâŋgân. Me yeŋgât nâŋgâm âlepŋe manbaigât âi mem manmâ mombiangât aregât hamep bo akman. Hain akmâ nâŋe ye biwinande dondâ nâŋgâ yeŋgiman aregât wangât yekâ bâlensiâ nâŋgât han kalem akmâ nâŋgâniŋdâi?

16 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe nâŋgâ yâkgât hin dâmai, "Pauloŋe amâ bundâk bo ulit nengimap gârâmâ Anutugât pat dâm puli katbiâ mem arim yeŋgiwian dâm henengimbo waŋdenŋe ikiŋe miep." dâm hiaŋgimai.

17 Hain dâmai aregât hin nâŋgâm heŋgemgowei. Nâŋe luâk bikŋe huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togoyi arekŋe amâ Paulo siâ siâ waŋŋet dâm ulit yeŋgimai me bo? Bo.

18 Amâ Tito yeŋgâlân togoâkgât hâwâtmâ magaŋân. Magaŋmâ âmâ galanenŋe siâ huŋgunaŋdere olop oloŋ akmâ togoyiat. Togom âmâ Titoŋe siâ me siâ ulityeŋgim meyeŋgiep mon? Net Heak konok akto dâp konok bo manmaet mon?

19 Me den makmaen are nâŋgâm gambiâ âmâ kotnenŋe gewopgât akmap mon? Aregât hain bo. Nen Kristogât akmâ Anutugât dewunŋân den makmaen. Hain makmâ âmâ galama yeŋgât akmâ tânyeŋgunegât akmâ den makmaen.

20 Galalupne, nâ yeŋgâlân togom wan me wan memai are mem miawakbiangât hamep akmâ aŋun aŋgiwian. Akto nâŋe togom wan me wan akmai are bo akŋet dâre nâŋgâmbiâ umatŋe akbiap. Nâ togo ye wan akbai are mem miawakbian me? Den kuk akmai me galagât egâlianŋmai me ye yeŋaelâk nâŋgâmbiâ humo akmap me ye siâgât haminâŋgen makmai me kotyeŋe mem agatmai me agak meme gulip akmai. Nâ togore hain akbiâ nâŋgâre umatŋe akbiap aregât yeŋgâlân togowerâm hamep aktân.

21 Akto nâŋe yeŋgâlân togom yeŋgâlân gâtŋe bikŋande agak meme bâleŋe akmâ egâlianŋ bâleŋe akmâ dâp gulip akmini arekŋe agak memeyeŋe bo makmâ miawakmâ âmâ hanyeŋe

bo purik katmai are nâŋgâm Anutuŋe hâwât nekto indem manmâ âgâwian. Aregât aŋun aŋgiwom.

13

Pauloŋe bâliwâigât kârikŋe kenuŋgu yegep.

1 Galalupne, nâ uŋak âlâwuŋe yeŋgâlân togowerâm aktân. Togowian ain âmâ luâk siâ denân katberâm akbiâ âmâ luâk lâuwâ me âlâwu arekŋe den are makniŋbiâ âmâ den potatbian. Dâ luâk konokgât bo.

2 Akto yeŋgâlân lâuwâŋe togoânân âmâ luâk âmbâle bâleŋe agi akto âlepŋe akmai are hârok amâ den kârikŋe makyeŋgiân. Akto hinŋe kulem esenŋe iren den kârikŋe hainâk makyeŋgiân. Nâ togowianân âmâ makmâ miwindik yektere aŋun aŋgiwai.

3 Akto ye âmâ han lâuwâ akmâ hin dâmai, “Paulo amâ Kristogât den makmap me bo?” hain dâm nâŋgâm heŋgemgowerâm aktâi aregât makmâ miwindik yektere nâŋgâm Kristogât kârikŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akbiap. Akto aregât Kristo âmâ yeukŋeâk bo akniŋmap. Aregât yeŋgâlân togore ikiŋe kârikŋe miawak yeŋgiwiap.

4 Akto bundâk Yesuŋe ulikŋân âmâ kârikŋe bo akto lâwinân kombiâ moep. Amâ benŋe Anutugât kârikŋân golâ akmâ agatmâ manmap. Aregât nen yâkŋe agep hainâk nenâkai yâkgât hoŋlupne kârikŋe nenŋe bo akto yeŋgâlân togom Anutugât kârikŋân kinmâ Kristo olop manmâ tânyeŋguwai are makmâ miwindikyektenŋe dondâ aŋun aŋgiwai.

5 Akto yekâ yeŋeak hilâm ârândâŋ biwiyeŋe dopkom nâŋgâm heŋgemgowei. Akto ye Humogâlân biwiyeŋe kârikŋe katâi me bo? Yeŋeâk mem potalakbei. Akto siâŋe biwiŋe Yesugâlân bo kali are Yesu Kristo olop bo manmap.

6 Nen âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai dopyeŋe konok bo nâŋgâŋetgât egâliaŋman.

7 Anutuŋe damunyeŋe akto bâleŋe bo akŋetgât ulilaŋmâ manmaen. Nen nenekbiâ Anutugât kâmot bunŋe akbaen me bo? Aregât bo makmaen. Ye Anutugât den lokombiâ ârândâŋ agâkgât makmaen.

8 Amâ nen den bunŋe gasa gain gain agaŋbaen? Gala agaŋbaengât dâp areâk tatâp.

9 Akto nen tân yeŋgum yeukŋe aktenŋe kârikŋe akbai aregât nen heroŋe akmaen. Akto ye Anutugât dewunŋân salek salek kinmâ âgâwaigât Anutu ulilaŋmaen.

10 Nâ yeŋgâlân togom metŋe akyeŋgiwomgât kâlewângen manmâ sami den yu kulemgoyeŋgiân. Kembuŋe kârikŋe niŋep arekŋe itiŋ gulam yeŋgiwiangât bo niŋep. Amâ hingât. Ye mem kârikŋe ketugu akyeŋgiwiangât niŋep.

Den bâiŋe.

11 O galalupne, nâ bâiŋe makbe. Ye âi mem agak meme âlepŋe dondâ are menegât egâliaŋmâ kautyeŋe orewei. Ye nâŋgât kulem esenŋe ire oyaŋmâ heŋgemgowei. Akto ye biwi konok manbei. Akto kuk heŋgân bo akbei. Hain akbai âmâ Anutu nâŋgâ nâŋgâ amboŋe akto kambiamnenŋe sându geâkgât meme aknengimap arekŋe damunyeŋe akmâ ye olop tatmâ âgâwiap.

12 Akto nâ yeŋgât nâŋgân aregât ye konok konok hârok magaŋgi goaŋgi akmâ bâtyeŋe koaŋgiwei.

13 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe kepiaŋe kepiaŋe manmai arekŋe yeŋgât nâŋgâm heroŋe akmai aregât den pat ire ye nâŋgâwai dâm hâwât nekbiâ yu kulemgoân.

14 Kembu Yesu Kristo yâkgât han kalem âlepŋe akto Anutugât han kalem akto Heakgât limbâp are yeŋgâlân yem âgâwiâp.

Galatia

Anutuŋeâk Paulo aposolo âigât waŋdo meminep.

1-2 O galalupne, hân kotŋe Galatia
aregât ambolupŋe ye âmâ emelâk bi-
wiyeŋe Yesugâlân katmâ menduguyi
aregât kulem esenŋe ire katyeŋgire
togoâp. Nâ Paulo, akto Yesugât kâmot
nâ olop manmaen nenŋe kulem ire
katyeŋgienŋe togoâp. Akto nâŋe Yesu
Kristogât âi aposolo ire âmâ luâk siâŋe
bo katnegep. Yesu Kristo akto Eweŋe
Anutuŋe Yesu momoŋânba goaŋdo
agalep yâkŋe nâ âi ire niŋiat. Aregâlâk
lâuwâŋe maktere nâŋgâŋet. Luâk
siâŋe makniŋdo âi ire bo meman. Bo.
Anutu akto Yesu yâkŋe tân nugum-
bela yâk yetgât hoŋ bawa manman.
Aregât den ire makyeŋgiwerâm aktân.

3 Ewenenŋe Anutu akto Humo-
nenŋe Yesu Kristo yâkŋe han kalem
akmâ damunyeŋe akbela han kalem
akto lumbe yeŋgâlân hâtikom yendo
biwiyeŋe sândugewiâp.

4 Akto Anutu Ewenenŋande han
nâŋgâ nâŋgâŋaet bunŋe makto Yesuŋe
lauŋe lokom nengât akmâ hâu nenŋe
mem moep. Eweŋaet lauŋe lokom
gembo kombiâ mondo dosanenŋe
bo agep. Akto Yesuŋe nengât hin
magep, “Nâŋgât kâmot hâmbâi mi-
awakbai are gasalupyeŋande bâleŋe
akyeŋgiwâi dâm Eweŋaet lau lokom
meneknet.” dâm kindo mem kombiâ
moep aregât wan me wan bâleŋande
hilip nenguwiapgât dop bo tatâp.

5 Aregât nenŋe sop ârândâŋâk kotŋe
mem agatmâ manmâ âgâwaen. A
bundâk.

Den pat âlepŋe konogâk tatâp.

6 Galalupne, yeŋgât den pat
nâŋgâm biwine bâliâp aregât
den metŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.
Anutuŋe yeŋgât okotŋe nâŋgâm
makyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân
kali are dowâk hâkâŋ akmâ biwiyeŋe
siâgâlân katberâm aktâi me? Hain
akberâmbiâ nâŋgâre biwine dondâ
bâliâp.

7 Ye gain gain akmâ biwiyeŋe
siâgâlân katberâm aktâi? Yesugât den
pat âlepŋe are konok yendâp aregât
siâgâlân biwiyeŋe katbai aregât dâp
bo tatâp. Gârâmâ siâŋe Yesugât
den pat gulip agâk dâm akto luâk
biwiyeŋe Yesugâlân kali areyeŋgât
biwiyeŋe gulip agâk dâm den pat
aŋgâ makyeŋgimbo are bo nâŋgâwei.

8 Akto aregât hin dân. Nengâlân
gâtŋe siâŋe nengât den hainâk bo
lokom âmâ den irakŋe makyeŋgiwiap
aregât Anutuŋe hilipkoâk dâwe.
Akto Anutugât hoŋ bawa dâp pâŋân
manmai kotyeŋe aŋelo areyeŋgâlân
gâtŋe siâŋe me luâk siâŋe me
nengâlânba luâk siâŋe den emelâk
nâŋgâyi hainâk bo mem âmâ den
irakŋe makyeŋgimbo âmâ aregât hin
dâman. Anutuŋe hilipkombo hemem
kâlâwân geâk dâman.

9 Den ulikŋân magion areâk gaetŋe
ire maktân. Niŋande pat âlep den
hekatyeŋgiep a hilipkom aŋgâ siâ
makyeŋgiwiap yâk hememgât pat ak-
biap.

10 Galama, nâmâ luâkŋeak neknet
hain dâman me Anutuŋe nekto
huraguâk dâm akman mon? Akto
nâŋe luâkŋe kotne mem agatŋet
dâman dâine Yesugât den pat âlepŋe
makyeŋgiman aregât âi emelâk hep-
unbom.

Paulo ikiŋaet akmâ miep aregât pat.

11 O galalupne, nunaet pat are
makyeŋgire nâŋgâŋet. Ulikŋân
den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâyi
are âmâ luâk siâŋe ikiŋaet nâŋgâ
nâŋgâŋân bo makniŋdo makyeŋgiân.
Bo kârikŋe.

12 Amâ luâk siâŋe siâ bo makmâ
hekatniŋep. Yesu Kristoŋe ikiŋak mi-
awakto ektere ainâk den pat âlepŋe
aregât keiŋe makniŋep.

13-14 Akto nâŋgât pat ulikŋân agân
are emelâk nâŋgâyi. Amâ hin
agân. Nâŋe Anutugât kotŋe mem
agatbe dâm Yuda nengât agak meme

watmâ agân. Hain akmâ Yuda luâk hutyeŋânba luâk kâmŋe hârok nâŋe bâgilupnenŋe yeŋgât agak meme are hârok memberâm kârikŋe dondâ akmâ ewangiyegân. Aregât luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali bikŋe mem hilipyeŋguân. Akto Anutugât kâmot Yesuŋe damunyeŋe akmap are hârok bo akŋet dâm âi humo meân.

15 Dâ nâmâ ulikŋân memenande boâk menektoân Anutuŋe, “Gâ nâŋgât dâtâŋe.” dâm makmâ hâreniŋep arekŋe ikiŋak okot âlepgât nâ humo aktere ain hanne mem purigep.

16 Hain akmâ ikiŋaet nanŋe Yesu are hekatniŋmâ hin dâm makniŋep, “Gâ nâŋgât nanne iregât den pat âlepŋe are Yuda luâk âmbâle bo are makyeŋgiwiat.” dâep. Hain dâmbo aregât sop ain âmâ nâŋe luâk bikŋe bo aiyeŋguân.

17 Akto Yesugât aposoloŋe soŋ Yerusalem kipian mali are bo aiyeŋguân. Anutuŋe âi keiŋe hekatniŋmâ aposologât âi niŋep aregât yânâk Arabia hânân arim tatmâ benŋe arewa purik katmâ Damasko kipian ari malân.

18 Ain manmâ hombaŋ âlâwu bo akto âmâ Petoro ekberâm Yerusalem kipian arim Petoro olop tatmâ den dât maganŋgi goaŋgi akmâ tatetŋe hilâm 15 bo agep.

19 Sop ain Petoro akto Humo nenŋaet eminŋe Yakobo areâk yelegân.

20 Amâ nâmâ bunŋeâk makman aregât Anutuŋe nâŋgâmap.

21 Akto aregât siâkâ makbe. Nâ Petoro hepunmâ ainâk hân kotŋe Siria akto hân kotŋe Kilikia ain arim malân.

22 Akto Yesugât kâmot Yudaiagen manmai yâkŋe bo nâŋgâniŋmini.

23 Yâkŋe nâŋgât den pat hin amâ nâŋgâyi, “Nengum watnenekmâ den bunŋe gâlikoâkgât magepŋe hinŋe Yesugât keiŋe makyeŋgim manmap.”

24 Hain nâŋgâm Anutugât kotŋe mem agali.

2

Pauloŋe Yerusalem âgâmbo Aposolo bikŋe olop biwi konok agi.

1 Akto arewa nâ hân siân siân arim mandere hombaŋŋe 14 bo akto ainâk Anutuŋe miawakniŋmâ hin makniŋep, “Yerusalem kipian ariwen.” dâmbo Banaba akto Tito olop Yerusalem kipian ariyion.

2 Ain arienŋe humomoâk mendugumbiâ yân manbomgât Yuda luâk âmbâle bo manmai are makyeŋgiman are bundâk me bo dâm makyeŋgire nâŋgâmbiâ bunŋe agep.

3 Nâŋgâmbiâ bunŋe akto Yuda luâk bo are hâkyeŋe gâimbiâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akbiap aregât keiŋe bo makniŋi. Akto galane Tito yâk âmâ Girik hânân gâtŋe aregât hâkŋe gâi gâigât bo maganŋi.

4 Akto sop ainâk luâk bikŋe bâleŋe aknengiwerâm Yerusalem kipian yoŋâk âgâm nengâlân yaiwâk penânengiyi arekŋe, “Yesu Kristogât kâmotŋe Mosegât den lokoenŋe Anutuŋe nenekmâ luâk âlepŋe dâwiap dâm hain bo makmai are makyeŋgienŋe Mosegât den lokom biwiyeŋe aregâlâk nâŋgâŋet.” dâm penânengim umatŋe kaknennân katberâm agi.

5 Luâk bâleŋe arekŋe hain dâm hâwât nenekbiâ nenâmâ bo dâm Yuda luâk bo are den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe owâiâk dâm luâk bâleŋe yeŋgât den are bo nâŋgâyion.

6 Akto Yesugât kâmot arekŋe Yakobo, Petoro akto Yohane yâkŋe nengât humomolupnenŋe dâm yeŋgonli yâk Anutuŋe biwiyeŋân ekmap arekŋe nâŋgât den bo koyi. Akto humomolupnenŋe dâm yekmai are yektere humo bo akmap.

7-8 Hain akmâ Anutuŋe den pat âlepŋe Yuda luâk bo are makyeŋgiwen dâm makniŋep aregât pat makyeŋgire nâŋgâm, “Woe, Anutuŋe Petoro Yuda luâk âmbâle are den pat âlepŋe makyeŋgiwen dâm maganŋmâ tângomap yâkŋe hainâk Paulo Yuda luâk âmbâle bo manmai are makyeŋgiwen dâm aregât tângomap.” dâm nâŋgâmbiâ bunŋe akto den bikŋe

siâ bo dewatiyi.
9 Akto Kembuŋe âi niŋep are
Yakobo Petoro akto Yohane yâkŋe
Yesugât kâmot yâk yeŋgât tân maliŋe
nâŋgâm kotgâm nâ akto Banaba gala
menelekmâ bâtnetŋe koyi. Akto net
Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgâlân
âi mendetŋe yâk yeŋak Yuda luâk
tiripdâ yâk yeŋgâlân arim makne
dâm magi.
10 “Akto den konogâk tatâp are
nâŋgâet. Yuda luâk âmbâle umburuk
aregât bo nelâm yetkiwiap.” dâm
maknetkimbiâ Yuda luâk âmbâle
umburuk mali areyeŋgât okot âlep
akyeŋgimaet aregât âlepŋe dâyiot.

Petoroŋe âi mem hilipkoep a Pauloŋe nâŋgâmbo bo huraguep.

11 Akto hilâm siân Petoroŋe An-
tiokia kipian togom manmâ âmâ
agak meme bâleŋe akmâ hilipkombo
den meteŋe magaŋân. Amâ hin.
12 Ulikŋân Yuda luâk âmbâle bo
manmai are penâyeŋgimbo olop mali.
Ainba Yakobogât galalupŋande âkâ
hainâk Antiokia kipian togombiâ
Petoro hâk gâi aŋginet dâmai are
yeŋgât hamep akmâ Yuda luâk
âmbâle bo manmai are hepun-
yekmâ Yakobogât galalupŋe are
penâyeŋgiep.
13 Petoroŋe hain akto aregât Yuda
luâk âmbâle bikŋande hainâk akmâ
Yuda luâk âmbâle bo manmai are
hepunyegi. Akto sop ain Banabaŋe
galalupŋande Yuda luâk âmbâle
penâyeŋgiyi are yekmâ hainâk Yuda
luâk âmbâle bo manmai are hepun-
yegep.
14 Akto pat âlep dengât dâp ârândâŋ
bo tâlimbiâ yekmâ luâk bikŋe yâk
yeŋgât dewunyeŋân Petoro hin ma-
gaŋân, “Gâ Yuda luâk nenŋaet agak
memeân bo akminen. Anutu bo
nâŋgaŋmai yâk yeŋgât agak memeân
akmenâ ârândâŋ agep. Dâ hinŋe
Yuda gâtŋe bo are Yuda nengât agak
memeân akŋetgât makmenâ âmâ bo
ârândâŋ aktâp.
15 Nen Yuda hânân gâtŋe nenŋe
âmâ ulikŋân Mosegât den kârikŋe
lokoenŋe Anutuŋe luâk âlepŋe dâm
nengolâk aregât Yuda luâk bo are
yekmâ luâk bâleŋe dâm yeŋgonminion.
16 Gârâmâ hinŋe nâŋgâ nâŋgâ
irakŋe mem âmâ nen den kârikŋe
lokoenŋe Anutuŋe nenekmâ luâk
âlepŋe dâm nengonbiap aregât dâp
bo tatâp. Bo. Yesu Kristo nâŋgaŋdenŋe
amâ dosa bâlâkgât pat miawaknengi-
wiap, a nâŋgâmaen. Aregât nen
biwinenŋe Yesu Kristogâlân katenŋe
Anutuŋe nenekmâ, “Nannande
dumyeŋân kinlep aregât dosayeŋe bo
agep.” dâep.”

Yesuŋe moepgât Paulokâ hainâk manmanŋe hepunmâ momogât dâp agep.

17 Dâ Kristogâlân dewatim man-
denŋe Anutuŋe nenekto huraguâkgât
mannegât bâleŋe nenŋe miawakmap.
Aregât gain gain dâwaen? Are Kris-
toŋe hâwât nenekto bâleŋe akmaen
mon? Bo. Hain bo tatâp.
18 Wan me wan bâleŋerâm hâkâŋ
akmâ hepulân are gaetŋe lâuwâŋe
mem gangerâm manbian amâ
bundâk nâ den koko luâk akbian.
19 Dâ den kârikŋe Moseŋe kulem-
goep arekŋe nugumbo mondere
den kârikŋande lâuwâŋe bo damunne
agep. Are Anutu manaŋberâm agân.
20 Hain akmâ Anutuŋe nanŋe
huŋgunaŋdo gem nâŋgât dumnân
kinmâ moep aregât nâ momogât dop
agân a nunaet akmâ bo. Kristoŋe
biwinân manmap hâk olop man-
man. Hain akmâ Anutugât nanŋe
nâŋgaŋmâ yâkgâlâk manman. Yâkŋe
âmâ han kalem akniŋmâ manmanŋe
nâŋgât akmâ hepunmâ moepgât.
21 Aregât hin nâŋgân. Den kârikŋe
lokoenŋe luâk âlepŋe dâm nengonbi-
apgât dop tatâp dâine Yesu Kristo
moep aregât den are yânŋe akbop are
nâŋgân. Akto Anutuŋe nanŋe damun
nenŋe akbiap dâm huŋgunaŋep pat
are nâŋgâm hilipkowom.

3

Biwinenŋe Anutugâlân katenŋe Anutuŋe nenekto huragumap.

1 O galalupne, Galatia hânân gâtŋe
ye ulikŋân Yesu Kristo moep aregât
pat makyeŋgire nâŋgâm meteyiân
ainâk den pat are dowâk nâŋgâmbiâ
biwiyeŋân gem kârikŋe agep. Dâ
hinŋe âmâ niŋande biwiyeŋe mem
gulip milip mâŋgiyegep?
2 Aregât hin aiyeŋguwe. Yeŋe
den kârikŋe lokombiâ Anutuŋe
ikiŋaet Heakŋe yeŋgiep me den pat
âlepŋe makyeŋgire dowâk biwiyeŋe
Yesugâlân katbiâ ainâk Anutuŋe
ikiŋaet Heakŋe yeŋgiep mon?
3 Aregât wangât yeŋe kârikŋeyeŋe
watmâ aregâlân biwiyeŋe katâi? Dâ
Anutugât Heakŋe yâkgât kârikŋande
ulikŋân tânyeŋgumbo mali aregât
hinŋe manman tâmbâŋaet dâwân
ariwai me?
4 Wan me wan humo are yân hanâk
miawakyeŋgiep mon? Bo.
5 Are lâuwâŋe makbe. Luâk
âmbâleŋe den kârikŋe lokombiâ
Anutuŋe ikiŋaet Heakŋe huŋgunaŋdo
meme akyeŋgimbo kulem siâ siâ
akmai me bo? Bo. Nenŋe biwinenŋe
Yesugâlân katenŋe Anutuŋe ikiŋaet
Heakŋe âlepŋe huŋgun aŋdo kârikŋe
nengimbo kulem siâ siâ memaen.

Abraham Anutu nâŋgaŋdo kârikŋe agep.

6 Abrahamŋe Anutuŋe den bunŋe
maktâp dâm kambiamŋe âlepŋe akto
biwiŋe Humogâlân kato âmâ Anutuŋe
dosage bo aktâp dâm konlep.
7 Aregât hainâk nen âkâ bi-
winenŋe Anutugâlân katenŋe Anu-
tuŋe nenekmâ Abrahamgât kâmot
dâm nengonbiap.
8 Akto aregât siâkâ makbe. Anu-
tugât denŋande siân Yuda luâk
âmbâle bo manmai areyeŋgâlân
gâtŋe bikŋande biwiyeŋe nannaelân
katbiâ dosayeŋe bo tatyeŋgiâp dâwian
dâm aregât Abraham hin magaŋep,
“Siân gâŋgât kâmolân gâtŋe konok
miawakbiap sop ain âmâ luâk âmbâle
hân biken biken manbai are hârok tân
yeŋgumbo heroŋe akbai.”
9 Aregât nen hin nâŋgâmaen,
“Biwinenŋe Anutugâlân katmaen
nenŋe âmâ Abrahamŋe Anutu lau
lokoaŋminep yâkgât kâmolân man-
denŋe Anutuŋe tân nenguwiap.”
hain nâŋgâmaen.

Yesu nengât akmâ sait den bâleŋe kakŋân âgâep.

10 Akto Moseŋe kulemgoep bikŋe
hin tatâp, “Luâk âmbâle den kârikŋe
hârok bo lokowai yâk Anutuŋe
kuk akyeŋgimbo bâliwai.” hain
tatâp. Aregât den kârikŋaet âiŋande
tânyeŋgumbo manbai yâk âmâ sait
membai.
11 Akto luâk âmbâle bikŋe biwiyeŋe
Anutugâlân katbiâ tânyeŋgumbo man-
man âlepŋân manbai a nâŋgâmaen
aregât den kârikŋe kâlegen manmâ
Anutugâlân dosa bâlâk akbaengât bo
tatâp.
12 Den kârikŋe denân amâ biwi kat
katgât keiŋe bo. Amâ hin magep,
“Luâk âmbâle bikŋe den kârikŋe
lokowai yâk âmâ manman âlepŋân
manbai.”
13 Anutugât denŋande hin dâep,
“Luâk siâ lâwin parâŋân hokatbiâ
kinbiap are Anutuŋe sait bâleŋe
kakŋân katbiap.” Aregât Kristo
nengât hain are akmâ sait bâleŋe
miep. Mem âmâ den kârikŋaet sait
are mem nengâlân togowopgât gulip
koep.
14 Hain akmâ Anutuŋe Abra-
hamgât makmâ hâriep are Yuda luâk
bo manmai yâk yeŋgâlân ariwiapgât
moep. Akto nen Yesu nâŋgaŋdenŋe
Anutuŋe ikiŋe wâtgât meme Heak
are makmâ hâriep are nengâlân
togowiapgât moep.

Den kârikŋande amâ bât samulânba bo hâkokonenekbiap.

15 Galalupne, nengât agak meme
âmâ hin. Luâk siâŋe den makmâ
kalep aregât siâŋe den are dewatim
katbiap me bikŋe hârewiapgât dop bo
tatâp. Borondâ.
16 Akto Anutuŋe bât samut are
Abraham akto hakuŋe siâgât magep.
Akto Anutugât den kulemŋe amâ
kâlelupŋe biwirâ yâk yeŋgât bo

magep. Konokgât magep amâ Kristo are.
17 Akto Anutuŋe den makmâ kalewânbak hombaŋ 430 bo akto ainâk Anutuŋe den kârikŋe makto Moseŋe kulemgoep. Den kârikŋe arekŋe Anutuŋe Abraham magaŋdo den makmâ kalep are mem ge katbiapgât dop bo tatâp.
18 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe, “Gâ den kârikŋe lokowiat âmâ gâ akto gâŋgât kâmolân gâtŋe siâ wan me wan yetkiwian.” dâep dâine benŋe Anutuŋe den lumbe are bo makmâ katbop. Gârâmâ Anutuŋe Abraham yân âi bo miepgât den lumbe makmâ hâriep.

Anutugât den kârikŋande dosanenŋe tektekŋân kalep.

19 Wei, Mosegât den kârikŋande amâ wangât dâmap? Hingât. Anutuŋe luâk âmbâle nengât agak memenenŋe bâleŋe miawagâkgât den kârikŋe kalep. Gârâmâ den are tatmâ âgâwiapgât dop bo tatâp. Abrahamgât kâlegen den pat Amboŋe miawakto hulaŋ akmâ ariâkgât makmâ kalep. Akto den kârikŋe are amâ aŋelo lauŋe makmakgât miawagep. Akto yân bo. Luâk mendugunenekmapŋe bâtŋân mem katnenegep.
20 Dâ mendugunenekmap luâk yâk amâ luâk konokgât bo akmâ manmap. Biwirâ nengât akmâ manmap. Dâ Anutu amâ konok.
21 Akto den kârikŋe arekŋe Anutugât pat âlep den mem ge katmâ hâlâŋmâ aŋgâ miawakbiap mon? Hain bo. Den kârikŋe arekŋe luâk biwi golâ mâŋginenekmap dâine âmâ bundâk den kârikŋe lokoenŋe dosa bâlâk agak meme are miawaknengiwop.
22 Gârâmâ Anutugât denŋande luâk hârokŋe bâleŋaet tâgân dâgâm gisap konenekmap. Amâ hingât. Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ luâk âmbâle bikŋe Yesu nâŋgaŋmai aregât makmâ hâriep den are bunŋe agâkgât. Amâ nen Yesu nâŋgaŋmaengât.
23 Dâ Yesu bo nâŋgaŋmâ kepilâyionân âmâ nen Yuda luâk are den kârikŋande hikonenekto tâgân yem mandenŋe Yesu nâŋgaŋmâ manbaengât patŋande miawakmâ tek tegiep.
24 Akto aregât den kârikŋande damunnenŋe akmâ Kristogâlân katnenegep. Arekŋe Yesu nâŋgaŋmâ dosa bâlâk manbaengât hain aknengiep.
25 Dâ nen biwi kat katgât dâp miawakto are tâlienŋe miwindik nenekmapgât tâk togep.
26 Amâ ye hârok Yesu Kristo nâŋgaŋmaigât hârok Anutugât nan baratlupŋe agi mandâi.
27 Akto tu puliyegiân âmâ Kristogâlân dewatiyi. Ye hârokŋe Kristo luguakmâ lugumbiâ giep.
28 Aregât Yuda luâk âmbâle me Yuda luâk âmbâle bo me luâk kotdâ, me luâk yânŋe, me luâk me âmbâle ye hârok Yesu Kristogât akmâ kâmot konok manbiâ Anutuŋe yekmâ âmâ dop konok dâm yeŋgonlep.
29 Anutuŋe hain dâm yeŋgondo Kristogât kâmot agigât Anutuŋe Abrahamgât den lumbe makmâ kalep den bunŋe yeŋgâlân miawaktâp.

4

Anutugât nan baratlupŋe agion.

1 Nengât agak meme âmâ hin tatâp. Nan baratlupnenŋe nen mombaenân nengât wan me wan are membai. Gârâmâ nanaŋyeŋânbak yân manmai.
2 Akto nenŋe hoŋ bawalupnenŋe hin makyeŋgimaen, “Nan baratlupnenŋe damun yeŋe akbei.” dâmaen. Hain makyeŋgim nan baratlupnenŋe irawot humomo akbiâ ainâk bâin dâenŋe wan me wan are memai.
3 Nengât dop hainâk tatâp. Tâmbâŋe hannenŋande gurukŋe manmâ hângât wan me wan yânŋe hoŋ malaŋion.
4 Ye akto nen hain aktenŋe Anutuŋe bâin dâmân Nanŋe huŋgun aŋdo âmbâle siâgât tepŋân miawakto mendo Yudagât den kârikŋe aregât amukŋân malep.

5 Manmâ luâk âmbâle den kârikŋande damunyeŋe akmap are Anutugât kâmolân dewatiwai nengât dosa mem den kârikŋe damunyeŋe akmap a bo agâk dâm dumnennŋân kilep.
6 Anutugât Nannŋande hain agep aregât ye âmâ Anutugât nan baratlupŋe agi. Aregât Anutuŋe Nannŋaet Heakŋe nengât huŋgun aŋdo gem meme aknengimbo ainâk, “Ewenennŋe Ewenennŋe.” dâenŋe kambiamnennŋe owâiep.
7 Aregât gâ hoŋ luâk bo manmat. Gâmâ Anutugât nannŋe manmat. Hain akmâ nannŋe manmâ Anutu biwi âlepŋaet akmâ bât samut aregât amboŋe gai manmat.

Kotŋe siâ bâleŋe hamiaŋion are lâuwâŋe bo membaen.

8 Akto ye ulikŋân Anutu bo nâŋgâmini sop ain hâŋgei den nâŋgâm siâ siâ yânŋe areyeŋgât hoŋ bawa akmini.
9 Akto beirâ Anutuŋe yekmâ nâŋgâyeŋgimbo âmâ ye gai hainâk yâk nâŋgaŋi. Hain akmâ âmâ wangât hinŋe wan me wan bunŋe are hepunmâ âmâ wan me wan bunŋe bo akto kârikŋe bo are mete katmâ hoŋ manaŋmai?
10 Hain akmâ hombaŋ keiŋe keiŋe aregât nâŋgâmbiâ bunŋe akto tatmai amâ bo ârândâŋ akmap.
11 Yeŋe hain agi aregât nâŋe âi yeŋgât meân are bâliwiapgât dop miawakto kambiamne bâliâp.

Galatia gâtŋande Paulo hâkâŋe dâm hamiaŋi.

12 Galalupne, nâ ulityeŋgim makbe. Nâŋe yeŋgât akmâ wan akman aregât nâŋgât dop hainâk akbei. Ye ire manmâ gam wan me wan bâleŋe siâ bo niŋi.
13 Akto nâŋe kundat agân aregât den pat âlepŋe pup pup makyeŋgiân are emelâk nâŋgâyi.
14 Akto sop ain kundat nugumbo yeŋe tân nugum âi humo mem nâŋgât hâkâŋ bo agi. Akto ye aŋelo me Yesu Kristo hoŋ bawa akyeŋgimai dop hainâk hoŋ bawa akniŋi aregât wangât hinŋe hepun negi?
15 Yei, sop ain makmâ egâliaŋ agi are wangât bo aktâp? Ye dewunyeŋe koaŋe kâwutmâ nâ niŋbaigât dâp tato dâine niŋbâi. Are bunŋe nâŋgâm heŋgemgom maktân.
16 Akto nâŋe yeŋgât okotne nâŋgâm aregât den bunŋe makyeŋgiân, aregât wangât gasa akniŋdâi?
17 Luâk biknande yeŋgât ukenŋe akmai, amâ bunŋe bo akyeŋgimai. Akto yâk ukenŋe akyeŋgiŋetgât ye yânŋângen katyekmai.
18 Akto luâk are bunŋe tân yeŋguwerâm akmâ togoyi dâine nâŋe tân yeŋguwiangât dop bo tato heroŋe dondâ akbom. Gârâmâ nâ ye olop bo talân. Akto luâk are hilip yeŋguwerâm togoyi.
19 Nan baratlupne, nâ yeŋgât akmâ metŋande nigimbo hâk hilâlâm nâŋgân areâk totokom nâŋgân. Aregât Kristogât towat yeŋgâlân miawakmâ pagaleâk hâk hilâlâm are nâŋgâm manbian.
20 Nâ yeŋgât hanokoak dondâ akmangât yeŋgâlân dowâk togom den makmâ purik gurik akmâ makyeŋgiwerâm akniŋdâp.

Sara akto Haga yâk yetgât den ginŋe.

21 Galalupne, den kârikŋe lokowerâm aktâi aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are hin tatâp.
22 Are amâ Anutugât dennŋande hin dâep, “Abrahamgât nanaŋ lâuwâ miawagiat. Siâ hoŋ manman âmbâle Haga arekŋe miep. Dâ siâ Isaka âmâ âmbenŋe bunŋe Sara arekŋe miep.
23 Akto hoŋ manman âmbâle Haga arekŋe miep are âmâ yânŋângen miawagep. Dâ âmbenŋe bunŋe Saraŋe miep Isaka âmâ Anutu makmâ hâriepgât dopŋân miawagep.
24 Akto den aregât biknе hin tatâp, Âmbâle lâuwâ amâ Anutuŋe den dewatiakbiandatgât agak meme lâuwâ aregât dopŋe agiat. Siâ âmâ Sinai gimbâŋe agakŋe yâkgât kâmotŋe amâ

hoŋ manman agi. Aregât dopŋe amâ Hagaŋe agep.
25 Haga are Sinai gimbâŋe Arabia hânân tatâp aregât dop. Dâ Yerusalem kipia are Sinai gimbâŋe olop dopyetŋe konok aktat. Yâkgât kâmotŋe hoŋ manmanâk gai akmai.
26 Dâ Yerusalem kipia egon himbimân tatâp arekŋe amâ Sara âmbenŋe bunŋe yâkgât dop kipia arekŋe âmâ memenennŋe bunŋe aktâp.
27 Anutugât dennŋande hin dâep,
“Âmbâle gupinŋe nanaŋ bo memat gâ biwi kau nâŋgâwen. Akto nanaŋ bo mematgât heroŋe maroŋe akben. Nanaŋlupgande amâ âmbâle luâkdâ yâkgât nanaŋlupŋe ewangiwai.” dâep.
28 Den are bunŋe akto nen Anutuŋe Abrahamgât nanŋe Isaka yâkgât den makmâ kalep are nengâlân miawagep.
29 Dâ ulikŋân nanaŋ yânŋande nanaŋ bunŋe Anutugât Wâtgât meme arekŋe tângombo miawagep are gasa agaŋep. Dop hainâk hinŋe aknengimai.
30 Aregât Anutugât dennŋande gain gain maktâp? Hin. Hoŋ manman âmbâle yâk nanŋe olop watyelekmenâ ariet. Hoŋ manman âmbâlegât nannŋande âmbâle bunŋaet nanŋe olop bât samut bo membiâp.
31 Aregât galalupne, nen hoŋ manman âmbâlegât nanlupŋe bo. Nen âmâ âmbâle bunŋe yâkgât nanlupŋe dop agion manden.

5

Yesuŋe emelâk tâgânba oloŋnenegep.

1 Galama, tâk bâlâk mannegât Kristoŋe hulaŋ nenegep, aregât bikŋande tâgân katyekberâm akbiâ âmâ hâkâŋ akbei.
2 Nâ Pauloŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hâkgât tirip membiâ âmâ Kristoŋe yeŋgâlân wan me wan yânŋe hainare akbop.
3 Gaetŋe totokom makyeŋgiwe. Siâ hâkŋân tirip membiapŋe den kârikŋe hârok lokombo ârândâŋ akbiap.
4 Den kârikŋe lokom dosa bâlâk manberâm akbiâ âmâ ye Kristo olop dewatiyi are toktâp. Akto han kalem yeŋgâlân bunŋe bo akbop.
5-6 Akto nenŋe biwinenŋe Yesu Kristogâlân kalion nen hâknenŋe gâi aŋgiyion akto bo gâi aŋgiyi nen âmâ kâmot konok akmâ biwinenŋe Yesugâlân hokboâk hokboâk katmâ hoŋ bawa agaŋmâ okot âlep agaŋmaen. Aregât akto Anutugât Heakŋande tân nengumbo Yesuŋe âi miep aregât hâuŋe âlepŋe membaen aregâlâk nâŋgâm miawagâk dâm kondenŋe kambiamnenŋe sândugem âlepŋe akmap.

Luâk den hanâk makmai are yeŋgât den bo nâŋgâniâm.

7-8 Galalupne, ye ulikŋân den pat âlepŋe nâŋgâm Yesu hoŋ bawa agaŋbiâ yektere ârândâŋ agep. Gârâmâ hinŋe Yuda luâk amon siâŋe Humonennŋande ye oloŋyekmâ manman âlepŋaet dâwân katyegep arekŋe bo huŋgunyeŋgiep arekŋe yeŋgâlân togombiâ âmâ denyeŋe dowâk nâŋgâyi aregât pat nâŋgâre bo ârândâŋ agep.
9 Amâ hin. Bau wiŋe bâlensiâ solân gembo hârok bâlimap.
10 Akto nâ biwine Humogâlân katmâ manman aregât hin nâŋgân. Ye hinâk nâŋgâwai. Luâk bâleŋe akyeŋgimap are âgâ âgâŋe me gegeŋe bikŋe Anutuŋe hâuŋe waŋdo umatŋe membiap.
11 Galalupne, nâ tiripdâ akŋetgât luâk makyeŋgiman dâine wangât dâtŋe metŋe siâ akniŋbâi? Hain akman dâine lâwin parâŋaet nâŋgâm bâli bâli are olop bo akbop.
12 Yuda luâk arekŋe hâkyeŋe gâiaŋgim hilip agum gâi aŋgiŋetgât nâŋgân.

Yesuŋe hulaŋ nenegepgât uŋak amâ kotŋe siâ hanâk bo akbaen.

13-14 Galalupne, yeŋe wan me wangât hoŋ bawa akmini ainba Anutuŋe oloŋyekto âlepŋân manmai aregât hâkgât siâ siâ aregât bo ukenŋe akmâ watbei. Aregât den

kârikŋaet keiŋande hin dâp. Ye yeŋe agaŋgimai hainâk luâk siâ agaŋbei. Hain maktâp aregât den are lokom yeŋe hoŋ bawa agaŋgim okot âlep agaŋgim âmâ den kârikŋe hârok lokowei.

15 Ye âmâ dâtyeŋande igiakmâ agu agu dondâ akmâ bo akbâigât sami den makyeŋgiân.

Heakgât den akto manman tâmbâŋaet den.

16-17 Galalupne, hâkyeŋande oloŋyekto aregâlâk nâŋgâm watbiâ âmâ hâkyeŋande Anutugât Heakŋe are mem ge katberâm akto ye wan me wan âlepŋe memberâm akbai aregât dop bo akbiâp. Aregât hâkyeŋaet bo nâŋgâmbiâ agato Anutugât Heakŋande wan me wangât makyeŋgimbo aregâlâk nâŋgâmbiâ âmâ agak meme bâleŋande kambiamyeŋân heyeŋgimbo are bo nâŋgâm âlepŋânâk manbai.

18 Anutugât Heakŋe oloŋyekmâ mem owâiŋe akyeŋgimbo amâ den kârikŋe arekŋe luâk kembu bo akyeŋgiwiap.

19 Galalupne, hâkgât agak meme amâ miapŋân tatmap. Amâ hin. Âmbâle mem hepun hepun akto nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe, ukenŋaet kotŋe siâ siâ, akto bâleŋaet kotŋe siâ siâ,

20 akto tukup kotŋe mem agatmai akto kâmbokŋe kârikŋe me sait memai akto galagât hogo hogo, akto galayeŋgât wan me wangât nâŋgâmbiâ âgâmap akto kuk heŋgân agaŋgimai akto yeŋaelâk nâŋgâmbiâ âgâmap,

21 ewangiak gowangiak kakŋân manmai, tu kârikŋe nem gulip akmâ akto sot soŋgo kâmdâk nene akmâ bâleŋe siâ siâ hârok akmai. Akmâ ire gaetŋe makyeŋgiwe. Agak meme are luâk âmbâle hârokŋe hain akmai amâ Anutuŋe bo damunyeŋe akto Yesugât kâmolân bo dewatiwai.

22 Dâ luâk âmbâle bikŋe Anutugât Heakŋande meme akyeŋgimbo hin akmai. Anutu akto luâk bikŋe yeŋgât okotyeŋe akmai, akto Anutuŋe damun nenŋe akmap dâm aregât heroŋe dondâ akbiâ biwiyeŋe sândugemap, akto umatŋe me gasa me wan me wan akberâmbiâ umatŋe miawakyeŋgimbo âmâ biwiyeŋe kârikŋe tatyeŋgimbo yaiwâk yaiyeŋgum manmâ âgâwai. Akto agak meme âlepŋeâk akmâ manmai. Akto wan me wan makmâ katmai aregâlâk nâŋgâm watmâ manbai.

23 Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ âgâmbo tân yeŋgum manbai. Akto biwiyeŋande wan me wangât egâliaŋdo ainâk mem ge katmâ manbai. Luâk âmbâle hain akmai arekŋe den kârikŋande mem ge katyekbiapgât dâp bo tatâp.

24 Akto Kristogât pat manmai amâ agak meme tâmbâŋeyeŋe egâliaŋ akto bâleŋaet egâliaŋ are lâwin parâŋân kombiâ bo agep.

25 Anutugât Heakŋande meme aknengimap âmâ benŋe aregât dowâk biwinenŋe yâkgâlân katmâ launŋe lokowaen.

26 Akto galayeŋgât siâ siâ are ekmâ egâliaŋmâ kotŋe gulip bo mem agatbaen. Akto hâknenŋe bo mem agatbaen akto galagât bo mem ge kalaŋgiwaen.

6

Gala siâŋe umatŋe lokombo tângowaen.

1 Galalupne, luâk siâŋe yeugem dosa peniaŋdo ye wât meme akmaiŋe biwi sânduk akmâ hainare makmâ miwindik yekbei. Akto gâ gugak bâleŋe akbom dâm yeugewâtgât damunge akben.

2 Wan me wan yeŋgim mem umatŋe mâŋgi yekmap are aŋgi goaŋgi akmâ tân agu aguân membei. Hain akmâ Kristogât den kârikŋe âlepŋe lokowai.

3 Luâk siâ wan me wan bo akmâ ikiŋaet nâŋgâmbo âgâwiap hain arekŋe ikiŋaet hanŋe mem agatâp dâwaen.

4 Aregât siâ ikiŋe agak memeŋe ekmâ nâŋgânbiâp. Akto egâliaŋ den

are ikiŋaet akmâ mem miawakbiâp. Luâk aŋgâ siâgât akmâ bo.

5 Âigât umatŋe kâmot kat katŋe are amboŋân amboŋân lokowaen.

6 Akto yeŋgât humomolupyeŋande Anutugât keiŋe makyeŋgiwai are wan me wan bo tatyeŋgimbo âmâ dowâk tânyeŋgum wan me wan bo tatyeŋgiwiap are yeŋgiwei.

Agak memenenŋaet hâuŋe manmâ peniaŋbaen.

7 Yeŋe guwuŋ aŋgiwâigât ire nâŋgâwei. Anutuŋe siâ siâ hârok ekmâ nâŋgâmap aregât luâk âmbâleŋe wan me wan akbiâ âmâ yâk hainâk akyeŋgimap.

8 Dâ luâk âmbâleŋe hâkyeŋeâk mem agatbiâ âmâ siân Anutuŋe hâkyeŋe kondo hambuwiap. Dâ luâk âmbâleŋe Anutugât Heakŋe aregâlâk nâŋgâenŋe âmâ tân nengumbo ain manman âlepŋân manbaen.

9 Galalupne aregâlâk nâŋgâm âi âlepŋeâk mem luâk âmbâle tân yeŋgum umatŋe miawak nengiwiap me hâknenŋe yeukŋe miawak nengiwiap are hanâk âiâk mem âgâwaen. Nen hain aktenŋe irawot Anutuŋe hâuŋe nengiwiap.

10 Are nâŋgâm âmâ sop nenŋe tatoân hin akbaen. Luâk âmbâle yânŋe umatŋân manbai are tânyeŋguwaen. Akto Yesugât kâmot umatŋân manbiâ are âkâ hainâk hâk hilâlâm kakŋân tânyeŋguwaen.

Pauloŋe Yesu lâwinân kombiâ moep aregât den makmâ heroŋe agep.

11 Galatia hânân gâtŋe, kulem esenŋe ire luâk siâ maganŋdere kulemgoâp. Dâ biken ire âmâ nunak kulemgoân aregât bât tiripne humo ekmâ hin dâwei. Bunŋe kulem ire âmâ Pauloŋe kulemgoep.

12 Yuda luâk hâkyeŋe gâi aŋgiŋet dâmai arekŋe luâk âmbâle hârokŋe nenekbiâ âgâk dâm hâkyeŋe gâiŋet dâmai. Akto areâk bo. Yuda siânbaŋe nenguwâirâm Yesu lâwinân moep aregât hamep akmâ Anutuŋe dosayeŋe bo akyeŋgiâp dâmap aregât den bo makyeŋgim hâkyeŋe gâi gâigâlâk makyeŋgimai.

13 Akto luâk are hâkyeŋe gâiyi gârâmâ den kârikŋe bo lokomai aregât Galatia hânân gâtŋe hâkyeŋe gâienŋe galalupnenŋande nenekmâ kotnenŋe mem agatbairâm aregât ye hâwâtyekmai.

14 Dâ nâmâ kotne mem agatbaigât bo nâŋgân aregât nâmâ hin nâŋgân. Humonenŋe Yesu Kristo lâwinân kombiâ moep aregâlâk nâŋgâre humo akmap. Yâkgât akmâ hânân gâtŋe wan me wanŋe mendere lâwin parâŋân moniŋep. Akto nâ hainagâk lâwin parâŋân hânân wan me wan are moaŋân.

15 Aregât lâuwâŋe makbe. Hâknenŋe gâi aŋgiyion me Yuda luâk bo manmai arekŋe bo gâi aŋgiyi are amâ yânŋe. Dâ Anutuŋe mem irakŋe ketugu nenekmap aregâlâk nâŋgâman.

16 Hewum horat ain kinmai dopŋân yeŋgâlân biwi limbâp hâtikom yembiâp. Akto Anutuŋe ikiŋe kâmot Israe bunŋe nengâlân olowâk malâk.

17 Galalupne nâmâ Yesugât hoŋ bawa bunŋe aganŋmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm aregât hâknân panda tatâp aregât luâk siâŋe mem ge katnekbiapgât dop bo tatâp.

18 Galalupne, Kembunenŋe Yesu Kristogât han kalemŋe âlepŋande hanyeŋân yem âgâwiâp. A bundâk.

Epeso

Paulonge Epeso gâtnge yengât Anutu ulilangep.

1 Galalupne, nâ Paulo Anutunge makto Yesu Kristonge Aposologât âi ninjmâ hungun ninjdo âi memâk manman nângge Epeso kepian gâtnge yengât kulem esennge ire kulemgom katyengiân. Ye Yesu Kristo nângâ angmâ launge lokomai ye kulem ire mem oyangbei.

2 Ewenennge Anutu akto Humonennge Yesu Kristo yâk yetnge damunyenge akmâ han kalem akmâ okot âlep akyengimbela biwiyenge sândugeâkgât ulityetkiman.

Anutunge Yesugât akmâ dâp âlepngân katnenegep.

3 Anutu amâ Humonennge Yesu Kristogât Ewenge yâknge nengât kambiamnennge sândugeâk dâm nengât akmâ nannge hungun angdo giep. Gem mondo himbimân nengât agak meme âlepnge are miawak nengiep aregât Anutugât kotnge mem agatne.

4 Akto areâk bo. Anutunge hângeinge dondâ hângât keinge boâk miawaktoân metenân dosa bâlâk kinbai dâm han kalem akmâ Kristo olop mem mendugu nenegep.

5-6 Hain akmâ Kristonge wan me wan akbiapgât ulikngân nângâm kinmâ okot nângâ nengiwiapgât makmâ hâre angep. Akto nan baratlupnge nengonbiapgât ikingaet nângâ nângâ watmâ ikinge nannge okot dondâ nângangmap are hungun angdo giep, yâk nângangmâ mepainge mem kotnge mem agatmâ manmâ âgâwaen.

7 Yesugât hepnge puli nenekto âmâ Anutunge dosanennge kutigitnengiwiapgât dâp miawaknengiep. Amâ han kalemngaet bâtgumnge yendâp aregât dopngân hain aknengiep.

8 Akto dopnge hin. Anutunge nângâ nângâge kotgâm bunnge umatdâk hain nengiep.

9 Akto aregât biknge hin. Anutunge ikinge biwingân den ulik gulik nângâm tigiep are bunnge miawakto hinnge nen Kristogât keinge hekat nengiep.

10 Amâ hin. Anutunge Kristo hungun angdo giep are âmâ siâ siâ hârok himbimân me hânân mendugum kautnennge akbiapgât hungun angdo giep. Dâ Anutunge wan nângâm makmâ kalep are bo akbiapgât dâp bo tatâp. Kristogât akmâ akbiawâk hârok.

11 Yâkgât akmâ siâ me siâ hârok hannjân nângâm kârigem nângâmapnge tâmbânge dondâ nenekmâ kepilâ nenegep.

12 Anutunge makmâ hâriepgât aregât nen Yuda manmaennge biwinennge Kristogâlân katennge kilep nennge âmâ Anutugât kotnge mem agatmâ agak meme âlepnge mem âgâwaengât Anutunge nângâm makmâ nengiep.

13 Dâ hinnge Yuda bo manmai yenge hainâk den bunnande hengem nengumap den pat âlepnge are mem biwiyenân katmâ Kristo nângangbiâ Anutunge ikingandeân Heak kârikge makmâ kalep arekge gem biwiyenge mem kepik yekto yâkgât tiripnge agi.

14 Akto areâk bo. Anutugât Heak kârikngande âmâ nengât pat himbimân yengât dâtânge aregât keinge nângânet dâm biwinennge kepigep. Aregât ukennge nângâm mandennge are bunnge nengiwiap. Aregât kotnge mem agatne.

Paulonge Heaknge kârikge ketuyekbiapgât ulilangep.

15 Yu kulemgoân iregât akto ye Humo Yesu nângangmai akto Yesugât luâk gala akyengimai aregât gai den pat nângâm âmâ

16 Humonennge âlepnerâm mepainge mem yengât akmâ Anutu ulilangman.

17 Hin. Humonennge Yesu Kristogât Anutu Pagalenge Ambonge yâknge Heak hungun angdo biwi nângâ nângâyenge mem kepikto kârikge nângangbiâ ârândâng akbiapgât ulilangman.

18 Akto biwiyenge mem kepikto âmâ Humonge yengonmâ meyekmâ

himbimân manman âlepŋaet pat katyeŋgiep aregât nâŋgâmbiâ bunŋe akbiap. Akto wan me wan luâk âmbâle yâkgât nanŋe baratŋe yeŋgonbiapgât nâŋgâm makmâ hâriep arekai nâŋgâmbiâ bunŋe akbiap. Aregât yeŋgât ulilaŋman.

19 Akto areâk bo. Anutuŋe nen nâŋgaŋmaen nen tân nenguwiapgât bo pâpkomap. Amâ yâkgât kârikŋeŋe humo arekŋe dowâk tân nengumap. Akto wan me wanŋe mem ge kat nenekbiapgât dop bo tatâp a hainâk nâŋgâmbiâ bunŋe agâkgât Anutu ulilaŋman.

20 Akto Anutugât kârikŋe are emelâk ektenŋe bunŋe agep amâ hin. Anutuŋe Kristo momoŋânba goaŋdo golâ akto ikiŋe bâtŋe bungen ain himbimân ain kalep. Aregât kârikŋe.

21 Gawaman me luâk kotdâ kembu me luâk âgâ âgâŋe yâk yeŋgât luâk Kembu Humo kalep. Amâ sop hinŋaelâk bo. Hainâk tatmâ âgâwiapgât Anutuŋe Kristo kato tatmâ âgâwiap.

22 Âgâm siâ siâ hârok ikiŋe keiŋân menduguyekmâ kembuyeŋe agâkgât kautŋe Humonenŋe kato talep. Akto tatâp.

23 Akto nenŋe yâkgât hâkŋe keiŋe bâtŋe aktenŋe mem kârigenenekmâ bam gutmâ manmâ siâ me siâ hârok ewangim ârândâŋ aknengim manmap.

2

Epesogâtŋe ulikŋân hanâk hanâk manmini.

1 Galalupne, Epeso kepian gâtŋe ye ulikŋân wan me wan agi are nâŋgâi. Dâ yu Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât maktere nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋagâk. Ye ulikŋân bâleŋeyeŋande katipyeŋgumbo âmâ momogât dâp miawakyeŋgiep. Dâ âlepŋe akbiâ manman âlepŋaet dâp miawak yeŋgiwiapgât dop bo tatyeŋgiep.

2 Ye ulikŋân hângât agak meme aregât ukenŋe nâŋgâm mali. Akto hângât kembu hân hârok damunŋe akmap Bâleŋe Amboŋe akto kâmotlupŋe arekŋe luâk âmbâle bâleŋe den koko akmai are hâwâtyekto bâleŋe higenŋe akmâ mali.

3 Akto nen hârok hainâk luâk âmbâle are gala kalakmâ dâp hainâk akmâ manmâ biwi tâmbâŋe akto hâknenŋaet ukenŋe walion. Aregât Anutuŋe hângât kuk bâleŋe akyeŋgiwiapgât nengâlân hainâk miawaknengiep.

Anutuŋe mem agatmâ dâp âlepŋân katnenegep.

4 Hain ina Anutuŋe okot âlep aknengim han kalemŋe bâtgumŋe pikmâ yemap hainare yeaŋdâpgât biwi nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋnengimbo Yesuŋe âi wan miep aregât manman âlepŋe katnengiep.

5 Dâ imâ nengât nâŋgâ nâŋgânenŋe bo. Akto kârikŋenenŋe bo tatnengiewân Anutuŋe goaŋnenekmâ hulaŋnenegep. Bo. Hin akmâ hulaŋnenegep. Nen bâlenenŋande katipnengumbo momo dâwân malion ain han kalem akmâ Kristogât akmâ manman dâpŋân katnenegep.

6 Anutuŋe Yesu Kristo olop goaŋnenekmâ ikiŋaet himbimgât manmanân katnenegep.

7 Amâ siân Anutuŋe okot âlepgât agak meme âlepŋe akto lumbe akmap akto yaiwâk aknengim dosa nenŋe puliwiapgât pat miawagâkgât himbimgât pat katnengiep. Akto Yesu Kristoŋe âi miep aregât nâŋgâm Anutuŋe okot âlepŋaet ye meyekto biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ heŋgemgo heŋgemgogât pat miawak yeŋgiep.

8 Dâ yeŋaet nâŋgâ nâŋgâyeŋande bo heŋgemyeŋguep. Anutuŋe ikiŋe okot âlepŋaet hain akyeŋgiep.

9 Akto yeŋe âi siâ siâ meyi arekŋe bo heŋgem yeŋguep. Âi yeŋande bo tânyeŋguep. Bo dondâ. Anutuŋe ikiŋe han kalemgât tân yeŋguep. Dâ Anutuŋe nengât âi oyaŋmâ hâu nengiep dâine kotnenŋe mem agatbâengât dâp tatbop. Gârâmâ nenŋaet nâŋgâenŋe humo akbop aregât Anutuŋe ikiŋe ukenŋe watmâ nâŋgâ nengiep.

10 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe agak meme âlepŋe mem âgâwaengât Yesu Kristo dumnenŋân kilep aregât dosa pulinengim irakŋe ketugu nenegep. Akto dâp âlepŋe watbaengât Anutuŋe makmâ kalep are hulaŋ aknengiep.

Yesuŋe kâmot konogân katnenegep.

11 Galalupne, ye yeŋaet keiyeŋe nâŋgâi. Hâŋgeiŋe ye Anutugât kâmolân gâtŋe olop bo mali. Akto sop ain âmâ Yuda luâk nenŋe yekmâ luâk yânŋe Anutuŋe damunyeŋe bo akmap dâm yeŋgonminion. Akto ye Yuda yeŋgât pat bo wali aregât Yuda gâtŋande yekmâ hâkyeŋe bo gâi aŋgimai dâm dewunnenŋân gemini. Dâ agak meme are âmâ umatŋe bo.

12 Dâ sop ain Kristo bâlâk mali are âmâ umatŋe. Aregât Israe Anutugât kâmot are yeŋgâlân bo dewatiyi. Bo dewatimbiâ Anutuŋe den patŋe âlepŋe makmâ kalep are yeŋgâlân bo miawagep. Aregât biwiyeŋe sândugeâkgât bo miawakto umatŋân manmâ Anutu damun aknengimap are bâlâk mali.

13 Akto ye hândâk kâlegen manbiâ Anutuŋe Yesu Kristo moep aregât âlepŋaet oloŋyekto manman âlepŋaet dâp miawakyeŋgiep.

14 Akto Kristogât akmâ nengât biwi sândugeâkgât hin makbe. Ulikŋân nen Israe kâmot akto ye siângen gâtŋe aregât kâmot nen konok bo mandenŋe umatŋe bâleŋe miawaknengiep. Akto Kristoŋe nen kâmot konok aknegât dâp miawagâkgât âi miep.

15-16 Âi humo mem Yuda nengât den kârikŋe lokom metem âmâ lâwinân mondo aregât Anutuŋe den kârikŋe makmâ hâriep ina are bunŋe bo agep. Bo agep aregât nen Israe gâtŋe akto ye siân gâtŋe nen hârok kâmot konok aktenŋe Anutugât kuk bo agep aregât menenekbiap. Amâ yân bo. Kristoŋe miawagâkgât hânân manmâ mondo ainâk gasagât me kuk agak meme are bo agep.

17 Are bo akto Yesuŋe togom makto nen Israe gâtŋe nengâlân akto ye kâmot aŋgâ mali yeŋgâlân den pat âlepŋe miawaknengimbo hândâk me hamepgât pat are bo akto biwinenŋe sândugiep.

18 Akto Anutugât Heak amâ nengât tân konok arekŋe miawakmâ Anutugâlân kewugunenekto yâkgâlân baenŋe Ewenenŋe aknengimap.

Yesugât kâmot nen amâ Anutugât emet bunŋe.

19 Maktân are sop hinŋe ye ambo bâlâk bo mandâi. Akto ye lombo hinare bo mandâi. Anutugât kâmolân dewatiyi aregât Anutuŋe nan baratlupne dâm yeŋgonmap.

20 Ye Aposolo akto propete hambo memeŋe hain are agion nengât den kârikŋande tân yeŋgumbo Anutugât emet kârikŋe akmâ kinmai. Dâ Yesu Kristo ikiŋak amâ emet tetembeŋe kârikŋe kinmâ tân yeŋgumbo Anutugât emet kârikŋe akmâ kinmai.

21 Dâ nen miawagion aregât Israe gâtŋe akto ye kâmot siân gâtŋe nen dewatiakmâ Heakgât emetŋe kâmbokŋe akmaen.

22 Aregât ye hain agâk Anutuŋe mâŋgiyekto nen olop Anutugât emet miawakto Heakŋe âlepŋande ain manmap.

3

Pauloŋe Anutu bo nâŋgaŋi yeŋgât den pat âlepŋe makyeŋgiep.

1 Galalupne, nâmâ ye luâk âmbâle yânŋe manmini Paulo nâŋe yeŋgât âi mem mandere biknande hâkâŋ akniŋmâ kala busi kâlegen katnegi. Katnekbiâ yu mandân. Aregât nâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

2 Anutuŋe yeŋgât han kalem akmâ âi niŋep a nâŋgâmai aten.

3 Amâ hin. Ye yânŋe mali are den pat âlepŋe yeŋgâlân miawakbiapgât pat Anutuŋe ulikŋân bo makmâ miawagep. Den pat are ikiŋak hekatniŋep. Den are emelâk getek kulemgore nâŋgâm meteâi.

4 Akto hinŋe kulemgore Kristogât keiŋe tiktik yiep are nâŋgâman are yekâ hainâk nâŋgâwerâi.

5 Amâ Kristogât keiŋe are hâŋgeiŋe
luâk manmâ gayi yâk yeŋgâlân bo
makmâ miawakto nâŋgâyi. Dâ
hinŋe makto ikiŋe Heak arekŋe
propetelupŋe yâk akto aposololupŋe
nen âlepŋe manmaen Kristogât keiŋe
are hekatnengiep.
6 Kristogât keiŋe tiktikŋe yiep amâ
hin. Anutuŋe Yuda luâk âmbâle nen
nan baratlupŋe nengolep. Dâ hinŋe
hainâk ye gai luâk âmbâle yânŋe den
pat âlepŋe nâŋgâmbiâ Anutuŋe mem
oloŋyekmâ nen olop kâmot konok
mendugunenekto kâmot konok ak-
tenŋe nan baratlupne nengonmap.
Aregât nen hârok Yesu Kristogât
akmâ makmâ hâriep are lâmgom
manmaen.
7 Dâ hinŋe Anutuŋe pat âlepŋe are
miapŋân katmâ makyeŋgiwiangât âi
niŋep. Akto Anutuŋe âi ire yân bo
niŋep. Anutuŋe okot nâŋgâ niŋmâ
aregât kârikŋe olowâk niŋmâ tân
nuguep.
8 Akto nâ luâk gegeŋe dondâ nâ
Yesugât kâmolân âgâm manbiangât
dâp bo tatniŋep. Dâ amâ Anutuŋe
hanâk dâm tân nugumbo Yuda bo
manmai are yeŋgâlân arim Kristo
gâlânba sambe humo bo ekmâ
heŋgemgomaen yemap aregât keiŋe
makyeŋgire nâŋgâm metewaigât dâp
bo tat niŋdâp. Dâ amâ hanâk tân
nugumbo makyeŋgiman.
9 Akto areâk bo. Anutu hân himbim
me wan me wan mem miawak yegep
arekŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe man-
mai are hârok den pat âlepŋe tigimbo
yoŋâk yem gaep are hinŋe nâŋgâŋet
dâm tân nugumbo aregât manmâ
makyeŋgiman.
10 Akto Anutuŋe hânânâk bo
ketuguep. Himbimân âgâ âgâŋe
manmai akto kârikŋe akmâ manmai
yâk hainâk Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe
siâ siâ akto kulemŋe keiŋe keiŋe
nâŋgâŋet dâm Yesugât kâmotlupŋe
nenŋaelân Kristogât keiŋe mem mi-
awagep. Mem miawakto nenekmâ
nâŋgâm heŋgemgoyi.
11 Akto yu kulemgoân ire âmâ
Anutuŋe hâŋgeiŋe biwiŋân makmâ
kârikŋe ketuguep. Are hinŋe mi-
apŋân katberâm Humonenŋe Yesu
Kristo huŋgun aŋmâ mem miawagep.
12 Akto Kristoŋe dâp hekat-
nengimbo nâŋgaŋmâ biwinenŋe
yâkgâlân katenŋe kindo hamep bâlâk
Anutu enemŋân kinmâ ulilaŋmaen.
13 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet.
Nâ yeŋgât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâm
mandere aregât nâŋgâm biwiyeŋe bo
umatŋe akbiâp. Bo. Anutuŋe âmâ ye
âlepŋân manmâ âgâwaigât dâm makto
umatŋe miawakniŋmap.

Pauloŋe Epeso luâk âmbâle yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

14 Akto Anutuŋe wan nâŋgâm
heŋgemgoep are miawagâkgât
nâŋgâm âmâ dowâk hânân kâŋgom
Ewenenŋe are ulilaŋman.
15 Ewenenŋe hânŋe hânŋe man-
maen akto himbimân manmai are
nengât Ambonenŋe are ulilaŋman.
16 Amâ yeŋgât hin ulilaŋman.
Anutuŋe pagaleŋe humo dondâŋande
Heak huŋgun aŋdo biwiyeŋe mem
kepikto hanyeŋande kaulem kârikŋe
akbiap dâm ulilaŋman.
17 Akto areâk bo. Kristo nâŋgaŋbiâ
biwiyeŋân tatmâ malâk. Akto ye
lâwin kândârâŋe gem kârikŋe akmap
ye dop hainâk okot âlep agaŋgimai ye
kândârâyeŋe Kristo yâkgâlân okot âlep
nâŋgaŋmâ manbei.
18 Hain manmâ âmâ Yesugât
kâmot nen olop Kristoŋe okot nâŋgâ
nengimap aregât tâŋe parâŋe keiŋe
keiŋe hârok nâŋgâm metewaengât.
19 Akto Kristogât biwi tângo tângo
aregât keiŋe hârok nâŋgâm mete-
waengât dop bo tatâp, are hârok
nâŋgâwaigât ulilaŋman. Akto Anu-
tugâlân biwi sambe pikmâ yendâp
arekŋe mem pikmâ meteyekbiap. A
hainâk ulilaŋman.
20 Akto Anutu kârikŋaet keiŋe
nengâlân wan me wan mem mi-
awakmap yâk siâ siâ hârok ke-
tugumap yâkŋe nengât ulitnenŋe
akto nâŋgâ nâŋgânenŋe are hârok
ewangimap. Nen yâkgât dop bo.

21 Aregât nen Yesu Kristogât kâmot nennje Anutunje nengât akmâ hunjgunanjdo giep aregât nânjgâennje humo agâk. Akto humo akmâ âgâwiâp. A bundâk.

4

Heaknje mendugu nenekto kâmot konok agion.

1 Galalupne, nâ wan kulemgoân are siâkâ makbe. Nâ Humogât den makman aregât kala busi kâlegen katnegi. Katnekbiâ hâk hilâlâm nânjgâm manmâ gan aregât nâ ire hâwâtyekmâ makyenjgire nânjgânjet. Anutunje oloŋyegep are dopŋânâk nânjgâmbiâ humo akto manbei.

2 Manmâ yenjaet nânjgâmbiâ gembo yeuknje akmâ okot âlep aganjgim biwiyenjande tânagum kârigem kinmâ dosayenje hepun anjgiwei.

3 Akmâ Anutugât Heaknjande menduguyegep are hâre akbopgât yaiwâk damungom tân agumbiâ biwiyenje konok akto manbei.

4 Akto Yesugât kâmot amâ konok akto Anutugât Heak akai konok akto Anutunje oloŋyegep gârâmâ hâmbâi yâk olop himbimân manbaen aregât konok nânjgâmbiâ humo akbiâp.

5 Akto Humonennje a konok akto biwinennje Yesugâlân sop konok katennje kilep arekŋe kârikŋe akmâ âgâwiâp. Akto sop konok tu pulinenegep are.

6 Akto Anutu Ewenennje konok yâknje konok âmâ Amboŋe akmâ wan me wan kotŋe hârok damunnennje akmap.

Kembunje âinjaet akmâ luâk unduwâk kepilâyegep.

7 Dâ nengât wan me wan Kristonje nengiep amâ dondâ. Kristonje okot âlep aknengimap aregât dop nennjânâk wan me wan nengimap.

8 Aregât amâ Anutugât dennjande hin dâep, “Humonennje egon dondâ âgâep. Âgâm emelâk gasalupnje yenjgumbo yeuknje akbiâ kewugu yegep. Sop ain wan me wan are ikinje kâmolân katyenjgiep.” hain kulemgoep.

9 Aregât keinje amâ injgon soŋ malep arewa egon âgâep.

10 Humonennje injgon injgon dondâ gem malep arekŋe purik katmâ himbim kaknjân âgâm siâ siâ hârok damun yenje akberâm agep are.

11 Humonennje hain akmâ wan me wan ikinje kâmotlupnje nengiep amâ hin. Luâk biknje Aposologât âi nengimbo meyion. Biknje Propete âi yenjgiep. Biknje Yesu bonânjganjmai are yenjgâlân arim makyenjgiwaigât kârikŋe yenjgimbo meyi. Biknje Yesugât kâmot damunyenje akbaigât âi yenjgiep. Biknje Yesugât kâmot are henjgemgom makyenjgiwaigât kârikŋe yenjgiep.

12 Amâ Yesugât kâmot nen hârok ikinjaet kârikŋânâk manbaengât akto den sambelem arimbo luâk âmbâle Yesugât keinje bo nânjgâm manmai are biwinennje Yesugâlân katennje tato manmâ makyenjgiennje dewatimbiâ hainâk manmâ âgâwaengât kârikŋe nengiep.

13 Hain nengiep aregât âi memâk manmâ nen biwi konok akmâ mandennje kârikŋe are hainâk tatmâ âgâwiap. Akto Kristonje âlepŋe akmap nen dop hainâk Anutugât nannje nânjgâm henjgemgom âlepŋeâk manbaengât Anutunje tân nengumap.

14 Nen gurukŋe hain are bo akmâ kârikŋe akmâ manbaen. Hain mandennje hianjgi luâknje den bunje bo arekŋe henengimbiâ yâk yenjgât hianjgi den akto lau elekgât seruŋe mem waitnenekto bo hâkukniâm.

15 Bo. Yeuknje han kalem akmâ âmâ den bunje panjâk mem mandennje biwi tânnennjande miawakmâ sambelembo kautnennje Kristo yâkgâlân dewatim kârikŋe akbaen.

16 Dewatim kârikŋe aktennje kautnennje Kristo arekŋe damunnennje akmâ mendugu nenekmâ katnenekto kâmot konok akmâ hâknje akmaen. Hain akmâ hârok ikinjeâk ikinjeâk âinennje mem biwinennje tân agum kaulem kârikŋe manbaen.

Yesugât kâmot dâp irakŋân ariwaen.

17 Galalupne, nâ Humogât meteŋân
makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet.
Ye luâk âmbâle hângâlâk nâŋgâmbiâ
humo akmap are olop hero bo man-
bei. Luâk hangâlâk nâŋgâmai arekŋe
wan me wan âlepŋe nâŋgâwerâmbiâ
umatŋe akto pâpkomai.
18 Hain akmâ han biwiyeŋe kârikŋe
akto aregât biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe
hândâk akto Anutugât manman hep-
unmâ akŋângen manmai. Are olop
gala bo akbei.
19 Gala okot bo nâŋgâ aŋgim sot
soŋgogât nâŋgâmbiâ ukenŋe akto nem
gulip akmâ egâliaŋ bâleŋe keiŋe keiŋe
aregât ukenŋe humo nâŋgâm gulip
akmai.
20 Dâ ye âmâ manman bâleŋe
hainare manŋetgât nenŋe Kristogât
keiŋe bo makyeŋgiyion.
21 Ye âmâ Yesugât keiŋe bunŋe are
makyeŋgimbiâ nâŋgâm metem âmâ
nâŋgaŋi.
22 Akto ye âmâ agak memeyeŋe
ulikŋân meyi arekŋe oloŋ yekmâ
hilip yeŋguwopgât wan me wan are
âmâ mem petâm panbei.
23 Hain akbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe
irakŋe miawakyeŋgiwiap.
24 Hain akmâ manmanyeŋe irakŋe
luguakmâ manbei. Amâ Anutuŋe
yeŋgât katyeŋgiep are mem manbiâ
agak memeyeŋe are Anutuŋe ekto
huraguwiap. Akto hainâk manmâ
âgâwai. Den ire hârok emelâk
makyeŋgienŋe nâŋgâyi.

Bâleŋe keiŋe keiŋe hâkokom manbaen.

25 Aregât hiaŋgi are hepunmâ den
bunŋe konok makbei. Akto nen
kâmot konok agion aregât den bunŋe
konok magaŋgi goaŋgi aktenŋe
ârândâŋ akbiâp.
26 Akto kuk akbai ain âmâ bo bâlim
metewei. Akto kuk heŋgân sop kâlep
bo mem tatbei.
27 Hain akbiâ Bâleŋe Amboŋande
yeukŋe ketugu yekbopgât biwiyeŋe
damunŋe akbei.
28 Akto yeŋgâlân gâtŋe yâk kâmbu
agi arekŋe hinŋe kâmbu siâ bo ak-
bei. Akto bâtyeŋande âi mem sot
me wan me wan miawakyeŋgiwiap.
Hain manmâ âmâ benŋe galalupyeŋe
siâ wan me wan umburuk akbai are
bikŋe potatmâ yeŋgimbiâ âlepŋe man-
bai.
29 Akto ye hârok hin maktere
nâŋgâŋet. Den bâleŋe lauyeŋânba bo
makbei. Den âlepŋeâk hârok âmâ tân
aguwei. Hain akbiâ âmâ denyeŋande
biwiyeŋe tângombo âmâ wan me
wangât umburuk akmai are tân
yeŋgumbo âlepŋe manbiâ biwiyeŋe
sându gewiâp. Aregât den âlepŋeâk
magaŋgi goaŋgi akbei.
30 Galama, Anutuŋe ye nâŋgât
pat dâm ikiŋe Heak huŋgun aŋdo
biwiyeŋân Anutuŋe meyekbiapgât
nâŋgâŋet dâm kepik yekto nâŋgâ
nâŋgâyeŋe hulaŋagep. Aregât Heak
âlepŋe are bo kom watmâ hâkâŋ
akbiâ bâliwiap.
31 Akto gasa den me kuk bo akbei.
Akto galagât hogo hogo me wan me
wan bâleŋe aregât kalakŋe urutmâ
panbei.
32 Dâ hin akbei. Anutuŋe Kristogât
akmâ dosayeŋe hepulep, aregât ye
hainâk Kristogât kâmot gala agaŋgim
heŋgem agum dosa hepun aŋgiwei.

5

Pagaleŋânâk manbaen.

1 Galalupŋe, Anutuŋe Kristogât
akmâ nan baratlupne dâm yeŋgonmâ
okot âlep akyeŋgiepgât Anutuŋe wan
me wangât akmap are akmâ manbei.
Akto Anutugât tirip towat akmâ
manbei.
2 Akto Kristoŋe okot âlep aknengim
nengât akmâ Anutugât sumbe âlepŋe
agaŋep aregât nâŋgâmbiâ humo akto
Kristoŋe han kalem aknengimap a
hainâk mem âmâ han kalemgât agak
meme paŋâk mem manmâ âgâwei.
3 Akto areâk bo. Ye amâ Anutugât
kâmolân gâtŋe agi aregât dopŋân dâp
gulip bo manbei. Akto bâleŋe keiŋe
keiŋe bo membei. Akto luâk âmbâle
yeŋgât wan me wangât bo egâliaŋbei.

Akto hâŋgât siâ siâ aregât nâŋgâmbiâ humo bo akbiâp.
4 Akto den bâleŋe me metepirikgât den me giriŋet dâm den yânŋe makbiâ bo ârândâŋ akmap are bo makbei. Dâ hin amâ makbei. Den âlepŋe makmâ Anutu akto galalupyeŋe mepaiaŋgiwai amâ âlepŋe.
5 Ye hin nâŋgâm heŋgemgom kârigewei. Luâk âmbâle egâliaŋ bâleŋe me galagât siâ me siâ ekbiâ humo akmap amâ lâpio tugupgât nâŋgâmbiâ humo akmap hinare yâkŋe âmâ Kristogât akto Anutugât welam kulâgâtbiâ bo miawakyeŋgiwiap.
6 Galalupne, luâk âmbâle Anutugât lau bo lokomai are Anutuŋe kuk humo akyeŋgiwiap. Aregât luâk âmbâle bikŋe heyeŋgim den bunŋe bo makbiâ âmâ yeŋe yâk yeŋgât den are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo yeukŋe akbiâp.
7 Akto yâk yeŋgât bâleŋân bo tân yeŋgumbiâ humo akbiâp.
8 Aregât lâuwâŋe makbe. Ye ulikŋân hain manbiâ hândâkŋe katipyeŋguep. Dâ hinŋe Humonenŋande oloŋyekto pagaleŋân mandâi. Aregât pagaleŋân arim ain kârikŋe manbei.
9 Amâ biwi âlepŋe olop manmai akto den bunŋeâk makmai akto agak meme ârândâŋâk manmai amâ pagaleŋân manmai dop hain.
10 Dâ siâ siâ akberâm âmâ Humoŋe nâŋgâmbo huraguwiap are ulik gulik nâŋgâm heŋgemgom akbei.
11-12 Galama, luâk âmbâle den koko arekŋe nengât agak meme nâŋgâwâi dâm wan me wan yoŋâk akmai are amâ makmâ nâŋgâm âmâ aŋun aŋgimaen. Aregât bâleŋe akmai are bo tânyeŋguwei. Yeŋe agak meme bunŋe bo aregât hâkâŋ akmâ agak memeyeŋe makmâ miawakbiâ nâŋgâwai.
13-14 Nen hin dâmaen. Asiŋ yemai amâ momogât dâp hainânba agatbiâ Kristoŋe mem pagaleŋe ketugu yekbiap. Den are bunŋe akto pagaleŋande mem miawakbiap.
15 Aregât ye agak meme yeŋaet damun akmâ manbei. Akto biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe damun akmâ manbiâ âmâ bo gulip akbiâp.
16 Sop hutŋân ire kâlegen bâleŋande sambelemapgât sop bikŋe bo hepunmâ âi kârikŋe membei.
17 Aregât nâŋgâ nâŋgâ bâlâk dop hain bo manbei. Humoŋe âi makmâ yeŋgiep are ekmâ heŋgemgowei.
18 Akto tu kârikŋe nem gulip bo akbei. Arekŋe biwiyeŋe hilip kombo heŋgem yeŋguwiapgât dâp bo tatbop. Aregât tu kârikŋaet ukenŋe bo nâŋgâm âmâ Anutugât Heakŋande yeŋgâlân tatmap aregât ukenŋe nâŋgâwai.
19 Hain nâŋgâm Heakŋe tânyeŋguwiapgât kep mem biwi owâi owâi akbei. Akto Humoŋe ukenŋe agakgât kep keŋgu Dawidiŋe kulemgoep are hainâk biwiyeŋân katbei. Katmâ nâŋgâm magaŋgi goaŋgi akbei.
20 Humonenŋe Yesu Kristogât akmâ mepaiŋe mem Anutu Ewe nenŋe siâ siâ keiŋe katmap aregât âlepŋerâm makmâ heroŋe akbei.

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

21 Galalupne, ye hârok hin makyeŋgiwe. Ye Kristogât hamep akmâ lau lokomai aregât lau loko aŋgim tân agum âgâwei.
22 Âmbâlema ye Humogât hoŋ bawa mandâi ye hainâk luâklupyeŋe yeŋgât lau lokowei.
23 Amâ Kristoŋe ikiŋe kâmot hârok nengât kautŋe akmap hainâk luâklupyeŋande âmbenlupyeŋe yeŋgât kautyeŋe akbai. Akto areâk bo. Kristoŋe ikiŋe kâmot are heŋgem nengumap.
24 Heŋgem nengumbo aregât Kristogât lau lokomaen. Aregât hainâk âmbenlupyeŋande luâklupyeŋe yeŋgât lau hârok lokoyeŋgiwei.
25 Galalupne, yeŋgât hutyeŋân gâtŋe âmbendâ yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Kristo arekŋe ikiŋe kâmot nâŋgât âmbâle dâtâŋe dâm biwi tân agaŋgim okot âlep agaŋgim moep. Aregât dop hainâk luâklupyeŋande

âmbenlupyeŋe yeŋgât okot âlep akyeŋgiwei.
26 Aregât lâuwâŋe makbe. Kristoŋe ikiŋe âmbâle dâtâŋe are agak meme âlepŋeâk akmâ mem manmâ âgâwiap dâm Anutugât den bunŋande akto tuŋe gem agak meme heleŋ a puliep.
27 Aregât ikiŋaelân dewatiakmâ ikiŋe dâtâŋe heleŋ siâ me siâ hârok bâlâk manbiapgât heŋgem agum dosaŋe a puliep.
28 Aregât luâk yeŋe hâkyeŋe agaŋgimai dop hainâk âmbenlupyeŋe are okot âlep akyeŋgiwei.
29 Hain akmâ luâk siâŋe ikiŋe hâk gasa bo agaŋmâ âmâ tângomâk manmap akto Kristoŋe ikiŋe kâmot hainâk âlepŋe akyeŋgimap aregât luâklupyeŋande âmbenlupyeŋe tânyeŋguwei.
30 Amâ hin. Nenŋe Kristogât kâmolân manmaen amâ yâkgât hâkŋe hinare akmaen aregât âmbenlupyeŋe olop okot âlep akmâ tân aguwei.
31 Aregât Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâkŋe ewe memelogâtŋe hepun yelekmâ âmbenŋaelân dewatimbo biwi me hâk konok akmâ manbiandat.”
32 Moseŋe hain kulemgoep tatâp aregât keiŋe umatŋe amâ hin. Kristo amâ luâknenŋe hainâk akmap. Dâ ikiŋe kâmot nenŋe amâ yâkgât âmbâi dop hainare akmaen hain nâŋgân.
33 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk hârok yeŋe hâkyeŋe tângomai dop hainâk âmbenlupyeŋe tân yeŋguwei. Dâ âmbâle yeŋe âmâ luâklupyeŋe yeŋgât den nâŋgâmbiâ bunŋe akbiap.

6

Nan barat akto ewe meme yeŋgât den.

1-3 Galama, yeŋgât nan baratlupyeŋe yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe makto Moseŋe den kârikŋe hin kulemgoep, “Nan barat ye ewe memelupyeŋe yeŋgât lauyeŋe lokoyeŋgiwei. Lokombiâ âmâ Anutuŋe makto hânân ire sop kâlewâk manmâ âgâwai.” Akto den are âmâ den kârikŋe makmâ âmâ bunŋe miawakbiapgât olowâk makmâ hâriep. Amâ den kârikŋe are lokombiâ Anutuŋe hâuŋe âlepŋe yeŋgimbo hânân sop kâlewâk manmâ âgâwai. Are miawagâkgât luâk âmbâi sisik ye meme ewelupyeŋe yeŋgât lau lokowei. Arekŋe âmâ dâp âlepŋe.
4 Akto ewelupyeŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋlupyeŋe orem miwindik yekbiâ ârândâŋâk manmâ âgâwei. Akto Humogât den are makyeŋgimbiâ Humonennande ekto ârândâŋ akbiâp. Dâ kuk bâleŋe akbâigât hanâk hanâk âmâ bo oreyekbai. Hain bo. Bâleŋe akmâ âgâwâigât yaiwâk akyeŋgim koratyeŋgum dopyeŋânâk orem miwindikyekbei.

Luâk kembu akto hoŋ luâk yeŋgât den.

5 Akto hoŋ bawa yeŋgât hin makbe. Yeŋe Kristo wan me wan agaŋmai hainâk hân luâk kembulupyeŋe tân yeŋgum yâk yeŋgât hamep akmâ nâŋgâyeŋgiwei. Akto âi membaigât âmâ han lâuwâ bo akbai.
6 Akto ye Kristogât hoŋ akmaiŋe Anutu dâp magep are biwi owâiŋeâk membiâ ârândâŋ akmap aregât luâk kembulupyeŋe yeŋgât lau lokowei. Akto nenekbiâ âlepŋe agâkgât hain bo akbei.
7 Hanâk Kristoŋe nâŋgâmbo ârândâŋ agâkgât imâ yâk yeŋgât bo dâm han biwiŋaet âiyeŋe mem manbei.
8 Akto ye emelâk hin nâŋgâi. Nen hârok hoŋ bawa me luâk kembu me luâk yânŋe nenŋe âmâ wan me wan âlepŋe aktenŋe âmâ Humonennande hâuŋe hainâk nengiwiap.
9 Galama, ye luâk kembu akmai yeŋgât hin makbe. Ye hoŋ bawalupyeŋe hainâk akyeŋgiwei. Akto himbimân Humonenŋe mandâp arekŋe ye konok bo damunyeŋe akmap. Bo. Hoŋ bawalupyeŋe akto ye hainâk kembuyeŋe akto ye dop konogâk akmai aregât hoŋlupyeŋe bo hâwâtyekbei. Akto Anutuŋe luâkgât han watmâ bo potatnenekmap

aregât hoŋlupyeŋe makmâ bo hâwât yekbai.

Yesugât kâmot nen Niambiŋe menenekbopgât tembe loko akmâ kinbaen.

10 Galama, ye hârok hin makyeŋgiwe. Humogâlân dewatimbiâ Humoŋe kârikŋe yeŋgâlân potatmâ yeŋgimbo kârikŋe akmâ manbei.

11-12 Akto nen hânân bugâ aguwerâm akmaen. Gârâmâ nengât gasa bunŋe amâ ire, hângât kembu tembe loko kârikŋande hândâk damunŋe akmai akto sinduk baniara bâleŋe himbimân akto hânân manmai yâkŋe amâ gasa aknengimai aregât Anutugât mâron are lugu akbei. Akto Hianŋgi Amboŋe arekŋe bâleŋe akŋet dâm heyeŋgimbo kârikŋeâk kinbiâ hepun yekbiap.

13 Aregât Anutugâlânba tembe bisârâŋ bugâ mâron are mem manmâ bugâ koko sopŋân tâlim kârigem kinbiâ gasa togom âsiyekmâ hepunmâ ariwai.

14 Ye âmâ hin kinbei. Den bunŋe are tâk kârikŋe hinare paŋâk lalakbei. Dosa bâlâk manmanŋe diŋenyeŋaet pekeŋe luguakbei.

15 Lumbegât pat âlep den mem owâim kinmâ mem manbiâ biwiyeŋe sândugemap den are kei pekeŋe dop hain luguakbei.

16 Dâ aregât memeŋe humo âmâ Kristo nâŋgaŋmâ kepilâm manmai aregât mâron dop hainâk mem kinbiâ amâ Bâleŋe Amboŋande saut soŋ soŋ kâlâp mem arekŋe erâyekberâm pando pewewen katmâ bokbiap.

17 Akto kautyeŋe gulip akbopgât Yesuŋe heŋgemyeŋguep are tâmbulum irimut kârikŋe dop hainâk kautyeŋân kauŋbei. Akto Anutugât Heakŋande bugâ yeŋgumap are mem manbei. Amâ Anutugât den kulemgoyi are.

18 Akto areâk bo. Ye sop ârândâŋ Heakgât kârikŋân Humo hokboâk hokboâk ulilaŋmâ manbei. Akto konam bo akmâ âmâ hokboâk hokboâk biwiyeŋe damun agaŋgim manbei. Akto Yesugât kâmot hânŋe hânŋe mandâi are yeŋgât ulilaŋbei.

19 Hain akmâ nâŋgât gai ulilaŋmâ manbei. Hain ulilaŋmâ manbiâ âmâ Kembunenŋande laune mem owâiŋe ketugunekto pat âlep den tikŋân yem gaep are miapŋân haŋaŋân makmâ miawakbiâm.

20 Nâ aregât miawagâkgât maktere luâk bikŋande nugum hikonekbiâ tâgân yem gam malân. Aregât hamep bâlâk Anutugât den makmâ maktere ârândâŋ akbiapgât nâŋgât Anutu ulilaŋbei.

Den bâiŋe.

21 Galama, nâ gain gain manmangât nâŋgât keinaet nâŋgâm pâpkowâigât Tikikoŋe togowiap. Yâkŋe nâŋgât wan me wangât makyeŋgimbo nâŋgâniŋbai. Tikikoŋe âmâ gala âlepŋe akniŋmap. Akto Humogât hoŋ bawa akmâ den pat are tân nugumap.

22 Yâkŋe nengât pat makyeŋgimbo biwiyeŋe sândugewiapgât huŋgun aŋdere togowiap.

23 Galalupŋe nâ yeŋgât hin ulilaŋman. Anutu Apo akto Humonenŋe Yesu Kristo yâkŋe tân yeŋgumbela biwiyeŋe yâk yetgâlân katbiâ sândugembo gala agaŋgim biwiŋe tân agum manbei.

24 Akto luâk âmbâle arekŋe Humonenŋe Yesu Kristo han biwi hârok yâkgâlân nâŋgâm kârikŋe akmâ han kalem akmâ âgâwai are Anutuŋe damunyeŋe agâkgât dâm ulilaŋdân.

Pilipi

Galagât den.

1 Galalupnetŋe, net Paulo akto Timoteo net Yesu Kristogât hoŋ bawa manmâ gaet. Netŋe Pilipi kepia Yesu Kristogât kâmot ye akto yeŋgât damunlupyeŋe yeŋgât kulem ire kat yeŋgiwerâm kulemgoet. Kulemgom katetŋe mem oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei.

2 Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo yâkŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgimbela biwiyeŋe sândugeâkgât ulilaŋmaet.

Pauloŋe Pilipi yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

3 Nâ yeŋgât Anutu ulilaŋberâm âmâ Anutuŋe wan me wan akyeŋgimbo manman âlepŋe akmâ manmai aregât Anutu âlepŋerâm mepaimŋe meman.

4 Nâŋe ye hârokgât hokboâk hokboâk ulilaŋman âmâ ainâk yeŋgât pat nâŋgâm arekŋeak biwinân miawakto heroŋe akman.

5 Akto yeŋe nâ den pat âlepŋe makyeŋgim manmangât hokboâk hokboâk tân nugum gambiâ huragumap aregât heroŋe akman. Akto Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât mepai aŋmâ heroŋe akmâ ulilaŋman.

6 Akto areâk bo. Anutuŋe yeŋgâlân âi keiŋe kalepgât mem metembo Yesu Kristoŋe purik katmâ miawakbiapgât sopŋe miawakto ain ye huraguwaigât nâŋgân. Amâ Anutuŋe ye huragum kinbaigât dâp nâŋgâmap.

7 Galalupne, nâ ye hain nâŋgâ yeŋgiman aregât nâŋgâre huragumap. Akto Anutuŋe nekto ârândâŋ akmap. Amâ hingât. Nâ den pat âlepŋe makyeŋgire siânbaŋe den aregât hâkâŋ akmâ kala busi kâlegen katnegi. Akto den pat âlepŋe bunŋerâm siânbaŋe makbiâ den pat âlepŋe are gewop dâm âi humo mem malân. Aregât Anutuŋe nâ tân nugumap yâkŋe ye hainâk tân yeŋgumap aregât nâ yeŋgât okot âlep nâŋgân.

8 Galalupne, ire maktere Anutuŋe ekto bunŋe aktâp. Yesu Kristoŋe okot âlep akyeŋgimap dop hainâk nâkai ye okot âlep akyeŋgiman.

9 Are hainâk humo akmâ âgâwiapgât ulilaŋdân. Hingât ulilaŋdân. Wan me wan bâleŋe me âlepŋe are oyaŋmâ potatmâ âmâ okotyeŋe dondâ nâŋgâ aŋgiwaigât ulilaŋdân.

10 Ye hain akbai âmâ benŋe yeŋe wan me wan bunŋe dondâ potatmâ heŋgemgowai âmâ Kristo miawakbiap sop ain ye biwi salek salek dosa bâlâk manbai.

11 Akto Yesu Kristoŋe tân yeŋgumbo wan me wan bunŋe ârândâŋ unsambe olowâk mem manbai. Hain akbiâ biknande yekmâ Anutugât kotŋe mem agatbiâ kot akto pagaleŋe humo talaŋmâ âgâwiâp.

Biknande ewangi gowangiân den pat âlepŋe makyeŋgiyi.

12 Galalupne, pâpkowâigât nune keine makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ den pat âlepŋe maktere aregât kala busi kâlegen katnegi are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo bâliwiâp. Bo. Iren nâ siâ siâ miawakniŋep are âmâ pat âlepŋaet dâp miawakmâ heŋgemgowiap dâm aregât miawagep.

13 Amâ hin. Nâ Kristogât âi mendere aregât kala busi kâlegen katnegi. Den pat are tembe loko in mandâi arekŋe hârokŋe nâŋgâyi. Haminân kepia hârok nâŋgâyi.

14 Akto kala busi kâlegen katnegi aregât galalupne biknande ulikŋân hamewâk mali arekŋe Humogât nâŋgâm owâi aŋmâ Anutugât den pat hamep bâlâk makyeŋgim mandâi.

15 Akto hinŋe kâmot lâuwâ miawaktâp amâ hin. Luâk biknande Kristogât pat makberâm âmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ gemap akto ewangiak gowangiak kakŋân makmai.

16-17 Hain akmâ nâ yu kala busi kâlegen mandân ire hâk hilâlâm kakŋânâk niŋberâm hianŋgim Kristogât kot makmâ sambelem yeŋaet

nâŋgâmbiâ humo akmap. Hain akmâ kotyeŋe mem agatberâm akto Yesugât kâmot potalakŋetgât Kristogât den makmai. Dâ bikŋande âmâ hain bo akmai. Arekŋe âmâ nâ den pat âlepŋe yaigoman aregât kala busi kâlegen katnegi are nâŋgâm han okot âlep akniŋmâ den pat âlepŋe makmai.

18 Are nâŋgâm âmâ hanâk Yesugât keiŋe biwiyeŋande bunŋe bo makyeŋgimai, me biwiyeŋe kau kau akmâ makmai amâ âlepŋe nâŋgân. Kristogât pat makbiâ sambelem ariâkgât makmai aregât nâŋgâm mandere biwine âlepŋe akmap.

Paulo manmangât me momogât ukenŋe konogâk nâŋgâep.

19 Akto areâk bo. Pilipi ye âkâ nâŋgât akmâ Anutu ulilaŋmâ manbiâ Yesu Kristogât Heakŋande tân nugumbo siâ siâ miawakniŋep arekŋe kârikŋe niŋmap aregât bunŋe heroŋe humo miawakniŋmâ âgâwiap.

20 Akto aŋun bo aŋgiwian are nâŋgâre kârigembo hannande nâŋgaŋmâ manbian. Akmâ gan hain âgâk akbian. Manmangât akto momogât hâkne owâiŋe âgâk Kristo kotgâm waŋdere arekŋe egâliaŋ âlepŋe akbiâp.

21 Aregât lâuwâŋe makbe. Hânân manman amâ Kristogât akmâ manman. Dâ hinŋe mombian amâ hainâk wan me wan âlepŋe dondâŋe miawakniŋbiap.

22 Dâ hânân dewatim manbianân âmâ âigât bunŋe gaetŋe mem miawakbian. Dâ aregât âmâ wan arekŋaetgât owâiwe dâm makmâ han lâuwâ aktân.

23 Nâ siâ me siâ miawakniŋdo han lâuwâ akman aregât biwine umatŋe aktâp. Hinŋe mom âmâ Kristo olop manmâ âgâwian. Aregât nâŋgâm ukenŋe aktân.

24 Dâ ye mându akbâi gârâmâ yeŋgât akmâ hânân gaetŋe dewatim mandere ârândâŋ akbiap.

25 Aregât hin nâŋgân. Anutuŋe makto nâ ye olop manmâ tân yeŋgure nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo akto biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ kindo heroŋe akbai.

26 Akto nâŋe hinŋe togom tân yeŋguwian aregât Yesu Kristogât akmâ nâŋgâniŋmâ heroŋe akbai.

Tân agu agu akmâ manbaen.

27 Galalupne, den umatŋe ire makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ togom yekbian me kâlewângen manmâ yeŋgât pat âlepŋe nâŋgâwian aregât hin akbei. Ye Kristogât pat bâliwopgât agak meme âlepŋe areâk mem manmâ âgâwei. Hain manmâ biwi konok akmâ tân agum den pat âlepŋe makmâ hâk hilâlâm olowâk hanâk manmâ âgâwei. Akto gasalupyeŋande mem ge katyekberâmbiâ âmâ hanâk hamep bâlâk âi mem manmâ âgâwai.

28 Tân agu agu akbiâ gasalupyeŋande hamep meyeŋgimbiâ kârikŋeyeŋe bo yeugewiâp. Hain akto Anutuŋe yâk hepunyekbiap dâ ye meyekbiapgât keiŋe mem miawaktâp.

29 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe ye biwiyeŋe Kristogâlân kali areâk bo nâŋgâ yeŋgimap. Amâ Anutuŋe ye biwiyeŋe yâkgâlân kali akto yâkgât akmâ hâk hilâlâm kakŋân manŋetgât hârok Anutuŋe nâŋgâ yeŋgimap.

30 Nâŋgâ yeŋgimbo ye hainâk akmâ nâŋe hâk hilâlâm kakŋân âi meân are egi. Dâ hinŋe mandere aregât pat nâŋgâi are amâ manman âi areâk yeŋe hainâk mandâi. Anutuŋe ye hain akbaigât magep gârâmâ gasalupyeŋe yeŋgât hamep bo akbei.

2

Yesuŋe ulikŋân aknengiepgât nenâkâ areâk akbaen.

1 Galalupne, Kristoŋe tân yeŋgumbo biwiyeŋe sândugemap aregât akto Kristoŋe okot akyeŋgimbo heroŋe akmai aregât akto Anutugât Heakŋande tân yeŋgumbo okot âlep agaŋgim han kalemŋe miawakyeŋgimap

2 aregât nâŋgâ nâŋgâ konok katbei. Akto hanyeŋande konok tânaguwei. Akto gala konok manbei. Hain akbiâ âmâ okot âlep nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâwian.

3 Akto areâk bo. Yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ bo agatbiâp. Bo. Hin akbei. Yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ gembo âmâ galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgimbiâ âgâwiap.
4 Akto siâŋe ikiŋaelâk siâ siâ akmâ heŋgemgowiap akto aregâlâk bo. Galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâm wan me wan bâlim yendo heŋgemgowei. Ye hârok hain akbei.
5 Yesu Kristo hânân manmâ gain gain agep? Ye han hainâk nâŋgâwei.
6 Yâk âmâ ikiŋaet nâŋgâmbo bo âgâep. Yâk âmâ Anutuŋe manmap dop hainâk manmap. Akto Anutugât dop bo gangerâep.
7 Bo. Yâk ikiŋe manmanŋe hepunmâ âmâ Anutu olop dop konok malep are hepunmâ hoŋ luâk hainare akmâ malep.
8 Yâkgât gegeŋe akmâ manmâ Anutugât lau lokom âmâ moep. Akto lâwinân momberâm aregât hamep bo akmâ moep.
9 Akto Yesuŋe hain agepgât Anutuŋe mem agatmâ kotŋe humo kondo are nâŋgâenŋe humo akmâ kot patnenŋe ewangiâp.
10 Akto Anutuŋe hânân manden me himbimân mandâi me hân amukŋân mandâi nen hârok Yesugât kotŋe mem agatbaengât kotŋe konlep. Aregât nen hârok Yesugât kotŋe mem agatmâ pâwut ligianŋbaen.
11 Akto nen hârok Yesu Kristo âmâ Humonenŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâenŋe Ewenenŋe Anutugât kotŋe âgâwiap.

Heŋgem agum mannegât kârikŋe akniâm.

12 Galalupne, Ye âkâ nâ ulikŋân ye olop malângât laune lokomini. Dâ hinŋe ye olop mandereânâk bo. Aknângen mandere patne nâŋgâm laune hârok lokowei. Aregât akmâ heŋgemgo yeŋaet bunŋe peneyeŋgiâkgât hanokoagâk akmâ kaut orewei.
13 Imâ yeŋgât dop bo. Anutuŋe yekto âlepŋe âgâkgât ukenŋaet akmâ tân yeŋgumap arekŋe yeŋe laune lokoŋetdâm kârikŋe yeŋgimbo biwiyeŋe owâiŋe akmap.
14 Akto ye dosa me konam bâlâk manbiâ Anutuŋe yekto huraguwiapgât siâ siâ akberâm den kakŋân bo hogoaŋgim hâkâŋ akbei.
15 Hain akmâ âmâ dosa bâlâk akto han kau manbiâ Anutuŋe nanne baratne yektere huraguâp dâm yeŋgondo luâk âmbâle bâleŋe gulip manbiâ bâlimap yâk yeŋgât hândâk hutŋân diâ hinare akmâ pagaleyekmai.
16 Pagalem kinmâ manmangât den are paŋâk mem manbei. Hain akmâ makbiâ âmâ Kristoŋe lâuwâŋe miawakmâ âmâ nâŋe tân yeŋguman aregât nekto huraguwiap. Hain akto nâ heroŋe akbian. Akto hinŋe hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ âi bo mem hâumgoân amâ Kristoŋe ekto huraguwiapgât heroŋe aktân.
17 Akto yeŋe Anutugât sumbe katberâm nâŋgaŋmâ ulilaŋmai aregât ye tân yeŋguwiapgât Anutuŋe makto mombian amâ Anutugât sumbe akbian. Are amâ hanâk aregât heroŋe akmâ ye olop okot âlep nâŋgâm han biwi konok akbaen.
18 Akto yeŋe hainâk heroŋe akniŋbai âmâ nen hainâk heroŋe nâŋgâ aŋgiwaen.

Timoteogât den.

19 Galalupne, den siâ amâ hin makbe. Humo Yesuŋe nâŋgâm âlepŋe dâmbo âmâ galane siâ Timoteo are huŋgun aŋdere yeŋgâlân togowiap. Togom yeŋgât pat ekmâ nâŋgâm purik katmâ nâŋgâlân togo makniŋdo nâŋgâm biwine âlepŋe akbiap. Aregât dowâk huŋgun aŋbian.
20 Akto Timoteogât hin makbe. Luâk siâŋe yeŋgât nâŋgâm han kau olowâk tân yeŋgumap dop hinare siâ bo tatniŋdâp.
21 Amâ luâk biknande yeŋaelâk nâŋgâm âmâ Yesu Kristogât ukenŋe bo nâŋgâmai.
22 Akto Timoteogât keiŋe nâŋgâmai are. Nanŋande eweŋe tângomap dop

hainâk Timoteoŋe nâ den pat âlepŋaet âi tân nugumap.
23 Yâk âlepŋe akmap gârâmâ aregât gain gain miawakniŋbiap âmâ are nâŋgâm heŋgemgowianân âmâ huŋgun aŋdere togowiap.
24 Akto areâk bo. Humoŋe nâŋgâ niŋdo nunak gai yeŋgâlân dowâk togowian. Hain nâŋgân.

Epapodito kundat agepgât den.

25 Akto den siâ hin. Yeŋe yeŋgâlân gâtŋe Epapodito are huŋgun aŋbiâ togo tân nuguep aregât makbe. Aregât hanâk bât tângone akto tembe loko galane yâk dowâk huŋgun aŋdere yeŋgâlân purik katmâ togowiapgât nâŋgâre ârândâŋ aktâp.
26 Yâkŋe nâ umatŋân mandere tân nuguep yâkŋe yekbian dâm nâŋgâmbo humo agep. Gârâmâ kundat akto aregât nâŋgâmbiâ umatŋe akto aregât Epapodito yâk okot bâle akmâ umalaŋdâp.
27 Amâ kundat momoŋe kondo momberâm agep. Hain akto Anutuŋe okot âlep akmâ tângom heŋgemgoep. Akto yâk konok bo. Epapodito mondo nâŋgâ yâkŋe âmâ kambiamne dondâ bâliwop dâm aregât heŋgemgoep.
28 Akto hanâk yeŋe ekmâ biwiyeŋe âlepŋe agâkgât akto nâ nâŋgâm hanokoakmâ manbomgât yâk bo gangerâm hinŋeâk huŋgun aŋdere yeŋgâlân togowiap.
29 Togombo aregât okot âlep nâŋgâ aŋmâ Humogât akmâ gala aganbei. Akto yeŋe luâk hainare tângom nâŋganbiâ humo akbiâp.
30 Amâ hingât. Yâkŋe yeŋgât lau lokom âmâ ye tân nuguyigât dâp bo tatyeŋgiepgât akmâ tân nugum Kristogât âi hâk hilâlâm olowâk mem âmâ momberâm agep.

3

Propete hiaŋgi luâkŋe Pilipi yeŋgâlân ariyi.

1 Galalupne, Bâin. Den siâ makbe. Humogât akmâ okot âlep olop heroŋe maroŋe manbei. Ulikŋân kulemgoân are lâuwâŋe kulemgom nâŋgâre amâ bo umatŋe aktâp. Dâ lâuwâŋe kulemgoân irekŋe âmâ ye kârikŋe ketuguyektâp.
2 Amâ hin, hiaŋgi luâkŋe yeŋgâlân togoâi. Yâk âmâ hâkyeŋe gâi gâigât ukenŋe nâŋgâmai. Akto agak meme bâleŋe akmai. Luâk hainare âmâ heyeŋgimai. Akto pugaiyaŋe bau me wan me wan kawutyekmai amâ luâk arekŋe dop hainare akmâ kâwutyekberâm togomai. Aregât yeŋaet damun agaŋgim manbei.
3 Dâ nen âmâ Anutugât kâmot. Nen Anutugât Heakŋande tân nengumbo âmâ Anutugât kotŋe mem agatenŋe huraguwiâp. Akto Yesu Kristoŋe heŋgem nenguep aregât nâŋgâm heroŋe akmâ manbaen. Akto hâkgât wan me wan aregâlâk biwinenŋe bo katmâ âmâ arekŋe tân nenguâkgât ukenŋe bo nâŋgâwaen.
4 Akto hâkgât wan me wanŋe tân nengumbo huragumap dâine nâ hâkgât siâ siâ dondâ tatniŋmap aregât nâŋgâre humo akbop. Dâ hiaŋgi luâk hâk gâi gâigât ukenŋe nâŋgâmai are amâ hâkgât siâ siâ tatyeŋgimap are nâŋgât hâkgât hârok arekŋe ewangiyekbop.
5 Aregât nâŋgât hâkgât amâ hin maktere nâŋgâŋet. Nâ Israe gâtŋe, Bensamiŋ yâkgât kâmolân gâtŋe miawakmâ yendere hilâm 8 akto hâknân kulem gâinegi. Hebraio nengât agak meme nâŋgâre âgâminep. Akto den kârikŋaet meme akmâ parisaio malân.
6 Kârikŋenaet akmâ Yesugât kâmot yeŋgât gasa agân. Akto den kârikŋe are lokore siâŋe nekto huraguminep.

Pauloŋe Kembugât akmâ kotŋe siâ siâ hârok hamiaŋep.

7 Akto yu kulemgoân iregât âmâ ulikŋân nâŋgâre humo agep. Dâ hinŋe âmâ ektere yânŋe aktâp. Hinŋe amâ Kristogât akmâ nâŋgâre wan me wan are hârok âmâ yânŋe akmap. Akto aregât ukenŋe bonâŋgân.
8 Nâ Humone Yesu Kristo yâkgât keiŋe ekmâ nâŋgâre humo akmap. Aregât hângât siâ siâgât nâŋgâre

humo akminep are hinŋe nâŋgâre yânŋe aktâp. Akto nâ Kristogât akberâm yâkgât pat akmâ siâ siâ hârok ekmâ gagap dâm hepunmâ meteân.
9 Akto nâ Moseŋe kulemgoep are lokom dosa bâlâk manbiandân amâ hinŋe hepulân. Akto nâ Kristogâlân dewatim nâŋgâ aŋdere aregât Anutuŋe nekto ârândâŋ akbiap aregât ukenŋe nâŋgân. Akto nâŋgâ nâŋgâne are Anutuŋe ekto ârândâŋ akbiapgât dop bo tatniŋdâp aregât nâŋgâ nâŋgânaet nâŋgâre giep.
10 Gârâmâ hingât nâŋgâre humo aktâp. Momoŋânba agatbiangât nâ Kristo biwinande nâŋgâ aŋdere Kristo momoŋânba agalep arekŋe wâtŋe niŋdo yâk hâk hilâlâm nâŋgâm moep
11 are dop hainâk akmâ nâŋgâm yâkgâlân dewatim momoŋânba agatbiangât nâŋgâm bo mesokbian are nâŋgâre humo akbiap.

Pauloŋe kârikŋe akmâ horalân pirâm ariep.

12 Galama, yu kulemgoân imâ emelâk hârok mendere huraguâp dâm aregât bo maktân. Bo. Yesu Kristoŋe menegepgât agak meme âlepŋe mem miawak niŋâkdâm âi kârikŋe mem manmâ gan.
13 Akto agak meme âlepŋe are miawakniŋbiap are pâŋân boâk meaktân. Aregât hin konok akman. Nâ nunaet nâŋgâre hain bo aktâp. Dâ siâ me siâ hepulân are hamianŋman. Akto wan me wan meân are ektere yânŋe aktâp. Dâ agak memene âlepŋe huragumap are hârokgât ukenŋe nâŋgâm are miawakniŋâk dâm âi humo meman.
14 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ himbimgât pat oloŋ nekmâ hâuŋe âlepŋe katniŋep are mem miawakberâm dewunnande tâŋâk ekmâ âi humo mem pirâm kaut oreman.
15 Nâ hain akman aregât kaulem humo agion nen hârokŋe aregâlâk kârigem nâŋgâm maniâm. Dâ siâ me siâ siâgât nâŋgâmbiâ dâpŋe siâ akbiawân âmâ âlepŋe Anutuŋe hanyeŋe mem pagalembo âlepŋe nâŋgâm kotgâwai.
16 Akto nen hârok hin aktenŋe huragumap. Nen keiŋân agak meme âlepŋe are hârok emelâk mendenŋe ârândâŋ agep are hârok miawagâkgât agak meme âlepŋe hainâk mem metewaen.
17 Galalupne, ulikŋân akyeŋgire nekmâ hainâk watnekbei. Akto luâk bikŋande nen manmaen dop hainâk manmâ akyeŋgimai are ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.
18 Dâ luâk bikŋande Kristo lâwinân moep aregât den mem ge katberâm akmai are hain bo akbei. Yâk yeŋgât keiyeŋe emelâk makyeŋgim mandân. Imâ indem kambiamne bâliâpgât lâuwâŋe makyeŋgiwe. Yâk âmâ Yesu lâwinân moep aregât den pat âlepŋe gasa agaŋmai.
19 Akto luâk âmbâle hainare âmâ hâmbâi hâuŋe bâleŋe umatŋe miawakyeŋgimbo itiŋ gulam akbai. Dâ hinŋe âmâ sotgât akmâ aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap. Akto siâ me siâ aŋunŋe olowâk aregâlâk nâŋgâm heroŋe maroŋe manmai. Akto hângât kotŋe siâ siâ han nâŋgâ nâŋgâ yeŋande lâwindâk mem metemai.
20 Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Nengât kepia bunŋe amâ himbimân tatâp. Ainba Humonenŋe Yesu Kristoŋe heŋgem nenguwiap Humo arekŋe lâuwâŋe gewiap yâkgât lâmgom manmaen.
21 Hain mandenŋe miawakmâ luâk siâ me siâ hârok mem ge katyekmâ ikiŋe amukŋân hâwuruyekbiapgât kârikŋe yeaŋdâp. Kârikŋe arekŋe hâknenŋe mem manmaen ire mem purik kato ikiŋe hâkŋe hainare pagaleŋe olowâk miawakbaen.

4

Pauloŋe galalupŋe biwi konok kinmâ heroŋe akŋetgât magep.

1 Galalupne, biwinande yeŋgât dondâ nâŋgâmâk aktâp. Ye âmâ nâŋgât egâlianŋlupne aregât wan kulemgoân are watmâ âmâ benŋe

Kembu olop manmâ kârigem heŋgemgowai.

2 Akto yeŋgâlân gâtŋe âmbâi lâuwâ kotyetŋe Euodia akto Sintike yet kuk akmandat are yetgât hin makyetkire nâŋgâet. Humogât akmâ biwi konok akmâ manbiandat.
3 Akto yeŋgât damun siâ tânnugumat gâ hin makginŋdere nâŋgâ. Gâŋe âmbâi lâuwâ yetkondân are tân yetkumenâ biwi konok akmâ âlepŋe manbiandat. Akto areâk bo. Luâk siâ kotŋe Kelemento akto gala bikŋe yâkŋe pat âlepŋaet âi aregât tân nuguyi are yeŋgât kotyeŋe amâ manman kârikŋaet kulem esennjân kulemgoep aregât tân nenguyiat aregât tânyetkuwen.

4 Galalupne, ye hârok yeŋgât hin makbe. Ye Humogât akmâ biwi kambiamyeŋe heroŋe akmâ manbei. Aregât lâuwâŋe makbe. Humonennŋande wan me wan akmap aregât nâŋgâm âmâ biwi kambiamyeŋe heroŋe manbei.
5 Akto Humonennŋe ewumâk aknengiâpgât luâk hârok yeukŋe lumbe akyeŋgimbiâ nâŋgâwai.
6 Akto wan me wangât nâŋgâm âmâ horat gorat me hanokoak bo akbei. Bo. Hin akbei. Hokboâk hokboâk hingât me haingât akmâ Anutu mepaimŋe mem ulilaŋmâ makmâ manbei.
7 Hain akbiâ aregât Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo biwiyeŋe sândugewiap are luâk nen ewanginenekmanne han nâŋgâ nâŋgâyeŋe Kristo Yesugâlân mendugum kondangombo yem kârigewiâp.

8 Akto galama den bâiŋe ire makbe. Wan me wan bunŋe me wan me wan siâ âlepŋe agakŋe olop are nâŋgâmbiâ humo akto aregâlâk nâŋgâm manbei. Akto wan me wan siâ luâk âmbâleŋe nâŋgâmbiâ âlepŋe akmap me Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap me wan me wan bâleŋe bo aregâlâk nâŋgâm manbei. Akto wan me wan ekmâ Anutu mepai aŋmâ heroŋe akmai are hârok nâŋgâm manbei.

9 Akto nâ wan me wan akmâ meân a hainâk akmâ manbei. Akto siâ siâ makmâ ligim yeŋgire nâŋgâyi a hainâk akmâ manbei âmâ Anutu lumbe ambonande ye olop mando biwiyeŋe sândugewiâp.

Pilipi gâtŋande Paulo tângombiâ Pauloŋe Anutu mepaimŋe miep.

10 Galalupne, ulikŋân wan me wan akniŋberâm dâpgât kulâgâtmâ hâumgoyi. Hâumgombiâ umatŋe miawagep. Dâ hinŋe dâp miawak yeŋgimbo kambiam owâiŋân tân nugum puli katbiâ togoep. Togombo okot âlep humo nâŋgân.
11 Akto puligât me siâ siâgât umburuk akmâ bo kulâgâtmâ manman, akto niŋŋetgât bo makyeŋgiân. Akto siâ siâgât bo egâliaŋman. Nâ wan me wan siâ tatniŋdâp me umburuk mandân aregât kambiamne bo bâlimap.
12 Nâ mesak gosak umburuk mandân me wan me wan undup yeniŋdâp amâ âlepŋe mandân. Nem tepne pikto manman me mop manman aregât keiŋe hârok nâŋgâm meteân aregât hin me hain siâ me siâ miawakniŋdo âmâ âlepŋe manman.
13 Aregât keiŋe hin. Kârikŋe niŋmapŋe yâkŋe tân nugumbo âmâ wan me wan hârok akmâ meteman.
14 Dâ yeŋe âmâ kambiam bâliân mandere tân nugum heŋgem nuguyi aregât nâŋgâre huraguâp.
15 Akto ye emelâk nâŋgâi. Nâ den pat âlepŋe mem yeŋgât hân humo kotŋe Makedonia ain togoân. Ain pup pup togom âmâ makyeŋgire nâŋgâm metembiâ âmâ hepunyegân. Hepunmâ hân siângen ain mandere Yesugât kâmot siâ siâ bo tân nuguyi. Pilipi gâtŋe yeŋe konok amâ tân nuguyi.
16 Akto ye hepun yekmâ Tesalonike kepian mandere hâkgât siâ siâŋe tân nuguâkgât katbiâ togoep.
17 Akto nâ ito me puligât bo egâliaŋân. Bo. Yeŋe tân nugumbiâ aregât Anutuŋe hâuŋe âlepŋe akyeŋgimbo manman âlepŋân mannŋetgât nâŋgâman.

18 Akto wan me wangât ulikŋân undâgâtmâ mandere Epapoditoŋe yeŋgâlânba mem togo niŋdo âlepŋe mandân. Akto yeŋe nâ wan me wan niŋi aregât nâŋgâre benŋe Anutuŋe âkâ nâŋgâmbo sumbe âlepŋe higenŋe olowâk heroŋe akmâ âgâmbo nâŋgâmap dop hainâk aktâp.
19 Akto yeŋe tân nuguyi aregât hin nâŋgân. Anutu damunne akmap yâkŋe Yesu Kristogât nâŋgâm akyeŋgiwiap. Akto wan me wan akyeŋgiwiap amâ yânŋe bo. Pagaleŋânba Yesu Kristogât akmâ wan me wangât yeŋe umburukŋe akbai are ârândâŋ akyeŋgiwiap.
20 Akto Anutu Ewenenŋe yâkgâlâk âmâ kotŋe mem agatmâ heroŋe maroŋe akmâ âgâwaen. A bundâk.

Den bâiŋe.

21 Galalupne, nâŋgât den bo aktâpgât nâŋe Yesu Kristogât kâmot yeŋgâlân manmai are yeŋgât nâŋgân are makyeŋgiwei. Akto galalupne Yesugât kâmot nâ olop mandâi yâkŋe hainâk yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâi.
22 Akto in âmâ Roma luâk Sisa yâkgât hoŋ bawalupŋe yeŋgâlân gâtŋe biknje biwiyeŋe Yesugâlân kali yâkŋe gai nâŋgâyeŋgiâi.
23 Akto Humonenŋe Yesu Kristoŋe damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugeâkgât ulilaŋdân.

Kolosai

Paulonge Kolosai yengât akmâ Anutu ulilangep.

1 Nâmâ Paulo Anutunge ikingaet hanngaet akmâ meme aknindo Yesu
Kristogât Aposologât âi mem man-
man. Nâ akto galanennge Timoteo
yengât kulem ire kulemgoet.
2 Netnge Kolosai kepian gâtnge
han biwiyengande Yesu nângangmâ
kepilâmai yengât kulem ire katyengiet.
Anutu Ewenennge yâknge han kalem
akyengimbo biwiyenge sândugeâkgât
nângân.
3 Net Kembunennge Yesu Kristo
yâkgât Ewenge Anutu are yengât
akmâ sopnge ârândâng mepai meangmâ
ulilangmaet.
4 Yenge Yesu Kristo nângangmâ
kepilâmai akto yâkgât kâmot kepia
biknge biknge manmai yâk han kalem
akyengimai aregât Anutu mepaimnge
memaet.
5 Amâ Anutunge himbimân wan
me wan katyengiep gât egâliangmâ
manmai arekge tânyengumbo Yesu
nângangmâ luâk âmbâle okot âlep
akyengimai. Aregât keinge âmâ den
bunnge nângâmbiâ miawakyengiep.
6 Akto den pat âlepnge are yengâlân
togombo emelâk nângâyi. Nângâm bi-
wiyenge Yesugât katbiâ kinmap aregât
bunnge are yenge bo ewum pâpkomai.
Akto Anutunge okot âlep akyengim
damunyenge akberâm akto aregât den
yengâlân togombo bunngânâk nângâm
agak meme hanâk hanâk hepunbaen
dâmbiâ bunnge yengâlân miawagep
hainâk den pat âlepnge are hânnge
hânnge arimbo aregât nângâmbiâ
bunnge miawakbiâp.
7 Akto galanennge Epaparange Kris-
togât den lokomâk manmâ âi ire
biwingande lokom tân nengumapnge
Kristogât keinge dâm makyengimbo
nângâyi.
8 Hain makyengimbo nângâm
lokombiâ purik katmâ netgâlân to-
gom hainâk Anutugât Heak âlepngande
memenge akyengimbo gala konok
aganggimai aregât den pat dâm mak-
nengiep.
9 Yengât den pat are nângâm
arekgeak netnge keinge katmâ yengât
nângâm Anutugât keinge nângângetgât
biwiyengân denge katbiap aregât
ulilangiot. Akto ikinge Heak âlepnge are
hungun angdo yengâlân gem biwiyenge
mem pâron pando Anutugât keinge
nângâmbiâ âmâ nângâ nângâyenge
miawakyengiwiap.
10 Kembunge hain akyengimbo man-
manyengande yâkgât keinge makmâ mi-
awakto yekto âlepnge akbiâp. Akto
areâk bo. Manman âlepnge bunnge
are miawakyengiâkgât âi membei.
Hain akmâ Anutugât keinge nângâm
hengemgom manbei.
11 Akto Kembunge Wâtnge humo pa-
galenge olop are akyengimbo wâtnân
kinmâ bâlenge siâ siâ akyengiwaiân
biwi helen bo nângâm kârikngeâk
manmâ âgâmbiâ biwiyenge bo
umalewiâp aregât heronge akmâ
manbeigât ulilangmaet.
12 Akmâ Ewenennge nen egon pa-
galengân wan me wan katnengiep
are yâkgât kâmot olop membaengât
ambongân ambongân aregât keinge ak-
nengiep. Aregât okot owâiâk Ewe-
nennge mepaimnge memaet.

Yesunge amâ Humonennge.

13 Akto Anutunge Hândâk Ambongaet
kârikngânba mem kotgâ nenekmâ âmâ
nanngе okot humo nângangmap yâkgât
amukngân katnenegep.
14 Nanngaet keinge hin. Yâknge
hengemgonenekmapgât dosa puli
puligât mângginengimap.
15 Akto areâk bo. Nanngande Anutu
bo ekmaen yâkgât tirip towat akmâ
manmap. Akto hân bo miawagewân
me kalewân ain Nanngande song gem
malep.
16 Manmâ âmâ himbimân manmai
are akto hânân manmai are akto luâk
gegenge akto âgâ âgângе akto angelo, akto
luâk niambi akto hat sinduk akto sin-
duk baniara egeknge akto bo egeknge
akto hutyengân luâk keinge keinge wan

me wan egekŋe akto bo egekŋe are hârogâk kalep. Hain akto Eweŋande nanŋaet pat dâm hâreaŋep.
17 Yâk siâ me siâ hârok aregât ulikŋân malep. Akto wan me wan emelâk iŋgon me egon wan me wan keiŋe keiŋe bo kalewân kârikŋe manmâ gaepgât manmâ gap aregât kautŋe manmap. Aregât wan me wan keiŋe keiŋe nanŋaet wâtŋân kinmap.
18 Akto nen yâkgât kâmotlupŋe manden nengât kautŋe manmap aregât wâtŋânâk kinmaen. Akto yâk wan me wan keiŋe aregât kautŋe humo malâk dâm aregât Anutu Eweŋande momoŋânba yâk soŋ mem agalep. Akmâ siâ me siâ hârok aregât lâwinŋe kalep.
19 Aregât keiŋe hin. Anutugât wan me wan arekŋe nanŋaelân talep are Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akmap.
20 Akto wan me wan keiŋe keiŋe himbimân hânân haru kâlegen manmap arekŋe nen olowâk gala konok akmâ menduguakmâ Anutu ikiŋaelân dewatiwaengât nanŋe huŋgunaŋdo hânân gembo lâwinân kombiâ gilâmŋe gembo mondo arekŋe nen Anutu olop gala konok mannegât dâp miawagep.

Yesugât momoŋande golâ menenegep.

21 Akto ye emelâk Anutu gasa aganŋmâ hamianŋmâ hepun nenegâk dâmini agak meme arekŋe bâleŋe keiŋe keiŋe akmâ gam biwiyenân lugum gaep.
22 Hain agep gârâmâ Kristo hâk sunum olop luâk akmâ miawakmâ mando kombiâ mondo Anutugât kuk bo akto Anutu olop gala konok manmâ gayi. Amâ Anutuŋe sop humoân biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlep salek salek dosayeŋe bo katyeŋgiwiapgât magep. Anutuŋe hain makto Yesuŋe moepgât Anutuŋe yekto ârândâŋ akto gala akyeŋgiep.
23 Aregât akmâ Anutuŋe Yesugât den pat âlepŋe are nâŋgâm lokomâk kinmâ âmâ den pat âlepŋe makmâ yeŋgiyi are gulip akbop dâm biwiyeŋande hikom manbei. Akto ulikŋân siâŋe Yesugât den pat âlepŋe are dâm makyeŋgiep. Den arekŋe luâk kepianŋe kepianŋe hârok arimbo nâŋgâŋetgât den bunŋe Paulo nâŋe hoŋ bawaŋe aganŋman.

Pauloŋe Yesugât kâmot yâk yeŋgât akmâ âi humo miep.

24 Akto Kristoŋe, ikiŋe kâmotlupŋe yeŋgât keiŋe bâtŋe aregât hâk hilâlâm manmâ gaep. Hâk hilâlâm aregât bikŋe siâ tatâp aregât âi meman. Hain akmâ yeŋgât dâm hâk hilâlâm nâŋgâm manman aregât nâŋgâre ârândâŋ aktâp.
25 Akto Kristogât kâmotlupŋe ikiŋe hâkŋe hainare yeŋgât hoŋ bawa akmâ Anutugât den keiŋânbak dâm kepikmâ potatmâ yeŋgire nâŋgâŋetgât Yesuŋe âi aregât dâm hârem niŋep.
26 Akto den aregât keiŋe yoŋ yoŋ talep aregât ulikŋânbak luâk hârokŋe nâŋgâwerâm manmâ gambiâ gambiâ yâk hârokŋe aregât ewum pâpkoyi, are âmâ uŋak ire gârâmâ Anutuŋe dâm miawakmâ kâmotlupŋe maknengiep.
27 Den yoŋ yoŋ talep are uŋak Anutuŋe mem miawakmâ kâmotlupŋe maknengiep. Amâ hin. Kristo biwiyenân manmap aregât heroŋe akmâ Kristo nengâlân miawakbiapgât nâŋgâenŋe kârikŋe akto manden. Akto Anutuŋe makto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmaiŋe agak memeyeŋe bâleŋe hanâk hepunbiâ Kristo biwiyenân himbimgât manman kârikŋe are Yuda luâk nengât dâm makmâ hâriep hainâk yeŋgât pat dâm hâre yeŋgiwiapgât dâpŋe tatâp.
28 Haingât nenŋe âmâ luâkŋe luâkŋe are yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto nâŋgâm hilipkowâigât akto Kristogât kâmot akŋetgât Yesugât keiŋe dâm kepikmâ biwiyenân katmaen. Aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe kepik akto konogâk akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe walakmâ humo akmâ âmâ Anutugât dewunnân salek salek kinŋetgât akmaen.

29 Hain aktere Kristoŋe kârikŋe mem owâinekto âi aregâlâk mem metewiangât kaut orem meman.

2

Pauloŋe Kolosaigât akmâ hanokoagep.

1 Galama, nâŋe keine nâŋgâŋetgât hin makyeŋgiwe. Ye akto Laodikea kepian manmai arekŋe bo nekmai Yesugât kâmot yeŋgât nâŋgâm kinmâ aregât âi ire biwinande kepeim kinmâ hâk hilâlâm owâiŋe bo nâŋgân.

2-3 Akto Yesu Kristogât keiŋe yoŋâk yoŋâk talep aregât keiŋe tek tekŋân ekmaen are hin. Anutuŋe ulikŋân nâŋgâ nâŋgâ keiŋe heambugep arekŋe hinŋe nâŋgâ nâŋgâ amboŋe Kristo are huŋgun aŋdo ikiŋaet kâmot are miawakyeŋgimap. Nâ aregât nâŋgâm ye akto Laodikea gâtŋe gala konok agaŋgim Anutugât keiŋe Kristoŋe mem miawagep are nâŋgâm heŋgemgom bundâk dâm heroŋe maroŋe akbiâ biwiyeŋe owâi akmâ manŋet dâm aregâlâk nâŋgâm nâŋe âi ire biwinande kepeim ketugum hâk hilâlâm nâŋgâman.

4 Akto luâk siâŋe hiaŋgi den makto aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe hâreakto ariwopgât aregât hain kulemgoân.

5 Haingât ye kâlewân manbiâ biwine yeŋgâlân arimbo yeŋgât nâŋgâyeŋgim manman. Akto biwiyeŋe Yesugât kârikŋe katmâ kepeim manmâ damungom kindâigât biwine âlepŋe aktâp.

Luâk bikŋande hângât nâŋgâ nâŋgâgât den makbiâ bo nâŋgâwaen.

6 Akto ulikŋân ye Yesu himbimânba giep are Kotdânenŋe dâyi aregât hainâk yâkgât amukŋân manbei.

7 Akto lâwin bâlensiâ tiŋ tiŋ dâmbo kândârâŋe panmâ kârikŋe akto miawakmâ âgâm humo akmap dop hainâk biwiyeŋe ari kindo biwiyeŋande Yesu kepeim kârikŋe manbei. Akto ye olowâk biwinenŋe Yesugât katmâ Anutugât den lokom manmaen aregât denŋe emelâk dâm kepikmâ makyeŋgiyion are watmâ arim kârikŋe akmâ Anutu âlepŋe dâm mepaimŋe humo mem manmâ âgâwai.

8 Dâ hinŋe wan me wan kâmbokŋe dâmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋande yeŋe hanyeŋeâk akmâ hiaŋgi den makyeŋgimbiâ nâŋgâm biwiyeŋe bâliwop dâm aregât biwi golâ manbei. Den are âmâ emelâk humomolupyeŋaet biwiyeŋân miawakto luâk kâmotŋe kâmotŋe dâm gambiâ den are âmâ hângât wan me wan kârikŋe akto lâuwâŋe makmâ manbai amâ Yesu Kristo yâkgât den bo.

9 Nâŋgâi? Anutugât dâp are Kristo hâk biwiŋân sambelem pikmâ ârândâŋ akmâ yendâp.

10 Aregât ye yâkgâlân wan me wan siâ bo mesakbai. Yâkŋe âmâ dâtŋe meme akto luâk kotdâ hârok yâk yeŋgât kautŋe damunyeŋe akmâ manmap.

11 Yâkgâlân ba gai tirip yeŋe gai meyi. Bâtŋe hâknenŋân tirip gâi gâigât aregât bo. Kristoŋe meyekmâ ikiŋe tirip hâk biwiyeŋân kulemgom yeŋgiep.

12 Akto Kristo hâkgât agak meme mem mondo hangoyi dop hainâk akmâ hâkgât agak meme hepunbiâ tu puli yekbiâ yâkgâlân dewatiyi. Akto Anutuŋe wâtŋe âlepŋe talaŋmapgât Yesu mem momoŋânba mem agalep dop hainâk biwiyeŋe Yesugât katbiâ tu puliyegigât Anutuŋe mem agatyekmâ manman kârikŋe aregât pat dâm hâreyeŋgiep are mendâi.

13 Akto ye emelâk hâkyeŋân tirip bâlâk manmâ Anutugât dopŋân bo akmâ bâleŋe maleŋe keiŋe keiŋe mem maligât hememgât pat akbiâ momogât dâp miawakyeŋgiep. Amâ uŋak ire gârâmâ Anutuŋe dosayeŋe hepunmâ Yesu Kristo momoŋânba mem agato mandâp hainâk golâ katmâ meyekto himbimgât manman aregât pat emelâk aktâi. Dâ yeŋgâlâk bo. Dosa nenŋe hârok hepunnengiep.

14 Aregât hin agep. Mosegât den kârikŋe den âiân katnenekto dosanenŋe miawagep nâŋgâenŋe

lokowaen dopŋe bo tatnengimbo umatŋe dondâ bâleŋe miawaktâp. Umatŋe are Anutuŋe Yesugâlân kato aregât lâwinân kombiâ moep. Mondo ainâk den kârikŋe Moseŋe kulemgoep arekŋe damunnenŋe agepgât âi bo agep.

15 Hain akto âmâ Yesuŋe sinduk baniara hewukŋe akto luâk niambi akto luâk emet amboŋe keiŋe keiŋe areyeŋgât wâtyeŋe mem gem âmâ keiyeŋe tâŋâk yânŋe are tek teknân mem miawakto aŋun humo yeŋgimbo luâk âmbâle heroŋe nâŋgâyion.

16 Haingât luâk biknande âmâ sot tu nem manbiâ bo ârândâŋ akmap me hombaŋ keiŋe keiŋe tatmai me wan me wan akmâ manbai me âi bo meme sopŋe me delem dewunŋe aregât hilâm tatmâ nâŋgâmai aregât dâm mem katyekberâm akbiâ âmâ den koyeŋgiwai. Wangât? Hingât.

17 Makmâ wârakyeŋgimai are âmâ bunŋe bo. Bunŋe âmâ titnan miawakbiap. Kristoŋe mem miawakbiap.

18 Akto luâk biknande yeŋgâlân togom hin dâm makyeŋgimai “Hâkyeŋe mem ge katmâ aŋelo kotyeŋe mem agatbiâ ainâk Anutuŋe yekto huraguwiâp.” dâm hiaŋgimai. Luâk hain aregât keiŋe hin. Biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe purik âgâmbo kulem are ekmâ aregâlâk nâŋgâm bunŋe dâm bâleŋeâk nâŋgâm hanyenande nâŋgâm âmâ hâkyeŋaet ukenŋe are memai. Hain arekŋe yeŋgâlân togom hain dâmbiâ âmâ Anutuŋe egâliaŋ olop katyeŋgiep are mesokbâen dâm bo nâŋgâ yeŋgiwei.

19 Dâ areâk bo. Yesu nengât kautnenŋe manmap dâm hiaŋgimai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân bo katmai yâk yeŋgât denyeŋe bo nâŋgâwei. Yâk âmâ ye biwiyeŋe âlepŋe kali are nâŋgâenŋe bo ârândâŋ aktâp dâmai aregât ye mem ge kat yekberâm akmai aregât denyeŋe bo nâŋgâwei. Akto Yesu nengât kautnenŋe manmap dâm kulemgoân aregât keiŋe hin. Nenŋe yâkgât bâtŋe keiŋe ongâŋe me hagitŋe mandengât Anutuŋe meme aknengimbo biwi konok akmâ Anutugât wâtŋân kinmâ humo akmaen.

Ire bo nemben, are bo nemben, are bo nâŋgâwei.

20 Akto Yesu Kristo moep dop hainâk akmâ luâk areyeŋgât biwiyeŋân den are hamiaŋgim Yesugâlân dewatiyigât yeŋe luâk âmbâle dondâ arekŋe Yesugât hâkâŋe akmâ hami aŋmai are yeŋgât denyeŋe hanyeŋeâk akmâ hân luâk yeŋgât den are dâm makyeŋgimbiâ are hanâk lokombiâ bâliâp.

21 Hân luâk arekŋe hin makyeŋgimai, “Are bo mem neŋet.” dâm koyeŋgimai. Akto, “Are bo mem ekŋet” dâm makyeŋgimai.

22 Dâ den hainare luâkŋeak hanyeŋande nâŋgâm dâmai akto sot wan are nembiâ biwiyeŋân gem yânŋân hin gem bo akmap. Aregât akmâ den hain are bo lokom manbei.

23 Akto yâkŋe yeŋgât nâŋgâm biwiyeŋe wan me wan aregât akto sot bâlâk manmâ aregât hâkyeŋe mem agatmâ yeŋaelâk nâŋgâm den hain dâm makyeŋgimai, “Hain aktenŋe hâknenŋe egâliaŋmaen are bo akto Anutugât den kârikŋe âlepŋe lokoenŋe nenekmâ âlepŋe dâwiap.” Hain dâm nâŋgâmai amâ nâŋgâm gulip komai. Den hain arekŋe biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo tângomap. Akto han biwiyeŋe egâliaŋ gogâleaŋ are bo mem ge kato yeukŋe akmap aregât bo nâŋgâwei.

3

Anutuŋe Yesu olop nen golâ katnenegep.

1 Anutuŋe Kristo momoŋânba mem agalep hainâk momo dopŋânba meyekto agali aregât âuren himbimân Anutugât bât bungen ain Kristo tatmap aregât han biwiyeŋande nâŋgâmâk manbiâ humo akbiâp.

2 Amâ hânân siâ me siâ yendâp aregât bo nâŋgâwei. Egon siâ me siâ yendâp aregâlâk han nâŋgâ nâŋgâyeŋe katbiâ tatbiâp.

3 Akto Kristoŋe moep ye hainâk akbiâ aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe tâmbâŋe are bo agep. Aregât Anutuŋe Kristogât akmâ manmanyeŋe damunŋe akmâ kindo manmanyeŋe yem âgâwiap. Akto bo bâliwiap.
4 Aregât Kristo yeŋgât manman kârikŋaet amboŋande lâuwâŋe miawakmâ gembo âmâ ye hainâk miawakmâ agatbiâ pagaleŋe âlepŋe dondâ ain olowâk manbai.

Agak meme irakŋân kinmâ tâmbâŋe hamiaŋbaen.

5 Hângât me hâkgât agak meme hamiaŋmâ hâkyeŋe damunŋe akmâ heŋgemgowei. Amâ hin. Dâp gulip agak meme me biwi heleŋ me nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe me egâliaŋ bâleŋe are lâpiogât nâŋgâmbiâ humo akmap hainare are hârokŋe damunyeŋe akbopgât hâkyeŋe damun akmâ manbai.
6 Wan me wan are hârokgât âmâ Anutugât hâuŋe kuk bâleŋe hain akmai yâk yeŋgâlân miawakbiap.
7 Akto ye ulikŋân hâŋgei agak meme are nâŋgâmbiâ humo akto watmâ manmini.
8 Dâ hinŋe bâleŋe ire amâ hamiaŋmâ manbei. Akto kuk bo agaŋgiwei. Biwiyeŋân kuk bo akbei. Akto bo bâleŋe nâŋgâ yeŋgim dâm mem ge katyekbei. Akto galagât hogo hogo bo akmâ manbei.
9 Akto den bâleŋe bo makyeŋgiwei. Hiaŋgi den bo makyeŋgiwei. Bo heyeŋgiwei. Emelâk hângât nâŋgâ nâŋgâŋe akto agak memeŋe are hami pali.
10 Panmâ Yesugâlân dewatiyi aregât Anutu manman irakŋe aregât amboŋe arekŋe biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe aŋgâ lugu yeŋgim ikiŋaet dopŋe akŋetgât meme aknengimapgât aregât bâleŋe keiŋe keiŋe hamep panmâ manbei.
11 Aregât Kristogâlân purik katmâ biwi konogâk katenŋe mem mendugu nenegep. Nen Yuda luâk me ye siân gâtŋe me Anutugât pat dâm hâk gâi nengiyi me bo gâiyeŋgiyi me niŋaelân dewatim dop ketugu yeŋgiep me haruân gâtŋe me halângen gâtŋe me luâk kâit yeŋgâlân gâtŋe me hoŋ bawa me hoŋ bawa bo me mându me nanlupŋe okotne dâm yeŋgim mendugu yektâp yâkŋe hanyeŋeâk akmâ âi ketugumai are Anutuŋe nen hârok nenekto dop konogâk akten. Akto Kristo Kembu konok yâkgâlân dewatim manmaen âmâ nengât kautnenŋe mandâp.
12 Akto Anutuŋe han kalemŋaet akmâ yekmâ nâŋgât dâtâne dosayeŋe bo dâm han kalemŋaet akmâ oloŋyekmâ ikiŋe nanŋe baratŋe yeŋgonlep aregât biwiyeŋande konogâk akmâ manmâ âmâ agak meme âlepŋe ire âmâ akmâ manbei. Umburuk me gegeŋe manmai are yekmâ okotyeŋe nâŋgâ yeŋgim tân yeŋguwei. Akto nâŋgâm bâli yeŋgimbiâ âmâ biwi kau akmâ damun akyeŋgiwai. Akto galalupyeŋaet nâŋgâm bo makmâ mem ge katyekmâ yeŋaet hâkyeŋe bo mem agatbai. Akto denyeŋe kakŋân dâmbiâ den hâuŋe bo makyeŋgiwei. Akto biwiyeŋân tuk tuk ewuyekbiâ âmâ bo biwi aguwai. A hârok lugu akmâ manbei.
13 Akto gala konok akmâ tân aguwai. Akto den umatŋe yeŋgât hutyeŋân miawakto ain biwi kau akmâ, “Humonenŋande emelâk dosanenŋe pan nengiep.” dâm aregât nâŋgâm dosayeŋe hepunaŋgiwai.
14 Akto siâ me siâ aregât kakŋân han kalem are mem luguakmâ manbiâ arekŋe siâ me siâ are mem mendugum kinmâ katipkombo agak meme konok ârândâŋ akbiâp.
15 Aregât Kristo lumbe amboŋe yâkgâlâk nâŋgâmbiâ biwiyeŋe sândugewiâp. Amâ ye kâmot konok akto han hâkyeŋe konogâk manŋetgât Anutuŋe kepilâyegepgât Anutu makmâ mepaimŋe mem agatmâ manbei.
16 Akto biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto hilip aguwâigât den dâm yeŋgiep are nâŋgâm lokomâk manmâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe umbuŋânbak

Kristogât den aregât keiŋe kepikmâ magaŋgi goaŋgi akmâ âmâ aregât dâm kârikŋe agaŋgiwei. Akto ain âmâ mitigât kep are membai. Akto emelâk Dawidi hakunenŋe are akto luâklupŋe arekŋe Anutugât kep kulemgoyi are nâŋgâm membei. Akto Anutugât Heakŋande biwiyeŋân tatmap aregât Anutu âlepŋe dâm mepaimŋe mem heroŋe akmâ aregât kep keŋgu membei.

17 Akto Yesuŋe ikiŋaelân purik katmâ manŋetgât Anutugât dâpŋe meyeŋgiep. Aregât Anutu mepaimŋe mem âlepŋe dâm biwi yeŋande nâŋgâmaiân akto bâtyeŋande mem ketugumaiân ain Yesu Kotdânenŋe yâkgât nâŋgâm biwiyeŋande kepeim manbei.

Luâkdâ âmbendâ nanaŋdâ yeŋgât den.

18 Âmbâlema, yeâmâ luâklupyeŋe lau lokoyeŋgim manbei. Agak meme hainare Humonenŋande ekto huragumap.

19 Dâ luâk yeŋe âmâ âmbenlupyeŋe damunyeŋe akmâ han kalem akmâ biwiyeŋe yâk yeŋgâlân katbiâ ain kinbiâp. Akto den dâtŋe âmâ bo dâm makyeŋgiwei.

20 Dâ nanaŋ lepat ye âmâ hainâk ewe memelupyeŋaet wâtyeŋân kinmâ lau lokoyeŋgiwai. Hain akbiâ Anutu Humonenŋande yekto ârândâŋ akbiâp.

21 Ewe memelupyeŋe yeŋe âmâ nanaŋ lepatlupyeŋe biwiyeŋe bâliwop dâm den sârek yeŋgum âmâ dewun yeŋân bo gem biwiyeŋân bo ewuyekbei.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

22 Hoŋ bawa yeŋe humomolupyeŋe yâk yeŋgât lau hârok lokom metewei. Amâ humomolupnenŋande nenekmâ kinbiâk âi mene hain bo nâŋgâwei. Hanâk âi memâk manbei. Akto Kembu Humonenŋe yâkgât hamep akmâ biwi kau kau akmâ âi memâk manbei.

23 Akto âi are ketugum hin dâwei, “Âi ire luâk yeŋgâlâk bo. Humogât ketugum manden.” hain dâm âi are hâk hilâlâm kakŋân ketugum manbei.

24 Hain akbai dâm aregât Humoŋe pat dâm hâreyeŋgiep are hâuŋe hâmbâi himbimân membiâ Humonenŋe Kristo are Kotdânenŋe humo manmapgât âi ketuguwaiân aregât nâŋgâm biwiyeŋande kepeim hain akbai.

25 Akto Anutuŋe luâk âmbâle âgâ âgâŋe me gegeŋe keiyeŋe konok nâŋgâmap aregât bâleŋe akmâ mandâiŋe dosa mem aregât hâuŋe hâmbâi membai.

4

Luâk kotdâ yeŋgât den.

1 Luâk kotdâ yeŋande hoŋ bawalupyeŋe siâ me siâ ârândâŋâk akyeŋgiwei. Anutu Kotdâ yeŋe agat agatŋe himbimân mandâpgât hoŋ bawalupyeŋaet damunyeŋe akmâ tâŋ tâŋâk akyeŋgiwei.

Kembu hokboâk hokboâk ulilaŋbaen.

2 Akto Kolosai kepia ambolupŋe yeŋe kârikŋe manmâ Anutu maŋganmâ ulilaŋmâ âmâ biwinenŋe golâ agâkdâm manmâ mepaimŋe manbei.

3 Hain akmâ nengât ulilaŋbai. Nenŋe luâk âmbâle yânŋân manmai are Kristogât keiŋe dâm makyeŋgiŋetgât Anutuŋe dâp menengiâkgât dâm ulilaŋbei. Den are dâm miawakmâ makyeŋgireân den are hâkâŋ akmâ aregât lope kâlegen katnekbiâ tatman

4 aregât ulilaŋmâ tân nugumbiâ âmâ Kristogât den tikŋe are makmâ miawakyeŋgire ârândâŋ akto hârokŋe nâŋgâwai.

5 Anutugât den bonâŋgâmai yâk olop penianŋgim kinmâ siâ me siâ akberâm ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Hain akmâ âi meme sopŋe bo hilipkowei.

6 Akto denyeŋe are kâtembe pulimbiâ ukenŋe akbiapgât hainare akbei. Aregât benŋe luâk biknande den ire me are purik gurik makyeŋgiwerâm akbiâ den hâuŋe ainâk owâiŋeâk makbei.

Tikiko akto Onesimo yâk yetgât den.

7 Nunaet den pat amâ Tikikoŋe makyeŋgiwiap yâk âmâ gala akniŋmap akto dengât tânnugumbo ârândâŋ akmap akto Kembugât hoŋ bawa manmap.
8 Yâkŋe âmâ manman nenŋaet den pat makyeŋgiâk akto biwiyeŋe hioŋakbopgât tânyeŋguâkgât huŋgunaŋdere togoâp. Akto aregâlâk nâŋgâre humo aktâp dâm huŋgunaŋdân.
9 Akto galanenŋe Onesimo yeŋgât kepian gâtŋe arekŋe âi wan me wan mendo ektenŋe ârândâŋ akmap yâk olop huŋgunyektere togom iregen wan me wan miawaknengiep aregât den pat makyeŋgiwiandat.

Den bâiŋe.

10 Aristako yâk olowâk Roma yeŋgât lope kâlegen katnelekbiâ mandet yâkŋe yeŋgât akmâ gala akyeŋgiâp. Akto Banabagât nepâŋe Mareko yâk gai gala akyeŋgiâp. Dâ ye âmâ emelâk Marekogât keiŋe makyeŋgiân yâk togowiawân gala aganŋbei.
11 Akto luâk siâ kotŋe Yosua, kotŋe siâ Yusto yâkŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâp. Akto Anutuŋe damunnenŋe akbiapgât âi tân nugumai yâk yeŋgâlânba luâk ya yeŋgondân are konok Yuda luâkŋe tân nugumai. Hain akmâ okot kauâk akniŋmai.
12 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Epapara in togom mandâp. Manmâ Yesu Kristo hoŋ bawa aganŋmap. Arekŋe nâŋgâ yeŋgim gala den katyeŋgiâp. Yâkŋe yeŋgât Anutu ulilaŋdâp. Amâ Anutuŋe keiyeŋe nâŋgâmap aregât keiŋe amukŋânbak nâŋgâm lokom manmâ amâ aregât han lâuwâ bo akŋet dâm aregât kârikŋe ulilaŋmâ mandâp.
13 Akto nâŋe Epaparagât keiŋe emelâk nâŋgângât yâkgât den pat bâlensiâ makyeŋgiwe. Yâk yeŋgât akmâ Yesugât kâmot arekŋe Laodikea akto Hierapoli kepian mandâi are yeŋgât nâŋgâm tân yeŋgum hâk hilâlâm kakŋân mandâp.
14 Galanenŋe Luka yâk âmâ dokta âlepŋe akto luâk siâ kotŋe Dema yâkŋe den gala katyeŋgiwerâm aktat.
15 Akto nâŋe Yesugât kâmot arekŋe Laodikea kepian mandâi akto âmbâle siâ kotŋe Nimpasi yâk akto yâkgât emetŋân menduguakmâ ain Yesugât akmâ mendugumai, yâk yeŋgât nâŋgâyeŋgim heroŋe akyeŋgiman are dâm makyeŋgiwai.
16 Luâk âmbâle menduguakmâ kinbiâ âmâ kulem esenŋe ire mem dewunyeŋân kinmâ oyaŋbiâ nâŋgâmbiâ aregât kakŋân Yesugât kâmotŋe Laodikea kepian mandâi are oyaŋmâ nâŋgâwaigât katbiâ ariwiap. Akto yâk yeŋgât kulemgoân a hainâk are yeŋgimbiâ oyaŋmâ nâŋgâwai.
17 Akto luâk siâ kotŋe Arikipo amâ hin dâm magaŋbai, “Humonenŋande âi makmâ giŋep aregât biwigande kepeim lokom manmâ âgâmenâ bo agâk.”
18 Bâin luâk siâŋe kulem esenŋe ire kulemgom kindâpgât gâwu are niŋdo mem kotne kulemgowe Paulo. Akto lope kâlegen mandângât nâŋgât nâŋgâ niŋmâ Anutu ulilaŋbei. Anutuŋe yeŋgât okot akmâ damunyeŋe akmâ ye olop manbiâp.

1 Tesalonike

Paulonge Tesalonike yengât akmâ Anutu mepaimnge miep.

1 Nâ Paulo akto galalogâtne Sila akto Timoteo nennge Tesalonike kepian gâtnge Anutu Ewenennge akto Humonennge Yesu Kristo yâkgât kâmotyetnge ye olonyegiat aregât kulem esennge ire kulemgoen. Yengât hin nângân. Anutunge yengât okot âlep akyengimbo biwiyenge sândugeâkgât nângân.

2 O galalupne, ye hârokgât hokboâk hokboâk Anutu mepaimnge mem ulilanmaen.

3 Amâ hingât. Ye biwiyenge Yesugâlân katmâ okot âlep aganmai aregât agak meme âlepnge mem âgâmai. Akto Humonennge Yesu Kristo are lâmgom han biwi golâk manmai aregât âiâk âlepnge memâk manbiâ biwiyenge bo hionmap. Aregât Anutu Ewenennge mepaimnge memaen.

4 Galama nen hin nângâmaen. Anutunge han kalem akyengim mem kepilâyegep.

5 Hain akyengiepgât pat âlep den mem arim makyengiennge den yânnge bo agep. Are kârikngе olop akto Heaknge olop akto okot owâinge olop agep. Akto yengâlân malionân yengât akmâ siâ me siâ akmâ meyion are nângâi.

6 Aregât agak memenennge meyi. Dâ areâk bo. Sop ain luâk siângе bâlenge akyengimbiâ are hanâk dâm Anutugât den membiâ umatnge kakyenân dondâ âgâmbo Anutugât Heaknge tân yengumbo okot âlep humo nângâyi, aregât Humonennaet agak meme akto nengât agak meme meyi.

7 Ye hain akmâ hâk hilâlâm dondâ nângâyi aregât bennge hanâk dâm heronge agi. Aregât Yesugât kâmolân gâtnge Makedonia hânân akto Akaia hânân manmai arekngе yengât pat nângâm agak meme yenge hainâk meyi.

8 Akto Makedonia akto Akaia areâk bo. Biwiyenge Anutugâlân katmâ manmâ âgâyi aregât pat sambelem arimbo kepia biknge biknge hârok nângâyi, aregât yengât dengât âi lâuwânge bo memberen.

9 Akto nen pup pup yengâlân togoyion amâ den pat âlepnge nângâm heronge akmâ okot âlep aknengim manngan nenekmâ lâpio hepun yekmâ Anutu konok manman âlepnge akto den bunnge damunnge are hon bawa aganji a hârok makmâ miawakbiâ sambelem arimap.

10 Dâ areâk bo. Anutunge nannge momonjânba olondo agalep yâknge kuk bâlenge miawakbiap aregât nengât moep aregât nen Yesugât kâmolân gâtnge kugân bo kinbaen. Aregât yenge himbimânba purik katbiapgât lâmgom manmai.

2

Paulomange Tesalonike yengât akmâ âi meyi.

1 Galalupne, nen yengâlân togom makyengiennge bunnge miawak yengiep are emelâk nângâyi.

2 Akto ulik gulik Pilipi kepia ain ariyion ain umatnge metnge aknengiyi pat are emelâk nângâyi. Ainba Anutugât den pat âlepnge are ye makyengiwerâm togoennge sop ainâk Tesalonike gâtnge biknande kuk bâlenge humo aknengimbiâ hanâk dâm den pat âlepnge makyengiyion aregât pat ye emelâk nângâyi.

3-4 Akto aregât lâuwânge makbe. Anutunge nengât nângât den pat âlepnge arim makyengiwai dâm hunngun nengiep aregât luâknge nenekbiâ huraguâk bo dâm âmâ Anutunge kambiam nennge ekmap yâknge nenekto huraguâk dâm aregât den pat bunnge makmâ agak meme âlepngeâk mem manmâ lau tu den bo makmaen.

5 Aregât ye lau tu den bo makyengiminiongât pat are nângâyi. Akto hângât wan me wan bo egâlianminion are nengât Anutunge nângâep.

6 Akto Kristogât âi luâk kotnennŋe Aposolo nennŋe âmâ Anutunŋe nâŋgâmbo huraguâkgât makyeŋgimaen. Dâ nen âmâ hain akmâ âmâ luâk biknŋande akto yeŋe kotnennŋe mem agatbaigât âi bo mem makyeŋgiminion.
7 Gârâmâ nen âmâ âmbâleŋe nanaŋlupyeŋe yaiwâk damunyeŋe akmai dop hainâk akmâ yaiguâk akyeŋgiyion.
8 Akto okot âlep akyeŋgim aregât Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiyion. Dâ areâk bo. Yeŋgât okot âlep dondâ nâŋgâm aregât hâk biwinennŋe yeŋgiwaengât nâŋgâyion.
9 Akto nennŋaet hâk tângogât âi kârikŋe mem manmâ hândâk hilâm hârok âi mem, “Tesalonike gâtŋande sot me wan me wan nengimbiâ yeŋgât wan me wan bo akbop.” dâm aregât âinennŋaet puliŋe nenâkâ sot wan puligoyion. Akto sop ainâk âi are hutŋân den pat âlepŋe makyeŋgim malion are nâŋgâi.
10 O Galalupne, nennŋe ye biwiyeŋe Yesugâlân kali yeŋgât wan me wan akyeŋgienŋe ârândâŋ agep are ye akto Anutu nenekbiâ agak meme âlepŋeâk akto wan siâ bâleŋe bo agep.
11 Akto luâk siâŋe nanaŋlupŋe damunyeŋe akmap dop hainâk nen âmâ yeŋgâlân ikiŋeâk ikiŋeâk
12 nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem owâiŋe ketugum biwiyeŋe heroŋe agâk dâm makyeŋgiyion. Akto Anutunŋe damunyeŋe akmâ ikiŋaet manman âlepŋân katyekbiapgât yeŋgonmap are luâk yânŋande nâŋgâyeŋgimbiâ bâliwopgât agak meme âlepŋeâk mem manmâ âgâwei hain dâm makyeŋgiyion.

Tesalonike gâtŋande umatŋe miawak yeŋgimbo kârikŋe akmâ kili.

13 Akto ulikŋân Anutugât den makyeŋgienŋe ainâk den ire amâ den yânŋe hain are bo dâyi amâ Anutugât den bunŋe dâm meyi den irekŋe ye biwiyeŋe Yesugâlân kali yeŋgât biwiyeŋân âi kârikŋe memap. Aregât Anutu hokboâk hokboâk mepaimŋe memaen.
14 O galama, Yuda luâk Yuda hânân manmâ Anutugât kâmolân gâtŋe biwiyeŋe Yesu Kristogâlân kali are yâk yeŋgât kâmolân gâtŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ hâk hilâlâm mendâi ye aregât pat nâŋgâm watbiâ yeŋgât kepian gâtŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ hâk hilâlâm hainâk nâŋgâm manmâ gayi.
15-16 Akto Yuda luâk biwiyeŋe Yesugâlân bo kali yâk yeŋgât pat makyeŋgiwe. Yâk yeŋgât hakulupyeŋe ulikŋân Anutugât Propete yeŋgumbiâ moyi. Akto hinŋe Yesu Humo gai kombiâ moep. Akto areâk bo. Hinŋe Aposoloŋe Yuda luâk bo manmai are makyeŋgimbiâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ heŋgemgo yekbop dâm wat nenekmai. Hain akmai aregât luâk âmbâle hârok bâleŋe akyeŋgimai. Akto Anutunŋe yekmâ bâin bâleŋe akto dosayeŋe humo aktâp dâm kuk bâleŋe akyeŋgimbo umatŋân mandâi.

Pauloŋe Tesalonike yekberâm ukenŋe nâŋgâep.

17 Gârâmâ galalupnennŋe, umatŋe arekŋe yeŋgâlânba watnenekto hepunyektennŋe sop bâlensiâ yu aktâp. Are han biwinennŋe bo. Hâknennŋandeâk bâlâk manmâ mesak gosak agiongât yekbaengât nâŋgâennŋe humo akto yeŋgâlân togowerâm agion.
18 Aregât togom yekne dâm magion. Dâ nâmâ Paulo nune âmâ sop siân akto siân togowerâm dâre Niambiŋe dâp tiginegep.
19 Gârâmâ nennŋe yeŋgât nâŋgâm mâruyeŋe akmâ kotnennŋe âgâkgât akmaen aregât hâmbâi Humonennŋe Yesu Kristo togomboân âmâ enemŋân kinmâ âmâ yeŋgât kambiam âlep akbaen.
20 Ye amâ nengât egâlian gogâlean nennŋe akto yekâ nâŋgâm âmâ heroŋe maroŋe nâŋgâmai.

3

Pauloŋe Timoteo huŋgunaŋdo ariep.

1 Galalupne, nen hain manmâ enem dewunyeŋe ekne dâm malion aregât bâin lâuwâŋe bo lâmgoweren dâm nâ akto Sila netŋeak Ateŋ kepian manmâ Timoteo yeŋgâlân huŋgun aŋiot.
2 Akto galanetŋe Timoteo net olop Kristogât den pat makyeŋgim Anutu hoŋ bawa agaŋmaengât huŋgun aŋdetŋe yeŋgâlân togoep. Net Tesalonike kepian gâtŋe biwiyeŋe kârikŋe kilâkgât Timoteo arim den sami makyeŋgimenâ biwiyeŋe sândugeâk dâm huŋgun aŋdetŋe yeŋgâlân togoep.
3 Ye dâtŋe metŋe kakŋân manmâ yeugewâigât Timoteo huŋgunaŋiot. Ye hin nâŋgâi. Nen hârok nengâlân umatŋe hinare miawaknengimbo ârândâŋ akmap.
4 Aregât akmâ nen ulikŋân yeŋgâlân manmâ den hin makyeŋgiyion Luâk biknande bugâŋe nenguwai, dâyion den are emelâk kârigiep a nâŋgâi.
5 Aregât, “Ye gain gain mandâi? Biwiyeŋe Yesugâlân kârikŋe kindâp me Hâwât Amboŋe Bâleŋe yâkŋe hâwâtyekto den nenŋe hepunbiâ yân gem bo agep me?” dâre kambiamne indembo bâin ageine umatŋe iregât hirik dâm indâŋân bam bâliwâigât Timoteo huŋgun aŋdere yeŋgâlai togoep.

Timoteoŋe purikatmâ Tesalonike yeŋgât pat Paulo magaŋep.

6 Wei galalupne, Timoteoŋe ye hepun yekmâ purik katmâ hinŋeâk netgâlân togo hin maknetkiep, “Yesugât kâmot Tesalonike kepian manmai arekŋe okot âlep aknengim biwiyeŋe Yesugâlânâk katbiâ talep. Akto nengât nâŋgâ nengimâk manmai. Akto nenŋe ye enem dewunyeŋe ekberâm agion yeŋe hainâk nen nenekberâm aktâi.” dâm maknetkimbo heroŋe dondâ nâŋgâyiot.
7 Aregât ire âmâ umatŋân manden akto bugâŋe nengumaiân nen âmâ biwiyeŋe kali hainâk katmâ mandâi den are nâŋgâenŋe biwinenŋe kârikŋe ketugu nenekto kambiamnenŋe sândugeâp.
8 Aregât âmâ ye Humogâlân kârikŋe tatberâi amâ benŋe nen gai âlepŋânâk manberen. Amâ nâŋgâ nâŋgânenŋe bo gulip akberâp.
9 Aregât nenŋe Anutunenŋaet enemŋân kinmâ âmâ yeŋgât dondâ mârumaen. Akto hain akmaigât gain gain Anutu okot âlep humo waŋmâ mepaimŋe mendenŋe bunŋe akbiap?
10 Aregât hilâm hândâk âi humo dondâ mem hin ulilaŋmaen, “O Anutu, Tesalonike gâtŋe yâkŋe biwiyeŋe kat katgât bâlensiâ yeukŋe akto âmâ nenŋe âlepŋe ârândâŋ ketuguwaen aregât dâp hekat nengimenâ arim tân yeŋguwaen.” dâm ulilaŋmaen.
11 Nen hain ulilaŋmaen aregât biknje amâ hin, Anutu Ewenenŋe akto Yesu Humonenŋe yâkŋe dâp hekat nengimbela âlepŋe dowâk yeŋgâlân togowaen.
12 Akto nenŋe okot âlep nâŋgâ yeŋgimaen dop hainâk Humonennande tânyeŋgumbo okot âlep agaŋmâ akto luâk âmbâle yânŋe okot âlep akyeŋgiwei.
13 Aregât miawagâkgât biwiyeŋe mem kârikŋe ketugu yekbiâp. Hain akmâ benŋe hâmbâi Humonenŋe Yesu are akto ikiŋe kâmolân gâtŋe ârândâŋ manbai are olop peniaŋgim ye akto nen menenekbiap. Sop ain âmâ Tesalonike gâtŋe yeŋgât biwiyeŋe Anutu Ewenennaet dewunnân katmai are bunŋe akbiapgât ulilaŋmaen.

4

Manman nenŋe ârândâŋâk yeâkgât damunŋe akbaen.

1 Galama, den bâiŋe ire makmâ kepikmâ Yesu Humonenŋe yâkgât akmâ makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgowei. Ulik gulik agak meme Anutuŋe egâliaŋmap are mem manbiâ âmâ heroŋe akmap. Aregât keiŋe makyeŋgienŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm mem

manmâ âgâmbiâ uŋak miawaktâp aregât dondâŋe mem âgâwei.
2 Akto ulikŋân Humonennŋe Yesuŋe wan me wan akŋet dâmap yâkŋe wâtŋe aknengimbo keiŋe makyeŋgiyion are nâŋgâi me?
3 Anutuŋe agak meme âlepŋe mem mannŋet dâm yeŋgonlep aregât luâkdâ âmbendâ bo hepun akmâ ba aŋgâ hanâk hanâk bo meyekbei. Aregât Anutuŋe nâŋgâmbo bo huragumap.
4-5 Akto kambiamyeŋe egâliaŋ are âlepŋeâk kilâk dâm luâk âmbâle Anutu bo nâŋgâmai are biwiyeŋe hanâk hanâk egâliaŋ akmâ manmai nen hain akbâen dâm kambiamyeŋe damunŋe akmâ manbiâ luâk yânŋande akto Anutu yâkŋe yekbiâ huraguwiapgât âmbâle membiâ huraguwiâp.
6 Akto Humonennŋande bâleŋe akmai areyeŋgât umatŋe kutigitbiap aregât keiŋe makyeŋgiyion. Aregât galalupyeŋe bâleŋe akyeŋgiwâigât galalupyeŋaet âmbâle olop bo manbei.
7 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe agak meme âlepŋe mem mannŋet dâm nengonlep amâ agak meme are heleŋ ketuguŋet dâm bo nengolep.
8 Aregât luâkŋe den ire hamiaŋmai amâ luâk den bo hamiaŋmai amâ Anutu ikiŋaet Heak yeŋgimap are hamiaŋmai.
9 Galama, imâ den siâ. Emelâk galalupyeŋe hârok kambiam âlep yeŋgimai aregât keiŋe Anutuŋe makyeŋgimbo nâŋgâyi aregât gala okot âlep aganŋgiŋet dâm siâkâ bo makyeŋgiweren.
10 Akto yeŋe Yesugât kâmolân gâtŋe Makedonia hânân manmai are hârok okot âlep akyeŋgimai. Aregât nennŋe ye wan akmai are wârakmâ membiâ miawakmâ yembiapgât hain kulemgoen.
11 Akto den siâ hin hâwâtyekmâ makyeŋgiyion. Bam gutmâ ariwai me togowai me kepia siân siân manmâ âmâ den kot kamboŋ agak bâlâk bo akbei. Akto bâtyeŋande âi mem manbei dâm makyeŋgiyion.
12 Hain akbiâ âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai yâkŋe yekbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto mop miawakyeŋgimbo bikŋande tân yeŋgumbiâ bo dâweigât makyeŋgiyion are nâŋgâm heŋgemgowei.

Yesu togom mem agatnenekbiapgât den.

13 Galama, luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmai yâk âmâ momo kârikŋe mombai aregât nâŋgâm hamewakmâ biwiyeŋe umatŋe akto hanyeŋe bokto indem tâgâiak akmai. Manmâ indem kambiam bâle akmâ manmai. Dâ ye âmâ hain akbâigât siâkâ makyeŋgienŋe nâŋgâŋet.
14 Nen Yesu mondo hangombiâ sumânba agalep are nâŋgâmaen aregât Anutuŋe Yesugât kâmot bikŋe mombiâ hanyeŋguyi are momoŋânba goaŋyekto agatbiâ Yesu olop huŋgun yeŋgimbo purik katbai. Aregât okot bâle bo nâŋgâyeŋgiwei.
15-16 Amâ hin. Humonennŋe maknengiepgât makyeŋgien. Anutuŋe bâin dâm kot kondo aŋelo yeŋgât humo konokŋe Anutugât lâmun waito mun humo indembo âmâ sop ain amâ Humonennŋe denŋe kârikŋande ikiŋe himbim hepunmâ gewiap. Dâ nen bikŋe boâk mombaenân âmâ Humonennŋe togowiap ain âmâ luâk âmbâle Yesugât kâmolân gâtŋe emelâk moyi arekŋe soŋ agatbai.
17 Hain akbiâ âmâ hamiyeŋân luâk âmbâle golâ bikŋe manbaen amâ yâk olop hamandat kâlegen ain mendu agum Humonennŋe togombo olowâk himbimân âgâm manbaen. Ain Humo olop dondâŋe manmâ âgâwaen.
18 Are âlepŋe. Bâin den irekŋe galalupyeŋe mem biwiyeŋe manmâ kârikŋe ketugu yekbei.

5

Yesu pututugâk togowiapgât biwi owâim kinbaen.

1 Galama, Humonennŋe togowiap are lâuwâŋe makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Humonennŋe Yesu togowiapgât sopŋe aregât keiŋe emelâk nâŋgâyi aregât

den makyeŋgim kulem esenŋe kulemgowaengât âi lâuwâŋe bo tatâp.
2 Gârâmâ yeŋeak yu nâŋgâi are Humogât sopŋe amâ luâk kâmburâŋe hândâkŋân boâk nâŋgâmbiân togomai dop hainâk
3 luâk âmbâle hândâk kâlegen manmai are, “Nen âlepŋe tatenŋe kambiamnenŋe sândugem âgâwiap.” dâmbiâ âmâ ainâk Humonenŋe purik kato hilip yeŋgu yeŋgugât dopŋe dowâk yâk yeŋgâlân miawakbiap. Akto âmbâleŋe nanaŋ memberâm hâk hilâlâm akmai dop hainâk umatŋe humo miawak yeŋgimbo hepunakmâ bo ariwai.
4 Gârâmâ galalupne, ye hândâkŋân bo tatâi aregât luâk kâmburâŋe togomai dop hainâk Yesu purik katbiap sopŋe are yâk bo nâŋgâmbiâ miawak yeŋgimbo otneyeŋe ariwiap. Dâ ye âmâ hain bo akbai.
5 Ye âmâ hârok pagaleŋân akto dewutân manmai. Akto nen hârok omoŋ me hândâk kâlegen bo manmaen.
6-7 Haingât luâk âmbâle yânŋe asiŋ yeye amâ hândâkŋânâk yemai akto luâk âmbâle tu kârikŋe nem âmâ hândâkŋân gulip akmai. Nen hain akbâengât kambiam nenŋe damunŋe aktenŋe pâlâmŋe bo akto âmâ tu kârikŋe bo nendenŋe âmâ nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋ akbiâp.
8 Akto nen hilâmgât luâk âmbâle nâŋgâm heŋgemgoenŋe kambiamnenŋe âlepŋeâk talâk dâm biwinenŋe Humogâlânâk katenŋe kinbiâp. Akto Humo olop âlepŋe maniâm. Akto tembe lokoŋe, “Diŋennân erânekbâi.” dâm diŋenŋaet peke luguakmap nen dop hainâk kambiamnenŋe âlepŋeâk talâk dâm biwinenŋe Humogâlânâk katenŋe kinbiâp akto Humo okot âlep agaŋne. Akto tembe lokoŋe kautne kom hioŋbopgât dâm kautyeŋân irimut kârikŋe kauŋmai nen dop hainâk nâŋgâ nâŋgânenŋe gulip akbop dâm Anutuŋe bunewâk heŋgemgo nenekbiap are miawagâk dâm lâmgomaen.
9 Akto Anutuŋe nen âmâ ikiŋe kâmot dâm oloŋnenekto Yesugât biwinenŋe kalion aregât kuk bo aknengiwiap. Hingât oloŋnenegep. Humonenŋe Yesu Kristo arekŋe heŋgemgonenekbiapgât oloŋnenegep.
10 Akto Humonenŋe Yesu Kristo arekŋe, nen yâk olop mannegât nengât akmâ moep aregât purik katmâ gewiawân mombaen me hânân manbaen nen hârok agatmâ yâk olop golâ manmâ âgâwaen.
11 Haingât ye biwiyeŋe kârikŋeâk kinbiâp dâm magaŋgi goaŋgi akmai hainâk ye galalupyeŋe den âlepŋeâk makyeŋgimbiâ biwiyeŋe kârikŋeâk kinmâ âgâwiâp.

Damunlupnenŋe yeŋgât amukyeŋân manbaen.

12 O galama, den siâ ire wârakmâ makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Humonenŋe arekŋe damunlupyeŋe katyekto kinmâ hutyeŋân manmâ âi mem Humogât keiŋe makyeŋgim biwiyeŋe gulip akbop dâm den kârikŋe makyeŋgimai yâk yeŋgât yekbiâ bo gewiâp. Gârâmâ yâk yeŋgât den nâŋgâm amukyeŋân manbei.
13 Akto damunlupyeŋe âi memai aregât okot âlep akyeŋgim lau lokoyeŋgim hanâk amukyeŋân manbei. Akto yeŋgât hutyeŋân kuk heŋgân miawakbop dâm gala agaŋgim biwi konok akmâ manbei.

Konam bo akbaen.

14 O Galalupne, yeŋgât den kârikŋe hin ye makyeŋgiengât yeŋgât hutyeŋân luâk âmbâle siâ konam akbiâ makyeŋgim kârikŋe ketugu yekŋet. Akto luâk âmbâle wan me wan hârok hamep akmai are tân yeŋgumbiâ biwiyeŋe kârikŋeâk kinmâ âgâwiâp. Akto luâk âmbâle hâkyeŋe yeukŋe aktâp are hainâk tân yeŋguŋet. Akto luâk âmbâle hain akmai are titnan titnan yaiwâk akyeŋgiwei.
15 Akto luâk âmbâle bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ hainâk bâleŋe bo akyeŋgim âmâ âlepŋeâk akyeŋgiŋet. Dâ hin akbei. Sop ârândâŋâk agak meme âlepŋe akmâ gala akyeŋgiwei.

Akto bikŋe bo potatyekmâ âmâ luâk
âmbâle hârok yeŋgâlâk akbei.
16 Akto hokboâk hokboâk mâru
humo akbei.
17 Akto hokboâk hokboâk Anutu
ulilaŋbei.
18 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât
akmâ nâŋgât kâmot nâ mepaine
membei dâm egâlianŋmap aregât wan
me wan âlepŋe me umatŋe miawak
yeŋgimbo ainâk Anutu okot âlep
agaŋmâ mepaimŋe membei.
19 Akto Anutugât Heakŋe kâlâp
hinare are bo limbâpkowei.
20 Akto luâk âmbâle agatmâ Anu-
tuŋe wan me wan akbiap aregât den
makbiâ ye den are bo hâkâŋ akbei.
21 Akto den are miawakto yeâmâ
hârok dowâk bo membei. Dâ hin
akbei. Den are nâŋgâm heŋgemgom
ire âmâ âlepŋe ire âmâ bâleŋe hain
dâm den potatbei. Hain potatmâ den
akto agak meme âlepŋe paŋâk mem
manmâ
22 den bâleŋe akto agak meme
bâleŋe hepunbei.

Den bâiŋe.

23 O Galalupne, nenŋe yeŋgât
Anutu hin ulilaŋden, Anutuŋe kam-
biam nenŋe mem âlepŋe ketugumbo
sândugemap yâkŋe meyekmâ ârândâŋ
hârok ketugu yekbiâp. Hain akto
benŋe Humonenŋe Yesu Kristo are
purik katmâ lâuwâŋe togowiawân
han biwiyeŋe âlepŋeâk kindo ekto
ârândâŋ akbiapgât ulilaŋden.
24 Akto Anutuŋe oloŋ yekmap
arekŋe âmâ ârândâŋâk hârok akmap
aregât wan me wan hain miawak
yeŋgiwiap.
25 O Galama, yeŋe hainâk nengât
Anutu ulilaŋbei.
26 Akto ye hârok gala konok akmâ
lokom maŋgan akbei.
27 Nâ Humogât kârikŋân kinmâ hin
maktân. Ye nâ yu kulemgoân ire mem
âmâ hainâk Yesugât kâmolân gâtŋe
hârok oyaŋbiâ nâŋgâwei.
28 Akto Humonenŋe Yesu Kristo
arekŋe damunyeŋe akmâ okot âlep
akyeŋgiâkgât ulilaŋmaen.

2 Tesalonike

Mepai den.

1 O galalupne, ye amâ Tesalonike kepian gâtŋe Anutu Ewenennŋande oloŋ yekto biwiyeŋe Humonennŋe Yesu Kristogât kali. Yeŋgât kulem esennŋe ire kulemgoân. Nâmâ Paulo akto galalogâtne Sila akto Timoteo tân nugumbela kulem esennŋe ire kulemgoen.

2 Akto yeŋgât Anutu Ewenennŋe akto nannŋe Humonennŋe are olop ye okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akbela biwiyeŋe sândugeâk.

3 O Galalupne, nen âmâ yeŋgât nâŋgâm Anutu âlepŋe dâm hokboâk hokboâk mepaiŋe memaen. Akto nennŋe ye biwiyeŋe Yesugâlânâk katbiâ kindo manbiâ sambelemap akto okot âlep aganŋgim gambiâ dondâ miawaktâp. Aregât pat nâŋgâm Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât âlepŋe dâm mepaimŋe mendennŋe ârândâŋ akmap.

4 Aregât luâk âmbâle bikŋe yânŋande gasa akyeŋgimai akto umatŋe miawak yeŋgimbo hanâk dâm Yesugât launŋe lokom âlepŋe manmai aregât den pat nâŋgâm Anutugât kâmot kepianŋe kepianŋe manmai are yeŋgât pat are makyeŋgimaen.

Anutugât hâuŋaet den.

5 Akto umatŋe ya miawak yeŋgiep aregât keiŋe hin. Anutuŋe agak meme âlepŋaet potat nenekmap aregât agak meme are ye hekat yeŋgiwerâm makto umatŋe miawagep. Akto Anutuŋe, “Nâŋgât kâmot Tesalonike kepian manmai are siân manman âlepŋân manbai.” dâm makto umatŋe miawakto hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk lokom manbiâ aregât hâuŋe Anutuŋe yeŋgim damunyeŋe akbiâp.

6 Aregât Anutuŋe wan me wan mendo ârândâŋ akmap arekŋe siân luâkŋe umatŋe yeŋgimai are hainâk umatŋe yâk yeŋgimbo ârândâŋ akbiâp.

7 Akto areâk bo. Ye umatŋe lokomai nen olop biwinennŋe sândugeâkgât Anutuŋe siân menenekto manman âlepŋân manbaen. Akto sop aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Sop bâiŋe Humonennŋe Yesu are lâuwâŋe huŋgun aŋdo himbimânba gem aŋelo kârikŋe olop kâlâp panmâ gewai.

8 Luâk Anutu bo nâŋgaŋmai akto Humonennŋe Yesugât den pat âlepŋe are nâŋgâm bo lokomai are âmâ hâuŋe umatŋe hamepŋe olowâk yeŋgiwiap.

9 Humonennŋande ikiŋe enemŋânba akto ikiŋe pagaleŋe kârikŋânba watyekto kâlâp bo bokbiap ain gem âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm âgâmbiâ bâli bâli kârikŋe miawakyeŋgiwiap.

10 Akto sop ain Humonennŋaet kâmotlupŋe nengâlân pagaleŋe akto egâlian gogâlean miawak nengiwiap are bunŋe miawagâkgât Yesuŋe togowiap ain nengâlân pagaleŋe mem agat agatŋe mem agatbiap. Akto nennŋe den pat makyeŋgienŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât yâk togowiawân meyekbiap. Sop ain nen akto ye olop biwinennŋe Yesugâlân kalion nennŋe Humonennŋe ektennŋe dâtŋe akto kotŋe mem agatmâ manmâ âgâwaen.

11 Are âlepŋe akmâ kârikŋe agâkgât Anutu hokboâk hokboâk ulilaŋmaen. Anutunennŋe damunnennŋe akmap yâkŋe yeŋgonlep are wan me wan makmâ hâreyi are bunŋe agâkgât meme akyeŋgimbo wan me wan magi are bunŋe miawakto biwiyeŋe Yesugâlân kali are mem metem âmâ âi humo membai.

12 Hain akbiâ âmâ Anutunennŋe akto Humonennŋe Yesu Kristo yetŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgimbela luâk âmbâle yânŋande yekmâ Yesu Humonennŋaet kotŋe mem agatmâ âmâ agak meme âlepŋe akbiâ ârândâŋ agâk hain dâm ulilaŋmaen.

2

Mitigât gasa kautŋe miawakbiapgât den.

1 O Galalupne, Yesu Kristo Humonennŋe Anutuŋe lâuwâŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât akto nennŋe menduguakmâ penianŋbaengât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

2 Luâk biknande, “Bâin. Humonennŋe togowiap aregât sopŋe tâlâguâp.” dâm yeŋgât, “Paulomaŋe kulem esennŋe ire kulemgombiâ mem togoen.” dâm heyeŋgimbiâ âmâ den are dowâk bo nâŋgâm biwiyeŋân sân sân bo akto âmâ den aregât bo nâŋgâwai.

3 Akto luâk âmbâle hianŋgi den makmâ hain dâmbiâ bo nâŋgâwei. Hin nâŋgâwei. Humonennŋe togowerâmboân âmâ sop ainâk âmâ ulik gulik amâ luâk âmbâle dondâ Anutugât hâkâŋ akmai hutyeŋân gâtŋe siâ miawakmâ luâk den koko den kârikŋe hamianŋmâ panbiap are wan me wan âlepŋe are gasa aganŋmâ hami aŋmâ âmâ Anutuŋe bâleŋân manbiap dâep yâkŋe soŋ miawakto sop humo tâlâguwiap.

4 Akto luâk âmbâle hânnŋe hânnŋe manmai arekŋe wan me wan kotyeŋe mem agatmai are yeŋgât dumyeŋân kinmâ âgâwiap. Hain akmâ wan me wan hârok nâŋgâmbiâ gembo nâŋgât nâŋgâmbiâ âgâk dâm wârakbiap. Dâ areâk bo. Luâk âmbâle hârok humoyeŋe akberâm nâŋgât kotne mem agatŋet dâm Anutugât sumbe emetŋân kinmâ nâ Anutu dâm tâwâim kinmâ âgâwiap.

5 Dâ den ire âmâ pup pup bo nâŋgâi. Nâ yeŋgâlân manmâ aregât keiŋe makyeŋgiân are nelâm yeŋgiâp mon?

6 Dâ hinnŋe âmâ wan me wan siâŋe luâk are mendo bo miawagep aregât keiŋe nâŋgâmai. Akto luâk bâleŋe meme hinnŋe bo miawakto âmâ sop bâiŋe tâlâgumboân âmâ miawakbiap.

7 Ire âmâ emelâk den koko luâk bâleŋande tigân âiŋe memap. Akto horat kalaŋmap yâkŋe tâgân hikom mendâp. Dâ irawot akto hulaŋ akto den koko luâk are tektekŋân miawakbiap.

8 Den koko luâk are tektekŋân miawakto âmâ Humo Yesuŋe lau biwiŋaet heakŋande den koko luâk are hâkokombo gewiap. Gembo ain âmâ Humo Yesu togowiapgât pagaleŋande erâm itiŋ gulam mendo bo akbiap.

9 Den koko luâk are yâkgât togo togogât keiŋe hin. Yâk âmâ Niambiŋe meme aganŋdo kârikŋe siâ me siâ keiŋe keiŋe olop miawaganŋmâ hianŋgimân kulem akto siâ me siâ dewunnenŋande bo ekmaen are membiap.

10 Akto den koko luâk togowiawân âmâ luâk biknŋe den bunŋaet keiŋe nâŋgâm heŋgemgom hâkâŋe dâm heŋgemgo nenekbiapgât dâp tâpâkom mesokmâ âmâ bâleŋaet pat akbai. Hain akbiâ âmâ den koko luâkgât togo togogât keiŋe mem miawakbiap.

11 Luâk biknŋe hain akmaigât Anutuŋe hianŋgigât memeŋe akto kautyeŋe gulip agâkgât kârikŋe makto miawakto hianŋgi are nâŋgâm bunŋe dâm nâŋgâm pâpkowai. Hain.

12 Akto areâk bo. Den bunŋaet kautŋe âmâ hâkâŋe dâm siâ me siâ bâleŋaet ukenŋe akmai luâk are yâk yeŋgâlân aregât hâuŋe togo yeŋgiâkgât hain are akbiap.

13 Galalupne, ye amâ hain bo akbai. Anutuŋe ulikŋân dondâ okot âlep akyeŋgim kepilâm yekmâ ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo kaut yeŋân mendo den pat âlepŋe nâŋgâm agak meme âlepŋe akbai are nâŋgâm heŋgemgoep.

14 Anutuŋe hain nâŋgâep aregât Tesalonike gâtŋe biknŋe Humonennŋe Yesu Kristogât pagaleŋân manbai dâm huŋgun nengimbo den pat âlepŋe makyeŋgiennŋe dowâk nâŋgâyi aregât Anutu mepaimŋe mem okot âlep nâŋgâm kotŋe mem agatennŋe ârândâŋ akbiâp.

15 Aregât den pat âlepŋe makyeŋgiyion me kulem esennŋân kulemgoennŋe nâŋgâyi are kârikŋe lokom manmâ âgâwei.

16 Kembunennŋe Yesu Kristo akto Ewenennŋe Anutu yâkŋe han kalem

aknengim damunnenŋe akmandat arekŋe biwinenŋe bâliwopgât wât nengimbela tatmâ âgâwaen akto himbimân wan me wan âlepŋe aknengiwiapgât keiŋe maknengimbela biwinenŋe sândugemap.

17 Anutu hain arekŋe hinŋe gai meme akyeŋgimbo kambiamyeŋe humo agâk. Akto âi kârikŋe âlepŋe ketugum den âlepŋeâk makbiâ Anutuŋe yekto huraguâk.

3

Pauloŋe Anutuŋe tânnenguâk dâm makyeŋgiep.

1 O Galalupne, den bâiŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe Anutu nengât ulilaŋbiâ Humonenŋe tân nengumbo âmâ benŋe ulikŋân den makyeŋgienŋe ye nâŋgâyi are hainâk kepiaŋe kepiaŋe arim makyeŋgienŋe dondâŋe nâŋgâwai. Nâŋgâm amâ dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Humonennaet den are dowâk sambelem humo akbiâp.

2 Akto nen arienŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai dondâŋe âmâ biwiyeŋe Yesugâlân bo kali aregât luâk bikŋe han hioŋ bauŋ bâleŋe maleŋe akmai arekŋe menekberâmbiân âmâ Anutuŋe bâtyeŋânba mem kotgâ nenegâkgât Anutu ulilaŋbei.

3 Akto Humonennande âmâ wan me wan dâm hârem are miawakmap arekŋe Bâleŋe Amboŋe arekŋe meyekbop dâm kondo gembo tânyeŋguwiapgât bo pâp komap aregât Anutu hain akbiapgât nâŋgâmaen.

4 Akto ye den makyeŋgienŋe lokom manmâ ariwai aregât Kembugât akmâ yeŋgât han lâuwâ bo akmaen.

5 Aregât galama yeŋgât hin dâm Anutu ulilaŋbe. Amâ Humonennande Anutu ye okot âlep akyeŋgimap are akto Kristoŋe kârikŋe kinmâ umatŋe lokom tân nengumap are hekat yeŋgimenâ nâŋgâwai hain dâm ulilaŋdân.

6 O Galalupne, Humonenŋe Yesu Kristoŋe makniŋdo den dâtŋe umatŋe ire makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe konam manmâ âi bo memai. Are den makyeŋgiyion are bo lokomai luâk are olop bo manbei.

7 Akto nenŋe yeŋgât hutyeŋân manmâ nenŋe dâp keiŋe katmâ âiâk memâk memâk malion are ekmâ nâŋgâyi.

8 Akto nenŋe sot hâu bâlâk yân bo mem neyion wan me wan nengimbiâ hâk hilâlâm yeŋgiwâen dâm hândâk hilâm âi wan me wan ketugum yeŋgienŋe siâŋe puli nengimbiâ are mem sot hâuŋe aregât yeŋgiminiyion.

9 Akto nen hain bo agion dâine ârândâŋ akbop. Akto Anutuŋe sot hâuŋe bo yeŋgiwei dâm bo makmâ hâre nengiep. Bo. Nen âmâ yeŋe nenekmâ hain akŋetgât sot hâuŋe yeŋgiminiyion.

10 Akto yeŋgâlai manmâ den hin dâm makyeŋgiyion, “Luâk âmbâle bikŋe konam akbiâ âmâ sot are bo yeŋgiwei.” dâm makyeŋgiyion.

11 Gârâmâ hinŋe yeŋgâlaiwa den hin togombo nâŋgâyion. Luâk âmbâle bikŋande konam akmâ siâgât âi bâleŋe mâŋgim âiyeŋe hepunmâ yân mandâi dâmbiâ nâŋgâyion.

12 Luâk âmbâle hainare yeŋgât âmâ Humonenŋe Yesu Kristogât den sami hin dâm makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgowai, “Ye âlepŋe heŋgemgom âiyeŋe yeŋeak âi mem sot mem nembai. Dâ yân âmâ bo tatbei.”

13 Akto ye hârok hin makyeŋgire agak meme âlepŋe are hokboâk hokboâk akmâ manmâ âgâwei. Akto bo hâkâŋ akbei.

14 Den kulem esenŋe ire kulemgoân ire luâk âmbâle siâŋe hâkâŋ akmâ hepundo âmâ yeŋgâlânba watbiâ aŋun aŋgiâk.

15 Akto gasa aganŋetgât bo maktân. Dâ amâ yaiwâk aganbiâ biwiŋe purik kato gala aganbiâ ye olop manbeigât maktân.

16 O Galalupne, yeŋgât Humonennŋe ulilaŋbe. Humonennŋe âmâ Lumbe Amboŋe wâtŋe aknengim biwinennŋe mem sândugemapŋe biwiyeŋe sândugeâkgât hokboâk hokboâk bikenba bikenba ikiŋe sândukŋe totokoyekto ârândâŋ huragum yem âgâwiâp. Akto Humonennŋe ye olop manmâ âgâwei dâm ulilaŋdân.

17 Galama, nâ Paulo, nâŋe luâk siâ magaŋdere yu kulemgoâp. Dâ den bikŋe ire nunak kulemgoân. Nâŋgât bât tirip ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Ire amâ Paulogât bât tiripŋe hain nâŋgâŋet.

18 Humonennŋe Yesu Kristoŋe ye hârok okot âlep akyeŋgim damunyeŋe agâkgât ulilaŋman.

1 Timoteo

Den hiaŋgi aregât keiŋe.

1 O galane Timoteo nâmâ Paulo,
Anutuŋe âi makmâ hâreniŋepgât Yesu
Kristogât laugât Aposolo âi meman.
Amâ Anutuŋe heŋgem nengumapŋe
akto Yesu Kristoŋe dumnenŋân
kilepgât nâŋgaŋmâ manmaen yâk
lâuwâ lâuwâ âi ire niŋiat.
2 Timoteo nanne gâŋgât kulem ire
kulemgogiŋdân. Anutu Ewenenŋe
akto Kembunenŋe Yesu Kristo yâk
yetŋe han kalem âlepŋe akgiŋmâ
damunge akbela biwige sândugeâk.
3 Nâ Makedonia hânân ariwerâm
akmâ âmâ makgiŋân aregât hain ak-
ben. Amâ luâk biknande hutyeŋân
kinmâ den aŋgâ siâ makyeŋgiyi yâk
makyeŋgimenâ hepunbai.
4 Yâk bem patŋe kâmotŋe kâmotŋe
makmâ gam mali yâk yeŋgât kotyeŋe
makmâ magaŋgi goaŋgi akbiâ âmâ
den gulip milip bunŋe bo are mi-
awakto Anutu nâŋgaŋmâ hoŋ bawa
manmaen are gembo bâlimap.
5 Gârâmâ Anutuŋe makmâ
hârenengiep are hin akmaen. Han
lâuwâ bo akmâ âmâ biwi kau kau
akmâ Yesu nâŋgaŋmâ manmâ pâŋân
mem kepilâmaengât biwi konok
akmaen.
6 Dâ luâk biknande âmâ den are
hâkâŋ akmâ yeŋaet den are makmâ
mem magaŋgi goaŋgi akbiâ bunŋe bo
miawakyeŋgiep.
7 Yâk hain akmâ hin makmai,
“Nen Mosegât den kârikŋe are
makyeŋgienŋe nâŋgâwai.” dâm
âmâ wan me wan ire bunŋe
dâmai den aregât keiŋe bo nâŋgâm
heŋgemgoyigât gulip makmâ man-
mai.

Den kârikŋe arekŋe dosanenŋe mem miawakmap.

8 Gârâmâ nenâmâ den kârikŋe
aregât hin nâŋgâmaen. Den
kârikŋande agak meme âlepŋe are
mem miawakmap aregât den kârikŋe
nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap.
9 Den kârikŋe are luâk dosa bâlâk
manmai yâk yeŋgât bo. Anutuŋe
âmâ den kârikŋe hingât kalep. Luâk
Anutugât den hâkâŋ akmâ komai me
Anutu hamianŋmâ agak meme bâleŋe
akmai me biwi heleŋ olop manmai
me ewe memelupyeŋe hilip yeŋgum
bugâ yeŋgumai.
10 Me luâkdâ âmbendâ yeŋgât
pat hâremai me luâkŋeak egâlian
bâleŋeâk akmâ bikŋe meyekmâ
puligât kâmbu meyekmai me den
hianŋgimai me Kembugât kotŋe konmâ
âmâ hianŋgimân makmâ kârigemai. Me
siâ me siâ bikŋe den bunŋe gasa
agaŋmai yâk yeŋgât âmâ Anutuŋe
makto den kârikŋe arekŋe bâleŋe
yeŋe mem miawakyeŋgimap.
11 Akto den bunŋe gasa agaŋmai
amâ den bunŋe are amâ Anutu
manman âlepgât amboŋe yâkŋe den
pagaleŋe olowâk niŋep arekŋe hain
makmâ miawaktâp.

Yesuŋe Paulo dosaŋe hepunaŋmâ âi âlepŋe waŋep.

12 Kârikŋe niŋmâ mem kârikŋe
ketugunegep Kembu nenŋe Kristo
Yesu yâk mepaimŋe meman. Yâkŋe
nâŋgâniŋdo ârândâŋ akto tân nugum
âi ire niŋep.
13 Gârâmâ nâ ulikŋân Yesugât
nâŋgâre gembo yâk makmâ gasa
agaŋmâ luâklupŋe gasa akyeŋgire
hanâk dâm nâ Kembugât keiŋe
pâpkom manmâ bonâŋgaŋmâ
malângât han kalem akniŋmâ okot
nâŋgâniŋmâ yai nuguep.
14 Yai nugum han kalemŋe
nâŋgâlân lugumbo pikto Kristo Yesu
nâŋgaŋmâ okot âlep agaŋbiangât
kârikŋe niŋep.
15 Den ire bunŋe akmâ sambelem
ariâk. Arimbo ârândâŋ akbiâp.
Yesu Kristo amâ nen bâleŋe akmâ
hâkŋe hâkŋe akmaen nen heŋgem
nenguwiapgât giep. Akto hâkŋe
hâkŋe akmaen nengât âgâ âgâŋe amâ
nâ ire.
16 Gârâmâ Yesu Kristoŋe yai nugum
han kalem umatŋe niŋep, a yân
bo. Nâ bâleŋe meme luâk yeŋgât

kautyeŋe nâ han kalem niŋdo luâk beirâ are ekmâ nâŋgâm amâ Yesu Kristo nâŋgaŋmâ kepilâmbiâ manman kârikŋe yeŋgiwiapgât hain akniŋep.
17 Manman kârikŋaet Kembu humo bo mombiap akto bo ekmaen Anutu konok yâkgât kot pat egâliaŋ pagaleŋe are yem âgâwiâp kârikŋe. A bundâk.

Timoteo âigât bugâ mem kârikŋe akmâ manbiapgât magep.

18 Timoteo nanne gâ hain akniŋmat gâŋgât den umatŋe hin makmâ giŋân. Gâ den ire mem manmâ âmâ luâk bikŋande gâ wan akbiatgât den guguyi den arekŋe kârikŋe giŋdo âigât bugâ mem kârikŋe akmâ manben.
19 Hain akmâ manmâ Kristo nâŋgaŋengât hainâk nâŋgaŋmenâ han biwige kau kau akmâ tatgiŋmâ âgâwiâp. Dâ luâk bikŋande han kau kau manman dâp are hamiaŋigât Yesu nâŋgaŋbiâ nâŋgâ nâŋgâ yeŋe tatyeŋgiep are hulaŋ akto bâliyi.
20 Yâk yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ Himenaio akto siâ Alesande yâk lâuwâ are Hiaŋgi Amboŋande hâk hilâlâm yetkimbo Anutugât kotŋe hâkâŋ akmandat aregât agak meme are hepuletgât yâkgâlân katyelegân.

2

Yesugât kâmotlupŋande ulilaŋbaigât den.

1 Galane, nâ den ire nâŋgâre umatŋe akmapgât makgiŋbe. Kâmotlupgande Anutu ulilaŋberâm âmâ hin akbei. Hokboâk hokboâk Anutugât nâŋgaŋbiâ ârândâŋ akmapgât mepaimŋe membei. Akto luâk âmbâle hârok yâk Anutuŋe tânyeŋguâkgât ulilaŋbei.
2 Luâk kembu, kiap, gawaman hârok tânyeŋguâkgât ulilaŋbei. Aregât luâk humomolupnenŋande damun nenŋe akbiâ âmâ âlepŋe lumbe kakŋân manmâ Anutugât lau lokoenŋe biwinenŋe sândugembo luâk bikŋande nâŋgâ nengimbiâ âgâwiâp.
3 Are amâ âlepŋe akbiap. Akto Anutu heŋgem nengumap yâkŋe are nâŋgâmbo ârândâŋ akmap.
4 Anutuŋe âmâ luâk hârokŋe den bunŋe nâŋgâmbiâ heŋgemgo yekbiapgât egâliaŋmap.
5 Anutu konok manmap. Akto Anutu akto luâk hut nenŋân mendugu nenekbiapgât luâk konok kindâp, Yesu Kristo yâk luâk agep mannengiâp.
6 Yâkŋe manmanŋe bo gangerâm âmâ nen hârokgât sumbe nenŋe agep. Aregât patŋe amâ sopŋân miawagep.
7 Aregât Anutuŋe nâ pat aregât keiŋe makmâ miawakyeŋgiwiangât Aposologât âi niŋep. Âi niŋmâ Yuda luâk bo manmai den bunŋe nâŋgaŋbaigât makmâ hâreniŋep. Den are bo hiaŋgim âmâ bundâk maktân.

8 Galane, hingât nâŋgâre humo aktâp. Kepianŋe kepianŋe hânŋe hânŋe gasa bo agaŋgim âmâ bâtyeŋe mem agatmâ Anutu ulilaŋbei.

9 Dâ âmbâi yeŋgât hin maktân. Yâkŋe hâk peke egâliaŋŋe olop bo luguakmâ âmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo kâŋgom manbei. Dâ kautyeŋe dumutŋe kulem melem dondâ me donet me hâk peke puliŋe âgâŋe are bo mem manbai.
10 Gârâmâ hin mem manbei. Âmbâle nen Kristogât kâmot manmaen dâmaiŋe âi âlepŋe membiâ ârândâŋ akbiâp.
11 Âmbâleŋe luâk yeŋgât amuk yeŋân manmâ kâŋgom ondop katmâ nâŋgâ nâŋgâ âi membei.
12 Âmbâle siâŋe Kristogât keiŋe hekat yeŋgiwerâm akbiap arekŋe luâk ewangi yekmâ kinbiâp dâm aregât nâŋgâre bo ârândâŋ aktâp. Aregât hain bo akbiâp. Yâk yân kâŋgom yoŋâk manbiâp.
13 Amâ Anutuŋe Adam âmâ ulikŋân mem miawagep. Dâ âmbenŋe Ewa amâ yâkgât haminân mem miawagep.
14 Akto Adamŋe Hiaŋgi Amboŋaet den bo nâŋgâep. Âmbenŋande âmâ

Hianŋgi Amboŋaet den nâŋgâm Anutugât lau kondo lau koko are miawagaŋep.
15 Dâ âmbâle âmâ Kristo nâŋgaŋmâ han kalem olop manmâ han kau kau manmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo âmâ nanaŋ membai amâ Anutuŋe heŋgemgo yekbiap.

3

Yesugât kâmot damunlupyeŋaet den.

1 Luâk siâŋe nâ Kristogât kâmot damunyeŋe akbiangât âi membe dâwiap amâ are nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap.
2 Gârâmâ Kristogât kâmotgât damunnenŋe luâk are âmâ hin akbiâp. Dosa bâlâk manmâ âmbâle konok olop manbiâp. Akto han biwiŋe damunŋe akbiâp. Akto akmâ hilipko hilipko bâlâk âlepŋe manbiâp. Akto lombo togombiâ dowâk tânyeŋguwiâp. Akto luâk âmbâle Kristogât keiŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.
3 Waiŋ tuŋe dondâ bo nembiâp. Bugâ koko bo akmâ âmâ lumbeŋe akto yeukŋe akbiâp. Akto kâmotlupŋe potalakŋetgât bo makbiâp. Akto puli sikumgât bo makmâ tâgâi akbiâp.
4 Ikiŋe ginbailupŋe damunyeŋe akto ârândâŋ akbiâp. Akto nan baratlupŋe makmâ miwindiyekto lau lokom nâŋgaŋbiâ ârândâŋ akbiâp.
5 Dâ yâk ginbailupŋe ârândâŋ bo damunyeŋe akbiap âmâ yâkŋe gain gain akmâ Anutugât kâmot damunyeŋe akbop?
6 Akto siâŋe hinŋeâk Yesugâlân han biwi katmâ manbiapŋe amâ dâtŋe memegât âi bo membiâp. Gârâmâ dâtŋe meme âi membiap âmâ âgâ âgâŋe akto Anutuŋe makmâ Hianŋgi Amboŋe sârekoep hainâk aganŋbopgât.
7 Dâ yâkŋe wan me wan mendo luâk âmbâle Anutugât kâmolân bo dewatiyi yâkŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp. Yâkŋe makmâ sârekombiâ Hianŋgi Amboŋande biwiŋe mem gâlikombo yâkgât hami komân âgâmbo membomgât.

Biwigât âi meme luâk yeŋgât den.

8 Bât tângo yâkŋe gai hainâk giriŋ hembalik bâlâk manbiâp. Ele omai olop bo manbei. Waiŋ tu humoâk bo nembei. Puli sikumgât bo makmâ tâgâiakbei.
9 Akto Kristogât keiŋe yoŋâk manmâ gaep are pâŋân mem han kau kauân makyeŋgimbiâ miapŋân miawakbiâp.
10 Gârâmâ ulikŋân mem dop koyekbiâ agak memeyeŋe ekbiâ huragumbo âmâ âlepŋe bât tângogât âi membei.
11 Âmbenlupyeŋe hainâgâk kâŋgom manbei. Ele omai bo akbei. Han biwiyeŋe damunŋe akbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto wan me wan mem manbiâ âmâ bunŋe miawakbiâp.
12 Dâ bât tângo luâk arekŋe âmâ âmbâi konok olop manbiandat. Nan baratlupŋe ginbailupŋe damunyeŋe âlepŋe akto huraguwiâp.
13 Amâ hingât. Bât tângo are âiŋe âlepŋe membiâ âlepŋe akto kin kin âlepŋe kin yeŋgiwiâp. Akto Yesu Kristo gâlân dewatim kinmâ âi mem heŋgemgowai.

Anutugât âi memeŋaet keiŋe.

14 Nâ gâŋgâlân dowâk togowerâm nâŋgân gârâmâ hanâk den ire kulemgogindân.
15 Siâ me siâŋe hiko nekto mandere kâlep akto Anutugât kâmot damun yeŋe akbiatgât keiŋe pâpkowâtgât yu kulemgoân. Akto Anutu manman Amboŋe yâkgât kâmot âmâ den bunŋe mem manmâ den bunŋaet tân akto keiŋe mandâi.
16 Humogât keiŋe amâ nâŋgâ nâŋgâgât dop bo. Hin. Yâk luâk akmâ nengât hâk mem miawagep. Akto Heakŋande yâkgât keiŋe mem miawakto ârândâŋ agep. Aŋeloŋe egi. Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân arim makyeŋgienŋe nâŋgâyi. Makyeŋgienŋe hânŋe hânŋe luâk âmbâle manmaiŋe nâŋgaŋi. Akto

Anutuŋe yâk mendo pagaleŋân âgâm mandâp.

4

Hiaŋgi dengât keiŋe.

1 Anutugât Heakŋande hin kârikŋeâk makmâ miawagep. Beirâ luâk bikŋande Kristogât keiŋe hepunmâ han gulipgât den sinduk baniaraŋe makmai are nâŋgâmbiâ humo akto watmâ lokowai.
2 Lokom âmâ hanyeŋe hiaŋgim manbaigât kâlâpŋe oepgât hin dâm makyeŋgimai.
3 Âmbâi bo mem luâk sigan manmâ sot bikŋe bo nem aregât sapa meaŋgim manbai. Sot are amâ luâk âmbâleŋe Kristo nâŋgaŋmâ den bunŋe nâŋgâmaenŋe mepaimŋe meaŋmâ nemaengât Anutuŋe kat nengiep.
4 Are amâ Anutuŋe wan me wan liulep are amâ âlepŋe dâmaen. Âlepŋe dâm mepaimŋe meaŋmâ bo hamianŋmâ panbaen.
5 Amâ Anutuŋe ketuguep hârok amâ Anutugât denŋande miapŋân miawak yekto Anutu mepaimŋe mem meakmâ mandenŋe ârândâŋ akbiâp.
6 Gâmâ Kristogât kâmot den are makyeŋgim âmâ Yesu Kristogât hoŋ manman luâk den loko loko olop manbiat. Akto Yesu nâŋgaŋmaengât den pat akto Kristogât keiŋe nâŋgâm gaen. Arekŋe han biwigaet tân akgiŋdo manben.
7 Dâ hâŋge den yânŋe makbiâ Anutuŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ akmap are bo nâŋgâyeŋgiwen. Amâ hâkâŋe dâwen. Dâ Anutu nâŋgaŋmâ manbengât hangande owâiwen.
8 Aregât hâk nenŋe owâiâkgât âi meme arekŋe bunŋe bo tân nengumap. Dâ han biwi mem owâim Kembu nâŋgaŋmâ egâliaŋ agaŋmai amâ bunŋe. Arekŋe hânân iren manmaen akto manmâ himbimân manbaengât kârikŋe nengiâk gât tân nengumap.
9 Den are bunŋe dondâ. Aregât luâk âmbâleŋe are nâŋgâmbiâ humo agâkgât nâŋgân.
10 Akto aregât bunŋe memegât âi humo memaen. Amâ Anutu manmanŋe yâkgât nâŋgaŋmâ mandenŋe biwinenŋe owâiŋe akmap. Yâkŋe âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai yâk yeŋgât heŋgemgoyekbiapgât mandâp. Akto nenŋe nâŋgaŋmaen nen heŋgemgo nenekmap. A Bundâk.
11 Yu maktân ire hârok makmâ hekatyeŋgiwen.

Timoteogât âi memeŋaet den.

12 Galane, gâ luâk sigan mandât aregât luâk bikŋande gâŋgât nâŋgâmbiâ bo gewiâp. Gârâmâ han kalem olop Kristo nâŋgaŋmâ den ârândâŋâk makmâ agak meme salek han kau olop memenâ agak meme âlepŋe nâŋgâm heŋgemgowei.
13 Nâ togowian aregât lâmgom manmâ âmâ Anutugât den kulemŋe oyaŋmenâ nâŋgâwei. Akto aregât keiŋe makmâ potatmâ yeŋgim manben.
14 Ulikŋân dâtŋe meme luâkŋe bâtyeŋe gâŋgâlân katmâ gâ wan akbiatgât makmâ hâregiŋi are gulip akbopgât damunŋe akben.
15 Gâ aregât nâŋgâm hanoko akmâ âige mem manmenâ bunŋe miawakto ekbiâ ârândâŋ akbiâp.
16 Akto guge han biwige damunŋe akmâ Kristogât keiŋe makyeŋgimat are ârândâŋ târârâgâk damunŋe kinben. Den are paŋâk mem manben. Hain akbialân âmâ denge nâŋgâmai yâk akto guge hârok manman âlepŋân togowai.

5

Âmbâi kambut yeŋgât den.

1 Galane Timoteo, luâk sâmbâ siâŋe wan me wan siâ mendo ârândâŋ bo akto âmâ yeukŋân magaŋmâ ewege agaŋmat hainâk agaŋmenâ agak meme âlepŋeâk membiâp. Luâk sigan tân yeŋguwerâm âmâ emige teuge akyeŋgimat hainâk akyeŋgiwen.

2 Akto âmbâi sâmbâ tân yeŋguwerâm
memege agaŋmat hainâk akyeŋgiwen.
Akto âmbâi sigan âkâ hainâk
tâulupnerâm gugaet damun kinmâ
luâk âmbâle dewunyeŋân den siâ me
siâ makyeŋgiwen.

3 Akto âmbâi kambut gin-
bailupyeŋe bo manmai are nâŋgâ
yeŋgimenâ humo akto tânyeŋguwen.
4 Dâ âmbâi kambut siâŋe âmâ nanŋe
baratŋe bâgilupŋe manbai are bo
tânyeŋguwen. Nan barat bâgilupŋande
âmâ Anutuŋe makmâ hâreyeŋgiep
den are lokom amâ luâk âmbâi
sâmbâ damun yeŋe akbei. Hain
akmâ umbuŋân ewe meme yeŋande
tânyeŋguyigât hâu kutigitbei. Are âmâ
Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap.
5 Dâ âmbâle kambut ikiŋeâk manmâ
Anutu nâŋgaŋdo biwiŋe owâiŋe akto
hândâk hilâm Anutu tân nuguâk dâm
ulilaŋmap.
6 Dâ âmbâi kambut siâ hâkŋe
egâliaŋmap âmâ hâkŋe golâ mandâp
dâ biwiŋe emelâk moep.
7 Den are makmâ kârigem
makyeŋgimenâ nâŋgâm dosa bâlâk
manbei.
8 Gârâmâ siâŋe emi teu me meme
ewe me ginbailupŋe bo tânyeŋgumap
arekŋe Kristo nâŋgaŋep are hâkâŋ
akmâ âmâ luâk bikŋande Kristo bo
nâŋgaŋmai yâk yeŋgât dosa ewangim
akmap.
9 Âmbâi kambut siâŋe hombaŋŋe
60 akto âmâ luâk konok olop malep
hainareâk kepilâm kotŋe kulem-
gowen.
10 Akto wan me wan miep aregât
keiŋe miawagâkgât hin aikowen.
Nanaŋ meyekmâ âlepŋe damun
yeŋe akmâ gaep me bo? Me lombo
yâkgâlân togombiâ damun yeŋe agep
me bo? Kristogât kâmot me umburuk
manmai tân yeŋguep me bo? Me
han kalem âi keiŋe keiŋe miep me
bo? Keiyeŋe hain ekmâ nâŋgâm âmâ
kotyeŋe kulemgowen.

11 Dâ âmbâi kambut sigan amâ ko-
tyeŋe âmâ bo kulemgowen. Yâkŋe
makgiŋbiâ borâwen. Hain are yâkŋe
manmâ âmâ Kristo nâŋgâm hâkâŋ
agaŋmâ âmâ luâk memberâm akmai.
12 Hain akmâ âmâ ulikŋân den
makmâ hâreyi are gulip kombiâ dosa
yeŋe miawakbop.

13 Akto areâk bo. Âmbâi kambut
sigan âi bâlâk manmaigât gulip milip
akmâ konam manmai. Konam akmâ
emet hârok âgâm den kâmbu mem den
bo makmakŋe are makyeŋgimai.
14 Aregât nâ hin maktân. Gasa
nenŋande nengât makto gewâengât
âmbâi kambut sigan yâkŋe luâk mem
nanaŋ damun yeŋe akmâ emet yeŋân
lâmgom tatbei.
15 Dâ emelâk âmbâi kambut sigan
bikŋe âmâ Hianŋgi Ambonaet dâp tâlim
gulip agi.

16 Akto Kristogât kâmotlupŋande
puli yân panbâigât kambut gupin
bunŋe areâk tânyeŋguwaigât lâulupyeŋe
Yesu nâŋgaŋmaiŋe tâuyeŋe kambut
are tângowei.

Yesugât kâmot yeŋgât damunlupyeŋe yeŋgât den.

17-18 Anutugât kâmot damunlupyeŋe
yâk yeŋgât hin makginŋdere nâŋgâ.
Anutugât denŋande hin dâep, “Gâŋgât
bulimakaoŋe seŋgo bunŋe tâlim
hâkŋe gagaiâkgât âi mendo âmâ gâŋe
bulimakaoŋe sot nembop dâm lauŋe
bo dâgâm gisapkowen.” Akto siâ
hin, “Âi meŋginŋmap luâk arekŋe âi
hâuŋe mendo âmâ ârândâŋ akmap.”
Aregât Kristogât kâmot yeŋgât luâk
kautlupyeŋe âi mem manmâ Kris-
togât keiŋe makyeŋgimbiâ âmâ hâuŋe
yeŋgim nâŋgâ yeŋgimbiâ humo ak-
biâp.
19 Luâk konokŋe damun siâ den
âiân katberâmbo bo nâŋgaŋben. Luâk
lâuwâ me âlâwuŋe makbiâ âmâ
nâŋgâm heŋgemgowen.
20 Dâ damunyeŋe bikŋande hanâk
hanâk kautyeŋe orem bâleŋaet agak
meme yeŋe gangerâm mem manbiâ
âmâ Kristogât kâmot yâk yeŋgât
dewunyeŋân makmâ miwindik-
menâ bikŋande are ekmâ hamewak-
bai.

21 Nâ Anutu akto Yesu Kristo yâk yetgât dewunyetŋân akto aŋelo bikŋe Anutuŋe potatyegep yâk yeŋgât dewunyeŋân hin makmâ hâregiŋdân. Den makgiŋdân ire yaiwâk damun akmenâ bo gewiâp. Hain akmâ guge hangaet luâk âmbâle siâ me siâ ewangiak gowangiak bo akyeŋgiwen.

22 Akto gâŋe Kristogât kâmot damunlupyeŋe yâk yeŋgât âi yeŋe dowâk bo yeŋgim bâtge kautyeŋân bo katben. Hain akmenâ âmâ yâk yeŋgât dosaŋe gâŋgâlân âgâwopgât. Guge han biwige akto hâkge damun akmenâ kau kau yembiâp.

23 Gâ tepgân gigimapgât akto hâk hilâlâm manmatgât tuâk bo nemben. Waiŋ tu are getek nemben.

24 Luâk bikŋe yâk yeŋgât bâleŋe aregât keiŋe nâŋgâm dowâk heŋgemgomaen. Dâ bikŋe âmâ yâk yeŋgât bâleŋe tigâk yemapgât beirâ miawakmap.

25 Aregât dop hainâk agak meme âlepŋande âmâ tektekŋân miawakmap. Dâ hain bo akmapgât tiwâk yem âgâwiapgât dop bo tatâp. Beirâ miawakmâ kinbiap.

6

Hoŋ manman yeŋgât den.

1 Hoŋ bawa hârokŋe Anutugât kotŋe akto den pat âlepŋe bâliwopgât luâk kembulupyeŋe yekmâ kâŋgoyeŋgiwei.

2 Dâ luâk kembulupyeŋe Kristo nâŋgaŋi âmâ yâk yeŋgât hoŋ bawalupyeŋande hin bo nâŋgâwei, “Kembulupnenŋe Yesu nâŋgaŋbiâ dop nenŋe konok agep aregât lauyeŋe bo lokowaen.” hain bo nâŋgâwei. Bo. Luâk kembulupnenŋe Kristogât nâŋgaŋbiâ han kalem akyeŋgimaengât hoŋ bawa âi owâiâk akyeŋgienŋe ârândâŋ akbiap. Hain dâwaigât gâ den are makmâ makyeŋgim mem kârikŋe ketugu yekben.

3 Dâ luâk siâŋe den are makmâ hilipkom den aŋgâ makmâ Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât pat âlep den hâkâŋ akmâ dennŋande heŋgem nengumap are hamiaŋmap yâkgât hin nâŋgâwaen.

4 Yâk âmâ ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe mem agatmâ han gulip akmâ kâmotnenŋe potalakŋet dâm hâre hâregât den are egâliaŋdo humo akmap. Akto den yânŋe magaŋgi goaŋgi akŋet dâm egâliaŋmap. Hain arekŋe egâliaŋ bâleŋe miawakmap. Akto luâk âmbâle bikŋande den are nâŋgâm potalakmâ galagât hogo hogo hâk yeŋe tunmâ nâŋgâ aŋgimbiâ gemap.

5 Akto gai luâk bikŋande han nâŋgâ nâŋgâ yeŋe bâleŋe higenŋe akto den bunŋe bâlâk manmâ nen Anutugât lau lokom mandenŋe puli sikum miawak nengiwiap dâm bembegât pat nâŋgâmbiâ humo akto gulip manmai.

Hângât puli sikumgât den.

6 Akto puli sikumgât hin makbe. Anutugât nâŋgâenŋe humo akto lauŋe lokomaen âmâ bundâk hâk tângo peninengimbo horat korat bâlâk mem maniâm.

7 Amâ hingât. Memelupnennŋande menenegiân âmâ hâk hololok miawagion. Akto manmâ mombaenân âmâ hainâk hâk hololok Humogâlân ariwaen.

8 Aregât sot akto hâk pekenenŋe ârândâŋ tatnengimbo nâŋgâenŋe ârândâŋ akto maniâm.

9 Dâ bikŋande puli sikum humo mem mannerâm manbai yâkŋe egâliaŋ bâleŋaet lâm kâli kâliân gembiâ ewuyekbiap. Ewuyekto siâ me siâ yânŋaet keiŋe egâliaŋ bâleŋe nâŋgâmbiâ arekŋe katipyeŋgum mem bâliyekbiap.

10 Puli sikumgât egâliaŋ gogâliaŋ arekŋe bâleŋe hârokgât tânŋe miawakmap. Aregât luâk bikŋande puli sikumgât egâliaŋbiâ humo akto Kristogât den pat hâkâŋ akmâ hepunmâ puli memberâm akmâ manbiâ âmâ hâk hilâlâm humoŋe penâyeŋgimap.

11 Dâ gâmâ Anutugât luâk manmat aregât siâ me siâ hainare hamiaŋben. Manman âlepŋe egâliaŋmâ Anutugât lau lokom Kristo nâŋgaŋmâ han

kalem kârikŋe olop manman akberâm aregât kârikŋe akben.

12 Akto Kristogât keiŋe miawagâkgât bugâgât âi kârikŋe mem manben. Akto ulikŋân Kristogât kâmotlupŋande makmâ hâreginbiâ nâŋgâm luâk âmbâle dewunyeŋân magen den are lokom manman kârikŋe paŋâk memben.

13 Anutuŋe siâ me siâ manman golâ yeŋgimap yâkgât meteŋân akto Yesu Kristo kiap Pilatogâlân den kârikŋe bunŋe magep yâkgât meteŋân makmâ kârigegindân.

14 Hin. Den kârikŋe lokom manmenâ biknande gekmâ gâŋgât makbiâ gewopgât kârikŋeâk kinmenâ Kembunennŋe Yesu Kristo togowiâp.

15 Aregât sopŋe Anutu pagaleŋe Amboŋe akto Kârikŋe Amboŋande makto miawakbiâp. Yâk âmâ luâk kembu yâk yeŋgât Kembu humo. Akto agat agatŋe yâk yeŋgât kautyeŋe humo.

16 Yâk ikiŋak ulikŋân bak manmâ gaep akto momo bâlâk manmap. Akto pagaleŋe humo nen bo arimaenân ain manmap. Yâk luâk siâŋe bo egep. Akto ekbaengât dâp bo tatâp. Yâk luâk hârokŋe kotŋe konmâ mem agatmâ denŋe lokombiâ yâkgât kot pat sambelem arimbo damunnennŋe akmâ âgâwiâp. A bundâk.

Luâk puli sikumdâ yeŋgât den.

17 Luâk hângât puli sikum humo umalâk yeyeŋgimap yâk makyeŋgimenâ hâkyeŋe bo mem agatmâ siâ me siâ bâliwiap aregât nâŋgâm imâ tân nengumbo manman nenŋe miawak nengiwiap dâm bo nâŋgâwei. Dâ Anutuŋe unsambe humo nengimbo heroŋe maroŋe manmaen yâkgâlân nâŋgaŋbiâ biwiyeŋe humo akbiapgât makyeŋgiwen.

18 Akto luâk sikumdâ hin makyeŋgiwen. Han kalem akmâ agak meme âlepŋe mem siâ me siâ hâu bâlâkgât yeŋgiwei.

19 Hain akmâ âmâ manman kârikŋe siân miawak yeŋgiwiapgât keiŋe katmâ manbei. Katmâ manmâ âmâ beirâ manman bunŋe membai.

Pauloŋe Timoteo mem kârikŋe ketuguep.

20 O galane Timoteo, gâ Kristogât keiŋe makginion aregât pat damun akmâ mem manben. Akto luâk siâŋe Anutugât pat hâkâŋ akmâ nâŋgâ nâŋgâgât den heŋgemgone dâm magaŋgi goaŋgi akmâ hilip kombiâ bunŋe bo miawakto den are hâkâŋe dâwen.

21 Luâk hainare akmaiŋe âmâ Kristogât keiŋe nâŋgâwerâm ewum hâuŋgomai. Anutugât han kalemŋe yeŋgâlân yembiâp.

2 Timoteo

Paulonge Timoteogât akmâ Anutu ulilangep.

1 O galane Timoteo, Paulo nâ Yesu Kristo yâkgât Aposolo. Anutunge emelâk Yesu Kristogât manman âlepnge makmâ hâriepgât nâ Aposologât âi ninjep.
2 Timoteo nune nanne dâm gogondân gângât kulem ire kulemgogingdân. Anutu Ewenennge akto Kembu nennge Yesu Kristo yâknge damunge akmâ han kalem akmâ tân gugum okot nângâgingbela biwige gembo sândukge akbiâp.

Paulonge Timoteo kârikge kilepgât Anutu mepaimnge miep.

3 Bâgilupnande han kau akmâ Anutugât lau lokoyi yâk yengât Anutu nângangmâ han kau akmâ Anutugât lau lokoman. Yâk hokboâk hokboâk gângât akmâ mepaimnge agangmâ ulilangman.
4 Amâ ulikngân indem tâgâiak humo agen aregât nângâm âmâ hilâm hândâk nângâ gingmâ gektere heronge maronge miawakningâk dâm mandân.
5 Akto nângâgingdân ainâk gai deige Rosi akto memege Eunike Kristo nângangbela yetgât biwi kat kat nângân are hâtikom gângâlân gai yendâp hain nângân.
6 Aregât nâ nângâgingmâ makbe. Nâ bâtne kautgân katere Anutunge wâtnge ginjep are nelâmgingbopgât utungomenâ utunngeâk miawakgingbiâp.
7 Amâ Anutunge wâtnge nengimap amâ hamewakmâ manbaengât bo nengiep. Kârikge olop akto han kalem olop akto han biwi damun aknegât nengiep.
8 Aregât gâ Kembunennaet pat makmâ hulangdâm angun bo angiwen. Akto nâ yâkgât akmâ tâknge hikonekbiâ lope kâlegen talân nângât akmâ angun bo angiwen. Gâ Anutunge kârikge ginjbiap nâ hâk hilâlâm nângâman a hainâk akmâ pat âlepgât dengât akmâ hâk hilâlâm kaknjân manben.
9 Yâkge menjâlenenekmâ den patnge âlepnjande olonjnenegep. Are âmâ ulikngân tâmbânge dondâ Yesu Kristogât akmâ han kalem akyengiwian dâm makmâ hâriep. Makmâ hârem manmâ gambo nen miawakmâ mandennge âi nennge me agak meme nennjaet bo akmâ ikinjaet han watmâ potat nenekmâ hengem nenguep.
10 Amâ ulikngân tâmbânge nângâm hengemgombo yiep. Dâ bunnge sop ire Yesu Kristo hengem nengumapnge miawaktoân Anutugât han kalemnge miawaknengiep. Akto Yesu Kristonge momogât kârikge kondo mondo den pat âlep arekge mem manman kârikge akto pagalengân manbaengât miawaknengiep.

Paulonge pat âlepgât âiân hâk hilâlâm humo nângâep.

11 Akto Anutunge den pat aregât akmâ nânge makyengiwiangât Aposolo âi membiangât akto Kristogât keinge hekatyengiwiangât âi ninjep.
12 Âi ninjdo nâ aregât akmâ hâk hilâlâm kaknjân manman. Nâ nângangmâ hengemgomangât yâkgât han lâuwâ bo manman. Bo. Nâ hin nângâm kârigeman. Yâk kârikge olop manmâ gam âmâ agak memene âlepnge damun akninjdo sop humo are miawakbiap.
13 Den bunnge aregât dâpnge hekat ginjân areâk kendetben. Are âmâ Yesu Kristo nângangmâ hangande hikom kinmâ hain akben.
14 Akto Heak han biwi nennjân manmap yâknge den bunnjaet keinge ginjep are panjâk mem yaiwâk damun akmâ manben.

Onesiporonge âmâ Paulo tângom malep.

15 Galane, galalupne hârok Asia hânân manmai yâknge hepun nekmâ meteyi, are nângâen. Yâk yengât hutyenjân âmâ Pigero akto Hermogene hepun negiat.
16 Kembunge Onesiporogât ginbailupnge han kalem akyengiwiapgât

ulilaŋdân. Amâ hingât. Tembe lokoŋe hiko negi ain Onesiporo arekŋe bo hâkâŋ akniŋmâ kambiamne owâiâkgât tân nugum malep.
17 Hain akmâ âmâ Roma kepian togom undâgât niŋmâ kârikŋe akmâ penâniŋep.
18 Aregât Kembuŋe sop humoân han kalem agaŋbiapgât ulilaŋdân. Onesiporo arekŋe Epeso hânân gai hoŋ bawa âi humo akniŋep are gugak ekmâ nâŋgâen.

2

Timoteoŋe Yesugât âiân bugâ koko kârikŋe kilâkgât magep.

1 O galane Timoteo, Yesu Kristoŋe han kalem akmâ okot nâŋgâ giŋmâ damunge akmap aregât nâŋgâm biwigân katmâ biwige kepeimbo hamep bâlâk âi memben.
2 Akto luâk âmbâle biwirâ yâk yeŋgât dewunyeŋân den dâtâŋe makginân are âkâ hainâk luâk bikŋe Humogât dâp tâlimai den are makyeŋgiwen. Makyeŋgimenâ arim yâkâ hainâk den are potatmâ luâk bikŋe bikŋe makyeŋgim kepilâwai.
3-4 Gâŋe tembe loko yâk yeŋgât agak meme ya nâŋgât are. Yâkŋe humoŋande wan me wangât dâmbo emetgât me kalamgât me ginbailupŋe are yeŋgât bo nâŋgâm ikiŋe ukenŋe hepunmâ hâk hilâlâm nâŋgâm launŋe lokomap. Aregât gâ dop hainâk Yesu Kristogât akmâ yâkgât tembe lokoŋe akberâm hâk hilâlâm nâŋgâm bo hâkâŋ akben.
5 Luâk siâ hilip agu agu âi mem âmâ luâk humoŋe den makmâ hâriep den are bo lokomaiŋe âmâ hâuŋe bo membiap.
6 Âi kalamgât âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâmapŋe sot bunŋe mem nendo ârândâŋ akbiap.
7 Humoŋe han biwige mem kepikto aregât den yu kulemgoân ire hokboâk hokboâk aregâlâk nâŋgâm potatmâ kotgâm manben.

Yesu Kristo nâŋgâm kârigeaŋmâ yâkgât âiân kârikŋe kinbaen.

8 Yesu Kristo nâŋgaŋmâ manben. Yâk Dawidigât kâmolân gâtŋande momoŋânba golâ akmâ agalep. Aregât dop hainâk yâkgât den pat âlep hain makman.
9 Pat âlep den aregât akmâ hâk hilâlâm umatŋe nâŋgâman. Hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ luâk biknande nâ bâleŋe meme luâk hainare hiko nekbiâ tatman. Dâ Anutugât den amâ bo hikombiâ kârikŋeâk miapŋân tatmap.
10 Aregât nâ hâk hilâlâm âi hârok are Anutuŋe yeŋgonmâ makmâ katyegep yâk yeŋgât akmâ akman. Yâk âmâ Yesu Kristoŋe heŋgemgoyekto pagaleŋe manman kârikŋe manmâ âgâwaigât âi mem hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ bo hâkâŋ akmâ hepunman.
11 Den hin yendâp amâ bundâk. Yâkgât momoân dewatiyiongât manman âlepŋân gai hainâk dewatiwaen.
12 Yâkgât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâm âgâwaengât yâk olop hânŋe hânŋe luâk âmbâle damunyeŋe akbaen. Dâ muneŋ agaŋbaen âmâ yâk gai hainâgâk muneŋ aknengiwiap.
13 Gârâmâ yâkŋe ikiŋe den lau bo lokowiapgât dop bo yendâpgât nenŋe nâŋgaŋdenŋe yeukŋe akbiawân yâkŋe nengât akmâ ikiŋe denŋe watmâ kârigemap.

Âi luâk bunŋe arekŋe amâ Kembugâlân kotŋe tatbiap.

14 Timoteo gâŋe den are nelâm yeŋgiwopgât makyeŋgim heŋgemgowen. Hain akmâ Anutugât meteŋân den yânŋe bunŋe bo arekŋe luâk âmbâle gulip milip yeŋgumap den are bo magaŋgi goaŋgi akbaigât makmâ hârem kârigem kinben.
15 Anutuŋe nâŋgâgiŋdo ârândâŋ agâkgât hanoko akmâ manben. Hain akmâ âi luâk siâŋe luâk humoŋaet den lokombo nâŋgâmbo ârândâŋ akto bo aŋun aŋgimap dop hainâk akmâ den bunŋe dopŋân makmâ manben.
16 Dâ den yânŋande luâk âmbâle kewuguyekmâ oloŋyekto Anutugât nâŋgâmbiâ yânŋe akmap den are bo nâŋgâm âmâ hamiaŋmâ panben.

17 Hianŋgi den yeŋande diwi metŋe hainare akmâ sambelewiap. Luâk hainare yâk yeŋgât hutyeŋân âmâ siâ Heminaio akto siâ Pileto manmandat.
18 Lâuwâ arekŋe den bunŋe hamianŋmâ hin dâm mandat, “Nen momoŋânba agatbaen dâyi âmâ emelâk agalion.” hain dâm makyeŋgimbela denyetŋande luâk âmbâle bikŋe ulikŋân Kristo nâŋgaŋi yâk gulip koyeŋgim mandat.
19 Gârâmâ Anutuŋe kât hambo humo kârikŋe kato giep akto kârikŋe akmâ kindâp aregât tirip kulemŋe hin yendâp, “Kembuŋe ikiŋe luâk âmbâle dâtâŋe heŋgemgomap.” Akto siâ hin, “Kembugât kot konmâ manmai hârokŋe bâleŋe hamianŋbei.”

20 Opmân humoân amâ kondo goli akto siliwa mâŋgi mâŋgiŋe areâk bo lâwinŋe akto hânŋe mâŋgi mâŋgiŋe are hârok tatâp. Kondo bikŋân siâ me siâ âlepŋe gewiap. Dâ kondo bikŋe yânŋân siâ me siâ yânŋande gewiap.
21 Aregât dop hainâk siâŋe bâleŋe siâ me siâ are hâkâŋe dâmbo biwi nâŋgâ nâŋgâŋe kau kau akto opmân amboŋande makmâ imâ nâŋgât dâtâŋe dâm mem mando arekŋe âi âlepŋe keiŋe keiŋe membiap.

22 Luâk âmbâle siganŋe egâlian bâleŋe akmai aregât hamewakben. Hamewakmâ âmâ hanyeŋe âlepŋe akmaiŋe Kembu ulilaŋmai yâk olop agak meme âlepŋe membiâ Anutuŋe yekto huraguâkgât akto biwi kat kat humo yeyeŋgiâkgât akto han kalem aganŋgi goaŋgi akbiâ biwiyeŋe sândugeâkgât kârikŋe akmâ manbei.
23 Hanân gege den kopaŋe akto yânŋe are hâkokowen. Amâ luâk âmbâle hain makmâ papalakbiâ âmâ den bunŋe bo miawakmap are nâŋgât.
24 Kembugât hoŋ manman luâkŋe makmâ den kaknân magaŋgi goaŋgi bo akbiâp. Yâk luâk hârok gala akyeŋgim mitigât den owâiâk makmâ yeŋgiwiâp. Dâ aŋgâŋe kuk aganbiâ âmâ dowâk kugân bo akyeŋgiwiâp.
25 Hain akmâ luâk âmbâle bikŋande den gulip sambeleâk dâm makmai are yeukŋân makmâ miwindik yekto Anutuŋe ikiŋak biwiyeŋe mem gembo âmâ biwiyeŋe purik kato den bunŋe are nâŋgâwai.
26 Akto hanyeŋe pâroŋ âgâmbo Hianŋgi Amboŋande ikiŋe den lokoŋetgât hami komân hâwâtyekto gembiâ meyegep are hârem panbai.

3

Sop bo akbiapgât den.

1 Galane Timoteo, gâ hin nâŋgâwen. Sop humo ewumâk akmâ tâlâguwerâmbo âmâ umatŋe hamepŋe olowâkŋe miawakmâ sambelewiap.
2 Sop ain luâk hin arekŋe manbai. Yâkŋe yeŋgâlâk nâŋgâmbiâ âgâmbo puligât egâlianŋmâ agat agatŋe akmâ hâk mem agatmâ luâk âmbâle sârekyeŋgum makmâ meme ewegât den kom hâkâŋ yekmâ han kalem bâlâk wan me wan Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap are hâkâŋe akmâ panbai.
3 Akto areâk bo. Yâkŋe okot bo akyeŋgim âmâ dosa mem manmâ ele omai. Akto han muneŋ akmâ bugâ koko, siâ me siâ âlepŋe hâkâŋe akmâ
4 hanân gege hanâk hanâk manmai. Akto âgâ âgâŋe akmâ hâkgât egâlian humo mem manmâ âmâ Anutu bo mepaimŋe memai.
5 Akto hâkŋe miti luâk tirip mem manmâ miti kârikŋe bâlâk mem manmai yâk hamiyeŋgiwen.
6 Luâk ya maktân are yeŋgâlânba bikŋande tik panmâ yoŋâk yoŋâk manmai. Hain manbiâ âmâ âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip arekŋe dosayeŋaet umatŋe are nâŋgâmbiâ umatŋe akto egâlian bâleŋe akmâ horat gorat akmâ
7 den bunŋe bo penianŋmai, âmbâle hain arekŋe luâk yoŋâk manmai yâk yeŋgât den nâŋgâmbiâ mem yeukŋe mâŋgi yekmâ oloŋ yekmai.
8 Tâmbâŋe dondâ Yane akto Yambere yâkŋe Mosegât den koyiat. Luâk ya maktân hainâk den bunŋe mem

bâliwerâm âmâ hanyeŋe gulip akto biwi kat katgât pat hiaŋgim mem manmai.
9 Yâk hain manmaigât sambelem humo akberâm âmâ pâpkombiâ hârokŋe ekbai. Yane akto Yambere yâk yetgât nâŋgâ nâŋgâyetŋe gulip hârokŋe egi dop hainâk luâk ya maktân yâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ yeŋe gulip are hârokŋe ekbaen.

Paulo umatŋe keiŋe keiŋe miawagaŋep.

10 Gala, gâ olop manmaetgât âmâ nâŋgât pat ekmâ metien. Nâŋgât den dâtne akto manmannaet âi meman, Kristo nâŋgaŋmangât han kalemnaet, kârikŋene a hârok ekmat.
11 Akto gasalupnande nugum hâk hilâlâm niŋmâ gasa nekmai are akto Antiokia kepian, Ikonioŋ kepian akto Listera kepian gasa nekmâ hâk hilâlâm akniŋbiâ umatŋân malân akai egen. Dâ Kembuŋe hanâk dâm umatŋe hârok ainba mem kotgâ negep.
12 Aregât luâk bikŋe gai Yesu Kristogâlân dewatim kinmâ mandenŋe Anutuŋe nenekto huraguâk dâmbiâ âmâ gasalupyeŋande hâk hilâlâm yeŋgiwai.
13 Hâk hilâlâm yeŋgim âmâ hiaŋgi âi are mem maine bâlim heŋgemgowai.
14 Dâ gâmâ den makgiŋmâ kepilâgegion are lokom manben. Akto nen makginion gai nâŋgânengim heŋgemgowen.

Anutugât denŋaet keiŋe.

15 Gâmâ nanaŋgânbak miti kulem are oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgom manmâ gaen. Arekŋe hange mem pagalembo Yesu Kristo nâŋgaŋmenâ meŋâleak giŋep.
16 Akto miti kulem hârok amâ Anutugât Heakŋande makto kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâenŋe mitigât keiŋe hekat nengimap. Akto biwi nenŋân tuk tuk ewumbo dosa nenŋe miawakto makmâ miwindik nenekmap. Akto manman ârândâŋgât dâp hekat nengimap.
17 Hain aknengim mem owâi nenekto nen Anutugât luâk bunŋe akmâ heŋgemgo heŋgemgo âi keiŋe keiŋe are âlepŋe penianŋbaen.

4

Paulo mombian dâm Timoteo den umatŋe maganŋep.

1 Nâ Anutugât meteŋân akto Yesu Kristo miawakbiap sop ain luâk golâ me momoŋe damun nenŋe akbiapgât den âiân katnekmâ potatnenekbiap yâkgât meteŋân makginŋdere nâŋgâ.
2 Hokboâk hokboâk mitigât den makyeŋgimenâ bikŋande denge hâkâŋ akbiâ âmâ âsiyekmâ hâwâtmâ makyeŋgiwen. Hokboâk hokboâk bâleŋe yeŋe miawagâk dâm makyeŋgimenâ den kârikŋande biwiyeŋân ewuwiâp. Makmâ miwindik yekmâ aregât âiŋe yeukŋân hâkâŋ bâlâk memben.
3 Maleine sop siâ miawakto âmâ luâk âmbâle bikŋande mitigât den are nâŋgâmbiâ yânŋe akto hâkâŋe dâwai. Hâkâŋe dâm âmâ luâk siâŋe den yânŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâmbiâ humo akbiap areâk nâŋgâmâk manmâ luâk hain areâk oloŋyekbiâ kâmot humo akbai.
4 Humo akmâ âmâ den pat âlep bunŋe are hamianŋmâ bem patŋe areâk mem manmâ nâŋgâmbiâ humo akbiap.
5 Dâ gâmâ sopŋe ârândâŋ hange kârigembo ârândâŋâk manben. Bo duwuŋ akben. Hâk hilâlâmŋe kakgân âgâmbo kârikŋe akmâ bo hâkâŋ akben. Pat âlep den are makmâ sambelewen. Akto dengât âi ginion are kârikŋe akmâ memenâ bunŋe miawakginŋbiâp.
6 Dâ nâmâ nâŋgât manmanŋe emelâk manmanne sumbe hinare dâm kâiakberâmbo sumbegât akberâm aktân. Nâ mombiangât sopŋe ewumâk aktâp.
7 Akto bugâgât agak meme âlepŋe mem metere âlepŋe agep. Akto dâp pirâm tâlim gam malân aregât horat

bâiŋângen emelâk togoân. Akto Kristogât den pat bunŋe are paŋâk mem âmâ bo mesokmâ gan.
8 Aregât himbimgât egâliaŋ nâŋgât pat dâtâŋe yendâp are maleine sop humoân Kembu makmâ kotgâ kotgâ yâkŋe ârândâŋâk niŋbiap. Amâ nâ konok bo. Kembuŋe togowiap are lâmgom manmai luâk âmbâle are nen hârok nengiwiap.

Luâk bikŋande Paulo hepunbiâ ikiŋeâk talep.

9 Gâ hâgân kâlâwân akmâ dowâk nâŋgâlân togowen.
10 Amâ Demaŋe hângât siâ me siâgât nâŋgâmbo humo akto hepun nekmâ Tesalonike kepian ariep. Dâ Kereske Galatia hânân ariep. Dâ Tito âmâ Dalimatia hânân ariep.
11 Ire in net Luka olop netŋeâk mandet. Togowerâm âmâ Mareko nâ âigât âlepŋe tân nugumapgât kewugumenâ olop togowiandat.
12 Tikiko âmâ huŋgunaŋdere Epeso kepian ariep.
13 Akto togowerâm âmâ dâpgât hâk pekeŋe Troa kepian Kapo yâkgât emelan katere talep are meniŋmâ togowen. Hain akmâ kulem esenŋe yânŋe akto soŋgo hâkŋe kulem siâ tatâp are olowâk meniŋmâ togowen. Dâ soŋgo hâkŋe aregât nelâmgiŋbop.
14 Umbâ akto siâ siâ kârikŋe mâŋgimap luâk kotŋe Alesande bâleŋe dondâ niŋep. Aregât maleine Kembuŋe hâuŋe waŋbiap.
15 Den nenŋe dondâ mem ge kalep aregât ekmâk hamep akben.
16 Den âiân ulik gulik katnegi sop ain galane siâŋe dengât bo tânnuguep. Bo dondâ. Hârok hepun nekmâ meteyi. Yâk yeŋgât dosayeŋe bo tatmâ yembiapgât ulilaŋdân.
17 Dâ sop ain Kembuŋe nâŋe Yuda luâk bo manmai hârokŋe makyeŋgire nâŋgâm meteŋetgât tânnugum mem kârikŋe mâŋginegep. Hain akmâ soŋgo metŋe laiongât lauŋânba mem kotgâm negep.
18 Kembuŋe bâleŋe ire me are akniŋi aregât tân nugum himbimgât pagaleŋân katnekbiap. Yâkgâlân kot humo yem âgâwiap. A bundâk.

Den bâiŋe.

19 Nâ Pirisila akto Akuila akto Onesiporo ginbailupŋe hârok nâŋgâ meteyeŋgiân are makyeŋgiwen.
20 Erasto Korinti kepian hepundere malep. Dâ Tropimo kundat akto Milete kepian hepulân.
21 Gâ tânâk sopŋe boâk miawaktoân dowâk togowen. Eubuloŋe nâŋgâ giŋdâp. Akto Pudeŋ, Lino akto Klaudia akto Kristogât kâmot hârokŋe hainâgâk nâŋgâgiŋdâi.
22 Kembuŋe otnege olop manbiap akto Anutugât han kalemŋe gâŋgâlân yem âgâwiâp. A ulilaŋdân.

Tito

Anutuŋe Paulo âi âlepŋe waŋep.

1 Galane Tito, nâmâ Paulo, Anutugât hoŋ bawa âi meman. Akto Yesu Kristoŋe Aposolo âi niŋep are mem manman. Are âmâ Anutu mem kepilânenekmapŋe Kristo nâŋgaŋmâ kârikŋe akmâ âgâwaengât akto den bunŋe nâŋgâm kotgâm nâŋgaŋbiâ agak meme ârândâŋ miawakyeŋgiwiapgât den pat are Anutu heŋgem nengumapŋe makmâ kârige niŋep.

2 Den are amâ Anutu bo hianŋgimapŋe tâmbâŋe dondâ malep ain nâŋgâm manman kârikŋaet makmâ hâriep.

3 Hârem âmâ manmâ sopŋânâk miawakmâ ikiŋe denŋande akmâ makmakgât âi niŋep. Amâ Anutu heŋgemnengumapŋe makmâ hârem âmâ makyeŋgiwiangât âi niŋep.

4 Tito gâ nâŋgâlân ba den pat âlepŋe nâŋgâen aregât nanne dâm gogonman. Anutu Ewenenŋe akto Yesu Kristo heŋgemnengumandatŋe han kalem akmâ damunge akbela biwige sândugeâkgât ulilaŋdân.

Dâtŋe meme yeŋgât den.

5 Âi bikŋe boâk mem meteân are mem kotgâwengât Kreta haru tânâmŋân hepun gegân. Aregât makgiŋân hain akmâ kepia ârândâŋ tânlupyeŋe kat yekmâ ariwen.

6 Luâk siâ dosa bâlâk akto âmbâle konok olop manmâ gaep akto nan baratlupŋande Kristo nâŋgaŋmâ âmâ âgâ âgâŋe bâlâk akmâ eweyeŋaet lau dowâk lokomai luâk hainare katyekben.

7 Dâtŋe meme siâ Anutugât âi damun akmapŋe bâleŋe bâlâk manmap. Akto âgâ âgâŋe bâlâk akto bugâ kuk dowâk bo akmap. Akto tu kârikŋe umatŋeâk bo nemap. Akto bugâgât biwi owâi akto puli sikumgât egâlianŋ bâlâk hain manmap.

8 Akto lombo togombiâ dowâk han kalem akmâ tân yeŋgumap. Akto siâ me siâ âlepŋe hârok egâlianŋmap. Akto han biwi damunŋe akmâ âlepŋe mando Anutuŋe ekto ârândâŋ akto siâ me siâgât sapaŋe olop manmap. Hainare damungât âi waŋben.

9 Akto Kristogât keiŋe magaŋi are paŋâk mem luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe are makyeŋgim âmâ biknande denŋe mem ge katberâmbiâ makyeŋgimbo yeukŋe akbiapgât bo pâpkomap.

10 Amâ luâk biknande den bunŋe koko akmâ den yânŋe makmâ hianŋgim muneŋ olop manmai. Aregât hutyeŋân âmâ Yuda luâkŋe dondâŋe Yuda hâkgât tirip are nâŋgâmbiâ humo aktâp yâk owâiŋe manmai.

11 Luâk hain arekŋe puli sikum aregât akmâ den makmakŋe are dop bo are kâmot siâ siâ makyeŋgim hilip yeŋgumai. Aregât luâk hainare yâk yeŋgât den lauyeŋe bupkowen.

12 Kreta gâtŋe yâk yeŋgâlân gâtŋe propete siâŋe hin dâep, “Kreta luâkŋe âmâ sopŋe sopŋe hârok hianŋgimai. Soŋgo metŋe hinare siâ me siâ umatâk nemai.”

13 Nâ den are nâŋgâre bunŋe aktâp. Aregât gâŋe makmâ miwindik yekmenâ Kristogât keiŋe bundâk nâŋgâ nâŋgâ yeŋande nâŋgâmbiâ mem golâ katyekto golâ manbei.

14 Hain akmâ Yuda luâk yâk yeŋgât hâŋge den are akto luâkŋe den bunŋe hamianŋmâ hianŋgigât makmai den are bo nâŋgâwei.

15 Han kau kau olop manmaiŋe âmâ siâ me siâ hârokgât nâŋgâmbiâ kau kau akmap. Dâ luâk bikŋe bâleŋande biwiyeŋe bigeimbo Kristogât hâkâŋ akmaiŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâ yeŋe akto han biwi yeŋe hârok heleŋ agepgât siâ me siâ nâŋgâmbiâ kau kau bo akmap.

16 Yâkŋe Anutugât keiŋe nâŋgâmaen dâm lauyeŋande hain dâmai. Dâ agak meme yeŋande Anutugât kot mem bâliwerâm manmai. Luâk bâleŋe are amâ den koko akmaigât nâŋgâ yeŋgienŋe gembo âi âlepŋe membiâ ârândâŋ akbiâpgât dop bo tatâp.

2

Luâk âmbâi sâmbâ yeŋgât den.

1 Gâmâ Kristogât keiŋe den
bunŋe tatâp aregât dopŋân makmâ
hekatyeŋgim kepikben.
2 Hain akmâ luâk sâmbâ yâk hin
makyeŋgiwen. Tu kârikŋe me siâ me
siâ dondâ bo nembei. Metepirik bo
akmâ âmâ han biwi yeŋaet damunŋe
akbei. Kristogât pat âlepŋe are
nâŋgâm heŋgemgowei. Han kalem
akmâ aŋgi goaŋgi akmâ bo hâkâŋ
akbei.
3 Dâ âmbâi sâmbâ hin makyeŋgiwen.
Anutuŋe yekmâ mandâp are nâŋgâm
hamewakbei. Galagât den hogo hogo
akto den kakŋân bo makbei. Akto
tu kârikŋaet nâŋgâmbiâ humo bo ak-
biâp. Akto manman dâp âlepŋe aregât
keiŋe âmbâi sigan makyeŋgiwei.
4 Makyeŋgimbiâ luâklupyeŋe
nanaŋlupyeŋe han kalem âlepŋe
akyeŋgiwei.
5 Hain akmâ yeŋaet aŋun aŋgim
egâliaŋ bâleŋe bâlâk manmâ emetgât
siâ me siâ yeŋe damunŋe akmâ
mem heŋgemgom kinmâ luâklupyeŋe
tânyeŋguwei. Amâ bikŋande Anutugât
den hâkâŋe dâwâigât hain akbei.

Luâk sigan yeŋgât den.

6 Dâ luâk sigan hin makmâ hâwât
yekben. Han biwiyeŋe damunŋe
akmâ egâliaŋ bâleŋe bâlâk manbei.
7 Akto gâmâ siâ me siâ âlepŋeâk
hârok mem manmenâ luâk âmbâle
bikŋande gekmâ hainâk akbai. Akto
den miti are umatâk mem kâmot
katmâ makyeŋgiwen.
8 Hain akmâ dâp kârikŋe yendâp
aregât dopŋân makmâ heŋgemgomenâ
gasalupnenŋande henengiwerâm
kulâgâtbiâ bo akto aŋun aŋgim hep-
unbai.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

9 Dâ hoŋ bawa hin makyeŋgiwen.
Luâk kembulupyeŋe yâk yeŋgât den
lokom kinmâ hoŋ akyeŋgiwei. Hain
akmâ yâk yeŋgât den kakŋân bo mak-
bei.
10 Hain akmâ kâmbu bâlâk
manmâ siâ me siâ damunŋe akmâ
heŋgemgombiâ humomolupyeŋande
yekbiâ ârândâŋ akbiâp. Hain akmâ
âmâ heŋgem nengumap Anutu yâkgât
den bunŋe are loko loko akmâ
tângombiâ bikŋande ekbiâ ârândâŋ
akbiâp.

Yesuŋe pulim heŋgemnenguepgât ikiŋaet lâmgom manbaen.

11 Amâ hânŋe hânŋe luâk hârok
âlepŋe akbaengât Anutugât han
kalemŋande miawagep.
12 Hain arekŋe mem hulaŋ
nenekmâ heŋgem nengumbo Anu-
tugât den bo nâŋgâmai akto hângât siâ
me siâ egâliaŋ are hepunmâ hân iren
ârândâŋ mandenŋe Anutuŋe nenekto
huraguâkgât hanoko akmâ maniâm.
13 Hain manmâ Anutu Humo
heŋgem nengumapŋe Yesu Kristo
yâkgât pagaleŋe miawakmâ tek-
teknân manman kârikŋe togoâkgât
owâim akmâ maniâm.
14 Anutu humo heŋgem nengumap
yâkŋe Yesu Kristoŋe nengât hâu
mem bâleŋânba hulaŋ nenegepgât
akto kâmotlupŋe bunŋe manmâ agak
meme âlepŋe kârikŋe akmâ mannegât
ikiŋaet manmanŋe bo gangerâm
moep.
15 Gâ kârikŋeâk akmâ den are
makyeŋgim sami den makmâ
orem miwindik yekmâ makmâ
heŋgemyeŋguwen. Luâk bikŋande gâ
gekbiâ gewopgât damunge manben.

3

Yesugât kâmot yeŋgât agak meme âlepŋe.

1 Galane, Yesugât kâmot Kreta
kepian manmai are hin makmâ to-
tokom makyeŋgiwen. Kiap gawaman
akto luâk kotdâ den yeŋe lokowei.
Akto âi keiŋe keiŋe âlepŋe yendâp
aregât owâiŋeâk membei.
2 Hain akmâ makmâ hilip balit akto
den kuk heŋgân bo akbei. Yeukŋe
manmâ luâk hârok yeuge yeŋgim
metewei. Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ
gewiâp.
3 Dâ nen ulikŋân hainâgâk han
gulip manminion. Sop ain den koko

akmâ han biwi bo damunŋe aktenŋe siâ me siâŋe dowâk oloŋnenekto awam akmâ manminion. Akto egâliaŋ bâleŋande hikonenekto manmâ ukennenŋaet akmâ sop ârândâŋ kuk aknengimbiâ kuk bugâ humo miawaknengiminep.

4 Dâ heŋgem nengumap Anutu han kalemŋaet akto okot âlepŋe miawak nengim tek tegembo

5 yâkŋe nen ârândâŋ manmâ âi siâ meyiongât bo han kalemŋaet akmâ meyion. Bo. Yâkŋe ikiŋe han kalemŋaet akmâ manman irakŋaet tuŋe akto Heakŋânba miawak miawak irakŋande mem heŋgem nenguep.

6 Amâ Yesu Kristo heŋgem nengumap yâkgât akmâ konam bo akmâ heŋgem nenguep.

7 Are amâ nen Kembugât han kalemŋande dosanenŋe kutigito manman kârikŋaet lâmgom mandenŋe biwinenŋe owâi akbiapgât aknengiep.

8 Den are amâ bunŋe dondâ aregât kârikŋe akmâ makmâ kepikmenâ Anutu nâŋgaŋmaiŋe âi âlepŋe memâk manbei. Den hain arekŋe amâ luâk tânyeŋgumbo agak meme âlepŋe miawakyeŋgimap.

9 Dâ luâk bikŋande den bambo guto aknerâm bâgilupyeŋaet kotyeŋe konmai are me kuk heŋgân den me Mosegât den nâŋgâm hilipkom magaŋgi goaŋgi akmai den arekŋe bo tân yeŋgumap. Aregât hepunben.

10 Akto luâkŋe kâmotŋe potalakŋet dâm makyeŋgimap yâk den memeŋe konok me lâuwâ magaŋmenâ denge bo nâŋgâmbo amâ hepunmenâ ikiŋeâk manbiâp.

11 Luâk hainare amâ nâŋgâ nâŋgâŋe pâit pâitŋe aregât hanŋande hâwâlaŋdo bâleŋân manmâ âgâwiap aregât hamiaŋmâ hepunben.

Den bâiŋe.

12 Akto hâmbâi galane Atema me galane Tikiko are huŋgunyetkire gâŋgâlân togombela tânâk sopŋân Nikopoli kepian manbiangât ain nâŋgâlân dowâk togom penâniŋben.

13 Akto hinŋe luâk den dâtŋe tângo tângo siâ kotŋe Sena akto siâ Apolo wan me wan dâpgât yetkim huŋgun yetkimenâ âi yetŋân dowâk ariwiandat.

14 Akto luâk âmbâle kâmotlupnenŋe yâkŋe gai yân tatbâigât heŋgemgo heŋgemgogât âi mem âmâ luâk umburuk manmai are tânyeŋguwei, aregât keiŋe makyeŋgiwen.

15 Akto galalupne luâk nâ olop mandâi hârokŋe gâ nâŋgâ giŋdâi. Akto gâŋe luâk âmbâleŋe han kalemŋe aknengimai yâk ain manmai nenŋe nâŋgâ yeŋgimaengât makyeŋgiwen. Kembugât han kalemŋe yeŋgâlân yem âgâwiâp.

Pilemoŋ

Pauloŋe Pilemoŋ makmâ maŋganlep.

1 Galane, Pilemoŋ, nâmâ Paulo den
ire yu kulemgoân. Nâ Yesu Kris-
togât âi mendere biknande den aregât
hâkâŋ akmâ kala busiân katnegi. Nâ
akto Timoteo netŋe nâŋgâ giŋmaet.
Gâŋe âigât tân netkumat aregât hin
makgiŋdetŋe nâŋgâ.
2 Gâŋe âmbâle kotŋe Apia Yesugât
kâmolân gâtŋe akto luâk kotŋe Akipo
tembe loko dop hainare gala netŋe
yâk akto niŋema gâŋgât emelan
Mitigât mendugumai are yeŋgât
netŋe okot âlep nâŋgâmaet aregât
makyeŋgiwen.
3 Ewenenŋe Anutu akto Humo-
nenŋe Yesu Kristo yâkŋe damunyeŋe
akmâ okot âlep akbela biwiyeŋe
sândukŋe akmâ âlepŋe akbiâp.

Pauloŋe Pilemoŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

4 Galane nâ Anutuŋe gâ tân guguâk
dâm nâŋgâm âmâ ain dowâk Anutu
mepaiŋe mem ulilaŋman.
5 Pilemoŋ gâŋe Humo Yesu
hangande nâŋgaŋmâ kotgâm manmat
akto Yesugât kâmotlupŋe yâk yeŋgât
okot nâŋgâ yeŋgimat aregât pat
nâŋgâm Anutu âlepŋerâm mepaimŋe
mem magaŋman.
6 Nâŋe âmâ gâŋe luâk âmbâle Yesu
nâŋgaŋmatgât keiŋe makyeŋgimenâ
nâŋgâwaigât Anutu ulilaŋdân. Hain
akmâ Kristoŋe wan me wan âlepŋe
aknengiep are nâŋgâm metewengât
Anutu ulilaŋdân.
7 Akto areâk bo. Gâŋe Yesugât
kâmotlupŋe tânyeŋgumenâ biwiyeŋande
okot âlep dondâ nâŋgâi aregât pat
nâŋgân akto okot nâŋgâ niŋmatgât
nâŋgân aregât nâŋgâm heroŋe aktere
biwine sândugeâp.

Pilemoŋŋe Onesimo hoŋ bawa luâk are mem maŋganlepgât den.

8 Galane, nâ Kristogât akmâ gâ
hin me hain akben dâm makmâ
hâwâtgektere ârândâŋ akmap.
9 Gârâmâ nâ hin me hain akbomgât
hin makgiŋbe. Nâ emelâk sâmbâ
akmâ Yesu Kristogât âigât akmâ
kala busi kâlegen katnekbiâ mandân
aregât akto han kalem aganŋgimaetgât
yân makmâ ewum hin den yeuknân
ulitgiŋbe.
10 Ulikŋân gâŋgât hoŋ bawa luâk
yânŋe kotŋe Onesimo are nâŋgât?
Yâkŋe bâleŋe akgiŋmâ âigât hâkâŋ
akmâ hepun gekmâ yân yoŋâk ariep.
Yâkŋe manmâ gambo nâ kala busiân
malân ain Yesugât keiŋe maganŋdere
biwiŋe Yesugâlân kalep. Aregât
nâŋgât nanne hainare agep. Yâkgât
makgiŋdere nâŋgâ.
11 Yâkŋe hâŋgeiŋe âi meŋgiŋdo
bâliep. Dâ hinŋe âmâ tân nugumap.
Akto gâ tân guguwiapgât dâp mi-
awaktâp.
12 Aregât nâŋe yâk biwine koaŋe
ina hanâk huŋgun aŋdere gâŋgâlân
togowiap. Akto yâkŋe gâŋgâlân
togowiap are âmâ nâŋgât ukenaet
bo. Gârâmâ hanâk huŋgun aŋdere
togombo maŋganben.
13 Yâkŋe okot nâŋgâ niŋmâ tân
nugumap, aregât yâk arimbo âmâ
gain gain akbian? Kambiamne
bâlimbo âmâ okot nâŋgâ aŋbian. Akto
nâ pat âlepŋaet akmâ kala busi
emetŋân tatmâ âmâ gâŋgât dumgân
hoŋ akniŋâkgât gangerâwerâm
nâŋgân.

14 Hain akmâ âmâ gâ bo nâŋgâmenân
hâwâtgektere nâŋgât nâŋgâmenâ
bâliwopgât Onesimo bo gangerân.
Amâ biwigânâk nâŋgâ niŋmâ tân
nuguwen aregât yu huŋgun aŋdere
gâŋgâlân togowiap.
15 Galane hoŋ bawa Onesimo yâk
hepun gekto olop bo maliat amâ
keiŋe hingât me gain? Purik katmâ
togombo gâ olop sop kâlep manmâ
âgâwiandatgât mon?
16 Dâ gâŋgâlân purik katbiap âmâ
hoŋ bawa konok bo akgiŋmâ man-
biap. Onesimo âmâ Humogâlân gâtŋe

aregât gala aganŋben. Nâ hainâk Humogât akmâ gala akniŋepgât nâŋgâre humo aktâp. Aregât gâŋe Humogât akmâ akto hoŋ bawa akgiŋepgât maŋganmâ nâŋgaŋmenâ humo akbiâp.

17 Gâ nâŋgât nâŋgâmenâ galage aktân aregât hin makgiŋbe. Dâ dâp tat giŋdo dâine togo maŋgan nekbât. Aregât yâk gâŋgâlân togombo âmâ, “Imâ Paulo hinare.” dâm maŋganben.

18 Akto hoŋ bawa âi mem hilip koginep me wan me wan siâ waŋmenâ aregât hâuŋe purikŋe bo giŋep aregât makniŋmenâ hâuŋe âmâ nâŋe giŋbian.

19 Aregât lâuwâŋe makgiŋdere nâŋgâ. Nâ Paulo. Nâ gâwu mem yu kulemgoân. Nâŋe hâuŋe kutigit giŋbian. Akto wan me wan siâ aregât nâŋgâmenâ bo hâumgowiâp. Nâŋe ulikŋân den pat âlepŋe makgiŋdere Yesugât kâmolân dewatien aregât gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge akto biwi kat katgât amâ nâŋgâlânba miawak giŋep, aregât maŋganbiatgât.

20 Nâ Kristogât akmâ yu makgiŋbe. Dosage tatgiŋdâp aregât akto Humogât akmâ nâŋgâ niŋmâ laune lokomenâ biwine heroŋe akto manbian.

21 Akto gâ laune lokomat are bunŋerâm nâŋgâm den ire kulemgogiŋdân. Akmâ nâŋgâm makgiŋdân are konok bo akmâ biwigaet siânba dewatiwiat.

22 Akto Yesugât kâmot gâŋgât emelan mendugumai arekŋe Anutu ulilaŋbiâ nâŋgâm âmâ nâ kala busi emetŋe kâlegenba nâ mem purik katnekto gâŋgâlân togowian. Aregât gâ nâŋgât emet kom hâre hâreŋe siâ heŋgemgoniŋben.

Den bâiŋe.

23 Akto Epapara Yesu Kristogât âi mendo kala busi kâlegen katbiâ tatâp yâkŋe nâŋgâ giŋdâp.

24 Hain akto galalupne tân nugumai kotyeŋe Mareko, Aristako, Dema akto Luka, yâkŋe hainâk nâŋgâ giŋdâi.

25 Humo Yesu Kristoŋe damunge akmâ okot âlep akgiŋdo biwige sândugeâkgât ulilaŋdân.

Hebraio

Anutugât Nanŋande den pat âlepŋe maknengiep.

1 Ulikŋân tâmbâŋe dondâ Anutuŋe
hakulupnenŋe makyeŋgiwerâm âmâ
propetelupŋe den tiripŋe keiŋe keiŋe
makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo sop siân
siân makyeŋgiyi.
2 Hain makyeŋgim gambiâ gambiâ
beirâ bâinângen hinŋe sop miawakto
maknengiwiapgât Nanŋe huŋgun
aŋdo miawakmâ maknengiep. Akto
ulikŋân Anutuŋe Nanŋe are âmâ wan
me wan hârok damunyeŋe akbiap
dâm hin dâm maganŋep, “Hâmbâi
hân himbim miawakbiap are gâŋe
damunŋe akmâ amboŋe akbiat.” dâm
maganŋep. Maganŋdo âmâ Nanŋande
hân himbim ketuguep.

Anutugât Nanŋande aŋelo ewangiyektâp.

3 Akto Nanŋe arekŋe Anutugât pa-
galeŋân manmap, akto Eweŋe olop
dopyetŋe konok manmandat. Akto
Nanŋande makto den kârikŋe arekŋe
hân himbim me wan me wan hârok
tângombo manmaen. Akto Anutugât
Nanŋande hânân gem manmâ dosa-
nenŋe bo akbiapgât mondo dosa-
nenŋe bo akto sumânba agato ekbiâ
agatmâ himbimân âgâm himbimgât
Amboŋe Humo yâkgât bâtŋe bungen
tatmap.
4 Âgâ tato Eweŋande kot irakŋe
waŋep. Kot arekŋe aŋelo yeŋgât
kotyeŋe ewangiâp. Dop hainâk
Anutugât Nanŋande aŋelo are
ewangiyekmap.
5 Aregât Anutuŋe aŋelo siâ hin ma-
ganŋep me? “Gâmâ nâŋgât Nanne
gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân.” me
hin maganŋep mon? “Sop ain, nâ
Nannaet nunak Eweŋe bunŋe akbian
akto ekmâ Nanne dâwian.”
6 Akto Anutuŋe Nanŋe okotŋe
akmap are huŋgun aŋdo miawagep
sop ain Anutuŋe hin magep, “Anu-
tugât aŋelolupŋande luâk iregât kotŋe
mem agatŋet.”
7 Akto areâk bo. Anutuŋe
aŋelolupŋe yeŋgât keiyeŋe hin magep,
“Aŋelolupŋe huŋgun yeŋgim hâkyeŋe
mem purikato seru hinare akmai.
Dâ hoŋ bawalupŋe hâkyeŋe mem
purikato kâlâp ululunŋe akmai.”
8 Gârâmâ Nanŋaet keiŋe hin dâep,
“Anutu gâŋgât luâk Kembu tat
tat are kârigem âgâm tatbiâp
ain âgâ tatbiât. Akto gâŋe luâk
âmbâle damunyeŋe manbiatgât
huwangande amâ miwindik
yekmenâ ârândâŋ akbiapgât tirip
towat hinare.
9 Akto agak meme âlepŋeâk are
egâliaŋmâ âmâ agak meme bâleŋe
are kuk heŋgân aganŋmat. Aregât
Anutu amâ gâŋgât Anutu yâkŋe
heroŋe maroŋe akbiatgât keluŋande
puliginŋmâ towatŋe giŋdo gâŋgât
kâmotlupge hârok ewangi yekmat.”
10 Akto den siâ hin,
“Humo, ulikŋân hân korânŋe hârok
ketuguen. Akto himbim amâ
bâtgande liulien.
11 Gârâmâ hân himbim ketuguyele-
gen are hâmbâi bo akbiandat. Dâ
gâmâ tatmâ manmâ âgâwiat. Hâmbâi
sâŋgum tâmbâŋe akmâ tokmap dop
hainâk hân himbim tâmbâŋe akmâ bo
akbiandat.
12 Akto gâŋe hân himbim mem
ligim katmâ sâŋgum ligimaen hainâk
ligim katbiat. Me sâŋgum siâ siâ
lugum panmâ panmâ akmaen gâ
hainâk panyelekbiat. Dâ gâmâ tatmâ
manmâ hainâk hainâk âgâwiat. Akto
sopge hombaŋge bo boakbiap.”

den are âmâ Anutuŋe ikiŋe nanŋaet magep.

13 Dâ Anutuŋe aŋelo siâ hin dâm
maganŋep me? “Gâ bâtne bunŋe ain
togom tatmenâ gasalupge keigaet
amukŋân kâmot katere tâliyekbiat.”
Den ya kulemgoân are amâ aŋelo
yeŋgât bo.
14 Dâ Anutuŋe aŋelolupŋe huŋgunyeŋgiep
kâmot potat yegep are heŋgem
yeŋguwaigât huŋgun yeŋgimbo gem
hoŋ bawa aknengiwai aregât
aŋelolupŋe makyeŋgim huŋgunyeŋgiep.

2

Anutugât Nanŋande mem purikatnenegep are amâ bo hâkâŋŋe akbaen.

1-2 Dâ ulikŋân Anutuŋe hakulupnenŋe makyeŋgiwerâm aŋelo huŋgun yeŋgimbo gem den bunŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ luâk âmbâleŋe den are hâkâŋ akmâ hamianŋi are Anutuŋe dowâk kuk akyeŋgiep aregât bikŋande maknengiyi den are mesokmâ mandenŋe kuk humo metŋe miawak nengiwop dâm launŋe lokom manmâ âgâwaen.

3 Aregât heŋgemnengumap are hâkâŋ akmâ pandenŋe amâ kuk humo arekŋe miawak nengimbo gain gain akmâ âlepŋe arim manbaen? Akto den pat âlepŋe aregât keiŋe Humonenŋe yâkŋe soŋ makmâ miawagep. A hamiŋân den are nâŋgâyeŋe imâ bunŋe dâm maknengiyi.

4 Hain maknengimbiâ âmâ Anutuŋe, “Nannaet den amâ bunŋe.” dâm aregât kulem keiŋe keiŋe mem mâŋgim ikiŋe Heakŋe yâkgât kâmolângen huŋgun aŋdo hannaet akmâ meme akyeŋgimbo wan me wan owâiŋe akmâ meyi, are yekmâ Anutugât Nannaet den bunŋe dâm nâŋgâm heŋgemgoyion.

Yesuŋe amâ sop tâlâwâk siâ aŋelo yeŋgât amukŋân malep.

5 Kepia beirâ miawakbiapgât denŋe makmaen are âmâ Anutuŋe aŋelolupŋande âiŋe meŋetgât bo magep.

6 Aregât siâŋe hin kulemgoep,

“O Anutu, gâ luâk are wan akmapgât nâŋgaŋmat? Akto luâkgât nanaŋ wannaet ekmâ nâŋgaŋmat?

7 Gâ sop pâŋ konok dondâŋe aŋelo yâk yeŋgât amukyeŋân manbiapgât magaŋen. Gâ pagaleŋe kot patŋande akmâ heŋgemgoaŋen. Akto wan me wan bâtŋande mâŋgiep are damunŋe ak dâm kalaŋen.

8 Hain dâm magaŋmenâ hân himbim hârok damunyeŋe akmâ manmap.”

dâm kulemgoep. Aregât Anutuŋe wan me wan hârok amukŋân kato tâliwiap amâ siâ siâ are akŋângen bo tatmap. Gârâmâ den are boâk miawakto ekten. Irawot bunŋe akbiap, aregât hinŋe wan me wan siâ nannaet amukŋân boâk manden.

9 Dâ Yesu yâk âmâ ekmaen. Yâk sop pâŋ konok dondâŋe aŋelo yeŋgât amukŋân manmâ momogât hâk hilâlâm nâŋgâm metembo âmâ Anutuŋe makto pagaleŋe akto kot pat humo lokom mem mandâp. Yâk Anutuŋe han kalem aknengiâkgât dâmbo momogât hâk hilâlâm kalakŋe luâk hârok nengât akmâ nâŋgâep.

Yesu amâ nengât teu mamanenŋe.

10 O Galalupne, Yesu Anutugât nanŋe yâkgât siâkâ makbe. Wan me wan ketugum damun nenŋe akmap are Anutuŋe, “Nâŋgât kâmot pagaleŋân katyekbian.” dâm nanŋe heŋgem nenguwiapgât keiŋe kalep, are huŋgun aŋdo hâk hilâlâm nâŋgâmbo heŋgem nengu nengugât dâp miawagep, are âmâ ârândâŋ agep.

11 Akto Anutugât nanŋande heŋgem nengumap are akto nen heŋgem nengumap nen amâ Ewenenŋe konok tatâp aregât dopnenŋe konok akten. Aregât Yesuŋe nen emi garilupne dâm nengonmâ âmâ nengât bo aŋun aŋgiep.

12 Aregât hin dâep, “O Anutu nâŋgât emi garilupne gâŋgât kotge makyeŋgiwian. Akto kâmot are yeŋgât hutyeŋân kinmâ kotge mem agatbaen.”

13 Akto siâ hin dâep, “Nâŋe biwine Anutugâlânâk katmâ manbian.” dâep. Akto siâ hin dâep, “Anutuŋe yâkgât kâmot niŋdo yâk olop yu kinmâ miawakten.” dâep.

14 Akto den arekŋe keinenŋe maknengimap. Nenâmâ Yesugât kâmot akmaen nen hâknenŋe yu mem manmaen aregât Anutugât Nanŋande Niambi momogât dop damunŋe are kondere bo agâk dâm aregât luâk hainare akmâ moep.

15 Hain akmâ âmâ nen momogât dâp hain aregât hamewakmâ manmâ hâk hilâlâm nâŋgâm gayion nen oloŋ nenekto hamep bo akto biwinenŋe owâiŋe agep. Are miawagâk dâm moep.
16 Aregât keiŋe hin. Anutugât Nanŋe arekŋe aŋelo yeŋgât âi bo miep. Nen Abrahamgât kâmot nen heŋgem nenguwerâm giep.
17 Aregât kâmotlupŋe nen manmaen are wan me wan hârok akmâ manmâ giep. Gem âmâ Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humo arekŋe luâk âmbâle yeŋgât dosayeŋe bo agâk dâm soŋgo sumbe katminep, dop hainâk Anutugât nanŋe luâk akmâ okot nâŋgâ nengim Anutugât lauŋe hârok lokom Anutuŋe kuk bo agâkgât sumbe aknengiep.
18 Hain akmâ âmâ Niambi dop nengumap ain nen tân nenguwerâm âmâ luâk akmâ mando Niambi yâkŋe dop kombo hâk hilâlâm nâŋgâep. Hâk hilâlâm nâŋgâepgât nen Niambiŋe oloŋ nenekberâm akto sop ainâk tân nengumap.

3

Yesuŋe Mose ewangimap.

1 O Galalupne Anutuŋe yekto huragumap ye olop Anutuŋe oloŋ nenekto kâmot konok agion ye Yesugât keiŋe are Yesu nengât sumbe kat kat luâk humo akto hoŋ bawaŋe yâkgât den pat âlepŋe makmaen are ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanyeŋande bigeimbiâ kârigiep.
2 Moseŋe Anutugât emetgât âi mem lauŋe lokom malep aregât Yesuŋe hainâk âi amboŋande makto lauŋe lokom malep.
3 Emet mâŋgimap yâkgât kot patŋe agatmap aregât emetgât kot pat ewangimap dop hainâgâk Yesu agak memeŋande Mosegât agak meme ewangimap.
4 Akto aregât den dopŋe makbe. Nen âmâ emet ketugumaen. Dâ Anutuŋe âmâ wan me wan hârok ketugu nenekmap.
5 Dop hainâk Mose Anutugât emelan damun akmâ siân den miawakbiap are hârok makyeŋgimbo Anutuŋe ekto huraguminep.

Yuda gâtŋande biwi kârik agi.

6 Dâ Kristo âmâ Anutugât Nanŋande emet amboŋe akmap. Emet amâ nen ire. Akto are yân bo. Nenŋe Anutugât meteŋân kârikŋe kinbaengât akto pagaleŋe miawaknengiwiapgât biwi owâi akmâ manmaengât paŋâk mem manmâ bo hâkâŋ akbaen âmâ Anutugât emetŋe akbaen.
7 Aregât keiŋe Anutugât Heakŋande hin dâep,

“Anutuŋe emelâk makto nâŋgâyi
aregât
8 uŋak biwiyeŋe kârikŋe bo
agaŋgim denŋe hâkâŋ bo akbei.
Akto hakulupyeŋe ulikŋân hân
kamitŋângen mali ainâk dop yeŋgure
hâkâŋŋe akmâ lauŋe bo lokoyi.
9 Akto kulem keiŋe keiŋe hekat
yeŋgim tân yeŋgure hombaŋ 40 akto
hanâk dâm dop nugum manmini.
10 Aregât nâŋgâre bâlimbo kuk
akyeŋgim hin magân, Yâkŋe hanyeŋande
sopŋe sopŋe gulip akmai akto nâŋgât
dâp bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgoyi.
11 Haingât kuk akyeŋgim den
kârikŋe hin magân, Yâkŋe nâŋgât
manmâ nâŋgâmbiâ biwiyeŋe sândugeâkgât
kepia hân ain bo ariwai. Bo kârikŋe.”

Yudaŋe agi are nâŋgâm hamewakbaen.

12 Galalupne aregât hin akbei. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hanyeŋande den pat âlepŋe are bunŋe borâm hâkâŋe dâm Anutu Manman Amboŋe hamiaŋbâigât damun agaŋgim manbei.
13 Hain akmâ âmâ bâleŋe hiaŋgiŋe yeŋgâlân gâtŋe siâ hiaŋdo han biwi kârikŋe akbopgât hokboâk hokboâk uŋak hole miawakmawân ârândâŋ mem kârikŋe mâŋgim akmâ magaŋgi goaŋgi akmâ makbei.
14 Akto nen Kristo olop manmâ gayiongât han biwinenŋe owâimap. Are kilâkgât pâŋân tiŋâk mem

manmâ aregât horatŋân togonegât akmâ âgâwaen.
15 Akto Heakŋe magep yu kulemgoân,
“Anutuŋe emelâk makto nâŋgâyi
aregât uŋak biwiyeŋande kârikŋe
bo aganŋgim denŋe hâkâŋ bo ak-
bei. Akto hakulupyeŋe ulikŋân
hân kamitŋân mali ainâk dop
yeŋgure hâkâŋŋe akmâ lauŋe bo
lokoyi.”
16 Akto niŋema yeŋgât magep? Akto
niŋande Anutuŋe den makyeŋgimbo
hâkâŋ agi? Amâ Israe luâk âmbâle
Moseŋe oloŋ yekto Aigita hân hep-
unmâ hân kamitŋângen ariyi are.
17 Akto niŋema hombaŋ 40 bo akto
tân yeŋgumbo hamianŋbiâ nâŋgâmbo
bâliep? Are âmâ hainâk bâleŋe agi
aregât hâuŋe hân kamitŋângen mom-
biâ hâkyeŋe ain hambuep.
18 Akto Anutuŋe niŋema hin
makyeŋgiep, “Kuk akyeŋgire bi-
wiyeŋe sândugeâkgât kepia hân ain bo
ariwai.” dâep? Amâ hin. Anutugât
lau bo lokoyi are.
19 Aregât hin nâŋgâen. Luâk
âmbâleŋe biwiyeŋe Anutugâlân bo
katmâ mali aregât Anutuŋe kuk
akyeŋgiep. Hain akto biwiyeŋe bo
sândugiep. Aregât ye hainâk akbâen
dâm biwiyeŋe damunŋe akbei.

4

Biwinenŋe sândugewiapgât kepia.

1 Akto Anutuŋe biwinenŋe
sândugembo tatmâ hutuk âgâwaengât
makmâ kalep aregât nelâm nengi-
wop dâm âi mem manne. Dâ hain
bo akbaen amâ Anutuŋe nenekto
ârândâŋ bo akto hâuŋe nengimbo
biwinenŋe umatŋeâk tatmâ âgâwiap,
are akbop dâm hamewakne.
2 Akto aregât keiŋe lâuwâŋe makbe.
Ulikŋân luâk âmbâle hân kamitŋângen
manminiân Anutuŋe ikiŋe keiŋe
makyeŋgiep. Hain makyeŋgimbo
biwiyeŋe yâkgâlân bo kali aregât
Anutugât denŋande bo tânyeŋguep
are nâŋgâm heŋgemgone. Akto
nenâkai ulikŋân hainâk Anutugât
keiŋe bo nâŋgâyion. Gârâmâ haminŋân
maknengimbiâ nâŋgâyion aregât âi
humoâk mem manne.
3 Akto nen biwinenŋe yâkgâlân
kalion nen âmâ emelâk biwinenŋe
sândugembo tatmâ hutuk âgâen.
Gârâmâ Yuda kâmot hân kamitŋângen
manmini arekŋe hain bo agi. Aregât
Anutuŋe magep,
“Haingât kuk akyeŋgim den
kârikŋe hin magân, Yâkŋe nâŋgât
manmâ nâŋgâniŋbiâ biwiyeŋe
sândugeâkgât kepia hân ain bo
ariwai. Bo kârikŋe.” Anutuŋe
hain dâep.
Dâ Anutuŋe hân himbim katyelekmâ
âi mem metem ain âmâ hâk sânduk
geâk dâm makmâ kalep.
4 Aregât keiŋe Anutuŋe siân hin
magep, “Anutuŋe hilâm bât biken
lâuwâ akto ain yân tatmâ hutuk
âgâep.”
5 Gârâmâ emelâk kulemgoân
ain hin dâep, “Han biwiyeŋe
sândugeâkgât kepia hân ain bo ariwai.
Bo kârikŋe.” Anutuŋe hain dâm
makmâ kalep.
6 Akto âmâ hân kamitŋângen
manmini yâkŋe den pat âlepŋe are
hâkâŋ akmâ bo lokoyi aregât bo
tatmâ hutuk âgâyi. Hain akbiâ
benŋe luâk âmbâle bikŋe yâk yeŋgât
dumyeŋân âgâm Anutu olop tatmâ
hutuk âgâwaigât dâp miawaktâp.
7 Aregât beirâ Anutuŋe bâindâm
Dawidi maganŋmâ emelâk kulemgoân
are hin dâep, “Anutuŋe emelâk makto
nâŋgâyi aregât uŋak biwiyeŋe kârikŋe
bo aganŋgim denŋe nâŋgâm hâkâŋ bo
akbei.” dâep a emelâk kulemgoân.
8 Dâ ulikŋân Yosuaŋe malep sop ain
manman sândukgât Anutuŋe makmâ
kalep are miawagep dâine aregât
kakŋân Anutuŋe manman sânduk
siâkâ bo makmâ katbop.
9 Aregât hin nâŋgâmaen. Anutugât
luâk âmbâlelupŋe yâk yeŋgât nâŋâgâm
manbiâ biwiyeŋe sânduge akmâ
âgâwiapgât kepia hân tatnengiep.
10 Anutuŋe âi mem mando hilâm
bât biken lâuwâ akto ainâk tatmâ
hutuk âgâep aregât nen hainâk âi

memâk tatmâ mandenŋe Anutuŋe bâin dâmbo manman sânduk âlepŋe miawak nengiwiap.
11 Aregât Anutuŋe manman sândukŋe nengiwiapgât makmâ kalep are bunŋe miawaknengiâk dâm âi humo mem hakulupnenŋande lauŋe bo lokoyi aregât Anutuŋe makto biwiyeŋe bo sândugiep, are nen hainâk akbâen dâm Anutugât lau lokom manbaen.
12 Amâ wangât? Hingât. Hângât tembe loko âmâ tâwât metŋe mem arimai. Dop hainâk Anutugât den amâ golâ manmanŋe akto metŋe dondâ. Tembe lokoyeŋgât tâwât âmâ metŋe arekŋe luâk siâgât okot kambiamŋe ewum hioŋmap dop hainâk den metŋe dondâ arekŋe nâŋgâ nâŋgânenŋaet biwinenŋe akto hannenŋe are potatmâ mem miawakmap. Mem miawakto agak memenenŋe miawakto den âiân katnenekmap.
13 Akto siâ me siâ Anutugât dewunŋân tigâk bo yemap. Akto Anutu enemŋân kinmâ keinenŋe makmâ miawakbaen yâkŋe amâ hârok ekto amâ miapŋân akto katip bâlâk miawaktenŋe ekmap.

Yesuŋe sumbe kat kat yâk yeŋgât luâk kautŋe malep.

14 Galalupne, nengât sumbe kat kat luâk humo amâ Yesu Anutugât Nanŋe yâk âmâ himbimân âgâep. Aregât Yesugât akmâ magion are kârikŋe mem manmâ âgâne.
15 Nengât sumbe kat kat luâk amâ yânŋe bo. Yesu sumbe kat kat Humonenŋe yâkŋe amâ Anutugât Nanŋe yâk hânân malewân sop ain Hianŋgi Amboŋande oloŋ nenekto bâleŋe akberâm akmâ malion ain Yesuŋe nâŋgâ nengimapgât dâp bo pâp komap gârâmâ bâleŋe bo agep.
16 aregât Anutu ulilaŋberâm âmâ bo hamewakmâ dowâk yâk ulilaŋbaen. Akto lumbe tat tatŋân tatmap yâkŋe dowâk okot âlep aknengim damun nenŋe akmap aregât umatŋe miawaknengimboân ain dowâk ulilaŋbaen.

5

Yesuŋe nengât akmâ sumbe âi miep aregât Anutuŋe kot humo waŋep.

1 Galalupne, sumbe kat kat luâk areyeŋgât kautlupyeŋe yâk yeŋgât keiyeŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk areyeŋgât hutyeŋânba mem miawakyekto Anutugât kambiamŋe sândugeâkgât luâk âmbâle yeŋgât akmâ Anutugât enemŋân kinmai. Kinmâ dosayeŋe aregât sumbe omai.
2 Hain akmai gârâmâ yeukŋeyeŋaet yeŋgumbo aregât luâk âmbâle bikŋe Anutugât den lokowerâm pâpkomai yâk yeŋgât okot nâŋgâ yeŋgim yeukŋe akyeŋgimai.
3 Aregât luâk âmbâle yâk yeŋgât dosayeŋaet sumbe akmai. Akto areâk bo. Yeŋaet dosayeŋaet sumbe akmai.
4 Akto yâk ikiŋaet hanŋe watmâ âi are bo miep. Bo. Ulikŋân Anutuŋe sumbe kat kat luâk Aroŋ yâk soŋ oloŋmâ âi waŋdo miep hainâk gam gam sumbe kat kat luâk hârok ikiŋak oloŋ yekmâ âi yeŋgimap.
5 Hainâk Kristoŋe ikiŋaet ukenŋe bo walep. Anutuŋe âi iregât waŋberâm den hin dâep,

> “Gâmâ nâŋgât Nanne gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân.” dâep,

yâkŋe âi are waŋmâ huŋgun aŋep.
6 Akto Anutuŋe Nanŋaet den siâ hin dâep,

> “Ulikŋân sumbe kat kat luâk siâ kotŋe Melkisede are âi are waŋdere mem âgâep hainâk sumbe kat katgât kat giŋdere sumbegât âi mem âgâwiat.” dâep.

7 Akto Yesuŋe luâk akmâ hânân manmâ indem konmâ momogât dâwânba oloŋnekben dâm yâk ulilaŋdo biwiŋe yâkgâlân kalep aregât Eweŋande nâŋgaŋep. Amâ Yesuŋe Anutugât akmâ hamewakmâ malepgât Eweŋande nâŋgaŋep.
8 Yesu âmâ Anutugât Nanŋe gârâmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Dâ Eweŋaet

lau lokomap aregât agak memeŋe miawagep.
9 Hain akmâ agak meme ârândâŋâk akmâ nen biwinenŋe yâkgâlân katmâ lauŋe lokomaen nen âmâ Yesuŋe heŋgem nenguwiapgât dâp miawagep. Amâ yogan bo. Heŋgem nengumbo manman kârikŋân manmâ âgâwaengât.
10 Akto areâk bo. Anutuŋe sumbegât âi Melkisede waŋdo mem âgâep. Hainâk Nanŋe waŋdo mem âgâmap. Aregât heŋgem nenguwiapgât bo pâpkom manmap.

Nen nanaŋ gurukŋe yeŋgât dop bo manbaen.
11 O Galalupnenŋe, nenŋe Yesugât keiŋe hârok makyeŋgiwaengât ukenŋe nâŋgâmaen. Gârâmâ ondopyeŋe kârikŋe aktâi âmâ gain gain makyeŋgiweren?
12 Akto ye dennenŋe emelâk makyeŋgiyion are nâŋgâm heŋgemgoyi dâine bâin hinŋe yeŋe luâk âmbâle bikŋe den kepikmâ makyeŋgiwâi. Yeŋgât hin nâŋgâm hilipkoân luâk âmbâle siâ emelâk makyeŋgiwerâigât sop aktâp dâm makmâ hilipkoân. Gârâmâ hain bo aktâi. Aregât ye nanaŋ gurukŋe dop hainâk manmai. Namâk nemai. Dâ sot bunŋe yeŋgienŋe gain gain nembai?
13 Yeŋgât agak memeyeŋe aregât den dopŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋ gurukŋande namâk nem manmai akto gam gam sot bunŋe nemai. Ye dop hainâk hinŋe nanaŋ gurukŋe akmai den keiŋeâk getek getek makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ Yesugât den patŋe hârok heŋgem nengumbo agak meme âlepŋeâk miawakmap are makyeŋgienŋe bo nâŋgâmai.
14 Akto nen sot bunŋe nanaŋ gurukŋe bo waŋmaen. Nanaŋ emelâk nam hepunmâ handâ akto are sot bunŋe waŋmaen. Dop hainâk luâk âmbâle agak meme âlepŋe me bâleŋe potatmâ heŋgemgom mali aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo agep are âmâ den pat âlepŋe hârok makyeŋgimaen.

6

Anutu hamiaŋmâ âmâ biwi purik kat katgât dopŋe bo tatâp.
1 Akto Kristogât den keiŋânbak lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân. Dâ hin akne. Han biwi nâŋgâ nâŋgânenŋe kârikŋe kilâkgât agak meme âlepŋe mem mandenŋe Anutuŋe nenekto huraguwiap. Akto den keiŋe keiŋe dondâ agak meme momoŋe aregât ye hanyeŋe purik kato biwiyeŋe Anutugâlân katbei aregât lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân.
2 Akto hâk biwi puli puli aregât keiŋe lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân. Akto bâtnenŋe kautyeŋân kalion akto momoŋânba agatbaen akto Anutuŋe denân katyekto âgâwaigât keiŋe lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân.
3 Gârâmâ Anutuŋe âlepŋe dâmbo âlepŋe agak memenenŋe huraguâkgât mene.
4 Amâ luâk âmbâle biknande den pat âlepŋe nâŋgâm himbimgât wan me wan ukenŋe nâŋgâmbiâ Heaknande kautyeŋân miep are makyeŋgienŋe han biwiyeŋe lâuwâŋe purikatbaigât dop bo tatâp.
5 Akto Anutugât den aregât ukenŋe nâŋgâm manman kârikŋe aregât ukenŋe nâŋgâyi.
6 Hain nâŋgâyi gârâmâ aregât haminân Anutugât hâkâŋ akmai akto Anutu Nanŋande moep aregât hainâk hâkâŋ akmâ yâkgât âi amâ yânŋe dâm nâŋgâmbiâ gembo aregât makyeŋgienŋe han biwiyeŋe purikatbaigât dop bo tatâp. Amâ Anutugât nanŋe lâuwâŋe lâwinân moâkgât akbiâ bikŋande ekbiâ gemap.
7 Aregât den dopŋe makbe. Hân siân âmâ tânâk âlepŋe gembo hân ambolupŋande sot alekŋe kâmet yekbiâ hân arekŋe tânyeŋgumbo sot âlepŋe pâtkowiap. Pâtkombo Anutuŋe meme aganjdo hân ambonande âlepŋe manbai.
8 Akto hân siâ sot âlepŋe bo pâtkomap ain hewukŋe bâleŋe arekŋeak pâtkomap aregât Anutuŋe sait den makto kâlâpŋe om metewiap.

Yuda gâtŋande âi humo membiâ Anutuŋe nâŋgâmbo huragumap.

9 Galalupne, ya kulemgoân amâ yeŋe agak meme are ewangimaigât kulemgoân. Amâ wan me wan heŋgemgo heŋgemgo keiŋe are nâŋgâenŋe humo akmâ tân nengumap. Amâ hin.

10 Ye âi humo mem Yesugât kâmolân gâtŋe okot nâŋgâ yeŋgim tân yeŋguyi are Anutuŋe nâŋgâmap. Aregât hinŋe akmai.

11 Akto ye agak meme âlepŋe keiŋe keiŋe mem mali aregât hainâk Anutuŋe wan me wan egâlianŋmap aregâlâk ukenŋe ikiŋeâk ikiŋeâk nâŋgâm manmâ âgâwei. Are miawagâk dâm manden.

12 Aregât Anutuŋe makmâ katmâ hâriep are mem manmâ konam bo akmâ âmâ Anutuŋe hinŋe wan me wan boâk yeŋgiâp aregât bo hâkâŋ akbei. Akto ulikŋân Anutugât kâmolân gâtŋe bikŋe Anutuŋe makmâ kato aregâlâk nâŋgâm bo hâkâŋ akmâ âmâ kili. Hain kinmâ siâ me siâ miawak yeŋgiep aregât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe humo agâk. Akto mesokbiâ gewopgât hainâk den are paŋâk mem manmâ âgâwei.

Manman nenŋaet kândârâ kârikŋe tatâp.

13 Akto Anutuŋe Abraham aregâlân den dâm makmâ kalep aregât luâk âmbâle siânbaŋe Anutu bo ewangimai aregât ikiŋe kotŋe konmâ wâtŋân kinmâ Abrahamgât hindâm makmâ kalep,

14 “Hâmbâi âmâ nunak memeŋe akginŋdere âmâ hakulupge dondâ sambelem ariwai.” dâep.

15 Hain dâmbo Abrahamŋe den are nâŋgâm bo hâkâŋ agep. Aregât Anutuŋe den pat âlepŋe are yâkgât makmâ kalep.

16 Akto agak memenenŋe hin. Nen mendugum maganŋgi goaŋgi aktenŋe kâmot lâuwâ akto den bunŋe kârikŋe makberâm âmâ ainâk Anutu ewanginenekmap yâkgât dewunŋân kinden dâm makmâ katmaen. Hain makmâ katenŋe den bunŋe dâm nâŋgâmbiâ den bo akmap.

17 Aregât Anutuŋe ikiŋe kâmolân gâtŋe nengât den makmâ kalep are Anutuŋe den bunŋe maktâp are bo bâliwiap dâŋet dâm ainâk den pat kat katŋe are ikiŋe kotŋe konmâ agonakmâ magep.

18 Are dâp lâuwâgât Anutuŋe henengiwiapgât dop bo tatâp aregât nen gulip nenguwop dâm Anutugâlân togom manmâ wan me wan hârok miawak nengiwiap aregât nâŋgâenŋe biwinenŋe humo akbiâp. Are nâŋgâm paŋâk mene.

19 Anutuŋe den pat kalep aregât nâŋgâm biwinenŋe gulip akto aregât han lâuwâ bo akmaen. Amâ wangât aŋga hinare. Akto biwinenŋe sândukŋe amâ sumbe emetŋaet sâŋgum haminân ain ariep.

20 Ain âmâ nengât sumbe kat kat kautŋe Yesu arekŋe nengât Sumbe kat kat luâk humo bo mombiap yâkŋe nengât dumnenŋân kinmâ himbimân Ewenaelân nengât sumbe kato huraguep. Hain akmâ âmâ Melkisede ulikŋân sumbe kat kat luâk areyeŋgât kautŋe malep yâkgât dopŋân miawagep. Hainâk miawakmâ manmâ âgâwiapgât. Yesuŋe hain agepgât nengât biwi sânduk âmâ himbimân tatmâ âgâwiap.

7

Melkisedegât keiŋe.

1 Galalupne, luâk kotŋe Melkisede yâkgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Melkisede âmâ kepiaŋe kotŋe Salem aregât luâk kembu akminep. Akto Anutu Humonenŋe kârikŋe yâkgât sumbe kat kat luâk akminep. Akto Abraham ikiŋe tembe lokolupŋe olop hilâm siân arim kepia siâ siâ are yeŋgât luâk kembulupyeŋe yeŋgum metem purik katbiâ Melkisede arekŋe Abraham are dâwân ekmâ penianŋmâ manŋganmâ gulam den maganŋep.

2 Hain dâm manŋgando Abrahamŋe wan me wan talaŋep are bikŋe

potatmâ Anutugât pat waŋep. Akto Melkisede are âmâ kotŋe purikŋe amâ hin, “Agak meme âlepŋe aregât amboŋe.” Akto yâkgât kepia kotŋe Salem kot aregât purikŋe amâ, “Biwi sânduk aregât amboŋe.”

3 Akto Melkisedegât eweŋe memeŋe me ginbailupŋe bo miawagi akto ikiŋe miawagepgât sopŋe me moepgât sopŋe bo miawaknengiep. Aregât Anutugât nanŋe sumbe kat kat hinare ulikŋânbak manmâ gaep, hainâk manmâ âgâwiap. Dop hainâk Melkisede amâ sumbe kat kat luâk ulikŋânbak manmâ gaep hainâk manmâ âgâwiap dâmaen.

4 Akto Melkisede amâ luâk yânŋe bo. Abraham amâ Israe nengât hakunenŋe yâkŋe wan me wan luâk kembu siânba yeŋgât miep are potatmâ Anutugât pat waŋep. Aregât Melkisedeŋe Abraham ewangiminep.

5 Akto aregât kakŋân Abrahamgât hakuŋe siâ kotŋe Lewi yâkgât kâmolân gâtŋande sumbe kat kat luâk akmini. Akto Mosegât den kârikŋe are Lewi kâmot gâtŋe yeŋgât galalupyeŋe Israe luâk âmbâle bikŋande wan me wan tat yeŋgiep are potatmâ Lewigât kâmot are yeŋgiyi aregât magep.

6 Dâ Melkisede amâ Lewigât kâmolân gâtŋe bo are Abrahamŋe Anutugât pat waŋdo Anutuŋe Abraham makmâ kalep aregât gulam den maganŋep.

7 Akto aregât niŋande ewangiminep? Luâk arekŋe âmâ luâk gegeŋe den dâtâŋe makyeŋgimap. Aregât Melkisedeŋe Abraham ewangiminep.

8 Akto uŋak nengât sumbe kat kat luâk wan me wan tatnengiep, are potatmâ bikŋe yeŋgimaen are âmâ luâgâk aregât momogât dop miawak yeŋgimbo momai. Dâ ulikŋân Melkisede amâ wan me wan biken meminep are momogât dop bo miawagep aregât amâ Melkisedeŋe sumbe luâk bikŋe ewangi yekminep.

9-10 Akto areâk bo. Lewigât kâmot are boâk miawagi ainâk Abraham Lewigât hakuŋe arekŋe Melkisede wan me wan waŋep. Aregât Lewi hainâk Abrahamgât kâlegen gâtŋe malep arekŋe dop hainâk waŋep dâmaen.

Sumbe kat kat luâk tâmbâŋe mali amâ âiyeŋe âlepŋe bo.

11 Galalupne, Lewigât kâmolân gâtŋe sumbe kat kat luâk akmini arekŋe den kârikŋe luâk âmbâle bikŋe makyeŋgimini. Hain akmâ sumbe katbiâ Anutuŋe nenekto huragumap dâine sumbe kat kat luâk siâ Melkisede hinare bo miawakbop. Akto Lewigât kâmot âi are membiâ ain agak meme âlepŋeâk membaen aregât dâp miawak nengiep dâine Aroŋgât kâmot âi hainâk mem âgâwâi.

12 Aregât sumbe kat katgât âi tâmbâŋe are dâp tato irakŋe siâ miawakto âmâ tâmbâŋaet den kârikŋe hainâgâk dâp kalaŋdo irakŋe siâ miawakbiap.

13 Hain akbiapgât bunŋe âmâ Yesu Lewigât kâmolân gâtŋe bo. Yâk âmâ Yudagât kâmolân gâtŋe gârâmâ Yudagât hakulupŋe amâ sumbe kat katgât âi bo meyi.

14 Akto Kembunenŋe Yudagât hakulupŋe yâk yeŋgâlânba miawagep. Aregât hin nâŋgâmaen. Yudagât kâmotlupŋande sumbe kat katgât âi aregât Moseŋe bo magep.

15 Aregât keiŋe siâ gai miawakmâ heŋgemgoâp. Hingât. Sumbe kat kat aŋgâ siâ Melkisede yâkgât dopŋân miawagep aregât Yesuŋe Sumbe kat katgât âi mendo ârândâŋ agep.

16 Yâk âmâ hakuŋaet kotŋe aregât dopŋân bo miawakmâ sumbe âi miep. Bo dondâ. Yâk âmâ manman kârikŋaet bo boakbiapgât kârikŋeŋe akmâ manmâ sumbegât âi miep akto mem manmâ âgâwiap.

17 Aregât Anutuŋe hin dâep,

> “Ulikŋân sumbe kat kat luâk siâ kotŋe Melkisede are âi waŋdere mem âgâep hainâk sumbe kat katgât kat giŋdere âi mem âgâwiat.” dâep.

Yesuŋe Melkisedegât dop hainâk akmâ sumbe âi mem mandâp.

18-19 Akto Mosegât den kârikŋande agak meme âlepŋe mem manmaengât kârikŋe bo nengiep. Akto bo tân nenguep, aregât Anutugât den irakŋande Anutugâlân ariwaengât dâp miawak nengiep, are nâŋgâenŋe biwinenŋe humo akmap. Amâ ulikŋângât ewangimap.

20 Are amâ yân bo. Amâ Anutuŋe ikiŋe kotŋe konmâ makmâ kalepgât. Ulikŋân Lewigât kâmolân gâtŋe yâkŋe sumbegât âi membaigât amâ Anutuŋe den yânŋe makmâ kalep.

21 Dâ hinŋe amâ Anutuŋe Nanŋe sumbegât âi waŋberâm âmâ ikiŋaet wâtŋân kinmâ makmâ kalep aregât hin magep,

> “Humoŋe wâtŋân kinmâ han lâuwâ bo akbiapgât hin makmap. Sumbegât âi mem âgâwiat.”

22 Aregât Yesuŋe âi âlepŋe mendo den pat irakŋande miawak nengimbo tatmâ âgâwiap arekŋe Mosegât den kârikŋe are ewangimap.

23 Akto areâk bo. Lewigât kâmolân gâtŋe sumbegât âi meyi are amâ luâk dondâ. Amâ moyi ainâk nanaŋlupyeŋande dumyeŋân kinmâ âi memân moyi hain akmâ gambiâ gambiâ yu miawagi.

24 Dâ Yesu âmâ bo mombiap aregât sumbegât âi memâk memâk manmâ âgâwiap.

25 Aregât hokboâk hokboâk nenŋe Yesu nengât dumnenŋân kilep dâm Anutugâlân arienŋe âmâ Yesuŋe nengât Anutu ulilaŋdo Anutuŋe Yesugât âlepŋaet akmâ aregât dowâk heŋgem nengum âgâwiap.

Yesuŋe sumbenenŋe katmâ heŋgemgoep.

26 Sumbe kat kat Humonenŋe yâk âmâ ârândâŋ akto dosa bâlâk akto wan me wan mendo Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap akto luâk âmbâle bâleŋe akmai yâk yeŋgât tiriwân bo manmap akto himbimân âgâm ewangim âgâepgât mandâp. Hain mannengimbo ârândâŋ aktâp.

27 Dâ sumbe kat kat luâk âmâ hânân manmai arekŋe hokboâk hokboâk yeŋaet dosa are bo agâkgât sumbe ombiâ bo akto haminân luâk âmbâle yeŋgât sumbe omai are âmâ Yesuŋe hain bo akmap. Yâkgât dosa bo talaŋmap aregât ikiŋaet sumbe bo omap. Akto nengât dosa bo agâkgât hilâm konok nengât sumbe akmâ moep aregât hokboâk hokboâk bo akmap. Lâuwâŋe âi bo talaŋdâp.

28 Akto Mosegât den kârikŋe arekŋe luâk yeukŋe mem sumbegât âi yeŋgiep. Gârâmâ Anutuŋe den kârikŋe makmâ kato bo bo agepgât Nanŋe sumbegât âi waŋdo bo mom âmâ âiâk memâk memâk âlepŋeâk manmâ âgâwiap.

8

Yesuŋe egon sumbe opmân bunŋe ain âiŋe memap.

1 Akto yu kulemgoân aregât keiŋe amâ hin. Nengât sumbe kat kat luâk amâ Humogât tat tatŋe himbimân manmap aregât bungen manmap

2 Yesu arekŋe Sumbe kat kat uligi luâkŋe ketuguyi ain âi bo mem manmap. Yâk âmâ himbimân Anutuŋe ketuguep ain âi mem manmap.

3 Akto sumbe kat kat luâk hârok Anutuŋe meme akyeŋgimbo wâtŋân kinmâ okot âlepgât akmâ sumbe kat katgât âi memai aregât Anutugât Nanŋande hainâk wan me wan Anutu waŋmapgât bâlâk bo manmap.

4 Dâ Yesu hânân mandâp dâine sumbe kat kat bo manbop. Hânân den kârikŋegât dopŋân sumbe ogogât luâkŋe âlepŋe manmâ sumbegât âi mendâi.

5 Âiyeŋe âmâ sumbe opmân yânŋe ain âi memai. Dâ sumbe opmân bunŋe amâ himbimân tatâp. Moseŋe sumbe kat kat uligi mâŋgiwerâm akto Kembuŋe hin magaŋep, “Nâŋgât. Gimbâŋân sumbe opmân himbimân tatmap aregât towatŋe hekatginân aregât dopŋân siâ me siâ hârok are hânân mâŋgiwen.”

6 Dâ Yesuŋe âmâ dewatiak dewatiak âgâ âgâŋaet sumbegât âi humoâk

memap. Amâ hingât. Anutuŋe Yesugât akmâ den pat âlepŋe makmâ hâriep arekŋe Moseŋe makmâ kalep are ewangimap.

Dewatiak dewatiak irakŋaet den.

7 Akto Mosegât den kârikŋe arekŋe wan me wan hârok âlepŋeâk mem miawagep dâine Anutuŋe den pat irakŋe bo makmâ katbop.

8 Gârâmâ Anutuŋe Mose magaŋdo den kârikŋe kulemgoep are ekmâ hârok âlepŋe bo mem miawagep den pat are nâŋgâm irakŋe âlepŋe makmâ kalep aregât keiŋe Anutuŋe hin magep,

“Humoŋe hin dâep, “Siân Israe kâmot akto Yuda kâmot are yeŋgâlân den pat âlepŋe irakŋe makyeŋgiwian.

9 Ulikŋân Israe luâk Aigitawa oloŋ yegân are den pat âlepŋe makyeŋgire den pat aregât hâkâŋ akmâ loŋgaiyi aregât nâkai yeŋgât hâkâŋ agân. Den kârikŋe ain kalân amâ hainare bo.

10 Imâ den âlepŋe irakŋe sop are bo aktoân Israe kâmot yeŋgâlân makmâ hârewian. Siân den pat irakŋe âlepŋe ire han biwiyeŋân totokom katere kepikmâ bigeim kinbiap. Hain akmâ damunyeŋe akmâ tân yeŋguwian. Akto nâŋe amâ yeŋgât Kembu akto ye amâ nâŋgât kâmot akbai.

11 Akto sop ain siâŋe siâ bo hâwâtbiâp, “Humo nâŋgaŋben.” dâm magaŋbiâp. Hain bo. Sop ain âmâ luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegeŋe nâŋgâ niŋbai.

12 Hârok nâŋgâ niŋbiâ bâleŋeyeŋe aregât yaiwâk akyeŋgim dosayeŋe bo oyaŋmâ nâŋgâm manmâ âgâwian.” Humoŋe hain dâep.”

13 Aregât keiŋe amâ hin. Anutuŋe den pat irakŋe dâm magep aregât den pat tâmbâŋe are bo agâk dâm makmâ kalep. Aregât den pat tâmbâŋe amâ emelâk bâliep akto siâ me siâ torokmâ bâlimap hainâk arekŋe bo akberâm aktâp.

9

Sumbe kat kat uligi aregât keiŋe.

1 Akto den kârikŋe tâmbâŋe amâ siâ siâgât hârok Anutuŋe keiŋe makyeŋgiep. Akto uligi kâlegen âgâm âmâ ikiŋe kotŋe mem agatŋetgât hekatyeŋgiep. Akto hângât emetgât makmâ hâriep.

2 Akto sumbe kat kat uligi aregât keiŋe hin. Ulik gulik amâ mâron humo panmâ emet mâŋgiyi. Aregât kâlegen amâ pagaleŋe kat kat siâ akto sot Anutugât enemŋân katmai are me wan me wan Anutu kotŋe mem agatbaen dâm kali.

3 Akto emet kom hâre hâreŋe siâ talep amâ sâŋgum kâkâlep aregât haminân Anutuŋe ekto ârândâŋ agâkgât welamŋe.

4 Ain sumbe ogogât kat katŋe goliŋe mâŋgiyi are talep. Akto dewatiak dewatiak gât emetŋe goliŋe mâŋgiyi are akto Aroŋgât huwan momoŋe kâmŋe gam golâ agep are akto kât papaŋe Anutuŋe ain den kârikŋe kulemgoep are hârok talep.

5 Akto Anutugât pagaleŋe miawakbiapgât aŋelo dopŋe lâuwâ kotŋe Kerubim ain kiliat. Arekŋe Anutuŋe gem maŋgan nenekmap welam aregât damunŋe agiat. Akto wan me wan yu kulemgoân amâ hinŋe keiŋe hârok makyeŋgiwerengât dop bo tatâp.

Sumbe kat kat luâk ulikŋân mali yeŋgât âi amâ bunŋe bo.

6 Dâ kom hâre hâreŋe siâ ain Lewigât kâmolân gâtŋe wan me wan are katbiâ kindo amâ hokboâk hokboâk sumbe kat kat luâk poŋ kâlegen âgâm bam gutmâ Anutu okot âlepgât wan me wan ulilaŋmini.

7 Gârâmâ uligi kâlegen are âmâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât kautŋeyeŋe konok arekŋe hombaŋ konok kâlegen amâ hilâm konok ain âgâm ikiŋe dosaŋe bo agâkgât akto Israe luâk âmbâle dosayeŋe bo agâkgât soŋgo gilâmŋe mem âgâm Anutugâlân waŋminep.

8-9 Aregât keiŋe amâ Anutugât Heakŋande maknengimbo hin nâŋgâen. Uligi kilewân amâ luâk âmbâle Anutugâlân hanâk bo âgâmini

nâŋgâen. Akto sumbe kat kat luâk arekŋe sumbe me wan me wan Anutugât okot âlep aganŋmini are ekmâ luâk âmbâle hârokŋe hin dâyi, “Wei, ire âmâ hângât me hâk puli puligât me sotgât aregâlâk tângomap. Dâ han biwinenŋe amâ bo tângomap.” dâm nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo sândugiep.

10 Amâ yogannaet pat. Yogannŋe aregât benŋe sotgât me tugât me hâkŋe puli puligât. Akto agak meme irakŋe miawakbiapgât miawagep.

Yesuŋe ikiŋe gilâmŋande hâukonenegep arekŋe bunŋe aktâp.

11 Hainâk hainâk manmâ gambiâ Anutuŋe bâin dâm Nannŋe Kristo are huŋgunaŋdo sumbe kat katgât âi luâk bunŋe miawagep. Hain akmâ manmâ hângât sumbe kat kat emetŋe ketuguyi ain bo âgâm sumbe kalep. Bo. Wan me wan âlepŋe miawakbiap aregât sumbe akmâ opmân bunŋe tiripŋe siâ ain âgâep.

12 Ain âgâm âmâ hilâm konogân Anutugât enemŋân bam âmâ nâniŋ akto makao nannŋe soŋgogât gilâmŋe bo miep. Amâ ikiŋaet gilâmŋe waŋdo nen heŋgem nenguwiapgât dâp miawak nengiep. Are manmâ âgâwiap akto bo bo akbiap. Bo dondâ.

13 Dâ makao âmbengen kâmŋe aregât hâkŋe om derembiâ kau akto soŋgo makao nâniŋgât gilâmŋe olop hâk yeŋe puliâkgât sumbe luâkŋe lapyuŋguminep. Lapyuŋgumbo sumbegât emetŋân âgâmini.

14 Gârâmâ Kristoŋe gembo Anutugât Heak âgâm yembiap arekŋe memeŋe aganŋdo ikiŋaet gilâmŋe are sumbe dâm kato Anutuŋe ekto huraguep. Arekŋe han biwinenŋe pulimbo nen wan me wan mendenŋe bâlimap aregât umatŋe bo akto âmâ Anutu amâ manmangât amboŋe yâkgât âi mem manmâ âgâwaen.

15 Aregât Kristoŋe dewatiak dewatiak irakŋaet miawagepgât Anutu akto nen hutnennŋân kilep. Kinmâ dewatiak dewatiak tâmbâŋe hârienŋe dosanenŋe miawaknengiep are bo agâkgât moep. Aregât akmâ Anutuŋe kepilânenekto manden nen manman kârikŋaet bât samut menegât welamnennŋân kinmâ moep.

16 Bât samutgât amâ hin yendâp. Amboŋande mondoâk âmâ memaen.

17 Dâ amboŋande golâ manmawân âmâ bât samutŋaet magep aregât den yân yembiap. Dâ mondoân âmâ den are bunŋe miawakmap.

18 Dop hainâk Mosegât den kârikŋe are Anutuŋe makto miawakto ainâk soŋgo gilâmŋe gembo mondo den kârikŋe are hamepŋe olowâk miawagep.

19 Akto Moseŋe den kârikŋe are luâk âmbâle makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ kârikŋe agâk dâm akto aŋe hewukŋe esenŋe siâ akto yo hâkŋe siâ arekŋe mem tu akto soŋgo gilâmŋe lapyuŋgum luâk âmbâle hârok akto den kârikŋe kulemgoep are lapkombo gilâm agi.

20 Hain akto hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe makmâ kalep are kârikŋe agâkgât gilâm yu lapkoân ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.”

21 Akto Moseŋe hainâk lapkombo uligi are akto wan me wan kâlegen Anutugât akmâ katbiâ talep are gilâmâk hârok akmâ metiep.

22 Akto aregât den kârikŋe tâmbâŋe arekŋe talewân ainâk yo kombiâ mondo gilâmŋe lapkombiâ dosayeŋe bo agep. Dâ gilâmŋe bo lapkombiâ dâine âmâ dosayeŋe tatmâ gawop.

Yesuŋe dosanenŋe bo agâkgât hâukonenegep.

23 Akto yu kulemgoân amâ himbimân tatmai aregât towat otneyeŋe bunŋe bo are yeŋgât bâleŋe ariâk dâm Moseŋe gilâm lapkombo ârândâŋ agep. Dâ himbimân wan me wan bunŋe dondâ are ârândâŋ agâkgât gilâm yânŋe amâ lapkombiâ dâine ârândâŋ bo akbop.

24 Aregât Kristoŋe uligigât otneŋe are akmâ âi luâkŋe uligi ketuguyi ain bo âgâep. Akto himbimân uligi bunŋe ain âgâm nengât dumnennŋân kindo Anutuŋe ekto âlepŋe dondâ akmap.

25 Akto ain hokboâk hokboâk
gilâmŋe bo waŋmap. Hilâm konok
kâlegen gilâmŋe kâimbo ârândâŋ agep.
Dâ sumbe kat kat luâk are yeŋgât
kautŋeyeŋe arekŋe soŋgo gilâmŋe
kârikŋe bo aregât hombaŋ ârândâŋâk
ikiŋe gilâmŋe bo mem âgâ kâiminep.
26 Dâ Kristo âmâ hain bo agep. Hain
akmâ dâine ulikŋânbak hâk hilâlâm
hokboâk hokboâk nâŋgâm gawop. Dâ
yâk âmâ hain bo agep. Yâkŋe âmâ
hinŋe sop bâiŋe tâlâgumbo ain mi-
awakto dosa bunewâk bo agâk dâm
ikiŋe hâkŋe arekŋe sumbe agâk dâm
hilâm konogân kâinengiep.
27 Akto Anutuŋe hilâm konogân
bâin dâmbo mondenŋe sop ain denân
kat nenekbiap
28 dop hainâk Anutuŋe hilâm
konogân luâk âmbâle dondâ are
yeŋgât dosa bo agâk dâm Kristo
wâtŋe agaŋdo moep aregât Kris-
toŋe lâuwâŋe miawakmâ dosanenŋe
lokombo bo akbiapgât bo gewiap.
Bo dondâ. Aregât nenŋe togowen
togowen dâm aregât ukenŋe nâŋgâm
etemgom konmâ oloŋmâ mandenŋe
nen bunewâk heŋgem nenguwiapgât
gewiap.

10

Den kârikŋaet amukŋân sumbe kali amâ bunŋe bo.

1 Den kârikŋe amâ yân beirâ bunŋe
miawakbiapgât patŋe yânŋe aktâp.
Dâ bunŋe dondâ bo. Aregât sumbe
kat kat luâk yânŋe den kârikŋe lokom
hombaŋŋe hombaŋŋe sumbe katmai
arekŋe Anutugât mepaiŋe agaŋmai
yâk âlepŋe biwi kau bo meyekmap.
2 Akto dosayeŋe bunewâk bo
agep dâine sumbe kat kat luâk
arekŋe âi are hepunmâ sumbe siâ
bo katmâ âmâ yân manbâi. Akto
dosayeŋaet nelâm yeŋgimbo biwiyeŋe
sândugewop.
3 Gârâmâ hombaŋ ârândâŋ sumbe
kat kat luâk kautŋande sumbe mem-
berâm
4 nâniŋ me bulimakaogât gilâmŋe
are mem uligi kâlegen âgâm kato
dosayeŋe bo agepgât dâp bo talep
aregât dosayeŋaet nâŋgâmbiâ bi-
wiyeŋe umatŋe tatoâk mali.
5 Akto Kristo hânân miawagep ain
hin dâep, “Gâ Anutu, gâ soŋgogât
gilâmŋe aregât ukenŋe bo nâŋgâmat.
Dâ hâkne heŋgemgoniŋen.
6 Akto soŋgo hâkŋe ombiâ aregât
bunŋe bo dâmat. Akto sumbe katmâ
ombiâ ukenŋe bo nâŋgâmat.
7 Ain âmâ hin dân. O Anutu,
wan me wan makmenâ kulemgoyi
aregât denge lokom ukenge akmâ
mem metewiangât togoân.” dâep.
8 Den aregât keiŋe hin. Kristoŋe
âmâ hânân miawakmâ Eweŋaelân
maganŋep, “Gâ soŋgogât gilâmŋe
kâimai me hâkŋe omai aregât ukenŋe
bo nâŋgâmat. Soŋgo hâkŋe ombiâ
aregât bunŋe bo dâmat. Akto sumbe
katmâ ombiâ ukenŋe bo nâŋgâmat.”
dâm magep. Amâ den pat kârikŋe
tâmbâŋe makto kali.
9 Kristoŋe den siâ hin dâm de-
watiep, “Denge lokom ukenŋe akmâ
mem metewiangât togoân.” dâep.
Hain dâm âmâ den tâmbâŋe are
urulep. Dâ den pat irakŋe are mem
kârigiep.
10 Areâk bo. Yesu Kristoŋe ikiŋe
hâkŋe mem Anutugât sumbe dâm sop
konogân waŋdo ârândâŋ agep aregât
agak meme âlepŋe mem manmâ
âgâwaengât dâp miawak nengiep.

Dâ Yesu amâ sumbe bunŋe dondâ kalep.

11 Galalupne, aregât lâuwâŋe
makbe. Sumbe kat kat luâkŋe
hokboâk hokboâk âiyeŋe mem sumbe
omâk akmâ manmai arekŋe dosa-
nenŋe bo boagep.
12 Hain agi aregât âmâ Kristo hilâm
konogân sumbe konok kato Anutuŋe
ekto ârândâŋ agep. Hain akto âiŋe bo
akto Anutugât bâtŋe bungen tatmâ
mandâp.
13 Mandâp aregât siân Anutuŋe
nanŋaet gasalupŋe yeŋgumbo yeukŋe
akbiâ Yesuŋe damunyeŋe akmâ
tâliyekbiapgât lâmgom tatmap.

14 Akto ikiŋe kâmot nengât huraguŋetgât ikiŋe hâkŋe mem Anutugât sumbe dâm waŋep. Waŋdo Anutuŋe nenekto huraguep. Huragumbo âmâ Kristoŋe tân nengumbo agak meme âlepŋe mem mandenŋe sumbe kat katgât âi bo agep.
15 Akto aregât keiŋe Anutugât Heak arekŋe bunŋe agâkgât hekat nengiwerâm hin magep,
16 “Humoŋe hin dâep, Siân den pat irakŋe âlepŋe ire han biwiyeŋân totokom katere kepikmâ bigeim kinbiap.”
17 Akto siâ hin,
“Dosayeŋe bo oyaŋmâ nâŋgâm manmâ âgâwian.”
18 Den aregât keiŋe amâ dosanenŋe bo oyaŋbiapgât dâp miawaknengimbo âmâ benŋe sumbe kat katgât luâk âiyeŋe bo agep. Lâuwâŋe bo membiap.

Yesuŋe sumbe âi miepgât nen Anutugât enemŋân owâi akmâ bam ulilaŋbaen.

19 Galalupne, Yesugât hepŋande hâŋgi menengiepgât yâkgât opmân kâmbokŋân âgânegât owâiâp.
20 Aregât dâp irakŋe manmanŋe mem owâinenegep. Aregât dâp miawagâk dâm hâkŋande âgâwâigât pekeŋe hârembo dâpŋe miawaknengiep.
21 Aregât akmâ sumbe kat kat humo Anutugât opmân bunŋe kautŋe akmâ mannengimap.
22 Aregât hamep bo akmâ dosanenŋe bo agep dâm Anutugâlân arim biwinenŋe Yesugâlân katenŋe kindo nâŋgâenŋe biwinenŋe sândugemapgât Anutugâlân arine. Hain manmaen aregât wan me wan umatŋaet memeŋe biwinenŋân katberâm miawakto ain nen Yesugât kâmolân manmâ âgâwaen dâyion are nâŋgâenŋe biwinenŋe humo agep. Akto sumbe kat kat luâk kautyeŋe are galalupyeŋande tu puli agaŋmini nen dop hainâk tu bunŋe puli nengiep. Aregât Anutugâlân arim den nâŋgâenŋe bunŋe akbiap.
23 Humo Anutuŋe wan makmâ hâriep arekŋe den are bâliwiapgât dop bo tatâp aregât den maktenŋe biwinenŋe sândugiep are mem hâk hilâlâm nâŋgâm âgâm manbaen.
24 Hain akmâ manmâ mendugum kinmâ gain gain biwinenŋe kârikŋe ketuguenŋe kilâkgât akto agak meme âlepŋe mem okot âlep aganbaengât are nâŋgâm heŋgemgom tân aguwaen.
25 Dâ luâk âmbâle bikŋe bo mendugum kinmai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Mendugum kinmâ sop humo tâlâguwerâp dâm biwinenŋe tân aguwaen.

Den pat âlepŋe nâŋgâm âmâ bâleŋe aktenŋe dosanenŋe lâuwâŋe miawakbopgât hamep akbaen.

26 Gârâmâ den pat âlepŋe nâŋgâm heŋgemgoyion amâ beirâ agak meme bâleŋe aregât ukenŋe nâŋgâm agak meme bâleŋe membaen aregât dosanenŋe bo agâkgât sumbe bo tatbiap. Bo dondâ.
27 Hain aktenŋe âmâ Anutuŋe denân katnenekto kâlâwân manmâ âgâwaengât dop miawakbiap. Akto Anutugât gasa are kâlâpŋe oyekbiap.
28 Aregât hin makbe. Luâk âmbâle siâŋe Mosegât den kârikŋe loŋgaimbo luâk âmbâle siânba lâuwâ me âlâwu arekŋe ekmâ keiŋe makmâ miawakbiâ humomolupyeŋande luâk âmbâle bâleŋe agep are okot bo nâŋgaŋmâ kombiâ moep.
29 Dâ hinŋe luâk âmbâle siâŋe Anutugât Nanŋe yâkgât hâkâŋ akmâ den pat âlepŋe aregât keiŋe amâ Yesu yâkgât gilâmŋande heŋgem nenguep aregât hâkâŋ akmâ Anutugât Heakŋe damun nenŋe akmâ okot âlep aknengimap are hepulep luâk âmbâleŋe hain akto âmâ Humonenŋande kondo hâk hilâlâm humo dondâ nâŋgâm âgâwiap.
30 Luâk âmbâle hain akbai aregât Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe bâleŋe yeŋaet dosa aregât hâuŋe yeŋgire umatŋân manmâ âgâmbiâ ârândâŋ akbiap.” dâep. Akto den siâ hin dâep, “Humoŋe ikiŋe luâk âmbâle den âiân katyekbiap.” dâep.

31 Akto areâk bo. Anutu Manman Amboŋande den âiân katyekto hâk hilâlâm hamepŋe olowâk nâŋgâm manmâ âgâwai aregât yâkgâlâk hamewakmâ manbei.

Âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm manbaengât bo hâkâŋ akbaen.

32 O Galalupne, nâŋgâi? Ye ulikŋân den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe âgâmbo âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâyi. Amâ bo hâkâŋ agi.
33 Akto gasalupyeŋe togom luâk âmbâle dewunyeŋân kat yekbiâ kinbiâ bugâŋe yeŋgum giriŋyeŋgiyi.
34 Akto miti gasaŋande galalupyeŋe bâleŋe mâŋgiyekmâ kala busi kâlegen kat yekbiâ kili are yeŋe okot nâŋgâ yeŋgim tânyeŋguyi. Akto areâk bo. Miti gasa arekŋe puli me wan me wan tatyeŋgiep are kâmbu meyi sop ain nen hâmbâi iregât hâuŋe âlepŋe kârikŋe himbimân tatnengiâp dâm heroŋe agi.

35 Aregât Anutu nâŋgaŋbiâ biwiyeŋe sândugiep aregât bo hâkâŋ akmâ panmâ âmâ hâuŋe âlepŋe humo membai.
36 Amâ siân hâuŋe bâlâk manbâen dâm biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâkgât âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk Anutugât lau lokom manbei.
37 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe hin magep,

“Hâmbâi sop getek manmâ nâŋgât hoŋ bawa huŋgun aŋdere dowâk miawakbiap.

38 Akto hinŋe nâŋgât luâk ârândâŋâk manmapŋe amâ nâŋgâniŋdo manmanŋe miawagaŋbiap. Hain. Gârâmâ yâk âigât hâkâŋ akmâ hepun nekto âmâ ekmâ bo heroŋe agaŋbian.”

39 Akto nen âmâ aregât kâmolân gâtŋe bo. Yâk âmâ hâk hilâlâm aregât hamep akmâ Anutugât âi hepunbiâ Anutuŋe makto gulip akbai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Nen âmâ biwinenŋe Anutugâlân kilâk dâm nâŋgâm mandenŋe Anutuŋe otnenenŋe membiap.

11

Biwi kat katgât keiŋe.

1 O Galalupne, nen biwinenŋe Anutugâlân kilâk dâm nâŋgâm manbaen aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Biwi kat kat keiŋe amâ hin. Wan me wan bo egekŋe are bunŋe miawak nengiwiap aregât nâŋgâm han konogâk manbaen.
2-3 Akto nenŋe biwinenŋe Anutugâlân kalion aregât Anutu bo egekŋe arekŋe wan me wan mendo hân himbim egekŋe miawagep are bunŋe dâm nâŋgâmaen. Akto Anutugât kâmot ulikŋân biwiyeŋe Anutugâlân kali are Anutuŋe yekmâ âlepŋe dâep.

Abe, Enoko akto Noa yeŋgât den.

4 Aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ Abe yâkŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât sumbe ondo Anutuŋe âlepŋe dâm nâŋgaŋep. Nâŋgaŋdo Abegât teuŋe Kaiŋ arekŋe biwi kat katgât keiŋe hâkâŋ akmâ sumbe yân ondo Anutuŋe ekto âlepŋe bo agep. Aregât teuŋande emiŋe kondo moep. Amâ emiŋande biwiŋe Anutugâlân kalep aregât. Aregât pat nâŋgâm nen hin dâmaen. Abe moep gârâmâ yâkgât biwi kat katgât keiŋe arekŋe maknengimap.
5 Akto hamiŋân luâk siâ kotŋe Enoko yâkŋe biwiŋe kalep are Anutuŋe ekto huragumbo aregât bo mombiap dâm oloŋdo hâkdâk tiŋ tiŋâk âgâep. Aregât galalupŋande Enoko yâtendâm undâgâtbiâ bo agep.
6 Akto luâk âmbâle bikŋande hanyeŋande Anutu bo nâŋgaŋmai âmâ Anutuŋe yekmâ heroŋe bo akmap. Dâ Anutu mandâp bundâk nâŋgâm heŋgemgomaen akto hannenŋande kulâgâlaŋmaen nen hâuŋe âlepŋe nengiwiap dâm nenŋeak yâkgâlân togone.
7 Akto hamiŋân Noa hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep aregât Anutuŋe wan me wan miawakbiap aregât magaŋdo dowâk sân sân mem kâmotlupne bâliwâen dâm waŋga ketuguep. Yâkŋe hain akmâ luâk dosayeŋaet keiŋe

mem miap palepgât akmâ Anutu nâŋgaŋmâ dosa bâlâk agak aregât bunŋe amboŋe agep.

Abrahamgât den.

8 Akto haminân Anutuŋe Abrahamgât makmâ kalepgât magaŋdo bunŋerâm biwiŋe katmâ âlepŋe hân niŋbiat dâm hân siângen bo ekminewângen ain ariep.

9 Akto hân are mem miawakmâ biwi kat katgât Anutuŋe hakulupge in manbei dâep are bunŋe dâm hân ain yogan manmâ emet bunŋe bo mâron uligiâk panmâ yem malep. Akto nanŋe Isaka akto bâgiŋe Yakobo yâkŋe hainâk uligi mâron uligiâk are panmâ maliat. Akto Abraham akto Isaka akto Yakobo Anutuŋe makmâ kalep den konok are amâ nengâlân miawakbiap dâm nâŋgâm mali.

10 Akto Abrahamŋe Anutu bunŋeâk makmap dâm nâŋgâep aregât Anutuŋe kepia âlepŋe himbimân kalep ain amâ bunŋe dondâ ain manbaen dâm nâŋgâep.

11 Akto Abrahamgât âmbenŋe kotŋe Sara yâkai hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep. Aregât Anutuŋe gâŋe nanaŋ membiat dâm maganŋep are nâŋgâmbo bunŋe akto sâmbâ akmâ ain nanaŋ miep. Amâ makmâ kalep yâkŋe amâ bunŋe dâepgât.

12 Akto luâk konok kâmotlupŋe manmâ sambelem gam gam yu miawakten. Amâ diâ himbimân tatâi dop hainâk me nupi harugât ginŋân tatâp dop hainâk. Gârâmâ Abrahamŋe sâmbâ akmâ ain nanŋe Isaka miep. Yâk âmâ emelâk momaen sopŋe ewangiep ain Isaka miep.

13 Luâk yu yeŋgondân arekŋe Anutu nâŋgaŋmâ manmâ âmâ mom meteyi. Amâ siâ me siâ Anutuŋe makmâ hâreyeŋgiep are bunŋerâm indâgen aŋgângen yendo ekmâ mepaiŋe mem heroŋe mali. Dâ bo meyi. Hain akmâ aregât keiŋe hin nâŋgâyi, nen hânân lombo akto yogan manden dâyi.

14-15 Luâk âmbâle arekŋe hân iregâlânâk nâŋgâyi dâine purik katmâ hân ulikŋân gâtŋe ain arim manbâi. Hain bo akmâ âmâ hângât kepia hain are bo amâ kepia bunŋe himbimân tatmap are Anutuŋe maknengim kalep ain manbaen dâm aregât lâmgom mali.

16 Lâmgom manbiâ Anutuŋe kepia are yeŋgât kalep are âlepŋe ire amâ nâŋgât kâmot dâm damunyeŋe akto hân are membiâ ârândâŋ agep. Hân arekŋe hân ire ewangimap are miawaknengiwiap dâm lâmgom mali. Aregât Anutuŋe yâk yeŋgât akmâ Anutuyeŋe dâm agonakmapgât bo aŋun akmap.

Isaka akto Yakobo yetgât den.

17 Akto Abraham den makmâ hâriepgât yâk Anutuŋe dop koep. Hin. Nanŋe Isaka Anutuŋe waŋep are sumbe omberâm akmâ mem ariep. Aregât yâkgât biwi kat kat âlepŋe miawagep are nâŋgâmaen. Akto nanŋe Isaka are amâ luâk yânŋe bo.

18 Anutuŋe Abraham hin dâm maganŋep, “Nâŋe Isaka giŋân are amâ gâŋgât kâmot are yeŋgât hakuyeŋe akbiap.” dâep.

19 Akto Abraham Anutuŋe luâk momoŋe momoŋânba mem agat yekto golâ manmai are nâŋgâm Isaka mem sumbe omberâm ariep. Aregât luâk momoŋânba agatmai Isaka dop hainâk alatanba sopanmâ agalep dâmaen.

20 Akto haminân Abrahamgât nanŋe Isaka arekŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât nanlogâtŋe Yakobo akto Esau wan me wan beirâ miawakbiapgât den gulam makyetkiep.

21 Akto haminân Yakoboŋe hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep, aregât momberâm akmâ huwanŋe tânagum Anutugât kotŋe mem agatmâ nanŋe kotŋe Yosepe yâkgât nanlogâtŋe den gulam makyetkiep.

22 Akto haminân Yosepe hainâk momberâm akmâ Anutuŋe Israe kâmot are Aigitawa oloŋ yekbiap den are bunŋe dâm ginbailupŋe mombian dâm ikiŋe hagitŋaet makyeŋgiep.

Mosegât den.

23 Akto haminân Mosegât eweŋe
memeŋe biwiyetŋe Anutugâlân kaliat
aregât Aigita luâk humoŋe Israe
nanlupyeŋe gurukŋe yeŋgumbiâ
moŋet dâep den are loŋgaim nanyetŋe
Mose are ekbela huragumbo heam-
bukbela yendo dewutâ âlâwu bo
agep.
24 Akto Mose amâ nanaŋân Aigita
luâk humogât baratŋande Mose amâ
nâŋgât nanne dâep. Dâ Moseŋe humo
akmâ are nâŋgâm âmâ bo dâep.
25 Bo dâm, “Anutugât kâmot Israe
nengât bikŋe umatŋân manmai are
olop manbaen.” dâep. Akto Aigita
yeŋgât agak meme bâleŋe aregât
ukenŋe bo nâŋgâm ginbailupŋe
penâyeŋgiep.
26 Akto Moseŋe Kristogât akmâ
ukenŋe akto Israe gasalupyeŋande
Mosegât keiŋe nâŋgâm hâkâŋe akmâ
umatŋe waŋi. Hain akbiâ Moseŋe
hanâk dâm siân Anutuŋe wan me
wan waŋbiapgât are amâ âlepŋe
dondâ, dâ Aigitagât sikum amâ yânŋe
dâminep.
27 Hain dâm Aigitagât humoyeŋe
yâkgât kukgât bo hamep akmâ âmâ
Aigita hepulep. Akto Anutu bo
egekŋe are nâŋgâ aŋminep aregât
Aigita hân akto sikum are hepun
yekmâ ariep.
28 Anutuŋe ikiŋe aŋelo huŋgun aŋdo
gem Aigita yeŋgât nanlupyeŋe ulik
gulik are yeŋgumbo moyi aregât nen-
guwop dâm emetyeŋe lamagât gilâm
lapkoyi. Akto Moseŋe biwiŋe Anu-
tugâlânâk kalep akto Anutuŋe wan
magep are bunŋe dâm nâŋgâm malep
aregât hain agep.
29 Akto sop ain Israe luâk Anutu
bunŋe dâm nâŋgâyi aregât Aigita
hepunmâ haru Gilâm are hutŋânba
hâtikom âlepŋe arimbiâ âmâ Aigita
gâtŋe arekŋe hainâk hâtikowerâm
haru hutŋân bam arimbiâ haruŋe
kawut yekto moyi.

Yeriko ikiŋak hogoakmâ agum awam agep.

30 Akto haminân Israe luâk âmbâle
biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât
kepia kotŋe Yeriko haot kârikŋe kâtŋe
ketuguyi are gam ândeaŋbiâ hilâm
bât biken lâuwâ bo agep. Bo akto
ainâk biwiyeŋe kali aregât bunŋe
haot humo tâmbâ are ikiŋak patak
agum awam agep.
31 Akto âmbâle dâp gulip malep
kotŋe Rahaba arekŋe biwiŋe Anu-
tugâlân kalep aregât Israe luâk lâuwâ
togoyiat are gasaŋe meyelekbâi dâm
mem heambuk yelegep. Rahaba hain
agep aregât Israe luâk kepia âgâm
Anutu hâkâŋ agaŋmini are yeŋgum
âmâ Rahaba bo koyi.

Anutugât luâk bikŋe yeŋgât den.

32 Wei, galama hakulupnenŋe
dondâ biwiyeŋe Anutugâlân kali
areyeŋgâlân gâtŋe bikŋe hin Gideoŋ
akto Barak akto Simsoŋ akto Yepita
akto Dawidi akto Samue akto Anu-
tugât Propetelupŋe are amâ gain gain
keiyeŋe kulemgowian sop bo aktâp.
33 Luâk ya yeŋgondân are amâ hân
siâ siân âgâm ambolupŋe yeŋgum
meteyi. Akto luâk âmbâle bâleŋe
denân katyekbiâ dosayeŋe miawak
yeŋgimbo aregât hâuŋe yeŋgiyi. Akto
Anutuŋe makto bunŋe dâm lâmgom
kinbiâ yeŋgimbo mem mali. Akto
Anutugât gasalupŋande Anutugât
luâk siâ bau metŋe kotŋe laion
are hutyeŋân panbiâ âmâ Anutuŋe
maknengiep are bunŋe dâm kinbiâ
bo neyegi.
34 Akto Anutugât gasalupŋande
Anutugât kâmot luâk kâlâwân pa-
nyekbiâ gembiâ Anutuŋe mak-
nengiep are bunŋe dâmbiâ bo oyegep.
Akto gasalupyeŋande oreyekberâm
agi ina âlepŋe yân ariyi. Akto luâk
bikŋe yeukŋe akbiâ Anutuŋe makto
kârikŋe agi. Akto Gasalupyeŋe
togombiâ Anutuŋe makto kârikŋe
akmâ gasalupyeŋe yeŋgum meteyi.
35 Akto Anutugât kâmolân gâtŋe
âmbâle bikŋe are yeŋgât gin-
bailupyeŋe biken mombiâ Anutuŋe
makto momoŋânba agali. Akto Anu-
tugât kâmolân gâtŋe bikŋe, “Siân Anu-
tuŋe momoŋânba goaŋnenekto man-
man âlepŋe dondâ miawak nengi-

wiap.” dâm aregât gasalupyeŋande togom Anutugât pat hepunŋet dâm hâk hilâlâm yeŋgimbiâ borâm âmâ kârikŋe akmâ manmâ âgâyi.
36 Are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyeŋande giriŋ yeŋgim bugâŋe yeŋguyi. Akto tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe hiko yekbiâ kala busi kâlegen tali.
37 Akto bikŋe âmâ gasalupyeŋande kât panmâ yeŋguyi. Bikŋe gasalupyeŋande segeŋe tepyeŋe hâreyekbiâ pâŋyeŋe lâuwâ akto moyi. Me tâwâtŋe yeŋgumbiâ moyi. Dâ bikŋande âmâ gasalupnenŋande menenekbâi dâm bau hâkŋe luguakmâ halângen heambukmâ bam gutmini. Akto bikŋande mop mali akto sot me sâŋgum me kotŋe siâ siâ hârok bâlâk mop mali. Akto umatŋe humo miawak yeŋgiep. Akto luâk âmbâle yânŋande yekmâ bâleŋe akyeŋgimini.
38 Akto Anutugât kâmolân gâtŋe ain mali arekŋe hângât luâk âmbâle ewangi yegi. Akto areâk bo. Bikŋande âmâ hân kamitŋângen manmâ gimbâŋân manmâ kât akto hân kâlegen mali.
39 Luâk âmbâle arekŋe âmâ yân hain bo agi. Biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât kârikŋân kinmâ hain agi. Anutuŋe biwi kat katyeŋe are ekto ârândâŋâk agep. Aregât bunŋe hâmbâi membai. Dâ mali sopŋân Anutuŋe makmâ kalep are bo egi.
40 Gârâmâ Anutuŋe yâk yeŋgât okot nâŋgâm hin dâep, “Hâmbâi nâŋgât kâmot biwiyeŋe nannaelân katbiâ tato are olop luâk âmbâle umatŋân mali are olop manman âlepŋân manbai.” dâep. Aregât hakulupnenŋe luâk âmbâle umatŋân mali arekŋe wan me wan aregât Anutuŋe makmâ kalep are hânân bo mem manmâ moyi. Amâ hâmbâi tat tatnenŋe miawakbiapgât dâm agi.

12

Yesuŋe âi miep are nâŋgâm heŋgemgom hainâk akbaen.

1 Galalupne, nengât hakulupnenŋe biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât keiŋe yu kulemgoân. Yâk âmâ hâk hilâlâm nâŋgâm Anutugât âi memâk mali. Aregât nenâkai yâk yeŋgât pat nâŋgâm hainâk aknerâm wan me wanŋe biwinenŋe mendo gemap are akto agak meme bâleŋe hikom andânenekmap a hârok hepunmâ Anutugât âi kârikŋeâk mem hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ bo hâkâŋ akbaen.
2 Hain akmâ Yesu yâkŋe nengât biwi kat katgât agat meme mem miawakmâ hekat nengim ikiŋak mem metiep are ekmâ hainâk akbaen dâm nâŋgâm heŋgemgowaen. Akto Yesuŋe hâmbâi, “Ewene olop himbimân tatetŋe biwine heroŋe akbiap.” dâm nâŋgâep aregât lâwinân kombiâ hâk hilâlâm nâŋgâm aregât hâkâŋ bo agep. Akto giriŋ aŋi aregât bo hâkâŋ agep. Are hârok lokom manmâ mondo Anutuŋe mem oloŋdo Anutugât tat tat bunŋângen tatmâ manmap.

3 Galalupne, luâk bâleŋande Yesu hain aganŋigât pat nâŋgâm hain akmâ umatŋe siâ siâ aregât bo hâkâŋ akbei. Akto hinŋe umatŋe miawak yeŋgimbo aregât Yesugât pat nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe biwiyeŋe bo bâlimbo manmâ âgâwei.
4 Ye bâleŋande kawutyekberâm akto âmâ kârikŋe akmâ hâkyeŋe membiâ kepilâ akto gilâmyeŋe gembo moyi ye hainare boâk miawakyeŋgiep.

Anutuŋe orem miwindiknenekmap.

5 Galalupne, Anutugât den bikŋe nananŋlupne dâm makyeŋgimap aregât nelâmyeŋgiep mon?
“Nanne Humoŋe gugum miwindik gekberâmbo âmâ aregât hâkâŋ bo akben. Akto Anutuŋe hain bo akben dâm makgiŋmâ guguwiap âmâ hanâk âlepŋe dâmenâ biwige bo bâliwiâp.
6 Akto Humoŋe okot nâŋgaŋmap yâkgât ikiŋe kâmolân dewatiwiapgât hain akmâ heŋgemgombo miwindik akmâ ikiŋaet nanŋe konbiap.”

Hain tatâp are oyaŋmâ umatŋe miawak yeŋgiwiawân hanâk dâm âi membiâ biwiyeŋe bo bâliwiâp.
7 Akto nengât agak meme hin. Nanaŋlupnenŋe bâleŋe akbâirâm bugâŋe yeŋgum miwindik yekmaen. Dop hainâk Anutuŋe makto umatŋe miawak yeŋgimbo hin nâŋgâwei, “Wei, ire âmâ âlepŋe, Anutuŋe nan baratlupne dâm nengonmap aregât nengum miwindik nenektâp.” hain nâŋgâm heroŋe akbei.
8 Akto makmâ miwindik miwindik dop are luâk âmbâle hârok aknengimap aregât Anutuŋe bo yeŋgum miwindik yekmap âmâ benŋe nanaŋ kâit hainare akbai.
9 Akto areâk bo. Ewelupnenŋe hânân manmai arekŋe nengum miwindik nenekbiâ are âlepŋe bo dâm hâkâŋ agion aregât Ewenenŋe otnenenŋe damunŋe akmâ manmap arekŋe hain aknengimbo dowâk âlepŋerâm bo hâkâŋ akmâ âmâ mandenŋe tân nengumbo heroŋe akbaen.
10 Akto ewelupnenŋe âmâ ukenyeŋaet akmâ yogan aknengiyi gârâmâ Anutuŋe âmâ nâ olop manmâ âgâwaigât âlepŋe akŋet dâm hain aknengimap.
11 Akto Anutuŋe nengum miwindik nenekmap aregât hâk hilâlâm nâŋgâmaen gârâmâ Anutuŋe nengum miwindik nenekmap dâm nâŋgâenŋe benŋe siân nengât agak memenenŋe âlepŋe miawakto biwinenŋe sândugewiap.

Nen kârikŋe tiŋtiŋâk kinmâ tân aguwaen.

12 Aregât bâtyeŋe keiyeŋe momoŋe are heŋgemgom kârikŋeâk tâlim kinmâ ariwai.
13 Akto dâp bâleŋe watbâigât keiyeŋe damunŋe akbei. Akto bam gutbai ain keiyeŋe bâlimbo amâ dondâ bâliwopgât akmâ damun akbei.
14 Yeŋe luâk âmbâle hârok gala akyeŋgiwaigât akto agak memeyeŋe Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap aregât tân yeŋgum hâwât aganŋgiwei. Dâ agak meme âlepŋe ârândâŋ a bâlâk manmaiŋe amâ Anutu bo ekbai.
15 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ Anutuŋe damunŋe akmap aregât kâmolân gâtŋe Anutuŋe okot akyeŋgimap are mesokmâ tâpâkowopgât ikiŋe tân aguwiâp. Akto kuk heŋgân miawak yeŋgimbo kalakŋe kândârâŋe pâtkombo potalakbiâ kuk heŋgân sambelewopgât yeŋe tân aguwei.
16 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bâleŋe maleŋe akbopgât damun aganŋgiwei. Me Anutu bâlâk manbai amâ Esaugât dop hainâk akbâi. Yâkŋe âmâ eweŋaet bât samut bâiŋe aregât hâkâŋ agep. Hain akmâ sotgât nâŋgâm eminŋe ulilaŋdo sot waŋdo eweŋande wan me wan niŋbiap are âmâ giŋbian dâm eminŋaet makmâ kalep.
17 Esaugât keiŋe nâŋgâi. Yâk beirâ bât samut bâiŋe memberâmbo bo miawagep. Yâk han siâ akmâ ewum hâumgom indem umaliakmâ bo akto hepulep.

Nen Sioŋ gimbâŋân mete kalion.

18 Galama, ye âmâ gimbâŋe mambâŋe me kâlâpŋe omap ain bo togoyi. Me hândâk hamandat me tânâk kauŋmâ kindâp ain bo togoyi.
19 Yudagât hakulupyeŋe Aigita hânânba togom gimbâŋe siâ ain togom kili. Ain togom kinbiâ munŋe humo akto den siâ nâŋgâwâen dâm ulit hanokoak agi.
20 Hain agi aregât Anutuŋe hin dâep, “Luâk me âmbâle me bau me yo me wan me wan gimbâŋe iren tâlimbo kât mem panmâ kombiâ moâk.” dâep. Den kârikŋe are nâŋgâmbiâ umatŋe agep.
21 Hain akto hamepŋe olowâk miawakmâ gambo Moseŋe hin magep, “Nâ hamewakmâ sân sân mendân.” dâep.
22 Gârâmâ ye Anutuŋe hain bo akyeŋgiep. Ye âmâ irakŋaet pat gimbâŋe kotŋe Sioŋ ain togoyi. Ain âmâ Yerusalem kepia Anutu manman kârikŋaet Amboŋe yâkgât kepia ain togoyi. Akto aŋelo dondâ himbimân manmâ heroŋe akmâ manmai ye hârok yâk yeŋgâlân togoyi.

23 Akto ulikŋân manmâ gaep yâkgât kâmot âmâ kotyeŋe himbimân kilep yâk yeŋgâlân togoyi. Are akto luâk âmbâle Anutuŋe mem kepilâyekto huraguyi yâk yeŋgât otneyeŋe yâk yeŋgâlân togoyi. Are akto Anutu hân himbim Amboŋande denân katnenekbiap yâkgâlân gai togoyi.
24 Akto areâk bo. Yeŋe Yesugât den pat âlepŋe kârikŋe agâkgât moep yâkgâlân togoyi. Dâ ulikŋân Abe teuŋande kondo mondo yâkgât gilâmŋande magep. Dâ Yesuŋe mondo yâkgât gilâmŋe âlepŋe arekŋe Abegât gilâmŋe ewangiep.
25 Aregât Anutuŋe makyeŋgimbo bo hâkâŋ akbei. Akto Anutuŋe Mose maganŋdo hânân mali are den makyeŋgimbo are hâkâŋ akmâ hepuli aregât hâuŋe umatŋe miawak yeŋgiep. Dâ Anutu himbimân gâtŋande nen maknengimbo hâkâŋ aktenŋe âmâ hâuŋe hamepŋe bâleŋe olowâk miawak nengiwiap.

Anutuŋe nengât wan me wan kârikŋeâk nengiwiap aregât kotŋe mem hamep akbaen.

26 Akto Anutuŋe Sinai gimbâŋân Mose maganŋep ain âmâ hân duwuŋ agep. Akto aregât kakŋân hin dâep, “Magân a hâmbâi hainâk bâin dâre hân akto himbim duwuŋ akmâ bo akbiandat.” dâep.
27 Anutuŋe hain magep aregât keiŋe hin. Yâkŋe, “Ulikŋân magân a hainâk bâin dâwian.” dâm makto hân himbim bo akbela benŋe wan me wan kârikŋeâk bo duwuŋ akbiap are miawakmâ tatmâ âgâwiap.
28 Are âmâ nengât Anutuŋe makmâ katnengiepgât magep. Galalupne, Anutuŋe nengât wan me wan kârikŋeâk nengiwiap aregât kotŋe mem hamep akbaen.
29 Akto kâlâpŋe siâ siâ hârok om metemap dop hainâk Anutunenŋande hârok gulip nenguwiap aregât Anutugât hamep akbaen.

13

Sami den.

1 Galalupne, ye ulikŋân gala kalakmini are hainâk kalakmâ manmâ âgâwei.
2 Akto ulikŋân lombo togombiâ luâk siâŋe imâ luâk yânŋe dâm tânyeŋgum âmâ aŋelo tânyeŋguep aregât nâŋgâm lombo yeŋgâlân togombiâ âmâ hanâk dowâk tân yeŋguwei.
3 Akto bikŋe kala busi kâlegen manmai areyeŋgât nelâm yeŋgiwopgât nen yâk olop kala busi kâlegen taten dâm nâŋgâm tân yeŋguwei. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyeŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ hâk hilâlâm nâŋgâmai nen olop hâk hilâlâm nâŋgâmaen dâm dowâk tân aguwei.
4 Akto luâk âmbâle meakbaigât Anutuŋe magep aregât âlepŋe luâkŋe âmbâi meyekbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto âmbâleŋe luâk meyekbiâ ârândâŋ akbiâp. Gârâmâ Anutuŋe luâk âmbâle hanâk hanâk mem hepun hepun akmai are den âiân katyekto dosayeŋe miawakto aregât hâuŋe umatŋe yeŋgiwiap aregât luâk âmâ âmbenlupyeŋe areâk meyekmâ manbai.
5 Akto Anutuŋe hin dâep,

> “Nâ bo hepunyekbian akto bo hami yeŋgire yân manbai. Bo dondâ.” dâep.

Aregât puligât nâŋgâmbiâ humo bo akbiâp. Akto wan me wan tatyeŋgiâp are amâ ârândâŋ dâm siâ me siâ bo egâlianŋbei.
6 Akto Anutuŋe yu magep aregât Anutuŋe kep keŋgu siâ hin magep are memberen,

> “Humonande tân nugumap aregât luâk bâleŋande menekberâm pâpkomai are yeŋgât bo hamep akbian.”

kep keŋgu are kulemgoep nen hain dâm mendenŋe biwinenŋe bo hioŋakmap.

Ulikŋân aknengim miti maknengiyi areâk mem Yesu watmâ manbaen.

7 Akto yeŋgât humomolupyeŋe Anutugât den makyeŋgimini areyeŋgât biwi kat kat akto agak memeyeŋe

nâŋgâm hain akbei. Akto manmanyeŋe nâŋgâm heŋgemgowei.
8 Akto Yesu Kristo are wan me wan
ulikŋân akminep are hinŋe hainâk
akmap akto hilâmŋe hilâmŋe hainâk
akmâ manmâ âgâwiap.
9 Aregât luâk siânbaŋe yeŋgâlân to-
gom hin makyeŋgiyi, “Sot are bo nem-
biâ âmâ Anutuŋe meyekbiap me sot
ire nembiâ ârândâŋ akbiâp.” dâmbiâ
âmâ bo nâŋgâyeŋgiwei. Aregât hin
makyeŋgire nâŋgâŋet. Sot siâ me siâŋe
biwinenŋe bo tângomap aregât den
bâleŋe are hepunmâ Anutuŋe okot
âlep nâŋgâm damun nenŋe akmap
are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe kârikŋe agâk.
Togoyi are amâ sotŋe biwiyeŋe bo
tânyeŋguep aregât denyeŋande nen
oloŋ nenekbop dâm bo nâŋgâyi.
10 Nengât sumbe âmâ bunŋe. Dâ
mâron uligi ain âi mem maliŋe âmâ
nengât sumbe kat katŋânba wan
me wan siâ membaigât dâp bo
tatyeŋgiâp.
11 Aregât keiŋe hin. Sumbe kat kat
luâk soŋgo gilâmŋe katmai. Hain ak-
biâ âmâ soŋgo hâkŋe luâk me âmbâle
dosayeŋe bo agâk dâm âmâ kepia
hâknângen ombiâ bo akminep.
12 Dop hainâk luâk bikŋande
Yesu mem kepia hâknângen lâwinân
kombiâ moep. Akto Yesuŋe are
âlepŋe dâm nunaet kâmot gilâmŋande
heŋgem yeŋguwiap dâm kepia
hâknângen arimbo kombiâ hâk
hilâlâm nâŋgâm moep.
13 Aregât Yesu kepia hâknângen
kilep ain giriŋaŋmâ sârek koyi
nenâkai hainâgâk kepia hâknângen
kinmâ aŋun kaknân manbaengât bo
hâkâŋ akne.
14 Hain akmâ kinmâ kepianenŋe
kârikŋe in bo tatnengiâp dâm kepia
âlepŋe siân miawaknengiwiap aregât
lâmgom manmâ hannenŋande owâim
manbaen.
15 Akto Yesuŋe tân nengumbo Anu-
tugât sumbegât akmâ kotŋe mem
agatbaen. Hain akbaen âmâ benŋe
nen Yesu humonenŋe nen yâkgâlân
gâtŋe dâmaen den are bunŋe akto
ârândâŋ akbiap.
16 Luâk me âmbâle siâ âlepŋe
agaŋmâ wan me wan tân yeŋgumap
are potatmâ bikŋe waŋbai aregât
ukenŋe nâŋgâwei. Hain akbai aregât
agak meme are Anutuŋe imâ sum-
begât dopŋe dâm ekmâ âlepŋe dâwiap.
17 Kâmotlupyeŋe damunyeŋe akmai
yâk yeŋgât lau lokom amukyeŋgân
manbei. Yâkŋe âmâ âi mesokmâ
membiâ yeŋgât biwiyeŋe bâlimbo
âmâ aregât keiŋe Anutu enemŋân
makmâ miawakbai. Aregât yeŋgât
akmâ âigât ukenŋe nâŋgâwai. Dâ âigât
hâkâŋ akbai amâ bo tânyeŋguwai.
18 Akto biwinenŋe owâiŋe akmap
aregât hokboâk hokboâk nenŋe agak
meme âlepŋeâk mem manne dâmaen
are akbaengât yeŋe nengât ulilaŋbei.
19 Ulityeŋande tân nugumbiâ Kem-
buŋe mem purikatnekto yeŋgâlân to-
gowiangât kârikŋân makmâ kârigeân.

Anutu ulilaŋep.

20 Akto galalupne, yeŋgât Anutu
ulilaŋdere Anutugât kuk bo akto
damunnenŋe akto biwinenŋe
sândukŋe akmap, yâkŋe damun akto
Humonenŋe Yesu are den pat âlepŋe
kârikŋe akmâ âgâwiapgât gilâmŋe
gembo moep are momoŋânba mem
agalep. Mem agatmâ, “Nâŋgât kâmot
damunyeŋe akben.” dâm makmâ
kalep. Aregât ye meme akyeŋgim
tânyeŋgumbo launŋe lokom
21 wan me wan egâlianŋmap are
mem manbiâ ârândâŋ agâk. Akto wan
me wan yeŋe aknet dâm egâlianŋmap
are Yesu Kristogât akmâ meme
akyeŋgimbo membai. Aregât kotge
sopŋe sopŋe mem agatbaen. A
bundâk.

Den bâiŋe.

22 Galalupne, okotyeŋe akmâ bi-
wiyeŋe kârikŋe agâkgât kulem esenŋe
ire kulemgoân imâ bo ekmâ hâkâŋ
akbei. Amâ kâlep bo. Ire oyaŋmâ
nâŋgâm heŋgemgowei.
23 Akto tembe lokoŋe makto Tim-
oteo kala busi kâlegenba sopanmâ
âlepŋe mandâp. Akto yâkŋe togom
penâniŋbiap âmâ âlepŋe netŋe togom
yekbaet.

24 Akto humomolupyeŋe akto luâk âmbâle hârok lokom maŋgan yekbei. Akto ire âmâ luâk âmbâle Italia hânânba togoyi arekŋe yeŋgât okotyeŋe nâŋgâmai are nâŋgâŋet dâm yu kulemgoân.
25 Akto Anutuŋe okotŋe akyeŋgim damunyeŋe agâk dâm ulilaŋdân. A bundâk.

Yakobo

Yakoboŋe den keiŋe kulemgoep.

1 Nâ Yakobo, nâ Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo yâk yetgât âi luâk. Nâŋe Yuda luâk kâmot 12 kepiayeŋe tiŋ tiŋ hepunmâ arim hân aŋgân aŋgân manmai yeŋgât ire kulemgom katere yeŋgâlân togoâp.

Umatŋande biwi kat katgât kârikŋe kenuŋguep.

2 Galalupne yeŋgâlân umatŋe keiŋe keiŋe siâ siâ miawak yeŋgimap aregât heroŋe maroŋe akbei.

3 Wan me wan umatŋe miawak yeŋgimap arekŋe âmâ biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât dop yeŋgumap. Aregât âmâ yeŋe kârikŋeâk kinmâ umatŋe lokowaigât wan me wan miawakmap aregât umatŋe miawak yeŋgimap sop ain heroŋe maroŋe akbei.

4 Hain dâm heroŋe maroŋe akmâ kârikŋeâk kinmâ umatŋe lokowei. Umatŋe are bo hâkâŋ akbai âmâ benŋe agak meme arekŋe âmâ yeŋgâlân han biwiyeŋe kârikŋe ketugumbo âlepŋe manmâ Anutugât agak meme siâgât umburuk bo dondâ akbai. Hain akbiâ yeŋgâlân ârândâŋâk yembiap.

Nâŋgâ nâŋgâgât kulâgâtmâ Kembu ulilaŋbaen.

5 Akto luâk âmbâle wan me wangât umburuk akbiâ Anutuŋe yeŋgiwerâm kuk bo akyeŋgim âmâ owâiŋeâk nengimap aregât yeŋgât hutyeŋân gâtŋe luâk siâŋe nâŋgâ nâŋgâ âlepŋaet umburuk akmâ âmâ yâk hanâk niŋâkdâm Anutu ulilaŋdo dowâk waŋbiap.

6 Akto luâk are Anutu ulilaŋberâm âmâ yâkgâlân biwiŋe kârikŋe katmâ hannande nâŋgaŋmâ ulilaŋbiap aregât den ginŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Seruŋe haru waito gulip agatmâ gem panmap.

7 Dop hainâk luâk siâŋe Anutugâlân biwiŋe bo katmâ heŋgemgom nâŋgâ nâŋgâŋe gulip akto kinmâ aregât Anutu ulilaŋmâ ire niŋberâp me bo dâm han lâuwâ akmâ ulilaŋdo Anutuŋe bo waŋbiap. Amâ hingât.

8 Luâk siâ hainare âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe lâuwâ akto han lâuwâ manmap.

Puli sikumŋe amâ bunŋe bo akmap.

9 Galalupne, yeŋgâlân gâtŋe siâ umburuk manmâ âmâ Anutuŋe mem agatbiap aregât heroŋe akbiâp.

10 Dâ yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe siâ siâ dondâ talaŋmap are âmâ hin nâŋgâwiâp. Lâwin buluŋande gagai akmâ dowâk bererek âgâm gemap nâ dop hainâk akbian dâm ikiŋe puli me wan me wan are nâŋgâmbo gembo ârândâŋ akmap.

11 Dewutâ kârikŋe pando emet kâlâp akto lâwin buluŋe pekmâ gem kulemŋe âlepŋe are bo akmap dop hainâk luâk siâ kotŋe siâ siâ dondâ talaŋmap arekŋe âi aregâlân nâŋgâmbo humo akto âmâ ainâk Anutuŋe aganŋdo bo akbiap hain nâŋgâwiâp.

Umatŋande dop nengumap.

12 Galalupne, Anutuŋe okot âlep niŋmai are âlepŋeâk manmâ âgâwaigât yeŋgiwian dâm magep aregât dop keiŋe keiŋe togombo niŋande kârikŋe kinmâ umatŋe are hârok lokomap âmâ heroŋe akmap. Hârok lokom siân umatŋe ire bo aktoân nâŋe hanâk lokowerâm aktere âmâ Anutuŋe âlepŋeâk manmâ âgâwiapgât waŋbian dâm magep are bunŋe niŋbiap dâm heroŋe akbiap.

13 Akto wan me wan bâleŋande luâk siâgât biwiŋe dop kombo âmâ yâk hin bo dâwiâp, “Anutuŋe dosa kakŋân âgâk dâm heniŋdâp.” hain bo dâwiâp. Bo kârikŋe. Dosagât agak meme arekŋe Anutugât kârikŋe bo oloŋmâ ge katbiap. Akto Anutuŋe dosagât luâk heyeŋgiwiapgât dop bo tatâp.

14 Luâk konok konok hârok ikinennŋaet ikinennŋaet biwinennŋande oloŋnenekmap. Akto yâkŋe egâlian

bâleŋe arekŋe hianŋgim biwiŋe mem agato dosa akmap.
15 Akto biwi agat agatgât agak meme bâleŋe arekŋe dosa keiŋe keiŋe miawaganŋmap. Akto dosa arekŋe sambelem humo akto momai.
16 Galalupne, den nâŋgâm âmâ bo gulip akbei.
17 Apo pagaleŋe Amboŋe han lâuwâ bo akmap akto purik gurik bo akmap yâkŋe âlepŋe akmâ kotŋe siâ siâ egonba nengiwerâm okot âlepgât tân nengumap.
18 Akto ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ watmâ kinmâ, “Siân nâŋgât kâmot humo akbai.” dâm nenŋe soŋ wan me wan liuleyegep are ewangiyekbaengât den pat âlepŋande oloŋ nenekmâ miap pan nenekto yâkgât kâmot agion.

Dowâk ondopnenŋande nâŋgâwaen. Dâ launenŋande dowâk bo makbaen.

19-20 O galalupne, luâk siâŋe kuk heŋgân akmap kuk arekŋe agak meme Anutuŋe egâlianŋdo ârândâŋ akmap are bo mem miawakmap. Aregât ye den nâŋgâwerâm âmâ dowâk owâiwei. Hain akmâ den dowâk bo makberâm âmâ nâŋgâmâk manbei. Akto kuk heŋgân akmâ âmâ sop kâlep bo mem manbei.
21 Hain akmâ âmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Anutu den pat âlepŋande luâk heŋgemgoyekmap aregât nâŋgâm agak meme bâleŋe turuŋnenekmap are akto han bâleŋe are hepunbei.
22 Gârâmâ ye Anutugât den pat are yânâk bo nâŋgâwei. Dâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâliwopgât den are nâŋgâm lokombiâ agak meme âlepŋe miawak yeŋgiwiap.
23-24 Aregât den ginŋe lâuwâŋe makbe. Luâk siâŋe duŋguân enem dewunŋe egakmâ benŋe hâkŋângen sopanmâ gem arim ikiŋe enem dewunŋe gain gain hinare egakmâ ariâp aregât dowâk nelâm aŋmap dop hainâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe den pat âlepŋe nâŋgâm aregât ikiŋaet agak meme ekmâ heŋgemgom âmâ den pat are bo lokombiâ âmâ agak meme are nelâm yeŋgiwiap.
25 Gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋe Anutugât den pat âlepŋe are nâŋgâwei, “Den irekŋe biwinenŋe tângombo kambiamnenŋe âlepŋe akmap.” dâmbiâ aregât bo nelâm yeŋgimbo lokom manmâ âgâwai yâk âmâ Anutuŋe damunyeŋe akmâ tânyeŋgumbo heroŋe akmâ âgâwai.
26 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe, “Nâmâ hokboâk hokboâk Anutugât kotŋe mem agatman.” dâmap âmâ den hanâk hanâk dâm makmâ âmâ ikiŋe han biwiŋe hianŋaŋmap. Hain akmâ Anutugât den pat lokoman dâm yân hianŋgimap.
27 Dâ yeŋe âmâ Anutugât kotŋe mem agatbiâ Ewenenŋande yekmâ dosa bo tatyeŋgiâp dâwiapgât hin akbei. Nanaŋ mându manmai are tânyeŋguwerâm yânâk yâk yeŋgât umatŋe are lokowei. Akto âmbâle kambut umburuk yekmâ hanâk tânyeŋgum yâk yeŋgât umatŋe are lokowei. Akto bâleŋe akmâ hângât pat akbâigât biwiyeŋe damunŋe akbei.

2

Umburuk akto siâ siârâ are han kalem akyeŋgiwaen.

1 O galalupne, ye Humonenŋe Yesu Kristo himbim damunŋe akmâ Eweŋaet agak meme hekat nengimap aregâlân biwiyeŋe kali aregât akmâ luâk siâ me siâ yeŋgâlân togombo hanâk maŋgan akbei.
2-3 Aregât siâkâ makbe. Luâk siâ sikumdâ me himbân mâron âlepŋe me donet âlep âlepŋe are mendugumaiân ain âgâmbo âmâ ye luâk kotdâ dâm maŋganmâ, “Nâ olop tate.” dâmenâ haminân luâk umburuk mâronŋe hambuŋe are hainâk den emetŋân âgâmbo hamianŋmâ, “Gâ yânŋângen tat.” dâm âmâ biwigânâk galaŋe galaŋe mem potat yelekmenâ bo ârândâŋ akmap.
4 Ye hain akmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâleŋe watmâ luâk nâŋgâ aŋbiâ humo agep amâ bo ârândâŋ akmap.
5 Galalupne, aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk nan

baratlupŋe yâk yeŋgât dâm hin magep, “Okot nâŋgâ niŋmai are manman âlepŋân katyekbian.” dâm magep, aregât luâk âmbâle umburuk manmai are tânyeŋgumbo yâkgâlân biwiyeŋe kat katgât âlepŋe miawakto manman âlepŋeâk manbai.

6 Gârâmâ ye âmâ umburuk manmai yâk dewun gingin yekmai. Akto niŋemaŋe kâlâp mâŋgiyekmâ kiapgâlân katyekmai? Amâ sikumdâŋe akmai.

7 Hain akmai âmâ menenekmap yâkgât kot humo nâŋgâenŋe humo akmap kot are makmâ pilâkomai.

8 Akto den umatŋe kautŋe Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep are keiŋe hin. Yeŋaet agaŋgimai hainâk luâk âmbâle aŋgâ are hainâk akyeŋgiwei. Hain akbiâ arekŋe ârândâŋ akbiap.

9 Dâ den are bo watmâ siâ âgâ âgâŋerâm luâk siâ gegeŋe dâmbiâ âmâ den kârikŋe Moseŋe kulemgoep arekŋe dosa luâk dâm yeŋgonmap.

10 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk âmbâle den umatŋe lokowerâm akmâ bikŋe lokom konok bo lokombiâ âmâ den kârikŋe arekŋe, “Ye luâk âmbâle den kârikŋe hamiaŋmai are hainâk akmâ den kârikŋe are loŋgaimai.” dâm makyeŋgimap.

11 Amâ aregât Anutuŋe hin dâep, “Luâkŋe âmbâle hepunmâ siâ bo membei.” dâep yâkŋe hainâk hin dâep, “Luâk siâ bo kombiâ mombiap.” dâep. Aregât gâŋe âmbenge bo hepunmâ manbiat gârâmâ luâk siâ konmenâ moep arekŋe amâ den koko luâk akbiat.

12 Akto Anutuŋe magep are Yesuŋe lokombo aregât Anutuŋe dosa luâk bo dâm yeŋgonmap den arekŋe den âiân katyekbiap gât nâŋgâm heŋgemgowaenân âmâ den makmâ wan me wan akberâm akbiâ ârândâŋ akbiâp.

13 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe luâk âmbâle yeŋgât okotyeŋe bo nâŋgâm âmâ hanâk hanâk akyeŋgimbo âmâ Anutuŋe hainâk agaŋbiap. Gârâmâ Anutuŋe han kalem aknengimap arekŋe den âiân katnenegâkgât pat are ewangimap.

Biwi kat kat akto âi membaen are dopyetŋe konogâk.

14 Galalupne, luâk siâŋe hin makbiap, “Nâ Yesugâlân nâŋgâ nâŋgâne katman.” dâwiap. Dâ yâk agak meme âlepŋe dondâ are bo akmap aregât yâkŋe, “Humogâlân nâŋgâ nâŋgâne katman.” dâmap are âmâ yânŋe akmap. Akto nâŋgâ nâŋgâŋe hain katmâ agak meme âlepŋe bo mem manmap yâkgât agak meme are dop âlepŋân katmâ heŋgemgowiap me bo? Bo kârikŋe.

15 Aregât siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk me âmbâle Yesugâlân biwiŋe kalep yâkgâlân gâtŋe siâ mâron bo lalakmâ sot bâlâk mando

16 amâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ekmâ hin maganŋbiap, “Gâ mâron luguakmâ sot nem tepge pikto aregât âlepŋeâk tatmâ arimenâ kambiamge sândugeâk.” dâm âmâ benŋe mâron me sot bo wanŋbiap âmâ denŋe arekŋe bo tângowiap. Akto ye hain akbiâ âmâ bo ârândâŋ akbiap.

17 Dop hainâk Humogâlân nâŋgâ nâŋgâyeŋe akai dop hainâk yendâp yekâ yân tatmâ agak meme âlepŋe siâ bo mem miawakbai âmâ momo bâlâpŋe agakŋe dâmaen.

Anutuŋe Abraham akto Rahaba yelekto ârândâŋ agepgât keiŋe.

18 Akto luâk siâŋe are nâŋgâm hin makniŋbiap, “Gâmâ biwi kat katgât nâŋgâmenâ humo akmap dâ nâmâ agak meme âlepŋe nâŋgâre humo akmap.” dâmbo nâŋe hin maganŋbian, “Nâŋgâ nâŋgâ kat katgât akto agak meme âlepŋe are lâuwâ lâuwâ hekatniŋmenâ benŋe nâkâ nâŋgâ nâŋgâ kat katgât akto agak meme âlepŋe akman aregât lâuwâ lâuwâ hekatgiŋbian.” dâm maganŋbian.

19 Aregât lâuwâŋe makbe. Gâŋe, “Nâ hin nâŋgâman, Anutu amâ Humonenŋe konok.” dâmat are âlepŋe gârâmâ sinduk baniara bâleŋe hain dâmai Anutu humo konok manmap

dâm yâkgât hamewakmai aregât gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge yânŋe aktâp.

20 Gâ sinduk akmat. Biwi katman
dâmat amâ bunŋe bo aregât keiŋe hin
makgiŋbe.

21 Abrahamŋe Isaka are alata
kakŋân katmâ Anutugât sumbe
omberâm agep aregât sop ain Anu-
tuŋe agak meme âlepŋe ekmâ aregât
luâk âlepŋe dâm kolep.

22 Aregât keiŋe hin. Agak meme
âlepŋe arekŋe biwi kat katgât keiŋe
mem miawagep akto Abraham
humogâlân biwiŋe katmâ mando
Anutuŋe memeŋe aganŋdo agak meme
âlepŋeâk mendo biwi kat katgât
kârikŋe humo waŋep.

23 Anutugât kulem bikŋe hin dâp,
“Abrahamŋe biwiŋe humogâlân kato
ain Humoŋe, “Dosage bo aktâp.” dâm
kolep.” aregât âmâ hin dâmaen, Abra-
ham âmâ Anutugât galaŋe.

24 Aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgomai
me? Biwi kat kat yânŋe aregât âmâ
Anutuŋe dosayeŋe bo aktâp dâm
bo nengonmap. Bo. Dâ âi âlepŋe
membaen aregât akmâ Anutuŋe
nâŋgâ nengimbo dosanennŋe bo ak-
nengiwiap.

25 Akto hainâk ulikŋân Yosuaŋe
luâk lâuwâ huŋgun yetkimbo kepia
kârikŋe are ekberâm yoŋâk ariyiat.
Hain arimbela kepia aregât âmbâle
dâp gulip malep kotŋe Rahaba yâkŋe
damunyetŋe akmâ heambukyelegep.
Akto gasalupyetŋande luâk lâuwâ
are gembela yelekmâ âmâ mem
yetkuwâi dâm dâp siâ yoŋâgângenba
hekat yetkimbo ariyiat. Rahaba
hain agep aregât Anutuŋe ekmâ hin
maganŋep, “Gâ dosage bo tatgiŋdâp.”
dâm kolep.

26 Aregât amâ nen hin nâŋgâmaen.
Hâknenŋe iregât kâlegen otnenennŋe
bo tatâp dâine emelâk mom bo
akbâen. Akto dop hainâk luâk siâŋe
yân biwi kat kat akmâ âmâ agak
meme âlep bo miawakmap amâ luâk
aregât biwi kat katŋe amâ emelâk
moep.

3

Nen elewetnenŋe damunŋe akbaen.

1 Galalupne, hâmbâi Anutuŋe
Yesugât kâmot are yeŋgâlân âmâ
âi titnan mem potat yekbiap. Dâ
Yesugât kâmot are yeŋgât mak-
makyeŋe nen are nengâlân âi kârikŋe
mem potat nenekbiap. Aregât
yeŋgât hutyeŋânba luâk dondâŋe bo
makyeŋgiwai. Amâ konok konok
arekŋe agatmâ bikŋeâk makyeŋgiwai.

2 Aregât keiŋe hin. Hokboâk hok-
boâk nen hârokŋe wan me wangât
gisik bâsok akmaen akto luâk âmbâle
dennŋande dosa bo akmap amâ luâk
âlepŋe dondâ haingât yâk hâkŋe hârok
âkâ âlepŋe damunŋe akbiap.

3 Akto nennŋe nengât nâŋgâ nâŋgâ
watŋet dâm âmâ tâk kârikŋande bau
luâk soko yeŋgât lauyeŋân hikom
mem tatennŋe dâp siâ siâ watmap
aregât dop hainâk launennŋe are âmâ
hâknenŋe humo agak meme wan me
wan damunŋe akto siâ me siâ wat-
maen.

4 Akto nen waŋgagât âkâ hainâk
nâŋgâne. Waŋga amâ humo dondâ.
Dâ âmâ seru kârikŋe panmâ waitmâ
pando haru tânâmŋângen suguguk
dâm arimap. Akto waŋga aregât
bât meme are âmâ bâlensiâ dondâ
gârâmâ waŋga amboŋande yâgâten
me yâgâten ariwerâm âmâ bâtŋe are
mem puririk dâmbo âmâ waŋga are-
gen arimap aregât

5 dop hainâk launennŋe bâlensiâ
arekŋe âi humo âlepŋe me bâleŋe
hanâk akmap. Akto kâlâp ululunŋe
bâleŋ siâŋe hewukŋe kâlegen gem
humo akmâ agatmâ siâ siâ hârok om
metemap.

6 Akto elewetnennŋe âmâ kâlâp
ululunŋe hainare arekŋe âmâ
hâknenŋe akto kei bâtnenŋe bikŋe
ewangiyekmâ hâknenŋe hârok bâleŋe
aknengimap. Hain aknengim man-
mannenŋaet tân ondo om bo akmap.
Akto ikiŋe âmâ hememgât kâlâpŋe
utunaŋdo omap.

7 Akto aregât siâkâ makbe. Luâk
nenŋe lâut me niambi sâmbâ me
kotŋe siâ siâ haru kâlegen yemap me

soŋgo kâit me yânŋe soŋgo keiŋe keiŋe metŋe are mem yeukŋe ketuguennŋe ukenyeŋe hepunmâ âi nennŋe mem âlepŋeâk manmai.

8 Dâ nennŋe launennŋe âmâ damunŋe bo akmaen. Bo dondâ. Launennŋande hokboâk hokboâk purik gurik akmâ agatmâ den bâleŋe makmâ hâme hewukgât launŋe tuŋe bâleŋe hainare akmap.

9 Akto dennennŋande âmâ Humonennŋe akto Ewenennŋe yâkgât kotŋe mem agatbaen akto Anutuŋe luâk nen ketugu nenegep ire âmâ ikiŋe hain are manbaengât ketugu nenegep ina launennŋande âmâ den bâleŋe makmâ luâk bikŋe mem bâliyekmaen are bo ârândâŋ akmap.

10 Hain akto Anutugât kotŋe mem agatmaen akto galalupnennŋe yeŋgât den hogo hogo akmâ mem ge katyekmaen aregât galalupne nâŋgâre bo ârândâŋ akmap. Borondâ.

11 Galalupne aregât aiyeŋguwe. Tu dewunŋe konogân ainba tu limbâpŋe akto tu kalakŋe mendugu akmâ gem mandat mon?

12 Akto lowolân puka miawakbiap mon? Me hamân lowot miawakbiap mon? Bo. Aregât haruŋe amâ tu ukennŋe bo mem miap panmap.

Nâŋgâ nâŋgâ bunŋe Kembugâlânba gemap.

13 Akto yeŋgât hutyeŋân gâtŋe, “Nâ nâŋgâ nâŋgâ luâk akman.” dâmap amâ bennŋe agak meme âlepŋe mendo ekbiâ huraguâk. Akto ikiŋaet nâŋgâmbo gewiap. Hain akto âmâ nâŋgâ nâŋgâ bunŋe miawaganŋmap.

14 Dâ ye luâk siâgât nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ bâleŋe akyeŋgimai aregât den âlepŋe hamianŋmâ kotyeŋe mem agatbiâ bâlimap.

15 Ye hain akbiâ âmâ nâŋgâ nâŋgâ hainare âmâ Anutuŋe bo hekat yeŋgimap akto âmâ hânânba ire miawak yeŋgimap akto hâkyeŋânba ukennŋe miawakmap. Akto sinduk baniara bâleŋande hekat yeŋgimbiâ hain akmai.

16 Aregât keiŋe amâ hin. Luâk bikŋande luâk siânba yeŋgât nâŋgâm bâliyeŋgim agak meme keiŋe keiŋe akmâ yeŋe kotyeŋe mem agatmai amâ agak meme âlepŋe bo akmai akto kâmotyeŋe gulip akbiâ bâleŋe dondâ miawak yeŋgimap.

17 Dâ Anutuŋe luâk bikŋe nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe totokom yeŋgimbo âmâ luâk are agak meme âlepŋeâk dowâk akmâ luâk bikŋe olop han biwi konok akmâ luâk bikŋe yeŋgât lau lokom okot nâŋgâ yeŋgim agak meme âlepŋe akyeŋgimai. Akto areâk bo. Luâk arekŋe hain akmâ manmâ wan me wan akmâ biwiyeŋân nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto bo hianŋgimai.

18 Akto lumbegât âiŋe memai yâkŋe lumbegât alekŋe mem kâmet gomet akbiâ aregât bunŋe ârândâŋ manman miawakyeŋgimap.

4

Hângât egâlianŋ arekŋe amâ Anutu gasa aganŋmap.

1 O galalupne, yeŋgât pat nâŋgâre bo ârândâŋ agep. Keiŋe wanŋe âmâ yeŋgât hutyeŋân gem kuk heŋgân mem miawakmap? Nâŋgâm bâli bâligât agak meme are amâ yeŋgât biwiyeŋân yendâp arekŋe âmâ yeŋgât hâkyeŋe hutŋân gem kuk akmap.

2 Yeŋe wan me wangât egâlianŋ humo akmai amâ bo memai haingât yeŋe luâk yeŋguennŋe moŋet gâlâk nâŋgâmai. Akto wan me wan ekmâ egâlianŋ akbiâ aregât yeŋe kuk bâleŋe akmâ yeŋgumai. Akto wangât wan me wan membaigât dâp bo tatyeŋgimap? Hingât. Yeŋe wan me wan menegât Anutu bo ulilaŋmai.

3 Dâ bikŋe, “Nen ulilaŋdenŋe bo miawak nengimap.” dâmai. Amâ wangât Anutuŋe bo yeŋgimap? Hingât. Hângât akto hâkgât ukennŋe nâŋgâm ulilaŋmai.

4 Yei, ye dâp gulip manmai hainare. Hânân wan me wan egâlianŋmai arekŋe Anutu hamianŋmai. Are bo nâŋgâmai mon? Aregât luâk

siâŋe hânân siâ me siâ hanâk gala agaŋbiapŋe âmâ Anutu gasa agaŋbiap.
5 Akto Anutugât den makmap aregât keiŋe siâ amâ hin, “Anutuŋe Heakŋe han biwinenŋân kalep arekŋe nen yâkgât pat mannegât kârikŋe humo akmap.”
6 Akto Anutugât han kalem arekŋe dondâ miawaknengiâkgât Anutugât dennŋande hin magep,

“Luâk âgâ âgâŋe akmai amâ Anutuŋe hâkoko yekmap. Dâ luâk bikŋe yeŋaet nâŋgâmbiâ gemap are âmâ Anutuŋe okot nâŋgâyeŋgimap.”

7 Aregât yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Anutu hoŋ bawa agaŋbei. Hain akmâ âmâ hanâk Hiaŋgi Amboŋe are hâkokombiâ ainâk hepun yekmâ gem ariwiap.
8 Ye hain akmâ Anutugâlâk nâŋgâm âgâmbiâ yâkâ hainâk yeŋgât nâŋgâm okot nâŋgâyeŋgiwiâp. Dâ dosa luâkŋe bâtyeŋe pulimbiâ salek salek akmap dop hainâk agak meme bâleŋe hepunmâ Anutu hoŋ bawa agaŋbei. Akto ye han biwiyeŋânba nâŋgâ nâŋgâ lâuwâ bâleŋe are makmâ miawakmâ panbiâ gem ariâk.
9 Bâleŋe yeŋe are biwiyeŋe umatŋe akto giriŋgât agak meme are hepunmâ indewei.
10 Hain akmâ Anutugât dewunŋân yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Humoŋe mem agat yekbiâp.

Kembu ewangim gala hâkyeŋe bo tunbaen.

11 Galalupne, ye galalupyeŋe den bâleŋe bo makyeŋgiwei. Are lâuwâŋe makbe. Luâk siâŋe galaŋe peim den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâp aregât Anutu den kârikŋe aregât dâm kalep ina peiâp akto den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâp. Akto den kârikŋe kat katŋe aregât hâkŋân den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâi are âmâ ye den kârikŋe are bo watmai. Hain akmâ humomo yeŋgât gewâk mem tatmâ den mem potatmai hain are akmai.
12 Dâ Humoŋe den kârikŋe kalep akto nen hâk tunnengim denân katnenekbiap, are konok tatmap yâkŋe âmâ dâp âlepŋân katnenekmâ benŋe luâk bikŋe mem bâliyekbiap. Aregât gâŋe âmâ wangât galage den hâuŋân katbiat? Amâ bo ârândâŋ aktâp.

Anutugât dewunŋân agat agatŋe bo akbaen.

13 Akto ye hutyeŋânba bikŋande hin makmai, “Uŋak me agatmâ kepia humo ain arim puligât âi mem mandenŋe hombaŋ konok bo akto puli dondâ membaen.” hain dâmai aregât nâŋe ye hin makyeŋgire nâŋgâŋet.
14 Yei, ye hole siâ me siâ hin me hain miawakbiap are bo nâŋgâmai. Dâ manmanyeŋe âmâ gain gain? Amâ dâwokŋe agatmâ sop getek bo akto bokmap, dop hainâk manmanyeŋe âmâ getek tatmâ bo akbiap.
15 Amâ hin makbiâ ârândâŋ agâk, “Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ âlepŋe dâmbo âmâ nen âlepŋeâk manmâ âi ire membaen.” dâwei.
16 Gârâmâ ye hain bo akmai. Yeŋe âmâ kotyeŋe mem agatmai. Hain akmai amâ bâleŋe akmai.
17 Aregât luâk siâŋe agak meme âlepŋe are nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanâk dâm bo akmap are dosa memap.

5

Luâk puli sikumgât egâliaŋmai yeŋgât den.

1 Bâin. Sikum luâk âmbâle ye umatŋe akto hâk hilâlâm miawakyeŋgiwiap aregât keiŋe makyeŋgire indem tâgâiakmâ manbei.
2 Sikum unsambe yeŋe are torokmâ metiep. Akto hâk pekeyeŋe dukiŋe nem hârembo togep.
3 Akto tâwât dewunŋe puliyeŋe are âmâ motmot akmâ yânŋe akbiap. Gârâmâ motmot arekŋe yeŋaet keiyeŋe mem miap panmâ hâkyeŋe are kâlâp pat kom om nem kiriŋ panyekbiap. Amâ yeŋe âmâ sop humo ewumâk aktoân sikum siâ me

siâ mem emetyeŋân katbiâ humo aktâp aregât.
4 Akto luâk sikumdâ yeŋe hoŋ bawayeŋe yeŋgât âi membiâ are heyeŋgim bo oyaŋmâ getegâk puli yeŋgiyi. Yeŋgât umatŋe Anutuŋe hânân siâ siâ akto himbimân siâ siâ mandâi are damunyeŋe arekŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ akmap.
5 Akto nen soŋgonenŋe kom ombaen dâm sot yeŋgimaen dop hainâk luâk sikumdâ sot unsambe mem manmai benŋe siân Anutuŋe kâlâwân katyekbiap.
6 Akto yeŋe luâk agak meme âlepŋe memai are hianŋgim mem ge katbiâ ainâk luâk âlepŋe are yân kinmâ hâuŋe bo yeŋgim bikŋe umatŋân manmai dâm bikŋe umatŋân manmâ moyi.

Yesu Humonenŋe purikatbiapgât lâmgom manbaen.

7 Galalupne, ye biwiyeŋe Yesugâlân kali yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Wan me wan umatŋe miawak yeŋgimbo ainâk hanâk dâm Yesu Humonenŋe lâuwâŋe togowiap aregât umatŋe yân lokone dâm lokom kinmâ âgâwei. Aregât den ginŋe makbe. Âi kalam amboŋe yâkŋe âmâ hânânba sot âlepŋe miawakbiap aregâlâk nâŋgâmbiâ kambiamyeŋe owâiŋe akto siân tânâk gemboân sot âlepŋe miawakbiap dâm manmâ âgâmap.
8 Ye dop hainâk sop tâlâguâp aingât Yesu Humonenŋe lâuwâŋe togowiap aregât biwinenŋe bâliwop dâm hokboâk hokboâk biwiyeŋe damunŋe akbei.

Galalupnenŋe hâkyeŋe bo tunbaen.

9 Galalupne Anutuŋe hâknenŋe tunbop dâm galalupyeŋe hâkyeŋe bo tunbei. Akto Anutu luâk âmbâle hâkyeŋe tunbiap yâkŋe gewerâm akto aregât galalupnenŋe bâleŋe akmai dâm bo makbei.
10 Akto ulikŋân Anutuŋe makto propetelupŋe kulemgoyi areyeŋgât den pat nâŋgâm heŋgemgowei. Anutugât propetelupŋe luâk are luâk bikŋande moŋet dâm yeŋgumbiâ hanâk dâm Anutugât den makmâ manmâ hâuŋe bo mem yânâk manmâ âgâyi, aregât ye hain akbei.
11 Nen âmâ hin dâmaen. Luâk siâŋe umatŋe hanâk lokom yânâk lokom manmâ âgâmap are âmâ heroŋe maroŋe akmap dâmaen. Aregât ye hain akbei. Amâ umatŋe lokom yânâk kinbei. Akto ulikŋân Anutugât luâk kotŋe Hiobe yâk hâk hilâlâm kakŋân manmâ kârikŋe akmâ malep are nâŋgâmai. Akto haminân Kembuŋe wan aganŋdo âlepŋe agep are gai nâŋgâmai. Amâ Kembu lumbe akto han kalem akmâ manmap.

Kembugât dewunŋân makmâ âmâ hanâk hanâk bo makbaen.

12 Galalupne, den umatŋe siâkâ makyeŋgiwe. Ye hin akbei. Den makmâ katberâi are siân bo lokombiâ Anutuŋe den âiân katyekto bâliwâigât bo makmâ katbai. Hain akmâ himbimângât me hângât siâ siâ are bo konmâ makbe. Hain biwiyeŋgân den kinbiap areâk makbiâ ârândâŋ akbiap.

Kundat akmâ ulit âlepŋeâk makmâ tatbaen.

13 Galalupne, yeŋgâlân gâtŋe bikŋe hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ ainâk aregât Anutu ulilaŋbei. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe heroŋe akmâ ainâk Anutugât kep kom kotŋe mem agatbei.
14 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kundat kondo yem âmâ ainâk Yesugât kâmot are yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgondo nâŋgâm yâkgâlân togom gamândiaŋmâ tatmâ Yesu kotŋe konmâ lâwin keluŋe howaim âmâ Anutu ulilaŋbai.
15 Hain ulilaŋbiâ biwiyeŋe Anutugâlânâk kârikŋeâk kindo âmâ Humoŋe tângombo kundat are âlepŋe akto wan me wan bâleŋe miep are Anutuŋe dosa are pulianŋbiap.
16 Aregât bâleŋeyeŋe magaŋgi goaŋgi akmâ miawakmâ galagât Anutu ulilaŋbei. Akto galalupyeŋe yâkŋe hainâk akmâ Anutu ulilaŋbei. Ye hain akbiâ umatŋeyeŋe bo akbiap. Akto Anutu ulilaŋmaen aregât siâkâ

makbe. Luâk âmbâle bikŋe dosayeŋe bo akyeŋgiep arekŋe Anutu ulilaŋbiâ ainâk siâ siâ âlepŋe miawakbiap.

17 Akto ye Anutugât propete siâ kotŋe Elia yâkgât keiŋe emelâk nâŋgâi. Yâk âmâ ulikŋân nen yeukŋe akmaen hainâk akminep gârâmâ kârikŋeâk tânâk bo togowiap dâm Anutu ulilaŋdo bo togom kindo hombaŋ âlâwu akto dewutâ nâmbulân konok kindo sot hârok bo agep.

18 Sop ain bo akto Eliaŋe Anutu ulilaŋdo tânâk gembo sot pâtkom sambeliep.

Galanenŋe siâ dâp mesokto mem purikatbaen.

19 Galalupŋe yeŋgâlân gâtŋe siâ den pat âlepŋe are hamianŋmâ arimbo âmâ ye dowâk arim maganŋmâ kewugumbiâ lâuwâŋe penâyeŋgiwiap.

20 Aregât hin nâŋgâwei. Yeŋe Yesugât kâmolân gâtŋe siâ hepunyegep are maganŋbiâ bâleŋeŋe makmâ miawakmâ hanŋe purik kato luâk aregât dosa dondâ bo akto manman âlepŋân manbiap.

1 Petoro

Petoroŋe kepia siân siân manmini yâk yeŋgât akmâ kulemgoep.

1 Galalupne, nâmâ Petoro, Yesu Kristogât hoŋ bawa akto Aposolo nâŋe kulem esenŋe ire Anutuŋe mem kepilâyegep yeŋgât kulemgoân. Ye amâ hânân ire yogan mandâi, akto hânyeŋaet kotyeŋe hin, Ponto, Galatia, Kapadokia, Asia akto Bitinia ain yogan tatmâ mandâi.

2 Anutu Ewenenŋe nen bo miawagionânbak ekmâ nâŋgâepgât yendâp. Imâ nâŋgât kâmotlupne dâm magep. Makto miawaktenŋe Anutugât Heakŋande Yesu Kristo ire yeŋgât akmâ mondo dosayeŋe bo akto Yesu Kristogât lau lokom agak memeyeŋe huraguâk dâm biwiyeŋân âi miep. Âi mem owâiŋe ketuguyeŋgiep yeŋgât kulem ire kulemgoân. Anutuŋe han kalem akmâ damun yeŋgum akto biwiyeŋe sândugem âgâwiâp.

Manman kârikŋande lâm nengimap.

3 Nen Yesu Kristo Humonenŋe yâkgât Eweŋe akto Anutuŋe kotŋe mem agatne. Amâ hingât. Anutuŋe nengât okotŋe dondâ nâŋgâmap arekŋe Yesu Kristo momoŋânba mem agalep. Mem agatmâ âmâ wâtŋe aknengim mem miawak nenekto nâŋgâ nâŋgânenŋe irakŋe miawagep. Are nâŋgâm heroŋe akmâ lâmgom manbaen.

4 Akto Anutuŋe nen himbimân manmâ pagaleŋe membaengât ikiŋaet pat kat nenegep. Are irakŋe dondâ akto bo bâliwiap. Are Anutuŋe himbimân yeŋgât kato talep are tatmâ âgâwiap. Anutuŋe kalep are bâliwiapgât dop bo tatâp.

5 Yeŋe hanyeŋande Anutu nâŋgâm kepilaŋmai aregât Anutugât kârikŋeŋande han biwiyeŋe bâliwopgât manmâ maleine sop humoân miawakbiawân ain Anutuŋe bunewâk heŋgemyeŋguwiap.

6 Yeŋe aregât nâŋgâm heroŋe dondâ akmai. Dâ uŋak âmâ umatŋe siâ siâ arekŋe miawakyeŋgim agak memeyeŋe dop yeŋgumbo sop getek bo akbiap.

7 Are âmâ yeŋe biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ talep aregât agak memeyeŋe dop komap. Den ginŋe hin. Âi luâk goligât dop komberâm âmâ kâlâwân kato aregât keiŋe miawakmap. Dop hainâk Anutuŋe nâŋgâmbo wan me wanŋe biwi kat katyeŋe dop yeŋguwiap. Akto biwi kat katyeŋe arekŋe goli ewangiâp aregât biwi kat katyeŋe dop komap are âmâ biwi kat katyeŋe kârikŋe ketuguwerâm aregât dop yeŋgumap. Kârikŋe ketugumbo âmâ hâmbâi Yesu Kristo togowiap sop ain âmâ biwi kat katgât agak meme aregât kot humo membiap.

8 Dâ ulikŋân âmâ Yesu Kristo âmâ bo egi. Dâ amâ okot âlep agaŋmai. Akto hinŋe amâ boâk ektâi gârâmâ biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ talep aregât biwiyeŋe owâimbo heroŋe dondâ akmai. Heroŋe ire siâŋe bo mem gewiap. Akto heroŋe ire âmâ wanân dop katmâ makbe?

9 Akto yeŋe biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ kilep arekŋe kârikŋe akto ain âmâ Anutuŋe meyekmâ bunewâk heŋgem yeŋguwiap. Aregât lâmgom manmai heroŋe are hârok ewangim meteâp.

Propeteŋe âi miawakbiapgât magi a bunŋe miawagep.

10 Galalupne, Anutuŋe bunewâk meyekmâ heŋgem yeŋguep aregât lâuwâŋe makbe. Ulikŋân propetelupŋe Anutugât okot âlep iregât magi are uŋak yeŋgâlân miawaktâp aregât keiŋe propetelupŋande nâŋgâm heŋgemgowerâm âi umatŋe meyi.

11 Hain akbiâ Kristogât Heakŋande biwiyeŋân tatmâ Kristoŋe hâmbâi hâk hilâlâm keiŋe keiŋe nâŋgâmbo bo akto kot humo membiapgât makyeŋgimbo kulemgoyi. Anutugât propetelupŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap a sop amuten âmâ togowiap

aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgone dâm ulilaŋi.
12 Aregât Yesugât keiŋe uŋak yu
yeŋgâlân miawaktâp aregât yâk
hekatyeŋgimbo kulemgoyi amâ uŋak
yu miawaktâp. Amâ yâk yeŋgât bo, ye
hinŋe mandâi yeŋgât den are bunŋe
akto Anutuŋe Heakŋe himbimânba
huŋgun aŋdo gem luâk bikŋe huŋgun
yeŋgimbo yeŋgâlân togom Yesugât
keiŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ ye
nâŋgâm meteyi. Akto aŋelo gai den
ire nâŋgâwerâm egâlianŋmai.

Anutuŋe âlepŋe manmapgât nen âkai salek salek manbaen.

13 Hain gârâmâ ye nâŋgâ nâŋgâyeŋe
mem kârikŋe ketugum heŋgemgowei.
Yesu Kristoŋe miawakmâ ambo
akyeŋgiwiapgât lâmgombiâ biwi
kambiamyeŋe owâiwiapgât agak
memeyeŋe damunŋe akbei. Akto
damunŋe akmâ kârikŋe akbei.
14 Akto nanaŋ bikŋande ewelupyeŋe
yeŋgât lauyeŋe lokomai ye dop
hainâk Anutugât lau lokowei. Akto
hâŋgeiŋe yeŋaet hâkyeŋaet nâŋgâmbiâ
âgâminep aregât nâŋgâ nâŋgâ gulip
aregât bo egâlianŋbei.
15-16 Anutugât denŋe hin dâmap,
“Anutuŋe hin dâp, Nâ âlepŋe tatmâ
wan me wan hârok mendere
huragumap aregât ye hainâk akbei.”
hain dâep. Aregât Anutuŋe emelâk
yeŋgonlep yâk âmâ âlepŋe dondâ
gârâmâ yekâ hainâk manbei.
17 Akto yeŋe Anutu konmâ Apo
dâmai. Amâ yâkgât keiŋe hin. Yâk
âmâ kot nenŋaet akmâ bo potat
nenekmap. Bo. Yâkŋe âmâ agak
meme konok akmaen aregât dop-
nenŋânâk potat nenekmap. Aregât
ye hânân ire amâ amboŋe borâm
manbiâ Anutuŋe yekto bâliwopgât
agat meme âlepŋeâk akmâ mem
hamewakmâ manbei.
18 Akto ye ulikŋân agak meme
bunŋe bo aregât nâŋgâmbiâ kârikŋe
akminep are bâgilupyeŋande hekatyeŋgimbiâ
meyi. Amâ bo tânyeŋguminep. Dâ amâ
Anutuŋe emelâk puligoyegep. Yâk
âmâ hângât siâ siâ puli siliwa me goli
bo akmap arekŋe bo puligoyegep.
19 Bo. Yuda gâtŋe âmâ dosanenŋe
bo agâk gât lama kombiâ gilâmŋe
geminep. Gârâmâ Anutuŋe dosa-
nenŋe hârok pulinengiwerâm nanŋe
lama âlepŋe hainare kondo gilâmŋe
gembo agak meme meyi arekŋe
bunŋe bo agep ainba oloŋyegep.
20 Akto Anutu yâkgât nanŋe aregât
keiŋe hin bâlensiâ makbe. Anutuŋe
hân boâk liunlewân Kristoŋe âi
ire membiapgât bunewâk magep.
Magep amâ emelâk sop humoân
yeŋgât akmâ miawagep.
21 Miawakmâ mando Anutuŋe
momoŋânba oloŋdo agato kot humo
waŋep. Are nâŋgâm Anutuŋe kârikŋe
ketugu nenekbiapgât dâp tatâp dâm
biwiyeŋe yâkgâlân katmai.

Pat âlep denŋande mem hulaŋnenegep.

22 Galalupne, ye den bunŋe are
nâŋgâm aregât kambiamyeŋe bi-
wiyeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe heŋgemgoyi.
Are heŋgemgombiâ galalupyeŋe okot
âlep akyeŋgimaigât dâp miawaktâp
aregât galalupyeŋe kambiam âlep
dondâ akyeŋgiwei.
23 Akto ye emelâk Anutuŋe nan
baratlupŋe dâm yeŋgondo irakŋe
lâuwâŋe miawagi. Anutugât den pat
arekŋe amâ kârikŋe akmâ âgâwiapgât.
Akto ye den ire nâŋgâm âmâ irakŋe
lâuwâŋe pâtkom miawaktâi.
24 Amâ Anutugât denŋe hin dâmap,
“Luâk âmbâle hârok âmâ dakerâ
akto buluŋe dop hainare akmai.
Sopŋân huragum kinmâ benŋe
pekmâ gemap. Umiliŋ buluŋande
kuŋkuŋ kârâmap akto bererek
âgâm gemap.
25 Dâ Humogât den âmâ dondâŋe
kârikŋe tatmâ âgâwiap.”

Den are amâ hinŋe luâk bikŋande
den pat âlepŋe mem togom
makyeŋgimbiâ nâŋgâm irakŋe mi-
awakbiâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe
heŋgemgoep.

2

Yesuŋe amâ nengât hambo kârikŋe manman olop kindâp.

1 Galalupne, den kulemgoân are oyaŋmâ âmâ hin akbei. Agak meme bâleŋe hepunmâ den bâleŋe are bo makbei. Akto galagât hogo hogo are bo akbei. Akto kândâlângen den bo magaŋgiwei. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋân siâ tato launeâk den bo hogoaŋgiwei. Akto galagât kotŋe siâ siâ talaŋdo aregât nâŋgâmbiâ bo bâliwiap aregât bo nâŋgâm egâlianbei.

2 Akto nanaŋ gurukŋande namgâlâk dondâ akmai ye âkâ dop hainâk den âlepŋe Anutuŋe makto kulemgoyi areâk egâlianmâ nâŋgâm âgâwei. Den arekŋe âmâ tânyeŋgum nâŋgâ nâŋgâyeŋe heŋgemgombo humo akmâ Anutu olop âlepŋe tatmâ âgâwaigât.

3 Akto ye emelâk Anutugât heroŋe akmâ okot nâŋgaŋmâ ukenŋe dondâ nâŋgâmai areâk dewatim Anutugât den aregât ukenŋe hainâk nâŋgâm manbei.

4 Kristo kunkun manmanŋe are luâkŋe ekmâ sârekombiâ âmâ Anutuŋe nâŋgaŋdo agat agatŋe akto mem kepilâep aregât yeŋe yâkgâlân togom kârigewei.

5 Hain akbiâ Anutuŋe ye kât manmanŋe hainare meyekmâ mâŋgiyekto Heakgât opmân akbai. Hain akmâ Anutugât sumbe kat kat kâmot akmâ hanyeŋande Anutugât sumbe bunŋe agaŋbiâ Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ nâŋgâmbo âlepŋe akbiap.

6 Aregât Anutugât den bikŋande hin maktâp,

> “Nâ Sioŋ gimbâŋân ain kât siâ katân. Kât kunkun are emelâk ekmâ kepilâm âmâ nâŋgâre humo dondâ akmap. Aregât luâk siâŋe han biwiŋe yâkgâlân bigeiwiap âmâ âlepŋe bo hilip aguwiap.

7 Akto yeŋe yâk nâŋgaŋmai âmâ siâ me siâ hârok nâŋgâmbiâ gemap. Akto yâk nâŋgaŋbiâ humo akmap. Dâ bo nâŋgaŋmai âmâ yâk yeŋgât keiyeŋe âmâ Anutugât kulemŋe hin makmâ miawagep,

> “Emet mâŋgimaiŋe kât kunkun are sârekŋe dâm pali. Arekŋe âmâ kât kunkun kârikŋe kindâp.

8 Akto kât kunkun ain keiyeŋe erâwai. Akto kât ain kâwâwâŋ âgâwai.”

Den are bunŋe akto Anutugât den hâkâŋ akmâ âmâ tâlim kâwâwâŋ âgâwai. Are âmâ Anutuŋe hain nâŋgâm heŋgemgombo miawagepgât.

Anutuŋe potatnenekto nen Anutugât kâmot agion.

9 Galalupne, ye hain bo akmai. Anutuŋe emelâk ikiŋe pat katyekto yâkgât luâk âmbâle akmâ tatmai. Ye amâ kembu akmâ sumbe kat kat luâk hain are akmai. Ye amâ luâk âmbâle kâmot âlepŋe akbiâ Anutuŋe yekto huragumap. Akto Anutuŋe emelâk yeŋgondo hândâk hepunmâ âmâ pagaleŋân mandâi aregât kotŋe mem agatmâ agak meme âlepŋe akyeŋgimap are makŋetgât oloŋyegep.

10 Akto hâŋgeiŋe ye amâ luâk âmbâle yânŋe mali. Dâ hinŋe âmâ Anutugât luâk âmbâle bunŋe akmâ mandâi. Akto ulikŋân âmâ Anutugât okot âlep are âmâ bo nâŋgâmini. Dâ hinŋe âmâ okot âlep akyeŋgimbo nâŋgâm meteâi.

Egâliaŋ bâleŋe hâkokom manbaen.

11 Galalupne, ye amâ kepia siângen gâtŋe akto hânân ire amâ yogan manmai aregât hin makyeŋgiwe. Ye âmâ egâliaŋ bâleŋe are hârok mem hami panbei. Egâliaŋ bâleŋe are amâ nengât gasa arekŋe nengât biwinenŋe hilipkomap aregât mem hami panbei.

12 Akto ye âmâ luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmai are yeŋgât hutyeŋân manmai. Aregât yâkŋe hinŋe yeŋgât den bâleŋe makbai âmâ are bo nâŋgâm agak meme âlepŋe membiâ yekmâ sop humoân Anutuŋe menenekberâm miawakbiap sop ain âmâ kotŋe mem agatbai.

Humomolupnenŋe yeŋgât lau lokom heŋgemgowaen.

13 Galalupne, ye gain gain akbai aregât hin makbe. Ye Humogât lau lokomai aregât hainâk luâk

nengât kembu akto kotdâlupnenŋe yâk yeŋgât lau lokowei. Akto luâk kembu humo yâk âmâ luâk kembu bikŋe damunyeŋe akmap yâkgât amukyeŋân manbei.

14 Akto yâkgât hoŋ bawalupŋe amâ nengât humomolupnenŋande luâk bâleŋe akbiâ are yeŋgât hâuŋe kutigit yeŋgimai akto luâk âlepŋe akmai are yeŋgât kotyeŋe mem agatmai are âmâ luâk kembu konok arekŋe huŋgun yeŋgimbo togom damunnenŋe akmai. Aregât yâk yeŋgât amukyeŋân manbei.

15 Aregât hin nâŋgâwei. Anutuŋe yeŋe hain akŋetgât egâlianŋmap. Ye agak meme âlepŋe akbiâ luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip yâkŋe yekmâ yeŋgât makmai denyeŋe are gewiap.

16 Akto yeŋgât damunyeŋe amâ Anutu konok yâkŋe ye owâiŋeâk manbei dâm makto biwiyeŋe owâimbo manmai. Dâ aregât nâŋgâm hin bo dâwei, “Mandenŋe huragumap aregât hanâk hanâk bâleŋe mem mandenŋe ârândâŋ akbiap.” hain bo dâwei. Bo. Ye âmâ Anutugât âi luâk tatbei. Aregât Anutu hoŋ bawa aganŋbei.

17 Ye luâk hârok yeŋgât kambiamyeŋe bâliwopgât yaiwâk akyeŋgiwei. Akto Yesugât kâmot are okot âlep akyeŋgiwei. Akto Anutugât hamep akbai. Akto luâk kembunenŋe yâkgât launŋe lokowei.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

18 Akto ire âmâ hoŋ bawa yeŋgât hin maktere nâŋgâŋet. Ye hanâk damunlupyeŋe are yeŋgât hamep akmâ amukyeŋân tatbei. Damun âlepŋe yeŋgâlâk bo me yeukŋe akyeŋgimai are yeŋgâlâk bo. Metŋe hârok gai lauyeŋe lokowei.

19 Yeŋe Anutugât nâŋgâm manbiâ yâkŋe hâk hilâlâm keiŋe bâlâk akyeŋgimbiâ hâk hilâlâm are hanâk lokowei. Are amâ âlepŋe Anutuŋe agak meme hainare akmai are yeŋgât egâlianŋmap. Aregât humomolupyeŋe âlepŋe me bâleŋe are yeŋgât lau hanâk lokowei.

20 Akto humomolupyeŋande âi yeŋgimbiâ lau bo lokom bâleŋe akbai âmâ orem miwindikyekbiâ âmâ niŋande nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap? Amâ bo. Dâ âi âlepŋe akyeŋgimbiâ dosa boân kuk akyeŋgimbiâ bo nâŋgâm bâlim âgâm manbiâ âmâ Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akbiâp.

21 Agak meme hainare akŋet dâm Anutuŋe ye oloŋyegep. Aregât keiŋe hin. Kristoŋe yeŋgât hâk hilâlâm nâŋgâep. Yeŋe hainâk akmâ watbei dâm agak meme ikiŋandeân are hekatyeŋgim âmâ hâk hilâlâm kakŋân malep.

22 Hain manmâ bâleŋe siâ bo agep. Akto den bâleŋe bo magep.

23 Akto luâk âmbâle bikŋande den bâleŋe akto den hembalik maganŋbiâ aregât hâuŋe siâ bo makyeŋgiep. Akto hâk hilâlâm aganŋbiâ âmâ aregât kuk me den hâuŋe siâ bo makyeŋgiep. Bo. Humoŋe den potatmâ makmap yâkgâlâk nâŋgaŋep.

24 Nen dosagât agak meme are hârok hepunmâ agak meme âlepŋe akbaengât Yesuŋe ikiŋe hâkŋe arekŋe nengât dosa are lokom lâwinân âgâmbo dosa nenŋe bo agep. Akto yâkgât diwi pandaŋe humo arekŋe heŋgem yeŋguep.

25 Akto ye amâ ulikŋân âmâ lamaŋe akmini. Dop hain akmâ dâp hepuli. Dâ hinŋe purik katmâ damunyeŋe aregâlân dewatimbiâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe damunŋe akyeŋgimap.

3

Âmbâle yeŋgât den.

1 Hinŋe amâ âmbâle luâkdâ yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hanâk luâklupyeŋe yeŋgât amukyeŋân manbei. Akto luâk bikŋe Anutugât den bo lokomai gârâmâ âmbâilupyeŋe yekbiâ den undup bo akmâ âmâ yân ârândâŋ

2 manmâ hamep akmâ yaiwâk akyeŋgim manbiâ Yesugât kâmolân dewatiwai.

3 Tâulupne, kulemyeŋe amâ wan me wan buluŋe me sâŋgum kulemŋe donet bata butu goliŋe ketugumai are

me sâŋgum âlepŋe are luguakbiâ kulemyeŋe bo miawakmap. Borondâ.
4 Kulemyeŋe amâ dop hin. Biwiyeŋe heŋgemgowei. Akto okot âlepŋe me lumbe are akbei. Are âmâ Anutuŋe ekto dondâ huragumap. Huragumbo kulemyeŋe miawakmâ yem âgâwiâp.
5 Aregât hin makbe. Ulikŋân Anutugât nâŋgâm tali arekŋe biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋaet kulem agaŋgimini âmbâle arekŋe luâklupyeŋe yâk yeŋgât amukyeŋân tatbiâ hâkyeŋe âlepŋe hainare miawakminep.
6 Are yeŋgâlân gâtŋe Sara arekŋe agak meme hainare agep. Hain akmâ Abrahamgât den lokoaŋminep. Akto luâk humo dâm konminep. Dâ yeŋe agak meme hainare akmâ âmâ wan me wangât hamep bo akbai amâ Saragât kâmolân gâtŋe hainare akbai.

Luâk yeŋgât den.

7 Galalupne, luâk âmbendâ ye hainâk âmbenlupyeŋaet nâŋgâyeŋgimbiâ âlepŋeâk akbiâp. Akto âmbâle yeŋgât hâkyeŋe amâ kârikŋe bo, gârâmâ heŋgem yeŋguwei. Akto Anutuŋe ye me âmbenlupyeŋe dop konok manbiâ manman âlepŋe yeŋgiwiâp, aregât Anutu ulilaŋdenŋe bâliwop dâm âmbenlupyeŋe yaiyeŋguwei.

Gala konok akmâ manbaen.

8 Bâin. Hinŋe âmâ ye hârok yeŋgât hin makmâ metewerân. Ye hârok nâŋgâ nâŋgâ konok tatbei. Ye galalupyeŋe yâk yeŋgât nâŋgâmbiâ âgâmbo âmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gewiâp. Akto gala konok akmâ maŋgan akmâk manbei.
9 Akto luâk âmbâle bikŋande nâŋgâm bâliyeŋgimbiâ me den bâleŋe peiyekbiâ âmâ hâuŋe bo akyeŋgim âmâ Anutuŋe tân yeŋgum heŋgem yeŋguâkgât ulilaŋbei. Are amâ Anutuŋe ye hain akŋet dâm yeŋgondo âlepŋeâk mem manbiâ Anutuŋe tân yeŋgum heŋgemyeŋguwiap.
10 Luâk siâŋe manmangât egâliaŋmap me sop âlep are penianŋberâm nâŋgâmap âmâ yâkŋe lau biwiŋe damun akto bâleŋe bo membiâp. Akto lau biwitŋe tigimbo hianŋgi dengât bo akbiâp.
11 Akto bâleŋe hârok hamianŋmâ siâ me siâ âlepŋe akbiâp. Akto lumbe akmâ aregât âiŋe kaut orem membiâp.
12 Haingât Kembuŋe luâk âmbâle ârândâŋ manmai yâk yeŋgâlân dewunŋe katmâ âmâ indem tâgâiakmaiân ainâk ondopŋe katmap. Dâ bâleŋe meme luâk âmbâle amâ Kembuŋe yekmâ hâkâŋyeŋe dâmap.

Umatŋe siâ siâ miawaknengiwiap aregât den.

13 Akto ye siâ me siâ âlepŋaet han owâim katmâ manbiâ âmâ niŋande bâleŋe akyeŋgiwiap?
14 Dâ yeŋe agak meme ârândâŋ akbiâ âmâ bikŋande hâk hilâlâm yeŋgimbiâ are Anutuŋe yekmâ damunyeŋe akmâ okot âlep nâŋgâyeŋgiwiap. Gârâmâ luâk bikŋande bâleŋe akyeŋgimai are yeŋgât hamep bo akbei. Akto aregât kambiamyeŋe bo bâliwiâp.
15 Bo. Biwiyeŋân amâ Kristo konok Humonenŋe dâm nâŋgâwei. Aregât luâk âmbâle bikŋande yekmâ hanyeŋande wan me wan nâŋgâm mem manbiâ biwiyeŋe sândugemap aregât keiŋe aiyeŋgumbiâ âmâ owâiŋeâk keiŋe makmâ miawakbei.
16 Dâ Anutuŋe nenekto huraguâkgât den yeukŋân makyeŋgiwei. Den hâuŋe makyeŋgiwerâm âmâ biwiyeŋe salek salek agâkgât agak memeyeŋe damunŋe akbei. Damunŋe akmâ ye den âlepŋe makbiâ âmâ bikŋande gain gain akmâ heyeŋgienŋe geŋet dâm hâkyeŋe tunmâ sârikyeŋgumbiâ âmâ ye Kristogât akmâ agak meme âlepŋe memai arekŋe yâk yeŋgât hianŋgiyeŋaet keiŋe mem miawakto aŋun aŋgim hepunyekbai.
17 Nenŋe agak meme âlepŋe aktenŋe Anutuŋe makto umatŋe bâleŋe miawak nengimbo hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ hanâk dâm âi mendenŋe Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap. Dâ bâleŋe aktenŋe umatŋe

miawakyeŋgimbo âmâ bo ârândâŋ akmap.
18 Akto Kristoŋe gai umatŋân malep. Yâk âlepŋân malep yâkŋe luâk bâleŋe nengât agep, amâ Anutuŋe nenekto ârândâŋ akto menenekbiapgât nâŋgâmbo kombiâ moep. Dâ lâuwâŋe mombiapgât dop bo tatâp. Akto nengât hâk miep are âmâ kombiâ moep. Dâ biwiŋe me otneŋe are âmâ bo moep. Anutugât Heakŋe biwiŋe tângoep.
19 Aregât kârikŋân arim ulikŋân luâk âmbâle tuŋe kawutyekto mom meteyi are yeŋgât otneyeŋe kala busi kâlegen tali are Yesugât otneŋande makyeŋgiep.
20 Akto luâk âmbâle ire hâŋgeiŋe Noagât sowân Anutugât den koyi. Dâ amâ Anutuŋe aregât hâuŋe dowâk bo yeŋgimbo mali. Bo. Yânâk lâmyeŋguep. Lâmyeŋgum tato Noaŋe waŋga ketugum metembo bâin dâmbo tânâk humo giep. Tânâk humo gem âmâ luâk âmbâle kawutyegep. Dâ luâk âmbâle bât biken âlâwu areâk waŋgan âgâyi. Akto waŋga kâlegen tali are âmâ tuŋe gâunyeŋgiep.
21 Akto tu arekŋe Noama hikâyekto âlepŋe agi dop hainâk ye biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tato tu puli yeŋgiyi aregât ye âlepŋe aktâi. Akto tu puli yeŋgiyi are âmâ hâk yeŋeâk gagap puliâkgât bo puli yegi. Amâ Yesu Kristo momoŋânba agato dosanenŋe bo akto biwinenŋe irakŋe agep dâm nâŋgâmbiâ Anutugât dewunŋân ârândâŋ akmapgât tu puli yegi.
22 Akto Yesu Kristo momoŋânba agalep are amâ emelâk himbimân âgâep. Âgâm Anutugât bâtŋe bungen tatmâ aŋelo hârok yeŋgât kot keiŋe keiŋe akto kârikŋe hârok tatyeŋgimap are hârok yâkgât amukŋân mandâi.

4

Yesuŋe hâk hilâlâm nâŋgâepgât bâleŋe hâkokowaen.

1 Galalupne, Kristoŋe emelâk nengât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Aregât nâŋgâm nenâkâ hainâk hâk hilâlâm nâŋgâm manbaen. Amâ hâk hilâlâm nâŋgâm mandenŋe dosagât agak meme arekŋe bo menenekmap.
2 Hain akmâ hinŋe âmâ hânân manmâ Anutuŋe wan egâlianŋmap are konok nâŋgâm hâkgât are âmâ bo egâlianŋbei.
3 Akto hâŋgeiŋe âmâ Yesugât keiŋe bo nâŋgâminiân amâ galalupyeŋe bâleŋe akmini. Bâleŋe âmâ luâkŋe âmbâle hanâk mem hepunmâ dâp gulip manmini. Akto wan me wan hanâk egâlianŋmini. Akto tu kârikŋe nem bâleŋe hanâk akmini. Akto Anutugât den kom bâleŋaet hoŋ aganŋmâ tukup lâpio aregât ukenŋe nâŋgâmini. Dâ aregât sop emelâk bo aktâp dâm hepuli.
4 Akto uŋak âmâ agak meme bâleŋe are luâk âmbâle bâleŋe memai are olop bo akmâ hepunyekbei. Hepunyekbiâ yâkŋe, “Ulikŋân nen olop bâleŋe agion. Dâ hinŋe wangât hepun nenektâi?” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo yâkŋe yeŋgât den bâleŋe makyeŋgimai.
5 Aregât hâmbâi Humonenŋe yâkgâlân luâk emelâk moyi me golâ taten me hâmbâi manbai nengât agak memenenŋe potatberâm aktâp yâkgâlân siâkâ ikiŋaet ikiŋaet keinenŋe maktenŋe hâuŋe aknengiwiap.
6 Momoŋe yeŋgât keiŋe hin makbe. Luâk âmbâleŋe âmâ hâkdâk manmini ain hâkgât hâugât âi memai. Dâ Anutuŋe amâ otneyeŋe ekmâ nâŋgâ yeŋgimbo manmai aregât hinŋe moyi are biknande den pat âlepŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâyi.

Sop ewumâk aktâpgât gala tân aguwaen.

7 Galalupne, kotŋe siâ siâ bo akbiapgât sop tâlâguâp. Hain gârâmâ ye han biwiyeŋe damunŋe akmâ heŋgemgom manmâ hokboâk hokboâk ulilaŋbei.
8 Hain akmâ âmâ yeŋe luâk âmbâle okot âlep are nâŋgâm bâliyeŋgimbiâ âmâ dosayeŋe hepunyeŋgimai aregât

ye gala tân agum okot âlep aganŋgim manmâ âgâwei.
9 Akto areâk bo. Ye hanâk galalupyeŋe togo ye olop tatbai are damunyeŋe akmâ heŋgemyeŋguwei. Gala tân yeŋguwerâm âmâ biwiyeŋân heŋgân bo nâŋgâwei.
10 Galalupne, ye Anutuŋe emelâk konok konok memeŋe akyeŋgiep aregât gala tân yeŋguwerâm âi âlepŋe membei. Hain akbiâ âmâ Anutuŋe aregât wan me wan unduwâk akyeŋgimbo yeŋe hainâk luâk âmbâle dop yeŋân potatmâ yeŋgiwei.
11 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe dengât kârikŋe luâk siâ waŋdo âmâ âlepŋe Anutugât den aregât hanokoagân makyeŋgiwiap. Dâ Anutuŋe tânyeŋguâkgât meme aganŋdo âmâ âlepŋe Anutuŋe kârikŋe aganŋmap aregât wâtŋân kinmâ âi mem tân yeŋguwiap. Nen hârok âlepŋe aktenŋe luâk âmbâle bikŋande nenekmâ Yesu Kristogât akmâ Anutugât kotŋe mem agatbai. Akto Anutugât kot humo akto kârikŋe dondâ akto pagaleŋe humo hokboâk talaŋmâ âgâmap. A bundâk.

Yesu olop kinmâ umatŋe lokowaen.

12 Galalupŋe, hinŋe yeŋgâlân dâp siâ togowiap amâ yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ yeŋe dop yeŋguwerâm hâk hilâlâm umatŋe siâ yeŋgâlân togombo biwiyeŋe bo hioŋbiap. Akto yeŋe hin bo nâŋgâwei. Imâ siâŋaet pup pup ektenŋe ârândâŋ bo aktâp. Hain bo nâŋgâm sân sân membei.
13 Bo. Dâp are âmâ hâk hilâlâm Kristoŋe lokoep are hainâk lokom heroŋe nâŋgâm manbai. Hain akmâ âmâ miawakmâ pagaleŋân kinbiawân nen hârok damun nenŋe akbiapdâm heroŋe humo akbei.
14 Akto yeŋe Kristogât kotŋe mem agatbiâ aregât dâm den bâleŋe peiyekbiâ âmâ ye Anutugât Heakŋe pagaleŋaet tirip towat yeŋgâlân yem manbiap aregât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto heroŋe akbei.
15 Hain akmâ Yesugât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâwei. Dâ bâleŋe siâ siâ mem manbiâ hâk hilâlâm miawakyeŋgiwopgât are bo akbei. Amâ hin. Siâ konbiâ mombiap me kâmbu akbai me agak meme bâleŋe akbai me siâgât wan me wan mendenŋe âlepŋe agâk dâm hilipkom akbai amâ bo ârândâŋ akbiap.
16 Dâ ye Kristogât kâmot akmâ manbiâ aregât bâleŋe akyeŋgimbiâ aregât hâk hilâlâm nâŋgâmbiâ biwiyeŋe yeukŋe bo akto âmâ bo aŋun aŋgiwei. Bo. Ye âmâ kotyeŋe Kristogât kâmot aregât Anutugât kotŋe mem agatbei.
17 Akto hinŋe Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe nen soŋ den âiân katnenekmâ mandâp. Akto sop emelâk miawakto hâk hilâlâm nâŋgâm manden. Aregât luâk âmbâle bikŋe yâkgât den pat âlepŋe lâmgomai are amâ gain gain Anutuŋe den âiân kat yekto yâkŋe âmâ hâk hilâlâm dondâ nâŋgâm âgâwai?
18 Aregât luâk âmbâle bikŋe âmâ Anutuŋe menenegâk dâm manmâ âmâ hâk hilâlâm olop manmai âi humo membiâ ârândâŋ akmap. Aregât luâk âmbâle bikŋande âmâ Anutu hamiaŋmâ agak meme bâleŋe akbiâ Anutuŋe hâuŋe bâleŋe akyeŋgimbo âmâ gain gain akbai?
19 Hain gârâmâ benŋe Anutuŋe makto hâk hilâlâm kakŋân manmaen nen hin akne. Anutuŋe nen liunnenegep akto hokboâk hokboâk damun nenŋe akmap aregâlâk nâŋgâm âi âlepŋeâk mem manmâ âgâwaen. Hâk hilâlâm aregât hamep bo akbaen.

5

Dâtŋe meme yeŋgât den.

1 Galalupne, hinŋe damunlupyeŋe yeŋgât hin makbe. Nâ gai âmâ yâk olop Yesugât kâmot damunyeŋe akmaen. Dâ nune Yesu Kristo hâk hilâlâm nâŋgâm moep are ekmâ malân. Aregât sowân Anutuŋe miawakmâ meme akyeŋgimbo pagaleŋân manmâ âgâwai amâ nâ hainâk yeŋgât akmâ hutyeŋân tatmâ pagaleŋân manmâ âgâwian. Nâ hain akbiangât hin makyeŋgiwe.

2 Anutuŋe ikiŋe kâmot potatyegepgât damunyeŋe akŋetdâm âi yeŋgiep aregât ye damungât âi meŋet. Ye amâ hanâk dowâk Anutugât luâk âmbâle damunyeŋe akmâ heŋgem yeŋguwei. Dâ imâ luâkŋeak âi ire meŋet dâm kârikŋe me hâkâŋ akmâ yân akbai amâ bo. Dâ âi ire puli memberâm aregâlâk bo membei. Bo. Anutuŋe ye âigât owâiŋân meŋet dâmbo are biwiyeŋân nâŋgâm kârikŋeâk membei.

3 Akto ye amâ luâk kembu akmâ Anutu ikiŋe kâmot damunyeŋe akbaigât bo makyeŋgiep. Gârâmâ luâk âmbâle bo mem ge katyekbei. Bo. Hin akbei. Ye, “Nen wan akmaen are ye hain akmâ wat nenekbei.” dâm agak meme âlepŋeâk dewunyeŋân mem manbei.

4 Hain akmâ kâmotlupyeŋe damunyeŋe akmai aregât damun nenŋe Humo konok are miawakbiap sop ain amâ hâuŋe pagaleŋe olowâk bo bâlimap are yeŋgimbo mem manmâ âgâwai.

5 Galalupne, luâk sigan yekâ luâk damunlupyeŋe yeŋgât amuk yeŋân manbei. Dâ yeŋe hârok yeŋaet nâŋgâmbiâ gewiâp. Dâ galalupyeŋaet nâŋgâmbiâ âgâwiâp. Aregât Anutuŋe hin makto siâŋe kulemgoep, “Luâk âmbâle bikŋande kotyeŋe mem agatmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâwiap amâ Anutuŋe mem ge katyekbiap. Dâ bikŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ gemap âmâ Anutuŋe okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akmap.” hain kulemgoep.

6 Aregât hâmbâi Anutuŋe ikiŋe sowân âmâ mem agat nenekbiapgât Anutu ikiŋaet amukŋân tatmâ manbei.

7 Akto ikiŋak okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akmap aregât umatyeŋe are hârok magaŋbiâ mendo biwiyeŋe sândugewiâp.

Biwinenŋe damunŋe akbaen.

8 Akto ye han biwiyeŋe damunŋe akbei. Akto gasanenŋe Niambi are amâ dop hin akmap. Soŋgo metŋe kotŋe laion mopŋe agumbo âmâ luâk âmbâle neyekberâm are yeŋgât kulâgâtmâ kamboŋmâ munŋe humo akmâ bam gutmap. Dop hainâk Niambi menenekberâm manmap aregât

9 ye Yesu hanyeŋande nâŋgaŋmâ bigeim kârikŋe manbei. Akto bo hanoko akbei. Akto galalupyeŋe hân hârok tatâi yâk gai hâk hilâlâm hainâk nâŋgâmai are nâŋgâm heŋgemgom âmâ biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ talâk. Aregât Niambi hâkokom panbei.

10 Akto ye hain akbiâ âmâ Anutuŋe damun akmâ bo hâkâŋ nenekmap arekŋe Kristogât akmâ yâkgât pagaleŋe meŋetgât yeŋgonlep. Arekŋe hâmbâi ye hâk hilâlâm sop tâlâwâgân manmâ gambiâ ainâk meyekto âlepŋe kârikŋe lâuwâŋe akbiâ hâk sândugembo manbaigât tân yeŋguwiap.

11 Aregât yâkgâlân kârikŋe dondâŋe tato damunŋe akmap. Akto tatmâ âgâwiap. A bundâk.

Den bâiŋe.

12 Galalupne, imâ den bâiŋe. Silaŋe tânnugumbo kulem esenŋe ire kulemgom tânyeŋguân. Anutuŋe bundâk damun nenŋe akmâ bo hâkâŋ akmap aregât kulem esenŋe pâŋ konok kulemgoân. Ye aregât kulem ire oyaŋmâ kârikŋe kinbei.

13 Akto Yesugât kâmot iren kepia Babiloŋ konmaen ain tatmai amâ emelâk Anutuŋe ye olop yeŋgonlep yâkŋe yeŋgât okot nâŋgâ yeŋgiâi. Akto galane Marekoŋe gai yeŋgât nâŋgâm maktâp.

14 Akto ye hârok nengât akmâ galalupyeŋe yeŋgât okot âlep akmâ bâtyeŋe koaŋgim maŋgan aŋgiwei. Akto Kristogât kâmot yeŋgât ulilaŋdere biwiyeŋe sândugeâk.

2 Petoro

Petoroŋe kepia siân siân manmâ ariyi yâk yeŋgât akmâ kulemgoep.

1 Galalupne, nâ Petoro kotne siâ Simoŋ. Nâmâ Yesu Kristogât Aposolo akto hoŋ bawa luâk manman. Nâŋe kulem ire yeŋgât katere oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Yesu Kristo Anutunenŋe damunnenŋe akmap akto heŋgem nengumap arekŋe nâŋgâ nâŋgâ kepilâ kepilâ egâlianŋe olowâk are nengiep biwinenŋe yâkgâlân katmâ hannenŋande nâŋganion hain âgâk yeŋgiep.

2 Galalupne, yeŋe Anutu akto Yesu Humonenŋe nâŋgâ yetkimbiâ damunyeŋe akmâ okot âlep nâŋgâyeŋgimbela biwiyeŋe sândugeâk aregât han kalem amâ yeŋgâlân yem âgâwiâp. Hain.

Anutuŋe ikiŋaet pat katnenegep.

3 Galalupne, nen wan me wan mem mandenŋe Anutuŋe ekto huraguwiapgât amâ emelâk Anutu kârikŋe arekŋe nengiep. Wan me wan manmangât umburuk akbâengât Anutuŋe ikiŋe pagaleŋaet dâp hekat nengimbo ekmâ nâŋgâenŋe manman âlepŋaet dâp miawaknengiep.

4 Hain akmâ Anutuŋe nâŋgât kâmot hilip aguwâi dâm den pat humo agat agatŋe makmâ hâriep. Hârembo den pat âlepŋe arekŋe tân nengumbo Anutu Humonenŋe olowâk manman âlepŋân manbaengât nâŋgâm heŋgemgoenŋe are bunŋe miawaktâp. Miawakto âmâ hânân bâleŋe hilip agu agugât egâlian gogâlean arekŋe ye bo hilip yeŋguwiapgât akto Anutugât manman âlepŋaet pat akbaigât makmâ den dâtâŋe katnengiep.

5 Aregât ye biwi kat katgât pat are olop mandâigât kârikŋe akmâ manbaigât dâp miawakyeŋgiâp. Are kârikŋe agâkgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe totokom wârakbei.

6 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe aregât meteyeŋân katbiâ bunŋe biwiyeŋân miawakbiapgât biwiyeŋe damunŋe akmâ kârikŋe kin kingât totokom wârakbei. Akto biwiyeŋe damunŋe akmâ kârikŋe kin kingât agak meme mem kinmâ umatŋe lokoweigât totokom wârakbei. Akto hain akmâ kinbaigât Anutuŋe yekto huraguwiapgât pat are totokom wârakbei.

7 Aregât haminân kârikŋe akbiâ âmâ âlepŋe gala agakgât totokom wârakbei. Akto haminân gala okot âlep aganŋgim manbai.

8 Siâ siâ hârok yem miawakmâ âmâ humo akmâ manmâ âgâwiap âmâ âlepŋe Yesu Kristo Humo nâŋgaŋbiâ bunŋe akbiap. Akto manman âlepŋe aregât wan me wan bâlâk manbâigât tânyeŋguwiâp.

9 Dâ bikŋande wan me wan yu kulemgoân are bâlâk manmâ âmâ biwiyeŋe gulip akto hâŋgeiŋe dâp bâleŋân mali dewunyeŋe bokbokŋe dop hainâk akto Anutuŋe dosayeŋe puliep a nelâm yeŋgiâp.

10 Galama, ye âmâ emelâk Anutuŋe ulikŋân, “Nâŋgât pat akbei.” dâm kepilâyegep. Akto haminân yeŋgonlep. Are kârikŋe agâk dâm mem gange dâwei. Ye hain akmâ âmâ biwiyeŋe bo gewiâp.

11 Hain manmâ Humonenŋe Yesu Kristoŋe heŋgem nenguep yâkŋe hâmbâi bunewâk hârok damunyeŋe akbiâp are miawagâkgât Anutuŋe maŋganyekto heroŋe humo kakŋân manmâ âgâwai.

Petoroŋe mombiapgât sopŋe nâŋgâep.

12 Galalupne, Yesugât keiŋe emelâk makyeŋgiyion are nâŋgâm kârikŋe akmâ heŋgemgoyi are nâŋgân. Dâ hanâk nelâm yeŋgiwopgât lâuwâŋe dewatim makyeŋgiwe.

13 Akto hâkne ire mem manman âmâ den ire makyeŋgim goaŋyektere ârândâŋ akbiap.

14 Aregât âmâ Humonennŋe Yesu Kristo hâkne tâmbâŋe ire hepunbian gât makniŋepgât ewumâk aktâp
15 aregât akmâ âmâ nâ mondere nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ agâkgât yu kulemgoân ire hokboâk hokboâk oyaŋmâ nâŋgâm manmâ âgâwai.

Petoroma Yesu pagaleŋe akto egigât magep.

16 Nenŋe nenŋaet nâŋgâ nâŋgâ humo watmâ bo makyeŋgimaen. Akto luâk bikŋande den yânŋe nâŋgâm heŋgemgombiâ yekbiâ humo akmap den are hainâk bo makyeŋgimaen. Bo. Humonennŋe Yesu Kristo Kârikŋe Amboŋe yâk miawakbiapgât pat makyeŋgiyion. Amâ dewunnennŋande ŋâŋâk egion.
17 Dewunnennŋande ŋâŋâk ektenŋe Anutu Eweŋande ikiŋe pagaleŋe kulem egâliaŋ âlepŋe olop waŋmâ himbim pagaleŋânba hin magep, “Imâ nanne âlepŋe ekmâ egâlianŋman.” dâmbo yâkgât keiŋe humo nâŋgâm heŋgemgoyion.
18 Amâ nen Yesu olowâk borâŋân mandenŋe den are himbimânba gembo nâŋgâyion. Akto borâŋe are amâ kâmbokŋe are nâŋgâmaen. Aregât nenŋe Kristogât pat are bo hianŋgimaen. Bo. Dewun nenŋande are egiongât are makyeŋgimaen.
19 Akto areâk bo. Anutuŋe makto propetelupŋande kulemgoyi den are bunŋe wan egion are tângombo bunŋe dondâ akmap areâk nâŋgâwei. Arekŋe kemdâ pagaleŋe hainare akmâ hândâkŋân dâp hekatyeŋgimbo pagaleŋe âlepŋe biwiyeŋân emet hauŋbiap akto hanyeŋân diâ kâmŋe humo gawiap. Den are paŋâk mem biwiyeŋân katbei.
20 Akto ulik gulik siâ hin nâŋgâm heŋgemgowei. Anutuŋe makto propeteŋe kulemgoyi aregât keiŋe yâk yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋân bo kulemgoyi.
21 Amâ Anutugât den are luâk bikŋande yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ bo makmini. Bo. Luâk amâ Anutugât Heakŋe biwiyeŋe mem owâiŋe ketugumbo Anutugâlânba den ire makmâ kulemgom mali.

2

Propete hianŋgi yeŋgât keiŋe.

1 Galalupne, imâ hianŋgi luâk areyeŋgât keiyeŋe makbe. Ulikŋân Israe yeŋgâlân propete hianŋgi miawakmâ hutyeŋân mali. Akto yeŋgâlân gai hainâk hianŋgi luâk miawakmâ den bunŋe bo are makyeŋgiwerâm manbai. Yâkŋe hilipko hilipkogât den mem miawakbiâ yeŋgâlân galagât gasa miawakbiap. Akto Humoŋe dosanennŋe miep aregât hâkâŋ akmâ hâkŋe tunbai. Hain akbiâ hilip agu agu are sân sânâk miawakyeŋgiwiap.
2 Luâk arekŋe bâleŋaet âiŋe membiâ luâk âmbâle dondâŋe are yekmâ hainâk akbai. Bâleŋe hainâk membiâ âmâ bikŋande yekmâ den bunŋe aregât dâp nâŋgâmbiâ gewiap.
3 Akto luâk den makyeŋgiwerâm togowai arekŋe puli siâ siâ aregâlâk ukennŋe nâŋgâwai. Aregât heyeŋgim âmâ siâ siâ yeŋaet ukennŋe humo akmâ âi bâleŋe mem âmâ yeŋgât wan me wan kâmbu membai. Luâk hainare âmâ Anutuŋe dowâk den âiân katyekto bâliwai. Akto hilip yeŋguwiapgât makmâ kalep are âmâ pâlâmŋe bo akbiap. Bo. Amâ lâmyeŋgum tatâp.
4 Akto aregât keiŋe hin. Anutuŋe aŋelo bâleŋe akbiâ bo yaiyeŋguep. Bo. Are âmâ hemem kâlâwân hikom menduguyekmâ hândâk kâlegen panyekto geyi. Aregen hâuŋe yeŋaet sop miawakbiapgât lâmgom tatmai.
5 Akto hâŋgeiŋe hainâk Anutuŋe luâk âmbâle me wan me wan bo yaiyeŋguep. Bo. Anutuŋe makto tu ugurupŋe kawutyegep. Akto Noa âmâ manman âlepŋaet pat makyeŋgiminep are akto yâkgât kâmot bât biken lâuwâ yâk yaiyeŋgumbo golâ mali. Dâ bâleŋe mem mali are âmâ tu ugurupŋe kawutyegep. Aregât hin nâŋgâen. Anutu ikiŋe kâmot umatŋân manmaen nen tân nengumap. Dâ luâk âmbâle bo nâŋgâ aŋmai are âmâ

hâk hilâlâmân kat yekbiapgât nâŋgâ yeŋgimbo mandâi.
6 Akto hainâk Sodom akto Gomora kepia hainâk bâliep. Amâ luâk âmbâle bâleŋe akmai me hâmbâi akmâ âgâwai are hârok hainâk oyekbiapgât nâŋgâŋetgât oyegep.
7-8 Akto sop ain Loti âmâ Sodom kepia are ambolupŋe are yeŋgât hutyeŋân malep. Ain manmâ âmâ hanŋe ârândâŋ akmâ manminepgât bâleŋe higenŋe hokboâk hokboâk akmini are ekmâ nâŋgâmbo gembo hâkâŋ agep. Ain mando Anutuŋe kâlâp pando âmâ Loti are siâ me siâ âlepŋe akminep are kepia ainba are oloŋdo arimbo bâleŋe agi are âmâ kâlâpŋe om meteyegep.
9 Aregât hin nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk âmbâle agak meme âlepŋe akbiâ ekto ârândâŋ akmap are âmâ umatŋân manbiâ tân yeŋguwiapgât bo pâpkomap. Dâ luâk âmbâle bâleŋe akmai are âmâ hâuŋaet sowân hâk hilâlâm makmâ yeŋgiwiapgât kala busi kâlegen katyekto hâk hilâlâm nâŋgâm tatbaigât hainâk bo pâpkomap.
10 Akto luâk âmbâle bâleŋe akberâm kambiamyeŋe agato egâlianŋmâ bâleŋe akmâ kembu akto humomolupyeŋaet nâŋgâmbiâ gembo hâkâŋ akmai. Are âmâ Anutuŋe kala busi kâlegen dowâk katyekto ain dondâŋe yem âgâwai. Luâk agat agatŋe arekŋe hamep bâlâk galagât hogo hogo akmâ himbimân pagaleŋe olop manmai are yeŋgât hogoyeŋgim pilâyeŋgumai.
11 Dâ hain akbiâ benŋe aŋeloŋe âmâ hain bo akmai. Aŋelo âmâ luâk nengât kârikŋe ewangimai. Gârâmâ Humogât enemŋân hâkyeŋe tunmâ bo makmai.
12 Luâk are âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo. Soŋgo wan om neyekmaen yâk âmâ hainare. Yâk siâ me siâ aregât keiŋe pâpkomaigât are hanâk makmâ pilân konmai. Aregât soŋgo hilip yeŋgumai hainâk hilip aguwai.
13 Akto luâk âmbâle ire siâ bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe bâleŋe yeŋaet hâuŋe yeŋgimbo membai. Yâk âmâ dewutâ kârikŋân tu kârikŋe nem akto sot nene arekŋe heroŋe yeŋe akmap. Akto aregâlâk nâŋgâmai are yeŋgât hutyeŋân manbiâ âmâ areyeŋgât heleŋ bâleŋe arekŋe yeŋgâlân dewatimap.
14 Akto hokboâk hokboâk luâk âmbâleŋe bâleŋe meme areyeŋgâlân ŋâŋâk ekmâ dâp gulip agak meme bâleŋe are bo hepunmai. Akto luâk âmbâle biknje han lâuwâ akmai are hâwât yekbiâ bâleŋe hainâk dowâk akmai. Akto yâk âmâ puli me wan me wan siâ siâgât egâlianŋbiâ hanyeŋe agep. Luâk hainare amâ kâlâpgât pat manmai.
15 Yâkŋe dâp ŋâŋâk are hepunmâ gulip akmâ Bileam Beoro nanŋe yâkgât dop hainâk akmai. Bileamŋe âmâ hâŋgeiŋe bâleŋe akmâ aregât hâuŋe puli mem aregât egâlian humo nâŋgâminep.
16 Hain akto ikiŋe doŋgi denŋe bo arekŋe kuk akmâ luâk den akmâ maganŋep. Kuk aganŋepgât Bileam sinduk akberâm agep aregât agak meme ain dâp tigianŋep. Bileam puligâlâk nâŋgâminep dop hainâk luâk âmbâle ire hain akmâ puligâlâk nâŋgâmai.
17 Luâk hain arekŋe tu dewunŋe hainare akmâ seruŋe haru waitmâ pando geko gako akmap hainare. I are âmâ yâkŋe hândâk paŋ paŋ dâgâm yemap are watbaigât dâtâŋe.
18 Luâk hain arekŋe âmâ den bunŋe bo are makmai. Akto luâk âmbâle biknje dâp âlepŋaet den pat âlepŋe nâŋgâm dâp âlepŋaet keiŋe katberâm âmâ galalupyeŋaet agak meme bâleŋe akto nâŋgâ nâŋgâ gulip mali are âi humo mem hepuli. Are lâuwâŋe dâp bâleŋân manŋet dâm hâkgât agak meme bâleŋe egâlianŋmai aregât keiŋe makyeŋgimbiâ are akberâm dâp âlepŋe hepunmâ dâp gulip akmai.
19 Akto areâk bo. Luâk âmbâle biken han lâuwâ akmai are hin makyeŋgimai, “Nen watnenekmâ âmâ hanâk hanâk ukenyeŋaet akmâ manbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâm hianŋgimai. Dâ agak meme wan me

wangât egâlianŋmai arekŋe hâwâtyekto aregât hoŋ bawa aganŋmai.
20 Akto luâk areyeŋgât keiyeŋe lâuwâŋe makbe. Hain akmini are amâ ulikŋân Humonenŋe Yesu Kristo heŋgem nenguep are nâŋgaŋi. Hain akbiâ hângât bâleŋe arekŋe biwiyeŋân bo giep. Dâ aregât haminân âmâ hângât bâleŋe lâuwâŋe nâŋgâm ukenŋe nâŋgâ aŋbiâ âmâ bâleŋe humo miawak yeŋgiep.
21 Luâk hainare dâp âlepŋaet pat bo nâŋgâyi dâine bâleŋe owâiŋe nâŋgâwâi. Dâ agak meme âlepŋe aregât pat nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe haminân den pat âlepŋe aregât hâkâŋ agi. Aregât âmâ hâuŋe bâleŋe dondâ miawak yeŋgiwiap.
22 Luâk hainare yeŋgât den ginŋe hin makmaen. Duaŋe sot nem mugatmâ areâk lâuwâŋe nemap. Akto bauŋe tu puli akmâ âmâ benŋe ainâk hamaŋân lâŋakmai. Dop hainâk luâk irekŋe agak meme bâleŋe ulikŋân hepuli are lâuwâŋe ukenŋe nâŋgâm memai.

3

Kembuŋe magep are yem bo boakbiap.

1 Galalupne, yeŋgât den kulem esenŋe lâuwâŋe yu kulemgore sop lâuwâ aktâp. Nâŋe biwiyeŋe are goaŋdere den âlepŋe are nâŋgâm heŋgemgoŋetgât kulemgoyeŋgiân amâ ulikŋân kulemgore oyaŋmâ meteyi. Akto lâuwâŋe ire.
2 Akto Anutugât propete âlepŋande hâŋgeiŋe den makmâ kulemgoyi are akto Aposololupyeŋe nenŋe Humonenŋe heŋgem nengumap yâkgât den makyeŋgiyion are hârok nâŋgâm manbei.
3 Akto ulik gulik hin nâŋgâm kârikŋe akbei. Sop tâlâguwerâm akto hianŋgi luâk miawakmâ den hembalik makmâ yeŋak egâlian bâleŋeyeŋe areâk watbai.
4 Akto yâk hin makbai, “Humo purik katbiapgât mak makŋe are amuten miawakbiap? Bâgilupnenŋe moyi akto siâ siâ hân miawagewânbak yem gaep. Are hainâk yem âgâwiap.” hain dâwai.
5 Hain dâm makmâ muneŋ akbai. Dâ hâŋgeiŋe Anutugât denŋande himbim mem liulep. Akto hân tuâk yiep ain makto tu potalakto hân miawagep. Are nâŋgâm den bunŋe are kombiâ bo akto hami panbai.
6 Akto areâk bo. Haminân tuŋeak luâk akto kotŋe siâ siâ are hilip yeŋgumbo mom meteyi.
7 Amâ Anutuŋe, “Hân himbim ire sop humo luâk âmbâle bâleŋe den âiân katyektere gulip akbai.” dâep ain bâin makto hân himbim kâlâwân yem âgâwiandat. Anutuŋe den magep arekŋe hân himbim tân yetkumbo yem gayiat.
8 Galalupne, aregât hin maktere nâŋgâmbiâ bo nelâm yeŋgiwiâp. Humoŋe âmâ âi meme sopŋe konokgât nâŋgâmbo âmâ kâlep akto bo boakmap. Dâ sop kâlep aregât nâŋgâmbo pâŋ konok akmap.
9 Aregât Humoŋe den makmâ hâriep are bunŋe mem miawakbiapgât luâk biknande nâŋgâmbiâ kâlep akto nâŋgâm hilipkomai. Hainare bo akmap. Borondâ. Anutuŋe nâŋgâmbo den kârikŋe magep are dowâk miawakyeŋgiwiap. Titnan bo. Gârâmâ Anutuŋe luâk âmbâle hârok bâliwâigât hanyeŋe purikatŋetgât dâm lâm yeŋgumbo den magep are bunŋe akbiap.

Hân himbim lâuwâk bo akbiandat.

10 Akto Humogât sop âmâ sân sânâk miawakbiap. Miawakto hân akto himbim akto wan me wan kârikŋe are hârok âmâ mun humo akmâ bâliwiap. Akto kâlâp humoŋe wan me wan hârok om metewiap.
11 Wan me wan hârok bâlim metewiap aregât ye gain gain akmâ manbai? Hin. Anutuŋe agak meme ekto ârândâŋ akmap are mem manbei.
12 Hain akmâ Anutuŋe sopgât magep are dowâk miawagâk dâm aregât lâmgom manbei. Manbiâ sop miawaktoân âmâ himbim âure âmâ kâlâpŋe om derewiap. Akto kotŋe siâ

siâ ire kâlâp ululunŋande olalaŋdo tu akmâ kiriŋ âgâm bo akbiap.
13 Dâ nen âmâ Anutuŋe hân himbim irakŋe mem miawaknengiwiapgât magep aregât etemŋe manden. Akto kepia ain âlepŋe manmâ âgâwaen.

Humonenŋande sop makmâ kalep are titnan lâmgomap.

14 Galalupne, den yu maktân iregât etemŋe mandâi aregât biwiyeŋande bâleŋe bâlâk manmâ Yesu olop han biwi konok manbaigât âi kârikŋe membei.
15 Akto Humonenŋande sop makmâ kalep aregât titnan lâmgomap. Amâ mem meŋâlenenekbiapgât dâm lâmnengumap. Aregât bo nelâmyeŋgiwiâp. Akto luâk âmbâle lâmnengumap aregât galanenŋe Paulo yâk Anutuŋe nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe waŋdo yâkŋe den ire hainâk kulemgomap.
16 Yâk kulem esenŋe are kulemgom den ire dopŋânâk makmâ miawakmâ ariep. Akto den kulemân are bikŋe bo miawakmâ hulaŋ agep. Are nâŋgâwerâm âi humo memaen. Akto den hainare âmâ luâk âmbâle bikŋande Anutu bo nâŋgâ aŋmâ han undup akmai. Hain akmâ Anutuŋe makto Pauloŋe kulemgoep are hârok mem hilipkomai. Akto yâkgât kulem are konok bo. Anutugât den kulemŋe hârokŋe are hainâk hilipkomai. Nâŋgâ nâŋgâyeŋe arekŋe hilip yeŋguwiap.
17 Galalupne, den yu maktân are emelâk nâŋgâyigât biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe emelâk kârikŋe akmap. Are gulip akbopgât hin akbei. Luâk gulip manmaiŋe hiaŋgi den makyeŋgimbiâ âmâ bo nâŋgâyeŋgiwei. Hain akbai aregât ye hamep akmâ manbei. Akto han biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei.
18 Hain akmâ Humonenŋe Yesu Kristo heŋgem nengumap arekŋe damunnenŋe akmâ kambiam âlep nâŋgâ nengimap yâkgât keiŋe nâŋgâmbiâ humo akto kârikŋe akmâ manbei. Yâkgât kulem pagaleŋe are akto kârikŋe are hainâk dondâŋe yem âgâwiap. A bundâk.

1 Yohane

Manmangât den.

1 Manmangât den amâ keiŋânbak manmâ gam malep. Akto ondopnennŋandeak nâŋgâyion. Dewun nennŋande egion. Ekmâ nâŋgâm âmâ bâtnennŋande mem howaiyion.
2 Are amâ manman bunŋe miawagep. Miawakto yâkgât manman kârikŋe aregât keiŋe makyeŋgimaen. Yâk Apo olop malep ainba nengâlân togombo egion.
3 Aregât akmâ siâ me siâ ekmâ nâŋgâyion areâk makyeŋgimaen. Makyeŋgienŋe nâŋgâm âmâ nen olop mendugumai. Akto nenâk bo. Ye nen akto Apo akto Nanŋe Yesu Kristo olop mendugum maŋganaŋgim heroŋe maroŋe akmaen.
4 Hain akmâ âmâ heroŋe maroŋe humo aktenŋe ârândâŋ akbiapgât yu kulemgoen.

Anutu amâ pagaleŋe bunŋe.

5 Akto den pat Yesugâlânba hin nâŋgâyiongât makyeŋgien. Anutu âmâ pagaleŋe dondâ akto yâkgâlân hândâk pipiŋe wan siâ bo tatâp.
6 Aregât nenŋe âmâ hândâkŋân manmâ Anutugâlân dewatimaen dâm maktenŋe bunŋe bo akmap. Akto den bunŋe bo mem manbaen.
7 Gârâmâ Anutu pagaleŋaet keiŋe aregât nâŋgâm lokom manmap nen âkai pagaleŋân manbaen âmâ âlepŋe nenâkâ gala olop biwi konok katmâ âlepŋe tatbaen. Akto nen bâleŋe aktenŋe aregât dosa Anutugât nanŋe Yesu Kristo nengât akmâ gilâmŋe gembo mondo dosanennŋe bo akto salek salek agion.
8 Dâ nen bâleŋe bo akmaen dâweren âmâ hianŋgiweren. Akto den bunŋe biwinennŋân bo yemberâp.
9 Dâ bâleŋe nenŋe makmâ miawakbaen âmâ Anutu âlepŋe amboŋe akto den bunŋe amboŋe arekŋe bâleŋe nenŋe pulim dosanennŋe mem metembo bo akbiap.
10 Aregât lâuwâŋe makbe. Nen bâleŋe bo akmaen dâmaen âmâ benŋe Anutu hianŋgi hinare aktâp dâm hianŋgimaen. Akto Anutugât den biwinennŋân bo yembiap.

2

Yesuŋe dumnennŋân kilep.

1 Nan baratlupne, yeŋe ageine bâleŋe mem manbâi aregât hanokoak akmâ den ire kulemgoyeŋgiân. Dâ siâ bâleŋe membiap âmâ âlepŋe Yesu dosaŋe bâlâk manmap amâ nen tân nengum manmap Yesu Kristo agak meme ârândâŋâk memap
2 arekŋe nengât dumnennŋân kindo Anutuŋe nengât kuk agaŋdo mondo dosanennŋe bo agep aregât Yesuŋe Eweŋe ulilaŋdo dosa nenŋe pulinengimap. Akto areâk bo. Yesuŋe âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai areyeŋgât dumyeŋân kilep.
3 Akto nenŋe Anutugât den lokomaen amâ âlepŋe Anutu nâŋgaŋdenŋe bunŋe akmap.
4 Dâ luâk âmbâle siâŋe nâ Anutu nâŋgaŋman dâm âmâ denŋe bo lokomap âmâ hianŋgimap akto den bunŋaet keiŋe bo nâŋgâmap.
5 Dâ siâŋe Anutugât den lokomap amâ Anutuŋe okot âlep nâŋgâ aŋmap are miawagaŋmâ sambelem humo akmâ kârikŋe akmap.
6 Akto yâk âmâ Anutugâlân dewatiwerâm amâ Yesu malep a hainâk manbian âmâ âlepŋe Anutugâlân emelâk dewatiep dâwaen.

Han kalem akmâ tân aguwaen.

7 Galalupne, nâ den dopŋe aŋgâ siâ bo kulemgoân. Amâ tâmbâŋe miawagewân bak nâŋgâm gam manmai are lâuwâŋe yu kulemgoyeŋgiân.
8 Dâ den kulemgoân ire amâ irakŋe aktâp hainare. Amâ Yesuŋe den are lokombo emelâk hândâk hulaŋ akto pagaleŋe bunŋande miawagep akto yekai hainâk lokombiâ miawakmap aregât.
9 Akto luâk siâ amâ galaŋe siâ mem ge katmâ, “Nâ pagaleŋân tatân.”

dâmap âmâ hândâkŋân malep hainâk manmap.
10 Dâ siâŋe galaŋe biwiŋande tângowiap amâ pagaleŋân âlepŋe manmâ âgâwiap. Akto pagaleŋân mando wan me wanŋe bo mem ge katbiap.
11 Dâ siâŋe galaŋe mem ge katbiap amâ yâk hândâkŋân manbiap. Akto hândâkgât dâwân ariwiap. Arim dewunŋe pando hâumgombo gain gain dâp are ekmâ watbiap?
12 Nanaŋ lepat ye Anutuŋe Yesugât kotgât akmâ bâleŋe yeŋe puliyeŋgiepgât akmâ kulem ire kulemgoyeŋgiân.
13 Dâ ewelupyeŋe ye amâ Yesuŋe keiŋânbak manmâ gaep are nâŋgaŋmai aregât ire kulemgoyeŋgiân. Dâ ye luâk sigan mandâi ye âmâ Bâleŋe Amboŋe are hâkokoyi aregât ire kulemgoyeŋgiân. Dâ nanaŋlupyeŋe Eweyeŋe bunŋe yâk nâŋgaŋmai aregât ire kulemgoyeŋgiân.
14 Dâ ewelupyeŋe ye amâ yâkŋe keiŋânbak manmâ gaep are nâŋgaŋmai aregât ire kulemgoyeŋgiân. Dâ ye luâk sigan mandâi âmâ kârikŋe akmâ âmâ Anutugât den biwiyeŋân tato Bâleŋe Amboŋe are hâkokoyi aregât ire kulemgoyeŋgiân.

Nen hângât kot siâ siâgât bo egâlianŋbaen.

15 Akto ye hârok hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hângât me hângât siâ siâ aregât ukenŋe bo nâŋgâŋet. Amâ siânbaŋe biwiyeŋe hângâlâk katbiâ yemap, yâk âmâ Anutugâlân biwi âlep bo aganŋmai.
16 Akto luâk âmbâle biknande hângât egâlianŋmâ me dewunyeŋande wan me wan ekmâ ainâk egâlianŋmai me kotyeŋe mem agatmai me wan me wan tatyeŋgiâp aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap amâ yâk âmâ hânân gâtŋe, Anutugâlân gâtŋe bo. Haingât ye hângât wan me wan biwiyeŋân bo katbiâ yembiâp.
17 Aregât siâkâ makbe. Hângât wan me wan hânân egâlianŋŋe olop amâ bâliwiap. Dâ siâŋe Anutugât den lau lokowiap âmâ manman kârikŋân manmâ âgâwiap. Aregât hângât wan me wan bo egâlianŋbei.

Yesugât gasa miawakbiapgât den.

18 Nananŋlupne, sop bâiŋe tâlâguwiap. Akto ye Kristogât gasa kautŋe miawakbiap gât makmakŋe are nâŋgâi. Are luâk âmbâle dondâ Kristogât gasa akmâ manmai dop hainâk emelâk miawagi aregât emelâk sop humo are tâlâwâk dondâ aktâp. Are nâŋgâen.
19 Akto ulikŋân nengâlân gâtŋe biknande keiyeŋe bo nâŋgâyeŋgiyionân âmâ nen olop mali. Haminân âmâ hepun nenekmâ Kristogât gasa akmâ mandâi. Dâ yâkŋe nen olop gala bunŋe akmai dâine bo hepun nenekbâi. Akto hepun nenegi amâ keiyeŋe ekmâ nen olop bo manmai dâm nâŋgâyion.
20 Galalupne, ye amâ Âlepŋe Amboŋe arekŋe biwiyeŋân giep aregât nâŋgâ nâŋgârâ olowâk hârok manmâ den bunŋe keiŋe nâŋgâmai.
21 Aregât ye den bunŋe bo nâŋgâmai dâm kulem ire bo kulemgoyeŋgiân. Bo. Den bunŋe nâŋgâmbiâ âmâ hianŋgi hârok biwiyeŋân bo miawakmap aregât kulemgoyeŋgiân.
22 Akto hianŋgi luâk are niŋaet dâwaen? Luâk siâŋe, “Yesu amâ Anutuŋe bo huŋgunaŋdo giep.” dâmap yâk âmâ hianŋgi luâk dâwaen. Yâk âmâ Apo akto Nanŋe muneŋ akmâ keiyetŋe tigimap. Yâk âmâ Kristogât gasa kautŋe akmap.
23 Yâk amâ Anutu Yesugât Eweŋe bo dâmap aregât Anutuŋe bo membiap. Dâ nenâmâ Anutugât Nanŋe nâŋgaŋmâ makmâ miawakmaen amâ Anutu Ewenennŋe yâkŋe nanŋe olowâk tân nengumandat.
24 Akto ye ulikŋânbak den pat âlepŋe nâŋgâm gam mali are nâŋgâm biwiyeŋân katmâ nâŋgâm manmâ âgâwei. Hain akmâ manbiâ âmâ Anutu akto Nanŋe yâkâ hainâk nâŋgâyeŋgim manmâ âgâwiandat.
25 Siâ me siâ ire Yesuŋe makmâ hârenengiep amâ manman kârik are.

26 Galalupne, yu kulemgoân imâ biwi gulip akyeŋgimai yâk yeŋgât keiyeŋe makyeŋgiwerâm yu kulemgoyeŋgiân.
27 Dâ yeŋgât amâ hin maktân. Heakŋe puli yegep are yeŋgâlân tatbiâp. Aregât luâk siâŋe makmâ hekatyeŋgiwiapgât dâpŋe bo. Heakŋe meyi yâkŋe den hârok makmâ hekatyeŋgim akmap. Dâ bo heyeŋgimap. Yâkgât den keiŋe âmâ bundâk. Emelâk Heak arekŋe dâp hekatyeŋgiep aregât kâlegen kulukmâ manbei.
28 Nan baratlupne yeŋe Kristogât nâŋgâ nâŋgân manbei. Akto maleine nen olop yâk miawaktoân kârikŋe akmâ hulaŋ akmâ aŋun aŋgim bo kinmâ âmâ kârigewaen.
29 Akto yâk wan me wan mendo ârândâŋ akmap aregât nâŋgâmbiâ âmâ benŋe siâŋe wan me wan mendo ârândâŋ akmap yâk ekmâ hin nâŋgâmai, Imâ memelupnenŋande menenegi dop hainâk Anutuŋe mendo miawagep.

3

Anutugât nan baratŋe mandengât keiŋe.

1 Galama, nâŋgâi. Anutu Ewenenŋe âmâ biwi kalem humo aknengimap are siâ siâ hârok ewangimap. Anutuŋe nan baratlupne dâm nengolep arekŋe hârok ewangimap. Nen yu manden ire nan baratlupne dâm nengolep amâ bunŋe makto miawagion. Dâ luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmai arekŋe nengât keinenŋe bo nâŋgâmai. Amâ Anutu ikiŋe bo nâŋgaŋmai aregât.
2 Galama, nen hinŋe Anutugât nan baratlupŋe manden are nâŋgâen. Dâ siân manbaen aregât dopŋe gain hin are manbaen amâ hinŋe bo nâŋgâen. Hin âmâ nâŋgâmaen. Humonenŋe miawakto egekŋe bunŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ dop hainâk akbaen.
3 Aregât niŋande Anutu nâŋgaŋdo humo akto yâkgât mârum lâmgomap âmâ Humonenŋe kau kau manmap hainare manbiapgât biwiŋe heŋgemgoakbiap.
4 Galalupne, dosagât pat hin makbe. Siâ bâleŋe memap amâ den kârikŋe komap. Den kârikŋe koko arekŋe amâ bâleŋe dondâ.
5 Akto Yesugât âmâ nâŋgâmai. Yâk âmâ dosa puliwerâm miawagep. Dâ ikiŋe âmâ bâleŋe bo akmâ yân malep.
6 Akto siâŋe han biwiŋe Yesugâlân katmâ manmap amâ bâleŋe bo akmap. Aregât luâk âmbâle bikŋande bâleŋe akmai amâ Yesu bo ekmâ nâŋgaŋi.
7 Nanaŋlupne luâk bikŋande ye biwi gulip akberâm makyeŋgimbiâ biwiyeŋe gulip akbopgât hin makbe. Kristo are amâ wan me wan mendo ârândâŋ akmap aregât siâ âmâ Kristogât dâp wato ârândâŋ akmap.
8 Dâ luâk bikŋande bâleŋe akmâ manmai are amâ Bâleŋe Amboŋaet kâmolân gâtŋe. Amâ Bâleŋe Amboŋande miawagewânbak bâleŋe akmâ manmâ gaep aregât. Akto Anutugât Nanŋande âmâ Bâleŋe Amboŋaet âi koaŋberâm miawagep.
9 Aregât siâkâ makbe. Memelupnenŋande menenegi dop hainâk Anutuŋe menenekto gurukŋe manmaen nenŋe bâleŋe maleŋe bo mem manmâ âgâwaen. Anutu gâlânba manmangât kârikŋe yenengimbo aregât bâleŋe maleŋe bo mem âgâwaen. Anutuŋe menenekto dâp irakŋân manbaenŋe bâleŋe gain gain mem âgâwâen? Amâ bo.
10 Akto Anutugât nan baratlupŋe nengât akto Niambigât nan baratlupŋe are yeŋgât keiyeŋe âmâ hin miawakto ekbaen. Siâ âmâ manman âlepŋe bo memap akto galaŋe bo tângomap aregât âmâ Anutugâlân gâtŋe bo dâwei.

Han kalem akmâ tân aguwaen.

11 Galalupne, ye Yesugât keiŋe pup pup nâŋgâyiânbak hin makyeŋgimbiâ nâŋgâm gamai. Nen biwinenŋe tân aguwaen.

12 Dâ Kaiŋgât dâp bo watbaen. Yâk
âmâ Bâleŋe Amboŋaet nanŋe ikiŋe
agak meme bâleŋe akmâ emiŋaet
agak meme âlepŋe are ekto gembo
emiŋe kondo moep.
13 Aregât hinŋe luâk âmbâle
bikŋande hângât agak meme aregâlâk
nâŋgâmai, arekŋe hainâk yekbiâ
gembo peiyekmai aregât sân sân bo
membei.
14 Nenŋe amâ Yesugât kâmot
areyeŋgât biwiyeŋe tângomaen aregât
hin nâŋgâm heŋgemgone. Emelâk
momogât dâp hepunmâ manman
âlepŋân manmâ gaen. Akto siâ bikŋe
biwi tângo tângo bâlâk manmai amâ
momoŋeâk manbiap.
15 Akto siâŋe galaŋe peim kuk
agaŋdo amâ bugâ koko luâk dâwei.
Akto ye bugâ koko luâk yâk yeŋgât
nâŋgâi. Yâk yeŋgât biwiyeŋân man-
man kârikŋe bo miawakmâ yembiap.
16 Akto Yesuŋe nengât akmâ man-
manŋe hepunmâ moep aregât biwi
tângo tângogât keiŋe egion. Aregât
nenŋe hainâk galalupnenŋe yeŋgât
akmâ manmannenŋe hepunmâ
mombaen âmâ ârândâŋ akbiap.
17 Aregât hin makbe. Luâk siâ
sot soŋgo me sikum siâ siâ dondâ
yeaŋdo galaŋe wan me wangât um-
buruk mando ekmâ biwiŋe hâkâŋ
akto aregât biwiŋân Anutugât pat
âlepŋe yendâp me? Bo.
18 Nanaŋlupne, gala tânyeŋguwerâm
âmâ lau biwitnenŋandeâk bo
tânyeŋguwaen. Bo. Nen âmâ
han biwi nâŋgâ nâŋgânenŋande
tânyeŋguwerâm wan me wan yeŋgim
gala akyeŋgiwaen.

Anutu nâŋgâmaenŋe yâkgât hamep bâlâk manbaen.

19 Hain akbaen âmâ benŋe den
bunŋaet kâmot manmaen are
nâŋgâenŋe bunŋe akbiap. Akto agak
meme âlepŋe are nâŋgâenŋe âmâ
Anutuŋe nenekto biwinenŋe owâiŋe
akmap.
20 Dâ sopŋe sopŋe biwinenŋande
den âiân kat nenekberâmbo âmâ hin
nâŋgâwaen. Anutu âmâ biwinenŋaet
dopŋe bo. Yâk dop siâ manmâ siâ
me siâ nâŋgâm metemap aregât bi-
winenŋande umatŋe akbiapgât dâp
bo.
21 Galama, okot akyeŋgimangât
hin makbe. Biwinenŋande denân
bo kat nenekto amâ Anutugât en-
emŋân âlepŋe kindenŋe biwinenŋe
bo gemap.
22 Akto den launŋe lokoaŋmâ kinmâ
wan me wan akmâ mandenŋe Anu-
tuŋe nenekto huragumapgât wan me
wangât ulilaŋdenŋe nengimap.
23 Akto Anutuŋe den kârikŋe hin
kato talep. Nanŋe Yesu Kristogâlân
biwinenŋe katmâ hannenŋande
nâŋgaŋmâ âmâ benŋe galalupnenŋe
han kalem agaŋgi goaŋgi akmâ tân
agu agu akbaen. Hain akbaengât
maknengiep.
24 Akto luâk bikŋande Anutugât den
kârikŋe lokowerâm akmai âmâ Anutu
olop biwi konok akmai. Aregât ikiŋe
Heak nengimbo âmâ Anutu ikiŋe bi-
winenŋân manmap dâm nâŋgâmaen.

4

Heak bâleŋe akto âlepŋe yetgât den.

1 Galalupne, luâk âmbâle propete
hiaŋgi dondâŋe heyeŋgiwerâm akmâ
Anutugât Heakŋe tân nengumbo
makyeŋgimaen dâm hiaŋgimai aregât
imâ Anutugâlân gâtŋe me borâm
âmâ nâŋgâm heŋgemgowerâm damun
akbei.
2 Akto nâŋgâm heŋgemgowaigât hin
makbe. Luâk siâ Yesu amâ Anu-
tuŋe huŋgun aŋdo luâk akmâ mi-
awagep dâmap amâ Anutugât Heakŋe
tângomap.
3 Dâ hiaŋgi heak arekŋe Anutuŋe
Yesu bo huŋgunaŋdo miawagep
dâmap amâ Anutugâlân gâtŋe bo.
Amâ Kristogât gasa kautŋe yâkgât
sinduk baniara arekŋe hain dâmap.
Yâk miawakbiapgât dâtâŋe are
ye nâŋgâi amâ emelâk hânân mi-
awaktâp.
4 Nanaŋlupne, Anutuŋe amâ
hânân gâtŋe are ewangimap aregât
Anutuŋe ye olop manmap arekŋe

propete hianŋgi yâk yeŋgât amboŋe ewangimap.
5 Akto propete hianŋgi yâk âmâ hânân gâtŋe aregât hângât nâŋgâ nâŋgâ are makmai. Makbiâ hânân gâtŋande ondop katmai.
6 Dâ nenâmâ Anutugâlân gâtŋe. Gârâmâ siâŋe Anutu nâŋgaŋmâ âmâ den nenŋe nâŋgâmap. Dâ Anutugâlân gâtŋe bo arekŋe âmâ bo nâŋgâ nengimai. Amâ dennenŋe komai. Aregât den bunŋaet Heak akto den hilipkomapgât sinduk baniara yâk yetgât keiyetŋe hainângen ekmâ potatmâ nâŋgâm heŋgemgomaen.

Anutuŋe han kalem aknengimap.

7 Galalupne okotne nâŋgâ aŋgimaen, biwi tângo tângo aregât keiŋe makbe. Biwi tângo tângo bunŋe amâ Anutugâlânba miawakmap. Miawakto Anutuŋe menenekto Anutu nâŋgaŋmâ manmaen aregât biwinennande tân agum manne.
8 Akto areâk bo. Anutu amâ biwi tângo tângo aregât Amboŋe aregât luâk siâ biwi okot âlep bo akmâ manmapŋe amâ Anutugât keiŋe bo nâŋgâmap.
9 Akto Anutuŋe nanŋaet manman âlepŋe nengâlân miawagâkgât Nanŋe konok huŋgunaŋdo hânân giep aregât Anutugât okot âlep are nengâlân miawagep.
10 Akto biwi okot tângo tângo aregât keiŋe hin yendâp. Nenŋe Anutugât biwi bo tângoyion. Bo. Ikiŋak soŋ okot nâŋgânengim Nanŋe huŋgunaŋdo gem bâleŋe nenŋaet akmâ kindo Ewenande nengât kuk aŋdo hâk hilâlâm nâŋgâm mondo dosanenŋe bo agep.
11 Anutuŋe biwi okot âlep hainare humo aknengiepgât nenâkâ hainâk biwinennande tân agu agu akmâ manbaen.
12 Akto luâk siâŋe Anutu bo ekmap. Gârâmâ nenŋe biwi okot âlep aganŋgiwaenân âmâ Anutuŋe biwinenŋe tângombo Anutugât okot âlep are biwinenŋân sambelem humo akmâ kârikŋe akmap.
13 Akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe nengiep aregât hin nâŋgâne. Yâk âmâ nen nâŋgâ nengimap akto nenŋe yâk nâŋgaŋmâ yâk olop manmaen. Akto hainâk manmâ âgâwaen.
14 Akto Ewenande Nanŋe hân ârândâŋ luâk âmbâle heŋgem nenguâkgât huŋgunaŋdo giep. Akto nenŋe dewun nennande ekmâ bunŋerâm den ire makmâ miawakmaen.
15 Akto luâk siâŋe Yesu âmâ Anutugât Nanŋe bunŋe dondâ dâm den are makmâ miawakmap âmâ Anutuŋe biwiŋân manmap. Akto yâkŋe Anutu nâŋganŋbiap.
16 Aregât Anutugât biwi tângo nengâlân miawagep are nâŋgâm heŋgemgoyion. Anutu âmâ biwi tângogât kautŋe akto siâŋe biwi tângo olowâk manbiap yâk âmâ Anutuŋe nâŋgaŋmap. Akto yâkŋe gai Anutu nâŋgaŋmap. Akto hainâk manmâ âgâwiap.
17 Haingât nengâlân biwi tângo tângo miawakmâ sambelem arekŋe tân nengumbo Yesu manmap hainâk nenâkâ hânân manmaen aregât siân hâuŋaet sowân kambiamnenŋe umatŋe bo akto hamep bâlâk kinbaen.
18 Aregât lâuwâŋe makbe. Nenŋe okot âlepŋe akmâ manmaen aregât siâ siâgât hamep bo akmaen. Akto biwi tângo tângo bunŋande hamep are wato bo akmap. Akto siâŋe kârikŋe akmâ siâ denân katberâmbo âmâ hamep akmap aregât okot âlepgât pat bo akmap. Hain akto âmâ luâk âmbâle hamep akmai arekŋe âmâ okot âlepgât pat bo akmâ manmai.
19 Dâ nen âmâ hain bo akmaen. Anutuŋe soŋ okot âlep aknengiepgât biwi tângo tângo olop manmaen.
20 Akto luâk siâŋe Anutugât okot âlep aganŋman dâm âmâ galaŋe mem ge katbiap yâk hianŋgi luâk hain are dâwei. Nâŋgâi. Siâŋe galaŋe ekmap are mem ge katmâ âmâ gain gain akmâ Anutu bo ekmap are biwiŋe tângowiap? Amâ bo. Dâp bo tatâp.
21 Akto Yesugât den hin yenengiâp.

Anutu biwi okot âlep aganberâm âmâ âlepne galalupnennе hainâk okot âlep akyengiwaen.

5

Anutugâlân dewatiyiongât hângât kotne siâ siâne bo mem ge katnenekbiap.

1 Akto siâne âmâ Yesu âmâ Anutune hungunando luâk akmâ giep dâwiap aregât keine amâ Anutune ulikhân meanepgât gurukne miawakmâ gaep. Hain akmâ Ewenennе Anutu are okot âlep aganmapgât Anutugât nan baratlupne hârok hainâk okot âlep akyengimbo ârândâng akbiap.

2 Hain akto Anutu okot âlep aganmâ denne kârikne laune lokom âmâ benne âlepne Anutugât nan baratlupne bikne okot âlep akmâ tânyengguwaen.

3 Aregât keine hin. Anutugât biwi tângo tângo amâ yân bo akmâ den kârikne lokom âmâ biwi tângo aganbaen. Akto Anutugât den kârikne amâ den umatne bo.

4 Amâ Anutune menenekmâ tân nenguepgât hângât siâ siâ are hârok kondenne gemap. Akto aregât kârikne amâ biwinennе Anutugâlân katennе talep aregât hângât siâ siâ kondennе gemap.

5 Aregât lâuwâne makbe. Ninande hânân kârikne akmâ siâ siâ hârok ewangiyekbiap? Luâk siâne Yesu amâ Anutugât Nanne hain dâm nângâm hengemgowiap arekne âmâ hain akbiap.

6 Yesu Kristo amâ tu akto gilâm akmâ togoep. Tu areâk bo. Aregât tu olop akto gilâmne olop hârok togoep.

7 Akto Anutugât Heakne den bunne kautne are amâ Yesugât keine makmâ miawakmap.

8 Aregât âlâwu akmâ arekne tân agum âi memai Heak akto tu akto ikine gilâmne. Akto âlâwu are âmâ keiyene konok miawakmap.

9 Luâk bikne den tân agum makbiâ nângâenne bunne akmap. Dâ Anutune den siâ tângombo den arekne amâ bunne dondâ akmap. Hain akto Anutune Yesu amâ nângât Nanne dâmbo imâ bunne dâm nângâyion.

10 Akto areâk bo. Siâne Anutu Nannaet nângâ anbiap yâk Anutugât den bunne biwinân kinbiap. Dâ siâ Anutugât den bo nângâm hengemgowiap amâ Anutu hiangiep dâm nângâm hilipkowiap. Luâk hain arekhande Anutune Nannaet den magep aregât nângâmbo bunne bo akbiap aregât Anutu amâ hiangiep dâm nângâm hilipkowiap.

11 Akto den bunne amâ hin yendâp. Anutune manman kârikne nengiwerâm Nanne hungun ando giep. Aregât manman kârikne amâ Nannaelânba miawaknengiep.

12 Aregât biwinennе Nannaelân katennе manman kârik miawaknengiep. Dâ luâk âmbâle bikhande Anutugât Nanne bo nângan biâ âmâ manman kârik bo miawak yengimap.

Anutu ulilanbaengât keine.

13 Galalupne, nâ den ire hin nângâhetgât kulemgoyengiân. Anutu Nanne nângan mai ye âmâ manman kârikne miawak yengimap.

14 Akto nen wan me wan Anutu ikinak nângâmbo yendâp aregât biwinennе humo katmâ ulit aktennе nângâ nengiwiap aregât akmâ Anutugâlân hamep bâlâk ulilanmaen.

15 Aregât lâuwâne makbe. Wan me wan ulilandennе ainâk dowâk nângânengimap dâm nângâmaen amâ âlepne emelâk ulitnennе aregât nengiep dâm nângâwaen.

16 Aregât luâk siâne galane siâ bâlene siâ momo bâlene bo are mendo ekmâ ainâk aregât akmâ yâkgât ulilando Anutune galane manman dâwân katbiap. Amâ momo bâlene aregât bo maktân. Akto bâlene siâ amâ hememgât bâlene yendâp. Hain aregât ulit âine meâkgât bo maktân.

17 Bâlene siâ siâ amâ dosagât pat. Dâ bâlene konok amâ momogât dosa mem miawakmap.

Anutu Bunŋe Amboŋe amâ biwinennŋân tatmap.

18 Akto nen hin nâŋgâmaen. Anutuŋe ikiŋe luâk me âmbâle siâ mendo bâleŋe hâkŋe hâkŋe bo akmâ manmap. Amâ Anutugât Nanŋande memapgât horat korat aganŋdo aregât Bâleŋe Amboŋande bo memap.

19 Aregât nen Anutuŋe menenekmâ korat nengumap dâmaen. Dâ luâk âmbâle dondâ Yesu bâlâk hârokŋe âmâ Bâleŋe Amboŋe yâkgât amukŋân yemai. Hain nâŋgâmaen.

20 Akto hin gai nâŋgâmaen. Anutugât Nanŋe yâkŋe gem nâŋgâ nâŋgâ mem miawaknengimbo Anutu Bunŋe Amboŋe are nâŋgâm biwinennŋân katmaen. Akto Bunŋe Amboŋe amâ Anutugât Nanŋe Yesu Kristo yâk biwinennŋân yendâp yâkgât akmâ Anutu Bunŋe akto Manman Kârik Amboŋe.

21 Galalupne, den bâiŋe ire. Lâpio me hianŋgi humo arekŋe heyeŋgiwâigât damun aganŋgim hepunmâ manbei.

2 Yohane

Yohaneŋe yu kulemgoep.

1-2 Tâune, nâmâ sop kâlep Yesugât kâmot damunyeŋe akmâ gan. Kulem ire Anutuŋe meŋgekmâ potatmâ giŋep gâ akto nananŋlupge yeŋgât kulemgoân. Akto nen Yesugât den bunŋe lokoenŋe biwinenŋe tângomap, akto tângom âgâwiap, aregât gâ okotne dondâ nâŋgâgiŋdân. Nâ konok bo. Nen den bunŋe aregât ukenŋe nâŋgâmaen nen hârokŋe gâ okotnenŋe dondâ nâŋgâgiŋden.

3 Anutu Ewenenŋe are akto Nanŋe Yesu Kristo are yâkŋe damun nenŋe akmandat. Akto okotyetŋe nâŋgâ nengimandat. Akto tânnengum mandat aregât biwinenŋe sândugembo heroŋe humo nâŋgâmaen.

Han kalemŋaet keiŋe.

4 Wei, tâune, nananŋlupge bikŋe Ewenenŋe Anutu arekŋe den kârikŋe ikiŋandeân makyeŋgiep are lokom den ire bunŋe dâm lokom manmai areyeŋgât keiyeŋe hain nâŋgâm biwine dondâ âlepŋe agep.

5 Akto den kârikŋe siâ makgiŋdere nâŋgâ. Den aŋgâ bo. Miawagewânbak nâŋgâm gam manmaen areâk makgiŋbe. Biwiŋe tân agum manbaen aregât miawagâkgât yu kulemgoân.

6 Dâ den ire amâ nâŋgâlâk bo. Gâmâ keiŋânbak nâŋgâm gaen amâ hin. Anutuŋe hin dâm makmâ hârenengiep, “Nâŋgât den kârikŋe hârok lokowei. Dâ den konok amâ umatŋe dondâ amâ biwi tân agu agu akmâ okot âlep aganŋgiwei.” dâm maknengiep, den are keiŋânbak nâŋgâen.

7 Akto hinŋe hianŋgi luâk âmbâle dondâ miawagi. Akto kepianŋe kepianŋe arim hin makyeŋgimai, “Anutuŋe Nanŋe huŋgunaŋdo gewiap amâ Yesu bo. Yesu amâ Anutugâlânba bo gem luâk agep.” dâm hianŋgimai. Are yeŋgât damun amâ Yesugât gasa kautŋe are.

8 Aregât biwiyeŋe damunŋe akbei. Akto âi humo meyi aregât hâu yânŋe akbopgât biwiyeŋe damunŋe akmâ yâk yeŋgât den bo nâŋgâwei.

9 Akto luâk âmbâle bikŋe yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ Yesu amâ Anutugât Nanŋe bo dâmai amâ Anutugât kâmolân gâtŋe bo. Dâ luâk âmbâle bikŋe Yesu amâ Anutuŋe Nanŋe huŋgunaŋdo gem luâk akmâ malep dâmai amâ Anutu akto Nanŋe yâk lâuwâ arekŋe damunyeŋe akbela manmai.

10 Aregât luâk bikŋande Yesu amâ Anutugât Nanŋe den are bo dâmai arekŋe gâŋgâlân togombiâ emetgân bo oloŋyekmâ katyekmâ tânyeŋguwen.

11 Amâ niŋande gala akyeŋgimap amâ agak memeyeŋe bâleŋe tânyeŋgumap bâleŋe arekŋe makmâ miawaganŋbiap.

Den bâiŋe.

12 Tâune, nâŋe den bikŋe dondâ makgiŋberâm aktân. Aregât gâwuŋe kulem esenŋe kulemgom katere gâŋgâlân togowiap are bo nâŋgân. Amâ hin nâŋgân. Nâ gâŋgâlân dowâk togore egakmâ denân maganŋgi goanŋgi akbaet. Hain akmâ okot âlep humo mem miawakbaet aregât ukenŋe nâŋgân.

13 Akto gâŋgât garige Anutuŋe nâŋgâm kepilâ aŋep are in manmap yâkgât nananŋlupŋe gâŋgât okotyeŋe dondâ nâŋgâ giŋmai hain nâŋgâwen.

3 Yohane

Yohaneŋe Gaiogât den kulemgoep.

1 Galane Gaio, nâmâ luâk sâmbâ
sop kâlep manmâ gan. Nâŋe kulem
esenŋe ire gâŋgât kulemgoân. Gala
gâmâ Yesugât kâmolân gâtŋe aregât
den bunŋe aregât akmâ gâŋgât
okotne dondâ nâŋgân.
2 O Gala, nâ gâŋgât akmâ Anutu
ulilaŋdere wan me wan hârokgât gai
umburuk akmenâ are hârok âlepŋe
miawak giŋbiap aregât ulilaŋman.
Akto Anutuŋe tân gugumbo biwige
âlepŋe akmap aregât nâŋgâm âmâ
hinŋe hâkgaet ulilaŋman.
3 Akto ulikŋân Yesugâlân gâtŋe
bikŋande gâŋgâlânba nâŋgâlân togoyi
akto togom gâŋgât makniŋi. Amâ
den bunŋe nâŋgâm watmenâ agak
memege âlepŋeâk miawakmap. Are
amâ bundâk. Gâmâ den bunŋe
watmat.
4 Galane, nâŋe ulikŋân luâk
me âmbâle makyeŋgire biwiyeŋe
Yesugâlân kali are yeŋgâlân gâtŋande
den bunŋe lokom manmâ gayi a
nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâman.
Akto heroŋe irekŋe heroŋe siâ
ewangiâp.

Gaio amâ âi âlepŋe miep.

5 Galane, gâŋe Yesugâlân gâtŋe
tân yeŋguen âi are amâ âlepŋe.
Akto Yesugât kâmolân gâtŋe tirip bo
nâŋgâmat amâ hanâk dâm tânyeŋguen
are âi âlepŋe dondâ mien.
6 Akto are yeŋgâlân gâtŋe bikŋande
hepun gekmâ nâŋgâlân togom gâŋgât
keige âlepŋe are Yesugât kâmot
hutyeŋân kinmâ maknengiyi. Gala,
gâŋe okot âlep akyeŋgim dâpgât siâ siâ
tân yeŋgumat den are nâŋgâm heroŋe
humo nâŋgân. Gâ wan akmat amâ
Anutugât âi dâm nâŋgâm âmâ hainâk
akmâ âgâwen.
7 Akto Yesugâlân gâtŋe yu
maktân arekŋe Yesugât keiŋe
makyeŋgiwerâm kepiaŋe kepiaŋe
arim Yesugât kâmolân gâtŋe bo
manmai are yeŋgâlân puli me wan
me wan bo ulit yeŋgimai.
8 Hain akmâ nengâlân togombiâ
âmâ âiyeŋe amâ nengât âi hainâk dâm
dowâk tân yeŋguenŋe ârândâŋ akmap.

Diotrepegât den.

9 Nâŋe âgâlân Yesugât kâmot yeŋgât
kulem siâ kulemgom katere ariep.
Dâ luâk siâ kotŋe Diotrepe yâkŋe
ikiŋaet nâŋgâmbo âgâmap are nâŋgât
den bo nâŋgâm âmâ kondo gemap.
10 Akto areâk bo. Yesugât
kâmot siânbaŋe togombiâ bo tân
yeŋgumap. Dâ luâk âmbâle bikŋande
tân yeŋguwerâm akbiâ Diotrepeŋe
tân yeŋguwâigât nengât kâmolân bo
togoŋet dâm wat yekto yânŋângen
manmai. Hain gârâmâ nâŋe hâmbâi
yeŋgâlân togowianân âmâ yâkgât den
kom âmâ dennenŋe kom agak meme
bâleŋe akmap are mem miawaktere
ekbai.

Demetriogât den.

11 O Galane, gâ agak meme bâleŋe
bo watben. Gâ agak meme âlepŋe
watben. Akto luâk âmbâle agak
meme âlepŋe akmai amâ Anutuŋe
memeŋe akyeŋgimbo hain akmai.
Dâ luâk âmbâle bikŋe agak meme
bâleŋe akmai amâ Anutugât keiŋe bo
nâŋgâmai.
12 Akto luâk agak memeŋe âlepŋe
Demetrio are luâk âmbâle dondâŋe
yâkgât agak meme nâŋgâmbiâ
ârândâŋ akmap. Akto bunŋande
hainâk keiŋe miawakto ârândâŋ
akmap. Akto nenâkai yâkgât
nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap. Akto
gâ nengât den amâ bundâk dâm
nâŋgâmat.

Den bâiŋe.

13 Nâŋe den bikŋe dondâ makgiŋberâm
aktân. Aregât gâwuŋe kulem esenŋân
kulemgom katere gâŋgâlân togowiap
are bo nâŋgân.
14 Gârâmâ nâ dowâk togom gâ
gektere egakmâ magaŋgi goaŋgi
akbaetgât ukenŋe nâŋgân.
15 Galane, Anutuŋe damunge
akto kambiamge yeukŋe talâkgât

ulilaŋdân. Akto Yesugât kâmolân gâtŋe nâ olop tatâi amâ gâŋgât nâŋgâm heroŋe aktâi. Akto gâŋgâlân Yesugât kâmolân gâtŋe tatâi are konok konok nengât makyeŋgimenâ heroŋe akbei. Areâk.

Yuda

Yudaŋe yu kulemgoep.

1 Galalupne, nâ Yuda Yesu Kristogât hoŋ bawa akto Yakobogât eminge nâ yeŋgât kulem esenŋe ire kulemgoân. Ye âmâ Ewenenŋe Anutuŋe okot âlep akyeŋgim potatmâ oloŋyekmâ Yesu Kristogât akmâ damunyeŋe akmâ âgâmbo âlepŋân manmai.
2 Yeŋgât ulilaŋdere Anutuŋe okot âlep dondâ akyeŋgim damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugem âgâwiâp.

Mitigât gasa yâk yeŋgât keiŋe.

3 Galalupŋe, Yesuŋe heŋgem nenguepgât keiŋe kulemgowerângât nâŋgâre humo aktâp. Gârâmâ umatŋe siâ hinŋe miawakyeŋgimbo aregât Yesu Kristogât keiŋe nâŋgâm biwinenŋe yâkgâlân katenŋe kilep aregât pat amâ emelâk miawaknengiep are nâŋgaŋmâ âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe akbopgât yu kulemgoân.
4 Luâk biknande nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe agâkgât yoŋâk yeŋgâlân togom mali. Luâk are amâ Anutuŋe ulikŋân makto hâuŋe bâleŋe miawakyeŋgiwiapgât siâŋe kulemgoep yeŋgât hâuyeŋe amâ yâk yeŋgâlân miawakbiap. Akto yâk hin akmai. Anutugât bo hamep akmai. Akto Anutuŋe hanâk tân nengumap aregât nâŋgâm gulip akmâ hanâk hanâk mandenŋe âlepŋe Anutuŋe dosanenŋe kutigitnengiwiap dâm bâleŋe olowâk manmai. Akto areâk bo. Humo kautnenŋe konok Yesu Kristo yâk are hâkokomai. Akto Yesu âmâ hânân gâtŋerâm luâk yânŋe dâm nâŋgâmbiâ gemap. Luâk hain akmai are âmâ hâuŋe bâleŋe miawakyeŋgiwiap.
5 Galalupŋe, hâuŋe aregât keiŋe makbe. Den imâ emelâk nâŋgâm meteyi areâk makyeŋgim nâŋgâyeŋgiwe. Ulikŋân Humo Anutuŋe amâ Israe luâk âmbâle kâmot humo Aigita hânânba kewuguyekto umatŋe hepunmâ ariyi. Akto are haminân are yeŋgâlân gâtŋe biknande Anutugât nâŋgâmbiâ giep are Anutuŋe hâuŋe bâleŋe kakyeŋân kato hilip aguyi.
6 Akto areâk bo. Aŋelo bâleŋe arekŋe damun âiyeŋe gagaim panmâ welamyeŋe hepuli yâk âmâ Anutuŋe hâmbâi sop humoân hâuŋe bâleŋe akyeŋgiwiapgât lope kârikŋe aregât kâlegen katyekto hândâkŋe katip yeŋguep.
7 Akto siâ hin. Kepia lâuwâ Sodom akto Gomora akto kepia ginŋe ginŋe tatmâ ariep aregât ambolupŋande hanâk hanâk manmini. Hain akmâ luâk âmbâle egâliaŋgât dâp gulip bâleŋe dondâ akmâ keiŋe aŋgâ dondâ mem miawakbiâ Anutugât luâk âmbâle nenŋe ire ekmâ hamep akbaen dâm kâlâp pando om meteyegep. Amâ siân biknande kâlâp kârikŋân manmâ âgâwai yâkŋe nâŋgâm heŋgemgowaigât.

8 Akto hâuŋe bâleŋe yu maktân imâ hainâk luâk hinŋe yoŋâk yeŋgâlân togom hutyeŋân miawagi areyeŋgâlân miawakbiap. Luâk ire yâkŋe gai hainâk hiaŋgi den aregât ukenŋe nâŋgâm dâp gulip manmâ Anutu akto damunlupyeŋe yeŋaet hâkâŋ akmâ aŋelogât nâŋgâmbiâ gemap.
9 Dâ aŋelo yeŋgât humoyeŋe kotŋe Mikae yâkŋe Mose moep aregât hâkŋaet Niambi olop makmâ papalakmâ mendo gembo âgâmbo akmâ are kuk den bo maganep. Bo. Yâk ikiŋaet nâŋgâmbo bo âgâepgât den yân hinâk maganep, “Humoŋe hâuŋe bâleŋe giŋbiâp.” dâmbo aregât nâŋgâmbo hâumgoep.
10 Dâ luâk irekŋe âmâ wan me wan pâpkomai aregât makbiâ gemap. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo watmâ âmâ hâkgâlâk nâŋgâm bau dua hinare akmâ egâlianbiâ ain âmâ hâuŋe bâleŋe miawakto hilip agumai.

11 Woe, yâk arekŋe âmâ manmâ wan akmai? Amâ Kainŋe eminge kondo moep yâkgât dâp watmai. Akto puli me sikumgât ukenŋe akmâ

luâk kotŋe Bileamŋe puli egâliaŋepgât Anutu hepulep hain akmai. Akto luâk kotŋe Kora yâkŋe Moseŋe damunyeŋe akminep yâkgât hâkâŋ akmâ âgâ âgâŋaet hilip aguep hainâk âgâ âgâŋe yeŋaet hilip agumai.

12 Galama, luâk are âmâ yeŋaet okot nâŋgâ aŋgim mendugum kinmâ sot om nembiân âmâ hutyeŋân kinmâ aŋun bâlâk sot soŋgo aregâlâk nâŋgâmai. Amâ aregât dop wanân katmâ maktere nâŋgâwerâi? Hin. Damunlupyeŋe âmâ yeŋaet tepyeŋaelâk nâŋgâmai. Tânâk bo togombo hamandatŋe yân dâgâm yemap. Akto seruŋe togom âmâ waitmâ pando bo akto tânâk bo gemap. Gârâmâ luâk ire âmâ dop hain yâkŋe bo tân nengumai. Akto dop siâ hin. Lâwin yânŋe tuŋe bo kândârâŋe momoŋe akto pâit pâitŋe bunŋe sopŋân âmâ bo yemap dop hainâk luâk irekŋe akmai.

13 Akto seruŋe haru waitmâ pando bam guto barak barak akmap, dop hainâk luâk irekŋe bam gutmâ den dondâ makbiâ agak meme bâleŋe miawakto ektenŋe gemap. Yâkŋe bâleŋe aŋunŋe olowâk pagaleŋe bo diâ bokmâ gulip agu agu akmai dop hainâk akmai. Akto Anutuŋe hândâk welamŋe humo yeŋgât makmâ hârembo yem âgâwiap are âmâ luâk hainare yeŋgât pat.

Enokoŋe hâuŋe membaigât keiŋe magep.

14 Akto luâk ire Enokoŋe ulikŋân yâk yeŋgât keiyeŋe makmâ miawagep. Enoko amâ Adamgât haminân miawakmâ gambiâ gambiâ kâmot 7 akto Enoko miawakmâ hin dâep, “Siân Humo akto aŋelo âlepŋe kâmot hamepŋe olowâk miawakbai.

15 Arekŋe gem âmâ luâk bâleŋe yâk bâleŋe yeŋaet keiŋe mem miawakbiap. Akto Anutu bâlâk manmâ agak meme bâleŋe akto den bâleŋe Anutu mem ge katberâm makmai are hainâk mem miawakyekbiap, aregât hâuŋe yeŋgiwiap.” dâep. Enokoŋe hain dâep ina luâk hainare miawaktâi.

16 Miawakmâ galagât hogo hogo luâk akto siâ siâ hârokgât kambiam bâle akmai. Akto ukenyeŋe bâleŋe watmâ den agat agatŋe makmai me luâk puli me sikumgât makmâ lau keluâk ulit agak hain are manmai. Luâk hainare manbiâ Anutuŋe makto hâuŋe bâleŋe emelâk kulemgoân are yeŋgâlân miawakbiap. Hain.

Tân agum kârikŋe manbaengât den.

17 Galalupne, Humonenŋe Yesu Kristo yâkgât Aposololupŋande makyeŋgiyi aregât nâŋgâmâk manbei.

18 Hin magi, “Sop tâlâgumbo luâk bâleŋe miawakmâ ukenyeŋe bâleŋe watmâ Anutu mem ge katberâm makbai.” dâyi. Aregât nâŋgâmâk manbei.

19 Luâk hain arekŋe Anutugât Heakŋe bâlâk manmâ hângâlâk nâŋgâm âmâ Yesugât kâmot potatyekberâm âi humo membiâ potatmai.

20 Galalupne, yeŋe âmâ den pat âlepŋe kulemgoyi are oyaŋbiâ âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bunŋe kârikŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân kârikŋeâk kinbiapgât tân agum kârigem manbei. Akto Anutu ulilaŋberâm âmâ Heak kârikŋande tân nenguâk dâm ulilaŋmâ manbei.

21 Hain akmâ Anutuŋe okot âlep yeŋgimap aregât nâŋgâm manbei. Akto Humonenŋe Yesu Kristoŋe okot dondâ nâŋgâ nengimap aregâlâk nâŋgâm lâmgom manbei. Hain akbiâ manman kârikŋe yeŋgiwiâp.

22 Akto yeŋaelâk bo nâŋgâwei. Luâk âmbâle Anutugât akmâ han lâuwâ akmai are nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe agâkgât olop den magaŋgi goaŋgi akmâ yaiwâk yaiyeŋguwei.

23 Akto bikŋe kâlâpŋe oyekbopgât bâleŋânba oloŋ yekbei. Dâ bikŋe âmâ hain akbâen dâm aregât yeŋeak okot nâŋgâ aŋgim biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei. Hain akmâ âmâ biwinenŋe bâleŋande ewum gulipkowop dâm hamep akmâ hanokoakbei.

Anutugât kot yem âgâwiâp.

24 Galalupne, den bâiŋe hin makbe.
Anutu kotŋe mem agatmâ makbe.
Anutuŋe damunyeŋe akmâ tân
yeŋguwiâp gârâmâ aregât yeukŋe bo
manmâ yâkgât pagaleŋân dosa bâlâk
akto heroŋe olop katyekto aŋun bâlâk
manmâ âgâwaigât kârikŋe yeaŋdâp.
25 Anutu yâkŋe konok âmâ heŋgem
nengumap aregât nenŋe Humo-
nenŋe Yesu Kristogât akmâ kotŋe
mem agatne. Yâk âmâ pagaleŋe
damun akmap. Kotdâ Humo tâmbâ
konok manmap. Akto kârikŋe wâtŋe
hâŋgeiŋe sop boân yeaŋep hainâk
yu yeaŋdâp akto yeaŋmâ âgâwiap
kârikŋe. A bundâk.

Yesuŋe Yohane wan me wan miawakbiapgât makmâ hulaŋ aŋep.

Yohaneŋe egep aregât den.

1 Nâmâ Yohane ire kulemgoân. Anutuŋe den ire heambukmâ kalep arekŋe Yesu Kristo hin magaŋep, “Nâŋgât kâmot ulikŋân den heambukmâ kalân hinŋe makyeŋgimenâ nâŋgâŋet.” dâm magaŋdo Yesuŋe ikiŋe aŋeloŋe siâ huŋgun aŋdo den ire makniŋep.

2 Makniŋdo Anutugât den akto Yesu Kristogât den pat hârok egân are yu kulemgowerân.

3 Sop humo are tâlâguâp aregât luâk siâŋe wan me wan miawakbiapgât den ire oyaŋmâ Yesugât kâmot makyeŋgiwai are akto luâk âmbâle bikŋe den ire nâŋgâm lokom manbai are âmâ Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo heroŋe akmâ manbai.

Yohaneŋe kepia 7 yeŋgât yu kulemgoep.

4 Agon aktere nâŋgâŋet. Nâmâ Yohane nâ Asia hânân Yesugât kâmot kepiaŋe kepiaŋe bât biken lâuwâ mandâi areyeŋgât kulem yu kulemgowerân. Ire oyaŋmâ nâŋgâŋet.

O Galalupne, yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋman, Anutu manmâ gaep akto manmâ âgâwiap, yâk akto yâkgât Heakŋe âlepŋe nâmbulân lâuwâ akmâ Anutugât tat tat enemŋân manmai arekŋe ye biwiyeŋe Yesugâlân kali are damunyeŋe akbiâ biwiyeŋe sândugeâk.

5 Akto Anutuŋe Nanŋe huŋgun aŋdo gem Anutugât pat miawagâk dâm hânân mando kombiâ moep arekŋe hâmbâi momoŋânba agatbai dâm aregât dâp hekatnengim momoŋânba agalep. Akto Yesu arekŋe hângât luâk kembu akto kotdâ akto humomolupnenŋe hârok damunyeŋe akto amukŋân manmai. Akto nâŋe Yesu are hainâk ulilaŋdere damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugeâk.

Akto Yesugât keiŋe amâ hin. Yâkŋe âmâ okot nâŋgâ nengimap. Akto dosanenŋande damunnenŋe akbopgât akto Anutuŋe dosa nenŋaet kuk aknengimbo bo akbâengât nengât dumnenŋân kindo Anutuŋe makto kombiâ gilâmŋe gembo moep.

6 Aregât hinŋe han kalemŋaet mâŋginenekmâ âmâ damunnenŋe akto yâkgât kâmolân manmâ âgâwaen. Hain aktenŋe Yesuŋe memeŋe aknengimbo Eweŋe Anutu aregât sumbe kat kat hainare akmâ manmâ Anutu okot âlepgât waŋmaen. Aregât Yesu kotŋe mem agatne. Akto hain akmâ âgâne. A bundâk.

7 O Galalupne, makyeŋgire nâŋgâŋet. Yesu hamandat kakŋân togowiap. Hain togombo âmâ luâk bugâŋe kom lâwinân koyi arekŋe ekmâ indembiâ kambiamyeŋe bâliwiap. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe ekmâ hainâk indem bâliwai. Are miawagâkgât ukenŋe nâŋgâmaen. A bundâk.

8 Anutuŋe hin dâp, “Nâ Anutu Humoŋe manmâ gan. Akto mandân. Akto manmâ âgâwian akto kârikŋe hârok tatniŋdâp. Nunak ulikŋânbak manmâ gan. Akto manmâ âgâm bo boakbian.” dâp.

Yohaneŋe Patimo gimbâŋân mando biwiŋe hulaŋ akto Yesu egep.

9 O Galalupne, ye Asia hânân manmâ Yesugât kâmolân dewatiyi ye amâ den iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ Yohane, nâ ye olop Yesugât âi mendenŋe Yesugât gasalupŋande nen bâleŋe aknengimai. Hain aknengimbiâ âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm Yesugât lau lokoenŋe Yesuŋe damunnenŋe akto manmaen. Akto nâŋe Anutugât den pat makyeŋgiman aregât akto Yesugât keiŋe makyeŋgiman aregât Yesugât gasalupŋande menekmâ haru tânâmŋân gimbâŋe bâlensiâ kotŋe Patimo in katnekbiâ talân.

10 Tatmâ Anutugât hilâm tat talân ain tatere Anutugât Heakŋe âlepŋande hutgombo biwine purik kato den humo tâmbâ lâmun hinare haminân miawakto
11 hin nâŋgân, “Yohane, gâŋe wan me wan ekberât ire kulemgom nâŋgât kâmot bât biken lâuwâ ireyeŋgâlai katmenâ arimbo oyaŋbei. Epeso kepian akto Simirna kepian akto Peagamoŋ kepian akto Tiatira kepian akto Sarde kepian akto Piladepia kepian akto Laodikea kepian Asia hânân manmai ain ire kulemgom katmenâ arimbo oyaŋbei.” dâep.
12 Akto nâ niŋande makniŋdâp dâm purik katmâ egeine pagaleŋe emetŋe 7 goliŋe ketugu ketuguŋe egân.
13 Akto areyeŋgât hutŋân âmâ luâk hinare egân. Luâk hinare are âmâ sâŋgum kâlep luguagep. Dâ imbeŋân âmâ tâk goliŋe ketugu ketuguŋe kilep.
14 Akto kautŋe akto kautŋe dumutŋe kau kau dondâ hamandat kauŋe hinare. Akto dewunŋe kâlâp ululunŋe hinare.
15 Dâ keiŋe amâ melu kâlâp ombiâ om yemap dop hainare. Akto denŋe amâ tu panpan munŋe hainare.
16 Akto diâ 7 bâtŋe bungen mem kilep. Akto tâwât okotŋe haminŋe dâtŋeâk hain arekŋe lauŋânba ge kilep. Dâ enem dewunŋe amâ dewutâ erâmap dop hainâk pagalem kilep.
17 Hain miawakmâ kindo ekmâ hamewakmâ keiŋân momoŋe hainare kâŋgom yeân. Dâ amâ bâtŋe bungen menekmâ hin makniŋep, “Gâ hamep bo ak. Nâ ulik gulik dondâ ain malân akto hinŋe manman akto hâmbâi manmâ âgâwian aregât gâ hamep bo ak.
18 Dâ nâmâ Manman Amboŋe aregât nâ moân, dâ benŋe momoŋânba agatmâ manmâ gan akto manmâ âgâwian. Akto momogât dâp akto hememgât dâp are nâŋe konok damunyetŋe akmâ manman.
19 Nâŋe siâ siâ hekat giŋdere ektât akto hinŋeâk miawaktâp akto hâmbâi miawakbiap are hârok kulemgom metewen.
20 Gâ bâtne bungen diâ 7 yektât ire akto pagaleŋe emetŋe goliŋe ketugu ketuguŋe hârok yu yektât iregât keiŋe makgiŋdere nâŋgâ. Diâ 7 amâ kepiaŋe kepiaŋe kâmot yeŋgondân areyeŋgât nâŋgât kâmot kepiaŋe kepiaŋe manmai areyeŋgât aŋelolupyeŋe. Akto pagaleŋe emetŋe 7 ire âmâ kâmot 7 are yeŋgât tirip hainare.” dâep. Yesuŋe hain dâm makniŋep.

2

Epeso yeŋgât den.

1 Yesuŋe âmâ hin dâm makniŋep, “Yohane, gâŋe Epeso kepian gâtŋe yeŋgât hoŋ bawayeŋe hin kulemgomenâ oyaŋdo nâŋgâwai. Nâ Yesu. Nâŋe bâtne bungen diâ 7 meyekmâ pagaleŋe emetŋe 7 goliŋe ketugu ketuguŋe are hutyeŋân bam gutman.
2 Nâ agak memeyeŋe hârok nâŋgâre âlepŋe aktâp. Akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm âiâk memâk kârikŋe kinmâ bo hâkâŋ akmai aregât den pat nâŋgân. Akto areâk bo. Ye luâk bâleŋe yeŋgât hâkâŋ dondâ aktâi. Luâk are hin makyeŋgiyi, “Nen âkai Aposolo.” dâyi. Hain dâmbiâ ye yâk yeŋgât denŋe dop yeŋgumbiâ bo ârândâŋ agep aregât watyegi. Den pat are nâŋgâre âlepŋe aktâp.
3 Akto luâk bâleŋande ye kotnaet akmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe bâleŋe akyeŋgimbiâ hanâk dâm nâŋgât laune lokom âmâ âi humo iregât bo hâkâŋ agi, are nâŋgâre âlepŋe aktâp.
4 Dâ agak memeyeŋe konok ire nâŋgâre bo ârândâŋ aktâp. Amâ hin. Ulikŋân Anutugât den pat âlepŋe pup pup yeŋgâlân togombo ain okot nâŋgâ niŋmâ heroŋe agi. Dâ hinŋe amâ okot âlepgât agak meme are hepuli.
5 Aregât ulikŋân agak meme âlepŋe agi are nâŋgâm heŋgemgom hainâk mem manbiâ sambelewiâp. Akto han biwiyeŋe purik katmâ bâleŋeyeŋe makmâ miawakbei. Ye hain bo akbiâ âmâ benŋe yeŋgât pagaleŋe gewâkŋe

goliŋe ketugu ketuguŋe yu kindâp ire pandere gulip aguwiap.

6 Dâ agak memeyeŋe ire nâŋgâre âlepŋe aktâp. Kâmot siâ kotyeŋe Nikolao hâwât yekbiâ borâm kuk akyeŋgim watyegi. Nâŋe hainâk kâmot ire kuk akyeŋgiman. Yeŋe Nikolaogât kâmot are hâkâŋ akmâ watyekbiâ nâŋgâre ârândâŋ aktâp.

7 Nâŋgât kâmot ye Anutugât Heakŋe yu makyeŋgiâp ire nâŋgâm heŋgemgowei. Akto yeŋgâlân gâtŋe kuk humo miawak yeŋgiwiawân âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm nâŋgât âi bo hâkâŋ akmâ mombai âmâ benŋe nâŋe âlepŋe dâre lâwin manman âlepŋe mem miawakmap aregât koaŋe nembiâ arekŋe tânyeŋgumbo manman kârikŋân manmâ âgâwai. Akto lâwin are Anutugât kalamân kindâp.

Simirna yeŋgât den.

8 Gâ luâk âmbâle Simirna kepian manmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali areyeŋgât den hin dâm kulemgom katmenâ yâk yeŋgât hoŋ bawayeŋande oyaŋdo nâŋgâwai. Nâmâ Yesu ulikŋânbak manmâ gan akto hainâk manmâ âgâwian. Akto mondere kât kâlegen katnekbiâ agatmâ golâ manman. Nâŋe hin dâm makyeŋgire nâŋgâŋet.

9 Gasalupyeŋande mem miawakyekbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm umburuk dondâ manmai are nâŋgân. Gârâmâ memeŋe akyeŋgire biwiyeŋe hutuk âgâmap. Akto aregât hâu yeŋgiwiangât emelâk heŋgemgoyeŋgiân. Akto Yuda luâk bikŋande den bâleŋe makyeŋgiyi arekai nâŋgân. Akto luâk ire Yuda yeŋgât kâmolân gâtŋe bunŋe gârâmâ Anutugât kotŋe bo mem agatmai aregât amâ Niambigât kâmolân gâtŋe yeŋgonman.

10 Akto siâ me siâ bâleŋe lâuwâŋe miawakyeŋgiwiap aregât bo hamep akbei. Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Niambigâlân gâtŋande dop yeŋgune dâm yeŋgâlân bikŋe kala busi emetŋân katyekbai. Hain katyekbiâ hâk hilâlâm nâŋgâmbiâ hilâm âi meme 10 dop hainare manbiâ bo akbiap. Akto ye hâk hilâlâm aregât bo hâkâŋ akmâ âmâ kotne mem agatmâ manbai aregât gasalupyeŋande yeŋgumbiâ momberâm akbai âmâ aregât âlepŋe manman kârikŋaet kulem yeŋgiwian.

11 Akto nâŋgât kâmotne ye Anutugât Heak âlepŋande makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei. Akto yeŋgâlân gâtŋe âi mem metembiâ âmâ momogât kârikŋande bo yeŋgum ge katyekbiap.

Peagamoŋ yeŋgât den.

12 Gâ luâk âmbâle Peagamoŋ kepian manmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali are yeŋgât hin dâm kulemgom katmenâ yâk yeŋgât hoŋ bawayeŋande oyaŋdo nâŋgâwai. Nâmâ Yesu tâwât dâtŋe metŋe okotŋe haminŋe dâtŋe metŋe meman nâ yeŋgât hin maktere nâŋgâŋet.

13 Kepia mandâi aregât keiŋe nâŋgân. Kepia ain âmâ Hiaŋgi Amboŋe yâkgât tat tatŋe tatmap. Hain akmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe kotŋe Antipasi laune lokom nâŋgât den makyeŋgiminep are mem Hiaŋgi Amboŋe manmawân ain bâleŋe agaŋbiâ moep. Hain akbiâ mondo ye are ekmâ bo hamep akmâ nâŋgât laune lokom manmai are nâŋgâre ârândâŋ akmap.

14 Gârâmâ yeŋgât agak meme hin konok nâŋgâre bâliâp. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande luâk kotŋe Bileam yâkgât agak memeŋe watmai. Bileamŋe âmâ ulikŋân luâk siâ kotŋe Balak hekalaŋdo Israe gâtŋe lâpio kotŋe mem agatŋet akto agak meme bâleŋe meŋetgât hâwât yegep, aregât Bileam dosa agep. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hainâk dâm bikŋe hâwât yekmai.

15 Akto areâk bo. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande Nikolaogât kâmot are yeŋgât agak meme memai. Are nâŋgâre bo ârândâŋ aktâp.

16 Haingât han biwiyeŋe purik katmâ bâleŋeyeŋe makmâ miawakbei. Akto yu maktân ire hâkâŋ

akmâ biwiyeŋe bo purik katbai âmâ nâŋe sop bâlensiâ manmâ yeŋgâlân togowian. Ain ye Nikolaogât kâmot hainare akmai akto Bileamgât agak meme hain akmai yâk kuk akyeŋgim tâwât launân tatâp irekŋe orem yeŋguwian.

17 Akto are Anutugât Heak âlepŋande kâmotlupne makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei. Dâ luâk âmbâle bikŋande kârikŋe akmâ manbai âmâ nâŋe sot kâmbokŋe heambugân are yeŋgire nembai. Akto kât kau yeŋgiwian ain kotyeŋe irakŋe yeŋeak nâŋgâwai are kulemgowian.

Tiatira yeŋgât den.

18 Yohane, gâ Tiatiragât kâmot yeŋgât hoŋ bawa manmai are yeŋgât hin kulemgo. Nâ Anutugât Nanŋe. Dâ dewunne âmâ kâlâp ululunŋe hainare akto keine melu kâlâp omai hainare aregât den ire nâŋgâm heŋgemgowei.

19 Agak memeyeŋe emelâk hârok nâŋgâm meteân. Âi humo mem manmai. Akto okot nâŋgâ niŋmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali hainâk katmâ manmai. Akto luâk âmbâle okot nâŋgâ yeŋgim âi humo mem tânyeŋgumai. Akto hinŋe miti gasaŋe bâleŋe akyeŋgimbiâ hanâk dâm nâŋgât kotne bo hepunmai. Akto areâk bo. Ulikŋân agak meme âlepŋe meyi amâ âlepŋe. Gârâmâ hinŋe âi humo memai arekŋe agak meme tâmbâŋe are ewangimap are amâ âlepŋe dondâ miawaktâp are nâŋgâre biwine heroŋe aktâp.

20 Gârâmâ yeŋgât agak meme konok ire bâleŋe akmai. Hiaŋgi âmbâle siâŋe yeŋgâlân miawakmâ, “Nâmâ Anutugât Propete âmbâle.” dâmap. Gârâmâ yâk âmâ hiaŋgimap. Ulikŋân âmbâle siâ kotŋe Isebe bâleŋe akminep akto nâŋgât kâmot Israe luâk âmbâle bâleŋe akŋet dâm hâwât yekminep. Akto âmbâle hinŋe miawaktâp yâkŋe Isebe hainare akmâ hoŋ bawalupne ye bâleŋe akmâ manmâ sot lâpio yeŋgât enemyeŋân katmai are neŋet dâm hâwât yekmap. Akto hanyeŋân gemap.

21 Galama âmbâle arekŋe han biwi purik kalâkgât lâmgom talân. Hain tatere borâm kârikŋe akmâ gaep. Kârikŋe akmâ gam âmâ bâleŋe agep are bo makmâ miawakmâ hepulep.

22 Aregât hâmbâi kundat humo hâk hilâlâmŋe olop waŋdere hâk hilâlâm bâleŋe humo nâŋgâm manmâ âgâwiap. Akto luâk âmbâle yâkgât lau lokoyi are bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakmâ han biwiyeŋe bo purik katbai âmâ âlepŋe nâŋe umatŋe humo yeŋgiwian.

23 Dâ nan baratlupŋe yâk yeŋgure mom metewai. Hain aktere nâŋgât kâmot hânŋe hânŋe manmai arekŋe are nâŋgâm hin dâwei, “Wei, Humonenŋe amâ nâŋgâ nâŋgânenŋe akto biwinenŋe potatmâ heŋgemgomap. Akto yâkŋe wan me wan akmaen aregât hâuŋe nengiwiap.” dâm hamep akbai.

24 Dâ Tiatira manmai yeŋgât bikŋande âmbâle bâleŋe iregât bo nâŋgâ aŋmai akto den pat bâleŋe ire Hiaŋgi Amboŋaet yoŋâk katmap dâmai ire bo memai ye âmâ hin konok makyeŋgire nâŋgâŋet.

25 Laune âlepŋe lokom ulikŋân mem mali hainâk mem manmâ âgâwei. Âgâmbiâ gem meyekbian. Aregât konok hâwât yektân.

26 Akto yeŋgâlân gâtŋe kârikŋe akmâ manmâ laune lokom âgâwiap âmâ nâŋe memeŋe agaŋdere âlepŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are damunyeŋe akbiap.

27 Aregât yâk ain huwan mem manmâ damunyeŋe akbiap. Hain akmâ umbâ hânân pandenŋe hogoakmap hain akyeŋgiwiap. Dâ Ewenande memeŋe akniŋep nâ hainâk meme agaŋbian.

28 Akto diâ kâmŋe humo waŋbian.

29 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât kâmot akmâ manmai ye wan me wan makyeŋgimbo ainâk nâŋgâm heŋgemgowei.

3

Sarde yeŋgât den.

1 Yohane gâ hin kulemgom katmenâ Sarde gâtŋe yeŋgât hoŋ bawa yâkŋe oyaŋdo nâŋgâm heŋgemgowei. Nâ Yesu, nâŋe Anutugât Heak nâmbulân lâuwâ akto diâ bât biken lâuwâ meyekmâ kinman.

Nâ yeŋe agak meme akmai are hârok nâŋgâre bo ârândâŋ akmap. Yeŋe wan me wan akmai aregât luâk âmbâle dondâŋe yekmâ yeŋgât hin dâmai, “Woe, luâk âmbâle ire âmâ han biwiyeŋaet damunŋe akbiâ pâlâmŋe bo tatmap.” dâmai. Hain dâmai amâ makmâ hilipkomai. Dâ nâŋe âmâ biwiyeŋe ekmâ emelâk moep nâŋgân.

2 Aregât goaŋakmâ agatŋet. Nâŋgât Anutu arekŋe yeŋgât agak memeyeŋe ekto bo huraguâp akto nâkai hainâk agak memeyeŋe ektere bo huraguâp. Aregât agak meme yeŋe ulikŋân meyi arekŋe emelâk bo akberâm aktâp are ye kârikŋe ketugumbiâ huraguwiâp.

3 Ye ulikŋân nâŋgât den âlepŋe are nâŋgâm emelâk meyi are âlepŋe lâuwâŋe nâŋgâm mem bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ han biwiyeŋe purik katŋet. Dâ bo goaŋakbiâ âmâ benŋe luâk kâmburâ yoŋâk togomap dop hainâk nâŋe yeŋgâlân togowian. Aregât sop are bo nâŋgâwai.

4 Dâ Sarde kepia yeŋgâlân gâtŋe siânbaŋe sâŋgumyeŋe hamaŋân bo pali are yektere huragumap aregât hâmbâi nâ olop manmâ sâŋgum kau kau luguakmâ âgâwaen.

5 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande âi kârikŋe mem manbiâ âmâ nâŋe siân sâŋgum kau kau dondâ yeŋgire luguakbai. Akto manman âlepŋe aregât kulem esenŋe ain luâk âmbâle kotyeŋe kulemgoân tatâp are ainba bo hârem watyekbian. Bo. Nâŋe âmâ Ewene akto aŋelolupŋe yâk yeŋgât dewunyeŋân yeŋgât kotyeŋe yeŋgondere âlepŋân manbai.

6 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât kâmot ye wan me wan yu makyeŋgiep ire nâŋgâm heŋgemgowei.

Piladepia yeŋgât den.

7 Nâŋgât kâmot Piladepia manmai yeŋgât hoŋ bawa yâkgât hin kulemgo. Nâmâ Yesu agak meme âlepŋeâk akmâ mem manman akto den bunŋeâk makman. Akto Anutuŋe ulikŋân hin dâm makmâ kalep, “Siân Dawidigât kâmolân gâtŋe yâkŋe manman âlepŋe aregât hâŋgiŋe mem katbiap amâ luâk siâŋe bo mem tigiwiap. Akto hâŋgi are mem tigiwiap amâ siâŋe bo mem katbiap.” hain dâm makniŋep. Akto den are hinŋe bunŋe miawaktâp are Dawidigât kâmolân gâtŋe nâ. Hâŋgi are damunŋe akman.

8 Agak memeyeŋe nâŋgâre âlepŋe akmap. Nâ emelâk hâŋgi mem katere egi. Akto siâŋe tigiwiapgât dopŋe bo. Akto ye kârikŋeyeŋe amâ bâlensiâ tatyeŋgiâp. Gârâmâ nâŋgât kotne bo muneŋ akmâ denne bo hâkâŋ agi are nâŋgâre âlepŋe aktâp.

9 Akto Yuda luâk bikŋande yeŋgâlân togom hin dâmai, “Nen âmâ Yuda luâk are yeŋgâlân gâtŋe tiŋ tiŋâk.” dâmai arekŋe Anutugât kotŋe bo mem agatmai aregât luâk hianŋgi akto Niambigât kâmolân gâtŋe dâman. Akto luâk ire nâŋe oloŋ yekmâ kewugu yektere yeŋgât keiyeŋân hâwuruwai amâ tâliyekbiâ hianŋgi luâk arekŋe hin dâwai, “Woe, Yesuŋe yâkgât kâmot in manmai are okot âlep akyeŋgimap.” dâwai.

10 Akto hinŋe umatŋe miawak yeŋgimbo kârikŋe akmâ manbaigât magân are lokom mali. Aregât nâŋe damunyeŋe akbian, aregât hâmbâi umatŋe bâleŋande hânŋe hânŋe luâk âmbâle dop yeŋguwiap are hamepŋe olowâkŋe hân hârogân miawakbiap are âmâ yeŋgâlân bo togowiap.

11 Gârâmâ nâŋe sân sânâk pirâm togowian. Siâŋe yeŋgât hâu membâigât aregât hamep akmâ kârikŋeâk manbei.

12 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyeŋande bikŋe mem ge katyekbiâ kârikŋe akmâ manbai are âmâ nâŋe kun kun hinare nâŋgât Anutugât emetŋaet ain anuŋyektere Anutugât emet hinare kinbai. Aregât luâk âmbâle are âmâ Anutugât

kâmolânâk manmâ âgâwai. Akto Anutugât kotŋe yâk yeŋgâlân kulemgowian akto yâkgât kepia humo aregât kotŋe hainâk kulemgowian amâ Yerusalem irakŋe Anutu gâlânba akto himbimânba gewiap aregât kotŋe hainâk kulemgowian. Akto nunaet kotne irakŋe akai hainâk yâkgâlân kulemgore kulem wan me wan are hâkyeŋân miawakbiap.

13 Akto are Anutugât Heak âlepŋe arekŋe nâŋgât kâmot ye makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei.

Laodikea yeŋgât den.

14 Yohane nâŋgât kâmot Laodikea manmai are yeŋgât hoŋ bawa aregât hin kulemgo. Nâ Anutuŋe wan me wan makmâ kalep are bunŋe miawakto nâ bunŋe miawagewânbak nâ miawagân. Akto nâŋe Anutugât den bunŋe dondâ ârândâŋâk makman. Akto Anutugât keiŋe bunŋe hekat yeŋgiman. Akto Anutuŋe wan me wan boâk ketugu yegep ain âmâ nâ ulikŋânâk miawakmâ manmâ gan.

15 Nâŋe yeŋgât agak meme akmai are nâŋgâre pâlâmŋe aktâp. Akto ye kâlâp bo aktâi me bâlâpŋe bo aktâi. Akto ye kâlâp aktâi me bâlâpŋe aktâi dâine nâŋgâre humo akbop.

16 Gârâmâ ye kâlâp bo aktâi me bâlâpŋe bo aktâi aregât nem lâliyekbian.

17 Areâk lâuwâŋe makbe. Ye amâ yeŋaet hin dâmai, “Nen âmâ sikum amboŋe akto siâ siâ dondâ tatnengimap. Akto siâ siâgât umburuk bo akmaen. Nen wan me wan owâiŋe meyion aregât wan me wangât bo kulâgâtbaen.” dâmai. Hain dâm âmâ pâpkom kinmâ mesak gosak akto umburuk akto dewunyeŋe bokbokŋe hain are mulâŋ sâŋgum bâlâk manmai. Are bo nâŋgâm ekmâ heŋgemgomai.

18 Haingât nâŋe ire akŋet dâm makyeŋgire membiâ huraguwiap. Nâŋgâlân gutmâ goli kâlâpŋe ondo âlepŋe dondâ akmap aregât ulitniŋbei. Ulitniŋmâ hâukombiâ yeŋgiwian. Akto sâŋgum kau kau nen hâk bâlâk manmaen are aŋun aŋgiwâen dâm ulitniŋmâ hâukowai. Akto dewunyeŋe âlepŋe akbiapgât tuŋe ulitniŋmâ hâukowai. Akto wan me wan hârok ulitniŋbiâ yeŋgiwian.

19 Dâ nâ luâk âmbâle yeŋgât okot âlep akyeŋgim egâliaŋ yekman are nâŋe yeŋgum miwindik yekmâ agak memeyeŋe heŋgemgo yeŋgiwian. Yeŋgâlân togom oreyekbomgât ye bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ hepunmâ agak meme âlepŋaet nâŋgâm heŋgemgowei.

20 Akto nâŋe yeŋgât hâŋgiân kinmâ yeŋgonman. Akto luâk âmbâle denne nâŋgâm hâŋgi mem katbiâ kindo âmâ âlepŋe nâ ye olop tatmâ sot nembaen.

21 Akto nâŋe ulikŋân âi humo mem manmâ kotgâm gan aregât Ewene olop tatmâ hârok damunyeŋe akmaet aregât yeŋgâlân gâtŋe laune lokom âi humo aregât bo hâkâŋ akmâ âmâ memâk âgâwai âmâ nâ olop wan me wan damunyeŋe akbaen.

22 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât kâmot ye hain makyeŋgiâp are nâŋgâm heŋgemgowai.” Yesuŋe hain dâep.

4

Yohaneŋe himbimân kep keŋgu membiâ yegep.

1 Akto are bo aktoân himbimân hâŋgi siâ lewulakmâ kindo egân. Akto den humo tâmbâ uruwaku hinare emelâk nâŋgân ina lâuwâŋe makniŋdo hin nâŋgân, “Wan me wan hâmbâi miawakbiap aregât pat in gamenâ hekat giŋbe.” dâep.

2 Hain dâmbo ainâk dowâk Anutugât Heak âlepŋe arekŋe kautnân mendo biwine purik kato hin egân. Himbimân wansiâ humo ikiŋe tat talân tato egân.

3 Dâ egâliaŋ tatalân talep yâk tiripŋe âmâ golâ golâ akto gilâm gilâm. Arekŋe ârândâŋ agakŋe. Akto tat tat aregât ulikŋân âmâ kulem egâliaŋŋe âlepŋe arekŋe katipkom kilep tiripŋe amâ mulumugat hinare.

4 Akto yâkgât tat tat humo ain tat tatŋe siâ siâ 24 ândeaŋmâ tali.

Akto luâk kautŋe 24 are âmâ sâŋgum kau kau akto luâk kotdâ yeŋgât irimut goliŋe ketuguyi are kautyeŋân kauŋmâ tali. Akto luâk kautŋe 24 arekŋe tat tatyeŋân tatmâ tat tatyeŋe humo are ândeaŋmâ tali.

5 Akto tat tatŋe humo hutyeŋân talep ainba belek dâm gutmâ erâm kilep. Akto denŋe himbim munŋe kundunduŋ dâmap mun humo hainare agep. Akto tat tatŋe humo aregât enemŋân amâ kâlâp ululunŋe 7 om kilep. Pagaleŋe are amâ Anutugât Heak bât biken lâuwâ âlepŋe dop hainâk agep.

6 Akto tat tatŋe humo aregât enemŋân âmâ wansiâ arekŋaet talep amâ haru humo hainare akto duŋgu hainare akmâ miawakmâ yiep.

Akto tat tatŋe humo imbât aregât ginŋe baiŋe amâ soŋgo humomo manmanŋe imbât are amâ dewunyeŋe dondâ arekŋe enemyeŋe akto hamiyeŋe tigiep.

7 Ulik gulik amâ dopŋe Laion hinare. Dâ lâuwâŋe amâ bulimakao luâkgen hinare. Dâ âlâwuŋe amâ enem dewunŋe luâk dop hainare. Dâ imbâtŋe amâ puŋdâk hinare.

8 Hârogâk konok konok amâ pikyeŋe bât biken konok. Akto dewun yeŋeâk biwirâ hârogâk arekŋe hâkyeŋe kakŋe amukŋe tigim yiep. Are hâkŋângen akto kâlegen gai. Akto hândâk hilâm yâkŋe hin makmai, “Anutu Humo nenŋe gâ kârikŋe amboŋe, gâmâ wan me wan akmat amâ ârândâŋ akmâ manmat. Wan me wan akmenâ ârândâŋ akmap. Gâmâ siâ me siâ ârândâŋâk akmat. Gâ ulikŋânbak tatmâ gaen akto hinŋe tatmâ gat akto hainâk tatmâ âgâwiat.” dâmai.

9 Akto soŋgo manmanŋe humo tâmbâ imbât arekŋe Anutu tat tat humo ain kakŋân tatmâ manmâ âgâmap aregât okot âlepgât kotŋe mem agatbiâ âmâ ainâk

10 luâk kautŋe 24 arekŋe âmâ hainâk kotŋe mem agatmâ manman Amboŋe enemŋân kâŋgom kotdâgât irimut goliyeŋe are panbiâ humo tat tatgât enemŋân gembo hin dâmai,

11 “Kembunenŋe Anutu egâliaŋ gogâleaŋ kot pat akto kârikŋe are gâŋe Ambo akmenâ ârândâŋ akmâ hurugumap. Gâŋe âmâ siâ me siâ hârok mem miawagen akto gâŋgât laugât wan me wan are miawakmâ gam tatâp.” dâmai.

5

Yohaneŋe kulem esenŋe tigim kat katŋe egep.

1 Akto Anutu Humo tat tatŋân talep aregât bâtŋe bungen are kulem esenŋe humo siâ tato egân. Are kulemŋe talep hâkŋe akto kâlegen gai kulemŋe hârok. Akto kulem esenŋe are tâkŋe 7 dâgâm gisap koyi arekŋe ekbâirâm dâgâm korat koyi.

2 Akto nâŋe aŋelo kârikŋe siâ egân arekŋe kârikŋeâk hin dâep, “Niŋe luâk ewiâk arekŋe esenŋe ire âlepŋe melalakombo ârândâŋ akbop? Akto tâk are hârewop?” dâep.

3 Dâ himbimân tatmai akto hânân gai tatmaen akto hân amukŋân tatmai are nengâlân gâtŋe siâŋe esenŋe are melalakombo âmâ bo ârândâŋ akmap. Akto siâŋe esenŋe are melalakom ekbiapgât dâp bo talaŋep.

4 Nâ ektân yâkŋe luâk siâ bo mem miawakbâi arekŋe âlepŋe esenŋe ire melalakowop. Akto luâk bikŋe kârikŋe bo tatyeŋgiep aregât nâ dondâ indeân.

5 Hain indere luâk kautŋe 24 are yeŋgâlân gâtŋe konokŋe hin dâm makniŋep, “Âlepŋe, Yuda kâmolân gâtŋe soŋgo metŋe siâ kotŋe Laion hainare akmap akto Dawidigât hakuŋe arekŋe gasalupŋe hârok gulip yeŋguep aregât tâkŋe hârem mem miawakberâp gât kârikŋe talaŋdâp aregât bo inde. Hepun.” dâm makniŋep.

Yohaneŋe Anutugât Nanŋe Lama hinare egep.

6 Akto Anutugât tat tatŋe hutŋân akto soŋgo humomo manmanŋe

imbât are yeŋgât hutyeŋân akto luâk kautŋe 24 hutyeŋân ain âmâ lama nanŋe siâ kindo egân. Lama are emelâk kombiâ mom âmâ golâ akmâ agalep hainare arekŋe kilep. Akto lama are amâ sâliŋe 7, akto dewunŋe 7 are amâ Anutugât Heak bât biken lâuwâ âlepŋe dop hainâk agi are amâ Anutuŋe emelâk huŋgun yeŋgimbo hânŋe hânŋe bam guli.

7 Lama nanŋe arekŋe bam tat talân talep yâkgâlân âgâm bâtŋe bungen ainba kulem esenŋe are mem oloŋep.

8 Emelâk kulem esenŋe are mendo bâin soŋgo humomo manmanŋe imbât tali akto luâk kautŋe 24 are lama nanŋe ginŋân tali yâk hârogâk yâk bâtâ konok konok meyi akto kondo goli akto kau higenŋe âlepŋe hârogâk kondo are pikmâ yiep. Are amâ Anutugât luâk âmbâle are yeŋgât ulit aregât dopŋe a hârok mem Lama enemŋân kâŋgom yeyi.

9 Hain akmâ kep irakŋe siâ hin meyi, “Gâŋe kulem ire mem andâmap are mem hâremenâ ârândâŋ akberâp. Gâ gem hânân manmenâ Anutu ikiŋe kâmolân yeŋgât dosagât gugumbiâ momenâ gilâmgande giep aregât Anutugât kâmot yâk dosa bâlâk manmâ âgâwai. Akto gâŋe luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe akto hâk kulem keiŋe hârok ainba bikŋe hâukoyekmenâ Anutugât kâmot agi.

10 Anutugât kâmot akbiâ meme akyeŋgimenâ Anutugât sumbe kat kat hainare akmâ ulit giŋmai. Hain akmâ hânŋe hânŋe damunyeŋe akmai aregât gâ âlepŋe kulem esenŋe mem tâk are hârewerât aregât kârikŋe tatgiŋdâp.” hain dâm kep meyi.

Himbimân Anutugât Nanŋaet kot mem agatbiâ yegep.

11 Hain mem metembiâ aŋelo dondâ oyaŋ oyaŋgât dop bo are Humogât tat tatŋe are akto soŋgo humomo imbât manmanŋe tali are akto luâk kautŋe 24 are ândeaŋyekmâ kinmâ konbiâ nâŋgân.

12 Arekŋe kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Lama kombiâ moep aregât kotŋe mem agatne. Akto wan me wan kârikŋe humo akto siâ siâ hârok akto nâŋgâ nâŋgâ hârok akto pagaleŋe humo akto kot humo talaŋdo ârândâŋ agepgât kotŋe mem agatne.” dâyi.

13 Aŋelo dondâŋe hain dâmbiâ nâŋe siâ siâ himbimân akto hânân manmai akto hân amukŋân manmai akto haruân manmai a hârok hin makbiâ nâŋgân, “Kembugât tat talân tatâp akto lama nanŋe lâuwâ lâuwâ arekŋe âlepŋe okot âlep akto kot humo akto pagaleŋe humo akto kârikŋe âlepŋe tatyetkimbo manmâ akmâ âgâwiandat aregât kotyetŋe mem agatne.” dâyi.

14 Wan me wan hârok hain dâmbiâ soŋgo humomo imbât manmanŋe tali arekŋe hin dâyi, “A bundâk.” dâmbiâ luâk kotdâ 24 yâkŋe pâwut ligim kâŋgom Anutugât kotŋe akto Lamagât kotyetŋe konmâ meyelekmâ agali.

6

Lama arekŋe tâk hâriep.

1 Nâŋe egân âmâ Lama arekŋe kulem esenŋe are mem kindo egân. Tâk 7 are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe yâkŋe tâk konok hâriep. Akto soŋgo humomo manmanŋe are yeŋgât ulik gulikyeŋe arekŋe den agep. Dâ hanŋe munŋe nâŋgân amâ himbim kundunduŋ dâmap dop hainâk yâkŋe, “Gam auŋ.” dâep.

2 Akto nâ lâuwâŋe ekmâ hin egân. Bau luâk soko kau kau are kakŋân luâk hinare arekŋe tembe meakmâ tato egân. Bau luâk soko are kakŋân tato luâk kotdâ yeŋgât irimut bau dâtŋe imbeŋân siâ waŋbiâ kautŋân kauŋmâ bâin dâm kuk humo akyeŋgim gasalupŋe hârok watyek-berâm agep.

3 Arimbo âmâ Lama arekŋe tâk lâuwâŋe are hârembo ainâk soŋgo humomo manmanŋe areyeŋgâlân gâtŋe lâuwâŋe arekŋe hin dâmbo nâŋgân, “Gam auŋ.” dâep.

4 Hain dâmbo ainâk bau luâk soko lâuwâŋe gilâm gilâm miawagep.

Are miawakto luâk hinare siâŋe ain tato tâwât humo tâmbâ waŋbiâ miep. Waŋbiâ mendo Anutuŋe memeŋe agaŋdo, “Bâin. Luâk âmbâle hânân âlepŋe tatbiâ kambiamyeŋe huraguâkgât sop bo agâk.” dâm kuk agaŋgim aguŋetgât tâwât are mem ariep.

5 Hain arimbo âmâ lama arekŋe tâk âlâwuŋe hârembo soŋgo humo manmanŋe are yeŋgât âlâwuyeŋe arekŋe hin dâep, “Gam auŋ.” dâmbo nâŋgân. Hain dâmbo nâŋgâm hin egân. Bau luâk soko heleŋ miawakto luâk hinare siâŋe kakŋân tatmâ âmâ siâ siâ potat potatgât bâtŋân miep.

6 Den launŋe wan siâ hinare arekŋe soŋgo humomo manmanŋe imbât tali areyeŋgât hutyeŋânba arekŋe den hin magep, “Gâ umbâ bâlensiâ potatmenâ hâmbâi siâ siâ hâuŋe âgâwiâp. Akto sot ito itik matik âlâwu potatmenâ puli âgâwiâp. Dâ tu akto keluŋe amâ bo magaŋmenâ âmâ âlepŋeâk puli gegeŋeâk talâk.” dâep.

7 Akto lama arekŋe tâk imbâtŋe hâriep. Hârembo soŋgo humomo manmanŋe areyeŋgât imbâtyeŋe arekŋe hin magep, “Gam auŋ.” dâmbo nâŋgân.

8 Hain dâmbo ainâk bau luâk soko gimbaŋ miawakto luâk hinare siâŋe kakŋân talep aregât kotŋe amâ momogât dâp. Akto momogât dâp aregât haminŋân amâ hememgât pat arekŋe watmâ togoep. Lâuwâ arekŋe amâ luâk âmbâle potat yekbela kâmot imbât akbai. Hain akto lâuwâ arekŋe amâ kâmot konok yeŋgumbela mombaigât kârikŋe tatyetkiep. Akto makbela mop humo miawakto bikŋe mombaigât akto kundat humo miawakto bikŋe mombaigât. Akto soŋgo metŋe miawakmâ bikŋe yeŋgumbiâ mombaigât kârikŋe tatyetkiep. Akto are miawakŋetgât ariyiat.

Tâk 5 hârembo luâk otneyeŋe yegep.

9 Arimbela Lama arekŋe tâk 5 are hâriep. Hârembo hin miawakto egân. Alata siâ miawakto aregât amukŋân luâk âmbâle golâ manmai are yeŋgât otneyeŋe golâ tatbiâ yegân. Yâk yeŋgât keiyeŋe amâ hin. Ulikŋân hânân maliân miti gasaŋande Anutugât den akto luâk âmbâle Yesugât kotŋe konmini are moŋet dâm yeŋgumbiâ moyi areyeŋgât otneyeŋe yegân.

10 Akto otneyeŋe arekŋe Anutu hin dâm konmâ ulilaŋi, “O Humonenŋe, siâ siâ hârokgât damun nenŋe gâ âlepŋe agak meme âlepŋeâk hârok akmat aregât hin ulit giŋdenŋe nâŋgâ. Sop amuten makmenâ wan me wan hârok ârândâŋ akbiap? Akto sop amuten luâk âmbâle hânân mandâi arekŋe nengumbiâ moyion aregât hâuŋe humo gâŋe yeŋgimenâ umatŋân kinbiâ ârândâŋ akbiap?” dâyi.

11 Hain dâmbiâ siâŋe sâŋgum kau kau siâ konok konok yeŋgimbo membiâ hin makyeŋgiep, “Hâlik, ye getek tatmâ nâŋgâwei. Akto ye yeŋgumbiâ moyi hainâk galalupyeŋe hain yeŋgumbiâ mom metembiâ âmâ hâmbâi Anutuŋe oyaŋyekto ârândâŋ akto âlepŋe Anutuŋe gilâm yeŋaet hâuyeŋe membiap.” dâep.

Tâk 6 hârembo hân himbim akto wan me wan hârok duwuŋ agep.

12 Akto lama arekŋe tâk 6, are hâriep. Hârembo hin miawakto egân. Hânân wâriŋ humo miep. Akto hilâmgât dewutâŋe arekŋe heleŋ agep. Akto hândâkgât dewutâŋe bim âgâm gilâm gilâm agep.

13 Akto himbimân diâ hârok hânân geyi. Lâwin esenŋe momoŋe yendo seruŋe waito bererek dâm gemap dop hainâk akmâ diâ hârok dowâk hânân geyi.

14 Akto nen sâŋgum bigeimaen dop hainâk himbim biken ba biken bigei agep. Akto gimbâŋe hârok akto haru tânâmŋân gimbâŋe arekŋe gewâkyeŋe hepunmâ duwuŋ akmâ indâŋân purik âgâm geyi.

15 Akto hângât luâk kembu akto kotdâ akto bugâ luâk akto luâk sikumdâ akto luâk kârikŋe akto luâk

âmbâle hoŋ bawa akto yâk yeŋgât ambolupyeŋe are hârogâk hamep akmâ hân dâpŋângen akto kât dâpŋângen akto gimbâŋân gem heambukmâ mali.
16 Heambukmâ manmâ hin dâyi, “Wâuk, sop humo miawaktâp aregât nen hârok bo akberen. Haingât kât me gimbâŋe hârokŋe Lamagât kuk akto Anutu Humogât tat talân tatmap aregât enem dewunŋande kârikŋe nenekbopgât tigi nenekŋet.
17 Anutu akto Lamagât kuk bâleŋe miawaknengiwerâpgât sop miawaktâp aregât niŋande kinmâ âlepŋe akbiapgât.” hain dâyi.

7

Luâk meteŋân kulem siâ miawakto egep.

1 Akto are bo akto aregât haminŋân Aŋelo imbât kinbiâ yegân. Aŋelo imbât arekŋe hân biken biken kinmâ seruŋe hân akto haru akto lâwin waityekbop dâm seru pekeŋe akmâ kinbiâ yegân.
2 Akto aŋelo siâ miawakto egân. Yâkŋe dewutâ gamap ain miawakmâ Anutu Manman Amboŋe yâkgât tirip miep. Hain akmâ den kârikŋe aŋelo imbât seru hepunbiâ haru akto hân bâliwiap aregât hin makyeŋgiep,
3 “Ye hinŋe seru are bo panbiâ hân haru lâwin wailâk. Nenŋe soŋ Anutugât hoŋ bawa yeŋgât meteyeŋân Anutugât tirip ire ketuguenŋe kindo âlepŋe seru are panbei.” dâep.
4 Akto luâk âmbâle oyaŋyeŋe nâŋgân arekŋe Anutugât pat agi yâk 144,000. Israe luâk âmbâle yeŋgât kâmolân gâtŋe hârok.
5 Yudagât kâmolân luâk âmbâle 12,000 arekŋe dop meyi. Akto Rubeŋgât kâmolânba 12,000. Akto Gadagât kâmolân 12,000.
6 Akto Asagât kâmolân 12,000. Akto Naptaligât kâmolân 12,000. Akto Manasegât kâmolân 12,000.
7 Akto Simeoŋgât kâmolân 12,000. Akto Lewigât kâmolân 12,000. Akto Isasagât kâmolân 12,000
8 Akto Sebuloŋgât kâmolân 12,000. Akto Yosepegât kâmolân 12,000. Akto Bensaminŋgât kâmolân 12,000.

Luâk âmbâle dondâŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ kinbiâ yegep.

9 Are hârok bo akto âmbâle dondâ mendugum kinbiâ yegân. Akto luâk âmbâle are luâkŋe bo oyaŋyekbai. Dâ luâk kâmot humo âmâ kâmotŋe kâmotŋe denŋe denŋe hâk kulem keiŋe hârok ainba Kembu tat tatŋaet ginŋân kili. Akto Lama yâkgât enemŋân kili are hârok sâŋgum kau kau kâkâlewâk hârok luguakmâ matuk esenŋe mem
10 kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Anutu damunnenŋe, gâ amâ tat tat humo ain tatmat. Gâ bâleŋânba menenegen. Akto nange Lama are nengât dosa mem âmâ mondo aregât uŋak âlepŋe manmâ taten.” dâyi.
11 Akto aŋelo hârok kinmâ humogât tat tat ândeaŋi. Akto luâk kotdâ are akto soŋgo humomo manmanŋe imbât tali ain ândeaŋyekmâ kâŋgom tatmâ Anutugât kotŋe mem agatmâ hin dâyi,
12 “A bundâk. Akto nen Anutunenŋe okot âlep dondâ nâŋgaŋden. Akto pagaleŋe kârikŋe talaŋmap. Akto lumbe aknengimap. Aregât kotŋe mem agatne. Yâk nâŋgâ nâŋgâŋe âlepŋeâk hârok. Haingât mepaimŋe mem maŋganmâ heroŋe kalaŋmâ kotŋe mem agatne. Yâk kârikŋe bundâk. Kârikŋe hârok yâkgâlânâk hârok tatâp. Siâ siâ imâ hârok yâkgâlânâk hârok hilâmŋe hilâmŋe tatmâ gamap. A bundâk.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ luâk kotdâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin ai nuguep, “Luâk âmbâle ire emelâk sâŋgum kau kau kali amâ niŋe hinare? Akto wânân gâtŋande togoâi? Nâŋgât me bo?” dâmbo
14 nâŋe hin magaŋân, “Apo, gâ gugagâk nâŋgât.” dâre hin makniŋep, “Luâk âmbâle ire âmâ emelâk umatŋe humo mem nâŋgâm hâk hilâlâm nâŋgâm gasalupyeŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ momogât dâwân

mali. Akto emelâk Lama gilâmŋe sâŋgumyeŋe pulimbiâ kau kau agep.
15 Haingât Anutugât enemŋân kinmâ hilâmŋe hândâkŋe ârândâŋâk yâkgât sumbe emetŋân hoŋ bawa agaŋmai. Akto Kembu tat talân tatmap arekŋe korat yeŋgum damunyeŋe akmap.
16-17 Akto Lama are tat tatŋe kâlegen tatmap arekŋe hainâk damunyeŋe akmâ kewugu yekmâ manmangât tu dewunŋe aregen ariwiap. Akto Anutuŋe dewunyeŋe tuŋe are puliwiap. Aregât lâuwâŋe mopyeŋe bo aguwiap. Akto tugât lâuwâŋe bo mombai. Akto dewutâŋe lâuwâŋe bo kâuŋgo yekbiap. Akto kâlâpŋe lâuwâŋe bo oyekbiap." dâep.

8

Tâk bâiŋe hâriep.

1 Akto Lama arekŋe tâk 7 bâiŋe are hâriep. Hârembo ainâk himbimân nâŋ nâŋ dâm ariep. Nâŋ nâŋ dâm arimbo sop getek bo agep.
2 Sop getek bo akto Aŋelo 7 Anutugât enemŋân kili are yegân. Akto siâŋe lâmun 7 yeŋgimbo meyi.
3 Akto Aŋelo siâŋe kondo goliŋe mâŋgi mâŋgiŋe are mem togom sumbe kat katgât ginŋân mem kindo siâŋe siâ me siâ higenŋe âlepŋe dondâ katbiâ giep. Gembo egâliaŋ tat tat meteŋân sumbe kat katgât goliŋe mâŋgi mâŋgiŋe talep aregât kakŋân katmâ Anutugât kâmotŋe ulilaŋmai ulit are olop dewatim oep.
4 Waŋdo ondo higen suk suk akto dâwokŋe akto Anutugât luâk âmbâle yeŋgât ulit are olop Anutugât enemŋân âgâep.
5 Âgâmbo bo akto aŋelo arekŋe kâlâp alatanba mem kondo kâlegen lugumbo om kilep. Om kindo aŋelo arekŋe kâlâp pando hânân giep. Hânân gembo hamandat hogoakto mun humo miawagep. Hain akto dennŋe dennŋe humo akto hamandat pagaleŋe arekŋe belek belek dâm erâm arimbo wâriŋ humo miep.

Aŋelo 7 arekŋe lâmunyeŋe waitberâm kili.

6 Akto aŋelo bât biken lâuwâ arekŋe lâmunyeŋe mem waitberâm akbiâ yegân.
7 Akto bâin aŋelo ulik gulik arekŋe lâmunŋe kolep. Lâmunŋe kondo bâin tânâk kât akmâ giep akto kâlâp akto gilâm miawakmâ mendugu akmâ hânân giep. Hânân gembo lâwin dop koyi akto hân koyi are âmâ dopŋe âlâwu ârândâŋ akto kâlâpŋe bikŋe oep. Akto hewukŋe golâ golâ hârok ondo bo agep.
8 Hain akto aŋelo lâuwâŋe arekŋe lâmun kolep. Kondo bâin wan siâ panbiâ giep amâ borâŋe hinare kâlâp humo arekŋe sopanmâ haruân giep. Haruân gembo haru dopkoyi amâ bikŋe âlâwu ârândâŋ agep. Dâ bikŋe amâ purik âgâm gilâm agep.
9 Akto wan me wan haruân manmai hârembiâ hewum âlâwu miawagep. Âlâwu miawakto bikŋe moyi. Akto haru waŋgaŋaet oyaŋyeŋe gai hainâk dopkoyi are dopŋe âmâ kâmot âlâwu akto haru waŋgaŋe kâmot siâ amâ bikŋeâk bâliyi.
10-11 Akto aŋelo âlâwuyeŋe arekâ lâmunŋe kolep. Kondo bâin diâ humo siâ kotŋe Kalak kâlâp ululunŋe hinare oep. Arekŋe himbimânba gem tu hâgâm neyi are amâ hewum dopŋe âlâwu hainare akto tu kâmot siâŋe purik âgâm tu kalakŋe miawagep. Hain miawakto luâk bikŋande tu are nembiâ kalak yeŋgumbo mom meteyi.
12 Akto aŋelo imbâtŋe arekŋe lâmunŋe konlep. Akto bâin dewutâ akto diâ akto dewutâ golaŋe are hârok pâŋe âlâwu ârândâŋ agep. Akto dewutâgât bikŋe konok hilip koyi. Akto dewutâ golaŋe aregât bikŋe akto diâ bikŋe hârok. Dâ pagaleŋaet sowân amâ hogoakmâ hewum âlâwu bo agep. Dâ pagaleŋe bikŋande âmâ hândâk miawagep. Hândâkgât dewutâ pagaleŋe bikŋe amâ bâliep. Akto hândâk bikŋe gai hainâk bâliep.
13 Akto puŋdâk humo siâ pukukuk katmâ lapaŋângen himbim tânâmŋângen

arimbo egân. Ektere kârikŋeâk konmâ magep, “Wâuk, wâuk, luâk âmbâle hânân tatâi. Aŋelo âlâwu lâmun konberâm aktâi umatŋe humo luâk yeŋgâlai miawakbiap aregât kambiamne bâliâp.” dâep.

9

Aŋelo momerâkŋande lâmun kondo dikon keiŋe ondop miawagi.

1 Akto aŋelo momerâk arekŋe lâmunŋe wailep. Waito bâin diâ siâ himbimânba gembo egân. Akto siâŋe lâm iŋgon kâlep timopŋe bo aregât ki waŋdo diâ arekŋe ki are miep.

2 Mem lâm timopŋe bo aregât hâŋgiŋe mem kato arewa dâwok humo gaep. Akto arekŋe gam himbimân âgâm dewutâ akto himbim tigiep.

3 Akto dâwok hutŋânba kendemuŋ dondâ hân hârok ârândâŋ miawagi. Arekŋe dâwok hepunmâ hânân geyi. Gembiâ Amboŋande hundumdâ kândârâŋân kârikŋe yeŋgimbo meyi.

4 Aregât kârikŋe membiâ Amboyeŋande hin dâm makyeŋgiep, “Ye âmâ sot me hewukŋe me lâwin bo hilipkowei. Akto luâk âmbâle Anutugât tirip yeŋgât mete yeŋân bo yekmâ âmâ are âlepŋe hâk hilâlâm yeŋgiwei.

5 Hâk hilâlâm yeŋgim âmâ momogât dopŋe bo yeŋgiwai. Hain akbiâ dewutâ momerâk bo akbiap.” dâm makyeŋgiep. Akto duki arekŋe luâk âmbâle bâleŋe yeŋgiwai. Haingât hâme hewuk yâkŋe âmâ luâk hâk hilâlâmŋe yeŋgiwiapgât waŋbai.

6 Sop ain âmâ luâk âmbâle yeŋgimbiâ momogât dâp kulâgâtbai. Kulâgâtbiâ âmâ bo mem miawakyekbiap. Hain akmâ gain gain mondenŋe hâk hilâlâm ire bo agâk dâm aregât dâp âsim kinbiâ bo miawak yeŋgiwiap.

Kendemuŋ towat yeŋgât den.

7 Akto kendemuŋ arekŋe kuk akberâm bau luâk soko arekŋe tâlâgum kinmai dop hainâk kinbiâ yegân. Dâ kautyeŋe amâ kotdâ yeŋgât irimut goli hainare aligit akmâ kinbiâ yegân. Dâ enem dewunyeŋe âmâ luâk nengât enem dewunnenŋe hainare.

8 Dâ dumutyeŋe amâ kâkâlep dondâ. Dâ dâtyeŋe amâ kâkâlep metŋe dondâ pugaiyagât dâtŋe hainare.

9 Akto diŋenyeŋaet pekeyeŋe amâ kapa hainare. Dâ pikyeŋe munŋe amâ bugâgât waŋga munŋe bau luâk soko oloŋmâ pirâm arimai munŋe hainare.

10 Akto dâtyeŋe amâ hâme hewukgât dâtŋe hainare. Akto luâk âmbâle hâk hilâlâm yeŋgiwaigât kârikŋeyeŋe amâ dakeyeŋân are tato luâk âmbâle yeŋgumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâmbiâ dewutâ momerâk bo akbiap.

11 Akto kembuyeŋe siâ talep. Kembu are âmâ aŋelo siâ dâp timopŋe bo aregât damunŋe. Dâ aŋelo aregât kotŋe amâ Yuda yeŋgât denân amâ Ambondoŋ. Dâ Girik yeŋgât denân âmâ Apolioŋ. Dâ den purikŋe amâ hilipko hilipko amboŋe.

12 Bâin, umatŋe ulik gulik amâ bo aktâp. Akto umatŋe lâuwâŋe akto âlâwuŋe tâlâguwerâp ire.

Aŋelo bât biken konok arekŋe kondo bugâ humo miawagep.

13 Akto aŋelo bât biken konok arekŋe lâmunŋe kolep. Kondo den siâ alata goli Anutugât enemŋân talep tuŋguŋe imbât arewa kune ain hin miawagep.

14 Miawakmâ Aŋelo bât biken konok are hin makmâ miawaganŋep, “Gâŋe aŋelo imbât yâk tu humo yiep kotŋe Euparat ain kala busi kâlegen katyekbiâ tali are hepun yekmenâ ariŋet.” dâep.

15 Hain dâmbo aŋelo bât biken konok arekŋe aŋelo imbât tu humo kotŋe Euparat ain tali are hepun yekto luâk âmbâle hârok potatmâ hewum âlâwu kali aregât hewum konok yeŋguenŋe moŋet dâm ariyi. Akto aŋelo imbât are yeŋgât keiyeŋe are hin. Emelâk Anutuŋe sop makmâ kalep are tâlâgumbo owâiŋe akmâ

arim yeŋguwaigât sop lâmgom wan me wan emelâk heŋgemgoyi.
16 Akto are yeŋgât tembe lokolupyeŋe bau luâk soko kakŋân tali are yeŋgât oyaŋyeŋe amâ oyaŋ oyaŋgât dopŋe bo arekŋe makbiâ nâŋgân.
17 Akto biwine purik kato giwelân hin egân. Luâk bau luâk soko kakŋân aregât bugâgât hâk peke kapa luguakbiâ kapa kulemyeŋe amâ gilâm gimbaŋ gâme akto kau gâwu agep. Akto bau luâk soko areyeŋgât towatyeŋe amâ hin. Kautyeŋe amâ Laion hainare akto lauyeŋânba âmâ kâlâp ululunŋe akto bugâgât dâwok higenŋe bâleŋe puŋgum puŋgum erâep.
18 Akto yâkŋe luâk âmbâle potalakmâ hewum âlâwu akto hewum konok are kâlâp lauyeŋgânba arekŋe oyekmâ yeŋgum om meteyegep.
19 Akto bau luâk soko areyeŋgât kârikŋe amâ lauyeŋân akto dakeyeŋân talep. Akto dakeyeŋe âmâ niambi sâmbâ hinare akto niambi sâmbâ arekŋe luâk âmbâle hilip yeŋgumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâmai.
20 Akto luâk âmbâle bikŋe wan siâ me siâ bâleŋe iregât boâk moyi areyeŋgât bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakmâ hanyeŋe purik kali. Are yeŋgât bâleŋe hin. Hat sinduk me sinduk baniara yâk yeŋgât nâŋgâmbiâ humo akmap. Lâpio me wan me wangât nâŋgâmbiâ humo agâkgât goli me siliwa me kapa me kât me lâwin arekŋe mem ketuguyi. Ketugumbiâ bo ekmai. Akto bo nâŋgâmai akto bo bam gutmai areyeŋgât kotyeŋe mem agatmâ ulilaŋmâ mali.
21 Hain akmâ âmâ luâk âmbâle yeŋgumbiâ moyi akto sait bâleŋe mâŋgi yegi. Akto dâp gulip mali. Akto kâmbu konda akmini. Agak meme bâleŋe aregât bo makmâ miawakmâ hanyeŋe bo purik kali.

10

Aŋelo siâŋe kulem esenŋe siâ Yohane waŋdo niep.

1 Akto Aŋelo humo kârik siâ himbimânba gembo egân. Himbimânba gem âmâ hâkŋe hamandatŋe tigimbo kautŋân mulumugat gam talep. Akto aŋelo aregât enem dewunŋe amâ dewutâgât pagaleŋe hainare. Akto kei pâwutŋe amâ kâlâpŋe ululunŋe om kinmap hainare.
2 Akto bâtŋân kulem esenŋe melalakom yendo miep. Akto keiŋe bungen âmâ haru kakŋân tâlim kilep. Dâ keiŋe kanegen âmâ hân kakŋân tâlim kilep.
3 Hain akmâ bâin kot kârikŋeâk kolep amâ laionŋe kamboŋmap hinare. Hain kondo bâin hamandat bât biken lâuwâ ainâk hogoakto den humo tâmbâ miawagep.
4 Den humo tâmbâ miawakmâ makmâ metembo âmâ nâŋe den are kulemgowerâm aktere den siâ himbimânba hin miawakto nâŋgân, “Yohane, hamandat bât biken lâuwâ mun aktâi are yeŋgât den amâ biwigânâk kat. Bo kulemgo.” dâmbo nâŋgân.
5 Akto aŋelo humo haruân akto hânân kilep arekŋe bâtŋe bungenŋe melalakom himbimângen panmâ kinmâ
6 Anutu Manman Kârikŋe Amboŋe himbim akto hân akto haru akto wan me wan ain tatmai are ketuguyegep aregât kotŋe konmâ hin dâep, “Bâin, sop tâlâguâp aregât Anutuŋe lâuwâŋe bo lâmgowerâp.
7 Dâ titnan aŋelo bât biken lâuwâ yeŋgâlânba bâiŋe arekŋe lâmunŋe konberâm akto ainâk Anutuŋe den yoŋâk are hoŋ bawa propetelupŋe makyeŋgiep are bunŋe miawakbiap.” dâep.
8 Akto kot humo himbimânba miawakto emelâk nâŋgân are lâuwâŋe makniŋdo hin nâŋgân, “Gâ ari aŋelo haru akto hânân kindâp aregât bâtŋân âmâ kulem esenŋe melalakom tatâp are me.” dâep.
9 Hain dâmbo arim Aŋelo are hin magaŋân, “Gâŋe kulem esenŋe bâlensiâ are niŋ.” dâre hin makniŋep, “Âlepŋe mem ne. Arekŋe âmâ laugân âmâ hâlâmgât ukenŋe hainare akberâp. Dâ gem tepgân âmâ tatmâ

kalak giŋberâp.” dâep.
10 Hain dâm niŋdo bâtŋânba mem neân. Mem nendere launân âmâ ukenŋe agep. Dâ nem metere gem âmâ tepnân tatmâ kalak niŋep.
11 Hain akto hin makniŋep, “Gâ hanâk luâk âmbâle âgâ âgâŋe gegeŋe denŋe denŋe kepia kepianŋe manmai are yeŋgâlân wan me wan miawak yeŋgiwiap are makmâ miawakyeŋgiwen.” dâm makniŋep.

11

Luâk lâuwâ Anutugât den dâtâŋe yetgât den.

1 Akto lau himbimânba konlep yâkŋe huwan siâ dopko dopkogât niŋep. Huwan niŋmâ hin dâm makniŋep, “Gâ agatmâ Anutugât Sumbe kat katgât emetŋe alata dopŋe me. Akto luâk âmbâle âgâm Anutugât kotŋe mem agatmai areyeŋgât oyaŋyeŋe oyaŋyek.
2 Dâ lope hâkŋângen are amâ dop bo me. Hepun. Lope ire luâk âmbâle Anutu bo nâŋgâ aŋmai arekŋe tâlim bâleŋe agaŋbiâ dewutâ 42 ain bo akbiap. Aregât lope are dop bo me.
3 Akto nâŋe hoŋ bawalogâtne lâuwâ siâ hainare me kemdâ lâuwâ siâ meme akyetkire sâŋgum tok tokŋe luguagiat. Hain akmâ nâŋgât den makmâ miawakbela hilâm 1,260 bo akbiap.” hain dâep.
4 Hoŋ bawa logâtŋe areyetgât keiyetŋe hin. Yâk amâ lâwin lâuwâ kotŋe oliwa hainare me kemdâ lâuwâ hainare hân hârok aregât Damunŋe Anutu yâkgât enemŋân kinmandat hainare.
5 Dâ luâk bikŋande bâleŋe akyetkiwerâmbiâ âmâ kâlâp lauyetŋânba waitbela kâlâp arekŋe punduŋ katmâ oyekto mombai. Moŋetgât dâp are Anutuŋe makmâ kalep.
6 Akto Anutuŋe wâtyetŋe akyetkimbo tânâk bo gewiapgât nâŋgâm makbela ainâk âlepŋe tânâk bo gewiap. Akto tu hârok mem purik katbela gilâm akbiap aregât nâŋgâm makbela âlepŋe hainâk akbiap. Akto kundat humo miawagâk dâm makbela ainâk kundat humo miawakbiap. Aregât ukenyetŋe miawagâkgât kârikŋe tatyetkiwiap.
7 Akto lâuwâ arekŋe Anutugât âi den mak mak are makmâ metewiandat amâ soŋgo humo tâmbâ metŋe lâm timopŋe boângenba arekŋe gam gasa yetkimbo mombiandat.
8 Yetkumbo mombela âmâ hâkyetŋe amâ kepia siâ kotŋe den dopŋân Sodom akto kotŋe siâ Aigita ain Humoyetŋe lâwinân kom hikombiâ moep kepia aregât sombeimân ain yembiandat.
9 Ain yembela luâk âmbâle mitigât gasaŋe hârok hânŋe hânŋe akto denŋe denŋe togom hâkyetŋe yelekmâ mem han yetkuwâi dâm damunyetŋe kinbiâ bo han yetkuwai. Amâ hilâm âlâwu akto bikŋeâk bo akbiapgât.
10 Hain akmâ hânân manbai hârokŋe, “Wei, hoŋ bawa lâuwâ arekŋe nen hâk hilâlâm nengiwerâm togoyiat ina emelâk moyiat.” dâm aregât heroŋe humo akbai. Akto okot âlepgât wan me wan galalupyeŋe yeŋgiwei.
11 Hain akbiâ hilâm âlâwu akto bikŋeâk bo akto Anutugât Heak âlepŋande mom yembiandat areyetgât kautyetŋân mendo golâ akmâ kinbela luâk âmbâle kinbai arekŋe yelekmâ hamep humo agi.
12 Hain akbiâ ainâk lau siâ himbimânba kot kârikŋe siâ hin kondo nâŋgâyiat, “Yet iren gaet.” dâmbo hamandat kakŋân âgâmbela gasalupyetŋande yelegi.
13 Âgâmbela yelekbiâ ainâk wâriŋ humo miep. Mendo kepia humo are bikŋe bâliep. Wâriŋ humo mendo kepia bikŋe hogoakto luâk âmbâle 7,000 yeŋgumbo mom meteyi. Akto luâk âmbâle bikŋe bo moyi arekŋe aregât hamep dondâ akmâ Anutuŋe himbimân mandâp are nâŋgâm kotŋe mem agali.
14 Bâin umatŋe humo lâuwâŋe aregât keiŋe hain. Dâ wâuk sop bâlensiâ tatâp umatŋe âlâwuŋe miawakbiap.

Aŋelo 7 bâiŋe arekŋe lâmunŋe wailep.

15 Akto aŋelo 7 galayeŋe bâiŋe arekŋe lâmunŋe wailep. Waito bâin himbimânba kot kârikŋe siânbaŋe konmâ hin dâyi, “Humonenŋe akto huŋgun aŋdo giep arekŋe hân hârok damunŋe akbiandatgât dâp miawaktâp. Akto himbimân damunnenŋe akmâ manmâ âgâwiap.” dâyi.
16 Akto luâk kembu 24 tat tatyeŋân Anutugât dewunŋân tatmai arekŋe kâŋgom yem âmâ Anutugât nâŋgâmbiâ humo agep. Humo akto Anutu hin magaŋi,
17 “O Anutu gâ Kârikŋe Amboŋe manmâ gat akto manmâ âgâwiat. Gâŋe âmâ kârikŋene miawagâk dâm hânŋe hânŋe damunyeŋe akbiatgât keiŋe katât aregât mepaige mem heroŋe katgekmâ mem agatgekne.
18 Akto luâk âmbâle bo nâŋgâ giŋmai arekŋe kuk akgiŋbiâ ainâk kuk akyeŋgien aregât bâin dâm luâk âmbâle momoŋe den âiân katyekberâtgât sop miawakto aregât kotge mem agatne. Akto uŋak hoŋ bawage Propete akto luâk âmbâlelupge kotgaet kâŋgomgiŋmai are hâuŋe âlepŋe yeŋgiwerâtgât sopŋe miawaktâp. Akto luâk âmbâle âgâ âgâŋe gegeŋe gâŋgât hamep akmai are hâuŋe âlepŋe yeŋgiwerâtgât sopŋe miawaktâp aregât kotge mem agatne. Akto luâk âmbâle bikŋande wan me wan hânân âlepŋe tatmap are bâleŋe akyeŋgiep are hilip yeŋguwerâtgât sop miawaktâp aregât kotge mem agatne.” dâyi.
19 Akto luâk kembu 24 arekŋe hain dâm magaŋbiâ ainâk Anutugât Sumbe kat kat emetŋe bunŋe himbimân tatmap aregât hâŋgi humo lewulakto den kârikŋe kâlân kulemgoep aregât emetŋe miawakmâ kilep. Ain kindo belek belek akto himbim kundunduŋ dâmbo denŋe denŋe humo miawakto wâriŋ humo mendo hân hârok ârik tânâk kârikŋe giep. Are hârok miawakto egân.

12

Âmbâle siâ akto pugaiya yetgât den.

1 Akto kulem siâ himbimân miawakto egân amâ hin. Âmbâle siâ talep are hâk pekeŋe amâ dewutâ hâwâ liliŋe hainare luguagep. Akto dewutâ golaŋe keiŋe amukŋân talep. Dâ kautŋân âmâ kotdâgât irimut diâ 12 kilep.
2 Akto âmbâle amâ tepdâk akto nanaŋ miawakberâmbo hâkŋe hilâlâm agaŋdo kamboŋ kârikŋe kamboŋep.
3 Hain akto kulem siâ himbimân miawakto egân amâ hin. Pugaiya hinare gilâm siâ miawakto egân yâk âmâ kautŋe bât biken lâuwâ. Akto kautŋe siâ siâ ain kembu yeŋgât irimut konok konok kauŋep. Akto sâliŋe bât biken lâuwâ.
4 Akto pugaiya hinare arekŋe dakeŋande diâ kâmot siâ ŋârâŋ orem urutmâ pan yekto hânân gembiâ yegân. Akto diâ kâmot lâuwâŋeak himbimân âlepŋe tali. Akto Pugaiya arekŋe âmbâle are nanaŋ memberâm akto aregât enemŋân kilep. Kinmâ nanaŋ miawakto ainâk nemberâm akmâ lâmgom kilep.
5 Hain kindo âmbâle arekŋe nanaŋ luâk miep. Nanaŋ irekŋe hâmbâi luâk âmbâle hârok huwan kârikŋeŋe damunyeŋe kârikŋe akbiap. Akto nanaŋ are mendo Pugaiyaŋe nanaŋ are nemberâm akto ainâk siâŋe nanaŋ are mem oloŋdo himbimân âgâmbo Anutu ikiŋaet tat talân katbiâ talep.
6 Akto âmbâle are hamep akmâ pârigim arim hân kamitŋângen luâk âmbâle bo manmai aregen ariep. Ain arimbo Anutuŋe emet emelâk heŋgemgom hin dâep, “Âmbâle ire in mando tângowian âmâ hilâm 1,260 bo akbiap.” dâep. Emet ain ari malep.

Himbimân kuk humo miawakto Niambi hâkombiâ hânân giep.

7 Akto ainâk kuk humo himbimân miawagep. Aŋelo humoyeŋe kotŋe Mikae akto aŋelolupŋande Pugaiya are akto aŋelolupŋe kuk akyeŋgiyi.

Akto Pugaiya akto yâkgât aŋelolupŋe yâkâ hainâk kuk humo akyeŋgiyi.
8 Kuk humo agaŋgim Mikae yâkgât kâmotlupŋande Pugaiyagât kâmot are ewangi yekbiâ yeukŋe akmâ himbimân welamyeŋe bo talep.
9 Yeukŋe akmâ himbimân welamyeŋe bo tato aregât Anutugât kâmotlupŋande Pugaiya are hâkokom panaŋbiâ iŋgon ge yiep. Akto Pugaiya aregât kotŋe hin, Niambi yâkgât agak meme amâ hin akmap. Luâk âmbâle hârok heyeŋgim den âiân katyekmap. Niambi are akto aŋelolupŋe olop yâkŋe hânân geyi.
10 Akto himbimânba kot kârikŋe siâ kondo hin nâŋgân, “Hâkyeŋe tunmap Amboŋe arekŋe Anutu dewunŋân kinmâ Anutugât kâmotlupŋe are hokboâk hokboâk hilâm hândâk hâkyeŋe tunmap gârâmâ uŋak Anutuŋe makto aŋelolupŋande Niambi hâkokom watmâ panbiâ geâp aregât Anutu nengât Humonenŋe yâkgât kârikŋe akto luâk âmbâle heŋgem yeŋguwiapgât dâp kârikŋe miawaktâp. Are miawakto yâkgât kâmot ikiŋak damunyeŋe akto manman âlepŋân manbai. Akto areâk bo. Niambi geâp aregât uŋak Anutugât Kristo yâkgât memeŋe akto wâtŋe miapŋân miawakto ekten.
11 Akto Anutugât kâmotlupŋe areyeŋgât manman aregât ukenŋe bo nâŋgâm âmâ Anutugât gasalupŋe togombiâ hanâk dâm Anutugât kotŋe bo heambukbiâ âmâ yeŋgumbiâ moyi aregât Anutugât nanŋe Lama moep aregât gilâmŋande akto denyeŋande Niambi are mem hâkokom ge kali.
12 Haingât ye hârok himbimân mandâi ye okot âlep nâŋgâm heroŋe akbei. Dâ hânân mandâi amâ yeŋgâlân umatŋe humo miawakberâp aregât okotne bâliâp. Amâ Niambi hin nâŋgâp, “Nâŋgât sop tâlâgu akniŋberâp.” dâm nâŋgâp aregât kuk humo akmâ yeŋguwerâm aktâp akto umatŋe humo miawakberâp aregât okotne bâliâp.” kot kârikŋe hain dâm kolep.

Pugaiyaŋe âmbâle gasa agaŋep.

13 Akto pugaiya hânân panbiâ giep amâ ainâk âmbâle nanaŋ miep are gasa agaŋep.
14 Hain dâm wato âmâ Anutuŋe makto puŋdâkgât pikŋe lâuwâ âmbâle are waŋbiâ mem âlepŋe pukukuk katmâ agatmâ hân kamitŋângen ikiŋe emetŋe ain ariep. Akto emet ain âmâ Anutuŋe emelâk heŋgemgom, “Âmbâle are pugaiyaŋe membopgât in mando tângore sop siâ siâ akto sop biknêâk bo akbiap.” dâm ketuguep.
15 Âmbâle arekŋe lalakmâ arimbo Pugaiya humo gilâm arekŋe tuŋe âmbâle are hilip koâk dâm aregât launânba tu humo mugalep.
16 Tu mugato tu arekŋe âmbâle are wato ainâk hânŋe âmbâle are tângom hogoakmâ dâp humo miawakto tu ainâk pugaiya arekŋe mugalep are hân kâlegen yân gembo âmbâle are âlepŋe kilep.
17-18 Âlepŋe kindo Pugaiya humo arekŋe âmbâle are âlepŋe kilep are ekmâ nâŋgâmbo bâliep. Akto kuk humo agaŋep. Kuk humo agaŋmâ âmbâle aregât nan baratlupŋe bikŋe yeŋguwerâm agep. Akto âmbâle aregât nan baratlupŋande Anutugât den kârikŋe lokomai. Akto Yesugât keiŋe makyeŋgimai aregât pugaiyaŋe kuk humo nâŋgâm yeŋguwerâm ariep. Arim haru dâtŋân teŋgâ kilep.

13

Soŋgo dâtŋe metŋe miawakbela yelegep.

1 Arim haru dâtŋân teŋgâ kindo soŋgo metŋe siâ haruânba gambo egân. Soŋgo metŋe are amâ sâliŋe bât bip bip hârok. Akto sâliŋân amâ kembu yeŋgât irimut konok konok aligilakmâ talep. Akto kautŋe amâ bât biken lâuwâ ain den bâleŋe Anutugât kotŋe mem ge kat katgât den ain talep.
2 Akto soŋgo metŋe amâ dowâk keiŋe kârikŋe hainare miep. Akto kei bâtŋe pikŋe amâ kâkâlep. Akto dâtŋe amâ Pugaiyagât dâtŋe hainare. Akto Pugaiya emelâk egân arekŋe

ikiŋe kârikŋe akto wâtŋe tat tatŋe amâ soŋgo metŋe waŋep.
3 Akto soŋgo metŋe âmâ aregât kautŋe amâ siâŋe emelâk koep. Kondo diwi agep amâ emelâk pandagep. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe mali arekŋe soŋgo metŋe are olop manberâm ekbiâ dâtŋe akto kotŋe mem agali.
4 Akmâ pugaiyaŋe soŋgo kârikŋeŋe waŋepgât makmâ egâliaŋ agaŋi. Hain akmâ soŋgogât hain âgâk konmâ mem agatmâ hin dâyi, “Soŋgo hainare niŋande mandâwo? Akto niŋande bugâŋe kondo gewiawo?” dâyi.
5 Akto âmâ soŋgo metŋe arekŋe Anutugât kotŋe mem ge katbiapgât kârikŋe miawagaŋep. Mem ge katmâ kot humo kamboŋmâ indiep. Hain akmâ manmâ kârikŋe akmâ âgâmbo dewutâ 42 bo akbiap.
6 Akto soŋgo metŋe arekŋe Anutugât kotŋe patŋe akto manmanŋaet welamŋe mem bâleŋe ketugum âmâ himbimân manmai are hainâk bâleŋe akyeŋgiep.
7 Akto Anutugât kâmot are kuk kârikŋe akyeŋgiâkgât kârikŋe miawagaŋep arekŋe yeŋgumbo yeukŋe agi. Akto areâk bo. Soŋgo metŋe arekŋe Pugaiyagât kârikŋe miep aregât luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe akto hâk kulem keiŋe hârok yeŋgât kembu agep.
8 Akto luâk âmbâle hârok kotyeŋe manmangât kulem esenŋân bo tatâp arekŋe soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agali. Akto manman kârikŋaet kulem esenŋe aregât keiŋe hin. Lama moep arekŋe hân bo miawagewân ikiŋe kâmot areyeŋgât kotyeŋe kulemgoep. Aregât luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe ain bo kulemgoep. Arekŋe soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agali.
9 Akto ye den ire oyaŋbai yeŋe den ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei.
10 “Âlepŋe, luâk âmbâle bikŋe kala busi emetŋân katyekbiâ aregât agak meme miawak yeŋgimbo âmâ ainâk ain arim kala busi kâlegen manbai. Akto luâk siâŋe siâ tâwâtŋe kondo mombiapgât pat miawakbiap amâ âlepŋe luâk siâŋe luâk are kondo mombiap.” den hain tatâp aregât Anutugât luâk âmbâle âmâ kârikŋe tatmâ manmâ âgâmbiâ biwiyeŋe Anutugâlânâk kinmâ âgâwiâp. Akto umatŋe bâleŋe aregât hamep bo akbei.

Hân kâlegenba soŋgo dâtŋe metŋe siâ gambo egep.

11 Akto soŋgo metŋe siâ egân amâ hân amukŋânba petakmâ hân kakŋân gaep. Soŋgo metŋe ire amâ sâliŋe lâuwâ lama luâkgen hainare. Dâ denŋe amâ Pugaiya hainare.
12 Dâ soŋgo metŋe lâuwâŋe amâ soŋgo metŋe siâ ulik gulik egân aregât kârikŋe miep. Akto yâkgât enemŋân âi miep. Akto soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe kârikŋe akmâ hân akto luâk âmbâle hânân manmai are hâwât yekmâ soŋgo metŋe ulik gulik egân are kautŋe hârembo pandakto malep aregât kotŋe mem agatŋetgât hâwât yekto hain agi.
13 Akto soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe kulem keiŋe keiŋe hârok humo mendo ekmini. Akto luâk âmbâle dewunyeŋân kâlâp humogât makto himbim hepunmâ hânân gembo egi.
14 Akto soŋgo ulik gulik aregât enemŋân kinmâ kulem siâ membiapgât kârikŋe miawagaŋepgât luâk âmbâle hârok heyeŋgiep. Heyeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye soŋgo metŋe tâwâtŋe kautŋe hârembo pandagep aregât otneŋe lâwin wan hâwim ketuguŋet.” dâep.
15 Hain dâm hâwâtyekto ketugumbiâ soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe heakŋe are otneŋân are waito otneŋe arekŋe den makmâ kilep. Hain ageine luâk âmbâle bikŋande otneŋe aregât kotŋe bo mem agali are yeŋgumbo moyi.
16 Akto areâk bo. Otneŋe arekŋe hoŋ bawalupŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegeŋe me kotdâ me kotyeŋe bo me sikumdâ me umburuk me luâk kembu me hoŋ

bawa hârok are yeŋgât bâtyeŋe bungen akto enem yeŋân tirip kali.
17 Amâ luâk âmbâle bikŋe are borâm âmâ tirip are bo miawakto are sot me wan me wan hâukowaigât dâp bo miawagep. Akto puli memegât âi bo miawagep. Akto tirip amâ soŋgo metŋe aregât kotŋe.
18 Imâ tirip towat in yendâp luâk siâ nâŋgâ nâŋgâ humo yeaŋdâwân âmâ soŋgogât kot kulem aregât keiŋe mem miawakbiap. Kot kulem are luâk siâgât kot amâ 666.

14

Yesu akto kâmotlupŋe Sioŋ gimbâŋân kinbiâ yegep.

1 Nâ Yohane nâ giwelân hin egân. Lama moep arekŋe gimbâŋe kotŋe Sioŋ aregât kautŋân kilep. Ain kindo luâk âmbâle 144,000 areyeŋgât enem dewunyeŋân âmâ Lamagât kotŋe akto Ewenaet kotŋe kulemgombo miawakto olop kili.
2 Akto ainâk mun âlepŋe humo tu humogât munŋe hinare me hamandat kundunduŋ dâmap hinare me luâk dondâŋe bâtâ kombiâ miawakmap hinare himbimânba gembo nâŋgân.
3 Akto luâk âmbâle arekŋe kep keŋgu irakŋe siâ kembu tat tat akto soŋgo humomo manmanŋe imbât are akto luâk kembu 24 are yeŋgât enemyeŋgân meyi. Dâ luâk âmbâle 144,000 are Anutu ikiŋe pat oloŋ yegep arekŋeâk kep keŋgu irakŋe are meyi. Dâ luâk âmbâle bikŋe âmâ kep keŋgu are bo nâŋgâmai.
4 Akto luâk âmbâle âlepŋe ire âmâ hânân maliân dâp gulip bo mali. Akto agak meme âlepŋeâk memâk mali akto lama arekŋe luâk âmbâle iresoŋ Anutugât kâmolân dewatiwai dâm dumyeŋân kinmâ moep. Aregât bâleŋaet dâwânba oloŋyegep. Lama arekŋe hain agep aregât Lamaŋe wan me wan makto launŋe dowâk lokom manmai.
5 Akto den hianŋgi siâ bo magi. Akto den âlepŋeâk makmâ han kau kau akmâ mali.

Aŋelo âlâwuŋe den akbiâ yegep.

6 Akto aŋelo siâ miawakto egân. Are âmâ den pat âlepŋe tatmâ âgâwiap are luâk âmbâle denŋe denŋe hânŋe hânŋe manmai are hârok makyeŋgiwian dâm lapaŋân pâp pâp katmâ dâp pâŋân tânâmŋân ariep.
7 Hain arim kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Anutuŋe den âiân katyekbiapgât emelâk sop tâlâguâp. Haingât ye hamep akmâ kotŋe mem agatŋet. Akto Anutu hân himbim haru akto tu dewunŋe ketuguyegep aregât kotŋe mem agatmâ âgâwei. Hain akmâ âgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâep.
8 Akto aregât haminân aŋelo lâuwâŋe siâŋe miawakmâ hin dâep, “Kepia humo kotŋe Babiloŋ aregât ambolupŋande luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are hâwât yekmâ nenŋe bâleŋe akmaen yekâ hainâk akŋet dâm makyeŋgimbiâ hainâk akmâ meyi. Aregât kepia Babiloŋ are emelâk gulip agep.” dâep.
9 Akto aregât haminân aŋelo âlâwuyeŋe siâŋe miawakmâ kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Luâk âmbâle bikŋande soŋgo metŋe akto otneŋe kotyetŋe mem agatbiâ kotyetŋe enem meteyeŋân me bâtyeŋân kulemgombo memai are
10 Anutuŋe kukŋaet wain tu dâtŋe metŋe dondâ are kondoânba waŋdo Aŋeloŋe kâmbokŋe akto Lama yâk yeŋgât meteyeŋân bugâ kâlâp ululunŋân gem hâk hilâlâm metŋe manmâ âgâwiap.
11 Oyekmâ âgâmbo hâk hilâlâm dondâ nâŋgâmbiâ dâwokyeŋe hokboâk hokboâk egon âgâm yembiap. Akto luâk âmbâle soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agatmai akto otneŋe hainâk mem agatmai are soŋgo metŋe yâkgât kotŋe enemyeŋân me bâtyeŋân kulemgombo memai are Anutuŋe kuk bâleŋe akyeŋgimbo hâk hilâlâm hândâk akto hilâm nâŋgâm

manmâ âgâwai akto hâkyeŋe mem bo tatmâ hutuk âgâwai." dâep.

12 Akto ye biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe biwiyeŋe hainâk kilâkgât akto Anutugâlân den lokom âgâwaigât ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Akto biwiyeŋe damunŋe akbei.

Luâk akmâ giep arekŋe âi bunŋe orem mem menduguep.

13 Akto nâŋe himbimânba kot siâ gembo nâŋgân. Arekŋe hin dâep, "Yohane gâ den ire kulemgo. Humogât kâmot are gasalupyeŋande yeŋgumbiâ mombai arekŋe siân heroŋe humo akmâ manmâ âgâwai." dâep. Hain dâmbo Anutugât Heakŋe âlepŋande gai hin magep, "Bundâk. Yâk âi âlepŋe meyi aregât hâuŋe Anutuŋe mombaiân ain manman âlepŋe yeŋgimbo biwiyeŋe sândugembo tatmâ hutuk âgâwai." dâep.

14 Akto ainâk dewunne panmâ hin egân. Luâk akmâ gem manmap hainare miawakmâ hamandat kau kau kakŋân tatmâ irimut goli kauŋmâ tâwât metŋe bâtŋân miep.

15 Akto aŋelo siâ âmâ himbimân sumbe kat kat emetŋe talep ainba giep. Arekŋe hamandalân talep are hin dâm konmâ magaŋep, "Bâin. Gâ tâwâtgande âi bunŋe orem mem menduguak. Hânân âi bunŋe akmâ metiepgât orem mem mendugu mendugu agâkgât sopŋe miawaktâp." dâmbo

16 hamandalân talep arekŋe tâwâtŋe are mem hânân oriep.

17 Orem mando aŋelo siâ sumbe emetŋânba miawagep arekŋe tâwâtŋe metŋe miep.

18 Aregât haminân aŋelo siâ alata hepunmâ giep. Aŋelo are amâ kâlâp damunŋe akmap. Arekŋe kârikŋeâk aŋelo tâwât metŋe miep are konmâ hin magaŋep, "Woe, hânân tâk kotŋe waiŋ aregât koaŋe âlim yendâp aregât tâwât mendât arekŋe hânân arim sot waiŋ are orem me." dâep.

19 Hain dâmbo aŋelo arekŋe tâwât mem arim orem waiŋ koaŋe hârem meyegep. Meyekmâ waiŋ tâli tâligât kondo humo Anutugât kuk miawakbiapgât ain panyekto geyi.

20 Ain gembiâ kukgât kepia betgen ain waiŋ tâli tâligât kondo humo aregât kâlegen tâlimbiâ kondo kâlegenba hep humo gem yiep. Gem yiep amâ bâtgum miawakmâ âmâ bau luâk soko bâtyeŋe titiwutŋe hainare agep. Dâ kâlepŋaet dopŋe âmâ 300 kilomita hainare agep.

15

Luâk âmbâleŋe kep membiâ yegep.

1 Akto kulem siâ miawakto ektere dâtŋe agep. Amâ hin. Aŋelo 7 arekŋe siâ siâ bâleŋe 7 meyi. Akto bâleŋe are amâ bo akbiawân ain Anutugât kambiam bâle amâ bo akbiap.

2 Akto ain âmâ nâŋe hin egân. Haru humo hinare duŋgu akto kâlâp mendugum kinmâ haru humo hinare akto egân. Akto luâk âmbâleŋe wârakmâ soŋgo metŋe akto otneŋe akto kotŋe hainâk ewangiyegi arekŋe Anutuŋe bâtâ yeŋgimbo mem haru duŋgu hinâk aregât ginŋân kili.

3-4 Akto Mose Anutugât hoŋ bawa yâkgât kep meyi akto Lamagât kep meyi. Kep amâ hin, "O Anutu Humonenŋe, gâ kârikŋe hârok tatginŋdâp. Akto âi agat agatŋe akto ekmâ hulilinŋe olop memenâ ektenŋe dâtŋe akmap. Akto agak meme ârândâŋâk memat. Akto luâk âmbâle yeŋgât Humoyeŋe akmâ manmâ gaen akto hainâk akmâ manmâ âgâwiat. Aregât niŋande gekmâ âmâ bo hamep akbiap? Dâ niŋande kotge bo makmâ egâlianŋbiap? Akto gâ konok âlepŋe akmat aregât kotge mem agatne. Akto gâŋe luâk âmbâle den âiân katyegen are luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe ekmâ gâŋgâlân togom kotge mem agatbiâ ârândâŋ akbiap." dâyi.

Aŋeloŋe 7 arekŋe kundat siâ siâ 7 mem kâimbiâ yegep.

5 Hain dâmbiâ dewunne pandere hin miawakto egân. Sumbe kat kat

emet are mârɔn emet kâlegen himbimân talep aregât hâŋgi lewulakmâ kindo
6 arewa aŋelo 7 kundat bâleŋe siâ siâ mem kili are sopali. Aŋelo are amâ sâŋgum pagaleŋe lalagi. Akto himbân diŋenyeŋân tâkŋe goli. Akto bâleŋe 7 meyi are amâ kundat keiŋe bum bum miawakmap dop hainare.
7 Akto soŋgo humomo imbât manmanŋe areyeŋgâlân gâtŋe konokŋe aŋelo 7 goli kondo 7 konok konok yeŋgiep. Akto kondo are amâ Anutuŋe manmâ âgâm manbiap yâkgât kuk akmâ peimai aregât kâlegen pikmâ yemap.
8 Akto Anutugât pagaleŋe humo aregât akto kârikŋaet dâwok âgâmbo dâp gisap kombo siâŋe sumbe kat kat emetŋân âgâwiapgât dopŋe bo. Hain akto Aŋelo 7 arekŋe kondo siâ siâ bâleŋe kâimbiâ miawakmâ metembiân âmâ âlepŋe âgâwaigât dopŋe miawakbiap.

16

Aŋelo 7 arekŋe Anutugât kuk are lokom kâimbiâ gembo egep.

1 Akto sumbe kat kat emetŋânba den kârikŋe humo siâ gembo nâŋgân. Amâ aŋelo 7 areyeŋgât kârikŋeâk yeŋgonmâ magep, “Ye arim kondo 7 are kâimbiâ Anutugât kuk akto heŋgân hânân miawakberâp.” dâep.
2 Hain dâmbo aŋelo ulik gulik arekŋe arim kondoŋe are hânân kâimbo kâlegen Anutugât kuk arekŋe giep. Gembo diwi kârikŋe keiŋe hârok hârok arekŋe luâk âmbâle soŋgo metŋe yâkgât tiripŋe hâkyeŋân miawagep akto ikiŋe otneŋe kotyeŋe mem agatmai areyeŋgât hâkyeŋân miawagep.
3 Akto aŋelo lâuwâŋe arekŋe amâ kondoŋe are haruân kâiep. Akto haru arekŋe purik âgâm gilâmâk hârok miawakmâ puŋgum âgâm luâk momoŋe yeŋgât gilâm hainare agep. Akto haruân siâ siâ tali are hârok mom meteyi.
4 Dâ aŋelo âlâwuŋe arekŋe amâ tu humoân kondoŋe kâiep. Kâimbo tu dewunŋângen kâiep. Akto tu are hârokŋe purik âgâm gilâm agep.
5-6 Hain akto tugât aŋelo arekŋe Anutu hin magaŋep, “Luâk âmbâle bikŋande gâŋgât kâmotlupge akto propetelupge bikŋe yeŋgumbiâ gilâmyeŋe gembo moyi. Aregât gâŋe gilâm siâ luâk bâleŋe ire yeŋgimenâ nembiâ ârândâŋ aktâp. Aregât gâ ulikŋân tatmâ gaen akto manmâ âgâwiat gâ âlepŋe den âige bundâk âlepŋe miawakbiap. Den âige bundâk miawakto luâk âmbâle potatyekmâ den âiân katyekmenâ ârândâŋ akbiap.” dâep.
7 Dâm metembo âmâ ainâk sumbe kat kat welamŋe arekŋe Anutu hin kondo nâŋgân, “Bundâk Anutu Humogât kârikŋe hârok tatgiŋdâp luâk den âiân katyekmat are bundâk akto ârândâŋâk hârok.” dâep.
8 Dâ aŋelo imbâtŋe arekŋe âmâ kondoŋe dewutân kâiep. Kâimbo Anutuŋe dewutâ hepundo kâlâpŋe luâk âmbâle kâuŋgoyegep.
9 Dewutâgât kâlâp humo are utunŋe dondâ arekŋe luâk âmbâle are dondâ om kâuŋgoyegep kârikŋe humo talaŋdâp siâ siâ bâleŋe mem agatbiapgât Anutugât kotŋe are mem bâliyi. Dâ han biwi bo purik katmâ kotŋe bo makmâ egâlianji.
10 Dâ aŋelo 5 yeŋe arekŋe amâ soŋgo metŋe yâkgât humo tat talân kondoŋe are kâiep. Kâimbo hândâk humo soŋgo metŋe yâkgât luâk âmbâle kâmot humo tatmai areyeŋgâlân hândâk humo dâgâep. Hândâk humo dâgâmbo yâk hâk hilâlâm humo meyi hain akmâ elewetyeŋe neyi.
11 Yâk diwigât hâk hilâlâmyeŋe are nâŋgâyi aregât Anutu himbimân gâtŋe aregât sait den makmâ den bâleŋe magaŋi. Dâ yâk han biwi bo purik katmâ bâleŋe agi aregât hain akmâ bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakmâ âmâ mem hami bo pali.
12 Akto aŋelo 6 yeŋe arekŋe kondo are tu humo kotŋe Euparat ain kâiep.

Kâimbo tu are hârok bo agep. Amâ luâk kembu dewutâ gaganâŋgenba togowai areyeŋgât dâp heŋgemgo yeŋgiep.

13 Akto nâ ain ekmâ kinmâ sinduk baniara metŋe sâkok tiripŋe hinare âlâwu yegân. Pugaiya launânba akto soŋgo metŋaet launânba akto propete hianginŋe yâkgât launânba gambiâ yegân. Akto Pugaiya aregât launânba sinduk baniara bâleŋe siâ sâkok hinare sopando egân. Akto siâ âmâ soŋgo kâit launânba sopando egân. Dâ siâ âmâ Propete hianŋgi luâk yâkgât launânba sopando egân.

14 Sinduk baniara bâleŋe sâkok hinare âlâwuŋe amâ bâleŋe dondâ arekŋe kulem keiŋe hârok hârok memai. Arekŋe âmâ hângât luâk kembu are yeŋgâlân hârok arimai, amâ kuk akŋetgât mendugu yekberâm arimai. Amâ Anutugât kârikŋe hârok talaŋdâp aregât sopŋân kuk humo miawakbiapgât kembu hârok areyeŋgâlân arim menduguyekberâm ariwai.

15 Akto sop aregât Yesuŋe hin dâep, “Nâmâ hâmbâi yeŋgâlân luâk kâmburâŋe togomai dop hainâk yoŋâk togowian. Haingât luâk âmbâle bikŋe bo yembai akto himbânyeŋe latmâk yembiâ dowâk togore mulâŋ bo ariwai. Akto luâk âmbâle yekmâ aŋunyeŋaet bo akbai. Aregât biwiyeŋe damunŋe akbei. Hain akmâ luâk âmâ okot âlep humo akmâ heroŋe akbai.” dâep.

16 Akto sinduk baniara bâleŋe âlâwu arekŋe kembu luâk dondâ are iregen menduguyegi. Dâ kepia aregât kotŋe amâ Hebraio yeŋgât denân âmâ Hemageroŋ.

17 Dâ Aŋelo 7 yeŋe arekŋe âmâ kondoŋe are lapanânba kâiep. Kâimbo sumbe kat kat aregât emetŋe kâlegen Anutugât tat tat arewa kot kârikŋeâk kolep. Kot arekŋe gam hâkŋângen giep arekŋe hin magep, “Bâin, emelâk bo aktâp.” dâep.

18 Dâmbo hamandat pagaleŋe iŋgon belek belek erâmbo mun humo miawagep. Mun humo miawakto hamandat hogoagep akto wâriŋ humo miep. Wâriŋ hinare amâ luâk manmâ gayi ainbak siâ bo miawagep.

19 Wâriŋ mendo kepia humo Babiloŋ are bâleŋe humo miep aregât Anutuŋe kuk heŋgân bâleŋe nâŋgâm Babiloŋ nâŋgâ aŋdo hogoakmâ hewum âlâwu agep. Kepiaŋe kepiaŋe hânŋe hogoakmâ gulip agi.

20 Akto haru tânâmŋân gimbâŋe tali are hârok purik kali. Akto gimbâŋe hârok hogoakmâ bo agi.

21 Akto tânâk kârikŋe bâleŋe humo giep. Tânâk kârikŋe humo aregât koaŋe kât humo hinare arekŋe gem luâk âmbâle yeŋgum meteyegep. Himbimânba gembo luâk âmbâle hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâm aregât Anutugât den bâleŋe magaŋi.

17

Âmbâle bâleŋe dondâ mem dâp gulip malep are egep.

1 Akto aŋelo 7 kondo 7 meyi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin dâm makniŋep, “Gawot. Gamenâ hin hekat giŋbe. Âmbâle bâleŋe meme dâp gulip malep are tu humo kakŋân tatâp. Akto hinŋe âmbâle ire Anutuŋe den âiân kato dosaŋe miawakto hâk hilâlâm humo miawak aŋberâm aktâp are hekatgiŋdere ek.

2 Amâ hingât. Hângât luâk kembu humo irekŋe âmbâle ire olop bâleŋe sop dondâ akmâ gayi. Hain agi aregât luâk âmbâle hânân mali arekai hainâk bâleŋe sop dondâ agi. Hain akbiâ bâleŋeyeŋe arekŋe mem biwiyeŋe gulip ketugumbo sinduk agi. Aregât gamenâ hekat giŋdere ek.” dâep.

3 Akto Aŋelo are hekatniŋep arekŋe menekto Anutugât Heak âlepŋande kautnân mendo biwine purik kato hân pumângen ain miawagân. Ain kinmâ hin egân. Âmbâle siâ soŋgo metŋe gilâm siâ kakŋân talep. Soŋgo metŋe are amâ kautŋe 7 akto sâliŋe 10. Akto hâkŋân den bâleŋe Anutugât kotŋe mem ge katmap den are yiep.

4 Akto âmbâle are amâ sâŋgum gâwu akto gilâm hutbit luguagep. Akto wan me wan humo goli akto kât puliŋe humo akto donet luguagep. Akto bâtŋân amâ tu hâpuŋe goliŋe ketugu ketuguŋe miep. Hâpu ain âmâ kâmbu konda bâleŋe arekŋe ain pikmâ yiep.

5 Akto âmbâle aregât meteŋân ikiŋe kotŋe talep kot are âmâ mem heambugi. Dâ kotŋeâk âmâ hin, “Babiloŋ kepia humo aregât hân ârândâŋ egâliaŋ bâleŋe aregât memeŋe akto dâp gulip akto agak meme bâleŋe. Akto lâpio kotŋe mem agat agat gât amboŋe.” den are meteŋân hain talep.

6 Akto âmbâle irekŋe emelâk Anutugât luâk âmbâle hârok Yesugât pat makmâ miawakmâ âmâ bo heambugi are yeŋgumbiâ moyi. Akto âmbâle are gilâmyeŋe nem sinduk dondâ agep. Hain akto ekmâ sân sân mem hamewakmâ nâŋgâ nâŋgâne undup nâŋgâm âmâ dâtne igim kilân.

7 Hain akmâ kindere aŋelo arekŋe hin makniŋep, “Wangât dâtge igim kindât? Âmbâle iregât akto soŋgo metŋe iregât kautŋe 7 akto sâliŋe 10 akto soŋgo metŋe sokoân tatmap areyetgât keiyetŋe makginbe.

8 Soŋgo metŋe ektât aregât keiŋe hin. Hâŋgeiŋe âmâ tatmâ manmâ gaep. Dâ hinŋe âmâ bo tatâp. Dâ hâmbâi âmâ hân dâpŋe timopŋe bo are hepunmâ gawiap. Gam tatmâ manmâ âmâ kâlâwân ariwiap. Akto luâk âmbâle kotyeŋe hân miawagewânbak manman âlepŋe aregât kulem esenŋân bo talep arekŋe soŋgo metŋe ekmâ hin dâwai, “Woe, ire âmâ ulikŋân malep. Hinŋe bo mandâp. Dâ hâmbâi lâuwâŋe miawakbiap.” hain dâm nâŋgâ nâŋgâ undup nâŋgâm dâtyeŋe bâtyeŋân igim kinbai.

9 Akto luâk âmbâle bikŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe arekŋe âmâ siâ siâ iregât nâŋgâm heŋgemgowai. Kautŋe 7 amâ gimbâŋe 7 akto âmbâle aregât dopŋe amâ kepia gimbâŋe 7 aregât hutŋân talep are. Akto areâk bo.

10 Kautŋe 7 areyeŋgât dop amâ luâk kembu 7. Akto kembu 5 moyi. Akto siâ hinŋe damunyeŋe aktâp. Dâ bâiŋe amâ hâmbâi miawakbiap. Miawakmâ sop bâlensiâ damunyeŋe akmâ bo akbiap.

11 Akto soŋgo metŋe ire ulikŋân talep keiŋe hin. Uŋak amâ bo tatâp. Dâ hâmbâi kembu 7 are miawakmâ metembiâ âmâ 8 arekŋe hainâk miawakbiap. Hainâk miawakmâ luâk kembu sop getek manmâ kâlâwân ariwiap. Keiŋe hain.

12 Akto sâliŋe 10 ektât are âmâ luâk kembu 10 boâk miawaktâi yâk yeŋgât dop. Dâ soŋgo metŋe are olop kârikŋe membai. Amâ hinŋe Anutuŋe boâk makto mendâi. Gârâmâ makbiap âmâ mem damunyeŋe akmâ sop tâlâwâk manmâ bo akbai.

13 Akto luâk kembu are nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto hanyeŋe konok manbai. Akto kârikŋeyeŋe soŋgo metŋe waŋbai.

14 Kârikŋeyeŋe waŋmâ Lama olop aguwerâm akbai. Aguwerâm akbiâ Lama arekŋe kârikŋe akmâ ewangiyekbiap. Akto Lama arekŋe humomo yeŋgât humoyeŋe akto kotdâ hârok yeŋgât kotdâyeŋe akmap aregât kârikŋe akmâ gasalupŋe ewangiyekbiap. Akto luâk âmbâle Lama olop manbai âmâ hin. Anutuŋe ukenŋaet akmâ potatyekmâ yeŋgonmâ oloŋyekto Anutugât den pat bo hepunmai.”

15 Akto aŋelo arekŋe den dewatim hin dâm makniŋep, “Âmbâle kondarâ arekŋe tu humo are kakŋân tatâp. Tu are amâ luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe hânŋe hânŋe manmai dop hainâk aktâp.

16 Gâ sâliŋe 10 ektât are âmâ luâk kembu siâ soŋgo metŋe olop âmbâle kondarâ aregât gasa akbai. Akto âmbâle aregât kina tâkŋe mem hârembiâ bâlâk kindo sunumŋe hârok nembai. Akto kâlâwân ombai.

17 Akto Anutuŋe ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe biwiyeŋân katmâ totokombo han biwiyeŋe konok akmâ kârikŋeyeŋe soŋgo metŋe waŋmâ âmbâle are bâleŋe agaŋbai. Hain

agaŋmâ manmâ âgâmbiâ âgâmbiâ sop Anutuŋe siâ siâ akbiapgât sop ulikŋân magep are bâiŋe miawakto bo akbai.
18 Akto âmbâle kondarâ are âmâ kepia humogât dop kepia humo hângât kembu are hârok yeŋgât kautyeŋe tatâp.

18

Babiloŋ itiŋ gulam agep.

1 Akto aregât haminân aŋelo siâ himbim hepunmâ gembo egân. Are kârikŋe humo talaŋep. Akto pagaleŋe humo arekŋe hân ire kulemgombo hânân pagaleŋe humo miawagep. Pagaleŋande hân ire katipkom yendo egân.
2 Yâk kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Kepia kotŋe Babiloŋ humo are emelâk hilip agum meteâp. Uŋak âmâ sinduk baniara bâleŋe ain manmai akto niambi kotŋe hârok akto lâut bâleŋe maleŋe are hârok ain tatmai.
3 Amâ hingât. Kom metiepgât. Akto luâk âmbâle kâmot hârok yâk emelâk yâk olop bâleŋe akbiâ bâleŋe arekŋe biwiyeŋe mem oloŋdo gulip milip mali. Akto hângât kembu yâk gai hainâk emelâk yâk âmbâle are olop bâleŋe agi. Akto hângât luâk âmbâle yâk gai hângât bâleŋe aregât âi mem puli dondâ memai aregât kautyeŋe gulip akto kagawu akbai.” dâep.
4 Akto himbimân kot humo siâ kondo hin nâŋgân, “Nâŋgât luâk âmbâle ye hârok kepia bâleŋe are hepunmâ gam hâkŋângen manŋet. Ageine bâleŋe arekŋe howaiyekto bâleŋe akmâ âmâ kundat bum bum humo membâi.
5 Kepia iregât ambolupŋande bâleŋe humo akmai yâk yeŋgât bâleŋande kakŋân kakŋân âgâm himbim ewangiâp dop hainâk manmai aregât Anutuŋe bâleŋe iregât gewâkŋe nâŋgâp aregât hâuŋe yu yeŋgiâp.
6 Anutuŋe âmbâle iregât agak meme âmbâi konda akmap aregât den âiân katmâ hâuŋe bâleŋe waŋbiap. Âmbâle are emelâk agak meme bâleŋe mendugumbo unduwâk miawaktâp aregât hainâk kuk kârikŋe yâkgât are mendugum waŋbiâ neâk.
7 Akto âmbâle irekŋe emelâk ikiŋe kotŋe mem agalep. Akto âgâ âgâŋe keiŋe hârok aktâp haingât hâk hilâlâm dondâ agaŋŋet. Âgâ âgâŋe aregât dopŋânâk agaŋŋet. Akto hain akbiâ âmâ inde dondâ indewiâp. Dâ kambiamŋân hinŋe amâ hin nâŋgâmap, “Woe, nâ kârikŋeâk mandân. Akto luâk âmbâle damunyeŋe akman. Akto âmbâle kambut hainare mandân aregât umatŋande nâŋgâlân togowiap aregât dopŋe bo. Akto nâ inde dondâ bo indewian.” dâmap.
8 Hain dâmap aregât siâ siâ bâleŋe keiŋe hârok are yâkgâlân togowiap. Amâ hilâm konok kâlegen kundat dondâ mem miawakbai aregât indewiap. Akto mop humo miawakbiap. Akto kâlâpŋe ombiap Humo Anutuŋe hâuŋe humo potatmâ yeŋgim umatŋe kutigit yeŋguwiap aregât umatŋe dondâ yeŋgiwiap.

Hângât kembu arekŋe Babiloŋ ondo dâwok gambo ekmâ indem kamboŋbiâ biwiyeŋe bâliep.

9 Akto hângât kembu are ulik gulik agak meme bâleŋe Babiloŋ olop agi. Akto yâk olop âgâ âgâŋe keiŋe hârok agi. Haingât hângât kembu arekai ekbiâ kepia aregât dâwok gambo kâlâpŋe ombiap. Hain akto yâk âmâ indem kamboŋbiâ biwiyeŋe bâliwiap.
10 Hain akmâ hâuŋe hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâwiap aregât hamep humo akbai aregât Babiloŋ ginnân bo tatbai. Amâ akŋângen kinmâ hin dâwai, “Yei, Babiloŋ kepia amboŋe gâ kepia kârikŋe ain malen. Dâ sop konok kâlegen bâleŋege aregât hâuŋe hâk hilâlâmŋe are emelâk gâŋgâlân togoâp.” dâwai.
11 Akto aŋgim nene amboŋe Babiloŋ âgâm âi mem gem gem akmai arekŋe âi nenŋe bo aktâp dâm nâŋgâm aregât indewai.
12 Sikum are amâ hin agaŋgi goaŋgi agi. Goli akto siliwa donet puli humo

kât âlepŋe aregât kulemŋe âlepŋe dondâ akto sâŋgum gilâm gâwu keiŋe hârok hârok akto sâŋgum bawalap akto sâŋgum gilâm akto lâwin kotŋe hârok higenŋe ukenŋe akto bau sâliŋande hâwi hâwiŋe kotŋe siâ siâ hârok amâ lâwin puliŋe humomoŋe ketugumini. Akto siâ siâ mâŋgimini ain akto kapaŋe kât kulem melem ketuguyi.

13 Akto himi lâwin hâkŋe akto kârik metâ akto pâwu tuŋe higenŋe akto kau higenŋe akto kelu keiŋe keiŋe higenŋe âlepŋe akto kau higenŋe âlepŋe akto keiŋe keiŋe are higenŋe âlepŋe akto waiŋ akto kelu kau akto bulimakao kâmŋe akto nâniŋ akto bau luâk soko akto hân waŋga bau luâk soko hikombiâ bau luâk soko arekŋe oloŋmiŋep akto âi luâk puligoyekmini are hârokŋe hin dâwai,

14 “Woe, wan me wan egâliaŋminen are hârok hepun gekmâ ariâp. Akto luâklupŋande wan me wan egâliaŋmai are hârok bo agep. Akto lâuwâŋe bo miawakbiap.”

15 Akto sikum amboŋe akto aŋgim nene amboŋe luâkŋe hâkgât âi ain manmâ puli dondâ meyi arekŋe, kâlâp arekŋe ondo hamewakmâ kâlewângen kinmâ indem tâgâiak akmâ kinbai.

16 Hain kinmâ hin dâwai, “Wâuk, wâuk. Kepia ire bâliâp aregât kambiamnenŋe bâliâp. Ulikŋân sâŋgum âlep âlep gâwu akto gilâm luguakminep. Akto hâkŋe âlepŋe agâkgât goli akto kât âlep âlepŋe akto donet akto delem puliŋe humo are itik matik lugu akminep.

17 Dâ hinŋe amâ sop getek kâlegen puli me keiŋe hârok are ŋârâŋ bâliâp.” dâwai. Akto waŋga amboŋe akto luâkŋe waŋga puligom kepia siângen âigât ariyi akto haruân hâkgât âi memini are hârok Babiloŋgât kâlepŋângen kinbai.

18 Hain kinbiâ Babiloŋ oep aregât dâwok âgâmbo ekmâ konmâ hin dâwai, “Woe, kepia ire kepia siâ siâ hârok ewangiyekminep ina, wâuk hinŋe âmâ bo aktâp.” dâwai.

19 Hain dâm kinmâ biwiyeŋe bâliwiap aregât nukum kendâm kautyeŋân panakbai. Panakmâ indem indem kambiamyeŋe umatŋe akto hin dâwai, “Wâuk, kepia humo indâre sop getek kâlegen ŋârâŋ bâliâp. Akto waŋga ambolupŋe yeŋe ain arim âi mendenŋe sikum dondâ miawak yeŋgiep. Dâ hinŋe amâ bâliâp aregât umburuk aktâi.

20 Dâ himbim are akto ye Anutugât luâk âmbâle akto Aposolo akto propete ye hinŋe okot âlep humo nâŋgâwei. Anutugât kepia iregât ambolupŋande ye bâleŋe agi aregât hâuŋe yeŋgimbo umatŋân mandâi aregât nâŋgâm okot âlep humo nâŋgâwei.” dâwai.” dâep.

Aŋelo siâ kârikŋe arekŋe Babiloŋ pum akbiapgât makmâ hâriep.

21 Hain dâmbo aŋelo siâ kârikŋe arekŋe kât humo siâ mem agatmâ iŋgon haruân pando gembo hin magep, “Nâ yu kât pandere geâp dop hainâk Anutuŋe kepia humo Babiloŋ ire âmâ mem kârikŋeâk hâkokom pando iŋgon gembo lâuwâŋe bo miawakbiap.

22 Ulikŋân luâk uruwaku waitmini a hainâk Babiloŋ kâlegen bo waitbai. Akto lâmun me bâtâ me wan me wan lâuwâŋe munŋe bo nâŋgâwai. Akto luâkŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe âgâmbo âi keiŋe keiŋe hârok akmini arekŋe amâ hain bo akbai. Akto lâuwâŋe bo miawakbiâ ekbai. Akto âi membiâ mun miawakminep are bâlâk hâlik nâŋ nâŋ dâm yembiap. Akto lâuwâŋe bo miawakto nâŋgâwai.

23 Akto ulikŋân kemdâ pagaleŋande âmâ dâpyeŋe mem pagaleŋe akminep are bo akbiap. Akto lâuwâŋe bo miawakto ekbai. Dâ Babiloŋgât ambolupŋande âmbenlupyeŋe meyegi âmâ heroŋe maroŋe aregât munŋe humo akmini mun are bo akbiap. Lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto ulikŋân Babiloŋgâtŋe luâk hâkgât âi meyi arekŋe hângât luâk âmbâle tali. Hain tatmâ târâ sait keiŋe keiŋe membiâ luâk âmbâle dondâŋe

are ekmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto denyeŋe hiaŋgi are bunŋe dâm nâŋgâm hilip koyi.

24 Aregât ambolupŋande propetelupŋe akto luâk âmbâle Anutuŋe yekto huragumap are akto hânŋe hânŋe mali are yeŋgumbiâ moyi aregât hâuŋe miawakbiap.” dâep.

19

Yohaneŋe himbimân heroŋe humo akbiâ yegep.

1 Akto aregât hamiŋân mun siâ hin nâŋgân. Kot humo dondâ konmâ himbimân luâk âmbâle humo tatmai arekŋe hin dâyi, “Anutunenŋe heŋgemgo heŋgemgo amboŋe, pagaleŋe akto kârikŋe talaŋdâp aregât kotŋe nâŋgâenŋe humo agâk.

2 Akto âmbâle kondarâ irekŋe agak meme bâleŋe mem luâk âmbâle hânân manmai are hainâk akŋet dâm hâwât yegep. Aregât hâuŋe Anutuŋe waŋdo gulip agep. Haingât Anutugât kotŋe mem agatne. Akto âmbâle ire Anutugât kâmot bikŋe hilip yeŋgumbo mom meteyi aregât Anutuŋe agak meme bâleŋe are kutigit aŋep. Aregât kotŋe mem agatne.” dâyi.

3 Hain dâm kinmâ lâuwâŋe hin dâyi, “Kepia are ondo dâwokŋe yem manmâ âgâwiap aregât Anutugât kotŋe mem agatne.” dâyi.

4 Akto luâk kembu 24 akto soŋgo humomo imbât manmanŋe arekŋe kâŋgom Anutu ulilaŋi yâk kembu tat talân talep yâkgât makmâ hin dâyi, “A bundâk. Âlepŋe dondâ nen Anutugât kotŋe mem agatbaen.” dâyi.

5 Anutuŋe Humo tat talânba kot siâ hin kondo gembo nâŋgân, “Ye amâ Anutugât hoŋ bawalupŋe yeŋe amâ Anutunenŋaet hamep akmai ye luâk gegeŋe akto âgâ âgâŋe ye hârok Anutugât kotŋe mem agatŋet.” dâep.

6 Akto ainâk nâ mun siâ hin nâŋgân. Den hinare luâk âmbâle dondâ mendugum tatmai hainare me tu dondâŋe mun humo akmap hainare me hamandat hogoakmap dop hainagâk konmâ hin dâyi, “Nen Anutugât kotŋe mem agatne. Humonenŋe Anutu arekŋe kârikŋe akmâ hârok damun nenŋe akmap.

7 Aregât okot âlep akmâ ukenŋe humo dondâ akne. Akto makmâ egâliaŋ agaŋne. Amâ Lamaŋe âmbenŋe dâtâŋe membiapgât sop aktâp sâŋgum kau âlepŋe bata butu luguaktâp.

8 Anutuŋe sâŋgum kau egâliaŋ olop waŋep amâ Anutugât kâmot agak memeyeŋe membiâ Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap.” Arekŋe hâk pekeyeŋe aktâp.

9 Akto aŋeloŋe arekŋe hin dâm makniŋep, “Gâ den ire kulemgo. Lama ikiŋe âmbâi dâtâŋe membiapgât sop tâlâguâp. Akto Anutuŋe heroŋe akŋet dâm luâk âmbâle yeŋgonlep are Lama olop heroŋe akbai aregât okot âlep nâŋgâwai.” dâep. Benŋe den dewatim hin makniŋep, “Den imâ Anutugât den lauŋe bunŋe.” dâep.

10 Hain dâm makniŋdo nâ kâŋgom kotŋe mem agatberâm agân. Hain akberâre hin dâm makniŋep, “Woe, hepun. Nâmâ gâ akto galalupge Yesugât kot hamep bâlâk makmâ miawakmai ye olop dop konok akmâ Anutu hoŋ bawa agaŋmaen. Aregât Anutu ikiŋeâk mepaiŋe mem ulilaŋ. Yesugât kot hamep bâlâk makmâ miawakbai amâ propeteyeŋgât kârikŋe hainâk.” dâep.

Yohaneŋe Yesugât tembe lokolupŋe yegep.

11 Nâŋe himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo egân. Akto bau luâk soko kau kau siâ tato egân. Luâkŋe kakŋân talep aregât kotŋe hin, “Luâk siâŋe âiŋe heŋgemgom damunŋe akmap. Akto luâkŋe agak meme bundâk akmap. Gârâmâ yâkŋe luâk âmbâle den âiân katyekmâ potat yekmap. Akto yâkŋe kuk keiŋe katmap. Âlepŋe yâkŋe âmâ agak meme âlepŋeâk watmâ are akmap.” kotŋe âmâ hain.

12 Dewunŋe amâ kâlâp ululunŋe hainare. Akto yâk âmâ kembu yeŋgât irimut kautŋân dondâ tatbiâ yegân.

Akto kakŋân kulem siâ talep amâ kotŋe yâkŋe konok âmâ kot aregât keiŋe nâŋgâmap. Dâ luâk siânba âmâ bo nâŋgâmai.

13 Sâŋgum kâlep kâlep kalep arekŋe gilâmân puliep. Akto yâkgât kotŋe hin konmai, Anutugât den dâm konmai.

14 Akto himbimgât tembe loko arekŋe bau luâk sokolupyeŋe are yeŋgât kakyeŋân tali amâ kau kauâk hârok. Hain tatmâ sâŋgum kau kau dondâ lalakmâ bau luâk sokoyeŋe kau kau areyeŋgât kakyeŋân tatmâ damunyeŋe are watmâ ariyi.

15 Akto damunyeŋe luâk aregât kotŋe Anutugât den are bau luâk soko kakŋân tato tâwât metŋe launŋân talep. Akto tâwât arekŋe âmâ luâk âmbâle kâmot hârok yeŋguwiap. Akto luâk arekŋe luâk âmbâle hârok huwan kârikŋeŋe akmâ damunyeŋe akbiap. Akto Anutu humo dondâ arekŋe kuk akyeŋgiwian dâm waiŋ tâli tâligât kondo hinare ketuguep.

16 Akto yâkgât sâŋgumân akto keiŋân kot amâ hin tatâp, “Kembu hârok yâk yeŋgât Kembu. Akto kotdâ hârogâk yeŋgât Luâk Kotdâ.”

Yesuŋe gasalupŋe yeŋgum metembo egep.

17 Akto aŋelo siâ dewutâ dewunŋân kindo egân. Arekŋe lâut hârokŋe pâp pâp katmâ dâpŋân arimai are hin yeŋgonlep, “Ye hârok togo mendugunet. Anutuŋe sop humo kalep aregât okot âlep sot humo omberâp aregât geŋet.

18 Gem luâk kembu hârok hânân manmai areyeŋgât sunumyeŋe neŋet. Akto kembu yeŋgât tembe lokolupyeŋe are yeŋgât sunumyeŋe akto luâk kârikŋe areyeŋgât akto bau luâk soko areyeŋgât sunumyeŋe akto luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegeŋe kotdâ me hoŋ bawa are hârok yeŋgât sunumyeŋe neŋet.” dâm makyeŋgiep.

19 Akto soŋgo metŋe akto hângât luâk kembu akto bugâ luâklupyeŋe olop yâk emelâk menduguyi. Arekŋe âmâ luâk bau luâk sokoân talep kotŋe Anutugât den are akto yâk yeŋgât bugâ luâk olop aguwerâm agi.

20 Dâ amâ soŋgo metŋe akto Propete hiaŋgi are kala busiân katyelegep. Propete arekŋe ulikŋân kulem keiŋe hârok dondâ soŋgo metŋe yâkgât kârikŋân miep. Hain akmâ luâk âmbâle bikŋe soŋgo metŋaet kot kulem mem mali akto otneŋe pâwut ligiaŋi are han gulip akyeŋgiep. Aregât luâk kembu akto bugâ luâk olop arekŋe soŋgo metŋe akto Propete hiaŋgi lâuwâ are golâk meyekmâ pan yelekbiâ lâm humo ain kâlâp humo om pan pan dâm yemap ain geyiat.

21 Akto luâk bau luâk soko kakŋân talep arekŋe launŋânba tâwât kâlep kâlep ge kilep arekŋe luâk bikŋe yeŋgumbo moyi. Akto lâut hârokŋe luâk aregât hâk sunumyeŋe nembiâ tepyeŋe pigep.

20

Niambi kala busi emetŋân katbiâ egep.

1 Akto ainâk aŋelo siâŋe himbim hepunmâ gembo egân. Aŋelo arekŋe bâtŋân âmâ lâm timopŋe bo aregât hâŋgi tâkŋe akto tâk kârikŋe meyelegep.

2 Akto yâkŋe niambi pugaiya hinare hâŋgeiŋe gâtŋe are kotŋe Hâk tun Amboŋe are mem tâk kârikŋande hikom bigeim hombaŋ 1,000 tâk are olop yeâkgât magep.

3 Makmâ âmâ lâm timopŋe bo ain hâkokombo giep. Gembo luâk âmbâle heyeŋgiwopgât lâm dâpŋe hombaŋ 1,000 gât mem tigimbo sop are bo akto âmâ âlepŋe lâmânba gam sop tâlâwâk heyeŋgim manbiap.

4 Akto kembu tat tat bikŋân tatbiâ yegân. Akto Anutuŋe âi makmâ hâreyeŋgimbo memai luâk arekŋe tat tat ain âgâ tatbiâ yegân. Akto aregât haminân luâk âmbâle otneyeŋe dondâ momoŋânba agatbiâ yegân. Yâkŋe ulikŋân hânân maliân Anutugât den paŋâk mem mali. Akto Yesugât kot patŋe makmâ miawakmâ âmâ

bo heambugi. Akto soŋgo metŋe akto ikiŋe otneŋe yetgât kotyetŋe bo mem agali. Akto enemyeŋân me bâtyeŋân soŋgo metŋe aregât tirip bo talep. Aregât gasalupyeŋande hanyeŋe hârem panbiâ moyi. Akto areyeŋgât otneyeŋe momoŋânba agatmâ Kristo olop luâk kembu tatmâ âgâmbiâ hombaŋ dopŋe 1,000 akbiap.

5 Hain akto âmâ luâk âmbâle ulik gulik sumânba agatbai.

6 Luâk âmbâle sop ire ulik gulik agatbai yâkŋe âmâ okot âlep akmâ hâlik hâlik tatbai. Akto momo dâp lâuwâŋe arekŋe luâk âmbâle ire lâuwâŋe damunyeŋe bo akbiap. Bo. Yâk âmâ Anutugât akto Kristogât Sumbe kat kat luâk akbai. Akto Kristo olop hombaŋ 1,000 luâk kembu tatbai.

Niambiŋe lâuwâŋe agatmâ luâk mem bâliyekbiap.

7 Akto hombaŋ 1,000 bo akto âmâ bâin siâŋe lâm timopŋe bo aregât gisapŋe mem kato âmâ Hâk Tun Amboŋe gam manbiap.

8 Gam manmâ luâk âmbâle hânŋe ginŋe ginŋe manmai are heyeŋgiwiapgât arim manbiap. Hain akmâ hân kotŋe Gogo akto hân siâ kotŋe Magago areyetgât ambolupyeŋe âmâ Anutugât gasaŋe akmâ manmai are mem miawak yekmâ kukgât bugâgât huŋgun yeŋgiwiap. Akto Anutugât gasa areyeŋgât oyaŋyeŋe amâ haru ginŋân nupi ekmaen dop hainare.

9 Akto arekŋe Anutugât kâmot bo akŋetgât hân hârok manmâ togowai. Togom togom bâin Anutugât luâk âmbâle akto kepia Anutuŋe egâliaŋmap are ândeaŋbai. Hain ândeaŋbiâ Anutuŋe makto kâlâp bâleŋe himbimânba gem gasa are om mete yekbiap.

10 Om mete yekto Hiaŋgi Amboŋe han gulip akyeŋgim malep aregât kâlâp bâtgumŋe om yemap ain panmâ hâkokombiâ giep. Âmâ soŋgo metŋe akto propete hiaŋgimŋe ain manmandat ain hâkokoyekbiâ gem olop manmâ âgâwai. Manmâ hândâk hilâm hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâwai.

Luâk âmbâle momoŋe hârok momoŋânba agatmâ kinbiâ yegep.

11 Akto nâ Yohane kembu tat tat kau kau humo siâ miawakto egân. Akto tat tat ain siâŋe âgâ talep yâkŋe ain tato hân himbim yâkgât hamep akmâ potalakmâ lâuwâ lâuwâ agiat. Hain akmâ gewâkyetŋe lâuwâŋe bo miawakbiap.

12 Ain luâk âmbâle moyi are hârok âgâ âgâŋe me gegeŋe hârok momoŋânba agatmâ tat tat enemŋân kinbiâ yegân. Akto tat talân talep arekŋe kulem esenŋe siâ siâ melalakoyegep. Akto manman kârikŋaet kulem esenŋe arekai melalakoep. Akto luâk âmbâle momoŋe hârok hânân mali sop ain wan me wan meyi aregât kulem esenŋe ain kulemgombo talep. Aregât tat tat kau kau ain talepŋe kulem esenŋe are oyaŋmâ luâk âmbâle hârok den âiân katyegep.

13 Akto are miawagâkgât haruŋe purik katmâ luâk momoŋe tali ain hârok miapŋân panyekto miawagi. Akto momogât dâp akto hememgât dâp hainâk purik katmâ luâk âmbâle momoŋe tali are hârok mem miapŋân panyekto miawagi. Hain akto miawakmâ Humo enemŋân kinbiâ tat tatŋân talep arekŋe den âiân katyekmâ agak memeyeŋe agi aregât hâuŋe yeŋgiep.

14 Hain akmâ momo akto hememgât dâp pan yelegep. Pan yelekto iŋgon kâlâp bâtgum ain geyiat. Akto kâlâp ire âmâ momogât dâp lâuwâŋe.

15 Dâ Humoŋe luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe manmangât kulemŋân ain bo tatbiap âmâ benŋe pan yekto hemem kâlâp om yemap ain gewai.

21

Hân himbim irakŋe miawakbiandat.

1 Akto aregât haminân hân himbim ulikŋân gâtŋe bo agiat akto haru

hainâk bo agep aregât hân irakŋe akto himbim irakŋe tatbela yelegân.
2 Akto kepia kâmbokŋe Yerusalem irakŋe Anutuŋe ketugum kato himbimânba gembo egân. Amâ âmbâle luâk patŋe dâtâŋe hâkŋe heŋgemgombiâ egâliaŋmâ membiapgât owâim tatmap dop hainâk Anutuŋe kepia are heŋgemgoep.
3 Akto kot siâ kembu tat talânba gembo nâŋgân arekŋe kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Nâŋgâŋet. Anutu âmâ luâk âmbâle olop manmap. Amâ hutyeŋân tatbiap. Akto damunyeŋe akbiap. Akto luâk âmbâle Anutugât kâmot akmâ manbai.
4 Akto tâmbâŋe bo agep aregât dewunyeŋe tuŋe ikiŋak pulimbo kamilembo biwiyeŋe sândugewiap. Momogât dâp amâ bo akbiap. Akto kambiamyeŋe lâuwâŋe bo umatŋe akbiap. Anutuŋe maŋganyekto biwiyeŋe sândugembo girâpgât âi lâuwâŋe indem hâk hilâlâmân bo manbai.” dâep.
5 Akto tat tat humoân talep arekŋe hin magep, “Nâŋgâŋet. Nâŋe kotŋe siâ siâ ire ketugure irakŋe aktâp.” hain dâep. Hain dâm hin makniŋep, “Yohane den ire kulemgo. Den ire âmâ bunŋeâk hârok âlepŋe luâk hârok den ire âlepŋe nâŋgâwaigât dâp tatâp.
6 Bâin. Nâŋe kotŋe siâ siâ hârok ketugum meteân. Nâŋeak ulikŋân nâŋeak hami. Nâ kotŋe siâ siâ hârokgât keiŋe akto nâ âi keiŋe keiŋe ketuguân are hârok meteân. Dâ luâk âmbâle bikŋe tugât nâŋgâwai âmâ âlepŋe nâŋe okot âlepgât manman âlepŋe aregât tu yeŋgire nembiâ han biwiyeŋe âlepŋe akbiap. Amâ hâu bâlâk.
7 Akto nâŋgât kâmot kârikŋe akmâ biwiyeŋe damunŋe akbai âmâ âlepŋe kotŋe siâ siâ irakŋe membai. Akto nâŋe yâk yeŋgât damunyeŋe akto amboyeŋe akmâ nan baratlupne dâm yeŋgonbian.
8 Dâ luâk âmbâle bikŋe mitigât gasa hamep akmâ kotne mem heambukmai are akto biwiyeŋe nâŋgâlân bo katmai are akto dâp gulip manmai are akto kuk akmâ yeŋgumbiâ momai are akto sim sait memai are akto lâpiogât kotŋe mem agatmai are akto den hianŋgim makmai are hârok âmâ kâlâp humo om yemap ain gem hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâwai. Ire amâ momo dâp lâuwâŋe.” dâep.

Yerusalem irakŋe.

9 Akto aŋelo siâŋe nâŋgâlân togoep. Amâ aŋelo 7 kundat bâliŋande luâk âmbâle hâmbâi hilip yeŋguwai aregât kondo 7 are meyi are yeŋgâlân gâtŋe konok arekŋe hin dâm makniŋep, “Gamenâ Lamagât dâtâŋe Lamaŋe memberâp are hekat giŋdere ek.” dâep.
10 Hain dâmbo Heak âlepŋande kautnân mendo aŋelo arekŋe lokonekmâ borâŋe humo kâkâlep ain kat negep. Ain kat nekto kindere Yerusalem kepia himbim hepunmâ giep are hekat niŋdo egân. Kepia ire amâ Anutuŋe ketugum kato âlepŋe akmâ giep.
11 Akto Anutugât pagaleŋe amâ kepia ain pagalemap. Pagaleŋe amâ goli puliŋe humo hainare akto duŋgu pagaleŋe hainare.
12 Kepia aregât pekeŋe amâ kâlep ain âmâ hâŋgi 12 talep akto aŋelo 12 arekŋe hâŋgi damunŋe kinmai. Akto Israe luâk âmbâle kâmot 12 are yeŋgât kotyeŋe amâ hâŋgi ârândâŋ tatmap.
13 Akto hâŋgi amâ hin kinmai. Dewutâ gaganâŋângen âmâ hâŋgi âlâwu. Akto dewutâ gemawângen hâŋgi âlâwu akto biken siâ âlâwu akto biken bâiŋe âlâwu.
14 Dâ kepia aregât pekeŋe âmâ kât 12 amukŋe are mem kârikŋe ketuguâkgât tatmai. Akto kât ain Lamagât Aposololupŋe are yeŋgât kotyeŋe amâ ain tatmap.

Yerusalem irakŋe aregât towatŋe egep.

15 Aŋeloŋe wan me wan are makniŋdo ektere arekŋe kâli siâ goli are amâ kepia are dop memegât akto hâŋgi akto pekeŋaet dop memegât miep.
16 Aŋelo arekŋe ikiŋe kâli arekŋe Yerusalem irakŋe are dop koep. Dop

kondo tuŋguŋe akto parâŋe akto bin binŋe âmâ dopŋe konokgât amâ 12,000.

17 Akto pekeŋe aregât dopŋe amâ 144 dopŋe amâ luâkŋe dop siâ siâ memai hainare aŋelo arekŋe peke are dop miep.

18 Akto peke amâ kât kotŋe Yasipa golâ golâ dondâŋe arekŋe ketuguep. Akto kepia dâpŋe amâ goliŋe ketuguep. Akto are amâ duŋguŋe hin pagalem yemap.

19 Kepia aregât kât hambu âmâ Anutuŋe kât puliŋe humo arekŋe ketuguep. Hambo ulik gulik âlepŋe kepia aregât amukŋe pekeŋe amâ kât kau kau. Dâ lâuwâŋe amâ kât gâme gâme. Dâ âlâwuŋe amâ golâ golâ. Dâ imbâtŋe amâ golâ kâtok metok.

20 Dâ momerâkŋe amâ gilâm akto kau kau hutbit. Akto aregât hamiŋân âmâ gilâm gilâm. Akto hamiŋân amâ gilâm hâmokŋande. Akto hamiŋân gâwu hain arekŋe, hamiŋân bâik bâikŋe, hamiŋân gilâm akto golâ hutbit, hamiŋân hep hinare. Dâ bâiŋe amâ hâmokŋe.

21 Akto hâŋgi 12 amâ kau kau amâ donet kotdâ humo delem hinare pagaleŋe âlepŋe arekŋe kulemgoep. Dâ hâŋgi siâ âmâ delem humo konok arekŋe kulemgoep. Akto kepia aregât dâp amâ goliâk hârok irakŋeâk âlep âlepŋe duŋgu hinare.

22 Akto aregât kepia ain Anutu humo kârikŋe talaŋmap are akto Lama arekŋe sumbe kat kat emet akyeŋgimap aregât Sumbe emet bo tatmap akto bo egân.

23 Akto Anutugât pagaleŋandeak pagalem yemap. Akto dâpgât kemdâ amâ lama arekŋe pagaleŋe akmap. Aregât kepia ain amâ dewutâ hilâmgât akto hândâkgât lâuwâ are pagaleŋaet âi bo memandat.

24 Akto kepia are pagalembo aregât pagaleŋân luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are ekbai. Akto hângât kembuŋe âmâ puliyeŋe mem ain tatbai.

25 Dâ hâŋgi âmâ bo tigiwai. Akto hândâkŋe âmâ kepia are bo tigiwiap.

26 Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe puliyeŋe me kotŋe siâ siâyeŋe are mem miawakmâ kâlegen âgâm katbai.

27 Dâ kotŋe siâ siâ bâleŋe me luâk âmbâle bâleŋe akmai me den hiaŋgi makmai are âmâ ain bo âgâwai. Ulikŋân lama arekŋe manman âlepŋaet kulem esenŋân luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe kulemgoep arekŋeâk amâ âlepŋe kepia are kâlegen âgâm manmâ âgâwai.

22

Manmangât tu akto manmangât lâwin yetgât den.

1 Akto aŋelo arekŋe manman âlepŋaet tu humo hekat niŋdo egân. Tu amâ duŋgu pagaleŋe hinare. Amâ Anutugât tat tatŋânba akto Lamagât tat tatŋânba togom yemap.

2 Ainba togom kepia humo aregât tânâmŋânba togom gem yemap. Akto tu aregât ginŋângen bikŋe bikŋe amâ manman âlepŋaet lâwin kinmâ arimap. Arekŋe bunŋe yemap amâ dewutâ 12 hârogâkgât, dewutâ siâgât bunŋe siâ akto dewutâ siâgât bunŋe siâ hainare yemap. Dâ lâwin esenŋe amâ luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe hânŋe hânŋe manmai are heŋgem yeŋguwiapgât yemap.

3 Dâ kotŋe siâ siâ Anutuŋe hâkâŋ akmap are âmâ hârok bo akbiap. Akto lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto Anutugât tat tatŋân akto Lamagât tat tatŋân tatbiandat ain âmâ hoŋ bawalupŋande hoŋ agaŋbai.

4 Akto luâk âmbâle ain kinbai amâ Humoyeŋaet enem dewunŋe ekbai. Akto aregât yâkŋe âmâ ikiŋe kotŋe meteyeŋân kulemgowiap.

5 Akto kepia ain âmâ hândâk lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto Anutu Humoyeŋe yâkŋe ikiŋaet pagaleŋe yeŋgiwiap aregât dewutâ pagaleŋe are lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto kemdâŋe sagombiâ bo ombiap. Akto luâk âmbâle arekŋe âmâ bikŋe damunŋe akmâ mem tatmâ âgâwai.

Yesu togowiapgât den.

6 Akto Aŋelo arekŋe hin dâm makniŋep, “Den ire âmâ bunŋeâk hârok. Akto imâ âlepŋe Anutu humoŋe Propetelupŋe tân yeŋgumap arekŋe hoŋ bawane Yohane are nâŋgât dâm huŋgun niŋdo wan me wan miawakbiap are hekat giŋdere ektât.” dâep.

7 Akto Yesu arekŋe hin dâep, “Nâŋgât. Nâmâ dowâk togowian. Akto ye kulem ire oyaŋmâ nâŋgâm lokom manbai âmâ âlepŋe Anutuŋe tân yeŋgumbo heroŋe akmâ manbai.” dâep.

8 Akto nâmâ Yohane. Nâmâ den ire nâŋgâm âmâ kotŋe siâ siâ ire ekmâ meteân. Ekmâ nâŋgâm metere aŋeloŋe wan me wan hekat niŋep aregât kotŋe mem agatberâm pâwutne ligim keiŋân kâŋgoân.

9 Hain aktere hin dâm makniŋep, “Woe, hepun. Nâmâ gâ hinare. Net Anutu hoŋ bawa agaŋmaet. Gâ akto galalupge âi yeŋe amâ Propete akto kulem esenŋe iregât den lokomai nen hârok amâ dop konok akmâ Anutu hoŋ bawa agaŋmaen. Aregât Anutu ikiŋeâk mepai mem ulilaŋ.”

10 Akto sop humo tâlâguâp aregât gâ Anutugât den ire âmâ kulemân iren tato bo heambukbiat akto bo gangerâwiat.

11 Aregât bâleŋe meme siâ bâleŋe memberâm âmâ âlepŋe meâk. Dâ heleŋ heŋgân olop manberâm âmâ âlepŋe malâk. Dâ agak meme âlepŋe mendo Anutuŋe ekto ârândâŋ akmapŋe âlepŋe agak meme âlepŋeâk meâk. Dâ han kau manmapŋe âlepŋe hainâgâk membiâp.

12 Akto hain dâm makniŋdo Yesuŋe hin dâm makniŋep, “Nâmâ dowâk togowian. Nâŋe wan me wan luâk âmbâle hânân meyi aregât hâuŋe yeŋgiwian.

13 Nâ nunagâk ulikŋân akto nâ nunagâk hami. Akto nâ ulikŋânbak manmâ gan. Akto manmâ âgâwian. Nâmâ siâ siâgât keiŋe akto kautŋe. Akto wan me wan ketugu yegân are hârok mem metewian.

14 Akto luâk âmbâle sâŋgumyeŋe pulim manmâ âgâmbiâ âmâ âlepŋe meme akyeŋgire kepia humogât hâŋgiân âlepŋe âgâm manman âlepŋaet lâwin koaŋe nem ârândâŋ manmâ heroŋe akmâ âgâwai.

15 Dâ kepia hâkŋângen manbai âmâ luâk âmbâle dua hainare akbai, yâkŋe sait me wan me wan membai akto dâp gulip akmâ manmai, akto lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ âgâ âgâŋe akmap akto agak meme bâleŋe aregât egâliaŋmâ watmai are hârok âmâ Anutugât kepia are hâkŋângen tatmâ manbai.

16 Nâ Yesu, nâŋe Aŋelone huŋgun aŋdere togom den ire hekat yeŋgiâp. Amâ nâŋgât kâmot are yeŋgiwengât. Nâmâ Dawidigât hakuŋe. Akto nâ diâ kâmŋe gamap hainare.” dâep.

17 Yesuŋe hain dâm makniŋdo Anutugât Heakŋe akto Lamagât dâtâŋe arekŋe hokboâk hokboâk hin dâmandat, “Yesu dowâk miawakmâ geâk.” Aregât luâk âmbâle bikŋe den ire nâŋgâwai âmâ hainâk makbai, “Yesu miawakmâ geâk.” Akto siânbaŋe tugât nâŋgâm âmâ âlepŋe arim âmâ manman âlepŋaet tu egâliaŋmap aregât âlepŋe hâu bâlâk yân mem nem manmâ âgâwai.

Yohaneŋe minao den magep.

18 Akto nâŋe hin dâwe, Luâk siâŋe den iregât dewatim den siâ makbiap âmâ wâuk, Anutuŋe siâ siâ bâleŋe akto kundat Anutuŋe magep kulem esenŋe iren yu kulemgoân are amâ Anutuŋe luâk me âmbâle aregâlân mendugum waŋdo mem bâliwiâp.

19 Dâ luâk siâ kulem esenŋe ire potatmâ hârewiap amâ bâin Anutuŋe makto manman âlepŋaet lâwinânba sot bikŋe bo mem nembiap. Akto yâk âmâ kepia âlepŋân ire bo tatbiap. Kulem esenŋe irekŋe aregât maktâp.

20 Akto den ire ekmâ, Amâ bunŋe dâmap yâkŋe hin dâmap, “Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ dowâk togowian.” dâmap. A bundâk. Aregât âlepŋe Yesu Humo gâ togo.

21 Akto Yesu Humo aregât kambiam âlep arekŋe nen okot âlep nâŋgâ nengim damunnenŋe agâk. Bâin.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Mataio 1:1–2:12
2	Mataio 2:13–3:6
3	Mataio 3:7–4:11
4	Mataio 4:12-25
5	Mataio 5:1-26
6	Mataio 5:27-48
7	Mataio 6:1-24
8	Mataio 6:25–7:14
9	Mataio 7:15-29
10	Mataio 8:1-17
11	Mataio 8:18-34
12	Mataio 9:1-17
13	Mataio 9:18-38
14	Mataio 10:1-23
15	Mataio 10:24–11:6
16	Mataio 11:7-30
17	Mataio 12:1-21
18	Mataio 12:22-45
19	Mataio 12:46–13:23
20	Mataio 13:24-46
21	Mataio 13:47–14:12
22	Mataio 14:13-36
23	Mataio 15:1-28
24	Mataio 15:29–16:12
25	Mataio 16:13–17:9
26	Mataio 17:10-27
27	Mataio 18:1-22
28	Mataio 18:23–19:12
29	Mataio 19:13-30
30	Mataio 20:1-28
31	Mataio 20:29–21:22

February

date	Scripture
1	Mataio 21:23-46
2	Mataio 22:1-33
3	Mataio 22:34–23:12
4	Mataio 23:13-39
5	Mataio 24:1-28
6	Mataio 24:29-51
7	Mataio 25:1-30
8	Mataio 25:31–26:13
9	Mataio 26:14-46
10	Mataio 26:47-68
11	Mataio 26:69–27:14
12	Mataio 27:15-31
13	Mataio 27:32-66
14	Mataio 28:1-20
15	Mareko 1:1-28
16	Mareko 1:29–2:12
17	Mareko 2:13–3:6
18	Mareko 3:7-30
19	Mareko 3:31–4:25
20	Mareko 4:26–5:20
21	Mareko 5:21-43
22	Mareko 6:1-29
23	Mareko 6:30-56
24	Mareko 7:1-23
25	Mareko 7:24–8:10
26	Mareko 8:11–9:1
27	Mareko 9:2-29
28	Mareko 9:30–10:12

March

date	Scripture
1	Mareko 10:13-31
2	Mareko 10:32-52
3	Mareko 11:1-26
4	Mareko 11:27–12:17
5	Mareko 12:18-37
6	Mareko 12:38–13:13
7	Mareko 13:14-37
8	Mareko 14:1-21
9	Mareko 14:22-52
10	Mareko 14:53-72
11	Mareko 15:1-47
12	Mareko 16:1-20
13	Luka 1:1-25
14	Luka 1:26-56
15	Luka 1:57-80
16	Luka 2:1-35
17	Luka 2:36-52
18	Luka 3:1-22
19	Luka 3:23-38
20	Luka 4:1-30
21	Luka 4:31–5:11
22	Luka 5:12-28
23	Luka 5:29–6:11
24	Luka 6:12-38
25	Luka 6:39–7:10
26	Luka 7:11-35
27	Luka 7:36–8:3
28	Luka 8:4-21
29	Luka 8:22-39
30	Luka 8:40–9:6
31	Luka 9:7-27

date	Scripture
1	Luka 9:28-50
2	Luka 9:51–10:12
3	Luka 10:13-37
4	Luka 10:38–11:13
5	Luka 11:14-36
6	Luka 11:37–12:7
7	Luka 12:8-34
8	Luka 12:35-59
9	Luka 13:1-21
10	Luka 13:22–14:6
11	Luka 14:7-35
12	Luka 15:1-32
13	Luka 16:1-18
14	Luka 16:19–17:10
15	Luka 17:11-37
16	Luka 18:1-17
17	Luka 18:18-43
18	Luka 19:1-27
19	Luka 19:28-48
20	Luka 20:1-26
21	Luka 20:27-47
22	Luka 21:1-28
23	Luka 21:29–22:13
24	Luka 22:14-34
25	Luka 22:35-53
26	Luka 22:54–23:12
27	Luka 23:13-43
28	Luka 23:44–24:12
29	Luka 24:13-53
30	Yohane 1:1-28

date	Scripture
1	Yohane 1:29-51
2	Yohane 2:1-25
3	Yohane 3:1-21
4	Yohane 3:22–4:3
5	Yohane 4:4-42
6	Yohane 4:43-54
7	Yohane 5:1-23
8	Yohane 5:24-47
9	Yohane 6:1-21
10	Yohane 6:22-40
11	Yohane 6:41-71
12	Yohane 7:1-29
13	Yohane 7:30-52
14	Yohane 7:53–8:20
15	Yohane 8:21-30
16	Yohane 8:31-59
17	Yohane 9:1-41
18	Yohane 10:1-21
19	Yohane 10:22-42
20	Yohane 11:1-53
21	Yohane 11:54–12:19
22	Yohane 12:20-50
23	Yohane 13:1-30
24	Yohane 13:31–14:14
25	Yohane 14:15-31
26	Yohane 15:1-27
27	Yohane 16:1-33
28	Yohane 17:1-26
29	Yohane 18:1-24
30	Yohane 18:25–19:22
31	Yohane 19:23-42

date	Scripture
1	Yohane 20:1-31
2	Yohane 21:1-25
3	Aposolo 1:1-26
4	Aposolo 2:1-47
5	Aposolo 3:1-26
6	Aposolo 4:1-37
7	Aposolo 5:1-42
8	Aposolo 6:1-15
9	Aposolo 7:1-29
10	Aposolo 7:30-50
11	Aposolo 7:51–8:13
12	Aposolo 8:14-40
13	Aposolo 9:1-25
14	Aposolo 9:26-43
15	Aposolo 10:1-33
16	Aposolo 10:34-48
17	Aposolo 11:1-30
18	Aposolo 12:1-23
19	Aposolo 12:24–13:12
20	Aposolo 13:13-41
21	Aposolo 13:42–14:7
22	Aposolo 14:8-28
23	Aposolo 15:1-35
24	Aposolo 15:36–16:15
25	Aposolo 16:16-40
26	Aposolo 17:1-34
27	Aposolo 18:1-21
28	Aposolo 18:22–19:12
29	Aposolo 19:13-41
30	Aposolo 20:1-38

date	Scripture
1	Aposolo 21:1-16
2	Aposolo 21:17-36
3	Aposolo 21:37–22:16
4	Aposolo 22:17–23:10
5	Aposolo 23:11-35
6	Aposolo 24:1-27
7	Aposolo 25:1-27
8	Aposolo 26:1-32
9	Aposolo 27:1-20
10	Aposolo 27:21-44
11	Aposolo 28:1-31
12	Roma 1:1-17
13	Roma 1:18-32
14	Roma 2:1-24
15	Roma 2:25–3:8
16	Roma 3:9-31
17	Roma 4:1-12
18	Roma 4:13–5:5
19	Roma 5:6-21
20	Roma 6:1-23
21	Roma 7:1-14
22	Roma 7:15–8:6
23	Roma 8:7-21
24	Roma 8:22-39
25	Roma 9:1-21
26	Roma 9:22–10:13
27	Roma 10:14–11:12
28	Roma 11:13-36
29	Roma 12:1-21
30	Roma 13:1-14
31	Roma 14:1-23

date	Scripture
1	Roma 15:1-21
2	Roma 15:22–16:7
3	Roma 16:8-27
4	1 Korinti 1:1-17
5	1 Korinti 1:18–2:5
6	1 Korinti 2:6–3:4
7	1 Korinti 3:5-23
8	1 Korinti 4:1-21
9	1 Korinti 5:1-13
10	1 Korinti 6:1-20
11	1 Korinti 7:1-24
12	1 Korinti 7:25-40
13	1 Korinti 8:1-13
14	1 Korinti 9:1-18
15	1 Korinti 9:19–10:13
16	1 Korinti 10:14–11:1
17	1 Korinti 11:2-16
18	1 Korinti 11:17-34
19	1 Korinti 12:1-26
20	1 Korinti 12:27–13:13
21	1 Korinti 14:1-17
22	1 Korinti 14:18-40
23	1 Korinti 15:1-28
24	1 Korinti 15:29-58
25	1 Korinti 16:1-24
26	2 Korinti 1:1-11
27	2 Korinti 1:12–2:11
28	2 Korinti 2:12-17
29	2 Korinti 3:1-18
30	2 Korinti 4:1-12
31	2 Korinti 4:13–5:10

date	Scripture
1	2 Korinti 5:11-21
2	2 Korinti 6:1-13
3	2 Korinti 6:14–7:7
4	2 Korinti 7:8-16
5	2 Korinti 8:1-15
6	2 Korinti 8:16-24
7	2 Korinti 9:1-15
8	2 Korinti 10:1-18
9	2 Korinti 11:1-15
10	2 Korinti 11:16-33
11	2 Korinti 12:1-10
12	2 Korinti 12:11-21
13	2 Korinti 13:1-14
14	Galatia 1:1-24
15	Galatia 2:1-16
16	Galatia 2:17–3:9
17	Galatia 3:10-22
18	Galatia 3:23–4:20
19	Galatia 4:21–5:12
20	Galatia 5:13-26
21	Galatia 6:1-18
22	Epeso 1:1-23
23	Epeso 2:1-22
24	Epeso 3:1-21
25	Epeso 4:1-16
26	Epeso 4:17–5:2
27	Epeso 5:3-33
28	Epeso 6:1-24
29	Pilipi 1:1-26
30	Pilipi 1:27–2:18

date	Scripture
1	Pilipi 2:19–3:6
2	Pilipi 3:7–4:1
3	Pilipi 4:2-23
4	Kolosai 1:1-20
5	Kolosai 1:21–2:7
6	Kolosai 2:8-23
7	Kolosai 3:1-17
8	Kolosai 3:18–4:18
9	1 Tesalonike 1:1–2:9
10	1 Tesalonike 2:10–3:13
11	1 Tesalonike 4:1–5:3
12	1 Tesalonike 5:4-28
13	2 Tesalonike 1:1-12
14	2 Tesalonike 2:1-17
15	2 Tesalonike 3:1-18
16	1 Timoteo 1:1-20
17	1 Timoteo 2:1-15
18	1 Timoteo 3:1-16
19	1 Timoteo 4:1-16
20	1 Timoteo 5:1-25
21	1 Timoteo 6:1-21
22	2 Timoteo 1:1-18
23	2 Timoteo 2:1-21
24	2 Timoteo 2:22–3:17
25	2 Timoteo 4:1-22
26	Tito 1:1-16
27	Tito 2:1-14
28	Tito 2:15–3:15
29	Pilemoŋ 1:1-25
30	Hebraio 1:1-14
31	Hebraio 2:1-18

date	Scripture
1	Hebraio 3:1-19
2	Hebraio 4:1-13
3	Hebraio 4:14–5:14
4	Hebraio 6:1-20
5	Hebraio 7:1-19
6	Hebraio 7:20-28
7	Hebraio 8:1-13
8	Hebraio 9:1-10
9	Hebraio 9:11-28
10	Hebraio 10:1-18
11	Hebraio 10:19-39
12	Hebraio 11:1-16
13	Hebraio 11:17-31
14	Hebraio 11:32–12:13
15	Hebraio 12:14-29
16	Hebraio 13:1-25
17	Yakobo 1:1-18
18	Yakobo 1:19–2:17
19	Yakobo 2:18–3:18
20	Yakobo 4:1-17
21	Yakobo 5:1-20
22	1 Petoro 1:1-12
23	1 Petoro 1:13–2:10
24	1 Petoro 2:11–3:7
25	1 Petoro 3:8–4:6
26	1 Petoro 4:7–5:14
27	2 Petoro 1:1-21
28	2 Petoro 2:1-22
29	2 Petoro 3:1-18
30	1 Yohane 1:1-10

December

date	Scripture
1	1 Yohane 2:1-17
2	1 Yohane 2:18–3:2
3	1 Yohane 3:3-24
4	1 Yohane 4:1-21
5	1 Yohane 5:1-21
6	2 Yohane 1:1-13
7	3 Yohane 1:1-14
8	Yuda 1:1-25
9	Den hulaŋ agep 1:1-20
10	Den hulaŋ agep 2:1-17
11	Den hulaŋ agep 2:18–3:6
12	Den hulaŋ agep 3:7-22
13	Den hulaŋ agep 4:1-11
14	Den hulaŋ agep 5:1-14
15	Den hulaŋ agep 6:1-17
16	Den hulaŋ agep 7:1-17
17	Den hulaŋ agep 8:1-13
18	Den hulaŋ agep 9:1-21
19	Den hulaŋ agep 10:1-11
20	Den hulaŋ agep 11:1-19
21	Den hulaŋ agep 12:1-18
22	Den hulaŋ agep 13:1-18
23	Den hulaŋ agep 14:1-20
24	Den hulaŋ agep 15:1-8
25	Den hulaŋ agep 16:1-21
26	Den hulaŋ agep 17:1-18
27	Den hulaŋ agep 18:1-24
28	Den hulaŋ agep 19:1-21
29	Den hulaŋ agep 20:1-15
30	Den hulaŋ agep 21:1-27
31	Den hulaŋ agep 22:1-21